EMIL CIORAN

Caiete

1957-1972

EMIL CIORAN

CAIETE 1957-1972

1997

Cuvânt înainte de Simone Bouê

Cuvânt înainte

Mult timp, pe masa de lucru a lui Cioran a stat un caiet, totdeauna închis.

La moartea sa, adunându-i manuscrisele pentru a le încredința Bibliotecii Doucet, am găsit treizeci și patru de caiete identice. Doar coperțile, purtând un număr și o dată, erau diferite. Începute la 26 iunie 1957, se opresc în 1972.

Timp de cincisprezece ani, Cioran a păstrat pe birou, la îndemână, unul din aceste caiete, care părea mereu același și pe care nu l-am deschis niciodată. Sânt aici note în general scurte („Am fragmentul în sânge"), cel mai adesea nedatate. Sânt datate doar evenimentele considerate importante, adică ieșirile la țară și nopțile de insomnie – de felul: „Duminică 3 aprilie. Mers toată ziua în împrejurimile Dourdanului…" „10 aprilie. Plimbare de-a lungul canalului Ourcq. „24 noiembrie. Noapte îngrozitoare". „4 mai. Noapte atroce." În ciuda caracterului lor repetitiv și monoton, am păstrat toate aceste pasaje, pentru motivul că sânt datate.

Caietele lui Cioran nu au nimic dintr-un jurnal care să consemneze în detaliu evenimentele zilei – gen lipsit, pentru el, de orice interes. Ai mai curând impresia că te afli în fața unor schițe sau ciorne. Numeroase cugetări și fragmente se regăsesc, neschimbate, în cărțile sale. Anumite note sânt însemnate cu o cruce roșie pe margine ori sânt încadrate, ținute parcă în rezervă.

În iunie 1971, scrie: „M-am hotărât să adun laolaltă gândurile risipite în aceste treizeci și două de caiete. Abia peste două sau trei luni voi ști dacă pot să constituie materia unei cărți (al cărei titlu ar putea fie «Interjecții» sau «Eroarea de a te naște»)".

Caiete de ciorne – dar și de exerciții. Aceeași notă e reluată de trei-patru ori sub forme diferite, e șlefuită, decantată, cu o grijă constantă pentru laconism, pentru concizie.

În decembrie 1969, Cioran notează: „Nu voi renunța la aceste caiete, căci reprezintă singurul contact pe care-l am cu «scriitura». Sânt luni de când nu am mai scris nimic. Și adaugă: „Dar acest exercițiu zilnic are partea lui bună, îmi permite să mă apropii de cuvinte și să-mi vărs în ele,

deopotrivă, obsesiile şi toanele. […] Căci nimic nu este mai arid şi mai futil decât urmărirea «ideii»“.

De unde anecdote, relatarea unor întâlniri, portrete sau mai degrabă schiţe, mai mult sau mai puţin feroce, de prieteni sau duşmani desemnaţi prin iniţiale sau prin litera X. Cutare nume, scris mai întâi în clar, a fost apoi şters, ca şi cum, păstrându-le anonimatul, Cioran ar fi vrut să-i protejeze pe cei atacaţi sau luaţi în derâdere. S-a gândit oare atunci că aceste pagini ar putea fi citite cândva?

Pe coperta caietelor I, II, IV, VIII, X, citim: „A se distruge“. Pe primul caiet, Cioran a adăugat şi subliniat: „Toate aceste caiete vor fi distruse“; la fel pe caietele VIII şi X. Totuşi, le-a păstrat şi ordonat cu grijă… Caietele l-au ajutat să se răfuiască cu universul şi mai ales cu sine însuşi. Zi de zi, el înşiră aici eşecuri, suferinţe, angoase, furii, umilinţe. Cioran diurnul – zeflemitor şi tonic, vesel şi capricios – păleşte în spatele acestei sfâşietoare spovedanii secrete. Dar n-a spus el în repetate rânduri că scrie doar atunci când îi vine să-şi „tragă un glonte în cap“?

Evenimentele pe care le relatează, scenele pe care le descrie (aceea, de pildă, când primeşte vestea morţii mamei sale) sânt scene la care-am asistat şi pe care mi le amintesc – o amintire ce uneori diferă sensibil de mărturia lui Cioran. Pentru că el le-a trăit şi simţit singur. Pentru că oriunde şi oricând Cioran este SINGUR.

A trăit SINGUR şi a murit SINGUR. Acum, când unii îl înfierează pe tânărul provocator şi pătimaş care a fost Cioran într-un trecut demult apus, când apar analize ale operei sale, studii pretins obiective, iar haita „oamenilor de bine“ se dezlănţuie contra lui, cercul se închide. În viaţă, singur, în moarte, de două ori singur.

În iunie 1995, Fernando Savater scria în El País *un tulburător adio ce se încheia astfel: „Acolo unde mergi acum, va trebui să cobori singur“* (Tienes que bajar solo). *Îmi amintesc de asemeni titlul sub care, în 1990, Humanitas i-a adunat o sumă de articole de tinereţe scrise în româneşte, un titlu superb care pentru mine îl rezumă pe Cioran:* SINGURĂTATE ŞI DESTIN.

SIMONE BOUÊ

(Simone Boué a murit într-un accident pe 11 septembrie 1997, chiar înainte de a corecta şpalturile acestei cărţi, pentru care a făcut foarte mult, dar pe care n-a mai avut bucuria s-o vadă.)

1957

26 iunie 1957
Citit o carte despre căderea Constantinopolelui. Am *căzut* odată cu cetatea.

În plină stradă, îmi vine să plâng! Am demonul lacrimilor.

Scepticismul meu este inseparabil de delir, şi niciodată n-am înţeles cum se poate cineva îndoi cu *metodă*.

Emily Dickinson: „I felt a funeral in my brain“[1]; aş putea adăuga, ca Dra de Lespinasse, „în toate clipele vieţii mele“.
Eterne funeralii ale spiritului.

Va fi oare înţeleasă vreodată drama unui om care, în nici o clipă a vieţii sale, n-a putut *uita* paradisul?

Sânt cu un picior în paradis; cum alţii sânt cu un picior în groapă.

Ajută-mă, Doamne, să-mi lichidez ura şi mila de mine însumi, să nu le mai simt permanenta oroare!

Totul în mine se face rugă şi blasfemie, totul devine chemare şi refuz.

Spusa unui cerşetor: „Când te rogi lângă o floare, ea creşte mai repede“.

Să fii un tiran fără slujbă.

Veşnică *poezie fără cuvinte*; linişte ce vuieşte sub mine. De ce n-am darul Verbului? Să ai atâtea senzaţii – şi să fii sterp!

Prea mult am cultivat simţirea în detrimentul exprimării; am trăit prin cuvânt; – aşa am sacrificat rostirea –
Atâţia am, o viaţă întreagă – şi nici măcar un vers!

Toate poemele pe care aș fi putut să le scriu, pe care le-am înăbușit în mine din lipsă de talent sau din pasiune pentru proză, vin deodată să-și ceară dreptul la existență, își strigă indignarea și mă copleșesc.

Idealul meu de scriitură: să-l amuțești definitiv pe poetul ascuns în tine; să-ți lichidezi ultimele rămășițe de lirism; – să te împotrivești esenței tale intime, să-ți trădezi inspirațiile; să-ți calci în picioare elanurile – și chiar grimasele.

Orice iz de poezie otrăvește proza și o face irespirabilă.

Am un curaj negativ, un curaj îndreptat împotrivă-mi. Mi-am abătut viața de la sensul pe care mi l-a hotărât ea. Mi-am anulat viitorul.

Am un imens avans față de moarte.

Sânt un filozof-urlător. Ideile mele, dacă idei se cheamă, latră; nu explică nimic, explodează.

Toată viața am consacrat un cult marilor tirani împotmoliți în sânge și în remușcare.

M-am rătăcit în Litere din neputința de a ucide sau de a mă ucide. Această neputință, această lașitate, doar ea a făcut din mine un scrib.

Dacă Dumnezeu și-ar putea imagina ce povară îmi este cel mai neînsemnat act, s-ar milostivi de mine sau mi-ar ceda locul său. Căci neputințele mele au ceva nesfârșit de josnic și divin în același timp. Sânt omul cel mai puțin făcut pentru a trăi pe pământ. Aparțin altei lumi, altfel spus sânt dintr-o sublume. Dintr-un scuipat al diavolului, iată din ce sânt plămădit. Și totuși, și totuși!

Sfâșiat între arțag și groază.

Mongolie a sufletului.

Era un om depravat de suferință.

2 august 1957. Sinuciderea lui E.: un hău imens se deschide în trecutul meu, lăsând să iasă mii de amintiri delicate şi sfâşietoare.

Ea iubea atât de mult decăderea! Şi totuşi s-a sinucis ca să scape de ea.

Dacă duceam la bun sfârşit a zecea parte din proiectele mele eram de departe autorul cel mai fecund din câţi au fost vreodată. Spre nefericirea, sau fericirea mea, întotdeauna m-am legat mai mult de posibil decât de realitate, şi nimic nu este mai străin de firea mea decât împlinirea. Am disecat până în cele mai mici detalii tot ce nu voi fi făcut niciodată. Am mers până la capătul virtualului.

22 XII 1957

Vid supraomenesc, subită prăbuşire a tuturor certitudinilor dobândite cu greu în aceşti ultimi ani…

Pe 18 ale lunii, moartea tatii. Nu ştiu, dar simt că îl voi plânge altă dată. Sânt atât de absent pentru mine însumi, că nu găsesc putere nici măcar pentru un regret, şi am căzut atât de jos, că nu mă pot ridica la înălţimea unei amintiri sau a unei remuşcări.

Să percepi partea de irealitate din orice, semn sigur că înaintezi spre adevăr…

Sentiment *mistic* al înjosirii şi decăderii mele.

Văzut azi, miercuri 25 decembrie 1957, chipul tatălui meu mort, în sicriu.

Mi-am căutat izbăvirea în utopie, dar n-am găsit vreo mângâiere decât în Apocalipsă.

Collège de France. Curs al lui Puech despre Evanghelia după Matei (apocrifele egiptene). Senzaţie teribilă: toată asistenţa mi s-a părut, *dintr-odată,* formată din morţi.

1958

17 ianuarie 1958

Acum câteva zile… Mă pregăteam să ies şi, ca să-mi aranjez fularul, mă privesc în oglindă. Brusc, o spaimă cumplită: *cine e omul ăsta?* Cu neputinţă să *mă* recunosc. Mi-am recunoscut pardesiul, fularul, pălăria, însă degeaba, tot nu ştiam cine sânt; căci nu eram *eu*. Am rămas aşa vreo treizeci de secunde. Când am reuşit să-mi revin, spaima n-a încetat imediat, dar a scăzut puţin câte puţin. A rămâne cu mintea întreagă e un privilegiu ce ne poate fi retras.

Culmi ale abuliei! Ca să scap de ele, citesc din când în când o carte despre Napoleon. *Curajul* celorlalţi ne serveşte uneori de întăritor.

Ştiu în sfârşit ce sânt nopţile mele: în timpul lor, străbat în gând tot intervalul ce mă separă de Haos.

De mult mă gândesc că, pentru a ne măsura progresele în viaţa spirituală, unicul criteriu e capacitatea de a renunţa.

Şi totuşi! Când reexaminez unele din actele mele de renunţare, pricep că fiecare a fost însoţit de o enormă – deşi secretă – satisfacţie a orgoliului, sentiment total opus oricărei aprofundări lăuntrice.

Şi când mă gândesc că am fost la un pas de sfinţenie! Dar anii aceia au rămas departe, iar amintirea lor mă doare.

De dimineaţa până seara, nu fac decât să mă răzbun. Pe cine? Pe ce? Nici eu nu mai ştiu, sau uit, de vreme ce tuturor le vine rândul… Nimeni nu ştie mai bine decât mine ce e aceea furie disperată. O, explozii ale decăderii mele!

„… iar cei din urmă vor fi cei dintâi“.

Ar fi destul această promisiune, şi singură, ca să explice izbânda creştinismului.

(În teribila mea decădere, nu pot să aud această promisiune fără să fiu întrucâtva tulburat. E ceea ce mi s-a întâmplat pe 30 ianuarie, la Collège de France, la un curs al lui Puech despre Evanghelia – apocrifă – după Toma.)

Care va fi viitorul?
Revolta popoarelor fără istorie.
În Europa, e clar; vor triumfa doar popoarele care nu au trăit.

Incapacitatea mea de a trăi nu este egalată decât de incapacitatea de a-mi câștiga existența. Banul nu se lipește de mine. Am ajuns la patruzeci și șapte de ani fără să fi avut vreodată un *venit*!
Nu pot gândi nimic *în termeni de bani.*

Ca să-ți câștigi existența, trebuie să te ocupi *de ceilalți*; or, eu nu mă ocup decât de… Dumnezeu și de mine însumi, de totul și de nimic.

Tocmai am murit…

Să atingi limita inferioară, extremitatea umilinței, să te prăbușești, să te arunci în ea sistematic, dintr-un soi de încăpățânare inconștientă și morbidă! Să devii o cârpă, o târâtură, să te afunzi în noroi; apoi, sub povara spaimei și a rușinii, să explodezi și să te regăsești, *adunându-ți propriul moloz.*

Nu pot coborî mai jos în neantul meu, nu pot depăși limitele decăderii mele.

Noaptea curge în venele mele.

Cine mă va trezi, cine mă va trezi?

Cum totul mi se pare lipsit de importanță, am ajuns să nu am nici un subiect, nici un pretext pentru a-mi pune mintea la lucru. Ca să evit o catastrofă, trebuie neapărat să-mi reinventez o *materie*, să-mi creez noi subiecte, orice în afară de eu, orice se poate dispensa de „eu“.
Să scriu o „Apologie a Prusiei“ – sau „Pentru o reabilitare a Prusiei“.
De când Prusia a fost înăbușită, redusă la neant, mi-am pierdut somnul. Sânt poate, în afara Germaniei, singurul care plânge pe ruina Prusiei. Era singura realitate *solidă* din Europa; Prusia fiind distrusă, Occidentul *trebuie* să cadă sub puterea rușilor.
Prusacul e mai puțin crud decât oricare „civilizat“. — Prejudecată ridicolă contra Prusiei (vina Franței în această chestiune); prejudecată

favorabilă austriecilor, renanilor, bavarezilor, infinit mai cruzi; nazismul – un produs al Germaniei sudice. (Este o evidență, dar nimeni n-o recunoaște.)

A sosit momentul de a spune în sfârșit adevărul.

Incitând la nimicirea politică a Prusiei, rușii știau ce fac; anglo-saxonii îmbrățișau doar o prejudecată moștenită de la francezi (care însă au scuze), și care de la Revoluție încoace determină opinia – adică prejudecățile – în lume. *[Cuvânt ilizibil]* politica americană; pe de altă parte, Anglia *pentru prima dată într-o mie de ani,* acționează contra propriilor sale interese și renunță – adevărată sinucidere – la ideea de echilibru european.

Exaltare nespusă, incandescență insuportabilă, ca și cum soarele s-ar fi ascuns în venele mele!

Să nu poți trăi decât în vid sau în plenitudine, în interiorul unui *exces.*

Aș putea, eventual, să am raporturi *adevărate* cu Ființa; cu *ființele* însă, niciodată.

Toate neputințele se reduc la una: aceea de a iubi, aceea de a evada din propria tristețe.

Disperarea e desigur un păcat; dar un păcat împotriva ta însuți. (Ce intuiție profundă a creștinismului! Să așeze lipsa de speranță printre păcate!)

Boala a venit să dea savoare caliciei mele, să-mi *condimenteze* sărăcia.

Să strig, dar spre cine? – a fost unica problemă a vieții mele.

19 februarie 1958. Fericire insuportabilă! Mii de planete se dilată în necuprinsul conștiinței. Fericire înfricoșătoare.

Senzații de avorton – și senzația unui Dumnezeu – altele n-am cunoscut. *Punct* și *infinit,* dimensiunile mele, modurile mele de existență.

Dacă sentimentul deșertăciunii universale ar putea, singur, să confere sfințenia, ce sfânt aș mai fi! Aș ocupa întâiul loc în ierarhia sfinților!

Fondul disperării este îndoiala de sine.

Sânt *terminat,* sânt pe marginea rugăciunii.

M-am gândit astăzi, 20 februarie 1958, la starea de putrefacție în care se găsesc prietenii mei morți și tatăl meu, și m-am gândit la propria-mi putrefacție.

Doar munca ar putea să mă salveze, dar să muncesc – nu pot. Voința mi-a fost *vătămată* din naștere. Proiecte colosale, himerice, fără nici un raport cu puterile mele.

Ceva în mine mă neagă, m-a negat dintotdeauna. Un principiu nefast, consubstanțial cu sângele și cu spiritul meu.

Nici un subiect nu merită să te apleci asupra lui mai mult de câteva clipe. Ca să reacționez contra acestei certitudini, am încercat să-mi transform în manii toate ideile; era singurul mod de a le face să dureze – în fața ochilor… minții mele.

Mă reîntorc la Haos prin simplul joc al fiziologiei. Sfâșiere a rărunchilor! Preliminarii ale unei teologii cu totul speciale.

Nu sânt de *aici*; condiție de exilat *în sine;* nicăieri nu sânt acasă – totală neapartenență la orice.
Paradisul pierdut – obsesia mea de fiece clipă.

Ce aș fi, ce m-aș face fără nori? Majoritatea timpului mi-o petrec privindu-i cum trec.

24 februarie 1958
De câteva zile, mă bântuie din nou ideea sinuciderii. E-adevărat, mă gândesc adesea la ea; dar să te gândești este una; și alta să-i suporți tirania.

Acces teribil de obsesii negre. Imposibil, doar cu puterile mele, s-o mai duc mult așa. Mi-am pierdut capacitatea de a mă consola.

Corsica, Andaluzia, Provence – planeta aceasta nu va fi fost așadar inutilă.

Lipsa lui de talent era vecină cu geniul…

Să construiești mai multe proiecte decât un escroc sau un explorator și totuși să fii lovit de abulie, bolnav – și nu metaforic – la rădăcina voinței.

Creier bolnav, stomac bolnav – și restul așijderea. — Esențialul este compromis.

Viziunea unor prăbușiri. Cu ele trăiesc de dimineață până seara. Am toate infirmitățile unui profet, nu însă darurile lui.

Și totuși știu – o știu năvalnic, irezistibil – că am, dacă nu imaginea clară, măcar bănuiala a ceea ce ne rezervă viitorul. Și ce viitor, pe toți zeii!

Mă simt contemporan cu toate spaimele viitoare.

Marea mea predilecție pentru naufragii.

Am tot ce are un epileptic, mai puțin epilepsia.

Accese de violență supraomenești, neomenești! Am uneori sentimentul că toată carnea, toată materia din care sânt alcătuit se va preface brusc, cândva, într-un strigăt al cărui înțeles le va scăpa tuturor, cu excepția lui Dumnezeu…

Profet mincinos: până și deziluziile mele au naufragiat.

Singurul lucru ce mă *satisface* e sfârșitul lumii… Nevoie de spaimă sau infinită lașitate?

Am renunțat *printre altele*, la poezie…

Reproşurile, furiile, amărăciunile mele provin, toate, dintr-o nemulţumire de mine însumi pe care nimeni nu va putea vreodată s-o simtă cu aceeaşi intensitate. Silă de mine însumi, silă de lume.

Ceea ce nu se poate traduce în termeni de religie nu merită să fie trăit.

„Într-o zi mi-a trecut prin minte ideea că dacă s-ar urmări strivirea completă a personalităţii omului, distrugerea lui totală, pedepsirea lui cu pedeapsa cea mai cruntă, de care până şi ucigaşul cel mai înverşunat să se cutremure, îngrozindu-se numai la gândul că ar putea să se abată asupra lui, ar fi de ajuns ca acesta să fie pus la o muncă cu desăvârşire inutilă şi *absurdă*.“[2] *(Amintiri din casa morţilor)*

Aproape tot ce fac spre a-mi câştiga existenţa poartă această pecete de inutilitate, căci tot ce nu mă interesează *în mod absolut* îmi pare de-o absurditate vecină cu supliciul.

Simt uneori, ascunse în mine, puteri infinite. Dar vai, nu ştiu la ce să le folosesc; nu cred în nimic, iar ca să acţionezi e nevoie să crezi, să crezi, să crezi… Mă irosesc zi de zi, căci las să piară lumea ce trăieşte în mine. Cu un orgoliu nemăsurat, să te afunzi totuşi în decădere, într-o tristeţe sterilă, în neputinţă şi mutism.

Rusia este o *naţiune în aşteptare*, a spus Dostoievski. A fost, dar nu mai e, din păcate!

„Întristarea cea după Dumnezeu lucrează pocăinţă spre mântuire, fără părere de rău; pe când întristarea lumii lucrează moarte“. (Sfântul Pavel)

„Care o caută [moartea] mai pătimaşi decât ar căuta o comoară…“ (Iov)

Există o anume voluptate în a rezista chemării sinuciderii.

Rusia! Simt o atracţie profundă pentru această ţară ce a distrus-o pe a mea.

Milostenie – acest cuvânt conține, singur, lumi întregi. Cât de departe merge religia! L-am disprețuit, l-am renegat pe Cristos cu bună știință, și atât de ticăloasă mi-e firea că nu mă pot căi.

Ca să scrii, îți trebuie un minimum de interes pentru lucruri; și mai trebuie să crezi că lucrurile pot fi redate sau măcar sugerate prin cuvânt; – nu mai am acest interes, nici această credință…

Surâsul său rudimentar.

Sfâșiat între cinism și elegie.

Dacă în fiecare zi aș putea să scriu un psalm, soarta mi-ar fi infinit ușurată. Să scriu? — Nici măcar, să citesc unul, nimic mai mult! — Nu pot atinge mântuirea, sau mai curând concep mijloacele de a mă mântui, însă aceste mijloace… nu le am, nu le pot avea…

Cei doi înțelepți, cei mai mari, ai Antichității crepusculare: Epictet și Marc Aureliu, un sclav și un împărat.

4 iunie 1958

Fiecare crede că ceea ce face el este important; eu nu: așa încât nu pot face nimic…

Citit câteva poeme de Alexandr Blok. — O, rușii ăștia, ce aproape îmi sânt! — Genul meu de plictis e întru totul slav. Dumnezeu știe din ce stepă mi-au venit străbunii. Port în mine, ca pe-o otravă, amintirea ereditară a nemărginirii.

În plus sânt, ca sarmații, un om pe care nu te poți bizui, un individ dubios, suspect și nesigur, de o duplicitate cu atât mai gravă cu cât e dezinteresată. Mii de sclavi își strigă în mine părerile și durerile contradictorii.

După o noapte albă, am ieșit în stradă. Toți trecătorii semănau cu niște automate; nici unul nu părea viu, toți păreau împinși de un resort nevăzut; mișcări geometrice; nimic spontan; surâsuri mecanice; gesticulări de fantome; – totul era încremenit…

Nu e prima dată când, după insomnie, am această impresie de lume încremenită, golită de viață. — Aceste nopți albe îmi sorb sângele, îl devoră; fiind eu însumi un spectru, cum aș putea să văd în ceilalți semnele realității?

Mai aproape de tragedia greacă decât de Biblie. Întotdeauna am înțeles și simțit mai bine Destinul decât pe Dumnezeu.

Nimic din ce-i rusesc nu mi-e străin.

Plictisul meu este *exploziv.* Am acest avantaj față de marii plictisiți, care de regulă erau pasivi și blânzi.

Zgomotul – osânda pentru păcatul dintâi, sau mai curând materializarea lui.

7 iunie 1958

Găsit într-un colț o coajă de brânză, aruncată acolo mai de mult. În jurul ei, o armată de insecte negre. Aceleași insecte ți le imaginezi devorând ultimele rămășițe ale unui creier. Să te gândești la propriul cadavru, la metamorfozele oribile ce-l așteaptă, are ceva liniștitor: te apără de mâhniri și de spaime; o frică ce distruge alte mii de frici.

Viziunile macabre ce dăinuie în mine mă apropie pentru totdeauna de Părinții din deșert. Un sihastru în plin Paris.

Nu cred că virtuțile sânt legate între ele și că a poseda una înseamnă că le posezi pe toate. În fapt nu fac decât să se neutralizeze reciproc; sânt *invidioase.* De aici ne vine mediocritatea și stagnarea.

Doamne, de ce n-am darul rugăciunii? Nimeni pe lume nu-ți este mai aproape, nici mai îndepărtat. Un dram de certitudine, un strop de consolare, e tot ce-ți cer. Dar tu nu poți răspunde, nu poți.

8 iunie 1958

Duminică apăsătoare. Tocmai am ridicat pleoapa lui Dumnezeu.

Aceeași duminică.

De treizeci de ani, în *fiecare* zi, simt în picioare un miliard de furnici neadormite. Un miliard de înțepături zilnice, uneori abia perceptibile, alteori dureroase. Amestec de indispoziție și dezastru.

Ca să creezi o operă, e nevoie de un minimum de credință – în tine însuți sau în ceea ce faci. Dar să te îndoiești de tine și de acțiunile tale, până-ntr-atât că această îndoială se înalță la rang de credință! Credință negativă și stearpă, care nu duce la nimic, doar la complicații fără sfârșit, sau la strigăte sugrumate.

Paris: insecte înghesuite într-o cutie. Să fii o insectă *celebră*. Orice glorie este rizibilă; cel ce tânjește după glorie are pesemne gustul decăderii.

9 iunie 1958

Universul îmi explodează în creier. Febră insuportabilă. Sânt la un pas de Haos. Elementele se dezlănțuie. Pământul îmi fuge de sub picioare. Cine mă va reconcilia cu lucrurile? Un punct fix, caut un punct fix, și nu găsesc decât incertitudine și noroi, și un delir irepresibil. Ființa e un text șters, pe care nu mai am puterea să-l rescriu.

Totul este aparență – dar aparența ori? A Nimicului.

Am în mine un fond de scepticism pe care nimic nu-l poate clinti și care rezistă tuturor credințelor mele, tuturor veleităților mele metafizice.

Această febră în stare pură, sterilă, și acest strigăt înghețat!

Să ai sentimentul obsedant al propriului neant nu înseamnă să fii umil, nici vorbă. Puțină smerenie, puțină smerenie – mi-ar trebui mai mult ca oricui. Dar senzația nimicului meu mă umflă de orgoliu.

Senzația că sânt o insectă fixată pe o cruce nevăzută, dramă cosmică și infinitezimală, apăsarea unei mâini feroce și imateriale.

Trebuie să-mi inventez un surâs, să mă înarmez cu el, să mă pun sub protecția lui, să am ce așeza între lume și mine, să-mi ascund rănile, să fac în fine ucenicia măștii.

O viaţă de ratat, de târâtură, cu tristeţi inutile şi istovitoare, cu nostalgii fără obiect şi fără direcţie; un nimic ce rătăceşte pe drumuri, ce se complace cu durerile şi grimasele lui…

Ah! dacă aş fi putut să-mi urmez esenţa!… Dar dacă era o esenţă coruptă?… Hotărât lucru, mă neg şi totul mă neagă, în mine nu mai e nici urmă de mine însumi.

Când ceilalţi au încetat să existe pentru noi, încetăm la rându-ne să existăm pentru noi înşine.

Sâmbătă 21 iunie 1958

Tata a murit exact acum şase luni.

Urâtul mă cuprinde iarăşi, acel urât pe care l-am cunoscut în unele duminici ale copilăriei, care apoi mi-a devastat adolescenţa. Un vid ce pustieşte spaţiul, şi de care doar alcoolul ar putea să mă apere. Dar alcoolul îmi este interzis, toate *leacurile* îmi sânt interzise. Şi totuşi încă mă încăpăţânez! Dar *în ce* stărui? Desigur nu în fiinţă.

Laşitatea m-a împiedicat să fiu eu însumi. Nu am avut curajul nici să trăiesc, nici să mă nimicesc. Mereu la jumătatea drumului între cvasiexistenţa şi neantul meu.

„O singură zi de singurătate îmi dăruieşte mai multă bucurie decât toate triumfurile mele“. (Carol Quintul)

La douăzeci de ani, aveam o nesăţioasă dorinţă de glorie; – acum nu o mai am. Iar fără ea cum să acţionez? Nu-mi rămâne decât consolarea unei gândiri intime şi ineficace.

De luni de zile, Emily Dickinson mi-e alături în toate clipele de angoasă.

24 iunie

Simt că mă voi reconcilia cu poezia. Nici n-ar putea fi altfel: nu pot să mă gândesc decât la mine însumi…

Abdicarea lui Carol Quintul e momentul istoric cel mai drag inimii mele. Am trăit literalmente la Yuste în compania împăratului bolnav de gută.

De mult doresc să renunț la „conversația făpturilor“, dar nu izbutesc decât arareori, cu poticneli și cu păreri de rău!

Disprețul oamenilor mă întărește, și nu le cer decât o favoare: să nu însemn nimic în ochii lor.

O evanghelie pe gustul meu: o *Imitatio* fără Iisus.

Succesul nu atrage neapărat alt succes; eșecul însă cheamă întotdeauna eșecul. *Destin* e un cuvânt ce are sens doar în nenorocire.

Puteri ale Cerului! Tânjesc după vremea când puteați fi invocate, când strigătul nu răsuna în vid, când vidul însuși încă nu exista!

25 iunie 1958
Tânăr fiind, m-am gândit atâta la moarte încât, la bătrânețe, nu mai am nimic de adăugat: o spaimă tocită.

25 iunie 1958, ora 16
Senzația unei fericiri nemaiștiute. De unde ar putea izvorî? Cât de misterios și de bizar e totul!
Nu există nimic mai enigmatic decât bucuria.

27 iunie 1958
Melancolia este regretul după o altă lume, dar care e acea lume, n-am știut niciodată.

Nici măcar Dumnezeu n-ar putea pune capăt contradicțiilor mele.

Am introdus suspinul în ordinea intelectului.

Din decență, am pus surdină strigătelor mele; altminteri aș fi fost un subiect de groază pentru ceilalți – și nu mai puțin pentru mine însumi.

De îndată ce cobor puțin în mine însumi, aud chemările și urletele Haosului înainte de a se preface ori de a degenera în Univers…

Să atacăm realul la rădăcină, să-i schimbăm întocmirea şi sensul.

X. e atât de fals şi de interesat încât nu e capabil de nici o pornire spontană. Totul în el e premeditare şi aranjament: ai spune că respiră din calcul.

Cineva zdrăngăneşte la un pian dezacordat: în mine melancolia curge în valuri.

Articolul meu despre Utopie, apărut în numărul pe iulie al *N.R.F.,* e atât de prost că a trebuit să mă culc – de disperare. — Nu pot să scriu fără stimulente; iar stimulentele îmi sânt interzise. Cafeaua, iată singurul secret.

Delir încremenit, lene supranaturală.

Să spui tuturor lucrurilor un *nu* fulgurant, să contribui cât poţi la sporirea perplexităţii generale.

Ai mei, mama şi tata: cu greu se pot imagina două fiinţe mai diferite. N-am reuşit să împac în mine caracterele lor ireductibile; astfel, o dublă şi ireconciliabilă ereditate îmi apasă spiritul.

Ura fără obiect, ura pură este o formă de disperare, probabil cea mai rea dintre toate. Dar cum să explici asta?

Datorez insomniilor mele tot ce-i mai bun şi tot ce-i mai rău în mine.

Surâsul său demodat.

X: un scriitor *mort.*

13 iulie

Duminică teribilă, ce-mi aminteşte toate duminicile în care am simţit totala deşertăciune a tot şi a toate.

Atâta m-am aplecat asupra vidului meu, atâta l-am cercetat şi l-am aprofundat, încât nu pare să mai fi rămas ceva din el: l-am epuizat, i-am

secat izvorul.

Cu cât mă gândesc la vid, cu atâta îmi dau seama că am făcut din el un concept mistic, sau un substitut al infinitului, poate al lui Dumnezeu.

Să te agiți prostește pe o planetă ratată.

„… lenea e un soi de beatitudine a sufletului, ce-l consolează pentru orice pierdere și ține locul oricărui bun“. (La Rochefoucauld)

Paradisul e totul, iar uneori cunosc acest tot.

Plictisul: suferință *vidă*, zbucium difuz. Nu te plictisești în infern; te plictisești numai în paradis. (A dezvolta în comentariul la *Visul unui om ridicol*)

Plictis *în Dumnezeu.*
Cine nu cunoaște voluptatea de a abandona un proiect nu s-a plictisit niciodată.

Oricât m-aș strădui, nu aș putea accepta acest univers fără să mă simt vinovat de fraudă.

Sânt cum nu se poate mai apt ca să-mi imaginez disperarea unei hiene.

Să descrii acele momente când viața se golește brusc de orice sens, când sila te copleșește și parcă pune capăt febrei spiritului.

Mi-ar fi plăcut să trăiesc la o curte coruptă, să fiu *scepticul* unui prinț…

27 iulie
Ahriman este principiul și Dumnezeul meu. S-a spus că după 12.000 de ani de luptă cu Ormuzd, acesta din urmă îl va învinge. Pân-atunci…

Trebuie să ispășesc libertatea de care mă bucur. Plătesc acest lux de exilat cu nenorociri reale sau imaginare.

8 august
Accept să fiu ultimul om, dacă a fi om înseamnă să semeni cu ceilalţi.

Am agăţat pe perete o gravură veche reprezentând spânzurarea unor partizani ai facţiunii Armagnac[3], în ale căror priviri se amestecă rânjetul şi veselia. E un spectacol de care nu mă mai satur.

De când mă ştiu, n-am crezut decât în virtuţile febrei.

22 august
Nu-mi ascund că în tot ce fac există un amestec de jurnalism şi de metafizică.

A trăi înseamnă a face compromisuri. Orice om care nu moare de foame e suspect.

14 septembrie
Revin de pe insula Re. O săptămână perfectă. Senzaţie de paradis terestru. Să mă întorc la Paris, ce decădere! Umblu pe străzi ca năuc. Ce caut aici? Mă simt separat de toată lumea. Nici un punct de contact cu nimeni. Ah, acea voluptate a non-voinţei, pe o plajă! Acolo te sustragi „vieţii“ (e destul să folosesc acest cuvânt ca să roşesc).
Hotărât lucru, nu eram făcut ca să mă vânzolesc printre oameni. Suferinţă de fiece clipă. Ce departe puteam să ajung în cariera lacrimilor!

Există în mine un fond de venin pe care nimic nu-l va putea diminua sau neutraliza.

29 octombrie 1958
Să fii asemeni acelei Unităţi primordiale, în afara căreia nu există nimic, despre care imnul al zecelea din Rigveda spune că „respira de la sine fără respiraţie“.

Trecea drept maestru în arta de-a ucide *elogiind.*

„Cheile voinţei mele“ (ca să folosesc metafora Terezei d’Avila) – să i le predau Domnului „nostru“.

Recitit câteva pagini din bietele mele *Silogisme*; sânt crâmpeie de sonete, idei poetice nimicite de deriziune.

Devorez carte după carte doar ca să eludez problemele, ca să nu mă mai gândesc la ele. În mijlocul dezastrului, o certitudine absolută: singurătatea mea.

Există clipe de slăbiciune şi îndoială când adevărul şi însăşi ideea de adevăr ne par atât de inaccesibile şi extravagante, încât cea mai firavă probabilitate ne apare ca o perspectivă nesperată.

Am învins pofta, nu ideea sinuciderii. Cuminţit de prea multe înfrângeri.

Adesea înclin să cred, asemenea stoicilor, că orice senzaţie este o vătămare, şi orice afecţiune o boală a sufletului.

Un filosof este un om care *atacă;* dar eu, blocat de mii de îndoieli, ce să afirm, ce să atac? Scepticismul secătuieşte forţa spiritului; sau, mai curând: un spirit secătuit alunecă în scepticism, şi o face din cauza secătuirii, a vidului din el.

În toiul îndoielilor mele, am nevoie de un strop de absolut, de o fărâmă de dumnezeu.

„Dacă ar fi să povestesc în amănunt cum se poartă Domnul Nostru cu mine…“ – aşa vorbeşte sfânta Tereza; – aceste „suflete“ care-şi închipuie că Dumnezeu sau Iisus veghează asupră-le, că le pasă de ele, cât le invidiez!

De aproape, tot ce trăieşte, până şi cea mai infimă insectă, pare plin de mister; de departe, nulitate totală.

Există o distanţă ce suprimă metafizica; a filosofa înseamnă să continui a fi complicele lumii.

Autobiografia Terezei d’Avila – de câte ori am citit-o? Dacă după atâtea lecturi n-am dobândit credinţa înseamnă că-mi era scris să n-o dobândesc niciodată.

Cât mă dezgustă carnea! O nesfârşită sumă de căderi – aşa se împlineşte degradarea noastră de fiecare zi. Dacă ar exista un Dumnezeu, ne-ar fi cruţat de corvoada de a hrăni un hoit sortit putrezirii, de a târî un trup.

Dacă vreodată mă voi arunca la picioarele lui Dumnezeu, am s-o fac de furie, sau dintr-o supremă greaţă de mine însumi.

N-a existat plictis care să semene cu vitriolul mai mult decât al meu. Orice lucru peste care îmi arunc privirea e desfigurat pe vecie. Strabismul meu se transmite lucrurilor.

Un tratat de medicină din vremea lui Hipocrate era intitulat: *Despre cărnuri.* Iată o carte pe gustul meu, şi pe care aş putea s-o scriu pe un *ton subiectiv.*

„Weltlosigkeit“[4] – un alt cuvânt pe gustul meu, intraductibil, ca toate cuvintele străine ce mă farmecă şi mă fac fericit.

Sânt dimineţi când, trezit cu faţa la cearşaf, mahmur, mi se pare că-mi aud numele pronunţat de trecători, purtat de vânt. Azi, 28 noiembrie, la poşta din strada Vaugirard, o bătrânică telefona dintr-o cabină şi am auzit: Cioran… Până şi ea vorbea de mine. Este ridicol şi cumplit. Ce simptom!

Mai există oameni care mă cred „utilizabil“ – asta e prea de tot, nu izbutesc să-mi revin!

Nu am nebuni în familie; altfel, în ce spaimă aş mai trăi!

Un sceptic şi un pătimaş laolaltă…

Să rămâi la nesfârşit într-un echilibru instabil.

Am sentimentul neantului, dar nu cunosc smerenia. Sentimentul neantului e contrariul smereniei.
Nu e smerit acela care se urăşte.

8 XII 1958. Ai milă, Doamne, de nerodnicia mea, îmboldeşte-mi spiritul absent, nu mă părăsi în acest hău de abandon şi torpoare!

Un înger nevolnic şi deprimat, încremenit în remuşcarea căderii sale.

Mă răscumpără doar obsesia decăderii mele şi voinţa de a-i scăpa.

Mila, acest *viciu* al bunătăţii.
Mila sau bunătatea ca viciu…

Necuviinţa de a fi „profund“.

A fost o vreme când, crezându-mă fiinţa cea mai normală din câte au fost vreodată, mi s-a făcut frică şi am petrecut o iarnă întreagă citind cărţi de psihiatrie.

Să trăiesc ca un etern cerşetor, să cerşesc la uşa fiecărei clipe, să mă umilesc pentru a respira. Un milog al respiraţiei!

Procedez ca pictorii; desenez, sau mai bine spus *scriu* contururile unui text; apoi îi dau consistenţă, aştern straturi succesive; ceea ce aduce obligatoriu contradicţii, incompatibilităţi, discordanţe; e un risc care trebuie asumat, şi îl asum.

Ce face însă un spirit coerent? Dă o definiţie şi se cramponează de ea; *violează* problema tratată, oricum o torturează; logica câştigă; viaţa suferă. Îşi asumă şi el nişte riscuri.

1959

12 ianuarie 1959
A murit Susanna Socca.[5]

I am not sorrowful but I am tired
Of everything that I ever desired.[6]

De câte ori, o, zei, nu mi-am repetat aceste versuri de Dowson! Mi-e viaţa plină de ele.

Voluptate a lucrului neisprăvit, mai mult: a celui neatins, neînceput.

Revin din când în când la Vede, la Upanişade. În fiecare an, am crize de *indianitate.*

Spaniolul, dacă depăşeşte sublimul, devine ridicol.

Toată filosofia hindusă se rezumă la groaza – nu de moarte, ci de naştere.

Singura experienţă profundă pe care am făcut-o în viaţă: experienţa plictisului. Pentru mine nu există, pe pământ, „ocupaţie“, nici, la drept vorbind, „distracţie“. Am depăşit până şi vidul: iată de ce îmi este imposibil să mă sinucid.

12 martie 1959
Este de necrezut cum totul în mine, dar absolut totul, mai ales ideile, pleacă de la fiziologie. Trupul meu e gândirea mea, sau mai curând gândirea mea e trupul meu.

De douăzeci şi cinci de ani, trăiesc prin hoteluri. Ceea ce are un avantaj: nu eşti fixat nicăieri, nu eşti legat de nimic, trăieşti o viaţă de *trecător.* Sentimentul de a fi mereu *pe punctul de a pleca,* percepţie a unei realităţi absolut provizorii.

26 martie 1959

A doua gripă în trei luni! Vlăguire totală, sufocare, neputinţă cvasitotală de a respira. Am trecut deja de cealaltă parte? De ani de zile trupul mi-e o povară! Dacă am înţeles vreodată ceva, o datorez bolilor mele. Întotdeauna am fost un semibolnav, chiar şi atunci când eram sănătos.

Criză de lacrimi. Tocmai am terminat de citit o carte proastă despre Dra de Lavalliere. Scena dineului cu regele şi Dna de Montespan, înainte de plecarea la mănăstire, m-a tulburat… Ce-i drept, totul mă tulbură. Slăbiciunea extremă ne detaşează de toate şi totodată, paradoxal, conferă un sens extraordinar unor fleacuri sau unor evenimente revolute ce nu mai înseamnă nimic pentru viaţa noastră. Mă înduioşez de orice, mă înfior ca o fetiţă. Poate şi din neputinţa de a-mi plânge singur de milă.

Nervi distruşi de la şaptesprezece ani! Este aproape incredibil că am rezistat până acum!

30 martie 1959

Mesia de Händel. — Paradisul trebuie să existe, sau măcar să fi existat – altfel ce noimă are atâta sublim?

Clopote din Bruges, amintirea voastră răscoleşte în mine vestigii de cer, cu voi cobor în timp înainte de căderea *mea*.

De la vârsta de şaptesprezece ani, sânt atins de o boală ascunsă, insesizabilă, dar care mi-a măcinat ideile şi iluziile: furnicături în nervi, zi şi noapte, ce nu mi-au îngăduit, în afara orelor de somn, nici un moment de uitare. Senzaţia de-a îndura un tratament nesfârşit sau o tortură veşnică.

Am citit prea mult… Cititul mi-a devorat gândirea. Când citesc, am impresia că „fac“ ceva, că mă justific în faţa „societăţii“, că am o ocupaţie, că-mi spăl ruşinea de a fi un trândav – un om inutil şi inutilizabil.

Toate durerile se uită; dar nu uităm nici o umilinţă.

Ieri, 5 aprilie, mi-am petrecut după-amiaza într-un crâng de lângă Trappes, meditând la răzbunare, o temă inepuizabilă. — A nu te răzbuna otrăveşte sufletul la fel de mult, dacă nu şi mai mult, decât răzbunarea.

Avem oare dreptul să nu ne răzbunăm?

Concert la aniversarea (cincizeci de ani) lui O. Messiaen. Eram în spatele muzicianului, dar puteam să-l văd din profil. Asculta cu un respect religios: lucrările lui erau într-adevăr un univers – dar numai pentru el. Ascultam cu gândul *aiurea*; şi mă gândeam că fiecare e închis în propria-i lume, şi că ceea ce facem nu înseamnă nimic pentru ceilalţi. Nu *existăm* decât pentru duşmanii noştri – şi pentru câţiva prieteni care nu ne iubesc.

Vineri 24 aprilie 1959 – Practic, din ianuarie, sânt bolnav; îmi este imposibil să lucrez; trec de la un beteşug la altul; s-ar zice că fiecare mădular îşi aşteaptă rândul… Natura face experienţe pe mine; iar eu înghit, incapabil să opun vreo rezistenţă. Mai am mult până la „buna folosinţă a bolilor“!

Într-o zi din iarna trecută, chinuit de gripă, zăceam în pat şi priveam un cer mohorât peste poate, când am zărit două păsări (ce erau oare?) urmărindu-se una pe cealaltă, în plină hârjoană amoroasă pe fondul acela lugubru. Un astfel de spectacol te reconciliază cu moartea, poate chiar şi cu viaţa.

Aş da toţi poeţii pentru Emily Dickinson.

Cinez în oraş – şi „sufletul“ îmi este îngropat.

Diogenes Laertios vorbeşte de farmecul doctrinei lui *Epicur* şi spune că *ea avea, ca să zic aşa, suavitatea sirenelor.*

Tristeţea mi-a distrus toate talentele.

Sânt un mongol răvăşit de melancolie.

Duminică. 17 – Jardin des Plantes. Din ce în ce mai fascinat de reptile. Ochii pitonilor. Nu există animal mai misterios, mai depărtat de „viaţă“. Te trimite la sfârşitul Haosului. Senzaţia că faci un salt înapoi, că regăseşti eternitatea.

Tacit, istoricul meu preferat.

Nu știu ceva mai frumos decât căderea lui Vitellius, *Istorii,* paragrafele LXVII-LXVIII. „Și nu era nimeni atât de nepăsător în fața întâmplărilor omenești care să nu fi fost mișcat de acea privelişte: un împărat roman, și până nu demult stăpân peste lumea întreagă…“[7]

Fericir*e fără predicat,* ca să vorbesc ca în manualele de Logică.

Trăiesc într-o veșnică falsă inspirație: ce-i de mirare că nimic nu iese din ea? Dar nu e aici taina sterilității mele?

Totul se oțetește în viscerele și în spiritul meu.

Am o nesfârșită capacitate de a converti totul în suferință, sau mai curând de a-mi adânci orice suferință.

Zămislire a durerilor.

Nu propun adevăruri, ci semiconvingeri, erezii fără consecințe, ce n-au făcut nimănui nici rău și nici bine. Voi fi în veci omul fără discipoli, și e vrerea mea să nu am. Nu sânt urmați decât aceia care fac evenimentele, care-și asumă o atitudine sau care vorbesc în numele oamenilor sau al zeilor. Eu însă n-am de-a face cu nici unii. Sânt singur și nu mă plâng de asta.

Un cerșetor, pe care îl respect pentru tarele și dezechilibrul lui, care de ani de zile doarme sub cerul liber, îmi spunea mai deunăzi: „Sânt liber în ultimul grad“.

Cine-și plânge singur de milă îi plânge de milă lui Dumnezeu.

27 sept. 1959

Din criză în criză, din boală în boală; încotro mă îndrept? Sentiment de neputință radicală în fața oricărui lucru. Născut neputincios.

Răul, ca și Binele, este o forță creatoare. Dintre cele două, Răul e totuși cel mai activ. Căci prea adesea Binele trândăvește.

A fost o vreme când nu trecea o zi fără câteva ore de muzică sau fără să citesc un poem. Acum, proza îmi ține loc de toate. Ce scădere, ce decădere!

Singura problemă care mă fascinează: problema monstrului.

Să neutralizezi efectele Creațiunii.

Cel mai mărunt act îmi pune problema tuturor actelor; viața se convertește la mine, întotdeauna, în Viață; ceea ce complică până la sufocare exercițiul respirației.

Crize de furie de dimineața până seara. Mă cert cu vânzătorii, cu toată lumea. După fiecare izbucnire, sentiment de rușine. Reacții de individ „odios“, și, drept urmare, silă de mine însumi.
Toți cei care *vând* ceva mă scot din minți.

După o noapte albă, țigara are o savoare funebră.

Sânt un scriitor care nu scrie. Sentimentul că îmi ratez nopțile, că-mi trădez „destinul“, că-mi irosesc orele.
Sufocare. Certitudinea de a fi un nechemat.

În momentele mele de „epilepsie“, mă simt supărător de aproape de sfântul Pavel. Afinitățile mele cu înverșunații, cu toți cei pe care-i detest. Cine a semănat cu dușmanii săi mai mult decât mine?

Pătimașii, înverșunații sânt în general niște prizăriți, niște „stârpituri“. Pentru că trăiesc într-o veșnică ardere, pe socoteala trupului lor.

Dacă nu înaintez în nici un plan și nu produc nimic e pentru că nu încetez să caut denegăsitul său, cum se spunea cândva, adevărul. Pentru că nu-l pot atinge, bat pasul pe loc, și aștept, aștept.

Sânt un sceptic *dezlănțuit.*

În primele veacuri ale erei creștine, aș fi fost maniheist, mai exact discipol al lui Marcion.

Mila: o bunătate pervertită..

Nu mai știu cine s-a definit singur: „Sânt locul stărilor mele“. Această definiție mi se potrivește întru totul și spune aproape totul despre natura mea.

18 nov. 1959
Somn după-amiază. Trezindu-mă, preț de o clipă am simțit ceea ce va fi simțind un mort. A fost ca iluminarea fulgurantă a unui cadavru.

Dacă în fiecare zi aș avea curajul să urlu timp de un sfert de oră, m-aș bucura de un echilibru perfect.

Toate „scrierile“ mele sânt, în ultimă instanţă, doar exerciţii de anti-utopie.

Celui ce mă asigură că nu cunoaște ranchiuna sânt mereu ispitit să-i dau o palmă, ca să-i demonstrez că se înșală.

Una peste alta, viața e un lucru extraordinar.

29 noiembrie 1959
Nimic mai deprimant, mai fragil și mai fals decât un spirit strălucit. Le prefer pe cele plicticoase: pentru că *respectă* banalitatea; ceea ce este veșnic în lucruri sau în idei.

Nu-l înțeleg pe X: e plicticos fără să fie banal. E acea plictiseală ce se degajă din căutarea originalității, din vânarea insolitului, din surpriza permanentă și inutilă.

Nimic nu supără mai mult decât un gânditor care se crede dator să lămurească tot ce spune, care înează orice problemă în vorbe. Verva – păcat contra spiritului. Nici cei mai mari nu i-au scăpat.

Genul de om pe care-l admir: Rancé.

Un zeu începe să devină *fals* atunci când nimeni nu mai catadicsește să se lase ucis pentru el.

Din ce dezordine lăuntrică se nasc obsesiile mele cosmogonice! Nu-i de mirare că sânt atât de frecvente la nebuni.

Tacit, scriitorul meu preferat. Aprob întru totul judecata lui Hume, care-l considera spiritul cel mai profund al Antichităţii.

Nu fericirea celuilalt, ci meritele lui ne sâcâie şi ne tulbură.

Rugăciunea ţâşneşte din deprimarea mea *care exultă.*

Nu mă atrag decât spiritele măcinate de sterilitate; sau: care excelau în sterilitate. Până şi Joubert îmi pare uneori prea fecund.

O religie e terminată în momentul când nu mai generează erezii.

12 decembrie 1959. Acum câteva nopţi am avut un vis pe care nu-l pot uita: o procesiune de şerpi trecea prin faţa mea, defila mai curând, şi fiecare, când îi venea rândul, se înălţa privindu-mă cu ochi strălucitori, dilataţi: ai fi spus că erau doi sori în miniatură.

Cultura istorică e cea care a pervertit totul. Nu ne mai punem întrebări despre Dumnezeu, ci despre *formele* de dumnezeu; despre sensibilitatea şi experienţa religioasă, şi nu despre *obiectul* ce le justifică pe amândouă.

16 decembrie 1959

Moraliştii francezi – maniheism *prin anecdotă* sau: maniheism anecdotic sau: la nivel „monden“.

Divinitate a Prozei.

Cu cât îmbătrânesc, cu atât mai puţin mă tulbură versurile. Melodie secătuită, suflet închistat.

Întotdeauna există cineva mai presus decât tine; dincolo de însuşi Dumnezeu *se înalţă* Neantul.

Ce rege vizigot, în veacul al VI-lea, a scris un comentariu despre Apocalipsă? Manuscrisul a fost publicat, de cine şi când? Amintirea vagă a unei fişe citite în grabă în nu mai ştiu ce bibliotecă.

În faţa fiecărei insulte, şovăim: să răspundem cu o palmă sau cu o lovitură de graţie? Iar această şovăială, ce ne face să pierdem un timp preţios, ne consfinţeşte laşitatea.

The Anatomy of Melancholy de Robert Burton. Cel mai frumos titlu din câte s-au găsit vreodată. Cartea este ilizibilă, dar ce mai contează?

Orice om care are o *convingere*, indiferent ce convingere, are un dumnezeu; mai mult decât atât, crede în Dumnezeu. Căci orice convingere postulează absolutul sau îi ţine locul.

Nu cerem libertatea, ci *iluzia* libertăţii. Pentru această iluzie se zbate de mii de ani omenirea.

De altfel, libertatea fiind, cum s-a spus, o *senzaţie*, ce diferenţă este între *a fi liber* şi *a se crede* liber?

O carte care trebuie citită: *Tratado de Tribulación* a părintelui Ribadeneira, un contemporan al sfintei Tereza.

19 decembrie 1959

Îi înţeleg pe mistici, căci aidoma lor sânt ros de concupiscenţă, urând în acelaşi timp carnea. Chinurile simţurilor, „ispitele“, pot să ucidă.

20 decembrie

Azi după-amiază, vrând să scriu despre glorie şi negăsind nimic de spus, m-am culcat. Adesea marile mele proiecte m-au dus la pat, lamentabil punct terminus al ambiţiilor mele.

Spirit repezit şi totuşi nehotărât.

Gustul meu bolnăvicios pentru Tacit, nevoia de a mă îndopa cu orori. Apoi, elocvența și *poezia* indignării.

Analele și *Macbeth* – cărțile, ba mai mult, imaginile vieții mele de fiecare zi.

Nimic nu deranjează mai mult fluența gândirii decât faptul de a simți prezența fizică a creierului. E poate motivul pentru care nebunii nu cunosc decât *străfulgerări* de gânduri.

Ispita gloriei e aceea care a ruinat paradisul. De fiecare dată când vrem să ieșim din anonimat, acest simbol al fericirii, ne lăsăm povățuiți de șarpe.

Nimic nu mă încântă mai mult decât o proză scheletică străbătută de un fior.

Omul merge inevitabil spre catastrofă. Câtă vreme voi rămâne convins de asta, mă voi interesa de om cu nesațiu, cu patimă.

Poezia *propriu-zisă* îmi pare din ce în ce mai de neconceput; nu mai suport decât poezia implicită, indirectă, aceea, tocmai, care nu e *spusă*, vreau să spun poezia fără mijloacele și subterfugiile ei obișnuite.

Originalitatea este incompatibilă cu „bunul gust“, privilegiu și blestem al civilizațiilor bătrâne.

Nu există geniu fără o mare doză de prost gust.

Această lume n-are mai multă consistență decât episodul unui surâs.

X – îl admir pentru că nu știe cât e de ridicol.

A pieri! Un cuvânt pe care îl iubesc nespus și care, lucru destul de ciudat, nu-mi evocă nimic ireparabil.

Să ai „gust“ înseamnă să te conformezi convențiilor și să iubești cu delicatețe mediocritatea.

De opus gustului ales, gustului *de sus*, cum inspirat îl numește Hugo.

Nu-mi plac decât spiritele delicate sau cele pătimaşe.
Printre cele delicate: Joubert, Valéry.
“ “ pătimaşe: Tertulian, Nietzsche.

Ca să se nască un sceptic, trebuie să bântuie o mie de credincioşi, ordinea

25 decembrie 1959

Primesc de la un poet spaniol o felicitare, ilustrată cu un *şobolan,* simbol, îmi scrie el, a tot ce putem „spera“ de la anul 1960.

Răcit şase luni pe an! Ar trebui să scriu o carte cu titlu sorbonard: *Fenomenologia gutunărelii.*

Când Māra, ispititorul, prin tot felul de farmece şi ameninţări, încearcă să-l abată pe Buddha de la calea sa, acesta îi spune, printre altele: Cu ce drept vrei să domneşti peste oameni şi univers? *Oare ai suferit pentru cunoaştere f*
Şi într-adevăr, anvergura şi profunzimea unui spirit se măsoară prin suferinţele pe care le-a asumat pentru a dobândi cunoaşterea. Nimeni *nu ştie* fără să fi trecut prin suferinţe. Un spirit subtil poate să fie cu totul superficial. Trebuie *să plăteşti* pentru cel mai mic pas spre cunoaştere. (Să mă servesc de asta pentru a distinge între moralişti: Pascal de o parte, Montaigne de cealaltă.)

Cât îi invidiez pe credincioşi pentru şansa de a putea cădea în erezie! Oricât ar fi de stupidă, o teorie pusă la index a scăpat de ridicol pentru vecie. Vai de ereziarcii pe care Biserica n-a catadicsit să-i osândească!

După *Antologia moraliştilor,* să scriu: *Căderea în timp.*[8]

Sânt înclinat spre exagerare, din plictiseală, din silă, din nevoia de senzaţii tari, precum şi din voinţa de a ieşi din marasm.

31 decembrie 1959. Miezul nopţii. Ar trebui să-mi petrec viaţa singur şi să meditez neîncetat la Timp.

1960

1 ianuarie 1960. Nu-l mai citesc de ani de zile pe Baudelaire, dar mă gândesc la el ca şi cum l-aş citi în fiecare zi. Să fie pentru că doar el îmi pare că a mers mai departe decât mine în trăirea „urâtului“?

L-am întâlnit din întâmplare pe X – acelaşi amestec derutant de secătură şi de nebun, dar în fond imposibil de definit: un om ce nici măcar n-are noţiunea de „sinceritate“, fiziologic „fals“ şi amoral. Marea lui scuză e dispreţul general cu care-a izbutit să se înconjoare. Are ceva de şarpe, întotdeauna mi-a provocat o senzaţie de repulsie – şi de curiozitate. Spaimă ca în faţa unei jivine târâtoare, crispare în faţa gesturilor sale; ochi reci şi sticloşi; privire metalică. Amestec, cu siguranţă, de sânge grec şi slav, două elemente incompatibile, ce n-ar putea da naştere decât unui monstru. Ascuns şi arogant. Senzaţie de leşin. Slugărnicie monumentală. Toate acestea comportă, în compensaţie, *talente*. Când l-am întâlnit prima dată, şi fără să fi citit vreun rând scris de el, i-am spus lui M.: „Cu siguranţă că are talent. Prea e hidos“. Hidos – moral şi fizic.

Să scriu cândva despre el: „Portretul unui şarpe“.

P.S. Aceste note sânt atât de lipsite de milă că mi se face ruşine. Mila urmează, la mine, după repulsie: ah, cât mă chinuie fiinţele.

Tot în legătură cu X – Ceea ce este el, fenomenul pe care l-a încarnat nu e cu putinţă decât într-o ţară ca a noastră, unde aporturile etnice disparate n-au fost „sudate“, topite, amestecate organic, unde sângele, ca să spun aşa, e pârloagă, iar „cultura“ n-a putut să-şi exercite opera de individualizare şi totodată de nivelare. E monstrul în stare naturală, necorectat; viclenia, făţărnicia lui, enorme, sânt total lipsite de „lustru“, sânt ipocrizie… nedisimulată; este impostorul la vedere, mişelul pe faţă, iar asta tocmai din cauza permanentelor şi *evidentelor* sale disimulări. Te izbeşte totala-i nesinceritate, perceptibilă în fiecare gest, în fiecare cuvânt; dar nesinceritate nu e termenul potrivit: să fii nesincer înseamnă să ascunzi adevărul, sau un interes, sau Dumnezeu ştie ce; el însă, care ascunde totul, nu ascunde nimic; căci nu există în el nici un adevăr, nici un criteriu după care să acţioneze ori să judece; nu există în el decât o imensă încăpăţânare, o voracitate imundă,

o lăcomie de câştig şi de celebritate la nivelul cel mai vulgar. Un gunoi, un fanatic fără credinţă, un dement *interesat.*…

Nimic nu-l poate strica total pe cineva – afară de succes. „Gloria11 e cea mai rea formă de blestem ce poate cădea peste o fiinţă.

Vulgaritatea e molipsitoare, întotdeauna; delicateţea, niciodată.

Durerea este o senzaţie; suferinţa, un sentiment. Nu e corect să spui: o senzaţie de suferinţă.

Eram la poala falezei de la Varengeville. În faţa acelei mase de rocă, am avut, până la spaimă, percepţia fragilităţii, a inexistenţei oricărei cărni. Şi a ridicolului vieţii. Cât de mult ne lipseşte durata! N-am să uit niciodată această revelaţie, de o intensitate nemaiatinsă până atunci.

Un caracter puternic nu e deschis, ci închis: forţa lui stă în refuzuri, în refuzurile sale *masive.*

În orice slăbiciune, în cel mai mic simptom de leşin există un strop de voluptate.
Să fie plăcerea o formă de dezintegrare?

Orice senzualitate este durere. O durere specială, ce-i drept.

Bucuriile mele sânt tristeţi latente.

Albert Camus moare într-un accident de maşină. Moare într-un moment când toată lumea, poate şi el, ştia că nu mai are nimic de spus şi că trăind nu putea decât să decadă din gloria sa disproporţionată, abuzivă, chiar ridicolă. Imensă mâhnire la vestea morţii sale, ieri seară, la ora 23, în Montparnasse. Un excelent scriitor minor, dar care a fost mare pentru c-a fost total scutit de vulgaritate, în ciuda tuturor onorurilor ce-au plouat peste el.

X: se interesează de orice; de unde slăbiciunile lui evidente… Preocupat de accesoriu, de „viu“, trece pe lângă esenţial, nu mai ştie ce contează înainte de toate. Penibilă şi universală risipire.

6 ianuarie 1960

N-am vorbit cu Camus decât o singură dată, în 1950, cred; l-am vorbit de rău cât am putut, iar acum mă simt lovit de o cumplită și nejustificată remușcare. Rămân blocat în fața unui cadavru, mai ales când e atât de respectabil. Tristețe de nespus.

Slăbiciune vecină cu lacrimile. Dar trebuie să salvez aparențele și să continui lupta fără să cred în ea. Ce trăitor *neizbutit* voi fi fost!

Justiția este, *din punct de vedere literar,* un ideal mediocru.

Oriunde-aș merge, același sentiment de neapartenență, de joc inutil și prostesc, de impostură – nu la ceilalți, ci la mine: simulez că mă interesează lucruri care de fapt mă lasă rece, joc permanent un rol, din lașitate sau ca să salvez aparențele; dar fără să particip, căci ceea ce mă interesează e *altundeva.* Izgonit din paradis, *unde* să-mi găsesc locul, unde să găsesc un *acasă*? căzut, de o mie de ori căzut. Există în mine un fel de imnuri fulgerate, făcute țăndări, o explozie de regrete.

Un om pentru care nu există patrie pe acest pământ.

Să discuți *afaceri* când ești de nicăieri, să te agiți în cotidian când trăiești o dramă religioasă!

În luptă cu limba franceză: o agonie în sensul propriu al cuvântului, o luptă din care ies înfrânt întotdeauna.

„Dar Dumnezeu știe că, în ziua când veți mânca din el, vi se vor deschide ochii…“

Vi se vor deschide ochii! – aici stă toată drama cunoașterii. Paradisul: să privești *fără să înțelegi.* Viața ar fi suportabilă doar cu această condiție.

Povestea căderii e poate lucrul cel mai profund din câte s-au scris. Aici e spus totul despre ce aveam să îndurăm și să suferim, toată istoria într-o pagină.

„Atunci au auzit glasul Domnului Dumnezeu, care umbla prin rai, în răcoarea serii…“

Citind aceste rânduri, simți, împărtășești teama lui Adam. „Cine ți-a spus că ești gol?“

Dumnezeu le-a dat lui Adam și Evei fericirea, cu condiția să nu dorească și să nu posede *cunoașterea și puterea.*

Un critic a observat cu dreptate că Dumnezeul din grădina raiului este un Dumnezeu *rural.*

De ce Adam și Eva nu au mâncat de la-nceput din Pomul vieții? Pentru că ispita nemuririi e mai puțin puternică decât cea a *cunoașterii* și mai ales a puterii.

11 ianuarie. Zi devorată de conversație.

Orice moarte naturală e compromițătoare.

Povestea căderii e atât de frumoasă pentru că autorul nu descrie figuri simbolice, nici mituri: el *vede* în grădină un Dumnezeu în carne și oase, nu o entitate.

Într-o zi, omul va aboli cunoașterea și puterea, va renunța la ele – iar dacă nu, va muri din cauza lor.

Orice climat mă face să sufăr, trupul meu nu se adaptează la nici o latitudine.

Cine spune *mit* își afirmă necredința, lipsa totală de simț religios.

Trebuie să te gândești la Dumnezeu, nu la religie, la extaz, nu la mistică. Diferența dintre teoreticianul religiei și credincios este la fel de mare ca aceea dintre psihiatru și nebun.

Tot ce este civilizație e *derivat,* iar tot ce-i derivat nu valorează nimic.

Cu cât omul se depărtează de Dumnezeu, cu atât progresează în cunoașterea religiilor.

Istoria, oricum am privi-o, e un ecran ce ne ascunde absolutul.

Este adevărat doar ceea ce este *originar.* Tot ce născocește spiritul este fals.

Mi-am pierdut multe din vechile defecte; am dobândit în schimb altele noi. Echilibrul rămâne intact.

Am observat că nu mă pot înțelege perfect cu un om decât atunci când a ajuns *pe culmea înfrângerii,* când și-a pierdut orice sprijin, și, odată cu el, toate certitudinile pe care i le da succesul. Căci, în acele momente, s-a lepădat de orice minciună și e gol și adevărat, redat esenței sale prin loviturile sorții.

Nu-ți pierde timpul criticându-i pe ceilalți, veștejindu-le opera; creeaz-o pe a ta, consacră-i tot timpul. Restul e bălmăjeală sau micime. Fii solidar cu ceea ce, în tine, este adevărat și chiar „etern“.

Cineva a spus foarte bine că „a exista înseamnă să fii distinct“. – încetezi să exiști în orice regim, religios sau politic, care suprimă erezia, voința de a merge contra dogmei sau a curentului.

Acele crize de spaimă fără motiv, fără temei, fără nici o justificare aparentă, ce ne sugrumă, ne paralizează și ne cufundă într-o prostrație umilitoare. — Astfel, deunăzi, urcând scara, în întunericul deplin, am fost oprit ca de o forță nevăzută, ce venea deopotrivă din afară și dinlăuntrul meu; fiindu-mi cu neputință să înaintez, am rămas acolo mai multe minute, încremenit, țintuit în loc, îngrozit și rușinat. Nu-i prima dată că mi se întâmplă, însă de fiecare dată mă-nfurie și mă deprimă. Al cui simptom poate fi soiul acesta de fenomen?

Judecându-ți contemporanii fără milă, riști să ai dreptate și să faci, în ochii posterității, figură de spirit incisiv și clarvăzător. Dar totodată renunți la aspectul aventuros al admirației, la erorile entuziaste pe care ea le presupune. Da, admirația este o aventură, cu atât mai frumoasă cu cât se înșală aproape totdeauna. Este îngrozitor (deși e *înțelept*) să nu ai iluzii în privința nimănui.

Nimic mai trist decât să ai inevitabil dreptate.
(Vezi moraliștii, care-au căzut exact în această greșeală.)

Nici un fel de originalitate literară nu mai este posibilă atâta vreme cât respecţi sintaxa. Trebuie să schingiuieşti fraza dacă vrei să scoţi ceva din ea.

Doar gânditorul trebuie să rămână la vechile superstiţii, la limbajul limpede şi la sintaxa convenţională. Căci originalitatea *de fond* are aceleaşi exigenţe ca pe vremea lui Tales.

Heraclit, Pascal – primul şi mai fericit decât al doilea, pentru că din opera lui au rămas doar crâmpeie –, ce şansă pentru ei că nu şi-au organizat întrebările într-un sistem! Comentatorul jubilează: îi place să completeze lipsurile, golurile dintre „cugetări“ sau maxime; şi să bată câmpii în voie; fără să rişte prea mult, poate construi o figură pe gustul său. Căci ceea ce-i place este arbitrarul, care-i dă iluzia libertăţii şi a creaţiei; este rigoare la-ndemâna oricui.

Mi se cere să scriu un articol despre Camus? Refuz. Moartea lui m-a tulburat adânc, dar nu găsesc nimic de spus despre un autor care şi-a făcut plinul de glorie şi a cărui operă, cum am spus în scrisoarea de refuz, are o „semnificaţie întristător de evidentă“.

Camus, care a protestat atâta împotriva nedreptăţii, ar fi trebuit, dacă voia să fie consecvent, să protesteze şi contra celei a gloriei sale. Ar fi fost însă indecent s-o facă. Şi probabil credea că-şi merită gloria.

Dacă am împinge până la capăt mania dreptăţii, am cădea în ridicol sau ne-am nimici. E mai multă eleganţă în resemnare decât în revoltă, şi mai multă nobleţe în anonimat decât în larma, în tapajul ce se face în jurul unui nume.

Merită dispreţ oricine aderă la celebritatea sa, oricine nu se simte umilit şi ofensat de ea.

Admiraţiile mele, oricât ar fi de entuziaste, păstrează totdeauna un strop de otravă. N-am stofă de apologet.

Fără un fond de amărăciune care îmi colorează toate gândurile şi îmi determină toate atitudinile, dându-le o aparentă de seriozitate şi chiar de

sistem, aş fi fost un diletant perfect.

La fel de singur ca un Dumnezeu în şomaj.

Orice ficţiune este salutară, şi, ca toţi ceilalţi, nu pot să mă lipsesc de ea. (Pe măsură ce îmbătrânesc, sânt tot mai des silit să-mi recunosc înfrângerile.)

Primii istorici romani şi-au luat din arhivele familiilor patriciene toate izvoarele, ce nu erau decât elogii funebre, inevitabil mincinoase. Şi cum fiecare familie pretindea că se trage dintr-un zeu, ne explicăm strălucirea – şi inutila noblețe – a Antichităţii timpurii.

Partea de şarlatan a oricărui om dăruit cu talente. E ca şi cum *darul* nu s-ar fi găsit în natură, ci ar fi fost născocit şi *jucat* de cel care-l posedă. Sau: ca şi cum s-ar mira că i-a fost dăruit. E mai ales cazul poeţilor; dăruiţi cu har, însă cu un har echivoc.

În ochii mei, negaţia se bucură de un asemenea prestigiu, încât, separându-mă de restul lucrurilor, ea a făcut din mine o fiinţă mărginită, încăpăţânată, infirmă. La fel cum unii trăiesc sub vraja „progresului“, eu trăiesc sub vraja lui Nu. Şi totuşi înţeleg că se poate spune da, consimţi la orice, deşi o asemenea ispravă, pe care o admit la ceilalţi, cere din parte-mi un elan de care nu mă simt capabil acum. Căci Nu mi-a intrat în sânge, după ce mi-a pervertit spiritul.

Există ceva respingător şi penibil în folosirea stilului abstract: toate acele vorbe goale înşirate pentru a exprima irealul – asta chemându-se gândire.

O, cât mi-ar plăcea să mă limitez la senzaţie, la o lume anterioară conceptului, la variaţiile infime ale unei impresii pline de franchețe, pe care s-o redau prin mii de cuvinte bizare şi incoerente! Să scriu direct după *simţ*, să mă prefac în interpret al trupului şi sufletului necoordonat! Să transcriu doar ceea ce văd, ce ating, să fac ce ar face nu o reptilă, ci o insectă, căci reptila are proasta reputaţie de intelectuală. O carte ce ar fi poetică *prin simplul efect al fiziologiei.*

Prea i-am citit pe clasici ca să pot coborî vreodată până *la origini,* şi, prin limbaj, să trec dincolo de limbaj.

James Joyce: cel mai orgolios om al veacului. Pentru că a vrut şi în parte a atins Imposibilul, cu încăpăţânarea unui zeu smintit. Şi pentru că niciodată n-a făcut compromisuri cu cititorul şi nu ţinea să fie lizibil cu orice preţ. Să atingi culmi ale obscurului.

Să poţi aboli publicul, să te lipseşti de el, să nu contezi pe nimeni, să desfizi universul.

Ceea ce-i pierde pe cei mai mulţi oameni de talent e că nu ştiu să se limiteze.

Nimic nu-l face mai steril pe un scriitor decât obsesia perfecţiunii. Ca să produci, trebuie să-ţi urmezi firea, să te abandonezi, să-ţi asculţi vocile… să elimini cenzura ironiei sau a *bunului* gust…

Două texte ale Antichităţii, unul frumos în sine, altul revelator în cel mai înalt grad: cel în care Pliniu (naturalistul) descrie erupţia Vezuviului şi sfârşitul oraşului Pompei; scrisoarea lui Pliniu către Traian despre felul în care trebuie trataţi creştinii.

Tot ce e *bun în* mine se datorează lenei; în lipsa ei, ce mă putea împiedica să-mi pun în aplicare gândurile ticăloase? Din fericire, lenea m-a menţinut în limitele „virtuţii“.

Toate viciile noastre se trag de la excesul de activitate, de la acea pornire de a ne *realiza,* de a da o aparenţă onorabilă defectelor noastre.

Toate aceste popoare fericite, ghiftuite: francezi, englezi… O, eu nu sânt de aici, am în spate veacuri de nefericire. M-am născut într-un popor fără noroc. Fericirea se sfârşeşte la Viena; mai departe, Blestemul!

Imensă laşitate în faţa vieţii, şi parcă un fior de nevolnicie.

Niciodată n-am pronunţat sau scris cuvântul *singurătate* fără să am o senzaţie de voluptate.

Articole *despre*, studii şi cărţi *despre*, mereu despre cineva, despre autori, despre lucrări, despre ideile altora; dări de seamă umflate, comentarii inutile şi mediocre; oricum, fie ele şi remarcabile, tot n-ar schimba nimic. Nimic personal, nimic original; totul e derivat. O! mai bine vorbeşti oricât de prost despre tine, decât cu talent despre altul. O idee care nu e trăită, care nu se naşte firesc, nu face doi bani. Ce spectacol greţos – această omenire falsă, cerebrală, savantă, ce trăieşte ca parazit al spiritului.

Istoricul filosofiei nu e un filosof. Mai filosoafă e o portăreasă ce-şi pune întrebări.

În materie de invenţii, omul ar fi trebuit să rămână la tărăboanţă. Orice perfecţionare tehnică e nefastă şi trebuie demascată ca atare. S-ar zice că singurul sens al „progresului“ e să contribuie la sporirea zgomotului, la consolidarea infernului.

Jur să nu vorbesc niciodată despre lucruri pe care nu le stăpânesc, să nu improvizez pentru nimic în lume, să nu-mi bat joc de subiectul pe care-l tratez, să nu mă înjosesc în propriii-mi ochi.
(Jurământ făcut la sfârşitul unei conferinţe a lui M., deosebit de superficială.)

20 ianuarie 1960

Francezii ar fi poporul cel mai fericit de pe pământ dacă fericirea nu le-ar fi tulburată de vanitate.
Vanitatea e modul în care ispăşim fericirea (vanitatea e pedeapsa fericirii).

Renunţând la ambiţii, ajungi adesea să regreţi că ai renunţat; ceea ce e mai grav decât să te complaci în ambiţii şi să le cultivi. Totul se petrece ca şi cum omul ar fi capabil de orice, mai puţin să dobândească înţelepciunea.

Amorţire îngrozitoare, parcă aş fi atins un nivel de insensibilitate inimaginabil iar spiritul meu ar fi murit. Cu rare excepţii, trăiesc sub capacităţile mele, cu conştiinţa apăsată de un sentiment de vină şi de ruşine violentă. Când mă i gândesc la toate proiectele pe care le-am abandonat din lene sau din capriciu, îmi pare că sânt cel mai mizerabil dezertor. Nu poţi trăi nepedepsit în idolatria tristeţii.

Părea că Timpul se închegase în venele mele…

Limitează-ţi viaţa la o discuţie cu tine însuţi sau, şi mai bine, cu Dumnezeu. Alungă-i pe oameni din gândurile tale, nimic exterior să nu-ţi dezonoreze singurătatea, lasă-le bufonilor grija de a avea semeni. *Celălalt* te diminuează, căci te sileşte să joci un rol; suprimă din viaţa ta gestul, mărgineşte-te la esenţial.

Să scriu
— Un comentariu despre Geneză.
— Despre timp: problema autobiografiei.
Sfântul Augustin (G. *Mish: Geschichte des Autobiograpbie).*
— Experienţa timpului.

Gloria încununează un autor în momentul când nu mai are nimic de spus; ea consacră un cadavru.

Fiecare e prins de propriul joc, ca şi cum şi-ar cunoaşte destinul pe de rost.

Cu cât un scriitor e mai *original,* cu atât riscă să se demodeze şi să plictisească: de îndată ce ne obişnuim cu trucurile lui, e terminat. Adevărata originalitate nu e conştientă de mijloacele sale iar un autor trebuie să fie împins de talentul său; nu să-l dirijeze şi să-l exploateze.
Un spirit fuge de talentul său, adică şi-l inventează. Nu asta e definiţia făcătorului de literatură?

Într-o operă, oribilul trebuie să exalte; dacă provoacă o indispoziţie, înseamnă că-i de proastă calitate.

Nu pot ajunge la o înțelegere profundă decât cu acei care, fără să fie credincioși, au trecut printr-o criză religioasă ce i-a marcat pentru tot restul vieții. Religia – ca luptă lăuntrică – e singura modalitate de a sfredeli, de a străpunge pojghița aparențelor ce ne separă de esențial.

„Delirul sfânt“, despre care vorbește Tereza d’Avila pentru a numi una din fazele contopirii cu Dumnezeu – m-am apropiat de el uneori… acum o veșnicie, vai!

Ironia, privilegiu al sufletelor rănite. Orice cuvânt pătruns de ironie mărturisește o sfâșiere ascunsă.

Ironia este în sine o mărturisire, sau masca pe care-o poartă mila de sine.

Acel teribil proverb: „Când înțeleptul chibzuiește, nebunul nu stă nici el degeaba…“

24 februarie 196G. Astăzi, scriindu-mi numele pe un formular, am avut senzația că-l scriu prima oară, că nu-l mai recunosc. Ziua, anul nașterii, totul mi s-a părut nou și inexplicabil, fără nici o legătură cu *mine*. E ceea ce psihiatrii numesc sentiment de înstrăinare de sine. Până și propria-mi figură, adesea, ca s-o identific, trebuie să fac un efort, un efort de acomodare a privirii, penibil și umilitor.

Buimac, perplex, scârbit în fața revelației de a fi eu însumi.

Libertatea e ca sănătatea: nu are valoare și nu devii conștient de ea decât atunci când o pierzi. Pentru cei care o posedă, nu poate constitui un ideal, nici o atracție. Lumea zisă „liberă“ este o lume goală, pentru *ea însăți*.

Brusc, fericire nemărginită, viziune a extazului. Iar asta după ce m-am întâlnit cu perceptorul, după ce-am făcut coadă la poliție pentru buletinul de identitate, după ce am fost la o infirmieră pentru o injecție și altele asemeni. Mister al chimiei noastre interioare, metamorfoză ce l-ar zăpăci pe un demon și l-ar pulveriza pe un înger.

În Franța, e suficient să fii insolent ca să-ți faci o reputație de om inteligent și spiritual.

sau

În Franța, insolența ține loc de inteligență și de spirit.

Astăzi, acasă la J. Supervielle, se vorbea despre J.C. Am spus că e un ins abject. Ceilalţi au protestat. Dominique Aury şi Paulhan au susţinut că nu merită epitetul, că nu merge chiar atât de departe.

De acord: să zicem că e un ratat al abjecţiei.

Un om fără dimensiuni.

Două epoci în care mi-ar fi plăcut să trăiesc: secolul al XVIII-lea francez şi Rusia ţaristă…

Plictisul elegant şi plictisul mohorât, crispat, infinit…

N-am cunoscut stări de fericire debordantă decât în urma unor tulburări nervoase, a unor insomnii prelungite, a unor dureri fără motiv şi a unor anxietăţi insuportabile. Compensaţie sau rezultat firesc?

Fiecare clipă îmi trimite o somaţie – de la care mă eschivez. Hotărât lucru, nu mi-am făcut datoria faţă de Timp.

Nu *sânt* decât prin carenţele, dezertările şi refuzurile mele. O rezistenţă în totul negativă. Îmi reneg toate hotărârile nobile, mă lepăd de ele cu înverşunare, cu o perseverenţă demnă de o cauză mai bună.

H. M. a scris *trei* cărţi despre mescalină. Această nevoie de a scormoni, această insistenţă nu e franţuzească. Avantajul şi neajunsul de a te fi născut la Bruxelles.

Înainte de a se îmbolnăvi, D. era istoric; după boală, a *căzut* în metafizică. Francezul are nevoie de o cădere, de un „abis“ pentru a descoperi divagaţia esenţială.

Să ţii un jurnal înseamnă să-ţi mărturiseşti neputinţa de a-ţi organiza gândurile. E caracteristic pentru un spirit discontinuu, frânt de la rădăcină, în adânc, complice şi victimă a fluctuaţiilor vremii, a vremii *lui*. Incapabil să mediteze, să *se* meditează pe *sine*… Şi mai e filosofie coborâtă la condiţie de calendar intim.

Pe măsură ce te cunoşti, mizezi tot mai puţin pe tine însuţi. Zicere a unui *răvăşit*…

Articolul meu despre ranchiună; e lucrul cel mai curajos pe care l-am scris despre ceilalţi, şi care, din toate elucubraţiile mele, a stârnit cele mai puţine ecouri… Nimeni nu s-a recunoscut în el. Căci oglinda era fără cusur.

Proza îşi atinge nivelul de sus când are o spoială de sublim; când însă e umflată de sublim, devine ridicolă, buhăită, penibilă.

Franţa – o ţară de amatori – şi, aspect pozitiv al diletantismului ei, singurul loc din lume unde *nuanţa* încă mai contează.

Aş vrea să fug de orice exces; însă nu-mi plac decât accentele pătimaşe, şi strigătul latent din orice adevăr. Cu un talent în plus, cu ceva mai mult har, cu o reală pasiune pentru reculegere – ce mistic aş fi devenit! Numai că, orice fac, sânt nevoit să mă opresc înainte de pasul hotărâtor. Prea multe voci s-au stins în mine! Vai de cei nedemni de sufletul lor, de cei ce valorează mai puţin decât sânt!

Jacqueline Pascal, Lucile de Chateaubriand, Dna de Beaumont şi, dintre bărbaţi, Joubert – suflete pe gustul meu.

Această tristeţe vecină cu delirul… O, dacă aş avea un înger să mă ocrotească! M-am lăsat ispitit de demoni iar acum trebuie să plătesc în veci o clipă de slăbiciune criminală.

Pasiune pentru agonie şi groază de moarte – ispăşesc aceste porniri contradictorii pe care le-am cultivat cu o îndârjire de cinic şi de martir.

B. – pe când era un băiat sărac, îmi vorbea despre deşertăciunea vieţii; devenit bogat, nu ştie decât să povestească istorii porcoase. Nu poţi trăda mizeria fără să plăteşti. Orice formă de posesiune duce la moarte spirituală.

Adesea mi se întâmplă să mă trezesc dimineaţa cu un sentiment sufocant de vinovăţie, de parcă aş purta povara a mii de crime…

Un defect de vorbire, bâlbâială, felul sacadat de a vorbi, *arta* de a înghiţi cuvintele şi mai ales obsesia umilitoare a accentului meu, toate astea m-au

împins, prin reacţie, să mă fac cât de cât demn de o limbă pe care-o masacrez, prin cuvânt, zi de zi…

Dacă aş fi vorbit ca oamenii locului, nu m-aş fi străduit niciodată să deprind scrisul frumos, nici cochetăria şi finețurile deşarte pe care le comportă căutarea stilistică.

Secretul unei dexterităţi stă într-un cusur mai mult sau mai puţin clandestin.

De câteva zile, febră continuă pe care termometrul n-o înregistrează; *el* rămâne la circa 37°; *eu* însă mă aflu în mijlocul unui clocot ce-mi transformă raţiunea în vapori…

Unii caută Gloria; alţii, adevărul. Îndrăznesc să mă situez printre ultimii. O misiune imposibilă e mult mai seducătoare decât un ţel accesibil. Să râvneşti aplauzele oamenilor — ce umilinţă!

Discuţie cu D. – Este inteligent, mai ales *pare* inteligent, vrea să pară. Aproape toţi oamenii străluciţi pe care i-am cunoscut erau orgolioşi în cel mai înalt grad. De altfel, în ordine intelectuală, orgoliul nu e un defect.

12 martie 1960. Petrecut după-amiaza într-o stare de nostalgie acută, mi-a fost dor de toate, de ţară, de copilărie, de tot ce-am irosit, de atâţia ani inutili, de toate zilele în care n-am plâns… „Viaţa“ nu mi se potriveşte. Eram făcut pentru o existenţă de sălbatic, pentru singurătatea absolută, în afara timpului, în mijlocul unui eden crepuscular. Am împins până la viciu vocaţia tristeţii.

Apropierea primăverii îmi dizolvă creierul. E anotimpul de care mă tem cel mai mult. Senzaţie de melodie îngheţată; — suflet amuţit, prostrat, în care se sting mii de chemări.

Baudelaire… Nu-l mai citesc de ani de zile, dar nu e om la care să gândesc mai des.

Mă interesează doar spiritele ce au dimensiunea funebrului.

Ar trebui să scriu un *Tratat despre lacrimi.* Întotdeauna am simţit o imensă nevoie de a plânge (prin ea mă simt aşa apropiat de personajele lui

Cehov). Regretând *totul,* fixând cerul ore în şir… iată cu ce îmi trec vremea, în timp ce toţi aşteaptă de la mine lucrări şi din toate părţile vin îndemnuri la muncă.

„Bucuria este pasiunea prin care sufletul trece la un grad mai mare de perfecţiune. Tristeţea este o pasiune prin care sufletul coboară la un grad mai mic de perfecţiune“. (Spinoza)

Aşa să fie?

N-am nici o aptitudine pentru filosofie: nu mă interesează decât atitudinile, şi aspectul patetic al ideilor…

O eroare spusă energic e preferabilă unui adevăr exprimat în termeni incolori.

Strălucirea ereziilor, cenuşiul ortodoxiilor.

Simt profunde doar sentimentele pe care le ascundem. De unde forţa sentimentelor *josnice.*

Nu pot trăi decât acolo unde sânt – şi unde mi se spune *străin.* O patrie – patria mea? – îmi pare la fel de îndepărtată şi de inaccesibilă ca vechiul Paradis!

„Să nu scrii pe zăpadă“ – una din interdicţiile lui Pitagora. Ce sens poate să aibă? Lipsa de durată?

Trec de la un beteşug la altul. Propriul meu trup îmi e torţionar. Nu înţeleg cum am putut să adun atâţia ani fără să pier sub povara lor.

Aproape toţi prietenii mei sânt nişte jupuiţi de vii, de o sensibilitate bolnăvicioasă. Cu gândul la ei am scris despre Ranchiună. Am generalizat prea mult făcând din ea o dimensiune comună întregii omeniri? Nu cred.

Există un singur dor: dorul de Paradis. Şi poate cel de Spania.

Nu pot citi ceva despre „insulele fericite“ ale celor vechi sau despre „insulele de aur“ ale chinezilor din epoca daoistă fără să simt un soi de slăbiciune fizică. Ce puţine afinităţi am cu lumea aceasta, de vreme ce orice

aluzie la Paradis şi chiar cele mai vulgare forme sau expresii ce-mi evocă imaginea lui stârnesc în mine o furtună de regrete!

Toate „scrierile“ mele sânt lipsite de dezinvoltură. E drama celor care scriu puţin, care nu scriu la fel cum „respiră“. Sânt autor din întâmplare, căci scriu doar ca să mă eliberez de o angoasă de moment.

Zen: butade ce răscumpără obsesia şi căutarea mântuirii. O acrobaţie având drept fundal absolutul.

Tristeţea, la paroxismul ei, suprimă gândirea şi devine un soi de delir vid.

„Când visează, omul nu se îndoieşte niciodată“, spune un text chinez.

Lucrând la un eseu despre *esenţa omului* (!), îmi dau seama că la fel de bine aş putea să-l scriu pe tonul unei spovedanii. E un subiect autobiografic prin excelenţă.

Zi după zi, mă târăsc pe o bucată de spaţiu, la marginea Universului, în mijlocul unei infinităţi de cuvinte *nepronunţate.*

Ama nesciri (Imitaţiunea lui Iisus Cristos); să-ţi placă să fii neştiut. Nu te simţi fericit decât când eşti destul de înţelept ca să te conformezi acestui precept.

Acest univers, ratat în chip atât de *magistral*! E ceea ce-mi repet adesea, ca să mă consolez, în clipele mele de încredere şi optimism.

Am suferit prea mult ca să mai simt cu-adevărat mari pasiuni. Le-au luat locul bolile mele.

Exceptând momentele de somn, noaptea, şi cele de năuceală, ziua, indispoziţiile mele mi-au impus o meditaţie permanentă asupra stării în care mă aflu şi un fel de *automatism al conştiinţei*, cu tot ce presupune el ca monstruozitate şi oroare. Una peste alta, am trăit în *anti-viaţă.*

Sânt un obsedat, neîndoielnic, şi totuşi nu-mi plac cei care insistă.

Să imaginezi miracole, să ai puterea de a le face, să fii un taumaturg…
Să scrii, ce decădere!

Dacă-i urăsc pe occidentali, e pentru că le place să fie urâţi. Ce incredibilă sete de autonimicire! Paradisul în mijlocul unor cadavre!

Fervoare demoniacă, iată nuanţa mea de religiozitate.

Să nu lucrezi niciodată în neesenţial; să te porţi ca şi cum ai avea de dat socoteală unui Dumnezeu inteligent; să împingi probitatea intelectuală până la mania scrupulelor.

Să nu scrii nimic de care să-ţi fie ruşine în clipele de supremă singurătate. Mai bine moartea decât să trişezi ori să minţi.

Fii cinic cu orice, nu însă cu imaginea ideală a datoriilor tale faţă de spirit.

Ce conflicte ascunse, ce sfâşieri când asumi o atitudine *nobilă*! Curajul de a-ţi accepta în chip firesc josniciile este rar, dacă nu imposibil.

Să crezi numai în absolut, şi să recunoşti, să descoperi în tine toate ispitele şi mizeriile unui spirit frivol.

X – de ce e *nebun*? Pentru că nu-şi maschează, nu-şi poate masca niciodată *prima* pornire. Totul la el este în stare brută, totul în el evocă indecenta adevăratei sale naturi.

În *Arts*, R. Încearcă să mă explice prin lecturile mele. Îi răspund că sânt rezultatul infirmităţilor mele, şi că aş fi fost acelaşi chiar dacă nu aş fi citit nici o carte. Viziunea mea despre lucruri *precedă* formarea mea intelectuală. Ceea ce ştiu cu-adevărat am ştiut-o întotdeauna, o ştiam şi dacă rămâneam în satul meu.

Dureri de cap, senzaţie de idioţie, sinuzită, urechi înfundate etc. – în fiecare an aceeaşi poveste. Aici e de căutat motivul pentru care am scris *Odiseea Ranchiunei.*

La mine, o aparenţă de sănătate ascunde un fond bolnav. Cum nu se vede însă decât exteriorul fiinţelor, lumea mă crede nesincer sau mă ia drept un individ care vrea să fie la modă.

Bătrânii au dreptate să critice totul, să regrete moravurile de altă dată, stilul de viaţă al epocii *lor.* Prezentul şi viitorul nu se ridică niciodată la înălţimea trecutului, deşi nici el nu făcea multe parale…

Nu ştim de ce, nici înspre ce înaintăm. Istoria nu e nimic altceva decât această dublă ignoranţă.

„Grijile“ sânt principalul obstacol în calea meditaţiei, a progresului metafizic al omului. De unde necesitatea celibatului, a ascezei etc., dacă vrem să accedem la absolut.

Fără margini este puterea unui om capabil să renunţe. Fiecare dorinţă învinsă te face puternic, şi creşti în măsura în care îţi înfrânezi poftele naturale. Este înfrângere tot ce nu e victorie asupra ta însuţi.

Nu în neliniște, ci în *insatisfacţie* am trăit totdeauna; o insatisfacţie esenţială, pe care nimic nu putea, nici nu va putea s-o învingă vreodată.

Împotriva gândirii *risipite.* Mi-ar plăcea să trăiesc într-o societate de fachiri, de oameni care acţionează *fără să se mişte,* şi care au cu atât mai multă putere asupra lumii cu cât se depărtează de ea, cu cât nu aderă la ea.

Să dispui de o voinţă imensă fără s-o îndrepţi spre făptuire, să dispui de o energie colosală şi, în aparenţă, nefolosită…

În orice asceză acumulăm exploziv.

Dorinţa neîmplinită prin refuz voluntar ne apropie fie de sfânt, fie de demon.

Trebuie să încep lucrul la o antologie a portretului, de la Saint-Simon la Tocqueville.

Va fi un adio pe care-l spun *omului*[9].

Nu devii invulnerabil decât prin asceză, adică renunțând la tot. Doar atunci lumea nu mai poate nimic contra ta.

Ideile îți vin mergând, spunea Nietzsche. Mersul distrage gândirea, susținea Sankara.

Am „experimentat“ amândouă teoriile.

Întotdeauna și neapărat, omul dă o rea folosință libertății. Toate regimurile fondate pe ea și care o invocă sânt de aceea sortite ruinei.

Omul este un animal *vag.*

„Un arbore nu se știe nefericit“. (Pascal)

Nostalgia mea după vegetal…

Nu există infern mai cumplit decât cel al milei. Să-ți fie milă de tot ce există, de simplul fapt de a exista.

(6 iulie 1960. Zi măcinată de milă.)

Nu gândim decât pentru că fugim de făptuire. Să gândești înseamnă să te ții *deoparte.*

M. S. ar fi căzut în genunchi în fața tribunalului implorând achitarea. Zadarnic. Condamnată la doisprezece ani, se pare că s-a sinucis. Probabil de rușine. Să fii umilit în asemenea hal!

Îți trebuie nesfârșite rezerve de milă ca să te poți gândi la anumite destine.

Cea mai neînsemnată impresie, o bagatelă se umflă în mine peste măsură și capătă proporții alarmante, un aer de catastrofă. Ca și cum Pământul ar fi căzut *peste* mine și m-ar strivi cu toată greutatea lui.

Niciodată nu m-au pasionat cauzele sortite succesului. Preferința mea se îndrepta întotdeauna către cele care, în secret, mi se păreau pierdute. Am fost mereu, din instinct, de partea învinșilor, chiar și când cauza lor era condamnabilă. Să preferi tragedia justiției.

Câtă dreptate are acel moralist ce susține că sântem secătuiți din momentul în care, pentru noi, nu mai există ființe, nici lucruri *de neînlocuit*!

Întotdeauna am trăit ca un *trecător*, în voluptatea nonposesiunii; nici un obiect n-a fost vreodată *al meu*, am oroare de *al meu*. Mă-nfior de oroare când îl aud pe câte unul zicând nevasta *mea*. Sânt, metafizic vorbind, celibatar.

A poseda, *besitzen*, e verbul cel mai execrabil dintre toate. Mă atrag, la un călugăr, până și părțile lui respingătoare – și are, slavă Domnului.

Ar trebui să poți renunța la tot, chiar și la *nume*, să te arunci în anonimat cu patimă, cu furie. — Sărăcia e un alt nume al absolutului.

Entwerden, a se sustrage devenirii – cel mai frumos, cel mai expresiv cuvânt german pe care-l știu.

Viul mă sperie, viul, adică tot ce *mișcă*. Simt o milă imensă pentru tot ce nu e materie, căci simt până la suferință, până la disperare blestemul ce apasă viața *ca viață*.

Mi s-ar putea reproșa o anume complezență pentru decepție; însă de vreme ce toți iubesc succesul, trebuie, măcar pentru simetrie, să fie și unii atrași de eșec.

M-au abandonat mai mulți zei, dar nu știu pe care din ei să-l acuz, căci n-am avut norocul să mă leg cu-adevărat de nici unul.

Să te îndoiești de lucruri nu înseamnă nimic; să te îndoiești însă de tine însuți – asta înseamnă să suferi cu adevărat. Doar atunci te înalți, prin scepticism, la delir.

Totul merge strună cât timp e vorba de eu *în general*; nu și atunci când e vorba de noi, de eul *nostru*. Îndoiala dobândește atunci o dimensiune fatală, morbidă, și poate deveni de nesuportat.

Nevoia de glorie vine dintr-un sentiment de totală nesiguranţă pe care îl avem în privinţa propriei noastre valori, de la o lipsă de încredere în sine. Iar când ezit să-mi recunosc un merit cât de mic, râvnesc la o celebritate cosmică, aş vrea să fiu *cunoscut* de tot ce trăieşte, de-o musculiţă, de o larvă.

N-a existat un om mai dezarmat în faţa „vieţii“ decât mine. Cel mai mic demers practic mi se pare o faptă eroică. Latura *exterioară* a existenţei îmi e complet străină. Chiar foarte tânăr fiind, îi invidiam pe ciobanii din Carpaţi, iar acum îi invidiez mai mult ca oricând. Tot ce ţine de civilizaţie mi se pare un semn de decadenţă, de împotmolire şi ruină.

D., când i-am spus că de treizeci de ani trăiesc la hotel şi că n-aş putea să prind rădăcini nicăieri, mi-a răspuns, ca evreu mândru de originea sa, că sânt „goy-ul rătăcitor“.

Nu mă înţeleg decât cu cei care nu au nici un fel de patrie. Afinităţile mele profunde cu evreii.

Tot ce e sortit să dispară – asta am iubit întotdeauna. Nu m-au atras decât lucrurile fără viitor. Acea chimie efemeră din care sânt făcute zilele noastre.

Ideea sinuciderii e cea mai tonică dintre toate ideile.

20 iulie 1960. De zece ani, am tot visat un apartament. Visul mi s-a împlinit, fără să-mi aducă *nimic*. Deja regret anii de hotel. Posesiunea mă face să sufăr mai mult decât sărăcia.

Apropo, trăiesc în hoteluri din 1937!

Am un *cămin* – Dumnezeu să-mi ierte asemenea decădere!

„Voinţa ta este Eva ta“, spune sfântul Bonaventura. Într-adevăr, voinţa e lanţ, dorinţă, servitute, dependenţă comparabilă cu puterea pe care-o are asupra noastră femeia. Să te salvezi, să cauţi izbăvirea înseamnă să te dezlegi, să te *depărtezi* de domnia voinţei.

Să trăiești pe o insulă mică, să te plictisești și să te rogi, să te rogi și să te plictisești…

Sânt succesiunea stărilor, umorilor mele; îmi caut „eul“ în zadar, sau mai curând nu-l regăsesc decât atunci când toate aparențele mele se risipesc, când exult la propria-mi nimicire, când se suspendă și se abolește tocmai ceea ce se cheamă un „eu“. Trebuie să ne distrugem ca să ne regăsim; *esență înseamnă sacrificiu.*

Cei care spun că toate aberațiile contemporane și toate cruzimile pe care le-a cunoscut secolul nostru au drept cauză îndepărtarea omului de Dumnezeu uită prea repede că Evul Mediu a fost și mai crud decât epoca noastră, și că credința, departe de a ne potoli ferocitatea, o ațâță și mai mult. Căci orice credință e patimă, iar patimă înseamnă poftă de a suferi cât și de a-i face pe alții să sufere. Când încetăm să fim obiect, când nu ne mai mulăm după materie, după un univers indiferent și rece, cădem în nebunia și lipsa de măsură a sufletului, care e *foc,* și care nu există decât devorându-se.

Nu simți cum curge timpul decât în nesfârșitele ceasuri de veghe, când timpul e una cu noaptea, curgere a nopții, *noapte lichidă.*

Valoarea intrinsecă a unei cărți nu ține de calitatea și importanța subiectului; altfel, teologii ar fi cei mai buni scriitori…

Nu *esențialul* e punctul forte al literaturii; se poate chiar susține că, la un scriitor, important e felul de a prezenta accidentalul și infimul. În arte, contează în primul rând detaliul; abia în al doilea rând ansamblul. Măiestria presupune limitare.

Ceea ce face trecutul interesant este că fiecare generație îl privește într-un mod diferit. De unde nesecata noutate a Istoriei.

La un mistic musulman, această afirmație demnă de Meister Eckhart: „Adevărul care nu distruge creatura nu e un adevăr“.

Să te târăști domol ca un melc și să-ți lași dâra, cu modestie, cu sârguință și în fond cu indiferență… în voluptate calmă și anonimat.

Ceea ce mi-a lipsit a fost voința de a crea o *operă*. Această neputință e datul spiritelor de mâna a doua.

Tot ce se petrece în noi și în afara noastră se întâmplă *din fericire* și *din nefericire*, deopotrivă. Dublă perspectivă asupra oricărui eveniment, neputință de a vedea un singur aspect al lucrurilor, naufragiu în ambivalență.

M-am îmbătat cu regrete, ca alții cu iluzii. Să dobândesc titluri în ireparabil, asta mi-a fost întotdeauna misiunea.

Să meditezi înseamnă să faci pustiu în jurul tău, să gonești realul, să nu păstrezi din lume decât pretextul necesar pentru întrebări și pentru zbuciumul minții. Meditația *suprimă*; ea nimicește totul, afară de ea însăși.

Cu cât mă gândesc la viață ca fenomen distinct al materiei, cu atâta viața mă înspăimântă: nu are nici o temelie, reprezintă o improvizație, o tentativă, o aventură, și-mi pare atât de fragilă, de inconsistentă, de lipsită de realitate, încât nu mă pot gândi la ea și la condițiile ei fără să mă treacă un fior de groază. Viața nu e decât un spectacol, o fantezie a materiei. Am înceta să existăm dacă am ști cât sântem de ireali. Dacă vrei să trăiești, nu trebuie să te gândești la viață, nici s-o *izolezi* în univers, nici să-ți propui s-o definești.

Niciodată n-am avut idei: ele m-au posedat întotdeauna pe mine. Îmi închipui că emit o idee, când de fapt ea mă posedă și aservește.

Marile epoci ale istoriei rămân cele de „despotism luminat“. (Secolul al XVIII-lea)

Spiritul nu înflorește nici în excesele libertății, nici în ale terorii. Are nevoie de un jug *suportabil.*

O epocă bună este o epocă în care ironia nu te aruncă în pușcărie.

Aproape-n fiecare dimineață, această furie neputincioasă și autodistructivă… și această invazie de amintiri sfâșietoare, și copilăria mea care se face țăndări sub ochii mei.

Sânt rezultatul unor eredităţi opuse, recunosc în mine caracterele tatii şi mamei, mai ales pe al mamei, orgolioasă, capricioasă, melancolică. În plus, deloc înclinat să-mi împac contradicţiile (sau mai curând contradicţiile lor din mine), mi-a plăcut, dimpotrivă, să le cultiv, să le exacerbez şi să le port de grijă.

După vechiul entuziasm (de mult depăşit) pentru Rilke, nu m-am mai ataşat de nici un alt poet ca de Emily Dickinson. Lumea ei, care-mi este familiară, mi-ar fi şi mai apropiată dacă aş fi avut curajul şi energia să-mi asum pe deplin singurătatea. Dar prea adesea am fugit de ea, din laşitate, frivolitate sau teamă. Am ocolit numeroase abisuri, din calcul şi instinct de conservare. Căci curajul de a fi poet îmi lipseşte. Să fie pentru că am meditat prea mult la strigătele mele? Atâta am despicat firul în patru, că am pierdut ce era mai bun în mine.

La fel cum alţii îşi amintesc cu precizie data primei lor crize de astm, eu aş putea indica momentul când pentru prima oară, la cinci ani, m-a copleşit urâtul. Dar la ce bun? întotdeauna m-am plictisit enorm. Îmi amintesc anumite după-amiezi de la Sibiu, când, singur acasă, mă aruncam la pământ, copleşit de un vid insuportabil. Eram atunci adolescent, adică trăiam mai intens acele crize de melancolie ce-mi îndoliau uneori copilăria, altminteri atât de fericită. Plictis teribil, *generalizat,* la Berlin şi mai ales la Dresda, apoi la Paris, fără să uit anii de la Braşov când scriam *Lacrimi şi Sfinţi*, despre care Jenny Acterian mi-a spus că e cartea cea mai tristă din câte s-au scris.

Nu există sentiment mai dizolvant. Nu numai că te face să percepi nimicnicia universală, dar te împinge să te îneci în ea. Senzaţie de a fi înghiţit, de a te scufunda pentru vecie, de a atinge fundul *nimicului“*, infinit negativ, ce sfârşeşte mereu la el însuşi, extaz al neantului, fundătură într-un… deşert.

Să te plictiseşti înseamnă să te simţi neconsubstanţial cu lumea.

Un cer acoperit mi s-a părut întotdeauna o binecuvântare. Azurul te îndeamnă la plecare; este indiscret, se amestecă în viaţa ta, trezeşte de asemeni în tine latura morbidă a aspiraţiilor tale religioase, partea demoniacă a veleităţilor mistice.

Este la fel de greu să suporți anonimatul ca și celebritatea, când ai nenorocul să fii un „scriitor“.

Și dacă făcătorul de literatură e mai puțin impostor decât înțeleptul?

15 august 1960
Missa în *si minor.* Curând vor fi trei ani de când am pierdut contactul cu muzica. Murisem, Bach m-a înviat din morți.

1 septembrie 1960
Idei și sentimente confuze și tulburi – exprimate destul de clar, cam așa s-ar putea defini diversele mele opuscule.

Erau ciudați acești antici! Omul nu e decât „visul unei umbre“ (Pindar), însă în loc să recomande renunțarea, ei propovăduiau pasiunea pentru glorie, unic răspuns, în ochii lor, la evidența deșertăciunii universale. Acest sentiment al gloriei a fost pierdut de omul modern (cu excepția lui Napoleon, care e un om al Antichității: de unde caracterul episodic al apariției lui).

În fața telefonului, a automobilului, în fața celui mai neînsemnat instrument, simt un irepresibil impuls de scârbă și de oroare. Tot ce a produs geniul tehnic îmi inspiră o spaimă aproape sacră. Sentiment de totală neapartenență în fața tuturor simbolurilor lumii moderne.

În angoasă, chiar și în cea metafizică, intră un rest de lașitate. Căci angoasa, sub toate formele ei, este construcție, retragere, fugă și neliniște.

O canalie metafiziciană, iată fondul naturii noastre…

„Tot ce-mi oferă orele e pentru mine un fruct savuros, o, Natură!“
La această îngăduință ar trebui poate să aspirăm. Marc Aureliu… – acest reproș.

Ar trebui să iubim fulgurantul, nu strălucitorul.

Să fii la fel de *inactual* ca o piatră.

Sentimentul că am o întârziere – sau un avans – de zece mii de ani faţă de ceilalţi, că aparţin începutului sau sfârşitului omenirii, că nu mă simt acasă decât la cele două capete ale istoriei.

Am voluptatea sarcasmului. De aceea sânt atât de legat de veacul al XVIII-lea.

Dumnezeu, „our old neighbour“[10], cum îl numeşte Emily Dickinson.

Ezit.

Ştiu de unde îmi vine inaptitudinea pentru înţelepciune; de la această poftă de a striga, de la discursurile mute pe care le ţin unor mulţimi imaginare, de la accesele de megalomanie care mi-au otrăvit tinereţea şi care revin dureros în orice moment de exaltare sau oboseală. Un veleitar al scepticismului, un gură-cască al înţelepciunii. Şi un pătimaş ce trăieşte în nesfârşita poezie a eşecului.

Spinoza are dreptate să susţină că bucuria reprezintă o trecere spre un grad de perfecţiune superior. Căci bucuria este un triumf asupra forţelor lumii, asupra destinului; o derogare de la *ireparabil*.

Acum douăzeci şi trei de ani (în 1937) am scris o carte întreagă despre lacrimi. Apoi, fără să vărs o lacrimă, n-am încetat să plâng.

Mărturii ale contemporanilor lui Goethe. Le-am citit cu plăcere, încep să mă intereseze spusele acestui om pentru care nu am simţit niciodată vreo simpatie. Nu poţi să te apropii de Goethe înainte de-a împlini cincizeci de ani.

Să introduci lamentaţia în concept.

Dintotdeauna, sentiment de frustrare: „nu-i asta, nu-i asta“, refren al tuturor clipelor mele.

Am cunoscut până la saturație drama *religioasă* a necredinciosului. Nulitatea lui „aici“, inexistența lui „dincolo“…strivit între două certitudini.

Yeats – puteam oare să cred că, după Emily Dickinson, voi mai iubi un alt poet?

Nimeni nu-mi amintește de Shelley mai mult decât el. Și eu care credeam că patima pentru poezie îmi trecuse definitiv!

Să ai subit, sub efectul unei ciudate dezagregări a memoriei, percepția exactă a haosului originar. Toată materia din mine se fixează deodată la *prima ei amintire.*

Ca să uiți de supărări și să scapi de obsesiile funebre, nimic nu e mai bun decât munca manuală. Timp de mai multe luni, am meșterit prin casă, cu maximum de folos. Trebuie să-ți oboseşti trupul, astfel încât mintea să nu mai aibă de unde trage putere ca să funcționeze, ca să bată câmpii ori să despice firul în patru.

Zile întregi când trebuie să lupt cu ceața ce mi se lasă pe creier… Climatul deșertului e singurul care se potrivește firii mele. Și nu doar climatul; deșertul, în totul, mă cheamă, mă fascinează, îmi este necesar. Eu însă rătăcesc prin orașe; mă înăbuș în mijlocul străzilor, în forfota omenească.

Nu valorez ceva decât prin refuzul de a mă alătura lumii.

Adevărata poezie începe dincolo de poezie; la fel se întâmplă cu filosofia, și cu toate.

Adinamia, ca să folosesc jargonul psihiatrilor, e starea mea permanentă – contra căreia nu încetez să mă revolt. Adinamie relativă, din fericire, căci dac-ar fi totală, unde-aș găsi putere ca să mă lupt cu mine însumi?

Cât sânt de nefericit să trăiesc într-o epocă în care cuvântul „disperare“ e discreditat iar cine-l folosește se compromite!

Orice om lucid care suportă viața până la capăt dovedește că dispune de-o însemnată doză de sfințenie de care nu poate, nu ar putea să fie conștient.

Este un privilegiu, un eroism secret – care l-ar umili, dacă i-ar bănui prezența.

Toată viața mea n-a fost decât un șir de beteșuguri pe care nimeni n-a vrut să le creadă reale. Literalmente, ele m*zu făcut;* fără ele nu aș fi nimic. Nici o influență literară nu m-a marcat la fel de mult ca aceste hărțuieli cotidiene, ce mi-au hrănit gândirea și umorile. Am trăit bătut în piroane, răstignit pe un pat imaginar; chiar stând *în picioare,* rămân de fapt culcat, torturat în mii de chipuri.

N-ar putea să existe sentimente *pure* între cei care fac același lucru. Romancierul nu-l pizmuiește pe filosof, dar romancierii între ei se detestă neapărat, la fel și filosofii între ei, și în special poeții. Să ne gândim ce priviri veninoase își aruncă târfele care împart același trotuar. Adam n-a fost decât un începător; maestrul nostru, al tuturor, rămâne Cain, el e adevăratul străbun al neamului omenesc.

De câte ori citesc traduceri ale textelor mele, coborâte la inteligibil, înjosite prin folosirea limbii comune, mă cuprinde jalea și îndoiala. Tot ce scriu ține doar de cuvinte? *Strălucirea* nu trece în altă limbă; trece mai puțin chiar decât poezia. Ce lecție de modestie și descurajare – să te citești într-un stil de proces-verbal, după ce ore-n șir ai trudit aplecat peste fiecare cuvânt! Nu, nu mai vreau să fiu tradus, să fiu înjosit în propriii-mi ochi.

Extraordinara limbă română! De câte ori revin la ea (sau mai curând visez s-o fac, pentru că, vai, am încetat s-o folosesc), am sentimentul că, rupându-mă de ea, am comis o trădare criminală. Capacitatea ei de-a conferi oricărui cuvânt o nuanță de intimitate, de a-l transforma în diminutiv; de această îmblânzire beneficiază până și moartea: „morțișoara“[11]… A fost o vreme când acest fenomen îmi părea o tendință spre diminuare, spre înjosire, spre degradare. Acum îmi apare, din contră, ca un semn de bogăție, ca o nevoie de a conferi un „plus de suflet“ oricărui lucru.

Pentru că am în sânge contrazicerea, toate elanurile mele se anulează reciproc. Chiar în momentul când iau o hotărâre, o hotărâre contrară o abolește. Uneori, din fericire, o furie subită vine să tranșeze disputa și mă

sileşte să trec la faptă. Fără această izbucnire neprevăzută, aş fi condamnat la o veşnică nemişcare.

Este insuportabil să trăieşti în situaţii echivoce. Am scris *Tratatul de descompunere* în care aruncam totul în aer: mi s-a dat un premiu. La fel s-a întâmplat cu *Ispita*. Acuma vor să premieze *Istorie şi utopie*. Refuz, şi nu mi se acceptă refuzul. Din toate părţile mi se refuză satisfacţia de a fi neînţeles.

Să fi clamat deşertăciunea a toate cele şi să ţi se răspundă cu onoruri! Mi se spune: nu trebuia, în condiţiile astea, să scrii cărţi şi să le publici. Dar Solomon *a publicat* şi el, şi Iov, şi toţi ceilalţi. Deci înjosirea mea e de-nţeles şi chiar scuzabilă. Totuşi, nu vreau să se spună că alerg după lauri. Simpla idee că aş putea râvni la glorie mă umileşte, mă pierde în propriii ochi. M-am săturat să-mi fie ruşine de mine însumi.

Cu cât înaintez în vârstă, cu atât simt ce profunde sânt legăturile care mă leagă de origini. Ţara mea mă obsedează: nu mă pot rupe de ea şi nici n-o pot uita. În schimb, compatrioţii mei mă dezamăgesc şi mă irită; nu pot să-i suport. Nu ne place să ne vedem defectele în ceilalţi. Cu cât îi frecventez, cu atât descopăr în ei tarele mele: în fiecare văd un reproş, un fel de caricatură a mea îngroşată.

Euforia are asupra mea acelaşi efect ca anxietatea. Mă scoate din minţi, mă cufundă în perplexitate, mă lasă fără apărare în mijlocul unei singurătăţi şi al unei exaltări pline de avertismente.

După o ceartă bună, te simţi mai uşor şi mai generos decât înainte.

Punctul slab, defectul armurii noastre este ceea ce ascundem. Secretul nostru îi obsedează pe ceilalţi, şi nu li-l putem ascunde mult timp. Cu cât ne străduim, cu atât devine obiect de discuţie şi până la urmă de scandal. Pe de altă parte, nimic nu e mai profitabil decât să tăinuieşti o infamie (sau ceea ce lumea numeşte astfel); şi poate că nu existăm cu-adevărat decât prin ceea ce ne silim să ascundem. Secretul unui om e tot ce are el mai preţios. Este de plâns cel ce nu are a se teme de nici o dezvăluire.

De două luni n-am mai scris un cuvânt. Vechea mea lene mă copleşeşte din nou. Nu am alte preocupări decât regretul şi remuşcarea. Cu fiecare zi ce trece mă dispreţuiesc şi mai mult. Idei ce se destramă, proiecte pe care le abandonez de îndată ce le-am făcut, visuri pe care le calc în picioare îndârjit, sistematic. Totuşi, mă gândesc întruna la muncă şi continui s-o consider unica modalitate de mântuire de care dispun. Dacă nu izbutesc să mă reabilitez în propriii ochi, mă pierd definitiv. Am văzut în jurul meu prea mulţi rataţi ca să nu mă tem că voi călca pe urmele lor. Dacă nu sânt, deja, unul din ei…

Dineuri în oraş, vizite, pisălogi care mă asaltează. Păcătuiesc împotriva timpului, asta fac zi de zi. Ca să-mi salvez singurătatea ar trebui să am curajul de a fi odios. Să le inspir ură oamenilor, ca să mă pot ţine departe de ei.

Am tunat şi am fulgerat împotriva voinţei, am făcut din ea însuşi principiul răului: nu-i de mirare că până la urmă voinţa m-a părăsit.

Nimic nu seamănă mai mult cu neantul decât gloria la Paris! Nu-mi vine să cred că am râvnit şi eu la „asta“! Sânt însă lecuit pe vecie. E singurul *progres* adevărat cu care pot să mă laud după atâţia ani de bâjbâieli, de eşecuri şi de dorinţă. Să mă străduiesc întru anonimat, să fac eforturi de a nu ieşi în faţă, să rămân în umbră şi obscuritate – e singurul meu ţel. Înapoi la sihaştri! Să-mi inventez o singurătate, să clădesc în suflet un schit cu resturile de ambiţie şi de orgoliu ce mi-au rămas.

Grecii, sofişti cu toţii, avocaţi *profunzi.*

Un obsedat fără *convingeri.…*

1961

8 aprilie 1961
Azi am cincizeci de ani!

Stă în firea orgoliosului să-şi exagereze nenorocirile.

Nu poţi câştiga bani decât cu preţul onoarei.

Toată viaţa am fost bolnăvicios. Atenţia pe care-am consacrat-o beteşugurilor mele mi-a îngăduit să exorcizez demonul plictisului. Am fost, orice s-ar spune, un om *ocupat.*

Degeaba mă avânt, un sânge de plumb mă trage în jos.

Citit o biografie a lui Marat. Ce eroare să crezi că „demonii“ sânt o specialitate rusească.

Nimeni nu a ţinut indiferenţa la mai mare preţ decât mine. Dar am tânjit după ea cu patimă, frenetic: astfel, cu cât voiam s-o ating, cu atât mă depărtam de ea. Iată unde ajungi când îţi faci un ideal din contrariul a ceea ce eşti. Ca să-mi ating scopurile, m-am înşelat de fiecare dată asupra mijloacelor şi metodei, întotdeauna am ales calea cea mai lungă şi mai complicată.

Rugile noastre reprimate se prefac în sarcasme.

Când eşti inapt pentru indiferenţă, nu poţi trăI; *fără să te rogi.* Sufletul e o veşnică răstignire.

5 mai 1961 – La biblioteca Institutului catolic, citeam o carte de Pierre de Labriole. *Deodată* – totul în jur a dispărut şi m-am trezit în plin „amoc“, *instantaneu.*

Nu am consolarea sau scuza de a crede că totala mea inaderenţă la lume se trage de la orgoliu; nu, vine de la tot ce sânt – şi de la tot ce nu sânt.

Gustul meu pentru scurtături, pentru formele condensate, pentru inscripţiile funerare ale *Antologiei.*

Nu sânt un scriitor, nu găsesc cuvintele potrivite pentru ceea ce simt, pentru ceea ce îndur. „Talentul“ este capacitatea de a umple prăpastia ce separă suferinţa de limbaj. Pentru mine, prăpastia aceasta e chiar aici, căscată, imposibil de umplut sau de ocolit. Trăiesc într-o tristeţe automată, sânt un robot elegiac.

Negaţia, la mine, n-a ieşit niciodată dintr-un raţionament, ci dintr-un soi de disperare primordială, argumentele au venit *mai târziu,* ca să o susţină. Orice *nu* este mai întâi un *nu* al sângelui.

Lady Macbeth, marchiza de Brinvilliers – femei pe gustul meu. În clipele de tristeţe profundă există un fel de nostalgie a cruzimii.

27 mai 1961

Recviemul de Mozart. Pluteşte în el un suflu de dincolo. Cum să crezi, după asemenea audiţie, că Universul n-are nici un sens? *Trebuie* să aibă un sens. Sufletul, ca şi înţelegerea, refuză să admită că atâta sublim ar putea dispărea în neant. *Ceva* trebuie să existe undeva, această lume trebuie să conţină un strop de realitate. Beţie a posibilului ce răscumpără viaţa. Să ne temem de trezire, şi de întoarcerea cunoaşterii amare.

Nu pot să scriu decât sub imperiul pasiunii; dar eu fug de pasiuni. Îndârjirea cu care aspir la indiferenţă mă condamnă la sterilitate.

De îndată ce întrevăd o certitudine, la orizont se profilează mii de îndoieli ce o acoperă şi o înăbuşă înainte ca ea să poată să se afirme, sau cel puţin să se prezinte…

Deşi nu cred în nici un fel de făptuire, când mă apuc de-o treabă şi-o duc la bun sfârşit, ce satisfacţie pe mine!

30 mai. Ieri seară, înainte să adorm, am văzut cu o precizie halucinantă cum Pământul se reduce la un simplu punct, cum capătă, ca să spun aşa, dimensiunile unui zero, şi-atunci am înţeles – ceea ce ştiam dintotdeauna –

că este inutil și ridicol să te agiți și să suferi, să scrii mai ales, pe un spațiu atât de minuscul și ireal. Ca să te poți consacra făptuirii, ca să existi pur și simplu, ar trebui să nu ai funesta capacitate de a te situa în afara faptelor tale, de-a evada cu gândul în afara planetei și chiar a universului.

Nu prețuiesc un om decât în măsura în care e în dezacord cu epoca sa, după cum nu-l admir decât pe cel care o părăsește, sau și mai mult: trădează timpul și istoria.

Îngerul Apocalipsei nu spune: „Timp nu mai este“, ci: „Nu mai este răgaz, amânare“.

Întotdeauna am trăit cu sentimentul că timpul e ros din interior, că e pe punctul să-și epuizeze posibilitățile, că-i lipsit de *durată*. Iar această carență a lui m-a umplut întotdeauna și de satisfacție și de groază.

(de comentat)

Vindecat de anxietate, n-aș avea nici măcar consistența unei fantome.

Voința mea – bolnavă, paralizată – câte eforturi n-am făcut ca s-o pun pe picioare, ca s-o îmboldesc să-și facă datoria! E, din păcate, bolnavă în esența ei, a căzut sub vraja unei forțe malefice. Nu mai este ea însăși, nu mai știe să… vrea. Și când mă gândesc de câte ori am făcut din ea principiul răului, izvorul tuturor anomaliilor de pe pământ! Ceva mă trage în jos și-o neutralizează, o dezarmează, o dezarticulează, ceva ce vine de la demon.

Când separi viața de materie și o contempli, ca să spun așa, în stare pură, îi observi și mai bine extrema fragilitate: o „construcție“ himerică, în echilibru instabil, fără nici un punct de sprijin, fără nici o urmă de realitate.

Iar pentru că prea des, ca să o pot privi în față, am separat-o de baza ei, am ajuns eu însumi să nu mai am pe ce să mă sprijin sau de ce să mă agăț.

Tot ce mă împiedică să muncesc îmi pare bun, și fiecare clipă îmi oferă un pretext.

Dacă mă privesc fără indulgență, cred că fuga de răspundere, teama de a-mi asuma o răspundere, chiar minimă, e trăsătura dominantă a naturii

mele. Sânt funciarmente un dezertor. Și nu degeaba văd în abandon, din orice punct de vedere, semnul distinctiv al înțelepciunii.

Cineva a definit foarte bine tristețea ca „un fel de crepuscul ce urmează durerii“.

Anxietatea, care tratează posibilul ca pe un *déjà vu*, nu e un fel de *memorie a viitorului*?

E puțin spus că regret totul; sânt un regret ambulant, iar nostalgia îmi devoră sângele și se devoră singură. Pentru boala mea nu există leac pe pământ, doar otrăvuri care s-o facă mai virulentă și mai chinuitoare. Detest civilizația căci a discreditat lacrimile. Pentru că ne-am dezvățat să plângem, sântem cu toții neputincioși, pironiți de ochii noștri secătuiți.

Nu vorbind despre ceilalți, ci analizându-te pe tine însuți ai șansa de a găsi *Adevărul*. Căci orice drum care nu duce la singurătatea noastră sau nu pornește de la ea este ocol, eroare, pierdere de timp.

Să cauți *ființa* cu vorbe! — Acesta e donchișotismul nostru, delirul aventurii noastre esențiale.

Dacă un muritor a fost vreodată chinuit, *torturat* de îndoiala de sine, acela sânt eu. În tot ce fac. Când predau un text la o revistă, primul meu gând e să-l iau înapoi, să-l refac, dar mai ales să-l abandonez. N-am încredere în nimic din ce fac sau gândesc. Iar dacă am o certitudine, aceea este neîncrederea în mine, ce pune în cauză nu doar capacitățile, ci chiar temeiurile ființei mele, rațiunea mea de a fi. Sânt literalmente *armat* cu scrupule. Cum am putut, în aceste condiții, să întreprind ceva, și, cu atâtea perplexități, să trec la cea mai neînsemnată faptă, la cea mai neînsemnată gândire?

„Spaima de fața omenească“, despre care vorbește Quincey, m-a încercat toată viața. Această gloată ce puiește, și micii monștri ce se vânzolesc – cine-o să ne scape de ei? Ieșiți cu toții din scursorile zămislirii, poartă pe chipuri abjecția originii lor. Și când te gândești că pot să existe *părinți*!

„… cea mai bună definiție a unei limbi moarte: o recunoști după aceea că în ea *nu ai dreptul să faci greșeli*“. (Vendryès)

Eram făcut pentru mediocritate și frivolitate, dar suferințele au năvălit peste mine și m-au condamnat la gravitate, pentru care nu am nici un talent.

Am o percepție atât de directă a dezastrelor pe care ni le rezervă viitorul, încât mă-ntreb unde mai găsesc forța de-a înfrunta prezentul.

Vai de omul care, atunci când zeii l-au abandonat, nu mai are altă resursă decât orgoliul!

În afara singurătății extreme, când sântem reduși la noi înșine, trăim din impostură, sântem impostură.

De fiecare dată când nu mă gândesc la moarte, am impresia că trișez, că înșel *pe cineva* în mine.

Când mă plimb și privesc trecătorii, mă simt așa departe de ei încât parcă mi-aș aminti de un coșmar avut într-o altă viață. La propriu și la figurat, nici un nume nu mi se potrivește și nu mă încântă mai mult decât acela de *străin.* Nu eram făcut să am o patrie. Că nu am una sau că mi-am pierdut-o pe-a mea a fost negreșit hotărârea Destinului.

Dacă m-am ocupat atâta de stil e pentru c-am văzut în el o provocare aruncată neantului: neputând să pactizez cu lumea, a trebuit să pactizez cu cuvântul.

Nimic mai umilitor decât să vedem revenind în fiece zi aceleași obsesii stupide ce ne dezonorează în propriii noștri ochi. Frecvența, regularitatea lor trebuie interpretată ca o pedeapsă; altfel, am muri de rușine.

„Sufletul“ meu se reduce la nostalgie și anxietate. Două stări cărora le corespund două abisuri: trecutul și viitorul, între ele, aer – cât să pot respira, spațiu – cât să încap.

Civilizația ar fi abjectă, dacă n-ar fi condamnată.

Oricâte rezerve aș avea față de creștinism, nu pot să neg că sub un aspect – capital – are dreptate: omul nu e stăpânul destinului său, iar dacă e să se explice totul prin destin, nu se poate explica nimic. În mintea mea, din ce în ce mai insistent, își face loc ideea unei providențe *rele*; și trebuie să recurgem la ea, dacă vrem să înțelegem derutanta evoluție a omului.

A încetat să scrie: nu mai avea nimic de ascuns.

Patrimoniul unui scriitor e constituit din secretele sale, din înfrângerile umilitoare și nemărturisite; iar dospirea umilințelor sale e chezășia fecundității lui.

17 iulie 1961

Mi-am petrecut dimineața întrebându-mă dacă am nebuni în familie, printre străbunii mei nu prea îndepărtați…

Tot „misterul“ vieții stă în atașamentul față de viață, într-o orbire aproape miraculoasă ce ne împiedică să ne discernem precaritatea și iluziile.

Toate aceste națiuni occidentale – niște cadavre opulente.

Sieyès, dacă nu mă înșel, a spus că trebuie să fii beat sau nebun ca să crezi că poți exprima ceva în limbile cunoscute.

Dintre scriitori – nu-i pot citi decât pe marii bolnavi: cei ale căror boli *iluminează* fiecare pagină, fiecare rând. Îmi place sănătatea *voită*, nu sănătatea ereditară sau dobândită.

Când scriu, de îndată ce încetez să atac și să blestem mă plictisesc și las condeiul din mână.

Uneori mă întreb dacă, în afara frenezиilor mele, exist cu adevărat. Fără ele, vegetez și mă târăsc ca o zdreanță.

Am citit numeroase mărturii despre starea de lucruri dinaintea Revoluției: toate acele cărți m-au convins că era necesară și inevitabilă; am

citit aproape tot atâtea cărţi despre Revoluţie, şi am urât-o – cu părere de rău.

Tot ce mă sperie mă stimulează.

Moartea lui N.J. H. — Este imposibil să „asimilezi“ moartea unui prieten. E o veste cumplită ce rămâne în afara minţii noastre, ce nu poate intra în ea, dar care ni se strecoară lent în suflet, asemenea unei mâhniri inconştiente.

Fiecare moarte repune totul în discuţie, ne obligă să ne continuăm şi parcă să ne reîncepem viaţa.

Spaniolii au suflet, ca toate popoarele crude…

Incredibila indiscreţie a morţii…

Credinţa în irealitatea lumii nu aboleşte frica.

Pentru unii, printre care mă număr, să se despartă de Spania înseamnă să se despartă de ei înşişi.

Există în mine o nostalgie după ceva ce nu există în viaţă şi nici măcar în moarte, o dorinţă pe care nimic de pe lumea aceasta n-o poate împlini, afară de muzică, în acele clipe când evocă sfâşierile altei lumi.

Reflexul acestui univers ratat, îl regăsesc în amestecul de îndoială şi visare ce defineşte oricare din clipele mele. Cum oare se pot combina într-un singur suflet scepticii greci şi romanticii germani? Să te zbuciumi în mijlocul unor aporii lirice…

Cred că mai curând m-aş lipsi de pâine şi apă decât de tristeţe. Nevoia mea de tristeţe e, cum să-i spun… supranaturală.

Există nopţi albe pe care nici cel mai *talentat* torţionar n-ar fi putut să le inventeze. Ieşi din ele făcut fărâme, buimac, stupid, fără amintiri sau

presentimente, şi fără să ştii cine eşti. Lumina ţi se pare atunci pe cât de inutilă pe atât de nocivă, mai rea chiar decât noaptea.

2 sept. Ora 4 dimineaţa

Imposibil să dorm. Totul mă doare. Bietul meu trup!… Am ieşit pe terasă: cred că e prima dată când am privit stelele în felul acesta, fără nici o speranţă, fără nici un regret. Intuiţie absolută fără gândire, probabil din teama de a gândi la drama ce se joacă în oasele mele, dar şi din teama de a rupe definitiv cu lumina.

5 sept. Dimineaţă dementă, senzaţie de scârbă subită. Am ieşit în stradă: neputinţă de a privi pe cineva în ochi; la farmacie, nu m-am putut opri să nu-i fac vânzătorului o observaţie veninoasă. Dezlănţuire împotriva lumii întregi, furie disperată şi inutilă. Să simţi că în vine îţi curge otravă şi că ai mers mai departe decât orice demon.

Ca să mă pot stăpâni, mi-ar trebui câteva secole de educaţie englezească; eu însă vin dintr-o ţară unde se urlă la înmormântări.

În munţii Santander, în mijlocul unui peisaj superb, nişte vaci care păreau triste, după aprecierea amicului meu Núñez Morante.

— De ce să fie triste? l-am întrebat. Au tot ce eu însumi visez: linişte, cer…

— Sânt triste pentru că există, *por ser*, mi-a răspuns el.

Tot el mi-a spus deunăzi un lucru ce s-ar putea să fie adevărat: „Muncitorul nu vrea să-şi îmbunătăţească soarta, ci să *poruncească*“.

Tot în munţii Santander, într-un cătun uitat de lume. La cârciumă, câţiva ciobani încep să cânte. În Europa occidentală, Spania e ultima ţară ce mai are un suflet.

Toate marile fapte şi neîmplinirile Spaniei au trecut în cântecele ei. Specialitatea sa: nostalgia transformată în *cunoaştere*, ştiinţa regretului.

Degeaba caut lucrul ce m-ar putea reconcilia cu viaţa, ştiu că soluţia e în afara ei, sub ea sau dincolo de ea. Lumea e locul unde toate speranţele sânt

infirmate şi abolite, unde nu se întrevede nici o şansă de răspuns şi unde a-ţi pune întrebări ar fi nociv dacă n-ar fi inutil.

Un ziarist englez mi-a telefonat deunăzi ca să-mi ceară părerea despre *Dumnezeu şi secolul al douăzecilea.* Tocmai mă pregăteam să merg la piaţă, ceea ce i-am şi spus, adăugând că nu am dispoziţia necesară pentru a discuta o problemă atât de năstruşnică. Pe timp ce trece, problemele se degradează şi iau chipul epocii.

Nu mă pot pasiona decât pentru Dumnezeu şi pentru lucrurile absolut derizorii. Cele aflate între acestea, chestiunile *serioase,* mi se par incerte şi inutile.

Cehov – scriitorul cel mai deprimant care a fost vreodată. În timpul războiului, îi împrumutam volume de Cehov lui Picky P., grav bolnav, care m-a implorat să nu-i mai aduc pentru că, numai citindu-le, îşi pierdea curajul de a lupta cu boala.

Tratatul meu – lumea lui Cehov coborâtă la nivel de eseu.

Toată viaţa am fost îndrăgostit de vremea rea. Norii mă liniştesc; dacă dimineaţa, din pat, îi văd trecând, mă simt în stare să înfrunt ziua. Cu soarele însă, nu m-am putut deprinde niciodată; nu am în mine suficientă lumină ca să mă pot armoniza cu el. Soarele nu face decât să-mi stârnească, să-mi scormone tenebrele. Zece zile senine mă aduc într-o stare vecină cu nebunia.

Orice om vrea să fie altul decât este. În tinereţe, am visat acţiune; apoi, filosofie. Am luat delirul drept faptă şi disperarea drept gândire. La ce oare sânt bun? Să privesc şi să-mi rod unghiile, să aştept explozia orelor.

La hotel, am trăit cincisprezece ani într-o mansardă; acum trăiesc tot la mansardă, într-un „apartament“. Întotdeauna am locuit sub acoperiş. Sânt *omul de la ultimul etaj*, omul de sub streaşină.

„Civilizatul“ e pierdut când se lasă fascinat de barbar. Începe atunci să spere în ceea ce-l neagă, definitiv sedus de viitorul *altuia.*

Salvian, în veacul al V-lea, nu mai găsea virtuţi decât la goţi.

Acele epoci când civilizatul și barbarul se priveau în față, înaintea ultimei „explicații“.

Dineuri în oraș, ce risipă! A doua zi, cu neputință să lucrezi. Păstrezi ecouri din vorbele pe care le-ai spus sau auzit, te gândești iar și iar la motivele unei discuții pătimașe și inutile. Așa se naște obiceiul gândirii fără șir, această rușine a spiritului.

Totul mă-ndeamnă să renunț la luptă, însă *nu vreau*, mă încăpățânez.

Milă delirantă: îmi imaginez până și suferințele unui mineral.

Dacă toate merg mai departe, e pentru că oamenii nu au curajul să-și piardă speranța.

Să scriu o „Metafizică a despărțirii“.

Să intri în somn ca într-un abator.

Cutare filosof grec (Diodor?) avea cinci fete pe care le-a făcut dialecticiene și le-a botezat cu nume bărbătești, iar slugile și le desemna prin conjuncții: *căci*, *dar* etc.

Putere absolută asupra limbajului, dispreț, apoi, față de arbitrarul pe care-l implică.

1962

8 ianuarie 1962

Nu există limită în experiența ororii de sine. Să cazi din ce în ce mai jos – în infinitul negativ al sufletului.

„Vocația“ mea era să trăiesc în natură, să muncesc manual, să meșteresc într-o curte, într-o grădină, nu să citesc ori să scriu. În fond, cea mai mare ruptură pe care-am trăit-o a fost aceea din 1920, când a trebuit să-mi părăsesc satul natal, din Carpați, ca să merg la liceu, la Sibiu. Au trecut mai bine de patruzeci de ani și tot nu pot uita sfâșierea înstrăinării pe care o simțeam atunci și pe care, sub altă formă, o simt și acum.

17 ianuarie 62 – M-am lăsat de fumat acum două săptămâni; două săptămâni de chin. De-acum voi fi mai îngăduitor cu „toxicomanii“.

Între timp, am reluat țigara… Ce umilință!

Un scriitor nu suportă nici o critică la adresa a ceea ce face. Se îndoiește suficient de sine ca să poată înfrunta îndoielile celorlalți în ce-l privește.

N-am scris un rând fără să simt *apoi* o jenă, o silă insuportabilă, fără să mă îndoiesc total de „misiunea“ și de capacitățile mele. Nici un om lucid n-ar trebui să scrie – decât dacă-i place să se tortureze. Încrederea în sine e totuna cu a poseda „harul“. Dumnezeu să-mi ajute să cred în mine însumi. *Convertirile* nu vin oare din neputința de a mai suporta luciditatea? Nu sânt ele datul celui excesiv de sensibil – pentru a se fi analizat prea des? Să *te* cunoști pe tine însuți – un infern pe care nici oracolul, nici Socrate nu l-au intuit.

Prea mică e în ochii mei orice singurătate, chiar și a Vidului, chiar și a lui Dumnezeu. Ce exigență infernală s-a strecurat în nostalgiile mele!

Să suprim toate dorințele! – iată țelul meu, *dorința* mea absolută!

12 februarie 62

Mă simt în afara totului, a ceea ce se cheamă *tot.* Mi s-au făcut probabil farmece. Am fost vrăjit. Cineva mă *stăpânește.* Dar cine?

Zile, săptămâni fără să scriu un cuvânt, fără să comunic nici cu alții, nici cu mine.

Azi după-masă, privind norii cum trec, mi se părea că îmi ating, că-mi înfășoară creierul. Ar trebui să ies din starea aceasta, ar trebui să mă rog…

Lermontov – un om pe care îl iubesc. Considerațiile lui despre căsătorie… Acest Byron rus ne face, din fericire, să-l uităm pe celălalt, pe care-l pune în umbră.

Scepticul e omul cel mai puțin misterios de pe pământ și cu toate astea, *de la un anume moment*, nu mai aparține lumii acesteia.

De fiecare dată când ascult Bach, îmi spun că e cu neputință ca totul să fie *aparență.* Trebuie să existe altceva. Apoi îndoiala mă cuprinde iarăși.

Prea își făcea un titlu de glorie din privilegiul de a fi neînțeles.

Sterilitate inimaginabilă. Neputință de a scrie, de a trece de la gând la faptă. Impresie de secătuire și inutilitate vecină cu boala. Simptom grav: am, ca să zic așa, din ce în ce mai puțină *ambiție.* Iar ambiția, evident, e resortul activității.

Ca să produci, trebuie apoi să fii sensibil la părerea oamenilor. Or, mie îmi e din ce în ce mai indiferentă. Și, ceea ce e grav, singurătatea mea nu are la bază orgoliul, ci detașarea, răceala față de tot, față de mine în primul rând.

Ființele nu mai sânt pasiunea mea. Dar dacă această pasiune e doar ațipită? Sper că-i așa. Dar cine știe?

Alunecare funestă către înțelepciune…

Socrate către Criton, înainte de a muri: „Niciodată să nu vorbești incorect; nu numai că insulți gramatica, dar faci să sufere și sufletele“.

(De apropiat de spusa lui Arvers pe patul de moarte – și de citat comentariul lui Rilke: „Era poet, nu iubea *aproximația*…“

Dacă ne cântărim bine faptele, nu e nici una, oricât de generoasă, care sub un aspect sau altul să nu fie condamnabilă şi chiar nocivă; sau chiar de natură să ne inspire căinţa că am săvârşit-o, astfel încât, în fond, nu avem de ales decât între abţinere şi remuşcare absolută.

Ce greşeală – să răspund la scrisorile lui Dinu[12]. L-am scris din milă pentru singurătatea lui, precum şi ca să-mi fac datoria de prieten. Fără să vreau, am oferit arme împotriva lui şi am contribuit la năpasta ce l-a lovit.

Meister Eckhart: „Dacă vrerea ţi-e pură şi doar puterea îţi lipseşte, în ochii lui Dumnezeu ai împlinit totul“.

Acest timp care trece, care se destramă sub privirile mele şi pe care-l umplu cu nimic sau doar cu remuşcări, cu remuşcarea de a nu face nimic. Conştiinţa dureroasă a propriei inutilităţi este singurul meu conţinut pozitiv.

Fondul remuşcării mele: un amestec de teamă şi de ruşine.

Îndârjirea lui Lucreţiu pentru a dovedi că sufletul e muritor, îndârjirea lui Luther contra libertăţii – ar trebui căutate motivele, dedesubturile. Voinţă de autodistrugere, sete de umilinţă. Iubesc orice formă de violenţă *contra propriei fiinţe.*

Auzită la piaţă. Două bătrâne grase, la sfârşitul unei discuţii. Una îi spune celeilalte: „Ca să fii liniştit, trebuie să rămâi în normalul vieţii“.

La Saint-Séverin, un cor italian cântă *Missa Brevis* de Palestrina şi admirabilele *Lamentaţii ale lui Ieremia* de Cavalieri.

Această muzică din secolul al XVI-lea mă tulbură enorm. Şi totuşi atenţia mi-a slăbit un moment, atâta cât să mă gândesc că ar trebui să-i trag nişte palme lui X… Cu cât emoţiile mele sânt mai pure, cu atât trezesc în mine, prin reacţie, pofte ridicole, odioase, abjecte. Oriunde şi oricând, întâlnire cu Ruşinea.

Senzaţie ciudată într-o veche biserică: *unde* s-au dus toate acele rugăciuni proferate veacuri în şir? E groaznic să te gândeşti că rugile n-au supravieţuit celor ce s-au rugat, speranţelor şi spaimelor lor.

Nu se apropie de esența Timpului decât cine știe să-l irosească. Omul de nici un folos.

Să amâni întâlnirea cu ireparabilul.

4 aprilie 1962

Știu că tristeţea e un păcat; dar nu pot face nimic, nu am nici un mijloc ca să mă apăr de ea ori ca s-o depăşesc. De altfel, când nu are nici o cauză evidentă, tristeţea se hrăneşte din ea însăşi, îşi este propria sursă. La drept vorbind, nu este un păcat, ci un viciu. Să fie rezultatul unei deprinderi? Dar dacă eşti predestinat acestei deprinderi?

Tot ce gândesc, tot ce scriu e pătruns de o cumplită monotonie. Nici n-ar putea fi altfel: ideea că sântem cu toţii aruncaţi într-un univers ratat se preface la mine în obsesie.

În cazul meu, orice ocazie de mâhnire devine mâhnire.

E semnificativ că unul din cei mai îndârjiți dușmani ai lui Buddha a fost un ins ce-l cunoscuse foarte bine, un fel de prieten din copilărie. Cum să-i recunoști gloria (și cu atât mai mult sfinţenia) unuia ce era la fel de anonim ca și tine?

Am toate tarele oamenilor, dar tot ce fac ei îmi pare de neînţeles.

„Dacă toţi munţii ar fi cărţi, toate lacurile cerneală, toţi arborii condeie, şi încă n-ar ajunge pentru a descrie toată durerea lumii“. (Jakob Böhme)

Eram singur pe terasă, lenevind la soare; deodată, ideea că totul sfârşeşte sub pământ, în plină putrefacţie, m-a îngheţat. Moartea este *inacceptabilă.*

Necuviinţa de a muri…

Dacă privim lucrurile din perspectiva naturii, omul a fost făcut să trăiască cu faţa îndreptată numai către exterior. Ca să privească în el însuşi, trebuie să-nchidă ochii, să renunţe la acţiune, să iasă din joc… Ceea ce numim „viaţă interioară“ este un fenomen tardiv care n-a fost posibil decât

printr-o moleşire sistematică a funcţiilor noastre vitale, astfel încât „sufletul“ n-a putut să apară decât în detrimentul organelor.

Forţa mea e de a nu fi găsit răspuns la nimic.

La drept vorbind, aş fi putut să fiu fericit într-o altă civilizaţie şi într-o altă epocă, în India, în epoca vedică etc., etc. China, Japonia!

Există în mine un fond oriental pe care-l regăsesc de fiecare dată când întorc spatele acestei insuportabile lumi moderne.

Orientul, univers fără timp, *provincie absolută* – obiect al tuturor regretelor mele.

Sânt exact trei luni de când amân de pe o zi pe alta *începerea* unei anume lucrări. Dar tocmai asta e – nu pot începe. M-am dezvăţat să scriu, şi toate cuvintele mă ocolesc. Sânt *în afara* limbilor, a tuturor limbilor.

7 aprilie 1962

Ascultat la radio muzică ţigănească maghiară. Sânt ani de când nu am mai auzit aşa ceva. Vulgaritate deprimantă. Amintiri ale beţiilor din Transilvania. Copleşitorul plictis ce mă împingea să beau cu oricine. În fond, sânt un „sentimental“, ca toţi tipii din Europa centrală.

8 aprilie (ziua mea de naştere!) Am rătăcit prin arondismentul V: strada Rataud, unde locuia Eveline, strada Lhomond, unde am locuit o lună în 1935, apoi toate acele vechi străduţe ce-mi amintesc de „tinereţea“ mea: Pot-de-Fer, Amyot, partea de sus a străzii Cardinal-Lemoine etc. Plimbare funebră: eram în doliu după spiritul meu.

Cadou aniversar: vechea idee a sinuciderii mă urmăreşte iarăşi de la o vreme, şi m-a obsedat în mod special *azi.* Să reacţionăm, să mai rămânem în picioare.

Mă gândesc la Sibiu, oraş pe care l-am iubit mai mult decât oricare altul de pe pământ, şi la cumplitele crize de plictiseală trăite acolo. După-amiezi de duminică în care bântuiam pe străzile pustii, sau în pădure sau pe drumuri de ţară, singur… Dacă regret atât de mult acele momente, de vină e *cadrul.* Sânt, în străfundul inimii, un provincial.

Pe vremea când eram capabil de explozii lirice, credeam că știu ce este disperarea; o știu, la drept vorbind, abia acum, de când am eșuat în această uscăciune posacă și rece, în această groaznică suspendare a tuturor facultăților, în *nimicul* absolut al întregii mele ființe.

Dacă am făcut oarece progrese în *detașare,* e datorită mizeriilor, nu meritelor mele. „Înțelept“ mai curând de nevoie decât din virtute. Poate de asta sânt amare, pentru mine, până și fructele înțelepciunii, admițând că înțelepciunea poate face să încolțească și să rodească ceva.

9 aprilie 1962

La ce bun să-i fi citit pe înțelepți dacă învățătura lor nu ne ajută să învingem mâhnirea? Problema e că, necunoscând mâhnirea, înțelepții nu erau în măsură să ne învețe cum să scăpăm de ea.

Toată fericirea noastră vine de la iubire, nefericirea tot de la ea. Mântuirea și Damnarea vin de la ființe. Detașarea e de dorit – și imposibilă.

Dacă în locul carității creștinismul ar fi pus indiferența, ne-ar fi făcut existența cu mult mai suportabilă.

Singurul mod de a rezista încercărilor fără să mori e să consideri că tot ce ți se-ntâmplă în viață este, în fond, ireal și că totul dispare fără urmă, inclusiv durerile tale.

Poate că nebunia nu e decât o mâhnire *ce nu mai evoluează.*

De câteva zile, mă obsedează motetul lui Bach «*Jesu, meine Freude*» – ascultat la Saint-Séverin. Muzica începe să conteze din nou pentru mine: semn, întotdeauna, al unei urgente nevoi de consolare.

Iar m-am lăsat de fumat. Astă-noapte, m-am trezit cu o asemenea ură împotriva tutunului, că am distrus pachetul de țigări ce-l mai aveam în casă și tot arsenalul celei mai grotești intoxicări.

Degeaba vrei să scapi de un năravprin voință; doar punctul de saturație, dezgustul și exasperarea stau la originea unui dezvăț. Nu poți învinge decât

un lucru pe care-l urăşti – după ce l-ai iubit.

…Dacă mai zăbovesc pe pământ, e pentru că sila mea faţă de această lume nu e deplină şi nici de tot sinceră.

Cum e posibil, când ai sentimentul că eşti nimic, să te încăpăţânezi să fii ceva? Nu am găsit în nici o carte vreun argument care să reziste în faţa evidenţei deşertăciunii universale.

Ceea ce-i salvează pe oameni e că nu ştiu cât de *puţin* sânt. Blestem sau privilegiu, eu am simţit întotdeauna, până la delir, propria-mi irealitate, şi-a tuturora.

Tristeţea, care la mine a devenit o stare permanentă, e marea piedică în calea „izbăvirii“ mele. Iar cât timp va dura şi nu voi izbuti să scap de ea, voi rămâne legat de mizeriile lumii. Căci acesta e paradoxul tristeţii: ne afundă în această lume în aceeaşi măsură în care ne separă de ea. Tristeţea e complacere în sfâşiere şi neconsolare.

Acest univers în care viaţa distonează.

10 aprilie 1962

Pe o bancă, un bărbat, gen „metec“, cu un rânjet stingherit pe faţă; alături, o femeie cu un aer crispat, răvăşit. Trecând prin faţa lor, o aud spunându-i: „S-a sfârşit“.

Exact cuvântul ce-l aşteptam de la *chipul ei.*

De Paşti.

Nu pot să scriu decât pentru a ataca ori a mă lamenta.

Dacă izvoarele violenţei şi tristeţii ar seca în mine, aş renunţa la scris pentru vecie.

Herodot – când îl citesc, parcă aud „filosofând“ un ţăran român (nu degeaba a călătorit grecul în patria sciţilor).

„Nu-i este nimănui îngăduit să fabrice cuvinte noi, nici măcar suveranului“. (Vaugelas, în 1649)

Pe vremea când colindam Franța pe bicicletă și plecam haihui pentru mai multe luni, îmi amintesc că marea mea plăcere era să mă opresc în cimitire de țară ca să fumez…

Am mai mult decât talentul, am instinctul regretului.

…„Hope without an obiect cannot live“[13] – (Coleridge)

Nu cred să existe un om mai intrinsec singur decât mine.

Nostalgia – balsam și otravă a zilelor mele. Literalmente mă dizolv în alte orizonturi. Dumnezeu știe după ce paradis tânjesc. Există în mine melodia, ritmul celui *Exclus*, și îmi petrec timpul fredonându-mi deruta și exilul în această lume.

Dacă simpla desfășurare, „logică“, a tristeții ar putea provoca nebunia, de mult mi-aș fi pierdut mințile.

Dacă durerea este esența existenței, cum să explici că atât de puțini încearcă să se elibereze de ea, iar căutarea izbăvirii e atât de rară? Esența existenței este *atașamentul* față de existență, adică existența însăși. Că acest atașament duce în ultimă instanță la durere, toți o admit, dar fără să tragă de aici consecințele. În fond, lozinca omenirii e: „Mai bine durerea decât izbăvirea!“ Căci durerea încă este existență, pe când izbăvirea nu e decât o fericire deplină și vidă.

În Occident, nimeni nu îndrăznește să vorbească ca de o evidență despre „abisul nașterii“, expresie ce revine adesea în scrierile budiste. Și totuși, nașterea e cu adevărat un abis, o prăpastie.

Paradox incalificabil: sânt pe cale să încropesc un eseu despre… glorie, în chiar momentul când ineficienta, laşitatea și decăderea mea au atins punctul maxim, când mi-am pierdut până și puterea de a mă disprețui, când, pe scurt, m-am renegat pe mine însumi și mă tratez ca pe un indezirabil.

Inocență, inocență – nu se poate trăi fără inocență.

Diavolul nu e *sceptic:* nu se îndoiește, ci neagă; poate dori să inspire îndoiala; dar nu-i cade pradă el însuși. E un spirit activ. Căci orice negare implică acțiune.

Se poate vorbi despre abisurile îndoielii; nu și despre ale negării.
Situația scepticului e mai puțin comodă decât a demonului.

N-ar trebui să semnăm ceea ce scriem. Când cauți adevărul, ce importanță are numele? în fond, nu contează decât poezia și gândirea anonimă, creațiile „epocilor sincere“, cum au fost numite, de dinaintea literaturii.

Doar scriitorii minori își pun mereu întrebări despre destinul operei lor. Orice carte e perisabilă; doar căutarea esențialului nu este.

Tragicul întâmplărilor omenești dispare dacă le privim ceva mai detașat. În fapt, nu există tragedie decât pentru omul de acțiune.

Răul de care sufăr îmi apare pe zi ce trece mai clar: incapacitate de a munci, neatenție permanentă, oboseală după un efort ce depășește un ceas, într-un cuvânt, ramolire. Semnele decrepitudinii mele precoce, am fost destul de lucid ca să le văd cu mult înainte, acum vreo treizeci de ani…

Nemulțumirea de mine însumi este vecină cu religia.

La fiecare cinci minute – hai să zicem la fiecare ceas – schimb masa, scaunul, camera, ca și cum aș căuta locul *ideal* pentru lucru: cel în care mă aflu nu-mi pare niciodată bun; această vânzoleală rizibilă mă deprimă nespus. Să ajung aici, Doamne! Și asta la vârsta când ceilalți se lansează jubilând în opere de anvergură! mai bine crăp decât să continui la fel. (7 mai 1962)

Diavolul nu e un sceptic, dovadă rolul ce i s-a atribuit de-a lungul timpului. Dacă se complăcea în îndoială sau voia să-i convertească pe oameni la ea, importanța lui ar fi scăzut considerabil. I s-a atribuit imperiul răului, infinit mai vast decât cel al îndoielii; diavolul domnește peste întreaga omenire; nu se mărginește să cultive incertitudinile câtorva. Apoi,

îndoiala, departe de a îndemna la acţiune, îndepărtează de ea: asta arată ce puţin atârnă cel care-o profesează şi propagă. Din contră, negarea e mereu, într-un fel sau altul, complice al faptei. „Cel care l-a luat pe nu în braţe“ este la fel de departe de scepticism ca un înger. Nu degeaba, de altfel, diavolul e un fost înger.

Când nu mai crezi în iubire, poţi încă să iubeşti, după cum poţi lupta fără convingeri. Totuşi, şi într-un caz şi în altul, ceva s-a frânt. Un edificiu căruia fisura îi ţine loc de stil.

Nici un subiect nu-mi pare destul de important ca să merite să vorbesc despre el. Asta mi se trage de la o infirmitate a minţii pe care, în lipsă de ceva mai bun, aş numi-o: frivolitate disperată. Să ajung aici, la această neputinţă de a mă fixa, şi în acelaşi timp să prezint toate simptomele unui obsedat incurabil, adică incapabil să iasă dintr-un cerc restrâns, mereu acelaşi, de *subiecte*!

Cea mai mică schimbare de temperatură îmi repune în cauză toate proiectele, ca să nu spun toate convingerile. Această formă de dependenţă, cea mai umilitoare dintre toate, mă deprimă neîncetat, spulberându-mi totodată puţinele iluzii privind şansa mea de a fi liber, privind libertatea în general. La ce bun să te umfli în pene când eşti la cheremul câtorva grade de Umiditate ori Uscăciune? Ţi-ai dori o robie mai puţin jalnică, şi zei de altă anvergură.

Remuşcarea este vitalitatea mea, şi marea mea resursă.

Incapacitatea de a coincide cu ceva face să crească zi de zi distanţa ce mă separă de lucruri; la drept vorbind, din cauza ei în mine are loc o permanentă zămislire, o *generare de distanţe.*

În filosofie şi în toate, originalitatea se reduce la definiţii incomplete.
Orice viziune originală e o viziune parţială, şi voit incompletă.

Ştiu că totul este ireal, dar nu ştiu cum s-o dovedesc.

Senzaţii de asasin elegiac.

Să renunţi la tot, chiar şi la rolul de spectator.

Nu înţeleg cum poate cineva să scrie o carte *oarecare* –, cu toate astea…

Vine o vreme când nu mai poţi să cultivi neesenţialul şi când a scrie nu e decât o corvoadă şi chiar o suferinţă.

31 mai 1962

Dacă sânt mereu mohorât, de vină sânt neputinţa de a lucra, spectacolul zilelor irosite, atmosfera de remuşcare difuză în care trăiesc. Sânt infidel imaginii pe care mi-o făcusem despre mine însumi, am trădat şi am spulberat toate speranţele pe care mi le-am pus în mine.

Omul a fost făcut să trăiască sub protecţia – şi cu complicitatea – zeilor. Abandonat sieşi, are ceva fioros şi jalnic în acelaşi timp. Un monstru năucit.

Cine produce peste resursele şi capacităţile sale e îmboldit de o pasiune ruşinoasă. Îl pizmuiesc şi îl disprețuiesc pe omul care, după ce şi-a dat măsura, se îndârjeşte mai departe şi vrea să se depăşească. Nenorocirea scriitorului (şi a oricărui om prins într-o operă) e de a nu şti să se oprească la timp.

Eram făcut ca să muncesc manual, ca să trăiesc în natură, ca să umblu şi să trebăluiesc la ţară, pe lângă vite, nu ca să mă închid într-o cameră, la o masă de „lucru“, aplecat peste o hârtie veşnic albă.

Veacul nostru a fost martor la dispariţia omului din universul pictural. Nu mai există portret, nu mai există chip. Procesul era inevitabil. Oricum, nu se mai putea scoate nimic din faţa omenească: şi-a divulgat secretele, nu mai interesează pe nimeni.

S-o fi luat pictura înaintea celorlalte arte? Simte mai bine decât ele cotitura la care-am ajuns? După ce chipul omului a fost abolit, n-ar trebui să vină rândul omului însuşi?

Hotărât lucru, acest secol este mai important decât credem.

Corespondența lui Hegel. Ce deziluzie! Hotărât lucru, ruptura mea cu filosofia se adâncește. Și, în fond, ce idee – să citești scrisorile unui Profesor!

Ieri, duminică 3 iunie, în trenul ce mă aducea de la Compiègne la Paris. În fața mea, o fată (nouăsprezece ani?) și un tânăr. Încerc să-mi reprim interesul pe care mi-l trezește fata, farmecul ei, și, ca să izbutesc, mi-o imaginez moartă, în stare de cadavru descompus, cu ochii, obrajii, nasul, buzele, totul în plină putrefacție. Nici un efect. Vraja pe care-o degaja mă stăpânea în continuare. Acesta e miracolul vieții.

Vine o vreme când trebuie să-ți pui ideile în practică. Niciodată nu am trăit în totală contradicție cu ale mele; totuși, mă tem că într-o zi le voi da ascultare și voi merge până la capăt. Căci ideile mele mă exclud.

De la vârsta de șaptesprezece ani, târăsc după mâncândoieli sub care alții, mai tari decât mine, ar fi pierit. Eu însă am această slăbiciune încăpățânată care înlocuiește forța și se acomodează cu tot ce contrazice viața.

Din nou răcit. Șase luni pe an, răcit! *Fenomenologia gutunărelii* – superb titlu pentru o teză de doctorat…
Nu am dureri de cap, ci mai rău: o apăsare permanentă pe creier, o notă funebră în spirit.

Văzut *Sonata fantomelor* (în suedeză) la Teatrul Națiunilor. Este inadmisibil să-l cunosc atât de puțin pe Strindberg, unul dintre puținii oameni ce pot să mă mai învețe ceva despre abjecția vieții.

Nu poți face nici un pas înspre „perfecțiune“ cât timp rămâi robul mâniei. Eu însă, orice-aș face, nu scap de ea. Știu bine că e rușinos să-i cedezi, dar nu pot face nimic. Ba da; – izbutesc să nu trec la fapte, să nu accept concluziile la care „crizele“ mele ar trebui să mă conducă inevitabil, Dacă nu am comis un gest ireparabil, o datorez obsesiei deșertăciunii universale. Căci n-am învins mânia și mai ales urmările ei decât cu ajutorul salvator al lui *la ce bun?* –

Toate problemele mele ar fi fost rezolvate dacă puteam să ader la o credinţă oarecare. Însă *a crede* (o credinţă ce sfârşeşte în mistică) e dincolo de puterile mele. Căci a crede cu adevărat înseamnă *a iubi* –, or, să iubesc nu pot; pot avea entuziasme, accese de admiraţie şi chiar de veneraţie, nu însă acea lirică fidelitate faţă de Dumnezeu sau creatura lui, în care (deşi am întrezărit-o şi chiar am simţit-o) trebuie să recunosc că nu aş putea excela.

13 iunie. După zece ore de somn, mă scol cu o senzaţie de apăsare şi cu dureri peste tot. Am sentimentul, mai viu ca oricând, că nimeni şi nimic nu poate schimba mersul bolilor mele, că legea la care sânt supus e neclintită şi „indestructibilă“, că zadarnic încerc s-o eludez şi că nu sânt *liber* decât să constat că ea îmi suprimă orice libertate. Degeaba încerc să uit destinul „meu“, bolile mi-l readuc în minte. Iar uimirea mă cuprinde din nou: cum să crezi în libertate dacă nu eşti sănătos?

Ideea de destin este o idee de om bolnav.

Nu voi lăsa după mine o *operă,* sânt din neamul celor condamnaţi să nu poată ieşi din ei înşişi.

Dacă intensitatea senzaţiilor ar fi suficientă ca să confere talentul, aş fi putut să fiu cineva. Numai că…

Am citit câteva „portrete“ de Jules Lemaître. Al lui Hugo este admirabil; la fel al lui Rochefort. Sânt surprins de atâta fineţe la un critic pe care nimeni nu-l mai citeşte; – merg mai departe, şi am ghinionul să citesc ce scrie despre… Pierre Loti. Ei bine, îl prezintă ca pe un titan, comparabil cu Balzac, cu Shakespeare etc. – când nu-l consideră superior. E consternam! Ce lecţie de modestie, şi nu doar pentru un critic, ci pentru orice scârţa-scârţa pe hârtie. Ca să crezi în „glorie“, îţi trebuie într-adevăr o mare doză de naivitate.

Tot ce face omul mi se pare artificial şi inutil. Doar animalul îmi pare acceptabil. Ce absurditate – acest maimuţoi care *merge la birou*! Să te închizi într-o cameră, să te aşezi la masa de lucru, să rămâi la ea ceasuri în şir – nu, chiar şi ultimul animal e mai aproape de adevăr decât omul.

Ah, când mă gândesc la blestemata rasă de funcţionari care-şi fac veacul ocupându-se cu lucruri ce nu-i privesc, ce n-au nimic comun cu grijile sau

cu fiinţa lor! Nimeni, în viaţa modernă, nu face ce ar trebui să facă, şi mai ales ce i-ar plăcea să facă. Când mă gândesc, apoi, că ţăranul e pe cale de dispariţie! Hotărât lucru, nimic nu va putea să mă împace cu *viitorul* omului.

În faţa bolii, nici un orgoliu nu rezistă. Se frânge de ea.

Boala ne cheamă la ordine, la *realitate,* ne spulberă vanităţile. Umilire de fiece clipă. Să fii bolnav e ca şi cum o forţă nevăzută ţi-ar trage palme neîncetat.

Aproape totdeauna e un semn de josnicie să emiţi o judecată morală despre altul. Doar zeii au dreptul să ne cântărească faptele – şi poate nici ei!

17 iunie. Duminică. Neputând să dorm, m-am sculat pe la cinci jumătate dimineaţa. Plimbare în jurul grădinii Luxembourg. Există o singură lumină pură: aceea a dimineţii. De îndată ce înaintăm în zi, lumina se prostituează.

Viaţa mi s-a părut întotdeauna enigmatică şi nulă, profundă şi ireală; un nimic ce îndeamnă la stupoare.

De cinci zile, urmez o cură la Enghien. Rezultat: nervii mă lasă. Insomnie. Cel mai slab medicament mă dărâmă. Să te tratezi înseamnă să te îmbolnăveşti în alt mod.

Ascultat cantatele nr. 189 şi nr. 140 de Bach, interpretate de corala Bach din Mannheim. Imensă împăcare şi dorinţă de a plânge.

E meritoriu că, după ce am trecut prin mii de îndoieli, am găsit că nu există altă realitate decât aceea din noi.

Poziţia mea „filosofică“ se află undeva între budism şi Vedânta.

Totuşi, prin toate „aparenţele“ mele, aparţin Occidentului. Numai prin aparenţe? Ba şi prin tare. De la ele mi se trage neputinţa de a opta pentru un sistem, de a mă izola într-o definiţie sau într-o formă de izbăvire.

În fond, doar tonul patetic mi se potriveşte. De îndată ce folosesc altul, mă plictisesc şi renunţ să mai scriu.

M-am cufundat din nou în *Memorialul* lui Las Cases, după ce am recitit *Cugetările.* Pascal şi Napoleon! Simt nevoia să-l combat pe unul cu ajutorul celuilalt.

Sânt un nătărău: de mult ar fi trebuit să mă convertesc la una din scornelile omeneşti şi astfel să-mi anulez existenţa, să termin cu mine însumi.

Spiritul meu nu se ridică la nivelul sensibilităţii mele.

Oricât încerc să fug de mine însumi, bolile mele mă aduc înapoi negreşit. Boala de a te întâlni mereu cu tine însuţi, boala identităţii – nimeni n-o cunoaşte ca mine!

Pe insula Sfânta Elena, Napoleon frunzărea din când în când o gramatică… Cel puţin prin asta dovedea că este *francez.*

Îmi este imposibil să scriu. Cuvântul e un zid de care mă izbesc, un zid ce mă înfruntă, ce se ridică-n faţa mea. Ştiu totuşi bine despre ce vreau să vorbesc, îmi *stăpânesc* subiectul, văd planul de ansamblu. Să mă exprim însă nu pot, nimic nu trece bariera Verbului. Nu am mai cunoscut o astfel de paralizie, ce mă apasă până la disperare, ba mai rău, până la dezgust. Sânt şase luni de când tot mâzgălesc hârtia şi nu am scris o *singură* pagină de care să n-am a roşi. Nu voi mai citi nici un rând de filosofie hindusă: am meditat la „renunţarea la fructul făptuirii“ – şi iată unde am ajuns. Măcar de făptuiam ceva! La mine însă renunţarea *precede,* vai, chiar şi veleităţile.

Ca să pot trece la faptă, trebuie să renunţ să-mi impun un tip sau altul de înţelepciune. Nu pot lupta la nesfârşit cu propria-mi natură. O agresez prosteşte şi inutil, vrând să devin un înţelept. Or, eu sânt făcut ca să mă dezlănţui, nu ca să mă înving.

E destinul meu să nu mă împlinesc decât pe jumătate. Totul în mine e *ciuntit:* felul de-a fi, ca şi felul de a scrie. Un om din fragmente.

E limpede, am suferit mult: dar suferinţele mele, în loc să conveargă spre un centru şi să se organizeze, dacă nu într-un sistem măcar într-un

ansamblu, s-au risipit, căci fiecare s-a crezut unică şi s-a nimicit, neştiind să aştepte şi să se maturizeze.

Nu aş putea să fiu fericit decât într-o lume unde simţul timpului n-ar exista. Ţara mea oferea acest avantaj. În biserici nu erau pendule şi probabil că nu sânt nici acum. În fine, nu se ştia cât e ora – la ţară cel puţin. Să măsori timpul reprezintă un atentat nu numai împotriva timpului, dar şi a omului, e sigur. De îndată ce *analizezi* un lucru, îl profanezi. Spiritul e profanator prin excelenţă; nu lasă nimic aşa cum e, nici timpul şi nici sufletul. Să priveşti *fără să gândeşti*, iată singura fericire.

M-am lansat într-o aventură imposibilă: să scriu despre „glorie“. — Subiectul nu mi se potriveşte; am meditat la el luni în şir – şi degeaba. Nimic nu poate să iasă din el. Nu pot trata o problemă care – prin însuşi faptul de-a o aborda – îmi dă dureri de cap. M-am săturat, pe de altă parte, să tot vorbesc despre indiferenţă, detaşare etc. Nu sânt nici indiferent, nici detaşat – sânt abulic – iar abulia nu e detaşare.

Apoi, nu pot rezolva acest conflict care mă sfâşie: pe de o parte îmi doresc o anume energie şi chiar eficienţă, pe de alta nu preţuiesc decât efortul pe care-l facem pentru a ne rupe de lume. Două tendinţe opuse, ireductibile. Să le împaci este cu neputinţă. Tot ce-mi rămâne e să le-ncerc pe rând – cu un minimum de detaşare ori de silă.

Nu pot privi un tablou modern fără să mă bucur de dispariţia „chipului“.

Ce zeu se îndârjeşte împotriva mea?

Decădere – cuvânt ce a avut mereu un efect magic asupra mea – o pasiune pentru decădere.

Ieri seară la teatru am zărit-o pe —— împreună cu întreţinutul ei. Era oribilă cu capul ei monstruos: i-ar fi trebuit o perucă pentru a fi suportabil. Am avut coşmaruri toată noaptea. Decât să te culci cu ea, mai bine te chinui zece ore la dentist.

27 iunie. Dejun în oraş. Purificare prin ruşine. Umilire eliberatoare.

Neputând să deprind arta de a mă suporta pe mine însumi, cum era s-o învăţ pe aceea de a suporta lumea? Răul e totdeauna în noi, iar a-l căuta aiurea arată că eşti la primii paşi ai înţelepciunii.

Într-un sat din Normandia, o înmormântare. Îi cer amănunte unui ţăran. „Era tânăr, abia şaizeci de ani. L-au găsit mort pe câmp. Ce să-i faci? Asta e“. Şi a repetat de mai multe ori: „Asta e“. Ce putea să mai spună? Ce altceva poţi spune despre moarte? „Asta e, asta e, asta e“. Ireparabilul tembelizează.

Ceea ce mă condamnă pe veci e că mi-am irosit în lume partea cea mai bună a spiritului.

La un dejun, îi spuneam unui italian că nu e mare lucru de capul latinilor şi că-i prefer pe anglo-saxoni, că femeia italiană, franceză sau spaniolă, când e scriitoare, nu e nimic pe lângă englezoaică. „Aşa e, mi-a zis el. Când ne descriem experienţele, nu iese nimic, pentru că le-am povestit în public de douăzeci de ori cel puţin“.

Popoarele latine sânt popoare *fără mister.* Un anglo-saxon îşi suplineşte lipsa de talent prin timiditate şi discreţie. Nu face doi bani scriitorul care, în viaţa personală, nu e timid.

Judec fiinţele după ceea ce *sânt*, nu după ceea ce fac. Un om care n-a scris nimic îmi poate inspira mai multă admiraţie decât cutare autor celebru pe care l-am cunoscut şi disprețuit.

Simpatia mea se îndreaptă în mod natural spre cel care nu şi-a exploatat talentele, spre marii risipitori.

Până acum, am vorbit de *impas*; acum nu mai vorbesc, sânt în el. Aproape nu mai pot înainta în deşertul meu, mă simt complet steril, blocat în punctul cel mai de jos al fiinţei mele. Doar harul ceresc mă mai poate salva. Cu condiţia să am puterea să-l implor sau măcar să-l aştept.

Nu cred că cineva m-ar putea depăşi în lipsa de inspiraţie. Un vânt secetos mi-a răvăşit mintea şi a dus totul, lăsându-mă *singur,* înconjurat de o liotă de regrete.

1 iulie. Duminică petrecută la țară, după două luni de claustrare la Paris. Să te cufunzi în indiferență ca arborii, să fii la fel de mut ca ei. Îmi devine tot mai ușor să-i imit – din fericire.

Gânditorii de mâna întâi meditează asupra lucrurilor; ceilalți, asupra problemelor. Trebuie să trăim cu fața la ființă, nu la spirit.

Singurii care-au găsit „cheia“ sânt cei care s-au despărțit de timp.

Pascal și Baudelaire – singurii francezi cu adevărat *pasionați*. Ceilalți par sau calculați – sau smintiți.

Nu există literatură mai cerebrală decât cea franceză. Nu am afinitate profundă decât cu cea rusă.

Mă detașez din ce în ce mai mult de prejudecata stilului. Și când mă gândesc că i-am sacrificat atâția ani!

Repulsia mea față de scrisul lăbărțat a avut urmarea cea mai funestă: mi-am pierdut gustul pentru scris.

Măcar de-aș ști unde mă aflu în raport cu omul…

„Stilul e arta formulelor“, a spus cineva. — E cam singurul gen de stil pe care-l posed.

Faptul că această clipă, ce tocmai s-a scurs, aparține irevocabil trecutului mă îngheață de groază. De mai multe ori pe zi, mă încearcă această spaimă pe care o dă conștiința acută a timpului.

De-atâtea ori am avut sentimentul că nu există problemă pentru care să nu am soluție! Dar când trebuia arătat *care*-i problema și *care* soluția…

Să crezi *deodată* că știi la fel de multe ca Dumnezeu, despre orice, și tot atât de brusc să te *trezești* din această iluzie.

Afară de câteva rare momente ce mă răscumpără în propriii mei ochi, zilele mele sânt ale unui decăzut, ale unui mizerabil, ale unei târâturi obidite și peste măsură de triste.

„Gândirea“ mea se reduce la un dialog cu voința mea, cu slăbiciunile voinței mele.

De când mă știu, am simțit o adevărată groază în fața oricărui act de răspundere. Nimic nu-mi este mai străin ca exercițiul autorității. În școala primară ca și în liceu, îi puneam pe ai mei să intervină ca să nu fiu numit „monitor“. Chiar și acum, ideea că cineva ar putea să depindă de mine ori să fiu răspunzător de „viața“ altuia mă terorizează. Căsătoria mi s-a părut întotdeauna o aventură cu mult peste puterile mele morale.

Nu-mi place *celălalt.* În același timp, împing nemulțumirea de sine până la delir. Îi detest pe ceilalți, în aceeași măsură în care mă detest pe mine însumi. Cine se urăște pe sine nu iubește pe nimeni. Dar nimeni, nici chiar demonul nu e destul de subtil ca să poată descâlci firele urii de sine ori ca să-i poată urmări meandrele.

Supărătorul obicei pe care-l am de a gândi *contra* cuiva sau ceva! Această nevoie de a lupta cu mijloacele minții nu vine de la o răutate nesatisfăcută sau chiar de la o lașitate în viața personală? Un lucru e sigur: când iau condeiul în mână, am un curaj pe care niciodată nu-l regăsesc în fața dușmanului.

Indiferența – idealul pătimașului.

Citit o biografie a D-nei Tallien. Nu există destin decât în revoluții și în imperii.

Istoria Franței – o istorie *la comandă.* Totul în ea este perfect – din punct de vedere teatral. E o istorie *jucată.* Evenimente pentru spectatori. Așa se face că, vreme de zece veacuri, Franța s-a bucurat de o incredibilă actualitate, de o vogă continuă.

Istoria universală nu reține decât popoarele care, la un moment dat, au avut *monopolul gloriei.*

Diavolul nu poate să fie sceptic. Căci nefiind aliatul nimănui, scepticul nu poate ajuta nici la bine, nici mai ales la rău. El nu cooperează cu nimic, nici măcar cu sine.

În afara clipei totul este minciună.

Trăiesc cu o obsesie lucidă convertirea prezentului în trecut. Convertire? Nu, degradare. Iar această degradare – mă gândesc la ea și o simt în fiecare moment.

13 iulie 1962

Noapte îngrozitoare. După asemenea nopți simți nevoia să iei totul de la capăt, să înveți viața din nou.

Întotdeauna am invidiat singurătatea insului odios.

14 iulie. Înainte de război, în această perioadă a anului, eram pe bicicletă în Bretagne. Ploi pe insula Brehat, la Pointe du Raz, la Pont-Aven! Și aventurile cu institutoare, pe la hanuri! Atunci mă plictiseam în aer liber, acum mă plictisesc între patru pereți.

Roscanvel, Rostrenen, Locq Mariaquer (?), plaje din Lilia, dacă nu aș cunoaște regretul, numele vostru ar putea și singur să mi-l dezvăluie.

Nu ne refacem forțele decât prin cura zilnică de inconștiență care e somnul. Starea de veghe implică oboseală și uzură chiar dacă nu ne mișcăm, chiar dacă rămânem culcați. Prin somn, ne reintegrăm în curentul anonim al vieții, regăsim o stare de preindividuație, sântem cum eram înainte de a ne separa de cosmos ca *persoane* –, prin somn, redevenim germen universal.

În schimb, prin conștiință atentăm la izvoarele noastre. Cât timp conștiința ne înrobește și ne leagă de ea, nu avem parte de izbăvire. Conștiința este principiul otrăvit al vieții noastre.

De când mi-am pierdut gustul pentru emfază sau pentru diatribă, scrisul îmi este un supliciu. Nu sânt făcut pentru adevăruri *obiective,* nemaivorbind că argumentarea mă plictisește și mă obosește. Nu-mi place să demonstrez, pentru că nu țin să conving pe nimeni. *Celălalt* este o realitate pentru dialectician sau pentru filantrop.

Îmi este aproape imposibil să-i scriu lui A.G., care a publicat în *Culture française* un articol interesant despre „opera“ mea. Cui îi sânt adresate acele elogii? Nu mai sânt cel care a scris acele cărţi, nu mai sânt eu însumi. Citesc aceste judecăţi despre mine ca şi cum ar fi vorba de un străin, cu detaşare şi un aer de satisfacţie impersonal.

După-amiezi de duminică la Sibiu. Mergeam să mă plimb pe străzile din oraşul de jos, unde erau doar servitoare unguroaice şi soldaţi. Mă plictiseam de moarte, însă credeam în mine. Nu presimţeam personajul anost ce aveam să devin dar ştiam că, orice s-ar întâmpla, peste anii mei va plana ameninţător îngerul perplexităţii.

Oricât ar putea părea de bizar, nu mă simt bine decât pe *stradă.*

Nu ştiu când, la ce vârstă, ceva în mine s-a rupt determinând evoluţia gândirii mele şi stilul unei vieţi neîmplinite;

ce ştiu e că acea ruptură s-a petrecut destul de devreme, la sfârşitul adolescenţei.

În afară anilor de la Răşinari, am trăit în anxietate, în teama de… angoasă. Cine are, cine va mai avea vreodată o copilărie ca a mea, o copilărie *desăvârşită*?

Caroline von Günderode. Nimeni nu s-a gândit la ea mai mult decât mine. M-am hrănit cu sinuciderea ei.

Când mă îndoiesc de mine însumi până la delir sau până la greaţă, îmi amintesc că totuşi am scris o carte despre Lacrimi.

Poate că nu există fericire adevărată decât în renunţare. Să nu mai ai nevoie de această lume!

Am trăit mereu în *sfârşitul* a ceva şi, pe oriunde m-au purtat paşii, am văzut în toate ideea de deznodământ. La drept vorbind, ea se aplică la orice şi nicăieri nu e nepotrivită.

Cu cât îmbătrânesc, cu atât mă simt mai român. Anii mă readuc la origini şi mă cufundă iarăşi în ele. Iar străbunii mei, pe care i-am tot ponegrit, ce bine-i înţeleg acum, şi câte „scuze“ le găsesc! Şi mă gândesc la un Panait Istrati care, după ce-a cunoscut o glorie mondială, s-a întors să moară acolo.

Anticii aveau în mai mare măsură decât noi simţul vicisitudinilor sorţii, erau incomparabil mai pregătiţi pentru solemnităţile, pentru fastul înfrângerii.

„Încercaţi să vă scrutaţi conştiinţa, veţi vedea că este găunoasă, nu veţi găsi în ea decât viitor“. Nici un poet n-ar subscrie la această frază a lui Sartre (în articolul despre Faulkner). De altfel, dacă ar fi adevărată, ea ar face de neînţeles însăşi existenţa poeziei.

Sânt uimit că atâţia oameni, ca să vorbească despre absurditatea universală, îl citează invariabil pe Macbeth, neputând găsi în ei accentul necesar.

Nu trăirile mele mă interesează, ci reflecţiile mele asupra lor.

„Voi şti să mă retrag fără timp, fără spaţiu.
Cu singurătatea limbută a hârtiei“ (Maiakovski)

Cu singurătatea limbută a hârtiei…
O, dacă aş putea spune şi eu la fel!
Pentru mine, singurătatea hârtiei e rece, opacă, taciturnă.

De când mă ştiu, boala mea cea mai grea a fost *excesivul interes pentru timp*, care m-a obsedat şi chinuit. Întotdeauna am meditat la timp, dar acest interes creşte cu vârsta. Mă gândesc la timp întruna, cu sau fără motiv. Timpul mă *obsedează*. Or, viaţa nu e posibilă decât printr-o continuă escamotare a ideii de timp, printr-o fericită inaptitudine de a o a avea prezentă în minte. Trăim prin şi în ceea ce facem, nu prin şi în cadrul faptelor noastre. Pentru mine nu există evenimente, ci doar trecerea, curgerea duratei între ele, şi devenirea *abstractă* ce constituie intervalul dintre trăirile noastre. Apoi, percepţia netă a căderii fiecărei clipe în trecut;

văd trecutul născându-se şi îngroşându-se prin contribuţia fiecărei clipe ce dispare în hăul revolutului. Iar acum am percepţia revolutului foarte recent, a trecutului ce tocmai s-a instaurat.

23 iulie

Ieri, în trenul de periferie, o fetiţă (patru ani) citea o poveste ilustrată. Dă peste cuvântul „trecere“, se opreşte şi o întreabă pe maică-sa ce înseamnă aceea. Mama îi explică: „trecere“ e trenul care trece, e un om care trece pe stradă, e vântul care trece. Fetiţa, care pare foarte isteaţă, nu dă semne că ar fi priceput. Probabil că exemplele maică-sii i se par prea *concrete.*

Ieri dimineaţa, am mers la piaţă (ca-n fiecare zi). După ce i-am dat ocol de trei ori, am plecat fără să mă pot hotărî să cumpăr ceva. Nimic nu mă tenta, nimic nu-mi spunea nimic. *Alegerea,* în toate, a fost flagelul întregii mele vieţi.

24 iulie

Soarele, iar în şemineu un vânt ce-mi pătrunde în nervi.

De când ţin un regim alimentar destul de sever şi duc o viaţă regulată, tot ce fac iese prost. Cinci ani de sterilitate, cinci ani de *raţiune.* Mintea mea funcţionează doar ajutată de dezordine şi de stimulente. Plătesc scump faptul că am renunţat la cafea.

Sânt uluit să văd câte eforturi fac şi câte pretexte inventez ca să evit să gândesc, să urmăresc o idee şi s-o aprofundez. Probabil că, instinctiv, am pus la punct o tehnică a frivolităţii.

În jurul meu, toţi *termină* ceva. Doar eu nu am nimic de anunţat. Asta mă pune într-o situaţie destul de penibilă şi chiar umilitoare. Pe de altă parte îi disprețuiesc pe cei ce realizează (sau *se* realizează); nu am nimic de învăţat de la ei, căci ştiu că sterilitatea mea se datorează faptului că am mers mai departe decât ei.

Mă gândesc deodată la articolul pe care l-am publicat prin 1937 în *Vremea* şi unde revenea ca un refren: „Nimic n-a fost niciodată.“[14] Mă

gândesc de asemeni la acel prieten din Braşov, care, citindu-l în tren, mi-a mărturisit că a vrut să se arunce pe fereastră.

17 august 1962

Am petrecut trei săptămâni în Austria, mai ales la Burgenland, pe Neusiedlersee, la *Rust.* Am fost aproape fericit. Să fac mişcare, să merg – pentru mine fericirea constă în oboseala fizică, în imposibilitatea de a gândi, în abolirea conştiinţei. De îndată ce încetez să mă mişc, urâtul mă copleşeşte din nou şi totul redevine insuportabil.

Ar fi trebuit să rămân un „copil al naturii“. Ce aspru sânt pedepsit pentru că mi-am trădat copilăria!

Singurătatea e singurul lucru ce-mi place, dar când sânt singur – *mi-e teamă.*

Sânt născut în Carpaţi şi totuşi mă sufoc la munte. În copilărie îi gustam farmecul. Acum nu mai sânt sensibil decât la poezia câmpiei.

Nu-i în puterea mea să-mi *salvez* spiritul. Doamne! La ce degradare am ajuns!

În Austria am înţeles că rămân un om al Europei centrale. Am toate stigmatele unui fost supus austro-ungar. Probabil de aici mi se trage incapacitatea de a mă simţi *at home* în Franţa.

Vine un moment când nu mai putem eluda consecinţele teoriilor noastre. Tot ce am afirmat, fie din nevoie lăuntrică, fie din spirit de contradicţie, devine însăşi substanţa vieţii noastre. Iar atunci regretăm iluziile pe care le-am distrus şi pe care am vrea să le reabilităm. Dar este prea târziu.

Nu simţi cu-adevărat că ai un „suflet“ decât atunci când asculţi muzică.

Nu poţi săpa nepedepsit temeiurile propriei tale vieţi. Mai devreme sau mai târziu, teoria se converteşte în realitate. Nu există atacuri mai eficiente decât cele pe care le îndreptăm împotrivă-ne.

„Ca timpul drag surpat în vis“[15] – acest vers de Ion Barbu e printre cele mai frumoase din câte cunosc. *(Oul dogmatic*)

Dacă Misterul nu mă atrage, nici în literatură nici în altceva, e pentru că totul îmi pare inexplicabil, mai mult, trăiesc Inexplicabilul.

Judecând bine, sensibilitatea mea se înrudește cu cea a romanticilor, vreau să spun că, incapabil fiind să cred în valori absolute, îmi iau umorile drept lumi, le consider substitute ale realităţii ultime.

Bucuria nu are argumente; tristețea are nenumărate. E ceea ce o face atât de cumplită şi ne împiedică să ne vindecăm de ea.

Disperare supranaturală.

Austria nu mai e decât umbra celei care a fost, dar nu mă pot opri să gândesc la ea. De altfel, nu iubesc decât țările conduse în secret de un principiu de non-existență. Nu e o simplă întâmplare că m-am născut într-un Imperiu ce se știa condamnat.

Vrem nu vrem, suferința *este;* dacă n-ar fi, aș subscrie întru totul la teza vacuităţii universale.

23 august
Moartea lui Rolland de Renéville. Am remarcat că moartea se îndârjește împotriva celor ce iubesc viața. Îl regret, şi mai ales îl voi regreta. E greu să-ţi imaginezi pe cineva mai francez şi totuşi având o dimensiune nefranţuzească (obsesia „misterului“, pasiunea pentru ocultism etc.).

Nici inteligența mea, nici mijloacele mele de expresie nu sânt la înălţimea facultăţii mele de a simţi, adică la înălţimea chinurilor mele.

Dac-am putea fi pe deplin conştienţi de cât am suferit! Dacă ne-am putea reaminti mâhnirile noastre! Nimeni nu izbutește, din fericire!

În afară de *Adolphe,* de *Timpul regăsit,* de Pascal şi de Baudelaire, literatura franceză îmi pare un şir de *exerciţii.* Toţi acești scriitori ce nu-ţi

intră niciodată *în sânge,* care sânt *perfecți* ȘI ATÂT.

Geamătul vântului în șemineu îmi amintește plimbarea pe care am făcut-o, la Haworth, în *moors,* pe urmele lui Emily Brontë.

Și mă gândesc la alte *moors,* la cele din Cornwell. Există oare pe pământ o pustietate mai fascinantă?.

Vântul înlocuiește atât de bine muzica și poezia, încât mă mir că în ținuturile vântoase oamenii pot să caute un mod de expresie diferit de al lui.

Singura utilitate a înmormântărilor e aceea de a ne permite să ne împăcăm cu dușmanii noștri.

Tristețea – o greutate ce-mi apasă mintea și îi frânează elanul. Doamne! Unde n-aș putea ajunge fără ea! Dar ea mă-mpiedică să privesc înspre viitor. E cu adevărat un „păcat“, căci ne leagă de irevocabil, de trecut, de cutare sau cutare eveniment ce oprește timpul în loc.

Trebuie să privim spre viitor, chiar dacă viitorul e moartea.

1 sept.

Ieri și azi, m-am plimbat singur pe câmpuri, ceasuri în șir. Doar mersul mă scapă de obsesii. De îndată ce mă întind și privesc cerul, sentimentul nimicniciei universale mă doboară.

Nu am nimic să le spun oamenilor, iar ce-mi spun ei nu mă interesează. Cu toate astea sânt sociabil, e neîndoielnic, căci de îndată ce sânt în tovărășia cuiva *mă însuflețesc.*

Doar firile elegiace sânt capabile de remușcări. Ba trebuie adăugat chiar că le cultivă, că se complac cu ele. Trăiesc sub vraja remușcării.

Nu există nimic mai steril decât să-i plângi la nesfârșit pe răposați. Uitați-vă la chipul unui mort: nu mai aparține lumii acesteia. *Privește* altundeva, ne-a întors spatele.

În neputința de a uita intră o infirmitate morbidă (și un strop de lașitate). Regretele interminabile, ca de altfel și remușcarea, sânt semnele unei

vitalităţi secătuite. Oricum ele dovedesc că acela care le practică a renunţat să mai aibă vreo *misiune* pe pământ.

4 sept. Azi am căutat ore întregi o definiţie a infernului, dar n-am găsit nici una acceptabilă. E drept că nu era vorba de infernul creştin, ci de o experienţă personală, din care lipseau şi diavolul şi Dumnezeu.

Contrar părerii lui Pascal, există în „divertisment“ mai multă înţelepciune decât credem, cu condiţia să fie deliberat, voit. Dacă privesc cu atenţie, mi se pare că oamenii frivoli *în chip premeditat* sânt singurii care nu se înşală. Există în viaţă ceva *ce nu se leagă*, ceva fragil şi, mai grav, ceva fals, ce scapă şi religiei şi tragediei, amândouă vinovate de a-i acorda omului prea mare importanţă.

Cred că aveam vreo şaisprezece ani când am început să nu mai cred în viaţă. Nu încetez să mă mir că, având predispoziţii atât de puţin favorabile iluziei, am putut să ajung la cincizeci de ani.

Cu cât citesc – şi citesc, vai, prea mult –, cu atâta cred că „nu merge“, că „adevărul“ scapă tuturor acestor cărţi pe care lenea mea le devoră. Căci „adevărul“ trebuie să-l găseşti în tine însuţi, nu altundeva. În mine însă nu găsesc decât îndoială şi meditaţie despre această îndoială.

Nu voi avea oarece respect pentru mine însumi decât în ziua când îmi voi învinge definitiv accesele de revoltă.

[Îmi este mai uşor să-mi imaginez nefericirea decât le este altora să facă proiecte şi să se delecteze în viitor]

Nefericirea joacă pentru mine funcţia iluziei: sânt înclinat spre ea în chip natural.

Nu mai sânt capabil de prietenie, din cauză că am pierdut orice „contact vital“ cu oamenii. Curând, nu voi mai fi bun decât pentru „conversaţie“. Ar trebui totuşi să-mi inventez nişte legături dacă vreau să ies din acest simulacru de existenţă la care sânt redus.

Ataşamentul faţă de fiinţe e sursa tuturor suferinţelor noastre; el are însă în noi rădăcini atât de adânci, încât, dacă slăbeşte, toată structura fiinţei noastre se dezechilibrează.

Nu există altă soluţie: ca să faci ceva important, respectiv o operă, trebuie să crezi în misiunea ta ori să-ţi impui una. Dar să ai această credinţă sau această voinţă înseamnă să ai *totul.*

În faţa morţii, nu există decât două formule posibile: nihilismul şi Vedānta. Eu trec de la una la alta fără să pot alege, fără să mă pot fixa la nici una.

Că această lume e ireală – este adevărat, şi pe deasupra evident. Dar această evidenţă nu-i un răspuns, nu te ajută să trăieşti.

…Şi de când, mă rog, un adevăr trebuie să ne ajute să trăim?

Când începi să meditezi la un lucru, îţi dai seama că nu-i poate fi nimănui de nici un ajutor.

Nu eşti decât un dezertor – ţi-ai trădat propria cauză, te-ai despărţit de tine însuţi.

Zgomotul mă scoate din minţi, şi mai ales radioul, care-mi provoacă convulsii de epileptic. Civilizaţia, să nu ne înşelăm, este producţia de zgomot, organizarea vacarmului. Ca o babă mizerabilă să-ţi poată face viaţa insuportabilă doar învârtind un buton – iată un lucru de neînţeles. Tehnica îi conferă oricui puteri de monstru.

Una peste alta, natura era preferabilă. Şi pentru că omul nu mai e stăpânul creaţiilor sale iar opera lui se arată din ce în ce mai nefastă, de-ar veni mai curând războiul atomic!

Ori de câte ori îmi stăpânesc o criză de furie sânt fericit, triumf literalmente, dar furia înăbuşită se răzbună şi mă chinuie în ascuns.

Un editor american, în trecere prin Paris, îmi scrie ca să mă întrebe dacă mă poate întâlni „la birou“. Biroul meu! — Simt că îmi vine greaţă pentru vecie.

Confuzia din mintea mea mă depășește, este mai mare decât mine și nu izbutesc s-o traduc, s-o condensez într-o formulă. Din ce în ce mai mult, simt că sânt centrul unei drame ce se ridică mai presus de accidentul unui „caz“. În fiecare individ se naște și se distruge o lume. Sau mai curând: *lumea.*

„Nu mai înțeleg nimic din sentimente“, spunea o nebună. Uneori, și chiar adesea, sânt asemenea ei.

„Cine nu gândește ca mine bate câmpii“, iată ce-și spune fiecare om, mai mult sau mai puțin conștient.

Orice atașament e până la urmă izvor de durere. Fericit, de o mie de ori fericit cel ce poate să se lipsească de el. Singuraticul nu regretă pe nimeni și nimeni nu-l regretă. Cine nu vrea să sufere, cine se teme de mâhnire trebuie să se rupă de ființe.

Vreau să sper că aceste nesfârșite luni de mizerie și sterilitate vor da „roade“. Poate că nu *sântem* cu-adevărat noi înșine decât în aceste perioade de așteptare nedefinită, de vid evident, poate că nu acumulăm rezerve interioare decât în timpul acestei secete aparente. Să sperăm, trebuie să sperăm. Oricum, în absolut, momentele de fervoare și acțiune sânt mai sterile, mai lipsite de viitor decât cele de descurajare și abandon.

Ce faci? — Mă aștept.

Nu-i totul pierdut cât încă ești nemulțumit de sine.

Nimic nu mi-ar face mai multă plăcere decât să văd soarele explodând și făcându-se țăndări, dispărând pe vecie. De unde nerăbdarea și ușurarea cu care aștept și contemplu apusurile!

E ciudat că, îmbătrânind, nu renunțăm să ne gândim la posibilitatea unui alt univers. Resemnarea e fenomenul cel mai rar la om, prin natură mai înclinat să aștepte un dezastru decât să accepte răul ca atare, răul natural și mediocru, răul dintotdeauna.

Pe măsură ce îmbătrânesc, mă situez tot mai la antipodul ideilor lui Nietzsche, sub toate aspectele. Tot mai puțin îmi plac gânditorii frenetici. Li-i prefer pe cei înțelepți și sceptici – *„neinspirații“* prin excelență, cei pe care nici o durere nu-i ațâță și nici nu-i tulbură. Îmi plac gânditorii ce evocă vulcanii stinși.

Orice nenorocire, văzută din afară, pare minimă sau de neînțeles. E optica pe care trebuie s-o adopți dacă vrei să poți suporta viața.

Nimeni nu e mai priceput decât mine să-și pună mereu alte piedici în calea actului de a lucra.

14 sept.

Dintr-odată, senzația de a fi Stăpânul universului! Și de a poseda cheia tuturor enigmelor!

Cum e posibil, date fiind lașitatea mea obișnuită, privirea acidă asupra lumii, certitudinea propriei nimicnicii – așadar cum e posibil să trăiesc un delir atât de tonic și atât de puțin meritat?

28 sept.

Vine o vreme când nu mai putem eluda consecințele teoriilor noastre, când tot ce am gândit cere să fie trăit, când toate ideile și toate himerele noastre se convertesc în experiențe – iar atunci jocul se termină și suferința începe.

Nu sânt fericit decât când mă apropii de gradul zero de luciditate.

Cu cât mă simt lăuntric mai gol, cu atât mă pasionează chestiunile de limbaj. Scriitorul indiferent la toate, nepăsător și secătuit sfârșește ca gramatician. Sfârșit meschin și onorabil; mediocritatea după exces și strigăte.

Degeaba încerc să ascult glasul rațiunii, mă complac cu ideea de Destin. Nu am găsit nimic care să explice mai bine cumplita dezordine sublunară. Iar această idee, lipsită de sens, conferă un sens durerilor noastre și nedreptăților de tot soiul pe care le îndurăm. Ea face suportabilă până și

moartea. Judecând bine, e mai comod şi cu siguranţă mai profitabil să crezi în Destin decât să crezi în Dumnezeu.

După spusele lui Plutarh, în secolul I al erei noastre, cei care mai mergeau la Delphi o făceau doar pentru a pune întrebări meschine, domestice (căsătorii, cumpărături etc.).

Soarta oracolelor ar putea servi de model pentru studiul oricărei instituţii care începe să se afirme în ordine spirituală. Sfârşitul îi este inevitabil decepţionant. — Decadenţa oracolelor – decadenţa Bisericii. Paralelismul se impune.

O operă e vie doar în măsura în care e protest. Dar ceea ce îi conferă vitalitate o face în acelaşi timp caducă. Pentru că vine un moment când motivele revoltei care a generat-o ne par de neînţeles sau futile.

Fapt este că orice operă demnă de acest nume are un caracter insurecţional.

Câteva zile în Bretagne, pe nişte plaje unde eram absolut singur. Am străbătut litoralul de la Croisic până la Roche-Bernard, urcând în amonte pe Vilaine. În acea singurătate perfectă, am visat adesea la fericirea de după un război atomic: pământul fără oameni, în sfârşit!

Dezgustul e o stare activă şi o dovadă de vigoare. Dar nu dezgust am simţit în ultimele luni, nu, ci insensibilitate. Un soi de somnolenţă posacă, de refuz aproape inconştient. Ştie cineva ce înseamnă să fii insensibil la toate? Era situaţia mea. Nimic nu mă impresiona, nimic nu mă irita, nimic nu mă stimula. Moartea sufletului! Pe lângă ea, dezgustul este efervescenţă şi dinamism.

Judec pe toată lumea şi toată lumea mă judecă. Dacă m-aş putea vedea cu ochii celorlalţi, aş dispărea pe loc. Oricât ar fi cineva de lucid, nicicând nu e îndeajuns ca să se poată privi *absolut* din exterior. Mă cunosc aşa cum nu e îngăduit să te cunoşti, dar nu mă cunosc aşa cum mă cunosc ceilalţi: nu izbutesc să-mi fiu propriul spectator, pur, dezinteresat şi în fond indiferent, nici să-mi imaginez propria moarte ca o chestiune ce nu mă priveşte direct. Ar trebui să învăţăm să murim *departe de noi înşine*, să ne privim propria

agonie cu totală detaşare, ca şi cum ar fi un fenomen străin, un accident întâmplat altcuiva.

Ştiu de ce, la vârsta la care am ajuns, prefer să-i citesc pe istorici decât pe filosofi: oricât de plicticoase ar fi detaliile privind un personaj sau un eveniment, sfârşitul lor te face curios, obligatoriu. Ideile însă, vai, nu au sfârşit!

Nimic mai chinuitor decât să te simţi în vervă, plin de idei, de fantezie şi pasiune, şi să fii silit să-ţi petreci seara cu oameni în faţa cărora va trebui să fii obligatoriu *stins.* Umorile mele sânt totdeauna în contratimp: îmi joacă feste! Nu sânt niciodată la comandă.

Plictiseala de la dineuri este un argument împotriva Providenţei.

Vine o vreme când, după ce ţi-ai pierdut iluziile în ce-i priveşte pe ceilalţi, ţi le pierzi în ce te priveşte pe tine însuţi.

R., mort, nu mai avea pe chip nici urmă de zeflemea. Căci iubea viaţa cu o pasiune aproape sordidă. În schimb pe chipul celor mai puţin legaţi de ea înfloreşte, în moarte, un surâs ironic, surâsul eliberării şi al triumfului. Ei nu merg în neant: l-au părăsit.

Prin gusturile şi deficienţele mele, sânt făcut să trăiesc într-un imperiu ce se năruie. Mi-ar fi plăcut să mă lăfăi în Viena de dinainte de primul război mondial.

„Marea e duhovnicul meu“ – ce mult îmi place această frază a Elizabetei de Austria!

E greu de imaginat un ins mai „sentimental“, la modul prostesc, decât mine. Trag după mine toate tarele Europei centrale – ca pe un dulce blestem, contra căruia nu vreau şi nici nu pot să lupt.

Trăiesc cu certitudinea că toate problemele sânt epuizate, că este indecent şi chiar absurd să abordezi vreuna, oricare-ar fi ea şi oricât de

importantă ar putea să pară. E ca şi cum, ieşit din domeniul intelectului, aş trăi într-o relaţie directă cu elementele, fiind eu însumi unul din ele.

S-a remarcat pe bună dreptate că, în India, un Schopenhauer sau un Rousseau n-ar fi fost niciodată luaţi în serios, pentru că au trăit în dezacord cu doctrinele pe care le profesau; nouă în schimb, tocmai de aceea ne trezesc interesul. Succesul lui Nietzsche se datorează în mare parte faptului că a susţinut teorii cărora, în viaţă, nu li s-a conformat niciodată. Ne place ca un bolnav, un nevolnic, un client al pensiunilor pentru fete bătrâne să fie apologetul forţei, al egoismului, al eroului fără scrupule. Dacă ar fi întruchipat tipul pe care l-a celebrat în scrieri, de mult ar fi încetat să ne intereseze.

În fond, nu ne plac decât gânditorii ce nu au găsit o soluţie pentru problemele sau bolile lor, şi care, pentru că n-au putut să se pună de acord nici cu ceilalţi, nici cu ei înşişi, trişează atât din capriciu cât şi din fatalitate. O fărâmă de înşelăciune în tragic, un strop de nesinceritate până şi în incurabil – aşa îmi apare semnul distinctiv al modernului.

Nu există problemă izolată; cea pe care o abordăm, oricare-ar fi ea, le ridică implicit pe toate celelalte. Astfel, fiecare problemă, oricât de neînsemnată ar fi în aparenţă, este infinită în realitate. Nimic nu stăvileşte spiritul în expansiunea lui, afară doar de limitele pe care i le impunem noi în mod arbitrar.

Orice problemă devine inextricabilă de îndată ce-o aprofundăm.

Frunzărit o revistă făcută de tineri. Nu e vorba în ea decât de literatură; nimic ieşit dintr-o trăire directă, dintr-un lucru văzut sau dintr-o dramă personală. Totul se învârte în jurul câtorva autori, mereu aceiaşi: Blanchot, Bataille, inşi care bâiguie lucruri „profunde“, minţi confuze şi prolixe, lipsite de strălucire şi ironie.

C. îmi spune că, prin purtările şi furiile mele neputincioase, îi aduc aminte de spusa lui Lear: „Voi face asemenea lucruri, ce anume nu ştiu, dar vor cutremura pământul“.

Sfârşitul Lumii – ce mângâiere să visezi la el! În fapt, nu putem vorbi cinstit decât de Sfârşitul Omului, care e previzibil şi chiar sigur, pe când

celălalt pare aproape de neconceput. Într-adevăr, ce sens ar putea avea să vorbim de sfârşitul materiei: un sfârşit atât de îndepărtat nu priveşte pe nimeni. Să rămânem în preajma omului, unde dezastrul face parte din decor şi din program.

6 oct. 1962. Un cer albastru, pe care oraşul nu-l merită. Imundă procesiune de maşini de-a lungul bulevardului Saint-Germain. Mulţimea, la fel de imundă. În mijlocul acestui spectacol, frunzele care cădeau din arbori aduceau o notă de poezie nemeritată, inactuală, tulburătoare. Oraşul nu-şi merita nici cerul şi nici toamna.

În politică şi în toate, nu există nimic mai abject decât să ataci un singuratic.

7 oct. Duminică la ţară. Să te întinzi şi să miroşi pământul. Numai pe el poţi conta. Oboselile noastre îl cheamă. Şi în timp ce-l simţeam atât de aproape, mă gândeam că nu e chiar aşa sinistru să te dizolvi în el. Într-adevăr, oboselile noastre îl cheamă şi-l reabilitează.

Frica în faţa vieţii e la mine un dar, o moştenire de familie. Degeaba încerc să scap de străbuni; şi degeaba îi resping şi-i gonesc – ei se ţin scai de mine. Cu cât îmbătrânesc, cu atât constat că ei sânt mai tari şi că lupta mea contra lor e fără speranţă. Originile mă trag înapoi, urmând desigur să mă înghită.

Citesc în *Tagebücher 1914 – 1916* de Wittgenstein: „Die Furcht vor dem Tode ist dasbeşte Zeichen eines falschen, d.Hr. Schlechten Lebens[16]“.

Este aici un adevăr pe care l-am descoperit de mult (gândindu-mă la mine, din păcate).

Azi după-amiază, într-un birou, într-un spaţiu relativ strâmt, am numărat optsprezece funcţionari. Femeile – veştejite, oribile. Însă tânăra care mi-a dat informaţiile dorite avea întru totul aerul unei fete de ţară, urâtă şi sănătoasă. Ce căuta în infernul acela, ce demon o făcuse să-şi părăsească satul? Prefer de-o mie de ori mirosul de bălegar miasmelor otrăvite ale acelei oficine. Nu e nimic de făcut: *omul pute.* Când ai un miros bolnăvicios de sensibil, trebuie să eviţi orice prezenţă umană.

Nu izbândesc decât filosofiile şi religiile ce-l linguşesc pe om. Creştinismul a dominat atâtea veacuri nu din cauza păcatului originar, nici a infernului, ci pentru că fiul lui Dumnezeu a acceptat să se întrupeze. Astfel, omului i s-a acordat un statut exagerat, statut pe care viziunile „progresiste“, fără excepţie, i-l recunosc. Omul simte *nevoia absolută de a fi în centrul universului*; dacă ar percepe exact insignifianţa, caracterul accidental al apariţiei sale, şi-ar mai pierde ceva din „elan“; poate chiar, lucru cu adevărat nesperat, ar depune armele.

Cu o viziune a lucrurilor ca a mea, e îndoielnic că altul ar fi reuşit s-o ducă atâţia ani. Iată de ce, oricât de ciudat ar părea, sânt zile în care îmi par un erou.

Cei ce vorbesc numai despre ei înşişi, despre trăirile şi suferinţele lor, doar ei au şansa de a găsi un adevăr şi de a face descoperiri semnificative. Ei lucrează cu ceea ce cunosc; deci nu se poate să nu le ofere ceva celorlalţi. Nu filosoful, ci poetul ajunge la universalitate.

Cutare filosof care-şi închipuie că a creat un sistem nu face în fond decât să aplice aceeaşi schemă la orice, în dispreţul evidenţei, al diversităţii şi al bunului-simţ. Defectul filosofilor în general este că sânt prea *previzibili*. Dar cel puţin ştii la ce să te-aştepţi de la ei.

Ceea ce nu voi mai regăsi niciodată este capacitatea de a mă înflăcăra, ce făcea farmecul şi chinul tinereţii mele. Unde sânteţi, anii mei fanatici?

Reascultat motetul lui Bach «*Jesu, meine Freude*». După asta, tot ce nu este *pietate* pare inutil şi vulgar.

Lulu, de Alban Berg, rămâne pentru mine cea mai importantă descoperire muzicală pe care am făcut-o în ultimii ani.

Mi-e tot mai silă de orice formă de efuziune lirică. Dar, fără lirism, îmi este mult prea greu să scriu; când lirismul a dispărut, îmi regăsesc întreaga luciditate, vreau să spun conştiinţa neputinţelor mele.

Noaptea trecută, la ora 3, încă eram treaz; imposibil să dorm. Deschid prima carte ce-mi cade în mâini: o antologie a moraliștilor. Citesc câteva pagini din La Bruyère – pe care le găsesc remarcabile și chiar profunde. Un autor ce *rezistă* la această oră din noapte e unul de prim ordin, poți să fii sigur. E mai puțin amar, sau mai curând amărăciunea lui e mai puțin sistematică decât a lui La Rochefoucauld. Să ne imaginăm un intermediar între acesta din urmă și Pascal.

Pascal e singurul moralist *angoasat:* ceilalți nu sânt decât amari. Pascal le e superior mai ales prin dezechilibrul lui, prin sănătatea precară.

De teamă să nu fiu un oarecare, am sfârșit prin nu a fi nimic.

Scepticul din mine îl înăbușă din ce în ce mai mult pe mistic (dacă pot folosi acest cuvânt când e vorba de mine), îndoielile mele sânt realități, pe când în ce privește rugăciunile, abia dacă sânt un veleitar. Sânt sceptic prin fiziologie, ereditate, obișnuință și vocație, și de asemeni prin gust filosofic; toate celelalte – absolutul și ce ține de el – nu-mi sânt accesibile decât prin anumite defecte ale naturii mele, sau prin subite eclipse ale unei lucidități care usucă totul.

Știm ce i-a răspuns Pascal surorii sale, care îi reproșa că nu se îngrijește: „Nu cunoști neajunsurile sănătății și avantajele bolii“. Aceste cuvinte mi-au făcut o impresie extraordinară iar prima dată le-am întâlnit într-o carte a lui Șestov. Îmi amintesc că puțin a lipsit să scap un strigăt. Aveam șaptesprezece ani, era la biblioteca „Fundației Carol“, la București.

11 oct. Liturghie pentru Renéville Ia Saint-Sulpice. Deasupra altarului, în capela din fund, se vede Fecioara cu pruncul înălțându-se deasupra globului pământesc. Imaginea e nespus de urâtă, dezvăluind cu-atât mai mult latura vanitoasă a creștinismului. O religie marcată pe veci de rădăcinile ei exterioare — vreau să spun Roma imperială. O sectă evreiască ce a cucerit un imperiu, cel mai mare din câte au fost, si i-a moștenit calitățile si tarele.

Citesc tot mai puțin în engleză și în germană; sânt limbi ce-mi fac gândirea prea cețoasă – or, numai de asta nu am nevoie.

Apoi, am mai mult decât impresia, am certitudinea că nu te poţi *exprima cu precizie* decât în franţuzește și că în orice altă limbă te lași vrăjit și corupt de aproximație.

Franceza este limba nongenială prin excelenţă.

Orice sistem se creează în detrimentul altui sistem, într-un sens în detrimentul tuturor celorlalte sisteme. Este incredibil în ce măsură agresivitatea face parte din natura intimă a unui filosof. Bergson însuși recunoaște că întreaga lui operă are la bază protestul. Întotdeauna gândim contra cuiva sau ceva. Dibăcia este să disimulezi acest atac și să-i pui o mască impersonală. Gânditorii *obiectivi* sânt mai abili decât ceilalţi.

De câte ori întâlnesc un german și avem o discuție, îmi spun că poporul acesta nu merita să stăpânească lumea. Naivitatea este o calitate onorabilă, dar nu cu ea se instaurează un imperiu universal. Germanii sânt complet lipsiți de rafinament psihologic. Iar când sânt cinici, sânt grobieni, în comparație cu ei, englezii și rușii – unii reprezentând trecutul, ceilalţi viitorul – sânt rafinamentul întruchipat!

În lumea spiritului, tot ce are succes de public ține de falsa valoare. „Vei trece pe lângă esențial!“ – iată blestemul ce-l apasă pe scriitorul sau filosoful cu public.

Ceea ce e teribil în scepticism e faptul că trebuie să-l depășim. Asta încearcă, fără să știe, chiar și cel care nu ține s-o facă. Îl împinge o forță secretă.

Și totuși revenim mereu la îndoielile noastre dintâi.

Fidelitatea e meritorie, dar are și o parte proastă: duce la rutină. Pofta de a ne revizui prieteniile și admirațiile, de a ne schimba idolii, de a ne ruga *altor zei,* dovedește că mai avem resurse, iluzii în rezervă.

Neputința de a face ceva – de ce nu ne-am servi de ea ca de o cale spre sfințenie?

Pasiunea pentru absolut se naște pe ruina oricărei vocații aici, pe pământ. Să ne distrugem capacitățile de-a izbândi în lume, dacă vrem să învingem lumea.

Să scrii o scrisoare de condoleanțe este un lucru imposibil; chiar dacă ești sincer. E genul cel mai fals și este de mirare că nu-i suprimat printr-un acord unanim.

Azi-dimineață, la cimitir, incinerarea Sylviei Beach. Timp de o oră, Bach. Orga conferă morții un statut pe care ea nu-l posedă în mod natural. Această mizerabilă cădere în anorganic are ceva hidos și umilitor; orga o transfigurează sau ne-o ascunde; oricum, ne ridică mai presus de evidența nimicirii noastre. Ne împiedică s-o privim în față; o escamotează. Orga ne înalță prea sus, nu ne îngăduie să fim la același nivel cu moartea.

Nu diavolul, ci moartea ne dă târcoale. Dar marea dibăcie a creștinismului e că a izbutit să ne facă să credem contrariul. De fapt diavolul îndeamnă la luptă, căci el e marele luptător, pe când moartea ne îndepărtează de ea.

Când mi se-ntâmplă să lucrez ceasuri în șir și să mă prindă ceea ce fac, nu mă gândesc nici o clipă la „viață“, nici la „sensul“ vreunui lucru.

Gândirea și făptuirea se exclud reciproc. Condiția conștiinței este abținerea.

Zău că nu știu de ce mă întristez de fiecare dată când descopăr că nu sânt bun de nimic.

Bine a spus cineva că nu trebuie să ne lipsim de *„plăcerea* pietății“.

„The Garden of Love“ de Blake – unul din poemele care au însemnat ceva în viața mea.

Cititul este o activitate nefastă și sterilizantă. Pentru progresul, pentru menținerea în formă a minții, e mai bine să mâzgălești hârtia și să bați câmpii, să spui prostii din capul tău, decât să trăiești ca parazit al celorlalți. E ceea ce spune, într-un plan mai general, *Bhagavad Gītā*, atunci când susține că mai bine pieri pe calea (sau în legea?) ta decât să te mântui pe calea altuia.

Visul, abolind timpul, abolește și moartea. Răposații vin să ne vorbească. Astă-noapte l-am revăzut pe taică-meu. Era cum l-am știut mereu. Ne-am sărutat după obiceiul românesc, dar cu răceala ce i-o știam dintotdeauna. Datorită acestui sărut glacial, pudic, am știut că *el* era, negreșit.

Nu există reînviere decât *în vis.* Spre disperarea tuturor credincioșilor.

Se spune în *Zohar*: „Când a apărut omul, au apărut de îndată și florile“.

Or, tocmai contrariul e adevărat. Nașterea fiecărui om înseamnă moartea unei flori.

Unul din puținele avantaje pe care le-am avut e că am înțeles, la douăzeci de ani, că filosofia nu are răspuns la nimic și că înseși întrebările ei sânt neesențiale.

E ciudat că inși care nu mă cunosc îmi tăgăduiesc total „sinceritatea“, când asta e prima calitate pe care eu însumi mi-o recunosc…

Să trăiești înseamnă să te poți indigna. Înțeleptul e omul care nu se mai indignează. De aceea, el nu e mai presus de viață, ci *alături* de ea.

Bolile mele îmi servesc drept scuză: mă scutesc de corvoada de a mă realiza, sânt un alibi în propriii mei ochi, îmi justifică ineficiența.

Îi detestăm pe toți cei care au aceleași defecte ca noi (pe cei cu defecte apropiate, și mai mult). Disprețul francezilor pentru italieni, sau dezinteresul lor pentru ceea ce fac spaniolii (în literatură, firește).

Toate aceste popoare zise latine sânt popoare de cabotini.

N-ar trebui să răspundem niciodată la scrisorile unor necunoscuți. Atunci când eu însumi primeam, era, îmi dau seama acum, pentru că se vorbea despre mine în „presă11. De când nu mai public și după o anume „conspirație a tăcerii“ (!), nimeni nu mai observă că exist. Ceea ce-mi convine de minune. Dar ce lecție am primit! Și când mă gândesc că am crezut, ca orișicine, în „admiratori“!

De câteva zile, încerc să văd ce poate să însemne ideea de supraom. Ei bine, cu cât mă străduiesc să-i precizez sensul, cu atâta pricep că n-are nici unul. E o idee mai mult puerilă decât delirantă. Sau mai curând o mare idee pentru adolescenți ori pentru gloată. Există la Nietzsche o întreagă latură penibilă, ce ține în bună parte de excesul de geniu și de lipsa lui de maturitate, de faptul că n-a avut timp să îmbătrânească, adică să cunoască deziluzia, dezgustul *senin.*

De când am încetat să scriu, tot ce fac ceilalți mi se pare lipsit de realitate. La fel gândeam și înainte, dar fără certitudinea de acum. Sterilitatea te face lucid și necruțător. Și rece. Nu există căldură decât în iluzie, în facultatea de a te înșela în privința celorlalți și a ta însăți.

După cincizeci de ani, timpul pare că vrea să facă mișcarea inversă, să se întoarcă la origini, să-și deruleze clipele de-a-ndoaselea, ca și cum s-ar teme să înainteze și ar fi dat tot ce era mai bun în el. Într-adevăr, de-acum înainte, la ce bun să mai lungească pelteaua?

Între Enghien și Paris, apoi între gara de Nord și Odeon – o mulțime enormă înghesuită în tren și în metrou. Multe fete. De unde-or fi ieșit? De ce au mai fost aduse pe lume? Toată această carne *inutilă,* toată această etalare de neant uman mă umple de dezgust. Înfricoșătoarea înmulțire a omului îmi pare semnul cel mai sigur că este în pericol, că se apropie de o cotitură fatală.

În sala de odihnă a stabilimentului termal de la Enghien, doar patru-cinci persoane. Ce mult îmi place sfârșitul de sezon – *în toate*!

Înaintea bătăliei de la Salamina:
„Felul în care [Temistocle] s-a purtat cu interpretul solilor trimiși de rege [Xerxes] să le ceară atenienilor pământ și apă i-a adus cinstirea grecilor. El a propus ca interpretul să fie arestat și, printr-o hotărâre a poporului, l-a osândit la moarte pentru că îndrăznise să folosească limba greacă pentru a exprima poruncile unui barbar“. (Plutarh, *Temistocle*)

Sânt uimit să văd cât insistă sfânta Tereza, mai ales în *Principii,* asupra importanței supunerii, pe care-o pune mai presus de orice. De ce? Pentru că

este o virtute spre care sufletul spaniol nu e înclinat în chip natural. Simţim de altfel că sfânta a trebuit să facă multe eforturi ca să înveţe să se supună şi că avea toate calităţile pentru a face carieră în nesupunere şi erezie.

Nu ştiu pe nimeni, în jurul meu, care să-l fi citit pe Plutarh. Eu însumi îl recitesc după cincisprezece ani – or, până la sfârşitul secolului al XVIII-lea era pentru toţi o carte de căpătâi.

Ar trebui să mi *se poruncească* să lucrez, să scriu şi chiar să trăiesc.

Oamenii politici ai Antichităţii se înconjurau adesea de filosofi; cei de azi preferă anturajul ziariştilor.

22 octombrie

Azi după-amiază, pe o vreme superbă, plimbare în grădina Luxembourg. Subit, una din acele crize de furie fără motiv cum numai eu ştiu să fac. Aş fi fost în stare, pe loc, să declar război universului şi să spulber popoarele.

Aceste explozii, sau mai curând umori explozive, mă stimulează pe moment, dar mai apoi mă vlăguiesc. Căci n-au ieşit dintr-o vigoare reală, ci dintr-o falsă vitalitate. A nu se confunda energia cu febra.

În *Principiile* sfintei Tereza există un întreg capitol despre melancolie. Dacă sfânta se opreşte asupra ei îndelung, e pentru că, spune ea, în timp ce de alte boli te vindeci sau mori, aceasta e cu neputinţă de lecuit. Medicina e prin urmare neputincioasă, iar starețele unei mănăstiri, când au bolnave de soiul acesta, nu au la dispoziţie, ca să le stăpânească, decât o soluţie: să le înfricoşeze, să le inspire teama faţă de autoritate. În adevăr, o boală pe care doar autoritatea o face să dea puţin înapoi.

Entuziasmul pentru tehnică nu mai e posibil în ziua de azi. Cel care îi cedează e sau naiv, sau nebun.

Fiecare zi sporeşte primejdiile ce pândesc omenirea. Ea va plăti scump „progresul“ pe care-l înregistrează neîncetat. Mijloacele de a menţine viaţa sânt derizorii în comparaţie cu cele de a o distruge – disparitate pe care omul, orice-ar face, n-o va putea controla niciodată. Ceea ce are nevoie de luni sau de ani ca să crească poate fi nimicit într-o clipă. Motivul pentru

care distrugerea în general este atât de imorală e *uşurinţa* cu care-o săvârşim. Cu excepţia sinuciderii, orice distrugere e lesnicioasă. Iată nişte gânduri virtuoase…

Orice activitate *conştientă* stinghereşte viaţa. Spontaneitatea şi luciditatea sânt incompatibile.

Orice act esenţialmente vital, de îndată ce e săvârşit cu atenţie, se împlineşte cu trudă şi lasă după el un sentiment de insatisfacţie.

În raport cu fenomenele vieţii, spiritul joacă rolul unui intrus.

Starea de inconştienţă e starea naturală a vieţii, în ea se simte în elementul ei, prosperă şi cunoaşte somnul binefăcător al creşterii. Când se trezeşte, când veghează mai ales, viaţa îşi pierde vlaga, se sufocă şi începe să se ofilească.

Când vrei să iei o hotărâre, lucrul cel mai primejdios e să-i ceri altuia sfatul. În afară de două-trei persoane, nu există nici o fiinţă pe lume care să-ţi vrea binele.

Sentimentele dintre prieteni sânt obligatoriu false. Cum să te aşezi fără gânduri ascunse de un ins pe care îl cunoşti prea bine?

S-ar zice că materia, invidioasă pe viaţă, o spionează ca să-i descopere punctele slabe şi s-o atace în clipa când se aşteaptă mai puţin. Căci viaţa nu e viaţă decât trădând materia.

Nu-i greu să-ţi imaginezi elementele – sătule de combinaţiile lor, mereu aceleaşi, fără variaţie sau surpriză – vrând să rupă monotonia unei teme răsuflate. Viaţa nu e decât o *digresiune* a materiei.

Când mă gândesc că, în tinereţe, mi se părea că anarhistul întrupează tipul de umanitate cel mai înalt! Acum am ajuns la o resemnare ce mă face să privesc orice gest de revoltă ca pe un semn de infantilism: e un progres sau o decădere?

Şi totuşi, deşi am încetat să mă revolt, continui să mă indignez (ceea ce poate că-i totuna). Căci *viaţă* şi *indignare* sânt termeni aproape echivalenţi. Nimic din ce e viu nu e *neutru.* Neutralitatea e o victorie *asupra* vieţii, nu a vieţii.

Nu-i apreciez decât pe cei care pot suferi *în abstract*, şi care nu fac diferenţa între suferinţă şi *ideea* de suferinţă.

Dacă lumea ar dispărea, n-ar avea nici o importanţă. Important e că a existat şi că încă există, fie şi numai pentru o secundă.

De fiecare dată când viitorul îmi pare posibil şi acceptabil, am sentimentul că am obţinut o victorie asupra umorilor şi ideilor mele. Mai mult: că Harul s-a pogorât peste mine.

26 oct. 1962

După luni de vreme frumoasă, iată în fine cerul acoperit. Respir. Norii îmi sânt la fel de necesari ca, altora, azurul.

Sistemul celor trei adjective la Proust, care par să se anuleze şi care în realitate se completează. Un exemplu dintr-o sută, dintr-o mie. Ironia Domnului de Charlus este caracterizată ca: „amară, dogmatică şi exasperată“.

De fiecare dată când revin la Proust, mai întâi mă irită, îmi pare prăfuit şi am o singură dorinţă: să arunc cartea. Dar după câteva pagini (şi sărind unele scene), vraja funcţionează din nou, fie şi numai din cauza unei formule bine găsite, sau a unei notaţii psihologice. (Proust e întru totul pe linia moraliştilor francezi. Aforismele abundă: le găseşti la fiecare pagină, ba chiar la fiecare frază; sânt însă maxime luate de un vârtej. Pentru ca cititorul să le descopere, trebuie să se oprească şi să nu se lase dus de frază.)

Gândirea fracturată, fragmentară e dezlânată întocmai ca viaţa; pe când cealaltă, gândirea coerentă, nu-şi respectă decât propriile legi şi n-ar catadicsi niciodată să reflecte viaţa, cu atât mai puţin să pactizeze cu ea.

Îl numesc „naiv“ pe cel care nu-şi dă seama de mediocritatea sa şi care, în consecinţă, se bucură de orice laudă. Evident, definiţia cuprinde cvasitotalitatea oamenilor.

Să ies în lume e pentru mine un supliciu. Să vezi în ceilalţi propriile-ţi slăbiciuni, să regăseşti peste tot urmele păcatului originar, să te vezi tras în

mii de copii, să-ți citești defectele în privirea primului venit.

Nefericirea mea a fost că, destul de devreme, am învățat să nu mă încred în nimic. Chiar credincios de-aș fi, în elanul meu către Dumnezeu tot ar intra o anume rezervă și un strop de nesinceritate.

E omenește imposibil să ierți o vorbă ce te rănește; poți doar s-o uiți – involuntar, desigur. E ceea ce se întâmplă cel mai adesea. La originea slăbiciunilor memoriei stă instinctul de conservare.

Sântem cu toții în cătușe; până și sfântul e înlănțuit – de veșnicie.

Sânt ani de când îmi tot pierd iluziile în privința lui Valéry. Și când mă gândesc ce influență a avut asupra mea (importantă în *Tratat de descompunere).* Stilul lui, pe care-l admiram, acum mă irită. Apoi, vrea să pară întotdeauna inteligent. Eleganța dăunează gândirii. Iar Valéry e prea elegant.

Tot despre Valéry. E nefast să te concentrezi asupra cuvintelor. Și nu e doar atât. Pentru ca o gândire să dăinuie și să ne captiveze, trebuie să aibă ceva necesar și patetic (acest patetism rămânând destul de ascuns). Valéry însă a fost omul care s-a jucat cu inteligența, care a abuzat de ideea pe care și-o făcea despre inteligența sa. Nihilismul lui mă subjugase. E nevoie de un strop de tragism – când nu crezi în nimic. Altminteri, cazi în exercițiu. A fost cazul lui Valéry.

Orice om eficient își creează propria legendă – și sfârșește prin a crede în ea, *trebuie* să creadă în ea, dacă nu vrea să lase totul și să se adâncească în inutilitate.

X și Y – de ce i-aș numi? – care produc mereu alte cărți pentru a spune același lucru la nesfârșit.

De la o vârstă, un scriitor ar trebui să schimbe genul – iar dacă nu, să înceteze să mai scrie sau cel puțin să publice.

Să te repeți e un păcat împotriva spiritului. Cât de mult îmi plac scriitorii care n-au scris aproape nimic!

Confesiunea cea mai sinceră este aceea pe care-o facem indirect, vorbind despre ceilalţi.

În una din cărţile cel mai bine traduse din câte cunosc, mă gândesc la *Tipuri de experienţe religioase* de James, n-am găsit decât un lucru discutabil: „abisurile scepticismului Trebuia *îndoieli,* căci în franceză cuvântul scepticism are o nuanţă de diletantism şi de uşurătate ce exclude orice asociere cu „abis“.

O carte trebuie să aibă greutate şi să se prezinte ca o fatalitate, să ne dea, la lectură, impresia că nu se putea să nu fie scrisă. Mă rog, că apare printr-un decret al Providenţei.

Geniul francez este geniul formulei. E un popor care iubeşte definiţiile, adică ceea ce are cel mai puţin de-a face cu lucrurile.

De îndată ce cazi într-o certitudine, nu mai *cauţi –,* încetezi să te îndoieşti de tine însuţi, şi în consecinţă de lucruri, încrederea de sine e sursă de acţiune şi de eroare.

Stilul vorbit e singurul suportabil. Nimic nu se compară cu tonul direct.

Nu adoptăm o credinţă pentru că e adevărată (toate sânt), ci pentru că avem nevoie de ea, pentru că o forţă obscură ne împinge spre ea.

Dacă această forţă ne lipseşte – scepticismul îşi face apariţia.

Scepticismul radical, „dureros“, dacă vreţi, nu e posibil fără un reflux al vitalităţii care e vinovat de îndoielile noastre.

Sau: nu există scepticism fără o vitalitate ce bate în retragere.

Cât e ziua de lungă, fredonez crâmpeie din *Recviemul* lui Mozart. N-am căutat oare la Viena, înainte de orice altceva, casa în care l-a compus? A fost demolată, vai, acum mai bine de un secol!

„Moartea e prea certă, s-o uităm aşadar“. (Balzac)

Într-un studiu de psihiatrie, citesc despre cazul unei călugărițe care, cu o țepușă înmuiată în propriul sânge, a scris pe-o foaie de hârtie: „O, Satan, Stăpâne, mă dăruiesc ţie pentru totdeauna!“

Ca să goneşti demonul, trebuie să arzi zahăr la piciorul patului. Practică populară în Franța.

De când mă ştiu, mi-am urât toţi *vecinii.* Să-l simţi pe altul trăind alături, dincolo de perete, să-i auzi zgomotele, să-i simţi prezența, să-ți imaginezi cum respiră – toate astea m-au scos din minți întotdeauna. Nu, nu mi-am iubit aproapele, în sensul fizic al cuvântului: și de altfel nimeni nu-l poate iubi. Vecinul e detestabil din principiu – pentru toţi. Iar dacă nu poți iubi aproapele pe *care-l cunoști*, cum să-l iubești pe cel necunoscut și despre care îți faci o imagine abstractă? Pe scurt, poți avea, pentru oameni, milă; iubire însă…

Nimic cu-adevărat profund nu poate ieşi din revoltă.

Să te reînnoiești înseamnă să-ți schimbi opiniile, să te renegi.
Din fericire, în orice renegare intră o plăcere secretă, cât se poate de echivocă, de care-ar fi absurd să te lipsești.

Încercat să recitesc *Faust*, după mai bine de treizeci de ani. Aceeași imposibilitate: nu pot intra în lumea lui Goethe. Nu-mi plac decât scriitorii bolnavi, „atinși“ într-un fel sau în altul. Goethe rămâne pentru mine rece și țeapăn, un ins la care nu ți-ar trece prin gând să faci apel într-un moment de disperare. Nu de el, ci de Kleist ne simțim mai aproape. O viață fără eșecuri majore, misterioase ori echivoce nu ne seduce defel.

O carte nu e un eveniment decât pentru autor. De fiecare dată sânt uimit să văd că un scriitor care a publicat deja o mulţime simte emoţii de debutant.

Un *autor* este un om care n-a înțeles nimic.

De câteva zile, citesc nuvelele lui Kleist. Sânt frumoase; dar ceea ce le dă o dimensiune pe care altfel n-ar fi avut-o este sinuciderea sa. Căci e cu

neputinţă să citeşti un rând scris de Kleist fără să te gândeşti că autorul s-a sinucis. *Freitod* se confundă cu viaţa lui, ca şi cum Kleist s-ar fi sinucis dintotdeauna.

Aceste crize de furie, de nebunie! Ţin discursuri ce mă vlăguiesc adresate unor duşmani reali sau imaginari, să zicem reali, în legătură cu incidente imaginare.

De câte ori am vorbit despre feluritele mele tulburări cu cineva mai mult sau mai puţin expert în psihanaliză, explicaţia pe care am primit-o mi s-a părut întotdeauna insuficientă, chiar nulă. Nu „ţinea“, pur şi simplu. De altfel nu cred decât în explicaţiile biologice sau teologice ale fenomenelor psihice. Biochimia pe de o parte – Dumnezeu şi Diavolul pe de alta.

Am început din nou să-i citesc pe scepticii greci – cu voluptate, trebuie să adaug. Îmi plac aceşti jongleri al căror joc conduce la neant, aceşti palavragii ce ajung la aceleaşi concluzii ca un Buddha. Cred c-am spus-o deja: grecii ăştia erau nişte avocaţi *profunzi*.

Niciodată nu am dorit un lucru fără ca în acelaşi timp sau îndată după aceea să vreau contrariul.

În ţările latine, unde cuvântul nu costă nimic, laconismul trece drept prostie.

Fiecare certitudine ce se retrage din conştiinţa noastră mai întâi o uşurează, apoi o împovărează cu o nouă întrebare.

A scrie nu înseamnă a gândi: e o grimasă, ori, cel mult, o imitare a gândirii.

Este de necrezut în ce măsură m-am depărtat de Rilke! Există la el un abuz de *ton* poetic care e de-a dreptul insuportabil. Nu-mi înţeleg fostul entuziasm pentru el. M-am schimbat desigur odată cu epoca. Există multă dulcegărie la Rilke (cu excepţia câtorva sonete şi elegii) – îmi pare rău că trebuie s-o spun. Ceea ce, la el, părea să reprezinte poezia însăşi – sună, iată, găunos. Încă un adio.

11 nov. 1962

Nu prin raţionament se iese din scepticism, ci printr-un act de voinţă, adică printr-o hotărâre *instinctivă.*

(Pentru mine e o certitudine că nu voi scăpa nicicând de îndoială, oricare mi-ar fi „evoluţia“. Căci, fiziologic, am dobândit *rutina* scepticismului.)

Singurul lucru de care sânt mândru că l-am descoperit foarte devreme, înainte de douăzeci şi unu de ani, e că nu trebuie să procreezi. De aici mi se trage groaza de căsătorie, de familie şi de toate convenţiile sociale. E o crimă să-ţi transmiţi tarele unei progenituri, silind-o astfel să treacă prin aceleaşi suferinţe ca tine, printr-un calvar poate şi mai cumplit decât al tău. Să dau viaţă unei fiinţe care să-mi moştenească nefericirile şi bolile – asta n-am putut s-o accept niciodată. Părinţii sânt cu toţii nişte iresponsabili sau nişte asasini. Doar brutele ar trebui să procreeze. Mila te opreşte să devii „genitor“. Cuvântul cel mai atroce din câte cunosc.

„Necruţători din vanitate“ – această vorbă a lui Custine despre francezi e neîndoielnic adevărată. Oricum e bună pentru a explica Marea Revoluţie şi, nu mai puţin, pe cele mici.

13 nov. 1962

Noaptea trecută, m-am trezit definitiv după două ore de somn. Rar am cunoscut o asemenea intensitate în conştientizarea conştiinţei (!), vreau să spun în faptul de a fi conştient că sânt conştient.

Ca un ghimpe în carne, ba mai mult, ca un *pumnal* în carne – aşa îmi apare conştiinţa.

Citit ieri *Heinrich von Kleists Lebenspuren* – o carte ce conţine toate documentele existente despre viaţa sa, viaţă mereu *transfigurată* de eşec.

Împrăştierea – viciul major al minţii mele. Sânt un obsedat ce nu se poate concentra. Puţină metodă, Doamne! Această metodă, o aştept la fel cum alţii aşteaptă harul.

Celălalt nu face decât să-mi alimenteze anxietatea. Sânt sociabil – dar împotrivă-mi, ca să mă autopedepsesc.

Nu merită osteneala să scrii Confesiuni decât dacă-i sânt adresate lui Dumnezeu. Pentru c-a înţeles acest lucru, sfântul Augustin poate fi recitit adesea, oricât de iritant ar fi altminteri. (Descopăr la el o limbuţie ce aminteşte de a lui Cicero.)

Am gustat nepermis din plăcerea de a abandona o idee mai înainte chiar să-i fi schiţat contururile.

Nimic nu ne trădează mai mult decât reacţiile noastre cele mai meschine. Ele dezvăluie adevăratul nostru fond, pentru că apar fără să le putem controla în vreun fel.

Simt o mare nevoie s-o rup cu o mulţime de inşi, prieteni în primul rând; apoi renunţ, timpul le face şi desface pe toate.

Înţeleg perfect că, de la un moment, ai vrea să nu-l mai întâlneşti pe cutare sau pe cutare. Mă gândesc la X. şi la Y. care mă căutau de fiecare dată când treceau prin Paris şi care n-au mai dat nici un semn. Le-am purtat pică pe nedrept, pentru că aceeaşi reacţie o am şi eu, atâta că-i vizează pe alţii, nu pe ei. Viaţa e o şcoală a despărţirilor; trebuie să învăţăm să rupem legăturile ce ne legau de prieteni.

Amintirile mele, adică nişte imagini, îmi hărţuiesc întruna ideile; nu mă împiedică să gândesc, dar mă împiedică să gândesc cu aplomb. Uneori am impresia că mi-am pierdut controlul asupra memoriei. Trecutul năvăleşte de-a valma ca să-mi blocheze clipa şi să-mi împiedice mintea să se desfăşoare în ea.

Pentru un scriitor, e preferabil să scrie fără să spună nimic decât să citească. Scrisul este un exerciţiu, cititul nu.

(Ich babe mich… totgelesen [17]*.)*

Mai mult te apropii de o activitate creatoare scriind o carte poştală decât citind *Fenomenologia spiritului.*

Ca să faci o frază din capul tău trebuie să-ţi mobilizezi toate facultăţile; ca să parcurgi un text, e suficientă puţină atenţie.

Marii cititori sânt nişte voluptuoşi, nişte leneşi, nişte abulici, sânt pur şi simplu oameni ce fug de răspundere.

Îmi amintesc şi acum profunda impresie pe care mi-a făcut-o, la şaisprezece ani, notaţia lui Amiel: „responsabilitatea e coşmarul meu nevăzut“.

Autorul unui articol despre Zen povesteşte că un misionar creştin, aflat în Japonia de optsprezece ani, nu convertise, în totul, decât şaizeci de suflete. Ba chiar şi aceştia i-au scăpat în ultimul moment. Toţi acei convertiţi au murit după obiceiul japonez, fără zbucium sau remuşcări, ca şi cum, născându-se, *nu puseseră decât un picior pe pământ.*

În fond, detaşarea nu se învaţă, ci e înscrisă într-o civilizaţie. Nu e un ţel, ci un *dar.*

Dintr-un cântec al soldaţilor japonezi din timpul luptelor cu mongolii: „Pe lume nu există o palmă de pământ în care să poţi înfige un băţ. Mă bucur de neantul tuturor lucrurilor, de-al meu şi-al universului întreg. Cinste sabiei lungi de trei picioare pe care-o flutură marii soldaţi mongoli, căci e ca fulgerul ce spintecă o briză primăvăratică“. (Citat de Tucci în *Prezenţa budismului.)*

Când te gândeşti la saloanele literare germane romantice, la Henriette Herz, la Rahel Levin, la prietenia dintre aceasta, evreică, şi prinţul Ludovic-Ferdinand, nu-ţi vine să crezi că, un veac mai târziu, în aceeaşi ţară, aveam să fim martorii nazismului! Hotărât lucru, credinţa în progres e cea mai neghioabă şi mai stupidă dintre toate credinţele.

Există ceva *fals* în romantismul german (ar trebui să spun *la romanticii germani*), o simt foarte bine; dar fenomenul mă farmecă într-atât, că până şi falsul acesta îmi place. Aş vrea să-l studiez şi să-i consacru tot timpul, să citesc toate scrisorile epocii, în primul rând pe cele scrise de femei. — Şi eu care credeam că isprăvisem cu pasiunea pentru aceste figuri pe jumătate reale! Dezechilibrul şi un strop de emfază – ce prestigiu pot avea în ochii mei!

Sânt uimit să constat cât timp am pierdut lamentându-mă, plângându-mă pe mine în primul rând. Dar dacă prețuiesc ceva, e tocmai din cauza acestui timp risipit după judecata oamenilor, nu și după a lui Dumnezeu.

Citesc în paralel cărți ce n-au nimic în comun și lucrez la trei texte diferite ce seamănă prea mult între ele, pentru că-mi oglindesc umorile întotdeauna sumbre.

Ieri, la Samaritaine[18], o femeie ce aștepta lângă mine să-i vină rândul la casă, puțea atât de rău că era să leșin. Sânt sigur că nici un animal, niciodată, n-a răspândit un astfel de miros. Dacă aș fi închis cu o asemenea femeie, mi s-ar putea stoarce orice secret. Prefer orice, chiar dezonoarea și trădarea, decât să suport *un* minut acest soi de pestilență. — Torționarii n-au imaginație.

Există o poezie franceză, dar nu există nimic poetic în viața francezilor (cu o excepție: Bretagne, de dinainte de turism).

„Tristețea va dăinui mereu“ – A fost, pare-se, ultimul cuvânt al lui Van Gogh. Același cuvânt, aș fi putut să-l spun în orice clipă a vieții mele.

La mine, totul are o bază fiziologică și metafizică. Am sărit peste „psihic“…

Ajungi la un moment în viață când nu te mai imiți decât pe tine însuți.

Nu există nimic mai rău decât un înțelept – limbut. O carte de înțelepciune n-ar trebui să depășească dimensiunile lui *Dao de Jing*. Și când te gândești că însuși Lao zi se repetă!

Noaptea trecută – visam sau eram treaz, nu mai știu –, am *văzut* câteva episoade din prima tinerețe, cu o precizie halucinantă. Mă simt literalmente înghițit de copilăria mea – care se trezește și îl gonește pe bătrânul care devin încetul cu încetul, care am devenit, ar fi mai potrivit să spun.

Am în mine ceva de slav și de maghiar, n-am nimic de latin.

Scriitorii, şi mai ales poeţii care exercită o influenţă prea mare, devin repede ilizibili. Byron este exemplul cel mai ilustru. Rousseau de asemeni, într-un grad mai mic totuşi.

O operă trece prin trei faze: cea a admiratorilor, apoi cea a curioşilor, în fine cea a profesorilor.

„Ceea ce este nepermanent e durere; ceea ce e durere este non-sine. Ceea ce este non-sine nu-mi aparţine, nu sânt eu aceea, aceea nu este eu“. (Samyutta Nikāva)

Ceea ce e durere este non-sine. E greu, e imposibil să fii de acord cu budismul asupra acestui punct, capital totuşi.

Pentru noi durerea este noi înşine, e sine, în cel mai înalt grad. Ce religie bizară! Pretutindeni vede durere şi în acelaşi timp o declară ireală.

Accept durerea, nu m-aş putea lipsi de ea, şi nu pot *în numele milei* (ca Buddha) să-i refuz orice statut metafizic. Budismul asimilează aparenţa cu durerea, ba chiar le confundă. În fapt, durerea e aceea care-i dă aparenţei o dimensiune, o adâncime, o realitate.

Nu tot ce-i trecător e obligatoriu durere. *Aparenţa* nu e durere, iluzia nu e durere; altfel însăşi durerea, în esenţa ei, ar fi iluzorie. Ceea ce este greu de admis.

„Pentru cel care vede, nimic nu rămâne“. (Buddha)

3 dec. Ieri seară, criză „funebră“. Totul căpăta în ochii mei un chip de mort, vreau să spun *chipul* morţii.

Reumatism, reumatism! Sânt treizeci de ani de când mă chinuie. Ori este mai curând nevrită. Pe ger sau pe caniculă, târăsc mai ales piciorul stâng. Când nu sufăr, senzaţie de furnicătură foarte enervantă. Treizeci de ani de conştiinţă a corpului. „Ideile“, ca să nu mai vorbesc de umorile mele, se resimt.

Când adopţi o atitudine extremă, e greu să-i faci pe oameni să creadă că eşti sincer. Totuşi, violenţa e suferinţă, şi nu e comod să simulezi suferinţa.

Ceea ce am scris în *Ispita de a exista* despre țara mea a stârnit acolo o furtună de proteste ce nu s-a potolit nici pe departe. Vreo zece articole pline de injurii, și care nu sânt toate de *comandă.* Care să fie motivul profund al acestei indignări persistente? Cred că am lovit în plin ridicând chestiunea inferiorității noastre istorice; ea a trezit ceva în conștiințe. Toți mă înjură, dar simt rana pe care am scormonit-o, căci este și a mea. Ne îndoim de rolul, de valoarea, de misiunea noastră; în forul nostru lăuntric, nu credem în ele. Sântem unul din popoarele cele mai lucide care au existat vreodată. Sântem frivoli, bârfitori, superficiali, dar în același timp amari și, sub aparența de fanfaroni, nihiliști până la disperare. Ne-am pierdut iluziile într-o măsură nepermisă, *la scară colectivă.* Contactul cu compatrioții mei e totdeauna deprimant iar influența lor e dizolvantă, cum bine le șade unor oameni care au înțeles prea multe, pentru că au fost prea umiliți. Niște sclavi lucizi.

Sânt cât se poate de orgolios, dar uneori, chiar adesea, când mă aplec asupra mea, îmi vine să vomit.

Toate contradicțiile mele vin din faptul că iubesc viața mai mult ca oricine, simțind totodată și aproape neîncetat un sentiment de neapartenență, de exil și de abandon. Sânt ca un mâncău care, tot meditând la inaniție, și-ar pierde pofta de mâncare.

Admir ușurința cu care ceilalți își depășesc conflictele. Eu sânt mereu prizonierul și victima alor mele. Sânt de aceea acuzat că nu am ieșit din adolescență, adică tocmai vârsta la care conflictele nu sânt escamotate.

X. se declară „profund“. Nu e singurul. Simți o anume plăcere să pari superficial în ochii acestui soi de oameni.

Când trebuie să judeci relațiile dintre două sau mai multe ființe ce lucrează în același sector, nu uita niciodată povestea lui Cain și Abel. Acolo se găsește cheia raporturilor dintre oameni. Restul e teorie și flori de stil.

De vreme ce gândesc că tot ce facem e nociv sau în cel mai bun caz inutil, de ce vor să particip la mascarada generală? Și de ce mă obligă s-o

fac? Când ai convingeri ca ale mele, tot ce faci pentru a evita moartea ține de dezonoare.

Îl pusesem pe L. Blaga pe un piedestal (ca să vorbesc ca servitoarele), credeam că este mai presus de noi, că plutește, nepăsător sau meditativ, străin de certurile noastre, incapabil de reacții balcanice, de hachițe sau de accese de invidie. Depărtarea îl idealizase, memoria mea îi reținea doar trăsăturile pure, îi prețuiam tăcerea, aparenta lipsă de temperament și vulgaritate. Vai, zeul s-a prăbușit! Poate că-i mai bine așa. Iată-l la fel ca noi toți (dar a murit, sărmanul!), iată-l *uman și demn de dispreț.*

(Ar trebui să fiu mai puțin feroce cu unul pe care l-am prețuit atâta timp. Dar paginile acre și de o răutate atât de penibilă pe care le-a scris despre mine și care-au fost găsite printre hârtiile lui, acum, la doi sau trei ani după moarte, au un aer de testament, de insultă de dincolo de mormânt – ce mă împiedică să fiu atât de obiectiv pe cât ar trebui.)

Doar bolile ne dau oarece „profunzime“. Un ins sănătos, geniu să aibă și tot e, fatalmente, superficial.

M-am înglodat în cuvinte, ca alții în afaceri.

Când disperi cu-atâta ușurință, disperarea nu mai are valoare și nici sens (deși nu este mai puțin cumplită).

Unii scriu cu ceea ce e pur în ei, cu inocența; cât despre mine, nu pot să scriu decât cu deșeurile din mine. Scriu ca să mă *purific.* Iată de ce producțiile mele nu dau decât o imagine incompletă a ceea ce sânt.

Wordsworth despre Coleridge: „Eternal activity without action“[19] – Aceste cuvinte m-au impresionat din mii de motive.

Tot Wordsworth: „Zeii iubesc profunzimea, iar nu tumultul sufletului“.

Omul care se retrage. Geniu al abandonului. Transfigurare prin înfrângere.

Nu-mi place decât acea categorie de scriitori despre care nu se vorbeşte şi al cărei tip rămâne Joubert. Scriitori de penumbră.

Marea artă e să ştii să vorbeşti pe un ton impersonal. (Secretul moraliştilor.)

În orice domeniu, trebuie să ştii să refuzi. Înţeleptul este omul ce refuză mai mult decât toţi, purtând totodată masca acceptării. Adică acceptă orice, pentru că nu se identifică cu nimic.

Nu cunosc decât două definiţii ale poeziei: cea a vechilor mexicani: „Vântul ce vine de la zei“… şi cea dată de Emily Dickinson (acolo unde spune că recunoaşte adevărata poezie după faptul că o cuprinde un frig atât de cumplit încât simte că nimic n-o va mai încălzi niciodată). (De regăsit pasajul.)

Ar trebui să-mi interzic citirea cărţilor de înţelepciune orientală, căci nu scot din ele decât ceea ce-mi încurajează inadaptabilitatea la viaţă.

Scepticismul are o proastă reputaţie. Şi totuşi, sub demersul său trufaş şi nepăsător, ce sfâşieri! E însuşi fructul unei vitalităţi precare, adânc vătămate.

14 dec. Ieri-seară, m-am perpelit îndelung până să adorm. Mă muncea, în sensul propriu al cuvântului, o asemenea oroare faţă de carne încât, în loc să mă culc, ar fi trebuit să merg undeva să mă îmbăt.

Mă gândeam că planta nu pute, că descompunerea ei n-are nimic respingător. Carnea însă e putreziciune pură şi simplă. Viaţa n-ar fi trebuit să facă efortul de a depăşi vegetalul. Tot ce-a venit după aceea e de-a dreptul hidos, înfricoşător. Definiţia viului: ceea ce încă nu pute. Mă deprimă spectacolul acestor cadavre ce mă-nconjoară, inclusiv al meu. De la insectă la om, tot ce mişcă îmi dă fiori de groază şi mă cutremură de silă. Regnul animal e o trădare faţă de regnul vegetal, după cum şi acesta e faţă de mineral.

Azi-dimineaţă, am *gândit* timp de o oră, adică mi-am sporit incertitudinile.

Dacă aș avea mintea ceva mai clară și mai precisă, m-aș ocupa exclusiv cu studiul bolilor de limbaj.

„Am o conștiință de vânzare și nu vrea s-o cumpere nimeni“, repeta cu plăcere un jurnalist român. În Balcani, cinismul atinge proporții pe care un occidental nici nu le poate bănui. Se exprimă în el umilințe nespuse, și o disperare atât de străveche că nimeni nu mai este conștient de ea.

Centenarul lui Barrès. Nici o poftă să-l recitesc. Și totuși, acum treizeci și cinci de ani, ce ecouri trezeau în mine *Amori et Dolori sacrum, Du sang, de la volupté et de la mort, Un Jardin sur l'Oronte*! Nici un francez n-a avut, în acest secol, un mai profund sentiment al morții decât el. După cum nici un francez n-a regăsit cu atâta fervoare secretul melancoliei.

Dacă ai fost „nebun“ dar ai încetat să mai fi, nu faci decât să-ți supraviețuiești. Eu, la douăzeci de ani! Nu mă pot gândi la cel care-am fost fără să detest personajul care sânt acum.

Orice impuls creator implică un dram de prostituție. E valabil pentru Dumnezeu, ca și pentru oricine posedă un talent oarecare. Nu trebuie să te exteriorizezi, dacă vrei să rămâi pur. Să se retragă în sine, în orice ocazie – aceasta pare să fie datoria omului „interior“. Celălalt, cel exterior, nu contează: face parte din „omenire“.

15 dec. Zi de ploaie. Am dormit toată ziua. Nevoie de-a mă cufunda în materie, de-a mă întoarce la ea, de-a mă topi în ea. Aceasta mi-a fost *Coborârea în elemente.*

Faptul că la cincizeci de ani poți cunoaște crize de oboseală ca aceasta prin care trec acum mă depășește, mă înspăimântă. Mă simt centrul unei toropeli cosmice. Mă dezindividualizez văzând cu ochii. S-o sfârșim cu acest Eu bătrân!

Arta disprețului, dacă există vreuna, nu poate consta decât în arta de a-ți pierde timpul: e singurul lucru ce ne conferă o superioritate asupra vieții, dacă nu și asupra ființelor.

Nu există decât lucrurile pe care le-am descoperit prin noi înşine; sânt şi singurele pe care le cunoaştem. Restul e trăncăneală.

Pasiunea de a învăţa trebuie privită cu rezerve. Ea se îndreaptă totdeauna contra noastră, în orice caz ne face deservicii. Trebuie să ştii puţine lucruri, dar să le ştii în chip absolut.

Observaţia profundă din *Gītā*, pe care trebuie s-o ai mereu în minte: „Mai bine pieri în legea ta, decât să te mântuieşti în legea altuia“.

Să te realizezi înseamnă să ştii să te limitezi. Eşecul este consecinţa unei prea mari disponibilităţi.

Tot ce ne stânjeneşte ne îngăduie să ne definim. Fără beteşuguri, nu există conştiinţă de sine.

19 dec. – Ieri, am *pierdut* două ceasuri la biblioteca Sorbonei, azi, alte două ceasuri la cea a Institutului catolic. De ce? Ca să caut nişte cărţi. Azi după-amiază, după ce-am scormonit în fişierul Institutului până am ameţit, până la delir, am plecat să mă plimb, dezgustat, în grădina Luxembourg, meditând cu tristeţe la situaţia mea. La ce bun să accept acest joc lamentabil, care nu păcăleşte pe nimeni, nici măcar pe mine? Ştiu bine că alerg după cărţi, că mă acopăr, ca să zic aşa, cu ele doar ca să nu lucrez, ca să eludez datoria de a face o „operă“, de a scrie, ca să nu fac figură de ratat în ochii dispreţuitori ai celorlalţi. Însă mă risipesc, nu fac decât să-i dezamăgesc pe toţi, şi astfel mă umplu de fiere. În fond, nu mai sânt decât un erudit destul de jalnic, de vreme ce erudiţia, dacă posed vreuna, mi-o ascund şi cu siguranţă că n-o exploatez.

Vai de scriitorul pe care l-am admirat prea mult. Admiraţia mea se va preface curând în ură sau dezgust. Nu-i pot ierta pe cei din care mi-am făcut idoli. Mai devreme sau mai târziu, în mine se trezeşte iconoclastul.

Eu, eu, eu – ce lehamite!

Toată lumea vorbeşte de teorii, de doctrine, de religii, într-un cuvânt de abstracţiuni; nimeni de un lucru viu, trăit, direct. Filosofia şi toate celelalte sânt o activitate derivată, abstractă în sensul cel mai rău al cuvântului. Totul

în ea este golit de sânge. Timpul devine temporalitate etc. Un ansamblu de subproduse.

În alt plan, oamenii nu mai caută sensul vieții *pornind, de la experiențele lor,* ci de la datele istoriei sau de la o religie sau alta. Dacă în mine nu găsesc nimic ca să vorbesc despre durere sau neant, la ce bun să-mi pierd timpul studiind budismul. Trebuie să cauți totul în tine, iar dacă acolo nu găsești ce cauți, ei bine, renunță.

Ceea ce mă interesează e viața mea, nu doctrinele despre viață. Oricâte cărți aș citi, în ele nu găsesc nimic direct, absolut, unic. Peste tot, aceeași pălăvrăgeală filosofică.

20 dec. Azi după-amiază, la Collège de France, am intrat din greșeală într-o sală unde profesorul scria pe tablă formule de matematici superioare. Timp de un ceas, l-am privit cu o stupoare admirativă pe acel magician care n-a încetat să scoată la iveală semne minunate și, pentru mine, cu totul neinteligibile. Cât de vulgare par muncile noastre literare în comparație cu acest exercițiu halucinant care practic suprimă cuvântul: de altfel, profesorul n-a recurs la cuvânt decât pentru a face legăturile. Să mă fi dedicat unei activități inaccesibile profanilor, unei activități rezervate unor aleși, câți să-i numeri pe degete – da, asta mi-ar fi plăcut să fac, nu să scriu articole pe care primul venit le poate citi și disprețui.

O formă ispititoare de glorie, poate una din cele mai frumoase: să-ți legi numele de năruirea unei religii.

21 dec. Am dormit nouă ceasuri în șir, cu o întrerupere, totuși, de câteva minute. M-am trezit perfect odihnit. Ce-i drept, mintea nu-mi funcționează.

Tocmai am citit articolele politice ale lui Heine, scrise în 1842. Firește, totul e prăfuit – dar totodată just. Observații foarte profunde despre caracterul francezilor, despre versatilitatea lor; de asemeni, viziuni profetice despre comunism. — Inaugurarea căii ferate Rouen-Orleans îi inspiră *exact* aceleași observații ce s-au făcut mai târziu despre avion și aparatele spațiale. Din toate se desprinde, pentru cititor, o mare lecție de modestie. Aparținem timpului nostru prin *mirările* noastre. Să nu te entuziasmezi – deviză salutară, chiar indispensabilă pentru cine nu vrea să regrete mai târziu.

Este incredibil în ce măsură se demodează cea mai neînsemnată figură poetică în proză. Poezia e partea perisabilă a stilului. Ea nu dăinuie, nu rămâne vie decât dacă este implicită, neevidentă, involuntară, secretă şi chiar imperceptibilă.

Sânt un pătimaş care se vlăguieşte încercând să atingă indiferenţa şi care n-o atinge niciodată, decât poate prin subterfugiul şi mizeria toropelii.

Regulă generală: un autor începe să fie recunoscut şi celebrat în momentul când nu mai are nimic de spus. Venirea gloriei coincide cu cea a sterilităţii.

Talentul vine scriind. Este un exerciţiu transfigurat.

Căpătase obiceiul să plângă; de atunci, totul îi reuşea. Îţi atingi cu uşurinţă scopurile, cu condiţia să ai o metodă.

De ani de zile, caut o definiţie a tristeţii… Sper să n-o găsesc niciodată.

Toată noaptea, vântul a venit să se învârtejească în hornuri. Mugea, se zbuciuma la câţiva centimetri de pat. O noapte ce m-a consolat pentru absenţa muzicii de care sufăr de când nu mai merg la concerte şi nu mai deschid radioul.

Am observat că de îndată ce un om se identifică total cu un lucru, ajunge la un soi de geniu.

Am cunoscut câţiva pretendenţi la înţelepciune, care voiau să fondeze „şcoli11 pentru a regenera spiritual omenirea. Toţi erau vizibil dezechilibraţi. Nici unul nu pricepuse că opera de regenerare trebuie începută cu şi prin ei înşişi. În fond, ceea ce voiau – inconştient, ce-i drept – era să le transmită altora dezechilibrul lor, să transfere omenirii preaplinul de contradicţii şi dorinţe haotice de care erau copleşiţi.

Orice obsedat pare profund şi genial. Nu e nici una, nici alta.

Nu există ceva mai cumplit decât un om conștient de meritele lui și care-ți dă impresia că se gândește la ele în fiece clipă.

Crăciunul. Ninge. Toată copilăria mea urcă la suprafața conștiinței.

Ieri, la piață, am auzit acest dialog: – E frig. — N-are nimic. Numai să nu ningă.

Hotărât lucru, nu sânt de aici.

Concertul pentru clarinet și orchestră, de Mozart. Ce rol a putut să joace în viața mea!

Pe măsură ce înaintezi în vârstă, neglijezi problemele și nu te mai interesează decât propriul trecut. Căci este mai ușor să ai amintiri decât idei.

Când evoc anii tinereții mele din Carpați, trebuie să fac un efort ca să nu plâng. Explicația e foarte simplă: nu cred că există un om a cărui copilărie s-ar putea compara cu a mea. Cerul și pământul erau, cu adevărat, ale mele. Până și spaimele mele erau fericite. Mă trezeam și mă culcam – ca Stăpân al Creațiunii. Eram conștient de fericirea mea și presimțeam că o voi pierde. O teamă secretă îmi măcina zilele. Nu eram chiar atât de fericit pe cât pretind acum.

Despre orice, am *cel puțin* două puncte de vedere opuse. De unde nehotărârea mea teoretică și practică.

O carte nu e fecundă și nu rezistă decât dacă e susceptibilă de mai multe interpretări diferite. Operele ce pot fi definite sânt prin esență perisabile.

O operă trăiește prin ambiguitățile pe care le suscită.

Nimic nu va putea distruge în mine nici îndoiala, nici nostalgia absolutului.

Către patruzeci de ani, sau poate înainte, am încetat să cred în „destinul“ meu, am renunțat până și la dorința dea avea un destin. Atunci am început (pentru a-mi compensa cumva neantul vieții) să mă interesez de cei care au avut unul și m-am apropiat de istorie. Chiar și azi, dacă am de ales între un scriitor și un istoric, prefer să-l citesc pe ultimul.

La douăzeci de ani îi citeam pe filosofi, mai târziu, spre treizeci, pe poeți, acum pe istorici.

Dar pe mistici? întotdeauna i-am citit, însă de la o vreme îi citesc mai puțin. Poate că într-o zi o să-i abandonez de tot. Când ai devenit incapabil să simți, nu zic o transă, dar nici măcar o umbră de transă, la ce bun să alergi după ale altora? Am trecut pe lângă extaz, ba chiar l-am cunoscut de trei-patru ori în viaţă; însă în felul lui Kirilov, nu al credincioşilor. Trăiri divine totuși, de vreme ce mă înălțau deasupra lui Dumnezeu.

Scriitorul adevărat iubește pătimaș aparențele, nu caută Adevărul.

(După ce am citit câteva pagini de Saint-Simon.)

Nu e adevărat că nu putem trăi fără zei. Mai întâi ne facem nişte simulacre de zei, apoi omul suportă orice şi se obişnuieşte cu orice. Nu e destul de nobil ca să moară din decepție.

O experiență pe care-o fac în fiecare zi: toți oamenii pe care îi cunosc și care ies în arenă într-un fel sau altul caută cu pasiune gloria, sau cel puțin renumele. Pasiune dezgustătoare și totuși de înțeles, ba chiar inevitabilă.

Dacă tu însuți ai dorit aceeași glorie, te deranjează să-i vezi pe ceilalți că aspiră la ea şi că se zbuciumă pentru o himeră. Eliberându-te de ea, pierzi o sursă sigură de suferințe. Dar nu poți avea chiar totul.

Nu ni-l putem imagina pe un Pascal vrând să fie „original“.

Căutarea originalității e mai întotdeauna semnul unui spirit de mâna a doua.

Mă văd ca un alergător care, abandonând cursa, ar începe să mediteze la ea.

Actul de a gândi merge mână-n mână cu o anume vlăguire. Spiritul e deopotrivă cauză şi efect al inhibițiilor noastre, al încercărilor avortate, al oricărei manifestări de neputință, de orice fel.

N-am întâlnit decât doi oameni care, intrând în contact cu religia, mi s-a părut că au atins un fel de sfințenie: un jurnalist de provincie din România şi un şlefuitor de diamante argentinian. Primul era uniat, al doilea evreu

(trăise în India doi ani care îl marcaseră profund). Nimeni nu mi-a vorbit cu mai multă puritate despre chestiunile religioase decât aceştia doi. Și unul și celălalt degajau o lumină pe care n-am mai regăsit-o niciodată.

Tot repetându-mi că ceilalţi fac prea mult, am ajuns acum să nu fac eu destul – ca să folosesc un „eufemism“.

Poate nu-i o consolare, dar cel puţin te simţi măgulit să poţi spune că vei muri fără a-ți fi dat întreaga măsură.

Ultimii cărora le iertăm infidelitatea față de noi sânt cei pe care i-am decepţionat.
sau: Le iertăm tuturor infidelitatea, nu și celor pe care i-am decepţionat.
sau: întotdeauna sântem intransigenţi cu cei pe care i-am decepţionat.

Mă gândesc la o mulţime de oameni pe care i-am cunoscut și care au murit. Ce a rămas din ei? Nimic, nici măcar amintirea mea, de vreme ce ea le confirmă neantul.

Este indecent să spui „eu“, când „noi“ s-ar potrivi mai bine. Se poate, dar „eul“ e atât de comod, de plăcut! Ipocrizie a impersonalităţii.
Nu m-am născut sub zodia *obiectului.*

Mult timp, foarte mult timp, la trezire, îmi puneam în minte dorinţa ca sfârșitul lumii să aibă loc în cursul acelei zile.

Ca să descoperi o altă realitate, trebuie să spulberi categoriile în care e încătușat spiritul; trebuie să iei de la capăt Cunoașterea.

A vorbi fără ironie de propriile succese este un semn de mare mitocănie (mai mult chiar decât a vorbi de propria avere, căci bogăţia este un fapt, iar celebritatea doar o opinie, o judecată de valoare).

31 dec. 1962 – Să trecem mai departe.
X îmi face urări pentru noul an și îmi vorbește de bolile lui, cu o voce de disperat. Tot ce pot să-i spun e că există ființe ce trebuie să sufere, pentru că ăsta li-i datul. Adaug, în chip de consolare, că poţi trăi și suferind, că poţi

chiar foarte bine să *continui,* în ciuda descurajării. Îi dau exemplul meu: peste treizeci de ani de boli de tot soiul!

„Chiar dacă demonstraţia lui Leibniz ar fi justă; chiar admiţând că, din toate lumile posibile, a noastră rămâne cea mai bună, această demonstraţie nu ar da nici o teodicee. Căci creatorul a creat nu numai lumea, ci, de asemeni, însăşi posibilitatea: prin urmare, ar fi trebuit să facă posibilă o lume mai bună“. (Schopenhauer)

Schadentreude[20] – expresie incorectă. Există cruzime în toate stările, nu şi în bucurie, care e lucrul cel mai pur ce poate fi simţit în lumea aceasta. Plăcerea poate fi crudă, la fel disperarea, tristeţea, orice – nu însă, repet, *Bucuria.*

„Moartea, această schimbare de stare atât de distinctă, de temută, nu este, în natură, decât ultima nuanţă a unei stări precedente…“ (Buffon)

„Nu trebuie să-ţi exprimi mânia sau ura decât prin fapte. Animalele cu sânge rece sânt singurele care au venin“. (Schopenhauer)

Iubirea e un sentiment cu totul anormal, de vreme ce e însoţit de toate stările tulburi ce caracterizează de obicei o minte deranjată: angoasă, disperare, neîncredere morbidă, străfulgerări de fericire, egoism împins până la ferocitate etc. E fericirea unui turbat.

Nu există nimic mai nesuferit decât o femeie ce cunoaşte un lucru în profunzime, studiază o problemă, arată competenţă în materii vagi precum literatura sau arta. Dacă vrea să-şi păstreze farmecul, femeia trebuie doar să cunoască superficial ori să intuiască; de îndată ce *ştie,* nu mai seduce.

La fel, nimic mai iritant decât un poet care aprofundează, care insistă, care vrea să *epuizeze* o temă sau un subiect. Dacă vrea să rămână viu, trebuie dimpotrivă să arunce o privire *unică.* Indiferent de subiect, el trebuie să iscodească, nu să aprofundeze. Doar poeţii care şi-au pierdut inspiraţia întorc pe toate feţele acelaşi motiv, doar ei vor să fie specialişti într-un sector sau altul. *Abandonul* e, dintre toate, lucrul cel mai greu de păstrat.

Dacă nu mă înţeleg cu francezii e pentru că mă înfurii la fel de iute şi de des ca ei. Nu pot să fiu fericit decât printre danezi, printre nemți, printre cei care par „tăntălăi“.

Combat disperarea prin mânie şi mânia prin disperare. Homeopatie?

Fac pe *autorul uitat.* De parcă înainte aş fi fost cunoscut!

Toți mă întreabă: „La ce lucrați? Pe când o nouă carte?“ – E de necrezut în ce măsură obligația de a publica a intrat în moravuri. Eşti nevoit s-o faci, altfel rişti să fii socotit un ratat. Totuşi nu trebuie să cedezi.

Genul de melancolie de care sufăr nu e făcut să se armonizeze cu cuvântul. Ar fi fost nevoie de muzică.

Nu de moarte mă tem, ci de viață. De când mă ştiu, viața mi s-a părut insondabilă şi înfricoşătoare. Neputința de a mă integra în ea. Apoi, teama de oameni, de parc-aş aparţine altei specii. Sentimentul permanent că interesele mele nu coincid în nici un punct cu ale lor.

Ceea ce mi-a blocat întotdeauna orice şansă de reuşită este că mai înainte de-a aprofunda ceva, îi văd limitele. Indiferent că-i vorba de o fiinţă, de un obiect, de o idee. Am – ăsta-i cuvântul – *intuiție.* M-aş fi lipsit de ea bucuros. E greu de imaginat un dar mai funest.

„Vraja s-a risipit“ – De câte ori în viață n-am repetat această frază, în legătură cu atâtea lucruri – şi cu câtă cruzime! Căci e cruzime să arăți atâta râvnă pentru decepție.

Întotdeauna am impresia şi chiar convingerea că aş putea să fac mai bine ceea ce fac ceilalți. De ce nu am aceeaşi reacție față de ceea ce fac eu însumi?

De îndată ce sânt cât de cât sănătos, inspirația mă părăseşte, până şi *subiectele* îmi lipsesc. Nu degeaba fraza care m-a marcat cel mai mult a fost răspunsul lui Pascal către sora sa, care-l îndemna să se îngrijească: „Nu cunoşti neajunsurile sănătății şi avantajele bolii“.

Îmi amintesc perfect că atunci când l-am citit, la biblioteca „Fundației Carol“ din București, a trebuit să fac un efort ca să nu scap un strigăt.

Te poți revolta împotriva nedreptăților, nu însă contra oboselii și uzurii lumii.

Nici un prieten nu-ți spune vreodată adevărul. Iată de ce doar dialogul mut cu dușmanii este fecund.

Exact în apogeul carierei, toți ne întâlnim cu cea mai mare decepție. Aș putea da nenumărate exemple.

Nu mai pot, nu mai pot. E cu putință să-mi irosesc timpul așa? Azi-dimineață, când am văzut că se face amiază și, ca de obicei, încă nu mă apucasem de lucru, puțin a lipsit să izbucnesc în lacrimi. Mă îndrept spre dezastru, se pare. Imnul nostru național începe cu: „Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte!“ – Ah, ce ecouri trezește în mine!

Sfat pentru un tânăr: „Nu uita că superiorilor și prietenilor nu le poți spune niciodată adevărul“.

Azi l-am întâlnit prima oară pe X, căruia i-am citit toate cărțile. Un domn mărunt, o voce pițigăiată, o păpușă amabilă. Probabil că nici Bergson nu făcea o impresie mai grozavă. Și de altfel ce contează că ai un corp sau altul? E un semn de infantilism să fii dezamăgit de aparența fizică a oamenilor. Dar cum să faci ca să nu-ți pese de ea?

Când te gândești că sânt oameni ce-și permit să te sâcâie trei ceasuri în șir!

Teama de a deranja, în fapt de a nu-i putea distra pe ceilalți, mă face să nu pot vizita pe nimeni – decât cu prețul unui mare efort de voință.

Ianuarie 13 – Duminică dimineața. Un frig de crapă pietrele. Câțiva trecători cu un aer perplex și care mă privesc – mă cred nebun, probabil – cum cânt cât mă ține gura cântece ungurești. Frigul îmi amintește de iernile din copilărie – mai puțin zăpada, cu care țara asta, vai, nu e blagoslovită! –, mă umple de bucurie.

Am remarcat că aproape totdeauna sânt *vesel* când toţi ceilalţi sânt nefericiţi.

„Eram Profet când Adam se găsea încă între apă şi lut“.
Ce orgoliu în această vorbă a lui Mahomed!

Nu poţi medita cu-adevărat la veşnicie decât lungit. Că veşnicia a fost înţeleasă mai ales de orientali, nu-i de mirare: nu îndrăgeau ei poziţia orizontală? Să stai cu ochii îndreptaţi spre cer influenţează negreşit cursul gândirii.

De îndată ce te întinzi într-un pat, sau pe jos, timpul nu mai curge şi încetează să mai conteze. *Istoria* este produsul unei omeniri care stă *în picioare.*

În calitate de animal vertical, omul era condamnat să înveţe a privi înainte, nu numai în spaţiu, dar şi în timp. Ce jalnică obârşie are ideea de *viitor!*

Gelozia – în dragoste, desigur – conferă talent primului venit şi-l înalţă deasupra celor mai mari creatori.

Rivarol, care a tradus *Infernul,* îi reproşează lui Dante că a scris: „Văzduhul era fără stele“. — Estetica secolului al XVIII-lea cunoaşte un paroxism antipoetic. Ravagiile lui Voltaire sânt incredibile.

Incapacitatea mea de a le spune oamenilor adevărul în faţă, pe scurt laşităţile mele mi-au creat mai multe complicaţii decât dacă eram un campion al moralităţii.

Atac omul în general, dar îmi lipseşte curajul în faţa unui individ. Mă tem grozav să nu rănesc, şi desigur să nu fiu la rândul meu rănit. Poţi fi poltron şi din prea multă sensibilitate.

Sânt un ins pe care Timpul l-a vomat, l-a scuipat afară, şi pe care propria sa decădere îl îmbată.

Să te găseşti deodată în plin Incomunicabil, să simţi că te apasă vagul ce nu poate fi exprimat…

Durerea nu condamnă viaţa, durerea o *răscumpără. (De ce nu sânt budist.)*

Sânt de plâns numai aceia care, având un fond religios, nu se pot opri la nici o religie şi se poticnesc (exces de luciditate sau neputinţă?) în pragul absolutului. Cât îl admiră ei pe cel care *ştie* să se roage!

Durerile imaginare sânt cele mai reale dintre toate, căci sânt durerile *de care ai nevoie* şi pe care le-ai inventat, pentru că nu te poţi lipsi de ele.

Un lucru pe care îl verific în fiecare zi: poate să-ţi fie milă de oameni; dar să-i iubeşti, este cu neputinţă. Aici, în acest punct central şi precis, creştinismul se complace în minciună.

Franţa. Naţiunea cea mai înzestrată din Europa.

Nu sânt făcut ca să „gândesc“; când o fac, şirul raţionamentelor mele e repede curmat de irupţia vreunui refren lăuntric, a unui murmur mai curând. Însăşi „gândirea“ mea e muziciană.

Toţi oamenii cruzi mă atrag, indiferent că sânt personaje literare sau istorice. Tristeţea mea ascunde o incredibilă cruzime *ce nu poate şi nici nu vrea să fie satisfăcută.*

1963

Sâmbătă 26 ianuarie 1963

Îmi vine să plâng. Am învins toate dorinţele. Sfâşiere (în sensul propriu) a întregii urzeli a fiinţei mele. Senzaţie de singurătate la fel de precisă şi de intensă ca în „demenţa lucidă“.

Viaţa mă dă deoparte, ca să poată merge înainte. Să te simţi ca o piedică în mersul lucrurilor. Deranjez Devenirea.

Ceea ce mă face să-mi pierd gustul pentru Viitor e certitudinea că totul va fi mai urât decât în prezent. Ajunge să te gândeşti la stricarea arhitecturii de la începutul secolului XX şi până la noi – te trec fiori de groază. Darmite să-ţi imaginezi ce va deveni ea în viitor! mai bine nu te gândeşti.

Orice chestiune, indiferent care, este *nelimitată*. Doar spiritul nostru mărginit, mania noastră de a defini îi impune hotare.

Aceste acoperişuri oribile şi cerul acesta cenuşiu, pe care le privesc până la îndobitocire. Unde să afli cel mai mic semn de speranţă şi adevăr? Dezolarea lumii în stare pură, a acestei lumi catastrofale.

Tot ce văd în jurul meu îmi adânceşte disperarea şi mă întăreşte în oroarea faţă de lume.

Vechea mea teorie: nu poţi trăi nici cu Dumnezeu, nici fără Dumnezeu.

Santillana del Mar![21]. Mă gândesc la el cu elanuri de rugăciune străbătute de sfâşierea cea mai profundă, sub forma unui regret lacrimal.

Acele ore când gândurile noastre coboară, coboară din ce în ce mai jos – până la mormântul nostru – pe care-l traversează şi apoi urcă din nou, spre un se ştie ce…

Între lume şi mine există o stare de dezacord ce se adânceşte cu anii; într-o tonalitate rece, e drept, şi nu lirică, aşa cum se întâmpla înainte. (Cred

sincer că un înger s-ar simţi pe pământ mult mai acasă decât mine. Dar comparaţia nu este bună: căci nu puritatea mă împiedică să fiu la unison cu lumea, nu, e altceva, un *venin nostalgic*, pe care doar demonii, foşti îngeri, îl pot presimţi sau concepe.)

O melodie peticită.

Când ai lăsat lucrurile să curgă de la sine, nu se întâmplă nimic – din fericire. Cine spune eveniment spune încăpăţânare.

1 februarie 1963

Azi după-amiază, timp de două ceasuri, l-am ascultat pe un coleg de clasă pe care nu l-am mai văzut de cincisprezece ani. Spun bine *ascultat*, căci a vorbit întruna despre isprăvile, despre succesele, despre averea, despre nevastă-sa şi despre toată lumea. Nu cred că a inventat, dar are un fel de a înflori cel mai mic amănunt al aventurilor sale, încât rămâi între uimire şi silă. Afaceri peste afaceri! „I-am zis-o“, „i-am luat-o înainte“, „am muncit douăzeci de ore pe zi“. La sfârşit, mi-a spus să-l caut dacă am vreo nevoie… Nu-i rău să-i frecventezi pe români: defectele oamenilor în general apar la ei în toată goliciunea. Deşi sânt prefăcuţi, nu ştiu să disimuleze, sau mai degrabă au un fel al lor de a disimula ce nu face decât să-i trădeze complet.

„Sfântul Duh nu e sceptic“. (Luther)

Una din acele ziceri inepuizabile, cărora ai vrea să le consacri tot răgazul insomniilor tale.

Înainte de război, trăia acel poet bătrân şi bolnav, uitat de toată lumea, şi care, citisem undeva, le poruncise alor săi să spună că nu e acasă pentru nici un vizitator. Nevastă-sa, din milă, mergea din când în când să sune la uşă…

Scriitorii minori se demodează mai puţin decât cei mari. (Sau mai curând: sânt mai lizibili.) Motivul: sânt mai puţin atinşi decât ceilalţi de defectele şi de calităţile vremii în care trăiesc.

Ieri am mers la un cocktail de unde m-am întors furios, dezlănţuit. Nu mai pot asista la soiul ăsta de mascaradă. Nu mai suport să văd oameni ce

se adună degeaba. E cazul s-o termin, la vârsta mea, cu spectacolul „lumii bune“. M-am hotărât să refuz orice invitații pe viitor, să fac gol în jurul meu, să trăiesc la Paris ca și cum n-aș fi acolo.

Relația cu inocența e la fel de obositoare ca și cea cu fățărnicia. Trebuie căutată o cale de mijloc între societate și natură.

Dacă nemulțumirea de sine ar putea conferi geniu!…

„… născându-ne, ne-am luat obligația de a muri“. (sfântul Ignațiu de Loyola, *Exerciții spirituale)*

Un scriitor dă dovadă de forță distrugând ce a scris, aruncând pe foc textele de care nu e mulțumit. *Să publici cât mai puțin,* asta ar trebui să-i fie deviza.

În fond, lenea m-a ferit de inflația în care ceilalți cad din exces de vitalitate, de muncă sau de talent, iar pentru asta îi sânt recunoscător.

Dacă aș fi sigur că am la fel de multe defecte ca ceilalți, *ca oamenii pe care-i cunosc,* m-aș sinucide pe loc.

…Dar cum de mai pot să mă îndoiesc?

Oamenii „buni“, generoși, care se ocupă cu plăcere de ceilalți, sânt aproape întotdeauna niște vanitoși, niște lăudăroși simpatici, cordiali.

Bunătatea e o formă specială de vanitate și de lăudăroșenie.

Bunătatea e o versiune nobilă a vanității și a lăudăroșeniei.

Rolul insomniei în istorie. De la Caligula la Hitler. Neputința de a dormi e cauza sau consecința cruzimii? Tiranul *veghează* – e ceea ce-l definește ca specie.

Tot ce fac ceilalți, ca și tot ce fac eu, mi se pare *lipsit de necesitate.* Așa se face că orice act mă apasă, iar „a trăi“ îmi este un supliciu.

A scrie înseamnă a recunoaşte că în raporturile tale cu ființa ceva nu-i în regulă.

Am terminat un articol despre glorie, care nu-i bun de nimic. Ce idee, să mă apuc de un asemenea subiect! Prin ce proces am ajuns la așa ceva? Cât de stupidă e toată istoria asta.

Cel care a fost idol, oricât de puțin, e condamnat să se *demodeze*. Voga e moartea spiritului.

Țara mea: farmec, vulgaritate și disperare.

Într-o Istorie a Angliei, am găsit un portret al lui Wilhelm Cuceritorul care m-a entuziasmat. Iubea atât de mult fiarele sălbatice încât nimeni nu îndrăznea să le ucidă decât fără știrea lui. Din dragoste pentru ele, se plimba în pădurile dese și întunecoase. Detesta oamenii, vorbea puțin și nu ierta pe nimeni.

Am făcut legământ de singurătate.

Ești cu atât mai deșteptat cu cât percepi partea de vid din fiecare lucru.
Sau: Să fii deșteptat înseamnă să percepi zona de vid din fiecare lucru.

Viața e ca un text la care ai muncit enorm, pe care-ai vrea să-l îmbunătățești fără să poți, pentru că ești sătul de el până-n gât: nu mai poți adăuga nici o virgulă. Știi că este imperfect și incomplet, dar degeaba, nu mai găsești nimic ca să-l ameliorezi.

Specificul scepticismului e că, după ce l-ai cunoscut, orice-ai face ca să scapi de el, revii la el garantat. Este o boală ciclică.

Cineva a spus că sânt chinuit doar de două probleme: Dumnezeu și stilul.

Dacă aș fi putut avea raporturi sincere cu oamenii, cu siguranță că m-aș fi lipsit de ideea de Dumnezeu.

Naștere, căsătorie, înmormântare – de ce evenimentele ireparabile trezesc în mine întotdeauna sentimente *false*?

26 februarie 1963
Sânt distinct de senzaţiile mele. Cum?

Zile întregi pierdute cu discuţii, şi deprinderea cu propria-mi nulitate.

Ceea ce mă interesează e să văd în ce măsură mă pot disocia de lumea aceasta.

Deunăzi, în autobuz, m-am întâlnit cu un tânăr scriitor de avangardă (!), care îmi reproşează că nu sânt revoluţionar, că nu vreau să inovez nimic, pe scurt că nu aduc nimic nou. – „Dar eu nu vreau să schimb absolut nimic“, i-am răspuns. N-a prins sensul replicii mele. M-a crezut un modest.

Întotdeauna mi-au plăcut zeii agonizanţi, religiile trase pe linie moartă, fără viitor, ajunse la ananghie. De unde pasiunea mea pentru Celsus.

Cu cât îmbătrânesc, cu atât sporeşte cantitatea de cărţi ilizibile. Va veni şi ziua când nu voi mai putea citi nimic, când mă voi mulţumi să *privesc.*

Azi după-amiază, m-am dus la o întâlnire „de afaceri“ cu ideea să fiu net, tranşant, clar. Trebuia să-mi dau demisia din funcţia de director de colecţie, la Pion. Cum era de aşteptat, am ezitat, am şovăit între da şi nu, şi am plecat fără a rezolva nimic. Sânt incapabil să iau o hotărâre *în faţa unui chip.* Primul venit mă lasă fără reacţii.

E timp pierdut orice moment pe care nu-l petreci cu tine însuţi.

Să lichidez – mania mea, viciul meu. Cu ce voluptate o fac! Şi ce gust amar *după!*

Când nu mai poţi să te gândeşti decât la propria-ţi copilărie – atunci se-ncheie ciclul unei vieţi.

Cu cât un om este mai obsedat de moarte, cu atâta râvneşte la glorie. Ideea deşertăciunii universale este un stimulent.

„Cel care este Dumnezeu prin natură vorbește cu cei pe care El i-a făcut dumnezei prin har…“ (sfântul Simion Noul Teolog)

Aici e întreaga esență a misticii creștine.

5 martie 1963. Auzit ieri seară *Patimile după sfântul Ioan* \ fericire vecină cu extazul. Ieșit în stradă, contactul cu abjecția, cu cotidianul, m-a făcut să mă întreb dacă cele trei ore „sublime“ pe care tocmai le petrecusem nu țineau de halucinație. Și totuși, acele ore îmi dăruiseră deopotrivă certitudinea și emoția realității supreme.

Cine are sentimentul timpului, mai ales acela, se va agăța de ceea ce rezistă timpului, de ceea ce-i transcende fragilitatea. Cu rare excepții, toți împătimiții formei au conștiința acută a futilității universale, a nimicniciei faptelor și a vieții ca atare. Iar pentru a se agăța de ceva trainic, durabil, pariază pe cuvinte și se slujesc de ele.

Gustul perfecțiunii lasă să se ghicească o rană secretă. Cu cât ești mai *atins* de timp, cu atâta vrei să scapi de el. Scriind o pagină desăvârșită, sau doar o frază, te înalți mai presus de cangrena devenirii. Învingem moartea prin obsesia perfecțiunii, căutând cu pasiune veșnicia *prin verb*, prin însuși simbolul caducității.

Viața îndeplinește toate condițiile pe care le cere Insolubilul.

O înmormântare reprezintă în același timp triumful și năruirea oricărei metafizici.

O, dacă ne-ar fi îngăduit să medităm la orice – cu excepția vieții și morții, cu excepția acestor banalități devastatoare!

Din punct de vedere filosofic, libertatea abia dacă este imaginabilă: ca idee, este *superficială*, nu stă în picioare; ca credință, este *profundă* – și nelegitimă.

Într-o carte gnostică, *Evanghelia după Toma*, ieri seară, înainte de culcare, am găsit: „Iisus spune: «Vai de carnea aceasta ce depinde de suflet și vai de acest suflet *ce* depinde de carne!»“.

Impresie extraordinară, cât să-mi piară somnul.

Se tot vorbește de bolile voinței și se uită că *voința în sine este o boală,* că este o activitate nefirească *să vrei.*

Văd totul prin concepte, detaliile cele mai meschine ca și cele mai extraordinare. De unde inaptitudinea mea pentru poezie.

Nervozitate apocaliptică. La ce bun că i-am citit pe toți înțelepții? Să mă mulez pe materie, să-i urmez exemplul, să-i imit calmul – degeaba încerc, nu izbutesc.

Dacă mă gândesc la toți cei care-au izbutit și pe care-i cunosc îndeaproape, nici unul n-a atins forma de glorie la care râvnea. Să fie o lege? O stratagemă a naturii? Nimeni nu are destinul la care a visat; și cu cât ești mai răsfățat de șansă, cu atât te depărtezi de el. Domnia ironiei universale.

Unicul meu merit, dacă am vreunul, e că nu fac nimic ca să-mi dau întreaga măsură.

O floare e o rugăciune mută. Același lucru se poate spune despre tot ce nu folosește la nimic, despre inutilul în sine.

Duminică 10 martie. Am ieşit să mă plimb; dar m-am întors acasă repede. Neputință de a-i privi pe trecători, simpla lor „existență“ părându-mi de neconceput. Nu te poți plimba cu capul plecat, torturat de rușine. Rușine pentru ce? Dac-aș ști! în sângele meu și-a făcut casă urâtul!
Toate sentimentele mele sânt subproduse ale lui.

„Ungurul se distrează plângând“. E un vers, e un proverb maghiar? Nu știu. Dar știu că aparțin acelei lumi, măcar prin urâtul ce mă apasă.

Evadarea în muncă. Mă reped spre orice ocupație măruntă – cu singurul scop, sânt sigur, de a nu gândi, de a evita o întâlnire cu esențialul.

Eram făcut pentru mănăstire sau pentru salon, nu ca să fiu un scriitor care nu scrie.

Există, chiar şi pentru remuşcări, un *plafon.* L-am atins oare? Mă tem că da.

Dacă cercetezi bine fiinţele, nu găseşti nici una pe care s-o poţi invidia cu adevărat. Ce concluzie să tragi de aici?

Necazul mea e că atac întotdeauna *problemele,* când de fapt sânt făcut pentru *mărturisiri.*

Frunzărit un album cu imagini despre Proust. Moda de la 1900 este insuportabilă. Impresie de tristeţe şi silă. Întotdeauna costumul *se demodează* mai mult decât ideile ori sentimentele.

Pe măsură ce îmbătrânesc, Limbajul e din ce în ce mai puţin „fortăreaţa“ mea, „feste Burg“-ul meu.

Să depind de mila cuiva e pentru mine un coşmar; nimeni nu ştie mai bine cât costă să înfrunţi sărăcia sau, mai degrabă, spectrul mizeriei.

Pasiunea pentru fiinţă; dezgustul de fiinţe.

S-ajungi să-ţi fie frică de tot ce nu e sine, frică, frică!

Să meditezi înseamnă să pui o distanţă între gândire şi cuvânt. Puţini izbutesc.

Trei ore de conversaţie. Am pierdut trei ore de linişte.

14 martie. Ieri seară, cină în oraş. Abia am scos câteva vorbe. O plictiseală vecină cu disperarea.

În fiecare celulă a trupului, acest vid pustiitor şi melodios – iată ce numesc eu Melancolie.

Kierkegaard: gândire *volubilă*, profunzime difuză. Ce păcat că nu s-a putut concentra!

O dată rupte legăturile dintre ființe și lucruri, cel mai greu e să te reobișnuiești cu unele și cu celelalte, să te readaptezi la vechile iluzii, să le iei de la capăt, una câte una.

Ar trebui să renunțăm a emite judecăți morale despre cineva. Nimeni nu-i vinovat de ceea ce este și nici nu-și poate schimba firea. Este un lucru evident și toată lumea îl știe. Atunci de ce să lauzi ori să calomniezi? Pentru că a trăi înseamnă a evalua, a emite judecăți, iar *abținerea*, când nu este efectul lașității, cere un efort epuizant.

Această angoasă înăbușită, preludiu al imbecilității…

Filosofii încep cu reflecții asupra fizicii și sfârșesc cu considerații asupra moralei. Vezi Grecia.

Citesc, la un filosof din secolul al XIX-lea, că La Rochefoucauld avea dreptate *în ce privește trecutul*, dar că *Maximele* nu vor fi valabile pentru omul viitorului!

Mi-am scris toate cărțile îndopându-mă cu stimulente (cafea, tutun). De când îmi sânt interzise, „producția“ mea a căzut la pământ. De ce poate depinde activitatea spiritului!

Nu mă pot *concentra* decât asupra amintirilor îndepărtate. Ele-mi acaparează toată capacitatea de atenție. E un început de îmbătrânire ori sânt ramolit de-a binelea?

Orice analiză ce sfârșește pe o notă de speranță acceptă convenția și se distruge singură.

Prietenii mei, rând pe rând, îmi trimit cărțile lor. Doar eu nu scriu nici una. Încerc să fiu mândru de asta, și uneori izbutesc.

Amărăciunea rezultă din ambiția nesatisfăcută, reprimată, nemăsurată. Amărăciunea e semnul unei uriașe imperfecțiuni, ca să nu spun al unei uriașe josnicii.

E ușor să scrii când poți să scrii despre altceva decât despre tine însuți…

Orice formă de grabă trădează o anume dereglare mentală.

Trebuie să scriu un text despre Durere. Știu foarte bine ce am de spus – dar de ce să spun? De ce n-aș suferi în tăcere, ca animalele?

Prin vecini, un cocoș cântă aproape tot timpul (piața Odéon!). Este prietenul meu, singurul meu prieten. Se vede că trăiește în vreo mansardă de peste drum. Prezența și mai ales cântecul lui mă reconciliază cu Parisul, și chiar cu mine însumi. Eram făcut să fiu rândaș într-o gospodărie țărănească, să huzuresc în bălegar.

Când ai un suflet elegiac, e cu neputință să trăiești în Istorie și să faci impresie bună. Cum să te desfășori în ea, când știi, când simți că fiecare zi care trece te îndepărtează și mai mult de Paradis?

Sfârșitul Lumii va fi atunci când însăși ideea de Dumnezeu va dispărea. Din uitare în uitare, omul va reuși să-și abolească trecutul și să se nimicească pe sine însuși.

Între o explicație științifică și o explicație „mistică“, indiferent de subiect, prima este întotdeauna mai superficială și mai decepționantă.

E drept că tot atât de bine ți se poate face lehamite și de explicațiile „profunde“.

Dacă aș fi critic, n-aș vorbi niciodată despre un scriitor ale cărui merite sânt evidente.

Să te afli într-o stare de inspirație fără idei, într-un entuziasm vid, să amesteci harul și nulitatea, extazul și neputința, să trăiești într-un lirism fără poeme… să abandonezi în pragul exprimatului, să cunoști acea tăcere convulsivă în fața Verbului…

25 martie 1963

Azi-dimineaţă m-am simţit prizonierul unei legiuni de demoni. Infernul – colea, să-l poţi atinge cu mâna.

E un noroc că Timpul există; altminteri n-am scăpa în veci de umilinţă şi ruşine. Trăiesc cu sentimente ce nu se vor eterne, ci dimpotrivă, sânt îngrozite de aşa ceva.

Acele frici subite, acea aşteptare ca să se-ntâmple ceva, ca soarta creierului să se hotărască…

În toate şi în toţi simt impostura, peste tot văd doar iluzie şi minciună. În consecinţă, relaţiile mele cu ceilalţi sânt grav compromise. Când întâlnesc un om *adevărat,* primul impuls este să cred că-i o neînţelegere sau că am halucinaţii.

Când văd la altcineva teama de viitor, îmi e ruşine că o resimt eu însumi şi încerc să mă eliberez de ea. Doar laşitatea noastră ne pare legitimă şi suportabilă; a celorlalţi e totdeauna respingătoare.

Indiferenţa, semnul prin excelenţă al unui „suflet nobil“, în anxietate intră timorare şi chiar poltronerie.

Tristeţea este o durere ce descreşte *la nesfârşit.*

În fiecare clipă, mă izbesc de un zid. Imposibil să ajung la ceva, afară de o întrebare ce degenerează în îndoială.

29 martie

Noapte atroce. Fiecare minut – interminabil. Nervii, reumatismul, stomacul mai ales, ca într-o conspiraţie, s-au străduit să mă zdrobească, să mă scoată din circuit.

Să cauţi o formulă de mântuire e osteneală de pomană. Trebuie să-ţi laşi viaţa să curgă de la sine şi astfel să afli ce eşti. Şi mai ales nu trebuie să uiţi recomandarea din *Bhagavad-Gītā:* „Mai bine pieri în legea ta, decât să te mântuieşti în legea altuia“.

Duminică 30 (sau 31 martie) – Azi după-amiază, după ce am condus-o pe S. la gară, deprimare vecină cu sinuciderea. Vid, vid, vid! Nimic în mine, nimic în jurul meu. Momente ce te duc direct la ospiciu. De altfel e o alienare adevărată, în sensul propriu al cuvântului. Nu mai sânt eu. Am trecut pe lângă o biserică, fără măcar să mă gândesc să intru. La ce bun să-l amestec pe Dumnezeu în intolerabil? Totuși, ar trebui să găsesc o formulă ca să mă pot ruga.

Nu știu prin ce miracol reușesc să durez.

Pentru mine, a bârfi existența nu este un capriciu, nici un obicei, ci o terapie. Mă ușurează, am putut s-o constat de nenumărate ori. Ca să nu cedez angoasei ori groazei, îmi fac veacul ponegrind ceea ce le dă naștere – și uneia și celeilalte.

Nu prețuim decât ceea ce am ratat sau ceea ce nu avem. Regulă generală: dacă vrei să-l câștigi pe careva, trebuie să-i lauzi defectele, niciodată calitățile.

Să mergi la un spectacol sau la o adunare unde-i cunoști pe toți e un adevărat coșmar. Nu înțeleg cum un om *în toate mințile* poate tânji după celebritate. „Fă, Doamne, să rămân neștiut!“ – rugăciunea lui Reverdy e frumoasă, desigur, dar nu era pe de-a întregul sinceră.

Cum se face că, în viață, revolta ne plictisește repede, pe când decăderea nu ne sună fals niciodată?

Când sântem umiliți, ce incendiu al sângelui! Un fier înroșit în foc ce se răsucește în venele noastre.

Cu fiecare zi, imaginea pe care mi-am făcut-o despre indiferența mea pălește încă un pic.

Voi fi vrând eu să nu mai fiu nimic, dar nu-mi place ca ceilalți s-o ia în serios. Hotărât lucru, nu voi suporta niciodată să fiu considerat un fitecine. Rușine și disperare. Vai de cel care nu și-a *învins* numele!

Firile senzuale se tem de moarte (Tolstoi). „Seraficii“ (Novalis), deloc.

Ca să afli taina unei ființe, trebuie să cauți ce e mai josnic în ea. Nu pentru că s-ar reduce la acele părți meschine de care-o suspectăm și pe care desigur le posedă, ci pentru că ele explică – nu către ce se îndreaptă, ci *de ce* acționează în general.

În jurul meu, toți vorbesc despre *doctrine* și aproape nimeni despre realități sau trăiri. Gânditori, critici, scriitori, savanți – varietăți ale *omului exterior.*

Pasiunea mea pentru *adevărurile ce te țin cu sufletul la* gură să fie un semn de lipsă de maturitate? Sau o dovadă a inaptitudinii mele pentru înțelepciune?

Dacă aș fi credincios, aș fi catar.

Ceea ce face din viața mea o suferință permanentă e faptul că lucrurile care există pentru ceilalți nu există pentru mine și că, dacă vreau să respect regula jocului, trebuie să fac un efort ce nu încetează să mă tortureze, să mă vlăguiască.

Mintea îmi este *vătămată.* Va intui oare ceva grație fisurilor sale?

Ce mult mă tem, uneori, pentru viitorul creierului meu!

7 aprilie 1963

Prima oară după șase luni, am părăsit Parisul ca să merg la țară. Senzația că am ieșit din pușcărie. O desfătare. Am făcut douăzeci de kilometri de-a lungul râului Ourcq, înspre La Fertê-Milon. Marea ironie a destinului meu e că sânt orășean.

În mijlocul unei păduri, să închizi ochii și să asculți cântecul păsărilor: nu poți să crezi că e simplă sporovăială și că nu sânt *conștiente* de fericirea lor.

Îi urăsc pe tineri, pe toți cei care-mi amintesc cum mă înfierbântam odinioară.

La Fertê-Milon, un orășel destul de urât, dar care-mi place pentru casele lui, minuscule, abia cu puțin mai mari decât oamenii. Arhitectura ar fi trebuit să rămână la aceste dimensiuni. Nu există sicrie cu mai multe etaje.

Nu cred, ca Marcion, că demiurgul era rău; cred că era incompetent.

Este incredibil cum tot ce am gândit *împotrivă*-mi s-a transformat în experiențe și până la urmă în realități. Mi-am plănuit bine prăbușirea.

Felul meu de a fi înțelept: toate îndoielile mele teoretice s-au transformat în îndoieli practice. Cochetăria mea cu scepticismul, iată, plătesc acum pentru ea. Înțelepciune și nefericire – termeni pe care numai eu îi înțeleg. Căci aspirațiile și poftele mele profunde nu sânt ale unui înțelept.

Lamennais, cred, a definit lingușeala drept „politețea disprețului“.

Este la fel de greu să fii nebun pe cât e să fii înțelept. Să renunțăm la ierarhii, să nu mai facem mofturi, să ne mulțumim cu o abulie demnă.

Nu au parte de glorie decât aceia, inclusiv sfinți, care-au avut simțul atitudinii și – de ce nu? – al provocării. Lucru valabil chiar și pentru un Pascal. Nu însă pentru un Joubert, spirit mai *pur* și, din delicatețe, mai puțin zbuciumat.

Preferința mea se îndreaptă clar spre cei care-au scăpat de Faimă.

Când scrii, ai mereu tendința să-ți *completezi* gândirea, iar acesta e modul cel mai sigur de a o compromite. Marea artă e să te oprești, nu să aprofundezi. E mai ușor să epuizezi o problemă decât să-i sugerezi dificultățile. (Această ultimă frază strică totul.)

Cunosc pe mulți care ar fi în stare de orice pentru un eșec grandios. Însă eșecul ține de destin, nu de literatură.

Când nu avem un țel spre care să conveargă toate actele noastre, nu iubim decât gândirea discontinuă, sfărâmată, imagine a vieții noastre făcute țăndări.

După moartea fiicei sale Tullia, Cicero, retras la țară, își adresa lui însuși scrisori de consolare. Regretăm și ne bucurăm că s-au pierdut. Chiar și în culmea disperării, rămânea om de litere. Avea o vanitate de grec. Era mai inteligent decât Tacit; dar nu-i era superior decât prin inteligență.

În apărarea Franței: o națiune de avari nu poate fi superficială.

Am observat că toți cei care fac un mare efort reușesc să-l facă datorită unor pasiuni sordide, bolii, poftei de glorie, geloziei etc., niciodată prin simpla spontaneitate a minții. Omul ar fi un abulic în lipsa unei forțe mai mult sau mai puțin extrinseci care-l împinge să acționeze, să se realizeze, să cucerească. Idealismul este fals în filosofie și nul în psihologie!

Pe vremea când scriam la persoana întâi, totul mergea de la sine: de când am proscris „eul“, cea mai mică frază îmi cere un efort pe care n-am nici un chef să-l fac. Dacă încerc să fiu impersonal, spontaneitatea mi se blochează. Mă număr printre acei indivizi, suspecți, e drept, ce nu se simt în largul lor decât când vorbesc de propriile griji sau isprăvi.

Odinioară nu credeam că se poate cădea în demență din exces de plictiseală; acum o cred, uneori… Simplul fapt de a privi o vreme niște nori imobili e suficient ca să-ți zdruncine restul de vitalitate și de echilibru ce-ți mai rămâne.

13 aprilie – Ieri seară, am mers să ascult, la Pleyel, *Matthäuspassion.* La un moment dat, m-am gândit că peste cincizeci de ani toți bărbații și femeile din orchestră și din cor vor fi niște cadavre. Și dintr-odată am văzut schelete cântând în cor, cântând la vioară, la flaut etc.

Popoarele pe care le-am admirat cel mai mult: germanii și evreii. Această dublă admirație care, după Hitler, este incompatibilă, m-a pus în situații cel puțin delicate și a provocat în viața mea conflicte de care preferam să mă lipsesc.

Nu trăirile tale mă interesează, ci felul în care le prezinți. O viață nu este o operă.

Când aştepţi pe cineva care întârzie sau pur şi simplu nu vine, fiece secundă îţi biciuie nervii, iar după un ceas de aşteptat degeaba, simţi că eşti gata să explodezi *împreună cu toate secundele* pe care le-ai îndurat cu nervii stând să plesnească.

Un monolog al cărui conţinut se reduce la o *defilare de obiecte* – iată romanul contemporan.

Sâmbătă seara, ajunul Paştelui. Ies în oraş să mă plimb, în faţă la Saint-Sulpice, un grup de credincioşi. La intrarea în biserică, preoţi, călugări recită cu o voce artificială, când în latină, când în franţuzeşte, fraze în care adesea e vorba despre „Iisus“, pronunţat pe un ton imperativ dar fără convingere. Am plecat dezgustat. Avusesem, încă de dimineaţă, o criză de anticlericalism. Guvernul, scria în ziar, a alocat milioane pentru construirea a patru biserici la Paris – adică într-un oraş unde totul e posibil, să cunoşti gloria sau orice altceva, dar nu să găseşti un apartament. (E oare cu putinţă să mă mai indignez? Se pare că da.)

De îndată ce aprofundez un subiect, încetează să mă pasioneze; iar când îl stăpânesc, mă detaşez de el şi nu-l mai pot trata decât cu un mare efort de voinţă. Aş putea să fiu „fecund“ dacă aş accepta să vorbesc despre o problemă fără s-o stăpânesc (în felul unui Valéry, ca să dau un exemplu ilustru).

Toată lumea, toate aceste fiinţe nu sânt decât visul unui spirit absolut, proiecţii ale Mă vei, ale iluziei cosmice.

Înclin să cred că Vedānta e sistemul cel mai profund, cel mai apropiat de „realitate“.

Citesc cu cea mai mare plăcere cărţile despre limbaj. Spre cincizeci de ani, devii gramatician cu plăcere. Pasiunea pentru fleacuri.

Există în mine un filon prin care mă înrudesc cu nemetafizicienii, cu şirul gânditorilor ce se trag de la un Epicur şi un Lucreţiu şi continuă cu La Rochefoucauld şi filosofii englezi. Reproşul pe care i-l fac marii metafizici, de la Vedānta la idealismul german, e că acordă prea mare importanţă

Omului, că nu-i distinge caracterul derizoriu şi grotesc. Ar trebui să spun: Spiritului, nu Omului. Dar e totuna. Modestia nu-i şade bine metafizicianului. Am devenit sceptic din smerenie şi din orgoliu rănit.

Lumea exterioară a încetat să existe pentru mine în asemenea măsură, încât a răspunde la o scrisoare, de oriunde-ar veni, mi se pare o caznă. Să nu-şi mai aducă nimeni aminte de mine – e tot ce vreau. Puţin câte puţin, mă golesc de toate sentimentele.

Satisfacţia secretă pe care-o simţi atunci când te crezi abandonat de zei.

Sânt filosofi care-şi închipuie că spun ceva vorbind întruna de *fiinţă*, de *existent* etc., etc. Poliloghia lor arată că nu e vorba nici de probleme adevărate, nici de trăiri, ci de *terminologie*. Aceşti gânditori gândesc *despre* cuvinte, nu *prin* cuvinte.

Formula vieţii şi contradicţiilor mele? Imaginaţi-vă rugăciunea unui ateu.

Orice femeie pare sau curvă, sau învăţătoare.

Raţionamentul lui Marc Aureliu, potrivit căruia nu contează dacă trăim câteva zile sau câteva secole, de vreme ce moartea nu ne răpeşte decât prezentul, dar nu trecutul şi nici viitorul care nu ne aparţin – acest raţionament nu rezistă la analiză, nici la exigenţele profunde ale naturii noastre. Dar cât de patetică este Antichitatea crepusculară în tentativele de a minimiza importanţa morţii!

Nu avem, pentru consolare, decât două cărţi majore: *Cugetările* împăratului roman şi *Imitatio*. Este imposibil să nu preferi disperarea primului, în ciuda promisiunilor celeilalte.

Nu poezia, ci ironia este intraductibilă. Căci ironia, mai mult chiar decât poezia, ţine de cuvinte, de nuanţa lor imperceptibilă şi de încărcătura lor afectivă.

Prin fire, prin vocaţie profundă, mă simt mai aproape de nebunia împăraţilor romani decât de înţelepciunea stoicilor.

Mi se cere, sânt presat să produc, să scriu, să public, sânt acuzat de lene, de sterilitate, şi se uită că astea sânt tocmai defectele pe care le-am elogiat, şi că e ridicol să-i ceri dinamism unuia care a proclamat mereu inutilitatea a toate cele.

Nimeni nu-şi imaginează totalul meu acord cu ceea ce gândesc, nici cât de in adânc, în ascuns, plătesc pentru tot ce ştiu, pentru tot ce am denunţat.

Zi şi noapte, îmi reproşez neîmpăcarea cu mine însumi.

Nu poţi să declari nepedepsit, ani în şir, că dezechilibrul e *sfânt.*

Singurele gânduri adevărate sânt cele ce apar *între* supărările vieţii, în intervalul dintre necazuri, în momentele de lux ce şi le oferă mizeria noastră.

Antecedentele îndoielii sânt totdeauna de ordin afectiv. Nu există disoluţie *logică,* iar raţiunea nu se revoltă contra ei înseşi fără un motiv care să-i fie extrinsec.

Cei doi înţelepţi, cei mai mari, ai Antichităţii crepusculare: Epictet şi Marc Aureliu, un sclav şi un împărat.

Nu mă satur să subliniez această simetrie.

„În fiece poporan răzvrătit se ascund cinci tirani“. (Luther)

De câte ori aştept o vizită sau trebuie să merg la o întâlnire, mă apucă o poftă de lucru turbată iar inspiraţia, care de obicei mă ocoleşte, mă înalţă în al nouălea cer; desigur pentru că nu trebuie să treacă la fapte! Complicate sânt căile nevolniciei!

Starea mea de disperare permanentă vine din convingerea – poate iluzie, poate realitate – că sânt, în toate, sub posibilităţile mele reale, că nu izbutesc să-mi dau adevărata măsură. Mă simt strivit de povara neîmplinirilor mele. Veleităţile mă pun pe jar: o otravă ce mă devoră. Mă chinuie prea multe remuşcări ca să am stofă de înţelept. Înţeleptul nu se macină singur, nu se *tulbură peste măsură.* La naiba cu înţelepciunea! M-am săturat de această marotă.

De vreo câțiva ani, oboseala ce-mi era distribuită „echitabil“ în tot corpul pare a se fi concentrat mai ales în creier: în fiecare zi constat această ruptură de echilibru și nu văd cum aș putea s-o îndrept.

Tot ce e rău și perisabil la Marc Aureliu vine de la stoicism; tot ce e profund și durabil, din tristeţea sa, adică de la uitarea doctrinei. (Pascal oferă un caz simetric.)

Șase ceasuri petrecute la discuții, în rușine, într-un dezgust placid.

Nimic nu ne tulbură mai mult decât anumite locuri comune citite în anumite momente, mai ales cele despre instabilitatea lucrurilor, despre deșertăciunea gloriei și despre uitare.

Să disprețuiești lumea întreagă – și să accepți elogiile primului venit!

O frază din Talmud îndrăgită de Kafka: „Noi, evreii, asemenea măslinelor, nu dăm ce e mai bun în noi decât atunci când sântem zdrobiți“.

În epoca romantică, toate defectele mele mi-ar fi servit de minune…

Născut în Carpați, cum oare am putut ajunge să cunosc toate nuanțele lehamitei? Și să simt acest gust de neant la începutul și sfârșitul fiecărei zile? La ce avea să ducă vigoarea străbunilor mei!

20 mai 1963 ora 19. Adineaori, senzație teribilă: termometrul a coborât vertiginos către zero, în timp ce în sângele meu, cu aceeași viteză, se petrecea același lucru.

Drama lui Kierkegaard: regretul de a fi o excepție, totala neputință de a trăi ca toată lumea. „Ghimpele din carne“ – până și pe patul de moarte revine la el. — Iar toate astea pentru că a fost în imposibilitatea fizică de a se căsători!

Între Epictet și Marc Aureliu, doar diferențe aparente. Și unul și celălalt mă ajută să trăiesc, și chiar trăiesc în compania lor. Pe lângă ei, Seneca e

doar un palavragiu.

Creştinească la mine e doar pasiunea de a mă tortura, de a-mi complica inutil conştiinţa şi zilele.

Toate avantajele ce le am asupra contemporanilor se datorează lipsei mele de randament.

Din când în când, întrerup cititul ziarelor – o săptămână, două, uneori o lună şi chiar mai mult. Îmi propun chiar să nu le mai citesc deloc. Ce pace! O baie zilnică de atemporalitate. Să trăieşti la Paris la fel de departe de evenimente ca şi cum ai trăi într-un cătun de la capătul lumii.

Acum câtva timp, am început să scriu un articol despre boală. Articolul înainta – când m-am îmbolnăvit (gripă, sinuzită etc.): de atunci, *nu mai am idei în această chestiune.*

Toată vremea din urmă, i-am recitit pe cei vechi (Epicur etc.). Dintr-o stupidă nevoie de variaţie, l-am reluat pe Kierkegaard; ce searbădă îmi pare lectura acestui ins – atât de puţin păgân, fără nici o „artă de a trăi“, o victimă a sufletului său (lucru de neimaginat pentru un spirit antic).

Mă gândesc la drumeţiile mele în Carpaţi, la liniştea de pe culmile golaşe, unde nu auzeai decât freamătul câtorva fire de iarbă. Unde să mai găsesc echivalentul acestor amintiri?

E oare ceva, din tot ce am trăit de atunci, să mă poată face să uit acele clipe de singurătate?

Dacă vrei să fii fericit, nu trebuie să scormoni în memorie.

Pentru că a vrut să devină un sfânt, deşi nu avea nici o înclinaţie naturală spre sfinţenie, Tolstoi avea să sfârşească în tristeţe, lehamite şi silă.

Nu-i putem iubi decât pe cei care s-au nimicit ţintind prea sus. „Cunoaşte-te pe tine însuţi“ este o maximă sterilizantă. Când te cunoşti, nu-ţi mai asumi nici un risc, refuzi să ai un destin.

Cea mai mică răceală degenerează la mine în sinuzită, cu dureri de cap și senzație aproape continuă de idioție. Viața mea, ce calvar! Dar nimeni nu vrea să mă creadă, pentru că totuși am un aer înfloritor. Cine să creadă că trei-patru luni pe an sânt incapabil să scriu un rând, ocupat exclusiv cu beteșugurile mele? Nu pot forța „barajul“ creierului, această apăsare contra căreia nu pot nimic și care, luni de zile, mă face *inutilizabil*.

Lipsiți-l pe om de facultatea, vreau să spun voluptatea de a se plânge – îl lipsiți de toate resursele, îl cufundați în disperarea cea mai neagră.

Dacă pentru mine Bach poate suplini tot restul muzicii, nu văd scriitorul ce i-ar putea înlocui, singur, pe toți ceilalți scriitori – nici măcar Shakespeare. Te saturi de vorbe, fie chiar ale lui Macbeth sau Lear; niciodată nu te saturi de sunete, când alcătuiesc anumite motete, anumite cantate.

Un suflet *melodios* – în ciuda ridicolului expresiei, există oare ceva mai frumos, mai înalt?

Va trebui să lupt din răsputeri cu înclinația mea spre disperare.

Viața se trece în frica morții; asta e tot. Cine nu mai cunoaște această frică este mai mult sau mai puțin decât o ființă vie. Și-a depășit condiția de om sau a căzut mai jos de ea.

Când te-a preocupat prea multă vreme gândul morții, rămâi blocat în fața morții înseși.

26 mai 1963 Noapte petrecută la *granița* coșmarului.

Citesc *Jurnal din anul ciumei* de Daniel Defoe. Carte plină de orori, toate pe gustul meu și pe măsura trebuințelor mele. Exult în tot ce-i *sumbru*, în tot ce amintește de tristețea-mi fără leac.

Drama mea este de a vrea să am reacții de înțelept, când în toate cele purtarea mea e a unui „disperat“.

Omul – marele Profanator.

Sânt deprimat chiar şi când n-am nici un motiv; de cum am însă unul, Doamne!

Pentru clipele grele, pentru dezastrele noastre capitale, ce carte mângâietoare să alegem? Sânt atât de puţine! Iar dacă meditǎm la raritatea lor, cărui fapt i-am putea-o imputa afară de *imposibilitatea* mângâierii? Doar timpul, doar uzura vindecă tristeţile; sfaturile rămân neputincioase, iar „cugetările“ cu-atât mai mult.

Nu există originalitate, în viaţă sau în artă, fără „prost-gust“.

Câtă vreme am trăit doar cu presimţirea cumplitului, găseam cuvinte să-l exprim; de când îl cunosc dinlăuntru, de când sălăşluiesc în el, nu mai găsesc nici unul.

Cântărind bine lucrurile, e cu neputinţă să nu-ţi pierzi minţile.

30 mai – Noapte cumplită. Dureri neîntrerupte de picioare. Treizeci de ani de nevrită (?). Nu vreau să ştiu ce am, am rupt-o cu doctorii, am rupt-o cu…

Ca să folosesc un stil de proastă calitate, trăiesc în categoria Funebrului.

A-ţi povesti mâhnirile, sau pur şi simplu necazurile, altcuiva, unui prieten chiar, e o cruzime, un act de torţionar. Trebuie să fii făcut dintr-un aluat aparte pentru a lăsa durerea să te mistuie – în tăcere.

Celor slabi, scepticismul le este un sprijin eficace: le îngăduie să păstreze o anumită distanţă faţă de sincopele sau încercările prin care trec. Îi face mai puternici – *prin indolenţă.*

Croit pentru lucrul mărunt, neînsemnat, am admirat tot ce este gigantic. Ceea ce mi-a atras necazuri şi chiar nenorociri ale căror consecinţe nu sânt în întregime „epuizate“.

Îndată ce nu accepţi ireparabilul, recazi în obsesia sinuciderii.

Încercările vieţii nu te acresc întotdeauna: te pot chiar face generos. La ce bun să pricinuieşti altuia dureri când tu însuţi suferi *pentru mai mulţi*?

Contează doar ce emană din suferinţă şi o depăşeşte. Cel care-i cade pradă nu se răscumpără spiritualmente.

Fiinţa care te-a făcut fericit – tot ea îţi va aduce nefericirea.
Binecuvântat de zei e omul care nu se ataşează de nimeni.

Suferinţele fiinţei pe care o iubim sânt moralmente mai de neîndurat decât ale noastre proprii.

Ca să fii scriitor nu e de ajuns să ai talent, trebuie totodată să fii în stare *să nu uiţi nimic.* Scriitorul de valoare este un om cu ranchiune.

În dimineaţa asta (4 iunie), văzut în vitrina unei librării o carte al cărei titlu – *Importanţa de a trăi* – mi-a provocat o tulburare pe care-mi vine greu s-o înving. Relaţiile mele cu viaţa au devenit incerte într-o măsură greu de închipuit. Mă bălăcesc în problematic, ba nu, mă înec în el.

De când mă ştiu, am îmbrăţişat doar cauze pierdute – menite a fi pierdute, vreau să spun. Ce tainică complicitate cu eşecul în toate înflăcărările mele! E firesc să fi suportat tragedia ţării mele, mai puţin firesc însă e s-o fi suportat şi pe a altora. De ce am plânge soarta cutărei naţiuni? De ce am vărsa lacrimi pentru Hecuba?

Dacă vrei să se vorbească despre tine, străduieşte-te să strici limba, fii un torţionar al limbii (în genul lui Joyce).

Ar trebui introdusă pedeapsa cu moartea pentru oamenii care întârzie. Nu toată lumea suferă de angoasă, e adevărat; căci punctualitatea e o trăsătură a angoasatului. Ca să ajung la timp aş fi în stare să comit o crimă. Fie el şi geniu, cel care nu e punctual la întâlnire e „terminat“ în ochii mei. Niciodată n-am să m-apuc de vreo treabă cu el.

Momentele de exaltare ale căror binefaceri le simţim adesea în plină stradă sau în lume, când ne spunem că dacă am fi singuri şi am putea scrie ar ieşi minuni…

Îndată ce-ţi laşi creierul în voia lui, el se complace în anecdotic şi insignifiant.

Ieri seară (8 iunie) spectacol jalnic. X, beat, repetând necontenit: „Îi urăsc pe francezi, îi urăsc pe francezi“ – fără să-i treacă o clipă prin minte că-i făcea răspunzători pentru eşecul şi decăderea sa. Ca să te „regenerezi“ ar trebui să te învinuieşti pe tine însuţi. Or, tocmai asta nu poate face decăzutul. Spectacolul morţii e infinit mai puţin dureros (şi mai puţin instructiv) decât acela al decăderii.

Cine se teme să devină vagabond e mult mai nefericit decât un vagabond (admiţând că acesta din urmă e într-adevăr nefericit). Vagabondul a atins limita; nu poate cădea mai jos din punct de vedere social; şi-a rezolvat aşadar, într-un anume sens, toate problemele. E lămurit asupra sorţii sale; mai mult: soarta lui e *lămurită.*

În dimineaţa asta (10 iunie), cu o clipă înainte de trezire, la capătul unui coşmar, am visat că mă aflu la marginea abisului originar, în plină zămislire a haosului.

Obsesia celui dintâi om. Sânt obsedat de Adam. La el mă duce gândul în tot ce scriu, de câţiva ani. Ultimul om mă preocupă şi el, mai puţin însă decât celălalt. Toate astea provin din faptul că nu mă aflu în largul meu în istorie, că mă simt *bine* doar în afara ei, la extremităţile ei.

Toate ideile mele îşi au obârşia în pretexte meschine, în înverşunări de care ar trebui să roşesc; foarte puţine au o origine „pură“.

Îndată ce cauţi sensul vieţii dincolo de ea, viaţa capătă dintr-odată altă greutate. Căutarea asta e, prin ea însăşi, de esenţă religioasă, chiar dacă o întreprindem fără nici o intenţie teologică.

Îmi amintesc deodată pasiunea secretă pe care o făcusem în liceu pentru o fată oarecare aparţinând burgheziei din Sibiu. Se numea Cella. Doi ani la rând m-am gândit clipă de clipă la ea, fără să-i fi vorbit nici o singură dată. Această timiditate a adolescenţei mele a jucat un rol hotărâtor în evoluţia mea ulterioară. Suferinţe *utile* poate, nebunie fără seamăn! îmi amintesc o după-amiază de duminică, în pădurea de lângă Sibiu. Eram cu fratele meu şi citeam Shakespeare (ce piesă? nu-mi mai aduc aminte). Deodată, o văd pe Cella trecând împreună cu unul din colegii mei de clasă, cel mai dispreţuit şi mai demn de dispreţ dintre toţi. La peste treizeci şi cinci de ani de la păţanie, încă îmi amintesc ruşinea şi suferinţa resimţite atunci.

I se spunea *Păduchele.*

Dar mă agit oare într-adevăr? Îmi doresc glorie – fără să mişc un deget, fără să mă manifest în vreun fel. O glorie care s-ar pogorî asupra mea ca un miracol.

Mi-ar fi plăcut să trăiesc în mijlocul unor popoare triste, sau a căror muzică măcar să fie languroasă sau sfâşietoare: fadoul, tangoul, bocetele arabe, ungureşti…

Eşti viu în măsura în care acorzi o importanţă disproporţionată tuturor actelor vieţii; trăieşti încă – fără să mai fi viu – îndată ce-ţi dai seama de valoarea *exactă* a acestor acte.

„În viciile pustiitoare descoperim cealaltă faţă a lunii care nu s-a întors niciodată către mine“. (Rozanov)

De scris un articol despre cărţile mângâietoare. Un altul despre… mânie.

Mă cuprinde adesea o bruscă şi morbidă pasiune pentru muzică.

Citesc într-o carte despre Daniel Defoe: „Rând pe rând negustor de mărunţişuri, autor de pamflete, perceptor, controlor al loteriilor, cărămidar, sfetnic de taină al regelui, gazetar, turnător la poliţie, a fost pus la stâlpul infamiei, a dat faliment de două ori, a stat în închisoare în trei rânduri, a inventat o formă originală de escrocherie: romanul modern“.

Pentru cel ce trăiește într-o deprimare cronică, cea mai măruntă supărare capătă dimensiuni nemăsurate. Ce se petrece însă când necazul e într-adevăr fără măsură?

Ori de câte ori fac un gest în flagrantă contradicție cu ideile mele, simt mai întâi o ușoară voluptate, după care urmează dezgustul.

Nu te îndrepți cu vârsta, înveți doar să-ți camuflezi abjecțiile.

Ce straniu este să perseverezi în scris când nu militezi pentru nimic, când nu ți-ai asumat nici o misiune și mai păstrezi doar rămășițe de convingeri și credințe!

Sânt făcut să dau sfaturi înțelepte – și să reacționez ca un nebun.

„Să trăiești și să mori necunoscut11 – concluzia aceasta la care a ajuns Voltaire, omul cel mai celebru al vremii sale, spune multe despre esența gloriei.

Însă un om care a fost renumit nu se va putea resemna nicicând să nu mai fie: ca să scapi de otrava gloriei e nevoie de o adevărată mutație, de un miracol, nici mai mult nici mai puțin.

Cum îmi vorbește cineva de *elite*, știu că mă aflu în fața unui cretin.

Drept leac la „gloria deșartă“, Ignațiu de Loyola propune să raportăm tot binele ce-l facem la Dumnezeu, lăsându-i lui meritul exclusiv pentru acesta. — Ce va face însă necredinciosul, asupra cui își va descărca el izbânzile?

În fericita mea copilărie, am trăit crize de singurătate și de melancolie a căror amintire, de mult pierdută, se animă deodată și recapătă viață pe măsură ce înaintez în vârstă și trăiesc acele clipe în care anii se topesc subit, în locul lor făcându-și apariția tristețea începuturilor mele.

De s-ar putea descrie în amănunt felul în care se petrece în suflet despărțirea de Dumnezeu!

Nu mai pot, nu mai pot!

Decăderea atâtor oameni remarcabili petrecută în jurul nostru! Îşi supravieţuiesc, de fapt, căci orice spirit care a lăsat o urmă îşi supravieţuieşte de la un moment dat. Dacă admiri cu patimă pe cineva, ar trebui să-i faci serviciul de a-l asasina.

Femeile excelează în arta de a-şi exagera mâhnirile.

Nu există tristeţe-limită.

Aş vrea să mă retrag undeva să scriu o lungă meditaţie asupra rugăciunii, vreau să spun asupra tragediei de a nu te putea ruga.

Stă scris în *Zohar:* „Toţi aceia care săvârşesc răul în această lume au început încă din cer să se depărteze de Cel Sfânt, binecuvântat fie-i numele; s-au năpustit la porţile abisului, luând-o înaintea clipei când trebuiau să se coboare pe pământ. Asemenea au fost sufletele înainte să vină printre noi“. (în Franck, *Kabbala*, p. 183)

Nu există fericire decât în inocenţă, lucru de care omul e cu deosebire incapabil, pe care l-a pierdut pe veci.

Oricât ar fi de puternică dorinţa noastră de anonimat, nu ne place totuşi să nu se mai vorbească despre noi deloc. Visăm la o uitare desăvârşită, dar dacă aceasta s-ar petrece într-adevăr, ne-ar veni tare greu să ne-mpăcăm cu ea.

Ar fi ridicol să socotim zadarnice toate acele veacuri în timpul cărora omul s-a istovit să caute o definiţie a lui Dumnezeu.

Doar spiritele obtuze sânt înzestrate cu voinţă.
sau
Voinţa este apanajul spiritelor obtuze.

Nu se poate închipui un animal *idiot.*

Trecuse de vârsta la care îţi curmi zilele.

Am citit autobiografia lui Ignațiu de Loyola. Personajul e atât de extraordinar că-ţi trezește dorința de a fi iezuit.

Să devii modest *din oboseală, din dezinteres.…*

Când sufletul e bolnav, creierul e rareori *nevătămat.*

Din fericire, ceilalți ignoră binele și răul pe care le gândim despre noi înșine.

Laşitatea mea în fața vieții este congenitală: mi-a fost întotdeauna groază de orice răspundere, de orice obligație – o groază instinctivă de tot ce nu mă privea în mod direct. Exact opusul unui „șef“. Iar dacă în tinerețe l-am invidiat adesea pe Dumnezeu, nu-i oare fiindcă, aflându-se deasupra a tot, îmi apărea drept Iresponsabilul însuși?

Atâta vreme cât va mai exista un zeu *în picioare*, treaba omului nu e încheiată.
Misiune blestemată.

Orice s-ar spune, este cu neputință să trăiești fără nici o speranță. Păstrezi irevocabil una, fără să o știi, speranța aceasta inconștientă compensând toate speranțele pe care le-ai respins ori le-ai pierdut.

Plătești întotdeauna pentru orice efort depus. Cel care se abține nu plătește pentru nimic.

22 iunie 1963
De șase săptămâni n-am mai fumat nici o țigară și n-am mai citit practic nici un ziar. Cură de dezintoxicare mai eficientă decât șederea într-o mănăstire.

Duminică superbă – iar eu sânt cufundat în gânduri negre.

A exista e totuna cu plăcerea de a nu gândi. Să fii un obiect *care privește* –, atâta și nimic mai mult.

Modalitate eficace de a scăpa de tristeţe: să buchiseşti (?) în dicţionarul unei limbi pe care n-o cunoşti prea bine, să cauţi mai cu seamă cuvinte despre care ştii sigur că n-o să le foloseşti niciodată. Abrutizarea e un antidot pentru toate durerile sufletului.

Când eşti predestinat Regretului, nimic din ceea ce nu-l sporeşte nu contează.

Ce paradox să te frământi *în franceză*, să suferi într-o limbă de grămătic, în idiomul cel mai puţin delirant din câte sânt! Suspine geometrice!

Am denunţat nesaţul de glorie. Sânt însă eu scutit de el, am dreptul să-mi dau aere de superioritate, ifose de scârbit?

Teama de a mă plictisi mă împiedică să concep cel mai neînsemnat proiect. Regăsesc Vidul pretutindeni, căci El e totul.

E straniu să constaţi măsura în care timbrul unui glas sau o vorbă aruncată la întâmplare poate trezi în noi o angoasă pe care ne-am străduit din răsputeri s-o adormim.

Paloarea noastră arată cât de puţin aparţinem acestei lumi.

Refugiul în non-reflecţie.

Poezia şi egoismul vântului…

Obârşia sterilităţii: întoarcerea gândirii asupra ei înseşi.

Este „civilizat“ oricine ajunge să-şi disimuleze toanele şi mai ales tristeţile.

E limpede că *în această lume* nu sânt în elementul meu.

Nopţile în care treci dintr-un coşmar în altul şi-n care irup nenumărate amintiri ce se ticăloşesc de mult în tenebroasele adâncuri ale creierului.

Cum să nu simți un anumit dispreț față de scriitorii care au exercitat o influența disproporționată față de capacitatea lor? Jean-Jacques, de pildă.

Duminică 21 iunie 1963

Pe stradă, am înțeles că două sentimente contradictorii sau mai degrabă succesive se pot foarte bine ivi în același timp și pot coexista: angoasa și plictisul. Dar să descriu amestecul, starea ce rezultă de aici, nu mă simt în stare s-o fac.

Nu doresc nimic, nimic, nimic, nimic… Doamne!

Din nou muzica asta țigănească urcând iarăși în mine și, odată cu ea, nenumăratele nostalgii care mă mistuie. Europa centrală și-a pus pe veci pecetea asupra mea. Nu-ți poți ignora spațiul natal și nici primele amintiri.

Bolile ne-au fost date ca să ne aducă aminte că între noi și viață contractul poate fi reziliat în orice clipă.

Am văzut deunăzi *Moartea la Madrid*, film despre războiul civil alcătuit din extrase și comentarii. — Dezlănțuirea cruzimii, a furiei de ambele părți, execuțiile sumare, ce spectacol lipsit de sens și, mai grav, gratuit! Căci totul pare conceput pentru amuzamentul Diavolului. Și nici măcar! Dac-am vedea *pe un ecran* perindarea națiunilor, adică o *dublură* a istoriei universale, n-am avea aceeași senzație de inutilitate, de demență deșartă și vrednică de plâns?

Crizele de disperare trec; adâncul din care emană însă dăinuie pururi, neexistând nimic care să-l poată afecta. Este inatacabil și inalterabil. Este *fatum*-ul nostru.

Ieri, la un cocktail, m-am întreținut cu un mare cardiolog, fost profesor la facultatea de medicină. Ai fi zis că e un notar de provincie sau un băcan din Paris. Se minuna de tot ce-i povesteam; impresia pe care mi-a făcut-o este că nu știe nimic despre viață. Cu toate astea, câți bolnavi înspăimântați sau disperați trebuie să fi îngrijit! I-a îngrijit poate, dar nu s-a gândit niciodată la dramele lor. Toate astea sânt banale și înfricoșătoare.

X tocmai a fost pălit de o bucurie din care nu-şi va mai reveni.

Trei ore petrecute în sala de aşteptare a unei clinici. Ce-i făcea oare să vină acolo, în acel abator de lux, pe toţi bărbaţii şi pe toate femeile acelea? Teama de moarte. Unei babe hidoase, îmi venea să-i spun că nu *şade bine* la vârsta ei să se teamă de moarte.

Când eşti copleşit de neliniște, cel mai bine e să te pierzi în mulţime, să observi chipurile, să faci remarci neutre sau bizare, să câştigi timp *împotriva acelui lucru de care-ţi pasă cel mai tare.*

9 iulie 1963

Toată lumea îmi pune invariabil întrebarea: „Când plecaţi?“ Nu ştiu ce să răspund, căci nu pot lua o hotărâre decât cel mult pentru ziua de mâine. Iată unde m-a adus sentimentul prea clar al propriei precarităţi şi al precarităţii a tot ce este.

Trebuie să scriu un text despre „Tolstoi şi obsesia morţii“. Numai că eu nu am nevoie de tragedia altora: îmi ajunge a mea cu prisosinţă.

Nutrim faţă de orice om mai cunoscut, mult mai cunoscut decât noi, un amestec de pizmă şi de compătimire. Fiindcă ştim că a obţinut lucrul pe care-l dorim, *pierzându-se* totodată pe sine prin însăşi reuşita lui. Cu cât eşti mai cunoscut, cu atât îţi păstrezi mai puţin singurătatea, cu atât eşti mai puţin tu însuţi. Dacă rămâi cât de cât fidel propriei tale fiinţe – ceea ce nu-ţi reuşeşte decât prin izolare şi anonimat –, capeţi nu orgoliu, ci ceva mai înalt, care-ţi permite să priveşti cu milă pe oricine s-a expus aprobării oamenilor.

Noapte înspăimântătoare. De treizeci de ani furnicăturile astea în picioare la cea mai neînsemnată schimbare a vremii, la drept vorbind în fiecare zi. Am fost născut şi făcut pentru o viaţă frivolă, nu pentru acest nesfârşit martiriu.

Romanii din epoca decadenţei nu mai puneau preţ decât pe un lucru: tihna grecească, *otium graecum,* pe care-o disprețuiseră înainte.

Dacă spre a-i mângâia pe oamenii îndoliaţi invocăm atât de adesea locurile comune: toată lumea moare, cei mari ca şi cei mici, imperiile şi toate celelalte – e fiindcă, aşa cum s-a remarcat, în afara acestor banalităţi nimic nu poate servi drept mângâiere.

Orice afirmaţie presupune o *doză de instinct* pe care n-o avem întotdeauna, ba unii n-o au chiar niciodată.

14 iulie 1963

15 iulie 1963

Teama de plictis mă paralizează şi-mi compromite proiectele şi înfăptuirile. E o adevărată boală de care nu ştiu cum să mă lecuiesc, care mă umileşte şi mă degradează în propriii-mi ochi. La peste cincizeci, să fi rămas încă la…

Hotărât lucru, americanii ăştia nu vor înţelege niciodată nimic din insolubilul care sălăşluieşte în tot ce-i viu şi din distanţa pe care o luăm faţă de propria noastră viaţă. Răspunsul meu sastisit la invitaţia de a merge în America pe care mi-a făcut-o unul dintre ei: *It is too late*, l-a făcut pe acesta să tresară: *Never too late.* Replica lui a fost un reflex. De altminteri, câţi oameni înţeleg că totul e întotdeauna *prea târziu*? *Totul e întotdeauna prea târziu,* deviză înscrisă pe *blazonul* meu.

Nu preţuiesc o carte decât prin tulburarea, prin otrava pe care-o toarnă în mine.

Toţi cei care urmează sensul vieţii posedă o facultate infinită de a uita; de aceea cei ce nu pot uita, anxioşii, elegiacii o apucă silit pe calea morţii.

„Who has not found the heaven below
Will fail of it above.“[22]
(E. Dickinson)

Cerul este răsplata celor ce l-au aflat încă de pe pământ.

Visez la un sistem filosofic în formule eliptice ca ale lui Emily Dickinson.

N-am nici un fel de învățături de dat, sânt nespecialistul prin excelență.

X, octogenar, îmi vorbește de propria sa moarte ca despre un eveniment îndepărtat şi de tot improbabil. Când atingi o vârstă atât de înaintată, capeți *obișnuința* vieții.

Ura pe care o port umanității mă împiedică să judec. E o exasperare neîntreruptă. Nu mai pot suporta proximitatea omului.

Azi-dimineață, într-o stație de metrou, un orb, un orb adevărat sânt sigur, stătea cu mâna întinsă; era în postura, în rigiditatea lui ceva care te îngheța, îți tăia răsuflarea. *Îți transmitea propria-i cecitate.*

Puteri cerești, ajutați-mă să nu mă destram, nu mă lăsați să pier sub ochii mei, faceți în așa fel încât să nu fiu spectator al propriei mele decăderi, ci dimpotrivă, s-o combat sau, dacă nu, să mi-o însușesc întreagă, să mă arunc în ea fără regrete!

Am remarcat că „inspirația“ nu-mi vine decât atunci când trebuie să merg la o întâlnire… Şi merg întotdeauna cu sentimentul că ratez un prilej de a-mi arăta geniul.

Înțeleptul nu scrie scrisori.

Întâia condiție a unei societăți desăvârșite: să-i poți ucide pe toți aceia pe care-i detești.

Orice proză cu accente mallarmeene e ilizibilă – când treci de trei fraze.

Minunat la marii ambițioşi e că realizează aproape întotdeauna contrariul a ceea ce şi-au propus.

Sântem mult mai sinceri într-o conversație decât într-o carte. Iată de ce e infinit mai important să frecventezi un scriitor decât să-l citești.

Când suferim, groaza de a suferi reprezintă un plus de suferinţă (sau reprezintă o suferinţă în plus).

Cel mai greu lucru pe lume e să vorbeşti despre tine fără să-i exasperezi pe ceilalţi. O confesiune e suportabilă doar dacă autorul se deghizează în om de nimic.

Nimeni nu ne iartă că am fost sinceri în ceea ce-l priveşte – mai degrabă: că am îndrăznit să fim sinceri în privinţa lui.

A spune cuiva adevărul înseamnă a comite o nedelicateţe, a-ţi aroga o superioritate în raport cu el.

„Nimic nu te îndreptăţeşte să fii sincer în ce mă priveşte“.

„Cu ce drept îmi azvârli adevărul în faţă?“

…sfântul căruia un înger îi ară ogorul, pentru ca el să nu fie nevoit să-şi întrerupă rugăciunea…

Întreg secretul vieţii constă în a te lăsa în voia iluziilor fără *să ştii* că sânt iluzii. De cum le cunoşti ca atare, farmecul se destramă.

Un om înzestrat cu chemarea de a crea sau care pur şi simplu are ceva de spus nu-şi pune toată vremea întrebări despre capacităţile sale, despre natura sau limitele lor. Ţâşneşte.

A te lipsi de iluziile tale e totuna cu a atenta la propria-ţi fiinţă.

16 august – Întoarcere din Austria (Zeii am See şi Salzammergut). *Unterach am Attersee.*

De două săptămâni n-am scris nici măcar un rând. De altfel, dacă mă mai numesc scriitor, e doar urmarea unei imposturi şi a nevoii de a mă prevala de o „profesie“.

Era la Thumersbach, lângă Zell am See, în timpul vacanţei. Într-o noapte m-am trezit brusc – era aproape 4 dimineaţa – cu senzaţia că sânt treaz *pe veci* şi că pentru mine nu mai există loc în lumea somnului.

17 august 1963 M-am lăsat de fumat acum mai bine de două luni, fără să sufăr şi fără cea mai mică poftă de a reîncepe. De ieri însă, pofta a irupt în mine şi lupt cu deznădejde să nu revin la un obicei ce-mi e nefast (stomacul, gâtul, totul e şubrezit din cauza tutunului). Am jurat să nu mai fumez niciodată. Şi iată-mă pe punctul de a o lua de la capăt. Ce agonie *penibilă!*

Am cea mai mare indulgenţă şi compătimire pentru beţivi, drogaţi şi desfrânaţi. Viciile emană din adâncul nostru; sânt *sinele nostru.* Nu ne putem lecui de ele fără a ne distruge.

Eschil a murit la Gela, în Sicilia; nu ştiu cum arăta oraşul în Antichitate; ştiu, în schimb, că e cel mai cumplit oraş pe care l-am vizitat vreodată. Din pricina lui mi-a fost cu neputinţă să merg la Agrigente. Căci pentru a merge acolo, cum scăpasem trenul, trebuia să petrec noaptea la Gela. Lucru ce mi s-a părut de neconceput.

Sânt ani de zile de când mă situez constant *mai prejos* decât ceea ce sânt.

Nu deţin o *taină* decât scriitorii care au scris puţin.
sau
De privilegiul tainei se bucură doar scriitorii care n-au scris mai nimic.

În orice originalitate, chiar reală, există o parte de afectare.

X, ajuns pesemne la vârsta patriarhilor (are cu siguranţă peste optzeci de ani), îmi spune după ce a ponegrit vreme de două ceasuri pe toată lumea: „Nu urăsc pe nimeni. Asta e marea slăbiciune a vieţii mele“.

Dacă moartea este cumplită, ba chiar cu neputinţă de închipuit – şi este, fără nici o îndoială –, cum se face că după câtăva vreme îi socotim *fericiţi* pe acei prieteni ai noştri, oricare ar fi ei, care au încetat din viaţă.

Apucătura spaniolească de a redeschide sicriele explică multe din lacunele istoriei hispanice. *Scheletul* nu este o bună introducere la lumea modernă.

Am citit undeva expresia asta foarte justă despre Mallarmé: „avea pasiunea desăvârșirii“.

„Sânt un laș, nu pot îndura suferința de a fi fericit“. (Keats către Fanny Brawne)

S-a estimat că vârsta Pământului ar fi patru miliarde ani. Îmi vine în minte lucrul ăsta azi de dimineață, resimțind povara amețitoare a *încă* unei zile ce trebuie îndurată.

Am revăzut Münchenul după *douăzeci și opt* de ani. În tot acest răstimp n-am făcut decât să-l regret și să-l idealizez; căpătase, în închipuirea mea, înfățișarea unui paradis pierdut. Decepție totală. Datorată în parte pustiirii sale în urma bombardamentelor. Orașul este în ruine, e lucru cert: cât pe ce să nu-l recunosc. Și totuși, nostalgia atât de îndelungată, de durabilă pe care i-am purtat-o, mi-e cu neputință să n-o socotesc o eroare.

Până acum am făcut dovada unui singur curaj: acela de a nu mă sinucide.

Ființa nu este elementul meu. Toate nenorocirile mi se trag de aici.

Am luat hotărârea să nu mă mai înfurii, să îndur orice ocară și să nu mai replic decât injuriilor *subtile.* Adică niciodată.

Vreme de trei luni n-am fumat nici o țigară. Durerile de gât, scârba, gustul acru din gură – toate mă opreau să fumez. Eram încredințat că, de data asta, pasul este definitiv, că n-o să mai reiau niciodată obiceiul acesta vechi și nefast pentru mine, care mi-a distrus stomacul pentru tot restul vieții. Iată însă că astăzi am *căzut în greșeală.* Rușine, rușine, rușine! Ideea stupidă că nu pot lucra decât intoxicat cu tutun m-a făcut să recidivez. Și totuși, îmi jurasem să nu mă mai întorc la acest nefericit obicei, chiar de-aș fi fost nevoit să renunț să mai lucrez. De ce să scrii dacă nu poți s-o faci decât sub influența unui excitant? De altminteri, tutunul nici nu e un excitant; dimpotrivă, te *îndobitocește.* Luni și luni de zile în care nu am scris nimic; iar acum, când trebuie să scriu ceva la comandă mă simt total descumpănit și plin de furie.

Trebuie să scriu un articol despre Tolstoi, mai degrabă o prefață, și-mi dau seama că mi-e cu neputință aproape. E nevoie de un minimum de *obiectivitate* ca să poți vorbi de altcineva decât de tine. Or, eu nu mai pot fi obiectiv față de nimeni; nu mai pot vorbi decât despre mine însumi. A fi obiectiv nu înseamnă să fii imparțial, ci să-l tratezi pe celălalt ca *obiect*; e ceea ce fac criticii. Eu sânt incapabil de așa ceva. Îl tratez pe celălalt ca și cum acesta ar fi eu însumi. La ce să scrii, atunci, un studiu sau o prefață? De ce să minți? Gradul de subiectivitate pe care l-am atins mă face incapabil chiar și pentru sarcina elementară de a expune datele unei probleme sau, în cazul de față, ale unui portret.

Și totuși, trebuie, trebuie.[23]

Nu pot să sufăr obligațiile; totuși accesele mele de proastă dispoziție provin din faptul că mă sustrag îndeplinirii lor. Nu-ți poți eluda îndatoririle fără să plătești pentru asta și nici nu poți abandona proiect după proiect fără să suferi consecințe neplăcute. Morocăneala mea nu e în fond decât suma acestor abandonuri: se răzbună în ea toate proiectele care nu vor să moară.

La douăzeci de ani mă aflam la un pas de sinucidere; lucrurile s-au schimbat apoi; nu înseamnă că de-a lungul acestor treizeci de ani am încetat să o mai iau în calcul, ba uneori chiar m-am gândit serios la ea; ceva cu neputință de definit mă asigura totuși, până la urmă, că nu-s capabil să trec la fapte. Acest ceva, acest „glas“, tare mi-e teamă c-o să tacă acum; de câtăva vreme cel puțin, îl aud din ce în ce mai rar.

M-am afundat atât de tare în Vid că o nimica toată ar fi de-ajuns ca să-l preschimbe în Dumnezeu.

Pasiunea mea pentru formularea eliptică mă împiedică să scriu, a scrie însemnând tocmai să dezvolți.

Să-i faci pe ceilalți să creadă că ești un neîmplinit, că te-ai înhămat la o Mare Carte, în vreme ce, de fapt, ai creat deja o operă în care ai pus tot ce aveai de spus; aceasta a fost abilitatea – pe jumătate inconștientă, pe jumătate premeditată – a lui Mallarmé. Să creezi legenda unei sterilități dintr-un exces de autoexigență – ce amestec de calcul și nobil adevăr! În

cazul lui Mallarmé, posteritatea a adoptat cu scrupulozitate imaginea pe care acesta a oferit-o despre sine. Ea nu s-a îndoit o clipă de dificultăţile nemăsurate pe care el pretinde că le-a întâlnit sau le-a închipuit; de aceea şi fac parte din tabloul personajului: îl înalţă fără să ştim că el e autorul propriei nemăsuri.

A scrie a devenit pentru mine un chin, o imposibilitate. Cuvintele îmi par atât de *exterioare* (fiinţei mele) că nu izbutesc să intru în contact cu ele. Între mine şi ele ruptura e totală. Nu mai avem nimic să ne spunem. Mă mai servesc de ele, le mai folosesc doar pentru a le acuza şi pentru a deplânge abisul care s-a căscat între noi.

Menons Klagen um Diotima.[24]
Când ai pierdut totul, elegia serveşte drept speranţă.

Trebuie să scriu un text despre criza lui Tolstoi, criză în timpul căreia gândul sinucidem nu-i dădea pace. Sânt pradă, vai, aceluiaşi zbucium! Nefericire fără leac! Ies din casă fiindcă, dacă aş sta pe loc, nu-s sigur că pot birui cine ştie ce hotărâre *subită.*
Cum de-am ajuns aici? Dar, la drept vorbind, cam aşa mi-am trăit întreaga viaţă.

Orice operă e tributară unei dereglări. Scriitorul e parazitul propriilor suferinţe.

E ciudat că, având convingerile pe care le am, reuşesc să aflu desfătare în munca mea (atunci când lucrez!). Doar munca ne face să uităm *esenţialul*, adică lucrul la care nu trebuie să ne gândim dacă vrem să întreprindem ceva şi să lăsăm ceva în urma noastră.
Munca – divină obnubilare!
Dac-aş putea uita tot ce *ştiu*!

De-aş putea să-mi înfrâng indignările şi ura mea faţă de oameni! Dac-aş putea să mă *înalţ* pan’ la dispreţ!

Motivul pentru care nimeni nu-şi vede propriile cusururi, şi mai cu seamă scriitorii, e următorul: când scrii, chiar despre lucruri insipide, te afli

vrând-nevrând într-o stare de excitaţie pe care o iei lesne drept inspiraţie; chiar şi pentru o carte poştală e nevoie de un minimum de „căldură“, în orice caz de-o lipsă de indiferenţă, de oleacă de ritm. Cum nimic nu se face la rece, îndată ce ai făptuit ceva, te şi crezi… talentat. Nimeni nu ajunge să fie încredinţat de neantul înfăptuirilor sale. În orice formă, „creaţia11 presupune o participare a fiinţei noastre. Iar noi nu putem concepe că ceea ce îşi are obârşia în noi nu valorează chiar nimic.

29 august – ora 1 noaptea. Nu pot să dorm. Nervii încordaţi îmi provoacă dureri. Aceleaşi furnicături mereu. Să-nnebuneşti, nu alta. Boala veghează zi şi noapte. Totul doarme, totul se odihneşte, afară de ea.

De-ar fi la fel de lesne să scrii o tragedie pe cât e s-o trăieşti!

O boală, oricât de cumplită, e suportabilă, cu condiţia să nu-i dai un nume.

Nu sânt fericit decât atunci când găsesc o „formulă“.

Trăind într-o singurătate totală, ce-a câştigat femeia asta de pe urma ei, cu ce s-a ales din ea? Cu nimic, de vreme ce scrierile ei imită maniera lui X care, în ce-l priveşte, trăieşte în mijlocul lumii.

Când citeşti o istorie a dogmelor, sau pur şi simplu o istorie a Bisericii, nu poţi să nu te gândeşti cu indulgenţă la sarcasmele lui Voltaire. Dar, la urma urmei, Voltaire era el însuşi un fanatic în felul său.

Cântărind bine lucrurile, dacă vrei să fii sigur că nu te înşeli prea tare, trebuie să te am în preajma scepticismului.

Sânt făcut să rumeg regrete şi ranchiune, să mă nutresc din propriul meu venin şi să mă îndobitocesc în plictiseală.

Nu cred că am vreun organ normal.

2 septembrie Parisul se repopulează, se întorc şobolanii.

Toate acele zile în care creierul nu-mi răspunde la apeluri.

Scriu un text despre teama de moarte la Tolstoi; şi, cum mi se întâmplă de obicei, mă gândesc mai mult la mine decât la autorul despre care trebuie să vorbesc.

Să-ţi gândeşti senzaţiile înseamnă tot gândire. — Când nu poţi face altceva mai bun!

23 septembrie – Plecat în Spania, m-am îmbolnăvit de gripă. Tovărăşia mea cu boala e fără doar şi poate indisolubilă. Ce furios am fost pe mine însumi când, scuturat de friguri, în loc să merg la plajă, m-am băgat în pat! N-am fost nicicând aşa de aproape de a mă sinucide de groaza propriilor mele beteşuguri. De-aş putea sălăşlui în alt trup! Pe-al meu nu-l mai suport, deşi sânt nevoit. Îmi inventez această obligaţie din laşitate şi din frică. Dar într-o bună zi *mâna mea* va fi în stare totuşi să se ridice împotriva trupului meu, ca să mă izbăvească în sfârşit de el.

1 octombrie Orice idee e o exagerare. A gândi înseamnă a exagera.

Atitudinea antireligioasă nu se justifică decât dacă provine din voluptatea de a demola un zeu. Dacă se ridică împotriva Bisericii sau a credincioşilor, nu face două parale.

Fac parte dintre aceia care, între sistem şi haos, vor înclina întotdeauna către haos.

Sânt ani de zile de când observ relaţia dintre dispoziţiile mele şi starea creierului meu. Nimic nu îndeamnă la modestie mai mult decât constatarea că depindem de dereglările celulelor noastre.

X îmi scrie c-ar vrea să-mi trimită un tânăr foarte *cinstit*, de caracter etc., ca să-i dau câteva sfaturi în materie de literatură. Îi răspund că mi-e cu neputinţă, fiindcă asemenea sfaturi nu există; adevăratul motiv al refuzului meu însă este altul: mă îndoiesc dinainte că tânărul acesta ireproşabil sub raport moral ar avea stofă de scriitor. — Nu calităţile, ci cusururile noastre sânt *promiţătoare*.

Nu trebuie avut încredere în oamenii *de bine*, nu trebuie aşteptat nimic din partea lor în planul spiritului. Talentul presupune un izvor otrăvit, un infern virtual, un ansamblu de vicii *neexercitate*.

Cine mi-ar putea decapita strigătele?

De multă vreme nu se mai vorbeşte despre mine; n-aş putea spune dacă simt sau nu vreo amărăciune din această pricină. Mi-am făcut ucenicia *în uitare*.

Afară de Villon şi poate de Rimbaud, poeţii francezi sânt tehnicieni ai versului, vreau să spun că nu sânt poeţi, ci *literaţi*. N-ai nimic să-i întrebi şi nimic de sperat de la ei.

Literatura franceză este un discurs despre literatură.

În aproape toate poemele pe care le-am citit de-o vreme încoace nu se vorbeşte decât despre… Poem. O poezie ce n-are altă materie afară de ea însăşi se epuizează repede şi-l plictiseşte pe cititor.

Ne putem oare închipui o rugăciune având ca obiect *religia*? Guardini, mi se pare, şi-a intitulat o culegere alcătuită în stilul său: *Rugăciuni teologice* – ceea ce reprezintă o contradicţie în termeni.

Muzica răscoleşte tot ce-i impur în mine, şi cu cât e mai „nobilă“, cu atât îmi trezeşte ranchiunele adormite şi pornirile pe care în mod normal îmi e ruşine să mi le mărturisesc chiar mie însumi.

Lui Bach îndeosebi îi datorez cunoaşterea întinderii şi adâncimii pestilentelor mele.

Orice convingere e un obstacol în calea libertăţii.

Omul liber nu-şi complică existenţa cu nimic, nici măcar cu onoarea.

Frigul de care sufăr, şi care nu e decât expresia *fizică* a spaimelor mele.

Aș fi crezut că, odată cu vârsta, mă voi resemna cu beteșugurile mele; or, le suport mai greu ca înainte. Motivul e că le cunosc prea bine, că nu mă mai *surprind.* Infirmităţile noastre trebuie să aibă totuşi un minimum de neprevăzut – fără de care nu merită să fie îndurate.

Și-a etalat suma îndoielilor.

Beteşugurile îmi aduc mereu aminte de mine însumi. Graţie lor, mă regăsesc în orice clipă – spre a mă detesta, spre a-mi întoarce furiile împotrivă, împotriva acestui eu de care încerc zadarnic să mă disociez.

Să fi suferit atâta şi să nu fii în stare să debitezi despre durere decât platitudini!

8 octombrie – Am petrecut azi două ceasuri în marile magazine. Brusc, alegând în subsolul Luvrului o lingură de lemn, am simţit – revelaţie frecventă în viaţa mea – că nu aparţin acestei lumi, că locul meu nu este printre oameni.

Scriem cu mult mai mult elan când ne păstrăm convingerile decât atunci când le-am pierdut. Ele stimulează spiritul *mărginindu-l*; în lipsa lor, el se dilată până la pierderea contururilor. Devine una cu totalitatea, dar nu mai posedă nimic în numele căruia să poată divaga.

N-am vervă decât când atac. Pe cine să atac însă, şi la bun?

Spiritul ce pune totul sub semnul îndoielii ajunge, după nenumărate întrebări şi analize, la o nevolnicie cvasitotală în plan practic, la o situaţie pe care *nevolnicul*, tocmai, o trăieşte de la bun început şi din instinct. Căci indolenţa e perplexitatea congenitală.

De când am început să reflectez, am luat tonul celui ce şi-a pierdut iluziile, şi nu l-am mai părăsit de atunci.

Când mă gândesc la pasiunile, la ardoarea tinereţii mele, mi-e necaz că am ajuns la acreala asta searbădă, la acest neant penibil în care vegetez.

Duminică după-amiază. Plimbare pe străzi ştiute, pe străzi străbătute vreme de douăzeci şi cinci de ani! Monotonie, dezolare, urâţenie. A trăi într-un oraş din care nu mai poţi să storci nimic e un nonsens şi o inepţie. Am secătuit Parisul şi în aceeaşi măsură m-am secătuit pe mine. Nici de la el şi nici de la mine nu sânt de aşteptat surprize sau decepţii, oricât de neînsemnate.

Un gând ce nu ascunde un minimum de brutalitate mă plictisește, oricare ar fi el.

Racine, cerând în *Testamentul* său să fie înmormântat la Port-Royal, deşi, cum spune, n-a avut pentru virtutea solitarilor[25] decât o „sterilă admiraţie“…

Literatura franceză, şi mai cu seamă limba, ar fi luat o cu totul altă întorsătură dacă Amyot[26] ar fi tradus Biblia.

Dacă rămân în afara oricărei religii, e datorită incapacităţii mele de a-mi închipui propria mântuire realizată cu sprijinul cuiva. Mă simt mai aproape de înţelepciunea păgână decât de creştinism sau brahmanism.

Succesul actual al daoismului se datorează faptului că Dao este absolut nedeterminat; ceea ce le îngăduie occidentalilor să îmbrăţişeze o credinţă religioasă fără să-i adopte exigenţele.

Dumnezeul personal nemaiavând trecere, ne orientăm tot mai mult către religiile care-l înlocuiesc cu un nume vag, cu o entitate căreia, firește, nu trebuie să-i dăm socoteală.

Vreau să mă „izbăvesc“ eu însumi, fără ajutorul nimănui.

Am deznădejdea în sânge; ea nu-i în cazul meu un sentiment, o atitudine, ci o realitate fiziologică, nu îndrăznesc să spun fizică. Deznădejdea este credinţa mea, credinţa mea înnăscută.

Toate bolile sânt incurabile. Chiar şi guturaiul. Oricum, ele revin mereu, se redeşteaptă tocmai când te crezi lecuit – căci în fond n-au făcut decât să adoarmă iar.

Sănătatea e boala aţipită.

La drept vorbind, nimeni nu suportă să faci abstracţie de el, şi dacă ai o minimă conştiinţă a meritelor tale, îţi e cu neputinţă să tolerezi indiferenţa celorlalţi. Câtă vreme însă depindem de părerea lor, viaţa e un infern.

În ciuda groazei ce-o resimt faţă de boli şi de bolnavi, nu pot lua în serios un om cu sănătatea neatinsă.

Pentru un scriitor, singurul mod de a păstra un dram de prestigiu e de a înceta să scrie.

Dante şi *Meister Eckhart,* cugetele cele mai adânci şi mai înflăcărate ale Evului Mediu.

După-amiază de-a lungul Viosnei, dincolo de Pontoise.
Frunzele moarte care cad în apă: dublu simbol al evanescenţei.

Fratele meu îmi scrie despre tulburările şi suferinţele prin care trece mama: „Bătrâneţea este autocritica naturii“.

Nimic nu dezvăluie mai limpede ceea ce sânt decât pasiunea mea pentru Elizabeta de Austria.

Ce-mi place la evrei e voluptatea gândului obsesiv la soarta lor fără ieşire. În fond, nimic altceva nu-i atinge cu adevărat.

Sânt o perpetuă încercare de cânt, dar cântul nu se-arată.

În epocile lipsite de profeţi, oamenii sânt preocupaţi de interpretarea viselor şi caută în ele chipul viitorului.

Dacă mi-ar fi dată credinţa, aş părăsi lumea pe dată, fără să anunţ pe nimeni. Dar chiar şi fără ea, în stadiul la care am ajuns, ar trebui s-o rup cu toate şi să trăiesc în vreun pustiu.

De contat în viaţa mea, au contat nopţile în care, una după alta, mi s-au năruit certitudinile.

Orice s-ar spune, creştinismul a stricat totul. Un nepoftit. Veacuri de inutilă profunzime. Ce rău îmi pare că m-am adăpat din seva lui. M-am îndopat cu ea. Dezastru, nemăsurat dezastru!

Mi-am petrecut zilele, se poate spune, în suferinţă şi-n subprodusele ei. În subproduse mai ales. Nu-i puţin lucru că am „dus-o“ până la cincizeci de ani. Eram făcut să mă bucur de toate, aveam un fond de veselie pe care starea proastă a sănătăţii mele l-a distrus; din contradicţia între înclinaţiile mele iniţiale şi toanele dobândite apoi, a luat naştere indispoziţia asta veşnică în care mă înăcresc pe zi ce trece.

Nu te apropii de o oarecare seninătate decât după ce ai epuizat mila de tine însuţi.

Iată unul din puţinele lucruri de care sânt sigur: singurul, unicul motiv pe care îl au oamenii de a trăi împreună este acela de a se chinui, de a-şi provoca suferinţă unul altuia. Nu voi obosi niciodată să repet această evidenţă.

Abia încep un gând, că i-am şi pierdut firul. *Urzeala,* iată ce-i lipseşte spiritului meu. Dar, ca să continui metafora, există oare ceva mai dezlânat ca „genul“ meu?

Sânt gol pe dinăuntru, gol, nici urmă de „muzică“ în mine. Spiritul meu e iremediabil pustiit. Cum am ajuns aici? Cum a fost cu putinţă?

20 octombrie De câteva zile, în hotelul din faţă, la ultimul etaj, văd pe cineva (american? german?) bătând fără încetare la maşină. De unde-i vin cuvintele? Şi ce-o avea de spus? Are aer de brută, nici nu l-ai crede în stare să se *suie* până la o banalitate oarecare.

Am terminat de citit câteva pagini pe care le-am scris în româneşte acum mai bine de douăzeci de ani. Poezie proastă cum nu se mai poate. Un soi de „freamăt“ neîncetat care îmi face greaţă. Dac-aş avea astăzi vitalitatea de atunci, aş face poate ceva mai de soi, mai puţin penibil în orice caz. Fereşte-te de poezie ca de ciumă. Sau dacă nu, scrie de-a dreptul poeme.

Un singur lucru pozitiv: atinsesem la Paris, în timpul războiului, o cunoaștere a limbii române care mă uluiește. Citeam Biblia (în idiomul nostru, bineînțeles) în fiecare zi. Îmi amintesc că mergeam la biserica din strada Jean-de-Beauvais[27] (locuiam alături) ca să caut cărți „religioase“. Am urcat astfel la izvoarele limbii. Astăzi, când citesc ce-am scris la vremea aceea, sânt silit să recunosc că străduința mea de atunci n-a dat roadele pe care le așteptam.

Suferința nu duce neapărat la modestie: se întâmplă mai degrabă exact pe dos. Căci cu cât suferi mai tare, cu atât te crezi mai mult cineva, chiar dacă excesul de suferință duce la sentimentul neantului. Sentiment, de altminteri, perfect compatibil cu orgoliul.

Chiar de-ar avea toate meritele, ambițiosul nu poate fi onest decât la suprafață. Nu vă încredeți decât în indiferenți.

Nu știu să existe pe pământ ceva mai misterios decât *apa*.

Plăcerea mea cea mai mare ar fi să pot turti mutra cui poftesc. E absolut nesănătos să ne înfrângem pornirile care ne *impun* să-i suprimăm pe cei pe care-i detestăm.

Am terminat de parcurs „caietul“ meu de acum șase ani. Ce dereglare! ce acreală și ce intoxicare! Sânt zguduit de gravitatea urâtului care mă copleșea.

O carte e un eveniment doar pentru cel care o scrie. Ca să-și evite deziluziile, câți autori n-ar trebui să aibă acest gând și să se pătrundă de el; e drept însă că dac-ar căpăta convingerea asta, ar înceta să scrie.

Mă simt absolut incapabil de efort continuu, în gândire ca și în acțiune. Nicicând n-a existat un obsedat mai nestatornic.

Lucrețiu, Bossuet, Baudelaire – cine a înțeles carnea mai bine decât ei, carnea cu tot ce-i putred, cumplit și scandalos de efemer în ea?

Deodată îmi vine în minte figura tuturor morţilor pe care i-am văzut, chipul lor de pe urmă, cu neputinţă de privit; şi mai văd feţele tuturor prietenilor mei în ceasul morţii şi pe mine însumi la începutul şi sfârşitul procesiunii macabre. Îndură-te de noi, de noi toţi. Tu, care nu poţi fi numit.

Tragedia mea este de a fi un fost ambiţios. Discern când şi când urmele aspiraţiilor şi nesăbuinţelor mele de odinioară. Nu m-am lecuit de tot de propriul meu trecut.

Insomnie

„Când pasărea somnului a vrut să-şi facă cuib în lumina ochiului meu, a văzut genele şi i-a fost frică de laţ“. (Ben al-Hammara, poet arab din Andaluzia, secolul al XII-lea)

Prin temperament eram făcut să fiu un sibarit; beteşugurile au făcut din mine un „martir“. Resimt drama acestor instincte reprimate în fiecare zi.

La începutul erei noastre, evreii erau acuzaţi că sânt creştini, erau socotiţi vinovaţi pentru Iisus, deşi s-au lepădat de el; după două mii de ani, sânt socotiţi vinovaţi pentru Marx, pe care îl invocă tot mai puţin, dar din pricina căruia vor suferi tot atât cât au suferit din pricina lui Cristos.

A vrea să justifici un eşec înseamnă a-l diminua şi a-l compromite.

Montaigne, un înţelept, nu a avut posteritate; Rousseau, un isteric odios, mai face încă discipoli.

Am vorbit două ceasuri fără întrerupere, din teama de a asculta. S-o faci pe saltimbancul în situaţia mea, nefericit şi trist până la depravare!

Seducţia pe care au exercitat-o asupra mea personalităţile puternice care nu au lăsat o operă, care nu s-au coborât până la a compune o carte.

Când aştepţi pe cineva care e-n întârziere, cu fiece minut prestigiul lui se mai toceşte un pic; după o oră, nu mai contează pentru noi, este discreditat în ochii noştri.

Dacă m-a stăpânit vreodată un demon, acela-i demonul tergiversării.

Să fii un fanatic al laconismului şi să vrei să-ţi câştigi pâinea ca scriitor.

Când îi văd pe X şi pe Y cum se aşază mereu în prim-plan, n-am decât o dorinţă: să mă dau înapoi, să mi se şteargă urma.

…Şi totuşi, nu-mi displac destinele „aranjate“, cei ce pozează în stil mare, în genul Byron. E un rest al iubirii pe care am purtat-o gloriei înainte să am douăzeci de ani.

Nu-i pizmuim decât pe cei pe care îi cunoaştem bine, pe care-i frecventăm intens şi al căror succes ar trebui să ne facă plăcere. Iată de ce în orice prietenie e ceva „putred“, iar aproapele nu ni-l iubim cu adevărat decât în măsura în care este victimă. Cum încetează să mai fie, îl pândim cu suspiciune şi cu anxietate.

Avea darul nefericirii.

Nimic nu te face să devii mai sceptic ca nevoia de a trăi în duplicitate, de a-l aproba fără rezerve pe unul şi pe altul şi de a fi astfel spectator al propriei tale nestatornicii. Orice om aflat într-o situaţie de inferioritate, dacă vrea să stăruie în ea, trebuie să nu dea doi bani pe adevăr, sau cel puţin să se-ndoiască de posibilitatea lui.

E primejdios să stai mai mult în preajma bătrânilor: văzându-i atât de departe de înţelepciune şi atât de puţin făcuţi s-o atingă, ajungi să te socoţi, în raport cu ei, de o maturitate cu totul ieşită din comun. Iar avansul, real sau fictiv, pe care îl avem asupra lor ne stârneşte orgoliul şi chiar aroganţa.

Lumea nu trăieşte în mediocritate, ci într-o *nefastă* lipsă de măsură. Iată de ce nimic şi nimeni pe lume nu se află la locul său, în vreme ce dacă lumea ar fi mediocră, ar exista o potrivire oarecare în situaţii şi în destine.

Orice om care doreşte să se vorbească despre el trebuie socotit ca un duşman virtual.

O fi o simplă nebunie din partea mea, dar mi-e cu neputinţă să găsesc pe lume un om la fel de obsedat şi de paralizat de ceea ce este *esenţial* ca mine.

Lucrul cel mai anevoios din lume este să-ţi reprezinţi chipul unui om pe care îl admiri sau îl urăşti fără să-l fi-ntâlnit vreodată. Îi poţi ghici tainele, dar nu şi trăsăturile. Lucrul cel mai vizibil la o fiinţă este şi cel care ne derutează cel mai tare imaginaţia.

Trec printr-o perioadă în care nici poezia, nici mistica nu-mi spun nimic. Lirismul, oricare i-ar fi masca sub care se arată, îmi apare ca un vomitiv. Proza acidă, corozivă e singura pe gustul meu.

28 octombrie Conversaţie cu un tânăr german de nouăsprezece ani, foarte inteligent şi deschis, cunoscând totul despre tot. Pe lângă el, par închistat, demodat, un om din altă generaţie. Plătesc scump oroarea mea faţă de tineri, sânt *învechit*, şi asta îmi sporeşte groaza.

Ceea ce mă interesează la un gânditor e felul de a scrie, iar la un scriitor, temperamentul.

Singurul om care *a înţeles* e acela căruia nu-i pasă, care pune onoarea şi dezonoarea pe acelaşi plan. *Alles ist einerlei*[28]. Iată expresia ultimă a înţelepciunii, iar cel care refuză s-o adopte sau pur şi simplu se dovedeşte incapabil să adere la ea – ce suferinţe şi ce nefericiri îl pasc!

Viaţa mi se pare mult mai suportabilă de când mi-am acceptat abjecţia ca pe un fapt irevocabil.

Nu mai am nici o calitate, sânt un om scos pe linie moartă, deci mi-ar fi uşor să devin un înţelept…

Orice cuvânt are un trecut, în sensul în care spunem că are un trecut femeia care şi-a trăit viaţa din plin… „Trebuie să fii *beat* sau *nebun*, spunea Sieyès, ca să vorbeşti bine în limbile cunoscute“.

Trebuie să fii beat sau nebun, aş adăuga eu, ca să mai îndrăzneşti să te foloseşti de cuvinte, de oricare cuvinte.

Ne zbuciumăm zadarnic, moartea își continuă în noi lungile sale meditații, neîncetatu-i solilocviu.

Aplauzele prelungite mă duc cu gândul la revoluții. Când văd o mulțime în delir, chiar și-ntr-o sală de concert, întâia mea reacție este s-o șterg pe dată.

Sânt fără îndoială un *Gemütskranke*[29] (intraductibil). Am accese de ură incredibile, de o virulență înspăimântătoare. Ele sânt însă absolut gratuite; ceea ce pune în evidență un viciu constitutiv, o dereglare profundă a mecanismului. Urăsc fără nici o necesitate; e vorba însă cu adevărat de ură? Nu-i mai degrabă o continuă stare de nebunie nedeclarată?

Am terminat de citit în *Decameronul* descrierea ciumei din Florența. (Cu cât e mai bună descrierea făcută de Tucidide ciumei din Atena!) Orice flagel mă desfată – și mă liniștește. Oroarea mă fortifică dacă e bine *spusă*.

Nu puteai fi inițiat în Mistere dacă purtai răspunderea unei crime. Nero, care își omorâse mama, nu a cerut să fie inițiat când a călătorit în Grecia.

5 nov. 1963 Noapte cumplită, ca atâtea altele. Folosesc prea multe remedii; organismul nu le mai suportă. Ar trebui să-mi las beteșugurile în pace.

Nu mai pot citi decât lucruri care mă „răscolesc“. (După lectura *Spovedaniei unui derbedeu* de Serghei Esenin.)

Împăratul Tiberiu, *purist*. Potrivit lui Suetoniu, adoptarea cuvântului grecesc *monopol* l-a mâniat și a insistat să se găsească un echivalent latin. Faptul că a fost înconjurat de grămătici în tinerețe nu a rămas fără urmări.

Am vizitat muzeul Victor Hugo din place des Vosges. Nici nu încerc măcar să înțeleg de ce nu mă interesează *nimic* din opera și nici din viața lui.

Ideea de a întâlni scriitori mă îmbolnăvește efectiv. Să-ți regăsești propriile cusururi *amplificate* este un lucru cu neputință de îndurat. Și pe

urmă nu poți suporta ființe mai vanitoase decât tine.

Ziua de ieri (6 nov.), singur, de-a lungul Oisei, între Beaumont și Boran. Nu știu să existe ceva mai frumos pe acest pământ decât să umbli toamna de-a lungul unui râu, să curgi împreună cu apa, fără efort, fără grabă, fără nimic din tot ce-și pune pecetea pe activitatea omului.

Se poate spune despre angoasă tot ce s-a spus despre mare…

Celibatarul nu e un egoist, cum se afirmă de obicei, ci un ins căruia nu-i place să chinuie pe nimeni. A te asocia cu cineva, prin căsătorie sau în alt mod, înseamnă să-i poți pune în cârcă toate neplăcerile pe care le trăiești. Orice formă de viață în comun presupune dorința de a-ți descărca proasta dispoziție pe celălalt.

Am ascultat adineauri *Ramona*, șlagărul la modă prin 1929, când părăseam Sibiul ca să merg la București la universitate. Comentatorul o găsește ridicolă; poate că este, dar pentru mine ea evocă o perioadă a vieții mele mult mai bine decât ar face-o cele mai mari strădanii ale memoriei sau întoarcerea în locurile tinereții.

D-na de Staël vorbește *despre pedantismul frivolității* la francezi.

15 nov. 1963 Noapte interminabilă care mă face să mă gândesc la versul lui Rilke: „În solche Nächte wissen die Unheilbaren: wir waren.“[30]

A scrie despre alții înseamnă să mărturisești că n-ai nimic de spus despre tine.

Am citit în *Etica Nicomahică* luminosul capitol despre echitate și dreptate.

Doar gânditorii de *proastă calitate* exercită o mare influență. Un Fourier, care e practic ilizibil, a dominat tot secolul al XIX-lea în Rusia. Oamenii se împărțeau acolo în furierişti şi antifurierişti. Înainte de Siberia, Dostoievski aparținea celor dintâi; după aceea, celorlalți. Tolstoi, care-l disprețuia invidiindu-l nițel, îl numea întotdeauna „furieristul“.

Vai de scriitorul sau de gânditorul care face şcoală!

Tot ce mai este încă viu în folclor vine dinaintea creştinismului. — Acelaşi lucru se întâmplă cu tot ce este viu în fiecare dintre noi.

Mi se pare straniu că nu-i pizmuim pe cei înzestraţi cu facultatea de a se ruga, dar sântem plini de invidie faţă de bogăţiile şi succesele exterioare ale altora. Ne împăcăm cu mântuirea celuilalt, nu însă şi cu ipostazele bunăstării lui.

Ce raport există oare între *Missa m şi minor* şi doctrina neînsemnatei secte din Iudeea? Cum e cu putinţă ca cea din urmă să fi dus la cea dintâi? E adevărat că nu e limpede nici felul în care de la sinagogi şi catacombe s-a putut ajunge la catedralele gotice. — O religie nu înseamnă nimic prin ea însăşi; totul depinde de comunitatea care o adoptă. Creştinismul *german* al anumitor teologi naziști nu era o absurditate decât în plan teoretic, doctrinar; în plan politic, istoric, corespundea unei realităţi.

Viaţa – este echilibrul *în bern*ă.

Toată lumea, fără excepţie, se agită prea mult. Izbăvirea prin abulie.

Artistul care caută extraordinarul cu orice preţ şi în chip constant plictiseşte repede, căci nimic nu este mai nesuferit decât monotonia insolitului. Nu există artă veritabilă fără un minim, de fapt fără o bună doză de banalitate.

Importantă în artă e necesitatea. Trebuie să simţi într-un chip absolut că o operă e necesară, altfel nu valorează nimic şi plictiseşte. Iar dacă ne dă, fie şi pentru o clipă, impresia că poate fi înlocuită cu oricare alta, totul se prăbuşeşte.

Fiecare e prizonier al propriului său joc, şi cu toţii, fără excepţii, nu facem decât să întindem şi mai tare coarda.

Ca să scap de gândurile negre, m-am făcut mai „negru“ decât sânt. Nu mi-am învins umorile; am reușit însă măcar să le suport.

Falsitatea e mai frecventă în artă decât în viață. Cade în ea artistul cerebral, artistul care duce lipsă de instinct.

Artistul care meditează prea mult la mijloacele sale o face pe socoteala instinctului său.

Sânt produsul cafelei și al țigării. Am încetat să fumez și să mai beau cafea. Mă simt dezmoștenit, deposedat de tot avutul meu: otrava, otrava care mă făcea să lucrez.

Deși mă-nvârt pe loc și mă afund în aceleași obsesii, îmi vine greu să duc o problemă până la capăt; de cum o înțeleg, mă plictisește – și totuși nu-mi dă pace și mă gândesc la ea fără-ncetare.

„Tot ce ni se întâmplă este la fel de obișnuit și lipsit de neprevăzut ca trandafirul primăvara sau secerișul vara. Așa sânt pentru noi și boala, și moartea, și calomnia ce ne sfâșie…“ (Marc Aureliu)

Viziune profundă, aceea de a pune calomnia, în ierarhia neajunsurilor, imediat după boală și moarte.

Zile întregi petrecute într-o tensiune vidă, fără *nici*o idee, mai jos de gândire, mai jos de Spirit. O vacuitate lucidă, neantul contemplându-se la nesfârșit pe sine.

Nu mă mai tulbură ideea morții; o port în gând fără ca gândul să-mi fie la ea. Ceva în mine s-a sustras vieții pentru totdeauna. Ah, vremea freneziilor mele!

Obiectivitatea e semn de epuizare. Vigoarea alege și refuză. Slăbiciunea e aceea care dă dreptate tuturor, escamotând ireductibilul. Eclectismul, sub orice formă s-ar prezenta, vădește un spirit neputincios și searbăd.

Moartea lui Kennedy a căpătat pentru mine amploarea unei mâhniri. (P.S. „Amploare“ asociat cu mâhnire e impropriu, aproape incorect: se

poate vorbi de amploarea doliului, acesta având un caracter exterior; mâhnirea n-are întindere.) (Cât de stupide sânt remarcile astea!) Gramatica funebrului.

Oricât mă silesc să socot viaţa o superstiţie de care e vremea să mă lecuiesc, ceva în mine se opune strădaniilor mele şi le anulează efectul.

Entuziasmul fiind o stare morbidă, ce-i de mirare că-l aflăm la originea atâtor dezastre publice sau personale?

Tinereţea mea a fost deznădăjduită şi *entuziastă*; urmările acestui fapt n-am încetat să le suport până în ziua de astăzi.

Un om nu valorează decât prin ceea ce n-a făcut, prin clipele sale de reţinere şi reverie.

Sântem, fiecare, produsul clipelor noastre *irosite*, al timpului nostru pierdut.

Cu fiecare an, neajunsurile mele devin tot mai precise.

A te crede *liber* e tot ce poate fi mai frumos – şi mai superficial.

29 nov. Noaptea albă – în timpul căreia am abordat mai multe probleme şi am găsit câteva formulări „fericite“. N-am însă acum în minte nici formulările, nici problemele. Şi unele, şi altele s-au topit în aerul dimineţii. Există pesemne un echivoc în faimoasa „profunzime“ a insomniilor. Respectul pe care li-l purtam e în scădere. N-aş fi crezut în ruptul capului că voi ajunge să le vorbesc de rău vreodată!

Nu trebuie să *scrii* butade. Este eroarea pe care am comis-o în *Silogisme.*

Experienţă aproape înspăimântătoare aceea de a scrie o scrisoare de mulţumire sau de felicitări.

Extenuat de gratitudine…

Am din ce în ce mai mult un punct de vedere *bătrânesc* asupra problemelor la ordinea zilei. Mi-e teamă şi groază de dezordine, de iniţiativă, de tineri şi de săraci, de toţi nemulţumiţii, de viitor în fond. Sânt, împreună cu toţi vagabonzii, pentru *statu-quo.*

Nu pot să sufăr nici poemul făcut anapoda, nici pe cel laborios. Cu toate astea, e ceea ce ni se oferă la tot pasul. Nu poate fi alegere mai tristă.

La ce bun să deschizi cartea unui autor sau altul? Ştiu sigur că de mult nu mai are nimic de spus; dar preferă să plictisească decât să fie uitat.

De la un anumit moment, toată lumea nu face decât să se repete, artistul ca şi savantul, rafinatul ca şi mitocanul. Iar cel care încearcă să se înnoiască din când în când nu reuşeşte decât prin tăgăduiri succesive. Îşi schimbă chipul, nu mai este el însuşi. În fond, în viaţă poţi să devii mai profund sau să devii superficial, poţi adică să evoluezi, dar nu să te metamorfozezi. Nu există mutaţii în viaţa spiritului. Căci toate crizele, ca şi toate transformările noastre, se aflau în chip virtual în noi.

Nu conţinutul, ci forma e aceea care dă unei opere de artă izul de mucegai. În poezie, versul melodios e învechit şi scoate din sărite; în proză, tot ce-i prea căutat, prea bine scris. O anumită *profunzime în nedesăvârşire* îmi pare a fi semnul esenţial al modernităţii.

O artă îşi pierde forţa când împrumută prea mult de la o artă învecinată. A-şi însuşi patrimoniul muzicii – idee funestă a poeziei, bizar capriciu al poetului. Nu trebuie cerut cuvintelor ceea ce prin natura lor nu pot da.

Am citit o carte întreagă de amintiri despre Georg Simmel, scrisă de elevii şi prietenii săi. Acum treizeci de ani era filosoful meu preferat – nu ştiam însă mai nimic despre viaţa lui. Şi iată că această carte îmi dezvăluie despre el o groază de detalii care, ciudat lucru, mă mişcă nu mai puţin decât ar fi făcut-o în tinereţe.

Toţi aceşti filosofi care vorbesc despre Istorie şi care, evident, sânt lipsiţi de orice cultură istorică.

Către 1820, Hegel era marele filosof la modă. În aceeași epocă, Schopenhauer a încercat și el cariera universitară, dar cu un eșec total. N-a avut studenți. După cincizeci de ani, a devenit *Modepbilosopb*, iar gândirea lui a dominat învățământul vremii, în detrimentul lui Hegel care l-a biruit din nou pe Schopenhauer de care veacul nostru nu mai vrea s-audă.

Trebuie să revin la fragmentul propriu-zis. Spiritul meu e-n așa fel croit că nu poate să „construiască“ și nici să treacă dincolo de o suită de crochiuri.

Să trăiești statornic, fără să fi cunoscut nici o criză de epilepsie, în stupoarea ce le urmează de obicei! Să lupți neîncetat împotriva opacității ce invadează spiritul!

Când mă gândesc la cantitatea de inteligență și de reflecție și de timp cheltuită pentru a justifica mirajul (???) Treimii, simt că mă apucă disperarea. Și totuși, ce contează obiectul asupra căruia se apleacă gândirea noastră, de vreme ce-i trebuie doar un pretext, un simulacru de obiect care să legitimeze eforturile pe care le depune vrând-nevrând.

Am remarcat că toți cei înzestrați cu o voce *melodioasă* dau dovadă de-o anumită insuficiență mentală.

Proastă dispoziție – aproape permanentă; îi înțeleg pricina: nu-mi fac datoria, nu reușesc să realizez nimic din ce-mi propun. E destul să-mi iau un angajament, și cad într-o stare vecină cu coșmarul. Fuga de răspundere – unic secret al vieții mele. Se vede treaba că am o pasiune inconștientă pentru neîmplinit. Ce am însă cu siguranță e teama nemăsurată de a mă prevala de orice afară de incapacitatea de a fi părtaș la ceva, la orice. Pentru mine, ceea ce e suprem trece prin renunțare.

Nu puține lucruri am îndurat comparându-mi situația cu aceea, mai puțin de invidiat, a unuia sau altuia. Acest gen de consolare este însă fals, dacă nu pervers de-a dreptul. Stârnește în noi sentimente josnice, ba chiar ne face să dorim ca ceilalți să fie mai nefericiți ca noi, fără a socoti că nu ne e de ajutor în *culmea* nefericirii noastre, ci doar după aceea, când ieșim din spaimă și din insuportabil.

Dintre oamenii *interesanți* pe care i-am cunoscut, aproape nici unul nu avea talent, sau doar anume pe acela de a fi *interesant.*

Datorez Providenței facultatea de a nu mă realiza.

În toate domeniile artei și ale vieții, merită atenție doar cei neînțeleși. Să mori disprețuit!

Citesc undeva că *Goar* (să fi fost un poet? un sfânt? un nebun?) își agăța *din neatenție* mantaua de o rază de soare…

Fericirea și căutarea gloriei sânt incompatibile. Fericirea, cum a spus Aristotel, le aparține acelora care-și sânt lor înșile de ajuns.

Dacă vrei să scrii și să gândești chiar, trebuie să te ferești să practici analiza logică a limbajului.

Cutare spune: nu urăsc pe nimeni, afară de X. — E de ajuns, e ca și cum ai urî întreaga lume. Are așadar în el tot atâta venin ca și cel ce urăște totul de-a valma.

Retractări – îmi place acest titlu al Sfântului Augustin, care îmi măgulește patima de a tăgădui.

De necrezut cât d*e poetică* este iarna!

Orgoliul la un neamț este insuportabil; e agresiv, lipsit de nuanțe. Și asta chiar la cei mai buni. Ce păcat că această națiune n-are acces la scepticism! (Poate fi nihilistă, dar nu sceptică.) Filosofia dezvoltă orgoliul, îl presupune chiar: cum să construiești un sistem, cum să-ți vină măcar ideea de a-l construi, dacă nu te crezi un zeu?

Nu suport orgoliul decât la damnați, la dezmoșteniți, la infirmi.

Am recitit câteva poeme de Emily Dickinson. Mișcat până la lacrimi. Tot ce vine de la ea are darul de a mă răscoli.

10 dec. Din patul meu văd trecând o pasăre mare şi neagră, atât de potrivită cu cerul fumuriu şi opac.

Mesia, ieri seară la Pleyel.

Voioşia mi se pare caracteristica esenţială a lui Händel, lipsit din fericire de orice metafizică.

„Durostor“ – „Silistra“ – judeţe din sudul Dobrogei – al căror nume, bulgăresc desigur, a avut un puternic efect asupra mea la şase ani când intram la şcoala primară din Răşinari – mi-am amintit deodată de existenţa lor, văzându-mă aievea cum urc în susul uliţei ca să merg la şcoală. Asta se petrecea acum „exact“ patruzeci şi şase de ani!

Liniştitor e faptul că vom fi murit fără ca cineva să ghicească nici cât de mult, nici cât de tare am suferit. Singurătatea noastră va fi astfel pururi apărată.

Haworth – am mai spus-o, cred – este, din toate locurile memorabile pe care le-am vizitat, cel care m-a mişcat mai tare.

Un surâs exterminator.

Nu trebuie să sfârşeşti pe cruce, căci te-ai născut crucificat. 11 dec. 1963

11 dec. 1963 *Delir de grandoare şi vis.*
După asasinarea soţului său, Jacqueline Kennedy îmi dă un telefon. Plimbare într-o pădure (în pădurea Senart). Discuţii pătimaşe, veselie etc.
După conferinţa de la Yalta, Stalin, Roosevelt, Churchill vin să mă vadă în camera mea de hotel ca să se scuze că nu m-au consultat înainte de a merge la conferinţă.
(Vezi şi visul cu asasinarea reginei Angliei.)

Într-una din primele peşteri descoperite în regiunea Lascaux s-au găsit trei schelete din care unul avea craniul sfărâmat. Chiar în epocile când oamenii erau puţini la număr, conflictele şi patimile erau desigur la fel de

inflamate ca şi azi. Povestea lui Cain şi Abel prefigurează – într-un rezumat definitiv – întreaga istorie a omenirii.

…Continui să cred totuşi că omul era pe atunci mai „fericit“ decât acum. Ba sânt chiar *sigur.*

Nu se poate trăi nici cu zei, nici fără zei.

Omul copleşit de Urât.

În fiecare clipă, percep cu o acuitate rând pe rând rece şi halucinantă, nefiinţa cărnii.

Melodiile care se iscă în lăuntrul nostru sânt o mărturie împotriva suveranităţii vidului.

Dimineaţă funebră şi melodioasă. Un poem stă să moară în mine.

Paradoxul meu este că sânt un obsedat al cărui spirit nu reuşeşte să *se fixeze.* Haosul în jurul aceloraşi teme.

Nu mă interesează decât operele care au o încărcătură spirituală. Altfel spus, trei sferturi din literatură îmi este inutilă.

Am remarcat că nu mă pot concentra mai mult de un sfert de oră dacă am cerut la… îndemână. Vreau să spun că dacă mă aflu într-o încăpere cu vedere spre orizont, gândul mi se destramă devenind robul privirii (!). De fapt, nu mai sânt atunci decât *ochi* şi cad, ceasuri în şir, într-o reverie de idiot.

Dacă vrei să *gândeşti,* trage obloanele, taie-ţi punţile spre infinit.

Cine vrea să înainteze în viaţa spiritului trebuie să evite reflecţia asupra literaturii.

Ceea ce contează sânt experienţele, nu problemele.

„N-am venit să aduc pacea…“ – şi creştinismul n-a adus-o, e foarte adevărat. Însă cu vorbe atât de agresive cum să nu fi inspirat groază

înțelepților păgâni? Cine își poate închipui un stoic proferând asemenea sentințe?

Mi se pare liniștitor faptul că am depășit cincizeci de ani. Grosul efortului a fost depus, povara cea mai grea a fost purtată.

Nu-mi plac cărțile scrise la rece. Pe de altă parte, cele care vibrează de căldură nu încetează să irite. Cum să găsești tonul potrivit?

„Impostor înflăcărat“ – câtor cunoscuți mi-ar plăcea să le aplic vorba asta a lui Léon Daudet[31] despre Herriot[32].

De dimineață până seara și ore întregi în timpul nopții, un monolog bizar, de o inepție brăzdată de străfulgerări.

Dacă ni s-ar putea fotografia visele!

Oricare ar fi obiecțiile pe care le-aș avea de adus scriitorilor francezi în general, nu uit că numai ei știu să dea o întorsătură delicată unei fraze.

Simțul ridicolului e răspunzător de uciderea apăsatei mele înclinații pentru exclamație.
Să mori de exclamație!
mai degrabă:
Exclamațiile sale l-au ucis.

Nu din contactul cu lucrurile, ci din contactul cu ființele ia naștere dezgustul.

Citesc, citesc și, cu rare excepții, mi se pare că n-au nici o realitate operele pe care le citesc. Ce le lipsește oare? N-aș ști să spun. Forța? Fără îndoială, dar ce le conferă forță? O pasiune sau o boală – nimic altceva. Mai trebuie însă ca bolnavii și pătimașii să aibă oarece talent. Ce este sigur e că talentul fără pasiune sau fără maladie nu face doi bani, sau pe-aproape.

Omul mohorât va putea la rigoare să-și afle odihna, dar nu și mântuirea.

Există o poezie în toate; iată de ce genul „nobil“ (Rilke!) e în cele din urmă insuportabil.

Zgomotul cel mai nesuferit e cel făcut de om când vorbește sau zbiară. De abia ajuns la Paris, în 1938, am scris un articol în românește: „Păcatul vocii omenești“[33].

Am citit primele poeme ale lui Gottfried Benn: *Morgă* – exact așa văd și eu viața în anumite clipe. Ce plăcere să afli însă că și alții au trăit și au închipuit aceleași grozăvii ca tine! Benn vorbea ca doctor, viziunea lui, oricât de cumplită, e normală și, până la un punct, sănătoasă. Dar să-ți imaginezi mizeriile cărnii fără o necesitate exterioară, din simplă înclinație morbidă!

Ori de câte ori te afli în fața unui text prea bine scris, să știi că n-ai de-a face cu un înțelept.

Nimeni nu va ghici vreodată *resursele mele de a suporta urâtul.*

Am căpătat obiceiul să suspectez aproape tot ce se cheamă literatură. A judeca o operă pornind de la emoția, mare sau mică, pe care ți-o inspiră înseamnă neapărat a te înșela. Emoția înșală întotdeauna, lucru cu atât mai supărător cu cât fără ea nu există literatură. Care emoție e autentică și care înșelătoare aflăm însă abia mult după ce ne-am formulat judecățile.

Ca să te situezi de partea adevărului, nu trebuie decât să te menții în toate la distanță egală de înflăcărați și de înăcriți.

Tot ce mă împiedică să lucrez îmi cade bine. Fuga de răspundere, frica, neantul fac să mă ocup de fleacuri de dimineața până seara…
Moartea spiritului: incapacitatea de a te concentra pe altceva afară de aceleași veșnice obsesii care nu-ți dau pace.

Nimeni nu și-a cultivat defectele cu atâta migală și încrâncenare ca mine.

Am citit o biografie a lui *Neceaev.* Fanaticii sânt singurii oameni care au *o viață.*

Mă tem de orice om care vrea să comande altui om. E vorba aici de un instinct profund, pe care-l are toată lumea; să fie superioritate? să fie deficiență? E un instinct pe care cred că nu-l posed. Străin îmi e până și gândul de a da un ordin. Nu mai puțin acela de a-l primi. Nici stăpân și nici sclav. Pururea, *nimic.*

Ideile mele se asociază după un ritm prea grăbit și prea arbitrar. Trec de la una la alta *fără să mă gândesc la ele* (e cazul s-o spun). Mă invadează fără să pot scoate din ele nici cel mai mic folos. Mi-ar plăcea să-i pot spune fiecăreia: „Oprește-te!“ – dar nu am timp.

Dacă aș spune cu glas tare tot ce-mi trece prin minte, aș fi închis pe dată; și asta nu din cauza incoerenței ideilor sau imaginilor, ci din cauza succesiunii lor ametitoare, a cortegiului lor monstruos și aproape ridicol.

Vechea mea obsesie: s-o rup cu toată lumea, să mă retrag într-o peșteră… Ah! dacă nu m-aș teme de frig, știu c-aș avea curajul să las totul baltă… Debilitatea mă face laș și mă silește la toate compromisurile.

Obsesie a scurgerii timpului.

Când te gândești că fiecare clipă care trece, trece pentru totdeauna! Constatarea e banală. Și totuși, nu mai e – atunci când o faci întins în pat, gândindu-te la clipa *asta* anume, care-ți scapă, care se scufundă irevocabil în neant. Ai vrea atunci să nu te mai scoli niciodată și, într-un *acces* de înțelepciune, plănuiești să mori prin inaniție.

Percep *fizic* căderea fiecărei clipe în ireparabil. Mă gândesc apoi la un peisaj oarecare din copilărie: unde e cel care am fost? Sântem la fel de insubstanțiali ca vântul, degeaba scriem poeme și alergăm după adevăruri, reale sânt doar certitudinile Zădărniciei. Totul e deșertăciune, afară de gândul Deșertăciunii!

Am ascultat Chopin – după nu știu câți ani de indiferență față de el.

Orgolios nu ești când suferi, ci când ai suferit. Încercările prin care ne este dat să trecem nu sânt o lecție de modestie. Și, la drept vorbind, nimic

nu te face să fii modest.

Fac parte dintre scriitorii cărora le lipseşte suflul fiindcă au oroare de cuvinte.

Pe un prieten care mi-a cerut sfatul (???) cu privire la apropiata lui căsătorie l-am îndemnat s-o lase baltă. „Aş vrea totuşi să las numele meu cuiva, să am urmaşi, să am un fiu“. – „Un fiu? i-am zis. Dar cine-ţi spune că nu va fi un asasin?“ – De atunci prietenul nu mi-a mai dat nici un semn.

Stranie religie e religia creştină! Figura ei centrală e un *hăituit.*

24 dec. Ora 10 seara. Singur. Am citit anul ăsta trei sau patru cărţi despre Elizabeta de Austria. Tocmai am terminat de citit încă una. Pasiunea mea pentru ea datează din primăvara anului 1935, când am citit la München o *împărătească a singurătăţii* de Barrès[34].

Diferenţa între creatori şi noncreatori este că celor dintâi le place să vorbească despre ei, câtă vreme celorlalţi le repugnă. O operă *personală* e prin forţa lucrurilor o confesiune mai mult sau mai puţin mascată.

În sufletul tău era un cântec: cine l-a ucis?

Singurul oraş în care ridicolul nu ucide e Parisul. Fiindcă falsul e acceptat aici şi triumfă aproape întotdeauna: nimic nu e mai potrivit pentru a anula simţul ridicolului.

Este o mare voluptate să vorbeşti de rău pe un om pe care-l cunoşti bine, ba chiar e socotit a-ţi fi prieten.
După, ruşine şi tristeţe.

Singurii prieteni pe care-i iubim cu adevărat sânt cei cu care avem foarte puţine lucruri în comun, care nu au aceleaşi preocupări ca noi şi pe care-i vedem cât mai rar cu putinţă. De altminteri, prietenia nu subzistă decât atâta vreme cât nu ne manifestăm, cât nu vrem să fim mai mult decât sântem.

Să telefonezi cuiva şi apoi, brusc, de teamă să nu-i auzi glasul, să închizi. — Aşa arată, pe scurt, relaţiile mele cu ceilalţi. O sihăstrie cu un dram de sociabilitate.

Cutare îmi e, astăzi, nesuferit la culme. Cutare o să-mi fie mâine, şi aşa mai departe. Trebuie să socotim un dar al Providenţei putinţa ce avem de a ne vărsa întreg veninul asupra cuiva (fără ca el s-o ştie, de altfel, sau să-şi dea seama în vreun fel). Acesta e preţul echilibrului nostru, altminteri ţinta tuturor sarcasmelor noastre am fi noi înşine.

Gottfried Benn – poet destul de mare cu trăsături de şansonetist macabru.

Nu mă poate interesa o fiinţă asupra căreia nu apasă o anume fatalitate. (Pasiunea mea pentru Habsburgi.)

Ieri seară, 28 dec., cantata nr. 68, *Also hat Gott die Welt geliebt* cântată de corala din Heilbronn. Corul final – o fugă acompaniată de tromboane – era un amestec de voioşie şi de ceva straniu şi puternic care m-a-nnebunit aproape. Ai fi zis că-i jubilarea Judecăţii de Apoi. — Am aplaudat ca un turbat. De multă vreme n-am mai trăit aşa o exaltare.

Boala cronică de care sufăr, ba nu, una din bolile cronice de care sufăr este un catar tubar, însoţit de atrofia mucoaselor nazale; – adevărat blestem pentru un scriitor. De altfel, este foarte simplu; dacă nu scriu, asta se datorează în mare parte greutăţii ce-mi apasă pe creier, paralizându-mi facultăţile. Cu urechile înfundate, cu nările înfundate, sânt cufundat într-o stare de semiidioţie cotidiană. Inhibiţiile spiritului, agonia ideilor petrecută *sub ochii mei,* eşecurile inspiraţiei – ştiu care le e ticăloasa, jalnica obârşie.

Am citit într-o revistă englezească lista monumentelor demolate din vina baronului Haussmann. Uluitor este că populaţia i-a permis, că n-au fost răzmeriţe etc. — Nicicând un oraş n-a fost desfigurat, *în timp de pace,* pe cât a fost Parisul.

A şti că e cu neputinţă să stabileşti cine e vinovat şi cine nu şi să continui să *judeci* e un lucru pe care-l facem, mai mult sau mai puţin, cu

toţii. Nu mi-aş putea afla liniştea decât în ziua în care aş reuşi să nu mai judec pe nimeni. Vanitate aparte, mi se întâmplă *câteodată* să înţeleg şi să dau dreptate tuturor. Călăul nu este mai liber decât victima. Din clipa în care practicăm *meseria de a trăi*, sântem aidoma celorlalţi, nu valorăm deloc mai mult ca ei.

Cu neputinţă să nu-i admiri în taină pe cei ce au curajul să se înjosească, să fie laşi pe faţă, să-şi recunoască slăbiciunile. „A admira“ nu-i poate cuvântul potrivit. Să trecem peste asta. — Cei pe care îi invidiem cu siguranţă sânt aceia care, pentru a reuşi, nu se dau înapoi în faţa ridicolului.

Să nu te temi de ridicol, ba chiar să-l cauţi – un lucru pentru care e nevoie de-o oarecare tărie sufletească. Aventurierii, în sensul pozitiv şi negativ ai termenului, o dovedesc cu prisosinţă.

Frica de eşec înseamnă frica de ridicol, nimic nu este mai meschin. *A merge înainte* – înseamnă tocmai să nu te temi să ajungi batjocura semenilor tăi.

N-am întâlnit nici un om *interesant* care să nu fi avut o infirmitate oarecare, mai mult sau mai puţin ascunsă.

La ce bun să te opreşti asupra unor lucruri spuse până acum de atâtea ori? Spiritul nu poate avansa decât dacă are răbdarea să bată pasul pe loc, adică să *adâncească.*

Scriitorii buni, observă Nietzsche, nu scriu pentru „die spitzen und überscharfen Leser“ („pentru cititorii prea subtili“) … E adevărat, un mare scriitor nu are nimic dintr-un estet.

Rafinamentul e semnul unei vitalităţi precare – în artă, în iubire şi în toate.

Adevăratul scriitor se ataşează de limba sa maternă şi nu cotrobăie printr-un idiom străin sau altul. *Ştie să-şi impună limite* – iată secretul său. Nimic nu-i mai funest în artă decât o prea mare deschidere a spiritului.

Nu-i iertăm niciodată pe cei ce fac apel la orgoliul nostru.

Potrivit lui Suetoniu, fiindcă la începutul războiului civil Pompei declarase că-i va socoti dușmani pe toți aceia ce nu vor fi de partea sa, Cezar a anunțat – lovitură cu adevărat genială – că, în ce-l privește, el îi va socoti prieteni pe cei indiferenți și pe neutri.

A lucra, a crea nu înseamnă a reflecta, ba dimpotrivă. A reflecta înseamnă să te situezi în afara tuturor faptelor, și într-un fel în afara tuturor ideilor.

Doamne, de ce nu mi-ai dat înzestrări pe măsura a ceea ce simt, cuvinte demne de bucuria și urâtul ce mă cuprind în valuri.

Am trăit întotdeauna cu groaza de a fi *surprins* de nenorocire – lucru ce mi-a otrăvit zilele. Groaza asta, la urma urmei, era justificată. De aceea am și încercat să i-o iau înainte: m-am cufundat în nenorocire până ca ea să se arate.

A te înarma cu răbdare, ce expresie potrivită! Răbdarea este efectiv o armă, iar pe cel înzestrat cu ea nimic nu poate să-l doboare. Este virtutea ce-mi lipsește în cel mai înalt grad. Fără ea, cazi automat pradă capriciului sau deznădejdii.

Lucrul cel mai anevoios e să te acordezi la diapazonul ființei. Să prinzi *tonul* ființei.

Moartea lui Mircea Zapraţan[35]. Îi scriu fratelui meu care mi-a spus în ultima scrisoare că pierde *unicul* prieten pe care-l avea în ţară. Îi vorbesc despre *voioasa deznădejde* a lui Zapraţan, și, într-adevăr, nu văd pe nimeni care să fi fost, ca el, întruparea acestui paradox. Dacă nu și-ar fi risipit înzestrările, cine știe ce-ar fi putut ieși de aici – poate o operă. Dar ce contează. Asta era omul, avea geniu, iar dacă ar fi creat o operă, nu și-ar fi etalat „infinite jest“[36] în fața primului venit.

Aș vrea să pot scrie cu libertatea unui Saint-Simon, fără să mă încurc cu gramatica, fără superstiția *normelor gramaticale* și fără teama de solecisme.

Trebuie să fii mereu la un pas de incorectitudine dacă vrei să dai un aer de vioiciune stilului. A te supraveghea, a te corecta înseamnă să-l ucizi.

Nenorocirea scrisului într-o limbă de împrumut: nu-ţi poţi permite luxul de-a o înnoi prin greşeli care să-ţi aparţină cu adevărat.

Adevăratul scriitor nu se gândeşte la stil sau la literatură: *scrie* – pur şi simplu, adică vede realităţi, şi nu cuvinte.

Într-un articol al lui Jorge Guillen despre Lorca e vorba de efervescenţa intelectuală din Spania anilor 1933. Trei ani mai târziu avea să vină catastrofa. Toate epocile fecunde din punct de vedere intelectual vestesc dezastre istorice. Nicicând conflictul de idei, discuţiile pătimaşe care cuprind o generaţie nu se mărginesc la domeniul spiritului: atare fierbere nu prevesteşte nimic bun. Revoluţiile şi războaiele reprezintă spiritul *în marş,* adică triumful şi degradarea finală a spiritului.

La naşterea lui Saint-Simon, tatăl său avea şaizeci şi opt de ani. Fiul unui bătrân (ca şi Baudelaire). Ce dovedeşte asta? Un geniu atât de viguros, rezultat al decrepitudinii? Faptul merită să fie consemnat, dar trebuie neapărat să ne păzim de vreo concluzie precisă.

Citit nişte texte despre fenomenologia lui Husserl. De necrezut este orgoliul acestor „filosofi“ prizonieri ai unei terminologii de şcoală. Orgoliu sectar. De altminteri, în acest caz chiar de o sectă-i vorba.

…Şi pe urmă toţi indivizii ăştia care vorbesc de „antropologie filosofică“ în loc să vorbească despre *om.* De altfel, am trecut prin toate astea, fiind atras în aceeaşi aventură şi aceeaşi impostură verbală. Pascal, Nietzsche şi Şestov sânt cei ce m-au scăpat de ea.

E atât de greu să priveşti lucrurile în faţă, şi atât de comod să te mărgineşti la *probleme*!

Ne întrebăm dintotdeauna în ce constă actul gândirii sau cine e cel ce gândeşte. Orice om care nu acceptă datul ca atare. Întâiul gânditor a fost fără îndoială întâiul maniac al lui *de ce.* În fond. Foarte puţini oameni suferă de această manie. În orice caz. Eu am întâlnit un număr extrem de limitat. A merge la rădăcina lucrurilor, a vrea mai degrabă să mergi, a suferi că nu

reușești s-o faci – toate astea necesită o alcătuire a spiritului mai rară decât se crede. Oricum, *de ce*-ul este o boală neobișnuită, așadar deloc molipsitoare.

Mă gândesc la „greșelile“ mele din trecut și nu pot să le regret. Ar însemna să-mi calc tinerețea în picioare – ceea ce nu vreau cu nici un chip. Aprinderile mele de altă dată erau o emanație a vitalității mele, a dorinței mele de scandal și provocare, a unei voințe de eficacitate în ciuda nihilismului meu de atunci. — Cel mai bun lucru pe care-l putem face este să ne acceptăm trecutul; sau, dacă nu, să nu ne mai gândim la el, să-l socotim mort și îngropat.

În funcționarea minții mele, ceva nu e în regulă. Ba chiar mai grav: e sabotaj la mijloc. Dar e mai bine să nu insist prea mult asupra originii acestui fapt.

Mi-ar fi plăcut să-mi petrec seara în compania unui poet… Aștept să vină însă un prozator.

Rozanov – fratele meu.

E fără îndoială gânditorul, ba nu, omul cu care am cele mai multe afinități.

1964

7 februarie 1964

Sentimentul blestemului nu-l ai cu adevărat decât atunci când îţi închipui că l-ai resimţi chiar în plin Paradis.

Trei zile de plimbare în Sologne – când te gândeşti că poţi găsi atât de aproape de Paris peisaje de o asemenea melancolie! (heleşteul de la Favele)

Să urli de să-i înspăimânţi pe îngeri…

Să te crezi inspirat, la marginea delirului aproape, când în realitate nu-i vorba decât de-o oboseală vecină cu febra.

E lesne să te pretinzi un monstru, în schimb e anevoie să ajungi, să te înalţi la o atare demnitate.

Clipele în care mă îndoiesc de toate, în care nimic nu rezistă, în care materia se preface în pulbere, în care chiar granitul îmi pare prea friabil…

Am terminat de scris o apologie a urii. În fond însă, ceea ce înţeleg eu prin ură e un simbol al disperării, este *întunecarea* disperării, stare pur subiectivă ce nu are nimic de-a face cu voinţa de a vătăma, cu încrâncenarea împotriva celuilalt.

Aidoma lui Macbeth, am nevoie mai mult decât orice de rugăciune, dar ca şi el nu pot să spun *amin.*

Îmi place să mă contrazic până la demenţă; ba nu, nu-i vorba de plăcere, ci de-o fatalitate: nu pot să fac altfel.

Cineva este „mort“ nu atunci când încetează să iubească, ci să urască. Ura *conservă.*

Sânt un elegiac ce ia ideile drept ţintă, intră-n mijlocul lor şi nu se mai poate descâlci din ele.

Dacă mă gândesc bine, simt mila mai intens decât majoritatea muritorilor. Asta nu dovedeşte însă că sânt mai bun ca ei, nu, ci mai *slab.*

M-am întors acasă la 4 dimineaţa, cam afumat. Străzile din arondismentul XVI pustii, obloanele lăsate pretutindeni: ai fi zis că-i un oraş abandonat, ba nu, un oraş în care toţi locuitorii zac morţi în apartamentele lor. Cum de se poate circula ziua?

Am fost la Gallimard cu ocazia decernării sabiei de academician lui P. Tot publicul obişnuit al cocktailurilor. Impresie funebră: P. în uniformă, înconjurat de femei bătrâne şi de scriitori dubioşi – după ce a refuzat onorurile o viaţă întreagă. Impresie covârşitoare de înmormântare sau de căsătorie provincială.

Crize de urât ca ale mele nu sânt „normale“ decât în adolescenţă sau în decrepitudinea extremă.

Am petrecut două ore minunate într-o familie de ruşi. Ce puţin s-au schimbat oamenii ăştia din vremea marilor *lor* romane până azi! E minunată inadaptarea lor. De altminteri, adaptabilitatea e semnul lipsei de caracter şi al neantului lăuntric.

M-am oprit undeva între poezie şi proză, fără să pot opta pentru una sau cealaltă; de la poeţi am luat *ritmul,* de la prozatori, insistenţa. Cred, de fapt, că în realitate nu eram făcut pentru *cuvânt.*

Se poate întâmpla ca germanul să aibă geniu; nu se întâmplă însă niciodată să aibă talent. *(Talent* aveau în Germania evreii – spre marea lor nefericire; căci asta a stârnit invidia concetăţenilor lor mai greoi.)

Fiecare generaţie trăieşte în absolut, reacţionează, adică, de parcă ar fi ajuns pe culmile istoriei.

Marea taină în toate: să te simţi centrul lumii. Este exact ceea ce face fiecare individ.

22 februarie… Vreme de primăvară. Totul în mine se desface, fiecare celulă se cască, asemeni unui hău. Primăvara – am îndurat deja cincizeci şi trei la număr – s-a străduit întruna să-mi deschidă toate rănile.

Zadarnic îmi închipui că m-am eliberat de apăsarea opiniei, nici vorbă de aşa ceva în realitate, orice cuvânt care se spune despre mine şi mi se aduce la cunoştinţă nu conteneşte să-mi „producă ceva“. Adevărat e însă că *ideea* de indiferenţă a făcut în mine progrese atât de incredibile, încât o iau ca pe o *stare.*

A. care a propus textul meu „Definiţiile durerii“ unei reviste englezeşti a primit răspunsul: „It is too *depressing.*“.[37]

Adânca idee a lui Spengler că autobiografia îşi are obârşia în „confesiunea“ catolică.
Există oare „confesiuni“ înainte de creştinism?

Starea mea obişnuită este incompatibilă cu discutarea serioasă a unei probleme. Sânt prea copleşit de febră sau de urât pentru asta. Un minimum de *obiectivitate,* iată singurul lucru la care aş vrea să ajung, fără să reuşesc.

Am încercat să scriu ceva despre istorie, subiect care m-a pasionat atât de mult cândva; acum însă, îmi stârneşte atât de puţin curiozitatea că mi-a fost cu neputinţă să mă aplec asupra lui mai mult de câteva zile. Tot ce nu mă priveşte direct mă plictiseşte… îmi vine destul de greu să fac mărturisirea asta care, pentru poet sau pentru oricine îşi caută izbăvirea, are cel puţin scuza că pare absolut firească.

M-aş „converti“ bucuros, dar la ce?

Ca să te resemnezi să fii un neştiut, e nevoie de o anumită înălţare sufletească; la care nu ajungi decât după ce ai epuizat rezervele de amărăciune de care dispui.
Sau
Ambiţiosul nu se resemnează cu o existenţă obscură decât după ce şi-a epuizat toate resursele de amărăciune de care dispunea.

Să te situezi în afara propriilor tale merite, în chip de spectator al tău.

„Salcia pictează vântul
Făr-a avea nevoie de penel“.
(Saryu)

Aseară, la biserica Saint-Roch, *Messia.* Două ore de *jubilare.* Mi-e rușine că m-am lăsat pradă urâtului vreme de atâția ani. E drept că asta-mi reușește fără efort (și zilnic), în vreme ce jubilarea, aș putea la nevoie să număr de câte ori am trăit-o cu adevărat. Numai că atunci am fost Sufletul Lumii.

„În toiul activităţii celei mai clocotitoare, opriți-vă o clipă să vă «priviți» spiritul.11
Acesta e al 8-lea precept (din cele zece) al practicii Zen potrivit școlii Tsao-tung.

„Visăm pentru a nu fi nevoiţi să ne trezim, fiindcă vrem să dormim“. (Freud, *Scrisori către Wilhelm Fliess*, p. 251)

Lăsând deoparte scurta „zarvă“ iscată de publicarea *Tratatului,* n-am trăit decât o existență neștiută: am suferit oare cu adevărat din pricina asta? Mă aflu încă la stadiul întrebărilor.

Melancolia de a fi fost înțeles – nu-i alta mai mare pentru un scriitor.

Crizele mele de urât: nu pot scăpa de ele decât ieșind din casă: strada ca remediu… Câtă vreme rămân între patru pereți, este cu neputință ca o criză să treacă.
Nu există criză profundă care să nu aibă un fundament fiziologic și metafizic totodată.

1 martie 1964 De aproape un an n-am văzut decât două filme cumplite: *Mein Kampf și Animalele.* Ultimul e destinat „familiilor“; de fapt, ar trebui să fie interzis tuturor, afară de asasini și „pesimiști“. „Viața“ e mai rea decât

tot ce ne putem închipui: e un coşmar permanent. Toate făpturile tremură, chiar şi leii. Este cumplit, cumplit.

Mila rămâne totuşi cel mai bun lucru închipuit vreodată.

2 martie Filmul ăsta despre *Animale* m-a întors pe dos. M-am gândit la el azi-noapte, m-am gândit la sculare, mă gândesc încă în dimineaţa asta. Spectacolul dobitoacelor care se extermină reciproc, nu al animalelor de pradă care le sfâşie pe cele slabe, nu are nimic nou: e un lucru ştiut dintotdeauna. Dar n-am văzut niciodată în răstimp de o oră atâta frică şi atâta fugă. Toate animalele astea, agresorii şi victimele, prinse într-o goană nebunească! De vreme ce viaţa nu se poate menţine decât nimicindu-se, trebuie s-avem curajul să tragem consecinţele. Ce consecinţe? Să fugim de viaţă, pentru început.

Sânt tare prost înzestrat în „lupta pentru viaţă“. Căci „viaţa“ nu mă interesează îndeajuns ca să lupt în numele ei.

Nimic important nu se poate înfăptui fără cruzime.

A avea „caracter“ înseamnă a fi capabil de cruzime.

I-am suportat pe oameni vreme de cincizeci şi trei de ani – iată la ce ar trebui să mă gândesc ori de câte ori mă asaltează îndoiala de mine însumi. În fiecare dintre noi există lucruri ce ne-ar putea duce la sfinţenie, ce spun? fiecare ar fi socotit sfânt, dacă durerile i-ar fi ştiute.

Mereu acelaşi refren: ai vrea să stai de vorbă cu îngerii şi eşti nevoit să iei masa în oraş…

5 martie *Căderea în timp* – e titlul „cărţii“ pe care am terminat-o. De-aş putea crede în ce fac!

„Duşman al neamului omenesc“, unicul titlu la care ar fi onorabil să aspiri – titlu ce nu se mai decernează însă.

Ca să suportăm o înfrângere nu avem nici o altă resursă afară de absolut sau de cinism. (Refugiul în absolut ca să ascunzi o înfrângere presupune, de

altfel, o anumită doză de cinism, de ironie mai degrabă.)

Urâtul se leagă de toate fenomenele importante, şi deci cotidiene, ale vieţii: de digestie în primul rând. Am spus-o îndeajuns: tot ce-i adânc în noi îşi are rădăcinile în fiziologie.

Nimic nu-mi va putea scoate din minte că lumea asta e rodul unui zeu tenebros, al unui demiurg blestemat. Tainice lanţuri mă leagă de acest zeu, aparţin descendenţei sale, îi prelungesc umbra, înclin chiar să cred că e menirea mea să epuizez consecinţele blestemului ce atârnă asupra lui şi a operei sale.

Ceea ce place îndeosebi la Paris* este spectacolul căderii unui om.

*De ce doar la Paris? E vorba aici despre o caracteristică fundamentală a firii omeneşti.

Nimeni nu e modest, fiindcă nimic nu te face să devii modest. *Orgoliul înfrângerii.*

Purta pe frunte stigmatele succesului.

Potrivit tradiţiei evreieşti, Adam a fost creat pe locul unde se afla altarul de la Ierusalim; şi tot aici şi-a avut sălaşul până la moarte, după izgonirea sa din paradis.

Ruşine, ruşine, ruşine. Ceartă cu un negustor, în legătură cu o butelie de gaz. Îl ameninţ, mă înfurii atât de tare că nu mai pot vorbi, urlu, tremur. Şi sânt dezlănţuit până-ntr-atât că nu mai reuşesc să mă *privesc*, nu mai „realizez“ starea în care mă aflu, spre deosebire de iritările mele obişnuite când mă *văd* ambalându-mă.

Ştiu ce m-a scos din fire: negustorul ăsta, pe care îl *urăsc* de mult, deşi nu l-am văzut decât de trei sau patru ori cu totul, l-am simţit *mulţumit* că nu mi-a satisfăcut cererea.

Dispariţia animalelor, lichidarea lor mai bine zis, e un act de o gravitate fără precedent. Călăul lor a invadat literalmente peisajul. Nu mai încape nimeni de el. Ce tristeţe să vezi un om acolo unde cândva puteai să contempli un cal!

Dacă aztecii practicau sacrificiul uman, e pentru a-i îmblânzi pe zei, cărora li se oferea sânge ca să împiedice prăbuşirea universului în haos.

Ce dreptate aveau acei precolumbieni să creadă în necesitatea unui act contra naturii, zilnic repetat, pentru ca natura să nu se destrame şi să nu se năruie!

…Orice aş face, nu pot să cred în „legi“; universul nu dăinuie decât printr-o intervenţie supranaturală oarecare. La capătul unei perioade cosmice însă, odată cu încetarea intervenţiei, lumea se spulberă pe dată.

Înecat în eşec…

O religie nu e vie decât înainte de elaborarea dogmelor. Nu credem cu adevărat decât atâta vreme cât nu ştim exact ce trebuie să credem.

Nedreptatea – temelia acestei lumi. Nedreptatea e fundamentul acestei lumi. Fără ea, te întrebi dacă ar exista ceva solid, ceva durabil pe acest pământ.

Amărăciunea măruntaielor.

E nevoie de un mare curaj ca să înfrunţi primăvara.

Mă simt extrem de aproape de byronismul rus, de la Peciorin la Stavroghin.

I-am scris lui Armei Guerne despre *Căderea în timp*: „Îndoielile mele nu mi-au putut învinge automatismele. Continui să fac gesturi la care îmi e cu neputinţă să ader. Tragedia acestei *nesincerităţi* alcătuieşte însăşi substanţa opusculului meu“.

La Paris, scot gemete la fel de *gratuite* ca ale ţăranilor din ţara mea. Suspine ce vin din adâncul mileniilor, suspine de totdeauna.

Demiurgul cel rău

Lumea asta nu poate fi decât opera unui demiurg suspect, ba chiar rău.

„La sfârșitul secolului al XII-lea, câțiva adepți ai dualismului moderat din Italia credeau că, după ce i-a dat un chip Evei, diavolul a avut în persoană relații cu ea, Cain fiind fiul lor; din sângele acestuia s-au născut câinii, al căror fidel atașament față de oameni este menit a dovedi originea lor omenească“. (C. Smidt, *Istoria și doctrina sectei Catarilor sau Albigenzilor,* Paris, 1849, vol. II, p. 69)

După o scriere maniheeană, *mânia* e rădăcina *copacului morții.*

Nimeni nu e mai în măsură ca mine să înțeleagă *dedesubturile* blestemului.

Abdicările creierului.

Nu sânt martirul unei cauze, sânt martirul *ființei.*
Simplul fapt de a fi ca factor de suferință.

De ce anume suferiți? — De a fi aici sau acolo, de a fi oriunde aș fi.

Prima datorie a fiecăruia, la sculare: să se rușineze de sine însuși.

Dacă, între animale, câinele este cel mai disprețuit, e fiindcă omul se cunoaște prea bine ca să poată prețui un tovarăș atât de credincios.

Sânt ca acele babe nebune care văd în orice necunoscut un asasin.

Trebuie spus lucrurilor pe nume: toate gândurile mele depind de neajunsurile mele. Dacă am înțeles câte ceva, meritul revine exclusiv carențelor sănătății mele.

Scrisorile Simonei Weil către părintele Perrin, scrise în timpul războiului și publicate în *Așteptarea lui Dumnezeu* – rareori am citit un lucru de o asemenea forță în ce privește exigența absolută față de sine. Respectarea Adevărului atinge aici tragicul.

Cui să te rogi în fundul acestui univers veștejit?

Angoasa care îşi este hrană sieşi. Se umflă, se exacerbează din orice. Să ştii că n-are „motiv“ şi să continui totuşi s-o înduri suferind din pricina ei. Nu pot s-o stăpânesc, izvorăşte din toate slăbiciunile mele, dintr-o sfârşeală pe care mă văd nevoit s-o caracterizez drept *ontologică.*…

Pe cât e cu putinţă, să fugi ca de ciumă de cuvintele „infinit“ şi „eternitate“.

Popor nefericit şi necinstit…

Orice lucrare săvârşită în adâncime presupune un oarecare gust pentru reluarea obsesivă.

Zilele în care orice, cea mai neînsemnată veste proastă, mă cufundă într-un urât total de care mi-e cu neputinţă să mai scap şi care-mi dă senzaţia că nu se va sfârşi nicicând, ba chiar că îmi va supravieţui.

Nimic nu mă încântă mai mult la Caligula decât ordinul dat străjilor sale să facă linişte în preajma grajdurilor în noaptea care preceda ieşirea calului său în arenă.

Discursul lui Othon înainte de a se sinucide. Refuză să se plângă sau să acuze, fiindcă, după el, „a-i acuza pe zei sau pe oameni e un semn că vrei încă să trăieşti“.

17 martie 1964

Adineaori, amintiri foarte precise din cămăruţa mea de pe Schumannstrasse la Berlin, de acum *treizeci de ani*\ Cât eram de nefericit pe vremea aceea! N-am trăit de atunci singurătate mai apăsătoare.

Heidegger şi Céline – doi sclavi ai *propriului* limbaj, până într-acolo că a se elibera de el ar fi pentru ei echivalent cu a dispărea. Să devii robul propriei maniere ţine de necesitate, de joc şi impostură. Cum să discerni ce revine fiecărui element? Totuşi fenomenul primordial este *necesitatea.* Şi asta îi absolvă pe maniacii unui limbaj numai al lor.

L. Mort de tuberculoză în 1942 sau în 1943. În timpul ofensivei germane din 1940, îmi aduc aminte că venise să mă vadă la hotel, în camera mea unde se aflau în vizită doi studenţi români, nu-mi mai amintesc care. Am fost nevoit să ies pentru o jumătate de oră. La întoarcere, studenţii pleacă, iar eu rămân singur cu L. care îmi spune: „Compatrioţii tăi sânt nişte dobitoci, da, dobitoci. Iubesc Franţa!“

Îi era atât de frică să nu fie mobilizat, încât dorea o înfrângere rapidă. Şi totuşi, n-am cunoscut pe nimeni care să fie mai *francez*, în sensul bun şi în cel rău, ca el.

Pasiunea pentru muzică e deja prin ea însăşi o *mărturisire.* Ştim mai multe despre un necunoscut ce i se dăruie decât despre cineva insensibil la ea pe care-l vedem în fiecare zi.

Masochismul nemţesc este insuportabil. Aseară, conferinţă a lui Hans M. Enzensberger. După el numai nemţii au comis crime în ultimul război.

Poporul ăsta nu poate fi decât arogant sau şters, provocator sau laş.

Fiecare crede că urmăreşte singur adevărul, ceilalţi fiind incapabili să-l caute şi nemeritând să ajungă la el.

Nu voi obosi să repet: *libertatea* nu are rost decât pentru omul sănătos; pentru cel bolnav, e un cuvânt golit de sens.

Cruciada împotriva albigenzilor.

Când citeşti aceste orori, simţi cu adevărat bucuria de a fi în afara Bisericii. O instituţie care a fost capabilă de asemenea excese îşi merită numele de *supranaturală.*

Ce vreau, *ce* vreau? Cine-mi va spune vreodată ce anume vreau?

Fără iluzie, nu există nimic. E straniu să afli taina realităţii în irealitate.

A şti ce este *important* – lucrul cel mai rar pe lume. Între toţi cei pe care i-am cunoscut, sânt aşa de puţini aceia ce excelează în acest gen de cunoaştere că i-aş putea numi (patru sau cinci cu totul).

Din punct de vedere biologic, mila este o erezie. O societate „sănătoasă“ nu-i cade niciodată pradă.

După ce mi-am *suspendat* judecata, şi chiar îndoielile, nu-mi rămâne decât să-mi suspend sângele.

Ce e mai bine: să mori uitat sau să mori disprețuit? (Disprețul ține încă de glorie, este o rămășiță a ei.)

Citesc, citesc. Lectura este evaziunea mea, laşitatea mea cotidiană, justificarea incapacității mele de a lucra, scuza pentru toate, vălul care-mi acoperă eşecurile şi neputințele.

Tagebücher ale lui Musil. Îl *simt* mai bine în aceste fragmente decât în romanul său interminabil. Remarca lui despre fidelitate (Irina) ca eclipsă a voinței de a trăi (fidelitate conjugală, în principal). Ceea ce vrea să spună, cred, e că fidelitatea este un semn al lipsei de curiozitate, o lipsă de deschidere. Or, viața…

Prima îndatorire a unui moralist este să-şi *depoetizeze* proza.

21 martie 1964

Literatura contemporană este, punct cu punct, antipodul romantismului. Visătorul de azi este un anti-Novalis.

Ah! de m-aş putea ridica la nivelul celui ce mi-ar fi plăcut să fiu! Dar nu ştiu ce mă trage în jos, cu o vigoare sporind mereu cu anii. Chiar şi pentru a urca iarăşi la nivelul *meu*, trebuie să depun un efort despre care nimeni dintre cei ce m-ar judeca din afară nu şi-ar putea face o idee.

Nici un adjectiv nu s*e potrivește* perfect. Deci orice adjectiv e criticabil, şi rişti folosindu-te de el.

Adjectivul presupune o judecată de valoare, o *interpretare.* Ar trebui folosit cu moderație. Abuzul de adjective e propriu autorilor de proastă calitate.

Sânt opusul unui aventurier: totul mă înspăimântă şi totul mă oboseşte în lumea asta. Doar la „nivelul“ ideii am un vag gust pentru aventură.

„*Un pervers polimorf*“ – admirabilă definiție dată copilului de Freud.

Una din ultimele spuse ale lui Socrate: „Ar trebui să știi, Criton, că a vorbi în chip impropriu este un rău pe care-l facem sufletelor“.
În agonie, să te gândești la limbaj – frumoasă treabă.

23 martie Criză de *despondency*[38].
Criză de deznădejde, toată dimineața. Există clipe când Dumnezeu *se impune.*

Freud – psihologia lui, comportamentul său de întemeietor de religie. Intoleranța lui, manevrele, teama de „erezie“; trădările, dezertările, relațiile dramatice cu discipolii săi, nevoia de discipoli etc. Fascinant și dezgustător.

E de neînțeles pentru mine că cineva își poate dori discipoli. Și totuși, în perioada mea de sminteală, aveam înfrigurarea și orgoliul unui profet. De atunci, am parcurs cale lungă…

Trei zile minunate în Jura. *Cheile Biennei* și *Lamoura*, stațiune de schi. Doar mersul mă lecuiește – momentan – de toate neajunsurile mele.

— Pesimismul, ca și optimismul de altminteri, este un semn de dezechilibru mintal.

1 aprilie 1964
Acces de melancolie pentru care până și Diavolul m-ar pizmui.

Gândești la începutul crizei de urât; dar nu mai poți gândi când ea atinge o intensitate anormală.
(altfel: Dincolo de un anumit nivel al urâtului nu mai poți gândi) Urâtul cel mare amuțește spiritul.

3 aprilie – Astă-seară, întorcându-mă acasă, cuvântul „descumpănit“ mi-a ieșit pe gură spontan, umplând apartamentul – și universul.

Tot ce scriu nu-i decât tânguire, blestem, palinodie.

A fi un *erou al retractării.*

Dacă o râmă ar putea trăi senzațiile mele, ce milă ar cuprinde-o pentru mine!

Deunăzi, în piață, am privit o clipă un cap de bou cu pielea jupuită. Ochii lui, sau ce mai rămăsese din ei, mi-au dat un fior cumplit.

Ce ecou trezesc în mine versurile lui Alexandr Blok! Ca și personajul de care mă simt atât de aproape!

Alexandr Blok în *Jurnalul* său, sub data de 15 aprilie 1912: „Ieri, naufragiul *Titanicului* m-a bucurat nespus: mai există așadar Ocean“.

Cea mai neînsemnată amintire îmi face praf prezentul. Trecutul care năvălește și mă copleșește, toți anii, zilele fără număr – cum oare să le suport asaltul?

Dacă aș ști măcar ce s-a frânt în mine și ce mai rămâne din cel ce-am fost cândva.

Trăiesc între nostalgia catastrofei și extazul rutinei.

Am citit un text, care nu aduce nimic nou, despre Caroline von Günderode. Despre ea însă nu mă voi sătura nicicând să citesc lucruri pe care le cunosc de mult. E ca și cum le-aș citi pentru întâia oară, atât de adânc este ecoul pe care îl stârnește în mine orice nimic legat de Ea.

8 aprilie 1964 Ziua mea de naștere.

Orice om care creează o operă crede – inconștient, ce-i drept – că e menită să supraviețuiască universului. Dac-ar *simți*, în timp ce-o face, că este perisabilă, nu ar putea-o face.

Nu eram făcut să gândesc, ci *și fredonez.* De altminteri, „gândirea“ mea nu-i decât un refren – posomorât, interminabil.

M-am dus la gara Montparnasse ca s-o aştept pe S. – Sfârşitul vacanţei de Paşti. Mulţime apreciabilă, ca-n timpul revoluţiilor sau al altor mari catastrofe colective. Am închis ochii, cufundat în dezgust şi reverie. Mulţimea asta respingătoare are darul să mă *scoată din fire* – în sensul odios şi totodată în cel poetic. Să părăseşti lumea, iată la ce invită şi la ce obligă ea. *Absenţa* în mijlocul gloatei – o dezrădăcinare mistică atunci când totul viermuieşte în jurul tău.

Se baricadase în propria-i tristeţe.

Vinul era, potrivit maniheenilor, veninul Prinţului Tenebrelor.

O întrebare rumegată la nesfârşit te macină la fel ca o lungă durere înăbuşită.

În contactul meu cu fiinţele se pune în valoare doar ce e rău în mine.

Există un „pesimism românesc“, sau mai degrabă o „teamă de a trăi“ naţională pe care am moştenit-o neîndoielnic.

X. mi-a telefonat adineaori – ca să-mi vorbească despre degringolada lui. A fost la un psihiatru, care i-a recomandat stupefiante ce-i dau o stare de euforie, urmată de crize de depresie. I-am spus că această „fericire cumpărată“ nu face două parale şi că ar trebui să se adreseze cuiva în stare să-l înţeleagă. Un psihiatru, afară de cazul că e un personaj excepţional, nu va reuşi niciodată s-o facă. Dar îi spun totodată că această criză e ispăşirea gloriei şi în egală măsură a operei sale. Trebuie să *plătim* pentru orice reuşită, oricare ar fi aceasta. Nu ne putem înălţa nepedepsiţi deasupra *firii.* Şi, mai presus de toate, un scriitor trebuie să-şi *ispăşească numele.*

În timpul luptei împotriva pătrunderii luteranismului în Spania, Biblia în limba vulgului era interzisă; Carol Quintul însuşi, ca s-o citească în franceză, a trebuit să se adreseze Inchiziţiei pentru a-i cere permisiunea, ce i-a fost acordată nu fără anume ezitare! Şi totuşi, el fost acela care, în recluziunea de la Yuste, de după abdicare, îşi îndemna fiul în scrisori să-i extermine pe eretici.

„Nimic nu e mai rău ca un bolnav vindecat“. — E oare un proverb german? L-am citit în *Convorbirile* lui Luther. Vorba e de-o exactitate minunată.

E falsă afirmație afirmația lui Origene, potrivit căreia fiecare suflet are trupul pe care îl merită.

Zadarnic îmi frământ mintea, nu reușesc să aflu ce caut pe acest pământ.

Activitatea care s-ar potrivi cel mai bine cu senzațiile mele ar fi o cugetare vagă la condiția îngerilor.

Primăvară. Nu sânt pregătit pentru nici un anotimp: fiecare mă ia prin surprindere fără să știu cum să-l înfrunt, cum să-l suport.

„Bucuria declinului“, despre care vorbește Baudelaire, am cunoscut-o, am cultivat-o și m-am temut de ea – ca nimeni altul!

Cartea de buzunar nu-și putea face apariția decât într-o epocă în care nu mai există *inițiați*.

Nimic nu-i mai penibil decât să te știi neînțeles. Demn de admirat e numai meritul inconștient.

În fond, nu aparțin acestui timp. Chiar și *Tratatul* meu este din altă epocă. Inactualitatea mea e deopotrivă istorică și metafizică. Oricine este mai *contemporan* decât mine.

Singura regulă „valabilă“: să-ți continui opera, fără să te gândești la ceilalți, să rămâi tu însuți, fără amărăciune sau trufie, precum un Zeu fără adoratori.

Ori de câte ori sufăr din pricina oamenilor, mă refugiez în disprețul de mine însumi. Îi birui astfel și le uit loviturile.

Cu neputință să te înțelegi cu cineva care nu are o rană ascunsă oarecare.

Dac-aș vrea să redau tonul celor ce simt, ar trebui să pun un semn de întrebare după fiecare cuvânt.

Zadarnic încerc să mă opun tristeții mele, de învins învinge ea întotdeauna.

Orice suspendare a mișcării mă cufundă în tristețe.

Am fost întotdeauna obsedat de zeii depășiți și templele pustii.

J. P. Sartre: un institutor atins de masochism.

Aș vrea să scriu o reabilitare generală a *ereziilor.*

Adevăratul profet e acela care suferă de obsesia viitorului, fără să creadă în „progres“.

Citesc tratatele antimaniheene ale Sfântului Augustin. După ce a fost vreme de zece ani un adept al lui Manes, îi devine cel mai înverșunat adversar. Are toate subtilitățile trădătorului. Limbut, gâlcevitor, despicând firul în patru, cum nu găsești nici în rândul sofiștilor. Fără a mai pune la socoteală patima, care face din el un demn urmaș al Sfântului Pavel. — Defectul său cel mai mare: prolixitatea.

Când te cuprinde urâtul, și te copleșește, ce ușurare reprezintă gândul că ai putea fi îndrăgostit și că nu ești, că scapi astfel de un nesecat izvor de suferințe. – (A fost o vreme când mă consolam de toate cele cu ideea c-aș fi putut avea nefericirea să fiu… rege!)

Caracteristic falsului profet e faptul că stârnește aprobarea unanimă. La fel se întâmplă cu scriitorul, cu omul politic și cu oricine *are priză* la oameni.

Toate problemele mele ar fi rezolvate dac-aș trăi tot atâtea clipe de *jubilare* câte trăiesc de urât. (în jubilare, îmbrățișezi *totalitatea ființei.)*

Cea mai mare parte a timpului mi-o petrec pocnindu-i pe oameni, suduind pe unul şi pe altul până ajungem la încăierare. Stârnesc, de dimineaţa până seara, scandaluri de care-mi vine să roşesc, provoc necunoscuţi, răstorn totul în calea mea – dar toate astea, vai, doar în închipuire!

De regulă, ne amintim de cei ce s-au purtat odios cu noi şi suferim din pricina asta; ni se întâmplă însă – rareori, e drept – să ne amintim şi de prilejurile în care am fost chiar noi odioşi, ba chiar mârşavi: durerea ce-o resimţim atunci e mult mai ascuţită.

Se căia lesne: crize de conştiinţă fără efort şi fără frământare. Un *automat al remuşcării.*

Expoziţie suprarealistă. Tot ce e „şoc“, tot ce e provocare se anulează de la sine după câţiva ani. În artă şi în toate, nu ţine decât ce a fost făcut în singurătate, *faţă în faţă cu Dumnezeu,* fie că eşti credincios sau nu.

Omul e aidoma lui Macbeth după ce a săvârşit crima: a da înapoi e pentru el cu mult mai greu şi mai plictisitor decât să meargă înainte, să se înfunde tot mai mult în ireparabil.

X. se zbuciumă zadarnic, n-are decât un *suflet de discipol.*

În timpul peregrinărilor mele prin Jura, am văzut o pisică izbită de o maşină şi proiectată la distanţă, pe când voia să traverseze drumul. A scos un ţipăt *cu neputinţă de uitat* –, apoi a rămas locului, la margine de drum, nemişcată, privind fix nu ştiu ce punct din spaţiu; – privire, de asemeni, cu neputinţă de uitat.

Două categorii de oameni pe care îi detest: cei care admiră totul şi cei care nu admiră nimic. Dar dacă trebuie să aleg, îi prefer pe primii.

Mi-am reprimat toate entuziasmele: ele *există* totuşi, alcătuiesc fondul meu neexploatat, *viitorul* meu, poate.

De câte ori mă apuc să „adâncesc“ o problemă, cursul gândirii mele e întrerupt şi apoi chiar suspendat de irupţia unor vechi ranchiune care-mi pun stăpânire pe conştiinţă, alungând tema ce o preocupa.

Nu accepta să trăiască la remorca lui Dumnezeu.

Kierkegaard: un Tertulian *de după* romantismul german.

27 aprilie Duminică după-amiaza. Soare, *deci* străzile invadate de o mulţime – urâtă dincolo de orice închipuire. Nişte monştri. Cu toţii scunzi, degeneraţi, veniţi de pretutindeni; căzăturile continentelor, scursura globului. Te duce gândul la Roma Cezarilor, sufocată de drojdia imperiului. Orice oraş care devine la un moment dat centrul universului îi este şi cloacă – în virtutea aceluiaşi fapt.

N-am ştiut niciodată ce să fac cu mine şi nu-mi vine să cred că am fost în stare să mă fofilez vreme de atâţia ani.

Nu aştept nimic de la nimeni, şi totuşi sper, nu încetez să sper… în ce? – mi-ar veni greu să spun.

Citesc într-o biografie a lui Alexandr Blok această remarcă naivă şi profundă despre procesul decăderii: „Dispare râsul, apoi dispare şi surâsul“.

Şubrezit de un lung exerciţiu al disprețului.

Nimic nu paralizează mai tare efortul creator al spiritului ca aprofundarea istoriei ideilor. Istoria filosofiei este negarea filosofiei. (Cu afirmaţia asta mi-am început diploma de licenţă în filosofie, la Bucureşti, în 1931, spre stupefacţia bătrânului profesor care mi-a cerut „explicaţii“.)

1 mai Patru zile de plimbare (pe jos) în Picardie. Saint-Valéry-sur-Somme, Cayeux, Criel, valea râului Yerres, Pădurea de lângă Gamaches. Splendid, dar totul s-a sfârşit cu o criză: prea mult *verde* îmi cade greu; marea era verde, câmpul şi el de-un verde insuportabil. N-am resimţit niciodată cu asemenea intensitate indispoziţia asta pe care-mi vine s-o numesc *neurastenia verdelui.*

„Iisus a zis: «Profetul nu e primit în oraşul său, iar doctorul nu-i lecuieşte pe cei care-l cunosc.»“ *(Evanghelia după Toma,* 36)

Orice om, indiferent de înzestrare, de îndată ce dobândeşte importanţă în ochii semenilor săi, devine sclavul lor, în orice caz îşi pierde libertatea. Şi nu-şi mai poate păstra poziţia în faţa lor decât frizând impostura la fiecare pas.

Avantajul de a fi „necunoscut“ stă în faptul că nu trebuie să joci nici un rol, nici măcar pe acela de „neînţeles“, mai odios chiar decât cel de vedetă.

Suferinţa e aceea care dă valoare extravaganţei, răscumpărând-o. Căci fără suferinţă, ea nu-i decât bufonerie.

Orice originalitate, literară sau de alt ordin, pe care n-o plătim extrem de scump, pe care nu o *ispăşim,* e joc şi acrobaţie. Vechea poveste: nu-i putem crede decât pe martiri.

Orice formă de neputinţă comportă un caracter pozitiv *în ordine metafizică.*

Doar strigătele noastre ne supravieţuiesc.

Nu e uşor să scrii despre Dumnezeu când nu eşti nici credincios şi nici ateu: şi, neîndoielnic, drama noastră este de a nu mai putea fi nici una, nici cealaltă.

Îndeplinesc condiţia primordială ca să fac literatură: trăiesc în *neesenţial.*

Condiţia primordială ca să faci literatură: să trăieşti în neesenţial.

Nu sântem fericiţi decât dacă ne lăsăm mistuiţi de setea de neesenţial.

9 mai Şase ore şi jumătate de conversaţie. Dezgust, oboseală, furie, dorinţă de a-mi zbura creierii.

Toate clipele mele se-nvârt în jurul aceleiaşi certitudini: *Imposibilitatea.*

Cuvântul ăsta are asupra mea efecte magice. Îmi rezolvă toate problemele, mă face fericit dinaintea Insurmontabilului.

Sufletele care contează sânt cele ce cultivă o exigență absolută (sau: care au exigența absolutului). Toate celelalte sânt pleavă omenească sau ciurucuri.

Orice gând profanator are ceva pueril.

Împărtășesc opinia lui Hume despre Tacit: „cel mai profund spirit al Antichității“. Când te gândești că mare parte a operei sale s-a pierdut, în vreme ce opera cutărui sau cutărui Părinte al Bisericii s-a păstrat integral!

Sânt prea mulți oameni, prea multe chipuri – nu mai putem rămâne față în față cu Dumnezeu!

Trebuie să merg la un concert, unde sânt așteptat. Cu neputință să nu mă duc.

Atât de mare îmi este câteodată nevoia de singurătate, că până și ideea de a merge să mă întâlnesc cu cineva m-aduce într-o stare vecină cu nebunia.

Există la Simone Weil o latură de Antigonă care a ferit-o de scepticism și-a apropiat-o de sfințenie.

Când dau peste clișeul: „plictis incurabil“ – am o strângere de inimă: clișeul ăsta e un diagnostic, diagnosticul *meu.*

Să te zvârcolești ca un zeu otrăvit.

Calomnia ca binefacere.

„Cred că pentru un om schimbarea de religie e tot atât de primejdioasă ca pentru un scriitor schimbarea limbii“. (Simone Weil, *Scrisoare către un monah*, p. 34)

Rusaliile. Am terminat de frunzărit o carte despre ultima dragoste a D-nei de Staël. Ideea că toate personajele evocate în ea sânt *moarte* mi s-a părut atât de insuportabilă c-am fost nevoit să mă întind.

Omul care n-ar mai putea trăi cu nici un chip ar fi acela care tocmai a avut o viziune fulgurantă și exactă a *Viitorului.*

A trăi este o imposibilitate de care am devenit conștient neîncetat, zi după zi, vreme de să spunem, patruzeci de ani…

Pentru un scriitor, „izbăvirea“ e un dezastru fără seamăn. Mai mult ca oricine, el are nevoie de propriile-i cusururi; dacă scapă de ele e pierdut.
Să se ferească, așadar, să devină *mai bun*! Va regreta amarnic.

Îmi amintesc ruina anumitor sate românești: numai când mă gândesc la ele simt că mă sfârșesc…

Nevrozatul e un om ce nu poate *uita.*
(Orice nevroză izvorăște din neputința de a uita.)

Ura, ba nu, groaza pe care mi-o stârnesc contemporanii mei este nemărginită. Mă îndoiesc c-aș fi reacționat la fel de-aș fi trăit în altă epocă.
Ceea ce mă îngrozește nu este prezentul, ci viitorul. Ori de câte ori mă gândesc la el, mă simt de-a dreptul rău. Privesc în depărtare la vremurile ce-au să vină – ca un *anti-profet.*

Una peste alta, ceea ce este mai adevărat în mine e scepticismul meu. Nici n-ar putea fi altfel la cineva lipsit în mod atât de evident de „caracter“.

Mă scol, în anumite dimineți, cu desăvârșire *golit* de orice convingere. Urmează apoi o zi întreagă în care trebuie să mă prefac că cred în lucruri.

Dacă mă descurajez atât de lesne nu-i oare fiindcă, în fond, iubesc înfrângerea într-atât că nu mă pot lipsi de ea?

„Cunoaște-te pe tine însuți“. — Trebuie oare făcut din asta o datorie a fiecăruia? Fără îndoială, nu. Doar în măsura în care nu mă cunosc pe mine

însumi mă pot realiza şi pot face ceva. A *te* cunoaşte este din fericire cu neputinţă. Căci nimic nu ne paralizează mai tare decât faptul de a şti cum stăm, de a ne cântări defectele şi meritele, de a avea o imagine exactă a capacităţilor noastre. Doar acela care se înşală asupră-i, care ignoră motivele secrete ale faptelor sale – doar acela poate crea. Un creator transparent sie însuşi nu mai creează. Cunoaşterea pe care o are despre sine îl transformă în *critic* – al său şi al celorlalţi. Cunoaşterea de sine înăbuşă *demonul.* Iată unde trebuie căutat motivul adânc al faptului că Socrate n-a scris nimic. Nu s-a ferit îndeajuns de cunoaşterea ce avea de sine, nu ştia că aceasta avea să-i împuţineze, ba chiar să-i lichideze tenebrele ascunse de care nimeni nu se poate lipsi dacă vrea să lase o operă.

Am văzut *Gemenii* lui *Goldoni* cu o trupă italiană. Spectacolul desăvârşit. De ce? Fiindcă nu se poate concepe o versiune mai bună, fiindcă mintea nu poate închipui nimic *dincolo* de interpretare, o altă interpretare.

Toţi scriitorii romani erau veniţi din provincii. Doar Iuliu Cezar şi Lucreţiu erau născuţi la Roma.

Îmi place destul de mult ideea gnostică potrivit căreia lumea a fost trasă la sorţi între îngeri.

Copiii care nu roşesc din cauza propriilor părinţi sânt irevocabil condamnaţi la mediocritate.

Nimic nu-i mai sterilizant decât să-ţi admiri „genitorii“.

25 mai 1964 Neajunsul de a nu putea urmări mai multe idei deodată şi, mai cu seamă, mai multe căi! Sufăr de el mai mult decât oricine. Mă angajez într-o direcţie; mi se face o propunere care mă îndepărtează de ea. S-a terminat cu mine! Abandonez primul proiect şi nu mă mai gândesc decât la cel de-al doilea. De aici eşecul inevitabil în tot ce întreprind.

Discontinuitatea e blestemul spiritului.

Împrăştierea e funestă; obsesia e şi ea, dar totuşi mai puţin. Oamenii fecunzi sânt obsedaţi capabili să-şi înnoiască obsesiile. Doar o inteligenţă urmărită de un acelaşi cerc de idei e capabilă să realizeze ceva. Trebuie să ştii să te repeţi *în profunzime.*

Numai operele ratate ne permit să întrevedem esența artei.

„Amărăciune revărsată“ (Baudelaire).

A ști că nimic nu-i *real* înseamnă a fi înțeles *totul.* Dar cunoașterea asta nu se dobândește prin meditație; se naște odată cu noi și se dezvoltă odată cu noi. Nu avem nici un merit c-o deținem.

O *repetiție generală.* Criticii erau la post: ce meserie! Să-ți petreci viața *judecând.* Aș prefera să odihnesc în neutralitatea unei cripte.

27 mai 1964

Zile întregi în care n-am putut să fac nimic. Abdicare a creierului. Eclipse zilnice ale memoriei. E nevoie de un anumit curaj ca să înfrunți toate simptomele astea.

Până unde poate lupta spiritul împotriva uzurii organismului? Nu-i resimte oare efectele, indiferent de încordarea în care se menține?

„Gustul pentru extraordinar este trăsătura mediocrității“. (Diderot)

Întreg secolul al XVIII-lea francez se află aici. Nici nu e de mirare că l-a tratat pe Shakespeare drept „barbar“.

28 mai – Aseară, într-un salon, contemplam gâtul unei doamne și-mi spuneam că acea carne albă e menită criptei. Câteva pahare de whisky m-au făcut să uit acest gând, această imagine mai curând. Frecvența obsesiilor funebre e semn că spiritul meu trece printr-o perioadă proastă.

Cei care scriu despre umilință cu aerul că și cred în ea mă fac să râd. E un sentiment *imposibil.* La ce bun să vorbești de ceea ce nu poate exista? Și totuși, dacă un sentiment ar trebui să fie *obligatoriu,* e chiar acesta. Să ni-l închipuim atotstăpânitor; comun tuturor muritorilor: viața s-ar schimba radical. Dar e cu neputință, căci vieții – imbold, afirmare a ființei – îi repugnă umilința, o refuză din toate puterile și nici n-o poate închipui măcar.

Visez o limbă ale cărei cuvinte, ca niște pumni, ar zdrobi fălcile…

Furie care nu m-a părăsit de azi-dimineaţă. În lumea editurilor nu întâlneşti decât deşeurile literaturii. Telefoane veninoase. Certuri cu imbecili. Cum de pot să-mi pierd vremea cu asemenea oameni?

După o criză de furie. Senzaţie de ruşine, evident, însoţită de invariabila reflecţie: „Aşa, măcar ştiu că trăiesc“.

După o explozie de furie, nu dorim nici să rămânem mânioşi, nici să ne liniştim; le dorim mai degrabă pe amândouă deodată, ca şi cum am putea împăca turbarea cu seninătatea.

Privesc prin lucarnă păsările rotindu-se pe cer la ora asfinţitului! Fac de milioane de ani acelaşi şi acelaşi lucru! înţelepciune ereditară absolută. Ar fi trebuit să fim ca ele, căci e preferabil să fim orice, numai ce sântem nu.

Când te gândeşti că palidul Rafael a fost idolul romantismului german şi a fost socotit apoi, de-a lungul secolului al XIX-lea, culmea picturii! Sau că ilizibilul Schiller întruchipa în aceeaşi vreme poezia însăşi, în timp ce Hölderlin nu contează cu adevărat decât de la începutul acestui secol.

Ceea ce-i condamnă pe aproape toţi filosofii (excepţiile pot fi numărate pe degete) este că nu-i trece nimănui prin minte să recurgă la ei în clipele de amărăciune.

Toate exploziile mele de mânie, ştiu de unde vin: sânt furios pe mine însumi, mă deprimă faptul că nu pot lucra, iar rezultatul este că-mi căşunează pe ceilalţi şi-mi vărs asupra lor mânia al cărei unic obiect ar trebui să fiu eu însumi.

Demonul împrăştierii.

Teama de a-ţi face duşmani poate proveni fie din delicateţe, fie din laşitate. Trebuie să cunoşti însă foarte bine pe cineva ca să ştii care din cele două îi inspiră teama în cauză.

Orice om care se înfierbântă şi ridică glasul trădează o lipsă de încredere în sine.

Pesimiștii nu au dreptate: văzută de departe, viața nu are nimic tragic, nu-i tragică decât de aproape, privită cu de-amănuntul. Vederea de ansamblu o face comică și inutilă. Lucru adevărat și despre trăirile noastre intime.

Cu neputință de spus de ce pune o idee stăpânire pe noi și nu ne mai dă pace. Ai zice că se ivește în punctul cel mai slab al spiritului nostru sau, mai precis, în punctul cel mai *primejduit* al creierului.

Facultatea de a deznădăjdui presupune o anume ferocitate ascunsă. Suspect e orice om căruia îi *place* să-și piardă speranțele toate, oricine se complace în ireparabil.

(În care cerc al Infernului i-a azvârlit Dante pe cei care-și cultivă *propria* tristețe?)

De-ar fi să dau ascultare instinctului meu cel mai profund, aș striga de dimineața până seara și-n toate nopțile mele: „Ajutor!“

În ce carte veche am citit oare că tristețea se datorează „încetinirii sângelui“?

…Asta și e, un sânge stătător.

Graba e unica rădăcină a oricărei tragedii.

(De ținut minte vorba spusă de Stalin despre Hitler, pe când acesta era în viață: „E un om capabil, dar nu știe s-aștepte.“)

Cu anii, totul se schimbă la o ființă, numai glasul nu. Doar el asigură identitatea unui individ. Ar trebui luate *amprentele vocale.*

11 iunie – întins în pat astăzi după-amiază – de parcă mi-aș veghea cadavrul. Când te gândești că într-o zi voi „adopta“ postura asta pe vecie!

Spiritul blocat, impermeabil la orice altă idee afară de aceea a creatorului cel rău.

Doamne, ajută-mă să-mi dezleg spiritul, sfărâmă lanţurile în care l-a prins Vrăjmaşul. Nu mai pot trăi sub vrajă, în punctul mort al Timpului. De-aş putea să mă smulg din stagnarea asta, din dizgraţia divină care s-a abătut aspră-mi! Mi-a fost dat să îndur marele refuz al zeilor.

Dejunurile în oraş. Aici înţelegi, auzindu-i pe oameni perorând, cum poate degenera oboseala în ură.

Mă întreb de unde poate veni angoasa asta care mă năpădeşte intermitent în anumite zile, şi uneori zi de zi vreme îndelungată.

Era de o bunătate morbidă.

În general, sânt socotit (de unii, ar trebui s-o spun) mai degrabă *bun;* şi asta fiindcă n-am destul timp ca să fiu rău. Apoi, cum am o mare capacitate de a regreta, sufăr inevitabil din pricina tuturor mârşăviilor ce mi se-ntâmplă să comit. Mă căiesc de întreg binele şi întreg răul pe care-l fac. Ar trebui să rămân pururi dincolo sau dincoace de fapte, să mă istovesc în virtual… De altminteri, asta şi fac de obicei. Nu există veleitar mai mare decât mine. Un avorton, un amărât – cu câteva scuze metafizice.

Nu sânt un scriitor, nu ştiu să pregătesc trecerile, nu cunosc arta de a lungi pelteaua şi asta face ca tot ce scriu să aibă un aer sacadat, ciopârţit, discontinuu, stângaci. Am oroare de cuvinte, or, etc… etc.
Concizia – privilegiul şi năpasta mea.

Am toate motivele să cred că tatăl meu a murit în deznădejde. Cu un an sau doi înainte de a se stinge, i-a spus unui actor, întâlnit pe treptele catedralei din Sibiu, că se întreabă dacă, după atâtea încercări nedrepte, Dumnezeu mai înseamnă ceva. La peste şaptezeci de ani, după cincizeci de ani de carieră ecleziastică, să pui cu seriozitate la îndoială zeul pe care l-ai slujit! Poate că asta a fost pentru el adevărata trezire, după atâţia ani de somn.

Reînvierea trupurilor – de necrezut că a putut fi acceptată, când simpla privelişte a unui cadavru e de ajuns ca să o năruie. O religie, cu cât conţine mai mult *inimaginabil*, cu atât are mai multe şanse de a dăinui. În această

privinţă, creştinismul s-a depăşit pe sine. De neînchipuitul nu poate fi împins mai departe.

După câtăva vreme, aproape toţi aceia care mi-au găsit oarecari merite au sfârşit prin a-mi întoarce spatele. Mi-am pierdut toţi „admiratorii“, dac-am avut vreodată unul. *Inspir dezamăgire.*

Simţul ridicolului face anevoioasă orice faptă. Fericiţi cei care nu-l cunosc. Providența va fi vegheat asupra lor.

M. - Are simţul ridicolului într-un grad aproape maladiv: este şi va fi nefericită.

Ceea ce detest cel mai mult sânt oamenii cu sistem, cei care n-au idei, ci o *ştampilă* pe care o trântesc peste idei. Au semnătură, nu personalitate. X. – are întotdeauna acelaşi răspuns, oricare ar fi întrebarea pe care i-o pui. De aceea a şi rezolvat toate problemele.

Ereditate – cuvântul ăsta îmi dă prin sine însuşi fiori. *Fatalitatea* antică era mai suportabilă şi mai îndurătoare.

Psihanaliza va fi într-o bună zi total discreditată, nu-i nici o îndoială; ceea ce nu înseamnă că nu-mi va fi distrus ultimele urme de naivitate. După ea, nu vom mai putea fi niciodată *inocenţi.*

Spiritul *răvăşit* de luciditate.

Mi-e cu neputinţă să-mi îndrept cusururile. — Ar trebui să mă străduiesc. Dar am făcut-o. Ar fi mai înţelept să ne acceptăm. Să renunţăm la iluziile creştine. Să afirmăm cu tărie ireparabilul.

Iar dacă ni se întâmplă să învingem vreun cusur, era înscris în firea noastră să-l biruim. Nu era, la drept vorbind, un cusur, ci numai un *obstacol.*

„Ce prost ne-a întocmit natura“, îmi spunea deunăzi o bătrână roasă de beteşuguri. „Păi, chiar natura e prost întocmită“, ar fi trebuit să-i răspund.

Eram făcut pentru imn, pentru hulă, pentru epilepsie.

În ciuda rânjetelor mele, știu bine că într-o zi mă voi putea topi în Dumnezeu, iar această posibilitate pe care mi-o acord mie însumi nu rămâne fără urmări: mă face să fiu ceva mai indulgent cu sarcasmele mele.

Omul poate trăi fără rugăciune, nu însă fără putința rugăciunii…
Infernul e rugăciunea *interzisă.*

Cu neputință să mă smulg din senzația asta de *pustiire* despre al cărei caracter religios nu am nici umbră de îndoială.

„Lipsa de credință e un cusur pe care ar trebui să-l ascundem atunci când nu-l putem birui“. (Swift)

Disperarea are un singur remediu: rugăciunea – rugăciunea care poate orice, care-l poate crea chiar și pe Dumnezeu…

Să-ți ataci propria țară când e la pământ, să-i aplici lovitura de grație *prin calomnie* – nu oricine e în stare de așa ceva: trebuie pentru asta un curaj neobișnuit. (Să-l numesc *curajul abjecției*?)

Când riști să-ți pierzi mințile la simplul gând că exiști – e semn că te afli în pragul unei cufundări în Dumnezeu.

Este absolut imposibil să te reculegi *cu ochii deschiși.*…

Să fie oare adevărat, cum s-a pretins, că regretul e doar o „formă subtilă de egoism“?

E un lucru de necrezut că poți să aderi la o religie fondată de un *altul.*

La Saint-Séverin, Collegium musicum de la Universitatea din Bonn. Un concert de Marcello de-o eleganță supranaturală, de o suavitate care stoarce lacrimi.

Bătrânul C., care a împlinit de mult optzeci de ani, se dezlănţuie contra mea fiindcă am publicat *Moartea lui Ivan Ilici.* Nuvela l-a îmbolnăvit de-a dreptul. Îmi spune că-i *morbidă.* E scuza pe care o găseşte ca să nu-şi recunoască teribila spaimă de moarte şi faptul că detestă tot ce-l sileşte să se gândească la ea.

Când mă gândesc la pretextele pe care le inventez ca să fug de propriile răspunderi, să mă eschivez de la lucru, nu pot să nu mă socotesc un soi de geniu. Totul îmi pică bine, afară de ceea ce trebuie să fac.

Pozitivă nu e în mine decât nevoia de singurătate. Tot restul e minciună şi trădare, infidelitate faţă de mine însumi.

Să concepi un gând, unul singur – dar care să facă ţăndări universul.

Din tot ce se face nu mă atinge decât ceea ce sugerează o aluzie la altă lume decât a noastră. Nota religioasă, în fond, un accent ce vine de aiurea.

Să nu poţi gândi *eficacitatea* decât în termeni de distrugere.

Scepticismul e forma cea mai subtilă de intoleranţă.

Într-un secol, sau poate mai devreme, se va vorbi despre epoca noastră ca despre un paradis terestru. Când *tot* pământul va fi populat, omul nu va putea găsi oarecare nădejde decât în trecut…

Dacă nu reuşesc în ce m-apuc să fac, e neîndoielnic fiindcă nu o fac cu toată fiinţa, iar ceilalţi, simţindu-mi reticenţele, nu pot avea încredere în mine. Când *prin esenţă* nu aparţii acestei lumi, tot ce faci aici este sortit eşecului. — Singura mea greşeală este că uneori mă plâng de asta, în loc să mă împăunez şi chiar să mă bucur oarecum.

Nimic nu poate egala intensitatea urii unui bătrân. Ranchiuna nu scade cu vârsta; dimpotrivă, creşte.

Orice cruzime îşi are rădăcinile în tristeţe. Gândurile negre din care ieşim cu un suflet de criminal.

Nu scriu decât spre a mă elibera de crizele mele de depresie. — Nu-i un lucru vesel pentru cititor. Dar nu scriu pentru a fi citit.

„Perlă“ găsită într-o teză de bacalaureat: „Trecutul nu este prezentul și, mai ales, nu este viitorul“.

Cu toate astea, e genul de formulă ce poate fi găsită la Sartre și la oricare filosof.

De câte ori citesc despre Swift, nu-mi pot reprima o puternică emoție, căci totul în viața lui este răscolitor. Nu cunosc destin mai straniu ca al lui.

Nu se poate merge mai departe decât am mers eu în perceperea vidului vieții.

Sânt produsul exclusiv al beteșugurilor mele.

Groaza pe care mi-o inspiră viața și al cărei leac îl caut în zadar.

Când sufăr foarte tare de neputința de a lucra, mă consolez spunându-mi că puteam să fi murit de mult și că atunci aș fi lucrat și mai puțin.

Nervii lui nu puteau rezista încercărilor vieții.

Orice individ e un imn lichidat.

Un singur suspin valorează mai mult ca toată știința.

Mă *aștept pe mine.*

Câte regrete am lichidat – și câte mai am încă la dispoziție!

Ceea ce se numește de regulă „a avea suflu“ înseamnă a fi prolix.

Nu există mister decât acolo unde viața se retrage. Obsesia deșertului care mă bântuie.

(Duminică, 12 iulie. Parisul aproape pustiu – o, minune.)

Clipele de dezlănțuire a spiritului, când nimic nu-l poate opri, nici măcar opreliștea supremă care e Dumnezeu.

Nu înțelege cu adevărat religia decât acela care, dacă și-ar asculta pornirea cea mai adâncă, ar scoate un țipăt de „ajutor“ atât de tare, de devastator, încât nici un zeu n-ar reuși să-i supraviețuiască.

În zadar caut pricina inadaptării mele la „viață“, n-o găsesc: dar dacă e cumva o hibă originară, la care ar trebui adăugat epitetul suspect de „metafizică“?

Mi-ar fi urât până și-n Dumnezeu, mai cu seamă în el. În teama asta de un plictis suprem, văd motivul neîmplinirii mele religioase.

(Când suferim de un vid cronic, ne e teamă că ne plictisim pretutindeni, *chiar și în Dumnezeu.)*

Orice coșmar e un vis ale cărui contururi sânt prea precise, prea distincte, în care totul are relief.

Cu cât îmbătrânesc, cu atât îmi dau seama că lucrul cel mai adânc în om este dorința de a se răzbuna. Nimeni nu „înghite“ o insultă sau o umilință, oricât de neînsemnată ar fi. Răzbunarea e datul fundamental al universului moral.

Nu am o senzație de bine decât atunci când nu m-atinge aripa nici unui gând.

Sau

Nu avem o senzație de bine decât în absența gândului.

(Nu există senzație de bine decât dincoace de gând.)

Articolul meu despre „demiurgul cel rău“ nu înaintează. Și asta fiindcă vreau să scriu despre acest zeu ca și cum aș crede în el – or, nu cred. Am nevoie de *el;* dar asta n-are nimic de-a face cu credința.

Omul împlinit nu se teme de moarte; se teme numai înăcritul. Căci e cumplit să mori când nu ți-ai împlinit făgăduielile.

Vorba lui Rusbrock[39] despre soarta damnaților: „Vor muri pururi, fără să sfârșească vreodată a muri“.

Nu sânt un pesimist, iubesc această lume cumplită.

Durerile de urechi sânt cele mai în măsură să-ți facă viața de nesuferit și lumea detestabilă. Ce bine îl înțeleg pe Swift care suferea de așa ceva.

Nu reușesc să mă închipui fără șubreda-mi sănătate.

În seara asta (19 iulie), în timp ce-mi făceam plimbarea obișnuită în jurul grădinii Luxembourg, m-a cuprins brusc o senzație atât de violentă a sluțeniei atotstăpânitoare, că mi-am prins capul în mâini, ca într-o mare deznădejde.

Singura funcție a memoriei mele este să mă ajute să regret.

Nu-i pot iubi decât pe cei ce dau dovadă de o anumită neputință de a trăi.

Incapacitatea mea de a mă aduna, de a-mi concentra atenția asupra unui punct, vine desigur din plictisul meu constant; – cum se face atunci că sânt supus obsesiilor, adică formei morbide a concentrării? Căci ce altceva este o obsesie dacă nu o atenție exasperată?

Puțini scriitori m-au „confiscat“ ca Swift. Sânt nesătul de tot ce îl privește. Acum citesc din nou biografia pe care i-a consacrat-o Walter Scott.

Suferea de o luciditate cronică.

Sânt două zile de când mă târâi cu X. prin Paris. Nici o clipă de singurătate. Bucuria pentru mine e să mă plictisesc în compania mea.

Pe masa de la hotel, X. are o grămadă de medicamente. Asta e deci secretul longevității moderne. O pastilă dimineața, o pastilă seara, o pastilă după fiecare masă.

Omul de azi e un om care se *hrănește* cu leacuri.

Observ cum tristețea îmi macină pe îndelete spiritul…

Câte spirite cu adevărat inclasabile am cunoscut în viața mea? Trei sau patru. Restul, materie umană.

Simt o imperioasă nevoie să umblu. Cu cât căldura de iulie e mai toridă, cu atât nevoia aceasta creste în mine. Iar eu, în loc să merg la țară, mă târâi prin apartament, în ideea că poate voi reuși să lucrez.

Într-o *Istorie a Spaniei* de un anume Maurice Legendre, se poate citi enormitatea următoare: „tradiționala toleranță spaniolă“. Și asta într-un capitol despre Inchiziție!

Poeții slabi citesc aproape numai pe confrații lor, așa cum filosofii slabi citesc alți filosofi. — Unui poet îi folosește mai mult să citească o carte de botanică sau de istorie decât o culegere de versuri. În genere, e primejdios să urmărești creația unui rival.

1 august – în vreme ce Parisul se golește, eu mă învârt prin grădina Luxembourg ca un leu în cușcă.

Singurul serviciu pe care-l putem cere celorlalți este să nu descopere cât de jalnici sântem.

2 august – De trei săptămâni, prima dimineață în care cerul e acoperit. Adevărată izbăvire.

După eseul despre demiurg, mă gândesc să scriu ceva despre plictis – o confesiune în care să descriu *cum* mă plictisesc etc.

X. L-am întâlnit pentru întâia oară prin 1932, la București, la Facultatea de litere. După o jumătate de oră de discuție era cât pe ce să ne încăierăm.

De atunci, de câte ori îl văd, cam la trei ani o dată adică, am aceeaşi reacţie de acum treizeci de ani. Rareori m-a scos cineva din sărite ca el. Guraliv, infatuat, „ideolog“, „legionar“, pretinde că ştie despre toate mai multe decât tine, şi vrea să ţi-o şi dovedească şi nu te mai slăbeşte…

Am văzut azi după-amiază pe chei cartea unui şef de stat african, Nkrumah din Ghana, mi se pare, al cărei titlu se lipseşte de comentarii: *Conştientismul.*

Oamenii despre a căror viaţă nu mă satur să citesc: Swift, Napoleon, Talleyrand, Kleist.

Un republican spaniol întâlneşte la sfârşitul războiului, la un cocktail sud-american, un oficial franchist căruia îi spune: „Cât vă invidiez. Veţi fi atât de *singuri*“. Era perioada în care Spania era totalmente izolată. Nu ştiu să existe vorbă mai *spaniolească.*

30 august 1964 Noapte cumplită. M-am sculat de zece ori, dar încercarea de a-mi stăpâni nervii a fost zadarnică, în cele din urmă am fost nevoit să apelez la *Equanil.*

31 Toate astea fiindcă ieri, în pădurea Vincennes, m-am plimbat o oră în plin soare – ca să *mă bronzez.* Sânt pedepsit: azi sânt mai palid ca oricând…

Întreaga noapte mi-am repetat: *Soarele e duşmanul omului.* Şi bine ziceam.

Mama, foarte practică, îmi scrie: „Toate scrisorile tale sânt pline de melancolie. Ai grijă de nervii tăi!“

Un om întreg ar trebui să aibă curajul de a cunoaşte toate viciile, să le practice chiar, de n-ar fi decât din curiozitate.

Tourtrès (Lot-et-Garonne), în cimitir, mormântul proaspăt al unui sinucigaş, fără nimic deasupra, afară de un bucheţel ofilit, pus nu de familie, ci de gropar.

(Înainte de a se sinucide, „defunctul“ îşi omorâse cel mai bun prieten, iar înainte o omorâse pe soţia sa.)

„Scrierile“ mele au avut oarecare succes doar în rândul femeilor, al câtorva, foarte puţine. Explicaţia o aflu în vorba atât de potrivită a lui Hipocrat: „Femeia înseamnă boală“.

Un om sănătos nu se poate interesa de ce fac eu.

„Colos al cugetării de album“, spune Julien Gracq despre Valéry.

Vorba asta atât de *parşivă* e, vai! destul de nimerită. Când te gândeşti la mulţimea scriitorilor disprețuiți de Valéry.

Nu te poţi dărui metafizicii când ai simţul ridicolului foarte dezvoltat.

(Metafizica şi simţul ridicolului sânt incompatibile.)

11 septembrie Criză de urât. Senzaţia că tot ce fac este sortit eşecului. Încerc să privesc lucrurile raţional, reuşesc pentru o clipă, apoi criza reîncepe. Mi se pare că am ceva motive să mă cred persecutat de soartă.

Nu pot suporta gândul că există oameni – cât de puţini ar fi – care contează pe mine. Nu am nimic de dat nimănui. O, ce jalnice sânt toate astea!

Nu acord valoare absolută decât singurătăţii. Toate judecăţile mele, şi chiar sentimentele sânt funcţie de acest criteriu-limită.

Abstinenţa sexuală e unul din lucrurile cele mai dificile. Trebuie cu adevărat să crezi în Dumnezeu ca să-ţi poţi birui dorinţa.

Toate afirmaţiile mele vin din instincte, din vitalitatea mea, spiritul împlinind doar funcţia de transmiţător. Primejdia de a fi privit în adâncul tuturor credinţelor!

Prejudecata „culturii“. — Oamenii cei mai interesanţi pe care i-am întâlnit (în România mai ales) nu ştiau nici să citească, nici să scrie.

* şi mai *autentici*

De cum răsuceşti o problemă şi o întorci pe toate feţele, îţi dai seama că nu-i chip s-o rezolvi şi că n-are soluţie.

Într-o scrisoare din 3 august 1775, Voltaire vorbeşte de „vacarmul Parisului“.
Ce-ar spune oare astăzi?

Cu cât trec anii, cu atât îmi dau seama că oamenii nu fac decât să se mintă pe ei înşişi, să se tragă pe sfoară – din teamă de adevăr. Lucru întru totul adevărat pentru „literatori şi artişti“.

Kafka către Milenar „Fără tine, nu am pe nimeni, pe nimeni aici, decât frica: prăvălit peste ea şi ea prăvălită peste mine, nopţile ni se scurg agăţaţi unul de celălalt“.

Dacă ne-am putea *vedea* viitorul, am deveni nebuni pe dată.

În 1940, în timpul „războiului ciudat“, căpătasem obiceiul să mă întorc foarte târziu acasă. Locuiam pe rue du Sommerard. Într-o noapte, o târfă bătrână şi cu o înfăţişare stranie îmi ceru s-o însoţesc căci se temea de-o razie. Vorbim de una şi de alta. Noaptea următoare o întâlnesc din nou. Deveniserăm prieteni. În fiecare noapte pe la ora 3, când mă-ntorceam acasă, mă pândea, şi discutam uneori pân’ la ivirea zorilor. Lucrurile au mers aşa până la intrarea nemţilor în Paris, când dispăru. Avea un talent deosebit să joace un personaj sau o situaţie, iar în gesturi avea ceva de tragediană. Într-o noapte în care mă dezlănţuisem împotriva tuturor celor ce dormeau, a *păduchioşilor* de pretutindeni, cum i-am numit, a făcut o mişcare demnă de cea mai frumoasă scenă a lumii, cu mâinile şi chipul ridicate spre cer: „Da’ păduchiosul ăl de sus!“

2 octombrie – Gara de Nord – Saint-Dénis, Enghien – Nici nu te poţi uita afară: totul e de o urâţenie de coşmar. Cât despre oamenii din tren – un fior de dezgust insuportabil, aproape religios.

Toţi teologii ăştia care vor să fie la zi. Unul dintre ei, mai mult sau mai puţin discipol al lui Chardin[40], care vedea doar viitorul, când i-am spus că

uită păcatul originar, mi-a răspuns: „Sânteți prea pesimist“.

Cum să le explici acestor inși că nu există o *teologie de stânga*?

14 octombrie – Nervozitate de sfârșit de lume. Cum să rezişti *fizic* la atâta fierbere?

Indignările mele, sânt departe de a le fi consumat; ele mă stăpânesc și ele mă *consumă*…

Am aproape zilnic crize în care atac pe cineva, în vorbe, în închipuire. Solilocviul unui polemist.

Ne cheltuim furia cum putem.

Capacitatea mea de a suferi e atât de mare încât mă doare și căderea propriilor mei dușmani.

Cuvântul care revine cel mai des sub pana mea și-n gândul meu lăuntric este „*indispoziție*“ – în dublul lui înțeles: fiziologic și metafizic.

Orice judecată morală e *falsă* din temelie. Binele și răul n-au nici o realitate intrinsecă; tocmai fiindcă sânt judecăți. *Abținerea* e un soi de imperativ pentru oricine a reflectat la lucrurile astea.

Cu cât trec anii, cu atât îmi dau seama că ființele pe care le înțeleg cel mai puțin sânt cele pe care le cunosc cel mai bine. Prietenii mei sânt niște enigme.

A trăi e pentru mine o problemă pe care trebuie s-o rezolv în fiecare zi – de parcă ar fi pentru întâia oară.

În mijlocul amărăciunilor, nu uita gândul morții, cel mai mângâietor și cel mai stenic dintre toate.

Nu-i om mai vrednic de dispreț ca mine. Am flecărit până adineauri vreme de trei ceasuri fără oprire la niște prieteni, în loc să stau acasă și să lucrez, să lucrez…

Singurul mod de a trăi fără drame este de a suporta cusururile celorlalţi, *nedorind niciodată* ca ei să se îndrepte. De altminteri, nici n-ar reuși, toate cusururile fiind de neclintit. (Căci e caracteristic cusurului faptul că nu poate fi clintit.)

Mi-e groază să revăd prieteni de tinerețe, după cum mi-e groază să-i revăd pe toţi aceia care-au jucat un rol într-o perioadă anumită a vieţii mele. Măsor, prin ei, fie căderea mea, fie pe-a lor, fie, cel mai adesea, pe-a amândurora.

Parisul, adică romanul, pictura şi teatrul – formele *exterioare* ale spiritului (nu îndrăzneşti să spui: *comerciale).*

29 octombrie – Ceaţa uşor aurie şi frunzele arămii din Luxembourg. Dar toamna *din mine* e mai târzie încă.

Petre Ţuţea. Singurul geniu adevărat pe care l-am întâlnit vreodată. Nenumărate vorbe de duh dispărute pentru totdeauna, cum să dai o idee despre verva şi despre nebunia lui? Odată, când i-am spus „Eşti un amestec de Don Quijote şi de Dumnezeu“, pe moment a fost foarte flatat; a doua zi însă, dimineaţa devreme de tot, a venit să mă vadă, şi primul lucru pe care mi l-a spus a fost: „Povestea aia cu Don Quijote nu-mi place“.

Teilhard de Chardin – singurul antidot găsit bombei atomice. Biată omenire.

1 noiembrie – în Luxembourg, frunzele cad ca nişte conferi. Mă îmbie felurite gânduri, nici unul însă nu mi se potriveşte.

15 noiembrie – Am visat astă-noapte că X., duşmanul meu cel mai înverşunat, mă săruta pe gură. Am fost atât de dezgustat că mi-a fost cu neputinţă să adorm la loc.

Seneca împotriva criticii: „E o boală grecească să cercetezi câţi vâslaşi erau pe corabia lui Ulise; dacă *Iliada* e anterioară *Odiseei* şi dacă ambele au acelaşi autor“.

Într-un articol publicat într-un săptămânal britanic, un profesor spune că a-ţi pune întrebări metafizice nu are mai mult sens decât a întreba: „What ist the colour of **Wednesday?**“ 1

Tocmai am dat la Mercure 2 articolul despre Demiurg. Sânt foarte nemulţumit de el, însă mi-a fost cu neputinţă, lipsindu-mi inspiraţia, să fac ceva mai bun. Cu toate astea, paradox! după ce l-am dat, am simţit, cuprins de o stare de înfrigurare, că l-aş fi putut îmbunătăţi considerabil. Ce comedie!

„Ce culoare are miercurea?“ (N. t.)

Mercure de France, una dintre cele mai vechi reviste din Franţa. (N.t.)

Gara de Nord. Un ceas indică minutele: 16.43 – Minutul ăsta, mă gândeam, n-o să revină niciodată, a dispărut pe veci, s-a cufundat în masa anonimă a irevocabilului. Cât de inutilă şi fără de temei îmi pare teoria veşnicei reîntoarceri! Totul dispare pentru totdeauna. N-o să revăd nicicând clipa aceasta. Totul e *unic* şi fără însemnătate.

Orgoliul greţos al „omului de ştiinţă“ care face filosofie sau al filosofului care se revendică de la ştiinţă. Oricine îşi plăsmuieşte o „viziune asupra lumii“ devine insuportabil şi odios. Sânt însă unii şi mai şi: autorii de sisteme. Ăştia sânt monştri cu adevărat.

Cele două spirite ale Antichităţii pe care, din pricini diferite, le iubesc cel mai tare sânt Epicur şi Tacit. Nu mă mai satur de înţelepciunea unuia şi de proza celuilalt.

(Nu trăiesc un regret sau altul, trăiesc regretul *în sine.)*

22 noiembrie Deunăzi, m-am trezit pe la 5.30 dimineaţa şi am ieşit să fac o plimbare. Pe la 6.30, aud, pe avenue de l’Observatoire, o pasăre *încercându-şi glasul,* înainte de *ivirea* luminii. Pasărea asta, fără îndoială prima care s-a trezit, mă cufundase într-o mare exaltare… Când, deodată, aud cumplite mormăieli în preajmă. Cu neputinţă de aflat de unde vin. Apoi am înţeles: doi vagabonzi dormeau pe jos între bordura trotuarului şi o maşină. Unul dintre ei avea desigur un coşmar, căci nu părea nici unul să se

fi trezit. În piața Saint-Sulpice mă aștepta un și mai crunt spectacol. În vespasiana din piață, zăresc o babă mărunțică, cerșetoare desigur, care tocmai *se*… Trag un țipăt de groază și, furios, intru… într-o biserică, unde un preot cocoșat, cu ochi șireți, explică unui grup de vreo cincisprezece dezmoșteniți minunile creștinismului, cum că Domnul, în fața iminentului sfârșit al lumii, nu ne va părăsi niciodată și că va fi cu noi, orice s-ar întâmpla. Trebuie să recunosc că demonstrația lui părea convingătoare, judecând după aerul pătruns al asistenței.

Ecoul profund pe care îl trezește în mine orice aluzie la stingerea dorințelor.

Căderea în timp a apărut. Refuz să dau interviuri, așa cum refuz să fac cel mai mic gest pentru lansarea cărții. „Ar fi cu adevărat degradant“, i-am spus cuiva. „Dar atunci de ce ați publicat-o? Sânteți inconsecvent“, mi se spune. „Fără îndoială, există însă grade în lipsa de pudoare“, a fost răspunsul meu.

Există o singură boală incurabilă: frica – cea pe care o aducem cu noi când venim pe lume și pe care lumea o întreține, o justifică, o stimulează. – Înțeleptul de care am cea mai mare nevoie este Epicur. Mă istovesc tânjind după ataraxie.

Nici Sofocle, mei Eschil, nici Euripide n-au scris comedii. Fericite vremi în care un autor nu putea face altceva decât era!

Literatura modernă s-a născut din confuzia sau, dacă vreți, din echivalarea genurilor. E „șocant“ că Shakespeare a putut scrie cu egală ușurință și tragedii, și farse.

„Când vorbim cu iubire despre Dumnezeu, toate cuvintele omenești se aseamănă cu niște lei ce și-au pierdut vederea și caută un izvor în pustiu“. (Leon Bloy)

Îmi amintesc ce mare efect a avut asupra mea această frază acum treizeci de ani. De atunci, am rupt-o cu *hiperbola* sistematică a lui Bloy, pe care o găsesc acum aproape ilizibilă, deși *grandioasă.*

Cină burgheză. Gluma este cusurul insuportabil al francezilor, viciul național. Se afla acolo un domn foarte bogat care se voia spiritual: orice discuție era cu neputință din pricina dorinței lui de a plasa câte o „vorbă de duh“ în legătură cu orice. Istețimea, care e spirit degradat, împiedică dezbaterea unei probleme. De altfel, spiritul însuși a fost definit de Benjamin Constant în chip nimerit: „a trage cu pușca în idei“.

A vrea să pari mai deștept decât ești e-un lucru agasant. Cusurul opus, întâlnit deseori la englezi, e mult mai suportabil.

Țintește spiritul!

2 decembrie – în metrou, ieri seară. Fior insuportabil în fața acestor schelete învelite în carne.

Gândirea confuză e un șir de idei care se-nlănțuie fără necesitate; e o gândire care, în loc să avanseze, năvălește de peste tot și sfârșește prin a se scufunda în sine însăși. E ca un fluviu care, neputând urma un curs regulat, s-ar îneca în propriile-i ape.

Am mers destul de departe cu indiferența față de mobilurile faptelor. Din fericire, firea mea, cu viciile ei, avea să reacționeze la această uzurpare comisă de înțelepciune.

Epicur a scris peste trei sute de volume! Din fericire, s-au pierdut! Cel mai mare înțelept – un poligraf! Ce dezamăgire.

Să regăsesc pagina în care Kierkegaard vorbește despre *Iov* și tot ce a însemnat acesta pentru el.

Ce au reprezentat același Iov și Eclesiastul pentru mine, ei și predicile lui Buddha, citite după îndelungi libații.

Atitudine echivocă față de cei care ne calomniază: nu știu dacă trebuie să le purtăm pică sau să le mulțumim că au făcut gol în jurul nostru.

Am întâlnit un critic literar, celebru înainte de război, care mi-a spus că a depus (precum un debutant!), cu luni în urmă, un manuscris la Gallimard, fără să fi primit răspuns. Totul la Paris e guvernat de legile modei.

Cititorul adevărat e cel care nu scrie. Doar el este în stare să citească o carte *în chip naiv* – singurul mod de a *simți o* operă.

Prea lucid ca să aibă și caracter.

Când, după războiul din 1914, s-a introdus electricitatea în satul meu, țăranii s-au pus toți pe murmurat. „E diavolul, e diavolul“, se auzea aproape pretutindeni. Iar când în fine a fost instalată și în biserici (erau trei!), au rămas fără grai. „E Anticristul, e sfârșitul lumii“.

Trebuie să recunosc că acei oameni simpli, rupți de lume, aveau o perspectivă justă, adică *îndepărtată.* Pe atunci, daunele aduse de progresul tehnic nu erau evidente, meritul lor fiind că s-au alarmat *din instinct.*

Dar la ce bun să tot repet banalitățile astea?

Mania mea de a acuza totul, pe zei și pe oameni deopotrivă, ca să nu cântăresc partea mea de vină în neajunsurile care mă copleșesc.

E infinit mai meritoriu să crezi decât să nu crezi.

Nici Dumnezeu n-ar putea spune unde mă aflu în materie, nu de credință, ci de religie. Aparțin așa de puțin acestei lumi că mi-e cu neputință să mă socotesc necredincios! Prin această inaderență aparțin „religiosului“ (ca să vorbesc precum Kierkegaard).

Când eram tânăr de tot, mi-aduc aminte ce efect a avut asupra mea titlul în românește al cărții lui Zola *La Bête humaine: Bestia umană.* Romanul se afla pe tejgheaua unei librării din Sibiu și a rămas acolo luni de zile.

Tacit – scriitorul pe care-l admir cel mai mult: nu mă mai satur citindu-l. Formulările lui mă încântă: nutresc, stimulează tot ce-i amărăciune în mine. Nu există otravă care să mă desfete mai tare.

Tacit: „Este cu mult mai ușor a răzbuna o vătămare decât a răsplăti o binefacere, căci recunoștința e socotită a fi spre povară, iar răzbunarea spre câștig“.

„Căci setea de glorie este ultimul lucru de care se leapădă chiar și cei înțelepți“. („Etiam sapientibus cupido gloriae **novissima** exuitur.“) (*Istorii*,

IV, 6) 1

C.M. – medic, om de o desăvârşită cinste, îmi spune că a fost zguduit de *Căderea în timp* până într-atât că se întreabă dacă tot ce face are un sens. Cu toate astea, îmi pune următoarea întrebare:

— Credeţi cu adevărat ce spuneţi, sânteţi *sincer*?

Încerc să-i demonstrez că întrebarea lui nu stă în picioare: „Ce interes aş putea avea să mint? Pe cine să înşel? N-am cititori, deci nu sânt robul nimănui. Scriu pentru mine. Şi, de altminteri, nici nu mă socotesc scriitor“.

Iată cât de suspect şi desconsiderat este omul de litere. În tot ce face, lumea nu vede decât un exerciţiu. Literatura e astfel asimilată jurnalismului. Ca să dăm impresia de sinceritate, poate că n-ar trebui să publicăm nimic în timpul vieţii.

Ca să distrugem ataşamentul faţă de noi înşine, ar trebui să învăţăm dispreţul sau uitarea chipului şi numelui nostru. Să distrugem aşadar tot ce ne oglindeşte, să ne distrugem semnătura. Să ne dezvăţăm a ne mai privi.

Să fii un spirit combativ – şi să nu poţi invoca nici o certitudine!

18 decembrie – Şapte ani de la moartea tatii. Adică n-a mai rămas nimic din ce a fost el, nimic, afară de schelet.

Descurajare atât de adâncă încât te întrebi cum face lumea de-i supravieţuieşte.

Trad. rom. de N. Lascu. (N.t.)

Nu-mi pot închipui tinereţe mai chinuită, mai nefericită ca a mea. Şi totuşi, ce plenitudine în acei ani funeşti!

Nimeni nu e modest, fiindcă nu poţi să fii modest. Imposibilitatea e fizică, deci fără leac.

Numai Baudelaire îmi pare c-a avut un sentiment al ireparabilului mai viu decât al meu. (Că tot vorbeam de modestie…)

Un scriitor n-ar trebui să citească ce se scrie despre el. E foarte rău să te vezi „explicat“, să știi cine ești și cât valorezi. Orice iluzie asupră-ți e fecundă, chiar dacă este sursă de eroare, sau tocmai fiindcă este sursă de eroare, deci de „viață“.

Nu are însemnătate decât ceea ce scriem din necesitate, din nevoie lăuntrică. Tot restul este *absolut* inutil.

Îndată ce mă despart de obsesiile mele, mă cuprinde plictisul. Iată de ce mă învârt pe loc și am la îndemână atât de puține subiecte despre care pot vorbi.

Nefericirea de a avea cheful dar nu și capacitatea să lucrezi.

Am o nevoie viscerală de oribil; nu pot să mă lipsesc de el. Fiecare își caută echilibrul cum și unde poate.

25 decembrie – Aseară, aflându-mă din întâmplare, la miezul nopții, pe lângă biserica Saint-Séverin, am intrat odată cu mulțimea. În clipa în care preoții au pornit să facă înconjurul bisericii, precedați de un diacon (?) care cădelnița, era cât pe ce să izbucnesc în râs. Căci citisem *în aceeași zi* că, sub primii împărați creștini, arderea de tămâie însemna ofrandă adusă vechilor zei, iar cel care-o făcea risca pedeapsa capitală în caz că era prins. Astfel, se mergea pe nepusă masă în casele păgânilor, și vai de cel la care se simțea mirosul de tămâie.

Cele două poeme de Dylan Thomas care m-au răscolit profund:

„And death shall have no **dominion**“ 1

și

„The force that through the green **fuse**“ 2

Din acesta mai ales sfârșitul:

„And I am dumb to tell the lover’s tomb

How at my sheet goes the same crooked **worm**“ 3 –

Ce păcat că scepticismul nu poate fi o religie.

Orice nou-născut e pentru mine un nefericit în plus, așa cum orice mort e unul mai puțin. — Este o reacție mecanică la mine. Condoleanțe pentru naștere, felicitări pentru moarte.

Zadarnic mă examinez, nu aflu în purtarea mea nici poză și nici afectare; aș fi chiar fericit să fie un pic.

Aproape toate neroziile debitate de oamenii inteligenți, ca și de imbecili, vin dintr-o tăinuită intenție *finalistă*. (Exemplu Fénelon: „Apa e făcută să susțină acele prodigioase edificii plutitoare pe care le numim corăbii.“)

Scepticismul e o stare de defascinare.

Tristețea mea e în fond religioasă. De aceea și este incurabilă.

Sânt oameni care găsesc că ultima mea carte e interesantă. Eu însă n-o să uit niciodată ce plictiseală m-a cuprins în august când a trebuit să citesc de două ori corecturile.

„Și moartea nu va fi biruitoare“, trad. rom. de C. Abăluță și Șt. Stoenescu, Antologie de poezie engleză IV, Editura Minerva, București, 1984, p. 272. (N.t.)

„Puterea ce prin frunzișuri curge“. (N.t.)

„Și fără grai criptei iubitului a-i spune nu pot/ Cum către giulgiu-mi se îndreaptă același putred vierme“. (N. t.)

27 decembrie – Azi-noapte am simțit până la saț ietate imposibilitatea Veșnicei Reîntoarceri. Am auzit (la capela Sorbonei, cred) bătaia unei ore, nu știu care. Și în aceeași clipă am priceput că minutul acela nu se va-ntoarce niciodată, că e-nghițit pe veci și că nici o viață nu-l va regăsi în nici un timp.

H. M. – Reflecții asupra senzațiilor, asupra senzațiilor *sale*.

Și totuși, important este ca, exprimându-ne, să-l facem pe cititor (și pe noi înșine!) să piardă calea către izvorul gândurilor noastre.

A gândi înseamnă să ne transfigurăm senzațiile, să le uităm, să le considerăm doar o materie informă, de care ne servim doar spre a le arunca.

Să transformi orice senzație în problemă. Să te mărginești la idee. Să faci cât mai puțină „psihologie“.

Am citit într-un interviu al unui profesor sovietic de „stilistică“ (conduce o școală de scriitori) că doar un geniu are dreptul să folosească „trei adjective la rând“. Are dreptate… în principiu, nu le îngăduie elevilor săi să folosească decât unul.

Oricât aș căuta un cuvânt care să se potrivească pe deplin cu esența omului, tot la *„profanator“* mă întorc. Cu neputință să găsesc ceva mai bun.

Văd o fotografie de-a mea în ziare. Sânt chiar eu? Mă ating elogiile astea într-adevăr? De-aș putea păstra aceeași detașare și față de atacuri! Să fii imun față de laudă, nu însă și de calomnie.

Îmi plac senzualii care au oroare de carnalitate (Eclesiastul, Baudelaire, Tolstoi).

Plictisul: timp *jugulat.*

De cum te manifeşti într-un fel sau în altul, îţi faci duşmani. Dacă vrei să-ți faci prieteni sau să-i păstrezi pe cei pe care-i ai, abținerea e obligatorie.

Să faci psihologie pe spinarea ta, să te pândești, să joci rolul indiscretului față de tine însuți.

30 decembrie – „În solche Nächte wissen die Unheilbaren: wir waren.“ (Rilke)

Noapte înspăimântătoare; vântul îmi trecea prin oase și gândurile mă excludeau din viitor.

30 decembrie – Am terminat de citit articolul contra mea apărut acum o săptămână în *Combat.* Josnicie și violență fără precedent. Asupra mea, efect aproape nul. Cu toate astea, sânt tratat drept „asasin prin temperament11. Nici mai mult, nici mai puțin. Îmi place într-adevăr să spun despre mine că sânt un „asasin“, dar de îndată ce-o spune altul, găsesc că

afirmaţia lui e fără sens şi calomnioasă. Pe de altă parte, cred în utilitatea calomniei. Iar credinţa aceasta mă susţine şi totodată neutralizează efectele atacului.

Nu te poţi supăra pe cineva care te tratează drept „monstru“. De ce oare? Fiindcă orice monstru e singur, iar singurătatea, chiar cea a infamiei, presupune o idee pozitivă şi o stare de graţie de-a-ndoaselea.

Cineva a numit visul un „roman cu cheie“. Minunată definiţie!

31 decembrie – Azi după-amiază, contemplam din pat cerul de un cenuşiu sumbru, ameninţător. Vântul sufla ca pe timp de furtună la malul mării. Fără sentimentul eului, fără vanitate, fără adânca meschinărie ce ne ţine legaţi de propriul nostru neant, cine ar putea să trăiască şi să se zbuciume în mijlocul unei lumi ce ne ignoră, între fiinţe pentru care nimeni nu are însemnătate?

Peste o clipă va trebui să ies în oraş, să mă văd cu prieteni, să sărbătorim împreună sfârşitul anului etc.

Vezi supra, p. 212, n. 1.

Aş vrea să rămân singur şi să plâng.

A.B. îmi socoteşte cartea un „exerciţiu cinic“, „o pură virtuozitate“. Dacă oamenii se pot înşela asupră-mi în aşa măsură, răspunderea e şi a mea în parte: paradoxurile pe care le folosesc, aerul sceptic pe care mi-l iau (în loc să maimuţăresc scepticismul, ar trebui mai degrabă să-l practic, de vreme ce şi *cred în el)*, ironiile la adresa mea, felul în care minimalizez tot ce fac…

Trebuie să spun însă că toate figurile astea vin la mine dintr-o reţinere dictată de delicateţe: aş roşi să-mi rostesc sus şi tare meritele, chiar cele mai mărunte. Mă micşorez în ochii lumii, îmi bat chiar joc de mine, pentru a-i cruţa pe ceilalţi.

„Acela ce cultivă o vie istovită acuză vremea şi oboseşte cerul cu plângerile sale. Nu vede că totul piere pe nesimţite, că tot ce vieţuieşte, istovit de lungul şir al anilor, se-ndreaptă spre mormânt“. *(De natura rerum*)

Toate pasajele „pesimiste“ din Lucreţiu mi se potrivesc, mai cu seamă cele în care pare să simtă oboseala lucrurilor, istovirea materiei.

„Pământul vlăguit şi istovit de ani nu mai dă naştere decât unor animale plăpânde, el care a creat atâtea specii şi-a zămislit trupul puternic al marilor sălbăticiuni“.

Viziunea asta dezolantă sfârşeşte prin a-ţi da un soi de curaj: adevărata măreţie vine din abolirea zeilor. Când nimic nu mai dăinuie înaintea noastră, ceea ce supravieţuieşte sântem noi înşine şi propria singurătate.

Când ceilalţi încep să creadă în noi, riscul pentru noi e să-i urmăm, să împingem lucrurile mai departe decât ei. Primejdie mare mai cu seamă pentru scriitor: acesta e pierdut îndată ce cărţile sale *există.* Publicul său îl ucide.

Relaţiile cele mai dificile şi mai complicate le avem cu prietenii noştri, fiindcă îi cunoaştem şi ne cunosc. Prietenia este un lucru cu neputinţă practic. Ăsta e poate şi motivul pentru care i se face neîncetat elogiul. (E adevărat că acest gen de exerciţiu nu se mai practică decât în şcoală. E un *subiect*: atâta tot.)

Singurul aspect interesant al problemei este cel al *prieteniilor tragice* (de tipul Nietzsche-Wagner). (În acest gen de prietenie, aproape întotdeauna admiratorul se ridică împotriva celui admirat.)

1965

1 ianuarie 1965

Noaptea trecută, în metrou, doi beţivani, pe jumătate vagabonzi, pe jumătate naiba ştie ce, discutau cu aprindere. Erau supăraţi pe Dumnezeu mai ştie cine, ameninţau, luau un aer complice şi, din când în când, şuşoteau, făceau cu ochiul. Unul, slab, semăna cu un poet decăzut de la începutul veacului, celălalt, gras, dezgustător, fără ochi, fără chip, cu capul în formă de dovleac în care orificiile se puteau bănui doar, asculta mai mult decât vorbea, iar faţa i se lumina, se umfla şi mai tare, dacă mai era loc de aşa ceva, aproape să plesnească, pe măsură ce celălalt se înfierbânta. Existau amândoi, la fel de însemnaţi ca oricare altul din oraş, purtaţi şi ei de valul nebuniei sau iluziei.

Georges Poulet mă someză să mă calmez, să nu mă mai zbucium, să renunţ a mai fi deopotrivă torţionar şi torturat. Aş vrea şi eu. Numai că am depăşit stadiul la care mai poţi *alege*. Sânt în conflict cu Creaţiunea şi mi-e cu neputinţă să mai dau înapoi. Fără să pun la socoteală că am o nevoie fizică să mă iau de piept cu legile acestei lumi. Am suferit prea mult ca să pot suferi mai puţin. Nu pot reveni asupra sorţii mele. Mă aflu aici ca să dau mărturie împotriva universului şi împotriva mea. Dar şi ca să exult în felul meu.

A scrie înseamnă pentru mine o răzbunare. Răzbunare împotriva lumii, împotriva mea. Aproape tot ce-am scris a fost produsul unei răzbunări. O uşurare deci. Sănătatea pentru mine constă în agresiune. De nimica nu mă tem mai tare ca de scufundarea în calm. Atacul face parte din condiţiile echilibrului meu.

Fiindcă au fost prost trataţi de regii goţi, evreii au „colaborat“ cu arabii când aceştia au invadat şi ocupat Spania. La începutul ocupaţiei au îndeplinit chiar funcţii poliţieneşti în oraşe. Şapte veacuri mai târziu, regii catolici au decretat expulzarea lor. (Şi-i mai acuzăm pe evrei că au o memorie prea bună, că nu pot nici uita, nici ierta!)

Cu neputinţă să nu găseşti constante în istorie. Este ceea ce secolul al XVIII-lea numea „fanatism“, „superstiţie“. — Aceste tare nu sânt însă

apanajul religiei, de vreme ce le regăsim în orice formă de credinţă, oriunde se manifestă un *entuziasm* oarecare.

Extraordinară vorba spusă de Verhovenski lui Stavroghin: „Te-am inventat privindu-te“.

Am visat toată viaţa la un duşman pătimaş dar onest. Din nefericire, n-am întâlnit în calea mea decât duşmani pentru care a trebuit să roşesc.
(Nefericirea de a fi atras în jurul tău doar duşmani pentru care a trebuit să roşeşti.)

Oamenii nu vorbesc decât despre ceea ce ascundem. Cusurul de care ne e cel mai ruşine e tocmai cel care alimentează conversaţiile. Dac-am comis o greşeală în trecut, cu cât o mărturisim mai puţin, cu atât ceilalţi revin asupra ei şi-o comentează.

4 ianuarie 1965 De dimineaţă, la sculare, sentimentul copleşitor, irezistibil, al înşelăciunii universale. Nici măcar suferinţele noastre nu înseamnă ceva, totul e ca şi cum n-ar fi existat nimic niciodată.

Imposibilitate aproape absolută de a scrie. Cad biruit în faţa fiecărui cuvânt. Mi-au fost amputate toate cuvintele.

Sânt *metafizicește* evreu.

Iov – ocrotitorul meu.

Să ne ferim de gânditorii al căror spirit nu funcţionează decât pe bază de citate.
Să ne alungăm din memorie toate textele.

Ai fie simţul nuanţei, fie simţul formulei.
Mă aflu, vai, în cel de-al doilea caz!

Am optzeci de pagini de note despre politeism. Ca să faci însă un articol, e nevoie de un imbold care-mi lipseşte. Îmi plac nespus schiţele, pregătirea, travaliul de abordare. Nu-mi cereţi mai mult!

Am fi mult mai normali cu toţii dacă despre Creator ni s-ar fi spus în catehism că e suspect şi chiar vinovat.

Paris – cimitir în care mormintele au mai multe etaje.

Nu mă voi consola niciodată de mediocritatea duşmanilor mei.

Ar trebui să ne facă modeşti tocmai faptul că n-am putut stârni un de care să fim mândri.

Articolul meu „Demiurgul cel rău“ a apărut în *Mereare de France.* Nesiguranţa şi scrupulele mele sânt atât de mari în tot ce fac, că a trebuit să-l citesc *de trei ori* ca să-i găsesc oarece valoare…

Oricât de lecuiţi de iluzii am fi, vom apărea într-o bună zi neapărat naivi, căci viitorul va depăşi cu mult cele mai sumbre din viziunile noastre.

Am slăbiciunea de a mă socoti unul dintre oamenii cel mai puţin iluzionaţi din câţi au existat vreodată.

Ca să pot lucra îmi trebuie un imbold, o obligaţie faţă de cineva, după cum îmi trebuie şi un termen, căci dacă sânt de capul meu mă las pe tânjală sau mă cufund în lipsa mea de interes.

Vreme de secole, oamenii n-au făcut decât să-i pizmuiască pe cei ce-aveau să vină după ei! Superstiţia viitorului e abolită pentru totdeauna.

Din mai multe părţi aud vorbindu-se despre fondul meu creştin. Să fie oare adevărat? Să fie fals?

Cu cât trec anii, cu atât îmi dau seama că nimeni nu poate scăpa de ceea ce e: iată o lege absolută.

Lui X. – care se căieşte amarnic socotindu-se vinovat de sinuciderea soţiei sale – îi explic că sinuciderea se afla în ea, că aştepta doar un pretext pentru a-şi curma zilele şi că, dacă e vinovat faţă de ea, e anume fiindcă i-a

oferit acest pretext; atât şi nimic altceva. „Sinuciderea se afla în ea, aşa cum remuşcarea se află în tine“, îi spun.

Ce este remuşcarea? Este voinţa de a te socoti vinovat, plăcerea de a te sfâşia, de a te vedea mai sumbru decât ţi-este firea.

Orice calomnie ţi s-ar zvârli în faţă, trebuie să mergi înainte de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic, imperturbabil şi fără de iluzii.

„M-am lansat în viaţă având în cală, de la început, o gaură pe unde pătrundea apa“. (Kierkegaard)

Dacă-i adevărat că oamenii nu pot trăi decât ascultând de ceva exterior lor, tragedia mea constă în neascultare, în refuzul oricărui ordin obiectiv.

Îl situez pe Epicur deasupra lui Socrate. Epicur, marele eliberator.

Când combatem pe cineva, ne situăm în chip necesar la acelaşi nivel cu el. Adversarii se aseamănă. Mai mult: doi duşmani sânt unul şi acelaşi om *divizat.*

Ura are fără îndoială virtuţi de vitalitate. Nu ne putem lipsi de ea cât timp sântem în viaţă. A abdica înseamnă să n-o mai resimţi. S-o resimţi însă – ce înjosire, ce decădere!

Cel care iubeşte libertatea trebuie să fie în stare, pentru a o salvgarda, de orice laşitate.

Osânda cea mai grea ar fi pentru mine aceea de a trăi sub un cer pururi senin: norii sânt singurul meu izvor de poezie.

În Franţa nu se cunoaşte nostalgia, nu se cunoaşte decât *urâtul.*

Ori de câte ori mă concentrez asupra „fenomenului vital“ (!), ori de câte ori îi sondez adâncurile pe calea obsesiei, am senzaţia clară că sânt în pragul nebuniei.

Într-adevăr, cum să te gândeşti la „viaţă“ fără să-ţi pierzi minţile?

Țara la care visez: Mongolia Exterioară – unde se află mai mulți cai decât oameni (și unde copiii învață să călărească înainte de a învăța să meargă).

17 ianuarie – Noaptea trecută m-am întors acasă pe la ora 3, cuprins pe stradă de-o angoasă aproape de neîndurat. Din fericire, am reușit s-adorm; altminteri mintea mi-ar fi zburat în țăndări.

Omul este teroarea mea.

Pe stradă, ieri seară pe la ora 11, mi se adresează o femeie în lacrimi: „Mi-au căsăpit bărbatul, Franța e un putregai, noroc că sânt bretonă, mi-au luat copiii, m-au drogat vreme de șase luni etc. Etc“.

La început, nu mi-am dat seama că-i nebună, atât de adevărată îi părea supărarea (și chiar era). Am lăsat-o să monologheze peste jumătate de oră, încredințat că vorba o ușurează. *Apoi*, m-am gândit că fiecare dintre noi, în recriminările noastre, facem ca ea, sântem ca ea, atâta doar că nu ne apucăm să ni le deșertăm în fața primului venit. Eu însumi, nu mi se-ntâmplă adesea oare să mă cred persecutat, victimă a oamenilor, a sorții etc.? Dac-aș da frâu liber acestor umori, n-aș fi oare aidoma bietei femei?

De dimineața până seara, mă istovesc de *dorința* de a lucra.

De când mă știu, teamă bolnăvicioasă de oameni. Îi știu acum motivul: anume că, încă de pe când eram copil, ceea ce făceau ei nu mă interesa. Același lucru astăzi. Nu găsesc nici o realitate în fapta lor și mă socotesc absolut incapabil să colaborez la tot ce săvârșesc. Mă simt exclus din actele lor, nu sânt bun de nimic.

În lumea asta de avortoni și țoape, trebuie totuși să fii *demn.*

Bănuiesc de ticăloșie pe orice om care se vrea *cenzor.* (Moravuri literare la Paris: toată lumea *supraveghează* aici pe toată lumea, cu o severitate de care nici Biserica, în vremurile ei cele mai sumbre, n-ar fi fost capabilă.)

X., singurul scriitor demn de respect, care nu se compromite cu nimeni, spre marele lui noroc. Trebuie adăugat totuși că-și datorează avantajele unei infirmități (cea a lui Rousseau).

Să fii *obligat* la singurătate, să fii pus, fiziologic, în imposibilitatea de a face concesii și de a te preta la compromisuri – există oare dar mai folositor pe care firea îl poate face cuiva?

Dejun la o prietenă. Criză de furie la sfârșit. Îmi spune: „Cartea dumitale e deprimantă. Nu lași nimic în picioare. Dostoievski nu e deprimant, nici Baudelaire și nici Cehov“. Tot timpul mesei, ea, atât de delicată de obicei, n-a făcut altceva decât să stăruie asupra dureroaselor efecte pe care *Căderea* mea le are asupra cititorului. Aveam chef să-i spun: „Dar nu te-am obligat s-o citești. Un eseu nu este o operă de artă. Nu trebuie nici să încânte și nici să exalte. Un artist *creează, face* viață; eu o analizez fără să mă gândesc la consecințe, fără să-mi pese de buna sau proasta dispoziție ce va rezulta de aici pentru cititor“.

Complimentele negative sânt mai rele ca injuriile. Nu trebuie lăudat talentul cuiva spunându-i: „N-aveți geniu“ și nici măcar atrăgându-i atenția că *nu e Dumnezeu.* E o lipsă de generozitate să formulezi restricții în elogiul adresat cuiva, ba chiar și în formula de politețe folosită la adresa oricui.

Dreptul la insolență ar trebui reglementat. N-ar trebui să ne putem folosi de ea decât în urma unui concurs dintre cele mai riguroase. Ce să mai zici despre o țară în care toți cred că e de datoria lor să fie insolenți!

Mi-ar plăcea să pot preciza originea acestor crize de angoasă, să le *localizez*; căci îmi dau bine seama că sânt legate de fiziologia mea, vreau să spun că le resimt difuz în trupul meu, fără să fiu în stare să le raportez la un organ sau altul. E ca o durere risipită, îndreptată spre *viitor,* în vreme ce durerea însăși este întotdeauna *actuală,* prezentă. Angoasa este deci o tulburare gravă și subită *ce* invadează viitorul (sau *conștiința* propriului nostru viitor), e o perturbare acută (?) a sensibilității noastre temporale.

Oricât ar fi de odioasă, lumea *mă inspiră,* n-am găsit până acum subiect care s-o poată înlocui cu adevărat. M-am învățat cu mizeriile ei, de fapt m-am identificat cu ele, până într-atât că mă simt una cu ele.

În „lume“, doar la Paris se poate discuta, într-o societate de douăzeci-treizeci de persoane, despre literatură, fără ca cineva să fie cât de cât calificat pentru a o face. Franța este singura țară în care insul de rând e suportabil.

Am urlat mai mult ca oricare altul, și totuși sânt un om care și-a reprimat țipetele.

Nu poți urî decât ceva cu care te asemeni în secret (și fără să o știi). Trebuie să ne punem întrebări despre urile noastre, e singurul mod de a scăpa de ele. Urile sânt cele care ne dezvăluie și ne demască. Nu trebuie să ne lăsăm pradă lor decât cu gândul tainic de a le birui și lichida.

O operă de oarecare importanță nu se naște din cercetări verbale, ci din sentimentul absolut al unei realități. Nici Saint-Simon, nici Tacit nu s-au coborât la literatură. Erau scriitori, nu literați. Un mare scriitor trăiește *în* limbaj; nu e preocupat de el din exterior. Nu meditează asupra stilului; își are stilul propriu. Se naște cu stilul lui.

Zeii din Olimp, când coborau pe pământ, luau cel mai adesea înfățișarea unui animal. Asta spune multe despre prețuirea ce-o aveau pentru oameni.

Din nou, gutunărit.

„Nu judeca pe nimeni înainte să te pui în locul lui“. Proverbul ăsta vechi (de unde vine oare?) face cu neputință orice judecată, căci nu *judecăm* pe cineva decât fiindcă, tocmai, nu ne putem pune în locul lui.

A înțelege nu înseamnă doar să ierți, ci și să te abții, să renunți la ideea însăși de verdict.

Ești scriitor numai atâta vreme cât ești dornic să vorbești despre tine. Când ți-e lehamite s-o faci, e semn că ești gata să abandonezi condeiul.

Nu trebuie să te înstrăinezi prea tare de propriile-ți senzații. Îndepărtându-te prea mult de ele, riști să nu le mai acorzi nici cel mai mic interes.

Mama îmi scrie în legătură cu reproşurile şi remuşcările pe care mi le fac cu sau fără motiv: „Omul, orice ar face, va regreta întotdeauna“.

„Izvoarele“ trebuie să mi le caut în neamul meu, nu în lecturi.

D-nei B. care-mi vorbeşte despre cărţile mele, îi răspund că ele nu există pentru mine, că-i ca şi cum nu le-aş fi scris niciodată. Şi e adevărat. Nu-mi sânt de nici un folos, nu mă ajută şi nu mă pot ajuta. Ar trebui să fiu total indiferent când sânt atacate.

Timpul meu nu e timpul acţiunii: a acţiona înseamnă să trăieşti în prezent şi în viitorul imediat. Eu însă nu trăiesc decât într-un trecut îndepărtat şi într-un viitor şi mai îndepărtat.

Se spune (ştiinţa spune) că în cinci mii de ani Marea Britanie va fi complet scufundată şi acoperită de ape. Dacă aş fi englez, faptul acesta, singur, ar fi de ajuns ca să mă paralizeze şi să-mi justifice refuzul de a acţiona.

Mă simt la fel de detaşat de cărţile mele ca şi de orice eveniment al trecutului meu, care nu mai trezeşte în mine acum nici un ecou.

Nu există decât ceea ce facem în timp ce facem. De îndată ce nu ne mai agităm, ne pândeşte primejdia înstrăinării.

Generozitatea e capacitatea de a ne face iluzii în privinţa celor pe care-i iubim. Dimpotrivă, a ne face iluzii în privinţa celor care ne iubesc este o slăbiciune universală, asupra căreia e inutil să zăbovim.

Evrei şi creştini – o neînţelegere de două mii de ani.

Totul se aranjează în aparenţă, dar în fond nimic. Toată lumea face această constatare, dar nimeni nu trage consecinţele. Istoria merge înainte graţie acestui „ilogism“.

Nu ştiu să existe ceva mai evident şi mai inacceptabil ca ideea de fatalitate. Nu putem scăpa de ceea ce sântem, şi totuşi încercăm s-o facem zi de zi. Sântem pironiţi de neajunsurile noastre. Dispar o vreme, reapar, apoi dispar din nou etc. Dar nu stă în puterea noastră să ne eliberăm de ele.

Să simţi în trupul tău ideea de fatalitate înseamnă să ai, fiziologic, un destin iudeu.

Ori încotro te-ntorci, dai peste vechea idee a blestemului originar.

S-o faci pe geniul neînţeles e, între poze, cea mai penibilă dintre toate (este ceea ce a făcut un André **Suarès** 1 de-a lungul întregii sale vieţi).

E-adevărat că a vrea să *uimeşti* prin modestie face cam tot atâtea parale.

André Suarès (1868-1948), scriitor francez, autor de eseuri şi povestiri îmbibate de misticism. (N. *t.)*

Surghiunit de Timp.

Toată lumea e condamnată şi totuşi toată lumea merge înainte. În acest paradox stă întreaga frumuseţe, întreaga justificare a lumii.

Din toţi anii mei, din toate suferinţele, ce s-a ales? Câteva pagini – pe care nu le recitesc niciodată.

Ninge. Şi mă gândesc la iarna (1937?) în care am scris la Braşov *Lacrimi şi Sfinţi* – sus de tot pe deal (Livada Poşoi), cu priveliştea munţilor în faţă. Ce singurătate! A fost momentul culminant al carierei mele de avorton elegiac.

În lume o fac pe băiatul de treabă. Amabilitatea este masca mea. E-adevărat că mi s-a urât să fiu sinistru – cum sânt întotdeauna când rămân singur.

Dacă vrei să ştii ce-i viaţa, câte parale face, e important să-ţi aminteşti că singurul lucru care ne împacă cu ea e somnul, adică tocmai ceea ce ea nu este, ceea ce reprezintă negaţia ei.

Mi-e groază de oamenii care *meditează* asupra artei, nu pot să sufăr filosoful care se-ascunde în fiecare om, şi cu atât mai mult în fiece artist. Dacă aş fi poet, aş fi ca Dylan Thomas care, când cineva se apuca să-i explice poemele în faţa lui, se arunca la pământ, prins de convulsii reale sau jucate…

Napoleon a pierdut treizeci de mii de oameni în bătălia de la Wagram, fără să aibă nici o remuşcare. Numai o proastă dispoziţie. — Dar la ce bun să scot în evidenţă toate astea? Remuşcarea e doar a celor ce nu făptuiesc, ce nu pot făptui. *Remuşcarea le ţine loc de faptă.*

— Ajungeţi la un impas.

— Eroare. Am *început-o* cu impasul.

… De aici sentimentul că, *dinspre partea asta cel puţin,* nimic nu mă-ngrădeşte şi că sânt totalmente liber.

Să fii locuit de Dumnezeu – antipodul blestemului. Şi totuşi, evreii au reuşit acest paradox de a fi deopotrivă binecuvântaţi şi blestemaţi.

„În aer, timpu-i **despărţit** de ore.“ 1 (Arghezi)

Doar disperarea îl făcea să fie în vervă.

Obsesia neîmplinirii trebuia neapărat să ia la mine o turnură religioasă. Regretul, în ce are mai esenţial, e religios. Ba chiar e ceea ce-l caracterizează pe orice om în stare să se roage.

Cu toate astea profeţii nu trăiesc în regret. Dar asta fiindcă sânt deopotrivă însufleţiţi şi pustiiţi de viitor, de ceea ce vor avea de *regretat* în viitor.

Churchill. Posteritatea îşi va aminti mult mai puţin de el decât de inamicul său. Hitler era un monstru. Avantaj cum nu e altul când e vorba de glorie.

Pentru mine, a scrie înseamnă să pun sub acuzare. „A analiza“ chiar înseamnă să acuzi, lucru de înţeles de vreme ce analiza e o activitate distructivă.

În româneşte, în original. (N. t.)

Robert Amadou îmi scrie o scrisoare de-o insuportabilă suficientă, în care îmi vorbeşte de cunoştinţele mele sumare de teologie în legătură cu articolul meu din *Mercure.* Demiurgul, îmi spune, nu e rău; se joacă doar, trage de sfori… Urmează precizări despre care te întrebi de unde le-a scos.

Îmi reproşează pe un ton usturător că m-am înşelat asupra sensului Imaculatei Concepţii. Din păcate, are dreptate. Am luat dogma asta în sensul pe care i-l dă vulgul, anume că Iisus a fost zămislit fără act sexual, în vreme ce acolo e vorba de Maria, de faptul că a fost zămislită fără de păcat.

Îmi plac capii sectelor eretice ale căror opere au fost distruse şi de la care n-au rămas decât câteva fraze ciuntite şi misterioase peste poate.

Tot ce realizăm, tot ce provine din noi înşine aspiră să-şi uite obârşia, şi nu izbuteşte s-o facă decât devenindu-ne duşman. De aici coeficientul negativ pe care-l poartă toate triumfurile noastre.

„Când mi se întâmplă să arunc o privire în *Zarathustra.* Al meu, mă plimb o jumătate de oră prin odaie, incapabil să-mi stăpânesc un insuportabil acces de plâns“. (Nietzsche, *Ecce Homo)*

Ranchiuna are aceeaşi esenţă cu regretul, căci, aidoma acestuia, ea se reduce la neputinţa de-a uita.

Să fii înţeles reprezintă o umilinţă mai mare decât aceea de a fi neînţeles. Groapa comună e preferabilă funeraliilor naţionale.

Mi-am deplâns totdeauna primele impulsuri – prea generoase şi prea naive. Din ele mi s-au tras şi mi se trag necazurile.

Aştept o vizită. Aş da orice ca să nu aibă loc. Ce puţine sânt fiinţele pe care le pot aştepta fără gânduri ascunse şi fără groază.

A începe – coşmarul meu. Întâiul gest îmi pare întotdeauna cel mai anevoios, căci e cel mai contrar viziunii mele despre lucruri, ca şi nevoii mele de a lăsa lucrurile aşa cum sânt.

Sterilitatea mea îmi apare ca o pedeapsă divină. N-o pot explica prin cauze naturale.

M-a făcut suferinţa: şi suferinţa o să mă desfacă. Sânt rezultatul ei. Nu-i vorbă că şi eu îi sânt util: trăieşte prin mine, subzistă datorită sacrificiilor

mele.

(Există o stranie solidaritate între bolnav şi boala lui.)

Durerile mele mă trag după ele. Unde vom ajunge oare?

Trebuie să scriu un articol despre noii zei. Amânai multe note decât îmi trebuie ca să-l fac, şi totuşi nu pot să încep. — Ca să scrii, nu trebuie să domini materia, să cunoşti subiectul, ci să simţi imboldul care te pune în mişcare, făcându-te să găseşti cuvinte pentru ideile care aşteaptă, mute, în stare de prostraţie.

Mi s-a întâmplat să-mi fie milă şi de-o bucată de metal, într-atât tot ce există îmi pare părăsit, nefericit, neînţeles. Granitul suferă, poate, şi el. Tot ce posedă formă suferă, tot ce e despărţit de haos ca să urmeze un destin aparte. Materia este *singură*. Tot ce există este singur. Şi nu e nimeni, nici un zeu în stare să izbăvească lumea de o singurătate atât de veche!

M. Îmi scrie că-i place *Căderea în timp* şi că celelalte cărţi ale mele îi par nişte „fanfaronade metafizice“. Cu toate astea, despre aceleaşi cărţi, ţinuse o conferinţă în care mă asemăna cu Pascal, nici mai mult, nici mai puţin.

Câtă dreptate am să fiu neîncrezător şi să nu acord nici un credit elogiilor, de oriunde ar veni!

Ascultând o cantată de Bach la G.M.: – Am fără îndoială un fond religios ce se exprimă în sentimentul foarte acut al propriei căderi, în certitudinea că trăiesc la un nivel de existenţă inferior celui căruia îi eram sortit. (Prin *nivel*, înţeleg *ordine metafizică.)*

Una peste alta, n-am citit cu pasiune decât doi romancieri: Dostoievski şi Proust.

…Să fie oare fiindcă au un ritm al lor pe care nu l-am găsit nici unde în altă parte? sau să fie fascinaţia pe care o exercită asupra mea forma aceasta de gâfâială în care sânt neîntrecuţi?

Nu-i nerăbdare mai voluptuoasă decât s-aştepţi pe cineva, de preferinţă un prieten, care ar urma să-ţi povestească ce mârşăvii a mai comis în răstimpul trecut de la ultima întâlnire.

În Franța, totul provine dintr-o „experiență literară“ sau se mărginește la ea. Toate operele purced aici din altă operă. Literatura înlocuiește *existența*, totul desfășurându-se în detrimentul trăirii.

A muri înseamnă să schimbi genul, să te înnoiești.

Doar scriitorul fără public își poate îngădui să fie *sincer*, pentru că nu se adresează nimănui.

Persecutații, nefericiții, bolnavii sânt – *în absolut* – cel mai puțin de plâns. Căci dacă nu ne amintim decât ce-am suferit, ei sânt aceia care, în final, vor fi trăit cu maximum de profit. Ceilalți, norocoșii, au firește o viață, dar nu și *amintirea* unei vieți.

Nu știu ce am pierdut născându-ne, dar am pierdut cu siguranță existând, la fel cum pierdem din faptul că murim.

Până și zâmbetul îi era violent.

Cu cât mă-nverșunez să dau în vileag căderea celorlalți, cu atât propria mea cădere îmi apare mai evidentă, mai irecuzabilă.

Moft este tot ce nu-i convorbire mută cu ceea ce e mai ascuns în noi!

Mi se întâmplă să fiu mulțumit că mi se fură timpul sau că-l risipesc în stânga și în dreapta, în chip prostesc; – asta mă scutește de nenorocirea de a fi spus mai mult decât aveam de spus, de rușinea de a fi lăsat o „operă“.

Orice om care posedă sau este dominat de o doctrină e condamnat să trăiască în fals și să producă fals. A fi adevărat și a face ceva adevărat e un lucru ce nu se întâlnește aproape niciodată. Și asta fiindcă omul a fost pervertit pe veci de *idee*, de simulacre adică.

21 februarie – Patru zile în Sologne. E reconfortant gândul că un peisaj de-o asemenea poezie poate exista la o oră de Paris. — Râul Sauldre înspre

Romorantin – apoi canalul Sauldre de la heleșteul Puțului până la La Motte-Beuvron. Să umbli ca vrăjit.

Voluptatea de a nu gândi! Și de a *ști* că nu gândești.

Se va spune însă: a ști că nu gândești înseamnă totuși să gândești. Da, fără îndoială, dar „gândirea“ se oprește la această constatare: nu merge mai departe. Încremenește în propria ei absență, în voluptatea suspendării ei.

Nu-i exclamație mai patetică decât aceea a ultimului poet păgân, Rutilius Namatianus: „De-ar fi dat zeii ca Iudeea să nu fi fost cucerită nicicând!“

Oscilație între extaz și rânjet – asta sânt, și nimic altceva.

La frizer. Aștept mai bine de o jumătate de oră. În spatele paravanului, patronul flecărește. Credeam că se ocupă de-o clientă. Când în sfârșit își face apariția și-mi spune că-și făcea declarația la fisc, îi zic: „… Dacă aș fi știut, plecam“. – „*Avem și alte treburi decât să tandem clienț*ii îmi răspunde nevastă-sa pe tonul cel mai insolent. Am simțit cum mi se urcă sângele la cap. Dar, contrar obiceiului meu, am tăcut. Acest triumf asupră-mi a fost atât de neașteptat că mi-a produs o mare satisfacție.

De contat, contează numai cartea implântată ca un cuțit în inima cititorului.

Toate dorințele mele – în suferință, toate pasiunile – în vacanță.

Dorința de a străluci, „inteligența“, nu se întâlnește decât la vanitoși. Vorbiți cu un englez, cu un neamț sau chiar cu un american, nu vor voi să vă impresioneze, nu vor face nimic ca să pară mai dotați decât sânt; și nici ca să vă amuze. „Spiritul“ e cabotin și nu se întâlnește la rasele puternice. Vechii greci și francezii – popoare teatrale – dețin aici aproape un monopol. Francezul gândește pentru *celălalt*; așa gândea și grecul. A uimi prin toate mijloacele, chiar și prin profunzime.

E plicticos orice om lipsit de vanitate, care nu ține să facă impresie. Vanitosul poate fi exasperant, dar nu și plicticos. Ce-i de făcut cu acela care nu urmărește nici un fel de efect? Ce să-i spui? Și ce să aștepți de la el?

Poezia occidentală a pierdut uzul țipătului. Exerciţiu verbal, demers de saltimbanci şi de esteţi. Acrobaţie de vlăguiţi.

Nu mă pot gândi la umilinţele mele viitoare fără un sentiment aproape halucinant de laşitate.

28 februarie. Duminică – Vizită la Muzeul de ştiinţe naturale. În faţa imaginilor cu dinozauri, o mamă îi spune fiului său: „Cum or fi făcut fotografiile astea?“

Cu ani în urmă, îi citeam *Corabia beată* unui ins care n-o cunoştea (şi care, de altminteri, era străin de literatură).
„Chestia asta ai zice că vine din terţiar“, fu comentariul lui la sfârşitul lecturii.

Lucrul pe care-l suport cel mai greu e umilinţa. Incapacitatea mea cronică de a câştiga bani – şi toate jignirile ce rezultă de aici. — Orgoliu rănit – orgoliu bolnav.

Singura realitate benefică, pozitivă, rezidă în *uitare.* Uitare a umilinţelor, a înfrângerilor, a spaimelor noastre.

Toată lumea se agită cu asupra de măsură, de la Napoleon până la… Nevoia de simetrie e aceea care-i împinge pe alţii să rămână mai prejos de ce ar putea face. Aparţin acestei categorii – printr-o fatalitate, nu printr-o opţiune. Nu ştiu ce greutate mă trage în jos mereu. Plumbul din sânge! De mirare e că nu sânt mai decăzut decât sânt.

În felul meu sânt un erou: să trăieşti *ştiind tot ce ştiu eu* – iată o ispravă de care, sânt încredinţat, puţini ar fi capabili.

2 martie
Noapte cumplită. Ore şi ore de-a lungul cărora mi se părea că gândesc, că ideile mi se-mbulzesc în creier. Nici una dintre ele n-a supravieţuit ivirii zorilor, nici una de care să-mi pot aminti şi pe care s-o pot formula. Fantome: şi nimic mai mult.

S-a ilustrat prin eșec, orice altă glorie îi era interzisă.

„Străin sânt pe pământ și în cer“. (Lermontov) Sânt fiul *plictisului* rusesc. Cum să mă îndoiesc de obârșia mea slavă?

2 martie 1965

Că nu sântem un zeu pentru cei care ne cunosc, nenumărate exemple o arată. Cel mai ilustru exemplu este al lui Buddha și al vărului său (îmi scapă numele) *care îl pizmuia*, care încerca să-i facă rău și nu credea în el. Trebuia să fie însă un văr. Un prieten din tinerețe ar fi putut, de altfel, să joace la fel de bine rolul. Toată lumea își poate face iluzii asupra noastră, doar prietenii noștri nu. Ei sânt aceia care distrug legenda ce se țese în jurul nostru și care nu așteaptă decât moartea noastră pentru a ne reduce cu adevărat la neant. — Prietenia ca distrugătoare a miturilor.

La începutul Revoluției, nu se cita decât din Rousseau, la sfârșitul ei, din Tacit.

E straniu că nimeni n-a surprins afinitățile mele cu Swift și nici influența pe care a avut-o asupra mea.

În fața defilării modelor filosofice și de alt soi, trebuie să ai demnitatea unui zeu pe care nici un templu nu-l invocă.

Toate cusururile mele – și poate toate meritele – provin din neputința mea de a scrie „purtat de condei“.

Dușmanilor mei: Dacă voi vă socotiți puri, sânt fericit să fiu un ticălos.

Căderea în timp

E o carte fără greutate, lipsită de pasiune. Nu-mi iert că am scris ceva atât de plicticos – atât de supărător de transparent.

Citit o carte despre viața lui Branwell Brontë.

În ceea ce scriu, se află, mi se pare, mai multă suferință, mai multă „trăire“ decât la cea mai mare parte a contemporanilor mei. Să fie însă vorba aici cu adevărat de-o superioritate?

Martie – Aer de primăvară. Creierul mi se înceţoşează şi se întunecă, aşa cum se întâmplă la fiecare schimbare de anotimp. Un organism ca al meu nu s-ar împăca decât cu o temperatură veşnic constantă. Care însă? Tare aș vrea să știu și eu.

Am fost mereu atacat în tot ce am iubit.

„Ce este remuşcarea?
— Sânt chinurile fricii, care pedepsesc slăbiciunea de a fi încercat de lucrările forţei“. (Paracelsus)

Trezit în toiul nopţii şi neputând să mai adorm, mă consolam spunându-mi că orele de care deveneam conştient le smulgeam neantului şi că, dacă aș fi dormit, nu mi-ar fi aparţinut niciodată, nici n-ar fi existat măcar.

Nimic nu se perimează mai repede ca o revoltă.

Nu pot trăi decât la Paris, și-i pizmuiesc pe toți aceia care nu trăiesc aici.

Am cu adevărat senzația că am *căzut* pe acest pământ unde nu-mi aflu nici un rost.
A fost o vreme când eram fericit să ies în oraș să parcurg stradă după stradă: acum mă simt un străin și nu mai ies din casă decât în silă.

10 martie – Aseară la biserica Billettes, *Patimile după Ioan.* Înainte, se citește Evanghelia lui Ioan unde, cel puțin după prinderea lui Iisus, nu se aude decât o diatribă împotriva evreilor. Antisemitismul creștin e cel mai virulent din toate, căci e cel mai profund și cel mai vechi. Te întrebi cum de se pot citi asemenea texte *în public!*

Toți criticii ăștia literari, teatrali etc. Să-ți petreci viața judecând operele altora, să joci un rol de zeu, dar de zeu steril, incapabil de-o tresărire de *viață.*

Senzația de frig care mă cuprinde periodic… și care, când îmi pătrunde în oase, face derizorii toate încercările sau ispitele mele de a exista.

Norocul meu e că n-am la îndemână vreo otravă eficace.

Nu există rugăciune *originală*. Trebuie să te rogi ca toată lumea. Aici rezidă una din marile dificultăți ale credinței.

Ceea ce-i cerem unui prieten este să mintă, să nu ne spună adevărul. Iată de ce prietenia este un lucru atât de anevoios, și de impur. Grija permanentă de a fi delicat, pe care o presupune, e nefirească. Te simți în largul tău cu toată lumea, mai puțin cu prietenii.

Tot meditând la neajunsurile mele trecute și viitoare, le-am neglijat pe cele ale prezentului: lucru ce mi-a îngăduit să le suport mai ușor decât dacă le consacram toate rezervele mele de atenție.

Când ești înclinat către melancolie, nimic n-o cheamă mai mult decât albastrul cerului. Asta, fără îndoială, fiindcă simbolul seninătății nu poate decât să stârnească umorile sumbre. E vorba în acest caz de-un soi de intoleranță fiziologică.

Nu există utopie *neagră*, pentru motivul că infernul a existat cu adevărat întotdeauna și că e la-ndemâna tuturor, chiar și a naivilor.

Nu e întotdeauna adevărat că îi iubim pe cei ce ne admiră, cum pretinde La Rochefoucauld; ba chiar se-ntâmplă adesea să-i dispreţuim. Sântem neconsolați că nu-i avem decât pe ei ca să ne *exagereze* valoarea, ca să-și facă iluzii în ce ne privește. Dar dacă nici nu meritǎm mai mult?

Cu cât o literatură se dezvoltă și se rafinează, cu atât mai puțin contează „sentimentul“ în cadrul ei. De la un moment dat el este izgonit aproape cu desăvârșire. Literatura devine atunci o tehnică și nimic mai mult – ca în Franța la ora actuală.

Ceea ce caut în fond nu este mântuirea, ci mângâierea, mai mult: o vorbă (una singură!) de mângâiere; și tocmai asta nu găsesc nici unde.

…Iată starea celui născut sub zodia tristeții fără leac.

De la nepenthes la „tranchilizante“.

Homer în *Odiseea*, IV, 310: „Oricare înghițea din el [din nepenthes] când vinul/ L-am este ca cu apă într-o cană, / în ziua aceea nu vărsa pe obrazu-i/ Un strop de plâns, să fi murit chiar mama-i/ Ori tatăl lui, ba chiar naintea-i/ Cădea zdrobit un frate-al lui sau fiul/ Și el vedea sfârșitul lor cu **ochii**;“ 1

Mi se cere să scriu despre Paulhan, să prezint al cincilea său volum de *Opere complete*.

Dar îmi lipsește, ca să scriu despre Paulhan, acea voioșie a spiritului în care excelează, acea vivacitate atât de franţuzească pe lângă care tot ce pot eu să spun și tot ce pot să fac e treabă de mocofan.

Am fost întotdeauna, printr-un soi de complicitate instinctivă, de partea celor care pierd, indiferent de cauza pe care o slujeau – bună sau rea.

E de o mie de ori mai profitabil, pentru binele general, să te ocupi de tine însuți decât de lucrurile ce-i privesc pe ceilalți.

Imperfecțiunile Creațiunii sar în ochi la tot pasul și-n fiece detaliu. Ce lucru de mântuială!

De-aș putea exprima ceea ce simt! Dar nu sânt la înălțimea senzațiilor mele. Să fii, din lipsă de cuvinte, mai prejos de tine însuți, să nu găsești cuvinte pentru ceea ce ești, potrivite cu ceea ce trăiești sau înduri, să trăiești mereu mai prejos de propria-ți realitate…

Marc Aureliu către sine (creează acest neologism): „Ferește-te să *cezarizezi*.“

Măgulirea acționează asupră-mi cum acționează asupra celorlalți. Spre deosebire de ei însă, când îi constat efectele, sufăr (fără să rămân insensibil la ea, la drept vorbind). Cert este totuși că nu mă găsește nepregătit niciodată; și că sânt mereu conștient de bucuria ce-mi provoacă.

Franceza e o limbă a cărei sevă a secat; iată de ce poemul, romanul, filosofia, totul apare în această limbă ca un exercițiu, ca o scamatorie de virtuoz.

Trad. rom. de G. Murnu. (*N. t.)*

Vizitatorilor care-mi văd masa de lucru și care mă întreabă: „Aici scrieți?“ – îmi vine să le răspund „Nu scriu *nicăieri*“.

Am refuzat să scriu prefața la al cincilea volum al *Operelor complete* ale lui Paulhan. La început, ușurare, apoi conștiința încărcată, proastă dispoziție, lehamite de mine însumi. Nu-mi place să fiu ingrat.

Doamne, ajută-mă să îndur orele, fă ca nici una să nu fie atât de grea cum mi le închipui pe toate.

Îmi proiectez toate sentimentele în obiecte. Percep disperarea materiei, o simt de parcă ar fi vorba de o ființă, masa asta din fața mea e fără speranță; la fel cu orice lucru. Și lupt împotriva acestei deznădejdi obiective, împotriva acestui tumult, acestei prăbușiri lăuntrice a lumii materiale – lupt așa cum pot împotriva mea însumi.

Port naufragiul strămoșilor mei în sânge, în el se întâlnesc toate aceste epave.

Tindea către ineficacitatea îngerilor și nu era departe s-o atingă.

Lucrul ce-mi place cel mai mult pe lume este să umblu. Iată însă că de câteva luni un deget umflat, care mă doare ori de câte ori mă mișc, se pune de-a curmezișul ultimei mele pasiuni.

Într-un fel sau altul, am trăit întotdeauna din „pomană“ (burse, ajutoare, premii etc. etc.). Mi-am pus opera (!) mai presus de demnitate (cu prețul câtor umilințe!).

Atâtea cuvinte inutile și extraordinare…

Toți cei care-au mizat pe noi și pe care ne-am străduit să-i dezamăgim.

Sânt fără îndoială decăzut (un căzut mai degrabă), dar, întru scuza mea, căderea îmi vine de departe și ține de-un alt ordin decât acela al fiziologiei sau istoriei.

Sentimentul Zădărniciei nu te-mpiedică să guști viața, dar te împiedică să reușești în viață.

La urma urmei, prostia e preferabilă vulgarității (care e compatibilă, din nefericire, cu inteligența și chiar cu spiritul).

Nu ne e teamă de viitor decât atunci când nu sântem siguri că ne putem sinucide (la nevoie).

În vreme ce animalul își păstrează simțurile intacte, omul n-a devenit om decât șubrezindu-le, *sacrificându-le.*

Nici Bossuet, nici Malebranche, nici Fénelon nu vorbesc despre *Cugetări:* se vede treaba că Pascal nu li se părea destul de *serios.*

Nu știu ce caut pe lumea asta, pe care nimeni n-o poate izbăvi, nici pentru sine, nici pentru ceilalți. „Ignoranța“ aceasta se transformă în obsesie la mine, în indispoziție: mă gândesc la ea fără încetare.

Voluptatea pe care o resimt în fața oricărui discurs amar privitor la Cunoaștere.

Să suferi, să suferi, să suferi.

Esența vieții rezidă în teama de a muri. Dacă această teamă ar dispărea, viața și-ar pierde rațiunea de a fi.

Să abandonăm totul. Să avem curajul și pudoarea de a crăpa în singurătate, ca elefanții și ca șobolanii.

X. crede că-l *onorează* pe Dumnezeu prin propria credință.

Nu deznădăjdui: dacă toată lumea îţi va întoarce spatele, tot vei putea conta pe durerile tale.

Mă strădui în zadar, nu pot *uita* scepticismul.

„Aţi ajuns la un impas“, îmi reproşează unul şi altul – stranie obiecţie. Despre *Florile răului* s-ar spune oare că duc la un impas?

Când reflectez la un lucru, mă gândesc la *soluţie* mai puţin chiar decât ar face-o un poet.

Am luat o lecţie de limba rusă. Dar nu vreau să continui: la ce bun să-mi încarc memoria cu atâtea cuvinte? Şi totuşi, e o limbă care mă atinge în adânc.

L-am recitit pe Custine *(Scrisori din Rusia).* Nu cunosc carte mai pătrunzătoare şi mai profetică.

Căutând într-un dicţionar, dau peste acest citat: „timpul distruge chiar şi cea mai neînsemnată urmă“. – care-mi provoacă un adevărat fior metafizic. La drept vorbind, fiorul era în mine – l-ar fi stârnit orice altă banalitate.

Materia poate să-şi continue jocul, nu-mi pasă.

B. scrie într-un ziar german că cei mai mari stilişti printre eseiştii din Franţa sânt Roger Caillois şi cu mine: să admitem că afirmaţia ar fi adevărată. Să vedem care e motivul ei adânc: Caillois scrie bine fiindcă se bâlbâie; eu, fiindcă vorbesc împiedicat. N-aş fi făcut niciodată un efort de stil dacă aş fi putut articula cum trebuie. Cei ce vorbesc cu uşurinţă (oratorii şi amatorii de discuţii) scriu în genere prost. Dificultatea de a ne exprima, obstacolele, caznele pe care le întâmpină cuvântul, *vorbirea,* sânt cele care ne constrâng să cântărim (sau *mângâiem*) cuvintele atunci când scriem. (Să ne gândim la exemplul lui Valéry, acest bâlbâit tipic.)

Într-o bună zi, carnea aceasta nu va mai sta lipită de oase. (Dacă vrem să păstrăm un oarecare echilibru şi să privim cu un minimum de încredere viitorul, trebuie să ne gândim la orice, afară de propria noastră carne.)

22 martie

Ieri, vizită la R. — Cu neputinţă să-mi amintesc numele lui cât timp a fost de faţă. Supliciul a durat câteva minute, părându-mi-se cu atât mai insuportabil cu cât n-aveam nevoie să-mi amintesc numele prietenului meu. Ghicesc acum angoasa ramoliţilor care uneori nu reuşesc să-şi amintească propriul nume.

Atât cât pot să îmi aduc aminte de trecut, nu aflu în el decât indispoziţie, ambiţie nesatisfăcută, teamă de a face şi, mai cu seamă, teamă de a reuşi… violenţă care se sfâşie pe ea însăşi, aviditate pururi schimbată în suferinţă.

Cele mai multe vise sânt literatură de proastă calitate. Sânt însă unele cum nu se poate mai semnificative: cele în care apar *duşmanii noştri.*

Laconismul poate fi deopotrivă semn de rigoare şi de lene.

25 martie

M-am trezit cu o nevoie de răzbunare. Dar nu ştiu pe cine să mă răzbun.

Am cumpărat deunăzi, de ocazie, o carte despre Fontenelle şi alta despre Buddha! Să fie o simplă întâmplare? Nu cred. Cele două spirite, care în aparenţă n-au nimic comun, sânt în realitate în egală măsură lipsite de iluzii, chiar dacă la niveluri diferite. Cert este că mă simt înrudit cu amândoi, fiindcă înţeleg la fel de bine dezabuzarea frivolă ca şi pe cea serioasă. Important e să te lecuieşti de toate iluziile; restul e chestiune de nuanţă.

O convertire (la indiferent ce) e calea cea mai sigură de a evita o criză de nebunie.

În deprimarea adevărată, nu ne putem gândi decât la Dumnezeu, fie că sântem credincioşi sau nu.

Am de scris un articol care, aşa cum l-am conceput, trebuie să fie anticreştin. Cu toate astea, nu mă pot apuca de el; nu mă simt în stare să-l ponegresc nici pe Dumnezeu, nici pe Fiu. Credinţa este o realitate necuprinsă, şi nu vom şti niciodată ce pierdere a suferit omul de când a încetat să se mai roage.

În fond eram făcuţi să ne rugăm, şi pentru nimic altceva.

Pătimaşii şi abulicii au, din motive opuse, un fond religios.

Să dorm şi iar să dorm. Doar somnul mi-ar putea reda o parte din energia pe care au înghiţit-o anii mei de insomnie. Orice veghe e împuţinare, uzură, şi se vorbeşte cu temei despre un somn *reparator.*

Am făcut adineauri, vreme de câteva minute ce mi-au părut fără sfârşit, efortul de a mă vedea aşa cum mă văd ceilalţi. Ei bine, n-am reuşit, în ciuda darului meu de a mă dedubla. Nu poţi să-ţi fii exterior. Iar când îţi spui: „Îmi sânt străin mie însumi“, e vorba aproape întotdeauna de o iluzie, de o deformare poetică.

Să faci parte dintr-o ţară cu destin minor dar tragic. (Tragedie de mâna a doua. Am fost împins prin naştere să mă interesez de ţările care n-au reuşit, ale căror proiecte au fost mereu străpunse de Istorie.)

Luptă cotidiană împotriva năruirii, a unei oboseli despotice, imemoriale.

Nu veninul, nu spiritul răzbunător mă face „amar“, ci lăcomia, voluptatea amărăciunii tocmai. Nu pot să mă lipsesc de ea şi ori de câte ori o întâlnesc – fie în viaţă, fie în literatură – mă năpustesc asupra ei, mă tăvălesc în ea. E hrana ideală a decăzutului. De ea are nevoie şi nu trebuie să-i daţi altceva spre a-l răsfăţa.

Duminică la ţară. M-am plimbat spre Saint-Chéron, pe podiş. Criză de melancolie, sentiment acut că voi fi pururi *singur,* orice s-ar întâmpla. — Câtă vreme umblu şi obosesc, totul e în regulă, de cum mă opresc însă, mă cuprind iarăşi umorile şi gândurile mele obişnuite.

Nici măcar „natura“ nu poate să m-ajute; dimpotrivă, favorizează crizele mele de urât. Cât e de falsă ideea mea că dacă aş trăi la ţară, aş fi cu totul altul, lecuit de obsesiile mele. Adevărul e că tăcerea şi singurătatea nu mă pot face să uit neajunsurile mele şi că nu există *loc* pe pământ unde aş putea fi diferit de ceea ce sânt. Fericirea nu-i un remediu pentru melancolie;

dimpotrivă, o agravează, căci se hrăneşte cu aceeaşi lăcomie şi din plăcerile, şi din durerile noastre. Totul îi cade bine, *pe socoteala noastră.*

Cine sânteţi? Sânt un *străin* – pentru poliţie, pentru Dumnezeu şi pentru mine însumi.

Sinceritatea – lucru imposibil în prietenie. X., prieten căruia nu-i preţuiesc în mod deosebit nici inteligenţa, nici gustul, îmi relatează – pe ce ton! – decepţia pe care i-a provocat-o articolul meu despre Demiurg. Pe moment, judecata lui m-a lăsat rece; apoi, mi-a făcut „ceva“.

Sânt ca toată lumea, şi toată lumea e ca mine. Nimeni nu suportă adevărul despre el însuşi. Trebuie să minţi sau să pieri.

Nu ne strângem laolaltă decât în jurul vânzătorilor de iluzii, în filosofie ca şi în toate. Se face gol întotdeauna în jurul celui care nu se coboară să-şi *laude marfa.*

A-ţi pierde încrederea în tine însuţi, iată ce înseamnă moartea în viaţă – nici mai mult, nici mai puţin.

Dacă teama de moarte ar dispărea, totul ar deveni de-o simplitate înspăimântătoare.

Câtă vreme te temi de moarte, eşti un sclav, chiar dacă ai toate înzestrările şi toate bunurile pe care le poate avea un muritor.
A fi liber înseamnă să nu cunoşti această teamă.

30 martie – Noapte cumplită.
După anumite nopţi albe, nu ne rămâne decât să-ncepem o nouă viaţă sau s-o sfârşim cu totul.

Unii se nasc pentru a spera; – alţii, dimpotrivă. Nimeni nu este vinovat de disperarea sa.

Destinul e tot ce s-a inventat mai bun pentru a explica vicisitudinile celor omeneşti. Şi ce este el oare, dacă nu Providenţa decapitată?

Trebuie să ne obișnuim să nu posedăm nimic. În acest sens, am făcut o bună ucenicie în cei douăzeci și cinci de ani petrecuți prin hoteluri. O bibliotecă este o proprietate, o povară. Să nu acumulezi nimic, nici măcar anii, să te desprinzi de trecutul și de viitorul tău, să înfrunți prezentul, ba nu, să-l primești resemnat.

O religiozitate *atee*, acesta este Stimmung-ul 1 contemporanilor.

Scena în care regele Lear, văzându-l pe Edgar în zdrențe și aproape gol, își sfâșie veșmintele – din toată piesa, această scenă mă mișcă cel mai tare.

Deunăzi, plimbându-mă de unul singur la țară, mi-am amintit deodată niște versuri ale lui Hölderlin pe care îmi plăcea să le citez cândva:

„Singur, în lumea atât de frumoasă, că ești
Susțineai tu întruna, **dragule**!“ 2

Sânt deopotrivă un decăzut și-un teoretician al decăderii.

Am avut dintotdeauna sentimentul nimicniciei universale, și totuși merg înainte *de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat.* Inconsecvența asta exprimă, singură, întreg misterul vieții.

Dispoziție, stare de spirit. (N. t.)

Trad. rom. de Ștefan Aug. Doinaș și Virgil Nemoianu. (N. t.)

(P.S. „De parcă nimic nu s-ar fi întâmplat“ – Poate că e mult spus. Nu mă simt acasă nici în viață, nici în moarte: sentimentul zădărniciei generale mă paralizează, dimpotrivă, în fiecare clipă, împiedicându-mă să fac față „realității“.)

Ar trebui să explic într-o zi de ce merg din eșec în eșec.

Deunăzi, la editorul meu, am înghițit un refuz care *în mod normal* ar fi trebuit să mă înfurie și să mă silească să fac o scenă. N-am zis nimic, m-am

stăpânit, şi bine am făcut. A şti să te domini – lucru pe care nu-l poţi face *în chip firesc* decât dacă te tragi dintr-un neam de sclavi.

Când trăieşti permanent într-o nefericire abstractă, nefericirea concretă, atunci când se iveşte, e atât de neprevăzută că nu ştii cum să-i faci faţă.

Sânt uluit de cantitatea de cărţi care nu-mi spun nimic, care nu mă privesc şi cărora mi-e cu neputinţă să le recunosc o valoare obiectivă. *Ştiu* că n-ar fi trebuit să fie scrise.

Nu pot să scriu decât sub imperiul febrei, al furiei. Or, din cauza gastritei şi a altor beteşuguri, mă îndop cu calmante; astfel, îmi sabotez eu însumi activitatea, „inspiraţia“, „opera“. — Fără înfrigurare, nu valorez nimic, iar eu îmi interzic orice exces, adică orice mi-ar permite să am un minim randament.

Francezul *ştie* că e inteligent; de aici îi vin toate defectele.

1 aprilie
Azi-dimineaţă, înainte să mă trezesc, am avut un coşmar a cărui oroare era atât de sofisticată, de elaborată, încât îl desfid pe pictorul sau vizionarul în stare să închipuie vreodată unul asemănător. Cât despre încercarea de a-l descrie, nu m-aş încumeta s-o fac.

2 aprilie
Aseară, la Saint-Séverin, *Arta fugii,* la orgă.
— Iată *dezmințirea* „demiurgului cel rău“, mi-am repetat fără încetare vreme de două ceasuri.

Nopţile în care am dormit par să nu fi existat niciodată; rămân în amintirea noastră doar cele în care am suferit, în care n-am putut închide ochii, aşa încât suma nopţilor noastre este suma insomniilor noastre.

3 aprilie După zile şi zile de deprimare, astăzi, vreme de câteva ceasuri, euforie neîntreruptă. Când te gândeşti că există oameni care-şi trăiesc aproape întreaga viaţă în exaltarea asta cvasiparadiziacă!

Abţine-te să dojeneşti pe cineva, oricine ar fi. Dacă oamenii s-ar putea schimba, s-ar schimba. Dar nu pot. Iar tu şi mai puţin ca ei.

Sânt fascinat de Soloviov. Tot ce citesc despre el mă răscoleşte (mi-ar plăcea să pot spune acelaşi lucru despre opera lui).

Nu-l putea suferi pe Tolstoi: profeţii nu *coexistă*. Între ei doi, el, Soloviov, era cel mai autentic, şi numai el a fost aproape de sfinţenie. Dăruia totul, se despuia pe stradă de veşminte (şi uneori de încălţări) pe care le dăruia cerşetorilor. Era ceea ce Tolstoi ar fi vrut să fie.

Se spune despre Heidegger: „A făcut cutare şi cutare. De neiertat din partea unui filosof“. – „Din partea unui *înţelept*“, ar trebui spus. Or, Heidegger nu e un înţelept şi nici nu pretinde c-ar fi.

Nimic nu-i mai sterilizant pentru un poet decât să citească alţi poeţi. La fel, a citi filosofi şi numai filosofi (e tocmai ce fac profesorii), înseamnă a te condamna să nu ai niciodată nici măcar un gând filosofic.

Stomacul, intestinele – făcute praf. Nu mai diger aproape nimic. Legume în apă – sau moartea, asta e unica alegere ce-mi rămâne.

Azi-noapte, *în vis*, îi spuneam unui critic teatral: „La teatru, am prea adesea senzaţia că aş putea juca la fel de bine ca actorul cutare sau cutare. Asta-mi strică toată plăcerea. De aceea am hotărât să merg din ce în ce mai rar“.

5 aprilie – ora 17.15. Trebuie să ies să mă plimb, altfel sânt *sigur* că aş săvârşi ceva împotriva mea. Doamne, (dar la ce bun?)

Trebuie să depăşesc criza asta, una din cele mai cumplite pe care le-am avut de îndurat în viaţa mea. Beteşugurile mă asediază şi-mi zdruncină curajul. Dacă n-aş fi bolnav, aş birui, sânt sigur. Dar cum să lupt cu boala? Ar însemna să declar război materiei. Trupul meu nu-mi aparţine, ţine de ea, de materie.

Sărăcia, boala, moartea. Sânt stări *durabile,* şi deci adevărate. Tot restul e numai accident şi înşelăciune.

Dacă ies teafăr din încercarea asta, jur să nu mai socotesc nimic *al meu.*

Renunțarea e marele secret. Dacă te poți așeza în afara propriei tale vieți, socotind-o ca aparținând altcuiva, trebuie să ajungi să birui teama și chiar să-ți disprețuiești propria moarte.

Antidotul plictisului: e teama. Trebuie ca leacul să fie mai tare decât boala.

Întreaga-mi viață nu va fi fost decât trăirea alternativă a unuia și-a celeilalte.

De ce nu am tăria să mă consider un supraviețuitor!

De câte ori n-am spus și nu am scris că nu sânt *de aici !* Acum este aproape fapt împlinit.

Tactica mea e singura bună, singura eficace: îmi *uzez* disperarea, o istovesc și o împuținez tot gândindu-mă la ea și tot analizând-o.

6 aprilie – Aseară, la sala Pleyel, *Patimile după Ioan*, cu Berliner Chor.

Emoție intensă. „A muri nu înseamnă nimic, moartea e o formă a bucuriei“ – acesta era refrenul pe care mi-l cântam.

Cu câteva clipe înainte de moarte, Soloviov s-a rugat pentru evrei, date fiind „marile încercări care-i așteaptă“. Era în 1900. La moartea lui, s-au spus rugăciuni în toate sinagogile Rusiei.

Îmi e cu neputință să tratez o problemă *obiectivă,* afară de cazul că e vorba de *bolile* celorlalți, adică de ceea ce, la altul, mă face să mă gândesc la mine.

8 aprilie 1965

Ziua mea de naștere. Am așadar cincizeci și patru de ani.

Mi-a trebuit o întreagă viață ca să mă obișnuiesc cu gândul că sânt român.

Mi-aș folosi cu mult mai bine timpul rugându-mă decât scriind articole.

Absenții au mereu dreptate – în viața literară. Scriitorul nu trebuie să se *arate.*

Anxietate metafizică și digestie proastă – melancolia ia naștere din întâlnirea lor.

Adevăratul scriitor sacrifică pentru opera sa totul, chiar și onoarea.

10 aprilie — Noapte atroce. Aceleași dureri. Poate că sânt condamnat. Important este să nu te lași pradă deznădejdii, iar dacă trebuie să dispari, să te situezi mai presus de orice regret.

Bătrânul **Ciotori** 1 a murit strivit de o mașină. Poor Yorick!

13 aprilie – Azi-noapte, simțind neîncetat curgerea clipelor, a minutelor, a orelor (care curgere! abia dacă „treceau“), îmi spuneam că, dacă aș fi dormit, aceste clipe nici n-ar fi existat pentru mine, și că astfel nu totul este negativ în catastrofa veghii.

Cu neputință să nu gândim că morții scapă de toate frământările noastre și că există un oarecare avantaj în faptul de a deveni pururi *indiferent.*

Când citesc că un produs oarecare „calmează“ durerea, știu sigur că există una pe care nimic n-o va calma niciodată.

Biologic sânt un deșeu al Evoluției. Dar omul în genere e un asemenea deșeu – dacă-l privești cu atenție.

13 aprilie – Doctorul pe care l-am consultat ieri pentru intestinele mele m-a întrebat dacă am „gânduri de sinucidere“. – „Am avut toată viața“ – a fost răspunsul meu. M-a privit cu un aer satisfăcut, vreau să spun *neghiob.*

De fiecare dată, sau aproape de fiecare dată, când *voiam* să nu comit o infamie (răzbunarea e una dintre ele, cea mai rea pesemne), mă străduiam

să mă văd *mort* – iar asta mă calma şi mă îmblânzea. Cadavrul nostru nu e lipsit de oarece folos.

Cufundarea în budism e o nevoie periodică la mine. De data asta însă îi rezist. De ce să nu termin textul despre zei? Nu pot s-o fac: în starea mea, e un subiect prea străin frământărilor mele, ţine de politică aproape (şi chiar asta e).

E nimerită remarca potrivit căreia specialistul este omul *care află tot mai puţine* lucruri.

Dacă totul e iluzoriu, *reală* este, tocmai, doar iluzia.

Prieten al lui Cioran originar din Oltenia; diplomat care a rămas la Paris. (N. ed.fr.)

Omul e fără îndoială o apariţie extraordinară, dar nu o *reuşită.*

O bătătură infectată. Operaţie. Paşti cu antibiotice.

Nu am simţul păcatului, şi nici pe cel al răului măcar – nu-l am decât pe cel al catastrofei.

Spiritul funcţionează numai atunci când simţim o constrângere. Orice act al gândirii derivă dintr-o senzaţie contrariată.

Cele trei oraşe pe care le-am iubit cel mai mult: Sibiul, Dresda, Parisul.

Dresda nu mai e. Parisul mă apasă. Sibiul e inaccesibil.

Nu cred să fi existat vreodată copilărie mai sălbatică (copil al **naturii**!) 1 decât a mea. Asta explică multe lucruri, explică de fapt *totul.* Am simţit întotdeauna, în alt sens decât Freud, *„das Unbebagen in der* Kultur“ 2.

Înmormântarea lui Ciotori la cimitirul Bagneux. Am ajuns cu oarecare întârziere. În faţa gropii pe jumătate astupate, nu m-am putut abţine să-i spun lui Lupasco: „E lipsit de sens!“ – Nu mai era nici urmă de Bătrân şi de

toate năzbâtiile lui. În scurtă vreme nimeni nu-şi va mai aminti de el. Şi totuşi, Doamne, ce pisălog!

Există mereu în cazul meu o lipsă de convingere care explică toate eşecurile mele şi căreia nu i-am găsit niciodată leacul.

N-am avut niciodată o religie (în sens etimologic) de vreme ce n-am fost niciodată *legat* de nimic. N-am avut decât nostalgia religiei, *suspinul* religios.

Nu mi-a plăcut decât un lucru: să fiu liber, adică să fiu lăsat în pace, să nu aibă nimeni grija mea, în nici un fel. Iată

În româneşte, în original. (N. t.)

Disconfort în cultură, titlul unei cărţi a lui Freud (1926). (N. t.)

de ce amabilitatea, darurile mă stingheresc la fel de mult ca o insultă. Nu-mi place să depind de *nimeni.* Aici se află izvorul singurătăţii şi necredinţei mele.

22 aprilie Preţ de cinci ore m-am luptat să adorm, mi-am pus chiar un supozitor cu morfină. Spre ora 4 dimineaţa, în fine ceva s-a dat bătut, iar eu m-am scufundat în beatitudinea inconştienţei.

Singurul lucru despre care nu poţi vorbi fără să-l fi trăit e insomnia. Spusele lui Shakespeare despre somn sânt ale unui om care, în chip evident, nu putea să doarmă sau dormea prost. În materie de somn nu poţi *inventa.*

Literatura, filosofia, religia, *toate* acordă prea multă însemnătate omului.

Anii au făcut din mine un expert în neantul pe care-l reprezintă orice lucru.

După fiecare noapte albă, lumea apare ceva mai decolorată ca înainte.

Cine sânteţi? Sânt Dezamăgitul.

În miez de noapte, să te repezi la nepreţuitul somnifer.

Cu cât pătrunzi mai adânc lucrurile, cu atât îţi dai seama că deosebirea dintre bine şi rău e lipsită de orice temei metafizic.

Într-o carte despre budismul zen a lui A.W. Watts, citesc următoarele: „But the anxiety-laden problem of what will happen to me when I die is, after all, like asking what happens to my fist when I open my hand, or where my lap goes when I **stand** up.“ 1

„Dar întrebarea angoasată despre ce se va întâmpla cu mine când voi muri este, la urma urmei, totuna cu a mă întreba ce se întâmplă cu pumnul meu când deschid palma sau unde dispare poala mea când mă ridic în picioare." (N. t.)

Zece zile după operaţia la picior, i-am spus chirurgului că mă tem de o infecţie; îmi scoate pansamentul şi-mi răspunde pe un ton de reproş şi de triumf: „Degetul dumitale e valabil“.

Un deget *valabili* După adjective ar trebui să-i judecăm pe oameni.

De câte ori vreau să lucrez, e cineva care mă împiedică, şi acest cineva nu sânt întotdeauna eu.

Francezul, care mânuieşte atât de bine ironia, n-a devenit un teoretician al ei, ca atâţia germani care nu-i cunosc utilizarea practică şi ar fi foarte încurcaţi dac-ar fi puşi s-o folosească. Doar Kierkegaard le-a făcut pe amândouă.

Deosebirea enormă dintre o convertire spontană şi o palinodie forţată.

Fără nici o îndoială, instituţia cea mai opresivă din toate timpurile a fost Inchiziţia. Nu m-aş putea converti niciodată la catolicism, la o religie care a putut da naştere la ceva atât de monstruos.

În timpul ultimului război, la Zürich, Joyce şi Musil locuiau alături, şi totuşi n-au făcut nici o încercare de a se cunoaşte, de a se întâlni. *Creatorii* nu comunică între ei. Au nevoie de admiratori, nu de *egali.*

X. nu e un om, ci o schiță de om sau, ca să folosesc limbajul paleontologilor, un hominid.

Terminat de scris un articol împotriva creştinismului; la sfârşit, mi-a fost cu neputință să nu regret, şi să o spun, năruindu-mi prin asta întregul edificiu al textului. M-am convertit aproape întotdeauna la ideile pe care mai întâi le-am atacat *(Iron* Guard 1, vai!).

Garda de Fier. (N. t.)

În cazul de față, îmi propusesem să fac apologia politeismului, plasându-mă pe poziția toleranței, adoptând un punct de vedere aproape politic deci; apoi, *profitând* de problemele mele de sănătate, ca şi de revenirea vechilor angoase, creştinismul m-a ajutat, firește, să le îndur; păgânismul e prea exterior, nu oferă nimic care să ne poată uşura pe culmile nemângâierii.

Oamenii mă fac să sufăr în aşa hal că nu mă pot opri să reflectez la soarta lor, să-i urăsc şi să-i compătimesc, pe ei şi pe mine.

Singurul mod de a te întâlni în adânc cu celălalt este să te ocupi de tine şi numai de tine, de ceea ce e mai adânc în tine. „Altruiştii“, filantropii, spiritele „generoase“ nu înțeleg şi nu ajută cu adevărat pe nimeni; sânt oameni care au energie de cheltuit, atâta tot.

3 mai De două săptămâni umblu în ciupici din pricina operației pe care am suferit-o la piciorul stâng. Astăzi, după o scurtă plimbare, în momentul când traversam piața Odeon ca să mă-ntorc acasă, un cui ruginit mi-a intrat în acelaşi picior.

Îngăduindu-l pe om, natura a comis o eroare de calcul.

7 mai Noapte infernală. Cu neputință să dorm, deşi mi-am pus două supozitoare. Nu degeaba (şi nu fără un anume presentiment) am publicat *Moartea lui Ivan Ilici.*

Sânt nopți atât de chinuitoare, încât ar trebui să ne schimbăm numele, de vreme ce tot nu mai sântem aceiaşi.

Terminat un articol *împotriva* creştinismului. Sfârşeşte, ca întotdeauna, prin a adopta cauza pe care am atacat-o cu atâta virulenţă, şi trec în tabăra adversă.

Lucrul cel mai greu este să scrii un bileţel de mulţumire cuiva care ţi-a trimis o vorbă de laudă, un bileţel pe cât de scurt pe-atât de delicat.

16 mai sânt într-o stare în care înţeleg *fizic* că munţii pot fi mutaţi din loc – dincolo de toate metaforele credinţei.

Nu mă lăsa, Doamne, să cad pradă acestui foc – al meu sau al tău, cine ştie?

22 mai Mi-e de-ajuns să-mi închipui plictisul fără margini ce ar *putea* să-l încerce pe unul sau pe altul, adesea un necunoscut, pentru ca plictisul lui să devină al meu şi să mă copleşească.

Animalele de aceeaşi specie nu se omoară între ele. Numai omul îl ucide pe om. E marele reproş ce i se aduce. — Dar, între noi fie vorba, anomalia aceasta nu este o anomalie. Pe cine să ucizi în afară de om, cine mai merită, ca el, atare tratament?

Îi acuz pe toţi oamenii că sânt bolnavi mintal. Ca şi cum eu n-aş fi! Reuşesc să mă stăpânesc; – altminteri, i-aş *lăsa cu gura căscată* pe psihiatri.

Ce înseamnă *religios*? Ceva care se adânceşte în noi pe seama lumii, înaintarea către o tăcere care cântă.

Nu mă simt *real* decât atunci când totul se destramă, afară de ceea ce nădăjduiesc să aflu când îmi *ascult* singurătatea.

Sânt alcătuit din tot ce-mi scapă.
(Fiinţa mea se reduce la tot ce o neagă.)

Am slăbit, arăt ca un spectru. Toată lumea mă întreabă:

Ce aveţi? Sânteţi bolnav? etc. — Să ies în lume a devenit pentru mine un coşmar.

Regulă de urmat: să nu spui nimănui: Nu arăţi bine. E de neînchipuit răul pe care-l face compătimirea asta deplasată. Deunăzi, întors acasă pe la două noaptea, mi-a revenit atât de viu în minte aerul cu care am fost privit în timpul cinei, că mi-a fost imposibil să dorm toată noaptea.

Nu sânt budist, împărtăşesc însă obsesiile budismului.

Ataşamentul faţă de existenţă.

Tare îmi vine să mai abordez o dată acest subiect despre care n-am încetat să vorbesc de când am început să „gândesc“. — Tot beteşugurile mele mă împing s-o fac. Cu o sănătate ca a mea, ce altceva pot face decât să meditez la *puţinătatea* existenţei mele?

Orice suferinţă este luptă. Poate chiar singura adevărată. Ce reprezintă în raport cu ea risipa de energie a luptătorului?

Mi se întâmplă să privesc multiplicitatea ca pe un rod al ignoranţei sau chiar al unui dezechilibru mintal; cel mai adesea refuz însă acest gând, în chip reflex, din obicei, din instinct.

Ispita şi refuzul „monismului“.

Ar trebui să învăţăm să convertim durerea în misiune, să fim *mândri* că suferim. Mă străduiesc s-o fac uneori, succesul fiind cu totul relativ. Şi totuşi, izbăvirea mea se află aici, dacă izbăvirea e cu putinţă pentru mine.

Nu ne amintim decât de clipele în care am suferit, moral sau fizic. Tot restul, „fericirea“ deci, pare să nu fi existat niciodată.

Am citit în metrou o scrisoare adresată de Mozart lui Da Ponte cu câtva timp înainte de moarte: „Simt după starea în care mă aflu că mi-a sunat ceasul; sânt pe punctul de a-mi da duhul, am ajuns la soroc, înainte să mă fi putut bucura de talentul meu… închei, iată cântul meu funebru, nu trebuie să-l las nedesăvârşit“.

Încheia *Flautul fermecat* şi lucra la *Recviem.*

Mă gândesc la bătrânul Ciotori. Cumpăra trei sau patru ziare în fiecare zi. Ce-i mai pasă acum, în mormânt, de ultimele ştiri! „*A devenit indiferent*“ – aşa se spune, după cum se pare, în anumite ţări din America latină despre cineva care a murit.

Fenomen nou: nu mai există practic heimatlos 1 printre evrei. Au toţi un paşaport. E o cotitură în istoria lor. Ceea ce s-a schimbat însă e doar statutul lor juridic; cât despre statutul metafizic, nici o schimbare.

Trebuie să suferim până la capăt, până în clipa când încetăm să mai *credem* în suferinţă. Ajuns aici, depune armele şi ieşi din scenă.

Scriitorul profesionist e o invenţie a epocii burgheze.

Juvenal, ultimul poet important al Romei; Lucian, ultimul scriitor de mare clasă al Greciei.

Şi unul, şi celălalt au *practicat* ironia. Două literaturi ce sfârşesc în satiră.

„Emotivitate“ – acest cuvânt oribil de care se slujesc medicii incompetenţi – exprimă totuşi cu exactitate starea în care mă aflu de obicei.

Trebuie să scriu o scurtă prefaţă pentru ediţia de buzunar a *Tratatului.* Sânt la mare ananghie. Din slăbiciune – şi din nevoie de bani – am consimţit să pun la îndemâna publicului larg o lucrare atât de „distructivă“. Sânt nevoit să-l previn pe cititor că trebuie s-o citească în răspăr, să nu-i guste veninul. Dacă e tânăr riscă să sufere efectul ei demoralizant. E vorba deci de-o punere în gardă, cu tot ce poate fi aici pretenţios şi penibil. Pare să spună: „Atenţie! Urmează să citiţi o carte primejdioasă! Fiţi prudenţi şi n-o luaţi drept literă de Evanghelie, să nu credeţi că tot ce se spune în ea e-adevărat. Am exagerat uneori, adesea am mers prea departe. Şi mai cu seamă nu călcaţi pe urmele mele etc. etc“.

Apatrizi. (N. t.)

De când am scris *Tratatul* n-am avut decât o ambiție: să depășesc lirismul, să evoluez către *proză.*…

Ceea ce sânt, ceea ce știu, totul își are obârșia în bolile mele. Ele m-au învățat să fiu *diferit.*

Omul fiind sortit bolii, cel mai mărunt gest al său are valoare de *simptom.*

Cum nu-mi încarc memoria cu nimic, nici măcar cu ce am scris eu însumi, mi se întâmplă să mă repet în chip destul de supărător. Ca să scap de acest inconvenient, ar trebui să mă recitesc înainte de a mă apuca de lucru.

Am hotărât să nu mă mai îngrijesc: fie ce-o fi. Am trăit cincizeci și patru de ani: ce mai am de așteptat de la „viață“? Durerile de care sufăr vin de departe: să nu-i mai deranjăm pe medici.

Nu-ți poți schimba *ereditatea.*

Acțiunea erozivă a nopții: cum poate biata carne să-i supraviețuiască?

Azi-dimineață, la Cochin, m-a văzut un mare specialist în reumatologie. După ce-am așteptat două ore, mi-a venit rândul. I-am explicat cazul meu, furnicăturile permanente pe care le am în picioare de treizeci de ani. Specialistul mă examinează rapid și se întoarce către elevii săi: „E ceva *subiectiv*“. Și mă trimite acasă, spre marea mea ușurare. Evident mă socotise țicnit.

Aproape toate cugetările lui Pascal par să fie concepute pe la ora 3 dimineața, în timpul unei veghi dureroase.

Cum s-a golit catolicismul de orice conținut! Fiindcă am vorbit în ultima mea carte despre cădere, despre păcat, despre blestem, sânt tratat în revistele catolice drept *nihilist!* Firește, dacă aș fi abordat o problemă „socială“…

Din toate nenorocirile, cele mai greu de îndurat sânt cele pe care le-ai prevăzut. Or, cum sânt plămădit din aluatul Casandrei…

Dacă încetăm să ne temem de moarte, viaţa devine dintr-odată frumoasă, fascinantă, şi cu desăvârşire inutilă.

Un bolnav de artroză îmi spunea deunăzi că la cea mai mică abatere de la regim, boala *îl rechema la ordine.*
Asta şi e rolul bolii: să ne cheme la ordine, să nu ne îngăduie să *uităm.*

În *aşteptare* se manifestă, se revelează esenţa timpului. Să nu mai aştepţi nimic – ce superioritate!

În literatură, marea lege este dispreţul. Scriitorii se exclud. *Incompatibilitate.*

Cineva îmi cere o mărturie despre Valéry. Mă eschivez; aproape toată lumea se eschivează, mai cu seamă tinerii. Cu toate astea, l-am admirat şi-l admir încă pe Valéry, chiar dacă nu-l mai citesc.

16 iunie Omul în epoca glaciară. M-am gândit ieri la el toată ziua.

După o jumătate de oră nu mai aveam nimic să ne spunem. Conversaţia a mai durat încă o oră întreagă – ucigătoare. Şi nimic nu e mai rău decât o conversaţie care îşi supravieţuieşte.

L-am întâlnit pe X., un român căruia i-am uitat numele. Un imbecil perfect. Cu toate astea, l-am suportat preţ de o jumătate de oră, fiindcă e singura fiinţă care în ultimele luni mi-a spus că arăt bine…

Ce complicate sânt relaţiile cu fiinţele! E-o mare mângâiere gândul că există lucruri.

Susceptibilitatea ratatului.
Era imediat după Eliberare, în grădina Luxembourg. Eram W.K., un refugiat german, J.C.N. şi cu mine. În clipa când ne-am aşezat pe o bancă, am avut proasta inspiraţie să spun: „trei rataţi.11 – W.K., din partea căruia

mă bucuram de o oarecare preţuire, face deodată o criză de furie, devine agresiv, mă insultă aproape şi rămâne ursuz tot restul timpului pe care l-am petrecut împreună. Imposibil să-l liniştesc. Fără să ştiu, lovisem unde durea mai tare. Era poate singurul cuvânt pe care n-ar fi trebuit să-l rostesc în faţa lui. Îl rănisem fără să vreau.

16 iunie Azi după-amiază, dintr-odată, frica, *accesul* de frică a cărui tortură o cunosc ca nimeni altul.

Omul e un animal surmenat.

Ionesco îmi spune că monologul lui Hamlet nu cuprinde decât banalităţi. Poate. Dar aceste banalităţi epuizează esenţa întrebărilor noastre. — Lucrurile profunde se dispensează de originalitate.

Iarăşi nevoia de a plânge pe care am trăit-o la Braşov, pe când scriam *Lacrimi şi Sfinţi* în 1937 (?).

Trăiesc la o temperatură de cosmogonie.

Groaza în care trăia omul cavernelor nu şi-o poate nimeni închipui mai bine decât mine. Hăituit pretutindeni de fiarele sălbatice, firește că descendenţii lui aveau să-l răzbune. Se ştie ce a urmat de aici.
Ce frică am moştenit!

Vai de scriitorul care n-a suferit nedreptăţi, care îşi are locul său!

Un scriitor înţeles e un scriitor supraestimat.

„Lev Nikolaevici, roagă-te pentru noi!“
Ce tare s-au înşelat asupra lui Tolstoi contemporanii lui! El era cel ce avea nevoie de rugăciunile lor. De altminteri, îi era milă de el însuşi, era mai nefericit decât oricare dintre cei care-i cereau ajutorul.

Mă consum *dincoace de faptă,* mă istovesc stând pe loc; iată de ce-mi lipseşte vlaga când e vorba să fac ceva de-adevărat.

Toate problemele ar fi fost rezolvate dacă aș fi avut darul de a mă ruga.

17 iunie Noapte cumplită. Totul este repus sub semnul întrebării.

Lucrul cel mai bun pe care-l poate face un autor este să-și uite propriile cărți. Nimic nu e mai comic decât să te recitești.

Cu cât îmbătrânesc, cu atât îmi dau mai bine seama că sânt „încolțit“. Libertatea mea de mișcare este din ce în ce mai compromisă de starea mea de sănătate. Propriul meu trup îmi scapă, nu-l mai stăpânesc, de l-oi fi stăpânit vreodată.

A fost o vreme când credeam că am o misiune. Se vede treaba însă că vremea asta a trecut de mult, căci abia dacă-mi mai amintesc de ea.

De necrezut ce des mă poartă gândul la Pascal. Temele lui sânt ale mele, iar frământările lui de asemeni. Cât a trebuit să sufere, *dacă e să judec după mine*!

Puțini oameni s-au străduit la fel de mult ca mine să aibă un destin.

Pământul: 5 miliarde de ani.
Viața: 2 sau 3 miliarde de ani.
La ce bun să te tulburi, să te frământi? Cifrele astea cuprind toate mângâierile de care avem nevoie. Ar trebui să ni le amintim în clipele când ne luăm în serios, când *îndrăznim* să suferim.

Nu mă satur să citesc despre Napoleon. E o pasiune de abulic.

Vin să mă viziteze scriitori de acolo. N-am nimic să le spun, nu le cunosc operele, aproape c-am uitat limba *noastră*. Îmi apar mie însumi ca un patriarh îngăduitor și scos din joc, la care se vine în pelerinaj. Iată-mă ajuns „figură“.

Înveți mult mai mult din conversația cu un scriitor prost decât din cea cu un scriitor bun. Cel dintâi face un efort, câtă vreme celălalt, care l-a făcut deja scriindu-și opera, se dispensează de el în viață.

Toate cărţile mele sânt cărţi pe jumătate, *eseuri* în sensul propriu al cuvântului.

Vreme de cincizeci de ani n-am încetat să lupt şi să mă plictisesc. Să mergem înainte dacă zeii o vor. — Am sănătatea zdruncinată de la vârsta de şaptesprezece ani. Treizeci şi şapte de am de nesiguranţă, de aşteptare şi de teamă.

Aş fi crezut vreodată, în tinereţe, că voi ajunge la o vârstă aşa de înaintată? Tot intervalul ăsta de timp ce mi-a fost acordat fără să-l cer. E vorba aşadar de un dar pe care n-am ştiut să-l folosesc.

Viitorul meu articol va fi despre *schelet.* Muzeul de paleontologie. Iată, aşadar, ce supravieţuieşte, tot ce rămâne din noi, tot ce rămâne din tot. A hamletiza într-un muzeu. Nu, Hamlet într-un muzeu.

Trebuie să scriu o scurtă prefaţă pentru ediţia de buzunar a *Tratatului.* Nu reuşesc deloc; nu pot vorbi nici de bine, nici de rău despre această carte: e ca şi cum ar fi fost concepută de un necunoscut. Nu-mi aparţine, nu eu sânt autorul ei. Şi nici nu pot s-o reneg, fiindcă viziunea de la care pleacă e încă justă în ochii mei.

Şi pe urmă, mi-e greu să scriu despre operele mele acum, când m-am împotmolit şi nu mai produc nimic.

Am nervii zdruncinaţi – până la ridicol.

La comandă, nu pot scrie despre nimic, nici măcar despre mine.

E oare cu putinţă să fi căzut atât de jos? să fi păcătuit oare atât de tare împotriva zeilor?

Spiritul nu rezistă la degringolada trupului.

Teama care mă roade, mă domină şi mă striveşte – reuşesc câteodată s-o stăpânesc; curând ea se răzbună însă şi mă înhaţă cu şi mai multă virulenţă ca-nainte.

Nu se poate face nimic împotriva fricii ancestrale, a fricii înnăscute.

23 iunie Noapte albă. Insomnia îmi secătuiește venele și-mi extrage din oase picul de substanță ce mi-a mai rămas. Ore întregi mă zvârcolesc în pat fără nici o nădejde de a-mi pierde în fine cunoștința, de a mă topi în somn. Adevărată devastare a trupului și spiritului.

Frica te face *conștient* – frica morbidă, nu cea naturală. Altminteri, animalele ar fi atins un grad de conștiință superior celui atins de noi.

25 iunie – Moartea – „cea mai bună prietenă a omului“. — E straniu, îmi spuneam azi-noapte, că cel care a spus asta a fost Mozart (într-o scrisoare către tatăl său aflat în pragul morții).

Am spus-o și nu încetez s-o spun: nu poate exista fericire pe pământ decât pentru aceia doar care nu-și pot închipui viitorul.
(= Fericirea e apanajul celor ce nu-și pot închipui viitorul.)
(= Nu există fericire decât în imposibilitatea/incapacitatea de a închipui viitorul.)

Enorma tristețe pe care o exprimă ochii unei gorile. Este un animal elegiac. Din privirea lui mă trag eu.

Insomnie, insomnie.
Ceea ce e straniu în timpul acestor nopți e că ajungi să te împaci cu moartea. Or, această împăcare este, sau ar trebui să fie, țelul suprem al omului.

Am vizitat expoziția Marcel Proust la Biblioteca națională. Toate fantoșele din care Proust a făcut niște giganți, niște monștri; toate femeile convenționale promovate la rangul de zeițe (sau, prin importanța pe care o capătă și pe care n-o merită, la rangul de caricaturi); toate conacele, clopotnițele, stațiunile balneare, plajele meschine, transfigurate și investite cu o putere magică; – arta constă în capacitatea de a exalta. Pe drept cuvânt se vorbește despre lumea lui Proust; el a creat cu adevărat o lume. (A creat-o mai mult decât a descris-o.)

Omul, ca animal, e bătrân; ca animal istoric însă, e recent. Ba este chiar un *parvenit*, care n-a avut vreme să învețe cum să *se poarte* în viață.

Patul în care a murit Proust și care putea fi văzut la Biblioteca națională.

29 iunie

Am petrecut trei zile la Dieppe. Freamătul de milioane de ani al mării – și angoasele noastre de o clipă.

Îmi amintesc că nu departe, la Varengeville, acum vreo doisprezece ani, aflându-mă la poalele falezei, am fost izbit, fulgerat de fragilitatea cărnii, în comparație cu trăinicia stâncii. Toate astea sânt banalitatea întruchipată. Și totuși, când trăim asemenea contraste, în mintea noastră se produce o mare sfâșiere.

Endzeiterwartung. 1

Așteptarea sfârșitului lumii, a Judecății de Apoi. (N. t.)

Sentimentul straniu pe care-l ai în clipele de lașitate, când știi că ești laș și-ți savurezi propria lașitate.

Cunosc toate formele de lașitate, afară de cea *intelectuală.* Am, fără doar și poate, un anumit curaj înaintea hârtiei albe.

(Trebuie s-adaug totodată că n-am scris niciodată nici măcar un rând împotriva convingerilor mele.)

Am trăit cincizeci și patru de ani cu *senzația* că viața e de neconceput.

Nu e sub soare ins mai lamentabil decât mine.

Nimeni afară de Baudelaire nu a fost încercat ca mine de obsesia dezastrului.

(Să mi se ierte această vanitate!)

2 iulie Ieri la spital mi-am așteptat rândul vreme de două ceasuri nesfârșite. Două bătrâne trăncăneau lângă mine. Flecarele astea mizerabile vor și ele să trăiască, se încăpățânează să dăinuie, deși existența lor nu se impune nimănui și n-are nici o noimă. Este de necrezut că, după fapta-i

salutară, Raskolnikov s-a împotmolit, nu în remuşcare, e drept, ci într-un soi de nelinişte şi de confuzie.

Natura nu cunoaşte remuşcarea.

Mi-ar plăcea să uit *totul* şi într-o bună zi să mă trezesc înaintea unei lumini neprihănite, ca dintr-a doua zi a Creaţiunii.

Melancolia răscumpără acest univers, şi totuşi ea este aceea care ne desparte de el.

Despre tainica izvodire a lacrimilor.

Cum este cu putinţă să nu te rogi?

„Literatura ca procedeu“ – titlul unui articol dintr-o revistă a tinerilor. Ce multe spune despre gustul acestor eunuci!

Angoasă cu efect întârziat.

3 iulie Sinuciderea lui Henry Magnan.
Îl văzusem cu opt zile în urmă. Fiinţă încântătoare şi agasantă, cum nu găseşti decât printre alcoolici. Băutura îi potenţa şi calităţile, şi defectele. În halul în care ajunsese, nu avea altă ieşire.

Conversaţie la telefon cu X., în care foloseşte la tot pasul expresii ca „istoricitate“, deşi era vorba doar de chestiuni administrative, şi nimic altceva.

6 iulie – Criză de urât pe care şi un nebun mi-ar invidia-o. Trebuie neapărat să ies pe stradă, fiindcă, singur, în casă, mi-e frică…
Dacă aşa stau lucrurile, mă voi reconverti la poezie.

Pascal, Dostoievski, Nietzsche, Baudelaire – toţi cei de care mă simt aproape au fost suferinzi.

Unui bolnav îi vine nespus mai ușor să-și închipuie paradisul decât sănătatea.

Înmormântarea lui Magnan.

Urâțenia cimitirului Père Lachaise e mai presus de închipuire. Ar trebui ras de pe fața pământului de îndată și transformat în grădină. La ce bun aceste morminte oribile, inutile, ofensatoare? Rămâi stupefiat că asemenea lucruri pot exista. Îngrămădeala asta aduce a nebunie sau a bâlci. Nu mai e loc pentru morți; nici pentru vii, de altminteri.

Nu există leac pentru frica esențială.

Singura dramă e drama metafizică. Tot restul – baliverne.

Mecanismul meu e veșnic în reparații (aidoma vechilor mașini care nu părăsesc garajul decât spre a se reîntoarce de îndată).

Nimic nu-mi place mai mult la Pascal ca dezgustul său față de științe.

Din 1937, evenimentele vieții mele sânt legate de grădina Luxembourg. Mi-am rumegat aici toate mâhnirile.

Să nu scrii decât dacă simți nevoia. Să exersezi tăcerea. Să *subproduci.*

„Cu 600 de milioane de ani în urmă, *recent, de fapt“ (*sublinierea îmi aparține).

Iau citatul acesta din Teilhard de Chardin, bineînțeles. Simțul ridicolului nu are trecere în paleontologie.

Umblu ore întregi, mă îmbib de atmosfera străzilor, parcurg cartiere care desfid Infernul – totul pentru a-mi uita neputințele, pentru a scăpa de acele gânduri care mă rod îndată ce rămân singur cu ele.

Cui îi place să se îndoiască îi place să se și frământe. În scepticism intră, fără putință de tăgadă, o doză de masochism.

Acela care m-ar lecui de urât m-ar scăpa în acelaşi timp de toate bolile. Afară de cazul în care bolile mele sânt chiar cauza urâtului.

Am remarcat ce uşurare este pentru mine să am o carte de gramatică în clipele de melancolie.

Cuvântul care-mi vine cel mai des în minte, fie că sânt pe stradă sau acasă, e înşelăciune. El rezumă, singur, întreaga mea „filosofie“.

Din tot ce-i socotit a aparţine „psihicului“, nimic nu ţine mai mult de fiziologie ca plictisul. Îl simţi în carne, în sânge, în oase, în oricare organ luat separat. Lăsat în voia lui, ne-ar vătăma până şi unghiile.

Am recitit câteva nuvele ale lui Cehov, autor la care mă închinam în anii războiului. Dezamăgire. Prea îşi explică personajele, prea face comentarii asupra lor. Ceea ce îl salvează e disperarea lui. Pesemne că nu există scriitor care să fi atins un asemenea grad de disperare.

Niciodată francezul nu râde *wholeheartedly (*?), din adâncul inimii. E un râs cerebral – ce nu are nimic molipsitor sau pur şi simplu omenesc. Falsa veselie a Parisului.

Cinic şi totuşi elegiac.

Cei mai importanţi scriitori francezi ai veacului, Proust şi Valéry, au fost nişte mondeni.

Cu cât îmbătrânesc, cu atât îmi vine mai puţin să trişez. Vârsta anulează toate şansele farsorului ce-aş fi putut să fiu.

„Cunoaşte-te pe tine însuţi“ – Nicicând n-a fost blestemul exprimat într-o formulare mai scurtă.

Nu-i pizmuim decât pe cei pe care-i cunoaştem îndeaproape.

Orice am face, orice am întreprinde, sântem bătuţi înainte de a începe lupta.

„Adevărul rămâne ascuns celui plin de dorinţă şi de ură“. (Buddha) … Adică oricărei *fiinţe vii* ca fiinţă vie.

30 iulie

Moartea lui Manuel Núñez Morante, farmacist la Santander, spirit cultivat ca puţini alţii şi, pesemne, prietenul cel mai *sincer* pe care l-am avut în aceşti ultimi ani. Îmi oferise la începutul lunii casa lui din Castilia ca să-mi petrec vacanţa. Rânduise acolo o mare bibliotecă – mângâiere şi refugiu pentru când va fi la pensie, credea el. A murit la patruzeci şi cinci de ani în urma unei crize cardiace, el care nu se temea decât de cancer.

Ce om încântător era Morante, cu febrilitatea lui! Tristeţea mea nu-i ascuţită, va fi însă durabilă.

După nopţi de veghe, eşti aspirat, eşti înhăţat de vid.

Am petrecut o săptămână dedicată numai grădinăritului, lângă Nantes, la familia prietenilor mei Nemo. Să nu gândeşti este o fericire; *să ştii* că nu gândeşti e-o fericire şi mai mare. De fericirea asta am avut parte în zilele acelea minunate în care, de dimineaţa până seara, am dat cu sapa.

Mântuirea prin activitatea braţelor. Există ceva izbăvitor în munca manuală.

Insomnie la ţară. Odată, pe la ora 5 dimineaţa, m-am sculat să admir grădina. Viziune de Eden, lumină supranaturală. În depărtare, patru plopi se înălţau către Dumnezeu.

Vântul, acest agent metafizic.

(Ascultându-l cum suflă într-un horn la ţară.)

Aseară, conversaţie cu un chinez din Hong Kong. Extrem de inteligent şi de alunecos. Disprețul lui total pentru occidentali. Am avut limpede sentimentul că-mi este superior, impresie pe care n-o am adesea cu oamenii de pe aici. Răspunsurile lui aveau întotdeauna mai multe înţelesuri. A studiat economia politică. Am vorbit despre Lao Zi. Nu are încredere în filosofia occidentală, pe care o găseşte vorbă-lungă, superficială, exterioară,

fiindcă e lipsită de realitate, *se Practică.* În rest, foarte cald şi gesticulând mai mult ca un spaniol.

Să scriu un text despre plăcuta stare de a fi *conştient* că nu gândeşti.

Să fie asta oare conştiinţa vidului? E mai mult. *Plăcerea* de a şti că nu gândeşti.

Trebuie să ai naivitatea unui scriitor pentru a fi încredinţat că a scrie înseamnă să gândeşti.

Prietenii prea săritori care îţi fac servicii ce nu le-au fost cerute. Cea mai rea formă de indiscreţie. Nimeni n-ar trebui să se ocupe de noi fără consimţământul nostru.

Tot ce cred despre lucruri se rezumă în această formulă a unui reprezentant al budismului tibetan: *„Lumea există, dar nu este reală“*.

Obsesia agregării, senzaţia din ce în ce mai vie că nu sânt decât o întâlnire efemeră a câtorva elemente. E un semn de trezire să te simţi un compus, iar nu un bloc fără fisură.

(Meditaţia asupra scheletului) (Utilitatea de a medita asupra scheletului)

Ca să suporţi ideea morţii, trebuie să ai mereu prezent în minte lucrul acesta atât de simplu şi atât de greu de acceptat, anume că sântem alcătuiţi din elemente sudate laolaltă pentru o clipă şi care nu aşteaptă decât să se separe. Ideea „eului“ ca realitate substanţială, aşa cum ne-a fost dată de creştinism, e marea sursă a spaimelor noastre. Într-adevăr, cum să accepţi că încetează *lucrul ăsta* care părea să ţină atât de bine laolaltă?

Gândul mă poartă deodată la Benjamin Constant, cu care am atâtea lucruri în comun! Ca şi el, nu am decât convingeri *impulsive.*

Flaubert, atacuri de epilepsie începând de la douăzeci de ani. De ce l-am citit oare aşa puţin? Boala sa mi-l apropie mai tare.

Bine s-a spus despre Rivarol că şi-a irosit timpul *„azvârlind pe ape bani de aur.*

Periodic, simt nevoia să mă cufund în budism. De fiecare dată e vorba, fără doar şi poate, de o intoxicare.

Vedānta şi budismul – şinele şi negarea sinelui – două feluri de a te împăca cu moartea şi de-a o birui.

Esenţă sau agregat.

Entitate sau „formaţiune“.

Eu sau suită discontinuă, serie a unor clipe de conştiinţă momentane.

Realitate a persoanei sau irealitate a ego-ului.

7 august – Criză de furie la gara Austerlitz din pricina obrăzniciei unei funcţionare. Toată dimineaţa am fost bolnav din cauza asta. Viaţa e de nesuportat într-o ţară în care toată lumea e la fel de irascibilă ca mine.

Există furii care te lasă fără piele, fără carne, reducându-te la starea de schelet tremurător.

Am încercat să recitesc *la răscruce de vânturi*. Până şi cărţile extraordinare sfârşesc prin a se demoda. Nimic nu se schimbă mai mult ca limbajul pasiunii.

13 septembrie 1965

Am petrecut până deunăzi o lună minunată la Talamanca (Ibiza), adică am reuşit miracolul de a-mi escamota atâta timp toate problemele. Să trăieşti la nivelul obiectelor, nu există altă soluţie.

Soarele este un răspuns, sau poate fi.

Nu trebuie să supraestimez paradisul de la Ibiza. Am petrecut acolo mai multe nopţi albe. La început de tot, mi s-a întâmplat să merg pe malul mării înainte de răsărit. Singurătate desăvârşită. Plimbare care, în alt cadru, ar fi fost sinistră poate. Îmi amintesc de noaptea în care, pe drum singuratic, meditam la neajunsurile mele… „Toată lumea doarme, afară de mine“, era refrenul meu rostit în gând. Un câine mi-a venit atunci în întâmpinare, gudurându-se o vreme în jurul meu. M-am întors la casa în care locuiam, pe de-a-ntregul împăcat cu lucrurile şi cu mine însumi.

Am intenţia să scriu un eseu despre starea pe care o iubesc între toate, anume aceea în care *ştii* că nu gândeşti. Pura contemplare a vidului.

„Nici o făptură nu poate atinge cel mai înalt grad al naturii fără a înceta să existe“. (Sfântul Toma d’Aquino)

Iată răspunsul anticipat la aberaţiile despre Supraom.

Omul e condamnat să fie ceea ce este. Nu-şi poate schimba firea. Nici să se *amelioreze* n-ar putea fără să fie pedepsit. Natura lui este a unei fiinţe căzute. Destinul cu atât mai mult.

Vreme de peste o lună n-am scris nici măcar un rând. A scrie e un obicei şi o meserie. Dacă nu i te consacri în fiecare zi, când reîncepi, după o lungă întrerupere, e un adevărat chin.

Şi când mă gândesc că sânt plătit ca să *scriu*!

16 septembrie

Am ieşit să mă plimb pe la 6 1/2 seara. Îmbulzeală dementă. N-am urât niciodată mai tare Parisul. Trebuie să evadez cu orice preţ. Nu sânt destul de decăzut ca să trăiesc aici.

Sade nu e nici scriitor, nici gânditor; este un caz, atâta tot.

(Suprarealiştii, Blanchot, Bataille, Klossowski s-au înşelat grav în legătură cu el.)

Orice senzaţie de cruzime *mă inspiră*. Trăiesc într-o cruzime *în gol*, într-o ferocitate abstractă, filosofică, neîmplinită. În mintea mea se zvârcoleşte şi se zbate un animal de pradă.

Lipsa de măsură în raporturile pe care le am cu mine însumi. Mă tratez fie prea bine, fie prea rău. N-am găsit drumul cel mai scurt către propriul meu centru.

Mi-am amintit câteva amănunte precise ale unei legături vechi de treizeci de ani, de la Braşov. Toate *astea* s-au dus, sânt moarte, de parcă n-ar fi existat niciodată. Am cincizeci şi patru de ani: unde au dispărut *senzaţiile* pe care le-am trăit în tot acest timp? Le-am *simţit* oare într-adevăr, de vreme

ce toate au dispărut? Sânt un străin ce are vârsta mea. Nu-mi regăsesc identitatea, nu mai știu cine sânt.

Sfânta ignoranță.
Pentru o reabilitare a ignoranței.

Mă cheltuiesc în gol, sânt mistuit de o febră căreia nu-i cunosc originea.

Aș vrea să fiu singur, singur, singur. Și am parte de o procesiune zilnică de oameni cărora nu am nimic să le spun. Ar trebui să mă mut în alt cartier, oraș, țară, continent etc. etc.

19 sept. Șapte ore de conversație neîntreruptă!

Nu mă interesează decât problemele religioase, și datorită împrejurărilor nu vorbesc decât despre politică.

B.T., prieten din copilărie, îmi scrie că e amărât fiindcă nu s-a putut „realiza“. E o amărăciune nejustificată. Fiecare se realizează în felul lui. Iar cei ce cred c-au rămas mai prejos de posibilitățile lor se înșală. N-au decât să privească la cei care au reușit, care au dat totul și care, fie ca urmare a meritului, fie ca urmare a șansei, sânt cunoscuți: niște epave, niște zdrențe, niște *rataţi*. — Am oroare de toți oamenii ăștia care s-au *realizat* și sânt socotiţi astfel de toată lumea. N-am nimic de învăţat de la ei, mă plictisesc în preajma lor; în timp ce lângă ceilalți, ce impresie de bogăție! Feriți-vă de toți aceia care au o operă în urma lor!

„În filosofie o problemă se tratează ca o boală“. (Wittgenstein)

Nimic nu mă uimește și nu mă supără mai tare ca un francez *confuz*. Franceza refuză haosul mental. A fi confuz înseamnă să păcătuiești împotriva ei, împotriva spiritului ei.
A gândi în franceză înseamnă să te sustragi haosului, alaiului său de bogății și de surprize.

Nu-mi place pozitivismul logic, nu-mi place să dezarticulez (demolez) propoziție după propoziție și să insist asupra fiecăreia, în timpul și în urma

travaliului de analiză, de *subminare* metodică.

Prefer să cântăresc un cuvânt în loc de o propoziţie, n-am nimic de logician în mine.

Orice adevăr e o povară.
Un nou adevăr, o povară în plus.

A medita înseamnă să te opui forfotei de idei, să faci în aşa fel încât doar una să-ţi reţină atenţia pentru multă vreme şi să posede privilegiul de a ocupa spiritul în exclusivitate.
Meditaţia: monopol al unei idei asupra întregului cuprins al spiritului nostru. În fond, o monomanie *fecundă*.

Singurul lucru care îmi face bine în chip absolut este munca manuală. Nimic altceva nu mă poate face fericit, căci nimic altceva nu suspendă în chip agreabil vârtejul întrebărilor fără răspuns.

Trebuie să fii bolnav mintal ca să crezi că lumea asta există, şi tot bolnav mintal ca să crezi că nu există.

26 septembrie Toată dimineaţa, senzaţie de bucurie, de fericire chiar. Umorile noastre, şi nimic altceva, determină viziunea noastră despre lume. Asupra acestor umori însă n-avem nici o putere.

Ca să suporţi moartea, ca s-o înfrunţi cu detaşare, trebuie să accepţi că viaţa asta e pură aparenţă, că în fond e ireală – altminteri nu te poţi resemna să mori.

Wittgenstein, *ştiam* că trebuie să fi fost un om straniu: vorbeşte prea adesea de durere în analizele sale logice! Era obsedat de sinucidere, ne spune Bertrand Russell într-o pagină de amintiri pe care i-o dedică.
Un filosof în vechiul înţeles al cuvântului, acest Wittgenstein; moştenind o mare avere, a împărţit-o pentru a scăpa de ea şi s-a dus să devină învăţător într-un sat (în Austria, cred).

Birault, bolnav de inimă, îi spune lui Gabriel Marcel: „Nu văd la ce aș mai lucra să-mi termin cele două teze, când nu e deloc sigur c-o mai duc șase luni“.

A. - Simt pentru el prietenie, dar nu și stimă. Sau mai degrabă: *există* pentru mine prin automatismul prieteniei.

28 septembrie Am început un „comentariu“ despre nirvāna. Dar mi-am pierdut curajul de a-l duce mai departe: o scrisoare în care mama îmi descrie toate greutățile de care se izbește (trebuie să se ocupe împreună cu sora mea de cei trei copii ai nepotului meu) mă face să întrevăd deodată toată zădărnicia preocupărilor mele metafizice.

Starea asta de combustie permanentă.

Azi după-amiază, la gândul că ultima mea carte a trecut aproape neobservată, am avut o reacție de *autor,* adică am avut pică pe toată lumea.

E nevoie de un foarte mare curaj pentru a deznădăjdui. Contrariul este și el adevărat.

Acordul cu o ființă sau cu orice altceva e un lucru ce-mi reușește din ce în ce mai puțin. A nu fi la același nivel.

Poate că nimeni n-a suferit mai mult ca mine de prezența nemijlocită a ființelor. Orice vecinătate, de orice fel ar fi, mă îmbolnăvește pur și simplu. (Sufăr de „complexul“ vecinului.)

Toate „lucrurile bune“ se plătesc imediat. Sexualitate, chiolhanuri etc. Plăcerea e o stare excepțională cu care natura nu pare să se obișnuiască. (Plăcerea e o favoare pe care natura n-o acordă decât silnic.)

1 octombrie Am aruncat adineaori la gunoi o groază de scrisori. Vremuri trecute, vremuri trecute. Lucruri care au murit. Să ne descotorosim deci de ele. Să uităm.

Vechea spaimă: fiecare clipă devine trecut sub propriii noștri ochi! E nevoie de un grad neînchipuit de insensibilitate ca să suporți curgerea

timpului, când ai căpătat conştiinţa acută a acestei curgeri. Ideea de *prezent* e şi mai înspăimântătoare decât aceea de trecut sau aceea de viitor.

Zile, săptămâni, luni întregi în care nu pot să fac nimic, *să simt* nimic: sânt lemn, sânt piatră, sânt abstracţie. Refuz să-mi imaginez ce poate prevesti o asemenea stare. E ca şi cum toate fiinţele ar fi moarte, iar eu, supravieţuitorul – mai mort chiar decât ele.

Am făcut din Istorie un soi de entitate, de timp în sine, o *esenţă* a devenirii.

Ce voluptate să-i citeşti pe antici, să nu simţi *istoria* înapoia reflecţiilor lor!

Nu pun pasiune decât în fleacuri şi în probleme metafizice. Tot ce se află între ele, adică „viaţa“, mă derutează şi mă paralizează; mă lasă rece în orice caz.

Ceasuri de euforie calmă. Când te gândeşti că sânt oameni care trăiesc în starea asta toată viaţa! Dar n-au habar de şansa lor – altminteri, *de fericire*, şi-ar pierde minţile.

6 octombrie – De acum înainte nu voi mai folosi cuvântul *Dumnezeu.*

Luni de-a rândul de proastă dispoziţie. Fiecare trebuie să-şi vadă de meserie. Eu nu-mi văd de a mea, care e totuşi scrisul. De aici ranchiuna mea pe toată lumea, când ar fi mult mai simplu să mă învinuiesc pe mine. Dar am făcut şi asta: am epuizat reproşurile pe care meritam să mi le adresez.

Omul nu este doar un animal bolnav, el e *produsul* maladiei.

Am spus adesea lucrul ăsta, dar simt nevoia să-l spun iar. E ceea ce se cheamă a-ţi inventa scuze.

În starea mea nervoasă, cel mai bine ar fi să stau în pat toată ziua şi să nu-mi pese decât de veşnicie.

Ca să eviţi să te repeţi, trebuie să te recitești, adică să înfrunţi o teribilă încercare pentru un autor: aceea de a trăi *plictiseala* pe care au avut-o de înfruntat atâţia cititori la întâlnirea cu cărţile sale.

8 octombrie

Aseară, la biserica Saint-Thomas-d'Aquin, îmi spuneam ascultând un motet de Bacii că, în materie de *nervozitate,* doar Hitler m-a mai depășit… și că prin temperament sânt un Hitler lipsit de fanatism, un Hitler lovit de *abulie.*…

Dintre cei ce-au vorbit despre *Căderea în timp,* doar Henri Hell a și citit-o. De ce să comentezi o carte dacă n-ai avut curiozitatea s-o *deschizi* cu adevărat? Și pe urmă, un comentariu trebuie făcut cu citate, singurele care pot da o idee despre tonul lucrării. Ca să dai citate însă, trebuie să citești. Ar însemna să le cerem prea mult criticilor noștri.

Rimbaud a emasculat poezia pentru un întreg secol. Adevăratul geniu îi face neputincioși pe toți cei care vin după el.

Koan-urile din budismul zen și interpretarea viselor în psihanaliză – lucrurile cele mai arbitrare (fanteziste) din câte se pot închipui.

Nu sânt un scriitor, sânt un ins care caută; duc o luptă spirituală; aștept ca spiritul meu să descopere o lumină ce nu are nume în limbile noastre.

Crizele de absenţă în plină stradă, în timpul cărora întrevăd deodată soluția cutării sau cutării probleme ce mă preocupă. Pe urmă, întors acasă, când examinez cu mintea limpede soluţia întrevăzută, îmi dau seama că nu era cel mai adesea vorba decât de o uşoară euforie filosofică lipsită de orice rezultat fertil.

11 octombrie

Ieri, duminică, am făcut peste douăzeci de kilometri la marginea pădurii Lyons, mai cu seamă în splendida vale a Lovre-riei (plecând de la Gisors). Astăzi, euforie și frenezie filozofică.

Creierul meu nu funcţionează decât atunci când îmi pun mușchii în mișcare. Voi scrie cândva un *Tratat despre Mers.*

Fiecare anotimp mă strânge ca o menghină.

OM MANI PADME HUM 1

Întâlnire cu X. — Mai bine de un ceas şi-a bârfit aproape toţi prietenii, apoi cunoştinţele comune şi până la urmă pe toată lumea. Cutare l-a dezamăgit, cutare de asemenea. Dar cine-i el să aibă dreptul să nu fie dezamăgit? Ce-a făcut ca să-şi justifice pretenţiile? Nu-i nici măcar ratat. Numai că, „lichidându-i“ pe ceilalţi, îşi arogă merite şi-şi face curaj ca să se socotească superior semenilor săi. Nimic nu e mai rău decât aceşti oameni cumpliţi, plini de venin. Să nu mai vorbesc de rău pe nimeni, niciodată!

Sânt cufundat în Zen. Trebuie să mă rup de el. Textului pe care vreau să-l scriu despre aspectul pozitiv al experienţei irealităţii trebuie să-i aflu izvorul în mine însumi, în reflecţiile şi mai cu seamă în *senzaţiile* mele.

Despre *satori* nu se citeşte; *satori* se aşteaptă, se *nădăjduieşte.*

14 octombrie

Azi după-amiază m-am întins să „meditez“. N-am reuşit, în schimb amintiri extrem de precise, vechi de *patruzeci de ani,* s-au ivit la suprafaţa conştiinţei. Cum se face că în acest răstimp s-au şters în aşa hal? Dacă n-ar fi apărut azi, experienţele pe care le evocau ar fi dispărut pentru totdeauna în neant.

„… omul acesta [Mirabeau] care a sfidat adesea opinia publică, dar a susţinut întotdeauna opinia generală“. (Dna de Staël)

(Afirmaţia i se aplică lui Sartre mai cu seamă.)

Formulă sanscrită rostită în Tibet pentru a-l invoca pe Buddha compătimitorul. (N. ed.fr.)

Nu există decât două atitudini *legitime* în viaţă: *diletantismul sau vedānta.*

„Lumea e umbra lui Dumnezeu“. (Ibn Arabi)

Poate însă că-i mai adevărat să spui:

Dumnezeu e umbra lumii.

Jeannine Worms remarca deunăzi că oamenii nu îndrăznesc să spună despre un decedat: a murit, ci cel mai adesea: nu mai e.

Cu toate astea, şi lucrul teribil ăsta e, eufemismul e mult mai brutal decât expresia curentă. *Nu mai e*!

Accesele de violenţă aproape cotidiene, în timpul cărora îmi închipui măceluri, revoluţii fără seamăn în care mă văd amestecat şi-n care joc un rol de frunte… Această latură a firii mele face să nu mă simt cu adevărat acasă în abstracţia pură. Chiar a gândi e pentru mine o formă de violenţă – un mod de a-mi scoate în evidenţă cruzimea netradusă în fapt.

Păcatul cel mai grav, păcatul de nerăscumpărat: păcatul indiscreţiei.

„Din toate suferinţele, cele mai grave sânt cele pe care ni le pricinuim singuri“. (Sofocle, *Oedip rege*)

Cuvinte rostite la sfârşit de solul palatului.

22 octombrie Furie neîntreruptă toată dimineaţa. Pentru unul care citeşte despre nirvāna şi meditează la ea de câteva luni, este un rezultat!

22 octombrie Trebuie să scriu ceva important, vreau să spun ceva care să mă răscumpere în propriii mei ochi. Va fi ca întotdeauna rodul exasperării. Nu mai pot, trebuie să izbucnesc, să mă reabilitez, să destram vraja decăderii mele.

23 octombrie Adineauri, am întâlnit-o pe stradă pe camerista de la hotelul Racine (din timpul războiului) şi, drept răspuns la întrebarea mea: „Merge?“, mi-a spus: „fel urmează cursul. „Răspunsul ei, cum nu se poate mai banal, m-a tulburat adânc deodată, ca o imprecaţie a regelui Lear. E ideea de „curgere“, deci de *timp* etc. etc.

Dintotdeauna, cuvintele au trezit în mine un ecou profund, mai cu seamă cuvintele tocite, dar încărcate totuşi de semnificaţie. Câteodată, orice, expresia cea mai tocită, se înalţă la rang de revelaţie. Înseamnă că

virtualmente eram eu însumi în *stare* de revelaţie şi că nu aşteptam decât un *semn* pentru ca extraordinarul să aibă loc.

Caut izbăvirea, nu echilibrul. Caut nirvāna – sau tragedia.

De când mă ştiu, budismul m-a ispitit mereu. L-am şi respins însă, mereu, *în ultimul moment.* Îmi place căutarea izbăvirii mai mult ca izbăvirea. Altminteri, de mult aş fi aflat pacea şi seninătatea, şi poate chiar mai mult. Când mă gândesc că printre temerile cele mai „serioase“ pe care le-am trăit aceea de a deveni sfânt nu era chiar neînsemnată.

Comit în fiecare zi, fără excepţie, măcar o faptă care ţine, fără putinţă de tăgadă, de debilitatea mintală. De debilitate, nu de nebunie.

23 octombrie Angoasă intensă. Dată fiind lunga mea strădanie de a-mi învinge frica de moarte, trebuia s-o fi biruit. Dar nu! E prea veche, din când în când mă apucă iar cu o violenţă înteţită. Umilinţă de nespus. Ceea ce m-a liniştit astăzi a fost gândul la numărul nesfârşit al morţilor de când şi-a făcut apariţia „viaţa“. Fiinţele astea vii, fie că au fost oameni sau nu, au murit toate, ca să zic aşa, fără dificultate, între ele, unele or fi suferit de frica asta mai mult ca mine; şi totuşi, au trecut dincolo fără prea mari probleme. La drept vorbind, de boală mi-e teamă, nu de moarte, de nesfârşita umilinţă de a te târî în preajma morţii. Nu sânt destul de *modest* pentru a şti să sufăr. Orice încercare care-mi este dată îmi apare ca o insultă, ca o provocare a destinului. Câtă vreme nu ştim să suferim, nu ştim nimic.

Sufăr de o neatenţie cronică. Orice concentrare prelungită mă oboseşte şi mă plictiseşte. Din fericire sânt un obsedat, iar obsesia te *sileşte* să te concentrezi, e concentrare automată.

„Aţi greşit mizând pe mine!“ sântem tentaţi să le spunem, în clipele de deznădejde, celor ce aşteaptă de la noi miracole. Să rămâi mai prejos de ceea ce ai fi putut să faci, de ceea ce ar fi *trebuit* să faci… nu este constatare mai amară.

Frământarea ca nevoie, ca apetit, ca necesitate vitală.

De șase luni n-am scris un singur rând! Mi se întâmplă prima oară de când sânt „scriitor“.

Oricărui gânditor îi trebuie un minimum de cinism, altminteri îl paşte imbecilitatea.

Teama mea de moarte e de esenţă religioasă (aşa cred, cel puţin).

A te învinovăţi mereu pe tine însuţi, aşa cum fac fără încetare, înseamnă desigur să dai dovadă de grijă, de preocupare pentru adevăr; înseamnă să-l atingi, să-l loveşti pe adevăratul vinovat. Din nefericire, înseamnă totodată să-l paralizezi, să-l înspăimânţi şi, prin aceasta chiar, să-l faci incapabil de ameliorare.

Excesul de adevăr cu privire la sine este incompatibil cu acţiunea. E chiar nefast.

Filip al II-lea a poruncit să fie construit lângă Escorial un spital al cărui regulament prevedea între altele: „Pentru slujirea maslului la căpătâiul muribunzilor, să existe o încăpere separată, astfel încât spectacolul acesta să nu-i afecteze pe ceilalţi bolnavi… Când unul dintre aceştia va fi în agonie, să se tragă clopotul, pentru ca la mănăstire şi în sat să i se înalţe rugăciuni şi să nu moară ca un animal“.

27 octombrie Cotrobăind prin hârtii de demult, am dat peste livretul meu militar, cu o fotografie în care arăt de cel mult optsprezece ani. Aveam în realitate douăzeci şi cinci, întâlnirea asta neaşteptată cu tinereţea mea a fost pentru mine ca un cuţit în inimă. Ce de timp s-a scurs de atunci! La ce mi-or fi slujit atâţia ani? Am suferit, am scris câteva cărţi, am…

De șase luni nu iau decât calmante (homeopatice). Cum oare să-mi funcţioneze spiritul? E adormit, în orice caz incomodat de aceste extracte de plante, de leacurile astea băbeşti. Cu toate astea, sânt leacurile de care au nevoie măruntaiele mele. Am sacrificat spiritul, *m-am* sacrificat pentru un dram de sănătate.

Nebunia: incapacitatea de a *amâna* punerea în execuţie a unei idei. În nebunie, ideea se confundă cu imboldul.

Nenorocirea de a fi un impulsiv dublat de un apatic.

Cu cât îmbătrânim, cu atâta ne dezonorăm. Să ne dezonorăm aşadar.

Deşi ştiu că, în ultimă instanţă, totul e *ireal*, mă ambalez prosteşte pentru una sau alta. Mă ambalez, nu sânt cuprins de pasiune, adică nu am un interes *real.*

Afară de suferinţă, nimic nu există cu adevărat. Tot ce nu-i suferinţă se înscrie pe o scară a aparenţelor, există mai mult sau mai puţin.

Cu felul meu de a vedea lumea, nimic n-ar trebui să mă frământe. Eu însă mă frământ neîncetat, afară doar de clipele în care mă conving cu-adevărat că nimic nu are existenţă intrinsecă. Şi atunci, ce uşurare!

Misiunea mea e să mă răzvrătesc împotriva omului. Nu-l voi slăbi prea curând.

Am sfârşit aproape întotdeauna prin a adopta opiniile celor pe care-i combătusem. (*Iron* Guard *1, p*e care am detestat-o la început, mi-a devenit din fobie obsesie.) Maistre, după ce l-am atacat, m-a molipsit. Duşmanul biruie pe nesimţite un om lipsit de caracter. Tot gândind îm*potriva c*uiva sau a ceva, îi devii prizonier şi ajungi să-ţi placă această servitute.

Conştiinţa că nu-mi fac datoria îmi otrăveşte fiecare clipă, în loc să lucrez, mă bâţâi şi mă tângui.

Scepticismul meu este neputincios în faţa remuşcării mele. La ce bun m-am îndoit de toate, dac-am ajuns să cad în crize de ordin moral? Ce importanţă are dacă te realizezi sau nu? Mi-am făcut o anumită idee despre mine. Bun. Nu-i oare o naivitate să-ţi faci sânge rău că nu corespunzi defel cu ea, că nu eşti la înălţimea ei? Am resturi de ambiţie şi de demnitate de care-mi vine greu să mă lepăd.

Simplificarea ultimă – Moartea.

Jena, stinghereala pe care o resimţim în faţa celor care ne „admiră“. E oare teama de a-i dezamăgi? Teama ca ei să ne dezamăgească? Să fie cu mult mai prejos decât noi şi să ne umilească faptul de a nu fi întâlnit sau meritat fanatici sau adulatori mai de soi?

Hotărât lucru, La Rochefoucauld s-a înşelat. Nu-i iubim neapărat pe cei ce ne admiră. Nu-i iubim chiar deloc.

Umorul tuturor învinşilor.

Aproape în fiecare dimineaţă, la trezire, sânt, vreme de jumătate de ceas să spunem, într-o stare de efervescenţă: toate vechile mele ranchiune irup rând pe rând. Apoi furia se domoleşte, iar seara mă culc în apatie.

Nu la o operă aspir, ci la adevăr. Nu să produc, ci să *caut.* Preocupările mele nu sânt ale unui scriitor, să fie oare ale

---

Vezi supra, p. 316, n. 1. (N. t.)

unui înţelept? Nici gând. Aş vrea să fiu un *eliberator.* Să-l fac pe om mai *liber* faţă de sine însuşi şi de lume; şi, ca să reuşească, să-i permit să folosească *toate căile.* Să nu se-ncurce în nici un scrupul pentru a învinge servitutea. Eliberarea cu preţul dezonoarei.

Nimic nu este mai potrivnic firii mele decât dorinţa de a face o carte. Nu cred decât în valorile spirituale, în valorile ce au însemnătate în ele însele şi pentru ele însele şi care sânt cu atât mai reale cu cât prezenţa lor nu se manifestă prin nici un semn material. O carte reprezintă o urmă ce trebuie să ne trezească neîncrederea, o urmă de care trebuie să ne ţinem departe. O carte este un reziduu, o *drojdie* a spiritului.

Să lucrezi luni de zile la un subiect pe care nu reuşeşti să-l circumscrii şi nici să-l defineşti, pe care nici nu-l *vezi* cu limpezime, să patinezi în vag – acesta-i cazul meu! îmi pun întrebări despre *limitele conştiinţei,* întorc problema asta pe o parte şi pe alta, iar problema îmi scapă, *de parcă nici n-ar exista.* Şi e posibil nici să nu existe.

Am văzut ieri o cărticică: *Cum să te vindeci de teamă*? — Am frunzărit-o fără să găsesc nimic care să-mi fie de ajutor. Cine m-ar vindeca de teamă m-ar vindeca de mine însumi. După asta, aş deveni de-o sănătate *insuportabilă.*

Dharmanairātmya = inexistența în sine a lucrurilor, fie ele gând sau materie.

Nu putem spune nimic despre nimic. Iată de ce se pot scrie cărți despre orice fără a suporta consecințele.

Nenorocirea este că o fericire *conştientă* nu mai e fericire, iar o fericire ce n-are habar de sine nu e nici ea mai mult.

„Ajutaţi-mă să-mi suport fericirea! „Iată un apel pe care nu-l auzim niciodată – dar pe care mi-a venit uneori să-l articulez.

S-a calculat că, pentru a-şi construi cochilia, o *stridie* trebuie să filtreze prin corpul ei apă de mare – cam de cincizeci de mii de ori cât propria-i greutate.

Nu sânt decât locul în care diverse beteşuguri luptă între ele pentru supremație.

Unul din motivele pentru care, în yoga, se reglează respirația este acela că respirația e socotită o continuă rugă.

Cu cât sânt mai nemulţumit de mine, cu atât mă mânii mai tare pe ceilalţi. Ce șansă au fudulii! Sânt aproape mereu bine dispuși. Spectacolul pe care îl oferă nu e penibil decât în ochii melancolicilor.

De la o vreme am devenit insensibil la poezie. Nebunia mea e în scădere, după şase luni de calmante. În ritmul ăsta, chiar un nebun cu acte-n regulă ar cădea în abulie.

De inspirat, nu mă inspiră decât spectacolul – sau ideea – decăderii. Nimeni nu era mai potrivit ca mine pentru a savura Păcatul originar şi a se

îmbiba de el pân’ la beție.

Deși ridicolă, remarca anumitor „eretici“ budiști e justă: Buddha știe totul în materie de izbăvire, dar nu cunoaște toate insectele.

Pliniu, care locuia la țară, scrie despre ocupațiile citadinilor: „Luate separat și în momentul împlinirii lor, fiecare din aceste acte pare indispensabil; și totuși, când vrei să le privești de departe și luate împreună, n-au nici o însemnătate și nu lasă nici o aducere-aminte“.

Dorința – realitate universală. Regretul însuși nu-i decât o dorință *care și-a schimbat direcția.* Dorința pentru ceea ce nu mai este.

Mi se reproșează că scriu, intrând astfel în contradicție cu ideile mele; mi se reproșează *în același timp* că nu scriu de-ajuns. Toate reproșurile astea au aceeași origine. Mi se impută o inconsecvență mai puțin gravă decât aceea semnalată mai sus.

E drept, date fiind principiile mele, n-ar trebui să public nimic. Public însă atât de puțin! Abia ceva mai mult decât scriu. Și pe urmă, simt nevoia să explic și chiar să-mi justific sterilitatea.

Teama de a-i dezamăgi pe cei ce ne admiră ne face să dorim anonimatul și ne îndepărtează de talentele noastre.

Melancolia poate, de una singură, să umple și să dea savoare unei întregi vieți.

Îndată ce am percepția fiziologică a trecerii timpului, mă cuprinde brusc mila de mine și de toate.

Sânt literalmente copleșit de trecut, de amintirile mele cele mai îndepărtate. Sânt sufocat de nostalgie.

Despre *Śankara*

„Cunoașterea, spune el, nu e cunoaștere decât dacă are drept obiect Ființa, realitatea veșnică; orice conștiință care privește efemerul, aparența, este o noncunoaștere. Pasajele din Scripturi care se apleacă asupra Ființei în

sine ne dau cunoaştere, *vidya;* acelea însă care ne vorbesc despre un brahman contingent, un brahman creator şi activ, un brahman obiect de cult, ţin de neştiinţă, de *avidya*“ (Oltramar, *Istoria ideilor teozofice în India*, p. 171).

Ar fi trebuit să vorbesc, în articolul meu despre demiurg, de brahmanul superior şi de cel inferior.

Ca să înduri eşecuri unul după altul fără a recurge la mângâierea Blestemului, îţi trebuie un „suflet mare“, sau măcar un umor infinit.

Există ceva mai rău ca antisemitismul: e anti-antisemitismul.

Duminică 14 noiembrie

La Fierté-Alais, Boutigny, Maisse, de-a lungul Essonnei, unul din râurile cele mai poetice din jurul Parisului.

16 noiembrie

Noaptea trecută, din cauza unui coşmar (o luptă cu un asasin!), am tras nişte urlete, nişte răgete ce-ar fi putut trezi întreaga casă. Le-am *auzit* perfect chiar eu, nu fără să simt o adâncă ruşine.

Sânt mai capabil de milă ca oricine, numai că mila mea este bizară, inactivă, ireală, şi se adresează orişicui, afară de contemporanii mei.

Iubesc totul, în afară de om. Când mă gândesc la el, văd roşu înaintea ochilor.

Dacă nu pot merge înainte, e fiindcă am trăit prea mult în euforia înfrângerii.

17 noiembrie

Trebuie să răspund la câteva scrisori. Scriu adresa pe plic, iau apoi hârtia şi, după ce scriu: Domnule sau Doamnă, mă opresc, *copleşit* de dezgust. N-am nimic de spus nimănui, am intrat de multă vreme în Incomunicabil.

Cine visează în noi, cine-i acel necunoscut care în fiecare noapte închipuie noi monstruozităţi cu o inventivitate şi o fecunditate demne de un

geniu?

Nu mă atinge decât latura negativă, distrugătoare a timpului. Cu toate astea, timpul este și „creștere“, „viață“, „progres“. — Descopăr până și în germene obârșia putrezirii. Timpului îi văd doar latura impură.

„… magia cuvântului potrivit“ (Baudelaire). Ce bine cunosc magia asta! Și cât rău mi-a făcut! Aici trebuie căutat izvorul sterilității mele. (Izvorul unei sterilități!)

Întristarea după Dumnezeu și întristarea după demon.
O cunosc, vai, pe cea din urmă!

Duminică
Galeria de mineralogie. Ce-a mai lucrat natura, ce s-a mai ostenit ca să pună la punct asemenea varietate de forme și culori! Nu duce lipsă nici de sârguință, nici de imaginație. Arta nu înseamnă nimic pe lângă ea.

Sânt peste doi ani de când nu l-am văzut pe X., față de care am obligații mari. În loc să-mi fie ciudă pe mine, să mă învinovățesc singur, îl detest pe *el*. Îl fac vinovat de neglijența și manierele mele.

Perioada de neînchipuit când Timpul își *pregătea* primele clipe.

Nu pot să sufăr pozitivismul logic. A socoti metafizica o „maladie a limbajului“, produsul unei „sintaxe prost întocmite“, se ridică împotriva a tot ce gândesc și simt, împotriva a tot ce sânt.

Totul, chiar și boala, mai degrabă decât *absența* a tot.

22 noiembrie Nu mi-e milă de mine, dar sânt vrednic de milă, roșesc de propriile mele slăbiciuni. Rușinea și deprimarea *fără fraze*.

Sânt uitat, și o merit. Există o limită în apatie. Nu mai cunosc decât două plăceri, nu mai am decât două preocupări: să citesc și să mănânc. Un animal-cititor, un dobitoc priponit de terfeloage.

Cu cât eşti mai puţin productiv, cu atât îţi e mai drag puţinul pe care l-ai făcut. Scriitorii sterili sânt obsedaţi de operele lor până într-atât că nu înţeleg cum pot ceilalţi să facă altceva decât să-i citească şi să-i recitească.

„În trupul meu, împlinesc ce lipseşte suferinţelor lui Cristos“. (Sfântul Pavel, Colos. 1, 24)

Ce orgoliu! mai ceva decât cel al maestrului.

Via negationis…

Să scriu despre tragedia sterilităţii la scriitori, despre uscăciune la mistici. Lipsa de inspiraţie în cazul unora, neputinţa de a se ruga în cazul celorlalţi.

În ambele cazuri, absenţa extazului.

(E-o binecuvântare să fii atins de sterilitate, *dacă nu trebuie să-ţi câştigi viaţa.* Cât eşti steril nu-ţi consumi substanţa, nu te *sărăceşti.* E-o stare excelentă, cu condiţia să nu perseverezi în ea. Când o faci, ajungi la remuşcare şi la tragedie.)

Toate gândurile mele privitoare la politică sânt cuprinse în reflecţia lui Montesquieu: „Zeii, care au dat celor mai mulţi dintre oameni o năzuinţă molatică, i-au rânduit libertăţii aproape tot atâtea nenorociri ca şi servituţii“ (*Dialogul dintre Sulla şi Eucrate).*

Remuşcarea este pentru mine singura modalitate de a ajunge la concentrarea minţii. Tot restul e împrăştiere, *neatenţie* – acest preambul, după cum spun psihiatrii, al alienării.

„Natura e o casă bântuită de stafii, iar arta o casă ce încearcă să fie bântuită“ (Emily Dickinson).

Nu am de gând să fac exegeza surâsului său…

Dată fiind lipsa de ecou a tot ce scriu, n-ar trebui oare să tac şi să mă-nchid în mine? Nu, trebuie să continui ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, trebuie să-mi urmez legea.

Lady Montagu – la șaizeci și opt de ani, nu se mai privise în oglindă de unsprezece ani, de groaza îmbătrânirii.

E în mine ceva dintr-un călugăr și dintr-un estet, fără vreo posibilitate de sinteză, bine înțeles. În fiecare clipă, cineva protestează și se tânguie *în mine*, așteptând să iasă învingător.

Toate nenorocirile mele se trag din faptul că sânt prea ataşat de viață. N-am întâlnit pe nimeni s-o iubească atâta cât o iubesc eu.

Câtă vreme n-am atins culmile umilinței și rușinii, n-avem dreptul să abordăm marile probleme.

Calvarul sterilității, al spiritului *mut.*

20 noiembrie 1965

Nu mai vreau să văd pe nimeni, într-atât mi-e rușine de mine. Chiar nu mai știu asupra cui să-mi revărs disprețul, mă aflu mai jos decât aceia care nici nu există pentru mine.

Sânt căutat la telefon și întrebat dacă cunosc un scriitor român cu numele de Mihail Sebastián, a cărui mamă se află la Paris (pentru drepturi în Germania). Am fost *răscolit.* Sebastián, strivit de un camion după Eliberare, tocmai fusese numit ataşat cultural la Paris. Ar fi făcut o carieră strălucită, căci greu se poate închipui român mai francez decât el. Ce spirit rafinat; ce om minunat și pustiit! Și e necunoscut. Iar eu care mă plâng cât e ziua de lungă și-mi blestem soarta – ce lecție! Trebuie să ne obișnuim să ne gândim la nedreptățile care-i lovesc pe ceilalți pentru a le putea uita pe ale noastre. N-ar trebui să mă plâng, n-am dreptul; pe de altă parte, nu pot înălța osanale. Trebuie să găsesc tonul potrivit între groază și jubilație.

Potrivit unei legende estone, citată de Grimm, „când oamenii au socotit că sălaşul lor e prea strâmt, bătrânul zeu a hotărât să-i risipească pe întreg pământul și să-i dea fiecărui neam propria sa limbă. Prin urmare, a pus pe foc un cazan plin cu apă, poruncind diferitelor neamuri să se apropie pe rând și să-și aleagă sunetele ce le conveneau din gemetele pe care le scotea apa supusă caznei sub capac“ (Max Müller).

Sânt trei luni de când mă îndop cu calmante ca să-mi tratez mațele: sânt literalmente *beat* de infuzii, intoxicat de sedative.

Trupul a profitat de ele; spiritul însă mi-a fost răpus: e amorţit, paralizat de atâtea leacuri potrivnice nevoilor şi naturii sale. Cum să scriu, cum să lucrez când am făcut tot ce-mi stă în putință ca să-l domolesc, să-l *calmez*, să-l sterilizez? Fără tutun şi cafea, n-aș fi scris nimic poate (oricum, nu în franceză). Or, sânt doi ani de când nu mai fumez şi șase luni de când n-am mai pus gura pe cafea. Frunze de coacăze, de rozmarin, de cimbru – pe urmă întregul arsenal al homeopatiei – cum să-ți mai funcţioneze creierul cu aceste produse soporifice? Ce scump mă costă sănătatea!

În faptul de a fi neînțeles intră tot atâta orgoliu câtă ruşine. De aici caracterul echivoc al oricărui eșec. Te umfli în pene pe de o parte; iar pe de alta, îți rumegi umilința. Cât de impure sânt înfrângerile noastre.

Tremurul pe care mi-l dă teama, care e un soi de *inspirație* de-a-ndoaselea și pe care-o prefer neutralității posomorâte în care lâncezesc de obicei.

3 decembrie 1965

Fac corectura la *Tratat* pentru colecția „Idées“. Cât mă decepționează cartea asta, în care totuși mi-am pus toate cusururile! O găsesc plicticoasă, plină de lucruri răsuflate, greoaie sub aparența ei de vioiciune, „depășită“, prea lirică și supărător de „Spätromantik“.

În fond, sânt un romantic întârziat, pe care cinismul îl salvează.

„Simțeam că mor de dorința de a-l vedea pe Dumnezeu şi nu știam unde trebuie să caut această viață după care însetam, de nu în moartea însăși“. (Tereza de Ávila)

Să te concentrezi, ușor de zis; trebuie să știi însă şi *la ce*. Or, nu o știi decât sub imboldul unei pasiuni. Iar pasiunile nu se învață. Problemele da, dar o problemă nu înseamnă nimic.

4 decembrie Aseară, după miezul nopții, făcând corecturile la *Tratat*, fragmentul „Filosofie şi prostituție“ m-a răscolit cu asupra de măsură.

Cauza acestei emoţii subite nu era, sigur, textul, ci starea în care mă aflam, uşorul tremur lăuntric ce avea să mă împiedice să dorm.

Ku no shaba ya
Sakura ga sakeba
Saita tu te

*

Durere-i lumea toată:
Chiar când e plină de flori.
Ba chiar în ciuda lor.
(Le Haiku **de Georges Bonneau)**

Marele avantaj pe care-l ai ieşind în lume e acela de a-ţi spune că ai totul pentru a fi fericit cu condiţia să poţi fi singur.

Grimod de La Reynière, gastronom, care spunea că dacă Teroarea ar fi continuat, „Franţa ar fi uitat până şi reţeta tocăniţei de pui“.

6 decembrie sânt uluit cât de distructivă carte e *Tratatul.* Îţi trebuie mai mult curaj ca s-o citeşti decât ca să o scrii…

Am fost totdeauna sensibil la prăbuşirea celorlalţi. Prăbuşirea lui d. G. la **alegeri** 1 m-a afectat întrucâtva. Acum câteva zile, era cât pe ce să-i trimit „maxima“ lui Lao

---

La alegerile prezidenţiale din 5 şi 19 decembrie, Charles de Gaulle a avut şase contracandidaţi în primul tur, fiind ales apoi cu 54,5% din voturi în dauna lui François Mitterrand. (N. ed.fr.)

Zi: „Să te retragi la apogeul meritului şi al renumelui este chiar calea către cer“ – ca să se aplece în voie asupra ei.

În tot ce-am scris e atâta prost gust! Ar trebui să-mi stăpânesc ieşirile, nu să mă las în voia lor. Dar prostul gust ţine de firea mea; să mă lepăd de el înseamnă să mă lepăd de mine.

Am atacat creştinismul în toate cărţile mele. Îmi dau seama însă că nu-l mai urăsc, că nu mai am sentimente *tulburi* în raport cu el, ba chiar am oarecari remuşcări că l-am vorbit de rău.

Marea mea slăbiciune este că n-am reuşit să nu iau viaţa în serios.
(= A lua viaţa în serios – o slăbiciune pe care n-am putut-o evita.)

Terminat corecturile la *Tratat* (pe care l-am scris acum optsprezece ani). La urma urmei, nu-i chiar aşa de nul cum credeam când am început să-l recitesc. Nimeni n-o să ştie durerile şi umilinţele din care s-a născut, de vreme ce eu însumi le-am uitat.

Eu, care am făcut elogiul furiei, de câte ori reuşesc s-o stăpânesc, mă felicit şi-s mulţumit de mine! — Cu excepţia sexualităţii, orice superioritate se reduce, în cazul omului, la o biruinţă asupra firii.

„Unul dintre cei mai buni poeţi ai epocii [Renaşterea], cardinalul Bembo, secretar privat al lui Leon al X-lea, îşi sfătuia un prieten să nu citească epistolele Sfântului Pavel: latina lor era mediocră, iar frecventarea lor risca să-i strice stilul“. (Funck-Brentano, *Renaşterea*, p. 89)

„… *frivola* mea patrie“ (Voltaire)
Adjectivul acesta se potriveşte de minune Franţei.

Într-o scrisoare din 22 octombrie 1782, adresată unui anume Le Noir, marchizul de Sade spune: „Erori de genul celor pe care le săvârşesc nu vin dintr-o imaginaţie prea aprinsă, ci dintr-un temperament vlăguit“.
Marchizul era închis pe atunci în donjonul Vincennes.

Vei fi singur în raclă – titlul unui roman de serie neagră.
E ciudat cât ne place macabrul şi cum dăm înapoi în faţa tragicului. (Macabrul este forma *grotescă* a tragicului.)

Admiratorul, chiar când e al nostru, e totdeauna detestabil. Nu ştii cum să reacţionezi faţă de el: să ţi-l apropii ori să-l îndepărtezi? Partea proastă e

că nu poţi să-i porţi pică. Dar mai degrabă decât să ne descotorosim de el, să aşteptăm să-şi răcească entuziasmul.

În venele noastre curge sânge de maimuţă. Trebuie să ne obişnuim cu acest gând ca să nu înnebunim din pricina lui.

Starea pe care o înţeleg cel mai bine e deprimarea care îndeamnă la rugăciune, dar care nu depăşeşte stadiul de veleitate – e ceea ce am putea numi probabilitatea improbabilă a rugăciunii…

Anxietatea e semn de viaţă; ea ne face să dăinuim în timp; ne îngăduie să ne afirmăm în cadrul lui. A ne sustrage ei, a o izgoni din conştiinţă înseamnă să ne lipsim de cel mai bun auxiliar pe care-l avem în ciocnirile zilnice.

Mi se solicită o notă autobiografică pentru un dicţionar american de autori. Nu mă pot hotărî s-o scriu. Mi-e groază să mă gândesc la mine în chip de autor, nu mă simt scriitor, şi de altminteri nici nu sânt. Ideea de a vorbi despre „opera“ mea îmi face greaţă. Nu poate exista dezgust mai mare faţă de ceea ce faci şi de ceea ce eşti.

Sânt aidoma acelui nebun care la toate întrebările ce i se adresau răspundea: „Ich will mein Ruhe haben“ (vreau să fiu lăsat în pace). Era la cursul de psihiatrie al lui Bonhoffen (?), la Berlin, la spitalul Caritas.

Nu-mi plac decât scriitorii cu toane, fiindcă citindu-i le auzi respiraţia şi-aproape că-i *vezi.* Te pot scoate din sărite; în schimb, nu te plictisesc niciodată.

12 decembrie Concert Varèse, la **Gaveau** 1.

Muzică ce prefigurează şi comentează „epoca atomică“. Admirabilă viziune a sfârşitului de lume. Arta, nu filosofia, e aceea care *simte* ameninţările ce planează asupra speciei noastre. Aidoma speciei, nici ea (arta) nu pare să se bucure de-un viitor trandafiriu. De altminteri, în halul în care a ajuns, cum ar putea oare să *evolueze*? Către ce? Rămâne, ca soluţie, doar *explozia.*

Trăiesc ceasuri, ba chiar zile de uşoară euforie. Ele trec între gând şi absenţa gândului. Te obişnuieşti cu toate, suporţi orice şi, minune! te suporţi pe tine, nu mai încerci dezgustul pentru ceea ce eşti.

Vioara (ca şi sonetul) aparţine trecutului. Acum este la loc de cinste periferia orchestrei de odinioară: toba, trompeta etc.

Pentru sentimente subterane e nevoie de instrumente pe măsură.

14 decembrie Avantajul de a asculta o lucrare fără să participi la ea este că-i poţi studia la rece arhitectura. Aseară, absolut incapabil să simt ceva, am urmărit *Mesia* ca şi cum ar fi fost vorba de o construcţie formală. Aşa ar trebui citite anumite opere, sau mai degrabă recitite ca să vedem dacă întâia oară n-am fost induşi în eroare de emoţie.

Sfinţenie şi exhibiţionism. Stâlpnicii. Scriitorul este un stâlpnic *mirean.*

Edgar Varèse (1885-1965), compozitor francez, naturalizat american, autorul unei muzici experimentale care a adus înnoiri în ritm şi timbru. Concertul din 1965 de la sala Gaveau, pregătit pentru aniversarea sa, s-a desfăşurat după moartea lui (noiembrie 1965) la New York. (N. t.)

Obsedat cum sânt de Destin, mă simt mai aproape de Antichitate decât de creştinism (din care nu accept decât ideea păcatului originar).

H. M. despre mescalină. Câte cărţi a scris despre asta, patru, cinci, şase? Se impune aici vorba lui Voltaire: „Cheia plictisului e să vrei să spui tot“.

Când nu atac, adorm.

„Genul“ meu: gândire obsesivă – stil acrobatic.

„A te *pierde* în Dumnezeu“ – nu cunosc expresie mai frumoasă.

Anxietatea nu e altceva decât rumegarea viitorului.

(Anxietatea nu e altceva decât spiritul aţintit asupra viitorului.)

Trebuie să mă lepăd de lâncezeala mortală în care am căzut.

În ciuda groazei pe care mi-o inspiră oamenii, mă resemnez cu greu să nu însemn nimic pentru ei. Atare inconsecvenţă mă face să sufăr şi mă umileşte.

Senzaţia că nu am spus totul se izbeşte în fiecare clipă de senzaţia că nu mai e nimic de spus. Iar ceea ce rezultă de aici este tocmai nimicul.

Fără certitudinea absolută a zădărniciei universale nu ştiu cum aş reuşi să supravieţuiesc anumitor accese de ruşine provocate de irosirea a ceea ce s-ar putea numi *talentele* mele.

„*Ich habe genug*“ – cantata pe care am ascultat-o deunăzi la G.M. m-a răscolit profund, mai cu seamă sfârşitul cu acel aer de voioşie din „*Ich freue mich auf meinen Tod*“.

Schopenhauer avea oroare de zgomote, mai ales de pocnetele de bici din stradă.

Pizmuia liliecii pentru că-şi pot astupa ermetic urechile.
…Pe cine n-ar fi pizmuit în zilele noastre?

20 dec. Problema cea mai importantă pentru mine a fost întotdeauna problema faptei; e însăşi problema abulicului. Lucrul acesta atât de simplu – a făptui – este pentru ei un mister, o realitate inaccesibilă. Sânt aşadar preocupaţi de ea, nu fără a trezi uimirea celor ce-i privesc. Căci ce rost să aibă oare fiinţele astea care consacră mai multă *energie* gândului despre faptă decât faptei înseşi?

În cartea lui Alan Wood despre Bertrand Russell, găsesc următoarele: „Bertrand Russell was a child who began asking questions, as soon as he could speak – in fact, three days after he was born, his mother wrote «He lifts his head and looks about in a very **energetic** way».“ 1
Când vrei cu orice preţ să ai umor, cazi inevitabil în nerozie.

25 dec. Crăciunul Fericirea, aşa cum o înţeleg eu: să umblu la ţară şi să privesc, *atât*, să mă istovesc în percepţia pură.

26 dec. Am umblat astăzi cinci ore fără oprire de-a lungul Oisei.

Există doar o singură terapie pentru bolile spiritului: oboseala fizică, *mișcarea.*

28 dec. În ultima vreme, mi-am petrecut timpul citind despre budismul zen până la saturație. Iar acum, după ispita înțelepciunii, din nou dezgust față de ea: cad înapoi în mine însumi. Din fericire. Căci înțelepciunea nu e calea mea.

---

1 „Bertrand Russell a fost un copil care a început să pună întrebări de cum a deschis gura – de fapt, la trei zile după nașterea sa, mama lui a scris: «Înalță capul și privește în jur cu multă energie».“ *(N. t.)*

Sânt uluit câtă ambiție constat în jurul meu. De ce or da din coate toți oamenii ăștia? Aș putea găsi o explicație oarecare, dar renunț. Dorința *la altul* mă lasă mut.

Explozii de mânie am cu carul. Dar nu-mi pot provoca *pasiunea.*

Îmi vine ușor să reiau în fiecare zi contactul cu lucrurile, nu însă și cu ființele! Ființele îmi provoacă teamă, nu știu *unde* să le întâlnesc, la ce nivel să mă înalț sau să cobor ca să fiu pe același plan cu ele.

28 dec. Noaptea trecută, îmi spuneam că din decăderea la care am ajuns nu m-ar putea scoate decât o operă care să fie un țipăt și o răscumpărare, un alt *Tratat,* însă *fără lirism.*

E. nu știa ce-i frica (nici pudoarea). A înnebunit.

Nimic nu-i mai *morbid* decât excesul și mai ales *absența* fricii. Numai un dezechilibrat tremură prea mult – sau deloc.

Pauzele, lacunele instinctului de conservare țin întotdeauna de o *incertitudine* organică.

Totul e nimic, desigur; dar noi înșine nu putem fi nimic pentru noi; nu ne putem include în nimicnicia universală. *Eul* supraviețuiește propriilor sale certitudini, eul *se încăpățânează.*

Invidia e sentimentul cel mai josnic, deci cel mai *natural.*

Se spune în *Povestirile hasidice* (Buber) că marele Maggid, Dov Baer Merritrsch, „devenind destul de cunoscut în lume, Maggid-ul se puse pe rugăciuni, implorându-l pe Dumnezeu să-i dezvăluie păcatul de care se făcuse vinovat“.

Cel mai mare păcat din lume este indiscreţia! A binevoitorilor, a celor care ne iubesc.
(Sfântă indiferenţă, unde eşti?)

31 decembrie Nu pot să scriu decât despre ce simt; or, în prezent, nu simt *nimic.*
Am încetat să „produc“ pentru o vreme. Încerc să nu mă amărăsc (şi nici să nu mă împăunez). Cum de m-am putut lega de scris până într-atât? Degeaba, sterilitatea mea de acum e pentru mine o experienţă dureroasă. M-am târât luni de-a rândul cu această silă, cu această neputinţă înmărmurită în faţa foii albe! — Ce-mi va aduce 1966? Voi scăpa oare de apatie? Am petrecut un an de om pe jumătate mort. O să renasc în sfârşit? N-am nici măcar puterea să fiu trist. Or, tristeţea a fost orgoliul vieţii mele. Ce voi deveni oare, o, zei?

Ceea ce mă paralizează este că toţi oamenii mi se par naivi, inclusiv marile spirite. Sânt uluit să constat în ce măsură Nietzsche îmi apare – în ciuda strălucirii sale, sau mai degrabă tocmai datorită ei – de o ardoare juvenilă care te face să zâmbeşti.
Mă simt mult mai aproape de un Pascal şi mai cu seamă de un Marc Aureliu. Nu-i nimic de făcut: devin mai copt.

1966

1 ianuarie 1966

M-am dus să mă plimb de-a lungul Marnei, pe lângă Tribaridon (?), Din cauza inundaţiilor, râul s-a umflat, parcă ar fi Mississippi. Cinci ore de mers, aproape tot timpul cu vântul în faţă. Bucurie de a umbla, de a face efort fizic, dar în spatele acestei bucurii simţeam prezenţa unei melancolii care, la un moment dat, aproape a declanşat o criză de plâns. Totul, fără complicitatea nici unui gând.

2 ianuarie

Ieri-seară în metrou, o codoaşă lăbărţată, hidoasă, vorbind franţuzeşte stricat, cu un accent sud-american (?), mângâia mâna unui tânăr subţiratic, străin şi el, „drăguţul“ ei probabil, un arab după toate semnele. Spectacolul era atât de oribil că nu-mi reveneam. Nu ştiu vreun animal care să-mi poată inspira o asemenea scârbă. Putoarea asta infectă pur şi simplu m-a îmbolnăvit. Nu este admisibil ca fiinţa umană să poată lua asemenea înfăţişare.

Urâtul se anunţă aproape totdeauna prin pofta de a fredona refrene de demult. Amintirea trecutului ne pune brusc în faţă evidenţa ireparabilului. Nu putem suporta cu detaşare *senzaţia* curgerii timpului; chiar şi ideea acestei curgeri e greu de suportat. Când mă gândesc că toate clipele pe care le-am trăit s-au dus pentru vecie, mă miră zelul meu de-a mai trăi şi altele.

Că în tinereţe am fost un ambiţios, nu încape nici o îndoială; că am încetat să fiu, de asemeni. Uneori mă felicit pentru asta, cel mai ades mă întristez: căci, fără ambiţie, deşi într-un fel m-am depăşit pe mine însumi, mi-am pierdut totodată însuşi resortul fiinţei.

Pe cheiul Senei, pe o tarabă plină cu romane poliţiste englezeşti, găsesc un sfânt Ioan al Crucii, format de buzunar! E acolo, bănuiesc, din cauza titlului: The Dark Night of the Soul[41]. E drept că şi coperta era prea ţipătoare, făcând confuzia posibilă, dacă nu chiar inevitabilă.

Arătaţi-mi omul care nu *judecă* pe nimeni, ca să-l declar sfânt. Să exişti înseamnă să judeci, înseamnă să fii nedrept. Căci orice judecată e nedreaptă, având în vedere că nimeni nu e răspunzător pentru ceea ce este şi nici măcar pentru ceea ce face. Vinovăţia e la suprafaţă, la nivelul convenţiilor. Ea nu mai are nici un sens de îndată ce coborâm spre fondul lucrurilor.

O, dacă m-aş putea abţine de la orice judecată de valoare! De fiecare dată când îmi scapă vreuna, sânt mândru pe moment, apoi mă cuprinde căinţa, aproape că roşesc. Pornirea mea e mai întâi să acuz pe toată lumea, apoi să-i scuz pe toţi. — Este un semn de cinism să te pronunţi în legătură cu ceva.

3 ianuarie 1966

Ieri-noapte, neavând somn o vreme, mi-a revenit obsesia curgerii timpului: fiecare clipă care trecea, *ştiam* că trece şi că n-am s-o revăd niciodată. Această succesiune de puncte, fiecare dureros de ireversibil, nu este conştientizată atâta timp cât acţionăm sau cel puţin gândim. O percepem doar în acele momente când sântem exteriori existenţei noastre, când nu înregistrăm în noi decât o mare linişte care în mod normal ar trebui să se prefacă în rugăciune în loc să-şi rumege propria-i curgere.

Cât timp un prieten este în viaţă, ne place să-l criticăm, să le dezvăluim celorlalţi, care nu-l cunosc de aproape, ce vicii ascunde. Când moare, simţim o adevărată mâhnire. Ceea ce totuşi nu ni se întâmplă când dispare unul din foştii noştri duşmani.

Patru ore de monolog în care mi-am etalat răutăţile cele mai secrete.

Şi când mă gândesc că îndrăznesc să-i critic pe alţii. Ce lepră!

Mai bine un stil ferm şi sec decât unul molâu şi mişunând de cugetări. (După ce-am încercat să-l recitesc pe Amiel.)

5 ianuarie. Ieri-seară, la un dineu, am aflat că P. Celan a fost internat într-un ospiciu, după ce ar fi încercat să-şi omoare nevasta. Întorcându-mă acasă noaptea târziu, am fost cuprins de o adevărată spaimă şi am adormit cu mare greutate. Azi-dimineaţă, la trezire, am regăsit aceeaşi spaimă (sau angoasă, dacă vreţi) – ea însă nu dormise.

Avea mult farmec, acest om imposibil, cu care orice relaţie era dificilă şi complicată, căruia însă îi iertai totul dacă uitai reproşurile sale injuste, absurde, aduse lumii întregi.

Spiritul nu înseamnă mai nimic când îl priveşti din perspectiva nebuniei. E la cheremul unui accident, funcţionează prin bunăvoinţa unei chimii impure. Un pic de sânge se preface în cheag şi gata, soarta îi e pecetluită. Mai bine treci peste mizeriile astea.

Când mă gândesc la toate stratagemele la care recurg *ca să nu lucrez,* mă-ntreb ce progrese aş face dacă le-aş folosi ca să-mi sporesc eficienţa!

Adesea îmi imaginez că urc pe acoperiş, că mă apucă ameţeala, apoi că sânt pe punctul de a cădea, scoţând un strigăt. A „imagina“ nu e însă cuvântul potrivit, pentru că nu mă pot împotrivi, sânt *obligat* să-mi imaginez acest gen de acrobaţie. La fel trebuie să vină şi gândul crimei.

Prin 1934 mă aflam la München. Trăiam într-o asemenea tensiune, încât şi acum, când mă gândesc la ea, mă trec fiori. Mi se părea atunci că puţin îmi lipseşte pentru a fonda o religie, iar această eventualitate îmi inspira spaime din cele mai mari.

… De-atunci, m-am liniştit… nu fără riscuri.

Cu cât îmbătrânesc, cu atât înţeleg că nu isterici ca Nietzsche îmi pot fi de oarece ajutor, ci minţi aşezate, care au cucerit seninătatea cu trudă, ca Marc Aureliu.

„Chiar din această clipă, pământul va acoperi toate ale noastre; după aceea el însuşi se va transforma, apoi şi acestea se vor transforma până-n veşnicie, apoi altele, iarăşi şi iarăşi până la infinit. Cine cugetă la această frământată învolburare de transformări succesive şi alternări şi la iuţeala cu care se petrec va simţi un dispreţ adânc pentru tot ce este muritor.“[42] (Marc Aureliu)

Cât de sensibil sânt la dulceaţa acestor banalităţi! Ce bine îmi fac! Când le citesc sau meditez la ele sânt cu adevărat *fericit.* Orice comentariu despre nimicnicia noastră, tot ce are legătură cu ea, mă umple de satisfacţie şi încurajează tot ce am mai bun şi mai rău în mine.

Să nu fii contemporanul nimănui.

X îmi scrie că ar vrea să vorbească despre „opera“ mea, prea puțin cunoscută. Nu știu ce să-i răspund. În fapt, nu-mi place nici să se preocupe cineva de ea, nici să nu se preocupe. Cei care-mi vor binele mă obosesc aproape tot atât cât cei care mă atacă. Divină neutralitate!

Știu ce trebuie să fac ca să fiu un înțelept, dar nu am stofă ca să devin așa ceva.

Aplecarea mea pentru tristețe e marele obstacol ce mă împiedică să ajung la înțelepciune.

Într-un birou de percepție, mai bine de douăzeci de persoane ce trudesc din greu, aplecate pe niște hârtii care n-au nici o legătură cu ele și pentru care e omenește imposibil să aibă vreun cât de mic interes. Printre ele, o fată cu aerul unui înger cam ofilit. Mai curând ar face trotuarul, ar fi mai bine pentru ea. Să te chinui cu cifrele zece ore pe zi! Ce-au putut face din oameni! O fată de țară care să prefere satului orașul, un țăran care în locul libertății să aleagă uzina – iată lucruri peste putință de înțeles.

Naturile puternice, generoase, fecunde, aflate în continuă *emanație,* gata oricând să producă, să se manifeste, *și fie* – le înțeleg din ce în ce mai puțin. Energia lor mă depășește, dar nu le invidiez. Ele nu *știu* ce fac…

Lucrul de care te saturi cel mai repede și mai deplin este gratitudinea. Să mulțumești, să mulțumești de dimineață până seara, o viață întreagă – nu, până la urmă devine insuportabil.

M-am născut într-un popor de sclavi; așa se explică incredibila teamă pe care-o am în fața autorității, a autorității de orice fel. De îndată ce văd un ins în uniformă sau în spatele unui ghișeu, un slujbaș al STATULUI, mă blochez.

Drama inșilor prea dotați (Sartre), care pot aborda orice gen, care produc ce vor ei, ce hotărăsc ei, care pot fi orice, pentru că nu sânt nimic.

Tot ce era mai bun în mine s-a irosit în discuţii, în tinereţe mai ales. Cărţile mele, şi cele româneşti şi cele franţuzeşti, nu sânt decât un palid reflex a ceea ce eram, a ceea ce sânt. Freneticele mele monologuri de odinioară nu mai există nici măcar în amintirea mea. Mă risipeam cu o generozitate pe care acum o regret; e uzată, nu mai rămân din ea decât crâmpeie. Chiar dacă aş mai poseda-o, n-aş mai putea s-o suport, s-o susţin *fizic*, din lipsă de energie şi vitalitate. Anumite virtuţi au nevoie de un anume trup.

Cruzimea e „lucrul“ cel mai vechi pe care-l posedăm. Ne aparţine cu adevărat. Nu este niciodată falsă, de vreme ce originile ei se confundă cu ale noastre. Spunem atât de des că bunătatea unuia sau altuia e doar aparentă, în timp ce rar se întâmplă să vorbim de cruzime jucată, simulată (în timp ce rareori vorbim de cruzime…). Bunătatea este recentă, dobândită, nu are rădăcini adânci în natura noastră. Nu este *moştenită.*

Sânt invitat la un soi de congres la Hamburg. Probabil voi refuza. Ideea de a merge acolo, de a întâlni oameni mai ales, îmi face greaţă. Iar să particip la discuţii, nu, e peste puterile mele.

Genealogia moralei e o carte ce anunţă deopotrivă fascismul şi psihanaliza. Importanţa lui Nietzsche e că a fost profetul unor mişcări şi doctrine care se exclud.

Ideea de a scrie despre muzeul de Paleontologie mi-a venit în momentul când, ajuns la un grad de slăbiciune alarmant, mă socoteam mai apt ca oricând să meditez asupra scheletului în general. Mă simţeam solidar cu toate umbrele acelea, nu mai eram decât o creatură în *oase,* carnea fiindu-mi doar o amintire.

Zilnic mă felicit că sufăr din ce în ce mai puţin pentru faptul că nu sânt nimic în ochii celorlalţi.

Oricât de puţină stimă aş avea pentru mine, mi se întâmplă să fiu indulgent cu propria-mi persoană. Ce bine că există şi ceilalţi! Cusururile lor mă fac să fiu mai drept cu ale mele.

Cât voi trăi, voi crede că natura noastră e decăzută. De aceea nu voi putea niciodată s-o rup total cu *esența* creștinismului.

Să nu-i cer niciodată cuiva să scrie despre mine; la rândul meu, să nu scriu niciodată despre nimeni. (Ah, obligațiile, drama gratitudinii etc. Mai bine mă omor decât să mă prostituez, să scriu fără convingere.)

Verbal, pot face destule demersuri interesate; când însă trec la scris, mă inhib. Asta pentru că, scriind puțin, inevitabil cred în ceea ce scriu: pentru mine cuvintele au o greutate, o realitate. Mă simt răspunzător pentru ele, nemaivorbind că-n ochii mei orice cuvânt are privilegiul de-a fi de neînlocuit.

De ce nu mă desprind de Marc Aureliu, de Epictet, de Buddha, de Zen şi aşa mai departe? De ce recurg la ei aproape-n fiecare zi? Ce aştept de la ei? — Văd un singur răspuns: să învăţ să nu (mai) sufăr şi să-mi minimalizez mizeriile. Prin mijloacele mele
proprii nu izbutesc: şi tocmai asta e *mizeria* mea.

Legăturile cele mai profunde între ființe se creează prin muzică.

Devii aproape un înțelept când vezi de ce nebunii sânt capabili cei pe care îi prețuiești.

Aş avea oarece consideraţie pentru capacităţile mele dacă mi-aş suporta cu indiferenţă sau cu umor actuala perioadă de sterilitate. Dar ea mă mâhneşte peste măsură – ceea ce, la un „cinic“, e o slăbiciune inadmisibilă.

Anxietatea – ea a fost Unterton[43]-ul vieții mele.

Cheia oricărui lucru este umilința și ceea ce rezultă din ea. Totul se învârte în jurul ei; nu facem decât s-o rumegăm în ascuns, aşteptând explozia.
Atât de mult mă tem să nu fiu umilit încât, ca să nu-mi asum acest risc, prefer să stau deoparte. Să nu facem nimic, e mai sigur. *Eul* este o rană deschisă. Dacă vrem să nu suferim, trebuie să *ocolim* eul, să facem astfel

încât să trăim fără el. Uşor de spus. Oricum, eul este în noi. Trebuie să ne deprindem cu el, altfel vom sângera – la nesfârşit.

Succesele duc la blazare; le acceptăm ca pe un lucru de la sine înţeles; în schimb, în faţa fiecărui eşec reacţionăm ca şi cum ar fi primul; experienţa nu joacă aici nici un rol, nu e de nici un folos.

Ce profundă este expresia *a se înarma* cu răbdare! Dar tocmai de asta sântem cel mai puţin capabili.

Cât am putut suferi în ascuns! Atâtea încercări şi spaime pe care nu le-am putut birui! Ele mi-au fost tovarăşe nevăzute, care-au făcut ca singurătatea mea să nu fie deplină.

14 ianuarie. Pe stradă, adineauri, criză subită de îndoială, sentiment de a fi neînţeles, respins, alăturea cu drumul, cvasicertitudine a unei existenţe episodice, fără ecou, cufundate în anonimat, dacă o fi ieşit vreodată din el.

Incredibila fascinaţie pe care o exercită asupra mea decăzuţii, solidaritatea cu ei, faptul că mă consider şi chiar sânt un decăzut – toate astea îmi vin din adolescenţă, de la nopţile albe, de la voinţa vătămată, de la nepotrivirea mea cu lumea.

Pentru a scăpa de ispitele orgoliului, nu există decât o atitudine, cea pe care o recomandă Ignaţiu de Loyola (la drept vorbind e curentă în creştinism): să considerăm că toate darurile, toate izbânzile noastre le datorăm nu meritelor proprii, ci bunăvoinţei lui Dumnezeu: chiar şi operele noastre, lui i le datorăm, ocrotirii, harului, milosteniei sale. Dacă sântem excepţionali, această excepţie, această desăvârşire e voită în ceruri; ne e dăruită; nu avem nici un drept să ne împăunăm cu ea. Iată, poate, singura cale ce duce la smerenie. Numai că, pentru a putea merge pe ea, trebuie să crezi.

15 ianuarie. Dacă nu m-aş stăpâni, aş face, cred, o criză de plâns *fără motiv.* Adică fără motiv *aparent*, căci lacrimile acestea ar izvorî, ca să vorbesc ca Dra Lespinasse, *din toate clipele vieţii mele.*

Noaptea trecută am visat că eram în Japonia. Străzi japoneze, chipuri japoneze, peisaje japoneze – ce efort presupun toate astea, ce uzură a creierului pentru a *inventa* forme pe care nu le-am văzut niciodată. Chiar şi discuţia a fost, dacă nu chiar în japoneză, oricum într-un idiom pe care nu-l ştiu…

Nu-i de mirare că a doua zi eşti istovit, că una-două căşti, că ai un chef grozav să dormi în plină zi.

Nimic nu ne ajută mai mult să învingem melancolia decât o carte de gramatică.

Gramatica e cel mai bun antidot împotriva urâtului.

Să exersezi un idiom străin, să cauţi în dicţionare, să urmăreşti cu pasiune nişte fleacuri, să compari diferite gramatici ale aceleiaşi limbi, să faci liste de cuvinte sau de expresii ce n-au nici o legătură cu umorile noastre – tot atâtea mijloace de a învinge urâtul. — Pe vremea Ocupaţiei, umblam cu liste de cuvinte englezeşti pe care le învăţam pe de rost în metrou, sau stând la coadă la tutungerie, la băcănie.

17 ianuarie. Ieri, duminică, petrecut şase ore în pădurea Rambouillet. Ningea, aşa încât a fost o exaltare neîntreruptă. Parcă mi-aş fi regăsit copilăria.

Nietzsche mă oboseşte. Oboseală ce merge uneori până la silă. Nu poţi accepta un gânditor al cărui ideal se situează la antipodul a ceea ce era. Are ceva greţos nevolnicul ce propovăduieşte forţa, nevolnicul ce *nu cunoaşte mila*. Toate astea sânt bune pentru adolescenţi.

Să vezi până-n străfundul lucrurilor, în vacuitatea lor ultimă.

Pe fişa mea de asigurare socială figurează menţiunea: scriitor nesalariat. Dacă s-ar mai adăuga un *ne* înainte de scriitor, formula ar fi exactă iar situaţia mea bine şi clar definită.

La etajul de dedesubt locuiesc două femei foarte bătrâne. Una mă exasperează cu radioul ei; cealaltă, surdă fiind, vorbeşte foarte tare şi i se răspunde la fel. Sânt, economic vorbind, nişte prăpădite, de ani de zile îşi lungesc agonia, ceea ce mă deprimă la culme. Le urăsc pe aceste ploşniţe

care, în loc să crape în liniște, își fac simțită prezența de câte ori au prilejul. Dacă ar fi cămătărese, aș fi ispitit să-l imit pe Raskolnikov. Însă chiar și fără să fie, tot mă încearcă astfel de tentații; iar dacă nu trec la fapte este pentru că sânt prea laș și prea normal.

Ceea ce îi cer unui scriitor e să scrie *corect.* Că o carte e scrisă bine sau prost, asta mi se pare cu totul secundar. „Stilul“, care a fost obsesia mea atâta vreme, nu mă mai preocupă: credeam în el în perioada când „juram“ pe Valéry. Acum mă obsedează substanța, „conținutul“. De altfel îmi displace tot mai mult să subscriu la vechea separare dintre formă și conținut. La naiba cu aceste false probleme. Trebuie să încerci să te faci înțeles, asta-i tot; să rămâi, dacă se poate, inteligibil – un scop în același timp dificil și modest. Să ne limităm la atât. Restul nu are nici o importanță.

Pe nedrept mi se atribuie sau mi se recunoaște un „stil“. Nu am un stil, ci, cum a remarcat Saint-John Perse, un „ritm“. Iar acest ritm corespunde fiziologiei mele, ființei mele, este cadența mea organică, gâfâiala mea de isteric ce trece în frazele mele. Însă ar fi o eroare ca această facultate de a-mi proiecta în ele mișcarea interioară să fie considerată un „stil“ sau un talent oarecare. Nu, nu am nici talent, nici stil, am un ton cadențat, ce vine, printre altele, de la anxietatea mea aproape neîntreruptă.

Prea am cârtit în viața mea; e timpul să mă cuminț esc. Numai că simt o nevoie organică de a protesta, și mi-aș pierde echilibrul dacă mi-aș lichida nemulțumirile. Să ne lăsăm dar umorile să se manifeste, să se dezlănțuie, să le urmăm, de vreme ce fără ele nu avem identitate, nu sântem nimic.

Am citit un articol de René Guénon despre „maladia angoasei“, pătruns de cel mai intolerant dogmatism. Cum poți să scrii cu asemenea fanatism și cu un orgoliu cu-atât mai condamnabil cu cât te pretinzi obiectiv și denunți *eul* cu tărie, ori de câte ori ai prilejul?

Au fost în Franța, în prima jumătate a veacului, trei spirite intolerante, foarte diferite, dar care, în numele Inteligenței, au dovedit un fanatism ce întrece măsura: Maurras, Benda, Guénon. Trei maniaci ai Inteligenței.

21 ianuarie sâmbătă – Azi-dimineață, în loc să lucrez, m-am dus într-o librărie unde am scotocit mai bine de-un ceas, *fără nici o nevoie*. Am

răscolit nişte cărţi ce nu mă interesau deloc, iar culmea e că ştiam că nu voi găsi nimic interesant. Totul ca să mă eschivez de la lucru, sau mai exact de la obligaţia de a mă aşeza la masa de lucru. Obiceiul acesta de-a amâna de pe o zi pe alta e o crimă contra mea însumi. După un ceas de „scotocealã“ inutilă, eram ameţit. Şi m-am întors acasă cu un sentiment de ruşine şi silă pe care nu reuşesc să-l alung. Un individ terminat, un *mizerabil* în toate sensurile cuvântului. Cum am ajuns aici? Mai mare decât decăderea mea e doar sentimentul acestei decăderi.

Singurul lucru ce m-ar putea interesa acum ar fi să scriu un eseu *interminabil* despre Decădere, despre toate formele pe care le îmbracă; dacă nu o fac, e pentru că tot ce-am scris până acum tratează chiar această temă. Ar însemna să degradez, să comprim în sistem fragmentele contradictorii pe care le-am gândit la întâmplare, purtat de umorile mele.

Cine mă va lecui de cumplitul meu „Bildungstrieb[44]“? Pe cine să fac vinovat de pasiunea mea pentru cărţi, de nevoia de a mă „cultiva“, de setea de a învăţa, de a acumula, de a şti, de a strânge nimicuri despre orice? Prefer, pentru comoditate, să pun aceste cusururi pe seama originilor mele: ieşit dintr-un popor pentru care analfabetismul era realitatea dominantă, nu sânt oare, prin curiozitatea mea insaţiabilă, un fenomen de reacţie? Sau, mai curând, nu trebuie *să plătesc* pentru toţi strămoşii mei în ochii cărora exista o singură carte, cea numită de ei *cartea*, adică Biblia? E în acelaşi timp plăcut şi umilitor să mă gândesc că în urmă cu câteva generaţii *ai mei* erau nişte sălbatici, nişte *băştinaşi*. Juridic vorbind, erau nişte sclavi, obligaţi să nu ştie nimic; eu însă mă simt obligat să ştiu totul: de aceea citesc orice, până-ntr-acolo că nu mai am timp pentru propriile mele elucubraţii. Le neglijez ca să văd ce au *spus* ceilalţi. Consumul de cărţi nu este egalat la mine decât de consumul de alimente: într-adevăr, mi-e foame permanent şi nimic nu mă satură – nici când mănânc, nici când citesc. Bulimia şi abulia merg mână-n mână. Trebuie să *devor* ca să simt că exist, ca să fiu. Îmi amintesc că în copilărie, uneori, mi se întâmpla să mănânc singur cât toată familia. Aşadar o veche nevoie de a mă *linişti* prin hrană, de a găsi certitudini printr-un act bestial, de a scăpa prin ceva precis, *animalic*, de ezitările, de vagul şi indecizia în care trăiesc. Când văd un câine sau un porc repezindu-se la mâncare, îl înţeleg ca pe un frate. Şi când mă gândesc că de

luni de zile lecturile mele au drept temă principală renunţarea şi că, dintre toate cărţile, le prefer pe cele de filosofie hindusă.

Cărţile pe care le citesc cu cel mai mare interes tratează despre mistică şi despre dietetică. Să fie vreun raport între ele? Neîndoielnic, în măsura în care mistica implică asceza – aceasta nefiind în esenţă decât o chestiune de *regim.*

Orice om care se manifestă îşi are ceasul lui de glorie, oricât de efemer ar fi el.

Duminică – La ţară, în împrejurimile Parisului, nu întâlneşti decât muncitori portughezi, cu care este imposibil să te înţelegi. Prezenţa lor *schimbă* până şi peisajul. Pentru că nu poţi să comunici cu aceşti noi indigeni, ai impresia că eşti undeva departe, foarte departe de Paris. Senzaţie binefăcătoare, pe care ţi-ar plăcea s-o ai în fiecare zi.

X – mereu cârtind, mereu nemulţumit. Cineva a spus foarte bine despre el: „Are pesimismul *oamenilor mărunţi*“.

Nimic nu este mai convingător şi totodată mai iritant decât pesimismul. Când citesc o carte *neagră,* ader la ea numai *pe timpul cât o citesc;* de îndată ce-am isprăvit-o, îmi reproşez că am subscris la ea, mă lepăd de ea şi încerc prin toate mijloacele să-i demolez tezele. E ceea ce mi se întâmplă şi-aş zice mai ales – cu propriile mele producţii, sinistre peste poate. După ce scriu o carte, simt o mare dorinţă s-o neg, pe ea şi pe toate celelalte; dar nu izbutesc, căci nu pot să-mi repudiez propriul *Lebensgefühl*[45], nici să adopt un altul, de vreme ce acesta se confundă cu cvasitotalitatea trăirilor mele, cu însăşi existenţa mea. Îmi e cu neputinţă să-l schimb ori să-i prefer un altul.

Anxietatea, împinsă foarte departe, gravă şi cronică, poate duce fie la eroism, fie la laşitate. În primul caz, ea se întoarce împotriva ei înseşi într-o furie bruscă, în al doilea, se surpă iremediabil peste ea însăşi. Regula este această surpare, şi ea exprimă condiţia comună, esenţa fiecăruia dintre noi, în timp ce eroismul e doar un fenomen insolit, chiar monstruos al anxietăţii.

Ce datorez cărţilor subversive, negatoare, „acide“. Fără ele n-aş mai fi în viaţă. Prin reacţie la otrava lor, prin rezistenţă la forţa lor nocivă, m-am întărit şi m-am legat de fiinţă. Cărţi *tonice,* de vreme ce-au trezit în mine tot ce avea să le nege. Am citit aproape tot ce trebuie pentru a mă duce la fund; dar tocmai de aceea am putut evita naufragiul. Cu cât o carte e mai „toxică“, cu atât efectul ei asupra mea e mai tonic. Nu mă afirm decât prin ceea ce mă exclude.

Sânt sigur că „civilizaţia“ trebuie să dispară, dar nu văd cu ce am putea s-o înlocuim.

Tratatul şi *Ispita,* cărţile mele cele „mai bune“ după aprecierea criticilor, îmi par teribil de prăfuite, din cauza „poeziei“ din ele, poezie, trebuie spus, demodată, excesiv de romantică, deloc contemporană. Influenţa lui Rilke, *a primului* Rilke, a fost nefastă pentru mine; apoi lectura aproape zilnică din Shelley în timpul Ocupaţiei m-a rupt prea mult de actualitate, de „gustul“ literar mai nou. Nu mă miră că în Germania, ţară unde totul funcţionează prin decrete şi unde s-a *decretat* că doar avangarda contează, nu am nici un succes.

Foiala, iată boala mea. Nu pot sta locului, de îndată ce mă *opresc* devin nervos, mă apucă un tremur secret. Dacă rămân acasă, mă plictisesc, amorţesc. Mă trezesc, simt că trăiesc, mă *distrez* numai când iau hotărârea să ies. Să fiu cu orice preţ afară, *să uit* în mijlocul gloatei. Singur, mă copleşesc regretele, *splendoarea* defectelor mele, insuportabila evidenţă a decăderii mele, prezentă, invadatoare, *fascinantă.* — Dintotdeauna, în voinţa mea s-a infiltrat un principiu nociv, o tară congenitală ce a marcat-o şi a slăbit-o pentru vecie. Nu pot să *vreau* decât în afara timpului, iar de îndată ce mă închipui într-o lume în care ar fi suprimate înseşi condiţiile actului, mă simt un Hercule.

Dacă aş vrea să-mi calific situaţia, cred că cea mai bună expresie ar fi: „Mi s-au făcut farmece“. Căci nu mă pot împiedica să atribui ceea ce simt intervenţiei unei fiinţe sau a unui lucru, unei forţe ostile venind din afară şi nicidecum dinlăuntrul fiinţei mele. Nu, *asta* nu poate veni de la mine, eu nu pot fi aşa; mi-a căzut pe cap de undeva. Când existau zei şi demoni, lucrurile erau mai simple, se explicau mai uşor şi, trebuie spus, mai *firesc:*

ştiam unde este *duşmanul –*, acum, când ni se spune să-l căutăm în noi înşine, ne simţim stingheriţi, nemaivorbind că experienţa noastră, sau mai curând senzaţiile noastre îl situează altundeva, în afara fiinţei noastre, probabil pentru că de veacuri am fost învăţaţi să procedăm aşa; fapt e că această interpretare ne vine în minte spontan şi că am minţi dacă am susţine contrariul.

25 ianuarie 1966

Azi după-amiază, la frizerie. Ajung pe mâna unui ucenic care, de la-nceput, mă taie cu briciul, lângă urechea stângă. Simt că m-apucă furia, mă ridic să plec, apoi mă aşez din nou ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Pentru o fiinţă nevricoasă ca mine e o victorie. Nu degeaba am citit literatură budistă: din ea am învăţat orgoliul de a-mi învinge propria natură. Pentru acelaşi incident, acum câteva luni aş fi pornit un întreg tărăboi şi m-aş fi întors acasă scârbit, bolnav, furios şi copleşit de ruşine.

Schopenhauer notează că Franţa, naţiunea cea mai uşuratică, l-a dat pe Rance, fondatorul celui mai auster ordin călugăresc; ar fi putut să adauge că Italia, ţara cea mai frivolă şi mai găunoasă, l-a dat pe Leopardi, poetul cel mai pesimist din câţi au fost vreodată.

În tinereţe, mi s-a întâmplat să-mi petrec vacanţa într-un sat din Carpaţi, nu departe de Sibiu (Râul-Sadului). Îmi amintesc de o dimineaţă, după o noapte albă, de plimbarea în micul cimitir năpădit de buruieni. Crucile, toate din lemn, abia se mai zăreau. Pe una din ele, nici un nume, doar aceste cuvinte abia lizibile, aproape şterse şi cu un scris extrem de stângaci: „Viaţa-i speranţă, moartea-i uitare.“[46] Au trecut de atunci mai bine de treizeci de ani, dar tulburarea pe care a iscat-o în mine acel epitaf este la fel de vie ca-n clipa aceea.

Trăiască Anglia! Trăiască englezul timid, constipat şi ţeapăn!

Iată ce-mi venea să strig după vizita unui profesor polonez, deloc antipatic, dar un pisălog ce întrecea orice limită.

27 ianuarie

Azi-dimineaţă, criză de indignare, apoi îndoiala şi dezgust, sentimentul de a fi victima unei injustiţii abominabile etc. Şi eu care mă

credeam lecuit de complexul insului neînțeles.

Niciodată nu mi-am putut câștiga viața *normal*, trăiesc și am trăit întotdeauna *indirect*, dacă pot spune așa.

Fișă de impozite. Trebuie să-mi născocesc nişte *venituri!* Doar auzindu-l, cuvântul ăsta mă face să vomit.

Pentru mine, Vacuitatea e totuna cu ce era fostul Dumnezeu.

Să nu-ți lași condeiul să alerge, să te retragi din fața cuvintelor, să urăști abundența, să te sufoci de-atâta concizie – să iei model de la… de la cine? Trebuie să deprolixizăm literatura și, cu atât mai mult, filosofia.

Francezii au toate defectele, în afară de unul: nu sânt servili. Au demonstrat-o suficient în timpul Ocupației; n-am văzut nici un francez care, pe stradă sau în altă parte, să se fi umilit în fața ocupantului ori să fi plecat capul (Colaborarea e cu totul altceva; colaboratorii s-au *vândut:* ceea ce nu-i același lucru). Sub acest aspect, francezii au o certă superioritate față de nemți, care, când sânt învinși, devin umili. Însă chiar și fără înfrângere, germanii fac mereu sluj în fața unui șef ierarhic: disciplina lor are la bază laşitatea civilă, nu acceptarea ordinului. Să ne gândim la raporturile dintre profesor și studenți în universități: cordialitatea, adevărată sau falsă, ascunde o relație ca de la Dumnezeu la simplii muritori. Din perioada când am trecut pe acolo, prin pomenitele universități, uni amintesc că m-a îngreţoşat aerul tâmp al acelor blonzi spălăciți, mereu în extaz în fața profesorului. Nu-mi vine să cred că a fost o vreme când nația aceasta mi-a inspirat o adevărată idolatrie! Entuziasmul meu s-a stins de mult. Mi-l reproşez însă și-acum, acuzându-mă de orbire și stupiditate. Ceea ce m-a fascinat la acești foști germani a fost probabil faptul că nu aveam cu ei nimic în comun. Drama oricărei neasemănări *esențiale*, a oricărei atracții din cauza unei incompatibilități profunde. Întotdeauna, spre nefericirea mea, am căutat în ceilalți ceea ce nu găseam în mine, în loc să mă limitez la slăbiciunile mele și să mă mulțumesc cu ele.

În fiecare zi mă-ntreb dacă sânt un înțelept sau un bolnav mintal.

Dacă ar fi după visele pe care le visez, ar fi trebuit să scriu povestiri fantastice, în loc de eseuri cum nu se poate de *așezate.* La mine, nopțile nu seamănă cu zilele; mai precis, noaptea am coșmaruri concrete, pestrițe, dramatice, în timp ce ziua trăiesc un același coșmar monoton, abstract, sâcâitor peste poate, ce se confundă cu rumegarea anxietății mele.

Prolixitatea lui Platon. Diogene îi reproșa, deja, lungimea discursurilor.
Grecii aceștia, chiar și cei mai mari, aveau în ei ceva de avocat.

Evoluția în școala cinică. „Trăiește potrivit virtuții“, spusese Antistene; dar la acest principiu socratic a venit să se adauge un principiu nou: „Trăiește potrivit naturii“, spunea Diogene (în *Antistene*, de Charles Chappuis, Paris, 1854, p. 130).

Diogene:
„Înțeleptul este imaginea Zeilor, Zeii nu au nevoie de nimic; cu cât ai mai puține nevoi, cu atât te apropii de ei“.

Nimic mai insuportabil decât poetul care meditează la poezie, un Valéry de pildă, pentru care, pe vremuri, aveam un fel de cult și care nu mai înseamnă nimic pentru mine.

30 ianuarie
Duminică în *Vexin* (Santeuil, Marine, Char, Neuilly-en-Vexin, Heaulme).

Din zece vise pe care le visăm, doar unul este semnificativ, dac-o fi și acela! Restul – deșeuri, literatură de doi bani, imagerie grotească.
Visele lungi par să arate că „visătorul“ nu știe cum să le încheie, că se chinuie fără succes să găsească un deznodământ. Este exact ca la teatru, unde autorul născocește noi peripeții, neștiind cum și unde să se oprească.
Oare *ne plictisim* în vis? Cred că da, deși mi-e greu să-mi amintesc un vis a cărui substanță să fi fost plictiseala.

Să petreci o seară întreagă lângă un om care trăiește în minciună, care e un gunoi dar nu știe (sau nu crede) că este, o asemenea seară îți lasă un dezgust care a doua zi încă te bântuie și-ți strică ziua.

Dacă nu încetez să mă învârt în jurul înţelepciunii, e pentru că mai sper să găsesc în ea un leac pentru obsesiile mele.

X – un ticălos care face pe distratul.

Această febră goală, ce nu duce la nici o revelaţie, ce nu e purtătoarea nici unei idei, dar care ne dă un sentiment de putere cvasidivin ce dispare de cum încercăm să-l analizăm. — La ce corespunde acest sentiment? La ce poate fi bun? Cu neputinţă de ştiut. Poate că n-are nici o noimă, poate că e mai important decât orice revelaţie metafizică.

Cel mai mare serviciu ce i se poate face unui scriitor e să fie împiedicat să publice şi mai ales să scrie – *un anume răstimp.* Ar trebui, spre binele său, să existe regimuri tiranice de scurtă durată care să aibă ambiţia de a suprima orice activitate intelectuală. Pericolul pentru un scriitor este de a se *risipi*, de a nu avea timp să acumuleze. Libertatea de exprimare *neîntreruptă* e nefastă: ea atentează la *rezervele* spiritului.

Singurul subiect pe care-l înţeleg perfect e cel al *riscurilor* libertăţii şi al primejdiei la care aceasta expune talentele.

Eram cu toţii în Carpaţi. Nepotul meu avea vreo trei-patru ani. Într-o după-amiază, cum treceau nişte nori uriaşi, ne cheamă: „Veniţi să vedeţi. *Cerul a plecat“*.

Un necunoscut mă roagă să scriu o mică evocare pentru o culegere despre Jean Genet. Refuz. Vorbim la telefon de una, de alta. Îmi spune că Genet a îmbătrânit cumplit, că e bolnav, şi *că nu mai scrie.* (Cum îi mărturisise chiar Genet.) „Nu mai scrie“ – a fost pentru mine ca o împunsătură de pumnal. Exact ce mi se întâmplă şi mie.

Izvorul meu de „inspiraţie“ este mila de mine însumi. La cel mai mic acces de autocompătimire, mă *gândesc* că ar trebui să scriu…

Singurul om *adevărat* este ţăranul (ar trebui să spun: *era*, căci practic a dispărut ca tip uman, cel puţin în civilizaţiile industriale). Să faci mereu acelaşi lucru, să reîncepi în fiecare an aceeaşi viaţă, ca animalele, păsările, insectele – iată secretul adevăratei existenţe. Monotonia în natură iar nu în

uzină – la asta ar fi trebuit omul să rămână, dacă ar fi acţionat în propriul său interes.

Ceea ce numim instinct *creator* nu e decât o pervertire a naturii umane: nu ca să inovăm am fost lăsaţi pe lume, ci ca să trăim.

Cum de am reuşit să-mi domin ori să-mi camuflez anumite cusururi? — Ale prietenilor mei m-au făcut să sufăr atâta, încât am încercat mereu să le-ndrept pe-ale mele.

9 februarie – Toată ziua, buimăceală, febră, poftă de a striga, de a comite ceva important, ireparabil. Răbufnire de ură contra celor cinci continente.

Un om modest nu e niciodată foarte nefericit. Trebuie o doză de vanitate şi de orgoliu ca să suferi şi să te plângi de ceea ce ţi se întâmplă. Pentru un ceas de adevărată smerenie, aş da toate „talentele“ pe care îmi *închipui* că le am.

Prin lucarna de la mansarda mea, văd o bucată de nor luminată de soare, pe un fond azuriu. Mont-Blancul nu e mai frumos.

Maxima stoică potrivit căreia trebuie să ne resemnăm fără a murmura cu lucrurile care nu depind de noi şi chiar să le tratăm cu indiferenţă nu ţine seama decât de nenorocirile exterioare, ce vin independent de voinţa noastră; dar cele care vin din noi înşine, cum să le acceptăm? Dacă sursa relelor noastre sântem chiar noi, cui să i-o reproşăm? Nouă înşine? Uităm repede că adevăraţii vinovaţi sântem noi, şi abia aşteptăm ocazia să găsim o fiinţă sau un lucru ca să le trecem povara propriei noastre responsabilităţi.

În viaţa de toate zilele, oamenii acţionează, cum se ştie, cu chibzuinţă; puşi însă în faţa unor opţiuni decisive, cel mai adesea acţionează cum îi taie capul, şi nu înţelegi nimic din dramele individuale sau colective dacă pierzi din vedere acest comportament neaşteptat, această uitare a instinctului de conservare, atât de frecventă în clipele decisive ale unui destin. Nimeni n-ar trebui să încerce să descifreze „sensul“ Istoriei dacă nu percepe această fatalitate ce-l împinge pe om să acţioneze împotriva intereselor sale. Totul se petrece ca şi cum instinctul de conservare n-ar funcţiona decât în faţa

primejdiei unei morţi imediate şi ar înceta în faţa perspectivei unui mare dezastru.

Câte ceasuri n-am petrecut gândindu-mă la lacrimile pe care nu le-am vărsat, pe care n-am putut să le vărs!

Toată viaţa voi fi trăit cu sentimentul că am fost *alungat* din adevăratul meu loc; dacă expresia „exil metafizic“ n-ar avea nici un sens, existenţa mea i-ar da unul. Nimeni nu poate aparţine acestei lumi mai puţin decât mine – de aceea m-am gândit atâta la lacrimi. Aş putea scrie despre ele o carte întreagă; şi chiar am scris una, în românește. Să-ţi simţi carnea cum plânge, cum sângele îţi curge îndoit cu lacrimi – doar dinlăuntrul unor senzaţii ca aceasta îl înţelegi pe Plotin când spune că existenţa în lume e „sufletul ce şi-a pierdut aripile“.

Pe timp ce trece, mi-e tot mai silă de vorbărie; or literatura, cu excepţia celor mari, e vorbărie şi nimic altceva. Câte din cărţile pe care le citesc sau frunzăresc n-au nici o greutate!

Nu ne *bucurăm* de sănătate, nimeni nu e *conştient* că e sănătos – pe când cea mai uşoară indispoziţie ne zdruncină inconştienţa naturală. Boala e cea mai mare *invenţie* a Vieţii.

Poate că nu sânt bune, cărţile pe care le-am scris – dar cel puţin au meritul că s-au născut din *toate* suferinţele mele.

Să nu-ţi renegi niciodată originile, oricâte motive ai avea să roşeşti pentru ele. E o apostazie ruşinoasă şi de altfel fizic imposibilă, o contradicţie în termeni: e un refuz al identităţii, e ca şi cum ai spune: „Eu nu sânt eu“, lucru pe care, evident, îl poţi spune, dar care nu înseamnă nimic – afară de cazul că e o întorsătură retorică sau un paradox de circumstanţă.

11 februarie. Prânz cu români. Pileală cruntă. Am băut aproape o sticlă de vin de Bordeaux. Neputinţă de a-mi menţine controlul asupra „creierului“. Am bătut câmpii ceasuri în şir. Ce stupid e totul!

„Geniu pustiu“[47] – iată cheia ţării mele.

Tratatul a apărut în format de buzunar. L-am văzut la *Samaritaine*[48]. După asta, nu-mi mai rămâne decât să mă arunc într-un canal.

Cu cât sântem mai meschini, cu atât sântem mai *aproape* de „viaţă“. Căci numai în lucrurile mărunte defectele noastre ajung să se pună în valoare, să-şi dea întreaga măsură. O pasiune e cu atât mai vie, mai violentă, cu cât obiectul ei este mai neînsemnat. Adevăratele nebunii au loc aproape totdeauna pentru nimicuri.

12 februarie. Adineauri, stingându-se lumina, am înţeles brusc ce este noaptea în sine, inclusiv cea a mormântului.

Mi-e atât de ruşine de mine încât, dac-aş putea plânge, aş plânge. Ar fi, poate, singurul mod de a învinge această ruşine.

De fiecare dată când citesc ceva despre Luther, înţeleg, mai bine decât din lectura altor biografii, de ce nu am *vână.*

În conflictul care-l opune lui Cajetan, la Augsburg, sânt când de partea lui, când de partea legatului. Cel din urmă era un rafinat, un sceptic, un spirit ultracivilizat şi deci corupt – în faţa unui barbar care credea în tot ce spune. Duplicitate italiană – naivitate germanică.

Reforma nu e cu nimic mai prejos de Revoluţia franceză. Prin urmare, germanii nu sânt chiar lipsiţi de spirit revoluţionar. Doar că s-au emancipat în plan spiritual cu mult înainte de a se emancipa politic.

Ruptura lor cu Roma, deşi era înscrisă în firea şi destinul lor, a fost un şoc din care s-ar părea că nu şi-au mai revenit niciodată.

Cu cât îmbătrânesc, cu atât am mai puţin caracter. De câte ori dau dovadă de caracter, îmi par un ins care n-a înţeles chiar nimic.

Oamenii întregi, integri, cei care, în religie sau în politică, *put a credinţă* – mai mult îi invidiez decât îi disprețuiesc.

Nu ştiu care din două – inima sau mintea – îmi e mai *zdrobită.*

O fată mi-a spus la începutul războiului: „Când mă gândesc la tine, cuvântul *nestatornic* e cel care-mi vine cel mai adesea în minte“.

Tot ce provine dintr-un dezechilibru pronunţat trezeşte un ecou puternic, mai ales în literatură. Iar dacă e perfect adevărat că o operă nu s-ar putea naşte din indiferenţă şi nici măcar din seninătate – acea indiferenţă pozitivă, decantată, desăvârşită, aproape triumfală – din acelaşi motiv, în momentele dificile, în momentele de dezechilibru, găseşti atât de puţine opere ce pot linişti şi mângâia. Şi cum să poată, când ele însele sânt fructul neliniştii şi-al nemângâierii?

Tot timpul mi se cere să scriu despre cutare sau cutare. Refuz. Din punctul unde am ajuns, cele mai multe din operele despre care ar trebui să vorbesc îmi par nişte piruete şi nimic altceva: să meditez la ele sau doar să le citesc ar fi o pierdere de timp. Practic am rupt-o cu făcătorii de literatură, de orice gen ar fi.

Un scriitor care se respectă mai mult se teme de succes decât îl doreşte.

Românii. În contact cu noi totul a devenit frivol, până şi evreii noştri. I-am sterilizat, i-am făcut să-şi piardă geniul, mai ales geniul religios. Nu avem rabini miraculoşi, nu avem hasidism. Scepticismul visceral al neamului nostru le-a fost fatal. Şederea printre noi le-a fost mai nefastă decât o asimilare. I-am făcut aproape la fel de *superficiali* ca noi; încă puţin, şi i-am fi asimilat pe deplin.

Luther – cel mai mare temperament religios de după sfântul Pavel.

Îmi plac temperamentele agresive şi contradictorii, violente şi sfâşiate, şi care prin excesele lor te stimulează, te descumpănesc. Abulia mea are nevoie de bici.

O, dac-aş avea un minimum de convingeri ca să pot lupta pentru sau contra unui lucru! Eu însă mi-am vlăguit, mi-am secătuit, mi-am golit convingerile, una câte una şi toate deodată.

Obsedaţii ar trebui să se ferească să devină fecunzi, să scrie cât mai puţin, altfel riscând să se repete.

Nu există măreţie decât acolo unde un om e singur contra tuturor. Disperarea sau erezia.

Ești de-o mie de ori mai fericit în „societatea“ unui fanfaron decât în cea a unui văicăreț. Mi-e groază de cei care se vaită mereu, cu sau fără motiv. În schimb, ce plăcere să petreci o oră cu un gascon! Iată, în fine, un ins ce trebuie să facă un *efort* pentru a fi dezamăgit. Cunosc pe unul care, dat afară din slujbă din cauza tuberculozei, mi-a anunțat vestea ca pe un triumf.

Între un gascon și Don Quijote distanța este minimă.

Spunându-i unui colaboraționist că evreii au fost cei mai eficienți agenți ai culturii germane, el mi-a răspuns: „Germanii și-au distrus cel mai prețios *capital“*.

Dacă germanii au excelat în metafizică e pentru că, din toate popoarele, al lor e cel mai lipsit de bun-simț.

Ar trebui să invocăm în fiecare zi un alt zeu, ca să putem înfrunta acea teamă ce se înnoiește la capătul fiecărei nopți.

Toată literatura contemporană, în măsura în care vine de la Rimbaud și suprarealiști, e fondată pe dezacordul dintre imagini.

Demiurgul e numit în ebraică *Ialdabaôth,* adică „fiu al haosului“.

Joyce și Wittgenstein (am citit în biografiile lor) îl apreciau în mod deosebit pe Tolstoi, și mai ales povestioara lui: „Cât pământ îi trebuie unui om?“

Dintr-odată, îmi amintesc de primul film pe care l-am văzut (în 1919?) la Sibiu, la cinema „Apolo“. Filmul se chema, dacă nu mă înșel, *Doamna Mării* (??). Îmi amintesc ce *răscolit* am fost la vederea mării ce tălăzuia pe ecran. O senzație pe care n-ar fi trebuit s-o uit niciodată; și totuși, ea nu-mi revine în memorie decât acum, după patruzeci și cinci de ani!

De ce mă interesează omul atât de mult încât mi-am făcut din el unica preocupare? Nu e cumva o cale ocolită pentru a-mi masca obsesia pentru eul meu, drăguțul de eu?

Pentru un scriitor, ca pentru oricine, e mai bine să sfârşească hulit decât aplaudat. Nu în glorie, ci în noroi eşti mai aproape de esenţial.

Tocmai am recitit câteva pagini din *Tratat* (apărut în format de buzunar!), şi *am fost destul de impresionat.* Emoţia mea, am înţeles-o până la urmă, se datora nu calităţii textului, ci amintirilor legate de el, suferinţelor din care s-a născut.

(A lăsa această carte în mâinile oricui îmi pare imprudent. Poate strivi un ins slab şi slăbi pe unul puternic. Cât venin am acumulat ca s-o pot scrie!)

Îmi amintesc că, pe când scriam *Tratatul*, am repetat destul de des: „Am să-i vin de hac Vieţii“. Era vorba, recunosc, de o execuţie. Toate cărţile mele ţin de acelaşi spirit.

18 februarie. E trecut de miezul nopţii. Tensiune nervoasă vecină cu epilepsia. Îmi vine să ţip. Mă dor toate membrele. Mă stăpânesc ca să nu explodez în bucăţi. Nu eşti nimic, dar poţi fi cineva prin ceea ce simţi.

Sânt nedemn de senzaţiile mele.

Îmi spun de nu ştiu câte ori pe zi: „Nu ai nici o vocaţie pentru Izbăvire! Ai face bine să nu mai vorbeşti despre ea“. — Căci, dacă e să spun adevărul, constat cu fiecare ocazie că parcă n-am făcut nici un pas spre înţelepciune, atât de viu e „omul vechi“ în mine.

Îmi cunosc defectele şi ştiu totodată că nu mi le pot îndrepta. Ce altceva îmi rămâne decât să le revendic?

Doar vanitoşii sânt amari.

19 februarie. Este un timp primăvăratic. Şi, ca de fiecare dată, această îmblânzire prematură a vremii mă cufundă într-un urât când melodios, când atroce. – Oasele îmi pârâie din toate încheieturile – ceea ce, la mine, e semnul ce vesteşte înnoirea.

Descopăr, spre marea mea ruşine, că am reacţii *de autor,* acolo unde m-aş aştepta mai puţin. Această surpriză îmi cade greu de fiecare dată şi se repetă supărător. Nu am putere asupra fondului meu, asupra *fiinţei* mele, nu am nici un mijloc de a-mi ţine sub control secretele, *eul.*

20 februarie. Ieri-seară, pentru prima oară în viață, am fumat hașiș, în cantitate insuficientă, căci n-am simţit nici un efect clar, afară poate de-o anume plăcere (care s-ar putea să nu fi fost decât o iluzie).

Româna — limba cea mai urâtă şi mai poetică dintre toate. Iar dacă românii nu sânt mari poeţi, motivul e că limba nu opune nici o rezistență și nu constituie un obstacol de trecut. Tentația facilității e mare și e de înțeles că-i cedăm.

E o mângâiere că la Paris există un Piotr Rawicz[49].

Mi-e groază să mă manifest. Și, cum i-am scris cuiva, sânt un om terminat, căci încep să suport consecinţele ideilor mele. Pe măsură ce le asum, simt că situația mea e și mai ambiguă în raport cu existența. Să te retragi la nesfârşit în sine, ca Dumnezeu după Facere!

Dürer, El Greco, Van Gogh.

Niciodată nu trebuie să scrii pentru a *face* o carte, adică nu trebuie să scrii cu ideea de a te adresa celorlalţi. Trebuie

să scrii pentru tine însuți, atâta tot. Ceilalți nu contează. Un gând nu trebuie să se adreseze decât celui care-i concepe. E condiția indispensabilă pentru ca ceilalți să-l poată asimila cu folos, să și-l însușească într-adevăr.

Obsesia *operei* pe care ar trebui s-o creezi, s-o *lași* după tine, îmi pare din ce în ce mai puerilă. Trebuie *să fii* cineva, opera e secundară: o superstiție, în fond, destul de recentă. Civilizațiile *orale* erau cu mult superioare alei noastre! în fapt, până și Antichitatea avea prejudecata scrisului. Trebuie să coborâm la Homer ca să găsim o lume ce mai trăia în adevăr.

Groaza, frica de carte în universul rural: D. Ciotori, care-și scria la țară, în Oltenia, amintirile din copilărie, îi spune într-o zi vecinului, un anume Coman, că în carte va fi vorba și despre el. Iar Coman îi răspunde: „Oi avea eu multe păcate. Dar nu credeam că sânt atât de netrebnic ca să fiu băgat într-o carte!“

Am un dispreț total pentru scriitorii care se pretind și se cred blestemați, dar se pricep de minune să-și vadă de afaceri. Cutare face pe solitarul dar nu lipsește din reviste, le face curte celor tineri și nu scapă nici o ocazie ca să

vorbească despre sine. Totul, cu un aer în aparenţă distant; în realitate, cu cea mai mare dorinţă de a fi pretutindeni *prezent.*

Orice scriitor e detestabil, ca scriitor. Poate ar trebui generalizat: e detestabil oricine trudeşte, într-un fel sau în altul, la o *operă.*

Avantajul de a trăi la Paris e acela de a-ţi putea exersa disprețul oriunde şi oricând; o facultate care-n alte părţi secătuieşte rapid, din lipsă de obiect; aici însă înfloreşte, mai ales în contact cu oamenii de talent. S-ar zice că, aici, cu cât e cineva mai înzestrat, cu atât trebuie să dezamăgească *la nivel spiritual.*

Să te restrângi la minimum, iată deviza mea. Murind, mi-ar plăcea să spun: „N-am făcut tot ce-aş fi putut face."

Un orgoliu pe dos, mă tem. Să laşi să se creadă că ai talente pe care nu le ai decât în germene — nu-i oare o înşelăciune, ca să nu spun o escrocherie ?

Orice om care vânează laude sau numai aprobarea celorlalţi dovedeşte că nu e destul de orgolios.

Poetul care meditează la limbaj dovedeşte că e un poet pe care poezia l-a părăsit.

Culme a mizeriei! Astăzi poeţii scriu despre poezie, romancierii despre roman, criticii despre critică, filozofii despre filozofie, misticii despre mistică.

Singurul obiect al unei activităţi e chiar activitatea respectivă; meseria s-a substituit realului; procedeul, trăirii; peste tot, un deficit de originar, de trăit; reflecţia are întâietate absolută; nicăieri sentimentul nu mai are căutare — parcă n-ar mai fi nimic de simţit.

De câte ori abandonez un proiect sau nu-mi îndeplinesc o sarcină, simt mai întâi o uşurare, apoi un pic de ruşine. Ceea ce caut e uşurarea; dacă ruşinea nu apare întotdeauna, uşurarea în schimb nu se lasă nicicând aşteptată.

Să te accepţi aşa cum eşti — e singurul mijloc ca să eviţi amărăciunea. Dacă „te refuzi", atunci în loc să te ataci pe tine îi ataci pe ceilalţi şi secretezi numai fiere.

Oamenii se împart în două categorii: cei care caută sensul vieţii fără să-l găsească şi cei care l-au găsit fără să-l caute.

Bolnavii sânt de o cruzime implacabilă: nu le e milă de nimeni — (E un adevăr ce comportă excepţii) (E un exemplu tipic de semiadevăr).

Nu am afinități cu nici un scriitor sănătos (dacă o fi vreunul, să zicem, simplificând – în genul lui Goethe).

Un grup de studenți mă invită să țin o conferință; le răspund că „mă pierd înaintea chipului omenesc“. Să vorbesc în public mi se pare de neconceput; de altfel sânt absolut incapabil. E vorba de o incapacitate morbidă. Când sânt în fața mai multor oameni (chiar și cunoscuți, într-un salon), nu pot să mai articulez, mă simt ca un animal fără darul vorbirii, legat dintr-odată de universul de *dinaintea* cuvântului. M-am gândit adesea că La Rochefoucauld a refuzat să intre în Academie de frica discursului de rigoare.

Ascultând la G.M. două cantate de Bach, exaltare vecină cu beatitudinea.

Sânt capabil de groază sau de extaz, dar nu de fericire. Am sărit peste treapta intermediară dintre cele două extreme.

Beteșugurile mele îmi iau atâta timp, că nu le mai pot suporta și pe ale altora. Nu am *spațiu* de cedat unor suferințe străine; sânt copleșit de ale mele, am capitulat în fața lor.

Crizele mele de descurajare culminează întotdeauna cu accese de cruzime.

23 februarie – *Asta* e disperarea: starea în care mă aflu în momentul acesta și care nu poate fi exprimată. Aș vrea să mă smulg din ea, să dorm un număr nesfârșit de ore, până voi pierde amintirea acestor clipe cumplite: cine-mi va scoate oțetul acesta din minte?

Lașitatea mea în fața „vieții“ – această formalitate pe care nu o pot îndeplini. Cât de oficial e totul, până și existența, până și FIINȚA.

Nu voi învinge frica, e clar, dar nici n-o să mă las înfrânt de ea. Vom trăi împreună și poate vom sfârși prin a face casă bună.

O minte bolnavă, roasă de obsesii, nu se poate salva decât prin suspendarea temporară a gândirii, printr-o *cură de idioție.*

Toți oamenii caută plăcerea – afirmația e adevărată, cu condiția să adăugăm că sânt și unii care caută durerea și că aceea e tot o căutare a plăcerii. E hedonismul pe dos.

Ar trebui să fim ca Atman, „bucuros și fără bucurie“, cum se spune în Katha-Upanishad.

Alles ist einerlei! All is of no avail![50] – am trăit agățându-mă de toate formulele ce exprimă Deșertăciunea a tot și a toate.

27 februarie. Dispoziție execrabilă, neputință de a privi pe cineva în ochi, tristețe omicidă.

Duminică după-amiază. Am intrat în biserica Saint-Séverin. Era aproape pustiu, doar organistul care improviza, sau mai curând tatona. Eram însă într-o asemenea stare de receptivitate încât cel mai neînsemnat acord mă mișca, mă tulbura, mă înfiora.

28 februarie. Un autor dramatic e un om de acțiune. Cu fiecare piesă pe care o pune în scenă, mai dă o bătălie. Mă gândesc la Ionescu, la drama fiecărei „repetiții generale“. Îți trebuie curaj ca să înfrunți un fiasco sau numai ca să te gândești la el. Am scris în franțuzește cinci cărți; afară de prima, nici una n-a avut succes. Eșecul, însă, abia dacă l-am remarcat. Căci destinul unei cărți nu se decide într-o seară. Avantaj uriaș.

Mai bine nu mai scrii deloc decât să scrii o carte oarecare. Evită cu orice preț să te repeți. Nu te lăsa prins de propriul tău joc. Nimic nu e mai rău decât automatismul, mai ales în gândire. Să nu te complaci în comoditatea lui Nu.

Am cumpărat cele două volume de amintiri ale lui Matila Ghyka. Îl deschid pe primul și văd fotografia autorului ca tânăr aspirant de marină, apoi ca ministru plenipotențiar, cu pieptul plin de decorații. Singura dată când l-am văzut a fost la Londra, cu doi ani înainte să moară, într-un azil

pentru bătrâni săraci. Avea un aer buimac, jalnic, rătăcit, parcă tocmai suferise o criză de apoplexie. Am schimbat câteva fraze convenţionale. Ca să-i fac plăcere, i-am spus: „Aţi accepta să vi se dea un premiu la Paris, al Academiei, de pildă?“ Chipul i s-a luminat dintr-odată. — Contrastul dintre acea epavă şi fotografiile strălucitoare din carte era să-mi dea ameţeli; oricum, m-a copleşit urâtul şi m-am băgat în pat, ca atunci când mă încearcă o mâhnire adâncă.

E de necrezut cât de aproape mă simt de un La Rochefoucauld. Cred că motivul e o identică şi maladivă inaptitudine pentru iluzie.

Să nu scrii nimic ce nu e smuls din propria-ţi fiinţă – să nu scrii nimic cu gândul la o operă, ci la adevăr.

Fiecare din noi, o viaţă întreagă, nu încetează să se mire că este exact acela care este. Drama unicităţii e fără sfârşit şi fără soluţie.

Eşti cu atât mai avansat în viaţa spirituală cu cât ceea ce fac ceilalţi ţi se pare mai inutil. (Asta n-are nimic de-a face cu reacţia egoistului, care s-ar putea exprima astfel: „Numesc inutil tot ce fac ceilalţi.“)

Toţi îmi par prea naivi, chiar şi Ecleziastul.

Dacă de la o vreme scriu cu-atâta greutate e pentru că nu mai gust nici violenţa, nici provocarea; or, numai în ele judecata mea se simte în largul ei şi funcţionează fără efort. Cumpătarea, pe care mi-am impus-o, mă lasă fără nici un fel de mijloace. Înţelepciunea e dezastrul meu.

Întotdeauna am vrut să fiu singur sau chiar unic, dar niciodată-n fruntea altora. Îmi repugnă total să poruncesc, să exercit o autoritate, fie şi spirituală. Aş prefera să fiu orice decât un zeu. Urăsc orice formă de consacrare, îndeosebi cea supremă – fie şi numai ideea ei mă scoate din fire. Nu-mi place decât retragerea în umbră, cu orgoliul pe care-l implică. Să fiu cineva fără ca lumea s-o ştie – aspir la asta prin fire, mai mult decât prin calcul sau „ideal“.

Un om nu poate deveni mai bun decât dacă, printr-un accident, ajunge să-şi piardă ambiţiile.

Pretutindeni, dar mai ales la Paris, nu există plăcere mai mare decât aceea pe care o suscită prăbuşirea unui *renume*. Într-adevăr, îţi pierzi numele; gloria era consacrarea lui.

Pe şemineul din camera mea, o statuetă a lui Buddha şi o tăietură de ziar reprezentând un cimpanzeu. Vecinătate întâmplătoare? Da, însă corespunde obsesiilor mele actuale, începuturile omului şi Izbăvirea.

În fiecare zi, la un moment pe care-mi este imposibil să-l prevăd, apare această indispoziţie care se adânceşte, se strecoară în mine, pune stăpânire pe mine: e angoasa care se anunţă şi se manifestă, e ceasul ei; şi rareori lipseşte la întâlnire.

Disperarea îmi vine aproape exclusiv de la abulia mea, aflată în contradicţie cu o exigenţă morală ascunsă în mine şi care dăinuie acolo în ciuda convingerilor mele atât de apropiate de universul abulicilor. Am, mai mult sau mai puţin inconştient, nostalgia acţiunii, a eficacităţii, a *făptuirii*, lucruri pe care le disprețuiesc în teorie; dar teoriile noastre n-au nimic de-a face cu realităţile noastre profunde.

Sânt superstiţios până la ridicol, nu am intrat pe deplin în jocul civilizaţiei: prin ceea ce-i adevărat în mine, aparţin lumii de dinaintea conceptului, de dinaintea fandoselilor raţiunii.

Dacă am slăbit atâta de un an încoace, e pentru că mă îndoiesc îngrozitor de mine şi, mai grav, nu mă accept. Mă refuz, iar drept urmare însuşi organismul îmi este zdruncinat. Ca să-ţi menţii greutatea, îţi trebuie un minimum de încredere în sine şi de speranţă. Eu însă îmi trec zilele într-o disperare sterilă ce mă uzează, ce mă *uşurează* în mod periculos.

În India antică, înţelepciunea şi sfinţenia se confundă. Imaginaţi-vă sinteza perfectă dintre un stoic şi un mistic creştin şi veţi avea un echivalent (cu totul relativ de altfel).

Gândirea mea e monocordă. Bolile care au alimentat-o sânt totuşi cum nu se poate mai diverse. Gândirea le-a asimilat pe toate, dar n-a păstrat din ele decât esenţa, care le e comună.

Dacă am înţeles ceva în viaţă, o datorez calităţii mele de *învins.* Eşecul, e în plan filosofic, *profit sută la sută.*

Din momentul în care te simţi absolut singur, tot ce trăieşti ţine mai mult sau mai puţin de religie.

Între neliniştea metafizică şi neliniştea în stare pură, fără motiv, diferenţa este infimă – şi totuşi prima e aproape normală iar a doua e obligatoriu morbidă.

Omul care şi-a învins *total* egoismul, care l-a lichidat complet, nu mai supravieţuieşte decât douăzeci şi una de zile – susţine o şcoală vedantică modernă.

14 martie. Azi-dimineaţă m-am sculat cu gândul de a lucra. După patru ceşti de ceai foarte tare, mă aşez la masa de lucru. Primesc un telefon, apoi încă unul. Apoi o invitaţie la prânz în ultimul moment. Nu pot să refuz, din mai multe motive. Revin acasă pe la ora 17. Somn, indispoziţie, plictiseală. Mă gândesc să mă culc devreme. Cină cu nişte prieteni, hotărâtă în ultimul moment.

Toate aceste atentate sânt comise prin telefon, acest instrument diabolic, de care nu izbutesc să mă lepăd.

În clipele de extremă furie contra mea şi a oamenilor, mă agăţ de Dumnezeu. E, încă, lucrul cel mai solid.

Omul fiind un animal bolnăvicios, cel mai neînsemnat gest al lui are valoare de *simptom.*

Omul va trece.

Îmi place acea credinţă hindusă potrivit căreia anumiţi demoni sânt fructul unei dorinţe – formulată într-o viaţă anterioară – de a ne încarna într-

o ființă, vrăjmașă de moarte a lui Dumnezeu; căci ura ne face să gândim la El mai mult decât iubirea.

„Măgarul îmi pare un cal tradus în olandeză“. (Lichtenberg)

18 martie. *Idée fixe* a lui Valéry la… teatru. Plictiseală cruntă, aproape mortală. *Spiritul* este insuportabil când vine automat, în jet continuu și se reduce la un șir de piruete și trucuri. Apoi, există la Valéry acel fetișism al inteligenței, al inteligenței *lui*, care e pur și simplu exasperant. Strălucirea nu face doi bani și mai ales nu poate ține locul emoției.

Până în 1950 (ca să spun o dată!) am crezut în Valéry. Dar de atunci încoace n-am făcut decât să mă despart de el, astfel că acum îmi e cu totul străin.

12 aprilie. Un hasid, discipol al lui Ba’al-Șem, a mărturisit că intenționase să publice o carte dacă ar fi fost sigur că n-are alt scop decât „bucuria Creatorului său“. Cum însă avea îndoieli, a renunțat.

17 aprilie. Terminat articolul pentru *N.R.F.* – „Paleontologie“. Divagații despre Muzeu. Ca întotdeauna când termin un text, ușurare la început, apoi îndoială. Am petrecut o lună întreagă, ba chiar mai multe meditând la schelet și cadavru. Rezultat: abia cincisprezece pagini… Subiectul, ce-i drept, nu îndemna la prolixitate.

Boală reală sau imaginară, pentru mine e totuna. Vreau să spun că întotdeauna mă doare *ceva,* că am conștiința dureroasă a neputinței mele de a fi sănătos. Nu atât trupul, cât *ființa* mă doare.

Lucrul cel mai stupid, cel mai puțin „filosofic“ din toate e să invidiezi pe cineva. Nu știu nici o *ființă* pe care mi-ar plăcea s-o pizmuiesc. Dacă ar fi vorba de obiecte, ar fi cu totul altceva.

24 aprilie. Duminică după-amiază. Ies la plimbare. Plictiseală de moarte. Telefonez unor prieteni, care mă invită la ei. Accept. Abia am acceptat, că plictiseala crește, devine angoasă și febră. Ce n-aș fi dat să rămân singur, ca să-mi mistui starea. Imposibil. Nu puteam să nu merg. Și, câteva ceasuri,

am trăncănit de una și de alta. Acum remuşcarea a venit să ia locul plictisului. Cum mai stric totul!

Teama de suferință e principalul obstacol în calea împlinirii unei ființe, a ambiției și a dorinței de-a avea un „destin“.

În ultima vreme, m-am tot învârtit în jurul filosofiei hinduse. Însă mi s-a făcut lehamite – pentru moment. În tot ce fac mă pândește sastisirea. În spatele fiecăreia din senzațiile mele se ascunde plictisul, *senzația mea fundamentală*. Plictisul e *adevărul* a tot ce trăiesc, *fondul* a ceea ce sânt, mai bine zis a ceea ce *este*, a tot ce există.

Îmi place să citesc biografii, să mă îndop cu maniile altora, să găsesc în ele o scuză pentru ale mele. Dacă un maniac a bântuit vreodată pe acest pământ, acela sânt eu.

Una din ultimele dispoziții testamentare ale lui Schopenhauer e următoarea: „Cuprins de indignare din cauza rușinoasei mutilări la care mii de scriitori fără minte supun limba germană, mă văd silit să fac următoarea declarație: Blestemat fie omul care, în viitoarele ediții ale operei mele, va schimba ceva cu bună știință, o frază sau numai un cuvânt, o silabă, o literă, un semn de punctuație!“

Cine l-a făcut să vorbească așa – filosoful sau scriitorul din el? Mai curând amândoi deodată, ceea ce e o combinație extrem de rară. Un Hegel n-ar fi proferat asemenea blestem! Și nici un alt filosof de mare clasă, cu excepția lui Platon!

Goethe, care era foarte îngăduitor cu cei care-i criticau operele literare, devenea intransigent de îndată ce era vorba de lucrările lui științifice, în special teoria culorilor (din cauza ei s-a certat cu cei mai buni prieteni).

Când scrii, cât durează elaborarea, tot ce-ai spus ți se pare important – când în sfârșit ai scris sau publicat, ce trezire! Orice creație este un vis (iar asta e valabil pentru însăși Creațiunea).

28 aprilie. Ieri, pe strada Medicis, îl priveam pe Sartre cum trece la brațul unei tinere blonde cu capul mare. El avea un aer bățos, îmbrăcat și

încălţat după moda italiană, cu pantofi ascuţiţi şi tocuri înalte, pus la patru ace. Văzându-l astfel, spilcuit şi voios ca un cintezoi, m-a cuprins o jenă. Din cauza urâţeniei lui? Nu tocmai, căci e limpede, are mult farmec. La drept vorbind, nu-mi pot explica acea jenă, dar cred că seamănă cu aceea pe care o vor fi simţit în faţa lui Voltaire contemporanii săi, oarecum zăpăciţi şi cu siguranţă exasperaţi de monstruoasa notorietate a individului.

Să-ţi fie frică de propria umbră. Păi cum să nu-ţi fie? Am cincizeci şi cinci de ani şi e prima oară în viaţă când „realizez“ că am, eu, o *umbră* – şi că nu eu o proiectez pe ea, ci ea mă proiectează pe mine.

30 aprilie. Timp frumos; o mulţime imensă. Furnicar dement, smintit. De-ar veni mai repede Judecata de Apoi!

Cu vârsta, îmi pierd tot mai mult gustul pentru paradox. Mă interesează *adevărul*, nu expresia pentru sine. Să fugim de strălucire ca de ciumă.

Crizele de melancolie mă împiedică să am o regulă de conduită în ordine spirituală. Trec de la o stare la alta, fără nici un *folos.*

Când te chinuie prea multe porniri contradictorii, nu mai ştii de care să asculţi. *A nu avea caracter* asta înseamnă şi nimic altceva.

Încă nu ştiu dacă vreau sau nu să fiu necunoscut. Dacă aş avea parte de glorie, sânt aproape sigur că nu aş putea s-o suport, în orice caz aş suporta-o mai greu decât îmi suport anonimatul cvasitotal.

Să nu scrii pentru nimeni, nici măcar pentru tine însuţi – nu e oare singura cale de a ajunge la adevăr şi de a-l reflecta? (de a te pune la acelaşi nivel cu realitatea?)

„Metaphysics is the finding of bad reasons for what we believe on instinct“. (F.H. Bradley)
(„Metafizica e căutarea unor false motive pentru a justifica ceea ce credem instinctiv.“)

2 mai. Dispoziţie cum nu se poate mai sumbră. Am întâlnit o mamă necăsătorită, subchiriașă într-o odăiță, cu un sugaci de șapte luni și un băieţel de trei ani. Nici gaz, nici posibilităţi de încălzire.

Sub cerul de vară, grădina Luxembourg, plină de lume. Idei de sinucidere. Nu știu de ce-o mai lungesc în mijlocul acestei gloate.

Din nou, tentația deșertului.

Aruncat într-o stare de non-dorință.

Lacebun-ul e bun și el la ceva. În ultima vreme, împins de accese de indignare, am scris mai multor „personalităţi“ scrisori de insulte. Nu am trimis nici una: ba chiar m-a prins mila de cei „insultaţi“, mi-am zis că fusesem nedrept cu ei. Oamenii nu pot fi decât ceea ce sânt. De ce să-i tulbur în obiceiurile și viciile lor? Ori de câte ori, în viață, am rupt o scrisoare scrisă la furie, m-am felicitat. De altfel, una peste alta, am trimis de când sânt măcar o duzină? Cel mult. Să rămânem în afara jocului, să-i lăsăm pe ceilalţi să se uzeze în el.

Sânt uimit de resursele mele de tristeţe; de unde pot să provină? Sânt pur și simplu inepuizabile. Ce progres spiritual aș putea să fac cu această povară în sânge?

Când vorbesc de „izbăvire“, nu fac literatură; răspund unei chemări țâșnite din mintea și fiziologia mea, din tot ce am mai bun și mai rău, din tot ce e *religios* în deznădejdea mea. Singurul „mit“ la care ader fără rezerve e cel al Paradisului pierdut.

Stările mele obișnuite, să zicem predominante: milă, dezgust, deznădejde, groază, nostalgie, regrete în serie.

De unde poate izvorî această tristeţe *inumană}* îi văd cauza într-un dublu dezastru: metafizic și fiziologic.

Mă apasă un urât cosmic. Nu scap de el decât refugiindu-mă în pat și trăgându-mi pătura peste cap. Uitare preafericită, fugă, cufundare într-o laşitate supremă.

Cruzimea ca produs al urâtului. *Gustul* pentru cruzime este inseparabil de urât. Nevoia de a cid cărți despre Teroare.

Bunin povestește în amintirile sale că prințul Kropotkin, revenit în Rusia în timpul Revoluției, a fost sărbătorit ca un erou. Dar în scurt timp a fost uitat. A trebuit să se mute de mai multe ori, până ce, abandonat de toți, a ajuns să locuiască într-un mic apartament mizerabil. Prințul era foarte bătrân și nu mai avea decât un ideal: să capete o pereche de pâslari.

Trebuie să te obișnuiești cu ideea că lumea te-a uitat, apoi să te resemnezi cu ea, să te bucuri de ea dacă se poate. Cel mai ridicol e să suferi pentru asta.

Un imbecil mă ține la telefon mai bine de jumătate de oră. N-are nimic să-mi spună, nici eu lui, dar cum nu am forța să-i trântesc telefonul, merit pedeapsa pe care mi-o aplică debitându-mi tâmpeniile lui. Într-un fel, îmi face un serviciu: îmi dezvăluie profunzimea lașității mele, a pretinsei mele „delicateți“.

Sila ce mă înecă de fiecare dată când sânt întrebat dacă scriu și despre ce etc. Dacă ceilalți ar ști! Rușine, remușcări, exasperare – ce nu intră în drama scriitorului care nu scrie?

A., pe care îl detest și care mă detestă în egală măsură: un Trakl vid, un Trakl ce n-ar mai avea decât ticuri. Un poet lipsit de substanță. Dar dacă răceala e un merit, în asta da, excelează. Fiecare cuvânt – cântărit și răscântărit. Poezie în doză homeopatică. Un pic de inspirație, domnilor!

E foarte grav să ni se dea de știre când cineva ne vorbește de rău. Să ne ferim de indiscreții care în aparență ne vor binele. Cu aceeași ușurință, ei le repetă altora remarcile noastre veninoase. Urile profunde se nasc aproape toate din vorbe colportate, Cel care ne spune ce se spune despre noi ne este cel mai mare dușman. Este imposibil să nu apleci urechea la o calomnie care te privește și care ți se aduce la cunoștință. Ce vulnerabili sântem!

Mă plâng de ceilalți dar nu sânt cu nimic mai bun decât ei. Am toate viciile pe care le denunț la ei. Și, mai grav, îmi dau seama că un cusur sau

altul, pe care credeam că-l ţin sub control sau că l-am depăşit, e de fapt mai viguros ca oricând şi abia aşteaptă să se manifeste. Sânt un violent pe care laşitatea îl face să pară înţelept. Fără această laşitate, aş fi în stare de orice! Trebuie de asemeni să spun că ţin la liniştea mea şi că n-am nici un interes să-mi cultiv pornirile, instinctele violente. Am, funciarmente, un temperament epileptic.

Cel mai mult ne temem de vorbele pe care le spun despre noi aceia dintre duşmanii noştri care ne-au fost, cândva, prieteni. Cum ne cunosc prea bine şi nu mai au nici un interes să ne cruţe, adevărul judecăţii lor este insuportabil şi fără apel.

Nedreptatea nu e un accident ci esenţa *vizibilă* a lumii acesteia.

Când ni se aduce la cunoştinţă o afirmaţie ostilă sau calomnioasă făcută la adresa noastră, în loc să ne supărăm ar trebui să ne gândim la tot răul pe care l-am spus noi despre alţii, şi să privim ca pe un act de justiţie faptul că sântem trataţi cu aceeaşi măsură. Dar asta nu se întâmplă în veci. Iar dintre toţi oamenii, cei mai sensibili, cei mai susceptibili şi mai puţin dispuşi să mediteze la propriile cusururi sânt bârfitorii. E suficient să le citezi cea mai măruntă vorbă spusă împotriva lor, ca să-şi piardă cumpătul şi să se dezlănţuie.

Tatăl lui Saint-Simon avea şaptezeci de ani când i s-a născut fiul. Ocupându-se de educaţia lui, i-a impus stilul şi limba de la începutul veacului al XVII-lea. Asta explică multe din anomaliile şi ciudăţeniile întâlnite la memorialist.

7 mai. O violenţă ce nu se poate manifesta, refulată, silită să vegeteze, să dospească, să-şi aştepte momentul la nesfârşit – astfel îmi apare cazul meu.

(P.S. Mă gândesc că dacă aş comite vreodată o crimă, mărturisirea de mai sus ar constitui aproape o probă…)

Ce păcat că nu sânt romancier! Tot ce este impur, tulbure, rău în mine, tot ce e crimă şi veleitate de crimă i s-ar putea atât de bine pune în cârcă unui personaj, unui asasin imaginar!

Prânz în oraş. Un francez de origine polono-rusă, pe care îl întreb dacă mai ştie destulă rusă ca să poată citi un poem, îmi spune: „N-am încercat, n-am timp“.

Nevasta acestui domn, o putoare de o prostie monstruoasă, când îi spun că în Rusia mai sânt doar câteva persoane cultivate care ştiu franţuzeşte, îmi răspunde: „În Rusia toţi sânt cultivaţi, toţi sânt inteligenţi. Nu mai e ca-nainte“.

„Ca să fii fericit, îţi trebuie un stomac bun şi un suflet rău“. (Fontenelle)

„Cel mai mare secret al fericirii e să te suporţi pe tine însuţi“. (Fontenelle)

Despre Fontenelle, Dna Geoffrin spunea că nu-i lipsea nimic, „cu excepţia acelui grad de curiozitate care te face nefericit“.

Iubesc acea sectă evreiască din secolul al XVIII-lea, cred, ai cărei membri se converteau la creştinism din gust şi pasiune pentru decădere.

Am remarcat că în toate momentele cruciale ale vieţii, după câteva reflecţii de un ordin, să zicem, *elevat*, gândurile mele luau invariabil o întorsătură meschină, prozaică, ba chiar grotescă. La fel s-a întâmplat, la fel se întâmplă mereu, în toate crizele mele: – de îndată ce faci un salt capital în afara vieţii, viaţa se răzbună… şi te readuce la nivelul ei, dacă nu chiar sub el.

Cruzimea şi mila, amândouă *abstracte, cerebrale,* sânt trăsăturile mele caracteristice. Aş fi bun de *tiran* sau *de pustnic:* un monstru în ambele cazuri.

Cele mai multe din zilele mele trec într-o febră metafizică *fără gândire.*

„O poveste banală“ de Cehov, unul din cele mai bune texte care s-au scris vreodată despre *efectele* insomniei, sau mai curând despre irupţia insomniei într-o existenţă.

Ceea ce face o carte să fie interesantă e cantitatea de suferinţă ce se găseşte în ea. Nu ideile, ci zbuciumul autorului ne atrage: strigătele,

tăcerile, impasul, zvârcolirile lui, frazele încărcate de insolubil. Ca regulă generală, tot ce nu iese din suferință *e fals.*

Adevăratul secret al fericirii constă în a „te suporta pe tine însuți“: dacă vorba lui Fontenelle i se potrivește cuiva, acela sânt eu, dar mi se potrivește la modul *negativ.* Oricât m-aș sili, nu izbutesc să mă împac cu mine însumi, întotdeauna sânt certat cu propria-mi „ființă“. Furia mea e fără margini, oricare-ar fi obiectul ei – eu însumi, sau universul.

Un indian din America de Sud, convertit la creştinism, se lamenta că va ajunge hrană pentru viermi în loc să fie mâncat de copiii săi, soartă onorabilă pe care-ar fi avut-o dacă rămânea la credința străbună.

N-a existat vreodată regret mai întemeiat.

Sânt făcut să suport loviturile metafizice, nu şi loviturile sorţii. Ca să nu am de rezolvat dificultăți practice, le-am transformat pe toate în probleme. Confruntat cu insolubilul, respir în sfârşit…

Evreii nu sânt un popor, ci un destin.

Mă interesează tot mai mult Mongolia, al cărei destin istoric e pe gustul meu. Cu greu s-ar găsi un alt exemplu de glorie atât de mare urmată de o decădere atât de lamentabilă.

„Pentru omul modern, moartea nu e simbolizată nici de tânărul ce stinge o torță, nici de o Parcă, nici de un schelet; doar omul modern n-a găsit un simbol pentru moarte…“ (Max Scheler, *Mort et survie*, Aubier, Paris, p. 41)

14 mai. Nervozitate apocaliptică.

Azi-dimineață mi-am mutat masa de lucru *de patru ori**, cu speranța să găsesc un loc prielnic pentru a „crea“. Știu bine că viciul e în mine şi nu în masă, totuşi comedia a durat toată dimineața.

Păcat că nu cred în psihanaliză, căci tare aş avea nevoie să descâlcească cineva, într-un fel sau în altul, cazul meu; care de altfel ține mai mult de spovedanie decât de această tehnică dubioasă.

* OPT ori.

Apropo de ce spune Scheler despre moarte. Dacă omul modern nu i-a găsit un simbol, nu-i de mirare: nemaiavând o credinţă religioasă precisă, unde să găsească elementele necesare pentru a crea un simbol? De care imagine să se agaţe dacă pentru el moartea e doar un *proces* şi nimic altceva? Un proces nu evocă o imagine, şi cu atât mai puţin un simbol.

Logia, cugetările părintelui Pouget, publicate de Jacques Chevalier. Nu am găsit nici una care să mă impresioneze cu adevărat. Totul era în om, în prezenţa lui, în inflexiunile vocii. Acea impresie de profunzime *vizibilă,* de sfinţenie, nu se degajă din text. Până şi sfinţenia e o chestiune de *accent.*

Mă gândesc la acele discuţii strălucite, chiar extraordinare, ce-şi pierd toată savoarea de îndată ce le pui pe hârtie. Când ne fascinează anumite figuri, trebuie să vorbim despre ele, să le schiţăm portretul: nu citându-le vorbele vom putea da o idee despre ce sânt. – în *Portrait de M. Pouget,* partea cea mai bună este a lui Guiton, prin ceea ce spune despre fizionomia şi ciudăţeniile părintelui.

Totul îmi este o corvoadă, căci fiecare clipă echivalează cu un obstacol. Timpul e fărâmiţat într-o infinitate de piedici, care-l opresc şi pe el şi pe mine. Această discontinuitate e un alt nume al deznădejdii.

Dacă aş *şti* cât sânt de jalnic, m-aş sinucide, cu siguranţă.

E straniu şi normal totodată că un om atât de inapt pentru mântuire ca mine a făcut din ea unica temă a meditaţiilor sale.

15 mai – Duminică la ţară, după o noapte de insomnie. Totul îmi pare ireal în această superbă pădure din Compiègne: am fost cu-adevărat acolo? Lumea nu există decât pentru cel care doarme; pentru cel ce veghează şi trebuie să-nfrunte ziua, totul se preface în vis.

Să abdici, „să-ţi prezinţi demisia“, să abandonezi, să capitulezi, să te retragi şi mai ales să destitui, să fii destituit… etc. etc… Găsesc o plăcere aproape *sănătoasă* în toate nuanţele eşecului.

X, critic literar, romancier etc. — Nu există leac pentru confuzia lui intrinsecă, pentru haosul lui congenital.

M. Blanchot vorbește de „obscenitatea necinstită“ (?) a lui Chateaubriand, opunând-o nu știu cărei „purități“ a lui Șade…

Atâta lipsă de judecată și de bun-simț te lasă perplex.

19 mai, de înălțare

Trebuie să fii nebun ca să negi că urâtul are un substrat organic; sau să nu-l fi cunoscut niciodată.

Cel mai adesea, urâtul este o oboseală care se ignoră.

Cel mai adesea, urâtul este un eufemism pentru o oboseală care se ignoră.

Sau: este o oboseală cu nuanță / tendință metafizică.

Pe unii (Proust, Hitler…), perspectiva morții îi incită la o activitate dezlănțuită; vor să *termine* totul, să-și încheie opera, să devină veșnici prin ea; nu mai au de pierdut nici o clipă, ideea propriului sfârșit îi stimulează. Pe alții, aceeași perspectivă îi paralizează, îi duce la o înțelepciune sterilă și îi împiedică să lucreze: la ce bun? în loc să-i îmboldească, gândul morții le favorizează apatia, pe când celorlalți le trezește toate energiile, bune sau rele.

Cine are dreptate, unde e bunul-simț? Greu de spus, cu atât mai mult cu cât amândouă reacțiile se justifică. Totul depinde de înclinațiile noastre, de natura noastră. Ca să cunoști pe cineva cu-adevărat, ar trebui să știi ce *efect* are asupra lui gândul morții: îl îmboldește sau îl paralizează? Ferice de cei care se pun pe treabă la gândul că vor muri, care găsesc în această idee un impuls dintre cele mai vii! mai rău de cei care depun armele și așteaptă, căci au *prea mult* timp pentru a se gândi la sfârșitul lor. Ei mor în fiecare clipă pe care o consacră ideii morții: sânt muribunzi în sensul propriu al cuvântului, niște muribunzi *inepuizabili.*

Mongolia, țară pe care o iubesc pentru că are mai mulți cai decât oameni. Un ziarist englez povestește că un tânăr indigen, plângându-se că țara sa abia depășește un milion de locuitori, i-a spus: „Și totuși, noi am stăpânit Rusia, China și India“.

De șapte secole, Mongolia cunoaşte decăderea. E chiar o decădere unic *z, fără precedent,* un dezastru istoric uluitor. O țară ce a pierdut totul. Cel mai mare imperiu din câte-au

existat vreodată (ca întindere, desigur), redus la un mic popor, sortit, s-ar părea, unui viitor mediocru. Dar poate că destinul său nu e pecetluit. E preferabil să fii mongol decât să aparţii unei ţări fără trecut şi fără viitor. Dacă aş fi mongol, aş fi la fel de mândru ca un evreu – (în numele unui trecut atât de insolit).

21 mai. Azi, frunzărind o carte (proastă) despre Rimbaud, dau peste reproducerea fişei de la Hospice de la Conception, unde Rimbaud, revenit la Marsilia, era internat. Scrie în ea: Profesiunea: *Negustor…* Am simţit o împunsătură în inimă. Rareori un lucru *pe care-l ştiam* mi-a provocat o emoție atât de violentă. După un asemenea *şoc,* fuga într-un pustiu pare unica soluție ce-i mai rămâne spiritului.

Lucrul cel mai grav pentru un scriitor, şi mai ales pentru un poet, e să intre în propriul său joc.

A avea gust / talent înseamnă a şti să *suprimi*. Acumularea de găselnițe este acumulare de slăbiciuni.

Mai bine să dezamăgeşti prin laconism decât prin abundență.

În toate momentele de vid, de neant interior, de uscăciune totală, mă agăț de limbaj, mai rău: de gramatică.

Carte pasionantă a lui Gusty Herigel despre aranjamentele florale în Japonia.

Tot vrând să-mi corectez defectele, nu mai ştiu unde-am ajuns.

Ikebana – numele japonez al artei de a aranja florile.

Cred că aş fi cel mai prost psihiatru, pentru că mi-*aş înțelege* toți bolnavii şi le-aş da dreptate.

Mozart şi Japonia simt cele mai superbe izbânzi ale Creaţiunii.

Uneori îmi spun: Eşti omul cel mai *uzat* pe care-l cunosc. — Exagerare sau nu, puţin contează; fapt e că, în comparaţie cu mine, toţi oamenii îmi par de o incredibilă prospeţime, fizică şi morală. Această impresie vine de asemeni de la vechea, deliranta mea convingere cum că sânt singurul ce nu se lasă amăgit, că toţi ceilalţi sânt creduli, naivi, împotmoliţi pe vecie în iluzie, inapţi pentru trezire, pentru adevăr, pentru iremediabil.

Să poţi vedea Pământul după un război atomic e o dorinţă firească, numai că…

Pentru mine, orice anotimp e un chin: „natura“ nu se schimbă şi nu se primeneşte decât spre a mă *lovi.*

Mă gândesc la cutare poetastru ce s-a simţit ofensat pentru că, în *Mercure,* figuram înaintea lui. Îi port şi nu-i port pică, în acelaşi timp. Prima pornire e să mă răzbun, dar judecata mă îndeamnă să uit, altminteri…

La mine, iertarea e totdeauna al doilea impuls, ce-mi vine din conştiinţa zădărniciei oricărui *gest.*

24 mai 1966. S., fiul unei prietene, douăzeci şi unu de ani, a căzut de câteva luni într-o stare depresivă din care nu poate ieşi. Trebuie să i se facă un tratament într-o clinică. Insomnii, silă de toate etc. Cred că starea mea e undeva între starea lui şi normalitate.

D. vrea să-mi trimită un manuscris în care e vorba de grozăviile pe care le-a trăit în închisorile de-acolo. Dar *aici* suferinţele lui nu interesează pe nimeni: cum să i-o spun? Acolo ar avea un sens şi un ecou, şi o valoare *literară*; în Occident, nu prezintă nici măcar un interes anecdotic.

Oamenii din ţara mea se pricep să sufere inutil şi la momentul nepotrivit.

M-am născut într-o ţară unde principala activitate a fiecăruia e să *regrete.* Cu siguranţă, străbunii mei nu trăiau cu privirile aţintite spre viitor. Dar nu sânt eu cel care să-i condamn pentru asta. Un neam elegiac, sceptic, dezmoştenit.

Vernisajul lui D. Th. — O întâlnesc pe Leonor Fini, pe care n-o mai văzusem de ani de zile şi care mă tratează cu răceală: oare de ce? Nu merită să ieşi în lume dacă nu poţi să-ţi ascunzi sentimentele.

24 mai. Mers la un cocktail unde nu cunoşteam pe nimeni. Jenă, indispoziţie, silă. Ce Dumnezeu căutam acolo?

Când eşti sărac, ai obligaţii iar obligaţiile implică umilinţe. Pentru mine, să ies în lume este una din ele (… a devenit, mai degrabă, căci a fost o vreme când o curiozitate stupidă mă făcea să frecventez saloanele).

O cină cu mai mult de patru persoane e o corvoadă. Orice „societate“, de fapt, mai întâi mă deprimă, apoi mă înfurie.

Aş accepta să ies în lume dacă ar fi permis să tragi palme.

Tatăl nostru, Urâtul.

Este neelegant să te plângi de viaţă câtă vreme poţi să-ţi asiguri un ceas de singurătate pe zi.

Toate aparatele şi chiar uneltele pe care le creează omul se transformă în instrumente de tortură şi se întorc contra lui. Lucru valabil îndeosebi pentru tot ce face ca să-şi ofere plăcere.

Sensul existenţei mele? Să acumulez stupori…

Când citeşti un poem, trebuie s-o faci fără ostentaţie, fără să te te substitui poemului, cum fac toţi francezii când insistă să recite. Acele tremolouri, acele elanuri retorice, cabotinismul, acele inflexiuni nazale distrug muzica *internă*, nedeclarată a poemului printr-un fel de supralicitare vulgară, fals dramatică. Cauza acestei falsificări, a acestui atentat contra esenţei poeziei e teatrul: ar trebui interzis actorilor, actriţelor mai ales, să recite cel mai mic vers, în Franţa, evident. Femeile îşi compun o voce plângăreaţă sau urlătoare, ai zice că le violează cineva. Aceeaşi nevoie de a ieşi în faţă, de a juca – o trăsătură naţională, şi atât de funestă pentru *expresie*, pentru *rostire*. Actorul este inamicul poemului.

„În 1928, Maestrul Takeda i-a invitat la Sandai pe principalii Maeştri în arta aranjării Florilor din Japonia, şi am putut asista la întâlnirile lor. Fiecare trebuia să realizeze lucrări reprezentative pentru maniera sa de a interpreta arta floral. Începeau dimineaţa devreme iar lucrările erau expuse în vase alese cu grijă. Până seara, se perindau neîncetat vizitatori competenţi şi respectuoşi care nu oboseau să admire perfecţiunea şi infinita varietate a lucrărilor realizate pe una şi aceeaşi temă.

La sfârşitul săptămânii, Maeştrii s-au adunat pentru ultima oară. În cursul acelei ultime întâlniri, cineva şi-a exprimat regretul că florile ce servesc la aranjamente sânt scoase în aceeaşi seară din vasele ce trebuie eliberate pentru lecţiile de a doua zi. Astfel, florile nu pot ajunge la deplina lor înflorire, ceasurile fiindu-le numărate… Maeştrii au hotărât să cinstească printr-un act solemn florile care, dintotdeauna, sânt tăiate pentru a servi la compoziţii florale, apoi, când se ofilesc, sânt aruncate sau, după un obicei străvechi, lăsate să curgă pe apa unui râu.

Au hotărât aşadar cu toţii să îngroape florile în grădina Maestrului Takeda. A fost înălţată o stelă, purtând pe o faţă următoarea inscripţie: «Pentru sufletul florilor sacrificate… pe cealaltă faţă fiind gravate numele Maeştrilor prezenţi“. (Gusty L. Herrigel, *Le Zen dans l’art japonais des compositions florales*, Lyon, Paul Derain, 1961)

67 mai. Ceasuri în şir nu fac decât să plâng fără lacrimi, să mă vaiet lăuntric şi să murmur cântece de inimă albastră ca o domnişoară clorotică sau ca o târfă dezafectată.

Mă preocupă religiile orientale, sânt obsedat de izbăvire, de puritate, de nirvăna, şi totuşi *cineva* înăuntrul meu îmi şopteşte: „Dac-ai avea curajul să-ţi exprimi dorinţa cea mai tainică, ai spune: *«Aş vrea să am toate viciile*.»“.

Heidegger vorbeşte despre Hölderlin ca şi cum ar fi vorba de un presocratic. Să aplici acelaşi tratament unui poet şi unui gânditor mi se pare o erezie. Sânt domenii de care filosofii n-ar trebui să se apropie. Să dezarticulezi un poem la fel cum dezarticulezi un sistem este o crimă contra poeziei.

Lucru ciudat: poeţii sânt mulţumiţi când se fac consideraţii filosofice despre opera lor. Se simt flataţi, au iluzia unei promovări. Ce lamentabil!

Doar iubitorul sincer de poezie suferă din cauza acestei imixtiuni profanatoare a filosofilor într-un domeniu ce-ar trebui să le rămână interzis, ce le este interzis *în mod natural.* Nu există nici un filosof (Nietzsche?) care să fi produs măcar un poem acceptabil! (Există, ce-i drept, sisteme cu tendințe poetice, Platon, Schopenhauer; însă aici e vorba de o viziune, sau de o operă influențată de frecventarea poeților, Schopenhauer.)

Sânt întrebat ce mai face prietenul meu X. Își *administrează* gloria – a fost răspunsul meu.

E *ridicol* să mori.

Nu iubim cu-adevărat un prieten decât atunci când a murit.

Timpul e viața mea, e sângele meu; ceilalți – vampiri ce se hrănesc cu el, secătuindu-mă. Cel care-mi *face vizite* îmi fură substanța, sau măcar o știrbește.

Drama Germaniei e că n-a avut un Montaigne. Ce avantaj pentru Franța – să *fi început* cu un sceptic!

Jakob Taubes îmi spune că fiul său de treisprezece ani nu mai crede în Dumnezeu: „Când îmi fac temele la matematică, le fac fără ajutorul lui Dumnezeu“. Și adaugă: „În timpul războiului, când Hitler îi ucidea pe evrei, *Dumnezeu se plimba pe altă planetă*“.

Elie Wiesel, evreu din Sighet, din nordul Transilvaniei, îmi povestește că a revenit în orașul natal, acum doi ani. Nu se schimbase nimic, doar că lipseau evreii. Înainte de a fi ridicați de naziști, au ascuns în pământ bijuterii și alte bunuri. El însuși îngropase un ceas din aur. Ajuns la Sighet, trage la hotel și, în plină noapte, merge să caute ceasul. îl găsește, se uită la el, dar nu poate să-l ia. Are senzația că ar comite un furt. În orașul fantomă, orașul său, nu întâlnește nici un cunoscut, el e singurul supraviețuitor al masacrului.

5 iunie. Ieri-seară, cină la familia Bosquet, cu Beckett care aproape n-a deschis gura și a plecat în grabă la sfârșitul mesei. Să-l fi exasperat

Jacqueline Piatier cu limbuţia ei? Nu ştiu. Era beat? E penibil să vezi un om pe care-l respecţi purtându-se mizerabil. Toată seara a făcut gesturi smucite, ca un nevropat cu ticuri, care efectiv m-au îmbolnăvit. Angoasa ori exasperarea lui, mi-a transmis-o şi mie şi mi-a stricat seara.

Nu privi nici înainte, nici înapoi, priveşte în tine însuţi, fără teamă sau păreri de rău. Nimeni nu coboară în sine atâta timp cât persistă în superstiţia trecutului şi-a viitorului.

8 iunie 1966. Radioul babei ce locuieşte dedesubt mergea atât de tare, încât am coborât şi-am început să urlu ca un nebun, cu o voce care mă îngrozea pe mine însumi. Rezultat – palpitaţii, dureri de stomac, de ficat, dureri peste tot.

Dacă jinduiesc într-atât la *nirvāna,* e ca reacţie la umorile mele, la temperamentul meu.

9 iunie. Ieri, plimbare la ţară. Aproape zece ore de mers pe jos între Limours şi Rambouillet. Din nou, păsările. Fiecare cântă fără să-i pese de celelalte, fiecare se repetă la nesfârşit. Natura e refuzul originalităţii.

Toată viaţa am trăit în situaţii echivoce. Motivul e că niciodată nu m-am identificat pe deplin cu ceva. Mereu *pe-alături,* aparent în regulă cu toate, în realitate cu nimic.

Un întreg sector al „fiinţei“ mele e de resortul psihiatriei. Cele mai multe din obsesiile mele sânt morbide, deci stupide, vreau să spun sterile şi inutilizabile.

În loc să-mi mulţumească, prietenii îmi reproşează că nu scriu, că nu public nimic.

10 iunie. Laşitatea mea în faţa autorităţilor. În faţa unui ins ce are o calitate oficială, mă pierd. Sânt prin aceasta urmaşul unui neam de sclavi, umiliţi şi bătuţi timp de veacuri. Cum văd o uniformă, cum mă simt vinovat. Ce bine-i înţeleg pe evrei! Să trăieşti mereu la marginea statului! Drama lor este şi a mea. La drept vorbind, ieşit dintr-un popor al cărui

blestem e mediocru (dar totuşi blestem) – eram făcut pentru a intui blestemul prin excelenţă.

Cât îmi urăsc poltroneria, lipsa ereditară de demnitate! — Azi după-amiază am trecut prin transele silei de mine însumi, ba chiar m-am detestat cu o furie ucigaşă. Mă întreb uneori prin ce miracol izbutesc să mă mai suport. Ură de sine vecină cu urletul sau cu lacrimile.

Orice-aş face, nu voi prinde nicicând rădăcini în lumea aceasta.

În ziua în care n-am suferit, nu am trăit.

Într-o lume în care toţi fac prea mult, eu mi-am impus, cu succes, să fac cât mai puţin: temperamentul mă împingea de altfel aici. Am însă meritul de a fi improvizat, din lipsurile mele, o înţelepciune.

Rinită cronică, guturai – nu trebuie mai mult ca să urăşti lumea şi să te urăşti pe tine însuţi. Iar astea sânt doar bolile care mă chinuie mai des. Dar stomacul, ficatul, nervii, picioarele …

Am moştenit un trup cu care nu mai ştiu ce să fac. Ah, părinţii ăştia care n-au putut să se abţină!

În timpul acceselor de orgoliu, adu-ţi aminte de modul în care ai fost conceput; nimic nu îndeamnă mai mult la modestie, nici măcar moartea. Dacă vrei să păstrezi un strop de respect pentru tine însuţi, nu te gândi prea des la procesul dezgustător căruia îi datorezi existenţa.

Citesc într-o carte de psihiatrie: „Ca să apară angoasa, o viaţă trebuie să fie în pericol“.

— Ba deloc! Angoasa n-are nevoie de o primejdie exterioară; în general ea există sub o ameninţare *fără obiect.*

11 iunie. Noapte atroce. Vomă, dezgust… cu asemenea maţe nu ajungi prea departe.

Seara trecută, citit un articol de Cyril Connolly despre Leopardi: „This way to the Tomb“[51]. — Un titlu care mi se potriveşte.

După anumite nopți, trebuie să iei totul de la capăt. E ca și cum te-ai reîntoarce din Infern.

A borî nu e niciodată un act pur fizic.

De câte ori, de-a lungul zilelor, puțin a lipsit să-mi vărs mațele! Sânt cel mai îngrețoșat mamifer.

14 iunie – ora 18. Am asemenea nevoie de singurătate, că e destul să mă gândesc la un chip omenesc ca să-mi vină să urlu.

Ceva mai târziu: să mă vâr în pat și să plâng, e tot ce doresc.

Să nu le pretindem originalitate crizelor de melancolie: specificul urâtului e că nu se reînnoiește, iar ceea ce-l face atât de cumplit e nesfârșita lui monotonie. Cu cât revine mai des, cu atât mai greu scăpăm de el. Dacă îi sântem predispuși, nu-i chip să-l ocolim. Se încuibează în noi, este incurabil; se umflă, crește, ne apasă cu toată greutatea. Cum am putut strânge în mine atâta urât?

Adesea, în toiul unei cine, în mijlocul unei mulțimi, într-o sală de concert sau într-un parc, mi se întâmplă să gândesc: „Toți oamenii ăștia sânt condamnați să moară, nimeni nu scapă“. Iar această evidență, după dispoziția de moment, mă ușurează sau mă copleșește.

Un spirit iluminat dintr-odată de viciu.

16 iunie. Sufocant. Cuvânt ce definește la fel de bine canicula cât și umorile mele din orice anotimp.

Dacă te gândești bine, natura e la fel de dezechilibrată ca omul.

Mă agăț de îndoială ca să nu cad în disperare și de disperare ca să nu mă în fund în îndoială.

A înfunda e cuvântul potrivit: mă în fund în tot ce mie dat să îndur, în toate *stările* mele.

„Sânteţi un tip *gastric*“, mi-a spus acum vreo zece ani un ins care tocmai citise *Tratatul.*

Avea dreptate, şi totodată se înşela grav: în materie de beteşuguri, sânt bine dotat şi nu mă tem de concurenţa nimănui, nu sânt un *parvenit.*

Orice *prezenţă* mă deranjează, îmi face rău. Obsesia *pustiului* îmi vine de la întreaga mea fiinţă, şi în special de la fiziologie. Ar fi trebuit să mă nasc înainte de apariţia celor vii.

P.C. – ştiam că e la Sainte-Anne[52], însă ieri-seară l-am întâlnit întâmplător pe stradă. Mi s-a făcut teamă ca în faţa unei fantome. Îmi amintesc ce *răscolit* fusesem, acum câteva luni, când am aflat că fusese internat.

În pofida unui secol de psihiatrie, nu ne-am obişnuit cu nebunia; continuă să ni se pară „ruşinoasă“ iar familiile o ascund prin toate mijloacele; totuşi, când cineva e atins, toată lumea o ştie şi comentează, cu excepţia rudelor apropiate ale pacientului.

Îmi place ca un stil să aibă limpezimea anumitor otrăvuri.

17 iunie. Erwin Reisner a murit.

Reisner, mort la şaptezeci şi şase de ani, e un om pe care l-am iubit şi admirat întotdeauna. L-am cunoscut la Sibiu prin 1931. Astăzi, trebuind să merg să mănânc în oraş, pe când îmi făceam nodul la cravată, îmi ziceam că el, Reisner, a scăpat de toate astea.

Că unii caută la mine consolare şi sprijin – iată un lucru ce mă descumpăneşte mai mult ca orice. Incapabil să-mi rezolv măcar una din problemele mele, mă văd silit să găsesc soluţii pentru problemele altora.

Sânt surprins şi dezamăgit să văd că moartea lui Reisner nu m-a mâhnit pe măsura ideii pe care o aveam despre un asemenea prieten.

Înţeleg uşor beteşugurile altora, dar fără să le plâng întotdeauna de milă: căci mi-am secătuit rezervele de milă cu mine însumi, îngrijindu-mi bolile

permanente şi mai ales gândindu-mă la ele.

Dacă am cerceta fiecare caz într-un mod absolut, sânt sigur că am ajunge să-i iertăm pe toţi, inclusiv pe marii criminali. Orice judecată morală aplicată celorlalţi provine dintr-o cercetare insuficientă, dintr-o cunoaştere superficială. Călăi şi victime sânt făcuţi din acelaşi aluat – e concluzia la care ajungi după ce le-ai analizat cu atenţie natura şi mobilurile.

Nu izbutesc să am o greutate normală, slăbesc *de ani de zile*, şi doar unghiile mele prosperă, ca la cadavre.

Ambiţioşii se recrutează printre taraţi. (Apatia mea dovedeşte oare că sânt *normal*?)

Dacă-i adevărat că Epicur voma de două ori pe zi, acest detaliu ne oferă singur cheia *ataraxiei* sale şi ne scuteşte să-i căutam motivele în altă parte. Ce revoluţie se petrece în organism – şi chiar în „suflet“ – când îţi verşi maţele! înţelegi atunci de ce vrem pacea, seninătatea, şi de ce urâm orice fel de tulburare.

Ar trebui să existe o singură biografie: a bolilor noastre.

Simone Weil – această femeie extraordinară, de un orgoliu fără precedent, şi care se credea sincer modestă. O asemenea necunoaştere de sine la o fiinţă atât de excepţională te lasă perplex. În materie de voinţă, de ambiţie şi de *iluzie* (da, iluzie), ar fi putut rivaliza cu orice mare delirant al istoriei contemporane. (S.W. mă duce cu gândul la Sorana Gurian – plus geniul.)

De peste şase ani, duc un război sistematic împotriva ambiţiilor mele. *Căderea în timp* e un act al acestui război, un atac, cel mai clar, dar nu şi cel mai eficace. Adevărata subminare o practic în taină şi în tăcere, prin această continuă autoreflecţie, îndreptată împotrivă-mi.

19 iunie. Acelaşi regret de a constata că nu sufăr peste măsură cu ocazia morţii lui Reisner (normal ar fi să fiu copleşit de durere). Depind prea mult de infirmităţile mele ca să am mintea liberă, adică deschisă la nenorocirile obiective.

Renunțarea la Mântuire, tema viitorului meu articol: mă gândesc la ea din când în când, dar nu înaintez în nici un fel. Totul se-nvârte în jurul acestei chestiuni: să dovedești că renunțarea la mântuire e suprema formă de renunțare.

Jakob Taubes mi-a spus un lucru îngrozitor, anume că pătimirile recente ale evreilor n-au produs nici o rugăciune *originală,* care să poată fi adoptată de comunitate și spusă în sinagogi.

19 iunie. După o săptămână de timp frumos, ce bucurie să contemplu cerul înnorat! Azurul permanent m-ar face să înnebunesc. Am o nevoie fizică de nori. De altfel, mă armonizez cu ei automat: norii sânt *eu.*

Bergson mărturisea că nu-l poate citi pe *Nietzsche*; ce-ar zice el azi văzând că noi nu-l putem citi pe Bergson?

Orgoliul filosofic e cel mai stupid dintre toate. Dacă printr-o minune oamenii ar adopta cândva toleranța, singurii care n-o vor dori, nici nu vor beneficia de ea vor fi filosofii. Căci o viziune despre lume nu poate să se pună de acord cu o altă viziune, nici s-o accepte, și cu atât mai puțin s-o justifice. Să fii filosof înseamnă să crezi că ești singurul filosof, că nimeni altul nu poate avea această calitate. Doar fondatorii de religii mai au asemenea mentalitate. A elabora un sistem e tot religie, dar *mai stupidă.*

Există în mine ceva, de o natură pe care n-o pot defini, și datorită căreia nu voi fi niciodată în regulă cu lumea aceasta.

A suferi înseamnă a *produce* cunoaştere.

Cel mai mic curent îmi stârnește durerile de urechi și sinuzita. Ceilalți caută răcoarea, eu o evit: nu o suport decât staționară, imobilă. Aerul trebuie *să se oprească –,* altminteri mă ucide.

Odiseea Ranchiunei – e fructul direct al durerilor mele de nas și de urechi. Aș fi putut să pun ca subtitlu: O.R.L.

Nimic nu e mai rău decât cretinismul ce-şi pune masca inteligenţei. (E ceea ce vedem la toţi cei care folosesc un jargon filosofic sau altul.)

Angoasa *în ţinută de gală,* cum o numeşte Cyril Connolly. Dezvoltarea lui *Angst.*

Emite judecăţi morale despre ceilalţi, se erijează în cenzor – iată specificul unei canalii. E vorba, bineînţeles, de cei care emit astfel de judecăţi în mod sistematic, de spiritele intolerante, de toţi cei care nu au nici o indulgenţă pentru slăbiciunile celorlalţi. Mă gândesc la X, omul tuturor compromisurilor, lipsit de scrupule în ceea ce face ca şi-n ceea ce scrie, dar care nu pierde nici o ocazie de a critica şi acuza pe toată lumea, adică pe toţi cei care-i sânt superiori.

22 iunie. Văzut aseară pe P.C., ieşit dintr-o clinică de psihiatrie după şase luni (sau mai mult). Total restabilit, în afară de o expresie suferindă şi o uşoară îmbătrânire *neliniştitoare.*

Există în mine, în acelaşi timp, ceva de palavragiu şi de călugăr trapist[53].

Greşeala mea: am meditat prea mult la fiinţe şi prea puţin la fiinţă.

25 iunie. *Să plâng şi să dorm,* cu alte cuvinte să revin la copilărie – e tot ce vreau în momentul acesta.

Ar trebui să citesc mai puţine cărţi de teologie – ar trebui mai ales să mă desprind de Orient – într-un cuvânt, să revin la mizeriile mele.

Din generaţia Sartre-Bataille, doar Simone Weil mă interesează.

Nu sânt în vervă decât atunci când îmi *denunţ* mizeriile.

Mizeriile mele! – singurul lucru care mă preocupă cu adevărat. Tot ce am scris se reduce la o meditaţie pe marginea lor; au fost întotdeauna însăşi materia gândurilor mele, unicul obiect al obsesiilor mele. Era de aceea inevitabil să mă apropii de religii (folosesc cu bună ştiinţă pluralul), căci prin ele am încercat să-mi înţeleg multipla mea decădere.

Cum se face că există atât de puțini oameni *de calitate*? M-am săturat de acești umanoizi neisprăviți, de aceste caricaturi, de aceste ființe reușite doar pe jumătate.

26 iunie. Acces de plictiseală ce ar putea ucide un elefant. Există în plictis o cruzime *ce se dizolvă* și care, dizolvându-se, ne macină și ne distruge carnea, măduva din oase.

(În crizele mele de plictis, stomacul și creierul sânt cele mai *vătămate*. E ca și cum în ele s-ar forma o otravă, o substanță corozivă, un acid agresiv și distrugător.)

Nici dușmanilor mei nu le doresc să cunoască asemenea senzații – ocrotească-i cel de sus!

Anxietatea nu e provocată (condiționată) de nimic; ea încearcă să-și dea un conținut, iar pentru a reuși, orice e bun pentru ea. De aici disproporția dintre o stare, considerabilă în sine, și pretextele jalnice de care se agață. Anxietatea este realitate *în sine*, care-și *precede* toate formele particulare, toate varietățile; ea se creează, se zămislește singură. E „productivitate infinită“ și, ca atare, poate să fie formulată mai curând în termeni de teologie decât de psihiatrie. Pentru a-i înțelege natura, trebuie depășite limitele psihismului, trebuie mers la suveranitatea ființei înseși. Ea este într-adevăr *suverană*, și nu există atribut care să i se potrivească mai bine.

Sorana Țopa (Marga Barbu trebuia să-i ducă o scrisoare din partea mea, dar i-a fost imposibil să vină să mă vadă înainte de plecare) îmi comunică telefonic din București prin aceeași M.B. că nu trebuie să-i scriu, că va lipsi din București o lună întreagă etc. Adevăratul motiv, nu am nici o îndoială, e *frica* – frica să nu-i scriu lucruri care s-o compromită (ceea ce e ridicol, căci nimeni nu e mai prudent ca mine când scriu *dincolo*). Ironia face că în scrisoarea pe care mi-a trimis-o după douăzeci de ani de tăcere *(silită*, trebuie să precizez) nu vorbea decât despre anonimat, despre anihilarea eului – și tot tacâmul krishnamurtian. O lașitate împinsă atât de departe, deși explicabilă, m-a indispus enorm. Această țărancă ce perora despre Neant (cum o caracterizase P.Ț.) mi-a inspirat întotdeauna o indispoziție îndulcită de-un strop de admirație; acum, tot ce rămâne în mine e amintirea

indispoziţiei. Nu am dreptate, recunosc, iar asprimea mea mă condamnă. Sânt uimit să văd că sânt atât de nedrept şi de meschin.

Simone Weil observa cu justeţe: creştinismul e faţă de iudaism ceea ce catarismul avea să fie faţă de creştinism…

Momentul cel mai straniu al durerii fizice este când ne surprinde în plină noapte. E atunci nemărginită ca noaptea, pe care o *imită*.

Când eşti pătruns, ca mine, de sentimentul deşertăciunii universale, totul pare ridicol, chiar şi acest sentiment. Văzut de prea sus, orice delir, fie el şi metafizic, se degradează.

29 iunie. Dacă viaţa ar fi suprimată din acest univers, nu ar fi un motiv să ne plângem.

(Ascultând o voce înfiorătoare.)

Romanii şi englezii au putut fonda imperii durabile pentru că, lipsiţi de spirit filosofic şi refractari la ideologii, nu au impus nici una popoarelor pe care le aserveau. Erau administratori şi paraziţi fără *Weltanschauung* – şi deci fără adevărată tiranie. În schimb spaniolii, cu catolicismul lor mărginit, şi-au văzut imperiul năruindu-se repede, iar germanii, cu spiritul lor de sistem pe care l-au transferat din filosofie în politică, au eşuat doar după câţiva ani. Nu altceva îi aşteaptă pe ruşi. Ideologiile ajută expansiunea doar ca s-o stăvilească mai bine. Turcii au exercitat o lungă hegemonie pentru că nu cereau de la popoarele supuse nici o adeziune teoretică, nici o *credinţă*, nici un asentiment profund. Nu e uşor să fii autoritar şi totodată sceptic. Această contradicţie e proprie totuşi adevăratului Stăpân.

Defectele mele sânt cu siguranţă mari; dar în definitiv nu sânt decât defectele unui leneş, pe când ale celorlalţi, ale celor activi, ale ambiţioşilor trebăluitori îmi par incomparabil mai grave, căci îmi tulbură şi deranjează lenea însăşi, mă lovesc în tot ce am mai sfânt.

(Se poate vorbi de lene în cazul unuia care nu încetează să se zbuciume, care deci e *activ* în felul său? Sânt un leneş *sui generis*, un agitat pe loc, mistuit de o furie fără randament.)

2 iulie. M-am întors acasă la 3 noaptea, beat criță. Azi, mahmureală, vomă, o țâfnă morbidă. Într-o librărie, m-am certat prostește cu un alt client.

Este incredibil cât poate E. să mănânce și să bea. La ora 2 noaptea, am mâncat a doua oară. El a comandat melci.

3 iulie. Am încercat să recitesc tratatul lui Schelling despre *Libertate*, pe care îl citisem în România acum vreo treizeci de ani. Decepție totală. Cețos, abstract peste poate și de o subtilitate ce te calcă pe nervi. Înțelegi că după asemenea elucubrații materialismul se impunea ca o reacție sănătoasă.

6 iulie. Mă pregătesc să merg la mare; mai curând aș avea nevoie de o casă de sănătate, de un azil…

În tot acest răstimp, am citit enorm, fără nici un folos, și din lașitate, din *teama de a lucra.*

Dacă nu sânt nebun, e numai pentru că n-am avut nebuni în familie.

Ieri, la biblioteca Institutului pedagogic, am frunzărit vechiul dicționar român-francez al lui Damé. Toate cuvintele românești – de o forță, de o poezie extraordinară; echivalentul lor francez – găunos, insipid, convențional, *didactic –,* e *lătinie* în sensul cel mai rău al cuvântului.

6 iulie. Azi după-amiază, plimbându-mă în parcul Luxembourg, m-a străfulgerat senzația deșertăciunii – totuși atât de obișnuită la mine. A fost ca o răsucire a vidului în jurul lui însuși. Am hotărât să scriu un *Eseu despre Urât*, cu speranța că analizând această boală ce-mi e atât de proprie, aș putea izbuti să-i reduc virulența. Căci e cu neputință să continui cu asemenea stări.

În scepticism, îndoiala nu e un mijloc ci un *țel*, adică însăși mântuirea. Căci numai îndoiala ne poate elibera, ne poate scăpa de legăturile noastre. Ceea ce pentru majoritatea oamenilor e o stare abia suportabilă, aproape un coșmar, pentru sceptic e un fel de perfecțiune, oricum o împlinire, o stare *pozitivă.*

(Scepticismul sau mântuirea prin îndoială.)

Câtă resemnare sau cât curaj ne trebuie pentru a nu ne sfărâma sau dizolva, pentru a ne păstra figura şi identitatea!

Pentru a trăi mult, trebuie învinsă „voinţa de a trăi“, cramponarea încăpăţânată de viaţă. Buddha a murit octogenar, Pyrrhon, nonagenar.

În teorie, mi-e totuna dacă trăiesc sau dacă mor; în practică, sânt chinuit de toate spaimele ce cască un abis între viaţă şi moarte.

Revăzut Petru Comarnescu după douăzeci şi cinci de ani. Plăcere să văd că nu s-a schimbat; indispoziţie din exact acelaşi motiv.

(Toţi aceşti prieteni care, trecuţi prin atâtea încercări, şi-au păstrat totuşi o prospeţime, o vioiciune, o tinereţe pe care noi, la adăpost de loviturile sorţii – politice, desigur – nu le-am putut păstra. Tocmai pentru că n-am suferit la fel de intens ca ei sântem atât de înăcriţi, acreala fiind semnul unei suferinţe incomplete.)

Petrec ore întregi la telefon ascultând necazurile celorlalţi; joc rolul unui duhovnic – pândit de dezgust.

Părerea unui scriitor* despre un alt scriitor nu valorează nimic. E ca şi cum ai lua în seamă părerea unei ţaţe despre altă ţaţă.

* (Vreau să spun a unui scriitor contemporan despre un alt scriitor contemporan.)

Subit, mă gândesc la începutul scrisorii de condoleanţe pe care i-am scris-o văduvei lui Reisner acum o lună: „Sânt uluit că un om atât de remarcabil a putut să moară“ …

E absurd, dar era spus în germană.

10 iulie. După-amiază sufocantă. Privesc oamenii în parcul Luxembourg, imobili, năuciţi de căldură. Ce mai aşteaptă? Aşteaptă moartea, sânt deja morţi. — M-am săturat să privesc aceste chipuri de osândiţi. Ia s-o luăm din loc!

12 iulie. După-amiază, la biblioteca primăriei arondismentului VI, am auzit, venind din curte sau poate din stradă, un vechi refren care m-a

răscolit teribil. N-a durat mult ca să aflu motivul: dormisem prea puţin noaptea trecută; nervii îmi erau anormal de receptivi.

I-am spus adineauri la telefon lui Fred Brown că dacă ar fi suprimate cărţile poştale ilustrate nu ar mai fi turism: oamenii călătoresc doar ca să le poată trimite salutări celor ce nu pot umbla.

Nu mai gust decât anecdotele şi metafizica hindusă.

Atrizii şi Habsburgii.

Pascal şi Hume – l-am citit destul de mult pe primul, foarte puţin pe-al doilea, dar îi ţin la mare preţ pe amândoi.

Germanii au făcut teoria ironiei pentru că sânt incapabili s-o practice. Iată două dovezi destul de elocvente. Îi scriu directorului unei reviste aproape clandestine, ce apare de două ori pe an, că totul ar fi bine pe pământ dacă revista lui ar apărea zilnic… îmi răspunde prompt: Am o veste bună. Revista va apărea de *patru* ori pe an. — Altul e directorul de la *Merkur;* i-am scris că, dacă germanii vor să fie un popor *ireproşabil*, ar trebui suprimate *berea* şi *universitatea*. La care îmi răspunde că, dacă vin la München, îmi garantează că mă face să-mi schimb părerea despre bere etc. etc.

Lenea mea mentală e atât de mare, încât orice idee, dacă nu e instantanee, fulgurantă, îmi apare ca o corvoadă: e greoaie, obscură, şi trebuie s-o urnesc cu greu, s-o târăsc spre lumină.

În afara Parisului, „scrierile“ mele nu au găsit ecou decât printre evreii din America, pe care psihanaliza i-a nevrozat şi mai rău.

Îmi trebuie zilnic raţia de îndoială. Mă hrănesc literalmente cu ea. N-a existat vreodată scepticism mai organic. Totuşi, toate reacţiile mele sânt ale unui isteric. Daţi-mi noi şi noi îndoieli. Sânt pentru mine mai mult decât hrana, sânt un drog. Nu pot să mă lipsesc de ele. Sânt dependent pe viaţă. De aceea, când dau peste o îndoială, oricare, mă năpustesc asupra ei, o devor, o asimilez. Căci capacitatea mea de-a asimila îndoielile e nesfârşită;

le mistui pe toate, ele sânt viaţa mea, raţiunea mea de a fi. Nu pot să mă închipui fără ele. Daţi-mi îndoieli, noi şi noi îndoieli, mereu.

Orice exaltare implică o dorinţă de a muri. Ceea ce triumfă la hotarul extazului e voinţa de a dispărea, *beţia ireparabilului.*

Când strig: Doamne! atâta timp cât durează strigătul meu, El *există*. E suficient: ce mi-aş putea dori mai mult?

14 iulie. Pe stradă, privind genunchii unei fete, mi-a venit, absolut spontan, ideea că e vorba de un schelet, de un *detaliu* de schelet, şi că nu-i cazul să mă las tulburat de nici o dorinţă.

O dată ce scepticismul a pus stăpânire pe mintea noastră, chiar dacă izbutim să ne debarasăm de el, revenim la el periodic: e o boală intermitentă; trecem din recidivă în recidivă, fiecare cu caracterul şi cu intensitatea ei proprie.

Densitatea demografică a plajelor şi-a cimitirelor.

16 iulie. Zărit pe stradă, la interval de câteva minute, pe Adamov şi pe Sartre, amândoi îmbătrâniţi. Dacă şi eu m-am schimbat tot atâta, ceea ce mi se pare inevitabil, ce jale!

Eugen Barbu scrie în *Jurnalul* său că n-am nici un motiv special pentru a fi nefericit, că aş cultiva neliniştea pentru ea însăşi – toate astea fără răutate, cu simpatie mai curând. Povesteşte o discuţie pe care am avut-o la Paris, acum un an. — Cum poate cineva să-mi ghicească infirmităţile din exterior? Într-un fel, e bine să se creadă că nefericirea noastră e fără motiv, noi înşine ar trebui să sfârşim prin a o crede.

În *Sunday Times* de săptămâna asta am citit un articol de Raymond Mortimer *contra* lui Marc Aureliu, care ar fi fost un „prig“ (pedant), un filistin, un ipocrit. Evident, se poate spune orice. M-am înfuriat şi am fost cât pe ce să-i scriu autorului o scrisoare de insulte. Apoi, *gândindu-mă la împărat*, m-am calmat. Şi în definitiv ce nevoie am să citesc ziarele?

Când mă gândesc la toți cei pe care îi cunosc bine, prieteni sau nu, și când mă-ntreb ce mobiluri îi fac să acționeze (mă gândesc la cei care au „reușit“), aproape totdeauna găsesc un viciu sau mai curând o non-virtute care explică activitatea, febra lor productivă. A. – patima morbidă pentru bani, cu care totuși nu face nimic: doar că nu poate refuza nici o ofertă; la fel acest bătrân, G., care vântură lumea ca să adune bani, cu care, ca și A., nu face nimic; B., ambițios, sete de a publica; C. – teama de a fi uitat, nevoia de a fi prezent peste tot; D., ambiție aproape autodistructivă… dar la ce bun această înșiruire? Oricine se agită o face sub impulsul unui motiv rușinos, pe care nu și-l mărturisește nici măcar sieși, pe care poate nici nu-l cunoaște. Orice acțiune e profund impură. Monstrul din noi e cel care ne face să ieșim din noi înșine.

19 iulie. Încă nu mi-a trecut furia contra imbecilului care l-a *executat* pe Marc Aureliu. Am imaginat tot felul de formule de insultă ca să răzbun memoria acestui gânditor la care fac mereu apel în momentele grele.

Reacția mea violentă e totuși în contradicție flagrantă cu toată învățătura marelui stoic. Furiile mele mă fac nevrednic de el.

Nimeni n-are mai multă nevoie de înțelepciune decât mine; și nimeni nu-i mai incapabil de a fi înțelept.

Sânt uluit să constat că sânt la fel de rău, dacă nu mai rău decât alții. Regăsesc în mine toate instinctele joase pe care morala le condamnă. Iar dacă sânt atât de virulente la mine, care totuși am făcut ceva eforturi ca să le resping, cât de puternice pot fi la cei care nu se supraveghează, nici nu se analizează?

A scrie o scrisoare mă îmbolnăvește, deși a fost o vreme când nimic nu-mi plăcea mai mult. Motivul este că ființele mi-au devenit indiferente și nimeni nu mă interesează într atât ca să-mi dau osteneala să-i vorbesc de un subiect sau altul.

(Indiferența lui Pyrrhon față de ceilalți: când discuta cu cineva, dacă interlocutorul pleca, el continua să vorbească, ca și cum nu se întâmplase nimic. Cât aș vrea să *am forța indiferenței* pe care-o avea marele sceptic. Regăsesc în mine mai degrabă acreala unui Chamfort decât seninătatea și detașarea de care da dovadă înțeleptul antic.)

Aş fi vrut să-i spun criticului englez ce-l acuză pe Marc Aureliu că e un simplu imitator care a debitat numai banalităţi, că măreţia înţeleptului încoronat vine de la un *ton* personal ce transfigurează truismele şi le conferă o valoare dramatică, mai importantă decât o cugetare originală sau un paradox, că acele truisme au în ele ceva de rugăciune, o rugăciune fără iluzii şi uşor amară ce o împiedică să degenereze în platitudine.

Spiritul de indiferenţă.

19 iulie. M-am gândit azi că această alunecare, ba nu, această prăbuşire zilnică în somn ar trebui să ne împace cu moartea, de vreme ce procesul sau „evenimentul“ e asemănător. Asta explică de ce se moare uşor *dacă te laşi în voia curentului.* A înceta să filosofezi asupra morţii e adevărata modalitate de a învăţa să mori.

Mă gândesc la moarte spontan, la fel cum alţii se gândesc spontan la viaţă. În fond, şi într-un caz şi-n celălalt, e vorba de una şi aceeaşi obsesie exprimată în mod diferit.

La mine, „oroarea şi extazul în faţa vieţii“ sânt absolut *simultane, o* experienţă de fiecare clipă.

Acasă la mine, o perindare de oameni: am impresia că sânt un ins care dă audienţe, fără motiv, fără obiect, fără necesitate. Ceasuri ireale în compania unor fantome, dar nu sânt oare eu însumi mai ireal decât ele toate?

Plictiseala comportă o anume poezie – nu însă şi urâtul. Cum să explici fenomenul?

Magny câştigă cu flautul lui, la ieşirea din sălile de concert sau pe terasa cafenelelor, cam 20.000 de franci pe seară. Niciodată nu se bărbiereşte singur; merge zilnic la frizerie şi schimbă tot timpul hotelul. Ar putea, dacă ar „lucra“ toată ziua, să câştige în jur de 60.000, deci aproape 2 milioane pe lună. De-acum înainte, voi cere eu pomană cerşetorilor, de departe meseria cea mai lucrativă la ora actuală. Burghejii au conştiinţa încărcată; cerşetorii profită.

J. P. Jacobs îmi scrie de la Berlin, pe care îl detestă şi a cărui urâţenie îl înspăimântă. Toate impresiile mele despre acest oraş, unde am stat în 1934 – 35, îmi revin la suprafaţa conştiinţei. Am dus acolo o viaţă de halucinat, de nebun, într-o singurătate aproape totală. O, dacă aş avea curajul sau talentul să evoc acel coşmar! Dar sânt prea slab ca să mă pot cufunda iar în asemenea grozăvii. Nu-i mai puţin adevărat că acel sejur m-a marcat pentru tot restul vieţii. E apogeul negativ al vieţii mele.

P. V., care-a închiriat o casă în Bretagne, îmi povesteşte discuţiile lui cu o ţărancă ce crede în reîncarnare. El e foarte pasionat de tradiţiile celtice care continuă în ascuns. îl întreb dacă ţăranca ştie să citească şi să scrie. — Da, citeşte chiar şi *cărţi de ocultism*, îmi răspunde el…

Şi Kleist, şi Rudolf (eroul de la Mayerling) – caută şi găsesc femei împreună cu care se sinucid. Ce pot să însemne aceste propuneri de sinucidere în doi? Să fie teamă de a muri singur, sau, mai curând, nevoia de a-ţi curma zilele *în acea plenitudine* ce trebuie să preceadă moartea *împărtăşită)*

Nu poţi să fii zeu, şi nici măcar să devii zeu pentru ai tăi. Cel mai înverşunat duşman al lui Buddha a fost un văr al său.

— Iisus a spus: „Nimeni nu-i profet în cetatea lui iar un medic nu-i poate lecui pe cei care-l cunosc“. *(Evanghelia după Toma)*

Un popor căruia i s-a interzis opinia şi căruia în schimb i s-a dat o ideologie, un stimulent, o „lovitură de bici“. Acum cincizeci de ani se râdea de „pericolul galben“; azi e un truism. Ceea ce numim „accelerarea istoriei“ e doar o schimbare de ritm care s-a petrecut în trecerea de la neverosimil la evidenţă

(e doar o convertire mai rapidă a neverosimilului în evidenţă).

24 iulie. Noaptea asta m-am gândit că dacă am totuşi un merit, acela e de a fi dat expresie unei forme rare de scepticism: scepticismul *violent.*

Secretul lui Charles de Gaulle e de a fi un spirit în acelaşi timp himeric şi cinic. Un visător *fără scrupule.*

Cine eşti? Sânt *omul pe care totul îl deranjează.* Vreau să fiu lăsat în pace, să nu-mi poarte nimeni de grijă, să nu-i pese nimănui de mine. Încerc să-mi atrag din partea celorlalţi o indiferenţă totală. Şi totuşi…

Totul pe lume mă oboseşte, totul. Continui totuşi. Am, până şi eu, porniri de luptător. Mă opun slăbiciunilor mele, îmi *suport* starea de sănătate, mă suport. Ceea ce frizează eroismul.

28 august 1966. Întoarcerea de la Ibiza.

Nu sânt capabil decât de-o singură formă de curaj: curajul de a nu spera. (Măcar atât!)

Felul meu de a scrie suferă din cauza rămăşiţelor de stil filosofic. Iar ceea ce face cam dificilă citirea cărţilor mele e suprimarea frazelor intermediare, explicative, aparent inutile dar în fond necesare căci uşurează sarcina cititorului. Scriind însă fiecare din textele mele de câte trei-patru ori, am suprimat cu îndârjire aceste fraze parazite dar utile. Poate n-ar trebui publicată decât prima versiune, adică aceea în care îţi explici ţie însuţi ceea ce vrei să „demonstrezi 1, să „dovedeşti“, ceea ce crezi că ai descoperit.

În metafizică, la fel ca în toate, mă port ca un zurbagiu. E talentul cel mai cert pe care îl am, şi care scade cu vârsta (şi din cauza veleităţilor mele de înţelepciune).

(În tinereţe, oriunde mă duceam, îmi plăcea să semăn dezordine. La dineuri, întâlniri, adunări literare, în medii intelectuale sau burgheze, peste tot produceam haos şi agitaţie prin sarcasme sau provocări. Toate astea nu ţineau la drept vorbind de o voinţă premeditată de scandal, ci de o isterie irepresibilă, de o sete de autodistrugere *îndreptată spre exterior.)*

Scriitorii care n-au nimic de spus îşi povestesc visele. E una din cele mai jalnice forme de lene sau de vid.

(Fenomenul ţine şi de psihanaliză, a cărei influenţă în literatură e pe cât de profundă, pe atât de nefastă.)

Abia m-am întors la Paris că telefonul ţârâie. Coşmarul reîncepe.

Un necunoscut îmi trimite Chestionarul Proust. A răspunde la acele întrebări e ca şi cum ai răspunde la un interogatoriu de poliție. În principiu, n-ar trebui să răspund niciodată la scrisorile cititorilor. Aproape totdeauna, când am făcut-o, m-am căit mai apoi. Doar pisălogii le scriu autorilor.

Recitit – pentru a cincea sau a şasea oară – *Smerita.* La fel de răscolit ca la prima lectură. — Doar Dostoievski şi Shakespeare mă fac să ating extremități pe care singur abia dacă le întrevăd. Ei mă scot la propriu afară din mine, mă proiectează dincolo de limitele mele.

Degeaba mă revolt împotriva *pasiunii,* fără ea totul e găunos pe pământ; pasiunea e un suflu ce străbate vidul şi ni-l ascunde. De îndată ce ea se domolește, vidul e şi mai cumplit decât înainte. Cum să fac?

De ce există ceilalți? Ceilalți – cei cu care n-am să mă deprind niciodată.

Vreau să fiu singur şi nu izbutesc. Sânt, cum se spune, *agresat* permanent de inşi cu care nu am nimic în comun. N-am nevoie de nimeni dar mă întâlnesc cu toată lumea. Fericirea de a fi la Ibiza, de care eram destul de conştient, n-am ştiut s-o prețuiesc aşa cum merita.

Să-mi corectez textele mele traduse în engleză sau în germană, să fiu silit să mă recitesc *cu lupa,* ce supliciu! Să prelungesc suferința pe care am avut-o scriindu-le, s-o retrăiesc încercând să le descifrez într-o altă limbă! Să scrii într-o limbă de împrumut pentru ca mai apoi să te corectezi în altă limbă de împrumut – asta cam întrece măsura.

Dispoziție atroce – stare ideală pentru a concepe extraordinarul.

Una peste alta, ceea ce caut e adevărul. Iată motivul pentru care nu sânt *scriitor,* sau nu sânt scriitor decât accidental.

29 august. L-am zărit de departe pe X – scriitor de mare reputație. Avea un aer îmbuibat şi încântat de sine. Ce să-i fi spus? M-am făcut că nu-l văd.

Mă-nvârt în jurul aceloraşi lucruri, mi-am înăbuşit anumite obsesii, dar nu le-am depăşit. Trebuie să ai cu-adevărat pasiunea nuanței ca să discerni diferențele dintre textele pe care le-am scris de-a lungul a peste treizeci de ani, atât în românește cât şi în franceză. În fond n-am făcut decât să brodez

pe aceleaşi teme şi să le adâncesc *pe alocuri*. Semăn prin asta cu toţi scriitorii *bolnavi*, ce nu pot părăsi spaţiul îngust al bolii lor.

Fiecare trebuie să epuizeze doza de nebunie ce i s-a dat la naştere, apoi să dispară.

Tocmai am citit în numărul pe august al *N.R.F.* „cugetările“ unui anume G.P. – Furios, arunc revista. Ce tupeu! Să vorbeşti despre tine când eşti un nimeni, să-ţi începi textul vorbind de vârsta pe care o ai, apoi să-l comentezi pe Barthes, să spui că poziţia lui este „tragică“ *etc*. E cu putinţă să se publice asemenea lucruri?

Să nu ai încredere în fragment: îţi închipui că pui în el foarte mult, dar cititorul nu e obligat să compenseze lipsa ta de talent, nici să considere semnificative tăcerile tale proclamate. Îmi amintesc proasta primire ce s-a făcut *Silogismelor* mele – era justificată. Ce idee, să adun câteva maxime şi să le dau un titlu pompos! Le citeşti într-un sfert de ceas. Mă rog, am vrut să-l imit pe La Rochefoucauld, şi am fost pedepsit. Arta de a nu-ţi face iluzii despre tine însuţi e foarte dificilă. N-o înveţi niciodată, mai ales când îţi închipui că ai învăţat-o (cum a fost cazul meu).

Unul din puţinele lucruri pe care le-am învăţat: să rezist poftei de a publica.

Dar un leneş îşi poate face un merit din asta? în cazul meu, am numai avantaje din defectele mele, profit de ineficienţa mea. De câte eşecuri, de câte dezastre nu m-a ferit ea până acum! Dacă făceam tot ce plănuiam să fac, dacă toate dorinţele mele s-ar fi tradus în fapte, astăzi eram nebun sau împuşcat.

Singur, chiar stând degeaba, nu ai impresia că-ţi iroseşti timpul. Cu alţii, aproape totdeauna ţi-l pierzi de pomană.

Nu am nimic de spus? Şi ce dacă? Acest *nimic* este real, fecund, căci o discuţie cu tine însuţi nu poate fi întru totul sterilă. Neapărat apare ceva, fie măcar *speranţa* de a te regăsi cândva.

Ce mă şochează mai mult când mă gândesc la trecutul meu sânt nu atât decepţiile, cât entuziasmele mele. Dacă vreodată mi-aş scrie amintirile, ar

trebui să le intitulez: *Istoria unui entuziast.* Un entuziast pe care-am încercat să-l sabotez (mai mult chiar decât circumstanţele exterioare sau contactul cu oamenii), un entuziast doborât.

Gândirea, în esenţa ei, e distrugere.

Mai exact: *în principiul* ei. Gândim, începem să gândim pentru a rupe legături, pentru a lichida afinităţi, pentru a compromite scheletul „realului“. Abia după aceea încercăm s-o consolidăm. Căci atunci gândirea îşi revine şi se revoltă contra pornirii sale naturale.

În aproape orice domeniu, întâlnesc doar oameni care *cred* că ştiu dar care nu ştiu. Nimic nu e mai rău decât să-ţi *închipui* că ştii. Mă gândesc în special la traducătorii care se mulţumesc cu iluzia de a înţelege. Un autor nu este obligat să fie riguros; un traducător este, ba este chiar *răspunzător* pentru lacunele autorului.

Pe un bun traducător îl pun mai presus de un bun autor.

Nu ne amintim decât orele, zilele sau lunile în care-am suferit. „Fericirea“ nu are memorie: dacă a trăi înseamnă a-ţi aminti, atunci a fi fost fericit e ca şi cum n-ai fi trăit.

Boala nu ne distruge decât în aparenţă, căci ea salvează, perpetuează, face să fie veşnic actual timpul când încerca să ne distrugă; în schimb, timpul cât am fost sănătoşi a dispărut pentru vecie; iar dacă lasă urme, nici una nu e *conştientă*, nici una nu ne atrage atenţia. În acest sens, sănătatea reprezintă o pierdere, un pasiv mult mai grav decât boala.

Ceea ce mă împiedică să inovez în franţuzeşte e ambiţia mea de a scrie *corect*. Acest scrupul, împins până la nuanţă, se explică prin faptul că am început să „compun“ în această limbă la treizeci şi şapte de ani. E ca şi cum aş scrie într-o limbă moartă, şi se cunoaşte diferenţa, potrivit lui Meillet, cred, dintre o limbă vie şi una moartă – în cea din urmă nu ai dreptul să faci greşeli. (Obsesia *greşelii* îmi strică orice plăcere de-a scrie în franţuzeşte. E ceea ce am numit „senzaţia de a fi într-o cămaşă de forţă“ – pe care mi-o dă întotdeauna acest idiom – prea rigid după gustul meu. O limbă în care nu pot să *uit de mine* –, în care sânt artificial, crispat, stângaci, o limbă cu

reguli care mă paralizează, mă obsedează şi mă inhibă. *Un profet năucit de gramatică.)*

Îi uităm pe inşii pe care i-am insultat, pe care i-am umilit; ei însă nu ne uită. (Mă gândesc la cutare poet care mă urmăreşte cu ura lui: se pare că i-am spus nişte lucruri neplăcute într-o discuţie despre Sainte-Beuve; abia dacă-mi mai amintesc de el. Tot ce spunem despre alţii îi priveşte doar pe ei, nouă puţin ne pasă. Ce importanţă poate avea pentru noi că-l tratăm pe cutărică de *idiot})*

La Talamanca, barmaniţa de la *Melodia*, se dădea în vânt după… Talleyrand. Deşi nu citise decât biografia lui Duff Cooper, făcuse pentru prinţ o adevărată pasiune – vizitase chiar şi castelul din Valençay. Zilnic mergeam să-i reproduc – în englezeşte! – câte o frază a idolului ei pe care mi-o aminteam peste noapte. Dar cum să traduc acele formule atât de delicate, acele întorsături de frază de-o ironie imperceptibilă, acele nimicuri atât de concentrate, atât de semnificative? Chiar stâlcite de mine, Ann le gusta pe toate, câtă vreme veneau de la El.

Într-o dimineaţă, la Ibiza, am asistat la plecarea unui submarin francez, aflat acolo de câteva zile. În momentul când a părăsit portul, s-a întors – cu câtă graţie – astfel încât l-am putut vedea din profil: silueta lui neagră, aerul funebru – ai fi zis că duce trupul unui erou – m-au mişcat până la lacrimi. Trebuie spus că turela aceea sumbră sub soarele strălucitor avea de ce să te tulbure.

În civilizaţiile vechi, spontaneitatea şi vulgaritatea sânt totuna. Pentru rafinaţi, spontaneitatea nu e acceptată decât dacă este voită, adică în stare virtuală. Cei care o posedă sânt consideraţi grosolani sau ridicoli.

2 septembrie. Mi-am reluat plimbările nocturne în jurul grădinii Luxembourg, am redevenit un automat.

În vacanţă, toată lumea s-a îngrăşat; doar eu am rămas cu slăbiciunea mea. *Carnea* nu e punctul meu forte.

Mi-am impus o filosofie sceptică pentru a-mi putea contracara temperamentul nenorocit, spaimele, toanele. În fiecare clipă trebuie să mă stăpânesc, să-mi înfrânez pornirile, să-mi combat indignările în care de altfel *nu cred*, care irump din sângele meu sau cine știe de unde. Scepticismul este un *caimaru*, cel mai sigur din câte-am găsit. Recurg la el în orice ocazie; fără el, aș exploda literalmente.

Nu cunoști o limbă străină decât atunci când poți să spui în ea o anecdotă.

Toate popoarele sânt blestemate. Poporul evreu – mai mult decât celelalte. Blestemul lui este automat, evident, total. Un blestem de la sine înțeles.

Evreul român este antiromân; evreul american este antiamerican ș.a.m.d. Evreul francez nu e însă antifrancez. *Nu îndrăznește* să fie. Oare de ce?

Franța are – sau mai curând a avut – monopolul *prestigiului.* S-a creat în favoarea ei o prejudecată favorabilă de care toată lumea vrea să profite.

X, un imbecil, mă ține la telefon jumătate de oră ca să-mi dea vești ce nu mă interesează. Acest atentat contra timpului meu mă lasă total năucit, vlăguit. Probabil asta simte cel care-și *amintește* o repriză de tortură. La celălalt capăt al firului se afla, efectiv, un torționar.

Socrate, în ajunul morții, învăța o melodie la flaut. „De ce-o înveți, la ce-o să-ți folosească? a fost întrebat. — *Ca s-o știu înainte de moarte*“.

3 septembrie. Ieri-seară, pe strada Guynemer, priveam o scandinavă (?) cu părul de aur, sprijinită de brațul bărbatului ei. Avea o prezență atât de fascinantă că nu-mi puteam desprinde privirea de ea. Cuplul mergea pe celălalt trotuar, iar eu am început să-i urmăresc; depășindu-i, am constatat cu groază că ea avea o voce cavernoasă, extrem de neplăcută, și că vorbeau o limbă de-o urâțenie aproape insuportabilă. Femeia era, și de aproape, frumoasă; dar cum putea scoate astfel de sunete? Nu avea nici o scuză ca să aibă asemenea voce. M-am depărtat fără păreri de rău.

Azi-dimineață, revenind de la Enghien, am asistat în stația de metrou din Gara de Nord la o scenă jalnică. Pe ambele peroane, lumea aștepta metroul.

Pe peronul din față, o fată de vreo douăzeci și doi de ani îl cheamă pe un bărbat la vreo patruzeci de ani care se depărtează de ea. Insul revine. Ea se strânge la pieptul lui, plânge, bate din picior; el se depărtează, ea strigă, bate din picior; el gesticulează, ea reîncepe și mai dihai. Are o valiză pe care, de câteva ori, o ridică și o lasă să cadă. Până la urmă bărbatul revine, ia valiza iar fata se lipește de el, suspină și dispar împreună. Era soția, amanta sau… fiica lui? Purtarea ei, ca și a lui de altfel, îndreptățeau toate cele trei ipoteze, într-atât raporturile lor păreau de tulburi și totuși *normale.*

Din afară, orice clan, orice sectă, orice partid par omogene; din interior, diversitatea e cât se poate de mare. Conflictele dintr-o mănăstire sânt la fel de reale și de frecvente ca în orice altă comunitate. Chiar și în singurătate, oamenii nu se adună decât pentru *a evita liniștea.*

Ne-am ocupat de Socrate veacuri în șir; vedeam în el filosoful întruchipat, un model și un personaj enigmatic. Astăzi nu mai avem, ca să spun așa, treabă cu el, figura lui și-a pierdut orice mister; nu mai *neliniștește* pe nimeni.

Ultimul care l-a mai luat în serios a fost Nietzsche. După aceea a încetat să fie o problemă. Căci pentru noi, în ciuda daimonului său, nu e destul de complicat iar întrebările lui nu sânt destul de dramatice. Oricum, pentru noi e prea *rezonabil,* și nu vedem ce am mai putea începe cu el. Perplexitățile lui metodice nu mai sânt pentru noi un *punct de plecare.* Ironia lui nu ni se pare mai plină de sens decât surâsul… Giocondei. Mistere epuizate, false abisuri.

Vis, glumă, impostură – în momentele capitale, funebre chiar, aceste trei cuvinte sânt singurele care mă ajută să înțeleg existența. Căci în acele momente ea pare nu tragică, ci ireală. În fața unui mormânt, fie și al unui prieten, cum să nu crezi că a exista e o problemă *serioasă}* Totul se petrece ca și când s-ar fi trișat din start, de *la origine.* Cel puțin ăsta e sentimentul cvasi permanent pe care mi-l inspiră lucrurile lumii acesteia.

Un lucru pe care l-am înțeles foarte devreme și care m-a ferit de multe nebunii: martiriul se reduce la un conflict cu poliția. Mai bine orice decât genul acesta de „dialog“. Să te distrugi în asemenea condiții, și la un nivel atât de jos, înseamnă să te dezonorezi.

Și totuși, martiriul (politic mai ales) își trage poate valoarea și prestigiul din faptul că accepți să te înjosești și să suferi prin tot ce-i mai abject în societate.

„Muzica ar putea supraviețui într-un fel chiar dacă universul ar înceta să existe“. (Schopenhauer)

5 septembrie. L-am întâlnit ieri-seară pe K.G., evreu ungur pe care îl cunosc de mult (din ’38, cred). Vorbește o franceză execrabilă, o știe și suferă pentru asta. Despre oricine i-aș vorbi, el îmi spune că nu-i place, că-i este antipatic. Îi recunoaște valoarea intelectuală, dar nu-i place ca om. „Pe Raymond Aron îl prețuiesc ca gânditor, dar nu-l pot suferi ca om“.

Urât, sardonic, încrâncenat și bineînțeles nefericit, K.G. știe – deși în sinea lui refuză s-o recunoască – că toți îl găsesc antipatic, și nici el nu-i găsește vreun farmec cuiva. Le reproșează celorlalți ceea ce i se reproșează lui însuși. Nu mă pot împiedica să-i spun: „Dar R. Aron are enorm de mult farmec *ca om.* — Poate, îmi replică el, dar nu ca profesor. Mi-a fost îndrumător la teza de doctorat. A fost odios“.

În fond, G. Îi face pe toți să se simtă prost, ceea ce nu i se poate ierta. Vrea să fie drăguț, dar nu izbutește niciodată; va găsi mereu cuvântul nefericit care rănește, deși voia să-ți facă un compliment. Dacă n-ar avea posibilitatea să-i chinuie pe ceilalți, să-i învinovățească de proastele sale relații cu ei, viața i-ar fi un iad. Este, la el, o reacție de autoapărare de care nu e conștient. Ce nu faci ca să te poți suporta!

La fel sântem cu toții. În loc să spunem: „Cutare nu mă iubește“, preferăm să-l taxăm de odios sau de mojic *în general*. În materie de cunoaștere de sine, a eluda adevărul înseamnă a-ți urma instinctul de conservare, a te supune unui imperativ vital.

De fiecare dată, înainte de a scrie o scrisoare, ușoară criză de neurastenie. Îmi e atât de greu să intru în contact cu cel căruia mă adresez! Niciodată nu sânt la nivelul potrivit ca să comunic cu el. De unde efortul, fie pentru a mă înălța, fie pentru a coborî, în funcție de calitatea „adrisantului“.

Nu e nimic mai penibil decât să-ți torni cenușă-n cap fără să fie absolută nevoie. Mă gândesc la D.N., care, cu trei articole de renegare, și-a distrus

legenda și a șters cu buretele șase ani de suferință. Masochismul nu duce la glorie decât dacă e dirijat cu abilitate.

În voința de martiriu intră masochism, provocare și un imens orgoliu întemeiat pe resentiment.

Orice martir își murmură în barbă: „O să le-arăt eu ce sânt în stare“. Când spune asta, se gândește atât la dușmani cât și la *galerie.*

Într-o seară, la Ibiza, singur în fața mării, am avut, foarte limpede, sentimentul de absurditate al onoarei său, dacă vreți, al onorabilității. Privind la valurile care se spărgeau de stânci, îmi spuneam: „De ce m-ar afecta părerea oamenilor?

Dacă toți, până la unul, m-ar socoti un scelerat, un monstru, rușinea speciei umane, de ce ar trebui să-mi pese? Și ce realitate ar putea avea, în mijlocul elementelor, o judecată de valoare, chiar dac-ar aparține omenirii întregi?“ Și mă gândeam la reacțiile mele de jupuit de viu, la resentimentele, la înfrângerile sau la entuziasmele mele, și îmi spuneam că trebuie să fiu un idiot ca să sufăr ori să mă bucur pentru un motiv sau altul. De îndată ce sânt *afară,* adică în fața unui arbore, în fața unei stânci, în fața unui peisaj *lipsit de prezență umană,* primesc imediat o lecție de indiferență, care m-ar umple de fericire dacă la primul contact cu omul n-aș uita-o.

Vis idiot. Aveam întâlnire cu cele *două* fete ale lui Bergson. După complicații inimaginabile, reușim să prindem trenul de Ocna-Sibiu – chiar așa (!); linia era în reparație, trenul abia înainta; fetele nu știau românește.

E cu putință ca creierul să nu aibă ceva mai bun de făcut decât să născocească asemenea tâmpenii? Ce secrete se ascund aici? — Ce-i lipsește psihanalizei e simțul ridicolului. O disciplină, seducătoare în teorie, grotescă în practică. Este de necrezut că atâtea minți luminate au luat-o în serios.

Nu știu nimic mai jalnic decât o viață reușită, împlinită, deși, în aparență, e plăcut să vezi un chip radios, *emanând* mulțumire.

Recitind câteva poeme de Leopardi, am înțeles că sânt lecuit de romantism – *în ce privește forma,* nu și în ce privește fondul.

În loc să *lucrez,* învârt pe toate fețele nişte resentimente (era să scriu presentimente); umorile mele simt problemele mele.

M-am trezit cu *certitudinea* că am fost bătut, că am trecut prin mâinile mai multor torţionari, unul mai expert decât altul. Asta se cheamă *somn.*

Sânt singurul contribuabil din Franţa care declară mai mult decât câştigă. Indiferent care îmi sânt veniturile, nu pot declara mai puţin de un minim vital. Au fost totuşi ani când eram mult mai jos. Despre acest capitol, tăcere, orice detaliu echivalând cu o umilinţă sau cu o lamentaţie.

Nu-mi plac inşii care se cramponează, care vor să se vorbească despre tot ce fac, chiar şi despre agonia lor, care nu ştiu să se retragă la timp şi care niciodată nu vor bănui voluptatea de a te şti uitat, de a fi artizanul uitării în care-ai căzut.

Atâta timp cât invidiezi reuşita altuia, fie şi-a unui zeu, eşti un sclav mizerabil la fel ca toţi ceilalţi.

Nimeni nu se bucură cu-adevărat de succesele prietenilor săi: nu poţi suporta reuşita celor pe care-i cunoşti bine, în schimb te resemnezi uşor cu cea a unui necunoscut sau a oricărui ins cu care n-ai prea avut de-a face. Povestea lui Abel. — E forma cea mai evidentă şi mai cotidiană a blestemului.

Adevărata eleganţă morală e arta de a-ţi deghiza victoriile în înfrângeri.

După o *poantă*, nu mai am poftă să „gândesc“. Fragmentul, butada, maxima, adevărat atentat contra spiritului. („Spiritul“ e duşmanul spiritului.)

Un neam inteligent şi lipsit de mister. Aici femeia n-are nici un „coeficient“ poetic. E bună doar pentru amor şi conversaţie.
Nu există „nostalgie“ galică, doar „urâtul“. Melancolia nu-i de aici.

„Idolul n-ar vrea să-şi vadă niciodată sculptorul, nici miluitul pe binefăcătorul său“. (Baltasar Gracian, *Curteanul)*

De citit: Adolphe Coster, *Baltasar Gracián*, 1913.

Dacă mi s-ar fi prezis că luni în şir voi trăi fără muzică şi că, pe legea mea, voi suporta destul de bine asta, l-aş fi pălmuit pe autorul prezicerii. E totuşi ceea ce mi s-a întâmplat anul acesta. Muzica se depărtează, nu-mi mai *umple* viaţa. Uscăciunea mea actuală e cauza sau efectul acestei despărţiri? Nu pot decide.

10 septembrie. Noapte îngrozitoare. Din cauza căldurii, îmi simt nervii ca nişte rufe stoarse. Apoi aceste dureri de picioare, aceste înţepături cât e noaptea de lungă. Să-ţi întâlneşti mereu propriul trup, să fii mereu în faţa acestui flagel.

„A înţelege înseamnă a înţelege ca fiind adevărat. Iar a considera o teză ca fiind falsă înseamnă obligatoriu a n-o înţelege“. (Părintele Valensin)

Această afirmaţie e tipic teologică, vreau să spun că soiul acesta de paradox inutil, de subtilitate în vânt, e caracteristică pentru mentalitatea teologului (sau a logicianului).

Pentru unul care a izbândit, o sută de rataţi, dacă nu o mie.

M. Lusseyrand, profesor de franceză în America, îmi spune că nu e posibil să ai o discuţie profundă, apropiată, cu un american în *englezeşte*, în schimb acelaşi se deschide imediat dacă vorbeşte în franceză. — Căci, în limba sa, anglo-saxonul e prizonierul tuturor clişeelor, al locurilor comune, al prejudecăţilor ce i-au fost inculcate; pe când în altă limbă, nimic nu-l reţine să fie ceea ce este în ascuns, adică în realitate, să fie el însuşi iar nu ceea ce a făcut din el societatea.

Poate că fenomenul e valabil pentru toţi, nu doar pentru anglo-saxon (deşi la el e mai acut, din cauza tabuurilor ce domină totul şi în America, şi în Anglia).

Cu cât mă gândesc la Atena, cu atât cred că trebuia să fie un iad. Într-un spaţiu atât de strâmt, să aduni atâtea spirite opuse, silite să se cunoască, să-şi vorbească, să se ciorovăiască!

Între mister şi obscuritatea voită se cască un abis. Literatura contemporană abundă în cea de-a doua, primul în schimb îi lipseşte.

(Nu există nimic mai ridicol decât să vrei să fii obscur ca să pari profund.)

De ani de zile, X face literatură ilizibilă şi se repetă cu nerușinare; de ce s-ar opri câtă vreme totul îi merge ca uns iar fiecare din producţiile lui e salutată ca o revelație?

Nu ştiu nimic mai penibil decât accesele de plictiseală din timpul unei discuţii, tăcerile care apar şi teama s-o vezi stingându-se de tot. Nimeni nu ştie să plece la timp, înainte ca subiectul să fie definitiv epuizat. „Hai, şterge-o!“, îmi vine să-i strig pisălogului ce nu se poate dezlipi de fotoliul în care s-a lăţit ca un… *torţionar.*

Orice nedreptate pe care am comis-o intenţionat sau din capriciu, am regretat-o amarnic, uneori imediat, alteori după ani. Greşelile mele n-au încetat niciodată să-mi alimenteze coşmarurile.

„Din toate soiurile de monotonie, cea mai rea este monotonia afirmației“. (Joubert)

12 septembrie. Azi-dimineață, curăţind bucată cu bucată carcasa metalică a radiatorului cu gaz, scoteam un zgomot ce a trezit în mine senzații bizare: unde mai auzisem aceleași „grupuri“ de sunete, același clinchet și aceeași discontinuitate sonoră? După un ceas, am găsit: la concertele de la Domeniul muzical, ultimul *răcnet* al muzicii. Manipulând un obiect menajer, eram, fără să știu, în plină avangardă.

Recitit câteva pagini de Schopenhauer. Mai supraviețuiește moralistul și omul cu hachițe. Partea propriu-zis filosofică e demodată: toate acele trimiteri la voință, când vrei și când nu vrei, evocă o idee fixă sau insistența unui maniac.

Pentru o epocă precum a noastră, care gustă obscuritatea cu orice preț, scrierile mele nu prezintă nici un interes: sânt prea clare… Dar această epocă superficială nu și-ar putea imagina ce luptă am dus, întâi cu mine,

apoi cu limbajul, ca să ajung la această aparenţă de limpezime, atât de disprețuită în jurul meu.

Mila e singurul sentiment ce s-ar justifica să-l avem pentru orice fiinţă, chiar şi pentru un ticălos.

L. vrea să vadă dacă am linia sinuciderii; eu însă îmi ascund palmele, şi, ca să nu i le arăt, voi purta mereu, în prezenţa sa, mănuşi negre.

Reproşul cel mai grav care se poate face revoluțiilor e că, din cauza fricii, scrisori, jurnale intime sânt sacrificate şi că le distrug chiar posesorii şi autorii lor; n-o lasă în grija poliției.

(Distrugerea jurnalului D-nei de Remusat la revenirea pe tron a Bourbonilor[54]. Consemnase în el, zi de zi, discuțiile cu Napoleon şi cu oamenii de la curte. „Memoriile“ ei, scrise mai târziu, nu sânt decât un slab ecou, un fruct al amintirii.)

12 septembrie. Ieri-seară, o femeie pe care-o urmărea un negru mă cheamă în ajutor. Mă apropii iar negrul îşi vâră mâna în buzunar. Am înțeles. Era pe bulevardul Arago. Cucoana nu risca nimic, eu însă riscam totul, prostește. I-am lăsat să-şi vadă de disputa lor, nu fără să încerc un sentiment de ruşine.

Creierul meu nu e într-o formă prea bună, şi am de-a face numai cu dezechilibraţi.

După ce-am frunzărit o carte cu poze despre Spania:

Nimic din ce e spaniol nu mi-e străin.

14 septembrie. Explozie de furie într-un magazin cu alimente de regim. De luni de zile de când merg acolo, n-am încetat s-o urăsc pe cucoana care, bănuiesc, e patroana. E hâdă, odioasă, poartă ochelari şi te priveşte ipocrit. Culmea ironiei, dugheana se numeşte „La vie claire“. De fiecare dată când am intrat acolo am *presimţit* că voi izbucni. Azi îmi oferă două pâini de secară foarte turtite (parcă ar fi fost laminate) şi-mi spune că sânt mai ieftine (un franc bucata) pentru că sânt necrescute. „Atunci daţi-mi doar una“, zic eu. Cucoana a făcut un rictus insuportabil, care m-a scos din fire. Am aruncat moneda de un franc şi am plecat furios. În faţa unei mutre ca

asta, cum aş putea să mă stăpânesc? Şi totuşi ar trebui. În fiecare dimineaţă, ieşind din casă, ar trebui să-mi propun să rămân calm orice s-ar întâmpla. E cu adevărat umilitor să nu te poţi controla. Dar această neputinţă nu-i accidentală: e înscrisă în natura mea.

14 septembrie. Am întâlnit-o ieri pe Dna (?) care locuieşte în acelaşi imobil şi al cărei soţ a murit acum două luni. Am oprit-o ca să-i prezint încă o dată condoleanţe. Mi-a aruncat o privire teribilă, plină de ură şi cruzime. Am fost surprins şi răscolit, pentru că imediat a început să plângă. Am înţeles că ceea ce luasem drept cruzime şi ură nu era decât disperarea.

Ştiu că-i lipsit de noblеţe să consideri recunoştinţa ca o povară, eu însă aşa o simt. Nu mă simt *liber* când sânt în faţa cuiva care m-a îndatorat: e ca şi cum ar ocupa un loc mai înalt într-o ierarhie invizibilă; îi sânt subaltern. Relaţiile dintre noi sânt de aceea alterate; sinceritatea nu mai e posibilă; reţinerea îşi face apariţia. La ce bun să mai am relaţii cu el? Nu mai există spontaneitate, nici din partea mea, nici dintr-a lui; binele pe care mi l-a făcut se ridică între noi permanent şi ne paralizează pe amândoi.

E rar, e o excepţie să găseşti un om valoros care să se înconjoare cu persoane demne de el; afară de cazul că o face *din calcul.*

Niciodată n-am înţeles că poţi accepta de bunăvoie servitutea de-a avea *discipoli*. Întotdeauna eşti sclavul celui care te imită.

Am o experienţă destul de bogată în ce priveşte oamenii şi lucrurile. Însă în viaţa practică nu-mi e de nici un folos, sau aproape. În schimb, teoretic îmi este foarte utilă. Dar, repet, nu trag din asta nici un folos.

I-am trecut în revistă pe toţi oamenii pe care i-aş putea invidia. La urmă, am constatat că nu mi-ar plăcea să-mi schimb soarta cu nici unul din ei. Toată lumea e în aceeaşi situaţie. Asta înseamnă să fii unic. Până şi un broscoi este unic; tot ce respiră e unic. Cel mai mare geniu nu e nimic pe lângă această miraculoasă unicitate. Cum se explică atunci că invidia e sentimentul cel mai profund, cel mai vechi pe care îl încearcă orice creatură?

Citit câteva pagini din ultimul volum al *Jurnalului* fraţilor Goncourt cu o silă enormă. E cu putinţă ca un scriitor să fie o asemenea ţaţă?

E o anume micime sufletească în faptul că, atunci când sântem nefericiţi, dorim ca celorlalţi să le pese de necazurile noastre.

Mă gândesc la văduva disperată de deunăzi. Despărţindu-mă de ea, mi-am spus că marile dureri, în perspectiva absolutului, nu sânt decât un joc şi că oamenii ar trebui învăţaţi să-şi râdă de suferinţele lor. Dar, înainte de toate, ar trebui făcut orice pentru a-i împiedica să se lege profund de ceva: să demolăm superstiţia iubirii, să smulgem rădăcina idolatriilor, cultul pentru o fiinţă şi chiar pentru o idee. Căci atâta vreme cât credem că există ceva *real* pe pământ, ne agăţăm de lucrul acela şi îl divinizăm, rezultatul fiind, pentru noi, un şir interminabil de suferinţe. A postula că totul e fantasmagorie – iată deci o lucrare salutară şi chiar o datorie de care nici un suflet caritabil n-ar trebui să fugă.

Ce mă frapează cel mai mult la criticii de astăzi (critici literari, plastici, ai filosofiei etc.) este insistenţa, voinţa de metodă şi de sistem ce le permite să-şi ascundă lipsa de talent şi care face să li se ierte plictiseala nesfârşită ce se degajă din producţiile lor. De îndată ce un făcător de literatură se deghizează în filosof, poţi fi sigur c-o face pentru a-şi camufla defectele, lipsa de talent, lipsa de inspiraţie. *Ideea*, sau simulacrul de idee (pentru public e totuna), ce paravan! Cel mai adesea, în spatele lui nu se află nimic. Parada, exhibiţia de idei din comentariile critice este hoţie abia disimulată: iei ideile altuia, le întorci pe dos, le compari şi le pui faţă-n faţă într-un soi de balet nedemn de un spirit serios, şi te proclami judecător în timp ce jefuieşti bunul unui amărât care măcar a produs ceva direct şi viu.

15 septembrie

Aceeaşi întrebare obsedantă: „La ce lucraţi, ce pregătiţi?“ – *Aştept“*, îmi vine să le răspund tuturor. Dar răspunsul adevărat ar trebui să fie mai curând: „Am eu mutra unuia care trebuie să facă ceva?“

Începând de azi, mă apuc iarăşi de textul despre *dificultăţile renunţării.*

În jurul meu, toată lumea se agită, se *afirmă,* în timp ce eu mă *consum,* mă *consum.*

Oracolul Manual de Baltasar Gracián seamănă *prin ton* cu *Dao de Jing.* Dar e posibil să fie între aceste două cărţi analogii mai adânci, corespondenţe misterioase. E o iluzie a mea? Sau este o impresie fondată? De verificat.

Acest mare personaj care şi-a trădat toţi prietenii şi toate cauzele nu uită niciodată să meargă la biserică în oraşele şi ţările pe care le vizitează. Cum îndrăzneşte să i se adreseze lui Dumnezeu? Ce poate să-i spună? De Dumnezeu e vorba!

Cine se prevalează în public de o religie o disprețuiește prin chiar gestul său.

Cu cât îmbătrânesc, cu atât sentimentul de irealitate se schimbă la mine în certitudinea unei farse generale. Nişte muşte tragice, asta sântem cu toţii.

„Talentul are nevoie de pasiuni? Da, de multe pasiuni reprimate“. (Joubert)

16 septembrie. În mijlocul nopţii, m-a trezit un coşmar atât de cumplit încât primul meu gând a fost că această trezire va fi definitivă, că nu voi mai adormi niciodată.

Lucru ciudat, în minte îmi rămâne doar impresia lăsată de coşmar; orice afabulaţie a dispărut; îmi e cu neputinţă să-mi amintesc ceva.

„Un duşman e la fel de util ca un Buddha“. — Ce bine înţeleg această vorbă! Dacă am comis mai puţine greşeli decât eram în stare, le-o datorez duşmanilor mei. Ei au *vegheat* asupra mea, veghează şi acum: recunoştinţa ce le-o port e nesfârşită.

Sânt uluit de persistenţa cusururilor mele. Mă plâng că vizitele inoportune mă împiedică să lucrez. E-adevărat. Dar şi mai adevărat e că eu însumi *mă* împiedic să-mi fac datoria, că am geniu când e vorba *să-mi* irosesc timpul. Azi după-amiază, deşi nimic nu mă obliga să ies în oraş, am pierdut două ceasuri în biblioteca arondismentului IV frunzărind prostește

nişte cărţi mai mult sau mai puţin interesante. Şi totuşi; am privit nişte fotografii din Grecia, din insulele greceşti – *pentru, prima oară în viaţa mea*. Tot ce iubesc se află acolo. O nouă pasiune s-a născut. Să existe, undeva, chiparoşi – nu cer mai mult ca să mă declar mulţumit de lumea aceasta. Din cauza prejudecăţii româneşti împotriva grecilor, n-am vrut niciodată să merg în ţara lor. Toată povestea asta e o tâmpenie, o tâmpenie monstruoasă.

Heine povesteşte că în copilăria lui, la Düsseldorf, se credea că vârând într-un butoi de bere o aţă de care se lega degetul unui spânzurat (de preferinţă nevinovat), cantitatea şi calitatea berii creşte. Şi Heine adaugă: „Aufgelklärte Bierwierte ein raţionaleres Mittel anzuwenden, um das Bier zu vermehren aber es verliert dadaurch die Stärke.“[55]

Nu ştiu nimic mai insuportabil decât ironia continuă, egală, fără răgaz, ce nu-ţi lasă timp să respiri şi încă mai puţin să gândeşti. Ironia, care ar trebui să fie delicată şi *ocazională* – a devenit, vai, grosolană, adică automată! E, până şi ea, sortită să degenereze, să urmeze legea obştească.

Toţi aceşti profesori, cu Heidegger în frunte, care trăiesc ca paraziţi ai lui Nietzsche şi care cred că a filosofa înseamnă a „vorbi filosofie“. — Ei mi-i evocă pe acei poeţi care-şi închipuie că misiunea unui poem este să celebreze poezia. Peste tot, drama de a fi *prea* conştient: să fie o secătuire a talentelor sau o secătuire a temelor? Probabil şi una, şi alta: lipsă de inspiraţie ce merge mână-n mână cu lipsa de substanţă. Dispariţia naivităţii; prea multă jonglerie, prea multă *abilitate*, în lucrurile capitale. Acrobatul l-a înlocuit pe artist, filosoful însuşi nu e decât un pedant *care se bâţâie*.

M.F. spune că importanţa lui Nietzsche vine din faptul că a fost printre primii care s-au interesat de mai multe domenii (filologie, psihanaliză, politică etc.). Ce să spui atunci de Hegel? El, dimpotrivă, s-a mărginit la un domeniu şi mai limitat. Spengler are dreptate când susţine că vremea marilor filosofi, care-au îmbrăţişat toate domeniile, s-a terminat, că filosofia s-a specializat ca orice altă ramură a cunoaşterii.

Condiţia esenţială dacă vrei să *gândeşti:* să te abţii să meditezi la filosofie.

Pe stradă, m-a cuprins o înfrigurare extremă: mai am atâtea lucruri de spus! Nu sânt încă pierdut câtă vreme sânt capabil să încerc senzaţii atât de intense, atât de rare.

„Sânt poate ultimul om, dar nu-i recunosc nimănui dreptul de a mă judeca“.

Mă gândesc la Erwin Reisner, filosof autentic, mort necunoscut, şi la X, un impostor, celebrat peste tot. Dar la ce bun să mă opresc la aceste evidenţe vechi de când lumea? Meritul nu e răsplătit decât atunci când se găseşte la un arivist fără scrupule. — Nu altceva e orice om de valoare *care a reuşit.*

E un sentiment destul de ciudat acela de a aparţine unei ţări *fără monumente*, unei ţări a cărei singură speranţă e viitorul, şi care s-ar putea să nu aibă mai mult viitor decât trecut.

Pot face destule lucruri fără convingere (şi asta fac aproape zi de zi), în schimb îmi e cu neputinţă să scriu fără să cred în ce scriu, să scriu ca simplu exerciţiu sau din obligaţie. Tot ce am scris (în afară de scrisorile mele, dar lor nu le acord nici o importanţă şi de altfel majoritatea au fost dictate doar de politeţe), tot ce am scris, tot ce am publicat – chiar am gândit cu-adevărat în momentul în care am scris. E ciudat acest respect pentru scris, având în vedere înclinaţiile mele sceptice. Ar trebui, dac-aş fi consecvent cu unele din ideile mele, să nu dau înapoi de la nimic, să afirm orice şi să susţin orice cauză. Dacă pot să mint în conversaţie, nu pot s-o fac în faţa foii albe: când scriu, îmi e cu neputinţă să fiu *politicos.* Se vede că am un fond de onestitate, de naivitate în orice caz. *Scrupulele unui cinic* – ar fi mai mult decât un titlu de carte, ar fi deviza carierei mele. Sfâşiere în echivoc.

18 septembrie, ora 1 noaptea. Disperare cumplită. Mi-am petrecut seara cu nişte prieteni; totul a fost bine, şi cu toate astea nu am putere nici să mă dezbrac, aş vrea să mă arunc la pământ şi să plâng.

19 septembrie. Ceilalţi nu au sentimentul de a fi nişte impostori – deşi sânt; cât despre mine… sânt tot atât ca şi ei, însă o ştiu şi sufăr pentru asta.

(Pentru că am căutat adevărul, era inevitabil să dau peste minciună şi s-o descopăr în toate gesturile celorlalţi, ca şi în ale mele.)

Să ai ţinută înseamnă să ştii să-ţi ascunzi bucuriile şi mâhnirile, să nu faci nimic ce ar putea stârni invidia, dispreţul sau mila altuia.

Singura parte interesantă dintr-o doctrină ce promite mântuirea (religioasă sau politică, nu contează) e partea ei distrugătoare.

Din nou, amărăciunea şi acel gust de cenuşă ce-mi impregnează toată fiinţa.

Mi se reproşează sterilitatea, adică tocmai raţiunea mea de a fi şi titlul meu de glorie. Nu valorez ceva decât pentru că scriu *puţin.* Concepţia mea filosofică detestă dezvoltările. De îndată ce mă explic, mă lichidez cu mâna mea.

X, din reuşită în reuşită, a devenit total găunos; s-a împotmolit în succesele lui. Ca să rămâi tu însuţi, să nu te conformezi cu nici un preţ imaginii pe care ceilalţi şi-o fac despre tine. Chiar cunoscut fiind, chiar celebru, trebuie să trăieşti ca şi cum n-ai exista decât tu şi…

Între mistică şi „nihilism“, diferenţa este pur verbală, vreau să spun că orice experienţă a neantului este de ordin mistic.

20 septembrie. Sună cineva la uşă. Mă uit prin vizor. Nu deschid. Este D.L., care niciodată nu vrea să telefoneze înainte. Aceste vizite neanunţate mă îmbolnăvesc, echivalează cu o violare de domiciliu, cu o profanare a singurătăţii.

Nu poţi scăpa de *Angst* decât prin lecturi frivole sau tehnice; în nici un caz prin ceva ce ţine de „suflet“.

Nu pot înţelege, dată fiind pasiunea mea pentru peisaje, cum am putut bârfi atâta pământul acesta.

Paravanele de Genet. O operetă *pidosnică.* Am plecat la pauză, scârbit, dezamăgit, furios: ce idee să merg la un spectacol atât de „parizian“! Și ce idee să mă duc la teatru! Sânt o grămadă de „plăceri“ ce nu mai înseamnă nimic pentru mine. La drept vorbind, tot ce-i *spectacol* mă plictisește. (Totuși, dacă e să aleg între două plictiseli, încă prefer să văd o piesă de teatru decât să citesc un roman.)

Rabi Mihal le-a mărturisit o dată fiilor săi: „Norocul vieții mele e că niciodată n-am avut nevoie de un lucru înainte de a-l avea“. (*Povestiri hasidice*)

21 septembrie. Această operetă scabroasă a lui Genet – toate vorbele astea murdare, tot arsenalul vulgarității și mediocrității, ce trec fără să deranjeze pe nimeni, cum să le explici? Doar prin tocirea limbajului: aceste cuvinte și-au pierdut toată prospețimea, toată virulența, au fost și sânt prea mult folosite în conversație. Nu mai există expresie legată de sexualitate care să nu poată fi folosită în societate, în altă limbă, indiferent care, o piesă ca a lui Genet ar fi pur și simplu insuportabilă. În românește, de pildă. În franceză, totul s-a golit de conținut, *nici un cuvânt nu-și mai păstrează valoarea de imagine.* Prin urmare, nimic nu mai șochează, nimic nu mai este indecent. Ce să spui despre o limbă în care a numi un anume act sau un anume organ nu e mai grav decât să spui *furculiță)*

Zilnic îmi propun să nu mai văd pe nimeni, să nu mai accept nici o întâlnire. Pe urmă sună telefonul, și cineva pe care mi-e cu neputință să-l trimit la plimbare atentează la timpul meu, vrea să-l înhațe și să mi-l fure.

Când eşti străin în sânul unei națiuni pe care-ai adoptat-o de voie sau de nevoie, nu-i mai vezi, după un timp, decât defectele și devii orb la virtuțile pe care aceste defecte le presupun. Nu mai disting decât părțile negative ale francezilor – dar încep să redevin echitabil față de ei de când mă asaltează compatrioții mei: pe lângă defectele lor, ale francezilor sânt floare la ureche!

Nimeni nu e mai religios decât mine. Nici mai puțin religios. Sânt în acelaşi timp mai aproape și mai departe de Absolut decât oricine.

Judecând după tineri, asistăm la *nietzscheizarea* Franței.

De ani de zile nu scriu decât despre virtuțile indiferenței, și nu e zi în care să nu fac o criză de furie care, dacă n-aș reprima-o, ar îndreptăți o internare. Din fericire, aceste dispute violente se petrec între mine și mine, dar, la drept vorbind, întotdeauna din cauza cuiva. Încă nu sânt capabil de un imaginare; delirurile mele nu sânt lipsite de obiect.

Să vezi cum o sală întreagă admiră din oficiu, să-i vezi pe toți acești tineri care se tem să aibă o opinie, care se tem că s-ar putea să nu le placă ceea ce trebuie să placă. Îți vine să te-ntrebi dacă gloria la Paris nu e mai joasă, calitativ, decât cea de oriunde, și dacă pofta de a fi cunoscut nu ține de vreo infirmitate.

Un pasionat care nu știe în ce să-și investească pasiunile, de ce să le agațe.

Dacă toate orele pe care le consacru altora le-aș folosi ca să mă cunosc mai bine, calea spre adevăr, spre adevărul propriei mele ființe, ar fi liberă.

Jena pe care-o simt de fiecare dată când sânt întrebat ce fac. Lumea încă n-a înțeles că sânt inapt pentru „făcut“, că tot ce fac e să las timpul să treacă, în fapt să trec împreună cu el…

M-am gândit din nou cât de util e dușmanul. Cu o condiție totuși: să fie un *bun* dușman, adică să nu ne slăbească o clipă, să fie gata să semnaleze, să dezvăluie cea mai mică slăbiciune a noastră.

Mai devreme sau mai târziu, trebuie să suporți consecințele ideilor tale, adică să *plătești*. Atunci, și numai atunci, opera se întoarce împotriva autorului ei. Mă gândesc la S.B., care seamănă tot mai mult cu personajele sale: este revanșa lor; îl silesc să decadă, să coboare la fel de jos pe cât le făcuse el să coboare.

Am vorbit destul despre imposibilitatea teoretică de a trăi; acum mi se pare că această imposibilitate a devenit practică. Dar nu a fost așa dintotdeauna? Când oare m-am implicat, când oare mi-am asumat *direct* ființa?

Scepticismul meu nu e decât transcrierea teoretică a neurasteniei de care sufăr.

Dovada *că probitatea* – ca să vorbim ca Rivarol – definește limba franceză este că subjonctivul abundă aici mai mult decât în alte limbi. Franceza sau respectul pentru incertitudine.

23 septembrie. Ieri-seară, era, să zicem, beat. A vorbit, pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios, de „opera“ lui. Opera mea în sus, opera mea în jos. – în fond, toți scriitorii fac la fel, iar asta îi pierde. Simt niște prizonieri, niște sclavi orbiți de ceea ce fac. Ce se mai minunează! „Am o operă“, repetă fiecare, neîncetat. Or, modul cel mai sigur de a strica, de a rata această operă este să te gândești întruna la ea. Trebuie să scrii pentru a spune ceva, nu pentru a realiza o operă. Totul se degradează dacă e făcut *cu gândul* la o carte. Are valoare doar ceea ce este gândit pentru sine, ceea ce nu se adresează *nimănui.*

Mi-e imposibil să știu dacă mă iau sau nu în serios. Drama detașării este că nu-i poți măsura progresul. Înaintezi într-un deșert și nu știi niciodată unde-ai ajuns.

Mă gândesc la H.M. care se face că nu știe ce se scrie despre el, când în realitate nu-i scapă nimic. Până și singurătatea e la el o strategie; cu aerul că trăiește pe altă planetă, câștigă mereu aici, pe pământ. I se potrivește cunoscuta vorbă, spusă despre un mai știu cine: „X e un sihastru la curent cu mersul trenurilor“.

Se vorbea deunăzi despre succesul la femei al anumitor autori. O tânără, citând numele lui X, se mira că o femeie poate accepta să se culce cu el, chiar dacă îl admiră. Nu-și putea imagina actul fizic cu un asemenea burtos, buhăit și congestionat. Cred că am găsit răspunsul. Un scriitor care a reușit, care e celebru, face figură de *cuceritor.* Iar X este unul: a câștigat o bătălie, și-a zdrobit adversarii. E un învingător, își *dictează* condițiile. E aici o lege străveche, de care femeile ascultă în mod inconștient. E vorba, din partea lor, de *consimțământul la viol.* Când apărătorii capitulau, cetatea era predată inamicului: chiar dacă îl urau, femeile, în forul lor lăuntric, îl admirau. Era

câștigător. Scriitorul cu un fizic hidos exercită același gen de fascinație. Și el, în felul lui, e stăpânul Cetății.

Am patima indiferenței.

Extazul e lucrul pe care toți îl caută prin toate mijloacele – iar singurul extaz adevărat nu se obține decât prin renunțare. Renunțarea nu e un „mijloc“; renunțarea e „totul“.

Din când în când, un tânăr îmi scrie. Nu știu ce să răspund. De fiecare dată în legătură cu *Tratatul*. Degeaba am

„făcut“ mai multe cărți, doar una este cunoscută; celelalte, poate mai bune, nu interesează pentru că sânt mai puțin isterice. Lirismul deșănțat trece drept forță, iar retorica e confundată cu energia.

Nu vreau să le fac cititorilor mei nici o concesie, nu vreau să mă las prins în propriul meu joc ca să le fac plăcere. Avantajul de a nu fi avut succes este să-ți poți vedea de drum netulburat, să nu te lași oprit de chemări sau reproșuri. Nu trădăm pe nimeni, cu excepția acestor câțiva cititori care nu vor sau nu pot să ne urmeze, care-au rămas la o anume imagine a noastră, de care nu vor să se desprindă. Să continuăm fără ei. Mi-ar fi rușine de altfel să am o *clientelă*. Discipolul este coșmarul meu. Nu i-aș ierta pe cei care m-ar imita. Prefer un dușman decât un tovarăș de drum.

Iar ceea ce-mi displace mai mult ca orice e să mă recunosc și să mă regăsesc în cineva.

Numim pe cineva prieten *vechi* atunci când constatăm că nu mai avem nimic să ne spunem.

La fiecare întâlnire, constat că nu mai am aproape nimic în comun cu oamenii pe care-i frecventez – ar trebui să spun cu oamenii în general.

Nu există deosebire fundamentală între o prietenie veche și o căsnicie veche: în amândouă cazurile, aceeași uzură, același neant.

Din toate părțile mi se reproșează că nu produc nimic, când la mine sterilitatea e postulată; ba e chiar modul meu de „realizare“.

Omul care mă deprimă cel mai mult e mulţumitul de sine. Nu pot să-l înţeleg, reuşita lui îmi pare ireală, orgoliul lui, ridicol sau dement, chiar dacă toţi îl consideră legitim. Căci pentru mine orice reuşită exterioară este mai rea decât un eşec, şi mi se face milă de toţi cei care izbândesc după măsura lumii acesteia.

Când veghez noaptea târziu, sânt bântuit de geniul meu cel rău, cum a fost Brutus bântuit de-al său înainte de lupta de la Filipi…

Un prieten nesincer şi care se interesează de noi doar ca să ne spioneze e mai rău decât un torţionar.

Regulă generală: orice prieten este invidios. Aproape că ne pizmuieşte şi pentru defectele noastre.

Când cineva îmi place, e aproape totdeauna pentru înfrângerile – şi numai uneori pentru reuşitele lui.

24 septembrie. De zece zile e o vreme atât de frumoasă, încât ideea de a fi la Paris mă torturează în fiecare clipă.

Toată dimineaţa am rumegat reproşurile pe care mi le-a făcut ieri M.E.: Ce se-ntâmplă? De ce nu mai scrii? etc. etc. Ar fi trebuit să-i răspund că Wittgenstein n-a scris în totul decât un sfert din cât am produs eu, şi că în comparaţie cu el, cu E., W. nu e decât un biet ratat – dacă numărul cărţilor e unicul criteriu. Dar am tăcut, căci, în mod vizibil, era prea mulţumit de sine ca să poată suporta fără să reacţioneze o cât de mică insinuare vexantă.

Mi-am impus *concizia*; – prietenii, în loc să-mi mulţumească, nu încetează să mi-o reproşeze ca pe o crimă.

Ce mi-a făcut M.E. în astea trei săptămâni, am meritat-o, măcar ca pedeapsă pentru ce i-am făcut eu lui Mircea Zapraţan, la Sibiu, acum vreo treizeci de ani. O noapte întreagă, i-am reproşat că-şi iroseşte talentul prin cârciumi, că nu citeşte şi nu scrie nimic, că e un „Zongoramester“[56]?) în bordelul lui Tilea; ca un torţionar, l-am hărţuit fără să-l slăbesc: credeam că răsucindu-i cuţitul în rană fac o faptă caritabilă, că-l ajut să-şi revină etc. La ora 5 dimineaţa, a izbucnit în plâns. A fost singurul rezultat al

rechizitoriului meu. Crezusem că mă port ca un prieten: în realitate, n-a fost decât un exercițiu de cruzime; mă folosisem de M.Z. pentru a da frâu liber nevoii de a mă afirma nepedepsit prin sarcasm. Ceea ce pățesc acum e un act de justiție, și nu sânt omul îndreptățit să se plângă.

Doar Anticii trebuie citați în legătură cu moartea; – creștinii i-au denaturat sensul. — Cum a stricat totul, Mântuitorul ăsta!

24 septembrie. — Vizita lui R.F., profesor de franceză la universitatea din Buffalo. Origine poloneză. Părinții i-au murit la Auschwitz. În 1942, este deportat. Avea doisprezece ani. Într-o gară, sare din tren și se urcă într-un marfar. Când trenul *lui* (cu deportați) pleacă, îl *cuprinde spaima*; se află într-un vagon plin cu saci de cartofi. Supraviețuiește mâncând cartofi – apoi ajunge la Toulouse unde lucrează într-o fermă. După Eliberare, pleacă în America unde face tot felul de meserii…

Îmi spune că e mulțumit, că are o nevastă drăguță, că America îi place, că e bine plătit – contrariul a ceea ce povestesc intelectualii americani de origine europeană, mai toți niște înăcriți. Căci o fire optimistă poate face minuni: el, care avea motive să fie disperat, nu e defel. Te *naști* fericit sau nefericit.

Farmecul poeziei contemporane stă în arbitrarul absolut al imaginii.

O rețetă eficientă ca să-ți impui modestia: amintește-ți mereu că în fond tot ce ți se întâmplă nu este un *eveniment* decât pentru tine.

„Vasăzică te-ai *resemnat*?“ îmi spune E.I. — Nu, dar am *crize* de resemnare.

Cât *viitor neîmplinit* e în trecutul meu!

Strigătul se potrivește cel mai bine firii mele, dar mi-am pierdut și obiceiul, și pofta de a striga. Sânt la antipodul lirismului. Singurele mele raporturi cu poezia se datorează dorinței mele de a plânge, și ea însă destul de rară și din ce în ce mai puțin *exaltantă*.

25 septembrie. După miezul nopţii. Adineauri, făcându-mi plimbarea în jurul grădinii Luxembourg, mă gândeam că există în mine un gust pentru negaţie extrem de pronunţat, din care derivă toate celelalte înclinaţii ale mele, în primul rând cea pentru mistică. Totul mă plictiseşte, afară de ideea de a distruge această lume.

Lucrul cel mai greu pentru mine e să concep *proiecte* şi să cred în ele. Dacă din când în când îmi fac vreunul, e numai din raţiuni practice.

Un papă care şi-ar pierde credinţa şi ar părăsi Vaticanul după ce şi-ar mărturisi ateismul urbi et orbi…

Încercat să-i recitesc pe Suso, Tauler şi chiar unele texte ale lui Eckhart (*Cartea mângâierii divine)* –, nu am putut; e o formă de mistică pe care-am depăşit-o. Acest zeu prea personal al creştinismului nu-mi mai spune nimic, şi nici această fervoare directă, lirică, cvasierotică, şi care mă încânta atâta în altă epocă a vieţii mele. După ce-ai frecventat o vreme budismul, e cu neputinţă să revii la dulcegăriile creştine (cu excepţia lui Meister Eckhart, în ciuda celor spuse mai sus). Ai nevoie de ceva mai impersonal şi de asemenea mai radical, aş spune mai *definitiv*…

Neputinţă de a scrie. Dau înapoi în faţa oricărui *subiect.*

Fără cvasipermanenţa bolilor mele fizice, aş cădea într-un marasm pe care l-ar putea invidia cel mai expert dintre fachiri.

Henri Thomas mi-a povestit, cu mulţi ani în urmă, că într-un cimitir normand a văzut un mormânt purtând inscripţia: X, născut la… mort la… – iar dedesubt: *Proprietar.*

Citit un articol despre distrugerea ghetoului din Varşovia. Eroismul evreiesc de aici are mult în comun cu cel din lupta împotriva lui Adrian, Vespasian şi Titus. La distanţă de aproape două mii de ani. Ce vitalitate!

Mă gândesc la prietenul meu X, călugăr, care venea la Paris ca să se consulte cu notarul *său.*

Valéry îi reproșează lui Nietzsche că a fost mai mult om de litere! Valéry, care, în ciuda pretenţiilor, nu era *decât* asta!

Bat clopotele. Pare atât de ciudat, la Paris. Prin ele trecutul se tânguie, dând în acelaşi timp un avertisment prezentului şi un ultimatum viitorului.

Procrastinaţie. Pasiunea amânării împinsă până la manie. Nu respir decât atunci când las lucrurile pe mai târziu. Această senzaţie de libertate e însă efemeră; se preface repede în remuşcare, şi mă apucă disperarea că n-am făcut lucrul pe care ar fi trebuit să-l fac, chiar fără a crede în el.

Acest scriitor care, de ani de zile, în cronica pe care o scrie săptămânal, invocă ceasul morţii sale; ceea ce nu-l împiedică să fie părtinitor şi să cedeze unor toane de mahalagioaică.

Ideea morţii nu ne face mai buni; ea înmulţeşte şi agravează dificultăţile deja existente făcându-ne şi mai incapabili să le rezolvăm. Asta se constată uşor la inşii obsedaţi de ea: totul le e mai greu decât altora. De ce? Pentru că se gândesc mai mult la *moarte* decât la moartea *lor.*

Gândul la propria moarte ne face buni câteodată, meschini cel mai adesea; nu-i de mirare: ne aplecăm asupra intereselor noastre personale, ne preocupăm de propria persoană, ne înfundăm în spaime lipsite de încărcătură metafizică – pe când moartea în general e susceptibilă să ne influenţeze mult mai radical gândirea. E distanţa ce separă contemplarea unui mormânt de contemplarea unui cimitir.

Cum funcţionează spiritul meu atunci când se desprinde de cuvinte? Care-i este identitatea? *Cine* este el? Dar mai există oare?

Blestemul meu: îmi place să iau o carte în mâini şi totdeauna deschid cu bucurie o carte, *orice* carte. Dar bibliotecă nu am: e mântuirea mea.

Am avantajul de a putea să nu citesc cărţile în vogă. Le parcurg, ce-i drept, după ani de zile, când entuziasmul faţă de ele s-a răcit. împărtăşesc adesea decepţia foştilor amăgiţi, dar nu întotdeauna.

Îmi este imposibil să-mi precizez sentimentul faţă de cărţile mele. Îmi aparţin şi totuşi… Sânt nevoit să mă gândesc la ele şi să le judec, căci oamenii îmi vorbesc despre ele; dar cât de liber, cât de eu însumi aş fi dacă ele n-ar exista, dacă timpul pe care l-am pierdut ca să le scriu îl foloseam ca să mă detaşez, senin, de lume şi de mine însumi!

Am depăşit rând pe rând toate lucrurile, dar nu am depăşit universul; – am depăşit universul, dar nu şi lucrurile.

Din cele două propoziţii, care-i adevărată? Care exprimă starea în care mă aflu, etapa la care am ajuns?

Habar nu am, habar nu am.

Nu trebuie să scrii şi mai ales să publici decât lucruri care dor, de care cititorul să-şi aducă aminte. O carte trebuie să scormonească răni şi chiar să le provoace. Trebuie să fie la originea unei tulburări *fecunde;* dar mai presus de toate o carte trebuie să fie un *pericol.*

Am tulburat câteva fiinţe – dar nu am mântuit nici una. Dacă nu cumva tulburarea e un simptom de mântuire.

29 septembrie. În sfârşit respir: a revenit vremea proastă.

Dorința de a părea inteligent sporește capacitățile unui intelect. Orice vanitate stimulează. Cei lipsiți de așa ceva rămân sub posibilitățile lor, își lasă neexploatate o parte din talente.

(Adineauri, l-am întâlnit întâmplător pe X, pe care nu l-am mai văzut de ani de zile. Am petrecut împreună ceva mai mult de-o oră, timp de care a profitat ca să se laude; și, tot încercând să spună despre sine lucruri interesante, a izbutit, în parte, bineînțeles. Ar fi fost mult mai plicticos și penibil dacă și-ar fi adresat numai laude *rezonabile.* Exagerând, s-a apropiat mult de spirit, a fost chiar pe punctul de a-l avea.)

Peste tot, nu vezi decât tineri. Copii subvenţionaţi, ieşiţi din alocaţii familiale. Au ceva ireal: carne pentru bani. Cred că această carne nu valorează nimic. – înainte, se procrea din convingere sau din întâmplare; azi, pentru alocaţii şi pentru a plăti impozit mai mic. Acest exces de mercantilism nu poate să nu dăuneze calităţii spermatozoidului.

Dacă m-a pasionat atâta soarta germanilor și a evreilor, e pentru că, sub semnul aceleiași fatalități, tot ce fac se întoarce împotriva lor. Au fost mereu victimele a ceea ce iubesc mai mult. Nici unii, nici alții nu sânt *diplomați.*

(Fatalitatea la evrei: au jucat un rol considerabil în instaurarea comunismului, l-au îmbrățișat cu o fervoare cvasireligioasă: dar comunismul, o dată instalat într-un loc, i-a zvârlit cât colo după o vreme. Astfel, întotdeauna și-au *plătit* scump entuziasmele, ca și germanii visele de mărire.)

Despre Susan Soca[57]
„Zei ce sălășluiesc mai sus de rugăciune Au dat-o ăstui tigru, Focul“.
(Borges)

Verhängnis (= fatalitate, decret al Providenței, lucru funest), cuvântul care-mi place mai mult decât oricare altul din limba germană.

După o lună de timp frumos, cer acoperit. Mă simt bine în tovărășia norilor; – când îi privesc cum lunecă deasupra mea, îi simt aproape atingându-mi creierul.

Lamentație și deriziune – activitățile pentru care am cele mai multe aptitudini.

În războiul Troiei, sânt tot atâția zei și de o parte, și de cealaltă. E o viziune justă, de care modernii sânt incapabili, ei care vor ca „dreptatea“ să fie de o singură parte. Homer era cu mult mai obiectiv.

Tot ce ține de biologie îndreptățește în egală măsură uimirea și cinismul.

2 octombrie. Jackson Mathews m-a dus azi-dimineață la biserica rusă din strada Daru. Mișcat, răscolit adânc de slujbă, de *voci.* E prima oară în viață când am simțit oarece mândrie că sânt *ortodox.*

Surâsul lui interminabil.

Era expert în „la ce bun“.

(Neurastenia este automatismul lui „la ce bun“.)

Dacă există vreun lucru îndreptăţit pe lumea asta, e tocmai acest refren interogativ.

I-am scris unui teolog japonez care trăieşte, pare-se, într-un loc izolat, că pierderea singurătăţii e lucrul cel mai rău ce ni s-a întâmplat după pierderea paradisului. Cât îl invidiez pe omul ăsta care cu siguranţă nu cunoaşte flagelul vizitelor!

3 octombrie 1966

Aseară pe la ora 23 m-am întâlnit cu Beckett. Am intrat într-un bar. Am vorbit de una şi de alta, despre teatru, apoi despre familiile noastre. M-a întrebat dacă lucrez. Îi spun că nu, şi îi explic ce influenţă nefastă are budismul, de care nu mă pot desprinde, asupra activităţilor mele de scriitor. Filosofia hindusă are asupra mea efecte anestezice. Apoi îi spun că am ajuns să suport consecinţele teoriilor mele, că m-am *convins* eu însumi de ceea ce am scris şi că am devenit discipolul *meu*. Şi că dacă aş vrea să redevin scriitor ar trebui să refac în sens invers drumul pe care l-am parcurs.

Aveam probabil ceva jalnic şi trist, pentru că, despărţindu-ne, Beckett m-a bătut de două ori pe umăr, cum îi faci, în semn de simpatie, unui ins care se crede pierdut şi pe care vrei să-l asiguri că nu trebuie să-şi facă griji, că totul e-n regulă. Într-adevăr, meritam milă şi încurajare. Cât sânt de dezarmat în lumea asta! Iar mai grav e că nu văd de ce n-ar trebui să fiu.

4 octombrie 1966. I-am spus ieri-seară lui Beckett că uriaşul, imensul volum al lui Sartre despre Genet e un fenomen la fel de monstruos ca Auschwitz-ul.

Puţinul pe care îl fac, îl fac în ciuda a ceea ce *ştiu*. Să-mi fie ştiinţa mea un duşman? Al meu nu, dar al *actelor* mele, cu siguranţă. Nu am vocaţie de fachir, deşi, în absolut, ca tatonia îmi pare o extremitate de dorit şi legitimă.

Poziţia metafizică prin excelenţă – omul care meditează ar trebui să imite anumite reptile şi să se încolăcească în juru-şi, la nesfârşit.

Atâta am vorbit de rău viața, încât acum, dorind să-i fac dreptate, găsesc numai cuvinte care sună fals.

Mă gândesc dintr-odată la acel film despre cariera lui Churchill. Se văd în el, pe la 1924, câteva scene ale vieții germane din epocă, în special o manifestație nazistă: Hitler apare în prim-plan și are exact aerul unui nebun în ospiciu, cu privirile rătăcite, cu trăsături crispate și demente, cu chipul *căscat.* Un glonte bine țintit ar fi salvat milioane de vieți. Dar Providența a ocrotit monstrul și i-a dat zile…

Față de tot ce este important – începând, cum e normal, cu Dumnezeu – nu poți avea decât o atitudine echivocă.

O prietenă englezoaică scrie o teză despre autobiografie. Nu are nici un sens. Ce altceva este o operă, oricare operă? Scriitorul obiectiv e cel care-și ascunde eul; cel subiectiv, și-l etalează. Însă în ultimă instanță amândoi vorbesc numai despre ei înșiși. Un scriitor care vorbește despre altceva decât despre sine comite un abuz.

Cel mai mult îmi plac suspinele impersonale, durerile fără *nume.*

Nu știu expresie mai plină de sens decât a fi „lovit de Soartă“, de un zeu complet anonim, de un zeu fără cap dar care se scrie cu majusculă pentru a arăta limpede *cui* ține locul.

Vanini – filosof libertin care-a sfârșit pe eșafod în 1618 (?) la Toulouse, care a simulat credința și a făcut apologia mai multor religii și a mai multor ordine din interiorul creștinismului – din interes dar și pentru a le putea săpa dinlăuntru –, în fine, un adevărat napolitan. Am o poftă grozavă să-i citesc *Dialogurile.* Un filosof decapitat pentru crima de ateism.

Timp de secole, oamenii au luptat și și-au riscat viața pentru a se elibera de Dumnezeu. Noi însă, la mijlocul secolului XX, regretăm lanțurile reprezentate de El și nu știm ce să facem cu o libertate pentru care n-am făcut nici un sacrificiu, pe care nu am cucerit-o noi. Sântem moștenitorii ingrați ai ateismului eroic, epigonii revoltei, o masă de rebeli care deplâng în taină dispariția „superstițiilor“, a „prejudecăților“ și a vechilor „spaime“.

4 octombrie 1966

Când trag un pui de somn la amiază, de îndată ce mă trezesc încep să fredonez refrene de muzică ţigănească maghiară. Asta mă readuce instantaneu în plină Europă centrală şi dezgroapă o mulţime de amintiri.

Violonistul, actorul, oratorul etc. – mi se pare de necrezut că un om care se respectă poate dori şi accepta aplauze.

Poţi să te gândeşti în fiecare zi la moarte şi totuşi să „perseverezi în fiinţă“; nu la fel se întâmplă dacă te gândeşti mereu la *ceasul* morţii tale; cel care n-ar avea în minte decât această clipă ar comite un atentat contra tuturor celorlalte.

Borges a scris un poem despre tangou. îl înţeleg. „Daţi-mi tangoul meu cel de toate zilele!“, îmi vine să strig. Port în mine o Argentină secretă.

Nu ştiu de ce îmi fac atâta sânge rău din cauza traducerii cărţilor mele. Traducătorii mei (cu excepţia lui Marthiel) au întotdeauna aerul că-mi fac un hatâr, o concesie: traduc orice, dar când e vorba de mine, se repetă aceeaşi poveste: ai zice că fac un sacrificiu, că pierd averi ca să mă facă cunoscut. Pentru mine, toată povestea asta e umilitoare la culme şi m-am săturat de ea până-n gât. Dacă volumaşele mele valorează ceva, vor fi traduse cândva; dacă nu, de ce să mă agit pentru ele? Oricum nu *câştig* nimic de pe urma lor: nici bani, nici altceva. Trebuie să curm aceste sâcâieli ce mă scot din sărite şi mă otrăvesc inutil. Să-mi păstrez veninul pentru o cauză mai bună!

Adio renunţării.

Dorinţa renaşte veşnic din ea însăşi. Este o nebunie să-ţi închipui că o poţi birui. Natura ei ţine de bolile incurabile. Dorinţa este INCURABILĂ.

Am (re) citit „Paleontologie“, în numărul pe octombrie al *N.R.F.* Acest text, pe care îl socoteam prost, e mult mai bun decât credeam. Nu este clar decât în aparenţă; în realitate, am vârât în el tot felul de lucruri, iar la citire mi s-a părut obositor. Probabil că şi este.

Dacă există un ratat al absolutului, acela sânt eu. O spun cu toată mândria de rigoare.

Dacă există un domeniu în care omul a *inovat*, acela e, cu siguranţă, teama: omul a şlefuit-o, a diversificat-o, a transfigurat-o, a adâncit-o. Invenţia lui cea mai originală e teama *fără motiv,* teama continuă, de fiecare clipă, teama ce şubrezeşte spiritul (sau mai curând emană de la un spirit şubrezit).

Nu ştiu pe nimeni (nici măcar E.I.) care să fie mai *atins* ca mine în esenţa lui. În cazul meu, a exista echivalează cu un triumf de fiecare clipă asupra mea însumi. Probabil am prins gust pentru această luptă şi aceste victorii. Căci altfel nu ştiu cum aş putea să explic faptul că am dus-o atâta.

5 octombrie. Astă-seară, făcându-mi obişnuita plimbare în parcul Luxembourg, am fredonat întruna refrene spaniole, destul de tare pesemne, pentru că toţi întorceau capul. Era una din acele crize în care exaltarea e mai puternică decât deprimarea. Cei din jur mă credeau probabil nebun sau poate *un fericit* (nu al pământului, ci Dumnezeu ştie al cui). Şi, într-un sens, eram fericit. Căci am putut retrăi cu gândul, întreagă, noaptea aceea de la Talamanca, atunci când, pe la ora trei sau patru, m-am sculat brusc şi m-am dus pe stâncile abrupte ce domină marea cu gândul *s-o isprăvesc.* Eram în pijama, cu un impermeabil negru pe deasupra; am rămas pe stânci mai multe ceasuri, până când lumina a venit să-mi alunge gândurile negre. Însă chiar înainte de răsăritul soarelui, frumuseţea peisajului, agavele de pe drum, zgomotul valurilor, cerul, totul mi s-a părut atât de frumos încât *proiectul* meu mi s-a părut neavenit şi în tot cazul pripit. Dacă totul este ireal, peisajul ăsta e şi el ireal, îmi spuneam. E posibil, e chiar adevărat, mi-am răspuns; dar această irealitate îmi place, mă farmecă, mă consolează. Frumuseţea nu e o iluzie completă: e o iluzie ştirbită, un *început* de realitate.

6 octombrie 1966. Şase ore de mers în regiunea Dourdan sub un soare suportabil şi pentru mine. Tot timpul, senzaţia că sânt fericit, că nu doresc nimic altceva, că nu mai aştept nimic de la lucruri sau de la oameni, de vreme ce totul îmi e *dat.* Ce contrast între această delicioasă oboseală fizică

şi ursuza trudă intelectuală! Numai atunci când sânt la acelaşi nivel cu natura sânt fericit.

Inşi cu mult mai avuţi decât mine îmi cer scrisori de recomandare pentru diverse fundaţii străine. De când trebuie cerşetorii să fie garanţii celor care n-au cerşit niciodată?

Mă apăr tot mai hotărât de pericolele poeziei. Evoluez în sens opus *Tratatului,* al cărui stil lamentabil, contaminat de lectura romanticilor (englezi în special), mi-l reproşez şi acum. Să nu cedez ispitei lirismului, să mă eliberez de damfurile nietzscheene, iată la ce aspir; de altfel, în parte am reuşit. Nevoia de rigoare e mai puternică la mine decât isteria; mai exact: *vreau* să fie mai puternică.

Giza s-a măritat în Argentina. Trebuie să-i scriu ca s-o felicit, eu care consider căsătoria o instituţie de-a dreptul odioasă. Dar trebuie să fiu caritabil şi să încerc să-mi imaginez fericirea cu ochii celorlalţi. Să-mi convertesc aversiunile în norme, să-i sâcâi pe ceilalţi cu neputinţele mele sânt obiceiuri de bădăran: dar asta am fost toată viaţa.

Întotdeauna m-am înţeles bine cu cei câţiva spanioli pe care i-am cunoscut: toţi erau puţin cam nebuni, iar nebunia lor era autentică, nu simulată, nici literară; pe scurt, n-avea în ea nimic *parizian.*

Din câte ştiu, nu s-a subliniat îndeajuns importanţa sinuciderii la Dostoievski. Totuşi, după umor, e aspectul care m-a frapat la el cel mai mult.

8 octombrie – Puţin înainte de miezul nopţii. Angoasă. Simt că e de origine organică şi că nu am nici o putere asupra ei. Umilinţa de a nu-i putea rezista, de a mă lăsa înghiţit de ea.

Trupul îmi e stăpân. Mi-o arată crizele mele, indiferent de natura lor. Orice *intensitate* e însoţită la mine de o modificare în organism, de o tulburare ce se produce în el şi care adesea se transformă în dezechilibru; – un dezechilibru *pozitiv,* câteodată.3

Orice neofit te calcă pe nervi. De îndată ce un ins se converteşte la ceva, e bine să nu mai ai de-a face cu el. Credinţa ca factor de ruptură.

Nu ştiu cum se face, dar pentru mine totul e greu, orice gest, cel mai elementar, capătă proporţiile unei probleme. M-am născut în dificultate, în ea trăiesc, în ea perseverez: e condiţia mea naturală. Nimic mai normal pentru mine decât să mă simt stingherit, să mă simt izolat şi străin de orice.

9 octombrie – Duminică după-amiază
Urâtul se ridică până la cer.

Un jurnal (Tagebuch) te împiedică poate să lucrezi; în schimb îţi este util, înlocuieşte cu folos un prieten. Să te poţi lipsi de confident – tot e ceva.

Azi-dimineaţă, din nou la biserica rusă, cu Jackson Mathews care vine în fiecare duminică. Ascultând acele voci profunde, venite din alt timp, le-am simţit din nou influenţa binefăcătoare. Într-un sens, e ca o reîntoarcere în copilărie. Nu sânt credincios; să fi fost pe când eram copil? Mi se pare că nu am fost la nici o vârstă a vieţii. Oricum, e o *încercare* de a-mi regăsi rădăcinile. Încerc să mă regăsesc.

„Lebensgefühl“[58]-ul meu: tot ce se întâmplă nu e decât un joc absurd, abia agrementat de o vagă intenţie demonică.

(Tot ce vine de la Demon are un sens, fie şi negativ, un ţel, fie şi distructiv. Târăsc după mine prea multe îndoieli ca să pot crede sincer în Bine sau în Rău, ca să recunosc supremaţia unuia sau altuia.)

„Mă simt într-o asemenea stare încât, dacă aş fi scufundat sub apă, nu ştiu dac-aş face vreun gest ca să revin la suprafaţă“. (Keats într-o scrisoare către Benjamin Bailey, 1 iunie 1818.)

Scrisorile lui Keats sânt atât de frumoase, poate cele mai frumoase din literatura engleză, pentru că sânt, toate, marcate de vecinătatea morţii.

La Paris, singurul mod de a rămâne tu însuţi e să nu-ţi pese de lucrurile în vogă. De îndată ce te pui la acelaşi diapazon cu oraşul, eşti pierdut.

Dacă totuşi apreciez ceva la mine, este că reuşesc să înfrunt zilele cu viziunea pe care o am despre viitor. Presimt, simt, ştiu ce soartă îl aşteaptă

pe om, spre ce destin se îndreaptă – şi totuşi, de bine de rău, izbutesc să mă târăsc mai departe; – în schimb, mi se pare că un altul n-ar izbuti, că numai eu pot să îndur această viziune. Poate că mă înşel. Dar dacă ceilalţi ar zări ce zăresc eu!

Deşertăciunea Progresului: orice nouă achiziţie presupune o pierdere, o renunţare, o respingere a lucrului pe care îl înlocuieşte. Aproape niciodată câştigul nu compensează pierderea. Dar acest fals câştig este inevitabil, îi seduce pe toţi, nimeni nu îndrăzneşte să-l dispreţuiască, astfel încât se poate spune că Progresul este fatal, dar fatal ca o boală, ca un flagel, ca un dezastru. (Electricitatea a fost salutată ca o binecuvântare; totuşi, cele mai multe dintre grozăviile de care suferim se trag de la ea. Câtă dreptate aveau ţăranii de la noi s-o considere, în momentul când le-a fost impusă, ca o lucrare a Diavolului.)

Franţa „înapoiată“ de dinainte de război e pe cale de dispariţie; se modernizează vertiginos, în detrimentul geniului ei.

Adevăratul orgoliu este atât de rar că merită să ne-nclinăm în faţa lui de fiecare dată când îl întâlnim.

Suportăm umorile unui ins, nu şi pretenţiile lui.

Orice lucru important care ni se întâmplă, succes sau eşec, este important doar pentru noi, să nu uităm asta niciodată dacă vrem să înţelegem purtarea celorlalţi faţă de noi. Ceea ce pentru noi este un eveniment, în ochii prietenilor şi chiar ai duşmanilor noştri e un fleac. Ca să evităm infatuarea sau acreala, n-avem decât o cale: să socotim, tocmai, că nu ni se poate întâmpla nimic important, că ceea ce numim eveniment e doar un accident mai mult sau mai puţin derizoriu. — Iată un lucru simplu, evident, şi totuşi irealizabil, datul individului fiind să exagereze totul: a te bucura şi a suferi înseamnă să idealizezi nişte nimicuri, să umfli nişte bagatele.

Poetul care a spus cele mai profunde lucruri despre poezie este Keats, în scrisori. Infinit mai lucid decât oricare dintre contemporanii săi, inclusiv Coleridge, şi chiar decât romanticii germani, inclusiv Schlegel şi Novalis.

Înclinat din fire spre resentiment, cedez adesea la apelul său, îl clocesc îndelung, și mă opresc doar când *îmi amintesc* că l-am invidiat pe cutare sau cutare înțelept, că am dorit chiar să-i semăn.

11 octombrie. Ora 2 noaptea. Liniște aproape absolută. O, dacă toți oamenii ăștia ar continua să doarmă la nesfârșit! Sau dacă omul ar deveni din nou necuvântătorul care a fost!

Aș iubi fără nici o rezervă naivitatea dacă ar putea fi deosebită întotdeauna de prostie.

Impertinența e trăsătura esențială a parizianului și probabil a francezului în general, cu excepția momentelor când *uită* că e francez; ceea ce i se întâmplă câteodată.

O să-mi scriu pe ușă:

Orice vizită este o agresiune, sau
Nu intrați, fie-vă milă.
sau
Orice chip mă deranjează, sau
Nu sânt acasă niciodată, sau
Blestemat fie cel care sună.
sau
Nu cunosc pe nimeni.
sau
Nebun periculos.

Sânt uluit cât de mulți pisălogi se vântură sub soare. Ce avem să ne spunem unul altuia? Cruțați-mi singurătatea, îmi vine să strig. Pentru că n-au știut să și-o apere, atâția prieteni au ajuns niște fantoșe, niște cârpe, niște caricaturi.

Tristețea duce la pălăvrăgeală. La fel orice altă stare din care nu putem ieși, inclusiv bucuria. (Deși, la drept vorbind, nu poate exista bucurie permanentă, pe când tristețea se permanentizează lesne și aproape automat.

Bucuria excesivă şi durabilă e mai aproape de nebunie decât tristeţea cea mai adâncă. Căci aceasta din urmă se justifică prin reflecţie şi chiar prin simpla observaţie, pe când cealaltă ţine de delir. Este imposibil să fim veseli prin simplul fapt de a trăi; e normal să fim trişti de cum deschidem ochii. Percepţia în sine poate provoca dezgustul: aproape toate animalele sânt triste… Doar şoarecii par veseli.)

Actul cel mai puţin *spiritual* e să creezi o operă şi să te legi de ea. Adesea mi se pare de neconceput că marii mistici au scris atâta, că au lăsat atât de multe cărţi. Credeau desigur că-l slăvesc pe Dumnezeu şi nimic altceva: lucru adevărat numai în parte, căci în cărţile lor vorbesc nu atât despre El, cât despre ei înşişi.

Nu există formulă sau *gând* care, analizat, cercetat în adâncime, să nu se prefacă în pulbere. Ar trebui să ne amintim de asta ori de câte ori sântem încântaţi de vreo frază bine adusă din condei.

În ordinea spiritului, prima pornire e una de orgoliu, a doua, mult mai importantă, de modestie. De obicei rămânem la prima.

Omul care nu moare la timp moare de două ori.

Poanta este moartea gândirii.

14 octombrie – Ieri, lungă discuţie cu un paznic de vânătoare, lângă *Bordes* (la patru kilometri de Cernay). Îmi povesteşte că pădurea a devenit ceva de neimaginat, că vin perechi care, în plină zi, se dezbracă la piele, şi că a surprins destui pe cale, cum zice el, să „şi-o pună“. Îi detestă pentru că are o fată de şaisprezece ani care a nimerit de mai multe ori peste amorezi în plină acţiune. Din răzbunare, a întocmit mai multe procese-verbale. Odată, un industriaş i-ar fi oferit o sută de mii de franci vechi ca să închidă ochii. El ar fi refuzat: industriaşul a fost condamnat la două luni cu suspendare, femeia la o lună. Altă dată, un domn l-a implorat să-şi retragă procesul-verbal, pentru că soţia lui, mamă a doi copii de liceu, fusese prinsă cu amantul în pădure. „Ce-ar spune copiii mei dacă ar afla?“ – Lucrurile se petrecuseră astfel. Paznicul trecea în civil. Îi vede pe cei doi mai mult sau mai puţin dezbrăcaţi, îi ocărăşte. Bărbatul îi spune să-şi vadă de drum. Paznicul pleacă acasă, îşi ia uniforma şi puşca după care se-ntoarce. Cei doi

îl imploră, dar el rămâne surd. Soțul înșelat vine la rândul lui să-l implore, ca să evite un scandal. Prea târziu. Grav e că paznicul, care pare un ins cumsecade, a prins gust pentru acest gen de spectacol: cu siguranță că pândește cuplurile, că spionează mașinile oprite pe drumeagurile din pădure. A devenit *voyeur.* Cu câtă voluptate îmi repeta: „Atentat la pudoare!“ E clar că era excitat. Pare totuși un ins de treabă, precis nu-i om rău, dar e vicios, neîndoielnic. Casa în care locuiește cu nevasta și cu fiică-sa e în plină pădure, destul de departe de sat. Probabil că se plictisește. Și se distrează pe socoteala acestor bieți parizieni care nu vor să riște să comită un adulter la hotel. Habar n-au ce-i așteaptă în sânul naturii. Este de necrezut ce puteri îi dă legea unui pârlit, care, cu un simplu proces-verbal, poate distruge o carieră și chiar o existență. Ar trebui să aibă dreptul să încaseze o amendă, nu să dea pe mâna justiției niște nevinovați, fie ei și industriași. Dar oamenii din popor nu au mai mult suflet decât ceilalți.

Hölderlin nu s-a dus să viziteze Grecia. Când vrei să reînvii niște zei morți, nu trebuie să bântui pământul călcat de pașii lor. Nu poți să-i readuci la viață decât de departe. Turismul taie orice legătură *vie* cu trecutul.

Plăcerea mea cea mare, când trebuie să tratez un subiect, e să citesc cărți fără nici o legătură cu el. Asta îmi dă un sentiment de libertate extraordinar – analog cu cel al unui elev care-și păcălește profesorul sau care scapă de o supraveghere neplăcută.

André Breton – fals spirit revoluționar, pozeur distins, contemporanul care s-a luat în serios mai mult decât oricine. Credea că certurile lui cu amicii erau evenimente *în chip obiectiv.* A știut să fie cineva având o operă oarecare.

Ești scriitor pentru că n-ai putut să fii orator… (După teoriile mele, toți bâlbâiții ar trebui să fie genii…)

Să ai ambiții înseamnă totuși ceva, înseamnă să vrei *să fii* mai mult decât un altul. Jocul penibil al ambițiosului ascunde așadar o fărâmă de dramă.

Orice om crede că ceea ce face el e dificil, că nu-i apreciat la adevărata valoare etc. etc. Alaltăieri, la țară, când i-am spus paznicului de vânătoare: „Aveți o meserie plăcută“, mi-a aruncat o privire furioasă. „Plăcută?“ mi-a zis el de parcă l-aș fi insultat. „Nu asta voiam să spun. *E grea dar* plăcută la precizarea mea, s-a calmat. Formula i-a plăcut; a repetat-o cu voce tare: „Grea dar plăcută“.

16 octombrie. Alcătuirea ca un soi de punte lungă din metal ridicată de-a lungul Senei, în fața Luvrului, e de o urâțenie insuportabilă și i-am simțit oroarea ca pe o insultă personală. Nu știam că țin atât de mult la acest oraș.

În Franța, medicii sânt acceptabili; în Germania, nuli.

Viața nu e posibilă decât în țările care au geniul mediocrității. Acolo media este excelentă. Poate că asta înseamnă *civilizația.*

Un gânditor nu ne interesează decât dacă ascunde drame sau umilințe.

Prolixitatea lui Kierkegaard. Senzație foarte precisă că nu se poate opri, copleșit fiind de o revărsare verbală câteodată insuportabilă (pentru cititor). Dar totul e salvat de patetism.

Prolixitatea e cel mai mare păcat… intelectual. Nici Platon nu a fost scutit de ea. Nu poți să-i rezişti decât tratând cuvintele cu dușmănie sau, și mai bine, silindu-te să fii leneș.

Tot ce e scris fără pasiune sfârșește prin a plictisi, chiar dacă e *profund*. Însă la drept vorbind nimic nu poate fi profund fără o pasiune vizibilă sau ascunsă. Ascunsă, de preferință. Când citești o carte, simți unde autorul a trudit, unde se screme și *născocește;* te plictisești împreună cu el, dar, de îndată ce se însuflețește, te cuprinde o căldură binefăcătoare, chiar dacă-i vorba de o crimă. N-ar trebui să scriem decât într-o stare de efervescență. Din nefericire, cultul *muncii* a stricat totul, în artă mai ales. De la el, de la acest cult, vine supraproducția, adevărat flagel, care e funest pentru operă, pentru autor, și chiar pentru cititor. Un scriitor n-ar trebui să publice, în cel mai bun caz, decât o treime din ce a produs.

Nu pot întreprinde ceva decât făcând abstracţie de viitor. De îndată ce mă gândesc la el, mă inhib. Într-atât îmi pare de neconceput.

Saint-Simon a numit-o pe Dna de Maintenon „sultana ratată“.

17 octombrie. Mama îmi scrie că a căzut într-o melancolie „despre care se spune că-i a bătrâneţii“. Ah, arterioscleroza noastră de familie! Mă simt şi eu expus, cu tot regimul pe care îl ţin. Ereditatea e cel mai cumplit soi de fatalitate din câte există. Când te gândeşti că soarta şi, mai grav, ideile tale, direcţia pe care au s-o ia, erau toate acolo, virtual, la întâlnirea dintre un spermatozoid şi un ovul! Cum să nu-ţi pierzi curajul? Adu-ţi aminte de asta în momentele când te iei prea în serios.

În creştinism, asceza este de neconceput fără credinţă; aici yoga n-ar fi posibilă. Pentru creştin, exerciţiul pur, disciplina în sine, detaşată de orice crez, ţine de aberaţie sau de nihilism.

Fiecare îşi face o idee despre sine; ideea asta e nebunie curată, câtă vreme nimeni n-o acceptă, şi nici măcar n-o înţelege, nu şi-o imaginează. Individul trăieşte însă cu ea, şi nu-şi dă seama că-i absurdă, că n-are nici o noimă, decât din când în când, în acele goluri, în acele paranteze ce rup pentru o clipă continuitatea pomenitei nebunii. E vorba atunci de luciditate? Sau de o nebunie şi mai mare?

Binecuvântate fie eşecurile! Le datorez *tot* ce ştiu.

17 octombrie – Azi după-amiază, pentru un fleac (un conflict cu birtaşul grec de alături), m-am înfuriat într-un hal ce întrece orice închipuire. Să ajung aici, ce ruşine!

Orice violenţă e suferinţă. Un om care-şi pierde autocontrolul este de plâns: cel mai adesea riscă să fie ridicol. Iar ridicolul e tocmai suferinţă.

Admiraţia mea pentru Talleyrand. Un om consecvent cu sine însuşi, care nu credea în nimic şi *care-a dovedit-o*. Întreaga lui carieră: un joc abil printre fanatici sau marionete. A ridicat la rang de artă lipsa de scrupule. A înşelat şi a trădat pe toată lumea; în acelaşi timp a făcut Franţei mai multe servicii decât cei care se credeau şi erau sincer patrioţi.

„Clipă și Cauză. Discontinuul în gândirea filosofică a Indiei“ – teză destul de remarcabilă pe care Lilian Silburn i-o dedică lui Buddha, nici mai mult nici mai puțin. E ca și cum i-ai dedica lui Iisus o teză despre filosofia Evului Mediu.

18 octombrie – în plan spiritual, orice durere este o șansă; dar numai în plan spiritual.

Timp de mai multe ore, m-am învârtit în pat; speram să profit de această veghe forțată, să găsesc vreun adevăr de care să mă agăț sau de care să fiu mândru: osteneală deșartă.

La piață, o femeie hidoasă, cu un cap de vultur, începe să-mi facă scandal pentru că am trecut între ea și tarabă. „Nu sânteți bine crescut. Un domn nu trebuie să treacă înaintea unei doamne etc“. Și dă-i, și dă-i. Slăbiciune incredibilă, încerc să mă justific și mă înfurii mai ceva decât cucoana. Ajuns aici, ca-ntotdeauna, senzație de rău fizic. Hotărât lucru, nu voi atinge indiferența decât după moarte.

„Fapta nu i se potrivește omului“ – adevăr din Upanișade, la antipodul budismului, care-i întemeiat pe suveranitatea faptei.

Megalomanul este omul care spune cu voce tare ceea ce fiecare crede în ascuns despre sine.

Ce poate să însemne viciul! Astăzi, mergând la biblioteca arondismentului VI, îmi propusesem să înapoiez cărțile fără să iau altele în loc, astfel încât, scăpat de ele, să pot lucra mai bine. Ajuns la bibliotecă, *timp de un ceas* am scotocit după… alte cărți. Furie teribilă când am văzut că nu e nimic de făcut, că, lectura fiind viciul meu, trebuie neapărat să-i cedez. Am nevoie de prezența *materială* a unor cărți acasă, a unor cărți *împrumutate*; de când mă știu a fost la fel, în toate orașele în care-am trăit, în România, în Germania, în Franța. De altfel, degeaba vrei să înăbuși un viciu când e atât de înrădăcinat; să te desparți de el înseamnă să te sinucizi. Cea mai mare greșeală pe care poți s-o faci cu cineva e să-l ataci în tot ce are el mai profund, mai tenace, mai personal: viciul său. Trebuie, din contră,

ori să-l elogiezi, ori să nu scoţi o vorbă despre el; blamându-l, ţi-l faci duşman de moarte pe cel care-i este robit. De vreme ce viciul nu e ceva exterior, dobândit, ci lăuntric şi, ca să spun aşa, imanent, de vreme ce nu poate fi smuls, să-l lăsăm să prospere în noi şi în ceilalţi. Nu putem extirpa un viciu profund; iar dacă am putea, ar fi înlocuit de un altul, mai rău. Lecuire nu există. Din fericire, am fi tentaţi să spunem. Căci orice viciu este o certitudine. Dovada? — Poate umple o existenţă şi-i mulţumeşte pe cei mai exigenţi.

Răul stă în acumulare, în *posesie*. Măcar sub acest aspect, soarta s-a îndurat de mine. Cel care posedă bunuri nu mai este el însuşi, mai ales dacă le-a adunat chiar el; căci din cauza trudei şi grijilor ce l-au costat se va lega de ele mai mult decât dacă le moştenea. Nu averile dobândite, ci averile moştenite se risipesc. Priviţi mutra celui care a reuşit, care a *tras*, vreau să spun. Nu veţi descoperi la el nici cea mai mică urmă de milă. Din acest aluat e plămădit *duşmanul*.

M-am cufundat din nou în budism: otrava lui e prea tare şi prea delicioasă ca să-i pot rezista. Îmi promisesem totuşi să nu mai am de-a face cu Orientul.

18 octombrie 1966. Ora 1 noaptea. – Moartea mamei.

Mi-a anunţat-o o telegramă sosită aseară. Mama îşi trăise traiul. De câteva luni, dădea semne alarmante de decrepitudine. Totuşi, chiar azi-dimineaţă, am primit de la ea o carte poştală din 8 octombrie, ce nu trăda nici o scădere mintală, îmi scria că a căzut într-o melancolie despre care se spune, adăuga ea, că e a bătrâneţii. — Aseară, era la mine J.M.; îi sărbătoream ziua de naştere. Sună cineva; nu deschid. Câteva minute mai târziu, m-am dus să văd dacă e vreun bilet, ceva. Nimic. Un ceas mai târziu, mergând să caut o carte, văd o telegramă strecurată pe sub uşă. Înainte chiar de-a o deschide, ştiam ce conţine. Am revenit fără să le spun nimic celorlalţi. Cu toate astea, pe la ora 11, J.M. Îmi spune că trebuie să plece, că probabil sânt obosit, că sânt palid. Eu totuşi mi-am ascuns mâhnirea cât am putut mai bine, şi cred că am fost foarte *vesel* tot timpul. Se vede însă că ceva mă rodea în ascuns şi străbătea pe chip.

Tot ce am în mine bun sau rău, tot ce sânt, îmi vine de la mama. I-am moştenit bolile, melancolia, contradicţiile, totul. Fizic, îi semăn leit. Toată

ființa ei s-a agravat și s-a exacerbat în mine. Sânt izbânda și înfrângerea ei.

19 octombrie. Tânăra literatură franceză de azi te duce cu gândul la niște traduceri proaste ale unor texte încâlcite. Traduceri din nemțește.

Fenomen nou în literatură: poți folosi orice cuvânt, poți propune orice inepție lingvistică. Inevitabil, cantitatea naște și invenții fericite. După trei secole de limbaj emasculat (din cauza Academiei și a lui Racine), de limbaj perfect și sărac, limba revine la libertatea pe care-o cunoscuse în veacul al XVI-lea. Ar fi trebuit să continue pe drumul lui Montaigne. Ce cădere, când te gândești că de la el s-a ajuns la Voltaire! Nici engleza, nici germana, nici spaniola (rusa și mai puțin) n-au îndurat cenzura unei instituții și nici n-au fost victime ale superstiției „gustului“. Sânt limbi care s-au dezvoltat firesc, ca un arbore sau ca o melodie.

Franceza, limbă de seră începând cu secolul al XVII-lea, e pe cale să se emancipeze; redevine *sălbatică.* Nu-i însă prea târziu? Mai poate ea să aibă un destin? Avem motive să ne îndoim. Dar cel puțin devine iarăși vie și liberă ca la începuturile sale.

19 octombrie. Moartea mamei este ca moartea mea, de vreme ce mi-a transmis toate infirmitățile ei. Știu ce-mi rezervă viitorul.

Există în familia mea o înclinație spre descurajare; dintre noi toți, mama rezista cel mai bine, era cea mai curajoasă. Apoi, cu câtă tenacitate a rezistat morții!

Nu-mi pot desprinde gândul de ceea ce se va fi petrecând la Sibiu. Ai mei, aproape toți reduși la mizerie, adunând ce mai au pentru a salva aparențele, adică pentru a-i face mamei o înmormântare decentă.

În fața morții, cum să spui: „lucrul ăsta e al meu, îmi aparține“, cum să spui: *eu*? în fața morții, totul este impostură, totul; poate ea însăși nu e decât impostura supremă.

Cu starea mea de sănătate, e de necrezut că am dus-o atâta. De la vârsta de șaptesprezece ani, am fost bolnav întruna. Toată viața mea a fost doar suferință și meditație asupra suferinței. Reumatismul, furnicăturile permanente în nervul sciatic iar acum în toți nervii, durerile de la schimbarea vremii, nopțile pe care le petrec încovrigat în pat ca un șarpe

lovit de nu știu ce blestem – uneori mă satur de toate, în ciuda setei mele, a setei mele de nestins.

Nu se poate *discuta* cu durerea fizică.

Mama nu mai suferă. E ca și cum n-ar fi suferit niciodată, n-ar fi existat niciodată.

Lucrul care m-ar umili cel mai mult ar fi să am succesul lui cutare sau cutare, să văd apărând studii, cărți despre mine. Îmi suport infinit mai bine statutul meu de necunoscut decât o astfel de situație: să ai un nume recunoscut – nu cunosc înfrângere mai dureroasă.

Obsesia mormântului mi-a tăiat pofta de glorie; nu mi-a rămas decât ideea și, foarte vag, gustul ei. Pentru mine gloria este o imposibilitate pe care n-o regret și care, dacă ar fi posibilă, m-ar dezonora în propriii mei ochi.

19 octombrie. I-am scris fratelui meu că moartea mamei este o eliberare și chiar o *soluție.* Acest ultim cuvânt e de-a dreptul oribil, cu atât mai mult cu cât s-ar putea crede că este o soluție pentru noi, când bineînțeles că era doar pentru mama.

Azi-dimineață, exact când pe ea o coborau în mormânt la Răşinari, prințesa G. mă ține la telefon jumătate de oră ca să-mi ceară informații privind posibilitatea de a traduce în englezește „memoriile“ bărbatului ei. Puteam să i-o retez și să-i spun că am altele pe cap, însă prefer chiar și acest gen de discuție decât frazele convenționale de care-aș fi avut parte dacă-i spuneam că sânt în doliu.

Doreen, o prietenă englezoaică, care se crede sau chiar e bolnavă de cancer, îmi telefonează că peste două ore trece pe la mine ca să-și ia rămas bun. Părăsește definitiv Parisul și pleacă la Nisa. Ce să-i spun? Cum să evit falsitatea, minciunile, mila? N-ar trebui să vorbim niciodată cu ceilalți despre ceea ce ne privește numai pe noi. Chestiunile de sănătate, de bani ca și cele de doliu ar trebui excluse din conversație o dată pentru totdeauna. Câtă cruzime! — Ar însemna să-i lipsești pe oameni de cea mai mare dintre plăceri, plăcerea de a se plânge.

De neînțeles la evrei, oameni atât de subtili, de rafinați, e îndârjirea lor, acea latură de *conquistador* ce m-a frapat întotdeauna la ei și care nu încetează să mă fascineze și să mă năucească. Prin comparație, de fiecare dată când am de-a face cu un evreu, îmi văd abulia în toată oroarea, în toată gravitatea ei. Am spus-o și în altă parte dar simt nevoia s-o repet, într-atât de reală, de importantă, de misterioasă mi se pare această trăsătură. Aici trebuie să fie cheia nesfârșitului lor exod.

20 octombrie. Primit de la soră-mea o carte poștală trimisă pe 12 octombrie, deci cu șase zile înainte de moartea mamei, în care îmi spune: „Uneori are o indiferență pentru toate[59]“.

Vizita lui Doreen. Are atâta farmec și spirit, iar engleza ei e atât de frumoasă, încât a fost o adevărată încântare. Are un fel de a vorbi despre boala ei, ca despre ceva grav și în același timp un fleac, încât nu poți să n-o admiri. Apoi, s-o auzi cum spune o anecdotă! Nimeni nu o mai face ca ea. O delicatețe… răscolitoare.

Încercat să recitesc din *Jurnalele* lui Bloy. E pasionant la început, pe urmă penibil. Automatismul injuriei, al șantajului, al pozei *supranaturale* (dacă pot spune astfel) este obositor până la urmă. Totuși, găsești accente ce sânt doar ale lui. Un arțag unic. îl citeam acum exact treizeci de ani, în 1936, la Sibiu, pe când îmi făceam serviciul militar. Un căpitan, Alexiu, avea opera completă sau aproape: 22 de volume. Le-am citit pe toate, cred. Nu-mi regăsesc entuziasmul de atunci, dar ar fi nedrept să vorbesc de o decepție. Rezistă mult mai bine decât mulți contemporani ai lui pe care lumea încă-i citește.

Înțelepciunea e să lași lucrurile așa cum sânt. De câte ori am încercat să îndrept ceva, am sfârșit și mai rău, din cauza unor complicații neprevăzute și la drept vorbind imprevizibile, inerente oricărei schimbări, *chiar și în bine.*

Pentru unii, totul vine prea târziu: s-au născut *postum.*

Mama a murit în cvasidisperare; tata, într-o disperare totală.

(Dar să fim drepți: destinul lor, comparat cu al celor morți în lagărele de concentrare, pare și chiar este de invidiat: amândoi au murit împovărați de ani – și de boli.)

Facultatea de a mă înduioșa nu mi s-a tocit de tot. Cinismul meu este de suprafață, verbal, abstract. Când fac un rău, sânt atât de stângaci! Novice în arta de a vătăma – în practică, repet, căci în teorie mă simt în stare să-l concurez chiar și pe Demon.

Eroismul este pueril. Trebuie să privim *mai departe*.

Prostul obicei de a scrie doar când îmi vine „inspirația“ face că am ajuns la o vârstă când alții au deja în urmă o operă fără să mă pot lăuda, eu, că am produs vreuna. Departe de asta. Doar *crâmpeie* – iată rezultatul atâtor ani de muncă amânată. Dar asta era înscris în oasele mele, în sângele meu…

Bloy citează deviza de pe un vechi cadran solar: „E mai târziu decât credeți“.

Tristețea vidă, fără gânduri, există, în ciuda aerelor grave și gânditoare pe care le mimează – ba nu, care-i sânt naturale.

Noaptea târziu, când nu mai știi ce să faci cu viața și nici cu moartea ta.

Am vrut să fiu uitat și-am izbutit cu ușurință.

21 octombrie. Efectul absolut straniu pe care mi l-a produs o scrisoare a mamei, trimisă pe 12 octombrie și primită abia azi, la trei zile după moartea ei. Ca un mesaj de dincolo de mormânt. Lucru semnificativ, din primăvară și până acum e singura misivă în care nu-mi trimite vești despre sănătatea ei, nici nu se plânge de durerile ei de cap.

Puah!

22 octombrie. Pentru mine, fericirea e să fiu afară, să umblu. Dacă mă așez, mă apucă o nervozitate irepresibilă.

Omul n-a fost făcut pentru a fi ţintuit pe un scaun. Dar poate nici nu merită ceva mai bun.

O originalitate *fără nici o noimă*, iată ce-mi vine să spun despre majoritatea scriitorilor în vogă.

Moartea mamei mi-a răscolit tot trecutul, care, dintr-odată, s-a reînsufleţit. Asemeni morţilor, şi eu am viaţa în urma mea.

Moartea unei fiinţe dragi e resimţită ca o insultă personală, ca o umilinţă ce se agravează pentru că nu ştii cui s-o reproşezi: Naturii, lui Dumnezeu, sau chiar răposatului. Da, aşa este, ţi-e ciudă pe mort, şi nu-l ierţi prea uşor pentru că a luat această hotărâre. Putea să mai aştepte, să ne întrebe şi pe noi… Nu depindea decât de el să mai trăiască. Pentru ce atâta grabă, atâta zel, atâta nerăbdare? Ar fi viu şi acum dacă nu s-ar fi *grăbit* atâta spre moarte, dacă n-ar fi acceptat-o cu atâta uşurătate.

Mi s-a povestit cazul unei femei care, după treizeci de ani de surzenie, şi-a recăpătat auzul în urma unei operaţii, şi care, îngrozită de zgomot, a cerut să i se redea beteşugul… îi e cu neputinţă să doarmă, viaţa i-a devenit un coşmar. La fel i s-ar întâmpla oricărui om care-a murit acum, să zicem, cincizeci de ani, şi pe care l-am readuce la viaţă. Ar cere să se-ntoarcă în mormântul lui.

Asta mi-a amintit ce-mi spunea într-o zi Henry Corbin: punându-şi prima dată aparatul de auzit, s-a dus la fereastră; s-a tras imediat înapoi, îngrozit de vacarmul ce urca din stradă. În ziua aceea a fost mulţumit, aproape fericit de a fi rupt de lumea exterioară.

22 octombrie. Ora 2 noaptea. Revenit din plimbarea mea obişnuită în jurul grădinii Luxembourg, acces de???[60].

Nimicul ca fond al tuturor lucrurilor, non-realitatea esenţială a lumii acesteia, chiar şi a suferinţelor. Ce este o fiinţă? Cum putem numi *fiinţă* o figură inevitabil sortită ruinei, instabilă şi precară în mod absolut? Nu, nu există nicăieri nimic de care să te poţi agăţa. E oare posibil să nu meritǎm mai mult? Da, e posibil. Mă uit spre pat ca înspre unica soluţie. Să recădem

în inconştienţă, să ne întoarcem la epoca anterioară întrebărilor, anterioară *omului*, anterioară celei mai mari erori a naturii.

Tocmai am terminat *Jurnalul* lui Bloy (Cochons-sur-Marne, l'Invendable). Dezamăgire, enervare. Hotărât lucru, nu regăsesc entuziasmul de acum treizeci de ani. S-a spus despre el că „dezonorează sărăcia". Afirmaţie justă. Apoi, ce idee, la mine, să recitesc un… pamfletar! Furia automată, impertinenţa sistematică, calomnia, balele, epilepsia neîntreruptă din partea unui ins ce aspira la sfinţenie şi care nu era decât un om de litere, un maniac talentat, un zurbagiu fără pereche. Ca scriitor, este, uneori, extraordinar – în invectivă, evident. Ce păcat că nu şi-a ţinut în frâu *adverbele*! Cel mai adesea sânt inutile sau insuportabile. Dar în sfârşit, era o figură, iar în genul cârtitor nu a fost depăşit.

24 octombrie. Mi-am dat seama că X, prieten vechi, cum se spune, se poartă cu mine ca un făţarnic, că în fond mă urăşte, că mă invidiază deşi pe lângă el sânt un pârlit. N-ar trebui să-mi pese, după ce de atâtea ori am denunţat iluziile prieteniei. Oricât am fi de lucizi, ne rămân laturi naive, nu coincidem cu ceea ce *ştim.*

25 octombrie Expoziţia Vermeer la Orangerie. În faţa „Vederii din Delft" (pe care o ştiam mai de mult), am reacţionat la fel ca-ntotdeauna în faţa lucrurilor exaltante: urâtul a rămas în urmă, e neglijabil, trebuie depăşit…

Această lumină, această glorie *intimă* a lui Vermeer te fac să uiţi tot ce poate fi infernal pe pământ.

26 octombrie. Şase ore de mers între Étampes şi Dourdan. – Souzy, Villeconin, Breuillet, Étrëchy. Pe drumuri, aproape nimeni, în zilele de lucru. Apoi, ce fericire să intri într-un sătuc fără zgomot, fără copii, fără nici un semn de viaţă sâcâitor!

Tot ce am scris e produsul crizelor de urât. Dar nu trăiesc mereu sub apăsarea lor, aşa că scrierile mele dau o imagine incompletă a ceea ce sânt. Veselia mi-am risipit-o în viaţă, în discuţii; nu mi-a mai rămas şi pentru cărţi: pentru ele am păstrat toată fierea de care dispun. Nu pot să scriu decât sub apăsarea gândurilor negre; de îndată ce storc din ele un aforism, apăsarea scade. Nu-i vorba, în cazul meu, nici de filosofie, nici de literatură,

ci pur și simplu de terapeutică. Asta o fi plăcut și util pentru mine, nu pentru cititor. Or, important e cititorul!

Despre Dna de Staël: „Avea în suflet prea multe legături pasionate ca să nu fi iubit enorm, iar în cap prea multă imaginație ca să nu fi crezut adesea că iubește“. (Dna de Remusat)

De ani de zile, dimineața la trezire, senzația că-n locul creierului se întinde o stepă.

Într-o carte despre Talleyrand, se vorbește despre „pofta lui de a dispreți“ – care mi se pare trăsătura esențială a personajului.

În materie de absolut, n-am depășit stadiul *ispitei*.

Fratele meu se miră (sau se minunează) că mama, moartă fiind, și-a păstrat surâsul. „Pe fața imobilă a mamei era un zâmbet care m-a uluit. Părea că a murit fericită[61]“ Probabil că într-adevăr a murit fericită. A fost izbăvită de suferințe, a găsit ceea ce căuta, chiar dacă nu dorea moartea în mod conștient.

Îmi vine-n gând, atât de diferită, masca lui Rolland de Reneville: trăda o spaimă, o groază, un *refuz* –, căci nu voia *cu nici un chip* să moară, neavând motive să se plângă de viață. Moartea nu putea să-i aducă nimic. De aceea, toată figura lui exprima neconsolarea.

3 noiembrie. Ninge. Tot orașul e alb și îngropat. Ce bine înțeleg abulia rusească, *aciainia*, pe Oblomov, Katorga și Biserica ortodoxă!

Probabil ninge și la Rășinari, pe mormântul mamei. Noaptea trecută, am văzut – da, văzut – mormântul și pe mama întinsă în proaspătu-i coșciug.

M-am gândit la poemul lui Emily Brontë, *Remembrance*.

Nu uita să faci deosebirea dintre frenezie și prolixitate.

Nu văd o adevărată frenezie la scriitorii actuali; în schimb, o *strașnică* inflație verbală.

Falsă problemă: numim astfel o problemă care a încetat să ne intereseze.

Când primesc o carte de maxime, de note, de fragmente de orice soi, prima mea reacţie e de exasperare – iar a doua la fel.

Parisul – oraş în care-ai putea întâlnit câţiva oameni interesanţi dar unde întâlneşti pe oricine, în afară de ei. La Paris, pisălogii te chinuie ca pe Cristos.

5 noiembrie. A ţine un jurnal înseamnă să capeţi deprinderi de mahalagioaică, să observi tot felul de fleacuri, să insişti asupra lor, apoi să dai prea multă importanţă celor ce ţi se întâmplă, să neglijezi esenţialul, să devii scriitor în cel mai rău sens al cuvântului.

Nu e bine să scrii *despre* cineva. Trebuie să te ocupi de probleme, sau de sensul *ascuns* al experienţelor pe care le trăieşti.

Nu am nici o afinitate cu scriitorii de azi, în Franţa cel puţin, şi în general mă depărtez tot mai mult de literatură. Mă preocupă *definitiv* altceva.
Sentiment de singurătate absolută la Paris (sânt desigur şi oameni pe care-i întâlnesc, dar aceia nu sânt scriitori).

X, Y, Z etc. — Ce riscă ei „făcându-şi „cărţile?

Viaţa, în clipele ei cele mai frumoase, e cel mult un echilibru de neajunsuri.

E uşor să minimalizezi rolul individului în istorie. Totuşi, dacă Hitler ar fi fost ucis în atentatul din iulie 1944, câte vieţi n-ar fi fost cruţate. Milioane!

O naţiune, cea mai serioasă din Europa, şi Europa însăşi, date pe mâna unui bolnav mintal. Asta explică declinul acestui colţ al lumii.

Mi-ar fi groază să exercit vreo influenţă; – cu toate astea aş vrea să fiu *cineva* – prin ineficacitatea mea. Să tulbur spiritele, da, să le dirijez, nu.

De dimineaţa până seara, să-ţi dai osteneala pentru oameni pe care îi disprețuiești.

Pe când încă era tânăr ofițer, Rostopșin, viitorul incendiator al Moscovei, i-a fost prezentat lui Suvorov; acesta, fără să-i vorbească, a făcut trei tumbe apoi l-a întrebat: „Domnule, câți pești sânt în Neva?“ Rostopșin, fără să-şi piardă cumpătul, i-a spus un număr oarecare. Atunci Suvorov, impresionat, îi întinde mâna.

… Iată una din cele mai bune istorii zen din câte există.

Citesc, într-o carte despre sfânta Tereza, capitolul despre exhumările succesive ale sfintei.

Latura morbidă a Spaniei m-a fascinat, iar dacă am iubit această țară a fost în primul rând din cauza obsesiilor ei funebre.

Tereza d’Avila murind la mănăstirea Alba, tradiţia spune că două călugărițe au „profanat“ mormântul sfintei pentru a-i fura inima. Asta deoarece știau că trupul e cerut de episcopul de Ávila. Sigur este că cele două călugărițe au fost puse la „penitență“ și că au dispărut în nu se știe ce mănăstire sau închisoare.

Cadavrul mă atrage și cu toate astea creştinismul nu-mi place.

Când treci de la creştinism la budism, superioritatea celui din urmă asupra celui dintâi e zdrobitoare. Pur şi simplu ne-am pierdut vremea prosternându-ne în faţa Crucii.

(Totuşi, când mă gândesc la El Greco, la Rembrandt sau la Meister Eckhart, repulsia mea faţă de creştinism îmi pare excesivă, nejustificată. Ce-i de făcut?)

Să faci din viaţa ta orice, în afară de literatură. Uşor de spus, dar tocmai asta e – că nu poţi face altceva din ea.

Când nu voi mai accepta umilinţa nici unei mâhniri…

Dar asta înseamnă moarte. Viaţa e *aptitudinea* pentru mâhnire.

Imposibil să-l consolezi pe un ins copleşit de mâhnire, mai ales când o împărtăşeşti. „Nici viaţa, nici moartea nu contează. Trebuie doar să salvăm aparenţele, căci dincolo nu există nimic“ – e tot ce am putut găsi în chip de consolare pentru soră-mea. Mai bine mă abţineam.

8 noiembrie. Sala Gaveau. Recitalul clavecinistei Zuzana Růžičková. *Variaţiunile Goldberg*. După mai bine de cinci luni, e prima oară când mă duc la concert. Entuziasm şi plenitudine.

11 noiembrie. Am privit îndelung cedrul de Liban din Jardin des Plantes. Locul lui nu era acolo. Mi-a plăcut să mi-l imaginez având drept fundal deşertul. Prezenţa altor arbori în jurul lui îl umileşte.

12 noiembrie. Plimbare în pădurea Rambouillet. Şase ore de mers. Dimineaţă însorită, apoi ceaţă divină.

Am citit într-o carte – depăşită – despre limbaj că o metaforă „trebuie să poată fi desenată“. Dacă s-a făcut ceva „valabil“ în literatură după Rimbaud, el fiind iniţiatorul, e tocmai negarea acestei definiţii, care de fapt se aplică doar clasicilor sau literaturii de inspiraţie didactică. Metafora *coerentă* şi-a trăit traiul.

Într-o carte de gramatică, pleonasmul e definit ca un *exces* în căutarea „proprietăţii termenilor“. — Definiţie justă.

Am început cu limba franceză o luptă care-i departe de a fi terminată, nici nu va fi vreodată. Cu asemenea adversar!

Totul pe lumea asta e suferinţă, până şi plăcerea.

Drama de a face parte dintr-o naţie *improvizată*.

16 noiembrie. Citit biografia lui Frederick Rolfe[62], „baronul Corvo“, de Symons. Impresie foarte puternică. Rolfe ăsta e maestrul decăderii noastre.

L-am zărit pe V.G. – şi m-am făcut că nu-l văd. Sila pe care mi-o inspiră e oare îndreptăţită? Sânt uimit de indignările mele. Ce-mi pasă de ticăloşi?

Și de altfel cine-i ticălos?

Din nou, pofta de a mă ruga, de a plânge, de a mă dizolva, de a nu fi nimic, de a reveni la acel zero inițial, de dinaintea *oricărei* nașteri.

Apa mi se pare de neconceput. Parcă o văd pentru întâia oară, parcă i-aș fi ignorat total existența până acum. Redescopăr universul, mă nasc din nou în fiecare zi. Numai de n-ar ascunde ceva morbid această stare de revelație. O asemenea virginitate „metafizică“ poate oare, la vârsta mea, să prevestească ceva bun? Fapt e că nu încetez să fiu surprins de prezența lucrurilor, de noutatea lor, de caracterul lor insolit, de *jamais vu.* Să fie o a doua naștere? Sau…

Stau în fața elementelor, le văd ca în a doua zi de după Facere.

Își ascunde ranchiunele – ăsta e tot secretul omului *cumsecade.*

Să nu te răzbuni e lucrul cel mai greu, mai antinatural dintre toate. Răzbunându-te însă, te cobori exact la nivelul celui pe care vrei să-l pedepsești.

Să te răzbuni ori să nu te răzbuni – e unica problemă a moralei.

18 noiembrie. O revistă de provincie mă invită să colaborez la un număr despre sinucidere. Le trimit o scrisorică de refuz. O frază e scoasă din ea și publicată în fruntea respectivului număr, ca și cum aș fi scris-o anume! Iată fraza în chestiune:

„Ideea sinuciderii m-a însoțit în toate împrejurările, grave sau frivole, ale vieții. În fond e vorba de o obsesie cu-adevărat salutară, de vreme ce până acum mi-a permis să rezist ispitei de a mă nimici pe dată“.

Sânt un mare amator de biografii, ca toți cei care nu au o „viață“.

Byron este exasperant; există însă în mine ceva profund impur care mă face să-l invidiez de fiecare dată când citesc o carte despre el. Latura mea sardonică, probabil. Invidia mea față de Satan tot de acolo vine.

Mi-ar fi plăcut să trăiesc în epoca romantică, dar nici timpul nostru nu-mi displace peste măsură.

Încercat zadarnic, pentru a zecea oară, să citesc în franţuzeşte *Holzwege*[63]. Mă-ntreb ce poate suscita într-un creier „tânăr“ acest stil exasperant, adesea neinteligibil, aparent profund. În nemţeşte, nu e lipsit de frumuseţe, deşi dovedeşte o lipsă de măsură şi o vanitate absolut insuportabile.

Jurnalul unui scriitor se poate citi; sânt fragmente în care există viaţă. Sânt însă din ce în ce mai puţin capabil să înghit maximele, cugetările, formulele oraculare care înseamnă totul şi nimic. Când mă gândesc că am scris dintr-astea eu însumi, mă apucă sila! mai bine să uităm!

19 noiembrie. Va trebui să mă hotărăsc totuşi să scriu *Noaptea la Talamanca,* proiect pe care l-am abandonat în chip ruşinos.

20 noiembrie. *Place des Vosges,* cu arborii săi cam golaşi în care mai atârnă câteva frunze îngălbenite, nu mi-a părut niciodată mai frumoasă ca azi: contemplând-o azi după amiază, îmi spuneam: „Piaţa asta răscumpără Parisul“. (Mai degrabă ar fi trebuit să spun: „Mă *consolează* pentru că trăiesc la Paris.“)

Există în gnosticism o latură aberantă care-mi explică interesul pe care i-l port.

Am început să recitesc *confesiunile* sfântului Augustin – pentru a nu ştiu câta oară în viaţă. îl iubesc şi îl detest pe acest retor. Însă oricum, e ceva să-ţi scrii memoriile *ca să ţi le citească* Dumnezeu.

A mulţumi pentru o carte pe care n-am putut s-o citesc e o corvoadă cu care nu mă pot obişnui, în ciuda unei practici îndelungate.

Doar grijile ne împiedică să înnebunim. Fără ele, existenţa ar fi de-a dreptul infernală. Mai întâi, grijile ne împiedică să ne gândim la moarte; apoi…

23 noiembrie. Cu cât încerci să uiţi de tine însuţi, cu atâta rişti să devii unicul obiect al propriilor gânduri.

Cu cât detest mai mult oamenii, cu atâta trebuie să întâlnesc mai mulţi. Plătesc scump privilegiul de a fi *liber,* de a nu avea o ocupaţie precisă. Obligaţiile mele sânt tot atâtea servituţi. Atât de mult preţuiesc singurătatea, că orice rendez-vous îmi pare o crucificare.

James Joyce. Corespondenţă.
M-a cucerit cu… *problemele lui de sănătate.* Clica celor *suferinzi.*

Motivul pentru care nu-mi place *Ulise,* este de fapt că-i prea *elaborat*; aproape un roman… didactic. Apoi îi lipseşte acel ritm precipitat pe care îl găseşti la Dostoievski şi la Proust.
Extraordinar e că a fost *concepută* o asemenea carte. Ideea iniţială mă impresionează aproape mai mult decât realizarea. De altfel, nu l-am putut citi decât pe bucăţi, niciodată în întregime. E o ţesătură de „bârfe“, o *enciclopedie* a divagaţiei, flecăreala unei mahalagioaice *universale.*

Singurul mod de a mântui creaturile este să le iubeşti în Dumnezeu, cum recomandă sfântul Augustin, care a scris o pagină superbă pe această temă amintindu-şi de moartea unui prieten al său, adolescent.

De fiecare dată când trebuie să mă-ntâlnesc cu cineva, *îl urăsc*; apoi îl iert. Este efectul liniştirii dar şi regretul că am fost nedrept cu el.

24 noiembrie. Moartea surorii mele. La cinci săptămâni după mama. Vestea mi-o trimite fratele meu într-o telegramă formulată astfel: „A murit *şi* sora noastră“.

Soră-mea fiind moartă, cumnatul meu invalid iar nepotul meu buimăcit, pierdut, incapabil să se ocupe de cei trei copii ai lui, iată-mă obligat moral să-i ajut, să am grijă de ei, eu care am făcut orice ca să nu mă perpetuez, ca să nu am *moştenitori* (?!), pe de o parte dintr-un soi de groază instinctivă de a împărtăşi răspunderile celorlalţi, pe de alta dintr-o vie repulsie pentru tot ce înseamnă *viitor.* Iată-mă acum pedepsit şi pus în faţa unor obligaţii de care-mi este imposibil să fug. Până acum mi-am ajutat familia ca un diletant; de-acum înainte va fi ceva serios. O perioadă *nouă* începe pentru mine.

În clipele de tristețe, poftă nebună de a lucra. E un simptom *sănătos,* la mine.

24 noiembrie. Nu îndrăznesc nici să-mi imaginez disperarea ce trebuie să domnească în casa cumnatului meu. Din familia mea n-am mai rămas decât frate-meu și cu mine.

25 noiembrie. De aproape doi ani, în fiecare scrisoare, biata soră-mea se plângea că e obosită, sfârșită. Refrenul ăsta îmi devenise insuportabil. Acum și-a aflat odihna. Nu pot s-o plâng. Nu-l poți plânge pe cel ce s-a eliberat de o povară.

În afară de mama, toţi din familia noastră am suferit de oboseală cronică.

Când îl citesc pe Tolstoi, îl prefer lui Dostoievski, iar când îl citesc pe Dostoievski, îl prefer lui Tolstoi.

Ca să-mi diminuez capacitatea de a suferi, am recurs la scepticism. Din fiecare îndoială fac un anti-chin. Căci îndoiala, când e formulată, conștientă, e un chin depășit, deci un leac.

26 noiembrie – Azi au îngropat-o pe biata soră-mea, presupun.

Sânt treizeci de ani, cred, de când am văzut-o ultima oară. Mâhnirea mea are inevitabil ceva abstract. Cum să plângi pe cineva când abia îţi amintești cum arată? Ca să-mi regăsesc cu adevărat sora, trebuie să mă întorc în copilărie.

27 noiembrie. Aproape nici o frunză în arborii din parcul Luxembourg.

Nu-ţi dorești moartea decât când ești cât de cât sănătos; ți-e groază de ea de îndată ce ești cât de puţin bolnav.

Miezul nopții – Plimbare pe jumătate funebră în jurul grădinii Luxembourg. Gândit la posibilitățile de a-mi ajuta familia, ce-a mai rămas din ea. Cei trei copii ai nepotului meu sânt practic în sarcina mea. Iar eu nu am nici un venit real!

Să te rogi arată un anume grad de disperare; dar asta nu-i nimic în comparaţie cu nevoia ca alţii să se roage pentru tine – care e disperarea însăşi.

Guarahani – insula unde au acostat cele trei caravele ale lui Columb la 12 octombrie 1492. Indigenii i-au primit pe străini cu toată bunăvoinţa. Paisprezece ani mai târziu, insula era complet pustie, indigenii fiind masacraţi sau alungaţi.

28 noiembrie. Azi după-amiază, la Saint-Séverin, o orchestră germană repetă pentru concertul de diseară. O oră de Händel – *Concert pentru orgă şi orchestră, concerta grosso* (care din ele?). Ce-mi place la acest gen de concert e că se studiază bucata, că uneori se repetă de trei-patru ori. Sfârşeşti prin a te impregna de ea. Senzaţii pe care nu le pot descrie, orice adjectiv fiind aici, inevitabil, afectat şi pompos.

… Am aprins două lumânări pentru mama şi pentru soră-mea…

Plăcerea aceea, la Saint-Séverin, să auzi o orchestră ce cântă doar pentru tine şi pentru Dumnezeu… căci în biserică nu mai era nimeni. Apoi, acele scaune goale au ceva exaltam. Aveam impresia că *simt*, că *vibrez* în locul tuturor celor ce nu erau acolo.

E posibil să nu-ţi placă *Ulise.* Dar după el nu mai poţi suporta celelalte romane.

29 noiembrie. Primit azi-dimineaţă o carte poştală de la soră-mea. A scris-o pe 18 curent; peste şase zile, ea nu mai era.

Mă gândesc deodată la zilele acelea din Carpaţi, când, în liniştea ireală, ascultam freamătul ierbii sub o adiere imperceptibilă.

Când nenorocirile se repetă, puţin câte puţin devii insensibil la ele, şi îţi spui că Iov a fost tot ce vrei, dar nu un înţelept.

Sper să ajung cândva la stadiul în care cuvântul *nenorocire* nu va mai avea pentru mine nici sens şi nici farmec.

Cu rare excepții, „cărțile“ mele n-au trecere decât la rataţi, la decăzuți, la dezmoșteniți ai sorții (în special femei), la adolescenți, pe scurt la ceea ce este inform și neisprăvit.

Invidia nu e un „sentiment“, ci o umoare pe bază fiziologică, o reacție organică, la fel de involuntară ca o secreție. S-ar putea spune același lucru despre orice fenomen numit *afectiv.*

Invidia nu există decât între frați, prieteni, vecini, între oameni de aceeași categorie și de aceeași valoare.

30 noiembrie. Azi după-amiază am rămas două ceasuri în pat, într-un soi de toropeală în timpul căreia mă întrebam întruna dacă dorm sau nu.

Personajele cu care semăn: Oblomov, Kirilov, Adolphe și…
Eu sânt însă mai laș, și mai disperat.

Ora 1 și 1/2 noaptea – Veșnicia de dinaintea noastră și cea de după noi nu sânt separate, spune Schopenhauer, decât de „interludiul visului efemer al vieții“. Această banalitate „romantică“, citită la ora asta, după o plimbare prin oraș, m-a răscolit ca o revelație. Tot ce are legătură cu inconsistența noastră mă impresionează automat. „Romantismul“ e poate uzat, dar nu fals. Între *neant* și *glandele lacrimale* există o comunicare directă, în cazul meu cel puțin.

Cl. M. – neînțelegere ridicolă. Acasă la E.I., la o cină, când i-am spus că nevastă-sa nu s-a schimbat (n-o mai văzusem de la căsătorie), el mi-a răspuns: „Ce vrei? Unsprezece ani lasă urme!“ înțelesese că s-a schimbat, nevastă-sa. În tot timpul cinei, n-a încetat să mă atace, să răstălmăcească tot ce spuneam; până la urmă am izbucnit, și l-am făcut mai mult sau mai puțin ridicol.
Ciudat e că nu am făcut nimic ca să restabilesc adevărul. Puteam să lămuresc situația pe loc. Însă, în fond, neînțelegerea îmi convenea, *optasem* pentru ea în mod inconștient.

Ce faceți la Paris?

— Ne dispreţuim unii pe alţii.

Istorie şi utopie e poate cartea care mă exprimă cel mai bine.

Nu idei trebuie să exprime un scriitor, ci propria fiinţă, propria fire, ceea ce este şi nu ceea ce gândeşte. Nu putem crea o operă adevărată decât dacă ştim să fim noi înşine.

Cine a făcut o „criză depresivă1 va fi mereu expus s-o repete, o va purta în el, nu se va lecui niciodată.

(Apropo de J.B. care mi-a spus că nu-mi mai citeşte cărţile pentru că şi-a depăşit „criza depresivă“.)

Să fii „dezonorat“ – foarte bine. Dar în faţa cui? Când te simţi *singur* în faţa tuturor, nu poţi să-ţi pierzi onoarea decât faţă de tine, pentru tine; nu le recunoşti celorlalţi calitatea de judecători.

În afară de moarte, totul e impostură, o *spun cu părere de rău.*

Trebuie să scriu acea *Noapte la Talamanca*, dar nu izbutesc. Nu am dispoziţia de a trăncăni despre sinucidere, deşi subiectul îmi e cum nu se poate mai familiar.

Civilizaţia e o boală, sânt convins de asta; dar este inutil şi chiar ridicol s-o repet, după atâţia alţii, cu atât mai mult cu cât această boală este inevitabilă şi fără leac. Omul nu se va lecui de ea decât nimicindu-se.

3 decembrie. Contactul cu oamenii mă uzează. Nu înţeleg defel cum pot oamenii de afaceri, politicienii, comercianţii să întâlnească atâta lume fără să crape.

Zece secole de rigoare, de metaforă coerentă, de limbaj sclerozat au fost abolite în câţiva ani, datorită în parte suprarealismului, modei lui Rimbaud, influenţelor ştiinţei. În stadiul acesta de limbaj dezarticulat e posibil pentru prima oară să fie traduşi în franceză autori consideraţi până acum intraductibili.

3 decembrie. Ideea că există un Dumnezeu şi că răspunde când îl chemăm în ajutor este atât de fantastică încât poate şi singură să ţină loc de religie.

Nu există nimic mai umilitor decât să ceri bani, indiferent sub ce pretext. Din fericire, există înţelepciunea sau cinismul, ce ne permit să învingem nişte scrupule atât de ridicole.

Pentru mine, singura cale de a recăpăta puţină încredere în *fiinţă* ar fi să încetez de a mai frecventa fiinţele. Întâlnesc prea multe şi sânt, vai, prea lucid în ce le priveşte. Majoritatea sânt nişte marionete sinistre în privinţa cărora nici o naivitate nu e permisă. Astfel, tendinţa mea spre sarcasm se accentuează de la o zi la alta.

Cumnatul meu îmi scrie să soră-mea a murit, ca şi mama, de o hemoragie cerebrală.

În anunţul mortuar, expresia „rămăşiţele pământeşti[64] mă impresionează dureros. Cum s-o traduc? „Depouille mortelle“ e plat; „restes mortels“, imposibil. Aş traduce-o, de-a dreptul, prin „déchets mortels“ [65], dar nu prea e stilul unui anunţ mortuar.

7 decembrie. Citit câteva pagini de Bloy şi câteva din *Convorbirile* lui Eckermann cu Goethe. Cerul şi pământul. Imposibil să-ţi imaginezi spirite mai diferite.

Goethe e plicticos dar, una peste alta, fecund; Bloy este amuzant, dar lamentabil; îţi pierzi vremea citindu-l. Un temperament pentru sud-americani.

Acele presimţiri ale extazului cu care nu ştii ce să faci şi care, neexploatate, dispar fără urmă. Chiar fără urmă?

De îndată ce trimit un text la o revistă, nu am în cap decât o idee: să-l cer înapoi ca să-l refac, într-atât mă tem, ba chiar sânt convins că nu-i bun de nimic. Dar îmi lipseşte forţa de a scrie scrisoarea necesară şi brusc devin fatalist ca să nu-mi fac sânge rău.

Cumnatul meu mi-a scris o carte poştală din care lipseşte orice jeluire, orice isterie sau deznădejde retorică. Ai zice că-i un englez. Lucrul ăsta m-a mişcat mai mult decât dacă dădea frâu liber unei disperări violente. Disperarea lui trebuie să fie fără margini; cu-atât mai mult îi apreciez reţinerea.

Paul Bourget (pe la 1910?): „Patru stavile ne separă de barbarie: Marele Stat Major german, Camera lorzilor din Anglia, Academia franceză şi Vaticanul“.

8 decembrie. Aud clopotele de la Saint-Sulpice, cred. Emoţie subită. Irupţie a trecutului într-o epocă sinistră ca a noastră. E totuşi altceva decât zgomotul automobilelor.

Ştiinţa a stricat totul. Şi nu are nimic de oferit. E găunoasă – ori satanică. Distruge toate aparenţele. Dacă e câteodată benefică, în esenţă este nocivă. Ne-am fi lipsit cu plăcere de ea.

Singura sarcină grandioasă ce-i rămâne omului este aceea de a se nimici. A face altceva ar însemna să se repete, să *bată pasul pe loc.*

9 decembrie. Ieri-seară, Mesia, la Pleyel.

Ca să ajung la limpezime, a trebuit să-mi sacrific o bună parte din „eu“, tot ce am în mine mai personal, trăirile mele cele mai profunde. Limpezimea este excludere: ca să fiu limpede, m-am anulat pe mine însumi.

Acest efort m-a secătuit. Am comis un atentat contra propriei mele naturi. Iar toate astea din cauza unei false idei despre „stil“!

Nietzsche, care a vrut să zdruncine atâtea lucruri, nu e în fond decât un *naiv.* Ţâra după el prea multe candori.

Jena pe care-o simt citind un articol despre mine, chiar favorabil, mai ales favorabil. Senzaţie de autopsie, sentiment foarte clar de a fi *postum.* Apoi, toate observaţiile ce ţi se fac sub formă de elogiu sau de critică te calcă în picioare, te fac să nu te simţi în largul tău, şi cad la fel de prost ca

observaţiile unui profesor despre o compunere. Şi efectiv asta e: *elevul* Cioran citeşte aprecierea maestrului. Să fii critic, ce meserie şi asta! Un punct bun pentru mine – întotdeauna mi-a fost silă de ea.

Putem fi liniştiţi: scriitorii în vogă, cu rare excepţii, vor fi fatalmente uitaţi *înainte* să moară. Moartea literară e mult mai crudă şi mai justă decât moartea propriu-zisă.

Dacă un autor este citat prea des, sfârşeşti prin a-ţi pierde pofta de a-l citi. Tot circulând pe toate buzele, numele îi este profanat. Preferi să-l citeşti pe unul mai puţin cunoscut şi chiar mai puţin talentat, măcar pentru că nu aparţine tuturor.

Este imposibil să ai o virtute fără viciul ce-i corespunde.

Poate că avariţia nu-i decât forma sordidă a anxietăţii.

Să găseşti mobilul secret al fiecărui ins care-a făcut ceva în viaţă.

11 decembrie. Duminică. Şase ore de mers între Dourdan şi Étampes. Plimbare cum nu se poate mai exaltantă peste câmpuri, pe cărări noroioase. — Seara, anxietate cumplită.

Când o prietenie care a durat mai mulţi ani se rupe, faptul trebuie acceptat fără amărăciune; trebuia să se sfârşească într-o zi. Amintiţi-vă doar ce a fost ea, nu ce a devenit!

12 decembrie. În noaptea asta am înţeles teama pe care trebuie s-o simtă un asasin. Se făcea că am ucis pe cineva şi că am ascuns cadavrul sub o lespede pe o stradă întunecoasă, cu aer medieval. Dar nu ştiu cum, într-o discuţie, m-am trădat. Va trebui să mergem să ridicăm lespedea. Timp de câteva ceasuri n-am mai putut să adorm.

De câte ori îl surprind în mine pe omul de litere, îmi vine să intru în pământ de ruşine.

Ieri, duminică, în timpul plimbării. Într-un sat de lângă Étampes – Bouthinvilliers (?), o bisericuţă admirabilă şi, lipit de ea, un şopron în care

poți vedea o pompă de incendiu și un dric demodat, cum trebuie să fi fost acum un veac. A fost de-ajuns să arunc o privire ca să mă copleșească un urât sfâșietor. Cu o zi înainte, primisem de la cumnatul meu două fotografii cu soră-mea întinsă în sicriu.

De fiecare dată când reiau *Convorbirile* lui Eckermann, sânt uluit să văd în ce măsură s-a înșelat Goethe în legătură cu contemporanii săi. Nu gusta decât falsele valori, cel puțin în literatură. Considerațiile despre „rivalii“ săi sânt ale unui pedant pretențios și ridicol; dar orice cugetare de ordin general e admirabilă.

13 decembrie. A fost o vreme când chemam teama ca să mă scape de plictis. Orice mi se părea preferabil vidului, deznădejdii vidului.

Bloy vorbește de „scepticismul negru“ și de „oculta mediocritate“ a lui Pascal. Această „mediocritate“, ocultă sau nu, nu mi se pare *absolut* falsă: e sigur că există la Pascal un exces de bun-simț ce poate uneori să decepționeze.

Mă gândesc la mama, la soră-mea, la Reisner, la Mircea Zaprațan – ființe pentru care existam și care existau pentru mine. Ce pot să fac cu atâtea morminte în cârcă?

Povestindu-i la telefon lui Paul Valet că am în grijă trei copii, el îmi spune că e foarte bine, că în general îi sânt dragi copiii, căci, îmi spune el, „nu iubesc existența, dar iubesc *viața*“.

Cel mai mult mă înfricoșau, în copilărie, poveștile cu îngropați de vii, cu morți care se auzeau mișcând în mormânt etc.

Trec printr-o fază de non-religie, adică de indiferență față de *ascuns.* Parcă totul s-ar fi golit de mister și am trăi într-un inexplicabil lipsit de semnificație.

14 decembrie. Sânt trei ani și cinci luni de când am renunțat la tutun și cafea, sânt trei ani și cinci luni de când *mi-am pierdut sufletul.*

Lucrul cel mai stupid pe care-l poţi face e să *studiezi* filosofia. Poţi studia o problemă, dar e absurd să te mărgineşti la… ansamblul problemelor. Când mă gândesc că am trecut şi eu prin această greşeală!

Ultima dată am văzut-o pe soră-mea prin 1937, cred; pe părinţi, în ianuarie 1941. De atunci, câteva – puţine – fotografii, şi cele de pe patul de moarte (nu şi fotografia mamei, vreau să spun ultima ei imagine, pe care n-au vrut să mi-o trimită, nu ştiu de ce: ca să nu mă mâhnească prea tare?)

Mă gândesc la anii 1933 – 34 – 35, la nebunia ce mă cuprinsese, la ambiţiile nemăsurate, la delirul „politic“, la năzuinţele mele de-a dreptul demente – ce vitalitate în dezechilibru! Nebunia mea era neobosită. Acum, a obosit. La drept vorbind nebunia mi-a trecut, nu-mi rămâne decât zaţul fostelor nebunii. Oboseala însă, nici vorbă să treacă, dimpotrivă, e în expansiune, e la apogeu. Unde o să mă ducă, habar nu am.

Mi-e groază să fac şi cea mai mică intervenţie pentru cărţile mele; fac totuşi unele din când în când, şi de fiecare dată cu un viu sentiment de silă.

Aş avea nevoie de un drog care să-mi redea vigoarea de la douăzeci de ani, sau mai curând de un bici, ca să mă scoată din teribila mea apatie.

Nu mai pot citi decât cărţi indiferente, de gheaţă, lipsite de orice vibraţie, sau cărţi-uragan, care te iau pe sus şi te lasă în mijlocul celei mai mari primejdii.

Zi după zi, văd cum se destramă imaginea pe care mi-am făcut-o despre ambiţiile şi despre talentele mele. Sânt în declin, iar creierul mi se înceţoşează, se întunecă.

15 decembrie – Expoziţie Picasso[66]. Un plagiator universal. Toate formele de artă figurează aici: ai zice că a frunzărit nişte albume iar apoi… Lipsă de măsură; nu ai în faţă opera unui om, ci a patruzeci. A urmat toate modele: oportunism unic, ieşit din comun. Imitator genial, şarlatan superdotat. Sincretism, recapitulare generală înaintea instaurării artei abstracte.

Toate acestea sânt trecut, dar ce spun? sânt *trecutul.* Trecutul rezumat într-un om. Entuziasm şi decepţie. E ceva necinstit, ceva fals în această superproducţie. Un ins a cărui carieră nu-i de imitat – în nici un plan. Picasso? Un geniu *bun la toate.*

Azi după-amiază, prostraţie. Dormit două ore. Să ne cruţăm creierul (sau mai curând ce rămâne din el).

Aceste nesfârşite oscilări între fervoare şi amărăciune.

Trebuie să-ţi fie milă de toată lumea. Altminteri reacţionezi ca pamfletar – ca toată lumea, tocmai.

Gabriel Marcel se arată foarte alarmat că teologii germani, cum i s-a spus, nu mai cred în înviere. Încerc să-l liniştesc şi să-i împărtăşesc angoasa – din simplă prietenie, desigur.

Întâlnit la biblioteca de la Sorbona pe profesorul H.G. care-mi strânge mâna, fără un cuvânt. Sânt un scriitor aruncat la rebuturi. Pe vremea când se vorbea despre mine, altfel eram tratat.
(Când eşti prea amar, devii ridicol.)

17 decembrie – Azi-dimineaţă, neputând să dorm, m-am sculat cu noaptea-n cap şi m-am dus să mă plimb, la ceasul păsărilor şi al gunoierilor.

Citit cugetările lui Democrit. Banalitate consternantă. Dar personajul era altceva. Anticii ăştia aveau un destin; nu erau serbezi ca profesorii noştri moderni.

Căsătoria lui Hitler cu Eva Braun a avut loc cu câteva ore înainte de sinucidere. A fost chemat în grabă un funcţionar, care le-a pus fiecăruia, pe rând, întrebarea regulamentară: „Sânteţi arian?“ Au răspuns afirmativ. Dacă Hitler ar fi spus*: „Nu*“, răspunsul lui ar fi fost cel mai extraordinar din Istorie.

19 decembrie. Ieri, şase ore de mers între Maintenon şi Rambouillet. Singura „activitate“ de care sânt mulţumit.

Citit, cu cel mai mare interes, scrisori ale lui Gottfried Benn adresate unor femei. E cu totul altceva decât Rilke!

Am fost aruncaţi în lumea aceasta ca să trăim drama de a nu putea plânge.

Am atâta nevoie de somn încât trebuie să fac un efort ca să nu mă las înghiţit de el. Cine a obosit? Creierul meu sau ce? Ar trebui să beau iarăşi cafea; dar asta ar însemna ruina fizică în câteva luni, revenirea la epoca eroică a gastritei.

20 decembrie – Senzaţie de poezie reprimată, înăbuşită, senzaţie de poezie asfixiantă.

În vise, discuţiile interminabile pe subiecte *complicate* mă obosesc, mă epuizează şi, la trezire, mă înfurie.

De ani de zile, *atenţia* mea o ia razna; se concentrează pe orice, mai puţin pe ce trebuie; orice subiect o atrage, cu excepţia celui pe care trebuie să-l adâncesc. Voluptate a dispersării. Să eludez cu orice preţ esenţialul, esenţialul *meu* (???)[67], asta pare să-mi fie legea. Sânt născut pentru digresiune. Îmi place să mă tăvălesc în accesoriu.

Mă gândeam că voi ajunge cândva să nu-mi mai fie milă de mine, să mă eliberez de această obsesie bolnăvicioasă; anii însă m-au cufundat în ea şi mai mult, m-au legat de ea irevocabil.

Când mă gândesc că a fost o vreme când mă temeam că voi fi canonizat *încă din timpul vieţii*! Ce cădere a urmat de atunci! Pe vremea aceea, eram cu siguranţă cineva. Dar anii care trec ne diminuează. E motivul pentru care sânt atât de puţini sfinţi.

Mi-ar fi incomparabil mai uşor să trăiesc fără dram de credinţă decât fără un dram de îndoială. Îndoiala care nimiceşte, îndoiala care hrăneşte…

22 decembrie. Acreală a fiecărei celule. *Aciditatea* e constanta fiziologiei mele.

În mine există un pătimaș și un sceptic care nu se pot pune de acord în nici o privință. Sânt suma dezacordurilor lor.

Îndoiala mă cufundă într-o stare de beție.

Adevăratul sceptic *vrea* să se îndoiască; el se aruncă în îndoială și-o caută în fiecare clipă.

În fiecare zi îmi propun să mă răzbun pe unul sau pe altul, și în fiecare zi încerc, cu succes, să-mi anulez, să-mi ruinez planurile de răzbunare.

Nu trebuie să corectezi falsa imagine pe care ceilalți și-o fac despre tine. Pe lângă ea, elogiul este calomnie. Lasă eroarea să circule. În nici un caz nu dezminți nimic. Adevărul va ieși cândva la iveală; sau poate să nu iasă niciodată. Totuna!

Am citit, în *Memoriile* lui Saint-Simon traduse în engleză de Francisc Arkwright, relatarea morții D-nei de Montespan. E atât de puternică, atât de vie, încât traducerea proastă nu e o piedică în calea emoției.

24 decembrie. Ieri-seară, ascultând la telefon buletinul meteorologic, am simțit o emoție vie când s-a vorbit despre „ploi răzlețe“. Asta dovedește că poezia este în noi și nu în cuvinte, cu toate că *răzlețe* are de ce să trezească o imperceptibilă vibrație.

Nu există senzație *falsă.*

Orașul e pustiu, cerul acoperit, aproape negru. Parcă ar sta să vină o catastrofă. Revelion pe gustul meu.

Pentru mine, fericirea înseamnă un lucru foarte simplu: *să nu mă gândesc la viitor.*

25 decembrie. Ieri-seară, la familia Corbin, am ascultat *Mesia*; apoi un cor rusesc – un cânt liturgic de Glazunov – cu totul extraordinar. Trei ore de emoție intensă.

Cumplit e că, după muzică, nimic nu mai are nici un sens, căci nimic, dar absolut nimic nu rezistă când revii din „miracolul“ ei. Pe lângă ea, totul pare degradat, inutil, banal, înțeleg că o poți urî și că ești tentat să consideri că minunile ei sânt iluzii iar „absolutul“ ei un miraj. Trebuie să-i reziști cu orice preț *când o iubești prea mult.* Nimeni nu i-a înțeles primejdia mai bine decât Tolstoi; a denunțat-o cu tărie, căci știa că poate face din el tot ce vrea. Și a început s-o urască pentru a nu deveni jucăria ei.

Degeaba scrii dacă scrii fără emoție. E o prejudecată de care – spre paguba mea – nu mă pot descotorosi. Căci, în materie de emoție, sânt din ce în ce mai sărac. Mi se pare că mă cobor din ce în ce mai mult înspre senzație, că mă împotmolesc în ea și că mă îndrept astfel către o spaimă rece.

Să dormi: lucrul cel mai inteligent pe care-l poți face. Să poți ieși din timp *după voie.*

Este umilitor să mori. Să devii dintr-odată *obiect*!

De îndată ce atac o problemă, dau peste insolubil. Să nu-mi mai pun întrebări – n-ar fi un mijloc pentru a progresa în sfârșit?

26 decembrie. Șase ore de mers între Arpajon și valea râului Chevreuse. Într-un sătuc, la bazinul de spălat rufe, o portugheză scoate niște lamentații întretăiate – acele cântece sfâșietoare în care izbucnește tot ce-i mai adânc și mai fascinant în *saudade*[68]. Mă ascund în spatele unui zid ca să aud fără a fi văzut. În satul pustiu și mohorât, efectul acestor intonații, al acestor chemări de o melancolie atât de îndepărtată, este fantastic. În același timp mă gândesc la șederea mea la Brașov, unde cântecele slujnicelor unguroaice mă cufundau într-un urât melodios, atât de insuportabil că uneori mă apuca isteria.

Destin – B.Ț., care era înnebunit după Paris, care terminase o carte despre Apărarea Civilizației cu această afirmație stupefiantă, exasperantă și superbă: „După Rațiune, Franța e cea mai mare mândrie a omului“ – B.T., ziceam, a rămas în România ca să tânjească, iar eu, care idolatrizasem alte

țări, am venit să-mi fac veacul în aceasta, cu care am raporturi din cele mai stranii.

Ca să iubesc o țară, ea trebuie să fie, prin anumite laturi, stupidă. Franța nu e deloc, din păcate!

„Ideile“ îmi vin când stau lungit, oricum atunci mă simt eu însumi. Când stau *în picioare*, sânt mai mult sau mai puțin livresc, trăiesc ca un parazit, nu izbutesc să elimin accesoriul.

Cât timp nu voi face ceva care să mă reabiliteze în propriii mei ochi, voi târî după mine, cât e ziua de lungă, această acreală, aceste sarcasme automate, această deznădejde în care se răsfață inspirația absentă, mândria pierdută. Există în mine *cineva* care m-a abandonat. Ar trebui, la fel ca Eveline, să mă gândesc și eu la *Virgen de los Desamparados*,[69] mai mult, să-i înalț rugăciuni. Viața mea – ce naufragiu lăuntric, din cauza slăbiciunilor mele, din propria-mi *vină!* Eu însumi am creat condițiile ideale ca s-o ratez, mi-am *elaborat* decăderea.

O felicitare, cu semnătură indescifrabilă, venită de la București, în care-i vorba de „succesele“ mele, de „cinstea“ pe care-o fac țării, în care mi se dau asigurări că sânt „iubit și admirat“ – mă cufundă în perplexitate și jenă: o, dacă oamenii ăștia ar ști pe ce amărât îl „iubesc și admiră“! De nu cumva toate aceste efuziuni sânt numai frenezie și hiperbolă balcanică – ceea ce mi se pare cel mai probabil.

Efect al „liberalizării“ din România: oamenii se reped la orice carte, cu condiția să nu fie de propagandă. Dar îi așteaptă decepții inevitabile. Astfel, *într-o săptămână*, s-au vândut *șase mii* de exemplare din *Fenomenologia spiritului*. Când, ceva mai târziu, s-a publicat *Logica*, numărul cumpărătorilor a scăzut simțitor.

Un prieten îmi povestește că, pe vremea propagandei pentru colectivizare, a încercat, într-un sat de lângă Dunăre, să-l convingă pe un țăran de superioritatea noilor metode și de avantajele pe care le-ar avea lucrând la ore fixe, în comun, ca un funcționar, de randamentul superior etc., etc., etc. Dar țăranul care, prudent, nu voia să spună nici da nici ba, s-a mărginit, în chip de răspuns, să-i arate cu degetul o pasăre ce zbura pe

deasupra lor. N-a îndrăznit să vorbească de libertate, dar a avut curajul să-i indice simbolul…

Să nu te încrezi în cei care te imită. Spectacolul pe care îl oferă un „discipol“ e tot ce poate fi mai întristător. Ce lecţie de modestie! Iată la ce-ai dat naştere până la urmă, iată maimuţoiul căruia îi serveşti de model. Tu însuţi nu erai decât un maimuţoi – un maimuţoi reuşit, *ajuns.*

29 decembrie – ora 1 noaptea.

Avem o nevoie profundă să existe cineva, cu mult deasupra noastră, căruia să-i fie milă de noi. Aici e originea religiei şi nu trebuie căutată altundeva.

— La ora asta, ar trebui să mă rog. Dac-aş putea!

Pe ceilalţi nu-i interesează decât ceea ce ascundem. Tot ce-aş fi vrut să ascund din trecutul meu a sfârşit prin a se afla, pentru că şi prietenii şi duşmanii noştri exact despre asta râvnesc să vorbească. Divulgându-ne secretele, ei încep prin a ne lăuda sau ponegri.

Să ştii să primeşti lovituri fără să răspunzi, fără măcar să te gândeşti la eventualitatea unei răzbunări – iată cheia şi lăcatul, iată arta pe care de atâta timp încerc s-o deprind fără a izbuti; şi chiar dacă uneori izbutesc, cum să ştiu dacă victoria mea nu-i fructul laşităţii?

Să renunţi la răzbunare nu în imediat ci în eternitate, să încasezi toate loviturile pentru vecie. Omniprezenţa răzbunării, iată stânca de care se loveşte orice utopie, iată obstacolul major şi insurmontabil în calea instaurării Paradisului.

Vreau să-mi reprim răzbunarea, dar ea lucrează în taină şi mă răzbun fără să ştiu chiar în momentele când mă împăunez, când mă fălesc că am înaintat în înţelepciune mai mult decât orice alt muritor. Răzbunarea curge în sângele meu; şi îl îngroaşă, îl moleşeşte, îl…

Să te retragi în tine şi să asculţi o linişte la fel de veche ca fiinţa, chiar şi mai veche – liniştea de dinainte de timp.

La Luvru, *Pictura japoneză* din secolele XII şi XVII. Triumf absolut al precisului şi al vaporaşului în acelaşi timp. În Occident, doar francezii mai

sânt, sau au fost capabili de atâta rigoare asociată cu atâta delicateţe.

Fiecare cu drogul lui; al meu e scepticismul. M-am otrăvit cu el. Dar această otravă îmi dă viaţă şi, fără ea, mi-ar trebui ceva şi mai puternic, şi mai nociv.

Îi explic lui Edern Hallier că a-l citi pe Blanchot este o experienţă interesantă pentru senzaţia de înec pe care-o ai întotdeauna, indiferent ce text de-al lui citeşti. De la un anume moment, nu mai simţi pământul sub tălpi, apoi te scufunzi fără *nici o senzaţie de vertij*, şi fără spaimă de abis, căci nu e decât *un punct* obscur al textului, când te învârti în cerc ca într-un vârtej searbăd; apoi revii la suprafaţă, înoţi, înţelegi *din nou.*\ după un răstimp, destul de scurt, te îneci din nou şi aşa mai departe.

Vina este a autorului, spirit profund dar dereglat, adică incapabil să facă deosebirea dintre gândire şi neantul gândirii; la Blanchot, spiritul macină adesea în gol, fără ca el să-şi dea seama.

Îndreptându-se spre creştinism, Roma se cobora şi se convertea la un zeu nu doar străin, dar şi inferior; îmbrăţişa religia unei *colonii* – cea mai disprețuită din Imperiu. Când o civilizaţie nu se mai poate sprijini pe zeii săi, când i-a *secătuit*, ea îşi caută salvarea în altă parte; şi se *salvează. pierind.*

Am citit o carte despre *Treblinka*[70]. Coşmar de necrezut, abia imaginabil. Este oroarea absolută, mecanică; e *sistemul.* Toate cărţile astea seamănă între ele; călăii sânt nişte fantoşe, nişte funcţionari; convenţionali, mediocri; şefii sânt întotdeauna „frumoşi“, cu nelipsitul surâs sarcastic; academismul atrocelui; – egală decădere a torţionarilor şi a victimelor. În tot acest timp, mereu vie, uimirea în faţa destinului *insondabil* al evreilor. Toate celelalte popoare au o istorie; doar ei au un *destin.*

1967

2 ianuarie 1967

O după-amiază întreagă am scris felicitări, în franceză şi mai ales în româneşte. Nu revin la limba mea maternă, ci recad, mă-nec în ea. Naufragiul natal.

— I-am răspuns unei prietene din Sibiu care într-o scrisoare îmi evoca farmecul grădinii ei de la Gura-Râului – că venind în Occident am făcut poate o greşeală, că fiecare ar trebui să trăiască şi să moară în peisajul în care s-a născut. În fond, ţăranii au dreptate iar felul lor de viaţă este – sau mai curând era – singurul înţelept, singurul „uman“ (dacă acest cuvânt mai are vreun sens).

În *Treblinka,* la un moment dat, vezi nişte evrei (ale căror familii pieriseră în camerele de gazare) dând un spectacol (concert, dans, box) în faţa călăilor lor, care aplaudau frenetic, ca şi evreii prezenţi (în jur de o mie, sortiţi şi ei faimoaselor camere). Totul e atât de oribil, de absurd, de inimaginabil, încât cititorul, ajuns aici, alunecă în afara realităţii. Şi într-adevăr, acest infern pare un vis, căci nu ţi-l poţi imagina şi nu poţi crede că-i adevărat.

3 ianuarie. Ascultat un madrigal de Monteverdi. La fel de frumos ca un cor rusesc.

Mi s-a citat cazul unui câine cam ramolit, care, gelos pe alt câine, mai tânăr, ce fusese adus în casă, a început să şchiopăteze ca să provoace mila şi deci bunăvoinţa stăpânilor. Când nu era privit, mergea şi alerga normal.

Dorinţa de glorie nu-i decât una din expresiile cele mai subtile ale dorinţei de putere.

Drama de a nu te putea ruga… Cui să te rogi? Pentru ce? Ah, Doamne!

Imposibilitatea singurătăţii ca fenomen al damnării. Nimic nu aminteşte mai mult infernul decât curtea de la Versailles. Saint-Simon e marele istoric al osândiţilor.

Într-o carte despre Heraclit, o imagine tulburătoare: câteva pietre, tot ce rămâne din templul din Efes pe care Erostrate îl incendiase din dorinţă de glorie.

Efesienii au fost atât de îngroziţi de gestul lui încât au interzis să i se pronunţe numele. A fost marea lui şansă. Ceea ce este *condamnat* la uitare e sigur că va supravieţui.

Ceea ce se numea, în stilul pietăţii clasice sau mai curând janseniste, *„talente ale perdiţiei“*.

Orice fiinţă iese nu se ştie de unde, scoate un mic ţipăt şi dispare fără să lase vreo urmă.

De vizitat, în Marais[71], pe strada Orléans nr. 6, casa în care Lucile de Chateaubriand a murit pe 18 brumar anul XIII.

Gastrita m-a lecuit de romantism. Zău!

L.G. – duşmanul meu cel mai înverşunat care de vreo douăzeci de ani nu încetează să mă calomnieze. A făcut gol în jurul meu; criticii care m-au susţinut mă detestă, nici o revistă nu-mi propune să colaborez. M-a împiedicat să intru în Cercetare, din cauza lui mi-am pierdut o mulţime de prieteni.

Cu toate astea, îi sânt îndatorat. Fără campania lui de denigrare, totul ar fi fost prea uşor pentru mine, iar astăzi aş avea un *nume*, adică aş fi un cadavru. Poate că şi aşa sânt un cadavru, dar în alt fel, mai onorabil, în ochii mei cel puţin. Dacă intram în Cercetare, aş fi făcut un doctorat, adică nimic. Cărţile mele, da, i le datorez lui L.G., iar dacă exist în vreun fel e datorită lui. E vorba de a exista nu atât din punct de vedere literar, cât spiritual. Izolarea de oamenii importanţi, sentimentul de a fi respins, dat afară, marginalizat, de a fi un paria – toate astea sânt binefăcătoare până la urmă. Iar dacă nu mă disprețuiesc chiar de tot – nu e reconfortant că i-o datorez unuia care s-a specializat în a mă urî?

5 ianuarie – Trei ore de veghe în mijlocul nopţii. Mi-au venit o mulţime de gânduri, dar acum, când vreau să desprind câteva, pe cele mai

interesante, nu mai găsesc nici unul. Ba da, pe cel despre somn: dar l-am avut și altă dată.

Afinităţile mele cu spiritul evreiesc. Gustul deriziunii, o anume aplecare spre autonimicire, obsesii morbide; agresivitate, plăcerea profeției, sentimentul de a fi o victimă, întotdeauna, chiar și în clipele de fericire.

M.S. – singurul *înțelept* din generația mea. Înțelepciunea o are desigur din naștere, dar și evenimentele au contribuit în bună măsură. Dacă rămânea la Paris, ar fi scris cărți, ar fi făcut o carieră universitară, pe scurt ar fi avut o existență oarecare; acolo, în douăzeci de ani de tăcere, și ce tăcere! a înțeles lucruri pe care nici măcar nu le-ar fi bănuit dacă rămânea aici. Cine spune că și-a ratat viața spune o prostie. Noi, ceilalți, care avem aerul că am reușit, noi am ratat-o pe a noastră, și este purul adevăr că, în raport cu el, sântem niște decăzuți.

„Folosim pentru pasiuni materialul ce ne-a fost dat pentru fericire“. (Joubert)

7 ianuarie 1967

Azi după-amiază, privind muşcatele, afară, pe pervazul ferestrei, amenințate de un frig strașnic (prima zi de iarnă), m-a cuprins literalmente *mila* de ele și le-am băgat în casă cu o grijă pe care nu le-aș purta-o semenilor mei. (Poți iubi o floare, nu și un om.)

Urăsc omul; dar nu pot spune: urăsc *ființa* umană. Tocmai pentru că în cuvântul *ființă* există ceva ce nu evocă umanul. Ceva îndepărtat, misterios, cald – toate lucruri străine de ideea aproapelui.

Aș avea atâta nevoie de un om care a *găsit*!

9 ianuarie 1967

Ieri, duminică, într-un sătuc de lângă Dourdan (Ponthévrard?), patronul bistroului în care intrasem perora în fața a trei muncitori agricoli cu figuri de cretini; unul mai ales, înalt, cu un aer bolnăvicios, cu privirea fixă și amenințătoare, îmbrăcat ca un vagabond, părea a nu pricepe nimic din discursul acelui domn țanțoș, bun vorbitor, lăudăros peste poate și care,

lucru incredibil, în faţa unei asemenea asistenţe, se lansa în adevărate piruete verbale. Astfel, la un moment dat, vorbind de nu ştiu ce vânzare, a spus: „X a *examinat* şi *evaluat* terenul“.

Patronul, dacă am înţeles bine, era din Lille: un *gascon* din Nord. Extraordinara importanţă a *limbajului* la toate nivelurile societăţii. Aici este francezul în elementul lui. Trăsătură eminamente pozitivă a naţiei. Aici stă secretul prestigiului ei.

Citesc o carte despre Rāmakrishna (de Mukerdji). Sânt uluit să constat, încă o dată, cât de important e rolul *voinţei* la sfinţi. Ar trebui să spun: al ambiţiei, al orgoliului. *Cuceritorul* din ei. Nevoia de a fi unici. La treizeci de ani, după doisprezece ani petrecuţi în meditaţie şi rugăciune, i-a spus zeiţei Kali, la care se închina: „O, Mamă, dacă nu primesc Iluminarea chiar azi, mâine îmi curm zilele“.

A obţinut-o; prin Iluminare înţelegea *să vadă* chipul Mamei. Cu această viziune, ce l-a schimbat radical, a trăit câteva zile fără să mănânce şi să bea, într-o neîntreruptă cunoaştere a luminii. „Uneori, în timp ce vorbea, strălucirea chipului său devenea atât de intensă încât cei care-l ascultau erau nevoiţi să-şi acopere faţa ca să nu fie orbiţi“. (Mukerdji, *Le visage du Silence*, Paris, 1932)

Falşi poeţi, falşi profeţi, zei falşi…

Într-o lume *ratată*, cum ar putea să izbândească oamenii? câţi, din cei pe care i-am cunoscut, aş putea spune că au izbândit? câţiva, pe care i-aş numi, dac-ar avea un *nume*. Or, tocmai că ei nu sânt – în nici un sens – *autori*. Nici o operă nu le stinghereşte mersul. Sânt liberi, pentru că au respins ispita oricărei forme de succes. Ar trebui să spun: *erau*. Căci unii din ei precis nu mai sânt pe lumea asta.

Mă simt complet blocat. Nu pot să scriu *Noaptea la Talamanca*. N-am nici o poftă să scriu despre sinucidere. Pe de altă parte, îmi displace să abandonez un subiect. Iar despre acesta trebuie neapărat să vorbesc, altfel va sfârşi prin a mă otrăvi.

Prin mai multe trăsături, Ramakrishna aminteşte de sfântul Serafim din Sarov. E straniu că oameni de asemenea anvergură au putut trăi în secolul al XIX-lea, epocă străină sfinţeniei. (Mirarea mea e stupidă: normal ar fi fost

ca şi unul şi celălalt să trăiască la Paris sau la Londra. Dar sfinţenia a părăsit Occidentul. Pentru totdeauna? Pentru atâta vreme cât civilizaţia noastră nu-şi va schimba stilul.)

Sânt surprins să constat în ce măsură m-au influenţat ideile mele. Mi se pare că abia acum le înţeleg cu-adevărat. Se întrupează, pun stăpânire pe mine definitiv. Până acum erau doar obsesii, sau pur şi simplu idei. Iată-le în fine înălţate sau degradate (cum vreţi) la rang de fatalităţi. Cum să scap de ele?

Am devenit propriul meu discipol. Sânt victima ideilor mele. Mă sufoc în propria-mi şcoală. Şi totuşi, tot ce-am învăţat, tot ce ştiu l-ar fi dus pe un altul direct la plenitudine, la *plenitudinea vidului,* adică la înţelepciune.

Doar oamenii posedaţi de o mare ambiţie săvârşesc fapte mari, pentru că-şi concentrează toată energia într-un singur punct. Sânt nişte obsedaţi incapabili de risipire, de neglijenţă, de uşurătate.

… Eu sânt un obsedat ce aparţine categoriei *distraţilor.* Iată secretul ineficienţei mele.

Este un lucru extraordinar să poţi cerşi. Eu n-am putut s-o fac decât în scrisori… Ce jalnic *sannyasin*[72]!

Ca să creezi o operă trebuie să fii imun la plictis.

Plictisul este echivalentul afectiv al îndoielii. (S-ar putea spune de asemeni: plictisul te pregăteşte pentru scepticism, e solul pe care creşte scepticismul.)

De îndată ce un înţelept vrea să aibă discipoli, devine suspect. Lucru valabil şi pentru un poet sau pentru un sfânt.

E de necrezut – să vrei să contempli în altul propria-ţi imagine degradată, şi să faci eforturi ca să-ţi adori propria caricatură.

Credeam, cu mulţi ani în urmă, că mă *paşte* sfinţenia, că nu e chip să scap de ea. Astăzi această spaimă mi se pare de-a dreptul absurdă şi mă întreb dacă eram sănătos la cap pe vremea când mă stăpânea.

Un lucru de care nu mai sânt capabil: să fac cărţi. Îţi trebuie, pentru asta, o inocenţă pe care mi-am pierdut-o de mult. Orice autor este, ca autor, un naiv.

Îmi place ideea hindusă potrivit căreia ne putem mântui prin procură, apelând la altcineva, de preferinţă un *sfânt*… Ramakrishna îi cere unui mare actor beţiv, decăzut, incapabil să se mântuie prin propriile puteri, să-l lase pe el să încerce, să-i îngăduie să se roage-n locul lui; actorul şovăie, apoi consimte. — Asta înseamnă să-ţi vinzi sufletul – *lui Dumnezeu.*

Încercat să citesc *Doctor Faustus* de Thomas Mann. Imposibil. E demodat. E plicticos, e cumplit de *nemţesc.* Flecăreală pretenţioasă. Ţara metafizicii şi a muzicii nu a produs, *nu putea* să producă nici un mare roman. (În fond, spiritul metafizic e tot ce poate fi mai opus romanului ca gen.)

Apoi, această proză greoaie, metodică mă calcă pe nervi. E suportabilă la un Tolstoi; e soporifică însă la oricare altul.

11 ianuarie. A rămâne necunoscut e un avantaj care, ca să-l poţi suporta, cere o mare forţă morală. Dacă însă reuşeşti, câştigul este evident. Cu cât exişti mai puţin pentru ceilalţi, cu atât eşti mai real în profunzime.

11 ianuarie. A rămâne necunoscut e un avantaj care, ca să-l poţi suporta, cere o mare forţă morală. Dacă însă reuşeşti, câştigul este evident. Cu cât exişti mai puţin pentru ceilalţi, cu atât eşti mai real în profunzime.

De la 12 şi 30 la 14 şi 10, curs al lui Lacan, la École Normale. Talent de dirijor. Ştie să te cucerească prin entuziasme subite, prin alternanţa dintre andante şi allegro. Stăpân pe sine cum sânt doar clovnii şi preoţii. Când vorbeşte, dă tot timpul impresia de a gândi, de a *căuta.* Ştie perfect să se facă, uneori, de neînţeles. Foloseşte întruna cuvinte germane – mijlocul cel mai sigur de a impresiona, astăzi, în Franţa.

Criză de urât ancestral, amărăciune care mă macină, deznădejde. Nu ştiu ce sete diabolică mă împiedică să denunţ pactul cu respiraţia.

Voi fi judecat după ceea ce am scris, nu după ceea ce am citit. E un loc comun pe care prea des îl pierd din vedere. Îmi atribui oarece merit după fiecare carte pe care am devorat-o.

De unde-mi vin aceste spaime subite? Ar fi prea simplu să le caut cauza fiziologică şi de altfel ea nu le-ar putea explica. Să le reduc la nişte accese morbide? De parcă ar fi ceva patologic în faptul că un nimic începe să tremure pentru că, *deodată,* înţelege că-i un nimic!

Anxietatea este hrana mea, *tainul meu de fiecare zi –*, îmi primesc negreşit raţia zilnică. Nu duc lipsă de ea nici în zilele fericite. Mai curând dimpotrivă.

Să nu folosesc niciodată cuvintele „mit“ şi „structură“ – iată, cred, prima regulă de igienă mintală.

13 ianuarie. Aceste ţipete în plină noapte, ce sfâşie, ce ar putea sfâşia orice somn.

Ca să duci la bun sfârşit o operă, şi chiar ca s-o începi, trebuie să crezi în ea. Ceea ce a murit în mine e *credinţa, starea* de credinţă, consimţământul iniţial fără de care nimic nu poate porni din loc.

Puterea pe care muzica o are asupra noastră în întuneric. Lumina se interpune între ea şi noi; lumina e un obstacol.

E totuşi straniu: cu cât înaintez în vârstă, cu atât faptul de a muri *mă uimeşte*. Întotdeauna am crezut că se va întâmpla contrariul. Or, cu cât mă gândesc mai mult la moarte, cu atât o găsesc de neconceput, inacceptabilă, şi ruşinos de banală.

În fond, trăim pentru a consuma puţinele talente cu care venim pe lume; o dată exerciţiul terminat, ar trebui să ne retragem fără a vrea să profităm de cei câţiva stropi de energie care ne mai rămân. Dac-am şti să murim la timp! Nu! Dac-am şti să ne sinucidem la timp!

Poziţia mea filosofică e făcută dintr-o dublă ispită: mă tentează şi Vedānta şi Madyanika. Absolutul şi vidul; suprema realitate; suprema irealitate.

Mă gândesc la X şi la Y; ideea de a-i invita – şi nu pot face altfel – mă îmbolnăveşte. Mulţimea celor pe care trebuie să-i suport! — Totuşi S.G. – în ciuda vârstei înaintate – e adorabil; dar de unde putere să îndur o discuţie de două-trei ceasuri cu nevastă-sa!

Sub mai multe aspecte, sânt mai sociabil decât mulţi oameni. Şi totuşi, ce frică îmi e de fiinţe! Şi cât de bine-i înţeleg pe cei ce şi-au redus existenţa la un dialog cu Dumnezeu!

Mă gândesc la Dumnezeu pentru că, în acelaşi timp, mi-e frică de singurătate şi tânjesc după ea.

Lucrul cel mai profund din noi este *neliniştea* religioasă. Când pune stăpânire pe noi, parcă am coborî la înseşi izvoarele fiinţei noastre. Lucru adevărat de altfel, o dată ce religia se confundă cu începuturile omului, cu ceea ce era mai bun în noi.

Există la Heraclit o latură oraculară şi alta de manual şcolar din vremea lui, un amestec de observaţii fulminante şi de rudimente (mai ales în ce priveşte fizica). Un vizionar şi un institutor. Un filosof n-ar trebui să folosească niciodată datele ştiinţifice din epoca sa. Dar ce să facă? — Să gândească *în afara* ştiinţei, pur şi simplu.

Iulian Apostatul.

Drama oricărei apostazii. Părăsind creştinismul, devenindu-i duşman, el n-a făcut, în fond, decât să-i rămână credincios într-un alt fel, de vreme ce religia renegată îl obseda într-atât că nu putea s-o trateze cu detaşare.

Transfugul, trădătorul, convertitul obsedat de convertirea lui, nu-şi schimbă pasiunea, ci îi dă o altă direcţie, un alt sens. Orice apostat violent, care-şi acuză cu prea mult zel fosta credinţă, dovedeşte în fond că nu a găsit una nouă. Anticomunistul a rămas comunist, în sensul că a rămas interesat de comunism, din care face, fără să vrea, centrul vieţii sale. Deci vechea lui pasiune nu s-a schimbat în esenţă. Pentru asta, ar fi trebuit *s-o uite.*

Obsedaţii, în viaţă ca şi în literatură, se repetă vrând-nevrând: nu pot ieşi din cercul strâmt al preocupărilor lor, recad mereu în ei înşişi.

Ca scriitor, obsedatul e un palavragiu superior.

Orgoliul fără margini al celui care foloseşte un jargon inaccesibil. Pe vremea când, student fiind, mă serveam de jargonul filosofiei, îi disprețuiam pe toți cei care nu-l utilizau.

Dacă l-am despuia pe Heidegger de limbajul său, dacă i-am expune filosofia în termeni curenți, Heidegger și-ar pierde nu atât importanța, care e reală, cât prestigiul, care, cum o arată și cuvântul[73], este iluzie, amăgire.

În loc să mă bucur de prezent, nu fac decât să-mi imaginez aceea ce-i va fi riguroasa și cumplita negare; din una în alta, ajung inevitabil la moarte. Și mai vreau să savurez clipa, după asemenea…

Virtuozitatea, în orice domeniu, e semn al neantului; ea nu există în zorii unei civilizații. De aceea este atâta adevăr în începuturi şi atât de puțin în reușită şi în împlinire. În toate, nu contează decât *momentul* dorinței. Tot ce urmează nu-i decât pigulează, rutină, complezență.

Jumătate de oră în biroul unui notar – ca să-mi autentifice semnătura pe-o declarație de renunțare la moștenirea mamei.

Privind toate acele femei cu ochelari ce băteau cifre la mașină, m-a copleșit, insuportabil, urâtul. Pe lângă ele, curvele din strada Saint-Dénis, din imediata vecinătate, par niște răsfățate ale sorții. Cum e posibil să condamni o ființă umană să stea opt ore zilnic în fața unei mașini de scris!

Mai dezarmat mă simt în fața unui notar decât a unui călău.

De obicei, când mor părinții, mergi la notar ca să primeşti nişte bunuri; eu, ca să renunț la ce mi se cuvine. Dar în cazul meu moştenirea este fictivă. Semnez nişte hârtii ca să renunț la neant.

Adamov agonizează într-un spital parizian. Această veste m-a tulburat mai mult decât aș fi crezut. Prieteniile defuncte nu sânt neapărat prietenii moarte.

„… Acea beție a înstrăinării care precede și înlesnește sinuciderea“. (Drieu, *Recit secret*)

Poziţia mea e de nesuportat: după ce am demolat totul în jur şi probabil în mine, trebuie să trăiesc şi chiar trăiesc în ecuaţia existenţă = destructibilitate. Or, în viaţă îţi trebuie ceva cât de cât solid dacă vrei să-ţi păstrezi nu atât raţiunea, cât curajul. Iar eu tocmai curaj nu mai am, şi nu-mi înfrunt „problemele“ decât prin persuasiune, prin exerciţiu, prin minciună.

19 ianuarie. Azi-dimineaţă, în pat, mă gândeam la milioanele de amărâţi din Paris care trebuie să se scoale şi să meargă la o slujbă pe care-o detestă – iar dacă le place, îşi merită soarta.

Unde nu există *voinţă*, nu există conflict. Tragediile nu se fac cu abulici. Absenţa voinţei poate fi totuşi resimţită mai dureros decât un destin tragic, chiar dacă ţine mai mult de psihiatrie decât de literatură.

Facem *progrese* până la treizeci de ani. După aceea, bâjbâim, ne desăvârşim, ne perfecţionăm, ne pregătim pentru declin.

Ar trebui să murim pe la cincizeci de ani. Înainte aşa se întâmpla. Ştiinţa a adus consolidarea decrepitudinii. Ea a sărit în ajutorul cadavrelor. Oamenii trebuiau lăsaţi să se stingă aşa cum au făcut-o mereu. După ce că a deranjat rânduiala naturii, ştiinţa a introdus în ea o notă de indiscreţie, ba chiar de indecenţă. Căci este indecent, dincolo de un număr de ani, să-ţi mai târăşti, să-ţi mai expui carcasa prin lume.

E trist s-o spunem, dar tot ce rămâne din cineva, să zicem dintr-un scriitor, e opera lui. Rămăşiţele noastre pământeşti nu sânt nimic, dar absolut nimic. Să scriem totuşi, dacă tot nu avem forţa sufletească de a dispărea fără a lăsa urme. Să faci o carte e semn de abdicare metafizică. Să abdicăm.

Când într-o carte ni se explică din punct de vedere psihanalitic un autor (sau orice altceva), renunţ s-o citesc. Această uşurinţă de a emite ipoteze arbitrare despre secretele celorlalţi mă exasperează. De altfel, cel mai adesea nu-i vorba de secrete, ci de deficienţe destul de banale pe care această metodă le complică la maximum.

Cu toate astea, în judecăţile pe care le emitem, şi mai ales în discuţii, sântem cu toţii psihanalişti. Putem respinge doctrina în bloc iar în secret să

fim pătrunşi de ea: e ceea ce ni se întâmplă tuturor. Nu ştiu pe nimeni care să fi scăpat, care să nu fi fost contaminat. În acest sens, pe drept se spune că epoca noastră e dominată de Freud. *Reflexele* noastre sânt freudiene şi marxiste. Iar asta e mai important decât ceea ce gândim în mod conştient.

Încerc să-mi explic ce mă atrage la licheaua de Talleyrand. Cred că am găsit explicaţia: fiind cinic în teorie, nu pot fi cinic şi în viaţă; dar îi admir pe toţi cei care au acest curaj, care ştiu să sfideze opinia publică altfel decât în vorbe. Cinismul practic mi-a fost aproape total interzis; mă consolez citind tot ce are legătură cu inşi ca Talleyrand.

Nu ne plac decât autorii care suferă, cărora le simţim durerile şi tarele secrete. Oricare cititor este, fără.s-o ştie, un sadic, nu s-ar mai sătura de gemetele celorlalţi. E un nesătul pe care doar infernul l-ar putea satisface, dac-ar putea – el, cititorul – să fie spectatorul, *criticul* infernului.

20 ianuarie. O religie este o artă de a consola. Când eşti mâhnit iar preotul îţi spune că Dumnezeu *se preocupă* de necazul tău, eficienţa unei asemenea consolări nu va avea nicicând echivalent într-o doctrină seculară. Te întrebi cum or suporta oamenii durerea după ce creştinismul va fi lichidat. Poate că-n viitor vom simţi mai puţin nevoia de consolare, şi că, *speranţa* scăzând, contrariul ei va scădea pe măsură.

Cu vârsta, o mulţime de vicii pe care izbutisem să le înăbuş ori să le camuflez ies la suprafaţă şi se trădează. Ce pot să fac? îmi aparţin ele cu adevărat? Le constat existenţa şi le văd înflorind mai mult ca martor decât ca subiect. Sânt prezente, mă invadează, dar mă simt prea bătrân ca să mă pot îndrepta. De altfel, dacă nu scap de ele, e tocmai pentru că, la altă vârstă, am încercat să le atenuez şi chiar să le înving: or, ele doar s-au retras, iar acum, cu forţe noi, revin ca învingătoare. Dacă le-aş fi lăsat în pace, ar fi prosperat la vremea lor, s-ar fi tocit, iar astăzi abia dacă le-aş mai simţi prezenţa.

Citesc convorbirile lui Gustav Ianouch cu Kafka[74], ale cărui cuvinte îmi amintesc de cele ale Elizabetei de Austria către studentul grec Cristomanos. E vorba, bineînţeles, de *ton*, nu de conţinut.

Regret, remuşcare, sinereză.
Nostalgia mea e *vinovată.*

În orice perioadă de persecuţii îndelungate, vine un moment când victimele sânt la fel de decăzute, la fel de demne de dispreţ ca şi călăii lor.

Această iarnă blândă mă macină şi îmi consumă toată rezistenţa, toată energia. Substanţa mi se subţiază până la inexistenţă. Din mine rămâne, tot mai mult, doar amintirea, doar un *semn* al celui care am fost.

Fanaticul e adesea ascet. Îmi place să mănânc – ca tuturor oamenilor fără convingeri profunde.
(Sigur e că asceţii se recrutează printre fanatici iar nu printre sceptici, că este imposibil să-ţi impui rigori (?) dacă nu eşti capabil *să suferi* pentru o idee. Mereu aceeaşi poveste: ca să fii puternic trebuie să fii *mărginit. Instinctul* implică lipsa de orizont.)

21 ianuarie. Noapte cumplită: am visat sau m-am gândit, nu mai ştiu, la starea de descompunere în care trebuie să fie mama şi soră-mea. Le *vedeam.* Destul ca să-ţi pierzi somnul său, dimpotrivă, să te prăbuşeşti în el pentru vecie.

23 ianuarie. Mă trezesc cu remuşcarea şi adorm tot cu ea.

Drama mea e că i-am spus în faţă existenţei ce cred despre ea. Tot ce aş mai putea adăuga e secundar. Nu te poţi înnoi decât renegându-te; eu însă nu pot şi nu am nici poftă s-o fac, căci la mine nu-i vorba de o concepţie, ci de un sentiment al vieţii. Iar sentimentele nu ţi le schimbi. Ar însemna să-mi abolesc toate trăirile din trecut. Spre nefericirea mea, cred în ideile mele pentru că le-am trăit, le-am simţit, le-am îndurat pe toate. Închis în universul meu, nu pot ieşi din el decât distrugându-mi memoria.

Totul la mine este instantaneu, violent, lipsit de continuitate. Aproape nu e zi să nu-mi amintesc o vorbă rea ce mi s-a spus în faţă sau care mi-a ajuns la urechi; e suficient pentru ca ranchiuna să-nceapă a funcţiona în mine la fel ca o glandă… Reacţia mea durează, cum am spus, doar o clipă – o clipă de umilinţă, căci îmi dezvăluie toată micimea, tot neantul meu spiritual.

Poate că ceilalţi reacţionează la fel; dar nu cred că sânt conştienţi, altfel cum ar mai fi mulţumiţi de ei înşişi? Eu nu sânt mulţumit de mine, se-nţelege. Dar asta nu mă înalţă prea mult în plan moral. Nu eşti mai puţin mediocru pentru că te ştii mediocru.

24 ianuarie. În fiecare dimineaţă, la trezire, criză de urât clasa-ntâi. *Pe urmă*, lucrurile încep să se mai aranjeze.

Încetezi să fii scriitor din clipa în care îţi pierzi interesul pentru propria-ţi viaţă. Detaşarea de sine ruinează talentul. Dacă ai distrus materia primă a inspiraţiei, nu te mai înjoseşti, după aceea, să scurmi în nişte erzaţuri.

Mă regăsesc, mă consider iarăşi o fiinţă vie de fiecare dată când muzica mă răscoleşte, când îmi inspiră ideea de a plânge.

Privind perna de pe patul meu. Ce sprijin poate fi mai bun pentru capul unui mort!

Visez mereu plecări spre continente pe care nu vreau să le vizitez. În clipa când trebuie în sfârşit să plec, mă trezesc, cu mare uşurare.

Poţi iubi pe oricine, în afară de vecinul tău.
(La nevoie, poţi să-ţi iubeşti aproapele, dar nu vecinul.)

Lucrul cel mai grav – şi cel mai frecvent – nu este să ucizi ci să umileşti. Asta înseamnă, poate, cruzime în plan moral. Se întâlneşte tocmai la cei care au fost umiliţi adesea. Ei nu pot nici să uite, nici să ierte; nu au decât o idee: să umilească la rândul lor. Sânt torţionari subtili care ştiu să-şi ascundă intenţiile şi care se răzbună fără să-i poţi acuza de cruzime.

După o seară petrecută cu scriitori, îţi trebuie pe puţin o săptămână ca să-ţi revii.

28 ianuarie. Doi filosofi dialoghează la radio. Frazeologie pretenţioasă, vid de gândire total. Ce rari sânt oamenii reuşiţi!

Dorinţa de concizie, împinsă prea departe, sufocă elanul şi chiar mişcarea gândirii. Trebuie să laşi cuvintelor o şansă. Dacă le supraveghezi permanent, ele încetează să mai vehiculeze idei, nu mai *transportă* nimic. Aceeaşi sterilitate îl paşte şi pe gânditorul, şi pe artistul prea *riguros*. Nu există creaţie, în nici un domeniu, fără un minimum de haos. Trebuie să-ţi păstrezi o zonă de obscuritate şi de ireflexiune înăuntrul spiritului, altfel cazi victimă unei transparenţe mortale.

Poezia care se apropie de rugăciune e superioară şi rugăciunii, şi poeziei.

Lucrul cel mai cumplit în viaţă este să nu mai *cauţi*.

Misteriosul fenomen al decăderii.

31 ianuarie. Pentru că noaptea trecută dormisem foarte prost, azi după-amiază mi-am făcut siesta. Un ceas şi ceva de somn greu, atât de greu încât, trezindu-mă, am avut senzaţia că timp de veacuri, de milenii, am fost una cu materia brută. Nostalgia morţii nu este, poate, decât această dorinţă de contopire, de întoarcere definitivă la starea de non-conştiinţă şi de ireflexiune.

Iubesc *prăbuşirea* în somn, senzaţia că sânt înghiţit de somn, ca de un abis matern, de universul fascinant de dinaintea naşterii.

Oamenii care au suferit mult sfârşesc, cu rare excepţii, în aroganţă şi nu în smerenie. Vă aruncă în faţă nenorocirile lor, şi nu au stare până nu suferiţi cât şi ei.

Mă gândesc la X. A îndurat multe în viaţă, a fost umilit, desigur. Dar felul în care-i tratează pe ceilalţi e odios. Şi nici nu ştie că e crud. Crede că totul i se cuvine; nu cunoaşte mila. Ca să-i accepţi mofturile, ar trebui să fii un sfânt. Se simte ofensat că nu accepţi să te-njoseşti în faţa lui. Vrea să te umilească, nimic altceva. Nu ştie însă că e crud pentru că nu-şi imaginează că poţi avea şi tu demnitatea ta. A fost persecutat; a devenit persecutor. Din păcate, încă se crede victimă. Ceea ce-l face şi mai nemilos.

Dacă peste cincizeci de ani ceea ce faci îşi va pierde orice realitate, mai bine n-o faci: e timp pierdut. Această judecată e strict literară; ea nu înseamnă nimic *în absolut*, adică peste secole sau milenii. Cine ţinteşte

dăinuirea este naiv, îşi închipuie că a înfrunta „timpul“ poate însemna ceva în eternitate; nu prin „opere“, nu prin „creaţii“ reuşeşti asta, ci prin acea concentrare asupra ta însuţi, prin acea retragere ce *suprimă* istoria, abolind-o pentru o clipă ce pare şi chiar *este* atemporală.

3 februarie. Necazurile ne permit să suportăm zilele fără să le vedem prea clar insignifianţa.

Asta, la drept vorbind, nu e valabil în ce mă priveşte. Eu unul prefer să privesc în faţă neantul timpului decât să am a-l umple cu griji, cu proiecte şi simulacre de pasiune.

Tot ce face omul – de la căscat la martiriu – are un singur scop: să-l împiedice să-şi vadă clar decăderea. Să facă orice şi cu orice preţ ca să nu vadă lucrurile aşa cum sânt – lucrurile şi pe sine.

Astfel, toţi înşală şi se înşală. Neam de trişori halucinaţi.

Mă simt străin printre ei. Nu am nevoie de iluziile lor: pot să trăiesc şi fără să mă mint. („Să trăiesc“ e poate prea mult spus.)

Revoluţiile bântuie doar la popoarele la care impertinenţa este endemică.

A înţelege înseamnă a vedea cu ajutorul imaginaţiei ce se ascunde în spatele unui poem, al unei fraze, al unei melodii, să ştii cu câte eforturi au fost concepute. Ascultând adineauri muzică tiroleză, îmi spuneam că ea înseamnă ceva pentru mine doar în măsura în care percep şi simt spaţiul, înălţimile, peisajul, văile, râurile şi nostalgia ce se degajă din ea. În toate, trebuie să cobori la origini; orice alt demers e de prisos. Să fii contemporan cu începuturile…

4 februarie 1967

Ţapul ispăşitor. Nu ne putem lipsi de el, existenţa lui e cerută de constituţia biologică a oricărui om. Cineva trebuie să plătească pentru greşelile şi eşecurile noastre; dacă ne considerăm singurii vinovaţi pentru ele — câte complicaţii, câte chinuri suplimentare. Să avem conştiinţa împăcată, e tot ce vrem: pentru asta există ţapul ispăşitor.

Trebuie un efort aproape supraomenesc ca să ne putem acuza singuri pentru toate. Când însă am făcut efortul, avem senzaţia clară că ne

apropiem de adevăr. Dar din păcate asta nu ne face mai modești, ci mai orgolioși.

(Chiar azi, R.J. mi-a spus ceva neplăcut: puțin a lipsit să mă supăr. Și totuși ea avea dreptate. Am făcut un efort de voință și mi-am învins năduful. Să-ți recunoști vinovăția, greșeala, să-ți mărturisești sincer erorile, să accepți o critică îndreptățită – e lucru rar, e un eveniment. Sântem corecți doar atunci când ne înțelegem dușmanii sau, ceea ce este mai greu, prietenii, judecătorii noștri cei mai aspri.)

Sânt înconjurat, asaltat, copleșit de calomnie. Iar tot ce-mi pot permite e să nu fac nimic: calomnia îmi asigură singurătatea, mă apără de oameni, îi ține la distanță fără să am a ridica un deget.

De îndată ce un om izbândește, e în pericol. *A izbândi* înseamnă a eșua – aproape totdeauna. Nu rezistăm succesului – cea mai dură încercare la care poate fi supus un om. Eșecul poate duce la mântuire; reușita – rareori, sau niciodată.

6 februarie

Se pare că Paul Celan s-a sinucis. Această veste încă neconfirmată mă tulbură nespus. De luni de zile, *sânt frământat* de aceeași „problemă“. Ca să nu trebuiască s-o rezolv, încerc să-i descifrez semnificația.

De la 7 până la 12 februarie, Dole, Frasne, Lausanne, *Thorens*, les Glieres, La Cluzas, Annecy; în medie, zece ore pe zi în aer liber. Contemplând *Le Parmelan*, mă gândeam la *indiferența față de mântuire* pe care acest munte o ilustrează ca un exemplu „viu“.

13 februarie 1967

Cumnată-mea îmi scrie că fratele meu e în pragul prăbușirii totale. După moartea mamei, ar fi spus că nu mai apucă anul următor. A venit apoi moartea surorii noastre. Se pare că suferă de o „nemulțumire“ profundă, crede că și-a ratat viața, se plânge că nu s-a „realizat“. Această obsesie e tipic românească și a căpătat, la noi, o formă absolut morbidă, deși există pretutindeni, chiar și în societățile cele mai fericite.

Ar trebui totuși să ne debarasăm de ea – în fond ce înseamnă să fii „realizat11 sau nu? „Realizat11 în raport cu ce? Am o experiență destul de

bogată: printre așa-zișii nerealizați am găsit exemplarele umane cele mai interesante, pe când alții, care în ochii omului obișnuit au reușit, erau egali cu zero. Tocmai ei, cei care se „realizaseră“, erau lipsiți de „realitate“.

Dar cum să-i scriu lucrurile astea lui frate-meu?

Influența liniștitoare a culmilor. Cinci zile în comuniune cu ele. Victorie asupra dorinței. Ce lecție de indiferență! Cât de puțin înseamnă ura, remușcarea, regretul, refrenul lui *la* ce *bun* și toate celelalte!

M-am născut la poalele Carpaților. (Alpii sânt niște Carpați ajunși.)

Munții – voință de a ieși din timp, de a-i străpunge barierele.

Senzație clară, materială și metafizică în același timp, a depășirii contingentului. Nu mai e nevoie să caut, să vânez mântuirea. Liniștire *deasupra* vieții. Inutilitatea efortului, deșertăciunea căutării.

În aceste cinci zile în aer liber, am constatat încă o dată că eram făcut pentru a duce o viață

sănătoasă, la nivelul „naturii“. Ambiția mă istovește, competiția mă acrește. Contactul cu omul stârnește tot ce am mai rău în mine. A fost o vreme când credeam în *putere.* E un vis vechi ce nu m-a părăsit chiar de tot. În mod inconștient, întotdeauna am dorit să devin *cineva.* Cât timp voi simți această dorință, voi fi mereu sfâșiat, măcinat, nemulțumit. Pacea presupune să învingi ambiția, să dorești cu patimă anonimatul.

Dacă scrierile mele nu au practic nici un ecou, e pentru că nu răspund nevoilor contemporanilor mei. Sânt prea subiective, adică inoportune. Căci eu nu merg odată cu valul, nu aparțin epocii decât prin frenezie. Apoi, eu nu propun nici o iluzie; or, oamenii nu se adună în jurul unui mesaj lucid până la nimicire.

Asemeni lui Calvin, cred că sântem predestinați mântuirii sau damnării încă din pântecul mamei.

Vorberbestimmung[75].

Buddha a avut dreptate, a găsit esențialul. Totul se-nvârte în jurul durerii; restul e *secundar,* și aproape inexistent (de vreme ce nu ne amintim decât de ceea ce doare.)

Nepoții îmi scriu ca să-mi mulțumească pentru lucrurile pe care li le-am trimis. Pentru aceşti trei copii sânt un sprijin, o speranță, unchiul bogat din America și Dumnezeu mai știe ce! Bieții de ei, dac-ar ști adevărul!

Răspunderile de care ai fugit în tinerețe, le regăsești la bătrânețe, fără să le mai poți, de data asta, eluda. Sânt pedepsit pentru că am urât atât de mult căsătoria! Providența îi pândește pe celibatari și-i pedepsește: în ochii ei, celibatarul e un dezertor. În fond, ea nu-l iartă pentru c-a înțeles, pentru c-a refuzat să se lase amăgit, să fie ca toată lumea.

14 februarie. Azi după-amiază m-am gândit din nou că din mama și soră-mea nu a rămas nimic, că au dispărut ca și cum n-ar fi trăit niciodată, și că același lucru ni se întâmplă tuturor, că așa a fost mereu și așa va rămâne, ineluctabil. *Nimic, nimic* – să-ți vină să înnebunești. Lucrul ăsta l-am știut totuși întotdeauna, și sânt uimit văzându-mă, la vârsta mea, pradă unor spaime atât de naive.

(Mama și soră-mea au murit acum trei luni, dar abia *azi* am *înțeles* cu-adevărat că nu mai sânt. Tristețe cu acțiune întârziată. Mai *vie,* poate, decât cealaltă.)

Capacitatea mea de a mă descuraja depășește limitele… morbidului. E pur și simplu de neconceput.

Sânt sortit pierzaniei; nici un zeu nu va putea vreodată să mă ajute cu ceva.

Predestinarea mă fascinează la fel de mult ca, altă dată, Nenorocirea. În realitate, e unul și același cuvânt. Să nu poți fi altul decât cel care ești. Sânt *imposibil de schimbat,* și sufăr pentru asta în fiecare clipă. Dați-mi un alt eu!

Voi strânge laolaltă cele trei eseuri publicate deja („Demiurgul cel rău“, „Noii zei“, „Paleontologie“), la care voi adăuga „Noaptea la Talamanca“, „Gânduri sugrumate“, „Umori“. Se face astfel un volumaș acid care va purta titlul primului capitol: *Demiurgul cel rău.*

Nedreptatea nu e un „mister“, ci o evidență, o evidență universală. E lucrul cel mai *vizibil* în lume.

16 februarie 1967

Astăzi, senzație de rușine de o violență insuportabilă. Ce risipitor sânt! Iată, sânt luni de când nu fac nimic, de când mă târâi de la o zi la alta cu speranța mereu infirmată că voi sfârși prin a lucra. Și iarăși mă cuprinde apatia, remușcarea etc.

Aș vrea, în același timp, să fiu *și cunoscut* și *necunoscut* –, iar dacă ar trebui neapărat să aleg, aș prefera anonimatul (cred).

(Cinstit vorbind, e periculos să te pronunți în legătură cu astfel de lucruri. Oricât de bine ne-am cunoaște, există zone în care luciditatea noastră nu-și face datoria. Cât de sensibil sânt la opinia celorlalți, habar nu am. Observ cu regret și uneori cu consternare cât de mult mă pot răni niște fleacuri. Vulnerabilitatea mea este o înfrângere zilnică pe care o constat fără să pot face nimic.)

18 februarie

Băut aseară la S.T. patru pahare de whisky foarte tare. Revenit acasă la 3 și 1/4 noaptea. Astăzi, mahmur.

S-a observat (De la Valée-Poussin) că antinomia care există în budism între *transmigrație* și *non-substanțialitatea eului* e paralelă cu aceea care, în creștinism, opune libertatea umană și atotputernicia divină.

„Fapta nu i se potrivește omului“ – adevăr din Upanișade; – pentru budism, e valabil contrariul, de vreme ce ar putea fi desemnat ca doctrina suveranității faptei.

Îmi place vorba lui Yeats despre Wilde: „… din cauza sângelui doar pe jumătate civilizat ce curgea în vinele lui, nu putea suporta munca sedentară a artei creatoare…“

23 februarie. Îi detest pe scriitorii gen Rousseau care-au marcat mai multe generații și ale căror idei au avut o răspândire disproporționată față de valoarea lor. Niște sori falși.

Gânditorii mei: Pascal, Marc Aureliu, eventual Montaigne, care n-au avut nici o *influență.* Vreau să spun nici o influență asupra *evenimentelor.* Ei

nu-l vor inspira niciodată pe un Robespierre; discursurile lor nu sânt făcute pentru nici o *tribună.*

Ceea ce mă interesează cu adevărat nu este să produc, ci să *înțeleg.* Iar pentru mine a înțelege înseamnă a discerne gradul de *trezire* la care a ajuns o ființă, capacitatea ei de a percepe coeficientul de irealitate ce intră în orice fenomen.

Îmi reproșez că sânt *eu.*

Citesc o scrisoare a lui Disraeli în care-l ocărăște pe Robert Peel pentru că nu l-a inclus în echipa lui ministerială. Scrisoarea e plină de fiere. Mi-am zis: De ce a scris-o? Ce contează că ești ministru sau nu? Nu avea să moară oricum? Și nu a murit?

… Cam ăsta e raționamentul pe care mi-l servesc de fiecare dată când trebuie să iau o hotărâre – tocmai ca să mă împiedic s-o iau.

Nu există sfințenie fără un anume gust pentru scandal. Lucru valabil în orice domeniu. Orice om *despre care se vorbește* arată că gustul pentru provocare nu-i lipsește de tot.

(Geniul e cea mai violentă și mai deplină formă a Provocării.)

Orice „concepție despre viață“ e un obstacol în calea adevărului. Trebuie să ne lepădăm de un sistem ca de o haină veche. Un om liber a învins toate concepțiile, începând cu ale sale.

Deșertăciunea oricărui punct de vedere.

Din vreo treizeci de elevi câți a avut Simone Weil, doar doi au reușit la bac (liceul din Saint-Étienne, cred).

Asta îmi amintește ceva: elevii mei de la Brașov au avut o soartă asemănătoare. Am primit chiar o mustrare de la minister.

Citesc, între admirație și exasperare, o biografie a Simonei Weil. Imensul ei orgoliu mă impresionează mai mult chiar decât inteligența ei.

Să faci ceva care să *oprească* istoria, care să *suspende* devenirea.

Întotdeauna am visat o anti-Creațiune.

Lucrul care mă impresionează cel mai mult e căderea cuiva, chiar şi a unui duşman.

Nu mă interesează decât *celălalt* versant al destinului şi nu mă înviorează decât spectacolul unui declin. Acolo văd fiinţa *realizându-se* cu adevărat. Nu sântem noi înşine decât dacă oamenii ne întorc spatele.

1 martie. Ieri, vizita Dnei P.C. — Descrierea infernului. Imposibil să dorm după asemenea revelaţii.

2 martie. Nevasta lui S.G. – El, gentlemen englez, ironic, distins, discret; ea, limbută, de o banalitate agresivă (o banalitate *afectatul);* în contact cu mintea ei, orice vorbă ai spune se degradează, ajunge s-o repete ea. Un Horace Walpole însurat cu o bucătăreasă franţuzoaică. (Ce chin – s-o auzi vorbind despre Joyce!) Vulgaritatea, mai ales la o femeie, este excesul de amabilitate; – e depăşirea oricărei limite în dorinţa de a fi plăcută, drăguţă. Vulgaritatea? Căldura altoită pe prostie.

Cu vârsta, redevin timid.

Datorez scepticismului toate accesele mele de bunătate.
— Nu poţi fi bun fără scepticism.
— Scepticismul face posibilă bunătatea.
— Fără scepticism, aş fi fost un monstru.
— Scepticismul a ucis în mine animalul de pradă.

6 martie. Astă-noapte, pe la vreo 5, m-am trezit brusc, cu această întrebare: „Unde se duce ACEASTĂ *clipă*? – La moarte“, am răspuns. După care-am adormit din nou.

Căutat mai bine de două ceasuri declaraţiile de impozit din ultimii cinci ani ca să pot completa o declaraţie pentru Alocaţiile familiale[76]. Să turbez, nu alta. Ce caut eu în balamucul ăsta! De parcă aş face parte din *societate*! întotdeauna am plătit impozit pe venituri mai mult sau mai puţin fictive, oricum exagerate de mine – ca să pot să-mi justific condiţia de *scriitor.* De parc-aş fi scriitor!

Oare ce sânt, doamne? De mult am renunţat să fiu ceva, orice.

7 martie. Deschid o revistă: tot ce citesc îmi pare fals, gratuit, derizoriu. Hotărât lucru, literatura ca atare nu mă mai interesează, dacă m-o fi interesat vreodată.

De m-aş putea converti la ceva, la orice — şi să se termine totul!

E groaznic să te plângi unui bogat de necazurile tale şi să-l auzi, în replică, plângându-se mai ceva decât tine, astfel încât la urmă eşti silit să-i plângi tu de milă. Dar trebuie să-i îmbărbătăm pe cei mai norocoşi decât noi!

Mă gândesc tot mai mult la suferinţele ce n-au nici un sens, ce nu servesc la nimic, şi mă revolt contra iluziei creştine ce le conferă tuturora o mare, o adâncă semnificaţie.

Păgânismul, una peste alta, se amăgea mai puţin. Cu creştinismul, sentimentul că sânt înşelat, chiar şi atunci când îmi dă cele mai mari satisfacţii. Să revenim la Antici. Ce greşeală — să fi *crezut* în sfinţenie!

Privit un tratat de Calcul operaţional. E delirant. E mai bizar decât viciul.

întotdeauna m-am plâns că am fost respins de Istorie. Aş fi avut şi mai multe motive să mă plâng dacă Istoria mă adopta.

Peste opt milioane de inşi înghesuiţi pe malurile Senei, a căror treabă e să se hărţuiască, să se pândească, să se chinuie noapte şi zi.

Cred că mă voi despărţi de creştinism, chiar şi de mistici. Mi-am pierdut fervoarea de-altădată, iar febrele mele sânt din ce în ce mai reci.

Privit un tratat de Calcul operaţional. E delirant. E mai bizar decât viciul.

întotdeauna m-am plâns că am fost respins de Istorie. Aş fi avut şi mai multe motive să mă plâng dacă Istoria mă adopta.

Peste opt milioane de inşi înghesuiţi pe malurile Senei, a căror treabă e să se hărţuiască, să se pândească, să se chinuie noapte şi zi.

Cred că mă voi despărţi de creştinism, chiar şi de mistici. Mi-am pierdut fervoarea de-altădată, iar febrele mele sânt din ce în ce mai reci.

Mă simt nu în afara societăţii, ci în afara omenirii. Poate că nu degeaba mă obseda, odinioară, îngerul. Mă gândeam la el neîncetat. Apoi obsesia s-a risipit. Astfel, toată viaţa mea nu e decât un şir de încetări.

8 martie. Frechtmann a murit. Sinucidere? Foarte posibil. L-am cunoscut în 1950, dacă nu mă înşel. Un an mai târziu mi-a vorbit de prima lui criză. Se întorcea din Italia, cred. La vreo două sute de kilometri de Paris, în tren, a avut o senzaţie ciudată. Era, mi-a spus textual, ca şi cum şi-ar fi „pierdut sufletul“.

Datorită lui am citit *Război şi Pace,* o carte ce mă descuraja dinainte. În câteva cuvinte, îmi făcuse o „descriere“ din cele mai ispititoare. Spunea, îmi aduc bine aminte, că e romanul care te face să simţi cel mai bine trecerea, *înaintarea* timpului, şi faptul că timpul acesta înaintează *în bloc.* Un spirit rafinat, frenetic, lacom şi dur.

În materie de patrimoniu biologic, orice inovaţie este până la urmă funestă. Mutaţiile sânt suspecte. *Viaţa* este conservatoare; nu suportă revoluţia. Pentru ea, echilibrul, prosperitatea înseamnă repetiţie, „clişeu“, *déjà vu* – la nesfârşit. … adică exact contrariul artei.

10 martie. Seară cu Eugen I. – care timp de trei ceasuri a fost în vervă necontenit.

În parcul Luxembourg. Am început să pizmuiesc o pasăre ce ţopăia: habar n-are ce-i neurastenia, îmi spuneam. Totuşi trebuie să cunoască ceva echivalent, căci nu cred să existe fiinţă vie care să nu fi cunoscut niciodată, sub o formă sau alta, urâtul.

Urâtul este universal. Probabil că până şi păduchii îl cunosc. Nu există nici un mijloc ca să te aperi de el.

Mă despart de Orient, revin la otrăvurile occidentale, cele care m-au ros dintotdeauna.

Mă gândesc la J.G. şi la cei câţiva care s-au interesat de scepticism: toţi erau un pic dezechilibraţi, frământaţi, neîmpăcaţi cu ei înşişi. Ceea ce le-a provocat curiozitatea a fost starea lor; la ei îndoiala era consecinţa, nu cauza echilibrului instabil. Nu puteau fi altceva decât mai mult sau mai puţin sceptici. În materie de filosofie, nu există opţiuni, există doar fatalităţi.

Trebuie să te agăţi de o activitate, să te cufunzi în ea; e singurul mod de a suprima golul ce ne separă de lucruri şi din care e făcută conştiinţa. Conştiinţă, adică neparticipare, starea mea obişnuită.

Orice rugăciune ţine, literar vorbind, de „fragment“: este o maximă mai dezvoltată şi denaturată de lirism.

Ceea ce *ştiu* distruge ceea ce *vreau.*

M.E. şaizeci de ani.
Incredibila lui incapacitate de a îmbătrâni.

Vin dintr-un spaţiu bântuit de tracii care plângeau la naşterea oamenilor şi se bucurau la moartea lor.

Bismarck, în culmea gloriei sale, îşi recunoştea vina de a fi provocat trei războaie şi de a fi trimis la moarte 80.000 de oameni. Era pe la 1877 când l-au cuprins remuşcările. La mai puţin de un secol, Hitler… dar el nu cunoştea remuşcarea. Era prea nebun pentru asta.

13 martie. Ieri, duminică, şase ore de mers de-a lungul canalului Ourcq, în direcţia La Ferté-Milon.

Acasă, plictis ucigător. Ar trebui să ies. Dar mi-e frică s-o fac, mi-e frică de toate *punctele* acestei lumi, de lumea însăşi – mi-e frică de indiferenţa mea.

Îmi amintesc de vremea când sufeream de un plictis *virulent*: adolescent – ceasuri în şir în parcul din Sibiu, cu o carte în mână; în *Stadtpark* – pianul mă scotea din minţi; la Braşov, mai târziu, dincolo de Livada Poştei, era destul s-aud cum cântă slujnicele unguroaice ca să mă zvârcolesc în pat plângând; apoi în primii ani la Paris, pe rue du Sommerard, plictis teribil, demonic, distrugător.

Prima criză de plictis de care-mi amintesc perfect, la Drăgăşani, în timpul primului război mondial. Să fi avut vreo cinci ani; o după-amiază invadată de o sfâşiere goală dar indestructibilă. Plictisul meu se confundă poate cu teama de lume, cu fuga din faţa a tot ce ţine de ea.

Pe măsură ce îmbătrânesc, găsesc tot mai puține lucruri pentru care să merite să merg mai departe… Și totuși iubesc plopii, și toate peisajele din care omul e nemijlocit absent.

Ieri, duminică, un pescar prinsese o babușcă (?) mare, în canalul Ourcq. Peștele era pe jos, pe malul de pământ. Respira chinuit iar în ochi avea o expresie ce era, probabil, angoasă. Căci în fond ce înseamnă să fii angoasat? — Să nu te simți în *elementul* tău. Un naufragiu pe uscat.

Trăsătura mea caracteristică e groaza de a mă *manifesta*. În fața perspectivei de a fi *prezent,* indiferent unde, mi se face pielea de găină. M-am aplecat asupra Vidului din nevoia de siguranță…

Paul Tillich povestește că în 1933, când a început să predea teologia în America, studenții i-au acceptat ușor opiniile nu prea ortodoxe despre Dumnezeu, Iisus, Sfânta Treime, despre Biserică; dar când s-a atins de ideea de Progres, s-a ridicat un cor de proteste… „În ce să mai credem dacă ne luați această credință?“ Cei care reacționau astfel erau studenți la o Divinity School.

Progresul este o idee iudeo-creștină. Marii vinovați pentru apariția ei sânt Profeții și Apocalipsa *corectată*, îmbunătățită, emasculată. Judecata de apoi ca împlinire, ca încununare; Judecata de apoi *în roz.*

Trei cărți de Șestov, reeditate una după alta. N-am poftă să le recitesc. M-ar duce prea mult înapoi. Șestov m-a eliberat de filosofie. Îi sânt dator și recunoscător. Dar nu vreau să mă cufund din nou în cărțile lui. Nu mai am nevoie de lecțiile lui de *disperare*. În atâția ani, am făcut și singur destule progrese.

Dacă mi-am șlefuit scrierile am făcut-o nu pentru „stil“, ci pentru claritate. Am plătit scump ca să ajung la ea. Dar am ajuns cu adevărat?

15 martie. Din nou, una din acele nopți când totul e repus în discuție. Senzație netă de carne îngrozită. Întreaga dimineață, creierul făcut chisăliță.

Expoziție Bonnard[77]. Iată un pictor care-a făcut mereu același lucru *aprofundându-l*, și nu încercând să epateze ca un Picasso, victimă a multiplelor sale talente, panglicar fără pereche, impostor genial.

16 martie. Din nou, dureri de nas, de urechi. – Aceste beteșuguri cronice care se manifestă în toate anotimpurile, care fac act de prezență din exces de politețe și care par, ele însele, sătule de un ceremonial atât de uzat.

… Și eu însumi m-am săturat să tot cer un alt trup.

De vreme ce *misiunea* mea e să sufăr, nu înțeleg de ce încerc să-mi imaginez o altfel de soartă, și încă mai puțin de ce mă înfurii pe *senzațiile* mele. Căci suferința e mai ales asta. Noi însă facem din ea un univers: de aceea ni se pare definitivă și insuportabilă.

Corectez traducerea engleză (americană) a *Ispitei de a exista* – ce supliciu! Când trebuie să mă recitesc îmi vine greață. Să mă bălăcesc în propriul meu trecut, of!

Frate-meu îmi cere să-i trimit ceea ce public. Nu știe că nu mai scriu nimic. Cum e destul de nefericit și așa, nu vreau să-l fac și mai nefericit punându-l la curent cu starea jalnică în care mă aflu. Măcar el să păstreze oarece iluzii în ce mă privește! Asta îl poate ajuta într-o măsură, dacă-l mai poate ajuta ceva.

Să adormi cu o *viziune clară* a unuia din defectele pe care nu îndrăzneai să ți le recunoști. E ceea ce mi s-a întâmplat ieri-seară, spre marea mea rușine, ba nu, spre marea mea cinste.

E destul de straniu să recitești un text pe care l-ai scris cu ani în urmă, cu sentimentul că nu ești tu autorul, că textul acela nu te privește direct. — E scris de mine ori nu? — Oricum, eu nu mai sânt același, fără totuși să fiu un altul. Această recitire forțată a *Ispitei* mă indispune.

X – un lingușitor patologic. Cât sântem între patru ochi, laudele lui nu mă jenează și de fapt nici nu le iau în seamă. Când însă le toarnă de față cu martori, mă simt prost la ideea că oamenii ar putea crede că eu „marșez“, că aștept acele elogii ridicole.

Când știi că cineva e linguşitor din fire sau din interes, tot ce-ți va spune el – de bine – este neavenit.

X, pictoriță, îi frecventează pe filosofi, printre alţii pe S.L.

— Alaltăieri, la o cină, venind vorba de Nietzsche, o aud: „Nietzsche încarnează *logica contradictoriului*“. Uite-aşa ţi-ai stricat o seară.

Văzut, în vitrina unei librării catolice, o carte cu un titlu stupefiant: *Bucuria de a îmbătrâni.*

Biserica – ce meşteşug al escamotării!

18 martie

Putem obține în lumea asta orice, afară de ceea ce dorim mai tainic, mai arzător. (O dorință secretă e obligatoriu nerealizabilă; nu îndrăznește să se manifeste, pentru că *știe* că nu se poate împlini; iar atunci se exacerbează, se înfierbântă tocmai pentru că nu se poate manifesta, desfășura.)

Probabil e drept ca tot ceea ce prețuim mai mult să nu se poată traduce în fapt, ca *esențialul* vieții noastre să rămână ascuns și neîmplinit. Ar fi totuşi prea frumos ca o existență să izbândească, de vreme ce ea EXISTĂ doar în măsura în care nu izbândește.

Opera nu-l ajută pe autor să trăiască. Nici nu contează pentru el, e ca şi cum ar fi a altcuiva. Cărţile mele, când mi se-ntâmplă să le văd într-o librărie, nu-mi par a avea vreo legătură cu mine. Sânt ca nişte odăi, ca nişte case în care am trăit cu mult timp în urmă. Rareori ne gândim la ele; sânt *goale,* nu mai îndeplinesc nici o funcţie în viaţa noastră. Nu mai sânt nimic pentru noi.

Delirul e mai frumos decât îndoiala, dar îndoiala e mai *solidă.*

Neputând accepta sacrificiile pe care le cere extazul, m-am mulţumit cu îndoiala, care se împacă şi cu drama şi cu frivolitatea.

Extazul e o răsplată doar pentru cei care şi-au impus un martiriu, care s-au torturat fără obligaţie *exterioară.*

În Montparnasse, l-am zărit pe un ins care frecventa cafenelele şi pe care-l cunoşteam destul de bine. Într-atât îl hârbuiseră anii, încât, ca să nu fiu silit să văd mai de-aproape efectele timpului, am preferat să mă fac că nu-l recunosc.

Mă gândesc la chipul lui A.R. de R., în sicriu, înaintea „închiderii“, acum trei ani. Câtă disperare! Nu-mi pot imagina un chip omenesc mai puţin împăcat. Nici măcar o secundă nu s-a împăcat cu moartea.

Să te împaci cu moartea – foarte bine, dar după aceea ce *interes* mai poţi avea să trăieşti? Fără *surprizele* fricii, existenta n-ar mai avea nici un farmec. Novalis a simţit atât de bine că moartea e principiul ce *romantizează* viaţa! Fără ea totul e plat, totul e searbăd. Moartea dă savoare existenţei. Doar ea dă gust clipelor, doar ea le alungă monotonia. Nu putem suporta Viaţa decât graţie principiului care-o distruge. Ei, morţii, îi datorăm totul, mă rog: *aproape totul.* Iar datoria de onoare, pe care consimţim să i-o plătim din când în când, are ceva exaltant, ceva COPLEŞITOR (dacă se poate spune aşa).

Nimeni nu e mai vulnerabil, mai „sfâşiat“ decât mine; – şi nu fac decât să trăncănesc despre detaşare, despre renunţare, despre nirvāna.

Ascultat la radio Predica despre Moarte a lui Bossuet. Acea repetare a lui *Domnilor,* când evocă putreziciunea, nu încetează să-şi facă efectul şi să emoţioneze. Ştiu bine că *Domnilor* avea sensul dintâi, că încă nu se degradase; şi totuşi…

Este o provocare să priveşti pe cineva în ochi, chiar dacă îl cunoşti bine şi de mult.

Să ne limităm la o privire *abstractă.*

(Privirea trebuie să fie independentă de fiinţe.)

În urmă cu treizeci de ani. Îmi amintesc de un articol, apărut într-o foiţă românească, în care eram lăudat cu nerușinare. Se spunea acolo că am scris cea mai bună carte apărută după Eminescu. Era, la dimensiunile balcanice, un soi de glorie. Din toate astea, n-a rămas nimic. — E preferabil să ne

gândim la momentele când nu vom mai fi decât la cele când am fost. Să ne cufundăm în *uitarea* viitoare.

Viitoare e mult spus. Uitarea e deja prezentă – nici o nevoie s-o aşteptăm.

Ar trebui să ne gândim mereu la cei mai nenorociţi decât noi. Gândit la P.C., la ora asta probabil în cămaşă de forţă la Sainte-Anne[78]. Ai încă avantajul de a te putea controla; ce ţi-ai putea dori mai mult? A fi stăpân pe mişcările, dacă nu şi pe umorile tale este o performanţă, o reuşită atunci când nu mai ştii unde te situezi în raport cu nimic.

În legătură cu X, L.G. Îmi spune: „Mănâncă de frica morţii, s-a *refugiat* în crăpelniţă“.
Într-adevăr, bulimia este o consecinţă a angoasei – sau a idioţiei.

Dacă n-aş şti să mă protejez, mi-aş petrece timpul scriind despre contemporanii şi, mai grav, despre prietenii mei. Am refuzat să scriu despre Paulhan, despre Michaux, iar acum despre Beckett. Nu pot vorbi despre scriitori ale căror merite sânt aproape unanim recunoscute. La ce bun să scriu despre cineva pe care l-am înţeles? Aceste numere din L’Herne[79] au ceva greoi şi funebru: sânt pietre funerare trântite peste nişte oameni vii. Sună a prohod, sânt chiar mai rele decât un premiu Nobel.
Pe de altă parte, nu pot admite ca nişte oameni ce se ţin deoparte şi jură că disprețuiesc lumea literară să accepte aceste omagii culese de peste tot, cerşite în dreapta şi-n stânga. Cum pot să guste aceste elogii convenţionale, greoaie, penibile? Hotărât lucru, nu înţeleg (sau mai curând *nu vreau* să înţeleg). Asemenea iniţiative pot avea un sens la Universitate; dar pentru scriitori? *Omagii*, *Festschrift* – toate astea ţin de cel mai detestabil spirit universitar şi vin, cum e de aşteptat, din Germania.

Puţinele scrisori pe care le scriu sânt scrisori de refuz. Mi-e groază să scriu despre alţii. Am reputaţia unui ins blazat şi cu toate astea, din toate părţile, mi se cere admiraţie. Ca şi cum aş avea de aruncat în stânga şi-n dreapta! Nu admir decât câteva reuşite şi câteva eşecuri extreme. Dar nu-mi plac celebrităţile, vedetele – gloria exagerată, disproporţionată, chiar dacă

cei care-i suportă avantajele sau ravagiile se bucură de prietenia sau de prețuirea mea.

Cel mai greu lucru e să-ți reînnoiești admirațiile. Nu admiri cu adevărat decât până la douăzeci de ani. Mai târziu, nu sânt decât entuziasme pripite sau toane.

Mi-am schimbat părerea despre toată lumea – nu și despre Shakespeare, Bach, Dostoievski. Din cei trei, l-aș prefera pe Bach. Poți spune despre el: iată unul care *nu dezamăgește* niciodată.

Apropo de fuga fiicei lui Stalin, citesc în *Observer* că-n perioada lui Hrușciov era tratată ca o ciumată, că nimeni nu îndrăznea să-i vorbească. Într-o zi, la institutul unde lucra, cineva a ajutat-o să-și tragă paltonul. A fost mișcată până la lacrimi. Era Siniavski – care mai târziu avea să fie condamnat la șapte ani pentru că acuzase prea dur stalinismul.

Mila mea este devoratoare.

Mi-e milă nu atât de mine, cât de Creațiune în ansamblul ei.

Nu știu ce anume trezește muzica în noi; dar e sigur că atinge o zonă inaccesibilă tuturor celorlalte mijloace, tuturor celorlalte dereglări, inclusiv *nebuniei.*

Visam că lichidez cuvânt după cuvânt, că le suprim pe toate. Unul singur avea să supraviețuiască masacrului și să rămână intact: *singurătate.*

În literatură, tot ce nu-i crud e plictisitor.

Cu toată modestia, cred că în ce privește perceperea și chiar trăirea vidului am mers la fel de departe ca orice sihastru tibetan sau hindus; – căci tot ce fac și tot ce gândesc se învârte în jurul acestei irealități fundamentale.

Totuși nu am nici forța și nici dorința de a o rupe cu lumea. La ce bun o ruptură cu *ceea ce nu există*? Dar ăsta nu-i un răspuns. Cred că nu am vocație spirituală, asta e; vocația mea este să înțeleg, nu să servesc drept model, și cu atât mai puțin să mă *realizez.*

În cartea despre Răşinari pe care mi-a trimis-o frate-meu, citesc, la capitolul Bocete1[80] pe cel al unei fete care şi-a pierdut mama în urmă cu câţiva ani: Unde eşti? spune ea. De ce nu scrii? Acolo unde eşti nu există hârtie? Ori poate a secat cerneala?

E cel mai pur umor negru. Recunosc că povestea asta cu cerneala m-a întors pe dos.

Zărit la Pion pe academicianul H.M., optzeci şi unu de ani; arată cam jalnic. Mi se povesteşte că acum câţiva ani l-au găsit leşinat în biroul lui (cel mai mizerabil din editură). E chemat directorul, care, oarecum mişcat, le spune încet celor de faţă: „Ştiţi, nu mănâncă întotdeauna pe săturate“.

Cinism şi prostie. Cum altfel, cu leafa pe care-o primea?

Îmi plac vechile civilizaţii rupte de lume, închise în ele însele, care veacuri în şir au rumegat aceleaşi probleme, civilizaţii *obsedate*, ce şi-au găsit de mult formula lor de mântuire şi nu trăiesc decât ca s-o întoarcă pe-o faţă şi pe alta fără a adăuga nimic nou. Dar asta e adevărata muncă de aprofundare.

La doi kilometri de satul meu natal, există un cătun locuit numai de ţigani. Pe la 1910, Păcală (autorul cărţii despre Răşinari) merge acolo însoţit de un fotograf. Izbuteşte să-i adune pe ţigani care acceptă să se lase fotografiaţi fără, de fapt, să ştie prea bine despre ce-i vorba. În momentul când li s-a spus să stea nemişcaţi, o bătrână a strigat: „Ăştia ne fură sufletele!“ – S-au năpustit atunci cu toţii asupra celor doi vizitatori, care au reuşit să scape doar promiţându-le o grămadă de bani.

23 martie. Ieri-seară, era aproximativ ora 23, îmi făceam plimbarea obişnuită în jurul grădinii Luxembourg; a trecut o maşină făcând un zgomot infernal: ziceai că explodează un motor. Dintr-odată, un stol de păsări şi-au luat zborul înfricoşate; cele care dormeau în partea dinspre strada Guynemer.

— Aşa le trebuie, mi-am zis. Dacă eşti pasăre, nu vii să te stabileşti la Paris.

Noaptea trecută, sânt sigur, am găsit definiţia libertăţii. De *ţinut minte* însă, asta-i altă poveste.

Emoţia pe care am simţit-o alaltăieri citind într-un bocet: *a secat cerneala?* era desigur explicabilă. Constat însă, vai, că povestea cu lipsa de hârtie, de cerneală sau de condei revine în aproape toate bocetele. Vasăzică era un clişeu, o reţetă, era *literatură.*

Nu-mi fac de altfel nici o iluzie în ce priveşte geniul poetic al consătenilor 1 mei: cu greu se pot imagina oameni mai aplecaţi spre zeflemea decât ei; or, geniul satiric e antipoetic prin definiţie.

Hotărât lucru, sânt bătrân: copilăria îmi revine în minte mai mult ca oricând, iar tot cea am trăit după ea îmi pare o amintire îndepărtată, aproape o iluzie. Astfel, ajuns între două vârste, rămân doar începuturile şi sfârşitul, totul în afară de *existenţă.*

Suferim de îndată ce avem nevoie de cineva sau de ceva. Să facem astfel încât să depindem cât mai puţin de lucruri şi de oameni. Să acceptăm *sărăcia, anonimatul* şi *moartea.* Să ne reducem la maximum ambiţiile, să acceptăm să trăim neştiuţi, să ne obişnuim cu ideea de a dispărea…

… Să doreşti toate astea nu-i greu, dar când e vorba de trecut la fapte! Totuşi se pot face unele progrese.

Eu însumi am făcut deja destule, mi-am *compromis* mai toate dorinţele…

Melancolia nu-i un semn de îmbătrânire precoce? Dacă da, eu sânt *senil* dintotdeauna.

Dacă aş fi *cinstit,* dacă aş trage consecinţele din ceea ce simt şi ştiu, ar trebui să mă retrag în singurătate (mănăstire, pustiu etc.) ori să mă îmbăt de dimineaţa până seara.

Din nefericire, am *dorinţe.* Sânt sigur că, dacă m-aş rupe de lume complet, tot n-aş putea *uita femeia.* Trebuie deci să accept să trăiesc aşa cum am trăit mereu: sfâşiat între obsesia scheletului şi obsesia cărnii.

Nu poţi suporta lumea decât în stare de ebrietate. Cu condiţia ca starea aceasta să dureze douăzeci şi patru de ore pe zi.

Dar nici atunci nu-i totul rezolvat: cea mai nocivă şi în tot cazul cea mai distructivă luciditate apare tocmai în interstiţiile ebrietăţii: luciditate fulgurantă – ca o incizie a spiritului.

C.M. Am fost „prieteni“. El mă vorbea de „bine“ iar eu îi mulţumeam. Într-o zi minciuna a plesnit. Iar prietenia noastră la fel.

O fată, pe care n-am văzut-o de ani de zile, îmi dă telefon şi îmi spune abrupt: „Se pare că nu mai scrieţi nimic“… Aşa ceva mi se pare inadmisibil.

Ce le pasă, acestor oameni, ce fac eu, câtă vreme nu au citit nici măcar ce-am publicat până acum.

24 martie. Ieri-seară, vorbit timp de cinci ore. Astăzi sânt răguşit. Ce risipă absurdă de energie. Ar fi fost mult mai cuminte să-i las pe ceilalţi să vorbească, de vreme ce oricum abia aşteptau s-o facă. Eu însă le-am tăiat tuturor vorba.

Cel mai bine mi-au reuşit rugăciunile degenerate în maxime.

Vizita unui profesor japonez, Tadoo Arita, şi a soţiei sale. Hotărât lucru, poporul ăsta are clasă. Nici cea mai mică urmă de vulgaritate! Au „stil“ aşa cum francezii aveau odinioară iar englezii încă mai au puţin. Rigiditate şi graţie – paradoxal combinate.

A gândi înseamnă *a tulbura.*

25 martie. Ajunul Paştelui. Parisul se goleşte. O linişte atât de neobişnuită – ca-n plină vară. Ce fericiţi trebuie să fi fost oamenii de dinaintea erei industriale! Ba nu. Îşi ignorau total fericirea, cum şi noi o ignorăm pe a noastră. Ar fi destul să ne imaginăm în detaliu anul 2000 ca să avem, prin contrast, senzaţia că încă sântem în Paradis.

Zi nespus de frumoasă. Adineauri, în parcul Luxembourg, chiar şi acest furnicar odios părea acceptabil, într-atât cerul, de un albastru suprem, înnobila totul, chiar şi pe om.

Verva lui Händel. Are mai multă impetuozitate dar mai puțină profunzime decât Bach.

Când ai înțeles că nimic nu are realitate intrinsecă, că nimic nu este, și că nu poți acorda lucrurilor nici măcar statutul de aparențe, nu mai ai nevoie să fii mântuit: ești mântuit – *fi nefericit pe vecie.*

Târăsc după mine resturi de teologie… Nihilism de fecior de popă.

Paștele. Să te întorci acasă după ce-ai colindat străzile goale, cu ideea să te culci pentru multă vreme, pentru totdeauna.

De unde-mi poate veni aplecarea pentru plictis? M-a chinuit întotdeauna, în toate orașele, în toate locurile unde-am trăit, la toate vârstele. Nu mi se pare că acum sufăr mai puțin. Înclin să cred că această predispoziție ține de temperamentul meu, de fiziologia mea, de starea arterelor, de nervi, de stomac, de durerile cronice cu care natura m-a dăruit cu o generozitate smintită.

Nu văd cine – în afară de Baudelaire și Leopardi – a mai fost chinuit de plictis cu o asemenea intensitate.

Orice suferință morală fără cauză evidentă este morbidă. Or, plictisul este o asemenea suferință.

La drept vorbind, de fiecare dată când mă încearcă plictisul, el îmi pare legitim, logic, justificat. Ce alt sentiment ar putea să-mi inspire lumea aceasta?

La fel se întâmplă cu teama, cu sila și chiar cu entuziasmul.

Să nu uit că acum exact treizeci de ani am scris o carte despre *Lacrimi și Sfinți* – mai mult despre lacrimi decât despre sfinți. Această poftă de a plânge pe care-am cunoscut-o din perioada de insomnii (de la douăzeci la douăzeci și șapte de ani).

Potrivit doctrinei lui Buddha, există cinci obstacole în calea progresului spiritual: senzualitatea, reaua-voință, inerția fizică și morală, neliniștea și îndoiala.

Le cunosc bine, toate aceste obstacole; dacă le-aș depăși pe primele patru, mi-ar fi cu neputință să trec de ultimul, îndoiala fiind la mine boala prin excelență, boala *mea,* obstacolul suprem în fața oricărui progres.

Întotdeauna am pus adevărul mai presus de propria-mi mântuire. Sau mai exact: ceea ce numesc eu adevăr este mereu în dezacord cu mântuirea mea.

Sentimentul vieții îmi distruge viața.

În discuțiile directe sau telefonice, nu găsesc aproape niciodată cuvântul potrivit atunci când e vorba de o chestiune delicată sau uneori administrativă. Dar îl găsesc negreșit imediat după plecarea interlocutorului sau de îndată ce închid telefonul. Această întârziere, dovedind un viciu al minții mele, mă irită de fiecare dată și-mi adâncește indispoziția obișnuită.

Cred că am definit anxietatea ca o *memorie a viitorului.*

Într-adevăr, anxiosul e cel care își amintește, care *vede,* ba nu, care *a văzut* ceea ce i se *poate* întâmpla.

Buddha și-a dat atâta osteneală ca să ajungă la ce? – la *moartea definitivă* – ceea ce noi sântem *siguri* că vom obține și fără meditație, fără abolirea dorinței, fără nostalgia nirvānei.

… singura diferență: tot ce pentru noi e spaimă, pentru budist e voluptate.

… e de asemeni adevărat că, în budism, poți să realizezi nirvāna încă din viață, adică poți să savurezi, înainte de moarte, plăcerea de a nu mai fi (o moarte voluptuoasă rămânând în viață).

De multă vreme – de câți ani? douăzeci, treizeci? –, *a gândi* se reduce pentru mine la un dialog cu Buddha… la o gâlceavă adesea, căci dacă împărtășesc cu el aceleași obsesii, nu trag aceleași concluzii.

(Ce idee și asta! Să mă compar cu cel mai mare iluminat din toate timpurile! Dar nu mă compar, discut cu el. Credincioșii au dreptul să discute cu Dumnezeu. Eu de ce n-aș avea dreptul să mă definesc în raport cu cineva care n-a fost decât un om și s-a prezentat ca atare, deși ar fi putut, pe bună dreptate, să-și atribuie statutul de divinitate?)

Sartre – încercat să citesc ori să recitesc unele eseuri. Ceva mă indispune. Prea sistematic. Permanentă rea-credinţă. Nimic *profund.* Vrea să fie strălucit, adesea izbuteşte. Nu ştiu de ce mă duce cu gândul la un Giraudoux riguros, germanic. Ironie permanentă, greoaie, ironie *alsaciană.* Iar în plus, *afectat,* da. Prin asta se înrudeşte cu Giraudoux. Nu am nevoie nici de scriitor, nici de gânditor. I-l prefer pe oricare altul. Sânt nedrept cu el, dar nu văd necesitatea de a-i face dreptate. Şi ce sens ar avea această eleganţă, dacă insul îmi este inutil?

Ce mă deranjează la Sartre e că întotdeauna vrea să fie ceea ce nu este.

28 martie. O carte care ţi-a fost tradusă nu mai este a ta: e în primul rând a traducătorului, de vreme ce ţi-a impus stilul lui. Ar trebui aşadar s-o semnezi împreună cu el, şi s-o prezinţi ca o carte scrisă în colaborare.

Germanii şi evreii au în comun faptul că inspiră sentimente violente, pentru sau contra; niciodată sau aproape niciodată sentimente *normale.*

Secretul Istoriei – *refuzul mântuirii.*

Norii aceştia mari, goniţi de soare, priviţi prin lucarna mansardei mă dispensează de lumea exterioară: ei îmi oferă totul la mine acasă, şi ţin locul tuturor peisajelor la care visez.

Proza lui Mallarmé; nu cunosc nimic mai ilizibil. Mă gândesc la X, care-l imită, şi pe care de asemenea nu-l pot citi.

Aversiunea mea pentru lume este impură, echivocă şi poate suspectă; e ceea ce mi-a permis, sânt sigur, s-o duc atâta timp.

Lupta mea cu limba franceză e una din cele mai dure cu putinţă. Victorii şi înfrângeri alternează – dar nu bat în retragere. E singurul domeniu al activităţilor mele în care dovedesc oarecare tenacitate. În toate celelalte, îmi fac o datorie din a mă pleoşti.

28 martie. *Harul* e acea bucurie care, fără să ştim de unde vine, pogoară peste noi în anumite zile, timp de un ceas sau două.

Cum să admitem că bucuria, care ne copleşeşte şi căreia nimeni nu-i poate rezista, vine de la organele noastre şi că nu-şi are izvorul în Dumnezeu? Cum să n-o asimilăm harului? E clar cum s-a putut produce alunecarea şi cum de la fiziologie am trecut la teologie. Această alunecare e tot ce poate fi mai firesc şi mai legitim. Cine n-o înţelege şi n-o aprobă dovedeşte multă frivolitate. Orice bucurie ne vine de la Dumnezeu, după cum orice tristeţe ne vine de la Demon.

Bucuria este dilatare; iar orice dilatare e de domeniul binelui. Tristeţea însă e restrângere (având ca fundal infinitul, infinit ce o striveşte în loc s-o elibereze).

(Dacă aş crede *cu adevărat* că bucuria ne e dată de Dumnezeu, nu l-aş ierta că mi-o acordă aşa rar; însă chiar şi în cazul că ar veni doar de la mine, bucuria e atât de plină de substanţă, de realitate, încât m-ar face să cred în Dumnezeu, din nevoie de gratitudine: această bucurie e atât de densă, de plină, atât de dumnezeiesc de *grea*, că nu o poţi suporta fără o referinţă supremă.)

M-am cufundat din nou în filosofia hindusă şi regăsesc acea alternanţă de împăcare şi disperare proprie acestei filosofii. Budismul māhāvana, de care totuşi mă simt atât de aproape, mă descumpăneşte profund. Dialectica lui Nāgārjuna, a lui Ŝandakārti, a lui Ŝantideva demolează toate conceptele, toate superstiţiile; vacuitatea fiind, mai mult ca oricând, proclamată drept singură „realitate“, ne agăţăm de ea găsind consolare şi forţă pentru a ne îmblânzi pasiunile, în spatele acestei desfăşurări de argumente distrugătoare, scopul moral este evident: abolim totul ca să găsim la urmă pacea. Atâta vreme cât ceva *există*, trăim în tulburare. Să distrugem edificiul gândurilor şi „voliţiunilor“ noastre şi să ne odihnim pe ruinele lui. Nu există *pace* dacă n-am înţeles că totul este iluzie; de îndată ce există ceva, începe drama. Ar trebui spus „de îndată ce *credem* că există ceva“ – căci nu e vorba decât de nebunia şi de entuziasmele noastre, ce nu ascund nimic în spatele lor, de vreme ce în afară de ele nu există *nimic*.

Ceea ce li se poate reproşa evreilor e că fiecare din ei vrea să ocupe prea mult loc, că nimic nu-i satisface şi că nu încetează să se lăţească, să se agite. Nu cunosc *măsură* în nimic. E forţa şi slăbiciunea lor. În toate, merg prea departe şi este inevitabil să se ciocnească de ceilalţi, care-ar vrea să înainteze şi ei dar le lipsesc mijloacele.

Miezul nopții. Și această amărăciune recurentă, de care nu mă pot lecui! Ea pledează, vai, împotriva mea. Mai trebuie să spun că nu apare decât la ore târzii, când trebuie făcut bilanțul zilei (dar nu mi se întâmplă niciodată să fac asemenea bilanț – ar însemna să-mi sabotez toate apucăturile, toate defectele).

Oricine este mai mulțumit de sine decât sânt eu de mine. Dar nu ar trebui să-i disprețuiesc pe ceilalți pentru că sânt mândri de ceea ce sânt. Aici stă slăbiciunea mea. — Și când mă gândesc că azi după-amiază meditam la bucurie, că o înțelegeam pe deplin. Că mă pierdeam în ea.

Franceza este o limbă ce nu suportă candoarea, ce detestă sentimentele prea sincere, prea *adevărate.* S-ar spune că a fost marcată pentru totdeauna de corupția subtilă, de abstracțiunea perversă a secolului al XVIII-lea.

În afară de somn, nimic nu mă *ajută,* nimic nu-mi prieşte. O oră de somn după-amiază mă reface pentru câteva ore, îmi pune mintea în funcțiune.

Beteşugurile, oboseala, interesul *forțat* pentru chestiunile de fiziologie, toate m-au făcut să privesc cu neîncredere metafizica. Poate că ani de zile nu am făcut nici un progres; dar cel puțin am învățat ce înseamnă un *trup.*

Pentru mine, cuvântul *trupesc* are sensul său plin, vreau să spun că toate ideile mi le-am trăit cu trupul. Pe toate, trupul meu le-a încercat, le-a verificat, le-a *suferit.*

Nu poți descrie un surâs.

Patru zile (29 martie - 3 aprilie). Montargis, Saint-Fargeau, Coulanges-sur-Yonne, Chitel-Censoir, Arcy-sur-Cure, Voutenay – pe puțin o sută de kilometri. Oboseală odihnitoare. Mersul pe jos e mântuirea mea.

Mi-ar plăcea să fac o paralelă între *Sankara* şi *Nāgārjuna* – două tipuri opuse de gânditori. Înclin vizibil înspre al doilea.

Cel mai mult se demodează scriitorii contaminați de filosofie.

Arta deznădejdii, o formulă ce mi-ar putea servi drept blazon.

„Misterul este apanajul barbariei“. (Fontenelle)
Nu cunosc vorbă mai *franţuzească.*

Nu voi mai scrie decât fragmente; – gândirea mea, deja sfărâmată, o voi *pulveriza.* Va fi felul meu de a înainta.

5 aprilie. Orice formă *de progres* este o deviere, în sensul în care *fiinţa* este o deviere a neantului.

A fost o vreme când sufeream că sânt necunoscut; – acum simt chiar o anume plăcere.
(Oare Chamfort sau Joubert erau *cunoscuţii* Sau *traduşi*? Nici măcar azi nu sânt.)

Din când în când, cineva încearcă să mă impună, în străinătate, la o editură sau alta. Invariabil, sânt tratat cu refuz. Mă aşteptam la asta, dar nu-i întotdeauna o plăcere să te vezi „respins“ peste tot şi la fiecare „examen“, mai ales că aceste demersuri sânt făcute fără ştirea mea: cel mai adesea mi se comunică doar răspunsul negativ. Să nu dăm acestor fleacuri mai multă importanţă decât merită.

Pe acoperişul casei vecine, un tinichigiu spaniol încearcă să cânte flamenco, sub cerul de un cenuşiu sinistru. Această voce răguşită şi tânguioasă mă răscoleşte adânc. Dacă ar fi să-mi ascult pornirea, aş pleca pe loc în Andalusia.

Citit autobiografia lui Ignaţiu de Loyola. În comparaţie cu el, orice cuceritor face figură de abulic.

Singura *reformă* care mi-ar conveni ar fi cea a voinţei mele.

Simţi la Ignaţiu de Loyola o voinţă îndârjită de a rezista „gloriei deşarte“. I-a rezistat, într-adevăr, dar a căzut într-un *orgoliu* enorm, cum rar ai mai putea găsi.

Să accepţi fără acreală un rol subaltern e mult mai greu decât să fii un exclus, un damnat. Această ultimă condiţie comportă mari satisfacţii ale orgoliului. E o reuşită de-a-ndoaselea.

6 aprilie. Petrecut după-amiaza cu o damă care voia să mă cunoască. Vreme de două ceasuri mi-a vorbit despre ea. La sfârşit, mi-a consacrat totuşi cinci minute. Cu toate astea nu e deloc antipatică, e chiar *umană* în sensul cel mai bun al cuvântului.

Carte despre X, colocviu despre Y, toată lumea scrie despre toată lumea. Circul marii sterilităţi. Secolul criticilor. Sincretism funest. Inteligența ce se epuizează analizându-se.

Cel mai frumos titlu: *Exclamaţii*. Din păcate, a fost deja folosit – de Sfânta Tereza.

Uneori înclin să cred că-i preferabil să-ți sacrifici viața pentru o operă decât să trăiești.
Dar alteori gândesc contrariul. Și, în amândouă cazurile, am dreptate.

Aș putea înghiți câte o carte de amintiri pe zi. Pentru că nu pot să-mi scriu memoriile, le citesc pe ale altora. Îmi place să *devorez* vieți.

Sânt cel mai puțin înțelept dintre toți înțelepții, dar înțelept totuși…

8 aprilie 1967. Ziua mea de naştere. Să trecem mai departe.

În tot ce am scris, nu i-am adus sexualităţii omagiul pe care îl merită.

Cu cât mă gândesc mai puțin la trecerea timpului, cu atât suport mai bine faptele. Interesul pentru scurgerea clipelor e sub toate aspectele nefast pentru *sănătate*. Dacă vrei să suporți viața, trebuie *să uiți* timpul.

Léon Bloy sau Nietzsche sau Dostoievski – am iubit la ei suferința și excesul, sau mai curând: *excesele* suferinței.

Rilke, Șestov și atâți alții pentru care aveam un cult! – toate astea țin de trecut. Am învățat să mă *dezentuziasmez,* la drept vorbind nici n-am făcut altceva.

10 aprilie. Ieri-seară, la Knipers, cum Jacoba Von Velde mă întreba ce pot să mănânc și dacă țin regim sever, i-am răspuns că în principiu mănânc orice, chiar și cadavru. Mi-a spus că a gătit pește. Un cadavru, i-am răspuns. — Un cadavru curat, mi-a replicat ea.

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, ce autor la modă și-ar fi putut închipui că Saint-Simon, un mic duce uitat, va fi socotit cândva cel mai mare scriitor francez?

Am accese de pasiune ce frizează demența, eu, care șovăi la orice pas și mă îndoiesc de orice. Fără această dualitate constitutivă firii mele, acum aș fi în pușcărie sau în cămașa de forță.

Frunzărit numărul din *N.R.F*. consacrat lui André Breton[81]. Personajul, extrem de mărginit, nu merita atâtea analize, care evident nu puteau aduce nimic nou. Am încetat să mă interesez de el când am aflat că-l detesta pe Dostoievski și că ura muzica.

Breton are mai multe afinități cu Bossuet decât cu Rimbaud, iar tot ce era mai bun în proza lui venea de la Valéry. Un inchizitor în miniatură – în ce privește cariera. A avut însă enormul avantaj – din punctul de vedere al istoriei literare – că s-a identificat într-atât cu o mișcare, încât i-a devenit port-drapel. Și în ce a făcut, și în ce a scris, Breton e antipodul a ceea ce a propovăduit. Teoreticianul delirului folosește un stil care e distincția însăși; nimic mai deliberat și, adesea, mai constipat. Această contradicție fundamentală îl avantajează, căci îl *umanizează*. Altfel, mi s-ar părea prea arogant și prea țeapăn. O carieră pentru *teze de doctorat,* un destin ce face deliciul universitarilor.

Cea mai gravă eroare pe care-o poate comite un scriitor e să afirme că-i neînțeles.

Ai dreptul să te plângi ca om, nu și ca scriitor.

Greşeala de a considera contradicţia un semn de vitalitate, cum face S.L.: de fapt individul, ca şi colectivitatea, piere din cauza „contradicţiilor“ sale, cum bine se spune când se analizează precaritatea unui regim. Cu cât are mai multe contradicţii, cu atât e mai ameninţat. Există o tensiune fără contradicţii: aceea este *vitalitatea* – în istorie, ca şi în viaţa individuală.

Să ai o conştiinţă morală, să-ţi faci scrupule, să cunoşti remuşcarea – toate astea înseamnă că n-ai depăşit orizontul uman, că nu ai văzut mai departe de om şi că încă îl ţii la mare cinste.

Nu mă voi considera un om liber decât în ziua când, ca marii asasini şi marii înţelepţi, mă voi ridica deasupra remuşcării.

La Toulouse, în Evul Mediu, în sâmbăta sfântă a fiecărui an, marele rabin era pălmuit în public din cauza deicidului comis de străbunii săi.

André Breton. Moartea unui Inchizitor.

(Contradicţia dintre ceea ce voia să facă şi ceea ce a făcut. Teoretician al spontaneităţii, a scris proza cea mai elaborată după Valéry – a cărui linie, alături de Caillois, o continuă. Eleganţă perfectă, cu atât mai stranie cu cât se pretindea urmaş al lui Rimbaud.)

Claude Simon, într-un interviu, spune că încearcă să se izoleze de naraţiune, să nu intervină în ea la modul romancierului obişnuit care se erijează în judecător; că vrea să fie perfect obiectiv, să lase lucrurile şi fiinţele să evolueze în legea lor.

… Şi mă gândesc că Saint-Simon e astăzi prozatorul francez cel mai viu tocmai pentru că e prezent în fiecare rând pe care l-a scris, pentru că-l simţi palpitând, gâfâind în spatele fiecărei „ieşiri“, al fiecărei şarje, al fiecărui adjectiv.

Saint-Simon scria, nu făcea teoria artei de a scrie, cum se face de regulă în Franţa, spre paguba literaturii. Toţi aceşti ţipi livizi, sclerozaţi, ticăiţi, sânt lipsiţi de temperament, sânt subtili şi plicticoşi: nişte cadavre prolixe, deghizate în esteticieni. Nu au un suflet, ci o *metodă.* Asta e tot ce au, cu toţii. Cât îi detest pe toţi aceşti făcători de literatură, şi cât de inutil îmi e *talentul* lor!

Îmi spun uneori: nimeni nu vorbeşte de tine. Parcă ai fi murit de mult.

Apoi mi se face ruşine de această acreală. Tot ce am de făcut e să continui ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic – şi să mă străduiesc să merit propriul meu respect. Căci nu dispreţul celorlalţi, ci al tău propriu te doare mai mult. Cât timp mă voi dispreţui eu însumi, nimic, nici măcar aplauzele zeilor nu mă vor face mai indulgent cu mine.

Trebuie să te împaci cu tine însuţi, să urmezi ideea pe care ţi-ai făcut-o la început despre propriile tale capacităţi şi să nu le trădezi din laşitate, apatie şi silă de sine.

De ani de zile, trăiesc *sub* ambiţiile şi capacităţile mele. Nimeni nu s-a trădat pe sine mai mult decât am făcut-o eu. E singurul domeniu în care excelez cu adevărat. Vitalitatea remuşcărilor mele întrece orice închipuire.

Bătrâneţii îi şade bine indiferenţa. Mă gândesc la X, octogenar, care se agită pentru orice. Se spune că e „viu“, când de fapt e doar ridicol şi jalnic. Nu trebuie să te preocupe toate cele, la nici o vârstă. Excesul de curiozitate e semn de frivolitate şi infantilism.

A gândi înseamnă a refuza, a elimina, a *selecta*. A fi prea disponibil înseamnă tocmai să nu fii selectiv; totul este atunci important; ceea ce înseamnă să pui pe acelaşi plan catastrofe şi fleacuri.

În materie de proză, nu există nici o regulă; *ba da, să fii zgârcit cu adverbele.*

De îndată ce am luat o hotărâre, o regret şi folosesc orice mijloace, chiar şi dezonorante, ca să revin asupra ei anulându-i efectul.

Nu pricep cum un ins atât de indolent ca mine se poate gândi atâta la Distrugere, Nu cumva pentru că e singura formă de *activitate ce* nu mi se pare umilitoare? Totuşi, a construi, a clădi sânt acte infinit mai lente, mai pretenţioase şi mai complexe decât a distruge, E drept; – însă distrugerea ne dă un sentiment de putere şi zgândăre în noi ceva obscur, *originar,* ceva ce nici o *operă* n-ar putea suscita. Nu construind, ci distrugând putem ghici satisfacţiile secrete ale unui zeu.

Omul nu are cu adevărat sentimentul de a se depăşi decât atunci când urzeşte vreo ticăloşie.

Să nu scrii despre autori cu care ai afinităţi. Este indecent, înseamnă să vorbeşti despre tine într-un mod abia deghizat. Dar jocul ăsta nu înşală pe nimeni.

Orice triumf are ceva profund abject, dacă judecăm după mutra învingătorului. Din păcate, învinsul, dacă învingea el, ar fi avut aceeaşi expresie ca rivalul său mai norocos. Nu e nimic de făcut: în orice succes există un element înjositor.

Sper să nu am vreodată prilejul de a-mi clama victoria. Un zeu veghează asupra mea.

De îndată ce aprofundez un subiect, observ că s-a spus totul despre el şi că, pentru a-l primeni, trebuie să-l desfigurezi, să-l falsifici, să-l reduci la câteva formule îndoielnice. Asta se cheamă *originalitate.*

Cretinizarea prin filosofie – fenomen nou în Franţa. Până acum părea un privilegiu rezervat Germaniei.

În cartea lui Foucault Cuvintele şi lucrurile[82] pe care n-am nici un chef s-o citesc, dau peste o frază în care Hölderlin, Nietzsche şi Heidegger sânt puşi pe acelaşi plan. Numai un universitar putea comite asemenea crimă de lez-geniu.

Heidegger, un belfer, alături de Nietzsche şi de Hölderlin!

— Asta îmi aminteşte de acel critic care şi-a permis să scrie: „de la Leopardi la Sartre“ – ca şi cum de la unul la celălalt putea să existe vreo cât de mică filiaţie. Un poet, un spirit absolut autentic pe de o parte, şi un impostor talentat, dar un impostor, pe de alta.

Acest gen de alăturări, această confuzie de valori mă scot din sărite.

17 aprilie

Parisul şi regiunea pariziană au peste 9 milioane de locuitori iar peste douăzeci de ani vor avea 14. E înfricoşător.

Ieri, duminică, într-un sat, Mauchamps, chiar lângă Saint-Sulpice-des-Favieres – un tânăr parizian îi vorbea astfel patroanei singurului bistrou din ţinut: „Mă-nţelegi, aici se va construi un antrepozit, vor fi douăzeci de camioane ce vor căra marfă de dimineaţă până seara, se vor deschide noi

drumuri, terenul va fi mai scump, comuna se va dezvolta, o să ai clienţi, o să-ţi dezvolţi băcănia, or să fie poate şi altele, eu vreau să-mi cumpăr de pe-acum o casă, sânt sigur că şi alţii vor face la fel“, etc., etc. Patroana bistroului, o bătrână, asculta vrăjită, aproape în extaz. Simţeam un fior pe şira spinării. Îmi venea să-l ucid pe acel *entuziast*, pe loc. Şi zău că ar fi trebuit s-o fac.

Născut la munte, orice câmpie exercită asupra mea o mare atracţie. La Beauce[83] îmi satisface pe deplin dorul de stepă, de pustă; îmi e de-ajuns s-o privesc proiectând în ea un strop de melancolie. Ceea ce nu mă costă nimic.

Se făcea să simone de B. tocmai murise. O vegheam împreună cu Sartre, care s-a dovedit a fi un ins adorabil. Vorbim de una, de alta. Îmi zice: „E grozavă «gramatica dumneavoastră românească» (!)“ Iar eu n-am încetat să repet în stânga şi-n dreapta: „Ce om adorabil!“

E o vreme superbă. Iar soarele ăsta mă face să mă gândesc că mama şi soră-mea nu mai sânt printre vii ca să se bucure de el. Moartea nu e nimic; moartea cuiva e totul.

Nu-i invidiem decât pe prieteni, pe vecini, pe cunoscuţi, pe oamenii care lucrează în acelaşi domeniu şi în acelaşi scop cu noi, care ne împărtăşesc ideile, care ne-au făcut bine etc. Într-un cuvânt, povestea lui Abel.

Aş vrea să dispar în mine însumi ca un melc sau ca o broască ţestoasă, ori să imit mizantropia ariciului.

Dacă ceva *ar exista*, teama că ne-ar putea scăpa ar deveni unica noastră senzaţie. Cum nu există nimic, toate clipele sânt perfecte şi nule, şi e totuna dacă ne bucurăm de ele sau nu.

Îi atac pe toţi şi nimeni nu observă.

Violenţa gratuită – există oare ceva mai penibil? Să te istoveşti împărţind lovituri ce nu-şi ating ţinta, să-i ataci pe toţi fără ca nimeni să observe, să slobozeşti săgeţi fiind singurul care le simte veninul!

Mă gândesc la G. Dacă-i ceri bani, se îmbolnăveşte. Dacă însă îi ceri un serviciu care implică tot felul de demersuri agasante, nu va şovăi o clipă să ţi-l facă. Concluzia: poţi fi avar şi totuşi generos.

La drept vorbind, sânt două categorii de generoşi: G. O ilustrează pe prima. Pe cealaltă, un J.P.S., care, după câte se spune, ajută pe oricine cu sume importante, dar care nu se *deranjează*, nu-şi pierde vremea alergând să rezolve problemele altuia.

— Există aşadar avarul, şi generosul-comod. Pe care să-l preferi? Sânt totuna. Nici unul, nici altul nu sânt meschini, egoişti, ticăloşi.

19 aprilie. E. Îmi telefonează din Lucerna, unde ar trebui să facă o cură într-o clinică. E ora 10 dimineaţa şi îmi spune că nu mai rezistă; că nu poate ieşi din crizele de depresie şi mă întreabă cum fac ca să trăiesc. Îi răspund că exact aceeaşi întrebare mi-o pun şi eu, şi că *mă admir* că pot să continui. Eu însă nu beau, şi i-am spus lui E. că alcoolul e diabolic, că atâta vreme cât o să bea nu va putea ieşi din infern.

Avea o voce răguşită, *convingătoare*, sfâşietoare. Gloria lui morbidă, absurdă, *nefastă*, nu a făcut decât să-i agraveze starea şi problemele. O glorie ce are chipul blestemului.

20 aprilie E. telefonează taman la miezul nopţii de la Zürich. Plânge, suspină, miorlăie aproape, îmi spune c-a băut în cursul serii o sticlă de whisky, că e în pragul sinuciderii, că-i e *frică*; mă roagă să merg să-l văd la Zürich, la hotel, sau măcar să-l sun la *46* dimineaţa. Vorbim mereu despre aceleaşi lucruri, îl implor să nu mai bea, să plece din Elveţia şi să se interneze într-o clinică la Paris, ca să poată fi vizitat. Singurătatea e nefastă pentru el. I-am spus că trebuie neapărat să se abţină de la alcool; îmi spune că nu poate; c-a încercat şi ştie că-i e cu neputinţă.

Convorbirea m-a întors pe dos; mă îngrijorează starea lui, abia dacă am putut dormi câteva ceasuri. Azi-dimineaţă, la ora 9, sună din nou: e mult mai bine. Convorbirea continuă pe un ton mai puţin patetic dar la fel de „serios“. I-am spus că dacă nu renunţă măcar pentru o săptămână-două la alcool, e pierdut. Astăzi i-am spus: nu bea, dacă simţi că ai poftă să bei, ia o carte de rugăciuni, spune o rugăciune. Îmi spune că nu mai poate să se roage, că a încercat mai de mult, dar că acum îi e cu neputinţă. Şi începe iarăşi să se plângă şi să protesteze: Nu mai sânt jucat în Germania etc. I-am spus că toate astea n-au nici o importanţă şi că problemele lui (celebritatea,

dragostea etc.) nu se pot rezolva prin alcool, care, dimpotrivă, nu face decât să le agraveze. – „Trebuia să rămân un funcţionar de rând, preocupat doar de nevasta şi de fiica lui, aş fi fost nespus mai fericit“, îmi spune. E limpede că pierderea de celebritate îl scoate din minţi, îmi spune că e obişnuit să i se ştie numele când trage la un hotel – mă rog, a căpătat apucături de vedetă. „Celebritatea“ este o otravă pentru el, un drog ce i-a adus doar neajunsuri, din care nu se-alege cu nici o bucurie adevărată: o tortură, o pedeapsă, o veritabilă agonie, de care însă nu s-ar putea lipsi.

Dovada că viaţa mea e un eşec e faptul că nimeni nu mă pizmuieşte. Nebunii pot să mă urască, nu să mă invidieze: prea îmi târâi zilele pentru asta. Oricine mi-o poate lua înainte. E un mare avantaj, ce mă scuteşte de multe neajunsuri.

Înmormântare în ţara mea. Al. Căprariu îmi povesteşte că la Lancrăm, satul natal al lui Blaga, la groapa acestuia se aflau văduva şi „amantele“ lui, trei sau patru la număr. La un anumit moment al „ceremoniei“, una dintre ele izbucneşte în plânsete isterice: celelalte o turnează imediat şi totul devine un concert de bocete. Doar văduva este sau pare impasibilă. Ca să le calmeze sau să le mustre pe „bocitoare“, le spune: „Nu merită să plângem, e mult mai fericit acolo unde e“. Frază convenţională, ca şi lacrimile „rivalelor“ sale.

Înmormântarea unui alt poet. În clipa când sicriul lui Ion Barbu era coborât în mormânt, „amanta“ lui se aruncă asupră-i urlând: „Ştii tu, pământule, pe cine înghiţi?“ Nu mi-a putut spune dacă soţia lui Barbu, o nemţoaică, era de faţă, vreau să spun dacă mai era în viaţă.

E. Îmi telefonează de două ori pe zi de la Zürich. Dimineaţa îmi promite că nu bea, seara e beat şi-mi vorbeşte despre sinucidere. Iar eu, care am făcut apologia sinuciderii, încerc să-l împiedic s-o facă.

Frunzărit cartea lui Barthes despre Racine: destul de bună, dar sufocantă. Ce limbaj! Un critic n-ar trebui să citească niciodată tratate d*e psihologie,* şi mai puţin încă de psihanaliză.

Barthes îl numeşte pe Jules Lemaître (pe care nu l-a citit) un critic vulgar. Dar dacă Lemaître ar fi utilizat jargonul filosofic al vremii sale, n-ar fi vulgar, cu siguranţă – ci *ilizibil.*

Ceea ce se numeşte astăzi înnoirea criticii înseamnă să adopţi un limbaj exterior, străin literaturii. Să nu vorbeşti ca scriitorii, ci ca filosofii, sociologii şi toţi ceilalţi. Întreaga critică de azi se face fie în numele lui Marx, Freud, sau Heidegger, fie în numele vreunei noi discipline a cărei terminologie a fost adoptată.

Gândul că totul e trecător ar fi trebuit să-mi aducă liniştea, liniştea durabilă vreau să spun; în realitate, n-a făcut decât să mă salveze în clipele dificile, atâta şi nimic mai mult; în restul timpului a trebuit să mă descurc *singur.* Ceea ce înseamnă că n-am o vocaţie deosebită pentru izbăvire.

Mă gândesc din nou la E., la scena ce mi-a făcut deunăzi, la miezul nopţii, când plângea ca un copil la telefon, de la hotelul din Lucerna, spunându-mi că trebuie să se sinucidă dar că n-are puterea s-o facă, spunându-mi că-l împiedică *frica* şi că trebuie să-l ajut să înlăture acest ultim obstacol. Cumplită disperare, comparabilă cu cea a Marilynei Monroe, şi ea *vedetă.*

De două lucruri sânt convins: alcoolul şi celebritatea sânt lucrări ale diavolului. Să nu cazi în patima celui dintâi, să n-o cauţi pe cea de-a doua. Două primejdii care nu mă pândesc, chiar dacă în tinereţe am trecut foarte aproape de prima.

Aseară, îi explicam unui englez că un francez, când povesteşte o întâmplare la care a fost martor, îşi atribuie un loc privilegiat, se aşază în centrul povestirii. Cu jumătate de oră înainte, îi descrisesem intrarea lui de Gaulle în Paris, când cu Eliberarea. Era atât de înalt, îi depăşea într-atât pe toţi, că eu, aflat în Place de la Concorde, l-am putut vedea încă de la Arcul de Triumf, în clipa când se pregătea s-o ia în jos pe Champs-Élysées. — Şi am adăugat pentru englezoiul meu: „Când vă desenam adineauri scena: de Gaulle la Arcul de Triumf şi eu în Place de la Concorde, reacţionam *ca un francez,* descrierea mea era dictată de un *reflex franţuzesc*“.

Verdele palid al mestecenilor pe fondul cenuşiu-violet al colinelor între Maisse şi Milly-la-Forêt.

Am vrut întotdeauna să fiu *desprins* de toate. Să n-am nici o convingere, ba chiar nici o *idee;* căci ideea, sub orice formă, presupune un *contact,*

adică o complicitate cu iluzia. Dincolo de toate. Asta e. Să te situezi la nivelul nimicului.

Cu cât adâncesc lucrurile, cu atât mi se pare că singurele ființe care-au mers până la capăt sânt cele care au întors spatele lumii.

În cartea lui Foucault[84], e vorba adesea despre „finitudinea antropologică“. Îmi închipui efectul pe care asemenea formule îl pot avea asupra tinerilor. Evident că arată mai *doct* decât „mizeria omului“, „omul ca animal osândit“ sau „durata infimă“ a istoriei omenești.

Dintre toate imposturile, cea mai rea este impostura limbajului, fiindcă e cel mai greu de sesizat de către troglodiții vremii noastre. Trebuie spus că Heidegger a deschis calea și că un filosof, dacă vrea să aibă experiența ostracizării, dacă vrea să trăiască în filosofia sa respectiva „finitudine“, n-are decât să respingă jargonul și să folosească limbajul curent, de bun-simț. Automat se face gol în jurul lui.

24 aprilie. În chiar *acest* moment, pretutindeni în lume, mii și mii de oameni trag să moară, în timp ce eu apuc stiloul și nu găsesc nici un cuvânt ca să le comentez agonia.

Răzbunarea – singura problemă morală. Răzbunarea este o eliberare din care nu-ți revii.

Fie că te răzbuni fie că nu, ești tot nefericit. Poate că e mai bine să alegi nefericirea de a nu te răzbuna.

„Omul, orice ar face, va regreta întotdeauna“, mi-a scris mama cu câtva timp înainte să moară. Era testamentul ei. Recunosc aici filosofia neamului nostru. N-am inventat nimic. N-am făcut decât să prelungesc dezamăgirea strămoșilor mei.

25 aprilie – Dejun agreabil cu niște prieteni. M-am întors acasă nemulțumit de mine. Orice conversație mă deprimă. De ce oare?

Din fire, îmi place să afirm, nu-mi place să aduc argumente, iar ale altora îmi displac… Sânt făcut pentru monologul violent. Am oroare să mă „justific“. M-aș sufoca într-un Parlament, în care m-aș simți precum acel

scoțian, Hamilton, care, petrecându-şi viaţa în Camera Comunelor, n-a rostit decât un singur discurs.

Într-o veche carte de psihiatrie, se face deosebirea între plictisul *dobândit* şi cel *originar.*

Ei bine, al meu este originar. M-am născut cu el, ba mă precedă chiar.

M-am plictisit încă din pântecul mamei.

M. Arland îmi cere un articol pentru *N.R.F.* Voi scrie unul despre sinucidere (pornind de la recenta „discuţie“ telefonică cu E.). În fond, revin la tema din *Noaptea de la Tala mânca*, rămasă în stadiul de proiect.

28 aprilie. Vreme de peste o lună am lucrat la o eventuală versiune englezească a lui Saint-Simon, împreună cu Marthiel Mathews. Proiectul s-a dovedit mai presus de puterile mele şi, mai grav, foarte puţin rentabil. Imensă uşurare că l-am abandonat.

1 mai. Nimic nu mă scoate din sărite mai mult decât să citesc un filozof sau un critic care spune pe fiecare pagină că metoda lui e „revoluţionară", că tot ce spune este important, că nu s-a mai spus înaintea lui etc., etc. De parcă cititorul n-ar fi în stare să-şi dea şi singur seama! Fără a mai pune la socoteală că o invenţie de care eşti prea conştient are ceva indecent. Originalitatea trebuie s-o simtă ceilalţi, nu tu însuţi.

Lectura – cea mai mare plăcere pasivă.

Biserica a comis în trecut atâtea crime că e inexplicabil cum de mai pot exista convertiri. Cum să te solidarizezi cu fărădelegile de care s-a făcut vinovată?

Dintre toate reflecţiile, cele mai inutile sânt cele ce privesc literatura. Critica e tot ce poate fi mai steril; mai bine să fii băcan decât să scrii despre *alţii.*

O carte trebuie citită şi apoi aruncată; e inutil să vorbeşti despre ea, s-o rezumi şi să o comentezi. La ce bun să-i cântăreşti calităţile şi defectele? Dacă e bună, o încorporezi substanţei tale; dacă e rea, va fi fost cauza unei

pierderi de timp. Atâta şi nimic mai mult. De ce să reflectezi la nesfârşit la ce-ai citit?

Călugării care, în vremea lui Buddha, se foloseau de-un craniu drept vas pentru primit pomenile. Buddha le-a interzis să cerşească cu un craniu, din cauza fricii pe care le-o inspirau oamenilor.

Am terminat de citit *Reflecţiile asupra sinuciderii* ale D-nei de Staël. Foarte proastă carte. Eseul a fost publicat în 1814. În tinereţea ei, în lucrarea despre *Influenţa pasiunilor*, încercase o justificare a sinuciderii. Acum, dimpotrivă… Trebuie s-o fi scris spre sfârşitul lui 1811, căci consacră câteva pagini sinuciderii lui Kleist, pe care-l numeşte Dl Kleist „poet şi ofiţer merituos“. Evident, comentează dubla sinucidere după gazete, fără să ştie cine era Kleist. Ce acuzaţii grandilocvente însă împotriva femeii ce şi-a abandonat fetiţa ca să urmeze în moarte un exaltat! De i s-ar fi prezis D-nei de Staël gloria lui Kleist, precum şi faptul că într-o bună zi ea nu va fi nimic în comparaţie cu el, ce-ar fi gândit? Mâine-seară, mă duc să văd la Teatrul Naţiunilor *Prinţul de Homburg* în germană. M-a izbit coincidenţa asta citind-o pe doamna de la Coppet.

Urina de vacă era singurul leac de care călugării aveau voie să se folosească în primele comunităţi budiste. Şi dacă te gândeşti, era legitim şi normal. Când urmăreşti pacea lăuntrică, nu poţi s-ajungi la ea decât dacă respingi tot ce o poate tulbura, adică tot ceea ce omul a adăugat simplităţii originare. A spori numărul de leacuri înseamnă să le devii sclav. Nu asta e calea către vindecare sau către izbăvire. Nimic nu ne dă în vileag mai bine decăderea ca spectacolul unei farmacii: tot ce vrei în materie de leacuri pentru orice beteşug, dar nimic pentru răul nostru esenţial, pentru acela de care nici o intervenţie omenească nu poate să ne lecuiască.

Îmi plac acei călugări care, în prima perioadă a budismului, foloseau un craniu drept vas pentru primit pomenile. Nimic nu îndeamnă la pace lăuntrică mai mult decât o face apropierea zilnică de simbolurile care-o neagă.

Înţelepciunea? Arta de a te detaşa. Smintitul se aprinde, înţeleptul se detaşează.

3 mai 1967. După ce am citit regulile pe care trebuie să le respecte călugărul budist (interdicția de a poseda ceva, afară de rasa monahală și de strachină), m-am dus la bancă să scot bani. Am profitat ca să-mi verific contul, modic, e drept, dar totuși cont. În vreme ce-l citeam, contrastul dintre lecturile și meditațiile mele, pe de o parte, și actul acesta josnic de negustor mărunt, mi s-a părut atât de inacceptabil că am roșit. Să fi comis o profanare, și tot n-aș fi fost mai scârbit de mine însumi. Dar, de fapt, chiar de o profanare mă făcusem vinovat.

Poate exista fericire în legarea de lume, dar beatitudinea apare doar acolo unde orice legătură a fost ruptă. Beatitudinea nu-i compatibilă cu această lume. Și tocmai această beatitudine o caută călugărul, pentru ea își sfărâmă el lanțurile și pentru ea se distruge.

Nu reușesc să accept indiferența mea față de mântuire. Nu cred că-i sinceră. Și totuși, imaginea ei o văd în toate cele: marea, muntele, un fir de praf, acest caiet, acest creion – totul îmi poartă gândul către ea, totul o evocă, totul o oglindește, o ilustrează chiar.

Monahismul nu-i decât *codul* remontării, o renunțare *dirijată*.

Amărăciunea – sentimentul cel mai puțin *spiritual* cu putință. Cu ea, sântem siguri că nu ne îndreptăm spre puritate, spre renunțare. Nu ne putem închipui un sfânt *amar.* E sentimentul *monden* prin excelență, expresia cea mai adecvată a acestei lumi, și a imposibilității absolute de-a fi de altundeva.

Iubesc tot ce se poate iubi pe acest pământ, și totuși gândurile mele sânt, unul după altul, sorbite de-o mănăstire invizibilă.

4 mai. La Jardin des Plantes, am privit îndelung un flamingo roz care mergea în sus și-n jos de-a (lungul zidului prin cușca sa, parcurgând mereu, cu câțiva centimetri diferență, aceeași distanță, respectiv cel mult doi metri. Am început să strig, în speranța că țipetele mele îl vor face să-și schimbe locul, căci mișcarea aceea uniformă, agravată de eleganța pasului, mă scotea din minți. În ciuda intervenției mele, de parcă nu s-ar fi întâmplat

nimic, îşi continua mişcările de o monotonie insuportabilă, declanşând în mine o adevărată angoasă. În cele din urmă, văzând că nu mă ascultă, l-am *abandonat.*

Mariana Şora îmi telefonează în seara asta, pe la ora 22, dintr-o cafenea. E singură. Din păcate, am chef să lucrez. Îi dau întâlnire pe săptămâna viitoare. După încheierea convorbirii, mă cuprind remuşcările. Să vii de atât de departe şi să-ţi găseşti, după optsprezece ani, vechii prieteni inaccesibili. Dacă am fi cu adevărat omenoşi, n-am avea la Paris nici o clipă pentru noi înşine. E totuşi neplăcut să constaţi că nu-ţi poţi păstra singurătatea decât prin duritate, ba chiar grosolănie.

5 mai. M-am trezit cu anxietate, o anxietate ca să zic aşa *obiectivă,* adică aveam impresia că *starea* mea vine din afară, că e starea lucrurilor, că sânt contaminat de ele, că mi-au transmis tremurai lor, neliniştea lor profundă, aşteptarea crispată, pe scurt, teroarea lor.

Să ataci, fie şi numai din plăcerea de a ataca, înseamnă să dovedeşti că ai convingeri, să arăţi că crezi în ceva, fie şi numai în plăcerea cu pricina.

6 mai. Ieri, vizită a lui J.R., o berlineză foarte agreabilă. Am vorbit de toate şi nimic, vreme de *cinci* ceasuri!

Orice obicei e un viciu. Iar viciul nu e decât un obicei suprem.

J. P.S. scrie despre moarte în *N.R.F.:* „nonvaloarea cea mai absolută“. Expresia e falsă atât în conţinut cât şi în formă. Nu se poate spune „cea mai absolută“; e ca şi cum ai spune: „cel mai infinit“. Cât despre moarte ca „nonvaloare“, e o pură absurditate.

Vorbesc până la istovire din cauza nervozităţii şi-i împiedic pe ceilalţi să vorbească pentru a nu fi silit să-mi plâng de milă ori să explodez.

Sânt vorbăreţ la băutură. De aici scârba de mine însumi ce urmează libaţiilor.

Nevoie de plâns, întreaga zi, fără urmă de lacrimă.

Am oroare să dezvolt, să explic, să comentez, să *susţin*, am oroare de tot ce aminteşte de filosofie, deci de profesor.

Filosofia: gând *lăţit* (cum se spune despre o balegă că se lăţeşte, se întinde). Nu-mi place decât gândul concentrat, prins într-o formulă *fulgerătoare*.

J. P.S. – cum de poate un om atât de înzestrat să creadă în atâtea lucruri? Şi cum de poate să alerge după succes când opera lui e încheiată, căci ceea ce-i adaugă nu face decât să-i scadă din valoare?

E ca şi cum aş fi fost paraşutat între două idiomuri: pe care să-l aleg? Stau încă în cumpănă, fiindcă nici unul nu răspunde pe deplin capriciilor din adâncul meu.

Înfăptuim cu toţii contrariul a ceea ce voiam să facem. Aceasta e cheia destinului nostru şi totodată o lege a istoriei. Hitler, care a ajuns în toate la contrariul a ceea ce îşi propusese, ar putea fi foarte bine simbolul omului în general.

E absolut cu neputinţă să spui către ce tinde umanitatea; în fiecare clipă ea este depăşită de ceea ce zămisleşte; e mereu o surpriză pentru ea însăşi. Hegel i-a priceput cel mai puţin esenţa. Istoria e cu totul altceva decât şi-a închipuit el că este.

Câteodată îmi spun: adevărul rezidă în plictis sau
Plictisul este adevărul însuşi.
Iată ce înţeleg prin asta:
Plictisul nu intră în *complicitate* cu nimic, nici nu se lasă amăgit. El rezultă din distanţa pe care ne-o luăm faţă de toate lucrurile, din vidul intrinsec al tuturor lucrurilor, pe care-l resimţim ca pe un rău deopotrivă subiectiv şi obiectiv. În lucrarea lui nu intră aşadar nici un soi de iluzie; îndeplineşte condiţiile unei cercetări. Plictisul este o *investigaţie*.

Nefericiţii sânt oamenii cei mai egoişti fiindcă, într-o măsură mult mai mare decât fericiţii, nu se pot gândi decât la ei înşişi. Sânt absorbiţi în întregime de propria nefericire căreia îi sacrifică tot restul. Doar când nefericirea lor mai scade sânt capabili să şi-o închipuie pe a altora şi s-o

împărtășească. Generozitatea nu e, cum se crede, caracteristica celor care suferă; poate fi câteodată a celor care-au suferit. Nici asta nu e sigur însă.

Nu toată lumea are șansa unei nenorociri aparte.

10 mai. Aștept o prietenă din copilărie, Rica B. – pe care n-am văzut-o de cel puțin treizeci și cinci de ani. Cum voi reacționa?

În tinerețea mea, în România, tulburările mintale, insomnia, ciudățeniile, melancolia, geniul și chiar talentul, oricât de neînsemnat – erau explicate invariabil fie prin masturbație, fie prin sifilis. La vremea respectivă, era la fel de lesne să fii bolnav ca și să fii psihiatru. Nici unii, nici ceilalți nu se luau prea în serios. Era vremea de aur, *dulcea epocă* a detracaților.

16 mai. A.G., ziarist oficial, ins fără nici o cultură, îmi dă un telefon; îl întreb ce mai face, îmi spune că se agită de dimineața până seara, pentru a sfârși cândva, îmi precizează, între patru scânduri.

Sentimentul zădărniciei universale, al inutilității flagrante a tuturor lucrurilor e într-adevăr un sentiment *național*, pe care-l împărtășesc cu toți compatrioții mei.

Vizite, vizite. Sânt desființat, vampirizat. Ar trebui să renunț la telefon sau să plec din Paris. — Compatrioții mă trag îndărăt, mă duc înapoi către origini, către toate lucrurile cărora le-am întors mereu spatele. Nu mai vreau să-mi amintesc de nimic. La naiba cu trecutul, cu copilăria mea și cu tot restul! — Nu scapi de lucrurile de care-ai vrut să fugi. Sânt urmărit de strigoii, insuficient exorcizați, ai primilor mei ani.

Deodată, mi-a venit în minte N. Herescu, mort acum câțiva ani, și i-am văzut craniul complet descărnat. Un prieten în stadiul de schelet. Viziune aproape insuportabilă. Dacă oamenii se zbuciumă și își îndreaptă gândurile spre viitorul *imediat,* e tocmai ca să nu aibă viziunea în cauză. Nimic nu e mai rău pentru cel care vrea să trăiască decât să aprofundeze anumite lucruri. Nu-i bine să-ți împingi gândul *dincolo* de came.

H, M. – total absorbit de *ideea* operei sale, până într-atât că nu se mai poate gândi la altceva. Să devii sclavul propriilor tale cărți! Fiecare e

pedepsit pentru opera pe care a comis-o.

Toate necazurile pe care le suferi în viaţă trebuie socotite o pedeapsă pentru clipele de nepăsare când nu ne gândeam că alţii suferă şi mor.

Mi se spune că soră-mea fuma *o sută* de ţigări pe zi!

Cine vrea să *lase* o operă, oricine ar fi el, n-a înţeles nimic. Trebuie să învăţăm să ne desprindem de ceea ce facem. Trebuie mai cu seamă să renunţăm să avem un nume, ba chiar să purtăm unul. Să mori necunoscut, poate că asta înseamnă *bar.*

12 mai. Toate angajamentele pe care mi le iau se prefac inevitabil în coşmaruri, cu atât mai mult cu cât n-am destulă tărie de caracter ca să nu le respect.

Din punct de vedere literar, o eroare insolită face mai mult decât un adevăr cunoscut, verificat, banal. Din punct de vedere spiritual, lucrurile stau exact pe dos.

Insolitul nu are nici o valoare pe plan spiritual. Contează numai *profunzimea*, gradul de aprofundare a unei experienţe.

Cocktail la o tânără japoneză. Ar trebui învăţat surâsul *nipon.* Restul este accesoriu.

Maria Stuart şi Lady Macbeth.

De când m-am *consacrat* în întregime prozei, nu-l mai citesc pe Shakespeare.

Deunăzi, la familia Collin, spuneam că toţi românii sânt nişte impostori. Mounir Hafez mă întreabă: „Vă socotiţi şi dumneavoastră unul?“ – „într-un sens, da“, i-am răspuns, fără să-mi pot preciza gândul. Aş fi vrut să-i spun că impostor e orice om care, din exces de luciditate sau din alt motiv, nu e în stare să se identifice cu ceva. În mintea mea, impostor nu este acela care, în chip deliberat, se dă drept ceea ce nu e, ci acela care nu poate coincide cu nimic, care păstrează o prea mare distanţă faţă de tot ce face ca să mai poată

încarna o atitudine sau o idee. E omul simulacrelor, nu atât în chip voit, cât fatal. Se cuvine adăugat că, în limbaj curent, nu asta se înțelege prin impostură, care înseamnă întotdeauna voință de a înșela.

Rusalii

Mă gândesc la tinerețea mea, la atâta frenezie cheltuită în zadar – și la toate articolele în care am pus tot ce era mai bun în mine, risipite în ziare cărora le-am uitat până și numele.

Înțeleg să scrii despre Dumnezeu, dar nu despre un scriitor!

Ideea infernului este una dintre acele idei care fac cea mai mare cinste religiilor care au zămislit-o, iar ceea ce răscumpără creștinismul în ochii mei e insistența cu care vorbește despre el.

Mi-e ciudă că n-am darul renunțării, singurul cu care ne putem împăuna în chip legitim. Numai că o renunțare cu care te mândrești nu mai e renunțare.

Să ne lăsăm în mila Domnului. Orice e preferabil milei de tine însuți.

Rusalii. Ora 2 noaptea.

Cum de m-am putut lăsa subjugat de ceilalți? De vreme ce n-am știut să-mi apăr singurătatea, merit ce mi se-ntâmplă.

15 mai. Senzație de om bătut, zdrobit, răstignit. – Creier *bolnav*: certitudine care nu reușește să mă scoată din minți, atâta e de veche.

„Când, după mulți ani, revezi o persoană pe care-ai cunoscut-o, primul lucru ce-ți vine aproape întotdeauna în minte e că o mare nenorocire s-a abătut peste ea“. (Leopardi)

De doi sau trei ani, de când îmi revăd prietenii din copilărie, verific cu fiecare întâlnire temeinicia acestei observații.

De câțiva ani observ la mine eclipse de memorie, o lamentabilă incapacitate de a mă concentra, semne evidente ale unui ramolisment cerebral. Ah, cât urăsc arterele astea!

16 mai. Cină la G., despre care cel mai nevinovat lucru care se poate spune este că e total lipsit de scrupule, așa cum o dovedește viața lui. Toată seara și-a petrecut-o rostind fără-ncetare judecăți morale despre unul și altul, neadmițând în nici o privință nici cea mai măruntă concesie. Parcă aveai în față un erou ibsenian. A arătat aceeași intransigență chiar și față de prietenii lui: dacă e să-l crezi, aproape toți sânt niște ticăloși.

Să n-ai încredere în oamenii intransigenți, și mai cu seamă în cei care se erijează în justițiari.

Stilul *trist* – gen M. Blanchot. Gândire lunecoasă, proză perfectă și lipsită de culoare.

Sânt întrebat: „Lucrați?“ – „Da, la un articol despre sinucidere“. — Răspunsul meu le taie oamenilor cheful de a afla mai multe.

18 mai. Cred cu toată tăria că dacă am rezistat până acum, e pentru că fiecărei tristeți care m-a copleșit i-am opus o tristețe și mai mare, ca s-o neutralizez, s-o îmblânzesc, așa că, deznădăjduit fiind, am încercat să-mi sporesc deznădejdea; – ca să nu mă doboare prima deznădejde, mi-am impus o a doua, mai puternică. E politica salutară a nenorocirii maxime – salutară pentru mine, în orice caz. Este o metodă greu de aplicat, dar e singura pentru cei ce se văd asaltați aproape zilnic de crize de descurajare.

În infern, aș cere, ca să mă adaptez, să fiu purtat dintr-un cerc în altul, iar numărul lor să fie sporit la nesfârșit: câte unul pentru fiecare zi, cu tot soiul de noi cazne.

Despre imposibilitatea *asimilării* de către un occidental a doctrinelor orientale. Mărturia unui catolic care spune că n-a întâlnit în India nici un european care să nu fie orgolios, plin de el, incapabil să renunțe la propria personalitate. Un hindus i-ar fi spus că acești căutători de înțelepciune ar trebui trimiși să îngrijească leproși vreme de un an.

Nu-i nimic de făcut: nu putem acționa decât *uitând* că aparențele sânt aparențe, decât luându-le drept realitate. Altminteri… cădem în contemplație.

Dacă lumea *aceasta* este goală, *cealaltă* nu e mai puțin. Mântuirea e găunoasă dacă pierzania e socotită și ea astfel.

Neantul nu are, pentru budism (la drept vorbind pentru Orient în general), „conotația“ oarecum sinistră pe care o are pentru noi. Se confundă cu o experiență-limită a luminii sau, dacă vreți, e-o stare de eternă absență luminoasă, de vid care radiază; – e ființa care și-a biruit toate proprietățile, o neființă în chip suprem pozitivă, de vreme ce împarte o fericire lipsită de materie, de substrat, lipsită de orice reazem în vreuna dintre lumi.

20 mai. Ne face bine să scriem despre sinucidere, sau mai degrabă să ne gândim că o să scriem. Nu există subiect mai *odihnitor*! Reflecția la actul sinuciderii ne face aproape tot atât de liberi ca actul însuși, Cel ce se sinucide în gând (arta de a te sinucide în gând) încetează să mai fie sclav.

22 mai. Duminică, în regiunea Boutigny. Râul Essonne – m-am convins încă o dată de asta – este cel mai poetic râu din împrejurimile Parisului.

24 mai. Ieri am bătut o groază de magazine cu Jerry Bauer, ca să cumpărăm niște cercei…
La miezul nopții, criză de furie și palpitații.

Am trei preferințe comune cu Henri Michaux: Angela de Foligno, marchiza de Brinvilliers, Saint-Simon.

Criză de răutate vecină cu nebunia. Aș vrea să distrug totul, ba chiar să-mi urmăresc dușmanii răposați în mormânt.

Am căutat absolutul – nu-i nici o îndoială. Și cu cât îl căutam, cu atât, de ciudă că nu-l pot găsi, mă înfundam mai tare în îndoială.
(E straniu că pun această căutare la trecut, căci ea continuă în exact aceleași condiții ca înainte.)

I-am telefonat adineauri editorului meu. În două servicii diferite, nu mi se cunoștea numele. M-am simțit jignit, apoi mi s-a făcut rușine că m-am simțit jignit. Ce *mici* putem să fim!

Recitit câteva pagini din sfântul Augustin. Ce patimă! Povestea convertirii sale.

Drama noastră: trăim într-o epocă în care nu mai avem la ce să ne convertim.

(Ar trebui mai degrabă să ne bucurăm. Nu-i mai puțin adevărat că orice relatare a unei convertiri are ceva exaltant și îndeamnă la o *mutație.)*

A scrie o carte, a o publica înseamnă să-i fii sclav. Căci orice carte este un *lanț* care ne leagă de lume, un lanț pe care ni l-am făurit singuri. Un „autor“ nu va ajunge niciodată la descătușarea deplină: în tot ce ține de absolut, va fi doar un veleitar.

Un rabin hasidic, care plănuise o carte dar nu era sigur că o va putea scrie doar pentru bucuria Creatorului, a preferat, nesigur fiind, să renunțe la ea.

29 mai. Vegheat timp de mai multe ore. În liniștea nopții, oamenii par să nu existe. Te crezi – și chiar *ești* – singur pe pământ.

Singurul lucru ce mi-ar putea aduce alinare ar fi să atac violent pe unul sau pe altul. Numai că această descărcare nu-mi mai e îngăduită: ar fi o dezmințire a tot ce gândesc și propovăduiesc. Să mă țin deoparte a devenit într-adevăr regula mea de comportare, o chestiune de onoare intelectuală.

Îmi vine din ce în ce mai greu să scriu, m-am săturat de această veșnică răfuială cu viața…

În loc să scriu, îi vorbesc de rău pe toți aceia care scriu. Asta înseamnă să fii ratat. Îmi amintesc de un pictor, într-un sat din Perche, care mâzgălea pereții restaurantelor (peisaje oribile cu iazuri etc.) și care-și bârfea toți colegii, începând cu Picasso, pe care-l numea „Pique-assiette“[85]!

Acreala nu e acceptabilă decât la nivel speculativ, în starea de pură abstracție: venin *decantat.*

Promisesem acum câteva luni să dau un text în iunie. Când am promis, mi s-a părut că termenul e atât de îndepărtat că nu va veni niciodată.

Scadenţa însă, iat-o. Aşa se arată, pesemne, dintre toate clipele, şi clipa morţii.

Mi-e groază de peltea, nu-mi place să descriu un proces, ci să prezint un rezultat. Ceea ce mă interesează este *deznodământul* unui gând. De aici gustul meu pentru moralişti şi pentru scriitorii „sterili“.

Mai repede ne săturăm de un admirator decât de un duşman. Fiindcă duşmanul este aproape întotdeauna egalul nostru, iar câteodată ne depăşeşte chiar, în vreme ce admiratorul ne este neapărat inferior. De altminteri, nu se aşază el pe o poziţie de inferioritate când ne blagosloveşte cu un piedestal?

S-a observat cu îndreptăţire că, pe plan religios, evreii nu erau reformatori ci doar inovatori. Fideli, aşadar, Legii în litera şi în spiritul ei, tradiţionalişti înrăiţi.

Şi-au scos pârleala pe plan politic: aici sânt mai mult decât reformatori – sânt revoluţionari.

2 iunie. Discuţie la telefon cu E.I. despre perspectivele statului Israel, de a cărui viabilitate mă îndoiesc după recentele evenimente. „Trebuie făcut totul, dar nu-i nimic de făcut“, îi spun, de vreme ce la mijloc există un „blestem“[86].

5 iunie. Prin 1919 (aveam opt ani), la Răşinari, dormeam în odaia părinţilor mei. Seara, tata îi citea adesea mamei, cu voce tare, câte o carte. Odată am fost izbit în chip deosebit de nişte lucruri nu tocmai în regulă. Era vorba despre un călugăr rus care făcea năzbâtii cu nişte călugăriţe într-o mănăstire. Dar în memoria mea s-a întipărit mai cu seamă un amănunt. Anume acela în care tatăl lui Rasputin, aflat pe patul de moarte la Pokrovskoie, i-a spus fiului său: „Du-te la Moscova, cucereşte oraşul, nu da înapoi de la nimic şi nu-ţi face scrupule, *pentru că Dumnezeu e-un porc de câine*“. Fraza aceasta citită de tatăl meu, care era preot, m-a răscolit – *şi m-a eliberat.* Nu mai trebuie să adaug că de obicei dormeam în timpul acestor lecturi; în seara aceea însă demonul m-a ţinut treaz. Cred că n-am închis ochii toată noaptea. Dacă părinţii mei şi-ar fi închipuit că stau cu urechile ciulite!

Dacă cea mai mare satisfacţie pe care o putem atinge derivă din monologul cu noi înşine în singurătate, forma supremă de „realizare“ este viaţa de pustnic.

Celălalt: cineva care mă împiedică să fiu *eu.*

Când sântem singuri, sântem *nelimitaţi,* sântem aidoma lui Dumnezeu. De cum apare cineva, ne izbim de o *limită,* şi în scurtă vreme nu mai sântem nimic, abia un lucru oarecare.

6 iunie. Studiul nr. 12 de Chopin, scris la Stuttgart în 1831, când a aflat de căderea Varşoviei.

Moartea lui André Thérive. I-am citit *Clotilde de Vaux* de trei ori.

Totul se duce pe apa sâmbetei la oameni, afară de privire şi de glas: fără ele, n-am mai putea recunoaşte pe nimeni după treizeci de ani.

8 iunie. Funeraliile lui Thérive. De neînchipuit priveliştea unui spirit atât de viu şi de ironic, între patru scânduri. În biserica arhiplină, priveam la toate acele cadavre verticale… Şi preotul, cu gesturile lui de farmacist care prepară o poţiune.

9 iunie. Sânt invadat de compatrioţii mei. Azi-dimineaţă, a venit un prieten de acolo. Nu l-am văzut din 1937. Nu m-am putut stăpâni să-i spun: „De ce veniţi toţi la Paris? Mergeţi să vizitaţi provincia, sau Italia. La Paris nu e nimic de văzut“.

Vorbitul în româneşte e pentru mine o catastrofă lingvistică. Am rupt contactul cu limba asta, am luptat contra ei şi am încercat – cu oarece succes – să destram toate firele ce mă legau afectiv de ea. Toate progresele pe care am reuşit să le fac în franceză se datorează desprinderii mele de limba română. Acuma se răzbună însă, vrea să compromită tot ce-am dobândit, tot ce-am câştigat.

… Partea rea cu vizitele astea este că, evocând întâmplări de demult, mă las copleşit de amintiri care capătă o asemenea forţă că mă distrag, prin stăruinţă, de la preocupările mele. Nu am ce face cu trecutul meu, nu văd cum l-aş putea fructifica intelectual, nici literar de altfel: nu-mi slujeşte la

nimic, mă *stinghereşte* doar. Şi mă va stingheri din ce în ce mai mult, fiindcă-şi afirmă tot mai apăsat dreptul la viaţă, la o *nouă* viaţă mai degrabă. Totul vine, vai, în ajutorul lui! – în primul rând îmbătrânirea mea precoce, cu această trezire a memoriei *dintâi*.

Găsesc că-i foarte justă observaţia unui moralist potrivit căruia speranţa este un *instinct.*

13 iunie. M-am sculat prost dispus. Din fericire, mi-a venit o scrisoare din străinătate, măgulitoare cât cuprinde, aproape în întregime falsă, care m-a remontat pe dată. Ştiam bine că laudele ce mi se aduceau în ea n-aveau nici un temei; şi ce dacă, picau la ţanc: nu le puteam refuza, aveam nevoie de ele. Degeaba ne păzim de linguşire, ea acţionează, îşi urmează cursul, răspunde, în cazul fiecăruia, unei necesităţi.

Aseară, vizita unui prieten din Sibiu, pe care nu l-am mai văzut de vreo treizeci de ani. Impresie catastrofală. Pe vremuri era un trăsnit simpatic, ridicol, agreabil; a devenit maniac, grotesc, penibil. A înşirat nimicuri toată seara. Cu neputinţă să scot de la el ceva cât de cât important sau măcar precis, despre el sau despre alţii. A adus cu el conserve şi pesmeţi, şi-mi spune că nu cheltuie decât *un* franc pe zi pentru mâncare: cafeaua pe care o bea în fiecare seară. În cele trei ore cât a stat la mine, a făcut socoteli: cum să meargă în cutare loc fără să cheltuie mai mult decât cutare sumă etc., etc. M-a făcut să mă gândesc la personajele din *Suflete moarte.* Cu toate astea, e medic, a citit destule cărţi (biblioteca lui din Sibiu era remarcabilă), e primul psihanalist (la drept vorbind singurul) din România. Degeaba, aveam în faţă o larvă. După plecarea lui, m-a copleşit urâtul şi mi-am jurat să nu mă mai întorc în ţara mea. N-aş putea suporta să iau în piept decepţiile la rând. O asemenea experienţă va fi avut măcar meritul de a mă fi lecuit de orice *home sickness*[87].

Contactul cu un subom are întotdeauna ceva fecund. Ce ocazie mai bună de a întrevedea viitorul omului însuşi!

„O tulburare de memorie pe Acropole“ de Freud. Este de necrezut măsura în care tot ce a conceput omul acesta ţine de divagaţie. De divagaţia abilă. O uşurinţă în formularea de ipoteze împinsă până la delir. Se lansează

în orice explicaţie; cu cât e mai neverosimilă, cu atât seducţia e mai puternică. Arbitrar şi aventură deghizate în ştiinţă. Voga psihanalizei o evocă pe cea a mesmerismului, a fiziognomoniei (Lavater), a magnetismului animal etc. Avem nevoie să explicăm totul dintr-un punct de vedere extrem de mărginit, să ridicăm la rang de principiu universal o găselniţă sau o marotă. Mania filosofică este funestă Adevărului.

Vizita unui inspector de la Alocaţii familiale. Mi se percepe impozit ca să contribui la mersul acestei instituţii. Să-ţi vină să înnebuneşti.

Orice reprezentant al unei autorităţi îmi inspiră o teroare insurmontabilă.

Ultimul pieton. Aşa îmi apar mie însumi.

Scepticismul meu e masca neurasteniei mele.

Nimic nu e mai viu şi mai demn de dispreţ ca mânia.

Eşecul atrage după sine alt eşec – e o lege pe care o verific în fiecare zi pe propria-mi piele. Orice înfrângere provoacă o avalanşă.

Ce vreau cu adevărat este să mă pronunţ asupra câtorva subiecte şi să mă limitez la ele. Am oroare de oameni ca Sartre care vor să-şi lase amprenta pretutindeni. Să ne punem stavile, să respingem funesta tendinţă către expansiune, să fim *mai puţin* decât sântem în chip firesc, să încetăm să ne umflăm. Adevărul stă în restrângere. Este ceea ce altă dată se numea *gust.*

„Dacă Dumnezeu te vrea firav la trup, cine eşti tu să te arăţi supărat pe vrerea Lui?“

Hotărât lucru, Părinţii Deşertului aveau răspuns la toate.

Cuiva care mă întreabă de ce nu mă întorc în ţara mea:

— Din cei pe care i-am cunoscut, unii au murit, cât despre ceilalţi, cu ei lucrurile stau *mai rău.*

3 iulie. O săptămână la Dieppe. De la Berneval, plimbare pe faleză până la Pleny. Cărare „spăimoasă“ (cum spun ţăranii). Unul din spectacolele cele

mai frumoase din câte am văzut vreodată.

Contrazicându-l pe Baudelaire, trebuie remarcat că civilizaţia nu face decât să *accentueze* urmele păcatului originar.

7 iulie. Orice *prezent* e deja mort. Viu este numai viitorul. Lucru atât de adevărat, că nu poţi acţiona decât dacă uiţi ziua de azi şi nu te mai gândeşti decât la cea de mâine. Re muşcarea, întoarsă spre trecut, e marele duşman al faptei.

Taina acestei lumi, miracolul aş spune, nu e speranţa, ci *posibilitatea* de a spera. Viaţa se epuizează în această posibilitate, viaţa *este* această posibilitate însăşi.

Cu cât sânt mai prejos de ce-aş fi vrut să fiu!

Pe de altă parte, dacă am înţeles anumite lucruri, e tocmai în virtutea acestui eşec.

Îi explicam astăzi lui Piotr Rawicz[88] că politica mea e cea a melcului: mă ascund, mă retrag, nu mă *arăt* decât ocazional, îmi răspunde că nu-i aşa de simplu, că totuşi lumea te solicită. Cad de acord. „Sânt un melc *prefăcut*“, îi spun.

Îl aştept pe Ion Frunzetti. Trei sferturi de oră întârziere, şi încă n-a sosit. Pentru faptul că nu au simţul timpului, îmi felicit compatrioţii *în abstract.* Când însă este de vorba despre o întâlnire, e altceva.

E de la sine înţeles că punctualitatea nu poate însemna nimic în ochii celui care trăieşte într-o durată indiferentă, într-un soi de eternitate… cotidiană. Numai că, în condiţiile astea, trebuie să rămâi acasă, nu să mergi în ţări unde contează fiecare clipă.

N-a fost să fie[89] – It wasn’t to be.

Cu neputinţă de găsit o traducere franţuzească satisfăcătoare.

Chagall îi oferă o pânză lui Jean Wahl. Unul dintre copiii acestuia, în vârstă de zece ani, pictor *când îi căşunează,* se apucă să retuşeze opera

maestrului. Se pare că avea imperfecțiuni!

11 iulie. Aseară, am vorbit de la ora 21 până la 3 noaptea.

12 iulie. Vizită la abatorul de la Villette. Taurii care nu vor să intre la măcelărit, care simt fără îndoială după miros ce îi așteaptă și care sânt împinși din spate. În clipa când să intre, unul dintre ei a scos un muget sfâșietor. Altul avea în priviri expresia unei angoase cumplite, molipsitoare.

Se spune: le e teamă fiindcă văd. Nu, le e teamă înainte să vadă, afară. Probabil din pricina mirosului.

Abatorul israelit – cel mai crud. Cel puțin cinci minute de agonie. Și pe urmă, hahamul cu cuțitul în mână gata să taie jugulara, ce spectacol odios!

În tot timpul cât m-am aflat la abator, m-am gândit la lagărele de concentrare. Auschwitzul animalelor.

Sânt treizeci de grade în odaia mea. Ascult Chopin, foarte potrivit cu canicula.

13 iulie – Am petrecut ieri peste șapte ore cu Ion Frunzetti. La un moment dat, spunându-i că trebuie să fie prudent și să nu povestească lucruri care ar putea să-l compromită, mi-a spus că nu se teme, că nu are de ce să-i fie frică, pentru cât i-a mai rămas de trăit, două-trei luni cel mult… și atunci, la uimirea mea în fața acestor vorbe, mi-a spus că suferă de o boală fatală a măduvei spinării, că i-a spus-o un medic, neștiind că radiografia e a lui… mi-a fost cu neputință să-i spun ceva, fiindcă nu era nimic de spus. Iar conversația a continuat de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic. Era cea mai bună soluție.

Dacă voi deveni vreodată nebun, voi fi nebun de legat.

17 iulie. Vacanța mea va fi „în întregime“ consacrată eseului despre sinucidere. O obsesie devenită „datorie“ are și partea ei bună: nu-mi lasă răgazul să mă plictisesc. Câștig pe toată linia.

Ascultând Händel – Știu că muzica mă atinge cu adevărat atunci când, grație ei, a muri nu mai înseamnă nimic pentru mine, pentru că nu mai pot

muri, pentru că mă aflu pentru totdeauna mai presus de moarte. Miracolul acesta doar muzica îl săvârşeşte şi, poate, orice formă de extaz.

De la 18 la 28 iulie, la Cré, la familia Nemo. Şedere de neuitat în cea mai desăvârşită casă în care-am stat vreodată.

29 iulie. Nervozitate extraordinară. Îmi tremură mâna. Nu pot să scriu nimic, nici măcar o reclamaţie.

Un strop de detaşare, e tot ce îndrăznesc să mai sper. Sânt un cadavru care tremură.

Ceea ce m-a uimit întotdeauna e că există fiinţe care mizează pe mine, care se încăpăţânează să creadă că nu le voi dezamăgi. Eu le dezamăgesc însă, căci sânt *dezamăgitorul* prin excelenţă, şi aş spune prin profesie.

Zece zile de grădinărit. Oricum, mai bune decât zece de bibliotecă. Între datul cu sapa şi cititul prin terfeloage, alegerea mea e făcută. În plus, prefer să mânuiesc o sapă decât un condei.

Gândurile mele s-au învârtit mereu în jurul sinuciderii. N-au putut niciodată să *se aşeze* în viaţă.

30 iulie. Am senzaţia *clară* că totul este ireal. Nu-i vorba aici de o impresie, ci de o certitudine. Aceeaşi conştiinţă a jocului universal, a sarabandei aparenţelor.

Un canonic englez foarte cunoscut a lansat de curând, la un congres pe un ştiu ce temă, că Iisus trebuie să fi fost pederast, fiindcă la vârsta lui ar fi trebuit să fie însurat potrivit obiceiului din vremea sa; în plus, se înconjura mai ales de bărbaţi…

Se află aici esenţa Angliei din zilele noastre. O ţară în care homosexualitatea este problema dominantă şi aproape unică.

Paris – 25 august. Ora 1 noaptea. Săptămână *extraordinară* la Londra, a cărei sinistră poezie îmi place. Acolo m-aş fi putut *realiza*, dacă există un loc în care să mă fi putut realiza.

28 august. Poate că nu sânt un spirit religios, dar numai un spirit religios mă poate înțelege.

(Citind un manuscris al lui George Bălan despre cărțile mele românești.)

Ca să găsească în sfârșit un pic de echilibru, și-a zburat creierii.

În obsesia sinuciderii, atașamentul față de viață rivalizează cu rușinea de a fi viu; predomină însă rușinea.

17 septembrie. O săptămână de mers pe jos prin regiunea Lot și prin Corrèeze. Creysse, Carrenac. La Roche-Canillac, pe poarta de intrare în cimitir:

„Am fost ceea ce voi sânteți
Veți fi ceea ce sântem“.

Inscripția asta idioată și adevărată mi-a stricat vacanța. Cu toate astea, rezumă toate obsesiile mele, tot ce gândesc în fiecare clipă.

Dacă n-aș crede în autenticitatea obsesiilor mele, m-aș socoti cel mai mare impostor din câți au fost vreodată.

23 septembrie. Secretul meu? O dragoste *morbidă* de viață. (La terminarea textului meu „întâlniri cu sinuciderea“.)

Am visat că eram condamnat la un an de închisoare. Pușcăria mi se părea insuportabilă. Fiecare clipă era un supliciu. Ce nefericit, îmi spuneam. Deodată, m-am gândit că soră-mea a făcut patru ani de închisoare, iar fratele meu șapte! De rușine, m-am trezit pe dată.

La 19 august la British Museum. Mumiile. Mumia unei cântărețe. Portretul ei. Ochii *veseli.* Veseli de trei mii de ani. *Unghiile* care îi străpung bandajele, să-ți pierzi mințile, nu alta.

Viața poate avea o anumită semnificație, dar nu și însemnătate.

Lucrurile nu au însemnătate decât în raport *cu prezentul,* de îndată *ce* nu mai aparțin decât trecutului, capătă irealitatea deplină a revolutului. Binele și răul sânt și ele categorii ale prezentului. Adevărata crimă este crima

recentă; când evoci una săvârşită cu multă vreme în urmă, ar fi ridicol să emiţi despre ea o judecată morală. Cu trecerea timpului, nimic nu mai este nici bun, nici rău. Iată de ce istoricul care ia atitudine, care se pretează să judece trecutul reacţionează ca un polemist: face ziaristică *într-un alt veac.*

Nimic din ceea ce posed nu-mi aparţine propriu-zis – iată ce-ar trebui să repetăm fără încetare; iar dacă ne-am pătrunde de aceste vorbe cu adevărat, n-am mai avea vise urâte.

A avea – cuvânt blestemat, izvor de chinuri şi nelinişte. Viaţa *mea*! Cum se poate spune: viaţa *mea*? Ar trebui să putem spune: „Totul îmi aparţine, afară de viaţă“.

23 septembrie 1967. Ascultat discuri cu Şaliapin: balade populare ruseşti şi câteva piese religioase.

Mi-a deşteptat întreaga *pasiune* pentru Rusia.

28 septembrie. La ţară, pe lângă Saint-Sulpice-de-Favieres, o potârniche rănită se târa pe câmp. Nu putea să-şi ia zborul. Un vânător, un ucigaş mai degrabă, trebuie s-o fi doborât duminica trecută. Mi-a făcut mai rău decât dacă aş fi văzut un om în aceeaşi stare, incapabil să meargă.

30 septembrie

Oliver Brachfeld a murit la 2 septembrie la *Quito,* Ecuador. Când te gândeşti că-l vedeam zilnic în 1938 – 39. Era epoca *La Source* – când mă întâlneam de *43* ori pe zi, cu el şi cu Maria.

Anii petrecuţi împreună sânt aboliţi acum de moartea lui.

Rareori am întâlnit un om ca el, total incapabil de răutate! Ce farmec avea! Şi cum ştia să-şi facă uitată urâţenia! Să poată vorbi, e tot ce îşi dorea. Vanitatea lui era copilărească, superficială, ridicolă şi, prin urmare, defel supărătoare. De numele lui se leagă începutul şederii mele la Paris şi toată perioada de dinaintea războiului din Cartierul latin.

Douăsprezece şi jumătate noaptea.

Deznădejde fără seamăn. Spaima şi dorinţa totodată de a muri *imediat.*

Să fie oare cu putinţă ca în fărâma asta de carne, de sânge şi de suflet să se cuibărească atâtea suferinţe şi atâta zbucium?

Lucrul cel mai necesar şi mai greu de închipuit este ca un zeu să se îndure de noi.

1 octombrie. Aseară, cină cu E. I. — Mâncarea mi-a căzut greu. Neputând să dorm, mă scol pe la 6 şi mă plimb. Cerul era de o frumuseţe extraordinară: de un albastru serafic, cu o Lună pe măsură. Chiar dacă totul ar fi vulgar, lumina zorilor nu poate fi. Ar trebui s-o privim zilnic ca să redevenim puri…

Deplasările mele din timpul verii. La Londra, prin muzee, prin castele (Windsor) – călcând mereu pe morminte (Westminster) … sau la ţară, în Franţa, în Correze, trecând prin sate cu cimitirele lor la vedere. Pretutindeni chemarea la ordine, la *realitate.*

„Neantul“ are o conotaţie funebră în Occident. Nu e un stimulent pentru mântuire: este o piedică în calea ei.

La fel, tot ce *eliberează* poartă aici un semn negativ. Libertatea înseamnă *deposedare*, neapartenenţă voită, dorită, cultivată.

Oliver, dragul de el, a devenit indiferent. Nimic din tot ce ne priveşte nu-l mai priveşte.

Când te gândeşti că omenirea e alcătuită doar din morţi, căci ce altceva sânt viii decât morţi viitori!

Sarcasmul e mai puţin adânc ca mila, dar conţine mai mult adevăr; cu el te simţi mai *sigur;* e singura tonalitate pe care ar trebui s-o folosim când vorbim despre „viaţă“.

Fără conştiinţa nefericirii, aş fi cel mai mare impostor din câţi există.

(Impostura se manifestă acolo unde excesul de luciditate nu e însoţit de conştiinţa nefericirii.)

3 octombrie. *Gloom.* Deznădejde mortală. Tot ce recitesc, tot ce aud sau văd mă cufundă în melancolie, mă macină, mă azvârle în beznă.

(L-am întâlnit pe X., negustor de tablouri, revenit din Cuba, despre care vorbeşte ca de un paradis. Dacă stai să-l asculţi, Che Guevara e cel mai mare critic de artă de azi.)

Mi-am terminat articolul despre sinucidere. Mi-e absolut cu neputinţă să ştiu câte parale face. Am mari îndoieli în ce-l priveşte şi nu îndrăznesc să-l predau. Şi totuşi, trebuie, i l-am promis lui Marcel Arland.

Homer foloseşte în mai multe rânduri expresia: *a se bucura de propria durere* (în rugămintea lui Priam către Ahile între altele), acest simţământ atât de modern.

4 octombrie. Toamna tuturor lucrurilor.

Îţi poţi ierta o crimă, nu şi o josnicie.

Rugăciune sau cinism

Singurele două formule care permit, fiecare, depăşirea oricărei încercări a sorţii. *Idealul* ar fi să le putem practica pe rând; căci, ca să fie practicate deodată, ar fi nevoie de sinteza între Dumnezeu şi diavol – în una şi aceeaşi persoană; or, *atâta contradicţie* nici o fiinţă, fie ea şi imaginară, n-ar putea conţine.

Nepotul meu, tată a trei copii, a fost părăsit de soţie care şi-a luat un amant cu care are doi copii. Aflu acum că nepotul ăsta nu mai dă un ban pentru progenitura lui, ba chiar e bănuit că-i trimite jumătate din leafă soţiei infidele! Iar eu trebuie să acopăr nevoile acestor trei copii de care el, tatăl lor, nu se ocupă.

Acum trei ani, Paulhan m-a rugat – prin intermediul unui tânăr poet – să scriu prefaţa la volumul şase al operelor sale complete. Am refuzat, în ciuda unei anumite recunoştinţe pe care i-o datorez. Fără îndoială ar fi trebuit să accept. Dar în momentul când mi s-a cerut prefaţa, eram atât de rupt de toate încât, l-aş fi refuzat chiar şi pe Dumnezeu, dacă mi-ar fi cerut să scriu despre El.

După-amiază. O oră cu o româncă – care m-a scos din sărite, care, pentru a se arăta interesantă, s-a apucat să mă contrazică punct cu punct. Lipsă de simplitate, de încredere în sine, care o îndeamnă să-şi dea aere. Nici o subţirime de spirit, totuşi un soi de inteligenţă. Cine mă va scăpa oare de compatrioţii mei?

Ce puțini oameni *cumsecade* sânt! Și ce greu este să fii cineva!

10 octombrie. Nu iertăm nimănui faptul că l-am decepționat; vom avea mereu un dinte împotriva lui.

Miezul nopții. Pentru mine, fericirea e inseparabilă de anxietate.

Neamțul poate fi pesimist dar nu sceptic. Scepticismul reclamă un rafinament de care el nu e în stare.

11 octombrie. Am căutat degeaba, vreme de două ceasuri, pe bulevardul Lenoir, două robinete de bucătărie, model vechi din păcate. – Negustorii, nepoliticoși, provocatori aproape. Vizitat talciocul de pe respectivul bulevard. Oboseală, dezgust: cum de s-au putut aduna atâția monștri pe un spațiu atât de îngust?

Tot ce fac e în contradicție cu ceea ce propovăduiesc. Laud indiferența, dar sânt de dimineața până seara în pragul epilepsiei.
(Mi-am ratat viața: trebuia să fiu epileptic.)

Scepticismul este *credința* spiritelor șovăielnice.

Nu pot fi traduși decât autorii *fără stil*. De aici succesul autorilor mediocri, care sânt lesne echivalați în orice limbă!

Japonezul care a spus că trebuie să înțelegem „*ah*/“-ul lucrurilor.

Am aspirat să devin un sfânt – și am devenit doar un saltimbanc.

Nu sântem *treji* decât când ceilalți dorm cu toții, nu sântem prezenți pentru noi înșine decât în plină noapte.

Sfârșitul lumii, ba nu, sfârșitul omului, oricum ar fi să vină, e unica nădejde.

Îmi apar mie însumi ca un călugăr ce plătește impozite.

12 octombrie. Mahmureală.

Sâmbătă. Dejun cu G.B., medic şi vechi prieten. Mă întreabă despre ce scriu. Îi spun că am terminat de curând un eseu despre sinucidere. La asta, cu un aer dezolat, îmi spune: „Nu mă miră din partea ta“.

Când mă gândesc că în tinereţe nu jura decât pe Schopenhauer! (Trebuie adăugat *că până şi* Schopenhauer condamna sinuciderea.)

Acelaşi prieten mă întreabă cât câştig pe lună. Imposibil să-i spun adevărul: ar fi creat o situaţie penibilă. Am minţit deci, i-am spus că ajung la vreo 1.000 de franci pe lună. I s-a părut ridicol de puţin. Să fi ştiut adevărul!

Boileau – marele dezastru din istoria literară a Franţei. A emasculat spiritele pentru multe veacuri.

Duminică la ţară. Pe lângă Épernon, în mijlocul pinilor verzi, un castan (?) îngălbenit, *bătut* de toamnă.

Luni 16 octombrie. M-am trezit furios, o furie irepresibilă îndreptată împotriva a orice: idee, fiinţă, lucru.

Îmi place vorba lui Baudelaire despre *Florile răului:* rodul a cincisprezece ani de „furie şi răbdare“.

Infamia morţii aşa-zis naturale.

16 octombrie. Azi după-amiază, la bancă, încercând să completez un formular ca să încasez un cec, mi-a fost cu neputinţă să-mi amintesc numărul meu de cont. Adică eram sigur numai de ultimele cifre, nu şi de primele. A trebuit să plec pe dată; ceea ce trebuie s-o fi uluit pe funcţionară, care părea consternată (căci mă întorsesem s-o privesc).

Să fie simptomele acelei „imbecilităţi“ de care se plângea Baudelaire? („am simţit astăzi *aripa* imbecilităţii“). Am mari îndoieli cu privire la viitorul creierului meu.

Baudelaire n-a câştigat în toată viaţa lui decât 15.000 de franci.

17 octombrie. Azi-dimineaţă, la piaţă, o femeie s-a aşezat la rând înaintea mea fără să-mi ceară voie. Vreme de cinci minute a trebuit să strâng din dinţi ca să nu explodez. Ideile mele îmi impun să am o ţinută. Dacă mi-aş asculta temperamentul, aş provoca peste tot scandaluri de pomină.

Ruşine, senzaţie apăsătoare de incompetenţă.

17 octombrie. Douăsprezece şi jumătate noaptea. Un an de la moartea mamei. E ca şi cum n-ar fi trăit. Mai *există* încă doar în amintirea mea şi a fratelui meu; în rest, uitare. Se poate oare numi *supravieţuire* faptul că ai rămas în memoria a doua fiinţe plăpânde şi debile?

18 octombrie. Am trecut definitiv pe celălalt versant al vieţii.

Cât de adevărat este că nu poţi scăpa de propriul destin!

M-am născut în cutare neam. Ei bine, neamul ăsta mă urmăreşte, îmi intră în suflet, mă sărăceşte sau mă îmbogăţeşte, mă *ţine*: nimic de făcut în această privinţă. Compatrioţii mă asaltează, îmi mănâncă timpul: – firesc, câtă vreme pentru ei timpul nu înseamnă nimic, câtă vreme ei au întotdeauna timp. De ce le-ar păsa de timpul meu? Oricum, că-i vorba de timpul lor sau de al altuia, pentru ei nu are nici o importanţă. De aia le place atâta să pălăvrăgească.

A merge în vizită la cineva, înseamnă să arăţi că nu-l respecţi, că nu dai doi bani pe singurătatea lui; a respecta o fiinţă înseamnă să-i respecţi singurătatea, nimic altceva. Marele atentat este să împiedici pe cineva să fie singur, să fie el însuşi.

Indiscreţia – nu poate fi păcat mai mare. Dacă aş fi credincios, n-aş vrea să-l *deranjez* pe Dumnezeu cu rugăciunile mele.

Discuţie cu S. despre viitorul ţării noastre. Mereu aceleaşi temeri şi aceleaşi perplexităţi. Blestemul unui popor strivit de istorie. Pe această temă nu am nimic de adăugat la ceea ce am spus deja în altă parte. Fatalism: – mizeria absolută.

În textele budiste, nirvāna este asociată cu *răcoarea*…

Climatul ne urmăreşte, mai ales când e vorba de metafore.

Nietzsche nu e, la urma urmei, decât un mare naiv.

19 octombrie. Zi nespus de frumoasă. De la Saint-Rémylès-Chevreuse am umblat şase ceasuri tot ocolind până la Saint-Chéron. Pentru mine fericirea e *să umblu pe un drum pustiu.* Ceea ce înseamnă că nu mai poţi merge la ţară duminica.

20 octombrie. Concert în *de* minor de Benedetto Marcello – pentru oboi şi orchestră.

S. mi-a povestit un lucru îngrozitor. După o conferinţă despre E., sora acestuia vine să-i mulţumească fiindcă n-a pomenit de mama lor, căci, spune ea, „soţul meu e antisemit şi nu ştie că mama era evreică“.

Antisemitismul este odios şi de o cruzime inimaginabilă.

Împotriva anxietăţii sau plictisului există un singur leac: munca manuală. Îmi dau zilnic seama de acest lucru. De aceea o şi practic cât mai des cu putinţă, căci nimic nu este mai adevărat în cazul meu ca vocaţia pentru meşterit.

Să te culci, să dormi adânc, şi să te scoli disperat…

Mă vizitează doi japonezi absolut fermecători: un tânăr poet care pregăteşte o teză despre Baudelaire şi o fată care-mi aduce – cu câtă graţie! – o ciclamă. Amândoi sânt vii, cultivaţi. Pe lângă ei, mi se părea că arăt a patriarh. În timpul conversaţiei, vorbim despre un mai ştiu cine: „E bătrân?“, am întrebat. – „A, da, spune nimfa. E născut în 1928“.

Cât pe ce s-o întrerup: „Păi, dacă asta înseamnă bătrân, ce-o să spuneţi de mine care m-am născut în 1911?“

Povestea asta cu vârsta începe să mă scoată din sărite. Când mă gândesc că la douăzeci de ani îi disprețuiam pe toţi cei care trecuseră de treizeci! N-am decât ce merit.

Muzica bisericească ortodoxă (rusească, bineînţeles) duce cu gândul la un Monteverdi mongol.

24 oct. Sterilitate, dezgust, imposibilitate de a lucra, de a produce fie şi un simulacru de idee. Creierul pustiit.

26 oct. Azi după-amiază am stat lungit vreme de două ceasuri într-o stare de gol lăuntric vecină cu depresia şi cu un mai ştiu ce: am meditat la Vid şi era cât pe ce să şi trăiesc experienţa lui.

27 octombrie. Aseară, la un dineu foarte agreabil, am vorbit fără încetare, am spus vrute şi nevrute. Azi-dimineaţă, la trezire, mi-am făcut reproşuri: în loc să mergi să te întâlneşti cu oameni şi să pălăvrăgeşti, ai face mai bine să reflectezi la subiectul pe care îl ai de tratat: Vidul. Vidul? Dar eram cufundat în el aseară, şi încă până peste cap.

Martin Buber, după ce a făcut pe apostolul vreme de patruzeci sau de cincizeci de ani, a descoperit dragostea… fizică, chiar la sfârşitul vieţii. Scrisorile pe care le-a scris amantei sale reprezintă, se pare, tăgăduirea ideilor pe care le propovăduise până atunci. Iată de ce discipolii săi nu vor să fie publicate. Ar suferi prestigiul Israelului. În fond, Buber ar fi trebuit să scrie *Confesiuni*; spre deosebire de cele ale sfântului Augustin, ale sale ar fi vorbit despre o convertire la senzualitate, o reabilitare a simţurilor în dauna *sufletului.*

Ce poţi să faci cu un calomniator? Îl poţi ucide sau îl poţi ierta. Să-l ucizi ar fi mai simplu şi mai lesne.

Singurele clipe în care mă simt împlinit sânt cele în care, umblând sau făcând o muncă manuală, spiritul meu se asimilează obiectelor, *este* obiect.

30 octombrie. Am remarcat că atunci când te gândeşti la Vid, la Impermanenţă, la nirvana, cea mai bună poziţie este poziţia culcat sau ghemuit. E chiar postura în care au fost concepute aceste teme.

Numai în Occident se gândeşte *în picioare.* De aici poate şi caracterul supărător de pozitiv al filosofiei sale.

Ceea ce este mai adânc în noi e dorinţa de răzbunare. A fi nefericit înseamnă să te afli în imposibilitatea de a te răzbuna, să amâni la nesfârşit răzbunarea.

Pe plan spiritual, e mai grav să nutreşti gânduri de răzbunare decât să te răzbuni. Căci răzbunarea odată consumată, ne refacem moralmente; în orice caz rămâne speranţa unei „regenerări“; în vreme ce rumegarea la nesfârşit a răzbunării ne învenineză şi ne face inapţi pentru orice progres spiritual. Asasinul se află mai aproape de mântuire decât cel obsedat de crimă.

Sânt întrebat: Aţi suferit influenţa lui X sau lui Y? — Nu. N-am avut decât doi maeştri: Pe Buddha şi pe Pyrrhon.

Orice „contemporan“, cât de profund ar fi, nu e decât un jurnalist.

Dragostea mea pentru Bach a renăscut. Îmi place să-l ascult pe întuneric. Sting lumina şi mă desfăt într-un cavou. Câteodată parcă aş asculta muzică *după* moarte.

De câte ori pe zi nu-mi spun: „Eşti un bolnav mintal!“
Lucrurile se petrec în felul următor: îmi propun să nu fac cutare lucru. *Ştiu* însă că-l voi face. Şi-n clipa când îl fac, îmi repet mie însumi formula.

Ziua tuturor Sfinţilor. Nu mai ştiu în care Upanişadă (sânt atâtea) am citit că „esenţa omului este cuvântul, esenţa cuvântului este imnul“.

Am ascultat până adineauri *Missa Solemnis*. Nu mă impresionează. Beethoven n-are simţul divinului. Afară de cvartete, muzica lui mă lasă rece. Detaşarea asta vine de departe.

În afară de Pyrrhon, Epicur şi alţi câţiva, filosofia greacă e decepţionantă: nu caută decât… adevărul; filosofia indiană, dimpotrivă, caută doar izbăvirea: ceea ce este mult mai important.

În discursul său de bun venit, primarul (?) Andorrei îi spunea zilele trecute lui de Gaulle: „În peregrinările dumneavoastră succesive şi transcendente…“ Ai fi zis că se adresează unui zeu.

2 noiembrie. Priveam ieri din pat norii care treceau pe cer cu o viteză alarmantă. Şi îmi spuneam că acelaşi ritm îl are şi succesiunea gândurilor noastre, anulându-se unul pe altul datorită chiar instabilităţii lor.

Criză clasică de *self-pity*[90]. Sentiment pe cât de legitim pe atât de vrednic de dispreţ. Crezusem că l-am epuizat şi depăşit. Ei bine, nu, iată-l aici, intact. Cu toate astea, a trecut ceva timp de când mi s-a părut că-l biruisem. Atâta doar că nimic din ceea ce este esenţial nu poate fi biruit.

6 noiembrie. Ieri, pe la miezul nopţii, un spaniol (sau un sud-american) mă roagă să-i spun care e cea mai apropiată staţie de metrou. Fiindcă nu înţelegea franţuzeşte, mă execut într-o spaniolă destul de aproximativă. Atunci, ca să-mi mulţumească, mă bate pe umăr şi îmi strânge mâna de parcă am fi fost vechi cunoştinţe.

Câteva zile mai înainte, un englez mă roagă să-i spun adresa unei prăvălii de pe strada Toumon. Îl însoţesc până acolo, dar prăvălia e închisă. îl rog atunci pe portar să-mi spună la ce oră deschide. Încerc să leg o conversaţie cu englezul, îi spun că astă-vară am vizitat Londra; cu neputinţă să-i smulg un cuvânt. Ba da, unul singur: *I apreciate.*

Amabilul şi *constipatul*: dintre cele două tipuri de oameni, al doilea are, evident, mai multă clasă.

7 noiembrie. Poftă de plâns fără tristeţe. Dimpotrivă, beatitudine a irealităţii.

Vacuitatea, singura concluzie *pozitivă* la care m-a dus scepticismul meu.

Din România mi se cer mereu servicii de tot soiul. Dar unde să găsesc curajul şi energia să mă ocup de treburile altora, când eu abia îmi văd de ale mele? Şi las deoparte aici chestiunea banilor…

11 noiembrie – Trăiesc precipitat şi totodată nonşalant.

Privind Luna. Să ajungi pe Lună este cu siguranţă o ispravă extraordinară, dar una lipsită de orice semnificaţie spirituală.

Fiinţa e la îndemâna oricui, fiinţa *molipsitoare;* nefiinţa nu e. Ceea ce e o mare nenorocire.

Am multe puncte comune cu spiritul francez, dar nici o afinitate profundă.

13 noiembrie. Noapte *memorabilă*: dureri în tot corpul. Nu eram departe de gândul că lichidarea generală este iminentă. De fapt, e iminentă de treizeci de ani – dar de la o vreme toate beteşugurile mele devin neînchipuit de *precise.*

Mergând la gară să duc un colet, m-am surprins spunând: „Duc coletul ăsta cuiva care o să moară.“… în aşa hal a pus stăpânire pe mine sentimentul de instabilitate.

Orice subiect, îndată ce-l adâncesc cât de cât, mă plictiseşte de moarte. Am consacrat Vidului o lună încheiată. Sânt sătul de el până în gât. Iute, o altă marotă.

… Cu toate astea, vidul e pâinea mea zilnică, mă hrănesc literalmente cu el.

„Nimeni nu poate ajunge în străfundul sufletului, afară doar de Dumnezeu“. (Meister Eckhart, *Despre Naşterea veşnică.)*

24 nov. Noapte înspăimântătoare. N-am închis un ochi până la ora 4. Vechile dureri de picioare, furnicăturile misterioase care mă torturează fără încetare de treizeci de ani, şi asta zilnic şi aproape ceas de ceas. M-am săturat până-n gât.

1 decembrie. Azi-dimineaţă, căutând sensul exact al unui cuvânt în dicţionar, am dat din întâmplare peste cuvântul *copt* şi peste un exemplu din cele mai banale: „Un fruct copt… *care cade din copac*“. – Ultima parte a frazei m-a azvârlit în cea mai neagră criză de urât. Cât de tare mă năpădeşte toamna!

Cvintetul pentru clarinet de Mozart. L-am ascultat până adineauri şi mi-am adus aminte că prin 1936 la Berlin, ascultându-l într-o zi la radioul meu cu galenă (?), die *Wirtin*h[91] o putoare enormă şi rea, a venit să-mi bată la uşă când s-a terminat, ca să-mi spună: „Wunder schön nicht war?“[92] Cum de era sensibil acel monstru la o operă de o asemenea adâncă melancolie (pe care Mozart a compus-o în anul morţii sale, în acelaşi timp cu *Recviemul*)? Asta e întrebarea pe care mi-am pus-o atunci.

Îmi place mult ideea asta a lui Albert cel Mare: lumea este un accident al lui Dumnezeu, *accidens Dei.*

Duminică 3 decembrie. În bistroul de la *Sainte-Mesme,* lângă Dourdan, vin să bea bătrânii care locuiesc în azilul de la capătul satului. Evident se plictisesc. Unul dintre ei vrea să fie spiritual. E doar grotesc. Mă gândesc la bătrânii descriși de Gulliver. Toți inșii ăștia au muncit o viață întreagă ca să ajungă aici. Simt văduvi și mai mult sau mai puțin părăsiți de ai lor. Cu cât e mai umană, mai firească, mai caritabilă purtarea canibalilor care-și înfulecă tatăl și mama!

Înainte, la țară, bătrânii neputincioși erau sufocaţi cu perna. Acuma, cu securitatea socială, cu pensiile etc. – fantomele în cauză sânt conservate cu sfinţenie.

Alvarez de Paz citează, între alte piedici în calea contemplației – prea marea „preocupare pentru sănătate“.

Luni

Azi după-amiază – Vizită a lui Hans Newmann și a D-nei von Massenbach, care se plânge că o bat pantofii. Auzind asta, îi ofer o pereche pe care voiam s-o trimit în România, îmi spune: „Dar pentru cine, de vreme ce mama și sora dumneavoastră au murit?“ îi răspund că se folosesc de lucrurile astea ca de o monedă de schimb și că o pereche de asemenea calitate îi ajunge unei persoane ca să trăiască vreme de o lună. Le ia cu toate astea, fără scrupule, ea care și-a cumpărat de curând un apartament în Italia cu 18 milioane de franci vechi!

Totul fără un cuvânt de mulţumire.

5 decembrie Terminat textul despre Vid!

Mai mult de o lună în contact cu gândirea orientalã, în exclusivitate. N-am citit aproape nimic altceva. Am senzația că revin dintr-o lume foarte îndepărtată și totuși foarte apropiată. Iar acum trebuie să mă îndrept spre Valéry, adică spre un autor pe care nu l-am mai citit de mulţi, mulţi ani. îl voi *regăsi* oare? E posibil, dar nu e deloc sigur. Mă rog, prefața trebuie făcută, în pofida unei decepții eventuale.[93]

Când mă gândesc că un constipat ca Gide a putut domina literatura în Franţa vreme de cincizeci de ani!

Fiinţa o descoperi; vidul îl cucereşti. Neizbăvitul nu este un cuceritor; e doar un *pătimaş* al izbăvirii.

Susan Sontag scrie, în prefaţa la ediţia americană a *Ispitei de a exista*, că eseul meu despre evrei este capitolul cel mai superficial şi cel mai expediat al cărţii. Cred, dimpotrivă, că e cel mai bun, şi asta de departe. Câtă lipsă de instinct la criticii ăştia! Un text atât de pătimaş nu poate fi „cursory“[94] l-am purtat în mine ani întregi. Şi pe urmă, ce idee să declari un text superficial fiindcă nu-ţi place!

Să nu-i citeşti niciodată pe critici: doar pe autori. Întreaga critică ţine de *dizertaţie.* E pedantă şi se vrea mai inteligentă decât este. Am remarcat că aproape toate fiinţele astea sterpe care scriu cronici îşi *forţează* inteligenţa vrând să ne facă să credem că produc ideile fără efort, ca din nebăgare de seamă. Dar cât de chinuită şi pretenţioasă e treaba asta! Să rămânem *sub* posibilităţile şi înzestrările noastre: e singura modalitate de ne păstra întrucâtva decenţa.

Critica impresionistă era singura lizibilă. Astăzi oricine se crede îndreptăţit să facă teorii despre orice. Este ceea ce am numit „cretinizarea prin filosofie“.

Să scrii scrisori este o pierdere de vreme. Dar e mai bine decât să abordezi un „subiect“ şi să-l tratezi cu *seriozitate.*

Din tot ce a scris şi a gândit Schopenhauer, vii rămân numai revărsările sale de umoare. De câte ori vorbeşte de sistemul lui – şi Dumnezeu e martor cât stăruie asupră-i –, e plicticos, dă senzaţia de repetiţie; cum uită că e filosof şi că trebuie să rămână fidel teoriilor sale, e nespus de viu. Ceea ce rămâne dintr-un gânditor este temperamentul său, adică tot ce face atunci când *uită de sine*; un filosof amuză, derutează, interesează tocmai prin contradicţii, prin capricii, prin reacţiile imprevizibile şi incompatibile cu liniile fundamentale ale gândirii sale.

Cel mai bine este să vorbeşti despre o temă oarecare, *uitând de lucrurile în care crezi.* Nimic nu te face mai sterp ca teama de a te contrazice, cu atât mai mult cu cât de fapt nici nu te contrazici dacă îţi urmezi linia temperamentului, dacă te laşi în voia ta.

Avem astăzi toate elementele ca să înţelegem ce lucru odios va fi fost pentru patricianul sau estetul antic apariţia creştinismului.

Să aibă oare isprava de a trăi şi de a muri un fundament real, să fie oare altceva decât o iluzie plauzibilă, ceva care ar duce-o până la împlinire? Ceea ce o face îmbietoare e nulitatea ei intrinsecă şi calitatea de a fi un univers. E totul fiindcă nu este nimic.

După atâţia ani de îndepărtare faţă de orice muzică, *definitivă* împăcare acum.

Dacă sânt împotriva jargonului, e fiindcă dă naştere unei suficienţe cu adevărat enorme şi fiindcă cel care îl foloseşte, care îl etalează, este un individ scârbos. E cazul filosofilor, chiar şi al celor buni.

Prefaţa despre Valéry – ah, cât urăsc să *dau verdicte*! Meseria de critic e odioasă. Să nu scrii niciodată despre nimeni, să te abţii de la orice rechizitoriu.

7 decembrie. Azi-dimineaţă la radio, un profesor, vorbind despre sofiştii antici, îi acuza, pe urmele lui Socrate, că şi-au vândut ştiinţa, că au acceptat să fie plătiţi de elevii lor, că au făcut „turnee11 prin oraşele cele mai importante ca să câştige bani din „conferinţe“ etc.
… Iar dumneata, i-aş fi spus acelui tipicar, îţi ţii desigur *gratis*, în fiecare săptămână conferinţele dumitale savante şi inepte…

N-am nici un chef să-l recitesc pe Valéry. Totul la el mi se pare prăfuit şi de o inteligenţă inutilă. A confundat preţiozitatea cu gândirea.

Duşmanul meu numărul 1, detractorul meu oficial, calomniatorul de profesie L.G. dă roată prin lume şi mă sapă în ochii câtorva prieteni pe care cred că-i am pe ici pe colo.

… Iubește-ți dușmanii… Dar dacă acest lucru ar fi posibil, de multă vreme ar fi fost raiul pe pământ. În realitate, urâm pe toată lumea: prieteni și dușmani, cu diferența însă că nu știm că ne urâm prietenii. Dar îi urâm *într-un anume fel.*

Ceea ce zace în adâncul inimii e amărăciunea: e *drojdia* sufletului. Nu trebuie s-o răscolim prea tare.

9 decembrie. Carnea nu e materie; sau, dacă este, e o materie *tragică.*

14 decembrie. Aseară, la Odeon, *Delicate Balance* de Albee. Două ore de plictiseală. Și totuși, piesa nu e rea. Dar nu mai pot să suport un dialog *normal*, și cu atât mai puțin unul burghez. Să mergi s-asculți în altă parte dialoguri pe care nu le-ai accepta la tine acasă! Am *renunțat* la toate astea. E realmente insuportabil. Nu mai pot tolera decât teatrul de „avangardă“, cu condiția ca spectacolul să nu depășească jumătate de oră.

Nu sânt în stare decât de acțiuni spasmodice; totul se petrece la mine în salturi; îmi lipsește continuitatea, atât în acte cât și în gândire. Mila mea este intermitentă, dar aș putea fi bun și chiar generos cu condiția ca asta să nu implice nici un angajament și nici o responsabilitate: lucru imposibil, ba chiar contradictoriu. Mi-e teamă de orice fel de legătură; or, trebuie spus că a face și chiar a dori binele reprezintă o teribilă înlănțuire.

A fi înseamnă tot o responsabilitate. Libertatea e în afara ființei.

Evreul este sinteza extrem de reușită dintre un francez și un german: vioiciune și tenacitate deopotrivă, reunite și contopite.

Francezul are în comun cu evreul faptul de a crede că i se cuvine totul.

Pustnicul este un ins care nu-și ia răspunderi decât față de sine sau față de întreaga lume, în nici un caz față de o persoană anume. Ca să nu ai pe nimeni în seamă, evadezi în singurătate; doar tu și Dumnezeu – e de-ajuns.

Insolența cimitirelor.

Să vezi în calomnie *cuvinte* și nimic altceva e singura modalitate de a o minimaliza, de a o reduce la nimic și de a o suporta fără să suferi. Să

descompunem fiecare vorbă spusă despre noi, contra noastră, să *izolăm* fiecare cuvânt, să-l tratăm cu indiferența pe care o merită un adjectiv, un substantiv, un verb.

… Altminteri, trebuie să lichidăm calomniatorul.

N-am fost niciodată nimic, n-am aparţinut niciodată de nimic – n-am avut niciodată convingeri; – am fost cel mult mânat de obsesii; dar până şi ele au sfârșit prin a fi doborâte de îndoielile mele.

De la vârsta de cincisprezece ani nu fac decât să aştept să aflu un sens vieţii; e modul cel mai sigur de a nu-i afla nici unul. Mi-ar fi fost infinit mai uşor să trăiesc decât să mă prefac!

Revin mereu la problema iertării. Putem oare ierta injuriile? Poate că da, însă nu le putem *uita.* Ce altceva este ranchiuna, dacă nu *neputința de a uita*?

Dacă am elimina sentimentele *false,* ce-ar mai rămâne din „psyche“? Numai că sentimentele de acest gen sânt rodul condiției aparte a omului, urmarea faptului că nu are un loc *stabil* în natură şi că e nevoit să înşele *de două ori:* mânat şi de instinct, şi de raţiune. E animalul cel mai puţin *sincer* care se poate închipui.

16 decembrie. Boala e o realitate colosală, proprietatea esenţială a vieţii – poate lovi nu numai tot ce vieţuieşte, ci tot ce *este:* chiar piatra poate fi atinsă. Doar vidul nu este bolnav; dar pentru a avea acces la el, trebuie să fii bolnav. Căci nimeni, *sănătos* fiind, nu poate să-l atingă. Sănătatea *aşteaptă* boala; doar boala poate duce la salvatoarea negare a ei înseşi.

Ce ironie! Acum doi ani, când Guy Dumur mi-a cerut pentru *L’Express* un articol despre Valéry, l-am refuzat spunându-i că nu-mi place să revin asupra unui autor care a contat în viața mea, dar de care astăzi m-am detașat complet.

Ei bine, azi îl recitesc aproape în întregime, aşa au vrut-o împrejurările şi situația mea financiară…

„Misterul“ păcatului despre care vorbește Apostolul – da, firește; numai că mai important, mai semnificativ este misterul decăderii, tainică lege a oricărei ființe, ba mai degrabă *soartă* decât lege; căci decăderea ține mai mult de *destin* decât de natură.

În fenomenul vieții înseși se află înscrisă o nesfârșită putință de decădere; orice ființă vie este în chip virtual o ființă decăzută, ba chiar mai mult decât virtual.

17 decembrie. Plimbare pe jos în câmpia Beauce. Zi splendidă. Cerul este frumos doar iama. Ajuns într-un sat, Moulineux, la vreo zece – cincisprezece kilometri de Étampes, am fost uluit și zguduit de plictiseala care domnea, care plutea în aer, care emana de pe străzi, din case și mai ales din această câmpie. Nu s-ar putea trăi într-o atare părăsire, în acest deșert cultivat, în acest infinit denaturat de agricultură. Nu, n-aș putea suporta această confruntare zilnică cu atâta spațiu. Urâtul copleșitor nu se afla însă în vasta întindere pe care o aveam sub ochi, ci în mine; îl adusesem de la Paris. Să te plimbi în mijlocul unei singurătăți atât de pure și desăvârșite, cu otrava – sau cu microbul – în tine!

18 decembrie

Valéry a însemnat ceva în evoluția mea intelectuală, ba nu, în conștiința pe care am căpătat-o cu privire la limbaj. De multă vreme însă a încetat să mă intereseze. Am scos din el tot ce era de scos. De ce să recitesc toate lucrurile astea pe care le cunosc și care nu-mi mai spun nimic? Simt o strângere de inimă trecând iarăși prin atâtea exprimări strălucitoare și adesea găunoase; limbajul ăsta *înzorzonat* mă obosește – și toate aceste pretenții ar fi insuportabile dacă n-ar exista în compensație o foarte vie deziluzie care se înalță uneori până la disperare *intelectuală.*

(Ce plicticos este *să judeci* pe cineva, fie că-l lauzi, fie că-l condamni! Și ce penibil este să te dedai la asemenea activități din motive strict economice.)

Specia, specia noastră, trebuie să dispară și va dispărea mult mai curând decât ne închipuim. Cred neclintit în viitoarea subumanitate. Așa cum marii saurieni s-au prăbușit sub povara greutății lor, și omul va fi doborât de ambiția sa, de fărădelegile sale, și de geniul său.

Încerc să citesc *Notă şi digresiune* (1919) pe care Valéry le-a scris pentru reeditarea *Introducerii în metoda lui Leonardo*. Cu neputinţă, chiţibuşereală curată; totul e verb şi numai verb; pe urmă, am oroare de acest text ce m-a influenţat cândva şi mi-a dat gustul pentru „frază“ – şi, vai! sânt numai fraze, piruete, *vorbe*, vorbe; totul e prea strălucitor, şi până la urmă plicticos; un joc al limbii care se vrea subtil, şi chiar este, dar care, o dată ce a încetat să te mai păcălească, nu mai e-n stare nici să te seducă. E lipsit de substanţă, te lasă cu buzele umflate. Când mă gândesc la tot ce voi avea de citit înainte să pot expedia prefaţa! Să ne ferim de stil ca de ciumă. Trebuie să existe o realitate ultimă, ca la Proust, altfel totul se învârte în gol. Semiuitarea în care a intrat Valéry este justificată. N-ar trebui să revenim niciodată asupra înflăcărărilor noastre; e drept că, în cazul meu, am revenit nu de plăcere ci de nevoie. — Autorii pe care i-am depăşit ne plictisesc inevitabil. Chiar şi pe Nietzsche îl recitesc nu fără greutate.

Un autor nu mă mai atrage de îndată ce trebuie să-l citesc ca să vorbesc despre el. Adevărata lectură este naivă, dezinteresată. Doar ea oferă plăcere. Cât îi plâng pe critici!

Îmi place să citesc cum citesc slujnicele: să mă identific cu autorul şi cu cartea. Orice altă atitudine îmi evocă un spion sau un detectiv. Sau pe cel ce taie în bucăţi cadavre.

Ne facem o idee despre noi înşine. Bazându-ne pe ea, ne prezentăm în faţa cuiva, care, ne dăm repede seama, n-o împărtăşeşte deloc.

Umilirea e întotdeauna dublă: în ochii celorlalţi, şi-n propriii noştri ochi. Cea din urmă explică de ce umilinţa afectează o fiinţă în profunzime.

Un jupuit de viu care s-a erijat în teoretician al detaşării.

Împăcare cu muzica. Aflu în himerele ei tot ce înţelepciunea n-a fost în stare să-mi ofere cu preceptele sale. Între două irealităţi – să optăm pentru irealitatea sonoră.

Cusururile mele sânt prea mari ca să se poată îndrepta în preajma înţelepţilor.

E nedemn să te laşi descurajat, fără îndoială, dar dacă descurajarea se afla în tine înainte, mult înainte de prilejul socotit a-i fi izvorul?

Trebuie să-mi înfrânez descurajarea, căci dacă aş lăsa-o să-şi urmeze înclinaţia firească, m-ar purta *departe.*…

În domeniul spiritului, ca şi în cel al practicii, totul este, la urma urmei, *pretenţie*, adică iluzie.

În articolul meu despre Vid[95], ar fi trebuit să fac comparaţie între *Blossheit* a lui Tauler, goliciunea, şi *sunnyāta*, vacuitatea în māhāvana. Numai că genul acesta de apropieri nu-i interesează decât pe eruditi, cu condiţia să fie însoţite din abundentă de referinţe şi citate.

Reacţionez la „nedelicateţi“, la umiliri, ca orice jupuit de viu. După ce sufăr însă, îmi recapăt stăpânirea, ascult glasul raţiunii. Pretenţiile mele de detaşare mă ajută totuşi, nu să previn loviturile dar să le „diger“. În toate loviturile pe care le îndură amorul propriu, există un prim moment şi un al doilea. În cel de-al doilea se arată util antrenamentul nostru într-ale „înţelepciunii“.

Cu cât îl citesc pe Valéry, cu atât îmi vine să-l răzbun pe Pascal pentru paginile stupide pe care i le-a consacrat V.

Vorba spusă de Henri de Régnier despre Mallarmé: un amestec între Platon şi prinţul de Ligne.

Nu-mi plac decât operele cu aer romantic sau, dacă nu, brutale, cinice; nu pot să sufăr literatura propriu-zisă, cea care nu e decât exerciţiu, „meserie“.

Nu trebuie să scrii cu gândul la trecut sau la viitor, şi nici măcar la prezent; trebuie să scrii pentru acela care, *ştiind* că va muri, simte că totul este suspendat, afară de *timpul* în care se desfăşoară gândul morţii lui. *Acestui timp* trebuie să i te adresezi. Să scrii pentru *gladiatori.*…

Dacă există un declin al poeziei, acesta începe în clipa când poeţii manifestă un interes *teoretic* faţă de limbaj.

Nu-i *apreciez* cu adevărat decât pe Buddha şi pe Pyrrhon – cel dintâi a căpătat rangul de zeu, al doilea nu era om, ci *altceva.*

Când petrec zile de-a rândul cufundat în texte în care nu e vorba decât despre liniște, contemplație, renunțare, se întâmplă să mă apuce pofta să ies pe stradă şi să-i turtesc mutra primului trecător.

24 decembrie. Puternică dorință de a plânge. Ce ridicol! Ar trebui mai degrabă să am dorința de a gândi. Mă simt însă la fel de incapabil să produc gânduri ca şi lacrimi.

25 decembrie 1967

Ascultat la familia Corbin, ca şi anul trecut în aceeaşi zi şi la aceeaşi oră, *Mesia* de Händel. Aceeaşi impresie de forță şi de continuitate în inspirație. Nici o scăpare, nici o oboseală, nici o slăbire a tempoului, nici o pierdere de suflu. Unde i-ai putea găsi echivalentul în literatură? Cred că am simțit ceva asemănător la un spectacol cu *Regele Lear,* prin 1935, la Berlin, cu Werner Kraus. — Numai că impresiile în cauză nu se pot compara una cu alta.

27 decembrie. Menirea mea este să mă îndoiesc de toate până la explozia creierului.

În *Ten o'clock de Whistler,* Mallarmé traduce „glorious day" – prin „zi glorioasă".[96]

Ceea ce ruinează cel mai sigur spiritul este mulțimea înzestrărilor sale, imensa curiozitate, *proteismul.*

Mallarmé şi… Céline, punctul lor comun este că amândoi şi-au creat un limbaj numai al lor, fără a se mai putea abate vreodată de la el, în nici o împrejurare (scrisorile lui Mallarmé către Méry Laurent, de pildă!).

30 decembrie. Când însuşi Buddha mi se pare *naiv,* ştiu că am atins o culme primejdioasă şi că e timpul să dau înapoi.

E destul de întristător să crezi că ai spus tot ce aveai de spus, că ți-ai rostit propriul *Nu* cu privire la toate.

31 decembrie. Am făcut azi circa treizeci de kilometri în regiunea Étréchy și Boutigny. Ninsoare și drumuri pustii. Să fii singur pe un drum, numai cu gândurile tale, ba chiar fără ele! – ce mult îmi place lucrul ăsta. Departe de orașele astea populate de cadavre, căci Parisul nu e decât un cimitir sprințar.

Când am *făcut* ceva, ne simțim mulțumiți. Ar trebui să depășim această satisfacție ce urmează lucrului dus la bun sfârșit. Ar trebui să depășim totul, să facem pentru totdeauna disocierea între act și senzație.

1968

1 ianuarie 1968
Nu am decât o religie: Bach.

Există o elită de anxioşi: restul reprezintă umanitatea.

Cu câtă răbdare mi-am edificat dezastrul!

Ascultat, azi-dimineaţă, o predică de la Geneva, în care pastorul spunea: „Nimeni dintre voi nu poate fi sigur că nu va muri în cursul anului care începe“.
Această *proastă-creştere* a asigurat succesul creştinismului. Orice religie înseamnă indiscreţie în exces, *violare* a sufletelor.

Mi se solicită fapte, dovezi, opere, şi tot ce pot eu să ofer sânt lacrimi *prelucrate.*

X – suflet larg cât pofteşti, dar pictor slab. Nu era croit să se agaţe de lumea vizibilă şi mai puţin încă să trăiască din culoare. Prea îşi trage sevele din *lumea cealaltă.*

Trebuie să scriu despre Valéry şi nu reuşesc. Motivul este că aparţine totuşi literaturii (degeaba tăgăduia, în chip fundamental ţinea de ea), iar eu mă aflam în ultima vreme nespus de departe de ea. Tot ce înseamnă literatură mi-e străin. Mă pregăteam să-l studiez pe Nāgārjuna şi conceptul său *sunnvāta,* care este totuşi altceva decât Neantul lui Valéry.

În textul meu despre sinucidere am uitat să precizez că sinuciderea este în cazul meu o idee, nu un *impuls.* Asta explică contradicţiile, laşităţile, bâjbâielile pe care mi le inspiră acest subiect fundamental.

Primesc din România, de la Sibiu mai precis, o fotografie făcută în 1936 în Carpaţi; apar în ea ţărani, ciobani şi câţiva orăşeni pestriţi, în rândul cărora, cu mare greutate, în cele din urmă mă descopăr. E chiar chipul meu, îl recunosc, nu m-am schimbat până într-atât încât să nu-mi pot recunoaşte

mutra de acum mai bine de treizeci de ani; – ceea ce însă nu pot cu nici un chip să-mi amintesc este excursia respectivă, împrejurările în care s-a petrecut. Cât despre loc, nici urmă de amintire, nici măcar aproximativă. Un lucru de care nu-ţi mai aminteşti e ca şi cum nici n-ar fi existat vreodată. Trei sferturi din trecutul meu îmi scapă cu desăvârşire; trei sferturi din viaţa mea nu mai e parte a vieţii mele. Dintr-odată, cuvântul *uitare*, căruia nu i-am dat niciodată prea multă atenţie, îmi apare cu insuportabila lui semnificaţie şi ameninţare.

„Este cu neputinţă să iubeşti a doua oară ceva ce ai încetat cu adevărat să iubeşti“.

Vorba asta a lui La Rochefoucauld se aplică de minune raporturilor mele cu Valéry. A fost o vreme când îl citeam cu o plăcere nespusă; vremea asta a trecut; acum trebuie să-l reiau ca să scriu despre el; îmi e cu neputinţă să regăsesc, nu spun elanul, dar măcar *slăbiciunea* ce-o aveam pentru el altă dată. N-ar trebui să acceptăm niciodată lucrări la comandă, oricât de nevoiaşi am fi.

I-am scris adineauri unei prietene din România care mă anunţă că a devenit bunică: „Ne înghit anii şi ne vom trezi într-o bună zi bătrâni şi absolut ridicoli…“

Prozatorul trebuie să fugă de poezie ca de ciumă. Poezia trebuie să rămână pentru el o ispită pe care se străduie s-o biruiască. Trebuie să simţim la el posibilitatea – sau regretul – poeziei. Altminteri, cădem în meteahna lui Voltaire.

3 ianuarie 1968

L-am întâlnit adineauri pe Celan pe care nu-l mai văzusem de un an; a petrecut câteva luni într-un spital de psihiatrie, dar nu vorbeşte despre asta. Greşeşte, fiindcă dacă ar vorbi, n-ar avea acel aer *stingher* (pe care-l avem întotdeauna când ascundem un lucru esenţial *presupus a fi ştiut de toată lumea).*

Drept este că nu-i uşor să vorbeşti despre propriile crize. Şi ce crize!

Am încercat să fac ceva pentru unul sau altul. În zadar. Şi nici nu putea fi altfel. Cum să faci ceva pentru altul, când nu poţi face pentru tine nimic?

Ca să salvezi pe cineva, trebuie să te fi salvat tu însuţi mai întâi. Un neizbăvit nu poate ajuta pe nimeni. Nu te agăți de o epavă.

După luni de zile de lecturi „spirituale“, m-am întors la literatură. Nu e chiar de disprețuit, nu se ocupă decât de damnaţi, furnizează vedetele Infernului. Iar viața spirituală ce este dacă nu un *refuz* al Infernului, deci o neîncetată rumegare a lui.

4 ianuarie 1968

Sânt fundamental (!) *străin* de tot ce se face pe acest pământ.

Citesc din obligaţie lucruri impersonale. Dar nu de ele am nevoie, ci de rugăciuni.

Este impersonal tot ce nu este rugăciune. Tot ce nu este rugăciune nu înseamnă nimic. Cum se poate trăi fără să te rogi? însă *cui* să te rogi?

(Rugăciunea: teroarea – şi melodia – care însoţesc disoluţia creierului.)

Nu sânt remunerate decât activitățile de parazit, de codoş, articolele critice, textele despre cutare şi cutare; mi se plătesc şase sute de mii de franci pentru o prefață, în vreme ce toate cărțile mele nu mi-au adus într-un an decât optzeci de mii de franci vechi.

E foarte justă ideea lui Mușii că filosofii sânt nişte *Gewalttäter*[97] şi că toate marile sisteme au fost întotdeauna contemporane cu regimuri tiranice.

6 ianuarie 1968

„Întâlniri cu sinuciderea“ a apărut în *N.R.F.* L-am recitit. Enormă decepție. Nu *rezistă*. Aproape că mi-e ruşine că am produs ceva atât de clar, atât de supărător de transparent, atât de lipsit de orişice mister.

Clipele neiertătoare când ne vedem aşa cum ne-ar vedea un indiferent, un om care şi-a pierdut toate iluziile.

7 ianuarie 1968

Ani şi ani de zile ca să te trezeşti din somnul în care se bălăcesc ceilalţi; şi apoi alţi ani şi ani ca să scapi de această insuportabilă trezire.

Știu cu exactitate care e locul meu în lume: un punct, şi nici măcar atât; de ce să sufăr de vreme ce *sânt* aşa puţin? Trebuie să mă leg de această viziune, să *cultiv* această iluzie a punctului! Mă străduiesc şi reuşesc. Apoi, din nou, punctul se dilată şi se umflă. Şi totul reîncepe.

Azi după-amiază, am fost la Valvins ca să văd casa în care a locuit Mallarmé. Pe urmă i-am căutat mormântul în cimitir, fără să-l găsesc, *din fericire.*

Cântărind bine lucrurile, sinuciderea este actul cel mai *onorabil* pe care-l poate comite un om.

Blanchot. Are talentul de a întuneca totul. Criticul cel mai puţin *luminos* din câţi există. Dacă vrei să-ţi tulburi ideile pe care le ai despre o operă, n-ai decât să citeşti comentariul lui Blanchot despre ea.

Un prieten îmi spune cu destulă îndreptăţire despre Mallarmé şi Valéry că erau nişte „mic-burghezi megalomani“.

E.R. Îmi dă să citesc manuscrisul pe care Gallimard tocmai i l-a refuzat. îl citesc, îl găsesc interesant şi-l liniştesc pe autor: o să găsească cu siguranţă un editor. La asta îmi răspunde: „Sânt convins, cartea mea este *unică*“.

Şi, într-un sens, avea dreptate. Se poate spune însă că orice carte e unică, asemenea fiecărei fiinţe. Toată lumea imită pe toată lumea, evident; numai că imitaţia nu e niciodată perfectă; există deformări şi abateri; e ceea ce numim *originalitate.*

Rolul criticului este să facă inteligibilă o operă obscură sau voit obscură. Criticul trebuie să fie mai clar ca autorul; la ce bun să citeşti un comentariu mai dificil decât opera pe care o comentează?
(Blanchot e criticul cel mai profund şi mai exasperant din câţi cunosc.)

Un autor care scrie în Elveţia cărţi extravagante, despre care nimeni nu vorbeşte, îmi trimite ultima lui carte apărută şi-mi spune în dedicaţie că sântem în egală măsură „nerecunoscuţi“… Ceea ce poate că e adevărat;

numai că el e bogat şi nu are *nevoie* de recunoaştere, nu trebuie să scrie prefeţe pentru a trăi, se poate ocupa numai de divagaţiile lui.

Când cineva se converteşte la o credinţă oarecare (religioasă sau politică), la început îl invidiem, pe urmă îl dispreţuim.

M-am uitat la Sorbona în fişierul Valéry: enorm, disproporţionat, ridicol. O carte în germană, o teză de doctorat pesemne: „Der Begriff der «absence» bei P.V.[98]

Biblioteca asta unde mişună tineri fantomatici, cu aerul ei pestilenţial şi angajaţii ei odioşi, mi-a provocat o criză de urât cumplită. Universitatea este o cloacă de imbecili, în toate ţările din lume.

13 ianuarie 1968

Că ne place sau nu, sinuciderea este o „promovare“ – un imbecil care îşi curmă zilele nu mai este un imbecil.

Credeam că mă voi descotorosi de ideea sinuciderii pur şi simplu vorbind despre ea. Dar nu e atât de lesne. Nu-i vii de hac decât odată cu ramolismentul sau cu prilejul unei convertiri, vreau să spun printr-o năuceală perpetuă.

14 ianuarie. Duminică dimineaţă – Am ascultat adineauri la radio o predică despre copii şi moarte în care se citau fragmente din scrisorile fetiţelor (de circa zece ani) bolnave, sau cuvinte ale muribunzilor, muribundelor mai degrabă, pentru că este vorba întotdeauna despre fete. La sfârşit, preotul plângea în hohote aproape, iar eu eram cât pe ce să plâng…

— P.S. Ei bine, am plâns. Nu ştiu să existe ceva mai sfâşietor decât ultimele cuvinte ale unui copil. Preotul a citit câteva care m-au răscolit profund. Genul ăsta de patetism este fără îndoială *facil*, dar ce contează!

N-o să uit niciodată tulburarea pe care am simţit-o, cu multă vreme în urmă, citind în Barrès următoarea „anecdotă“: un copil bolnav (de şapte sau opt ani) căzuse într-o muţenie totală. Era vegheat de tatăl lui. Într-o zi, copilul a rupt tăcerea, spunând doar aceste cuvinte, dar ce cuvinte: „Tată, mi-e urât să mor“.

În Tacitus, Otho spune înainte de a-şi curma zilele:

„Cea mai bună dovadă a hotărârii neclintite ce am luat este că nu mă plâng de „nimeni; căci acela învinuieşte pe zei sau pe oameni care mai ţine la viaţă.“[99]

E, din nefericire, cazul meu, de vreme ce şi eu îmi petrec vremea în imprecaţii – *mute*, e adevărat. Nu totdeauna mute, ar trebui s-adaug.

„E ridicol să te revolţi împotriva lucrurilor ce nu depind de tine“, îmi repet de zece, de douăzeci de ori pe zi. Şi cu toate astea mă revolt, şi merg înainte în ciuda justeţii aparente a maximei stoice, care totuşi mă ajută, uneori, nefiind prin urmare de tot inutilă.

Francezul e generos în idei, dar meschin în fapte, caritabil în teorie, lipsit de inimă în practică. Puterea, tenacitatea, relativa seriozitate îi vin din acest contrast, norocos *pentru el.*

Vremea asta blândă şi umedă în miezul iernii, toropeala asta *în răspăr cu anotimpul* trezesc răufăcătorul din mine.

16 ianuarie. Visul rămâne tot la gândirea *în imagini.*

Azi-dimineaţă m-am trezit brusc; mi-a fost însă cu neputinţă să fac deosebirea între somn şi trezie; visul continua şi era atât de acaparator că nu reuşeam să mă smulg din el.

Am remarcat că până şi în vise simt nevoia să mă înfurii şi că mă cert mai abitir decât în stare de veghe.

Când trebuie să duc la bun sfârşit o sarcină ce mi s-a încredinţat şi pe care am acceptat-o de nevoie sau chiar de plăcere, totul mi se pare important, totul mă ispiteşte, afară de ce trebuie să fac.

Gustul pentru activităţile sterile este atât de dezvoltat la mine, că nu e zi să nu-mi incriminez naşterea.

Şi totuşi, incriminarea asta nu-i chiar atât de lipsită de sens, căci naşterea e-ntr-adevăr unul din factorii cei mai importanţi ai neliniştii de a fi. Nu e cauza ei; cauza trebuie căutată în temeiurile ce fac cu putinţă orice naştere. Trebuie deci mers mai adânc, la dorinţă.

Știind ceea ce știu, simțind ceea ce simt, n-aș putea să dau viață fără să intru în totală contradicție cu mine, fără să fiu necinstit din punct de vedere intelectual și criminal din punct de vedere moral.

Straniu este că atitudinea asta a mea e veche, *dinainte* chiar să am idei precise despre acest subiect. Groaza de a *zămisli* am avut-o foarte devreme; ea răspundea spaimei mele, ba nu, setei și spaimei ce mi le inspira faptul de a trăi. Niciodată n-am acceptat sexualitatea pentru alt scop decât plăcerea. Funcția ei propriu-zisă mi-a inspirat întotdeauna o aversiune de nebiruit. Nicicând n-aș fi acceptat de bunăvoie să-mi iau responsabilitatea *unei* vieți.

Să gândești prin vocație sau prin profesie: în ambele cazuri, e vorba de *necesitate.* Singura deosebire este că una e interioară, cealaltă exterioară. *Cantitativ*, cea din urmă o depășește cu mult pe cea dintâi; aproape toate cunoștințele și invențiile *secundare* i se datorează. Zgura, de fapt, cvasitotalitatea calabalâcului uman.

Mallarmé cerea să fie scos din dicționar cuvântul „ca“.

Instinctul precis al poetului.

De câtăva vreme, trăiesc practic în clandestinitate – în raport cu lumea literară.

Mi se întâmplă să mă transpun în starea în care trebuie să se afle credincioșii; dar *plusul de adeziune* pe care-l reclamă această stare pentru a deveni *credință* nu-l pot asigura. Îndeplinesc uneori condițiile psihologice ale actului de a crede fără *convingerea* care l-ar face inseparabil de prezența lui Dumnezeu. Prezența aceasta nu este pentru mine decât o supoziție, niciodată un dat sau o certitudine, în fond, pot foarte bine să descompun mecanismul credinței potrivit propriilor mele trăiri, fără să posed însă, nici o clipă, *facultatea de a crede.*

Tot ceea ce sânt, puținul ce însemn, îl datorez timidității mele din adolescență. Latura mea *Tonio Kroger.*

Reunesc în mine toate atributele „insului nefericit“ – la care se adaugă ceva ce n-aș putea să definesc dar care *trebuie* să existe, sânt aproape sigur…

Cu vârsta, sânt din ce în ce mai puţin sensibil la poezie şi din ce în ce mai deschis către limbajul *frust.*

În defavoarea mea, ca scriitor, pledează faptul că nu pot fi „înţeles“ decât de cel ce se transpune în starea de descurajare în care am scris un text sau altul.

Pe plan moral, orice e preferabil stagnării. O josnicie este un salt înainte, nu-i nici o îndoială. Te face să trăieşti, te biciuieşte; are ceva asemănător cu un eroism de-a-ndoaselea, măcar din pricina „intensităţii“ pe care o presupune. O josnicie comisă în chip deliberat sau mecanic – nu contează – nu *ne* lasă niciodată indiferenţi; contează în viaţa noastră, este un soi de eveniment. În orice caz e un *triumf ,* de vreme ce tonifică…

Nu supravieţuiesc decât aceia care aduc o *formulă de izbăvire* în oricare domeniu. Dar supravieţuirea lor nu trece dincolo de durata formulei respective: creştinismul două mii de ani, hitlerismul zece.

G. M. – care trebuie să fie octogenar, a avut de curând un atac nu prea grav. Nu e impresionat deloc: vorbeşte despre *viitor* cum o face oricine. Este uluitor şi nemaipomenit. Faptul de a trăi ţine de scandal şi de miracol.

O năuceală imperceptibilă în miliardele de celule care alcătuiesc creierul – e oare nevoie de mai mult ca să vedem cum anxietatea se substituie celui care am fost, cum ne împrumută numele, cum *ne* uzurpă toate eurile posibile?.

Cel care n-a murit de tânăr *merită* să moară.

20 ianuarie

Să te trezeşti de dimineaţă cu gândul anume de a comite o mârşăvie.

Cele două virtuţi şi cele două vicii ale mele: indolenţa şi violenţa, lipsa de vlagă şi ţipătul, regretul şi cuţitul.

Orice fiinţă ca atare mă scoate din sărite. Eram făcut pentru un dialog cu umbra vreunui zeu.

Dacă socotim bine, până acum au fost mai multe afirmaţii decât negaţii. *Să negăm* deci fără remuşcare. *Credinţele* vor atârna totdeauna mai mult.

22 ianuarie. *„Întâlniri cu sinuciderea* „mi s-a părut lamentabil când l-am citit în *N.R.F.,* acum două săptămâni. Astăzi i-am întâlnit la Gallimard pe Jacqueline Bour şi Jean Denoël, care mi-au spus că au fost zguduiţi de tonul pe care îl degajă textul. De aceea l-am recitit acum şi găsesc că exprimă într-adevăr un simţământ adevărat şi destul de adânc… J. B. mi-a spus că e ciudat să publici într-o revistă asemenea lucruri; e corect; mi-a fost însă absolut imposibil să extrag din acele note ceva coerent şi impersonal.

Cu cât trece vremea, cu atât îmi dau seama că nu pot rezolva nimic, că nu există soluţie la nimic; dar recunosc că ceilalţi, dacă îi pui să reflecteze un pic, ajung aproape toţi la aceleaşi concluzii…

23 ianuarie 1968

Îngerul exterminator, Fiara din Apocalipsă şi oricare geniu al Nimicirii – de ei mă simt aproape, ei sânt „fraţii“ mei.

Nu mă simt contemporan decât cu Geneza şi Sfârşitul.

Francezii, popor deopotrivă uşuratic şi neînduplecat.

25 ianuarie

Îi spuneam zilele trecute D-nei B.: „Totul e amăgire, sânt convins de asta. Accept că poţi găsi un farmec oarecare în amăgirea cu pricina. Lucrurile se judecă totuşi după rezultat. Or, rezultatul nu e doar decepţionam, e deznădăjduit, cumplit. Încheierea oricărei vieţi, a celei mai frumoase chiar, dă neapărat impresia de eşec“.

A urî pe cineva înseamnă să faci dovada că eşti din acelaşi aluat cu el, că nu există diferenţă de esenţă între tine şi el.

Ce rău îmi pare că nu m-am născut resemnat! M-am născut învins: ceea ce e mai puţin bine.

Dorinţa de a sfârşi survine când sântem mulţumiţi de soarta noastră.

Am nevoie de demiurgul *cel rău* ca de o *ipoteză de lucru.* Să mă lipsesc de el ar însemna să nu înţeleg nimic din lumea *vizibilă.*

Trebuie să scriu despre Valéry, şi am făcut o pasiune pentru maestrul lui, Mallarmé.

De câte ori am reacţionat, în fiecare zi, când ca un zeu, când ca un ins vrednic de plâns!

Am o înclinaţie pronunţată pentru înţelepciunea posacă. Ar trebui să-mi *supraveghez* ceva mai mult umorile.

Te poţi compara, fără să fii indecent, cu Dumnezeu, dar nu cu Napoleon. Iată ce n-a înţeles Chateaubriand.

Textul meu despre sinucidere este o recidivă, o revenire la *Tratat* şi la *Silogisme*, mai puţin emfaza (cât priveşte *Tratatul).*

Sânt omul *refrenului*, în muzică, în filosofie, în toate. Îmi place tot ce e obsedant, sfâşietor, *haunting,* tot ce face rău prin repetare, prin revenirea aceea nesfârşită care atinge ultimele adâncuri ale fiinţei, trezind în ea o suferinţă dulce şi totodată de neîndurat.

Tocmai fac corecturi la versiunea germană a *Silogismelor.* Cum am putut să scriu o carte de o asemenea cruzime? Trec de la un aforism la altul cu o senzaţie de sufocare. Parcă ar fi scrise de un demon *dezabuzat*\ căci demonul poate şi chiar trebuie să fie entuziast în felul lui; aici însă, nimic, nimic, afară de un sarcasm incurabil. Şi totul, vai, mă reprezintă!

Nu cred în nimic, în afară de *libertate.* Mărturisesc că am această mare slăbiciune. Pentru tot restul, sânt lipsit de convingeri; nu am decât *opinii.*

Am terminat de corectat versiunea germană a *Silogismelor.* Ce obositor! E atâta proastă dispoziţie în cartea asta, că ţi se face lehamite şi n-o mai poţi suporta. Cu ce bucurie am ascultat, după acest exerciţiu sufocant, *Missa* pe care Scarlatti a compus-o în anul morţii sale! O operă se face cu pasiune, nu cu neurastenie şi nici măcar cu sarcasm. Chiar şi o negaţie trebuie să aibă

ceva exaltant, ceva care să ajute, să înalţe, să fie un *reazem.* Dar *Silogismele* astea, corozive la culme, sânt vitriol, nu spirit.

Prefer un scriitor care te scoate din sărite unuia care plictisește.

Nu există nici un mijloc de a *demonstra* că e mai bine să exişti decât să nu exişti.

Șovăială, nestatornicie, năbădăi. Ieri, întorcându-mă acasă după o plimbare la ţară, găsesc un bilet de la C. care mă anunţă că s-a tradus în românește textul pe care l-am scris despre Vulcănescu în franţuzește şi care trebuia citit în franţuzește. Hotărăsc pe dată s-o sun la telefon pe Vivi V., fiica marelui meu prieten, şi să-i spun că e nedemnă de tatăl ei, că terfelește memoria unui om de talia lui; – din fericire, nu-i acasă! Rog să fiu sunat îndată ce se întoarce. Încearcă să mă îmbuneze, ia un glas mieros, şi mă dezumflu. Nu se poate lupta cu compatrioţii mei, îmi dau seama de asta în fiecare zi. Te domină întotdeauna.

Oamenii obişnuiţi să mintă, oamenii falşi din naştere sânt imbatabili, îţi scapă întotdeauna, te strivesc *cu surâsul.*

2 februarie

L-am însoţit pe Gabriel Marcel. Se simte rău, suie scara atât de greu că-ţi rupe inima. Şi totuşi, nici o angoasă, nici o spaimă *evidentă.* Merge aproape în fiecare seară la teatru, se interesează de războiul din Vietnam, reacţionează ca o *fiinţă vie.*

Dar în fond sântem toţi în aceeaşi situaţie: nimeni nu are dreptul să creadă că se află mai departe de moarte decât un muribund. Întreaga taină a vieţii stă în refuzul morţii, şi-n nimic altceva. *Organic* nu ne putem resemna să murim; este un lucru de neconceput, pe care nu-l putem admite, pe care nu-l „realizăm“, pe care-l respingem cu fiecare celulă a corpului nostru. Încă o dată, în acest refuz se află toată taina vieţii.

Impresia mea despre viaţă: mă aflu pe fundul unui infern unde fiecare clipă este un miracol.

Un tânăr editor a venit să mă vadă ca să-mi ceară un eventual manuscris. Îi răspund că o să-i dau unul, însă nu ştiu când, şi că în momentul în care voi avea ceva gata, editura lui va fi dat cu siguranţă faliment.

Ieri, joi 1 februarie, plimbare în pădurea Rambouillet. — Ceață și burniță – exact ce-i trebuie plimbăreţului. Ceaţa *reliefează* orice estompându-i contururile, mai ales când pătrunde în pădure. Fiecare copac pare atunci o rugăciune încremenită.

Ascultând un oratoriu de Händel: Cum să crezi că aceste implorări înălţătoare, aceste strigăte de durere și de bucurie nu se adresează nimănui, că nu există nimica înapoia lor, că trebuie să se piardă pentru totdeauna *în văzduh.*

De câte ori nu mi-am luat pălăria în plină noapte pentru a ieși să mă sinucid!

„Ajuns în piața Concorde, gândul meu era să mă nimicesc“.

În câte alte locuri din Paris și de aiurea nu m-am gândit și n-am *dorit* același lucru!

„E nevoie de mai mult spirit ca să elimini un cuvânt decât ca să-l folosești“. (Paul Valéry într-o scrisoare către F. Brunot, *Scrisori către câțiva*)

Cei care caută Adevărul *cu intensitate* sânt adesea lipsiți de talent. Căci talentul înseamnă complezență, și aplecare către sine, și pasiune de a ne exersa; ne opreşte în drum. E un obstacol în calea absolutului.

Orice talent înseamnă *compromis*, aidoma cu tot ce se complace în expresie.

Tânăr fiind, mi se întâmpla să mă arunc pe jos, într-o criză de epilepsie voluntară, și să lovesc pământul cu pumnii, strivit de apăsarea vidului. Gemeam, suspinam, în căutarea unui răspuns, a unui sens.

Caut și azi un sens, aștept și astăzi un răspuns, dar nu mai am puterea să mă arunc la pământ, nici pe aceea de a suspina sau de a geme.

Bacb rămâne totuși cea mai importantă întâlnire pe care am avut-o pe acest pământ.

Cunosc destui oameni cu o inteligență ieșită din comun, dar ce puțini au, între ei, capacitatea de a judeca.

La drept vorbind, exceptând două sau trei persoane, nu văd în cine aș avea încredere, când e vorba să judece.

La orice scriitor *obscur* există o doză inconștientă de înșelătorie: vrea să pară mai adânc decât îi stă în fire. Dacă nu cumva e vorba despre un cusur al spiritului său, sau chiar de o tară.

Am terminat eseul despre Valéry, am încercat să-l prezint mai complicat decât era.

13 februarie. M-am felicitat, desigur, ori de câte ori, în loc să-mi urmez impulsul, am reușit să-l contracarez prin reflecție, vreau să spun prin *lașitate.*

A te stăpâni înseamnă să cedezi unui reflex al dezonoarei.

Fericirea și nefericirea fiind un rău aproape la fel de mare, singurul mod de a le evita este să fii detașat de toate.

Se poate trăi cu sentimentul că totul e cu neputință, cum să nu. Sânt aici ca să depun mărturie.

Am îmbrățișat toată viața cauze pierdute, fără premeditare bineînțeles, ci din nevoia tainică de a suferi, din gustul inconștient pentru eșec; altminteri cum aș putea să explic că m-am aflat întotdeauna alături de epavele *viitoare*? Am simțit în fiecare acțiune, chiar și în cele mai strălucitoare, naufragiul și m-am dăruit lor trup și suflet, deși *prin fire* sânt incapabil de convingeri și orice formă de fanatism îmi repugnă.

Câtă modestie la antici! Epictet spune despre Providență: „N-a putut mai mult“.

Ce teolog creștin ar fi avut onestitatea să spună același lucru despre zeul său?

Nu trebuie niciodată să fii de acord cu mulţimea, nici măcar când are dreptate.

Vreme de mii de ani omenirea a fost *măcinată* de speranţă; întregul viitor îi stă înainte ca să se lecuiască…

Îndată ce *ţinteşti* ceva, îndată ce te încearcă cea mai măruntă ambiţie, te expui umilirilor. Iar a le suporta nu e lucru uşor. La drept vorbind, nu le suporţi decât închipuindu-ţi *scenele* răzbunării, biruinţa ce vom avea asupra monstrului care ne-a umilit. Viaţa în comun ar fi insuportabilă fără re – cursul mental la răzbunare, fără *speranţa* răzbunării. Ideea *aproapelui* nu evocă ideea de viitor, ci pe aceea de răzbunare, legea nescrisă a oricărei comunităţi reducându-se la: *Urâţi-vă unii pe alţii.* Ceea ce însă ne îngăduie să suportăm ura, ceea ce ne permite să evităm să fim copleşiţi şi nimiciţi este supapa închipuită a răzbunării, aşteptarea clipei în care umilitorul va fi umilit.

Dacă prin minune ar dispărea răzbunarea, aproape toţi oamenii ar cădea pradă unor boli necunoscute încă.

La Rochefoucauld e moralistul care îmi place cel mai mult. Îmi place la el amărăciunea care trebuie să fi fost constantă, zilnică, de vreme ce i-a îmbibat într-o asemenea măsură gândul. Şi apoi, ce delicateţe în întorsătura frazelor, ce grijă de a înnobila prin formă un venin atât de evident! Nimic nu-mi place mai mult ca amărăciunea *elegantă.*

Anxietatea *precedă* întotdeauna gândurile anxioase. Nimeni nu e direct răspunzător de ceea ce gândeşte.

„O singură zi de singurătate îmi oferă mai multă bucurie decât mi-au oferit toate triumfurile“. (Carol Quintul)

Voinţa, care dă un impuls organismului, îl oboseşte şi-l ruinează prin chiar acest impuls. Abulicii sânt cei care-şi păstrează energia; oamenii înzestraţi cu voinţă şi-o uzează, cu atât mai mult cu cât trăiesc până la capăt cu iluzia sănătăţii.

Îi spuneam zilele trecute unui profesor american că Yeats este un Shelley *reușit.*

(În paranteză, ce nedreptate față de Shelley pe care l-am citit atâta, și cu ce fervoare, în timpul războiului!)

Carnea *asediată* – totul este dușman cărnii, totul se înverșunează împotriva ei; – carnea nu există decât pentru a permite suferinței să iasă în evidență.

Agonia cea mai interesantă este a ambițiosului, a cuceritorului, a intrigantului și a cinicului.

Talleyrand și Napoleon.

Ceea ce pentru unul este aparență este realitate pentru altul și viceversa. Pentru fiecare este *real* ceea ce îl face să sufere, ceea ce e izvor de zbucium. Restul este aparență.

Iată de ce este atât de greu să clasifici oamenii, să spui care-i superficial și care e profund.

A merge foarte departe în frivolitate înseamnă să nu mai fi frivol. *Dezmățul* este în chip necesar „profund“. A atinge o limită, chiar și în farsă, înseamnă să te apropii de extreme ce nu sânt deloc la îndemâna cutărui metafizician, în domeniul lui.

Frunzărit cele două volume ale lui Fabre d’Olivet: *Istoria filosofică a neamului omenesc.* Nu poți păstra nimic din ele. Explică totul prin combinarea a trei principii: Destin, Providență, Voință a Omului, dar într-un mod atât de sistematic, aproape „more geometrico“, că ți se face lehamite. Mizeria ocultismului; mizerie a oricărei filosofii a Istoriei mai ales. Hegel se află întreg aici, *cu o treaptă mai sus.*

În lumea aceasta, doar decăzuții se apropie de *esențial.*

3 martie. Plimbare minunată între Maintenon și Dreux.

(Aseară, întorcându-mă acasă, mi-am spus că a ști totul înseamnă să *simți* toată greutatea cuvântului *iluzie,* singurul care merită să fie aprofundat.)

Orice om care a *înţeles* e neapărat un pic şarlatan; nu aderă niciodată cu totul nici la ceea ce spune, nici la ceea ce face.

4 martie. Aseară, la culcare, îmi spuneam că visele sânt lipsite de orice semnificaţie, că ţin de literatura de proastă calitate şi că nu au în fond nici o legătură cu viaţa noastră profundă. în cursul nopţii am avut un vis în care s-au perindat toate obsesiile mele, să spunem filozofice…

În rândul scriitorilor, toţi sânt *impostori*, afară de bolnavi şi de nefericiţi.

În absolut, Superstiţia şi Ştiinţa au aceeaşi valoare: sânt două explicaţii, două interpretări deopotrivă de legitime şi deopotrivă de inutile.

9 martie. Tot ce am scris până acum am scris ca să redau urâtul care mă copleşea sau că să mă descotorosesc de el experimentându-l. O funcţie terapeutică, iată la ce se reduce scrisul pentru mine: *să arunc în aer* tirania acestui urât copleşitor. De aici monotonia cărţilor mele, care cuprind aceleaşi obsesii şi aceeaşi luptă. Poate că niciodată scrisul n-a îndeplinit un rol mai utilitar. Tot ce am „făcut“ izvorăşte dintr-o necesitate, dintr-o chemare urgentă, dintr-o tensiune irepresibilă. N-am nici un merit că am scris ceea ce am scris. Totul a venit din zona cea mai *îndepărtată* a fiinţei mele: n-am făcut decât să execut un ordin, el însuşi fatal, iresponsabil, inevitabil.

Nimeni n-a iubit viaţa cu mai multă patimă ca mine, şi totuşi am trăit ca şi cum n-ar fi fost elementul meu.

Sânt într-un fel un teoretician al decăderii, un parazit şi un epigon al Păcatului originar.

Doar decăzuţii se apropie de esenţial. De ce? Fiindcă ei se află cel mai *aproape* de condiţia omului, fiindcă numai în ei ne vedem *realizaţi*. *Decăzutul* un om ca şi noi, dar care n-a ştiut să-şi ascundă taina, care a dezvăluit-o, a scos-o la vedere. De aceea nu-l putem înghiţi şi ne ferim de el: îi purtăm pică fiindcă n-a respectat regula jocului, îi reproşăm că ne-a *trădat*.

Argumentul celor vechi împotriva fricii de moarte: de ce să ne temem de neantul care ne aşteaptă câtă vreme el nu diferă de cel ce ne precedă – acest argument nu stă în picioare, e chiar de neînchipuit că ar putea servi drept consolare. *Înainte*, nu existam, acuma însă sântem, iar ceea ce se teme să dispară este câtimea de fiinţă care sântem. Însă *câtime* nu e cuvântul potrivit, căci fiecare se preferă pe sine sau, în cel mai rău caz, se socoteşte egalul universului.

Trăiesc în anxietate aşa cum alţii trăiesc în viitor, în trecut sau în prezent. Anxietatea e fondul tuturor trăirilor mele; nu face parte din definiţia mea, ci este definiţia mea.

14 martie. Am ieşit din casă. Am văzut oameni trecând, târfe mizerabile, toată pleava omenească. Silă nespusă. Toate chipurile mi se par neverosimile. De-aş putea vedea, în locul tuturor acestor fiinţe „umane“ care se înghesuie pe stradă, câini sau mistreţi sau păsări, indiferent ce!

Nu contează decât oamenii care au văzut dincolo de vedeniile noastre cele mai grozave.

Lumea aceasta nu-i decât o pauză între anarhia originară şi anarhia finală.

Catehismul învinşilor[100] – iată titlul sub care ar putea fi aşezate toate cărţile mele. Am fost *izbit* pe vecie de spectacolul pe care-l oferă deşeurile umanităţii. Deşeuri? Dar umanitatea însăşi nu este decât suma acestor deşeuri.

Decăzuţii? Deosebesc trei categorii: cei care merg înainte, cei care bat pasul pe loc, cei care dau înapoi.

Înţelepţii se află poate la mijloc, în rândul celor care *stau pe loc.*

J. Îşi depune manuscrisul despre Robespierre la Editura Universitară. Directorul literar îi suprimă *toate* formele de imperfect al subjonctivului şi toate locurile unde apar două puncte, sub cuvânt că nu mai sânt folosite şi că cititorul ar putea fi *şocat.*

Substanţa unei opere este imposibilul – ceea ce opera n-a putut atinge, ceea ce nu ne putea fi *dat:* suma tuturor lucrurilor ce ne-au fost refuzate.

De fiecare dată când văd că cineva se agaţă de mine, că-şi pune o speranţă în cea mai neajutorată fiinţă, mă cuprinde o adevărată criză de deznădejde. Îmi vine atât de greu să mă suport pe mine însumi, încât ideea unei corvezi suplimentare mi se pare de neîndurat.

(O prietenă din România îmi scrie lăsându-mă să înţeleg că i se apropie moartea (boală sau sinucidere?) şi că trebuie să-i îmbărbătez soţul.)

La scriitorul francez, straniul este aproape întotdeauna deliberat şi deci insuportabil.

Gogol mergând la Ierusalim în speranţa unei „regenerări“ şi negăsind acolo decât uscăciunea pe care o adusese cu el. La Nazaret se plictisește ca într-o „gară din Rusia“.

După ce a pus pe foc al doilea volum al *Sufletelor moarte,* Gogol a început să plângă.

Moartea lui Jean Muselli la patruzeci şi doi de ani, în urma unei crize cardiace.

Muselli s-ar fi sinucis.

Stere Popescu, la Londra, s-a sinucis în urma unui eşec.

O scrisoare îmi *anunţă* proiectul unei prietene de a se sinucide.

Trei ştiri din astea într-o singură zi, e cam mult!

Instinctul de conservare – e o realitate; dar nu e mai puţin adevărat că *uneori* ne ţine legaţi de viaţă doar *un fir,* şi că acest fir ni se pare lesne de tăiat. Ceea ce ar explica şi dificultatea, şi uşurinţa cu care ne sinucidem. Sinuciderea ne apare când de neconceput, când ispititoare şi chiar irezistibilă.

Să te sinucizi fiindcă *exişti,* înţeleg; s-o faci însă din pricina unui eşec, adică din pricina opiniei celorlalţi, asta mă depăşeşte: şi totuşi, aproape toate sinuciderile aici îşi au obârşia. Dacă toată omenirea m-ar scuipa în faţă, aş simţi-o, firește; dar n-aş trage consecinţele acestui fapt. Nu acelaşi lucru s-ar întâmpla în cazul unei porniri ce mi-ar dezvălui *prea clar* nemăsurata mea insignifianţă.

Cu cât îmbătrânesc, cu atât mi se pare că nu există nici un motiv să trăieşti şi cu atât mai mult să mori. Să trăim şi să murim aşadar în gratuitatea absolută.

Viaţa se desprinde de noi, nu noi ne desprindem de ea. Se retrage încet-încet, şi la un moment dat ne dăm seama că-i supravieţuim.

Când începe o fiinţă să-şi supravieţuiască? Aceasta e întrebarea pe care ar trebui să ne-o punem, întrebarea capitală pentru fiecare. Înclin să cred că începem să ne supravieţuim imediat ce începem să înţelegem, să deosebim o iluzie acolo unde înainte credeam într-o realitate. Când nu mai există realitate nicăieri, apărem cu siguranţă în chip de supravieţuitori, oricât de puternică ne-ar fi vitalitatea, oricât de imperioase ne-ar fi instinctele. Nu mai sânt însă decât false instincte şi o falsă vitalitate.

Prefaţa mea despre Valéry a fost respinsă. Am pierdut peste 4.000 de franci… Refuzul se datorează faptului că am spus adevărul. În fond mi se cerea să *mint.* N-am respectat regula jocului şi mă felicit pentru asta. Naivii sau şmecherii de la Fundaţia Bollinger trăiesc pe spinarea unui zeu pe care l-am tratat drept *făcător de fraze;* căci Valéry aceasta este, în primul rând.

De douăzeci de ani Jackson Mathews îşi câştigă pâinea de pe urma lui. A reacţionat violent la „dezvăluirile“ mele: şi-a apărat idolul, raţiunea de a fi – raţiunea financiară, bineînţeles. Dar mă voi răzbuna, nu pot să nu o fac, în ciuda tuturor pretenţiilor mele la „înţelepciune“.

Insuccese în lanţ.

Cum să reacţionezi la o *lovitură sub centură* pe care ţi-a dat-o un prieten? Dacă adopţi o atitudine *nobilă,* cazi în falsitate; – dacă te răzbuni, eşti tot atât de nedemn ca şi el; cel puţin însă, în acest din urmă caz, nu există minciună.

Nu trebuie să-ţi înghiţi obida, dimpotrivă, trebuie să te răcoreşti; singurul mod de a scăpa de ea. Oamenii răi sânt cei ce strâng veninul; or, trebuie să-l eliberezi, să-l verşi în orice împrejurare.

Ca să mă răzbun pe imbecilul de J., am scris unor prieteni comuni scrisori în care am revărsat asupra lui un potop de sarcasme şi injurii. Ce uşurare, după aceea!

Oamenii cei mai răi se întâlnesc în rândul timizilor şi al taciturnilor: cei care nu îndrăznesc sau nu pot *să pălăvrăgească.*

Orice atitudine *nobilă* e mincinoasă. Nu poți ierta ofensele, afară de cele care vin de la necunoscuți; niciodată însă pe cele care vin de la prieteni sau de la cunoștințe.

Putem uita dar nu ierta o lovitură sub centură. Orice iertare este afectare și nimic altceva. Sântem alcătuiți dintr-o materie care nu se împacă cu iertarea, sântem fizic incapabili de iertare.

N-ar trebui să jignim niciodată pe nimeni: cum să facem însă? Să nu ne *manifestăm.* Căci orice act jignește pe cineva. Abținându-ne, cruțăm pe toată lumea. Dar poate că moartea e și mai bună ca abținerea.

Ce extraordinară senzație, pentru un scriitor, să fie *uitat*! Să fie postum încă din timpul vieții, să nu-și mai vadă numele nicăieri. Căci orice literatură este o chestiune de nume și nimic altceva. *A avea un nume* – expresia spune multe. Dacă-i pe așa, a nu mai avea nume, dacă ai avut vreodată unul, e poate mai bine decât să ai. Acesta-i prețul libertății.

Al libertății, și, mai mult, al izbăvirii. *Numele* – iată tot ce rămâne dintr-o ființă. Este de necrezut că ne putem osteni și zbuciuma pentru atât de puțin.

22 martie. Azi-dimineață, la morgă, ridicarea trupului lui Jean Muselli. Vreme cumplită, privelişte de-o urâțenie care face moartea, și deci viața, mai neînsemnate și mai ridicole decât sânt. Metroul care trece prin apropiere, podul sinistru din față, coșurile de fabrică, apoi coșciugele înșirate pe culoar și agitația angajaților care bat din răsputeri capacele în cuie… Iată locul în care te lecuiești de tot zbuciumul ce decurge din faptul că pui lucrurile la inimă. Nu există tristețe sau necaz care să supraviețuiască unui asemenea spectacol.

Unic amănunt liniștitor: Muselli nu avea acel rictus al morților care s-ar fi potrivit atât de bine cu personajul care a fost.

Era, cum îi spuneam adineauri lui Dort, *distonant* – în sensul adânc al cuvântului. — Nu putea suporta pe nimeni, căuta ceartă, nu era făcut să fie actor, să joace cu *ceilalți*; – ar fi trebuit să fie poet, adică *singur,* să aibă un destin *singular* în sensul propriu al cuvântului.

Ne împinge *demonul* de fiecare dată când „respectăm regula jocului“, când spunem un adevăr care se întoarce împotriva noastră.

Minune a cuvântului rostit şi scris. „Ieşirile“ mele orale şi epistolare împotriva trădării lui Jackson m-au calmat. Altminteri m-ar fi îmbolnăvit.

Regret, ba am chiar remuşcări că l-am „atacat“ pe Valéry. — Dar mi-am primit pedeapsa – din partea unui impostor, e drept.

La morgă, azi-dimineaţă, o femeie simplă izbucneşte în plâns în clipa când îşi vede: fiul? soţul? aşezat în sicriu pentru ridicarea corpului. Doar ea, în tot universul, era deznădăjduită din pricina unei fiinţe ce nu reprezenta nimic pentru nimeni. Ce nebunie este să te legi de cineva, oricine ar fi! Ar trebui să ne ferim de asta ca de ciumă. *A-ţi crea legături* înseamnă să-ţi provoci în mod automat chinuri viitoare, să te v pedepseşti cu anticipaţie.

Eşecul în lanţ, eşecul ca destin se întâlneşte numai la acela care, inconştient, priveşte orice reuşită ca pe-o ruşine şi o umilinţă.

Mi-am dorit întotdeauna în chip superficial succesul şi în chip profund eşecul.

23 martie – Dormit, în după-amiaza asta, două ore. Cufundare în somn, senzaţia de a fi coborât în punctul lui cel mai adânc, mai inconştient, mai *depărtat* de fiinţă. Trezit cum se va fi trezit un dinozaur. — Senzaţia de a nu putea coborî mai adânc, mai jos în inconştienţă.

Cu cât îmbătrânesc, cu atât îmi dau seama de inutilitatea şi nocivitatea violenţei. Numai că împotriva reacţiilor umorale, a temperamentului sântem neputincioşi. În tot ce mi se întâmplă, primul meu impuls este violent; mă las purtat de el până la furie, la epilepsie; – apoi, adăugându-se şi efectul oboselii, mă liniştesc şi-mi piere interesul pentru subiectul sau pretextul care m-a scos din fire. Concluzia ce se cere trasă de aici este că *raţiunea* se află de partea scepticismului şi că ar trebui întotdeauna să începem cu el. Dar ăsta-i tocmai lucrul de care nu mă simt în stare. Altminteri, de mult mi-aş fi rezolvat toate problemele.

Ceea ce face pesemne bătrâneţea suportabilă este plăcerea de a vedea cum dispar unul câte unul toţi cei care vor fi crezut în noi şi pe care nu-i

mai putem dezamăgi.

Citesc un reportaj despre Budapesta, în *Le Figaro*, în care se spune despre unguri, poporul cel mai infatuat din lume, „acest popor modest“!

Toată viața mi-a plăcut să calc în picioare tot ce-am iubit mai mult. Nu ne definim decât în opoziție cu idolii noștri.

Contrar credinței comune, suferințele ne leagă de viață: sânt suferințele *noastre*, sântem mândri că le putem suporta, fac dovada că sântem ființe vii și nu fantome. Iar orgoliul de a suferi este atât de virulent, că nu e depășit decât de acela de a fi suferit deja.

Bolnavii sânt oameni foarte ocupați: prea sânt solicitați de suferințele lor pentru a avea *timp* să se sinucidă. Oamenii își curmă zilele pretutindeni, afară de spitale.

Adevărata sinucidere nu e legată de eșec, ci de senzația că nu există nici o soluție în nici un fel de *lume*.

Tot ce poate fi înțeles nu merită să fie înțeles.

Fals – este cuvântul pe care-l folosesc cel mai des. Probabil fiindcă, totul părându-mi-se ireal, nu găsesc cuvânt mai bun ca să redau impresia sau mai degrabă certitudinea respectivă.

Dacă l-am atacat pe Valéry, e fiindcă influența lui sterilizează, ba chiar emasculează din punct de vedere spiritual, și nu mai puțin din punct de vedere literar. A fost o nenorocire pentru mine faptul că l-am luat drept model când m-am apucat să scriu în franțuzește. Proza lui fără viață m-a sedus prosteşte, ca și aparența de rigoare, aparență doar, căci, de fapt, e de la un capăt la altul pretenție. E-un spirit constipat, subtil și chițibușar, căruia nu i-a fost greu să-l înșele pe barbarul decadent care eram. Îmi amintesc cum căutam pretutindeni perfecțiunea, când de fapt *seva* trebuia s-o caut. Întotdeauna ne schimbăm idolii prea târziu. Totuși, m-am descotorosit de Valéry cu mult înainte de a fi terminat *Tratatul* –, și nu m-am mai întors la el de atunci, până de curând când cu nefericita aia de prefață.

Ce ne aduce o înfrângere? O imagine mai exactă despre noi înşine.

Regretul este o obişnuinţă pe care o căpătăm de tineri şi de care nu-i chip să ne descotorosim pe acest pământ.

Unii se sleiesc sperând, alţii regretând.

Regretul atinge aceeaşi intensitate ca speranţa: e chiar speranţă *răsturnatei.*

Regretul se instalează ca un vampir şi ne suge sângele până la ultima picătură.

Tot regretând, mi-am retrăit de nenumărate ori trecutul, astfel încât e potrivit să spun că am trăit mai multe vieţi.

Regretul nu e neapărat dizolvant: ne face să trăim la nesfârşit toate momentele noastre esenţiale, şi lui îi datorăm faptul că am avut o viaţă nefericită şi o existenţă împlinită.

Ne împiedică să trăim, e adevărat; însă ne face să retrăim, şi deci se compensează. Regretul nu este în chip atât de evident nociv pe cât sântem tentaţi să credem. Încearcă să *salveze* trecutul, e unicul nostru recurs împotriva uneltirilor uitării, regretul e memoria ce *trece la atac.*

30 martie – Ascultat la radio lucrări de Stockhausen, Xenakis, Berio – apoi, răsucind butonul, am dat peste un menuet! Ce salt dramatic – către ce oare? – a făcut muzica!

Văd explicaţia pasiunii mele pentru Talleyrand în faptul că m-am săturat de scepticismul în vorbe şi că sânt bucuros să văd pe cineva care l-a tradus în fapte, în normă de acţiune.

Pretenţiile extravagante ale tânărului Schlegel de a întemeia o nouă religie le. *precedă* pe cele ale unui Mallarmé plănuind să scrie Cartea…

Ceea ce scade în ochii mei Revoluţia din ’89 este faptul că totul se petrece pe o scenă, că promotorii ei se agită ca nişte actori, că până şi ghilotina este un spectacol. De altminteri, toată istoria Franţei este o *reprezentaţie* –, o serie de evenimente la care asişti mai degrabă decât să le

înduri. De aici impresia de frivolitate pe care o lasă chiar Teroarea, privită *de departe.*

Îmi vine deodată în minte Molinie care a intrat la mănăstire din pricina lui Dostoievski – şi-a lui Charlot. (În orice caz, idee de a se face călugăr i-a venit la cinema, la un film cu Chaplin. Spunea tocmai că Charlot era, ca şi el, mereu *în contratimp.)*

Menirea mea va fi fost să recenzez aspectele *insuportabile* ale vieţii. Anii au făcut din mine un specialist al Intolerabilului.

Să găseşti o formulă – şi să mori.

Pentru unii, pentru majoritatea, ceasul adevărului bate o singură dată; pentru alţii, bate neîncetat.

Am toate instinctele unui ins pus pe harţă şi toate convingerile unui spirit adaptabil.
Am deopotrivă gustul provocării şi al detaşării. Scandalul şi decenţa.

Când ai acumulat eşec după eşec, nu ştiu să existe un lucru mai avantajos decât să le pui pe seama Nenorocului; el explică şi justifică totul, are virtuţi aproape magice: cu el sântem absolviţi în ochii tuturor… Nenorocul reuşeşte acolo unde Providenţa a dat greş. Fără ideea Nenorocului şi a virtuţilor sale liniştitoare, ar fi tot atâtea sinucideri câte eşecuri! îndată însă ce ne gândim la El, ne calmăm; suportăm totul şi sântem aproape mulţumiţi să fim *loviţi* de soartă. Explicaţia prin Nenoroc e cel mai mare şiretlic din câte sânt în lumea aceasta. Niciodată nu se va inventa unul mai bun. Ne folosim de el mai cu seamă în scrisorile de condoleanţe, şi întotdeauna cu o eficacitate de netăgăduit.

Poţi suporta o conversaţie absolut banală ceasuri întregi fără să suferi din pricina asta. După aceea însă, criza de deznădejde vine negreşit. Cum se poate vorbi atâta vreme fără să spui nimic *imprevizibil*? Prostia e neîndoielnic infinit preferabilă inteligenţei mijlocii, convenţionale, corecte. Căci prostia derutează, irită, surprinde: aşadar pune probleme, în vreme ce…

Nu mai cred în cărți, vreau să spun în cărțile destinate publicării. Cea pe care am terminat-o, *Demiurgul cel rău*, așteaptă aici și nu mă pot hotărî s-o duc la editură. Și asta fiindcă nu văd utilitatea publicării unei *alte* cărți. La ce bun? O carte este un *act de naivitate.* Or, eu am pretenția că mi-am pierdut iluziile dincolo de limita permisă.

5 aprilie. Patru zile de umblat, de la Beaugency la Sancerre. De la Sury-en-Vaux la Sancerre, peisaj ca la Urbino… Pe un drum pustiu aproape de Vailly, întâlnire cu o țărancă ce păștea capre. Deșteaptă foc. Vorbim despre exodul la oraș, despre satele pustiite, despre tragediile „comasării“[101]. Ne întreabă unde ne ducem așa, pe jos, îi spunem că venim de departe și că ne place să umblăm așa, fără țintă. „Mie, ne spune, mi-ar plăcea tare mult viața asta rătăcitoare…“ în mica turmă se află un ied care ne însoțește și nu vrea să ne părăsească. Țăranca îmi spune că are un fiu măcelar căruia nu-i place să taie iezi, fiindcă *mișcă* după ce-au fost tăiați… Și vorbim, și vorbim. Te-ai crede într-un sat pierdut în România sau în Rusia (mă gândesc la țăranca pe care Rilke a întâlnit-o într-un sat din Rusia și cu care a stat de vorbă ore întregi) …

Senzație de viață *adevărată.*

Vorbind de tatăl ei care are acum optzeci și patru de ani, țăranca spunea că înainte se scula vara la 4 dimineața și lucra „de la răsărit pân’ la apus“.

O obsesie este o problemă care, fiindcă n-am știut s-o rezolvăm la timpul potrivit, ne însoțește toată viața.

7 aprilie. Seară petrecută cu Jane, negresă americană care trăiește în Anglia. Îmi mărturisește uimirea, aproape consternarea ei văzând că intelectualii englezi resping tradiția umanistă europeană și nu mai admiră în toate decât ceea ce est*e primitiv*! îi spun că în Franța se petrece același lucru, ba poate chiar mai rău. – De ce n-am crede în viitorul negrilor? Dau uneori dovadă de mai mult bun-simț decât occidentalii, obosiți și scârbiți de ei înșiși și mai cu seamă de „civilizația“ lor.

8 aprilie. Exploziile unui Recviem.

Am primit astăzi, de ziua mea de naștere, *Ispita de a exista* în englezește. În sfârșit!

Sânt departe de adevăr, dar nu pot să accept că alţii l-au găsit. În numele a ce i-aș putea judeca și-n numele a ce m-ar putea judeca ei pe mine?

Am simţit întotdeauna nevoia imperioasă de a fi nedrept cu cei care au contat în viața mea, cu cei pe care i-am venerat. Dorință de a mă elibera, de a rupe lanţurile admirației.

Nu-i vorba așadar despre ingratitudine – ar fi într-adevăr prea simplu –, ci despre năzuința de a mă regăsi, de a fi eu însumi. Și nu poți fi tu însuți decât în detrimentul idolilor tăi.

Mi-a făcut plăcere să văd şi să răsfoiesc *Ispita* în englezește. Plăcerea n-a durat însă mai mult de cinci minute.

Esenţialmente sânt un spirit frivol.

Poate că din marea mea obsesie pentru neant vine şi interesul meu profund pentru nimicuri.

Idealul: să fii cineva fără să te laşi aservit unei opere, să fii – *nimic mai mult.* Orice operă presupune o diminuare a ființei noastre. A crea înseamnă să te diminuezi, să pierzi din propria substanță, să te subțiezi, să decazi din punct de vedere metafizic.

Ascultat cu mult interes la radio pe Adamov[102] depănându-şi amintirile despre Artaud .[103]

Într-o provincie îndepărtată din India, totul se explica prin vise; şi tot cu ajutorul lor se lecuiau bolile şi se luau hotărâri în treburile importante sau în cele zilnice. Până la venirea englezilor. De când au venit ei, spunea un indigen, nu mai visăm.

Tracii plângeau la naşterea unei fiinţe. Nu e o întâmplare că m-am născut într-un spațiu în care lucrurile erau privite un pic altfel decât prin alte părți.

Cu neputință să nu le purtăm pică celor care ne scriu scrisori răscolitoare.

Lipsa mea de interes pentru revoluţiile literare sau politice se datorează faptului că toate mi se par neînsemnate în raport cu mutaţiile, cu problematizările spirituale asemenea celei căreia Buddha i-a fost autor. La ce bun să te ocupi de cortegiul modelor de tot soiul de care face caz istoria, când ai în faţa ta exemplul unei experienţe alături de care toate celelalte sânt zadarnice.

Trupul nostru ne inspiră doctrinele noastre.

Nu avem senzaţia de a ne cunoaşte pe noi înşine în profunzime decât în acea indispoziţie ce urmează unei josnicii pe care am comis-o.

12 aprilie. La etajul de dedesubt, mortul ce va fi îngropat mâine.

Ar trebui, o vreme, să mergem la morgă în fiecare zi, ca să ne obişnuim cu cadavrele.

13 aprilie. Înmormântarea vecinului. Slujbă la Saint-Sulpice. Tot ce a citit şi tot ce a spus preotul – absolut *inacceptabil.* „Ne vom regăsi cu toţii trupurile“ (!)

Simetriile, artificiile sfântului Pavel, într-una din Epistolele către Corinteni: Sântem sortiţi morţii din cauza unui om şi vom regăsi viaţa din cauza altuia (cam aşa ceva). Retorică cum nu se poate mai subtilă şi de altminteri eficace: într-adevăr, ce să spui în faţa unui cadavru? Ce vorbe să rosteşti, afară de absurdităţi care *impresionează* şi care consolează din pricina totalei lor gratuităţi?

Deşi sânt destul de „blindat“, nu încetez să mă minunez de tot ce se întâmplă; trec dintr-o surpriză într-alta, dintr-o consternare într-alta: la ce mi-o fi slujit oare scepticismul? M-a făcut să mă mir ceva mai mult ca înainte şi să înţeleg inutilitatea uimirilor mele.

Sâmbăta Paştilor.

Partita nr. 1 în *si* minor de Bach.

Sinuciderea e actul cel mai normal pe care-l putem săvârşi. La sinucidere ar trebui să ajungă în final orice reflecţie şi cu ea ar trebui să se

încheie orice existenţă. Sinuciderea ar trebui să înlocuiască pretutindeni sfârşitul involuntar şi degradant. Şi fiecare să-şi aleagă în fine ultimul ceas.

Sânt uluit de energia pe care o are *taedium vitae* în cazul meu. Nu trece zi să nu-i simt virulenţa şi forţa. Şi asta de când aveam cam şaptesprezece ani. (De ce să *datez* un sentiment atât de esenţial? Mai bine de la naştere.)

Pastele. *Ich babe genug*
Cantata 82 – Bach.

Siestă de un ceas şi jumătate. M-am sculat copleşit, purtând în minte, de cum m-am trezit, imaginea unui „Dumnezeu *ştirbit*“.

Zărit ieri în grădina Luxembourg pe J. Weightman, critic englez, care-şi ţinea soţia de braţ. Nu m-au recunoscut. I-am urmărit de la distanţă câteva minute. În doi ani, a îmbătrânit devenind aproape de nerecunoscut – îmbătrânit nu la chip, ci la *umblet.* Ai fi zis că-i un octogenar încă *în puteri.*

Tot în grădina Luxembourg. îl întâlnesc pe M. Hafez. Şi el a îmbătrânit. Dacă şi cu mine se petrece, proporţional vorbind, acelaşi lucru – şi cum m-aş putea îndoi? – stau bine, n-am ce zice. De altminteri, M.H. era cât pe ce să nu mă recunoască… ce indiciu!

Acum aproape doisprezece ani, o gripă gravă. După câteva zile, toate instinctele îmi sânt atrofiate. Nu mai am nici o teamă, de nici un fel. Dacă mi s-ar fi spus că voi muri peste o oră, n-aş fi avut nici un fel de reacţie. Nu cred că înţeleptul cel mai „desăvârşit“ poate atinge o asemenea stare, chiar dacă ar avea la activ ani şi ani de exerciţii întru detaşare. Era indiferenţa în punctul ei cel mai de sus, sau mai de jos (cum doriţi).

I-am spus lui Mounir Hafez, astăzi la prânz, că evreii şi germanii au în comun faptul că nu se pot realiza, ba nu, că nu se pot *instala* în istorie. Era vorba despre statul Israel a cărui distrugere Mounir o prevede în viitorul imediat (trei ani, spune el; îi răspund că va dura mult mai mult).

Nevoia de a rosti ceva *enorm* care să zguduie Timpul însuşi, lăsându-l înmărmurit.

18 aprilie

Giardino d'amore de Alessandro Scarlatti.

Către mijlocul „serenadei", un pasaj strălucitor pe două voci – obsedant, de neuitat: desăvârşirea în sfâşiere.

Când mă gândesc la tot zbuciumul pe care mi l-a pricinuit ediţia americană a *Ispitei,* la toate neliniştile şi iluziile pe care le-a putut genera sau cărora le-a fost pretext – ca să ajung la ce? La nimic. Doar cinci minute – atât i-am acordat atenţie. Cât despre prefaţă, am citit din ea doar începutul.

Ceea ce vreau de fapt este să fiu unul din acele „suflete desăvârşite" despre care e vorba în textele „spirituale".

21 aprilie. Duminică. Un plictis atât de mare că nici creierul nu pare a fi în stare să-i supravieţuiască.

Cum de sânt cu putinţă asemenea senzaţii? Ce crimă trebuie să ispăşim prin ele?

Totul este în chip fundamental cu neputinţă.

Am trăit în extazul neputinţei.

Impersonalitatea orientală – ideea, scumpă picturii chineze, de a picta o pădure „aşa cum ar vedea-o copacii" …

În Occident, pictura, filosofia, poezia înseamnă numai *eu, eu, eu.*…

22 aprilie. Nu vă încredeţi în cei care îi măgulesc pe tineri, nu vă încredeţi în acela care se vrea maestru spiritual.

Până la treizeci de ani, n-aveam decât un singur gând: exterminarea bătrânilor; acum, că am depăşit cincizeci de ani, exterminarea tinerilor.

Nu trebuie niciodată să faci ceva fără chef. Am ascultat azi după-masă – împotriva dorinţei mele – o parte a Missei *m şi* de Bach, la France Musique. Ei bine, nu mi-a făcut nici o plăcere: sau mai degrabă a fost o delectare sterilă, lipsită de folos; în vreme ce alteori, un sfert de oră de jazz îţi dă fiori metafizici.

Nu se poate coborî în sterilitate mai adânc decât am coborât eu de aproape două luni. Am ajuns la *miezul* acestei sterilități, dacă se poate vorbi de miez acolo unde nu există nimic.

24 aprilie. De m-aș putea sfărâma în țăndări!
Ziua în care sinuciderea nu va mai fi o ispită, ci o datorie.

Conștiința a rupt pentru totdeauna unitatea, așadar s-a zis cu simplitatea, s-a zis cu inocența.

Nu este revoluționar decât acela care pune în cauză faptul însuși de a exista; toți ceilalți, începând cu anarhiștii, pactizează cu *ordinea în vigoare.*

25 aprilie
Cimitirul din *Choisel* în apropiere de Chevreuse. Pe un mormânt citesc acest unic cuvânt: *Pax*. Într-adevăr, pacea se află aici. Viața înseamnă deci contrariul: neliniștea.
Friedhof [104]– adică tot ce-i lipsește unui om aflat în viață.
Nici un loc în care să fii liniștit, afară de moarte!
(Dacă moartea poate fi un loc. Dar nu contează.)

Când te gândești că teoria supraomului a fost concepută de un om măcinat de toate bolile, de către o ființă plăpândă și extrem de vulnerabilă – ce lecție!

Când ne lamentăm dintr-un motiv oarecare, bocetul se referă la noi înșine, pe noi ne plângem – nu din egoism, ci fiindcă orice tristețe se hrănește din ea însăși, din propria ei substanță.

Ființa nu era necesară: este un lux ruinător. Ar trebui să învățăm să ne lipsim *de tot ce este.*

Luciditatea fără ambiție nu e decât neant. Trebuie ca una să se sprijine pe cealaltă, ca una s-o combată pe cealaltă *fără izbândă*, pentru ca o operă să devină cu putință, pentru ca să poți crea ceva.

Hipertrofia, sau mai degrabă *viciul* lucidităţii ruinează toate actele noastre *viitoare.*

Nicicând un necredincios n-a cugetat mai mult ca mine la urgenţa unei rugăciuni *posterioare* lui Dumnezeu şi chiar Credinţei înseşi.

Minunat în gândul morţii este faptul că toate concluziile pe care vrem să le tragem din el sânt legitime în egală măsură. E gândul cel mai *imoral* cu putinţă.

„Nevoia maladivă de noutăţi arbitrare“ ce-o caracteriza pe Dna de Guermantes putea fi extinsă de Proust la întreaga societate pariziană.

Paradoxul poporului român este că e deopotrivă nefericit şi uşuratic.

Armand Robin, ciudatul traducător ce cunoştea *întreaga* poezie, mi-a spus într-o zi, când îi vorbeam de Zhuang zi, că-l punea mai presus de toţi poeţii şi de toţi gânditorii şi că nu-l putea compara decât cu anumite peisaje golaşe din Scoţia.

Nu poţi privi Timpul în faţă.

Societăţile prospere sânt cele mai ameninţate, căci nu le rămâne nimic altceva de aşteptat în afara propriei nimiciri, bunăstarea nefiind un ideal atunci când o posezi, şi încă mai puţin un vis atunci când eşti sătul de ea.

Dinu Noica a scris de curând că numai tânăra generaţie îl *merită* pe Eminescu.

Tinerii nu trebuie măguliţi, orgoliul lor nu trebuie sporit; e destul de mare şi aşa.

Ambiţia lui D.N. a fost întotdeauna aceea de a fi un *maestru spiritual*: or, nu poţi deveni aşa ceva decât tocmai măgulindu-i pe tineri.

Nu înţeleg cum de poate cineva dori să aibă *discipoli*. Înseamnă să te pui singur în lanţuri, să accepţi să fii sclavul propriilor imitatori.

Recitit câteva pagini din *Metamorfoza* lui Kafka. Nu se poate merge mai departe în blestemul care vine din dezgust.

Să trăiești într-un oraș de nu mai știu câte milioane de locuitori și să gândești ca și cum ai sta într-o peșteră din pustiu!

Aș vrea să împietresc și să nu mă mai gândesc decât la voluptatea de a fi biruit mișcarea.

— Care vă e activitatea?

— Deplâng.

Toți oamenii ăștia, toți prietenii aflați în trecere, care-mi mănâncă timpul. (într-un sens, nimeni n-a suferit ca mine de moartea lui Stalin. Fiindcă atâta vreme cât a fost în viață, nu călătorea nimeni, iar eu aveam liniște.)

Totul este o chestiune de distanță: de *unde* privim o problemă.

Deznădejdea care nu duce la Dumnezeu, care nu se loveşte de el, nu e o deznădejde adevărată. Deznădejdea este aproape tot una cu rugăciunea, e în orice caz sămânţa oricărei rugăciuni.

A trăi înseamnă a pierde teren.

Deznădejdea care nu trece la fapte se preschimbă în otravă.

Problema *responsabilității* n-ar avea sens decât dacă am fi fost întrebați înainte de naştere şi am fi consimţit să fim întocmai cei ce sântem.

La liceul din Sibiu aveam trei colegi, fii de țărani analfabeți, care, la toate materiile, știau totul *fără să învețe.* Ascultau lecțiile, reținеau totul și erau egali, de nu cumva chiar superiori, fiecărui profesor, oricât de mare specialist ar fi fost.

Unul a devenit popă, altul ofițer, celui de-al treilea i-am pierdut urma.

16 mai

Când un cuceritor se apucă să facă reflecţii filosofice, înseamnă că treburile merg rău. Lucru adevărat pentru orice om politic, pentru oricine *a, reuşit* dar îşi simte, îşi vede totodată declinul. (Astfel, de Gaulle spunea ieri, în România, gândindu-se fără îndoială la manifestaţiile împotriva sa de la Paris: „Toţi oamenii vii au, ca oameni vii, probleme de rezolvat. Doar morţii nu au probleme.)

Sânt superficial din fire, nu cunosc în profunzime decât neajunsul de a te naşte.

Orice eveniment are drept cauză şi drept efect o neînţelegere.

17 mai

Toate zilele astea mi-am petrecut serile în compania unor prieteni aflaţi în trecere, o cină după alta… E insuportabil. Ce bucurie să fiu în fine singur!

Am aflat de curând că, în clipa când fratele meu s-a hotărât s-o lase pe cumnata mea, aceasta a făcut în curte un morman din toate hainele şi toate cărţile lui şi i-a dat foc…

17 mai

Citit pe zidurile Cartierului[105]:

„Cultura este perversiunea vieţii“ şi „Sânt în slujba dezordinii“.

Să fi scris oare acelaşi student ambele „declaraţii11?

Orice revoluţie se revendică mai mult sau mai puţin de la Rousseau.

Rica îmi povesteşte o istorie destul de ciudată. Aveam la şcoala din Răşinari un coleg căruia îi spuneam „scrofiţa“. Avea apucături de fată, cosea, gătea şi avea un strabism îngrozitor. Se pare că s-a însurat cu o învăţătoare cu care a avut doi băieţi şi o fată. Acum câţiva ani, în timpul unei călătorii, a întâlnit în tren un băiat de cincisprezece ani pe care l-a dus într-un hotel şi l-a violat. Scandalul a fost repede înăbuşit, fiindcă Partidul („scrofiţa“ fiind membru de partid), nu vrea să dea curs cazului.

T. H., care a făcut patru ani de puşcărie, la întrebarea mea: Cum ai putut suporta? răspunde: Datorită umorului. Dacă mi-aş fi luat situaţia în serios, n-aş fi putut rezista.

Zile agitate, marcate de studenţii la filosofie. Pe un geam din strada Odeon citesc: „… pentru transparenţa relaţiilor intersubiective“.

Revoluţiile se fac cu broşuri. Fiindcă nimic nu este mai convingător decât un text scurt care dă iluzia că a captat un subiect.

Epocile mele preferate: cea a cavernelor – şi secolul al XVIII-lea. Peşterile au dus însă la Istorie, iar saloanele la Teroare.

Singura modalitate de a supravieţui este de a minimaliza tot ce ni se întâmplă. Viaţa este sau pare suportabilă fiindcă nimic nu are sens în sine.

Popor de grămătici. La Odeon, ocupat de studenţi, unul din ei spunea de curând că muncitorilor nu le place să ia parte la discuţii de teamă să nu facă greşeli de exprimare…

Cu ani în urmă am cumpărat o ediţie veche din Marc Aureliu care purta următoarea dedicaţie: „Să-ţi fie prieten în ceasurile grele şi să te sprijine cum m-a sprijinit pe mine“.
Nu cred că i se poate unei cărţi un elogiu mai frumos decât acest „prieten în ceasurile grele“.

Copiii se răzvrătesc împotriva părinţilor lor; iar părinţii îşi merită soarta. Toţi se răzvrătesc împotriva tuturor, fiecare îşi *zămisleşte* propriul duşman. Aceasta este legea.

21 mai. Toată lumea îmi pune întrebări despre situaţia în care ne aflăm. Ca şi cum s-ar putea prevedea ceva.

Se vorbeşte despre „progres“. Să ne gândim însă la Germania şi la pasul înainte (!) pe care l-a reprezentat Hitler în raport cu Frederic al II-lea! Istoria e mai degrabă o neîncetată prăbuşire.

Paradisul terestru: o mulțime… sceptică.

Nimic nu este mai plin de primejdii decât o lungă fericire. Nici un individ, nici o societate nu-i rezistă.

Bunăstarea e un factor de disoluție (dezagregare?). De ce? Fiindcă e o stare anormală și atinge tot ce-i viu în profunzime. E în contradicție cu instinctele, le slăbește vigoarea, le subminează și le primejduiește. Bunăstarea e pe cât de rară pe atât de funestă: natura n-a prevăzut-o. Dacă ar fi făcut-o, inspirația i-ar fi venit de la demon. Zeii trebuie să fi pierit fiindcă s-au lăsat amăgiți de o senzație de securitate; oamenii par ispitiți să piară în același fel. Din fericire pentru ei, totul arată că nu vor avea acest privilegiu.

Scriitorul trebuie să trăiască *nemijlocit în* limbă, nu să *mediteze* asupra ei.

Caracteristic pentru o literatură epuizată, golită de substanță, e faptul că pică *în reflecție.*

47

22 mai. Ai denigrat Istoria, ai crezut chiar că-i poți întoarce spatele și-o poți uita. Ei însă nu-i vine greu deloc să te facă să-ți amintești de ea.

E întotdeauna straniu să asiști la evenimente la care n-ai contribuit în nici un fel, nici măcar ca simplă ființă vie.

Când credem în ceva și când negăm acel ceva, ne închipuim întotdeauna că-l putem modifica, stăpâni, manevra. Când însă lucrul ne e totalmente străin, ne scapă și nu putem găsi cu nici un chip calea să ni-l subordonăm prin interes sau ură.

Între toți întemeietorii de religii, Buddha a mers cel mai departe; doar el a văzut problema esențială, unică: să biruiești această lume, să ieși din ea *fără s-o părăsești.* Nici paradis și nici infern; ci biruința asupra acestei lumi, și asupra tuturor lumilor.

Atâția ani în care n-am făcut nimic altceva decât să ne creăm legături; iar când înțelegem că n-au slujit la nimic, e prea târziu ca să le rupem: am prins gust pentru ele, și e nespus mai greu să ne îndepărtăm decât să ne agățăm de ele.

Pentru ca detașarea să fie cu putință, ar trebui s-o fi învățat odată cu alfabetul și să fi știut de la bun început că a dori înseamnă a transcende dorința, iar a trăi înseamnă a te situa deasupra vieții.

Când trăiești în miezul lor, evenimentele se caracterizează prin aceea că te împiedică să privești Istoria. Orice *actualitate* este în chip necesar nefilozofică.

O pasiune are întotdeauna dreptatea de partea ei în imediat: în viitor însă niciodată.

Omul care se ține deoparte nu are niciodată greșeala de partea lui – fiindcă n-a avut niciodată dreptatea.

„Sooner murder an infant in its cradle than nurse unacted desires“. (Mai bine ucizi un prunc în leagăn decât să nutrești dorințe neîmplinite.) (Blake)

Dacă am spune lucrurilor pe nume, nici o formă de societate n-ar putea supraviețui mai mult de o secundă.

Nu întâmplător ordinul trapist a apărut în Franța. Se va spune însă: italianul sau spaniolul nu vorbesc oare mai mult decât francezul? Fără îndoială. Numai că nu se *ascultă* vorbind; în vreme ce francezul își *savurează* elocința și nu *uită* niciodată că vorbește; este conștient de asta în chip absolut. Doar el putea considera tăcerea o formă extremă de asceză.

Recitesc *Infernul.* Și-mi spun că este poate cea mai frumoasă carte scrisă vreodată. Impresie extraordinară. Disprețul meu pentru limba italiană nu e justificat. Cât de concis e totul și câtă sensibilitate în fiecare vers!

Walpole scrie în 1765 că la Paris religia era *ateismul* și că, în anumite medii, însuși Voltaire era considerat *bigot* (fiindcă a avut slăbiciunea să recunoască existența unui creator).

Fericirea de a şti că nu ai nimic de propovăduit.

Februarie, martie, aprilie, mai – rareori am trecut printr-o perioadă mai sterilă, mai insipidă.

„… singurul secret al fericirii este să abandonezi totul“. (Cristina a Suediei)

Anxietatea perpetuă consumă energia de care am avea nevoie pentru a simţi cu adevărat teama. De aceea şi este ea aproape o formulă de viaţă, spre care trebuie să tindem.

Tot ce cunoaştem în profunzime încetează să mai conteze pentru noi.

Orice *convingere* provine dintr-o insuficientă examinare a lucrurilor, nu e decât un punct de vedere *încremenit.*

Pot să-i recunosc cuiva toate meritele (mă gândesc la J.P.S.), şi totuşi să-l socotesc un ins vrednic de plâns. De ce? Fiindcă am mai mult decât sentimentul, am *senzaţia* că n-a înţeles nimic, că esenţialul îi scapă şi-i va scăpa întotdeauna.

Am pierdut până şi capacitatea de a-mi *închipui* un eveniment care să-mi fie favorabil.

1 iunie 1968

În faţa *Odeonului*. În mijlocul unui grup de studenţi mai mult sau mai puţin anarhişti, un domn între două vârste vinde *Lumina*, organ al tămăduitorilor (?), şi vorbeşte despre „Dumnezeu“ ca singur răspuns la marile întrebări. Disputa se încinge, studenţii devin agresivi şi unul dintre ei îl întreabă pe domnul respectiv:

„Ştiţi în ce constă argumentul ontologic?

— Nu sânt învăţat“, răspunde bătrânul colportor.

Ar trebui să renunţăm să căutăm *esenţa* lucrurilor. E un obicei prost pe care l-am căpătat, acela de a vrea tot timpul să fixăm evanescenţa şi să aflăm temeiul ei durabil. Nimic nu *ascunde* nimic. Dar poate că există ceva în noi. Şi de acest ceva e important să ne agăţăm.

Nu trebuie citiți scriitorii *al căror nume e pe toate buzele.*

Trebuie citit doar din nevoie lăuntrică și la întâmplare, așa cum îți vine. Aproape toate cărțile pe care le-am citit din cauza cutărui sau cutărui articol au fost cărți fără însemnătate. Fenomene care țin de epocă și nimic altceva.

Mai bine să citești din plăcere un autor *depășit* decât, din snobism, un autor la modă. În primul caz, te îmbogățești cu substanța altuia, în cel de-al doilea, consumi fără folos.

A citi autori *inactuali* în epoci tulburi – cea mai bună dezintoxicare cu putință.

Bomba atomică este speranța… inconștientă a veacului.

A vorbi despre bomba atomică ține de jurnalism și de Apocalipsă, de prostul-gust, în fond.

Nestatornicie, trăsătura esențială a D-nei de Maintenon, potrivit lui Saint-Simon.

În foarte proasta lui carte *Autoportret,* pictorul american Man Ray povestește că, începând să aibă insomnii, luase hotărârea de a-și curma zilele. În consecință, într-o noapte, și-a pus revolverul lângă pat cu gândul să-l folosească în caz că somnul s-ar lăsa așteptat. A adormit adânc, iar insomnia nu i-a mai revenit niciodată de atunci.

Acest „miracol“ a fost cu putință doar fiindcă luase *cu seriozitate* hotărârea de a se sinucide. „Inconștientul“ său a preferat somnul, morții.

Lașitatea te face subtil.

Royer-Collard îi scria, în 1837, lui Tocqueville: „Nu e întotdeauna nevoie de ciocan împotriva edificiilor prost alcătuite; o pală de vânt e câteodată de-ajuns…“

Timon din Atena a început ca dansator. Potrivit debut pentru un sceptic.

6 iunie

P.V., medic la periferie, îmi spune că în ultimele zece zile unii au îmbătrânit cu zece ani, într-atât i-a afectat perspectiva de a pierde totul din pricina războiului civil. *Posesiunea*! Cu neputinţă să mă simt solidar cu burghezul, oricine ar fi el.

Dacă fiecare ar percepe cu claritate locul neînsemnat pe care-l ocupă în societate – şi în univers – lucrurile ar merge foarte bine, fără piedici. Cum însă fiecare trăieşte de parcă ar fi centrul a tot ce este, lucrurile nu pot decât să iasă prost.

Modestia – dacă ar fi posibilă şi dacă ar fi compatibilă cu viaţa – ar fi unica soluţie. Ar trebui însă ca ea să fie împărtăşită de toţi, ceea ce este de neînchipuit. S-ar spune că o fiinţă vie nu este vie decât fiindcă nu poate fi modestă.

A răscoli o societate înseamnă să trezeşti megalomania mai mult sau mai puţin adormită în sufletul fiecăruia.

Într-o scrisoare către Tocqueville, Gobineau povesteşte că spectacolul din ’48 l-a oripilat atât de tare încât, dacă n-ar fi fost însurat, ar fi intrat la mănăstire. Ideile sale despre inegalitatea raselor, despre stricarea rasei albe, despre copiii degeneraţi etc. Îşi au obârşia în experienţa trăită în timpul Revoluţiei de la ’48. Sânt deci, în esenţă, o *răzbunare* de aristocrat.

Nimic nu cred să fie mai obositor decât un neînţeles, un ignorat. Reduce totul la el însuşi; sarcasmele lui abia dacă acoperă elogiile pe care şi le adresează neîncetat şi care suplinesc cu generozitate, cu prea multă generozitate, pe cele ce nu i-au fost acordate. Mi-e dor de oamenii – atât de rari, într-adevăr – care au reuşit şi care sânt mai modeşti decât le merge vorba. Cel puţin, ei nu au toată vremea reproşuri de făcut, iar vanitatea lor răscumpără în ochii noştri morga învinşilor.

Tacit îl laudă pe Nerva pentru că a ştiut „să împace două principii cândva incompatibile, principatul şi libertatea“.

(cum s-ar spune socialism şi libertate)

E oare adevărat că e nevoie de generozitate ca să nu fii mâhnit?

Deosebirea dintre un om de acţiune şi un gânditor e că un gânditor nu face şi nu poate face – niciodată – o eroare tragică; de aceea el nu-şi *riscă* şi nu-şi poate risca viaţa – în timp ce omul de acţiune numai asta face.

Duminică. După o lună de înţepenire, întâia zi la ţară. Mers greoi, din lipsă de antrenament. Ca să scrii cu uşurinţă, trebuie să scrii în fiecare zi; la fel e şi cu mersul.

Luni

Zărit pe Adamov[106] la Luxembourg. Avea un aer *fericit.* Sânt atâţia ani de când nu ne mai vorbim! De ce? La Paris, nu ştii niciodată în ce raporturi eşti cu cineva. O vorbă spusă undeva şi care ajunge denaturată la urechile unuia care o repetă altuia etc.

Nu e nici un motiv pentru ca prieteniile să dureze mai mult decât pasiunile sau sentimentele obişnuite (stima şi celelalte).

Din nou cufundat (*refugiat)* în Tacit.

Antichitatea pentru mine înseamnă el – şi Eschil.

Într-o scrisoare din 1858 – la un an de la apariţia *Florilor răului*! — Tocqueville îi scrie lui Gobineau că Lamartine e ultimul mare poet şi că va trebui aşteptat multă vreme ca să apară un geniu atât de remarcabil. Îi reproşează lui Gobineau că se îndoieşte de Franţa, câtă vreme aceasta a dat spirite eminente precum Thiers, Vuillemain, Cousin!!!…

Nu sântem nefericiţi decât fiindcă avem o idee prea clară despre bine şi rău.

11 iunie. Noaptea trecută, în timpul încăierărilor, spre ora 4 dimineaţa, a bătut clopotul la Sorbona. Nu ştiu de ce, m-am gândit la Noaptea Sfântului Bartolomeu.

La vârsta când scriam în româneşte *Cartea amăgirilor* (douăzeci şi cinci de ani?) trăiam cu o asemenea intensitate că îmi era literalmente teamă să nu sfârşesc ca întemeietor de religie… La Berlin, la München, am trăit extazuri frecvente – ce vor rămâne pentru totdeauna *culmile* vieţii mele. De atunci, n-am mai avut decât simulacre.

Cum să alegi între un popor aprig lipsit de judecată şi un popor greoi dar chibzuit? Ar trebui să trăieşti, după împrejurări, când în sânul celui dintâi, când în sânul celui de-al doilea.

Pretutindeni în lume, dar cu deosebire în Franţa, totul e guvernat de un principiu al contagiunii: nu se poate rezista modei, oricare ar fi ea. Trebuie să fii la zi. Mania asta e sursă de înnoire şi totodată de frivolitate. Principiul schimbării trebuie găsit în tine însuţi, tot ce vine din afară este lipsit de însemnătate.

12 iunie. Singura „filosofie“ adevărată e cea a pustnicului care nu vrea să aibă nimic de a face cu această lume.

Pe termen lung, toleranţa dă naştere unui rău mai mare decât intoleranţa – aceasta e tragedia *reală* a Istoriei. Dacă această afirmaţie e adevărată, nu există acuzaţie mai gravă adusă umanităţii.

Legea omului, în starea lui naturală, era să lupte în fiecare zi pentru propria existenţă. Trăia într-o nesiguranţă continuă, mereu la pândă, fără nici un răgaz, fără nici o şansă de a scăpa de teamă, nu de teama de viitor, ci de cea a zilei de mâine în sensul strict al cuvântului. Era un luptător viclean şi feroce, care nu-şi putea oferi luxul de a adormi liniştit.

Ei bine, acest animal hăituit a fost preschimbat în funcţionar, a fost băgat într-o cuşcă unde nu mai are nici griji, nici nelinişti. Asta nu e *normal*. Într-o bună zi cuşca va sări în aer, iar animalul îşi va regăsi libertatea, şi sănătoasele lui spaime de odinioară.

Nu ştiu să existe ceva mai *fals* decât imaginea pe care şi-o făceau romanticii germani despre Grecia antică. Tot ce ţinea în ea de spiritul avocăţesc şi de sofistică, de pălăvrăgeala interminabilă şi de impostură, de histrionism mai cu seamă – le scăpa cu desăvârşire. Grecia lui Nietzsche este şi ea falsă: nimeni nu era mai nepotrivit decât el ca să simtă tot ce era neîndoielnic frivol şi – cum să spun? – *parizian* avant la lettre, la atenian mai ales.

Prin fire, sânt violent – prin opţiune, sceptic. Cum să împac tendinţe atât de divergente? Cum să trăiesc, în fiecare clipă, în contradicţie cu mine însumi? în ce parte voi înclina de fiecare dată? Pe *cine* mă voi hotărî să aleg? Cărui *eu* să mă aliniez?

De am avea măcar curajul să nu avem opinii despre orice lucru!

Sau dacă nu, a emite o opinie ar trebui să fie un act la fel de important ca rugăciunea. Să te pui în starea de rugăciune pentru a îndrăzni să ai o opinie! Doar cu condiţia asta ar putea *cuvântul* să dobândească o oarecare demnitate sau să-şi recucerească vechiul său statut, de va fi avut vreodată unul de care să poată fi mândru.

De ce e oare orice tăcere sacră? Deoarece cuvântul este, afară de clipele excepţionale, o profanare.

Singurul lucru care-l aşază pe om mai presus de animal este cuvântul; şi tot el îl situează adesea mai prejos.

Cuvântul – instrumentul înălţării şi căderii omului.

Numai din când în când ar trebui să aibă omul dreptul de a deschide gura. Iar exterminarea vorbăreţilor ar trebui să fie funcţia esenţială a societăţii.

Spre o generalizare a ordinului trapist.

Mi-am reprimat toate pasiunile, încercând să rămân scriitor. Dar lucrul este aproape imposibil, un scriitor nefiind scriitor decât în măsura în care îşi salvgardează şi îşi cultivă pasiunile, sau chiar şi le aţâţă şi le exagerează. Scriem cu impurităţile noastre, cu contradicţiile noastre nesoluţionate, cu defectele, cu resentimentele, cu resturile noastre… adamice. Nu sântem scriitori decât fiindcă nu l-am învins pe vechiul om din noi, ba mai mult, scriitorul reprezintă triumful vechiului om, al vechilor tare ale umanităţii; e omul de *dinainte*a Mântuirii. Pentru scriitor, Mântuitorul chiar n-a venit; sau opera sa de mântuire n-a fost încununată de succes. Scriitorul se bucură de păcatul lui Adam şi nu înfloreşte decât dacă fiecare dintre noi îl reînnoieşte şi îl ia asupră-şi. Materia oricărei *opere* o constituie umanitatea tarată în esenţa ei. Nu se poate crea decât pornind de la Cădere.

Omul nu face tot ce face decât pentru că a încetat să fie înger.

Orice act ca atare nu este cu putinţă decât fiindcă ne-am rupt de Paradis.

Orice creator se răzvrătește împotriva ispitei angelismului.

J. EI. F. Îmi povestește că un anume Monod (?), pe care-l văzuse de curând în acea zi, i-a spus că a petrecut patruzeci de zile într-un sicriu în fundul unei pivnițe! Acelaşi M. ar fi devenit apoi nazist, apoi francmason, apoi nu mai știu ce.

Oamenii *interesanți* nu se întâlnesc decât în rândul spiritelor de rangul al doilea, în rândul rataților mai ales (deși cuvântul ratat nu înseamnă mare lucru). Un om care se dăruie total unei opere nu-și poate permite luxul să aibă un destin.

Mă gândesc la scrisoarea în care Schiller îi atrage atenția lui Hölderlin asupra prolixității obișnuite la poeții germani.

Indiferent ce operă nemțească, poetică sau de alt gen, ar câștiga forță dacă ar fi redusă măcar cu jumătate. Nici Hegel, nici Schopenhauer și nici chiar Nietzsche n-au știut să se oprească la timp. Mania de a aprofunda, de a se explica la infinit, de a nu omite nimic ne face să-i citim cu teama de a nu-i putea citi până la capăt.

Când nimeresc peste un eseu filosofic în care e vorba despre „metafizică“ sau „filosofie“, îl dau deoparte imediat.

Vreau să văd *gândirea* în acțiune, nu întrebările despre modalitățile și disciplinele care invită la gândire. Pascal a vorbit despre propria lui angoasă, *nu* despre psihologia angoasei. Toate ramurile moderne ale cunoașterii sânt făcute pentru aceia care nu pot scoate nimic din ei înșiși, care nu au substanță și nici măcar trăiri asupra cărora să-și exercite spiritul. Ar trebui să filosofăm ca și cum „filosofia“ nici nu ar exista, ca și cum am fi cel dintâi filosof. Deci ca un om al cavernelor, fascinat sau îngrozit de spectacolul ce i se desfășoară sub ochi.

„Nimic nu trebuie pus la inimă“ – iată care ar trebui să fie cea dintâi poruncă (cel dintâi precept al unui nou decalog).

Mi-e ciudă pe mine de fiecare dată când sufăr și nu ratez nici un prilej de a suferi.

Secretul poeziei lui Rimbaud în raport cu contemporanii săi stă în distrugerea metaforei; cu cât o metaforă e mai incoerentă, cu atât ne place și ne frapează mai tare.

Treptele distrugerii metaforei.

Logica metaforei clasice ni se pare insuportabilă.

17 iunie. În miezul unor evenimente importante, singurul rol la care pot aspira este acela de spectator care se află în treabă.

Rădăcina tuturor dezgusturilor este dezgustul de sine însuși.

Se istovește în mâhnire.

Totul la mine începe de la măruntaie și sfârșește în fraza bine adusă din condei.

Trăiesc între rânjet și urlet.

La mijloc: un suspin sfărâmat.

Mi se întâmplă adesea să recitesc cărți pe care le împrumutasem de la Institutul catolic sau de altundeva; peste tot urme de scrum, reziduuri ale fumătorului înrăit care am fost.

M-am lăsat complet de fumat acum aproape cinci ani, și lucrul ăsta e cea mai mare mândrie a vieții mele.

O butadă e de preferat unui tratat indigest.

Cu cât un filosof e mai „profund“, cu atât dovedește că este insensibil la plictis.

Profunzimea și insensibilitatea la plictis sânt termeni corelativi.

M-am detașat total de Germania și de cultura germană. Ba chiar și de limbă.

Pretențiile, prolixitatea, prostia cu sistem, snobismul fără nuanțe, profunzimea bovină, cretinismul cu principii – toate astea mi-au devenit din fericire străine. Am biruit – la drept vorbind, de multă vreme – o idolatrie ridicolă, infantilă, ce m-a făcut să sufăr atât.

O superstiţie mai puţin. Cu atât mai bine.

Am o adevărată *afecţiune* pentru gândirea lui Tocqueville.

20 iunie 1968
Îmi plac spiritele pasionate, provocatoare şi care poartă o rană tainică – precum Tocqueville.

Să discearnă dacă o carte e rodul unei necesităţi lăuntrice sau doar al trudei – iată care ar trebui să fie funcţia criticului. Cum însă majoritatea, de fapt cvasitotalitatea cărţilor sânt rodul străduinţei, criticul este prea obişnuit cu ea ca să mai poată *simţi* excepţiile.

Jane Howard telefonează de la Londra ca să vadă dacă am trecut cu bine peste „riotsn[107]. Aproape întotdeauna evenimentele par mai importante privite de departe decât de aproape.

Chiar şi o scrisoare, ca s-o scriem cum se cuvine, cere să ne aflăm într-o stare de grație.

Ar trebui să reconsider „problema“ sinuciderii: mi se pare că am neglijat aspectele ei cele mai interesante. Le-aş putea aborda acum, căci am remarcat că vara mă simt mai dispus să atac un asemenea subiect. Să fie oare căldura? Să fie lumina? Soarele m-a îmboldit întotdeauna să *regândesc* această lume şi mi-a provocat crize de melancolie uneori cu neputinţă de îndurat. „Tenebrele“ mele m-au împiedicat să mă pun la unison cu splendoarea ce mă înconjoară; din întâlnirea între ceea ce simt şi ceea ce văd se naşte dispoziţia sumbră şi tot ce rezultă din ea.

Vara este anotimpul marilor neputinţe. *Soarele e furnizor de gânduri negre.* Nimic nu îndeamnă la melancolie cum o face un peisaj devastat de lumină. Să ne ferim de vară ca de ciumă.

21 iunie. I-am povestit, ieri, lui Doreen că guvernul ar trebui să pună la dispoziţia publicului o sală sau o clădire oarecare în care oamenii să poată să se întâlnească, să vorbească, să rostească discursuri, să se descarce în cuvinte. Îmi răspunde că în China antică, atunci când femeile erau mâniate

sau aveau vreun motiv de mâhnire, se ridicau pe mici estrade, anume înălţate pe stradă pentru ele, şi dădeau frâu liber furiei sau tristeţii lor. Această „instituţie“ îmi pare mult mai eficace decât metoda psihanalitică sau confesionalul.

Voltaire scrie despre Carol de Austria că a poruncit să fie deschise mormintele tatălui său, al mamei sale şi al primei sale soţii: „A sărutat ceea ce mai rămăsese din acele cadavre, fie urmând într-asta exemplul unor regi de demult ai Spaniei, fie vrând să se obişnuiască cu grozăvia morţii, fie încredinţat fiind de o tainică superstiţie că deschiderea acelor morminte va întârzia ceasul când va trebui să fie aşezat în al său propriu“. (*Secolul lui Ludovic al XIV-lea)*

E totuşi greu să ne obişnuim cu cadavrul care *vom fi…*

Orice idee care *reuşeşte* e în chip necesar o pseudoidee.

Toţi aceşti compatrioţi care se agaţă de mine, care-şi închipuie că pot să fiu un sprijin, în vreme ce întreaga mea existenţă atârnă de un fir de păr, de nu cumva e de-a dreptul în aer. Cum oare să le explic situaţia mea? Şi cum m-ar putea crede? Descumpăniţi care aleargă după o epavă.

22 iunie

Am fost la piaţă. Am aşteptat o jumătate de oră pentru patru ouă. Criză de nervi, furie, femeile astea vorbăreţe mă scot din fire. Am aşteptat numai ca să-mi dovedesc mie însumi că-mi pot ţine în frâu nervii, că mă pot stăpâni, şi le-am suportat efectiv pe toate femeile alea fără să urlu. După aceea însă, *cât pe ce* s-o fac.

Mereu aceeaşi poveste: toate strădaniile de a ne stăpâni se întorc împotriva noastră sau noi ne întoarcem împotriva lor. Sănătatea înseamnă să-ţi dai frâu liber umorilor, să fii ceea ce eşti.

Adineauri, priveam oamenii trecând pe bulevardul Saint-Germain. lui se părea că-i pentru prima oară că privesc fiinţe de asemenea speţă. Toţi îmi erau străini.

Cine erau? De unde veneau? în ce categorie de vieţuitoare să-i aşez? Ce nume să le pun?

Deodată, revelaţia:

— Sânt pur şi simplu maimuţe!

(Vreau să spun că n-am avut niciodată senzaţia atât de clară şi aproape constrângătoare a originilor *noastre.* N-ar trebui niciodată să le pierdem din vedere atunci când vorbim despre om.)

„Aş vrea să am virtutea de a fi indiferent faţă de succes, dar n-o posed“. (Tocqueville, într-o scrisoare către Dna Swetchine)

Ceea ce mă sperie este că fac mari progrese în această „virtute“. Şi asta nu e bine pentru „randamentul“ meu. Trebuie să mă supraveghez şi să-mi înfrânez aceste apetituri de anonimat.

Poftă de a fi mai abătut decât sânt, deşi sânt peste poate — cumplită criză de *„despondency“* [108] de *„dejection“* [109] de melancolie virulentă şi demodată.

Poţi cădea în demenţă prin automatismul deznădejdii – simplu mecanism.

Singura valoare în care cred e libertatea.

O operă, în cazul că lucrăm la ea, ne împiedică să vedem realitatea ca realitate: sau mai degrabă ca non-realitate. Ceea ce este în ceea nu sântem şi ceea ce nu este în ceea ce sântem — a discerne acest lucru e cu putinţă doar pentru un spirit eliberat de orice activitate, ca şi de orice proiect. O operă la care sântem înhămaţi este o piedică, un obstacol, de vreme ce paralizează zborul liber al spiritului; ea îl împiedică apoi să ajungă la gândul irealităţii, fiindcă este infinit de reală pentru cel ce lucrează la ea şi o face; pe măsură ce-o elaborează, îi e cu neputinţă să se îndoiască de existenţa ei, se ataşează de ea, iar ea se substituie „realităţii11, ţine loc de realitate. Iată de ce un spirit angajat, activ, eficace nu poate avea decât o viziune abstractă a irealităţii, şi nu una trăită. Această trăire e privilegiul spiritelor pustii care, înainte de a percepe vidul exterior, vidul în toate câte sânt, l-au simţit şi vegheat în ei înşişi. Să ne desprindem de toate dacă vrem să cunoaştem Totul, esenţa lui, adică ceea ce nu este.

Omul *pustiu* – doar el este în stare să coboare în adâncul fiinţei, acolo unde nu mai există fiinţă în fiinţă, unde ceea ce este e indistinct de ceea ce nu este, unde totul *este* şi *nu* este – pentru totdeauna.

Pasiunea sinuciderii.

Sinuciderea este o chestiune de nerăbdare. Te saturi să tot aştepţi moartea. Un strop de răbdare ar rezolva lucrurile, evident. A-i vorbi însă de răbdare unui pătimaş înseamnă a strica orzul pe gâşte…

Nimic nu-l putea tulbura, nici chiar succesul.

Revoluţiile sânt *sublimul* literaturii de proastă calitate.

Cuvântul *revoluţie* are asupra francezilor efectul unui afrodiziac.

Omul, acest exterminator. — Tot ce vieţuieşte va sfârşi prin a pieri în faţa atacurilor sale, şi în curând vom vorbi despre ultimul păduche.

S-a spus că, maimuţa fiind „sedentară“, omul n-ar putea exista pretutindeni dacă s-ar trage din ea; dar o dată ce s-a desprins cu adevărat de ea, nimic nu-l putea împiedica să-şi urmeze instinctele nomade, de animal răufăcător doritor să se strecoare pretutindeni.

Nevoia mea este de a mă intoxica de… renunţare.

E justă remarca lui Karl Barth potrivit căreia credinţa nu ucide voinţa, ci o pune în mişcare.

Şi, mai notează el, nici nu sufocă inteligenţa, ci şi-o aserveşte.

Ura e leacul plictiselii. Iată de ce timpul nu pare lung în epocile agitate.

Orice literatură începe cu imnuri şi sfârşeşte cu exerciţii.

25 iunie. Adineauri, la Librăria universitară, în faţa mulţimii nemăsurate a cărţilor de lingvistică, m-a apucat o criză de nervi şi am ieşit furios şi dezgustat.

Adevărata ecuaţie nu este viaţă = durere, ci viaţă = iluzie. Câtă vreme o fiinţă se poate amăgi, trăieşte, dar încetează să trăiască îndată ce nu mai reuşeşte să se amăgească. Iluzia este motorul şi secretul faptei.

Sinuciderea ar trebui să fie o chestiune de gust şi de uzanţă, de cuviinţă, de onoare „burgheză“.

Mă leg de lucrurile acestei lumi la fel ca orişicine. Şi de câte ori o constat, sânt mâhnit şi total neputincios. Pe vremuri, n-aveam decât un costum, şi mă simţeam foarte bine; acum am cinci, şase sau şapte, şi vreau să mai am încă. E un amănunt cam ridicol, dar „elocvent“ şi dureros.

Dacă dorinţa mea de renunţare ar depăşi stadiul unei toane, devenind o obsesie şi o necesitate – ce pas înainte aş face!

La mine însă totul rămâne veleitate, sfâşiere, contradicţie, poftă neîmplinită.

27 iunie. Azi-dimineaţă, în pat, *mi-am dat seama* deodată că sânt bătrân: cincizeci şi şapte de ani! Abia mă trezisem, de fapt eram pe jumătate adormit. Constatarea, în starea asta de semitrezie, m-a răscolit. La ce mi-or fi slujit atâţia ani? Să găsesc câteva formule împotriva lui Dumnezeu şi împotriva mea.

Albii merită din ce în ce mai mult numele de *Feţe palide* pe care li-l dădeau indienii din America.

Imposibilitatea de a discuta cu cineva care invocă un „zeu“.

(Impresia de neonestitate pe care o dau cărţile de teologie).

Nu-i nimic de făcut: în tot ce priveşte atitudinea în faţa vieţii, nu mă pot bizui decât pe cei vechi. De la moderni, nu mă interesează decât extravaganţele, cabotinajul, capriciile şi grăuntele tragic de care nici nu sânt conştienţi.

În istorie, toate nenorocirile vin de la tineri. Altfel spus, de la viaţă.

Atâta vreme cât tinerii vor socoti că lipsa de experienţă e un criteriu deopotrivă pentru acţiune şi pentru adevăr, trebuie să ne aşteptăm la

evenimente.

Două feluri de a te înşela: a fi tânăr şi a fi bătrân.

Nu te poţi opri să nu zâmbeşti ori de câte ori vorbeşti cu un tânăr sau cu un bătrân.

Tinerii nu valorează ceva decât atunci când li se pun bețe în roate şi mai ales când sânt persecutaţi.

Sânt un *curios*, sastisit de întreaga lume.

Să asculţi Bach în marile magazine, în timp ce-ţi cumperi izmene!

Ori de câte ori mă cufund într-un tratat de teologie, mă smulg repede din el, într-atât îmi este de nesuferită importanţa nemăsurată ce se acordă acolo lui Dumnezeu şi omului.

Toată lumea trădează pe toată lumea. Infidelitatea universală.

De libertate, ca şi de sănătate, nu ne bucurăm când o avem: şi una, şi cealaltă, degradate la rangul de truisme câtă vreme sânt la îndemână, devin miracole îndată ce le pierdem. Nimeni nu *strigă* în gura mare că-i sănătos şi că e liber: şi totuşi asta ar trebui să facă toţi cei care posedă această dublă şansă. Nimic nu este mai caracteristic sorţii ce ne-a fost hărăzită decât imposibilitatea de a fi *conştienţi* de fericirea noastră.

Singura mea justificare: n-am scris nimic care să nu fi izvorât dintr-o mare suferinţă. Toate cărţile mele sânt rezumate de dureri şi disperări, chintesenţă de zbucium şi venin, toate reprezintă unul şi acelaşi strigăt.

27 iunie. Mers la *Sainte-Genevieve,* după mai bine de treizeci de ani. Într-adevăr, mergeam acolo în 1935 cu Bucur Ţincu şi Zoita[110]! Emoţie foarte intensă. Când mă gândesc că vreme de atâţia ani am trecut aşa de des prin faţa acestei biblioteci fără să intru!

Primesc chiar acum o scrisoare de la Sorana Ţopa, care-şi anunţă vizita în luna august. Mânie, furie, exasperare. *Simt* că nu am *nimic* să-i spun, că problemele ei nu mă mai interesează deloc, că e ridicol să reluăm

divagaţiile de acum treizeci şi cinci de ani, şi toate astea la Paris şi în românește! Nu, nu şi iar nu! în plus, are şaptezeci de ani; – ceea ce mi se pare indecent şi îngrozitor. E adevărat că n-am decât treisprezece ani mai puţin decât ea, deci o nimica toată ca diferenţă. Nu-i mai puţin adevărat că acest *Timp regăsit* la care sânt martor de trei ani, această procesiune de fantome, aceste conversaţii în jurul trecutului meu nu-mi sânt benefice. Ba dimpotrivă. Parcă nici n-aş mai locui în Franţa! De altminteri, nu mai am prieteni aici. Cei de dincolo i-au îndepărtat – spre marele meu regret. Trebuie să mă eliberez de obârşiile mele. Prea mă trag îndărăt, tăindu-mi cheful, şi aşa anemic, de a merge înainte.

Toate scrisorile astea din România mă îmbolnăvesc de-a dreptul. Prieteni sau necunoscuţi care se bizuie pe mine, care vin la Paris *pentru mine*! — Când mă gândesc în ce măsură sânt o povară pentru mine însumi, ideea de a fi un reazem pentru altcineva îmi provoacă deopotrivă ameţeala şi scârba.

Am avut întotdeauna o anumită plăcere a distrugerii, dar pe plan metafizic şi implicând fărâmiţarea cosmosului ca minimă exigenţă.

1 iulie. Ieri, duminică, plimbare la ţară, spre Sermaise.

Din cauza caniculei, orgie de miresme: flori, copaci, ierburi – ai fi zis că se întrec în *mirosuri*.

Tocmai ascult cvintetul pentru clarinet – care a lăsat o urmă adâncă în existenţa mea. De câte ori îl aud, nu pot uita că Mozart l-a scris în acelaşi timp cu *Recviemul* – adică în ultimul său an de viaţă.

Citesc într-o carte despre Zen: „Îndoiala şi teama, invidia şi ura, toate celelalte sentimente contrare credinţei“.

Aceste sentimente negative care „divizează“ nu sânt deloc contrare credinţei; în sine da, dar nu în fapt: războaiele religioase au avut loc în epoci dominate de credinţă. Ceea ce mi se pare adevărat este că credinţa e compatibilă cu toate sentimentele pe care teoretic le exclude. Ba chiar creşte şi înfloreşte în măsura în care nu e consecventă cu ea însăşi.

Pentru liniştea spiritului, şi cu atât mai mult pentru meditaţie, nimic nu ajută mai mult decât să fii „uitat“. Este condiţia ideală, dacă vrei să te

regăseşti. Nimeni nu se mai află între tine şi ceea ce contează: eşti la acelaşi nivel cu esenţialul. Cu cât ceilalţi ne întorc spatele, cu atât lucrează întru desăvârşirea noastră: ne salvează abandonându-ne.

Ascultând cvartetul *in re* minor de Faure: e vorba de dantelă, nu de geniu.

Să faci altceva decât lucruri ieşite din comun este într-adevăr inutil.

Să faci o operă care să nu intereseze pe nimeni. Aproape c-am reuşit.

3 iulie. Nostalgia Potopului.
Copleşit de urât.
Nimic nu este mai cumplit ca deznădejdea *spirituala.*
Haos, sânge de plumb, materie zdrobită, came străină, trup expropriat.

Anxietatea ne stimulează şi ne fascinează, ne reglează toate mişcările, dispune de noi. Înţelept este deci să ne lăsăm pe mâna ei şi s-aşteptăm să ne împartă tot binele pe care e în stare să ni-l dea.

Decepţia în stare pură, Decepţia ca *izvor.*

Sânt uluit de spusele cardinalului de Retz despre La Rochefoucauld: „A avut întotdeauna o nehotărâre în toate cele; şi nici nu ştiu cărui fapt să i-o atribui… Vedem efectele acestei nehotărâri, deşi nu-i ştim cauza. N-a fost niciodată războinic, deşi a fost foarte milităros. N-a fost niciodată, în chip firesc, un bun curtean, deşi s-a străduit întotdeauna să fie. N-a fost niciodată un om devotat unei cauze, deşi toată viaţa a fost angajat. Aerul acesta rezervat şi sfios, pe care i-l vedeţi în viaţă…“

… *nehotărâre,* cum să nu văd aici trăsătura esenţială a propriului meu caracter? Nu mă pot *hotărî în* nimic. Oscilez până la delir, nu pot cu nici un chip să adopt o opinie şi nici să aparţin unui loc, nu pot să îmbrăţişez o cauză şi nici să-mi aflu rădăcini undeva. Şi despre mine s-ar putea spune, în legătură cu tot ce am făcut sau mai degrabă cu ce am avut intenţia să fac: „N-a fost niciodată asta, deşi…“

Sânt contrariul omului *deplin,* înţelegând prin asta că nu ader la ceva decât în parte. Sânt omul reticenţelor, nu afirm decât pentru a retracta

imediat, nu mă identific cu nimic, afară doar de ritmul pretinselor mele convingeri, îmi îmbrățișez fără rezerve incertitudinile.

La mine, scepticismul e visceral înainte de a fi intelectual. Este produsul chimismului meu cel mai intim, e purtătorul de cuvânt al organelor mele.

Cauza nehotărârii obișnuite de care suferea La Rochefoucauld trebuie căutată în *melancolia* sa. Căci melancolia surpă toate actele: nu poți să inițiezi nici unul pe care ea să nu-l fi subminat deja. Melancolia este inaderență la lume; și prin chiar acest fapt invită la *ezitare* înainte de orice inițiativă luată în cadrul acestei lumi.

Sânt ispitit de extreme, de tot ce face ca existența să fie extraordinară și – derizorie.

Nu pot să mă situez la nivelul ființei, mereu deasupra sau dedesubtul ei, rareori pe aceeași treaptă cu ea și încă și mai rar *în* ea.

X îmi spune că instituțiile de aici au *ceva putred.* Remarc că exprimarea este inexactă: *sclerozat* ar trebui spus, căci *putred* ar însemna că mai au în ele ceva viu.

Francezul și șprițul Utopiei. Ușurința cu care francezul construiește un sistem social, pasiunea pe care o pune în edificarea lui, fără să țină seama de datele concrete, ireductibile, este pur și simplu uluitoare. Lipsit de imaginație metafizică (e incapabil să priceapă marile sisteme de tip nemțesc), face în schimb dovadă de inventivitate de cum e vorba să *regândească* societatea: aici nimic nu-i mai stă în cale, nici un considerent, de orice fel ar fi, nici o chemare la „realitate“; se dezlănțuie, delirează în raționamente, își împinge divagațiile până la capăt fără să se sinchisească de experiență. Are „bun-simț“ în metafizică, adică nu e metafizician; dar nu are mai deloc în viziunile lui „sociale“; de aceea joacă lesne aici rolul de inovator, și de iresponsabil, căci poate să susțină orice nerozie „generoasă“. Obsesia *egalității* este și motivul pentru care îl ispitește utopia, căci ce e utopia dacă nu construcție pură, în sine, *pornind* de la și *năzuind* la egalitatea instaurată?

Ideea centrală a sistemelor utopice nu este *libertatea,* ci *egalitatea.* Dacă ar fi libertatea, construirea unei utopii ar fi anevoioasă, ba chiar imposibilă.

În fond, orice utopie reprezintă o serie de postulate la care subscrie numai utopistul (și naivii pe care reușește să-i convingă).

Din instinct de conservare sau din milă pentru viitorul său, scriitorul ar trebui să se ocupe numai de cuvinte, nu de limbaj și mai puțin încă de lingvistică.

Există un grad de conștiință fatal oricărei creații, și chiar oricărei *inițiative* a spiritului.

Știu bine

(… fiindcă a sunat telefonul, nu mai știu ce voiam să spun. Dacă a existat vreodată un gând „sugrumat“, acesta e.)

Detest tot ce rezultă din combinațiile pure ale intelectului, tot ce nu poartă, într-un fel sau altul, pecetea impurităților sufletului.

Îi spun acelui ucrainean francez, profesor în America, că Sartre, pe care, după mine, îl prețuiește prea mult, e lipsit de „ținută“, sau, cum spun nemții, de „formă interioară“ (*innere Form*).

Sartre e un ins prea artificial ca să fie vulgar sau pur și simplu viu. Totul la el e funciarmente ireal. Este o marionetă și un monstru.

6 iulie

Cu neputință să mă interesez de altceva decât de absolut.

Îți vine câteodată să le strigi tuturor foștilor zei: „Fie-vă milă de noi, încercați să reexistați!“

Dacă citesc atâta, o fac cu speranța de-a întâlni într-o zi o singurătate mai mare ca a mea.

Nu ne-ar interesa atâta ființele, de n-am avea speranța de-a întâlni într-o zi pe cineva mai singur decât noi.

7 iulie. Oameni, oameni, pretutindeni oameni, la orice oră din zi și din noapte!

Indiferența *conștientă* – cea mai nobilă atitudine pe care o putem adopta pe acest pământ.

Utopie: să fii la fel de indiferent ca un idiot şi să te porţi ca el, dar ca un act reflectat, deliberat.

Să te iei la întrecere în indiferenţă cu idioţii, să te străduieşti să dobândeşti prin luciditate o perfecţiune pe care ei o posedă din naştere!

Adesea, dimineața, când îmi fac nodul la cravată, mă gândesc la cutare, mort de curând: pe X îl doare-n cot, a terminat cu *asta*.

8 iulie. N-am adus nimic nou, afară de o deprimare mai luminoasă – mai luminoasă, fiindcă e mai clară, mai tranşantă.

Sânt atât de refractar la acţiune, încât ca să mă hotărăsc să înfăptuiesc vreuna trebuie să citesc mai întâi o biografie a lui Napoleon…

Sinuciderea fiind concluzia logică a toate, singura resursă care ne rămâne este iraționalul.

Una peste alta, dacă nu ne sinucidem e fiindcă sânt prea multe motive de a o face.

Ascultând *Cele Şapte Cuvinte ale lui Cristos* de Haydn – îmi spuneam adineauri că scepticismul meu este în fond religios şi că nu degeaba spiritele de care mă simt cel mai aproape sânt Pascal şi Dostoievski.

Ce fericit sânt în clipele când reuşesc să mă ridic *deasupra* îndoielilor mele! Niciodată, îmi pare, nu sânt mai mult eu însumi decât în clipele acelea! Poate fiindcă îmi sânt atât de neobişnuite.

Deznădejdea, această iluminare de-a-ndoaselea, ne dezvăluie latura cealaltă, umbra lăuntrică a lucrurilor. De aceea ne dă o senzaţie atât de vie de adevăr… Dintr-odată, ni se pare că totul sare în aer, că totul zboară în ţăndări îndată ce deznădejdea ne *separă* de toate; – iar această separare este cunoaştere.

(Mi-am ratat viața *din dragoste pentru această deznădejde.)*

„La ce lucraţi?“, mă întreabă Marga B.

„Nu lucrez, n-am lucrat niciodată“, i-am răspuns. Această veche şi invariabilă replică pe care o produc în toate ocaziile mă scuteşte de orice explicaţie suplimentară. I s-ar fi pus oare lui Pyrrhon o asemenea întrebare? întrebările ce n-ar fi putut fi adresate modelelor mele nu vreau să-mi fie nici mie adresate.

Am eu oare mutra cuiva care *pregăteşte* ceva, care confecţionează o carte?

Biata Sorana Ţopa, care vrea să vină la Paris să discute cu mine probleme metafizice. La ea, care e singură, înţeleg nevoia de a vorbi; pentru mine însă, care văd atâta lume, orice întâlnire este un chin în plus, un supliment epuizant de trăncăneală. Iluzia fiecărui vizitator că ai timp pentru el, fiindcă nu se gândeşte la *ceilalţi*, la cei care înaintea lui au venit să-ţi fure, să-ţi *violeze* timpul.

Ce contact cu realitatea reprezintă mersul zilnic la piaţă! Dacă există vreun loc unde nu poţi pluti în nori, acesta e!

Sânt unii care vor să trăiască şi să moară în pace; – sânt alţii care văd lucrurile altfel. — Asta-i tot. Istoria e simplă în temeiurile ei, multiplă şi derutantă în manifestări. Nebunia celor agitaţi va prevala întotdeauna asupra înţelepciunii celor paşnici – fiindcă demonul, care-i inspiră pe cei dintâi, e mai aproape de intimitatea „vieţii“ decât zeul care-i călăuzeşte pe ceilalţi. Căci, într-adevăr, „viaţa“ nu este de esenţă divină, ci demonică.

Sânt literalmente *asediat* de compatrioţii mei. Cu neputinţă să scap de ei, afară doar dacă le declar război.

E o nenorocire să ai ambiţii; nu-i o nenorocire să nu ai nici una.

Singurul om puternic e cel care a *uitat* să dorească.

Vorbă nimerită a portăresei mele despre Franţa invadată de muncitori străini: „Francezii nu mai vor să muncească, vor toţi să *scrie*…“ îmi spune.

Se gândea desigur la faptul că francezii vor să devină funcţionari …

I-am trimis o scrisoare Soranei Țopa, în care îi spun că nu cred că-i util să ne revedem, înțelegând că-mi vine extrem de greu să mai privesc în față, după mai bine de treizeci de ani, oameni care au contat în viaţa mea. Mi-e atât de teamă să nu-i dezamăgesc! Ar fi trebuit să adaug că mi-e la fel de teamă să nu fiu dezamăgit de ei.

Oricum, trimiterea acestei scrisori este un act de o cruzime fără seamăn din partea mea. Însă m-am săturat de acest perpetuu *Timp regăsit* în care trăiesc de trei sau patru ani.

Angoasa asta car*e precedă* toate motivele de a fi angoasat, care *inventează* toate aceste motive.

Procesul *angoasării* este următorul: simt cum creşte în mine o indispoziție irepresibilă, o indispoziție vidă, acaparatoare, care îşi caută un conţinut sau care vrea să se fixeze de orice: primul pretext ieşit în cale îi e bun, se năpustește asupra lui, îl înconjoară şi îl mistuie; a găsit în sfârşit cu ce să se hrănească. Şi lucrurile se petrec aşa în fiecare zi: un fapt divers, o scrisoare, un telefon, o amintire, o senzaţie, totul, dar absolut totul îi pică de minune; nu e deloc *năzuroasă* angoasa asta, se mulțumește cu orice. De aia înflorește în orice împrejurare. E făcută să biruie, de vreme ce totul îi reușește, chiar şi ceea ce o înfruntă. E o otravă potențată de antidotul ei.

13 iulie. Am dat, într-o biografie a lui Byron, peste numele *Malamocco,* mic cătun în apropiere de Veneția. Când te gândești că am fost acolo de mai multe ori. Câtă melancolie trezește în mine acest gând acum!

Iubesc scepticismul, dar scepticismul patetic. Această limitare e cheia vulnerabilității mele.

Cum să mă apăr de senzaţia că viaţa nu e altceva decât un dram de materie *suspectă*?

Singura cale de a-ți păstra singurătatea este de a jigni pe toată lumea, începând cu cei pe care-i iubești.

Sartre oportunistul, filosoful fără coloană vertebrală.

Fiecare soluţie pe care omul crede că a găsit-o pentru problemele sale nu face decât să le deplaseze, de nu cumva le sporeşte gravitatea.

Nimic nu compromite mai mult un filosof decât nevoia de a fi aplaudat.

14 iulie. M-am gândit adineauri la zilele petrecute în vara lui 1944, la Courtenay, în Loiret. De atunci, niciodată nu m-am gândit la ele într-un chip atât de precis. Am zărit acum, am *văzut* cadrul, detaliile vieţii pe care am dus-o acolo, cu oamenii şi evenimentele ei. Toate astea au dispărut definitiv. Ideea *trecutului* e absolut insuportabilă. *Ceea ce a fost* – nu, e peste puterile mele.

A trăi înseamnă să te zbaţi în funcţie de viitorul apropiat. Când evoc o perioadă oarecare din viaţa mea, ştiu bine că nu trăiam atunci decât prin prisma aşteptării. Chiar şi acum, când n-ar mai trebui să privesc atât de mult înainte, drept în faţa mea, continui totuşi să *aştept*, mizez pe-un simulacru oarecare de viitor.

Omul trăieşte în aşa măsură în aşteptare, încât a închipuit ideea nemuririi tocmai din nevoia de aşteptare *pe durata veşniciei.*

Am vorbit oare aici despre intoxicarea mea cu tutun? îi spuneam acum două luni unui chirurg australian, venit să cineze la noi, că am fost un fumător atât de înrăit că nu era chip să iau cea mai neînsemnată hotărâre fără să aprind o ţigară, şi că în cele din urmă am socotit că dependenţa asta totală, subjugarea asta sânt intolerabile. Când m-am lăsat de fumat, a fost o adevărată izbăvire.

Chirurgul, vizibil interesat de ceea ce spuneam, mi-a povestit că ajunsese în aceeaşi situaţie ca şi mine şi că odată, în mijlocul unei operaţii foarte grave, s-a oprit brusc, neputându-se hotărî ce cale să apuce. A părăsit deci sala şi s-a dus să fumeze o ţigară afară. *Apoi,* fără dificultate, *a ştiut* ce trebuie făcut, a luat o hotărâre care s-a dovedit bună de vreme ce operaţia, în pofida tuturor temerilor sale, avea să reuşească.

De când nu mai fumez, mă simt mai puţin capabil să înfrunt problemele vieţii practice (fără să mai pun la socoteală scăderea randamentului intelectual care a urmat de aici!), dar, în sfârşit, nu mai am senzaţia că sânt sclavul unei otrăvi, al unui stăpân necruţător.

Să scrii cărţi, să scrii cărţi. Epicur a scris trei sute şi n-a rămas nici una.

Dacă o pagină, dacă un „gând“ de-al meu ar putea să-mi supravieţuiască, ar fi de-ajuns. De altminteri, nu are nici un fel de importanţă. Nu respectul posterităţii şi nici, bineînţeles, pe cel al prezentului trebuie să-l căutăm, ci respectul de noi înşine, acesta este important: *să fii împăcat cu tine însuţi,* asta e totul. Şi dacă sânt nesigur întotdeauna şi pretutindeni e tocmai fiindcă n-am ajuns la această împăcare.

Important nu este ceea ce gândesc alţii despre noi, ci ceea ce gândim noi despre noi înşine în străfundul fiinţei noastre. Dacă ne-am preţui sincer, cu adevărat, toţi muritorii ne-ar putea scuipa, noi nici măcar nu ne-am da seama. Dificultatea este de a fi într-adevăr încredinţat că impresia bună pe care o avem despre noi înşine corespunde cu aceea pe care Dumnezeu însuşi şi-a făcut-o despre noi.

Sânt sătul de toate stindardele.

A crea o operă înseamnă să te gândeşti la acea operă şi la nimic altceva. Or, eu nu reuşesc să mă gândesc la ceea ce *ar trebui* să fac; nu-mi place să fac decât ceea ce nu trebuie să fac, îmi place să-mi trădez cauza, să mă aşez de-a curmezişul datoriei mele.

Doamne, fă să nu fiu cel din urmă – sau, dacă nu, să fiu cu adevărat ultimul!

Să te poţi răzbuna ca Dante!

Lucrul asupra căruia nu mi-am schimbat deloc opinia: îndoiala mea privind utilitatea filosofiei în clipele importante ale vieţii.

Filosofia mă va fi ajutat să-mi *teoretizez* indispoziţiile, să le transpun în formule, să le găsesc echivalentul, abstract, convenţional, oarecare, să le golesc, să le sărăcesc, să le fac suportabile.

Mă macin de atâta vreme că-i de mirare că mai am ce măcina.

15 iulie. Cred că astăzi Sorana a primit scrisoarea inumană, prostesc de crudă, pe care i-am scris-o şi pe care n-o merita. Ce să fac? Nu mai pot reveni asupra ei. Dar n-aveam dreptul s-o formulez în asemenea termeni.

Mai bine aş fi tăcut, trecând drept laş, decât să-mi dau aere de superioritate de care mi-e ruşine şi chiar groază.

Dar dacă vreau să-mi apăr singurătatea, trebuie s-o fac în primul rând împotriva prietenilor, ei sânt cei care mi-o încalcă, cei care mi se vâră în suflet. Oamenii care ne sânt indiferenţi ne protejează. Duşmanii ne oţelesc.

Numai prietenii ne vlăguiesc, căci cu ei totul e o dramă permanentă, o atmosferă de jigniri subtile – nefastă la culme pentru echilibrul nostru şi pentru sănătatea noastră „morală“.

Fără îndoială că, dacă mi-am „lichidat“ toţi prietenii, am făcut-o dintr-o precauţie instinctivă. Mă apăr cum pot de toţi cei cărora aş avea să le dau socoteală. Căci prietenii sânt cenzori teribili, de care trebuie să ne temem şi să-i evităm dacă nu vrem să intrăm în nebănuite complicaţii.

16 iulie. „Nu te lăsa cuprins de melancolie, căci ea împiedică orice bine“. (Tauler, *Predică pentru buna folosire a zilei)*

Ar trebui să rostesc zilnic, la sculare, acest îndemn.

Aş da orice să ştiu dacă îmi caut liniştea cu adevărat.

O zi fără întâlniri, fără palavre, fără repetarea până la saţietate a aceloraşi vorbe, fără eternele comentarii asupra „evenimentelor“, fără clămpăneala pro sau antirevoluţionară.

George Bălan îmi povesteşte că, luând de la Solesmes regulamentul sfântului Benedict, îl deschide la întâmplare şi primul lucru pe care îl citeşte este că, dacă dintr-un motiv sau altul lipseşte din mănăstire, la întoarcere călugărul nu trebuie să povestească ce a văzut sau ce a făcut în lume. Fără îndoială ca să nu dea *idei* confraţilor.

Bălan a fost să-l vadă, la recomandarea mea, pe Gabriel Marcel, ca să-i vorbească despre criza religioasă prin care trece. Acesta, foarte tulburat, s-a sculat în toiul discuţiei ca să-i întindă mâna în semn de comuniune. Bălan, ca urmare fie a influenţei româneşti, fie a celei ruseşti, i-a sărutat mâna… Gestul acesta, inuzitat şi chiar de neînchipuit în Franţa, l-a mişcat cu siguranţă adânc pe G. M.

Momentul cel mai critic pentru un profet este acela în care sfârșește prin a se pătrunde de ceea ce rostește…

Dualitatea firii şi a gusturilor mele: am luat de curând de la bibliotecă *Predicile* lui Tauler şi o carte despre Nero.

Între Renunţare şi Cruzime.

Sorana a răspuns la scrisoarea mea. Răspunsul ei e cum nu se poate mai *nobil.* A înţeles că sânt nefericit, văzând şi simţind ce era fals în insolenţa mea, în refuzul de a o vedea.

P. S. Tocmai acum însă *aş putea* s-o văd.

Nu vreau să-mi revăd vechii prieteni. Ideea acestei confruntări mă scoate din sărite. Nu vreau să văd în ce hal au decăzut, şi nici ca ei să vadă halul în care am decăzut eu. Urmează apoi teama mea de orice abuz emoţional, ca şi de demonstraţiile de efuziune cu care sânt obişnuiţi compatrioţii mei. Mi-a pierit cheful de trecutul meu, îl voi uita, nu mă inspiră în nici un fel, nu reuşesc să extrag nimic din el. Vechii mei prieteni, retrageţi-vă în umbră! Sânt un bătrân nebun, fug de *martorii* mei.

La douăzeci de ani avem despre sinucidere o idee cețoasă şi lirică. Apoi, ea devine din ce în ce mai clară şi mai seacă: dobândește încet-încet contururi de truism, şi nu ne trece prin cap că ne-a putut părea *stranie* cândva.

O existenţă se schimbă din clipa când sinuciderea i se pare *normală.*

Cititorul înfrigurat e întotdeauna un rău judecător. Dar autorul înfrigurat nu este neapărat rău scriitor.

Nu înţelepciunea, ci Timpul este leac în toate cele.

(Banalitatea asta mi-a venit în minte în legătură cu cearta dintre mine şi Jackson, când cu prefaţa mea despre Valéry. Furia mea s-a domolit numai din pricina uzurii, a uitării, iar nu a reflecţiilor pe care le-am putut aduce în sprijinul calmării mele.)

Câte nopţi n-am trăit în care toate motivele mele de a persevera au fost puse la îndoială şi în care ziua de mâine mi se părea nu doar cu neputinţă, ci şi cu neputinţă de închipuit.

Punctul de cotitură pentru un profet este acela în care sfârşeşte prin a se pătrunde de ceea ce rostește, în care este copleşit de prorocirile lui. Din această clipă, nemaifiind liber, ci un sclav, un automat şi un disperat, îşi va petrece timpul regretând vremea în care prevestea catastrofe fără să prea creadă în ele, epoca în care ameninţările lui erau exerciţii iar temerile, ironii.

Rolul lui Ieremia sau al lui Isaia, câtă vreme sânt sinceri, nu e un rol comod. Iată de ce majoritatea profeţilor *preferă* să fie impostori.

19 iulie. Adineauri, la poştă m-am înfuriat, fiindcă n-au vrut să-mi elibereze o scrisoare adresată unui domn Cibran.

În fiecare zi, iar şi iar, nenorocirea de a nu-mi stăpâni nervii, de a fi în fond depăşit de mine însumi.

Cu siguranţă că istoria nu se repetă în amănunt, dar păstrează câteva caracteristici permanente care fac ca orice eveniment, cât de neprevăzut ar fi, să nu fie neprevăzut decât în aparenţă. Fondul este acelaşi, şi cum râcâi puţin dai de stigmatele maimuţei pornite pe o cale greşită.

Uşurarea ce urmează oricărui gând amar: e ca şi cum am fi scăpat de o mare cantitate de venin. Deodată te simţi mai blând şi mai uşor, simţi cum îţi cresc aripi…

De îndată ce vine vorba de „iertare“, de „gesturi generoase“, de sentimente mari, de „împăcare“, cădem în fals, în teatral şi nu mai ştim ce e cu noi. *Falsul* acesta nu există însă niciodată în ocaziile mai frecvente ce-i drept, când se întâmplă să fim meschini. Fiindcă meschini sântem în chip firesc, fără nici un efort.

Privesc revederea cu această S.Ţ. – care spune că are şaptezeci de ani – ca pe o adevărată teroare. Nu, nu trebuie să vină. A fost o reacţie *sănătoasă* din partea mea faptul că am refuzat să-mi revăd mama. După o anumită vârstă, n-ar trebui să ne mai arătăm celor pe care i-am cunoscut

îndeaproape, de teamă să nu stricăm imaginea pe care au păstrat-o despre noi.

Aseară, între ora 8 şi 8 1/2, în grădina de la Palais Royal, tăcere ca de mănăstire, în mijlocul Parisului.

21 iulie. Şase ore de umblat, sub un soare torid, în Vexin – Chiar, Vigny…

Pe un drum pustiu, am reflectat în după-amiaza asta la faptul atât de banal şi totuşi atât de înspăimântător al trecutului, al oricărui trecut ca atare: *unde* sânt anii pe care i-am trăit? Când mă gândesc că această clipă în care mă zbucium va ajunge *într-o clipă* în imensul cimitir temporal pe care-l reprezintă fiecare existenţă, îmi pierd şi ultimele rămăşiţe ale dorinţei de a dăinui.

22 iulie. Nimic nu este mai îndreptăţit ca mila de sine însuşi.

De ce sânt un ratat? Fiindcă am aspirat la fericire, la o fericire supraomenească, şi fiindcă, neputând s-ajung la ea, m-am înfundat în contrariul ei, într-o tristeţe subumană, animală, mai rău chiar, într-o tristeţe de insectă. Am dorit fericirea gustată în apropierea zeilor, şi n-am obţinut decât această apatie de termită.

Nu ştiu ce a putut să mă oprească pe această cale a fericirii. Fără îndoială, nu eram făcut pentru ea. Ca întotdeauna în cazul meu, *predestinarea* explică totul.

Mă socoteam chemat să devin un mistic (de parcă mistic se poate *deveni*! mistic *eşti)* – dar trebuie să spun că firea mea era a unui sceptic, sau mai degrabă a unui *eretic* al scepticismului.

În fond, scepticismul e antipodul fericirii. M-am cufundat în îndoială fiindcă ţinteam prea sus. Scepticul e un mistic ratat. Naufragiază în îndoială fiindcă s-a încrezut prea tare în fervorile sale, iar când acestea l-au părăsit, nu i-a mai rămas decât să se agaţe de o doctrină care le denunţă, le contestă valoarea şi le reduce la schimbări de umoare, superficiale şi lipsite de dimensiune metafizică: capricii sau denaturări ale psihicului. Scepticismul este o autopedepsire: căci scepticul nu poate efectiv să-şi ierte că s-a oprit la mijlocul drumului. Şi se răzbună pe tot ce a urmărit, incriminează idealul pe

care nu l-a putut atinge, îl înjoseşte şi-l batjocoreşte, loveşte în sine prin intermediul celui mai vechi, celui mai drag vis al său.

23 iulie. Noapte cumplită, furnicături dureroase în picioare şi toţi nervii întinşi, torturaţi.

Trupul acesta asediat de durere.

De ce mă gândesc atât la sinucidere? Fiindcă de cum cobor *mai jos* de trecutul meu sau îmi reprezint ziua de după moartea mea, nu reuşesc să aflu un sens neînsemnatului accident survenit între aceste două durate.

Nu este bine ca omul să stăruie asupra timpului care-i precedă naşterea, nici asupra celui care urmează morţii sale. Reflecţia asta e funestă infimului interval care se interpune între cele două.

Luther mort de Lucas Formagel. Mască terifiantă, plebee, agresivă, de un sublim porcin.

E semn de mare slăbiciune să fii răscolit de ceea ce ai scris tu însuţi. Păcatul complezenţei este cel mai jalnic şi cel mai des întâlnit.

Este plăcut şi chiar mângâietor să vorbeşti despre „lumea aceasta“ când n-ai nici o speranţă într-o altă lume. Savurezi astfel latura amară a credinţei.

A ne educa să nu lăsăm urme reprezintă o luptă de fiecare clipă pe care o purtăm contra noastră – cu unicul scop de a ne dovedi că am putea deveni înţelepţi, ba chiar că aproape sântem.

O mare problemă: cum să rămâi în umbră fără a suferi din pricina asta?

M-am răzvrătit împotriva ambiţiilor mele, le-am sugrumat, în loc să le utilizez, să extrag din ele un surplus de vigoare aidoma tuturor celor care au făcut să se vorbească despre ei, care i-au depăşit pe ceilalţi *în renunţare.*

Cu resturi de pasiune ajungi doar la resturi de gând.

25 iulie

A putea să te sinucizi şi a nu o face înseamnă să fii un autocrat care nu face uz de autoritatea sa.

Angoasă viscerală, de neînvins, copleşitoare: orice, o ştire sau o aducere-aminte, capătă proporţii neobişnuite, ca şi cum ar fi vorba de catastrofe nemaipomenite. Fleacuri promovate la rang de realităţi cosmice. Totul se preschimbă în angoasă, totul este angoasă. Sânt manevrat de ea ca şi cum aş fi o nimica toată, o insectă. Senzaţie de umilire insuportabilă. Ori de câte ori sânt în prada unor mari sentimente negative (angoasa fiind unul dintre ele), am impresia că sânt nimicul absolut, o ruşine a naturii. Ce putem face împotriva umilinţei de a simţi teamă în mijlocul non-realităţii generale în care trăim?

Lumea asta care nu face nici cât un scuipat e totuşi capabilă să mă cufunde într-o panică ce n-ar avea sens decât pentru un credincios.

Am reuşit să cunosc tot zbuciumul imaginabil în inima unui univers care mi-e totuşi străin.

Toate ereziile creştine mă ispitesc: sânt tot atâtea adevăruri *supărătoare* sau *primejdioase* pe care creştinismul oficial le-a înlăturat sau le-a înăbuşit. Aici, în ele, se află viaţa, ba chiar adevărata viaţă.

Dacă omul îşi impune să creadă în ceva, e numai ca să nu se sinucidă, căci sinuciderea e consecinţa logică a constatării că nimic nu rezistă în faţa unei analize riguroase, a unei reflecţii necruţătoare.

E straniu că stau să vorbesc atâta despre sinucidere, când de fapt iubesc viaţa cum o iubeşte orişicare, ba chiar mai mult ca orişicare.

De multă vreme însă am căpătat convingerea (funestă?) că sânt singurul care a înţeles ceva, şi că toţi ceilalţi sânt sortiţi iluziei. Afară de Buddha şi de Pyrrhon, văd pretutindeni doar naivi, sărmani naivi strălucitori.

Citesc undeva: Nero a fost personificarea cruzimii.

Eroare. A fost personificarea *fricii.* Este cu totul altceva.

Întotdeauna am trăit cu conştiinţa imposibilităţii de a trăi. Şi ceea ce m-a făcut să suport viaţa a fost curiozitatea de a vedea cum o să trec de la o clipă la alta, de la o zi la alta, de la un an la altul – cu această conştiinţă.

Intrigat de o problemă insolubilă, izvorâtă din străfundul fiinţei mele.

27 iulie. Adineauri, l-am întâlnit pe P.C. care, la salutul meu, a răspuns printr-o abia perceptibilă înclinare a capului. Cu aerul lui onctuos, ai fi zis că-i un episcop distant, condescendent, care schița o binecuvântare ca să ascundă o grimasă.

Ca să nu-i port pică, trebuie să mă gândesc la nefericirile lui (la nefericirile care l-au făcut atât de nemilos, de exigent, de crud față de prietenii lui și de toată lumea). De-ar veni odată omul fericit, ca să-l putem detesta fără atâtea mofturi.

Dac-am putea deveni *de neumilit,* am rezolva problema cea mai importantă – am *fi* superiori zeilor.

Dacă aș găsi o definiție exhaustivă a anxietății, n-aș mai scrie, cred, nici un cuvânt în plus și mi-aș considera cariera încheiată într-un mod triumfal.

Când vreau să scriu ceva în timp ce aștept o vizită, mă simt stingherit ca și când aș avea o mitralieră îndreptată asupra mea.

Tendința credinciosului de a socoti frivol pe oricine nu are convingeri religioase.

De notat că necredinciosul nu-l socotește superficial pe credincios fiindcă e credincios. Diferența asta de optică spune multe. Cine are dreptate? Nu se știe. Fapt este că tot ce-i religios într-un fel sau în altul participă la o anumită profunzime, de n-ar fi decât la acea profunzime a obnubilării fără de care nu există credință. A-ți pierde iluziile nu înseamnă să fii profund. A ți le păstra însă în număr mare, a *dobândi* multe mai cu seamă, asta da, are oarece legătură cu ceea ce se numește profunzime.

28 iulie

Duminică. Pe un câmp de lângă Auvers-Saint-Georges (nu departe de Chamarande), m-am lungit și m-am simțit deodată solidar cu pământul, una cu el. Atingeam *lutul* Genezei, eram ca el, eram el. Moartea nu e decât întoarcerea *la ceea ce sântem.*

Cu o viziune despre viață ca a mea, oricine s-ar fi sinucis. Nu mică este prețuirea ce mi-o port când mă gândesc că am putut-o suporta.

29 iulie

E limpede că acela care practic nu se gândeşte niciodată la sinucidere îşi curmă zilele mai lesne decât acela care se gândeşte neîncetat la ea. Motivul e simplu: *actul* însuşi este violent, rapid şi reclamă o hotărâre promptă, nereflectată aproape. Cel a cărui gândire n-a fost nicicând preocupată de sinucidere nu va avea, atunci când va simţi imboldul ei, nici o apărare împotriva acestui impuls subit: va fi fascinat, copleşit, orbit şi în cele din urmă biruit de revelaţia unei rezolvări definitive, pe care n-o luase în considerare înainte; – pe când celălalt va putea întotdeauna să întârzie un gest pe care l-a rumegat de nenumărate ori în mintea sa, care nu are nici o noutate pentru el, un gest pe care-l cunoaşte în profunzime şi pe care se va hotărî impasibil să-l făptuiască, dacă se va hotărî vreodată.

A gândi înseamnă să temporizezi, înseamnă să nu acţionezi, înseamnă…

Citit o viaţă a sfântului Ieronim. Mortificările sale în deşertul Chalcis, amintirile sale de la Roma, scrisoarea de la Bethleem după prădarea Romei de către Alaric. — Secolele al IV-lea şi al V-lea – neîntrecute în oroare – şi în fascinaţie.

După 410, femeile romane, violate sau nu de către goţi, au fugit din Roma, şi puteau fi găsite pe plajele Egiptului sau ale Asiei Mici, unde erau vândute ca sclave.

Scrisoarea sfântului Ieronim, n-o să uit niciodată impresia pe care mi-a făcut-o atunci când am citit-o prima oară acum mulţi ani. Mi s-a părut întotdeauna de o actualitate de netăgăduit.

Papa a condamnat de curând mijloacele contraceptive, „pilula“. Sânt indignat. E o măsură criminală. Celibatarul ăsta imbecil îndrăzneşte să se amestece în viaţa intimă a familiilor şi să sorteascăă deznădejdii sau infamiei atâtea fete tinere care au „păcătuit“… Tineretul Romei, în loc să protesteze fără noimă, ar face mai bine să ia Vaticanul cu asalt.

Am dat până adineauri un interviu pentru *Time Magazine:* vreme de două ceasuri am vorbit despre mine, vreau să spun că am răspuns la întrebările ce mi s-au pus asupra tuturor subiectelor imaginabile.

În Franţa nu m-aş fi pretat la o asemenea operaţiune; cum însă, în cazul de faţă, e vorba de alt continent…

I-am spus ziaristului că pentru mine viaţa este „an intriguing Nothingness“ [111] Voiam să spun că ceea ce face ca viaţa să mi se pară interesantă este tocmai faptul că e imposibilă şi de netrăit. Trebuia să-i fi spus că sânt „a religious-minded nihilist“ (un nihilist cu spirit religios).

(Îmi amintesc că am cumpărat de la Gibert[112] înainte de război *Lacrimi şi sfinţi*, care aparţinuse unui soi de mare gogoman ajuns la Paris nu se ştie de ce, ba da, ca să facă studii de drept: după trei luni, cheltuindu-şi banii ce-i fuseseră trimişi pentru tot anul, s-a întors în România. Ei bine, individul ăsta făcuse pe marginea paginilor o serie de însemnări, furioase în parte, dintre care cea mai nimerită, acum când mă gândesc, mi se pare aceasta: „Se remarcă la imbecilul ăsta o tendinţă persistentă de a se zugrăvi“.

Avea dreptate gogomanul.)

Plătim pentru fiecare act comis, bun sau rău: el se întoarce negreşit contra noastră. Izbăvirea rezidă deci în nonacţiune. Fericirea de a te abţine.

E cu putinţă să fi consimţit să dau un interviu pentru o revistă cu un tiraj de milioane de exemplare? Mi-e ruşine, dar nu e primul lucru ruşinos din viaţa mea. Poate că n-aş fi acceptat, dar am o oarecare poftă de a *exista* în altă parte, de vreme ce în Franţa nu am nici măcar statutul de fantomă.

Îi explicam adineauri ziaristului american oarecum stupefiat că sânt produsul insomniei, că nu nenorocirile m-au făcut să văd lucrurile aşa cum le văd, ci doar *veghile* mele, acele nopţi în care, la douăzeci de ani, stăteam cu fruntea lipită de geam privind în întuneric.

L-am întâlnit pe C. pe care-l credeam interesant, dar care mi-a făcut impresia unui mic-burghez oarecare străduindu-se să fie sarcastic.

Viaţa e sacră, spuneţi. Foarte bine. Într-o ejaculare sânt circa 800 de milioane de spermatozoizi. Izbândeşte doar unul singur. Ce s-a întâmplat cu ceilalţi? Nu erau şi ei sacri?

… Obiecţiile mele sânt la fel de neghioabe ca şi afirmaţiile pe care vor să le distrugă.

Adineauri, pe la ora 11 noaptea, se turna o scenă în piaţa Saint-Sulpice. Se repetă aceleaşi mişcări de multe ori, potrivit ritualului bine cunoscut. Un

C.R.S.[113], evident din provincie, îi spune unuia din tovarăşii săi (căci stătuseră în piaţă ceva vreme): „După asta, n-aş mai da pentru nimic în lume zece franci ca să văd un film“.

Aceleaşi vorbe s-ar putea spune despre orice lucru căruia i-am văzut dedesubturile (dragoste etc.).

Cu toate astea, ginecologii iubesc, groparii fac copii, cinicii scriu, disperaţii fac proiecte.

În bloc cu mine locuieşte un fost contabil, rănit în război, care se plânge tot timpul de sănătate, se dă de ceasul morţii, îşi exagerează suferinţele. Are şaptezeci şi cinci de ani. Îi spun că lucrurile trebuie privite „filosofic“.

— *Obligatoriu*, a fost răspunsul lui. Despre utilitatea adverbelor…

Cum se leagă şi se complică toate în viaţă! Acceptasem din slăbiciune acel interviu din *Time*. Ziaristul, fără să-mi ceară permisiunea, s-a apucat să dea telefon la toată lumea (Ionesco, Beckett şi Dumnezeu mai ştie cui) ca să le ceară părerea despre mine. Se poate aşa ceva? Oamenii ăştia or să creadă că eu sânt la originea acestui gest. E umilitor şi e stupid – dar aşa-mi trebuie. N-ar fi trebuit să accept. M-aş fi înjosit oare să dau un interviu în *Match*? Este de-a dreptul stupefiant. Din partea mea, este o capitulare şi o renunţare. Am stat deoparte atâta timp ca să ajung aici! Dac-aş putea să împiedic publicarea interviului, aş face-o. Dar e prea târziu. Am comis o trădare faţă de tot ce însemnam în propriii-mi ochi.

(E adevărat că toate astea nu mi s-ar fi întâmplat dacă n-aş fi suferit umilirea aia neînchipuită la Gallimard…)

E un mare curaj acela de a voi să-ţi asumi condiţia de ignorat. Am acest curaj, pentru Franţa, dar nu pentru străinătate. Să fie oare fiindcă părerea străinătăţii mi-e *indiferentă*?

Sânt nevolnic, vreau să spun că nu-s în stare să mă *deranjez* pentru nici un adevăr. Sânt pasiv, tot ce pot e să sufăr – pentru orice lucru, enorm sau derizoriu.

„Întreaga filosofie nu face cât o oră de suferinţă“. — Afirmaţia asta a lui Pascal am făcut-o inconştient din vremea insomniilor mele, de câte ori am citit sau recitit un filosof.

Singuraticul care pactizează cu lumea e mai demn de dispreț decât omul frivol care-și recunoaște frivolitatea și care este deci onest față de sine și de ceilalți.

Cât de adâncă este remarca lui Tacit că ultima dorință pe care o biruie înțeleptul este dorința de glorie (sau mai degrabă: gloria e ultima prejudecată, ultima vanitate de care se leapădă înțeleptul). Puterea de a rămâne *necunoscut* e rară, ba chiar inexistentă – firește, la acela care a dat ochi cu faima.

Trebuie să recunosc: ideea însăși de a mă *lupta* pentru ceva îmi repugnă și mă depășește. Am trecut definitiv de vârsta la care-ți place să te bați, să te pui în valoare, să ieși în evidență. De altminteri, de ani de zile nu fac decât să-mi abandonez vechile poziții, să tăgăduiesc cu înverșunare. Vreau să fiu lăsat în pace!

Și totuși…

Sânt cufundat cu totul în Luther. Iar ce-mi place la el e verva, furia, invectiva, acțiunea. Iată un om care îmi place, dar care totuși, în opoziție cu preferințele mele actuale, voia să schimbe, să răstoarne totul. Îmi aduce aminte de orgoliul dement pe care-l aveam în tinerețe, și de aceea, cred, mă pasionează. De altfel, n-am încetat niciodată să fiu atras de temperamentul său, de grosolănia lui savuroasă, de profetismul său *condimentat* de scatologie.

2 august. Vreme mohorâtă – venită la fix. Vreme pe gustul meu. Prietenii mei, norii (doar am vorbit despre tirani ca despre prietenii mei).

Lipsa soarelui e întotdeauna în avantajul „sufletului“.

(Cum să înlocuiesc „suflet“, cu ce cuvânt? E așa de simplu să-l folosești, dar atât de inactual! Cu toate astea nu s-a găsit nimic mai bun. Poate însă că de-acum înainte folosirea lui ar trebui abolită – pe vecie.)

O trăsătură a caracterului meu. — Trăiesc destul de retras, o existență de timorat, departe de toate și fără nici o pretenție de actualitate. Și totuși, nu există eveniment, conferință internațională, reuniune de nu mai știu ce, care să nu-mi ofere prilejul unor discursuri interioare, unor declarații mute, unor intervenții violente fără gesturi, de parcă aș fi în centrul istoriei actuale și unul dintre protagoniștii ei cei mai importanți.

Și mă gândesc la toți oamenii aceia pe care-i întâlnesc zilnic pe străzi și care vorbesc singuri cu glas tare, care gesticulează, care susțin o dezbatere fără sfârșit, care lansează replici unui interlocutor absent, care se cred la tribuna Camerei sau undeva în toiul unui miting sau în toiul unei revoluții – mă gândesc la toți aceștI oameni și mă întreb dacă nu-s unul dintre ei.

Dacă-mi place atât Luther e fiindcă nu poți citi nimic de el, scrisoare, tratat, declarație, fără să-ți spui: Iată un om în carne și oase.

Și, într-adevăr, nu e niciodată *abstract*, tot ce afirmă e plin de sevă, este *el însuși* peste tot. Este opusul detașării – acest ideal, atât de potrivnic firii mele, de care mă agăț cu înverșunare de atâția ani, zadarnic.

M-am lansat în scepticism cum alții se lansează în desfrânare sau ascеză.

Cvasitotalitatea chinurilor noastre vine din faptul că ne ocupăm de lucruri care nu ne privesc. E aproape sigur că numai cârtița a pus la punct o formulă eficace de a-și duce zilele.

Incredibil! Direcția lui Time Magazine îi cere de la New York corespondentului său la Paris o precizare suplimentară: toate cărțile mele sânt la fel de slim ca Ispita[114].

Miezul nopții. M-am gândit adineauri, în timpul plimbării mele de noapte, că moartea are totuși partea ei bună, și mă gândeam la zbuciumatul de Muselli, cu furia lui nepotolită, și pe care acum nimic nu-l mai tulbură, nu-l mai indignează și nu-l mai irită. A obținut această pace foarte simplu, fără nici un efort, ai spune că a fost sfârșitul unui om ales: ceea ce cu siguranță nu a fost.

Concepția antică potrivit căreia moare tânăr acela pe care-l iubesc zeii este fără îndoială unul din lucrurile cele mai adevărate și mai greu de îndurat care s-au spus vreodată. E aici o judecată asupra vieții de pe urma căreia aceasta nu-și poate reveni.

Am remarcat că reușesc în viață oamenii care au aerul absent, încurcă-lume, generoși și calzi, dar care în fond sânt numai calcul, viclenie, intrigă. Mă gândesc la cutare și cutare…

Numesc *naiv* un spirit care nu știe ce este o negație, care n-a *dus până la capăt* nici una.

Un profet al îndoielii mai degrabă decât un om care se îndoiește cu adevărat.

Reflecţia asupra vieţii nu este neapărat fără sfârşit. Ea comportă o limită, de vreme ce, atunci când cugeţi mereu la acest subiect, e cu neputinţă să nu te izbeşti mai devreme sau mai târziu de sinucidere, care opreşte înaintarea gândirii, care se ridică precum un zid înaintea reflecţiei. Astfel, atunci când ne pierdem în vagul vieții, sinuciderea se prezintă ca o piatră de hotar, un punct de reper, o *certitudine,* o realitate pozitivă; – gândirea are în sfârșit la ce să rumege, nu mai divaghează.

În ameţeala ce pune stăpânire pe gândire de îndată ce se apleacă asupra vieții, adică asupra vagului însuși, sinuciderea apare ca un parapet.

Îmi este întotdeauna teamă de un scandal, de calomnia împotriva căreia nu te poți apăra.

Dar îmi spun: dac-aș fi mort, ce mi-ar păsa că se spun despre mine cutare sau cutare orori? Pentru omul cel mai defăimat de pe pământ, Moartea e nu doar o eliberare, ci și o achitare. Nu mai ești *vinovat,* nu mai ești un *monstru* îndată ce te afli în pământ. Moartea este cu adevărat imorală. Iar sinuciderea e și mai și. Îți vine să comiți toate crimele cu putință și să-ți spui: Ce contează, un singur glonț mă va elibera de remușcare și voi cunoaște o liniște deplină aidoma celei de care se bucură inocenții.

6 august. Anxietatea în sine este simptom de „nebunie“ și deopotrivă reacţie cum nu se poate mai normală *având în vedere* calitatea îndoielnică a fiinţei ca fiinţă.

Plimbare la țară. Torfou, Saint-Sulpice-de-Favieres. Singura plăcere în toate aceste sate o reprezintă pentru mine bisericile. De altminteri, bisericile îmi plac cel mai mult în Franța, mai mult chiar decât peisajul.

Scepticismul este drogul meu. Mă întăreşte – şi mă anihilează.

1 sept. 1968

Zece zile minunate la familia Nemo, la Cretiniere, apoi două săptămâni de vis la Dieppe, în apartamentul lui Albert.

De câteva zile se vorbeşte despre invadarea României[115]. M-am săturat de toate aceste tragedii pe care le-am prevăzut de atâta vreme.

Este lipsit de noimă, ba e chiar ridicol, să vrei să joci un rol pe faţa unei asemenea planete.

Infernul adevărat? Ar fi neputinţa totală de a uita.

Soarta celui care s-a revoltat prea mult este să nu mai aibă energie pentru a fi dezamăgit.

Pascal despre Montaigne: „Inspiră o nepăsare faţă de izbăvire“.

3 septembrie

Vorbit vreme de şase ore în engleză. Tâmpenii la nesfârşit.

„Ori de câte ori mă gândesc la răstignirea lui Cristos, comit păcatul invidiei“. (Simone Weil)

Sânt uimit de orgoliul acestei femei insuportabile care a frizat sfinţenia.

Voinţa ei de martiraj, sublima ei nerușinare. Dar ce e un martir? Un amestec de sfânt şi de provocator.

„Dumnezeu nu are deci puterea să răsplătească decât strădaniile lipsite de răsplată pe pământ, strădaniile făptuite în gol…“ (Simone Weil)

„Iubirea de Dumnezeu e curată atunci când bucuria şi suferinţa inspiră o *egală* recunoştinţă“. (Simone Weil)

Nu cunosc această iubire, căci nu pot spune că trăirile mele mă fac să *exult*, că mă aduc în acea stare de euforie viguroasă pe care o trăieşte adevăratul credincios în faţa oricărui neajuns şi chiar în faţa loviturilor sorţii. Am înţeles că nu am „vocaţie“ spirituală când am văzut în ce măsură

totul, suferinţele ca şi bucuriile, se transformă la mine în acreală, în sensul ăsta, *Silogismele* – cartea care mă trădează cel mai tare – mă condamnă.

O americancă mă întreabă dacă am încredere în eficacitatea dopurilor Quies. Îi răspund că nu. Vrea apoi să-i recomand un mijloc de apărare împotriva zgomotului. — Nu-i decât unul, i-am răspuns. — Care? — Sinuciderea.

Americanca n-a insistat.

4 sept. – Toată dimineaţa, o violenţă interioară pe care nici după-amiază nu reuşesc s-o stăpânesc. Nevoie de a ataca aproape de nestăpânit. Agresivitatea e pesemne o trăsătură esenţială, era să spun trăsătura dominantă, a firii mele. De cine să mă iau? Alegerea mea se opreşte asupra unuia şi altuia. De cum mă aplec însă un pic asupra „subiectului“, constat că nu merită osteneala.

N-ar trebui să-l atacăm decât pe Dumnezeu. Doar el merită osteneala.

Dna de Laffayette: „Ajunge faptul de a exista“.

Claudel a declarat odată: „Sânt de partea lui Jupiter împotriva tuturor Prometeilor“.

Orice „creator“ e pe trei sferturi un distrugător. Creăm întotdeauna *împotriva* cuiva sau a ceva. Orice creator este *rău.*

Insula din Polinezia unde, pentru cea mai mică ofensă suferită, indigenii se aruncau de pe un pisc în mare.

Nu sânt credincios, nici măcar religios, e lucru cert, însă nu pot să-i plâng pe cei ce nu-l au decât pe Dumnezeu.

Strigătul nearticulat din adâncul fiecărei fiinţe, singurătatea ce se întinde dincolo de Dumnezeu…

Doamne, fă să mă mântuiesc sau să pier.

Toţi cei care pier sânt mântuiţi.

A pieri este formula tainică a mântuirii.

Prin ce va înlocui omul rugăciunea, după ce s-a rugat milenii în şir? Este o obişnuinţă, aproape un instinct, care reclamă surogate.

6 sept. Adineauri, făcând prostia să trec strada pe roşu, era cât pe ce să fiu strivit de o maşină care mergea cu foarte mare viteză. Cred că am *pălit* pe loc.

Două şi jumătate noaptea. — Am cinat la nişte prieteni în Montmartre. Portăreasa era la post. Am vorbit tot timpul ca un apucat. Portăreasa i-a spus gazdei: „Ce om interesant!“

Auzind asta, i-am spus gazdei: „Vreau să mă-nsor cu ea“.

Portăreasa, care e măritată, mi-a aruncat o privire nostalgică la plecare.

Fără comentarii.

Ca şi credinţa, îndoiala este o *nevoie.* Scepticismul este la fel de neclintit ca religia, şi la fel de durabil. Cine ştie dacă nu e menit să aibă o carieră mai lungă decât ea.

Pentru sceptic, îndoiala reprezintă o certitudine, certitudinea lui. S-ar prăbuşi dacă ar fi silit să renunţe la ea. De aceea nici nu se poate lipsi de ea.

Scepticul ar cădea într-o stare de prostraţie totală dacă ar fi deposedat de motivele de a se îndoi.

Îndoiala are rădăcini tot atât de adânci ca rugăciunea.

În infern, se mai poate încă spera; în paradis însă, nu mai e loc pentru speranţă, nu mai e loc pentru nimic. Iată de ce nimic nu e mai demoralizant ca idealul realizat.

9 septembrie. îmi dau seama că între mine şi femeia care şi-a părăsit bărbatul şi a stat într-o clinică de psihiatrie, distanţa nu e chiar atât de mare, căci angoasa care o frământă se află şi în mine, mai puţin *aparentă* desigur, dar la fel de reală ca în cazul ei, şi că în fond doar întâmplarea face că mă pot stăpâni. E adevărat că am avut norocul să-mi pot *comenta* stările şi să le stăpânesc, fie şi doar în clipele în care mi le explicam mie însumi.

Experienţa fundamentală pe care am avut-o pe acest pământ e experienţa Vidului – a vidului de fiecare zi, a vidului eternităţii.

Cu toate astea, din pricina ei am întrevăzut stări care l-ar face să pălească de invidie pe misticul cel mai pur sau mai înverşunat.

Când mă gândesc la ce am vrut să fac, mi se pare că am încercat să găsesc o formulă de viaţă, un mod de a mă obişnui cu existenţa, şi că strădaniile mele n-au reuşit şi nici n-au eşuat. Adevărul este că mi-a fost cu neputinţă să mă opresc la una din formulele care m-au ispitit. Am trecut prin mai multe etape sau mai degrabă m-am zbătut pe mai multe planuri, fără să găsesc un moment sau un loc privilegiat. Nu, n-am găsit o formulă de viaţă cu care să mă pot mândri. Acest eşec este caracteristica şi aproape gloria mea.

Mai zilele trecute, l-am zărit pe o alee laterală din grădina Luxembourg pe Beckett, care citea un ziar cam cum ar face-o unul din personajele sale. Stătea pe un scaun, având aerul absorbit şi absent, aşa cum e de obicei. Avea şi aerul că-i cam bolnav. N-am îndrăznit să-l abordez. Ce să-i spun? Ţin mult la el, dar e mai bine să nu ne vorbim. E atât de *discret*! Or, conversaţia cere un minimum de dezinvoltură şi de cabotinaj. Este un joc – de care Sam e incapabil. Totul la el trădează omul monologului mut.

12 septembrie. Mă vizitează A.A., pe care nu l-am mai văzut de treizeci şi cinci de ani. Era subţire, delicat, aproape imaterial şi plin de artificii şi de ticuri – pe care le-a păstrat şi agravat în toţi aceşti ani. Am avut un adevărat şoc văzându-l transformat în domnul ăsta gras, burtos, greoi, dar totuşi iute şi cu aceeaşi voinţă de a face glume cu orice preţ. Lăudăroşenia, înfumurarea lui sânt dezarmante. Citează din el însuşi fără încetare, îmi aduce un interviu pe care l-a dat nu mai ştiu când şi pe care-l ţine în portofel, îşi etalează cunoştinţele şi face nenumărate mutre care te fac să râzi şi i»»»

care până la urmă te scot din sărite. Dar, lucru important, e sincer şi chiar mişcat când evocăm prieteni comuni, vii şi morţi, şi vorbeşte despre ei cu bun-simţ, în ciuda ridicolului său egocentrism. Nu mi-a dat nici o clipă senzaţia c-ar fi un prefăcut. Este chiar afectuos. Pentru un personaj ca el, este un lucru extraordinar şi greu de crezut. Ceea ce te împiedică să-l iei totuşi în serios e vocea lui stridentă. Parcă ar fi o bătrână vorbind la un miting.

Îi spuneam adineauri la telefon lui D. că ar trebui să ne sinucidem la treizeci şi cinci de ani, că n-ar trebui să depăşim această vârstă având în vedere cât de jalnică e starea noastră fizică *apoi.* N-ar trebui să acceptăm *principiul* îmbătrânirii, ar trebui să refuzăm chiar şi ideea de rid.

Argintescu[116] a folosit o expresie foarte nimerită: „banalităţi superioare“, „platitudini superioare“.

Trist lucru este un om de spirit aflat mereu *pe punctul* de a fi strălucitor, în pragul butadei – dar niciodată al geniului.

A explica ceva prin Dumnezeu înseamnă să accepţi o soluţie facilă. Dumnezeu nu explică nimic, asta şi este forţa lui. De altminteri, nu recurgem la el decât atunci când nu îndrăznim să înfruntăm o realitate şi apucăm o cale ocolită. *El* este acest ocol.

N. Argintescu-Amza (1904-1973), critic de artă, eseist şi traducător, coleg de studii cu Cioran la Berlin în 1933. (N.t.)

Sânt de partea catarilor şi a oricărei erezii prigonite de Biserică. Dar dacă una din aceste secte ar fi biruit, ar fi fost tot atât de intolerantă pe cât a fost creştinismul oficial. Catarii, la care îmi plac atât de mult anumite puncte doctrinare, i-ar fi depăşit, în caz de victorie, pe inchizitori.

Dacă vrem să rămânem în limitele adevărului, pentru orice victimă trebuie să avem o milă lipsită de iluzii.

13 sept. — La trezire, mi-am adus aminte de profeţia lui Alexandr Blok: „Cu ochii lui mijiţi, mongolul priveşte la Europa aflată în agonie“.

L-am întâlnit de curând pe C.V. Gheorghiu[117], *preot.* Mereu alunecos. Nu ştiu ce să cred despre omul acesta. E un abis. Îmi povesteşte şederea lui în Turcia, pe lângă patriarhul Athenagoras, călătoria în Grecia, apoi conflictele cu românii de la Paris sau din România. Oficiază acum într-o biserică rusească ce ţine de patriarhul Moscovei şi tună şi fulgeră întruna împotriva „bolşevicilor“. A lucrat cu ambasada noastră de aici şi în acelaşi timp scrie împotriva regimului comunist. E un amestec de nebun, de şarlatan, de reptilă şi de Smerdiakov. Aceeaşi indispoziţie ca acum zece ani,

la ultima noastră întâlnire. Chiar nu știu ce să cred despre acest om. Simțul meu psihologic e prins pe picior greșit. Sânt într-un sens prea „occidentalizat“ ca să-l pot înțelege. Întruchipează un fenomen tipic balcanic. E un amestec de român, de rus, de țigan și de grec. Ce-am spus despre el când l-am văzut întâia oară rămâne exact: „Omul ăsta are prea multe cusururi ca să nu aibă talent“. Extrem de smerit, dar în fond agresiv și pus pe combinații cum nu e îngăduit să fii. Când ne-am întâlnit m-a îmbrățișat. Doamne!!! Faptul că un asemenea om a devenit preot e o dovadă cum nu se poate mai bună că Biserica e pierdută. Și cruciulița aia (sau decorația?) pe care o purta la butonieră!

Ceea ce mă surprinde este că nu-mi inspiră dezgustul pe care în mod normal ar trebui să-l trezească în mine. De ce? Fiindcă este, cum am spus, un pic, ba chiar mai mult *nebun* și că din pricina asta există în el ceva *real*. Și, într-adevăr, nici vorbă ca totul să fie minciună în el.

Vorbeam ieri cu Paleologu despre situația din România. Și ne spuneam că e păcat că nu reușim să ne detașăm, să fim indiferenți. Într-adevăr, e greu să reușești, și asta fiindcă e o țară nerealizată și maltratată de Istorie. Un francez sau un englez își poate spune că țara lui și-a trăit traiul, desigur, dar ea a realizat misiunea pentru care a venit pe lume, și-a făcut datoria. Ce mai contează atunci viitorul? Pe când o țară care nu s-a putut realiza, care n-a depășit stadiul de făgăduință, de ea este greu să te detașezi, tocmai pentru că n-a trăit, pentru că a fost înăbușită în germen.

Puncte metafizice de Leibniz. Expresia asta mi se pare de cel mai mare interes.

Ori de câte ori am început să mă îndoiesc de previziunile mele sinistre, istoria a venit să le confirme și să-mi redea astfel încrederea.

Catastrofa se întâmplă întotdeauna, desigur, dar nu la data pe care am prevăzut-o. În medie m-am înșelat cu zece ani în profețiile mele.

Orice profeție, chiar și cea mai sinistră, se împlinește, cu condiția să avem răbdare să așteptăm un secol.

Schilem, care a venit să mă vadă acum un an, a murit de un cancer. Tot timpul cât a stat la mine (circa trei ore) avea aerul că se scuză că-i evreu. Era cât pe ce să-i spun: „Complexele tale sânt ridicole. Să fii evreu

înseamnă ceva, să fii român nu înseamnă nimic. Aveţi avantajul de a fi copleşiţi

de un destin prodigios, de ce vă ruşinaţi de el? Românii ar trebui să sufere de complexele voastre, căci ei, într-adevăr, ce-ar putea invoca? Nu ştiu să existe ceva mai stupid decât dispreţul pe care-l arată evreilor. Ar trebui să fie mândri că au un număr atât de mare printre ei“.

15 septembrie. Ascultat o emisiune despre Frederic al II-lea şi Voltaire. Regele îl socotea pe Voltaire mai presus de Sofocle, Eschil, Virgiliu! Îi îndemna pe scriitorii germani să nu-şi folosească propria limbă, în care nu se poate exprima, spunea el, nici un adevăr subtil, nici un sentiment profund. Ceea ce a reprezentat Franţa în secolul al XVIII-lea este aproape lipsit de echivalent în istorie, căci e îndoielnic că Atena a avut, în ochii romanilor ştiutori de carte, prestigiul de care se bucura Parisul în străinătate, în epoca saloanelor.

Toate aceste lucruri sânt cunoscute şi arhicunoscute. Vorbesc cu toate astea despre ele fiindcă îndeamnă cu deosebire la tristeţe, astăzi când Franţa şi Europa occidentală în ansamblul său nu mai sânt nici măcar umbra a ceea ce au fost.

Istoria nu mai este decât o serie de centre de interes şi de putere. Poate c-ar fi mai bine să exprim acest truism astfel: o serie de demisii.

Tot ce-am scris se reduce la un *Mic Inventar al Insolubilului.*

La drept vorbind, am aflat Insolubilul pretutindeni, în orice fapt de viaţă, căci nu există rezolvare pentru nimic. Aprofundaţi orice realitate şi o să vedeţi la ce duce.

De la 18 la 24 septembrie. Saint-Émilion, Dordogne *(Cadouin!),* Lot, *valea râului Célé,* pământul calcaros dinspre Livernon.

Să mergi de-a lungul râurilor şi să spargi nuci ca vagabonzii şi copiii – asta e fericirea.

Toate cusururile te fac rău; căci ce altceva este un cusur decât *conştiinţa unei limitări*? Or, ăsta e un lucru pe care nimeni nu-l poate suporta fără acreală.

Problema nu este să lucrezi, ci *şi fii.* Este ceea ce scriitorii uită fiindcă au interes să uite.

E *normal* cel ce pătrunde taina aversiunilor sale. Avem aici de-a face cu o cunoaştere, cu o acţiune de care doar puţini sânt în stare.

I. mi-a spus într-o zi: „Îl detest pe Sartre fiindcă nu mă citează niciodată“.

Doar un om adevărat este capabil de o asemenea mărturisire.

27 sept. Trei ore de conversaţie cu un ziarist despre Ionesco, căruia vrea să-i facă un portret. Din tot ce i-am spus n-a reţinut decât câteva anecdote: nimic important. Două file cel mult! M-am cheltuit în zadar.

Două ceasuri petrecute cu Nicolae Comşa care, la întoarcerea din România, după douăzeci şi cinci de ani de absenţă (părăsise Parisul în 1943 ca să-şi viziteze tatăl bolnav!), îmi descrie soarta prietenilor noştri comuni. Jale pe toată linia. De zece ani judecătorul Vâlcu creştea găini, iar Ion Tatu, un soi de geniu, vindea îngheţată.

Remuşcarea: o formă superioară de trăncăneală, o pisălogeală sfâşietoare, o *deviere* a regretului.

28 septembrie. Întâlnit pe Pierre Nicol, pe care nu-l mai văzusem de mai mulţi ani, căci stă în Madagascar, şi care îmi citează o vorbă pe care i-aş fi spus-o prin 1952:

„Occidentul e un putregai *care miroase frumos“*.

Într-adevăr, un cadavru parfumat.

Văd cum unul sau altul din prietenii mei sânt mistuiţi de ambiţie, îşi distrug viaţa, îşi otrăvesc existenţa, se spetesc muncind, comit orice josnicie – de ce? Ca să se *vorbească* despre ei.

Anton Golopenţia – omul cel mai delicat pe care l-am cunoscut, prietenul minunat a cărui moarte în puşcărie (acum cincisprezece ani) m-a întors pe dos.

Am petrecut trei ceasuri ieri în compania fiicei sale, inteligentă şi fermecătoare. În clipa când mă despărţeam de ea, a avut un mic zâmbet şi o

scânteie în priviri care, deodată, mi-au redat imaginea fizică a tatălui ei.

Golopenția a fost acela care mi-a vorbit despre *Rembrandt* al lui Georg Simmel și mi-a împrumutat *Zauberberg*b[118].

1 octombrie. Furie, nervozitate. Două seri una după alta de frustrare și plictiseală.

Se anunță că *sufletul* e pe cale de dispariție în Franța – și, pretutindeni.

„Rugăciunea omului trist nu are niciodată forța să se înalțe până la altarul lui Dumnezeu“. *(Păstorul* lui Hermas, carte scrisă către anul 140 al erei noastre.)

Literatura contemporană din Franța se reduce la raporturile limbajului cu el însuși.

A. Bosquet mi-a cerut să scriu un text despre el pentru un număr special al unei reviste belgiene care îi este consacrat. L-am scris, dar fără complezență și fără amabilitate. Mă îndoiesc că se va declara mulțumit de el. Dar toți prietenii care îți cer să le faci elogiul sfârșesc prin a te scoate din sărite.

3 octombrie 1968. Gabriel Marcel mă silește să urmăresc la televizor o piesă, *Tribul* – în care indigeni marocani joacă precum actorii de la Comedia Franceză.

Apoi, Nikita Magaloff interpretând Chopin cu un aer languros. Televiziunea este o rușine, o oroare și e jalnic să vezi un filosof de optzeci de ani interesându-se de asemenea clovnerii.

4 octombrie 1968. Pierre Nicol, care e avocat la Lumea (?) în Madagascar, povestește că pe podișurile înalte, racila este furtul boilor. Un băiat nu se poate însura dacă n-a furat. Isprava asta e socotită o dovadă de virilitate. Înainte, neînțelegerile erau reglementate de Consiliul Bătrânilor; astăzi, le reglementează justiția. Furtul unui bou se pedepsește sever: cinci ani de închisoare! Dar când hoțul se întoarce în sat după executarea pedepsei, este sărbătorit, se taie un bou și are loc un chiolhan general, cu dansuri și orgii.

Nicol a reuşit să scoată din închisoare pe unul din aceşti hoţi, care era totuşi vinovat. Individul în cauză, drapat în „toga“ sa, vine la biroul de avocatură, îşi întinde toga pe pământ, se lungeşte pe ea şi, în semn de recunoştinţă, îi sărută picioarele avocatului său.

Am fost la clinica de psihiatrie din Cartierul universitar să-l văd pe Jean-Yves Goldberg. I-am pus o sumedenie de întrebări. Răspunsurile lui sânt atât de laconice că dialogul nu se poate lega. Are un *faraway look*[119]. Îţi întinde o mână *absentă.* Nu pare să-i fie teamă şi mi-a spus că nu simte că starea lui actuală reprezintă o schimbare în raport cu starea dinainte. Ne-am despărţit în stradă, eu fiind mai descumpănit decât el. După câteva minute, îl zăresc în piaţa Saint-Sulpice pe Henri Massis, umbră funebră, mergând agale, revenit din infern ca să-i sperie pe trecători. Acum patruzeci de ani scria *în apărarea Occidentului*, cane proastă dar vie, care a iscat mare vâlvă. Îşi supravieţuieşte de cel puţin treizeci de ani.

Claudel explică foarte bine de ce Pascal nu a făcut impresie în timpul vieţii. Deoarece, convenindu-se brusc, n-a mai trecut prin toată perioada de tatonări şi de perplexităţi prin care, tocmai, e folositor Pascal pentru aceia care nu şi-au găsit calea încă. În fapt, Pascal este un gânditor pentru necredincioşi. De unde şi „perenitatea“ sa.

Toată noaptea, obsedat de privirea rătăcită, închisă în sine al lui Jean-Yves Goldberg. Un Sfinx: să fie oare schizofrenie? Există un prag al tăcerii pe care dacă-l treci te apropii de condiţia de mort în viaţă; *vorbirea* este un semn al vieţii şi de aceea nebunul care vorbeşte ne este mai aproape decât non-nebunul taciturn, ce nu poate deschide gura.

5 oct. Acest Arg. Amza – ce personaj! Îmi telefonează, mă scoate din sărite, vreau să-l trimit la plimbare – apoi îmi spune: „Nu-ţi poţi imagina ce plăcere îmi face să te aud. E o plăcere enormă, monstruoasă. Aş fi în stare s-o analizez pe patru pagini…“

La auzul acestor vorbe, îi dau întâlnire chiar astăzi după-amiază…

Am sacrificat doi ani pentru compatrioţii mei; acum, s-a terminat. M-au desfiinţat pe jumătate.

7 octombrie. Seară cu H. Michaux.

Înainte de a ne despărți, vorbim despre eventualitatea – îndepărtată – a unui război care ar duce la nimicirea unei mari părți din omenire. Michaux mă întreabă dacă lucrul ăsta mă afectează în vreun fel. Îi răspund că da, dar că-n același timp *aștept* această catastrofă pe care am prevăzut-o de multă vreme.

El îmi spune că-i e indiferentă supraviețuirea Argentinei, dacă această lume trebuie să dispară.

Am terminat de citit studiul Simonei Weil despre *Iliada.* Viziune falsă. Cum poate spune că universul grec începe cu epopeea și se termină cu Evanghelia? Ce au în comun Ahile și ceilalți cu pescarii din Iudeea?

Să vorbești despre *tandrețe* în legătură cu *Iliada*! apoi judecata asta stupefiantă: „Romanii și evreii au crezut că sânt, și unii, și alții, dincolo de mizeria umană obișnuită, cei dintâi în calitate de națiune aleasă de destin să stăpânească lumea, ceilalți prin privilegiul Dumnezeului lor și pe măsura ascultării pe care i-o arată. Romanii îi disprețuiau pe străini, pe dușmani, pe învinși, pe supușii lor, pe sclavii lor; de aceea nu au avut nici epopee, nici tragedie. Ei înlocuiau tragedia cu luptele de gladiatori. Evreii vedeau în nenorocire semnul păcatului și, în consecință, un motiv legitim de dispreț; își priveau dușmanii învinși de parcă ar fi fost urâți chiar de Dumnezeu și osândiți să ispășească fărădelegi – ceea ce îngăduia, ba chiar făcea necesară cruzimea. Așa se face că nici un text din Vechiul Testament nu are un sunet comparabil cu cel al epopeii grecești, sau poate doar anumite părți ale poemului lui Iov. Romanii și evreii au fost admirați, citiți, imitați în faptele și vorbele lor, citați ori de câte ori trebuia justificată o crimă, de-a lungul a douăzeci de veacuri de creștinism“. *(„Iliada* sau poemul forței“, *Izvorul grecesc,* p. 41)

„Evanghelia este o ultimă și fabuloasă expresie a geniului grec, *Iliada* fiind cea dintâi“. (p. 39)

10 octombrie. Jean Paulhan a murit. Mi-a fost prieten și apoi mi-a devenit „dușman“. A făcut greșeala să-mi ceară o prefață la ultimul său volum de *Opere complete.* Am refuzat, comunicându-i prin același emisar că nu puteam scrie despre el în *starea de spirit* în care mă aflam atunci – dar că o voi face altă dată, într-un text *gândit* etc.

Rezultatul: a prins pică pe mine şi la Premiul Criticii şi-a mobilizat toţi prietenii împotriva mea. Gestul acesta meschin din partea lui îmi atenuează „mâhnirea“. A fost cu toate astea cineva.

Voioşia era trăsătura esenţială a lui Paulhan. Şi tocmai asupra ei nu puteam stărui în perioada când mi-a cerut să scriu despre el.

Am frunzărit la întâmplare o carte a lui Karl Rahner despre sfântul Toma. Jargon stupefiant şi greţos. În fond, partea cea mai slabă a lui Heidegger provine din scolastică.

Nu există râs în creştinism.

N-aş putea să ader decât la o religie în care Creatorul şi-ar râde de Creaţiune – un Dumnezeu zeflemitor.

Totul ar fi atât de simplu dacă am accepta un Dumnezeu zeflemitor.

Simone Weil e ridicolă: să găseşti milă în *Iliada* şi cruzime doar în Vechiul Testament.

Cât priveşte cruzimea, tot un drac. Dumnezeul oştirilor nu e nici pe departe mai sălbatic decât Zeus şi şleahta lui!

Gingis Han l-a chemat pe cel mai mare înţelept daoist al vremii sale să-l însoţească în expediţia împotriva Samarkandului, Buharei…

L-a tratat foarte bine pe chinez. Cât despre ce avea să înţeleagă dintr-o înţelepciune atât de subtilă! Totuşi cruzimea e perfect compatibilă cu un anume simţ metafizic…

Să mergi la înmormântarea unui prieten este un indiciu de insensibilitate. N-ar trebui să ne îngăduim să-l vedem în asemenea împrejurări.

Deunăzi, la conferinţa lui Elie Wiesel despre rabi Nachmann, când conferenţiarul a vorbit despre orgoliul rabinului care spunea că dacă oamenii ar şti cât îi datorează s-ar prosterna cu toţii în faţa lui, am auzit în spatele meu o femeie spunându-i tinerei ei vecine, poate fiica ei: „Auzi, dragă!“

Paulhan îmi ceruse să scriu despre el. Voia aşadar să-l *judec*. Am crezut că-i mai bine să-l refuz. S-a supărat. Nu eram făcuţi să ne înţelegem. Era un om *evaziv* – în sensul bun şi în sensul rău. Tot eschivându-se, a sfârşit prin a nu mai fi nimic.

Gingis Han mă trimite cu gândul la Wilhelm Cuceritorul. La amândoi, o cruzime *stranie*, complexă.

13 octombrie. În Antichitate, a poseda o bibliotecă era un privilegiu pe care particularii nu-l aveau. Aristotel pare să fi fost primul care a avut una. Cărţile erau atât de costisitoare că era practic imposibil să strângi mai multe laolaltă, sau doar dacă erai rege, *tiran* etc.

Fericite vremuri!

Scriind despre cuvântul „cădere“, Noica afirmă că există tragic şi în ascensiune. Da, în măsura în care prevesteşte prăbuşirea.

Dacă ne gândim bine, n-au existat decât două imperii: cel roman şi cel mongol. Acesta din urmă l-a depăşit pe cel dintâi în întindere, în putere şi mai ales în fast.

Gingis Han a pus să fie omorât un istoric persan care îl zugrăvise într-un stil prea înzorzonat. Crezuse că-şi bătea joc de el.

Guénon, Daumal – nişte fanatici.

15 octombrie. Azi-dimineaţă, în pat, m-am gândit la marele meu noroc de a nu fi mistuit de setea de putere. La drept vorbind, am cunoscut această sete în tinereţe. Am însă meritul de a o fi biruit. Măcar pe acest plan pot vorbi *de progres.*

Am învăţat să bat la maşină folosindu-mă de *Ultimul om* de Blanchot. Motivul e simplu. Cartea e admirabil scrisă, fiecare frază este splendidă în sine, *dar nu înseamnă nimic.* Nu există nici un *sens* care să te prindă, să te confişte. Nu există decât *cuvinte.* Text ideal ca să te joci pe clapele maşinii de scris. Acest scriitor gol este totuşi unul dintre cei mai profunzi de azi. *Profund* prin ceea ce întrevede mai degrabă decât prin ceea ce exprimă. E

hermetismul elegant; sau mai degrabă retorică fără *elocință.* Un retor enigmatic. Cineva, un ziarist, a spus bine cândva: un *limbut.*

Alaric spunea că *„un demon îl împinge împotriva Romei“*.

„Amestecul dintre grotesc şi tragic este agreabil pentru spirit, aşa cum sânt disonanţele pentru urechile blazate“. (Baudelaire)

„Urechile blazate“ – de aici vine entuziasmul pentru muzica atonală.

Cheltuim mai multă energie într-o oră de conversaţie decât într-o oră de mers pe jos.

Toată lumea e nemulţumită că este ce este, afară de francezi.

Nimic nu e mai josnic ca un linguşitor. De ce? Fiindcă nu-i chip să te aperi de el. Nu-i poţi accepta laudele fără să cazi în ridicol! nu poţi nici să-l repezi şi să-i întorci spatele. Te comporţi prosteşte, de parcă te-ai bucura de exagerările sale. El crede că te-a îmbrobodit şi îşi savurează triumful, fără ca tu să-l poţi aduce la realitate. Ce josnicie!

Atila nu s-a îndreptat asupra Romei deoarece sfetnicii lui se temeau să nu aibă soarta lui Alaric, care a murit la scurtă vreme ce a devastat oraşul în 410.

Atila s-a lăsat, pare-se, convins.

Este de necrezut cât de puţin capabil e spiritul să prevadă, să accepte, să *asimileze* catastrofele. Nu văd în jurul meu decât oameni care nu *vor* să creadă în aşa ceva. E o reacţie de apărare absolut firească aici, dar şi o lipsă de cultură istorică. Or, ce altceva este istoria decât o ştiinţă a catastrofei? Cel care o cultivă se obişnuieşte cu ea, ba chiar începe să-i placă…

N-or să îndrăznească (asta şi-au spus şi cehii recent… până când au văzut). Romanii n-au crezut nici ei că Alaric o să îndrăznească. Un om politic care respinge ideea catastrofei este un naiv şi pregăteşte ruina ţării sale.

Fac în aceste zile revizia finală la *Demiurgul cel rău*. Silă, plictiseală, „scârbă“ profundă? Reacţiile astea nu trebuie uitate când se vor regăsi întocmai la cititor.

Un manuscris pe care l-ai păstrat prea multă vreme în casă devine un musafir incomod. Nu ştii cum să mai scapi de el, cum să-l dai pe uşă afară. Abia când ajungi la acest grad de exasperare te duci, în fine, la editură.

Dacă omul caută un *sens* în toate cele, o face doar din masochism.

Am intenţia să scriu un eseu despre dezmembrarea Imperiului roman. De citit Gibbon printre alţii.

Întreg eseul trebuie să se inspire din situaţia actuală a Europei occidentale, care aminteşte mult de Roma secolului al V-lea.

Am terminat de citit o carte despre Genseric.

Cărţile de istorie îndeamnă la cinism, tot atât, ba chiar mai mult decât cele de biologie.

Demiurgul cel rău – pe tot parcursul cărţii am abuzat de cuvântul *vertij*. Trebuie să-l înlătur înainte s-o predau editorului.

.

Voi scrie oare un articol despre *Völkerwanderung* [120]?

22 octombrie. M-am gândit adineauri la Marie şi la Thesi Tante, cum le chemam pe cele două surori la care stăteam în gazdă la Sibiu. Sânt pesemne singurul om pe lume care se mai gândeşte la cele două fete bătrâne – la zece ani o dată! îmi amintesc de dimineaţa în care Marie Tante a venit să ne anunţe: *„Kinder, Thesi Tante ist gestorben.“* [121]Am izbucnit cu toţii în râs – noi, adică cei patru români.

Isprăvind în fine *Demiurgul cel rău*, pot spune că nici una din cărţile mele nu m-a lăsat atât de indiferent. Şi totuşi, ea e rodul câtorva ani de proastă dispoziţie – nu şi de lucru, din păcate! Poate că acesta e motivul pentru care nu simt nici o uşurare, nici o mulţumire că am terminat-o. Nu m-a costat nici un efort, n-am aşadar nici un motiv s-o urăsc dar nici să mă simt legat de ea.

De stabilit când începe un popor să-și piardă specificul.

Frunzărit *Jurnalul* a doi preoți italieni, care vorbesc despre mizeria din Sicilia cu un ton adevărat, rar la niște prelați. La un moment dat, într-o familie nevoiașă aflată într-o stare de sărăcie lucie, spun că au fost ispitiți să se slujească de un citat din Biblie pentru a o consola, dar c-au simțit cât de inutil, ba chiar cât de nepotrivit le-ar fi gestul.

Cuvântul noblețe, dacă are un sens, n-ar putea desemna decât consimțământul de a muri pentru o cauză pierdută.

Un manuscris este încheiat când orice îmbunătățire pe care i-o aducem nu e în fapt decât o *anti-găselniță* (!).

Ieri, duminică (27 octombrie?), vreo treizeci de kilometri pe jos. Șapte ore de mers dincolo de Étampes. Vreme ideală de toamnă. Iubesc galbenul pe cât urăsc verdele.
Cum i-am spus lui S.: toamna e *la fix.*

28 octombrie. Am predat astăzi la editură *Demiurgul cel rău.* Ușurare.

În stadiul la care am ajuns, a merge la o editură înseamnă să intru în contradicție cu tot ce gândesc, cu tot ce cred. Dar am nevoie să-mi *trădez* convingerile cele mai intime, căci dacă faptele mele li s-ar conforma în totalitate, aș înceta să mă mai manifest în vreun fel. Or, mai sânt încă în stare să am *senzații.*…

Începând cu un anumit moment al evoluției sale, o națiune nu mai are decât vocația de a capitula.

31 octombrie. Am vopsit terasa, zidurile și grilajul, vreme de patru ore în timpul cărora nu m-am gândit la nimic. Tot atâtea ore câștigate.

1 nov. Toată noaptea un torționar nevăzut mă înțepa cu mii de ace. Nu era, vai, un vis!

Am greşit sabotându-mi pasiunile; – nimic nu se poate crea fără ele. Ceea ce se numește „viață“ sânt pasiunile și nimic altceva.

2 nov. Am ascultat o emisiune despre problema morţii, *astăzi*. Nici o remarcă importantă sau, măcar, emoționantă.

Am trecut de la viziunea poetică la viziunea obiectivă a irealităţii, de la „visul unei umbre“ la decepţia riguroasă.

Am scris în *Demiurgul cel rău* că semnul că ai înțeles totul este să verşi lacrimi fără motiv, să plângi fără obiect. Gândindu-mă mai bine, afirmaţia mi s-a părut neghioabă și mi-am propus s-o elimin. Dar ascultând ieri *Recviemul* lui Mozart, mi-am schimbat părerea.

Istoria Conversaţiei – îmi place acest titlu al unei cărţi pe care n-am citit-o și al cărei autor îmi e necunoscut.

Când Armata lui Napoleon a trecut peste Niemen, n-a întâlnit nici o rezistenţă. Nimeni. Napoleon, singur, înaintează călare în pădure, câţiva kilometri. Nimeni. În astfel de clipe este el cu adevărat extraordinar. Cine, afară de Alexandru, ar fi făcut un asemenea gest?

N-am fost niciodată „sănătos“, dar am reușit, ca bolnav, să fac o figură destul de onorabilă.

3 noiembrie. — Vis fantastic când eram pe punctul de a mă trezi. Marea dezlănțuită, retrăgându-se inexplicabil, în vreme ce niște poliţai înaintau prin mâlul în care se zbăteau niște înecaţi: unii dintre ei săltau în aer, decolau de-a binelea, ca niște elicoptere.

Ori de câte ori mi-am urmat „linia“, am avut motive să fiu mulţumit. Când însă, dintr-un motiv sau altul, m-am îndepărtat de ea, am căzut în minciună. *Eul* meu este ceea ce supraviețuiește eliminării tuturor influențelor pe care le-am suferit.

Orice „influenţă“ e rea, câtă vreme e perceptibilă, *resimţita*. Dacă e însușită și depășită, poate fi utilă.

Să-i uiţi pe toţi aceia pe care i-ai admirat – iată un imperativ salutar.

Omul s-a născut dintr-o voinţă de depăşire – şi a devenit nebunie a depăşirii. Să se depăşească, să se depăşească întruna, aceasta e mania, boala sa. Dacă ar fi ştiut să rămână în sine, în limitele fiinţei sale, să trăiască din resursele, din capitalul său în loc să se întindă şi să vrea să adune şi să cucerească – ce făptură admirabilă ar fi!

Îi spuneam ieri unui tânăr că, fără creştinism, sfântul Augustin ar fi fost un scriitor oarecare de la sfârşitul lumii antice. Însă noua religie, care i-a subminat, i-a *atacat* fondul păgân, a creat în el o tensiune extrem de violentă şi de benefică, din punct de vedere literar bineînţeles. Nu există pasiuni puternice decât în preajma unui zeu *recent.*

5 nov. Dacă prin minune teama de moarte ar dispărea, „viaţa“ n-ar mai avea nici un mijloc de apărare: ar fi la cheremul capriciilor noastre. Şi-ar pierde deci orice valoare şi poate orice semnificaţie. Recomandându-ne cu atâta insistenţă să ne eliberăm de această teamă, înţelepţii nu ştiu ce fac. Habar nu au că sânt nişte distrugători.

Fost la expoziţia lui M. Nu avem dreptul să facem acelaşi lucru, să ne repetăm peste măsură. Trei pânze ar fi fost acceptabile, chiar frumoase. Douăzeci – înseamnă un abuz. De ce nu o sută, în definitiv?

Pictorul, poetul, romancierul, filosoful etc. lucrează, bineînţeles, potrivit regulilor sale şi îşi respectă genul: iar dacă se repetă, ceea ce este inevitabil, trebuie totuşi s-o facă de fiecare dată altfel. Altminteri cade în automatism.

Dacă vrei să *gândeşti* trebuie să te eliberezi de amintire. Gândirea merge înainte, nu se întoarce îndărăt; sau, dacă o face, o face în *vederea* unei acţiuni a spiritului, care implică neapărat contribuţia viitorului.

Trebuie să privim înainte, altfel ne împotmolim în regret. Starea elegiacă este improprie gândirii, îi paralizează avântul. Spiritul trăieşte în *posibil* chiar dacă nu se lasă sedus de nici un miraj.

Când privim înainte, ajungem neapărat la un rezultat, oricât de mediocru, oricât de iluzoriu ar fi. De altminteri, a fi *practic* asta înseamnă şi nimic altceva. Iată de ce rumegarea trecutului n-a adus nimănui nimic bun.

Ideea creştină a vieţii după moarte este fundamental practică, „prospectivă“. Ne agăţăm de viitor, trăim în proiect, înaintea noastră deci. Creştinismul e tot ce poate fi mai pozitiv. Ce-i de mirare că a fost atât de întreprinzător în cursul istoriei sale şi că a favorizat întotdeauna acţiunea?

În *Bardo Thödol, Cartea tibetană a morţilor*, se spune că dacă ne pătrundem de învăţătura ce ni se dăruieşte în ea, este cu neputinţă s-o uităm chiar dacă sântem urmăriţi de-o sută de călăi.

Carte minunată, ilizibilă în traducerea franţuzească făcută de o cucoană.

Citit câteva pagini din *Orlando* de Virginia Woolf. Trebuie să spun că n-am avut noroc, căci am dat peste paginile în care-şi bate joc de saloane şi de secolul al XVIII-lea, de Dna du Deffand mai cu seamă, pe care o tratează cu o superioritate ridicolă, spunând că din tot ce a spus şi a scris marea oarbă rămân cel mult trei vorbe de duh, lipsite de semnificaţie în fond. Am aruncat cartea care mă scotea din sărite. Neîndoielnic cercul de la Bloomsbury nu era la înălţimea celui al prietenei lui Walpole.

Creştinismul – ce aventură sadică!

Aproximaţia este singura certitudine pe care o pot concepe.

Să nu scrii despre nimeni. Să te gândeşti la realităţi şi nu la probleme, la lucruri şi nu la idei. Problemele şi ideile sânt impasuri sau deznodăminte. Important este să gândeşti – sau să *crezi* că gândeşti – pornind de la ceea ce este viu.

(Trebuie să gândeşti pornind de la tine însuţi. Este, în aparenţă, lucrul cel mai lesnicios, dar în realitate cel mai dificil, căci nu ajungi la el decât dacă ai avut şansa să acumulezi tainice dezastre.)

7 nov. Bazarul de la Hotel de Ville. Coşmarul opulenţei. Acumulare fantastică de tot ce vrei. O abundenţă care-ţi face greaţă. Şi e magazinul cel mai ieftin din Paris. E de înţeles dezgustul tinerilor faţă de societatea de consum. Dar cum să opreşti acest proces de multiplicare a obiectelor? în condiţiile actuale, el e fatal. Şi n-ar putea fi cu adevărat oprit decât prin distrugerea nu a *acestei* societăţi, ci a oricărei societăţi.

Înfățișarea acestor magazine se schimbă complet la fiecare cinci ani. Înainte, vreme de un secol se producea și se vindea același model de obiecte, cu câteva înfloriturи în plus sau în minus.

Lupii sânt foarte sociabili. Au limbajul lor. Un englez care i-a studiat relatează că în Alaska, când își fac vizite (!), își dau de știre printr-un anume urlet și că acest semnal se transmite de la un lup la altul, de-a lungul și de-a latul teritoriilor pe care le ocupă, astfel că toți sânt preveniți de sosirea oricăruia dintre ei cu mult înainte.

De-a lungul veacurilor, omul s-a istovit să creadă. A consacrat atât de puțin timp îndoielii! A trecut de la o credință la alta, de la o convingere la alta, iar îndoielile sale n-au fost decât scurte paranteze între două înflăcărări. La drept vorbind, nu erau îndoieli, ci pauze, clipe de răgaz, ce urmau ostenelilor credinței, ale oricărei credințe.

Sânt făcut pentru invectivă și pentru rugăciunea fără cuvinte. Explozie și muțenie.

Chietudinea era numită de unii, începând din secolul al XVII-lea, *„rugăciunea simplei priviri“*.

8 nov. Am reușit, în *Tratat,* isprava de a uni retorica și scepticismul. Nu-mi fac un titlu de glorie din asta, dimpotrivă.

Neobrăzarea nu este acceptabilă decât în cazul nebunilor.

(De altminteri, neobrăzarea este o formă de nebunie, primul stadiu al nebuniei.

A fi neobrăzat înseamnă să nu-ți cunoști propria micime, lipsa de însemnătate, limitele reale – înseamnă, cu alte cuvinte, să fii dezechilibrat. Echilibrul înseamnă să știi ce ești și câte parale faci, să-ți cunoști neajunsurile și să vrei să le îndrepți, să-ți vezi propriile limite și să ții seama de ele.)

Cred că aș fi fost cu totul altul dacă aș fi putut să-mi înving stupoarea de a fi om.

Adineauri o tânără suedeză m-a abordat în englezește ca să-mi ceară bani. I-am dat, nu mult la drept vorbind, iar când am vrut să-i spun că sânt, ca și ea, șomer, n-am găsit cuvântul englezesc…

Toți tinerii ăștia care-mi cer bani fiindcă își închipuie că sânt bogat. Mă văd purtând pălărie, care este deopotrivă semn de bunăstare și vai! de bătrânețe. Nu le pot spune că pălăria e legată de guturai mai degrabă decât de mijloace…

Am terminat de frunzărit ultimul număr din É*phémère.*

Poezie *vitrificată.* Obscuritate… transparentă, rece, deliberată, moartă. Versuri *sticloase*… în sensul în care se spune ochi *sticloși.*

Singur precum un monstru. Cine întrupează mai bine ideea de singurătate: Dumnezeu sau diavolul?

Napoleon spunându-i lui Metternich că pentru el un milion de oameni nu contează. *Ce-mi pasă,* mie, de un milion de oameni?

Orice ordin de mărime, orice treaptă de desăvârșire împinse la extrem frizează monstruosul. *Sfântul* este și el un monstru – în sensul în care e și Dumnezeu, așa cum cuceritorul este monstru în sensul în care cu certitudine este și diavolul.

Este monstruos tot ce e unic și trezește *admirație,* adică uimire, adică amestec de fascinație și de teamă. Un monstru, chiar cumplit, ne atrage în chip tainic, ne urmărește, ne obsedează. Monstrul realizează *în chip exterior* tot ce e mai adânc în noi, este îngroșarea fantastică a calităților și tarelor noastre ascunse. Monstrul este portdrapelul nostru…

Nenorocirile cele mai mari sânt nenorocirile prevăzute.

Epicur și Heraclit datorează enorm faptului că din opera lor n-au supraviețuit decât fragmente.

Un filosof câștigă dacă este *completat* de discipolii săi, chiar și după două milenii. Menirea lor este să-și închipuie ce cuprindeau părțile dispărute și să umple lacunele după placul lor.

Ce mi se pare extraordinar e că studenții, în timpul evenimentelor din Mai, nu l-au invocat nici pe Gide, nici pe Valéry, nici pe Claudel, ci pe *Artaud* care era abia cunoscut și cu siguranță disprețuit de aceste trei vedete.

Mi-ar plăcea să scriu o carte mângâietoare, o *Viață a lui Iisus* pentru necredincioși.

Sânt însă prea în dezacord cu mine însumi și prea ispitit de ironie ca să pot, nu spun să duc la bun sfârșit această sarcină, dar măcar s-o încep.

Contemporanii unui scriitor sânt cei care îi surprind cel mai bine laturile ridicole. Citeam aseară un fragment dintr-un articol în care Moller parodiază maniera lui Kierkegaard. Acesta este atât de venerat acum că dacă cineva s-ar deda la un exercițiu asemănător celui al lui Moller, s-ar compromite. Și totuși, Moller a surprins de minune tot ce e iritant în scrierile lui Kierkegaard – a cărui prolixitate este de-a dreptul insuportabilă. Nimeni n-a fost vreodată atât de profund și totodată atât de afectat.

Viața nu este ireală, e amintirea unei irealități.

Pentru mine, Dumnezeu nu înseamnă nimic. Și totuși cunosc, întocmai ca oricare altul, acele stări de *invocație,* ce fac din El ceva mai însemnat decât totul.

Nevoia *fizică* de ceva suprem, de Dumnezeu să spunem, nu apare cu adevărat decât în deznădejde.

Esență a *abandonului.* Nu sântem cu adevărat abandonați decât de Dumnezeu. Oamenii nu pot decât să ne părăsească.

Un credincios care și-a pierdut credința, „grația“, l-ar putea acuza cu îndreptățire pe Dumnezeu de trădare.

Faimoasa „agresivitate“ pe care Freud a prezentat-o ca pe o mare descoperire este una din componentele esențiale ale Păcatului originar. Psihanaliza este în mare măsură tributară teologiei. Și la una, și la cealaltă, aceeași viziune necruțătoare asupra omului.

Impotenții de geniu – o cărticică extrem de proastă apărută într-o colecție medicală, pe care am frunzărit-o într-o librărie. Sânt citați, printre alții, Hume, Gibbon, Swift, Kierkegaard, adică spirite de-a dreptul *pătimașe.*

13 nov. Mahmureală.

Azi-noapte, azi-dimineaţă mai degrabă, în pat, m-am gândit c-ar trebui să scriu un eseu despre *atenţia acordată timpului.* Căci boala mea de toate zilele se reduce tocmai la exacerbarea, la aţâţarea acestei atenţii. Azi-dimineaţă, aşadar, la trezire, întâia senzaţie pe care am avut-o a fost aceea a curgerii orelor, a orelor independente de orice act, de orice raportare exterioară faţă de curgerea ca atare. Conştiinţa aceasta extremă a timpului a fost blestemul întregii mele vieţi. Încă din copilărie am perceput ruptura între timp şi de tot ce nu e timp, statutul lui separat de cel al fiinţei, domnia sa. Domnia sa, regatul său, imperiul său. Îmi amintesc perfect acea după-amiază de vară – trebuie să fi avut cinci sau şase ani – când totul s-a golit în jurul meu şi nu mi-a mai rămas decât senzaţia unei *treceri* fără conţinut, a unei goane în sine, a unei curgeri care m-a înspăimântat. Timpul se desprindea de fiinţă *pe socoteala mea.* Nu mai exista *lume,* nu mai exista decât timp. De atunci, nu mai trăiesc decât din întâmplare în eveniment; nu mai trăiesc decât în absenţa evenimentelor, în timpul ce nu se mai coboară la eveniment.

Infernul nu este poate decât conştiinţa timpului.

Fără capacitatea de a uita, trecutul nostru ar atârna atât de greu asupra prezentului că n-am avea puterea să atacăm o altă clipă şi, ca să zic aşa, să *pătrundem* în ea. Iată de ce pare viaţa atât de suportabilă firilor uşuratice, celor care, tocmai, nu-şi amintesc.

16 nov. Bodhidiama (?), care a introdus budismul în China, adormind într-o bună zi în toiul meditaţiei, şi-a tăiat pleoapele drept pedeapsă.

„Dumnezeu nu-i fără de păcat, căci a făcut lumea“ (proverb bulgăresc). E un proverb bogomilic, cu siguranţă.

În fond, în loc să-l imite pe Dumnezeu, omul ar fi trebuit să facă pe dos: să *de-c*reeze.

Mi se pare însă că se apropie de asta, ba chiar că o să reuşească.

Concertul nr. 17 în *sol major* (?) pentru pian şi orchestră de Mozart.

Barenboim

Tot atât de frumos şi de sfâşietor ca şi concertul pentru clarinet.

Eşti dintr-odată cuprins de o melancolie ce nu te părăseşte.

L-am regăsit astăzi pe acel Mozart pe care îl iubeam şi despre care scrisesem la Paris în 1935 un mic text apărut în *Vremea:* „Mozart şi melancolia îngerilor“.

Tot despre concertul de Mozart. E incredibil ce *satisfacţii* îţi poate da melancolia! Pe lângă ea, nimica nu contează.

Prajapati se jertfeşte deliberat, se *dezmembrează:* fiecare parte a trupului său dă naştere unui sector al universului. *Universul ca dezmembrare a lui Dumnezeu.*

Să te slujeşti de mitologii şi de teologii pentru confesiuni indirecte.

Cele şapte cuvinte ale lui Cristos de Haydn cu cvartetul danez. E mult mai frumos fără cor.

P.V. Îmi spune că Rusia actuală seamănă cu cea a lui Nicolae I. Analogia este doar aparentă. Căci în prima jumătate a secolului al XIX-lea, Occidentul era viguros, *exista:* existau Anglia, Franţa, Prusia, în vreme ce acum toate aceste ţări sânt pe jumătate ficţiuni. Poate că Rusia nu e cuceritoare; dar vidul occidental o atrage şi s-ar putea ca într-o zi să nu mai reziste poftei de a umple acest vid.

17 noiembrie. Ninge vârtos. Întreaga copilărie mi se întinde înainte.

Sânt încă obsedat de concertul de Mozart.

Melancolia ca limită, ca treaptă supremă de neadeziune la lume, este caracteristica sufletelor religioase care nu pot să creadă. Melancolia este staţionară: ea nu *înaintează* către Dumnezeu, împiedică credinţa. Repet: e vorba de melancolia care nu îngăduie o stare mai puternică, mai intensă decât ea (disperare etc.), şi care reprezintă maximul a ceea ce putem atinge în chip de refuz al acestei lumi.

17 noiembrie. Adineauri eram în pat, după un somn de după-amiază. Trezindu-mă, imposibilitate de a mă ridica din pricina frigului. Şi mă gândeam la atâtea ceasuri petrecute altă dată la fel, gândindu-mă la toate şi la mine. Îmi spuneam: aşa vei fi în mormânt, singur, singur, singur. Trebuie spus că aceste clipe în care luăm cunoştinţă, cu extremă intensitate, de adevăratele noastre dimensiuni, deci de inexistenţa noastră, sânt cele mai *adevărate,* cele mai uşor de justificat, şi, prin urmare, cele pentru care există cele mai multe argumente: au evidenţa de partea lor, de nu şi profunzimea.

Zăpada pe care o văd pe acoperişuri trezeşte nevrozele paradiziace ale primilor mei ani.

Trăim, de nu o vom fi depăşit deja, ultima fază a Dumnezeului celor două Testamente. Ce altă divinitate s-a risipit oare cu atâta statornicie?

Când zeii se risipesc, apar *semne.* Se poate spune că civilizaţia noastră actuală este ansamblul acestor semne, pe care toată lumea le percepe, dar pe care fiecare le interpretează în funcţie de propriile presentimente sau speranţe.

Regretul tău de a nu fi trăit în secolul al IV-lea sau al V-lea al erei noastre e ridicol: trăieşti aceeaşi epocă *acum.* Trebuie să te bucuri de şansa care îţi îngăduie şi-ţi va îngădui să vezi lucruri nemaivăzute.

Trebuie să nu mă mai gândesc la timp dacă vreau să mă înserez în el.

Dacă vreau să recâştig timpul, trebuie să-l distrug în conştiinţa mea, să nu-l mai percep ca distinct de mine.

Koestler atacă budismul Zen ca un jurnalist. Nu cunoaşte nimic din el, dar observă foarte bine anumite laturi îndoielnice. Semnificative sânt întâlnirile sale. Astfel, vorbeşte despre un bonz ajuns la starea de Buddha, care îşi cumpărase de curând un televizor…

Să nu cer niciodată nimănui să scrie despre mine. Cred că nu am făcut-o niciodată. În orice caz e un lucru oribil. Şi totuşi, îl face oricine ţi-a adus un serviciu şi, mai grav, oricine are dreptul să se considere prietenul tău.

Frunzărit o lucrare despre critică. Tot ce înseamnă teorie literară mă oripilează. O practică aceia care nu *simt* nimic prin ei înşişi.

Defectul literaturii franceze este că în cadrul ei critica a jucat întotdeauna un rol însemnat. Un scriitor, să ţină seama de tezele cutărui sau cutărui Aristarc!

Boileau şi Academia – cele două dezastre ale Literelor din Franţa.

Din fericire, un Saint-Simon, nesocotindu-se literat, a făcut totul pe cont propriu.

Sânt încă sub vraja (în sensul tare) concertului de Mozart. Ce a putut oare să atingă în mine, ce coardă tainică? Există în Mozart amintirea unei *alte* lumi, amintirea unui lucru despre care memoria noastră, a celorlalţi, nu mai păstrează nici o urmă.

Sartre a reuşit să scrie în genul lui Heidegger, nu însă şi în genul lui Căline. Contrafacerea e mai lesnicioasă în filosofie decât în literatură. Acest ambiţios care-şi închipuia că e destul să *vrei* ca să ai talent. N-a reuşit nici măcar sădea iluzia „profunzimii“: lucru foarte la îndemână pentru orice filosof care trage cu ochiul spre literatură.

18 noiembrie. Vorbit, la dejun, cu o tânără de optsprezece ani, care are adică *patruzeci* de ani mai puţin ca mine. Diferenţa este fantastică şi totodată nulă.

Trebuie să recunosc că simţi o anumită plăcere să flecăreşti cu cineva care are iluziile intacte.

Chiar şi spiritele foarte subtile spun prostii. Astfel, Chamfort îi tratează pe jansenişti ca pe o coterie demnă de dispreţ şi se miră că o atare sectă a avut adepţi precum Pascal şi Arnauld.

După atâta vreme, am reascultat Wagner, primul act din *Walkiria*. Ei bine, vechea seducţie acţionează încă, până la un punct. Reluarea interminabilă a aceluiaşi motiv sfârşeşte prin a te antrena, şi, fascinat, *depui armele*. Nu mai ai chef să te opui, revii pentru o clipă la vechea înflăcărare. Există cu siguranţă ceva fals la Wagner. Dar ce forţă are făcătura lui! Nu e un zeu, cum credea Mallarmé; este un semizeu. Nietzsche l-a pizmuit,

atacurile lui echivalează cu o demolare. Invidioşii, meschinii, cei care stau la pândă, *nedrepţii* sfârşesc întotdeauna prin a birui.

Repetarea insistentă a unui motiv în literatură este exasperantă (mai puţin pentru orientali, dacă ne gândim la textele budiste); în muzică, sfârşeşte prin a deveni obsedantă; îţi intră în sânge. Efectul cântului gregorian şi al tuturor rugăciunilor cântate, ritmate, de aici vine: ele ţin de o tehnică desăvârşită de copleşire a „sufletelor“.

Am citit că în 1959 la Bombay, din trei milioane şi jumătate de locuitori, şapte sute de mii dormeau pe stradă.

În cincizeci de ani, o treime din omenire va dormi sub cerul liber.

Am încetat să mai cred în nimicire, mai precis cred încă în viitorul nimicirii, dar fără să-i mai adaug vreo notă sentimentală, vreo nuanţă pasională. Mă aflu în situaţia unui demon dezabuzat.

Diavolul este un fervent, *nădăjduieşte*: crede în toate gogoşile romantismului.

Dezabuzarea diavolului echivalează cu „moartea lui Dumnezeu“. Căci un diavol care nu mai e întreprinzător a căzut la fel de jos ca un zeu defunct.

19 noiembrie. Scenă grotescă la biblioteca Institutului catolic. În W.C.-ul în care intru, un om de serviciu străin îmi spune cu o voce de castrat dar foarte agresivă că nu am voie să intru: făcea curăţenie şi apa curgea peste tot. Tonul cu care mi-a vorbit m-a înfuriat şi i-am răspuns cu tonul meu de zile mari. Eram literalmente scos din fire. Puţin a lipsit să nu-i sar la beregată. Reacţiile astea ţin de nebunie, fără nici o îndoială. Sânt în aşa fel alcătuit că-i înţeleg perfect pe nebunii furioşi şi pe nebunii apatici: cele două forme de nebunie le am într-adevăr în mine.

Frunzărit scrisori ale lui Teilhard de Chardin scrise în timpul războiului. Într-una dintre ele, trimisă de la Pekin, deplânge faptul că, asociindu-se cu ruşii şi cu japonezii, Hitler a trebuit să respingă una din teoriile care-i erau cele mai dragi: rasismul. De aici avea să rezulte pentru el, pentru Hitler, o „pierdere spirituală“!! Să vorbeşti de „pierdere spirituală“ referindu-te la Hitler înseamnă să faci dovada unei penibile naivităţi. Nu mai puţin penibilă şi naivă este remarca părintelui despre perioada de după război: ca

urmare a tensiunii generale existente în lume, ce forţe constructive vor fi eliberate la sfârşitul ostilităţilor! Şi totul în aceeaşi notă. Un optimism de nezdruncinat. Iată un om care n-a învăţat nimic de la gnostici şi nici măcar din catehism. E dureros să te simţi de partea Bisericii, să accepţi legitimitatea suspiciunii sale faţă de o doctrină care nu aduce decât iluzii şi delir. Ce imbecil, acest iezuit! Gusturile sale literare: socoteşte *Idiotul* aproape ilizibil şi nu reţine din el decât un mic paragraf, mai degrabă nesemnificativ pe gustul meu, care i-a plăcut şi pe care-l citează. Vorbeşte adesea, în schimb, de romanele lui Sartre, pe care le citeşte cu atenţie, fără să le admire, din fericire.

Important e că Dostoievski nu-l cucereşte. Există oare ceva mai semnificativ şi mai compromiţător? Ce dovadă mai bună de sărăcie spirituală?

De unde vine teama mea de *toate*? Dintr-un dezechilibru nervos desigur. Dar şi din ideea pe care mi-o fac despre fiinţe, despre *tot ce mişcă*. Privesc cu suspiciune *existentul* ca atare. Mi-e teamă de ceea ce este, nu de ceea ce nu este.

Panikkar face o remarcă foarte justă: dacă India a supravieţuit mongolilor, musulmanilor şi chiar englezilor, ea datorează acest fapt sistemului castelor. E mai uşor să distrugi o societate egalizată decât o societate compartimentată.

Nu cred să fi primit nici o scrisoare de la un necunoscut normal. De la acei necunoscuţi, bineînţeles, care mi-au scris ca nişte apucaţi, cărora le-am oferit ceva şi care-mi mărturiseau că simt că au afinităţi cu mine. Epave, decăzuţi, nefericiţi, bolnavi, sfâşiaţi, incapabili de inocenţă, măcinaţi, loviţi de tot soiul de infirmităţi secrete, căzuţi la toate examenele din această lume, târând după ei proaspăta sau foarte vechea lor disperare.

Nu mi-au cerut niciodată nimic, fiindcă ştiau că nu le pot oferi nimic. Voiau doar să-mi spună că m-au înţeles…

E straniu cum trăiesc de la o vreme cu obsesia unei explozii iminente; mi se pare c-o aud. Cu mulţi ani în urmă, pe când scriam *Ispita de a exista*, aveam senzaţia unei prăbuşiri viitoare, a degringoladei, a rupturii, a surpării.

Toate astea înseamnă anxietate într-un grad anormal. Trebuie să mă resemnez și s-o las să treacă de la sine.

Porfir își începe *Viața lui Plotin* cu următoarele cuvinte: „Filosoful Plotin, care a trăit în zilele noastre, părea rușinat că are un trup“.

Nu cunosc început mai strălucitor. Extraordinarul din prima lovitură. Ar trebui întotdeauna să pornim astfel, cu *esențialul.*

Model de diatribă filosofică: atacul lui Plotin împotriva gnosticilor. Execuție perfectă, riguroasă, dar nu neapărat convingătoare.

Citind *(recitind* ar fi mai potrivit) *Viața lui Plotin* de Porfir, m-am gândit la Wittgenstein. Două spirite misterioase și… generoase, doi sfinți *necanonizabili.*

21 noiembrie. Vreme de două ceasuri, am încercat să repar chiuveta care curgea. Am reușit, dar m-am rănit la mână. Aventurile mele de instalator sfârșesc întotdeauna astfel.

Ar trebui să ne obișnuim cu prevelișteа sângelui.

Obiectul nu are realitate decât pentru muncitorul manual. Nu are nici o realitate pentru cel care vorbește despre el în abstract.

M-am gândit astăzi după-amiază, în pat, la bătăliile lui Napoleon, pe urmă la cutare sau la cutare prieten care se zbate nebunește ca să se vorbească despre el, la atâția și atâția scriitori pe care-i cunosc personal sau din auzite, apoi am urcat pe firul timpului până la Plotin și mi-am spus: ce formă de viață reprezintă o *eroare* mai mică decât alta? *Pe cine* să prefer? Concluzia mea a fost de o complezență fără egal: pe cel ce stă întins și meditează la ceea *ce fac* alții. Lene sau înțelepciune? Sau reacție de ins nefericit care vrea să se justifice? Important e că, optând pentru modul meu de viață, pentru „soluția“ mea, n-am avut nici o clipă senzația că vreau să mă justific, să mă scuz; dimpotrivă, așa credeam și așa cred și acum; punctul meu de vedere e singurul care se poate susține în absolut.

Câteodată cred că am ajuns la limita conștiinței, că nu mai există, adică, nimic inconștient sau instinctiv în mine, că nu sânt doar cel care se vede pe sine, ci și cel care a epuizat fenomenul *vederii de sine* și care, prin urmare,

nu mai are nici o rezervă de existenţă care să-i permită să se dedubleze, să privească existența și să se privească privind-o.

22 noiembrie. Azi-dimineaţă, aproape de ora 3, de la Şcoala militară la Odeon, am luat-o pe străzi complet pustii. Nu era ţipenie. Frig. Și mi-a venit ideea că umblu printr-un oraş ai cărui locuitori au fost cu toţii nimiciţi instantaneu (război bacteriologic?). Nici angoasă, nici satisfacţie. Și mi-am spus că te obișnuiești repede cu condiția de supraviețuitor.

Slăbiciunea mea este de a nu fi niciodată superior răului pe care-l fac.

Din nou, criză de furie. E oare cu putinţă să las să treacă zilele în aşa hal? Sânt luni de zile de când n-am scris nimic, nimic, nimic! Mă agit ca o târfă lipsită de clienţi, îmi căşunează pe toate cele şi mă blestem! Sau mă consolez de sterilitatea şi de eşecurile mele lăsându-mă purtat de voluptatea de a şti că *nu mai exist* pentru nimeni. De parcă aş fi existat vreodată! *Inventez* această *uitare* care, fie reală, fie falsă, îmi dă o amărăciune liniştitoare. Să nu mai exişti pentru nimeni! Dar toată lumea ajunge negreşit aici, mai devreme sau mai târziu. E marea mângâiere a învinşilor.

O slăbiciune de care n-am reuşit să mă dezbar: dulceaţa compătimirii de sine.

Azi-dimineaţă am reflectat din nou la *posibilităţile* pe care le oferă sinuciderea. Și mi-am depăşit repede accesul de furie.

Ar trebui să înscriem pe frontispiciul primăriilor şi bisericilor: *Sântem cu toţii nişte învinşi.*

E mai uşor de trăit cu această deviză decât cu false comunicate de victorie.

Am citit, într-o carte de critică, despre un poet din secolul trecut: „indignat de monstruozităţile istoriei, dar dezarmat de interesul pentru mecanismul ei“.

… E exact cazul meu.

Să te simţi *supravegheat* de Dumnezeu – nu-i deloc sigur că în viitor omul va mai încerca acest sentiment.

Cu cât istoria merge înainte, cu atât omul va fi mai neîncrezător în sine, iar într-o zi va trăi frica absolută *faţă de* sine însuşi.

Ne aflăm în punctul în care Păcatul originar a început să-şi arate roadele, ba chiar şi le-a arătat cu adevărat, în punctul în care el e abolit de desăvârşirea lucrării sale şi în care omul intră în faza hotărâtoare a blestemului ce apasă asupra lui. Păcatul originar se îndreaptă către stadiul său istoric. Fiziceşte, omul va supravieţui istoriei, propriei sale istorii. Păcatul originar îşi va fi epuizat atunci toate efectele.

Nu cred în Păcat în sensul său creştin. Cred însă că omul este un animal *însemnat*, că este cu adevărat atins de o tară iniţială, graţie căreia, tocmai, a lunecat din condiţia animală către cea umană.

Care e natura acestei tare? Nu pot s-o definesc, dar cred cu tărie că ea rezidă în forţa unui apetit mai mare decât fiinţa care îl nutreşte. Apetit disproporţionat faţă de puterile omului şi care s-a strecurat în el împingându-l să iasă din hotarele sale. Căci, sub toate aspectele, omul a încercat – cu succes – să iasă din limitele firii sale şi să se îndepărteze de ele în chip tragic. Se poate atribui unei tare această forţă centrifugă, această forţă funestă care-l îndepărtează de el însuşi; cu cât îşi caută mai mult natura adevărată, cu atât se îndepărtează şi fuge de ea, iar când va fi ajuns la capătul acestei goane, va exploda sau se va nărui.

Tara aceasta se află la originea isprăvilor sale, ea este cauza succeselor şi, implicit, a nimicirii sale.

Post-istorie. *Văd* limpede omul ajuns la capătul parcursului său, când nu va mai avea nimic de *spus.*

Cele două obsesii ale mele care la drept vorbind sânt una: Păcatul originar şi sfârşitul istoriei, punctul de pornire şi punctul de oprire al omului.

Când ni se anunţă o veste proastă, un eşec la care ne aşteptam, orgoliul ne sileşte să spunem: „Păcat, dar asta e „sau „Mi-e egal“ etc.

Întotdeauna, fără nici o excepţie, indiferenţa în cauză e afectată. Ceea ce numim un eşec *usturător* este un eşec aşteptat, la care ne-am gândit îndelung. Când sântem anunţaţi că s-a arătat într-adevăr, că a venit, toate orele pe care i le-am dedicat, toate orele în care el era unicul subiect al „meditaţiilor“ noastre, se însumează şi se confundă în una şi aceeaşi decepţie pe care n-o putem disimula decât dându-ne aere de detaşare şi de superioritate. Însă această decepţie acumulată, *aritmetică*, cu cât se poate

manifesta mai puţin, cu atât ne mistuie mai tare în taină; *ustură*, ne perpelește la foc mic. Nimic nu ne consumă mai mult decât ea, și aceasta numai și numai fiindcă nu îndrăznim s-o recunoaștem.

E. B. se apucă să polemizeze cu Koestler despre Zen. La ce bun să discuți cu niște jurnaliști? Dar E.B. este el însuși jurnalist – în teologie.

Nu combatem pe cineva decât dacă ne seamănă, dacă sântem la acelaşi nivel cu el. Iubirea reciprocă, ura reciprocă înseamnă recunoașterea faptului că sântem din același aluat.

A fi deasupra sentimentelor, dincolo de orice condiție.

Ca să-i înţelegi pe ceilalţi, trebuie să fii obsedat de tine însuți până la dezgust, acest dezgust fiind un simptom de sănătate, o condiție necesară pentru a privi dincolo de propriile neajunsuri.

Actul suprem al vieții spirituale este *renunțarea.*

A avea *bunuri* e un lucru grav; ceea ce este însă infinit mai rău e să fii atașat de ele. Căci atașamentul ca atare este izvorul tuturor celor rele, iar detașarea cauza tuturor celor *cu adevărat* bune.

26 noiembrie. Aș vrea să scriu ceva despre problema *nivelului spiritual.* Dar nu-s sigur că sânt în stare.

Gândul mă poartă dintr-odată la cimitirul din Răşinari unde bieții mei părinți au devenit pământ.

„Nici Dumnezeu nu-i fără de păcat, de vreme ce a creat lumea“ – acest proverb bulgăresc, pe care l-am citat chiar aici, cred, acum câteva zile, nu-mi dă pace. Trebuia să-l așez ca moto la *Demiurgul cel rău.* Din punct de vedere spiritual – și geografic – sânt un bogomil.

Tot ce mă pune în dezacord cu lumea îmi e consubstanţial, este bagajul meu din naştere, patrimoniul meu ereditar. Am învăţat foarte puţin din experiență. Decepțiile mele m-au precedat întotdeauna.

26 nov. Vremea asta de primăvară, de vară târzie, mă cufundă într-o melancolie… radicală.

Nu înțeleg de ce a polemizat Kierkegaard cu Biserica. De când am încetat să mai atac, să mai polemizez în scris, nu-i mai pot urma pe ceilalți în indignarea lor și mi-e cu neputință să pricep cum de mai poate ataca instituții un spirit care a abordat marile probleme.

Scepticismul meu, pe care l-am practicat atâta vreme, a sfârșit prin a-mi toci colții. Ținută prea multă vreme după gratii, sălbăticiunea nu mai catadicsește – sau nu mai poate să sară asupra nimănui; scepticismul e cușca filosofului, locul în care-și pierde instinctele; *după aceea*, e liber, bineînțeles, mai liber chiar decât oricare altul, numai că libertatea lui nu-i mai slujește la nimic. E liber *într-un pustiu.*

Scepticismul? o libertate totală – și inutilizabilă.

De multă vreme, din prima tinerețe, știu că nu-s bun de nimic pe acest pământ. Prin acest fapt, și doar prin el, am dobândit un soi de dimensiune religioasă. Da, sânt un om lipsit de întrebuințare „pământească“, străin de toate faptele săvârșite de ceilalți. Vocația mea este aceea a unui *irealizat.*

Cu cât facem mai multe progrese „interioare“, cu atât scade numărul celor cu care putem *într-adevăr* comunica. La sfârșit, îi pierdem pe toți și nu ne mai rămâne decât Totul.

Un ratat al îndoielii și un ratat al Extazului. Cred că mi-a reușit destul de bine acest dublu eșec.

Boala ne proiectează în afara Speciei. Orice bolnav se află în marginea zoologiei.

O armată care înaintează nu are sentimentul și nici măcar presentimentul înfrângerii. Omenirea se târăște înainte și crede că merge spre victorie. Unde merge cu adevărat nu pot ghici decât aceia care s-au retras din acest marș, care-i ghicesc capătul.

Adevărul nu se dezvăluie decât proscrisului, celui care nu va semna niciodată un comunicat anunțând o victorie.

În timpul războiului din ’914, părinții mei fiind deportați de unguri, noi, copiii, am rămas cu bunica și cu una din mătușile noastre, Stanca (?).

Aceasta din urmă ne povestea, în fiecare seară, poveşti înspăimântătoare, cu răpiri de copii, cu crime comise de demoni, cu scalde la miezul nopţii în râul din apropiere, în care se zbenguiau zâne despuiate şi malefice …

Reuşise, nebuna, să ne bage frica în oase, în aşa hal că nici unul dintre noi nu îndrăznea să iasă pe întuneric. Sora mea, îndeosebi, avea să fie marcată pentru toată viaţa. Eu am tras după mine prin ani ceva din nopţile în care stăteam înmărmuriţi şi ne priveam fără o vorbă, în vreme ce mătuşa aceea blestemată vorbea, vorbea…

„Omul tiranic este acela care, treaz fiind, este aşa cum am văzut că este omul în vis“. (Platon, *Republica* 576 b) Citat de comunicat lui *Michaux*, în legătură cu *Temperament de noapte.*

Adevărata fericire este starea de conştiinţă fără referire la nimic, fără obiect, în care conştiinţa se bucură de imensa absenţă care-o umple.

Adineauri m-am înfuriat ascultând ştirile la radio. Am simţit că-mi „clocoteşte“ sângele. Pe moment, aş fi fost în stare de orice. Pe urmă, mi-am amintit că trebuie să mă stăpânesc şi să nu-mi mai *dau drumul*. Înţelepciunea este, poate, o invenţie a popoarelor iuţi şi pline de cruzime. Japonezii s-au legat de Zen ca de un antidot şi de o pavăză; au văzut în el o armă împotriva lor înşile, un leac distilat de caracterul lor ca să se apere de propriile-i excese.

Numai un individ – sau un popor – capabil de exces dezvoltă o înţelepciune şi se leagă de ea. Cine este din fire moderat nu are nevoie de aşa ceva; va secreta mai degrabă *excitante.*

(Aceste explicaţii prin nevoia de compensare devin în cele din urmă fastidioase; sânt de altminteri prea facile: toată lumea apelează la ele – e o lene a spiritului, un automatism, o modă. Întrebuinţarea lor ne face să părem iscusiţi şi actuali. *Înainte,* ne lipseam lesne de ele; erau însă, e drept, vremuri în care li se cerea oamenilor doar înţelepciune şi nimic altceva.)

Nu mai citesc în nemţeşte. De luni de zile n-am mai citit până la capăt o carte în această limbă care-mi plăcea atâta. Acum ea face parte definitiv din elanurile mele trecute. Intră multe elemente în acest abandon. La ce bun să le enumăr? Voi cita unul singur: nu am o minte suficient de clară ca să

frecventez mai multă vreme fără riscuri un idiom care îndeamnă la echivoc, ba chiar trăiește pe seama lui.

Kierkegaard e profund, cu siguranță. Dar este și prolix: din pricina acestui cusur a și fost atât de apreciat de profesori.

(Prolixitatea lui nu poate fi comparată decât cu cea a lui Platon, ba nu, e mult mai mare. Singuraticii ăștia suferă de un discurs prea bogat. Vorbesc puțin; iar când scriu, nu se mai pot opri. Conversația are, după cum se vede, și partea ei bună: scade entuziasmul în fața foii albe de hârtie.)

Ceea ce mă atrage la mistici nu este iubirea lor de Dumnezeu, ci groaza lor de lumea aceasta, din pricina căreia îi *iert* pentru toate suspinele de fericire pe care le împart cu atâta generozitate.

Nu l-am putut citi niciodată până la capăt pe Lautréamont. Îmi amintesc c-am încercat s-o fac întâia oară la București prin 1930 sau ’31. Decepție. Prea retoric. Am reînceput de două ori, cu același rezultat. Elocința asta byroniană îmi displace, poate fiindcă a reprezentat întotdeauna pentru mine o prea vie ispită. Prima mea carte în românește *(Pe culmile disperării*) și prima mea carte în franțuzește, *Tratatul*, au un caracter liric supărător, la care m-am opus cât mi-a stat în putință. Așadar, un instinct sănătos m-a împiedicat să-mi placă și să frecventez *Cânturile lui Maldoror.*

Din aceleași motive poate n-am prea frecventat opera lui Șade. Ar trebui adăugat că într-o anumită măsură am oroare de tot ce-i place literatului parizian.

Nu-l poți înțelege pe Sade decât dac-ai trecut prin perioade, oricât de scurte, de abstinență sexuală forțată. Mi s-a întâmplat câteodată, în focul celor mai aprige obsesii ale „cărnii“, să mă gândesc la chinurile pe care trebuie să le fi trăit Marchizul în închisoare.

Occidentul nu mai este atras decât de blasfemie.

Ateismul rusesc și ateismul indian – ambele au o coloratură religioasă. Cel francez, dimpotrivă, n-are deloc. E catastrofal de laic.

Toată noaptea vise monstruoase, copleșitoare, pe care nu le poți deslușI la trezire, căci țin de romanul polițist, gen cu neputință de înghițit. Mizeriile

astea încâlcite, inextricabile, care ne subminează inutil creierul şi care ne fac să ne dăm jos din pat mai obosiţi decât eram când ne-am urcat – ar trebui găsit un mijloc de a face să dispară acest sinistru bâlci nocturn.

Pentru Quintilian, o frază în care abundă adjectivele evocă o armată în care fiecare soldat ar fi urmat de propriul lui valet.

Când scriem, trebuie să ne gândim la martiriul cititorului şi al traducătorului. Cu gândul la acesta din urmă mai ales, ar trebui scriitorul să facă orice sacrificiu ca să fie clar şi pe înţeles.

Nu trebuie să ne gândim să scriem cărţi, ci să spunem câteva lucruri esenţiale, de care să nu roşim la sfârşitul vieţii.

Un filosof este un ins care-şi *explică* gândul la nesfârşit. De un asemenea prost-gust artistul nu e, din fericire, în stare.

Numesc ne filosof pe acela care nu poate avea prostul-gust de a-şi explica gândul.

Apus în grădina Luxembourg învăluită-n ceaţă. Aşa-mi închipui că arată un parc danez.

Sânt atât de sătul de „frazeologia“ creştină, încât, pentru a putea citi un text „spiritual“ în care Dumnezeu revine mult prea des, îl înlocuiesc cu Dao – câteodată cu un succes total. Dar nu merge întotdeauna. Întreg acest limbaj este prea personal şi prea aproape de „iubirea“ profană. Şi nici n-ar putea fi altfel într-o religie în care totul este dialog, conversaţie, relaţie între persoane. Greşeala ţine chiar de calitatea zeului în cauză. Căci Dumnezeul creştin nu este decât un Iehova epurat, la suprafaţă doar.

Degeaba îl admir pe unul sau pe altul din misticii creştini, nimic nu mă poate face să nu privesc ultimele două milenii drept nebuneşti, nefaste, delirante. Creştinismul este cu adevărat o aberaţie, *de îndată ce ne întoarcem la cei vechi.* Când îi uit, suport destul de bine Crucea.

Ceea ce-mi place în creştinism e latura morbidă. Este dezechilibrul instituţionalizat.

În *Jomal Do Comercio* de la Rio de Janeiro din 2 XI 68, un necunoscut, Correia de Sá a scris de curând unul din articolele cele mai serioase care s-au scris vreodată despre mine.

Îmi place faptul că e într-un „Jurnal de Comerţ“.

1 decembrie. Umblat vreme de şase ore fără oprire. Mai sus de Sermaise, în pădure, frunzele cădeau azi-dimineaţă ca nişte confeti. Am urmărit mai multe în graţioasa lor cădere, în valsul lor perpendicular – şi nu m-am putut opri la sfârşit să fac câteva reflecţii elegiace. Melancolia era obligatorie. Nimic n-a fost lipsă la apel, nici măcar comparaţia făcută de Homer între muritori şi „ivirea frunzelor“.

Nivel spiritual

De ce-au fost oare inventaţi Dumnezeu, îngerii etc.? Ca să avem *cu cine* vorbi. („De acum înainte nu vei mai vorbi cu oameni, ci cu îngeri“, îi spune Iisus (?) sfintei Tereza.) La un anumit grad de singurătate sau de intensitate există din ce în ce mai puţini oameni cu care ne putem întreţine; sfârşim chiar prin a constata că nu mai avem *semeni*. Ajunşi în acest punct extrem, ne întoarcem către cei *nesemeni* (?), către îngeri, către Dumnezeu. Aşadar, din lipsă de *interlocutor* (?) aici pe pământ ne căutăm noi unul în altă parte. Sensul profund al rugăciunii este acesta: imposibilitatea de a ne adresa cuiva aici, nu fiindcă am trăi la un nivel spiritual înalt, ci din sentimentul că sântem abandonaţi…

În vreme ce în cazul sfinţilor, al misticilor, nu-i vorba de abandon, ci de *stare* limită, de izolare prin imposibilitatea de a mai dialoga cu aproapele tău.

N-ar exista *absolut* dacă omul ar putea suporta un grad extrem de singurătate. Nu-i vorba de singurătatea abandonului; dimpotrivă, în acest punct extrem poate exista o *plenitudine* în singurătate; numai că însăşi această plenitudine este *insuportabilă*, căci este prea mare pentru un *eu:* extazul îl *creează* pe Dumnezeu în chip aproape automat; în caz contrar, l-ar omorî, tocmai fiindcă extazul e prea plin, prea vast pentru cel *singur.* Trebuie să existe o *majusculă,* fie Dumnezeu fie Vidul – supremă persoană sau supremă impersonalitate – orice majusculă se iveşte dintr-un paroxism.

2 dec. Azi-noapte m-am gândit la cuvântul românesc: *nimicnicie*[122], care vine de la *nimic*[123], de la neant, și care exprimă sentimentul de vanitate, de frustrare, de zădărnicie. Un sentiment de *neantitate.*

Mi se cere să fac cutare sau cutare demers, să intervin pe lângă X sau Y.

E imposibil să faci pentru altul ceea ce nu faci pentru tine. Sau mai degrabă: accept să-mi risc sau chiar să-mi sacrific viața pentru altul, dar nu să mă *deplasez* pentru el, să mă duc la un birou, să solicit, să *aștept.*

Oamenii nu-i urmează decât pe aceia care le împart iluzii. Nu s-au văzut niciodată oameni strânși în jurul unui dezamăgit.

Am citit de curând câteva articole despre Paulhan în care se spune că nu era alunecos, că pe nedrept a fost socotit astfel. Adevărul e că era în cel mai înalt grad atât din fire, cât și din calcul: era felul lui de a-și disimula incapacitatea de a se pronunța, era și precauția pe care și-o lua contra oricărei dezmințiri viitoare. Rostea o judecată echivocă, oraculară, care-i îngăduia „să scape cu fața curată“. Avea geniul piruetei. Un farsor de mare clasă, un „artist“.

Lectura este dușmana gândirii.

E mai bine să te plictisești decât să citești, căci plictisul este un sâmbure de gândire (sau de viciu sau de orice altceva) – în vreme ce ideile altora nu vor fi pentru noi decât obstacole; în cel mai bun caz, remușcări.

Putem iubi pe oricine, afară de aproapele nostru.

Religiile au *reușit* fiindcă au negat această evidență. Iubirea de aproapele neputându-se realiza, nu riscau să fie depășite: poruncile lor rămâneau deci mereu „valabile“, „noi“, surprinzătoare, demne de a fi dorite, acceptate.

Paradisul ar suprima orice formă de religie. (în acest sens, ateismul utopiilor este îndreptățit.)

Existența religiilor este semnul cel mai grăitor al pierderii paradisului.

(Poate că ar trebui spus: pământul nu este infernul, e pur și simplu non-paradisul. Este aici ceva mai mult decât un eufemism.)

— Ce înseamnă iluminarea?

— A vedea în adâncul lucrurilor.

Iluzia înseamnă a crede în cuvinte. A înceta să te laşi amăgit de ele înseamnă trezire, *cunoaştere.*

Francezii au avut până acum mari calităţi şi defectele acestor calităţi. Acum nu mai au decât resturile acestor calităţi. Defectele însă au rămas în chip straniu intacte.

1934 – 1935. Singurătatea mea berlineză nu poate fi imaginată de un om normal. Cum de nu mi-au cedat *nervii*? N-am fost niciodată atât de aproape de prăbuşire – şi de sfinţenie…

Cred că, ajutat de câteva momente excepţionale, fără seamăn, am atins în treacăt acele limite pe care le ating adesea sfinţii şi care fac din ei monştri *pozitivi,* monştri – din fericire şi din nefericire – inimitabili.

Oricare ar fi problema care mă preocupă, nu pot s-o tratez fără să pun în ea un strop de amatorism, de nesinceritate disperată. Atât e de adânc sădită în mine groaza de orice convingere.

Tragedia curiozităţii (Adam), a dorinţei (Eva), a invidiei (Cain) – aşa a început istoria, aşa continuă şi aşa va sfârşi.

Invidia e sentimentul cel mai *firesc* şi totodată cel mai universal, de vreme ce sfinţii înşişi s-au invidiat între ei.

Doi oameni care fac acelaşi lucru sânt virtualmente duşmani.

Un scriitor poate admira sincer un toreador, nu însă un confrate.

Invidia e fiziologică. A trăi înseamnă să secretezi venin.

Nietzsche şi Wagner. Tragedia a izbucnit din pricina invidiei primului, care a ştiut atât de bine s-o ascundă.

Din laşitate numim *iluzie* ceea ce nu este decât o *farsă.*

Am citit că peste cinci sute de mii de ani Anglia va fi complet acoperită de ape. Dacă aş fi englez, fie şi numai această perspectivă ar fi de-ajuns să mă paralizeze, să mă împiedice să fac ceva.

Fiecare îşi are propria unitate de timp. Pentru unii, e ziua, pentru alţii, săptămâna, luna sau anul. Pentru alţii iarăşi, o viaţă sau un secol, sau un mileniu. Această unitate e încă la scară umană; este deci perfect compatibilă cu orice proiect şi orice îndeletnicire.

Sânt însă unii care îşi iau drept unitate timpul însuşi şi care se înalţă adesea mai presus de el; pentru aceştia, care e îndeletnicirea, care e proiectul ce merită dus la bun sfârşit? Acela care vede prea *departe*, care este prezbit în materie de timp nu se mai poate mişca; sau dacă se mişcă, o face din automatism, nu din convingere.

Citit scrisori ale lui Şade către soţia şi către soacră-sa. Au fost scrise la Vincennes, între 1778 şi 1784. – Patetice şi prolixe.

6 dec. (?) – De la Clichy la Odeon, cu taxiul. Un ceas! Cu neputinţă de înaintat. Blestemaţii se înghesuiau unii în alţii. Automobilul a fost inventat că să putem merge mai repede. Iată însă că, în oraşe, a devenit un factor de imobilitate. Mai devreme sau mai târziu, orice invenţie a omului, orice dispozitiv ajunge să-şi nege funcţia primordială. Am putea numi acest fenomen *trădarea obiectelor.*

Omul e cu adevărat lipsit de şansă: toate invenţiile sale îi folosesc doar pentru o clipă, apoi i se întorc împotrivă. Traversând Parisul azi după-amiază, îmi spuneam că profetul cel mai sumbru nu şi-ar fi putut închipui un spectacol cumplit precum cel la care eram martor şi care este absolut cotidian. Degeaba încerc să-mi reprezint viitorul: nu reuşesc, mintea mea nu e destul de înclinată către grozăvie.

Orice „progres“ comportă un coeficient negativ; nu-i nimic de făcut.

Astă-seară, în timpul plimbării mele obişnuite, am *văzut* în cele mai mici detalii piesa pe care aş putea-o face din povestea acelei false sfinte portugheze, Maria Vizitaţiunii, ale cărei isprăvi le-am citit într-o cărţulie despre fenomenele fizice ale misticismului. Ar fi ocupat singură scena vreme de două ceasuri, iar monologul ar fi tratat despre toate aspectele pe care le comportă o sfinţenie îndoielnică dar plină de patetism. E de la sine înţeles că piesa în cauză, după ce a fost perfect elaborată în mintea mea, acolo va rămâne.

Poţi crede în Dumnezeu, dacă te menţii la un nivel foarte înalt şi foarte abstract. Îndată însă ce te raportezi la accidentele cotidiene, care alcătuiesc

în fond viața, nu mai găsești nimic care să te ducă la Dumnezeu, și nici măcar la un zeu. — Credința este o imaginație care refuză concretul, care nu se încurcă cu ceea ce-o respinge. Nu se poate crede fără imaginație.

În timpul Ocupației, Picky Pogoneanu, bolnav de poliomielită, fiind numit în post la Stockholm, a venit să se îngrijească la Paris unde i-a consultat pe toți marii medici și pe toți marii tămăduitori. Într-o zi mi-a spus: „Sânt absurde toate suferințele astea pe care le îndur. Nu știu ce să fac cu ele. Dacă aș fi poet, aș putea să scot ceva de aici. Sânt însă, din nefericire, diplomat“.

Toată lumea, inclusiv fratele meu, mă întreabă la ce lucrez, co scriu: or, eu nu scriu, nu lucrez, iar dacă fac mărturisirea aceasta, nu sânt crezut. De altminteri, este foarte greu să explici altuia că ai pierdut cheful pentru aceste lucruri, că ți se pare nedemn să „produci“, să te „manifești“, să te „arăți“, că orice expresie ține de „omul exterior“, c-ai părăsit imperiul faptei.

Veșnica problemă: cea a *nivelului spiritual.* Dacă nu te afli la același nivel cu cineva, nu te poți înțelege cu el. Nivelul spiritual se măsoară prin gradul de înstrăinare față de lume. Dar cum să stabilești în chip obiectiv acest grad? Atunci când vorbesc cu cineva, știu la ce să mă aștept din partea lui, știu *până unde* pot merge cu el. El însă nu știe. Crede că mă înțelege. Și poate că mă înțelege în felul lui. Căci nimic nu spune că, într-un anumit domeniu, n-a mers mult mai departe decât mine. Cu toate astea, de experiență spirituală e capabil doar acela pentru care contează din ce în ce mai puține lucruri, pentru care cercul intereselor se restrânge pe măsură ce merge înainte.

Important nu este să știi, ci *să fii.* Or, *a fi* este isprava cea mai dificilă cu putință. Căci *a fi*, pe plan spiritual, înseamnă să nu fii *nimic* pe planul lumii.

13 dec. Noapte albă.

De necrezut cât de normală apare, în toiul nopții, sinuciderea.

Adevărul nu se află nici în reacțiune, nici în revoluție. Ci în punerea sub semnul întrebării deopotrivă a societății și a celor ce-o atacă.

A doua zi după o noapte albă ne chinuie aproape totdeauna nevoia de a face profeții.

Sănătatea, ca şi libertatea, nu are conţinut pozitiv, de vreme ce nu ne bucurăm conştient de ea arunci când o posedăm. Ea nu ne aduce aşadar nimic, nu poate îmbogăţi pe nimeni. Astfel, ar fi absurd să spunem că unul sau altul a făcut cutare descoperire sau a avut cutare viziune fiindcă e sănătos. Abia când sântem bolnavi descoperim lucruri noi, sănătatea fiind o stare de *absenţă,* de vreme ce n-o înregistrăm. Ar trebui să ne putem spune în orice clipă: *Sânt sănătos,* şi astfel să dobândim o bunăstare reală, *conştientă.* Numai că această conştientizare ar fi în contradicţie cu sănătatea şi ar dovedi doar că ea este compromisă sau cât pe ce să fie. Orice sănătate conştientă este o sănătate primejduită. Sănătatea este un bun, desigur, dar celor ce-o posedă le-a fost refuzată şansa de a-şi cunoaşte fericirea. Iată de ce putem vorbi fără exagerare de pedeapsa *meritată* a celor sănătoşi.

13 decembrie 1968 – Când te gândeşti că, în infinitatea timpului, nu va mai exista niciodată un alt 13 decembrie *identic* cu acesta. Veşnica Reîntoarcere este o copilărie. Totul este *unic* şi pierdut pe veci.

În mod normal, ar trebui să nu mai scriu şi să nu mă mai manifest. Da, dac-aş trăi în altă epocă. În epoca noastră însă, trebuie să faci ceva, cât de puţin, ca să nu crăpi. Nu am *forţa morală* să fiu vagabond: de aceea trebuie *să produc* (sau să *mă* produc) din când în când.

Sânt cinci zile de când n-am ieşit din odaie. Lumea exterioară mi se pare îndepărtată, de neînţeles. E adevărat că afară am aceeaşi senzaţie – mai puţin puternică şi mai puţin misterioasă, se înţelege.

14 decembrie. Faţă-n faţă cu Timpul, să-i *auzi* curgerea, să asişti la volatilizarea fiecărei clipe, la această inepuizabilă agonie.

Ce înseamnă o clipă în *viaţa* Timpului?

Ce-ar fi să încercăm să ne reprezentăm *totalitatea* clipelor, adică a clipelor care s-au scurs de când e lumea lume! Nici un creier n-ar putea suporta o asemenea operaţiune, vreau să spun că faptul de a o concepe *primejduieşte* spiritul.

Nu aspiraţia către o altă lume, ci oboseala de lumea aceasta îmi stârneşte interesul pentru religii.

Când lucrurile nu merg, mă bag în pat, trag obloanele și *aștept.* La drept vorbind, n-aștept nimic, mă golesc pe dinăuntru, încerc să uit tot ce mă sâcâie, oameni și lucruri, încerc să mă uit chiar și pe mine însumi, și rămân lungit ca și cum m-aș afla într-un sicriu în străfundurile universului.

Aceasta e terapeutica vacuității: să devii absent față de toate, să te cufunzi în adâncul acestei absențe și să te cureți de toate impuritățile care înjosesc și incomodează spiritul. Să te eliberezi și să te birui pe tine însuți, *să faci pe mortul* cu o conștiință absolută, adică goală de orice conținut, să lichidezi orice urmă mentală din trecut – pentru un sfert de oră sau pentru un minut.

Două feluri de adevăr: cele descoperite pe calea raționamentului și cele descoperite pe calea suferinței.

Nu sânt sensibil decât la cele din a doua categorie. Ceea ce mă limitează în chip considerabil.

Azi-noapte, am visat că Mircea Vulcănescu urma să țină o conferință într-o biserică din Paris. Mă duc așadar la biserica respectivă cu Ionesco. E ticsită și nu seamănă cu nici una din bisericile Parisului. Așteptăm aproape o oră. Nici urmă de conferențiar. Ieșim, Ionesco pleacă, iar eu mă întorc în biserică unde Mircea sosește, însoțit, între alții, de Jeanne Hersch (logica visului: J.H. este prietenă bună cu fata cea mare a lui Vulcănescu). Conferința este strălucitoare, profundă, dar, pe măsură ce înaintează, conferențiarul își schimbă înfățișarea, iar eu nu îmi mai recunosc prietenul.

(Un amănunt: la începutul conferinței, M.V. Își cere scuze publicului pentru că a fost reținut la Versailles… Or, tocmai la Versailles, în 1938, ne expusese lui Noica, lui Wendy și mie, viziunea sa despre parc ca lume cu o fereastră deschisă către infinit…)

Am citit un „descântec“ din secolul al X-lea, în care „demonul“ era poftit să iasă din bolnav sau din posedat. Sânt enumerate în ea toate părțile trupului, chiar și cele mai neînsemnate: parcă ai de-a face cu un tratat de anatomie dement. Frumusețea acestui exorcism constă în belșugul de amănunte, în excesul de exactitate, în caracterul *neașteptat.* Să-i spui demonului: *Ieși din unghii!* Ce lucru frumos și absurd totodată.

Ignoranța e o stare desăvârșită. E de înțeles că acela care se bucură de ea nu vrea s-o părăsească.

Adineauri, cineva spunea la radio că *Saint Glinglin*[124](?) de Queneau este capodopera timpului nostru…

Arbitrarul în literatură este într-adevăr prea mare. Abia când îți dai seama de acest lucru pân' la exasperare, înțelegi voluptatea pe care o poți avea cultivând geometria.

Ce altceva este un scriitor decât un ins care exagerează totul din pricina temperamentului, care acordă o însemnătate nemeritată tuturor celor ce i se-ntâmplă, care-și exacerbează senzațiile *din instinct*? Dac-ar simți lucrurile așa cum sânt și n-ar reacționa față de ele decât potrivit valorii lor…

„obiective", n-ar putea prefera nimic, deci n-ar putea aprofunda nimic.

Un scriitor nu atinge adevărul decât denaturând totul.

Este extrem de anevoios să fii un impostor, dacă nu ai o înclinație pentru asta. Impostorul este un sceptic neatins de o conștiință morală.

Dacă mă zbat în continuare, e fiindcă, în taină, sânt încredințat că faptul de a avea conștiința propriei decăderi mă împiedică să fiu un decăzut.

Decăzutul care se judecă pe sine încetează să fie decăzut. Într-atât conștiința pe care o avem despre starea noastră ne face stăpâni asupra ei.

Toată lumea repetă până la saţietate că grecii nu aveau simțul istoriei. Lucrul e adevărat numai în parte. Cum să explicăm viziunea *vârstelor* la Hesiod, care este o viziune tipic istorică, dacă dăm la o parte orice deschidere către devenirea istorică, către succesiunea generațiilor etc.?

Când te gândești că în zorii Greciei, în plină lume posthomerică, Hesiod crede că omenirea se afla în vârsta de fier, aproape la capătul istoriei! Ce-ar fi spus câteva veacuri mai târziu? Ce-ar spune astăzi?

Exceptând veacurile îndobitocite de ideea progresului, omul a crezut întotdeauna că a ajuns la marginea prăpastiei. Și asta spune multe despre devenirea sa.

Privind istoria în ansamblul ei, te întrebi prin ce miracol, știind tot ce știa, a reușit omul să-și reînnoiască iluziile.

Ceea ce se numeşte *experienţă* nu e nimic altceva decât decepţia asociată unei cauze pe care am îmbrăţişat-o pătimaş o vreme. Cu cât a fost mai mare înfrigurarea, cu atât mai mare o să fie decepţia. A avea experienţă înseamnă să-ţi *ispăşeşti* entuziasmele.

N-aş fi înţeles poate nimic din viaţă dacă n-aş fi îmbrăţişat prosteşte, cu înfrigurare, câteva cauze care mă fac acum, când mă gândesc la ele, să roşesc. Datorez însă acestor eşecuri, acestor „remuşcări“, stropul de înţelepciune pe care l-am dobândit.

Am început adineauri o scrisoare „violentă“ la adresa lui K.L., traducătorul „meu“ german care nu catadicseşte să-mi răspundă la scrisori. Dar n-am scris decât prima frază, căci mi-am amintit, la ţanc, efectul catastrofal pe care l-au avut întotdeauna scrisorile-ultimatum pe care le-am trimis adevăraţilor sau pretinşilor mei prieteni. În loc să „clarifice“ o situaţie, ele n-au făcut decât s-o încurce pentru totdeauna. Nu-i mai puţin adevărat că întreruperea acestei scrisori, cu gândul de a scrie alta mai târziu, cu calm, mi-a lăsat impresia unei laşităţi de neiertat. Mai bine s-o rupi cu toată lumea decât să-nghiţi o umilinţă după alta.

Să nu confundăm verva cu talentul. Verva este cel mai adesea semnul caracteristic al falsului geniu.

Fără ea însă, pe de altă parte, se cade-n plictiseală. Căci ea este aceea care dă sarea şi piperul adevărurilor şi, bineînţeles, erorilor.

18 decembrie. Toată înţelepciunea constă în a şti *şi pierzi.*

Bogăţia dă naştere putreziciunii.

Lucrul cel mai rău: distracţiile. *Omul* nu poate rezista în faţa lor.

Când *automatizarea* va fi fapt împlinit, va trebui să ne aşteptăm la răsturnări şi la dezastre nemaiîntâlnite. Munca este un blestem necesar, cu care omul s-a obişnuit şi de care nu se mai poate lipsi. Lucru atât de adevărat încât, între sclavia absolută şi libertatea absolută, ar suporta-o mult mai lesne pe cea dintâi decât pe cea de-a doua. Lanţurile oferă o securitate pe care n-o vom întâlni în libertate, care este o *beţie.*

Revoluţiile sânt urzite de necăjiţi (de sărmani) şi de trântori: unii din nevoie, din deznădejde; ceilalţi din plictiseală, din ură de sine. Trântorii

tânjesc după răsturnări. Din motive opuse, cele două extreme ale scării sociale se întâlnesc. Așa se explică rolul jucat de aristocrație în ’89 și în agitația politică ce-a avut loc de-a lungul secolului al XIX-lea în Rusia. La fel, inteligheția de origine burgheză în mișcările revoluționare de astăzi. În fond, toți îmbuibații se urăsc în chip tainic și doresc să fie măturați într-un fel sau în altul. Preferă, oricum, ca lucrul să se facă cu propriul lor concurs. Aici se află poate aspectul cel mai interesant, cel mai caracteristic al oricărei revoluții.

Ar trebui să ne obișnuim cu ideea că n-avem nimic de câștigat din faptul că trăim, după cum nu avem nici din faptul că murim. Pornind de la această certitudine ne-am putea *organiza* cum se cuvine existența.

Starea cea mai rea, cea mai primejdioasă pentru un muritor este tristețea. În ea își realizează el integral condiția de muritor, în ea este el muritor într-un chip absolut.

Am fost multă vreme îndrăgostit de triste̦e, deci în stare de păcat. Căci tristețea este un păcat împotriva speranței. Câtă dreptate are teologia! Nu trebuie să suspinăm după ceea ce vatămă. Or, tristețea este exact asta, vorbesc despre *tristețea care o iubim,* pe care o cultivăm, pe care o savurăm.

Tristețea nu este o nefericire extremă, ci o nefericire constantă.

Omul trebuie *umilit.* Primejdiile ce rezultă de aici sânt mult mai mici decât cele pe care le iscă aroganța sa.

Singurul mod de a înțelepți un animal arogant din fire este de a-i arăta din ce noroi e plămădit.

Nu trebuie subestimate însă primejdiile umilirii.

Din partea cui am avut cel mai mult de suferit? Din partea celor care au fost umiliți. Mi-e teamă de toți aceia care au suferit. Tremur în fața unei victime nevinovate.

20 decembrie. Am aflat aseară că tatăl Simonei Weil era epileptic. Asta explică enorm de multe lucruri, afară bineînțeles de ceea ce este esențial.

Aseară, M.-M. Davy îmi spunea că n-am dreptate să pun accentul pe păcatul originar, că nu este adevărat că Iisus a venit ca să-l răscumpere pe

om etc. După ea, a venit pentru ca omul să devină Dumnezeu. Mi s-a părut un lucru atât de absurd la masă.

Frunzărit o carte despre sfântul Pavel. Aceeaşi veşnică antipatie faţă de această figură sinistră, înfiorătoare – *pe care o înţeleg atât de bine.*

Se vorbea aseară despre viaţa de după moarte. Toată lumea avea aerul să creadă în ea. Dar dacă credem în ceea ce este propriu-zis de neconceput, de ce n-am crede în indiferent ce? De ce să exprimăm îndoieli şi de ce să suspectăm pe cineva? Ar trebui să fim consecvenţi şi să aprobăm totul fără nici o rezervă.

De cum şi-a găsit genul, un scriitor e terminat.

Un tânăr critic, vorbind despre una din primele opere ale lui Michaux, *Ecuator,* o califică drept *ontologie anecdotică* (!).

Evident, se poate spune orice.

Nebunul ca atare nu înseamnă nimic. El nu prezintă interes decât în intervalul de timp în care *ştie* că-i nebun. Nu-i vorba, la drept vorbind, despre intervalele lucide care pot fi clipe liniştite, ci despre acea angoasă în care, fiind lucid, se *simte* nebun. În chip straniu, „intervalele lucide“ coincid pentru el cu *uitarea* nebuniei. Iată de ce nu sânt semnificative.

Am sfârşit prin a mă simţi mai mult sau mai puţin solidar cu toţi scriitorii pe care i-am atacat.

Nu prietenii, ci duşmanii sânt aceia care îşi *pun pecetea* pe viaţa noastră.

24 dec. Cum să reacţionezi faţă de linguşitorul dezinteresat, care îţi face complimente fiindcă e-n firea lui s-o facă? Să-i spui să înceteze înseamnă să-l insulţi: ar fi ca şi cum i-ai spune să înceteze de a mai fi ceea ce este. Cel mai bine este să-i suporţi tămâierea. El va fi mulţumit de sine, iar tu, dezgustat, o *să-l imiţi.*

Firește, nu-i vorba despre linguşitorul perfid, nici despre cel mânat de calcul şi nici despre lăudătorul din milă, din generozitate, care vrea să te facă fericit fiindcă te socotește prea vrednic de plâns – nu, e vorba doar

despre linguşitorul înnăscut, despre linguşitorul din fire – despre un bolnav, în fond.

Cel mai penibil e când te linguşeşte de faţă cu martori – care cred că accepţi, că exulţi. Cel mai bine, în acest caz, este să priveşti linguşeala ca pe-o încercare a nervilor şi s-o suporţi cu resemnare, aşa cum suporţi o groază de alte neajunsuri mai mult sau mai puţin cotidiene.

24 dec. *Mesia* de Händel.

Comentatorul de la radio îndrăzneşte să spună că Händel era indiferent în materie de religie, ba chiar că-şi bătea joc de ea, potrivit mărturiilor aduse de contemporani. Cu toate astea, Händel însuşi a mărturisit că în timp ce lucra la *Mesia* a avut sentimentul că trăia în ceruri…

Sublimul *continuu.…*

25 dec. Semnul că-mi place o bucată muzicală, că ea se adresează celor mai tainice adâncuri ale fiinţei mele, este dorinţa, atunci când o ascult, de a stinge lumina, dacă e noapte, de a trage obloanele, dacă e zi. E ca şi cum ai asculta-o în mormânt. Aşa-l ascult pe Bach de obicei – Bach, tovarăşul meu cel mai fidel de-a lungul anilor.

Într-o cârciumă la ţară, am citit în *France-Soir* un reportaj despre zborul spre lună al celor trei astronauţi americani. Ziaristul vorbeşte despre rugăciunea pe care Borman a compus-o de Crăciun şi pe care le-a transmis-o camarazilor lui la N.A.S.A. Şi ziaristul adaugă: „Au fost câteva minute de *stânjeneală*“. Ceea ce voia să spună, având în vedere contextul, era: „câteva minute de *emoţie*“. Stânjeneală o fi fost pentru el, în nici un caz pentru prietenii cosmonautului.

26 decembrie. O tânără cântăreaţă germană mă întreabă care este adevărata semnificaţie a pasiunii mele pentru Bach. Îi răspund că Bach e pentru mine un *leac contra-ndoielii*.

(Este aproape un calambur, şi am oroare de calambururi[125].)

Toată ziua am fost intrigat de o muscă – spectacol insolit în plină iarnă – care n-a încetat să se mişte încolo şi încoace prin odaie. Astă-seară o văd aterizând pe masa mea, fără să-mi dea atenţie şi fără să se teamă: rămâne nemişcată, ea, atât de săltăreaţă din fire, vreme de câteva minute bune. S-a

oprit pe plicul ăsta alb, ca într-o stare de prostraţie. Mi-e milă de ea, mă *gândesc* la ea, dar cum s-o ajut? Dintr-odată îşi ia zborul şi dă ocol odăii. Mă simt eliberat şi aproape fericit.

Găsesc într-o carte despre Bertrand Russell această remarcă nimerită: „O carte clasică se poate defini ca o carte pe care oamenii cred că o ştiu fără s-o fi citit“.

27 decembrie. Azi-dimineaţă, la trezire, primul lucru la care m-am gândit a fost acesta: intuiţia cea mai profundă pe care a avut-o omul este aceea a jocului universal.

Îndată ce încetezi să suferi şi te gândeşti la toate suferinţele dintotdeauna, la incredibila lor inutilitate, la faptul că au dispărut tot atât de definitiv ca şi cei care le-au îndurat, nu te poţi împiedica să socoteşti toate astea ca pe un spectacol ce nu poate amuza pe nimeni, nici măcar pe un zeu. *La ce bun,* refrenul banal şi totuşi înspăimântător, triumfă până la urmă asupra tuturor făgăduielilor şi tuturor iluziilor. Acest *la ce bun* reprezintă adevărul de pe acest pământ, ba chiar adevărul pur şi simplu. Am trăit cincizeci şi şapte de ani, dar în materie de revelaţii filosofice, mărturisesc că n-am găsit ceva mai bun.

Muzică şi matematică, da – limbaj, nu. Să facem un salt în afara cuvintelor!

Marie-Madelaine Davy, care a cunoscut-o bine pe Simone Weil şi a scris o cărticică despre ea, mi-a spus deunăzi că nu-i place la S.W. *voluptatea nefericirii.* — E tocmai ceea ce mie îmi place la ea. De altfel, nu mă pot interesa de o fiinţă decât dacă are această voluptate, dacă nefericirea o preocupă în chip de realitate şi problemă, dacă face din ea substanţa meditaţiilor sale. Dar pentru a te putea gândi la ea într-o asemenea măsură, trebuie să ai, să recunoaştem, nu har, ci un soi de har de care necredinciosul beneficiază în egală măsură cu credinciosul.

Orice scrisoare de la o necunoscută este tulburătoare. Femeile au o manieră directă, un *ton* al lor pe care bărbaţii nu-l pot dobândi fără să cadă în fandoseală.

O operă nu contează, *nu există,* decât dacă e pregătită în umbră la fel de minuțios cum este pregătită o lovitură de către un bandit.

În ambele cazuri, ceea ce importă e *cantitatea* de atenție.

28 dec. *Zăpadă* – adică toată copilăria mea, adică bucurie.

29 dec. Ninge – iar eu ascult *„Jesu meine Freude*“[126].

Ce-mi pot dori mai mult?

(Femeia care realizează emisiunea, neștiind sensul cuvântului „Freude“, spune, după terminarea motetului: „Vom asculta din Bach ceva mai puțin trist!“)

Interesul meu profund pentru evrei și pentru tot ce este evreiesc. Toți, niște *cazuri.* Simone Weil, Kafka. Figuri din *altă* lume. Numai ei au mister. Neevreii sânt prea *transparenți.*

Încerc să scriu ceva drăguț pentru cutare sau cutare cu ocazia Anului Nou. Nu reușesc, nu *simt prezența* celui căruia aș vrea sau ar trebui să mă adresez. Numai pasiunea și interesul găsesc imediat limbajul necesar. Detașarea e din nefericire triumf asupra limbii. Detașarea nu *inspiră:* barează calea spre cuvinte.

Îndată ce încetezi să mai iubești limba, treci *de partea cealaltă.* Iubirea de cuvânt ne leagă de ceilalți.

Numai în sensul ăsta se poate accepta ca limba să fie socotită *sfântă* (o, Valéry!).

Nu voi renunța la aceste caiete, căci reprezintă singurul contact pe care-l am cu „scriitura“. Sânt luni de când nu am mai scris nimic. Dar acest exercițiu zilnic are partea lui bună, îmi permite să mă apropii de cuvinte și să-mi vărs în ele, deopotrivă, obsesiile și toanele: esențialul și neesențialul vor fi în egală măsură consemnate aici. Căci nimic nu este mai arid și mai futil decât urmărirea „ideii“. *Neînsemnatul* trebuie să aibă drept de cetate, cu atât mai mult cu cât prin el avem acces la esențial. Anecdota se află la originea oricărei experiențe capitale. Iată de ce e mult mai captivantă decât ideea.

Se întâmplă rar să întâlneşti un spirit *liber.* Iar dacă există aşa ceva, în nici un caz nu există în cărţi. Când scriem, purtăm în chip misterios lanţuri. Se întâmplă însă ca o fiinţă să se elibereze şi să se dezvăluie într-o conversaţie intimă, în care se îndepărtează în chip necesar de convingerile sale obişnuite, ba chiar îi place să le puncteze lipsurile. Nu sântem liberi decât în mijlocul îndoielilor şi slăbiciunilor noastre – şi când sântem eretici în raport cu noi înşine.

Îi spuneam adineauri unui neamţ că e ridicol să vorbeşti de filosofi existenţiali băgându-i în aceeaşi oală. Diferenţa dintre Pascal şi Heidegger este aceea dintre un *Schicksal* şi un *Beruf* [127]

Am vorbit aproape fără încetare timp de două ore şi jumătate. Unde să mai găsesc, *pe urmă*, forţa de a scrie, şi mai ales *naivitatea*? Pentru că există în conversaţie un scepticism extrem de nefast oricărei *creaţii.*

„Democraţia“ este un fenomen de îmbătrânire, să spunem de maturizare, de dezinteres… instinctual (!), de epuizare. Franţa a fost coaptă pentru regimul parlamentar *după* Napoleon. Democraţia nu este cu putinţă decât dacă un popor este sătul de aventură, dacă a pierdut gustul provocării şi al cuceririi. Lucru adevărat pentru multe ţări, mai puţin Anglia. Precizarea este importantă. Căci e singura ţară care-şi poate permite luxul să cucerească şi să poarte dezbateri. (Dar Senatul roman?)

Îmi vine deodată în minte machisardul care, prins de germani, în momentul în care locotenentul urma să ordone execuţia, i-a spus: „Nu vă e ruşine să împuşcaţi un tuberculos?“

Replică de geniu care i-a salvat viaţa.

Totul este o chestiune de generaţie. Dacă cea care urmează după tine nu se interesează de opera ta, e ca şi cum n-ai fi trăit niciodată. Am vorbit cu un sociolog german (de vreo treizeci de ani) despre Simmel. Abia dacă-i ştia numele!

Progresul este *nedreptatea* pe care fiecare generaţie aflată în ascensiune o comite împotriva celei care o precedă.

S-au publicat în volum „poeziile“ Simonei Weil. Ce eroare! N-avea nimic de poet în ea. Imitatoare a lui Valéry; non-poezie. În proza ei nu există nici un strop de lirism. În schimb, există, în ea o fermitate, o rigoare suverană.

N-ar trebui să scriem, ca Valéry, „cugetări“ încă din zori, ci ar trebui să aşteptăm sfârşitul zilei, ceas mult mai prielnic aforismelor, aceste mici bilanţuri mai mult sau mai puţin cotidiene.

Să nu ai credinţă e o infirmitate sau o nedreptate? Nici una, nici alta.

1969

1 ianuarie 1969

M-am plimbat între Êtréchy şi La Ferté-Alais. Ninsoare şi ceaţă, o ceaţă atât de diafană că arborii păreau un fum încremenit. Rareori am văzut un peisaj atât de poetic. Totul era ireal – în plus, din cauza poleiului, pe drumuri nu era ţipenie.

Am intrat într-un bistrou din Villeneuve-sur-Auvers, unde am auzit un şlagăr american (englezesc?), „Those were the days“, care, prin tonul lui elegiac, m-a tulburat mai mult decât era cazul.

Ieri-seară, la familia Corbin, ascultat concertul nr. 3 pentru pian şi orchestră de Rahmaninov. În afară de câteva momente foarte frumoase, multă umplutură ce strică bucata. Devin tot mai puţin capabil să suport lungimile în muzică şi, bineînţeles, în literatură. În afara celor foarte mari, toţi umflă un text sau o bucată muzicală. Nu mai accept nimic din oficiu. Aproape pretutindeni, valori îndoielnice, false. În lume domneşte neesenţialul.

Nu mai pot să-l citesc pe Nietzsche şi nici să-mi păstrez interesul pentru el. Mi se pare mult prea *naiv.* De mult am încetat să-l admir. Un idol mai puţin. Şi el s-a complăcut în prolixitate, în umplutură, în ceţosul *grandios.*

Acum vreo trei ani, Pierre Oster, un tânăr poet, a venit să mă roage să scriu o prefaţă la volumul al şaselea din *Operele complete* ale lui Paulhan. Am refuzat. M-am gândit atunci că Paulhan îmi devenise duşman şi nu l-am mai întâlnit. Am spus în dreapta şi-n stânga că ne-am certat, că Paulhan e un ins răzbunător.

Or, alaltăieri, mă întâlnesc cu Pierre Oster şi-l fac mai mult sau mai puţin răspunzător pentru această ceartă. Îl întreb în ce termeni i-a prezentat lui Paulhan refuzul meu. Îmi răspunde că nu-i spusese nimic, că Paulhan îi dăduse câteva nume printre care al meu şi că nu fusese informat despre răspunsul meu negativ.

Timp de trei ani am trăit cu gândul la *răzbunarea* lui Paulhan, or această răzbunare nu era decât o idee plăsmuită în mintea mea.

2 ianuarie 1969
„Viața mea e șovăiala în fața nașterii“. (Kafka)
…E ceea ce am simţit întotdeauna.

Am o slabă memorie a oamenilor şi locurilor. Atunci cum să le rămân fidel? Fidelitatea presupune o memorie bună. Memoria este condiţia şi temelia vieţii morale.

Se poate spune de asemeni că memoria e baza tuturor sentimentelor rele, începând cu ranchiuna. Cine uită, cine *iartă*? Cel cu memorie slabă, care nu *reţine* toate jignirile.

Fidelitatea şi *resentimentul* au aceeaşi bază. Cine este capabil de una este capabil şi de celălalt. Inapţi pentru ele sânt inşii incoerenţi, frivoli, dezinvolți *(fluşturatecii*). Ei nu se lasă uciși pentru nimeni, și nu ucid pe nimeni.

Când scriam în românește, mă gândeam că ar trebui să scriu în altă limbă, în germană sau în franceză. Am optat pentru franceză. Acum, după ce-am folosit-o atâția ani, aș vrea s-o părăsesc și să mă îndrept spre engleză…

Îi ziceam adineaori lui Piotr Rawicz[128]: „De îndată ce ai un venit regulat, devii francez“.

Nu e cazul lui, nici al meu – din păcate.

Îi spuneam apoi că este periculos să ai un cămin. Iată, eu, de când am un apartament am încetat să scriu. În condiții normale, trebuie să fii cel puțin epileptic ca să faci ceva *valoros.*

Nesiguranța e sinonimă cu dinamismul.

Mi se spune că ar trebui să țin cursuri la una din aceste facultăți înființate în ultima vreme. De acord. Dar ce fel de cursuri? De *neurastenie*? Este cam singura specialitate pe care aș putea s-o invoc și în care am dobândit oarece competență.

4 ianuarie

Sânt o natură profund necredincioasă şi profund religioasă: sânt un om fără certitudini şi aş putea spune, precum Celălalt, că împărăția mea nu e din lumea aceasta.

Mă gândesc la unii sau la alţii dintre cunoscuţii mei. Sânt oameni mai degrabă veseli, plini de viaţă, cel puţin în societate. Dacă însă le dai telefon, îi iei pe nepregătite: auzi o voce cavernoasă, o voce de spectru răguşit. Ce se întâmplă cu ei? Când sânt *adevăraţi*? în societate, sau în singurătate?

Omul care mi-a făcut cel mai mult rău este Valéry. Am avut naivitatea să cred, ca el, că limbajul e totul. O superstiţie franţuzească, de altfel. Nu, limbajul nu e totul, e aproape nimic. Un Dostoievski sau un Tolstoi nu i-au dat nici o importanţă. Dacă ai ceva de spus, o spui, asta-i tot. Căutarea *cuvântului potrivit* e un demers din cele mai vane. Saint-Simon n-a meditat asupra limbajului. Şi totuşi – sau mai curând: de aceea – e poate cel mai puternic scriitor francez. A medita asupra „scriiturii“ echivalează cu o castrare. Literatură de eunuci. Obsesia *expresiei* devirilizează.

Indiferent ce influenţă suporţi, dacă ea se prelungeşte prea mult se dovedeşte sterilizantă şi nefastă. Ura discipolului împotriva maestrului e semn de sănătate. Nu devii tu însuţi decât respingând influenţele, cu condiţia, bineînţeles, ca această respingere să izvorască dintr-o nevoie profundă, dintr-o chemare lăuntrică, iar nu din oboseală sau insolenţă (cum se întâmplă în cvasitotalitatea emancipărilor literare sau filosofice).

„M-ai învăţat prea multe, n-am să ţi-o iert niciodată“, murmură discipolul privindu-şi maestrul care se îndepărtează. A suferi o influenţă înseamnă a accepta ca altul să *lucreze* în locul tău.

Kafka: evreu şi bolnav, adică de două ori evreu sau de două ori bolnav.

Dacă aş fi fost francez, cred că n-aş fi dat nici o atenţie stilului. E drama veneticului să se gândească neîncetat că foloseşte o limbă ce nu-i aparţine. Apoi, să trăieşti într-o ţară unde întorsătura frazei contează nu-i de natură să simplifice lucrurile.

„Stilul“ este minciuna însăşi.

Oricare cititor e un parazit ce-şi ignoră condiţia.

Oricine poate *face* (ce cuvânt!) o carte. Şi într-adevăr, aproape toată lumea încearcă şi, de bine de rău, izbuteşte.

Însă o carte nu trebuie să expună ori să rezolve o problemă. O carte ar trebui să fie o provocare, o somaţie supremă, un ultimatum. Adresat cui? E un secret pe care doar autorul îl ştie, dacă-l ştie. Cvasitotalitatea cărţilor sânt inutile, căci tocmai acest secret le lipseşte.

Ce este o *operă*? E modul în care X sau Y s-a luat de piept cu universul.

— Dar nu s-a luat de piept câtuşi de puţin!

— Foarte bine. Atunci e vorba nu de operă, ci de producţie. Iar să producă, poate oricine.

Trebuie să fac notiţa de prezentare pentru presă la *Demiurgul cel rău.* Or, tocmai am recitit – în diagonală – primul capitol, care a dat titlul cărţii. O înşiruire de proclamaţii gâfâite, la jumătatea distanţei între, să zicem, o epistolă a Sfântului Pavel (!) şi un articol de ziar. O teologie de doi bani, dar care totuşi a ţâşnit din adâncul fiinţei mele.

Sângele care se urcă la cap la cea mai mică umilinţă, la cea mai mică ruşine. Aceleaşi simptome ca în dorinţa de răzbunare.

Când trec prin faţa unui cimitir, îmi zic: Iată un loc unde nu mai există nici ambiţie, nici decepţie, nici mâhnire, nici, nici…

Mi se va replica: nici fericire, nici bucurie etc. Dar ce sânt aceste urme ale paradisului în comparaţie cu stigmatele atât de clare, atât de vizibile şi atât de dureroase pe care le lasă orice formă de nefericire?

Orice fiinţă vie este ambiţioasă: acesta e blestemul ei. Dacă simţim umilinţa şi ruşinea e pentru că sântem ambiţioşi. Nu sânt fericit decât atunci când ambiţiile mele dispar, aţipesc. Când se trezesc, neliniştea revine. Ceea ce numim *viaţă* este o stare de ambiţie. Instinctul de conservare e tot ambiţie, la nivelul cel mai de jos, cel mai comun. Cârtiţa care-şi sapă galeriile este ambiţioasă. Ambiţia e pretutindeni, mai puţin pe chipul cadavrelor.

De îndată ce cobori în miezul lucrurilor, totul se face ţăndări. Apoi nu se mai mişcă nimic.

7 ianuarie

Pe rue de l’Ancienne-Comedie se descarcă navete cu sticle de vin. Trece un vagabond şi înhaţă una. Un poliţai îl arestează. Vagabondul e beat criţă şi

nu e decât 9 dimineaţa! Când poliţaiul îl numeşte, de faţă cu asistenţa, „acest individ“, vagabondul răspunde ofuscat: „Individ, eu?“ – „Acest domn“, reia poliţaiul.

Beţivanul avea un aer atât de decăzut că n-am putut simţi faţă de el nici măcar o *tresărire* de milă.

Când mă simt prea josnic, prea mizerabil, îmi spun în chip de consolare: „Curaj, vino-ţi în fire, ai fi putut – ba chiar puţin a lipsit – să fii beţiv“.

Un istoric observă pe drept că primilor creştini le convenea să fie luaţi drept evrei, pentru că religia ebraică era acceptată de legile Imperiului roman. Dar în acelaşi timp, notează istoricul, creştinii sufereau efectele marii antipatii fată de tot ce era evreu.

Insomnie. În plină noapte, m-am văzut *producând* senzaţii dureroase.

Distincţia între creştini şi evrei a devenit foarte netă în timpul persecuţiilor lui Nero. Acesta nu i-a persecutat decât pe creştini.

Să asculţi ploaia – o activitate ce-şi este suficientă sieşi. Nu văd de ce ne-am mai gândi la altceva.

Aproape orice experienţă este o experienţă *completă*, adică nu-i nici un motiv ca să mai încerci alta. Asta-i valabil în teorie.

Orice om a avut în viaţa lui o experienţă extraordinară (fericită sau nefericită) care va fi pentru el, din cauza amintirii pe care i-o păstrează, obstacolul major în calea metamorfozei lăuntrice.

8 ianuarie. Citit poeme de Ahmatova, într-o traducere proastă. Nu contează. Importante sânt doar suflul şi forţa. Mă gândesc mai ales la poemele din perioada stalinistă, cele mai disperate. Pe lângă ele, căutările formale ale poeziei franceze de azi mi se par derizorii şi chiar groteşti.

9 ianuarie. Un tânăr inginer din România îmi trimite urări de Anul Nou într-o scrisoare *recomandată!* Doreşte să iau premiul Nobel… În general, compatrioţii mei sânt nişte prăpădiţi. Intuiţia dintâi pe care am avut-o

despre țara mea, despre lipsa ei de destin, mi se pare din ce în ce mai corectă, între timp, mi-am făcut iluzii în urma întâlnirii cu câțiva oameni de calitate.

Un individ, ca și un popor, nu-și dă măsura decât când e învins. (Mă gândesc la evrei.)

Un ins, de îndată ce-a reușit, nu mai prezintă nici un interes. Ceea ce putea fascina la germani, în timpul ultimelor două mari războaie, era cvasicertitudinea că se îndreaptă spre dezastru.

Nici vorbă aici de fascinația eșecului pentru sine, ci de acel lucru capital care, în eșec, se dovedește a fi esența, *adevărul* unei ființe. Atunci e cu adevărat ea însăși, iar nu în iluzia și aroganța reușitei. Iată de ce un erou nu este cu adevărat erou decât în prăbușire, care e pedeapsa lui glorioasă.

Altfel spus, adevărul se află în suferință sau mai curând suferința *este* adevăr.

Am citit undeva că, în India, un Rousseau sau un Schopenhauer nu sânt luați în serios pentru că au trăit în contradicție cu gândirea lor. Nietzsche n-ar trebui nici el să fie luat în serios, „idealurile“ lui fiind la antipodul a ceea ce era el în fapt. Într-adevăr, Nietzsche n-a avut succes în India. În Occident însă, și-a datorat triumful tocmai dezacordului dintre viața și gândirea lui. De ce? Pentru că acest dezacord se pretează la analize psihologice interminabile. E ceea ce s-ar putea numi *biografia* unei gândiri, pasiunea intelectuală pentru anecdotă.

Fericirea de a muri fără urmași.

Porfir spune că Plotin se împrietenise cu un senator roman care-și eliberase sclavii, își lichidase casa și bunurile, dormea și mânca pe la prieteni, pentru că nu mai poseda nimic… Era, senatorul acela, un înțelept? Un sfânt? Sau un *decadent*? Din punctul de vedere al Imperiului, era, neîndoielnic, un decadent, dar punctul de vedere al lui Plotin era, desigur, total diferit, și este singurul care contează în ochii noștri. Trăiască decadența, dacă produce exemplare umane de asemenea *calitate.*

Mareșalul Antonescu era poate nebun, însă a dat totuși dovadă de înțelepciune și omenie: a salvat viața a cel puțin șase sute de mii de evrei

români. Nici un cuvânt de recunostinţă, nici un monument, nici o stradă, în Israel, care să-i pomenească numele.[129]

Citit un poem răscolitor de Nelly Sachs, „Chor der Geretteten“[130].

G.B. îmi scrie că fratele meu i-a arătat şi i-a încredinţat (?) tot ce am scris şi am publicat, precum şi tot ce s-a scris despre mine până la plecarea mea în străinătate. Mă simt *postum.*…

Vidul e dimensiunea metafizică a tăcerii
(sau: vidul este nuanţa extremă a tăcerii).

Heidegger spune *Fiinţă* – cu acelaşi accent cu care se spunea cândva *Dumnezeu.*

De altfel, de un secol, în esenţă, nu facem decât să-l înlocuim pe Dumnezeu.

Toate majusculele îl înlocuiesc pe Dumnezeu.

Traducând o scrisoare a lui Pessoa, traducătorul foloseşte expresia „criză psihică – ar fi trebuit: „criză morală“, căci nu era vorba de o deprimare banală, ci de o schimbare a atitudinii sale faţă de semeni. Pessoa a trăit aproape aceeaşi criză ca Tolstoi. Aşadar o criză de ordin moral.

Am încercat să citesc *Scrisorile* lui Broch. Neinteresante şi prost traduse. Traducătorul nu face nici o transpunere, nu caută nici o echivalenţă, e o germană cu cuvinte franţuzeşti“.

Sânt omul refrenelor la modă, îmi place melancolia puţin vulgară şi chiar sordidă. Asta îmi pune nervii la încercare şi îmi creează stări cum nu se poate mai metafizice.

Toate marile întrebări metafizice încep cu o criză de urât.

Simt nevoia să ies din mine şi să nu mă mai opresc, să depăşesc toate Urnitele care-au fost trecute vreodată, să scap de sub tirania creierului.

Disperare „fără motiv“, fără conştiinţa nefericirii, fără nici un sentiment de decădere – disperare pură –, şi din nou certitudinea – deloc tristă – că

sinuciderea e singura soluţie, singura mângâiere, poarta, poarta cea mare. Să treci dincolo *ocolind moartea.*

Disperarea nu mă deprimă, ci mă exaltă. Disperarea e altceva decât deprimarea, disperarea e flacără, o flacără care străbate sângele.

Cu cât mă gândesc la locurile trecutului meu, cu atât îmi piere pofta să le revăd. Aş vrea să evadez din trecutul acesta, dar el se agaţă de mine, mă trage înapoi şi, cu cât fug înainte, cu atât mă apropii de obârşia mea. Astfel, orice viaţă revine la punctul ei de plecare – pe care n-ar fi trebuit să-l părăsească nicicând.

11 ianuarie. În *Match*, o fotografie a Pământului — făcută de astronauţi. Această băşică pe care ne vânzolim, ne chinuim, ne sfâşiem între noi! Cât de infimă pare! Când te gândeşti că pe ea murim şi trăim! La ea, la insignifianţa ei va trebui să ne gândim de-acum înainte, indiferent ce necaz sau mâhnire ne-ar copleşi. Eu de altfel cam asta am făcut mereu, cu un succes cât se poate de relativ.

Un critic american, scriind despre *Ispita de a exista*, mă numeşte un „Beduin al gândirii“.

Oare Pascal era avangardist?

Am observat că semiimbecilii cred în avangardă, iar şmecherii vorbesc despre ea. Niciodată n-am văzut un om serios care să-i dea cea mai mică atenţie.

11 ianuarie. Cocteil oferit de Germaine Bré la Dna Marks, cu care am vorbit despre Moarte, temă a meditaţiilor ei din acest moment. Aş fi vrut să-i spun că din cauza morţii n-am putut să fac nimic cu *convingere.* Întotdeauna am trăit *pe lângă,* niciodată nu m-am identificat cu vreuna din opiniile pe care le-am proclamat. Moartea e marea generatoare de distanţe. Din cauza ei nu ne *implicăm* niciodată, şi, cu orice prilej, facem figură de improvizatori sau de supravieţuitori, de începători şi de —. Ea m-a făcut să irosesc totul, dar în acelaşi timp mi-a permis să suport orice. E destul să te gândeşti la ea ca să suporţi orice *posibilă* mâhnire.

Vorbim de reușită, de reușită.

Fiecare clipă care trece e un eșec. Cred că esența timpului este eșecul, de aceea timpul e atât de tulburător și, de asemeni, captivant. Nu știm ce formă va avea acest eșec, nu-i cunoaștem chipul. Iar această neștiință face „farmecul“ vieții.

Niciodată n-am dat multă atenție ideilor și credințelor unui om. Ce *era* acel om, asta mă interesa. Nu ceea ce crezi sau gândești, ci ceea ce *ești*, asta contează.

Poți fi catolic, protestant, evreu – nu asta contează, ci ceea ce *ești*. Restul e secundar. Din păcate, doar *restul* acesta e luat în seamă de oameni.

12 ianuarie – Cinci ore de mers pe jos în pădurea Rambouillet. După căderea nopții, arborii, desfrunziți și negri, păreau rugăciuni înghețate.

În întuneric, pădurea este o implorare mută.

13 ianuarie – Am primit de la Klett extrasele de presă despre *Istorie și utopie*, ediția germană.

Nu e nimic de făcut: toți acești intelectuali germani sânt marcați de Universitate. Criteriile lor sânt școlărești. Sânt profesori până în adâncul sufletului. O nație didactică. De unde „prostia“, „snobismul“ lor ridicol. Pentru că în notița de prezentare pentru presă editorul a avut prostul-gust să mă compare cu Nietzsche, toți încearcă să demoleze această comparație, în loc s-o treacă sub tăcere. E facilitatea tălâmbilor, a minților greoaie.

Apoi, această manie de a pune etichete. *Nihilismus, nihilismus.* Una peste alta, francezii sânt de preferat.

Două afirmații contradictorii mi-au reținut atenția: una care susține că sânt în avans față de timpul nostru, alta că sânt un epigon al secolului al XIX-lea.

Ce sânt? — Un „gânditor“ al umilinței. (N-ar trebui să spun: *ce sânt*, ci mai degrabă: *ce-aș vrea* să fiu. Dar poate chiar asta sânt.)

Scriind despre cărțile mele, criticii preiau de regulă sarcasmele pe care le-am îndreptat eu însumi contra mea. Nimic mai necinstit și mai stupid decât să exploatezi autoironia… altuia, folosindu-te de ea ca să-l zdrobești.

14 ianuarie

„Tod und Verklärung“.[131]

Moartea, într-adevăr, e şi „transfigurare“, dar partea de umilire din ea este mai evidentă, mai frecventă.

A muri: eliberare sau umilire?

La acest Cocteau pe care l-am dispreţuit întotdeauna, în nişte scrisori pe care i le publică o revistă, găsesc această cugetare: „Să nu aspirăm niciodată la glorie, care nu e decât o farsă. (Nu ne putem imagina o floare ce ar visa să sfârşească într-o vază…)“.

Citit un articol despre Armand Robin, care, se afirma acolo, vorbea treizeci de limbi. Or, el putea citi, dar nu vorbea nici una din limbile pe care le învăţase. Mi-a mărturisit într-o zi că este incapabil să se exprime în alt idiom decât franceza. – în realitate, nu ştia toate limbile astea, dar avea o prodigioasă capacitate de a le intui.

Dacă expresia „Totul *şi* nimic“ se potriveşte la ceva, aceea este sexualitatea, să zicem orgasmul.

Detaliu extrem de important: mama lui Churchill, o new-yorkeză, avea sânge indian.

În materie de scriitură (!), mă pot lăuda cu un dublu succes: am reuşit să mă debarasez de jargonul filosofic (germanic) şi de fandoselile literare (Valéry etc. etc.) …

Nu am vocaţie spirituală. Sânt pe lume ca să sufăr şi *atâta tot.*

În istorie există două feluri de răzvrătiri: ale exploataţilor şi ale paraziţilor. A nu fi confundate.

L-am întrebat o dată pe Armand Robin de ce nu-l traduce pe Zhuang zi. Mi-a răspuns că poate îl va traduce cândva, că îl consideră cel mai mare poet al tuturor timpurilor. — Cu ce l-aţi compara? — *Cu peisajele golaşe din nordul Scoţiei.* E tot ce poate fi mai frumos pe pământ, a adăugat el.

I-am spus că le cunosc. A părut mişcat.

16 ianuarie

Orgoliul evreiesc şi orgoliul german laolaltă!

(Această alăturare extraordinară m-a făcut să-i admir atâta pe evreii germani.)

Alaltăieri pomeneam chiar aici de „filosofia istoriei“ a lui Hesiod. Da, mi se pare mai „exactă“ şi mai „realistă“ decât a lui Hegel şi te face să înţelegi *ce nu merge* în evoluţia omenirii mai uşor decât schema hegeliană, aplicată artificial evoluţiei umane şi de un simplism aproape incredibil, în ciuda unei obscurităţi voite.

Un vis lung, de o frumuseţe rară. Privelişti montane cum n-am mai văzut niciodată, paradisul desfăşurat sub privirile mele fascinate – de unde am scos aceste minuni? Şi cum s-au născut ele în creierul meu, unde nu sălăşluieşte decât dezastrul?

Boala te umple de ură. De ce? Pentru că boala este o înfrângere *de fiece clipă.*

Nu sânt nici gânditor, nici om de acţiune (!), nici, nici, nici, nici, nici nimic altceva – sânt un elegiac al sfârşitului lumii.

Tot ce e subversiv frizează poezia.

Pentru mine, cuvintele *a se ruga, a plânge* au încă un sens. Niciodată n-am tratat *conceptul* aşa cum ar face-o un contemporan. Sub mai multe aspecte, aparţin unui stadiu „depăşit“ al omului.

Armel Gueme mi-a trimis traducerea nuvelelor lui Stevenson făcută de el. Ieri, pe la miezul nopţii, schimbându-mi hanţele ca să-mi fac plimbarea nocturnă, am avut impresia că sânt Dr Jekyll, deghizat pentru a ieşi să comită o nelegiuire…

Am mult mai mult decât simţul metafizic, am simţul *patologic* al *Vergänglichkeit*[132]-ului. Sânt efectiv bolnav de caducitatea universală, nu pot să mă lipsesc de ea, sânt otrăvit cu ea. Totul e trecător – în mod esenţial,

absolut. Sânt atât de convins de acest adevăr încât trag concluzii contrare: o imensă consolare şi o deznădejde nespusă.

Tocmai am ascultat (pentru a câta oară?) *Recviemul* de Mozart, şi, într-un moment de entuziasm, mi-am spus că Mozart este, poate, omul cel mai deplin, cel mai frivol şi cel mai profund, care a ştiut să exceleze în delicateţe ca şi în tenebre, şi care a rămas la fel de pur în veselie ca şi în cea mai neagră deznădejde.

Un *portret* nu este interesant decât dacă înregistrează metehnele. De aceea este atât de greu să scrii despre un prieten sau despre un autor contemporan pe care-l respecţi. Metehnele umanizează un personaj.

20 ianuarie

Mi-am „investit“ toate entuziasmele în cauze ce nu puteau sfârşi decât dezastruos.

Am instinctul cauzelor pierdute.

Într-o carte, *Viaţa mea printre brahmani*, autorul, o femeie, povesteşte o vizită la un sannyāsin erudit, care pleca la munte în sezonul ploilor. Femeia merge să-l vadă însoţită de un guru. Se aşază tustrei în veranda unde locuia sannyāsinul. Rămân astfel timp de trei ceasuri fără să-şi spună o vorbă, apoi se despart în acelaşi fel.

Ce lecţie!

Istoria asta, am citit-o azi-dimineaţă şi nu-mi mai iese din minte. Mă obsedează, mă tulbură profund, şi ştiu de ce. Pentru că tot ce facem, pentru că tot ce fac eu este exact contrariul: cred în virtuţile tăcerii, nu-mi atribui puţină realitate decât atunci când tac, dar vorbesc, vorbesc, şi cu toţii vorbim. Adevăratul contact între două fiinţe, şi între fiinţe în general, nu se realizează decât prin prezenţa mută, prin non-comunicarea *aparentă*, cum este orice comuniune adevărată, prin schimbul misterios şi fără cuvinte ce seamănă cu rugăciunea interioară.

Excesul de clarviziune te face *şarlatan.*

Ieri, de la ora 21 până la 2 noaptea, la nişte prieteni, foarte plăcuţi de altfel, am vorbit fără contenire. Cu o zi înainte, fusesem răscolit de istoria cu sannyāsinul tăcut!

22 ianuarie. Nimic nu-mi pare mai absurd decât să mergi aiurea ca să cauţi înţelepciunea. Dacă n-o găsesc la mine în mansardă, n-am s-o găsesc nici pe culmile Himalayei.

Nu numai că duc o existenţă marginală, dar sânt *marginal* şi ca om. Trăiesc la periferia speciei şi nu ştiu nici cui, nici la ce să mă afiliez.

„Cunoaşterea este mai bună decât exerciţiul (practicile ascetice); concentrarea minţii întrece Cunoaşterea; renunţarea la fructul [faptelor] întrece concentrarea minţii, iar liniştea vine imediat după renunţare“. (*Bhagavad-Gītā*[133])

Nu am putea trăi dacă n-am acorda importanţă lucrurilor lipsite de importanţă.

În viaţa mea, am citit sau am încercat să citesc *Gītā* de vreo zece – douăzeci de ori. De fiecare dată am fost mai mult sau mai puţin dezamăgit. Abia acum am impresia că am reuşit s-o înţeleg, adică să fiu la înălţimea problemelor pe care le ridică. Să le *trăiesc* însă, să le traduc în experienţă, poate voi izbuti în altă viaţă… în aceasta nu, cu siguranţă.

Bhagavad-Gītā. Secretul vitalităţii ei stă în mulţimea contradicţiilor, discordanţelor, incompatibilităţilor pe care le conţine. Există în ea de toate pentru toţi, pentru activi şi pentru indolenţi, pentru sfinţi şi pentru indiferenţi, cu condiţia să recunoască întâietatea lui Brahman şi să nesocotească restul, adaptându-i-se totodată după împrejurări.

Gītā este *extensibilă*; fiecare poate s-o tragă în partea lui.

La fel stau lucrurile cu *Dao de Jing*, cu *Evangheliile*, şi cu orice carte revelată *care nu se demodează*, pentru că se adresează oricui.

Jena pe care o încerci mergând la editor, când eşti un autor fără succes de public. Prezenţa ta în casa *lui* nu are nici o noimă. Te gândeşti la bordel, la curva fără clienţi care se teme de ochiul patronului.

Citit lunga prefață a lui Mircea Popescu la *Istorie și utopie,* ediția italiană. Sânt numeroase citate din cărțile mele, un șir întreg de paradoxuri, o orgie de formule demonice și frivole, de calambururi infernale, de flori de stil luciferiene; un estet al Apocalipsei. *„M-am schimbat,* nu mai sânt acelaşi“, mi-am spus citind toate astea. Sânt mai sobru, dar și mai matur, mai puțin acrobat. Mi-am pierdut acel spirit provocator care constituia „talentul“ (?) meu, în schimb am câștigat în demnitate, în plictis, în adevăr.

M-am întâlnit cu Hirsch, directorul comercial de la Gallimard, pe care nu-l văzusem de mult: „Ce mai faceţi?“ mă întreabă el. – „M-am retras din lume“, i-am răspuns. — Iar el: „Dar lumea s-a retras din dumneavoastră?“

Azi am meditat la *Gītā* , iar astă-noapte am căutat un bistrou cu tonomat, ca să ascult refrenul la modă și care-mi place destul de mult, trebuie să recunosc: „Those were the days“ cu Mary Hopkins.

Macbeth sau *Demonii* – cartea pe care mi-ar fi plăcut s-o scriu…

25 ianuarie – Mă aflu, în 1969, cam în aceeași situație în care mă găseam în 1949, când am publicat *Tratatul.* Nu am nici o revistă în care să pot publica ceva, mă simt complet rupt de lumea „literară“. Un lucru rău pentru unul bun. Dacă vrei să *fii,* trebuie să faci gol în jurul tău. Să cultivăm deci acest gol, să-l sporim, să-l punem în locul a tot ce există.

Fiecare om ar trebui să trăiască și să moară în locul în care s-a născut. Copil fiind, eram extrem de legat de satul meu, altceva nu iubeam. Nu voi uita niciodată spaima, groaza, *durerea* pe care le-am simțit când a trebuit să plec la oraș, la liceu. Mă văd și acum în prima zi, după plecarea părinților mei, la fereastra acelei pensiuni germane. Ce strângere de inimă, ce sfâșiere! N-am întâlnit ceva asemănător decât la Emily Brontë, neconsolată că părăsise Haworth, și revenind acolo după episodul de la Bruxelles.

Ești cu atât mai legat de un loc cu cât este mai izolat. Satul meu era pitit într-o vale: jur-împrejur, Carpații. Pentru mine era capătul lumii, sau centrul, mai curând centrul ei.

Acestea fiind spuse, dacă aș fi rămas acolo, problemele *esențiale* pe care le-aș fi avut de înfruntat n-ar fi fost deloc diferite de cele ce-mi stau în față

aici. Din clipa în care faci abstracție de istorie, nu mai există loc privilegiat. Că locuiești într-un sătuc uitat sau într-o metropolă, e totuna, când e vorba de adevăratele probleme, problemele *fără soluție.*

Orice nevroză este o meditație neîntreruptă.

Tocmai am citit *Gelassenheit*[134] de Heidegger. De îndată ce folosește limbajul curent, vezi *ce puțin* are de spus. Întotdeauna am crezut că jargonul este o uriașă impostură. În cel mai bun caz, s-ar putea spune: jargonul este impostura oamenilor cinstiți.

Dar să prezinți lucrurile astfel înseamnă să fii indulgent, în realitate, imediat ce sari din limbajul viu ca să te instalezi în altul, confecționat, există o voință mai mult sau mai puțin conștientă de a înșela.

Violent și intolerant din fire, eram făcut pentru acțiune. Iată, sânt douăzeci de ani de când mă străduiesc să fiu inactiv și, pe legea mea, am izbutit.

Un om este interesant doar dacă-și povestește suferințele, eșecurile, zbuciumul. În *Autobiografia* lui Karl Jaspers, pe care tocmai am citit-o, sânt vii doar paginile consacrate experiențelor sale dureroase din timpul regimului nazist.

Pentru mine, pericolul e să mă las prins de vraja unor formule prea vaste, prea onorabile, precum Izbăvire etc.

… Nu-mi pot rămâne credincios mie însumi decât păstrându-mi fondul de cinism, prin care înțeleg o îndoială *excesivă*, adică implacabilă, *invadatoare.* Și într-adevăr, la mine îndoiala se întinde, invadează, îmi ocupă spațiul gândirii.

Aroganții și chinuiții – aș vrea să-i pot pune în aceeași oală. Deosebirea ce se face între unii și ceilalți generează toate neînțelegerile.

(Deosebirea aceasta e totuși temelia morală a lumii noastre. Dacă vrem s-o suprimăm, trebuie să suprimăm și lumea în care trăim.)

Gradul suprem de libertate este atins în extazul vacuității. Pe lângă el, totul e lanț, robie, înfeudare.

Nu poți face ceva valoros decât dacă ești *necunoscut.* Nu mă simt *eu* decât atunci când nu *exist* pentru nimeni.

Pot spune de asemeni: nu mă gândesc la Dumnezeu decât atunci când am făcut gol în jurul meu, astfel încât să nu mai existe nimic, în afară de El.

28 ianuarie. Cantata *„Ich habe genug“* – Voioșia lui *„Ich freue mich auf meinen Tod“*[135].

Leacul oboselii? Să alungi gândirea, să te mărginești la percepție. Să redescoperi privirea și obiectele de dinaintea Cunoașterii.

Trebuia poate să rămânem la stadiul de larve, să ne abținem să evoluăm, să rămânem liberi și neterminați, să ne statornicim în ratare și să ne istovim la nesfârșit într-un extaz embrionar.

Exasperat de lectura dialogului „Drept comentariu la *Seninătat*e *in Questions III* de Heidegger.

În franceză n-are nici o noimă, iar în germană e un *Wortspielerei.*[136]

Citesc câteva pagini din prefața pe care am scris-o la *Ivan Ilici.* Îl atac pe Tolstoi numai în aparență. În ce privește fondul, aproape totul e îndreptat contra mea.

La drept vorbind, nu mă interesez de *mine,* ci de neliniștile mele. Și nici măcar de neliniștile mele, ci de ceea ce ele ascund sau dezvăluie, așadar de ființă sau de negarea ființei.

Doar drama individuală este universală. Dacă sufăr cu adevărat, sufăr cu mult mai mult decât un individ, depășesc sfera eului meu, regăsesc ființa celorlalți. De aceea singurul mod de a rămâne în adevăr e să ne ocupăm de ceea ce ne privește – și atât.

29 ianuarie

Nu există faptă sau eveniment din toată istoria lumii căruia să vreau să-i fi fost autor. Nimic să nu-mi poarte numele.

Trebuie totuşi să fie vreo vorbă care să-mi placă s-o fi spus, dar pe moment nu văd care.

Adineaori, am frunzărit cărţoaiele lui Ernest Bloch, la Goethe Institut. M-am gândit să le iau acasă, apoi am renunţat. E prea erudit, prea didactic pentru mine. Tot ce-i german mi-a devenit străin.

În lucrarea lui Kandinsky: *Elementul pictural în artă*, se face tot timpul aluzie la Maeterlinck[137], marele om al epocii (era puţin înainte de primul război mondial). Cine-l mai citeşte astăzi pe Maeterlinck? Mă gândesc la cutare sau cutare dintre contemporanii mei despre care se vorbeşte peste tot şi care peste zece, peste douăzeci de ani…

Un teolog, Guardini, a spus pe bună dreptate că „melancolia este ceva prea dureros, şi pătrunde prea adânc, până la rădăcinile existenţei umane, ca să ne fie îngăduit s-o lăsăm în seama psihiatrilor“.

„Ein ungewöhnlicher Gedanke auch das gewöhnliche Wort ungewöhnlich macht.“[138] (Th. Haecker)

Haecker îi atacă pe toţi în numele umorului. Dar creştinismul, pe care îl opune tuturor, are umor? E greu de imaginat o religie mai lipsită de umor.

Haecker vorbeşte despre umorul nemţilor! Dovada că-i lipseşte chiar lui.

La englezi, chiar şi umorul nu e decât un tic – cât de meritoriu şi salutar!

Există doar două popoare care au un umor profund, semnificativ, fascinant: *evreii* şi *ţiganii*. Două popoare dezrădăcinate, rătăcitoare. Asta aruncă o lumină asupra esenţei umorului.

Ca să fac mâine un exerciţiu de traducere, cu o englezoaică, am bătut la maşină un text de vreo zece rânduri despre Egipt, de Gabriel Bounoure, om admirabil, spirit delicat. A trebuit să fac eforturi ca să trec de prima frază, atât de indigestă mi se pare proza saturată de poezie.

Şi când mă gândesc că a fost o vreme când îmi plăcea aşa ceva! Trebuie să-i redăm poeziei libertatea alungând-o din proză. Îmi dau bine seama prin ce este Proust vulnerabil.

Dacă aș putea suporta soarele, m-aș duce în țările calde, căci iubesc acea *intensă* senzație de futilitate pe care-o simți acolo în mijlocul nopților. Ibiza!

O traducere este proastă atunci când e mai clară, mai inteligibilă decât originalul. Asta dovedește că n-a știut să păstreze ambiguitățile, că traducătorul a *tranșat*: ceea ce este o crimă.

Mă gândesc la Morante, prietenul din Santander, care adunase o bibliotecă extraordinară, în care a băgat milioane, ca s-o citească mai târziu lângă Palencia, în casa țărănească ce și-o cumpărase. A murit la patruzeci și opt de ani de o criză cardiacă. Un om fermecător, entuziast și nebun, pe care nu-l voi regreta îndeajuns.

30 ianuarie

Francezul e ființa cea mai puțin poetică de pe pământ.

Niciodată n-am întâlnit în Franța un țăran care să-mi spună că peisajul în mijlocul căruia trăia este *frumos*. Totuși, francezul e prin natură pictor! Cum se explică aceste contradicții?

Nostalgia nu e franțuzească. Or, ea este izvorul tainic al oricărei poezii.

Ar trebui declarată *sfântă* orice măsură ce ar reduce numărul oamenilor.

O problemă ce nu încetează să mă pasioneze: dispariția speciei noastre. Nimic nu mă înfierbântă mai mult decât să-mi imaginez acest spectacol, să *văd* pământul fără oameni, populat doar de insecte și de câteva animale supraviețuitoare.

Înainte de comasare, câmpurile erau niște grădini, cu haturile, cu boscheții, cu fizionomia lor proprie, cu contururile lor individuale, neregulate, *vii*. Acum te-ai putea crede în America: un desert însămânțat.

După dispariția calului, asistăm la dispariția arborelui.

Cea mai nefericită epocă din viața mea: de la nouăsprezece la douăzeci și cinci de ani. Nu înțeleg cum am reușit să rezist. Insomnie perpetuă. Tensiune nervoasă care mă istovea și mă silea să stau culcat toată ziua: efectiv, cea mai mare parte a timpului mi-am petrecut-o culcat, ca într-un sanatoriu.

În perioada aceea *am înțeles,* am cunoscut oribilul. Am descoperit atunci niște adevăruri pe care n-am izbutit să le uit, oricât mi-am dat silința.

În *Eseul de semantică*, Michel Breal scria: „Cuvântul se golește rapid de semnificația sa etimologică, ce poate deveni un inconvenient și o constrângere… Cu cât cuvântul s-a desprins de originile lui, cu atât servește mai bine gândirii.“ 1

Toată filosofia lui Heidegger derivă dintr-o teză total opusă. Ea se întemeiază pe legitimitatea și chiar necesitatea etimologiei în căutarea adevărului. S-ar zice că pentru Heidegger a gândi înseamnă a reveni la sensul originar al cuvintelor.

Teza lui Breal e bună pentru raționaliști, pentru „intelectualiști“, cum se spunea cândva. A lui Heidegger se acordă perfect cu exigențele filosofiei germane.

Știu ce anume este forțat la stilul meu. E în același timp prea nervos și prea șlefuit. Prima versiune e întotdeauna mai bună, dar în general nu e clară, nemaivorbind că abundă repetițiile și ticurile. De altfel, un străin n-ar trebui să se încreadă în „prima versiune“, în care „incompetențele“ sale riscă să iasă la iveală. Nu poate fi cu-adevărat spontan, pentru că scrie într-o limbă de împrumut, *străină* de firea lui, o limbă adăugată, suprapusă. Important e să nu se vadă c-a învățat-o târziu. E tot ce poate spera în materie de *spontaneitate.*

30 ianuarie 1969

…O analfabetă va avea trăiri spirituale mai profunde decât un ins instruit, căci nu va avea capacitatea de a se gândi la altceva, se va identifica cu ceea ce simte și va merge până la capăt, pentru că orice posibilitate de a trișa, orice ispită de joc intelectual îi va fi interzisă.

În legătură cu stigmatizata[139] lui, P.N. îmi povestește următoarele. Acum treizeci sau patruzeci de ani, a căzut, se pare, de pe o scară și și-a rupt șira spinării. I s-ar fi arătat Iisus spunându-i că va fi mântuită dacă acceptă să sufere *pentru el,* să îndure din nou toate suferințele lui. A acceptat. De atunci, în fiecare joi simte dureri cumplite, sângerează și urlă ca o posedată. Mai întâi lumea a crezut că a intrat în ea diavolul, dar apoi și-a schimbat părerea. I-ar fi poruncit preotului ei să creeze lăcașuri de adunare în care lumea să se roage și să se reculeagă. Preotul ar fi întemeiat vreo treizeci de

asemenea locuri şi se pare că, inspirat de ea, ar fi adunat vreo două miliarde de franci vechi.

P.N. mă întreabă ce cred despre… Dumnezeu; îi spun că-mi este absolut imposibil să mi-l imaginez ca pe o persoană, şi chiar dacă aş reuşi, n-aş putea crede că un spirit atât de puternic, de fapt infinit, se ocupă de viaţa zilnică a trei miliarde de locuitori, iar în curând de două ori mai mulţi. Îi mai spun că ideea de Dumnezeu nu are decât un sens: să născoceşti pe cineva cu care să vorbeşti când nu mai ai cui să te adresezi, şi când eşti singur, singur, singur. — Restul e antropomorfism şi farsă.

Am răsfoit o biografie a lui Kafka (tinereţea). Imaginile din Praga şi moravurile evocate îmi amintesc de Hermannstadt. Am trăit la celălalt capăt al Imperiului austro-ungar.

Dacă vrei să cunoşti o ţară, trebuie să-i citeşti scriitorii mediocri, singurii care îi redau realist defectele, ticurile, virtuţile şi viciile. Ceilalţi scriitori, cei buni, reacţionează de regulă împotriva patriei lor, se ruşinează că-i aparţin. De aceea, îi exprimă incomplet esenţa, adică mediocritatea cotidiană.

Naşterea *fricii.*

La 3 septembrie 1943, la hotel Racine, am primit vizita unui român, înalt, sumbru, sinistru şi prost, pe care-l cunoşteam de mult, dar care nu mă mai vizitase niciodată. Se dă alarma aeriană. Îl văd pe musafir devenind dintr-odată şi mai lugubru decât de obicei. Mi-a spus: „Azi e aniversarea declaraţiei de război. Aliaţii au venit să bombardeze Senatul, unde e Statul-major al aviaţiei germane. De ce am venit să te văd tocmai azi? Vom fi bombardaţi, iar eu am să mor“. — Spunând acestea, a început să plângă. Spectacolul mi s-a părut atât de comic că puţin a lipsit să izbucnesc în râs. Am reuşit să mă stăpânesc şi am încercat să-l liniştesc pe individ spunându-i că totuşi Aliaţii n-or să bombardeze centrul Parisului, că şi-ar ridica în cap opinia publică, că de altfel serviciile germane instalate la Senat nu sânt aşa de importante etc. etc. Argumentele mele nu-l convingeau. Suspina, se tânguia, încercând totuşi să facă zgomot cât mai puţin. Eram uluit. Individul acela cu o constituţie de atlet, enorm şi serios, devenise o cârpă. Alarma a durat o jumătate de oră, timp în care am trăit lăuntric între râs şi stupoare.

Dar vizita asta avea să mă marcheze. Dacă până atunci nu simţisem nici un fel de teamă în timpul alarmelor, după aceea lucrurile s-au schimbat. Nenorocitul mi-a transmis frica lui. Căci nimic nu e mai contagios decât frica…

Am mers la clinica de pe strada Assas ca să-mi desfund urechea. Casieriţa mă întreabă: „Acum lucraţi sau sânteţi şomer?“

Iată-mă deodată aruncat, cufundat în societate. Dacă mă întreba: „Tot asasin sânteţi?“, întrebarea ei m-ar fi indispus mai puţin.

Utopia ţine de infantilism. Ea presupune o metodă de gândire care îmi face greaţă. E tot ce poate fi mai opus firii, ideilor, *senzaţiilor* mele. Asta nu mă împiedică să recunosc că ea reprezintă o constantă a spiritului uman, şi că omul nu se poate lipsi de divagaţii utopice dacă vrea să acţioneze, să educe, să propovăduiască etc. Nu poţi răscoli societatea cu *Maximele* lui La Rochefoucauld.

Îi detest pe înăcriţi, dar le datorez mult: prin reacţie împotriva lor, exasperat de refrenele lor, am izbutit să îmblânzesc pe ici pe colo ideile amare ce mi le-am făcut despre oameni. Dacă aş avea de-a face numai cu ei, aş cădea într-un optimism tembel – într-atât este de insuportabil să regăseşti la alţii caricatura obsesiilor, a zbuciumului, a ticurilor tale.

După o siestă de jumătate de oră, m-am trezit cu o vie senzaţie de oboseală a creierului, plus o şi mai vie senzaţie a imensei realităţi a timpului, a timpului în care n-am ce căuta, în care orice incursiune îmi este interzisă, în care nici măcar libertatea de a mă rătăci nu o am.

În fiecare dimineaţă, după somn, mă regăsesc în faţa timpului, în postură uneori de învins, alteori de indiferent. Dar şi, câteodată, de cuceritor, când mă năpustesc, mă năpustesc înspre nu ştiu ce.

De îndată ce se dereglează ceva în noi, conştiinţa timpului ne este afectată. Oare de ce?

…„în toată activitatea mea literară, am avut nevoie din ce în ce mai mult, zi după zi de-a lungul anilor, de sprijinul lui Dumnezeu, căci el mi-a fost singurul confident…“ (Kierkegaard, *Punct de vedere…)*

căci el mi-a fost singurul confident

E singura formă de credinţă pe care-o pot concepe şi unicul rol ce i se poate atribui lui Dumnezeu.

D. – un ins pe care nu dau doi bani – povestea o anecdotă atât de stupidă încât m-am trezit brusc. Cei pe care nu-i iubim – rareori *strălucesc* în visele noastre.

Îi scriu corespondentului meu american care a rupt-o cu Roma şi care simte o groază adâncă în faţa lumii moderne: „Drama de a trăi şi de a muri este aceeaşi, indiferent că trăieşti într-o cavernă preistorică sau la Cape Kennedy. Omul ar trebui să se elibereze de superstiţia ştiinţei sau mai curând să considere ştiinţa un rău inevitabil şi, ca să fim obiectivi, *interesant*“.

Nu trăiesc în renunţare, ci în *ideea* de renunţare. Ca toţi falşii înţelepţi.

Mă îndoiesc puţin de sinceritatea mea atunci când mi se-ntâmplă să declar că nu există nimic care să merite să existe.

Două titluri care îmi plac: *Retractări* de Sfântul Augustin, *Exclamări* de Sfânta Tereza.

Acum o jumătate de ceas, pe un afiş lipit pe grilajul bisericii Saint-Sulpice şi care anunţa *Arta fugii,* un imbecil a scris cu litere mari: *Dumnezeu a murit.* Iar asta în legătură cu Bach, muzicianul care dovedeşte că Dumnezeu, admiţând că ar fi răposat, poate reînvia în răstimpul cât ascultăm o cantată sau o fugă.

Cretinismul contemporan nu cunoaşte limite. Sânt sigur că un tânăr a scris această formulă tocită, stupidă şi care nu mai înseamnă nimic. Parcă ar fi un slogan electoral, atât e de tâmpită.

Ateismul agresiv mi s-a părut întotdeauna la fel de odios ca şi intoleranţa religioasă. De altfel nici nu e altceva decât o religie de-a-ndoaselea. Bisericile şi anti-bisericile sânt la fel de suspecte şi provoacă acelaşi soi de rele. Ar trebui să nu fim nici pentru, nici împotriva vreunui zeu. Orice luare de poziţie în acest domeniu este de prost-gust. Asta în cel mai bun caz.

2 februarie. Fontainebleau.
Deşertul din Appremont.

Azi după-amiază îi povesteam lui S. despre întristarea, despre marea mâhnire pe care am simţit-o când am fost dus la Sibiu, la liceu. Aş fi dat orice ca să rămân la Răşinari, de care eram extrem de legat. Nu aveam nici un chef de învăţătură, voiam să rămân în satul meu şi să nu fac nimic, să rătăcesc de-a lungul râului sau să mă caţăr pe munţii din jur. Mergeam desculţ până în noiembrie, şi, în apa îngheţată a râului ce curgea lângă casa noastră, m-am procopsit cu reumatisme ce mă chinuie şi acum.
Să-ţi aduci aminte, şi să nu plângi…

Regretul este automat o stare poetică.

Am prostul obicei de a răspunde la scrisori. Aşa am devenit victima unei mulţimi de pisălogi.
E drept că, pe de altă parte, cine nu-mi răspunde la scrisori a terminat-o cu mine. Nu am nici o încredere în el si nu-i iert bădărănia sau neglijenţa.

3 februarie. „Sentimentul“ e depăşit.

Aproape totdeauna, impertinenţa îi serveşte unui ca să-şi mascheze sărăcia sau chiar nulitatea fondului.

Singurii inşi interesanţi din Germania erau evreii. După ce ei au dispărut, n-a mai rămas decât un soi de Belgie uriaşă.

Un popor ce nu mai are o misiune este ca un artist care se repetă, ba nu, care nu mai are nimic de spus. Căci dacă te repeţi dovedeşti că mai crezi în ceea ce spui. Dar o naţiune istoricește terminată nu mai e în stare nici să-şi repete sloganurile de altă dată, care-i asiguraseră supremaţia.

La Paris, cel mai neînsemnat strat de zăpadă este considerat o calamitate. În ţara mea, unde câteodată erau doi metri de zăpadă, nimeni nu se plângea. Există două soiuri de popoare: *răsfăţaţii* şi *resemnaţii*.
Aparţin unei naţii la care eşecul este endemic.

E sigur că întotdeauna am avut o predilecţie *teoretică* pentru lacrimi.

Urâtul la toate nivelurile, de la tangou la Apocalipsă. Asta e atmosfera vieţii mele de fiecare zi.

Pe la 1940, idealul meu era să am bani, să stau într-un hotel luxos, să pun să-mi aducă în cameră un covor gros şi moale, să mă tăvălesc pe el şi să plâng.

Viaţa nu are nici un sens, e sigur. Dar asta n-are nici o importanţă cât eşti tânăr. Lucrurile se schimbă de la o anume vârstă. Atunci chestiunea începe să te preocupe. Nelinişştea devine problemă, iar bătrânii, care nu mai au nimic de făcut, îşi bat capul cu ea, fără să aibă nici timpul, nici capacitatea s-o rezolve. Asta explică de ce nu se sinucid în masă, cum ar face dacă ar fi ceva mai puţin ocupaţi.

Misiunea mea e să-i trezesc pe oameni din somnul lor dintotdeauna, ştiind totodată că astfel comit o crimă şi că ar fi de – o mie de ori mai bine să-i las să doarmă mai departe, de vreme ce oricum, când se trezesc, nu am nimic să le propun.

Deodată, îmi imaginez că apartamentul meu e sub apă şi, de frică să nu mă înec, ies în graba mare. Nu e un vis, e o *teamă* între două gânduri. La mine, anxietatea umple golul dintre gânduri.

Primesc şpalturile (de fapt vreo trei sferturi din ele) de la *Demiurgul cel rău.* E o cărticică, o broşură. Ce mizerie! Mă cuprinde o disperare subită, nu-mi vine nici măcar să le răsfoiesc. De altfel mi-e groază să mă recitesc.

Să rup pentru totdeauna cu tot ce e şcolăresc, profesoral, pedant, instructiv, la modă, „obiectiv“, „profund“, „semnificativ“, „cunoscut“, „reputat“, etc. etc. Etc…

De fiecare dată când, într-o carte solemnă (şi vai, aproape toate sânt!), citesc că îndoiala nu e serioasă, că scepticul, spunând că totul e îndoielnic, se îndoieşte de propriile afirmaţii etc. – (de altfel chiar aşa e), îmi vine să strig: „E adevărat, scepticul se contrazice în fiecare clipă – *ei şi?* Propoziţia:

«Nimic nu e sigur» e cea mai sigură din toate propozițiile nesigure. Scepticul își recunoaște vulnerabilitatea nu ca pe o slăbiciune, ci ca pe o forță. E mai cinstit cu sine decât se poate imagina. Asta e mândria lui“.

Corectez șpalturile la *Demiurgul cel rău.* Până acum, singurul capitol serios mi s-a părut „Paleontologie“. Dar se citește greu și este agasant.

Aceste pagini m-au costat atâtea suferințe și gânduri, iar acum când le văd aici, moarte, zăcând în fața mea, mi se par jalnice, insuficient gândite, pe jumătate ratate și deloc clare. Din păcate limpezimea nu-i punctul meu tare! întotdeauna am avut mintea cam încețoșată, ca toți cei din neamul meu.

Ascult la radio câteva eșantioane de muzică din republicile sovietice: Turkestan etc. — Sânt frapat de anumite trăsături ce-mi amintesc de muzica populară românească. Fondul oriental al poporului meu este evident. Sântem veniți din Asia, ca toată lumea de altfel.

Ca să scrii o scrisoare de condoleanțe care să nu fie nici stupidă, nici falsă, e nevoie de geniu.

N-am scris cu sânge, am scris cu toate lacrimile pe care nu le-am plâns niciodată. Chiar dacă aș fi logician, tot elegiac aș rămâne. Izgonirea din Paradis, eu o trăiesc în fiecare zi, cu aceeași pasiune și cu același regret ca primul surghiunit.

Acum, când nu mai pot retrage *Demiurgul,* când e tipărit, simt o rușine vecină cu groaza. Încă o carte pe care-aș fi putut s-o fac mai bună. Dar n-am făcut-o și nu mi-o pot reproșa decât mie. Comedia asta e dintotdeauna: scrupule și spaime neputincioase.

5 februarie – Sânt bogomil și budist. Cel puțin așa reiese din *Demiurgul cel rău.*

Azi după-amiază am fost să-mi plătesc cotizația la Societatea Oamenilor de Litere. În răstimp de un an, nu s-a citat absolut nimic din mine, nici la radio și nici în altă parte, căci contul meu arăta: zero. Boicot? Indiferență? M-am instalat în condiția confortabilă de „filosof necunoscut“.

Expoziţie Baudelaire.

Ieşind, mi-am amintit că am scris undeva, într-una din cărţile mele româneşti, cred: „De la Adam – până la Baudelaire“, dar în legătură cu ce, nu-mi mai aduc aminte.

Baudelaire, deşi nu-i mai citesc poeziile (sânt prea clasice), e unul din spiritele care-au contat enorm în viaţa mea. Figura lui m-a obsedat. Va supravieţui operei sale: Baudelaire e *mare* în sine. Te obsedează chiar şi atunci când nu-l mai citeşti de mult. Doar Pascal m-a *interesat* în aceeaşi măi sură. *Omul* din ei.

6 februarie – Nu pot deschide o revistă fără să dau peste un articol despre limbaj. Până şi în această prăfuită şi inutilă *N.R.F.* A devenit o obsesie. Cred că voi sfârşi prin a mă *retrage* din literatura franceză. S-ar zice că oamenii ăştia chiar nu au nimic mai bun de făcut decât să practice acest soi de masturbare în grup care e flecăreala în jurul cuvintelor. Mă simt absolut *singur* în Franţa, din punct de vedere literar, desigur. E o ţară în care moda hotărăşte totul, de vreo cinci-şase veacuri…

Ahmatovei, ca şi lui Gogol, nu-i plăcea să posede nimic, împărţea în dreapta şi-n stânga cadourile şi tot ce primea. Astfel, un şal pe care îl primise în dar putea fi văzut la altcineva după numai câteva zile.

Îmi place enorm această trăsătură ce aminteşte de obiceiurile nomazilor, care, din motive evidente, nu pot şi nu vor să agonisească nimic. Totul e provizoriu la ei, din necesitate şi din înţelepciune. Joseph de Maistre vorbeşte despre un mai ştiu ce prinţ rus care se culca la nimereală în palatul său, neavând, ca să spun aşa, un pat *fix*, căci avea sentimentul că e în trecere prin propria-i casă.

Toţi aceşti oameni aveau sentimentul de a fi intrat în viaţă ca o pală de vânt.

Dintotdeauna, unica mea problemă a fost: Cum să nu *mai* sufăr? N-am putut s-o rezolv decât prin subterfugii, adică n-am rezolvat-o deloc.

Sigur, am suferit mult din cauza diferitelor beteşuguri, dar motivul principal al chinurilor mele a ţinut de *fiinţă*, de fiinţa în sine, de simplul fapt de a exista, şi de aceea pentru mine nu există uşurare. Am trăit cu nostalgia lumii de dinaintea lumii, în beţia anterioară Creaţiunii, în extazul fără motiv

și obiect, am fost contemporan cu Dumnezeu pe când îşi ţinea singur de urât, cufundat în propriul său abis, în fericirea de dinaintea luminii, de dinaintea cuvântului.

Principalul atribut al înţelepciunii este dezabuzarea. În ea stă diferenţa dintre înţelepciune şi sfinţenie. Un sfânt nu e niciodată dezabuzat. Şi într-adevăr, ce noimă ar putea avea un sfânt *dezamăgit*?

Citesc un text excepţional de Antoine Berman despre romantismul german. Aproape toate citatele îmi sânt cunoscute, pot spune chiar că am trăit multă vreme cu ele. Novalis, Schlegel. Toate acestea se depărtează, sânt trecutul *meu*, tinereţea mea. Aspectul *literar* al aventurii îmi pare demodat. Dar fondul rămâne, ar trebui să spun reflecţiile de fond, de pildă gândurile lui Novalis despre boală, moarte, sinucidere, sau ale lui Schlegel despre fragment. Dar tot ce e divagaţie despre *eu* mă irită. Are izul filosofiei din epocă.

Am moştenit de la ţara mea nihilismul funciar – trăsătura ei fundamentală, singura ei originalitate. *Zădărnicie, nimicnicie*[140] – aceste cuvinte extraordinare… dar nu, nu sânt cuvinte, sânt realităţile sângelui nostru, ale sângelui meu.

E totuşi uimitor că am putut să scriu o carte despre lacrimi. Nu-mi vine să cred. Cât am putut să sufăr în tinereţe şi mai târziu! Era, neîndoielnic, „vocaţia“ mea. Am suferit de plictis, enormul plictis care m-a urmărit din copilărie, am suferit apoi de toate bolile inerente unei constituţii fragile şi unor nervi predestinaţi dezechilibrului. Am moştenit toată melancolia mamei. Dar mama era activă, hotărâtă, întreprinzătoare, ştia să reziste la asalturile răului ei, pe când eu cedez, mă complac în el. Trebuie s-o spun: cu cât melancolia este mai profundă, cu atât îţi place mai mult şi te înfunzi în ea pe zi ce trece. Din fericire, îmi rămâne plăcerea de a citi şi de a merge pe jos. Altminteri aş fi la casa de nebuni.

9 februarie. Şapte ore de mers în regiunea Dourdan. Adorabilul cimitir din Rochefort-en-Yveline, de unde ai o panoramă ce aminteşte de… Uzès.

Când îi spui cuiva *adevărul* verde în faţă, el se supără. Dar se supără şi când i-l spui cu menajamente. Oare de ce?

Pentru că nu vrea adevărul, pe care-l ştie dar nu îndrăzneşte să-l recunoască deschis, ci o minciună agreabilă. De asta îţi cere părerea. Aşteaptă de la tine o iluzie, nu un diagnostic. Căci orice om, mai mult sau mai puţin inconştient, ştie şi singur ce hram poartă.

Am ascultat un disc englezesc: un extras din *Gulliver,* capitolul despre *Yahoos.* Sila de a fi om, dezgustul, repulsia fizică şi morală pe care o inspiră omul n-au fost nicicând împinse atât de departe. Cunoşteam bine textul francez: în englezeşte e şi mai dur. Întors acasă după cinci ani de absentă şi îmbrăţişându-şi nevasta, Gulliver leşină de scârbă. Venea din ţara cailor şi nu suportă *duhoarea* animalului uman.

Omul pute, e un monstru puturos, iată concluzia lui Swift. Nu-i de mirare că a detestat sexualitatea şi că a murit virgin. Nici un ascet, în nici un moment al istoriei, n-a mers atât de departe ca el. Cele mai importante acte ale vieţii devin impracticabile din cauza unui simţ al mirosului prea fin. Sfinţenia însăşi nu e poate decât spaima, decât panica în faţa anumitor mirosuri.

Elevii de treisprezece – paisprezece ani îl citesc pe Freud. Pornografia cvasiştiinţifică în care s-a distins îmi face greaţă. Dar ea îi pasionează pe tineri, pe cei care taie frunză la câini, pe falşii medici, pe dezechilibraţii de tot soiul, precum şi pe cei ce vor să explice o mulţime de fenomene care, de fapt, n-au nici o explicaţie. Nu-i mai puţin adevărat că sântem cu toţii psihanalişti – pentru că genul de explicaţie pe care-l propune această pretinsă ştiinţă este ispititor, aparent complex şi profund, iar în fond superficial şi absolut arbitrar. Recursul la ea a devenit aproape o nevoie. Explicaţiile teologice erau mult mai interesante, dar nu mai sânt la modă. Când psihanaliza va fi lichidată, vom fi făcut un pas spre libertatea intelectuală.

Eliberaţi-ne de psihanaliză, iar noi ne vom elibera de bolile cu care ea ne împuie capul.

Fragmentul e modul meu natural de a mă exprima, de a fi. Sânt născut *pentru* fragment. În schimb, sistemul este robia, moartea mea spirituală. Sistemul e tiranie, sufocare, fundătură. Antipodul meu, ca formă a spiritului,

este Hegel, și de fapt oricine și-a erijat gândurile într-un ansamblu doctrinar. Îi urăsc pe teologi, pe filosofi, pe ideologi, pe…

Din fericire, Iov nu-și prea explică strigătele. (Sânt poate vinovat că le-am comentat prea mult pe ale mele…) Niciodată nu trebuie să insistăm prea mult pe ceea ce iese din adâncurile fiinţei noastre.

Toată viaţa am vrut să fiu altceva: spaniol, rus, german, canibal – orice în afară de ceea ce sânt. Mereu răzvrătit contra sorţii, contra naşterii mele. Nebunia de a te vrea diferit de ceea ce eşti, de a adopta în teorie orice condiţie în afară de-a ta.

Există un singur cuvânt pentru a defini poporul în care m-am născut şi căruia îi rămân credincios pentru că regăsesc în mine toate defectele lui: *minor.* Nu e un popor „inferior“, e unul la care totul devine miniatură (ca să nu spun caricatură), chiar și nenorocirea.

11 februarie – Am lichidat în mine ideea de misiune și chiar pe aceea de datorie.

Sigur, a fost o vreme când credeam în mine, când nu mă îndoiam că am de jucat un rol…

Acum totul îmi este clar. Doar „orbii“ au o misiune sau își atribuie una. Unica misiune pe care mi-o mai atribui este aceea de a *observa,* de a vedea lucrurile așa cum sânt: e contrariul unei misiuni.

Acum câţiva ani, la München, cerând o informaţie, insul pe care-l întrebasem mi-a spus: „Faceţi prima stradă la stânga, apoi traversaţi piaţa (nu mai știu care) în *diagonală.*’1 Și se oprește ca să mă întrebe: „Știți ce înseamnă *diagonală* sau vreți să vă explic?“

Iată esenţa Germaniei. O naţie îngrozitor de didactică.

Neîndoielnic, totul e amăgire. O dată afirmată această certitudine, n-am rezolvat nimic. Adevăratele probleme abia încep. Și totuși, riguros vorbind, după postularea amăgirii universale n-ar trebui să mai existe probleme, adevărate sau false. Dar fiinţa scapă rigorii. E chiar esenţa ei, e însăși definiţia fiinţei. Fiinţa este *inimaginabilul* în stare permanentă.

Citesc în amintirile lui Ilia Ehrenburg despre Remizov că acesta avea obiceiul să-şi boteze toţi cunoscuţii sau măcar pe cei cu care se vedea mai des. Nu l-am întâlnit decât de două-trei ori dar, efectiv, îmi dăduse un nume pe care mi-e cu neputinţă să mi-l amintesc.

Demiurgul meu e poate o decepţie; dar cel puţin nu păcătuieşte prin redundanţe prea supărătoare. Numele meu va figura poate cândva într-o antologie a laconismului.

Există la începutul şi la sfârşitul *Variaţiunilor Goldberg* un accent, o *amintire* dintr-o altă lume.

Marthe Robert despre Freud: „eroica trivialitate a lecţiei sale“.

Pe cât mă interesează Freud ca om şi ca scriitor, pe atât îi detest doctrina, ale cărei exagerări monstruoase mă scârbesc.

Freud avea mult spirit şi foarte puţin umor. Vreau să spun că nu avea suficientă distanţă faţă de opera sa. E un profet, un şef de sectă, un reformator „religios“. Şi-a confundat mereu misiunea cu adevărul, în dauna celui din urmă. Nu se poate imagina un spirit mai puţin obiectiv, printre oamenii de ştiinţă, desigur. Avea în el ceva de fanatic, de om al vechiului Legământ.

Sonate pentru vioară de Bach.

Trebuie să ne eliberăm – nu numai în muzică, ci şi în filosofie şi-n toate cele – de *orchestră.*

Există în începutul *Variaţiunilor Goldberg* un accent de seninătate şi de sfâşiere pe care-ai vrea să-l auzi *după* moarte.

Accept ca viaţa mea să fie, după criteriile lumii, un eşec total.

Atunci pentru ce aceste accese de disperare?

Tiuteev – întotdeauna am presupus că acest poet ar trebui să mă intereseze. Cele câteva poeme ale lui pe care le-am citit mi-au stârnit curiozitatea. Din păcate, erau prea prost traduse. E o figură stranie, în genul lui Ceaadaev.

Scepticul poate fi orice, dar nu şi *revoluţionar.* Vreau să spun revoluţionar sincer, de bună-credinţă. Într-adevăr, cum să-ţi imaginezi un sceptic entuziast?

Mă pasionase utopia. De îndată ce-am aprofundat-o puţin, m-a dezgustat. La fel mi s-a întâmplat cu toate (excepţie: marile îndoieli şi marile sfâşieri). Sânt, sub toate aspectele, la antipodul utopiei. Între ea şi Apocalipsă, am ales; temperamentul meu a ales. Toate opţiunile mele, înainte de a fi intelectuale, elaborate, conştiente, sânt organice, viscerale. *Sânt prizonierul organelor mele.* Credeam că am rupt cu poeţii. Dar îi înţeleg bine, mai bine decât mi-ar plăcea, şi mai ales pe aceia dintre ei care-au avut gustul dezastrului personal.

13 februarie – Azi-dimineaţă m-am gândit din nou că sinuciderea e singura soluţie, că toate celelalte nu sânt decât soluţii de compromis.

Marthe Robert scrie că Freud a găsit adevărul, „un adevăr universal, cel mai simplu şi mai bogat în consecinţe din câte a ascuns istoria spiritului“.

Această afirmaţie monstruos de exagerată, aproape delirantă, încheie studiul „Freud la Viena“ care figurează în cartea ei *Sur le papier.* Este ultima frază a cărţii. Deci autoarea a considerat-o foarte importantă. Nu e o afirmaţie făcută în treacăt. Dar să lăsăm această prostie ridicolă. Să atacăm *adevărata* problemă. Freud ura Viena din cauza antisemitismului care domnea acolo. Marthe Robert descrie destul de exact fenomenul. Dar uită să vorbească despre condiţia celorlalte minorităţi. Din punctul de vedere al unui sârb sau al unui român, evreii aveau o situaţie privilegiată sub dubla monarhie. Toate aceste popoare tratate ca nişte sclavi meritau ca şi condiţia lor să fie evocată puţin. Nici un cuvânt. Nu am chef să continui, căci dacă antisemitismul mă dezgustă, văicărelile *de cealaltă parte* nu-mi fac o mai bună impresie.

M-am hotărât să scriu un eseu despre calomnie. Voi încerca să descriu figura calomniatorului. Fiecare cu monstrul pe care îl merită. Individul care te pândeşte zi şi noapte, umbra care te urmăreşte şi căreia îi simţi prezenţa odioasă, malefică, fiinţa otrăvită, sinistră care veghează şi împotriva căreia nu poţi nimic. E la fel de puternic ca demonul, e demonul – căci e omniprezent, indiscret, curios, băgăreţ, şi atât de aproape de tine! Iubirea

cea mai pasionată nu apropie două ființe mai mult decât o face calomnia: calomniatul și calomniatorul sânt frați siamezi, constituie o unitate „transcendentă“, sânt sudați unul de altul pentru vecie. Nimic nu-i va putea despărți. Unul face răul, celălalt îl îndură. Iar dacă îl îndură, e pentru că s-a obișnuit să-l îndure, pentru că nu se mai poate lipsi de el, ba chiar îl dorește. El știe că dorințele îi vor fi împlinite cu asupra de măsură, că va fi ghiftuit, că nu va fi *uitat,* că e veșnic prezent în mintea ponegritorului.

Se poate spune împotriva ta orice. Toată lumea va crede.

Calomniatorul e mai mult decât un dușman, căci dușmanul atacă *din față.* Calomniatorul, pe la spate: te *urmează,* te urmărește, lovește din umbră, e un mișel, o iudă, nu se măsoară cu tine cum ar face-o un dușman, te sapă fără să *rișt*e, te ucide fără să aibă demnitatea unui asasin. E un soi de blestem josnic, de jeg predestinat, de vampir abject care se leagă de numele și de sângele tău, și le devoră pe amândouă.

Revin la muzică, am revenit deja, după o pauză de șase-șapte ani. Am impresia că am regăsit tot ce posed, tot ce *ascund* mai prețios. Muzica este *ființa* esenței mele – dacă îndrăznesc să folosesc acest limbaj barbar.

Când stai toată ziua acasă și vezi puțină lume în general, vizita unui necunoscut devine un eveniment, un viol, o șansă nesperată și un dezastru. Ce ne va aduce, el, care vine de departe, dintr-o lume căreia nu-i mai aparținem de mult?

Teologie atee. Teologi care-și zic teologi vrând totodată să se lipsească de Dumnezeu, și chiar lipsindu-se foarte bine. E cea mai originală formă de autodistrugere din câte cunosc.

Vreau să fac (!) o carte compusă din fragmente, note, aforisme – și nimic altceva. Poate că-i o greșeală, dar această formulă e mai aproape de natura mea, de gustul meu pentru lucrul neterminat, bine formulat, decât aceste eseuri sofisticate în care trebuie păstrată o aparență de rigoare în detrimentul adevărului lăuntric.

Viața este extraordinară, în sensul în care actul sexual este extraordinar: *în timp ce,* iar nu după. De îndată ce te așezi în afara vieții și o privești din afară, totul se năruie, totul pare amăgire, ca după isprava sexuală.

Orice plăcere este extraordinară şi ireală şi tot aşa stau lucrurile cu orice act al vieţii.

Nu sânt influenţat de nimeni. Spun ce gândesc cu capul meu. E ridicol să-i citez pe Schopenhauer sau pe Nietzsche sau pe oricare altul pentru a-mi defini propriul „Lebensgefühl“, care îmi vine din străbuni şi din predispoziţia de a-mi converti necazurile în nenorociri, iar nenorocirile în dezastre. Dacă te asaltează gândurile negre, nu e din cauza lecturilor.

Sarcina duşmanilor noştri e să ne *inventeze* un trecut. Şi izbutesc lesne, având în vedere că ceilalţi abia aşteaptă să-i creadă.

Secolul nostru – sub influenţa criticii istorice a veacului trecut, a maniei biografice, a psihanalizei, a obsesiei „secretului“ – se îndârjeşte să „demaşte“ pe toată lumea. Poţi însă „demasca“ un impostor, nu pe unul care n-a pretins niciodată că e altceva decât este. Or, tocmai, noi nu mai concepem această probitate şi nici, de altfel, această conformitate cu noi înşine. Şi poate că într-adevăr acest gen de fidelitate nu mai e cu putinţă.

N-a fost niciodată în intenţiile mele să las o „operă“, ci să-mi exprim, cât mai concis cu putinţă, sentimentul în legătură cu ceea ce numim viaţă şi moarte. M-am aşezat aşadar în afara artei. Scrierile mele nu sânt ale unui scriitor. Oricum, faptul în sine de a scrie nu mă mai interesează, dacă m-a interesat vreodată.

17 februarie – Colette ar fi spus despre Bach: „O sublimă maşină de cusut“.

Nu există ceva mai otrăvit decât spiritul parizian.

În biblioteca lui Bach se găsea *Istoria evreilor* de Josephus [Flavius]. E firesc la un cititor al Bibliei atât de fervent. Apoi evreii sânt atât de prezenţi în *Patimile* sale!

Anna Magdalena Bach a mai trăit zece ani după dispariţia soţului ei şi a murit în cea mai neagră mizerie. Pe atunci, industria discului nu le asigura văduvelor subzistenţa…

20 februarie – Am terminat o cărţulie despre expediţia din Egipt. Excelentă. Recitit *cu emoţie* scrisoarea lui Bonaparte către Iosefina: „Onorurile mă plictisesc, sentimentul e veşted, gloria searbădă.“…

Bach era avar, reclamagiu, certăreţ, lacom de titluri etc. Ei şi? Ce contează? Schweitzer, citând cantatele în care cantorul îşi alesese drept temă moartea, afirmă că nimeni n-a avut nostalgia ei mai mult decât Bach. Doar asta contează. Restul e… muzică.

Nenorocirea mea e că nu sânt capabil de stări neutre decât prin deliberare şi cu efort. Ceea ce un idiot are din naştere, eu trebuie să mă zbat zi şi noapte ca să obţin din când în când.

Cele două ierni pe care le-am petrecut la Berlin se numără printre cele mai „blestemate“ din viaţa mea. Am refăcut experienţa lui Malte Laurids Brigge[141], dar nu la Paris, ci în glacialul, în sinistrul oraş prusac. O, dac-aş avea cândva curajul moral de a descrie tot ce am trăit acolo! Acolo s-a format viziunea mea despre lume, acolo am suferit consecinţele insomniilor mele începute pe la douăzeci de ani. Mai bine nu mă mai gândesc la asta. Să nu răscolim Infernul.

Când sare-n ochi că gloria şi fericirea sânt incompatibile, cum se face că atâţia oameni aleargă după glorie? Din aceleaşi motive pentru care primul om a ales arborele cunoaşterii, amăgirea, sclipiciul cunoaşterii în locul adevăratei vieţi. Falsa nemurire în locul celei adevărate, aparenţa în locul fiinţei. Omul e superficial şi mizerabil, el vrea să lase urme *vizibile* şi nu izbuteşte decât vânzolindu-se în faţa semenilor săi, în loc să aspire la Dumnezeu şi, asemenea Lui, să se îngroape în sine, să refuze să se manifeste, să se cufunde în fericirea de a nu lăsa nici o urmă, să adopte condiţia de necunoscut, să se piardă în extazul anonimatului.

Doamne, aş vrea să fiu mai necunoscut decât tine, să mă ascund în esenţa esenţei prin care eşti mereu cel-întru-totul altfel, eşti irevocabil *celălalt*, culmea non-comuniunii, intransmisibilul, incomunicabilul ipostaziat, străin de orice geneză, de orice izbucnire *în* fiinţă.

21 februarie – Trebuie neapărat să te eliberezi de origini. Fidelitatea faţă de un neam nu trebuie să degenereze în idolatrie (evreii). Naţionalismul e

un păcat împotriva spiritului – păcat universal – din nefericire.

Stoicii nu erau departe de adevăr, iar concepția lor despre om ca cetățean al cosmosului rămâne cea mai bună.

Deşi ideea de progres ni se pare ridicolă, creştinismul reprezintă un formidabil pas înainte faţă de iudaism: e distanţa de la un trib la umanitate.

Nazismul e spiritul Vechiului Testament aplicat neamului germanic, nazismul este un Yahve german.

Am observat că nu mă pot înțelege cu inșii marcați de Universitate. De îndată ce descopăr cel mai neînsemnat element *didactic* în spiritul cuiva, consider inutil să continui discuția. Îi prefer pe diletanți, care măcar sânt nostimi. Apoi, având mania cititului, nu simt nevoia să învăț din conversație; o socotesc un divertisment și nimic altceva. Vai de cei care vor să mă instruiască! Prefer să iau masa cu un monden decât cu un *specialist.*

Macbeth – fratele meu. *(Timpul* a fost pentru mine pădurea Dunsinane.)

22 februarie – M-am culcat după ora 3 noaptea. La trezire, m-am gândit iarăși că în unele țări din America Latină se spune despre cel răposat de curând: „A devenit indiferent“. Am citit asta în Keyserling, cu ani în urmă, iar de atunci mă gândesc din când în când la vorba asta și mă „minunez“. *Indiferența!* Moartea, promovare la starea de indiferență. Moartea este o *înaintare.*

Ora 6 seara. Ascult *Variațiunile Goldberg,* cerni e albastru pal, o pasăre trece rapid, probabil se *întoarce acasă.*

Bach. Atâta virtuozitate și profunzime – doar Shakespeare a mai întrunit cu aceeași forță aceste două realități ireconciliabile.

Aflu că Abelio se scoală la 5 dimineața și scrie până la 9, după care pleacă la birou. Pe când eu… Dar la ce bun?

Nu fac nimic, bineînțeles. *Văd* însă orele trecând – și poate că-i mai bine decât să le umplu.

Nu pesimiștii, ci *dezamăgiții* scriu bine.

„… căci nu aspir decât să-mi cunosc neantul“ (Pascal).

…Asta am făcut toată viaţa şi totuşi n-am primit răsplata credinţei. E drept că nici n-am aşteptat credinţa. Or, aşteptarea aceasta e un alt nume al harului.

Am pus în cărţile mele tot ce-i *mai rău* în mine. Din fericire, altfel câtă otravă aş fi strâns! Arţagul, umorile de asasin, ranchiunele din ele dau pe dinafară – dar poate că erau necesare, altfel n-aş fi putut salva o minimă aparenţă de echilibru, de „raţiune“. Mă gândesc mai ales la cărţile mele româneşti, în care delirul e peste tot.

Toată viaţa am fost victima unor nedreptăţi. Aş fi putut să le evit ori să le neutralizez. Din masochism, le-am suportat, după cum am suportat calomnii fără a încerca să ripostez, doar din plăcerea secretă de a fi *victimă.*

Înfrângerea din ’40, Ocupaţia şi Eliberarea – aceste trei evenimente pe care le-am cunoscut îndeaproape m-au convins că omul e capabil de orice şi că a-ţi face iluzii e un *păcat.*

Întotdeauna am plătit pentru toate erorile mele – şi cel mai sigur pentru aceea de a trăi.

28 februarie

Mi se reproşează anumite pagini din *Schimbarea la faţă,* carte scrisă în urmă cu treizeci şi cinci de ani! Aveam douăzeci şi trei de ani şi eram mai nebun ca oricine. Am răsfoit ieri această carte; mi s-a părut că am scris-o într-o viaţă *anterioară,* oricum *eul* meu actual nu se mai recunoaşte drept autor. Ce încurcată e problema responsabilităţii!

Câte lucruri am putut să cred în tinereţea mea!

Sânt douăzeci, ce zic, treizeci de ani de când sânt calomniat, de când fac figură de blestemat. Gustul tare al nedreptăţii. Într-un sens, nu mi-ar plăcea ca ceilalţi să fi fost echitabili cu mine. E mult mai *fecund* să fii respins şi chiar uitat, decât *acceptat.* Nu ţin să fiu *bine văzut* de semenii mei.

1 martie. Lăsaţi slobodă gura lumii. Până la urmă adevărul iese la iveală. Mai bine orice decât înjosirea. Nedreptatea e necesară spiritului; îl întăreşte,

îl purifică. în materie de luciditate, o victimă este întotdeauna *mai presus* de persecutorii săi. A fi victimă înseamnă *a înțelege.*

Am vorbit îndelung la telefon cu Eugen Ionescu despre Garda de Fier; spunându-i că simt un fel de *ruşine intelectuală* că m-am lăsat sedus de ea, el îmi răspunde foarte nimerit că am „marşat“ pentru că mişcarea era „complet nebună“.

Benjamin Fondane mi-a povestit cazul următor: timp de optsprezece ani, un rus (alb, pesemne) şi-a suspectat soţia că-l înşală. Nu i-a spus nimic, dar în ascuns suferea enorm. După optsprezece ani de agonie morală, îi pune marea întrebare: ea îi răspunde cu o sinceritate dezarmantă că temerile lui sânt lipsite de orice temei. Rusul trece imediat în camera de alături şi îşi zboară creierii. Nu putuse suporta ideea că a suferit atâta vreme zadarnic.

L-am întâlnit pe Goldmann la Gabriel Marcel, apoi am ieşit să ne plimbăm, după care am intrat într-o cafenea. M-a însoţit până acasă. Omul ăsta are un anume farmec. Timp de douăzeci de ani, mi-a creat o reputaţie de antisemit şi mi-a făcut o groază de necazuri. Într-o oră am devenit *amici.* Cât de ciudată e viaţa!

Un marxist nu poate înţelege plictisul în sine, anxietatea în sine. I-am vorbit despre ele lui Goldmann, citând din Pascal. El susţine că acum condiţiile economico-sociale în care a trăit Pascal s-au schimbat, că nu mai sânt motive să ne agăţăm de „angoasă“.

Istoria nu e decât o veşnică neînţelegere. Tinerii din Franţa se închină la Mao. Mâine crimele lui vor fi dezvăluite, va fi denunţat la fel ca Stalin. Dar nu se va schimba nimic, îşi vor găsi un idol nou, cât mai departe cu putinţă, ca să nu fie văzut de aproape, ca să nu poată dezamăgi imediat.

Noroc că există vanitatea. Fără ea, nu i-am putea veni de hac nimănui. Cu ea însă, e sigur că putem învinge un uriaş sau un *convins.* Linguşeala e mult mai eficace decât forţa sau fanatismul.

Eugen îmi telefonează. Îmi spune că nu mai poate scrie sau citi nimic, că ar vrea să-i atace pe „tineri“, dar nu ştie cum…

Încerc să-i explic că n-are nici o importanţă dacă, pentru moment, nu poate scrie, că opera lui e făcută, că există, şi că o piesă în plus sau în minus nu mai contează. Îmi răspunde că simte că mai are ceva de spus. Îi spun că e adevărat, dar că în fond important e că a spus ce avea de spus despre moarte, unica problemă care contează, şi că restul e secundar. El însă îmi spune că e ros de remuşcări, că se zbuciumă.

Cred că am afinităţi profunde cu el, că sântem aproape la fel de anxioşi amândoi, dar că nefericirea lui actuală e mai mare decât a mea. Simt pentru el o durere nespusă, vecină cu disperarea. La ce serveşte averea, gloria, dacă eşti mai nefericit decât cel mai neştiut şi mai mizer dintre oameni?

Voltaire, la sfârşitul vieţii, întrebându-se ce e fericirea, răspunde: „Să trăieşti şi să mori necunoscut“.

Am observat că de când sufăr mai puţin că sânt neglijat, uitat, „necunoscut“, sânt mult mai fericit decât înainte. În tinereţe voiam scandal, voiam să se vorbească despre mine, să fiu influent, puternic, invidiat, îmi plăcea să fiu agresiv, să umilesc oamenii etc. etc., ei bine, atunci eram mai nefericit decât acum. De când admit că pot foarte bine să *nu exist* pentru nimeni, mă simt uşurat *dar nu împlinit* – ceea ce dovedeşte că omul vechi e departe de a fi adormit.

La începutul căsătoriei sale, Tolstoi scria: „Am în permanenţă impresia că am furat o fericire nemeritată, nelegitimă şi care nu-mi era destinată“.

…Eu am avut toată viaţa, pentru orice lucru *bun* ce mi se întâmpla, sentimentul că *nu-mi era destinat.*

Sentimentul meu dominant e că sânt victima unei mari nedreptăţi – dar care anume, mi-ar fi greu să spun.

E blestemat cel care se crede şi se simte blestemat.

7 martie. Aproape totdeauna ai de câştigat dacă suprimi un adjectiv.

Din cauza Pieţei Comune şi a comasării pământurilor, ţărănimea franceză a dispărut în mai puţin de *cinci* ani. Urmările vor fi incalculabile. Când o ţară îşi pierde ţăranii, ea se rupe de tradiţiile sale, de continuitatea sa istorică, de o clasă din fericire *înapoiată*, căci pune un fel de frână, de piedică utilă, fără de care ar merge din criză în criză. Este nevoie de

inovatori, dar şi de neîncrezători, de bănuitori, de *consternaţi*. Teama de schimbare este la fel de inerentă vieţii ca setea de înnoire.

Îmi place la ţară – dar locuiesc într-o metropolă; mi-e groază de stil – dar îmi supraveghez frazele; sânt un sceptic înrăit – dar îi citesc în mod special pe mistici… şi aş putea continua aşa la nesfârşit.

9 martie. Duminică primăvăratică. Plimbare între Dourdan şi Auneau. Pe o cale ferată practic dezafectată – o căsuţă lângă o barieră. Curtea de păsări. Un cocoş roşu se învârte în jurul casei, apoi se opreşte şi scoate, într-un moment convulsiv, un soi de chemare, numită, nu se ştie de ce, cântec. Câmpia se întinde cât vezi cu ochii. La orizont, o clopotniţă. În acest cadru, cântecul pomenitului cocoş mi-a declanşat deodată un acces de disperare.

10 martie – Acum un an, am scris aşadar un text despre Valéry, ce trebuia să figureze ca prefaţă la volumul VIII al *Operelor complete* publicate în America. Prefaţa a fost refuzată pe motiv că e prea negativă, prea aspră.

Noaptea trecută am avut un vis. Valéry, relativ tânăr, mă vizita ca să-mi mulţumească pentru prefaţă, cum nu se poate mai exactă, mai justă… Apoi am mers să jucăm biliard într-un bistrou (?) …

Mă gândesc din nou la povestea de ieri cu cocoşul. La Beauce – fascinaţia şesului. Şi de asemeni, emoţie în faţa acelei imagini de *strigăt în deşert*. Simbol a ceea ce sânt, al existenţei mele marginale, al ineficientei mele. Mila de sine este sursa aproape tuturor emoţiilor sfâşietoare, exagerate, inexplicabile.

Citind un articol al meu apărut în *Hermes*[142]. Excelez în *lipsa* de rigoare.

O anume vibraţie nu se potriveşte cu rigoarea.

Cocoşul. Strigătul în deşert. Să gemi, să vorbeşti, să urli poate avea sens într-o cameră, într-o sală – dar în această întindere plată, în acest spaţiu *pur*? – Verbul cere posibilitatea, ideea unei limite, un minimum de hotar, o aparenţă de univers închis. Tot ce poţi face în deşert e *să te rogi*. De ce? Pentru că rugăciunea ar trebui să i se adreseze Cuiva *nemărginit*.

Sânt infinit mai aproape de muzică şi de poezie decât de înţelepciune sau de religie. Căci la mine absolutul ţine de starea sufletească. El cere continuitate, adică tocmai ce-mi lipseşte.

Prea des mă copleşeşte urâtul ca să pot face efortul necesar celui mai mic progres lăuntric. Nu pot fi decât cel care sânt. Ca Dumnezeu…

Mă aflu într-o poziţie echivocă faţă de toată lumea, de vreme ce nu sânt de partea nimănui şi am abandonat pe rând diversele credinţe pe care le-am putut apăra.

Trei ore de discuţie cu Ioan Alexandru (douăzeci şi şase de ani), cel mai adevărat, cel mai profund dintre toţi tinerii români.

Numesc dialog esenţial dialogul pe care l-ai putea avea cu tine însuţi drept singur interlocutor.

Să spui lucruri ce vin din adâncul fiinţei tale, să vorbeşti despre Dumnezeu, despre sinucidere, despre tot ce te priveşte doar pe tine.

Există foarte puţini oameni care-ţi dau senzaţia că într-adevăr caută adevărul, că adevărul *există* pentru ei. I.A. Face parte dintre aceste spirite rare.

Trecutul. Azi după-amiază, scotocind într-o debara din camera mea, am dat peste o scrisoare a lui L. Împotriva lui M. – (o ceartă violentă din cauza unei fete care, un an mai târziu, s-a dovedit a fi demnă de dispreţ).

Citind-o, am resimţit dureros irealitatea tuturor relaţiilor umane. Ceea ce în urmă cu douăzeci de ani era revoltă, febră, acum nu mai este nimic. Douăzeci de ani? O lună, zece zile sânt de ajuns.

În debara s-au adunat o groază de scrisori, unele vechi de treizeci de ani. Nu vreau să le recitesc. Ar fi prea deprimant. Îţi vine să crezi că, în afara *clipei*, totul este ireal. — N-am putea să trăim dacă ne-am gândi că clipa *e* clipă, că abia aşteaptă să devină trecut, că deja e trecut.

Aceste scrisori azvârlite acolo au contat în viaţa mea, le-am aşteptat, au fost cauza atâtora din chinurile mele, iar acum zac acolo şi n-am nici o poftă să le citesc. Iau totuşi una din ele, cu un scris deosebit de frumos; venea de la tata, una din ultimele pe care mi le-a scris. Nici măcar n-am citit-o până

la capăt – doar o frază, în care mă imploră să-mi fac *mea culpa* ca să opresc campania dezlănțuită contra mea în presa românească, în urma unor vorbe spuse despre România, în *Ispita de a exista.* Totul e atât de prăfuit, totul e mai mort decât moartea, totul este trecut.

11 martie 1969 Ieri-seară la vernisajul expoziției lui Max Ernst. Era acolo nevasta lui Mandiargues, Bona, care purta o pălărie mare. Firește, n-am recunoscut-o și n-am salutat-o. Nu recunosc decât monștrii (printre femei în special). De unde groaza mea la genul acesta de întruniri.

Întâlnit pe E. care-mi spune că nu-i place la țară, că el e un om al orașului: „Asta, îmi zice el, e latura mea iudeo-baudelairiană".

Primăvara și sinuciderea sânt pentru mine două noțiuni conexe. Căci primăvara reprezintă o *idee* pentru care nu sânt copt, sau mai exact care nu intră în sistemul meu.

Rivalitatea dintre sfinți, invidia care există între ei te face să crezi că într-adevăr *la pierduta gente* e, fără excepție, *pierduta.*

Până și Buddha era detestat de înțelepții din vremea lui. La toate nivelurile, aceeași mizerie. Și te mai miri că cutare scârța-scârța pe hârtie îl detestă pe cutare dintre colegii lui.

Nu există leac pentru această boală. Istoria lui Abel și Cain rezumă toată istoria, ba chiar o face superfluă. Intuițiile *originare* sânt aproape totdeauna definitive. Ar trebui să le rumegăm întruna și să nu ne îndepărtăm de ele decât din gust pentru paradox.

Să concepi un orgoliu cosmic, să te crezi egalul lui Dumnezeu sau chiar superior lui – asta da. Dar să rivalizezi cu oamenii, să fii ceva în ochii lor, nu, nici vorbă.

De aceea îl apreciez pe misticul, oricât de „simplu", care-și restrânge relațiile la acelea cu Dumnezeu.

12 martie. Seară minunată cu Octavio Paz și soția lui.

Mă gândesc la vizita de alaltăieri a tânărului poet român I.A. Mi-a vorbit despre Iisus de parcă acest zeu abia fusese coborât de pe cruce.

Iată rezultatul propagandei atee. Li se interzice oamenilor religia; ei o descoperă în taină şi îşi închipuie că abia s-a născut, când ea de fapt e terminată şi chiar moartă.

Azi după-amiază, la frizer, am simţit foarte clar că violenţa interioară şi inspiraţia, ca stări *trăite*, ca senzaţii, nu se deosebesc. Dacă însă ar fi trebuit să scriu, să *spun* ceva, probabil aş fi înţeles că febra aceasta violentă n-are în comun cu inspiraţia decât acea fericită stare de anxietate pe care o trăim şi în una şi în cealaltă.

15 martie. Fiecare popor, la un anume moment al istoriei sale, se crede *ales*. Iar atunci îşi dă întreaga măsură, şi în rău, şi în bine.

17 martie. S-a spus despre Talleyrand că era un rebel pentru monarhie, un transfug pentru nobilime şi un apostat pentru Biserică.

E trădătorul cel mai elegant, cel mai rafinat, cel mai onorabil din câţi au fost vreodată.

Adineaori, o româncă, Dna K., m-a întrebat ce cred despre „fericire“ şi dacă sânt fericit.

Acest gen de întrebări nu comportă răspuns; totuşi i-am dat unul întortocheat, confuz, deşi mai simplu mi-ar fi fost să-i spun că nici dacă aş fi fericit n-aş fi fericit, primordială la mine fiind *superstiţia nefericirii*.

Nu sânt în drept să mă plâng de compatrioţii mei şi de întrebările lor indiscrete, căci au şi ele avantajele lor: te provoacă, te irită, te pun în mişcare, te… Au acelaşi efect ca anumite procedee brutale folosite în Zen pentru a provoca aşa-numitul „satori“[143]. Chiar şi o tâmpenie, de ce n-ar putea declanşa iluminarea? Face cât un pumn în plină figură.

În articolul meu despre G.M., cel mai greu mi-a fost să vorbesc despre bătrâneţea lui.

Cum să fac aluzie la ea fără să rănesc? Eufemismele sânt şi mai rele decât folosirea brutală a formulelor curente. Poate ar fi mai bine să trec sub tăcere acest capitol delicat. Dar cum? — Mi-e groază când un tânăr îmi vorbeşte de vârsta mea. Mă simt mai *tânăr* decât toţi, nu simt povara vreunei vârste, m-am rătăcit prin timp.

Știu de unde-mi vine pasiunea pentru Taueyrand: pentru că toată viața lui s-a aflat în *situații ambigue*, și de aceea a putut să-i trădeze pe toți.

Am întâlnit o tânără româncă. E neîndoielnic: poporul meu are farmec, ba chiar asta e tot ce are.

Scepticismul și farmecul.

Asaltat de oameni, încerc să mă desprind de ei – fără mare succes, recunosc, căci locuiesc în inima celui mai mare bâlci din câte există. Totuși în fiecare zi izbutesc să-mi ofer câteva ceasuri de discuții cu cel *care aș vrea să fiu.*

Potrivit lui Bossuet, primul oraș a fost întemeiat de *Cain,* ca să aibă unde să-și *aline remușcările.*

Extraordinara figură a lui Talleyrand.

A doua zi după ce Napoleon l-a taxat de „căcat într-un ciorap de mătase“, T. S-a dus la Tuileries și, profitând de un moment când N. se afla lângă el, i-a pupat mâna. Deja complota cu Metternich și era plătit de curtea Austriei.

T., oportunismul *de calitate.* Niciodată n-a îmbrățișat o cauză pierdută. A părăsit monarhia, Revoluția, Biserica, Imperiul de îndată ce a simțit că viitorul e *în altă parte.* Trădând, nu făcea decât să urmeze mișcarea istoriei și, de fiecare dată, să răspundă la aspirațiile francezilor. În fond, trăda pentru că aceștia din urmă se schimbau. Geniul lui a fost să știe *când* să înceapă să trădeze. Niciodată nu aștepta ultimul moment, începea de la primul semn de slăbiciune din partea regimului sau stăpânului pe care-l servea.

Mi-ar fi plăcut să am cinismul lui Talleyrand. Din păcate, prea mulți străbuni umili și cinstiți îmi inhibă ambițiile și-mi stingheresc mișcările. Sânt prea slab ca să mă scutur de o atât de grea moștenire.

Fiecare zi e pentru mine o victorie asupra urâtului. Sânt așadar un *luptător.* Ce este urâtul? E starea prin care se exprimă în cotidian nepotrivirea dintre lume și noi, e suferința unei discordanțe fără leac.

Această suferinţă creşte sau scade, dar în oricare din clipele ei, în minte îţi revine aceeaşi întrebare: „Ce caut eu *aici*?“

25 martie. Azi-dimineaţă, exces de activitate: am dat două telefoane.

Demiurgul cel rău apare săptămâna viitoare. EI. Gallimard mi-a spus să-l anunţ înainte, ca să dea ordin să fie redistribuite în acelaşi timp şi celelalte cărţi ale mele. Pentru ce să telefonez? Am trecut în revistă toate argumentele *înţelepte* în favoarea abţinerii: la ce bun să te ocupi de „opera“ ta… etc… Pe urmă am telefonat totuşi. Am remarcat că, dacă iau o hotărâre pozitivă, o fac fără convingere şi contra voinţei mele.

Frunzărit o biografie a lui Mahomed. Când te-ai apropiat puţin de budism, Islamul pare lamentabil.

E ridicol să spui că toate religiile sânt echivalente. Nu sânt deloc.

Sântem poate egali înaintea lui Dumnezeu, dar fiecare exprimă această egalitate în felul său unic, şi există o ierarhie în exprimarea acestui sentiment de dependenţă.

În fond, nu-mi plac decât religiile care au depăşit ideea de Dumnezeu. De aceea ţin budismul la aşa mare cinste.

Starea de care am cea mai mare nevoie este bucuria. Fără ea, nu poţi face nimic viu. Tot ce facem datorită ei este bun chiar dacă nu-i profund. Dar „profunzimea“ ar putea să nu fie decât o prejudecată.

Sânt incapabil de gândirea liberă, detaşată, alertă, care nu se leagă de nimic, pentru motivul că la mine totul e fie capriciu, fie obsesie, adică totul e frivol sau greoi.

27 martie. Am avut ieri o discuţie despre prejudecăţi cu o englezoaică. Ea susţine că cele din Anglia sânt mult mai rele decât cele din Franţa. Îi răspund că fiecare naţiune are prejudecăţi, ba chiar că ele îi asigură coeziunea. Din punct de vedere politic, e la fel. Ce face un nou regim? Introduce noi prejudecăţi în detrimentul celor vechi etc. Etc…

Se poate spune de asemeni că *moravurile* unei ţări sânt tot atâtea prejudecăţi, tot atâtea *tabuuri.* Când o societate nu mai are prejudecăţi, se

prăbușește. Ele însă o cimentează. Moravurile sânt așadar prejudecăți formate în timp, prejudecăți *consolidate.*

Mânuirea ideilor cere mai puțin talent decât mânuirea cuvintelor.
Prin exercițiu, poți deveni filosof, dar nu scriitor.

Cei care-au scris în America despre *Ispita,* s-au folosit de atacurile pe care le-am îndreptat chiar eu contra mea și de care *Ispita* e plină. Este un procedeu facil și aproape necinstit. Și eu m-am folosit de el în articolul meu despre Valéry. Te face să pari *inteligent.…*

Metafizica și, cu atât mai mult, teologia sânt de un antropomorfism scandalos. Și una și cealaltă se reduc la o supremă cochetărie a omului, extaziat în fața propriului său geniu. De îndată ce-i analizezi puțin divagațiile, nu rămâne una care să scape de ridicol.

Nu cred să existe plăcere mai deplină decât să calci în picioare ceea ce ai adorat.

Am remarcat că atunci când lucrurile nu merg prea bine, *mintal* vreau să spun, întotdeauna am chef *și proclam.*

Dureri de cap în care ideile gem, căci ar vrea *să se nască* și nu reușesc.

Să te înduri de *spiritul* tău – să cazi în disperarea intelectuală.

Cuvântul luciditate, pe care-l folosesc adesea, se traduce în englezește prin „lucidity“ – termen rar întâlnit în America și în Anglia – pe când în Franța îl folosește oricine. Astfel, nu mai departe decât ieri, la radio, un șofer de camion l-a folosit absolut firesc, în legătură cu un accident. Știu că nu se gândea la sensul filosofic al cuvântului, dar nu asta contează. Contează că acest cuvânt e familiar și banal. În țările de limbă engleză, este un termen aproape *tehnic.* Acest exemplu arată *ci frecvența* folosirii unui cuvânt ar trebui să fie primul criteriu care să-l orienteze pe traducător în alegerea echivalențelor.

Primesc *Demiurgul cel rău*, exemplarul de semnal. Îl deschid, şi primul lucru peste care dau e o greşeală de limbă.

Azi după-amiază mă duc la biblioteca arondismentului VI. Deschid o carte despre indienii din America. Chiar înainte de a citi o frază, îmi vine-n gând că albii vor sfârşi la fel ca ei, că vor fi băgaţi în rezervaţii, cât să se păstreze câteva specimene. Cine vor fi noii stăpâni? Negrii? — Galbenii? Sau şi unii şi alţii? Ce revanşă! Va fi revenirea în forţă a mongolilor! Va fi trezirea tuturor acestor popoare înăbuşite de albi – care, debilizaţi, abulici, măcinaţi de droguri, de o conştiinţă vinovată, idiotizări de remuşcări, abia aşteaptă să fie maltrataţi, alungaţi, striviţi.

30 martie. Creştinismul îmi este inutil. Cu excepţia a două-trei puncte (care?), el reprezintă un regres în raport cu Antichitatea. Douăzeci de secole *pierdute.*

Ieşind de la familia Masui, dau nas în nas cu Salah Stetie, care locuieşte, ceea ce nu ştiam, în acelaşi imobil. Intru aşadar la el: discuţie cât se poate de fructuoasă de aproape două ceasuri. Postul pe care-l ocupă şi diferitele obligaţii decurgând de aici nu l-au uzat deloc.

1 aprilie. Ieri toată ziua şi azi-dimineaţă – serviciu de presă. Vorbăraie de tot soiul.

Când să termin, un funcţionar între două vârste (şaizeci de ani?), un străin, cu un aer trist, nefericit, îmi spune spre marea mea surpriză: „Ştiţi, *sânt de acord* cu ce scrieţi în cartea dumneavoastră. „Şi îmi cere o dedicaţie. Foarte intrigat, îi spun: „Ştiţi, la drept vorbind eu nu sânt scriitor. Scriu din când în când pentru că simt nevoia“. El îmi spune: „Da, trebuie să scoţi ceea ce ai înăuntru. Asta îi ajută şi pe *ceilalţi*. — Te ajută şi pe tine însuţi. — Da, bineînţeles“, îmi zice el. Îl cheamă Antonio Sánchez, deci nu e francez. Lucrează la serviciul de expediţie, tot ce poate fi mai „umil“ într-o editură. Acolo mi-am găsit adevăratul cititor.

2 aprilie. Ieri-seară, la Ionescu, am revăzut-o după *treizeci* de ani pe L.P. E oare cu putinţă ca timpul să uzeze în asemenea hal? Prima impresie pe care mi-a făcut-o a fost că-i grav bolnavă, în pragul morţii. Părea să nu priceapă nimic din ce se vorbea, punea întrebări stupide, aiurea. Înţeleg că

nu era la curent cu ce se petrecuse în toţi anii ăştia. S-a vorbit însă, printre altele, despre păcatul originar. Asta nu cere să fii la curent cu ultimele noutăţi. Dar, cel mai grav, dădea impresia că-i gata să plângă sau că plânge de-a binelea. La cincizeci şi patru de ani, pare o băbuţă smochinită, scâlciată, gârbovită. Mi-e groază să revăd oameni pe care i-am cunoscut în tinereţe. Pentru o femeie, este indecent *să se arate* după un sfert de secol.

Groaza de a-mi revedea vechii prieteni vine din faptul că-mi amintesc brutal că şi eu am îmbătrânit: ştiu asta *la modul abstract;* ei însă vin să-mi confirme şi să ilustreze această certitudine care, fără prea concretul lor exemplu, ar păstra un dram de imprecizie şi de îngăduinţă.

Nu e păcat să fii trist, ci să iubeşti tristeţea. Acest păcat l-am cultivat prin toate mijloacele, la drept vorbind de nevoie şi câtuşi de puţin din cochetărie. Mi-au plăcut refrenele spaniole, ungureşti, argentiniene, am iubit tristeţea sub toate formele ei, la toate latitudinile, la toate nivelurile, de la cel mai jos la cel mai înalt.

Ascultat la radio muzică ortodoxă rusească, e răscolitor, e profund, e sublim. Te mişcă până la lacrimi.

Nu există popor mare fără anvergură interioară sau, dacă vreţi, fără accente profunde. (Francezii fac excepţie; ba nu, există catedralele, există Port-Royal.)

E sigur că sântem marcaţi de spaţiul „cultural“ (?) din care venim. Transilvania păstrează o puternică amprentă unguréască, „asiatică“. Sânt transilvănean, prin urmare… Cu cât îmbătrânesc, cu atât îmi dau seama că aparţin, nu numai prin originile mele, dar şi prin temperament, Europei centrale. Treizeci de ani trăiţi la Paris nu vor şterge faptul că m-am născut la periferia Imperiului austro-ungar.

4 aprilie. Ascultat azi-dimineaţă doi critici comentând poezie religioasă (astăzi e Vinerea Sfântă) – unul dintre ei debitează chestii precum „complexificare laicizantă“.

Nu sânt scriitor, căci nu-mi place să scriu. Nu caut „adevărul“, ci *realitatea,* în sensul în care o poate căuta un sihastru – care a părăsit totul pentru ea.

Vreau să știu ce este *real* și de ce nu putem să-l posedăm.

Începutul *Variațiunilor Goldberg* nu are nici un raport cu lumea aceasta; e cu adevărat *amintirea* unei alte lumi. Partea care urmează ține în mare măsură de exercițiu. Începutul însă!

Trebuie să te scuturi de origini, de superstiția „neamului“. Sânt român, foarte bine; și totuși nu suport muzica populară românească (cu excepția *doinei).* În schimb, muzica ungurească mă mișcă, mă răscolește, mă pătrunde până la măduvă. Ungurii sânt dușmanii noștri. Dar într-un sens acești dușmani îmi sânt mai aproape decât compatrioții mei. Ce concluzii să trag de aici?

Demiurgul cel rău nu poate fi *simțit* decât de un ins *bolnav.*

Cărțile mele – asta e scuza lor – aruncă o anume lumină asupra fenomenului autodistrugerii. În acest domeniu, sub anumite aspecte pot revendica rangul de model.

Nu pot să cred că *Demiurgul* e pe de-a-ntregul prost, cred chiar că spune câteva adevăruri; sau mai curând e o carte ratată *ce are substanță.* E de asemeni, în afara *Silogismelor,* tot ce am scris mai puțin liric. Mă opresc: ce groaznic e să fii satisfăcut de sine!

8 aprilie 1969

E ziua mea. Uitasem complet de ea. *Cincizeci și opt* de ani bătuți pe muchie. Petrecut după-amiaza pe plaja de la Berneval, gândindu-mă la ce? – la nimic, mulțumindu-mă să *simt* elementele. Timp splendid: te-ai fi crezut într-o Ibiza a nordului.

La poalele unei faleze, nu poți să nu *te gândești* la cosmogonie, ba nu, să trăiești cosmogonic. Cobori fără voie spre isteria originilor, spre contorsiunile primordiale. Vezi pământul pradă demonilor săi, presimțind destinul ce-l așteaptă. Etc. Etc.

Privind valurile, să rumegi, în felul lor, incredibilul fapt de a exista.

9 aprilie

Gândirea este indiscreție, uzurpare.

Să gândeşti înseamnă să nu laşi lucrurile la locul lor — este un efort de dislocare.

Gândirea e forma cea mai subtilă a agresivităţii.

Chiar dacă vorbeşte despre milă, gânditorul o face ca un spirit în stare de orice.

Tensiunea secretă din spatele oricărei gândiri dezvăluie natura ei aventuroasă, implacabilă — brutală. îţi trebuie un suflet *dur* ca să poţi duce o gândire la ultimele ei consecinţe – nici un mare gânditor nu s-a purtat cu menajamente.

Sus pe faleze, la Belleville-sur-Mer, o zi superbă: întâlnirea dintre ceaţă şi soare, falezele fără arbori, deşertul deasupra celui mai frumos abis… îmi amintesc vorba unei englezoaice la Prana, în Corsica, privind marea: „It is just sublime.“ Sânt cuvinte pe care ţi-e ruşine să le pronunţi, şi totuşi trebuie să ai curajul s-o faci.

Algebra valorilor morale, de Jouhandeau, a apărut în ediţie de buzunar. O citisem înainte de război, la început cu entuziasm, apoi cu indiferenţă şi chiar cu iritare.

Treizeci de ani mai târziu, aceeaşi reacţie. Nu e uşor să fii *cineva.* M.J. Pare cel mai adesea un personaj rizibil. Se *joa*că cu conceptele moralei şi, mai supărător, cu ale misticii. Aproape niciodată nu găseşti la el o disperare adevărată, ci numai disperări instantanee.

În *La Quinzaine,* o fotografie a lui Nietzsche, probabil din perioada de *Unmachtung*[144], ce seamănă extraordinar cu autoportretul lui Van Gogh în pragul delirului.

Am terminat de citit un articol de Klossowski despre Nietzsche, un text fără nici o noimă, care se vrea profund şi nu e decât îmbârligat. Nu poţi şti ce vrea autorul. Iar ăsta e lucrul cel mai grav ce i se poate reproşa unui scriitor. De altfel vagul şi misteriosul sânt foarte prizate de tineri, care, incapabili de o gândire clară, se bucură inconştient când îşi regăsesc defectele la maeştrii lor.

Marii reformatori religioşi au fost aproape toţi fie epileptici, fie bolnavi de stomac. Primul caz e de înţeles şi nu miră pe nimeni; al doilea pare mai

puţin evident. Şi totuşi, nimic nu te incită mai mult să răstorni lumea decât o digestie chinuită.

11 aprilie

Ce plăcere să trăieşti într-un oraş în care nu te ştie nimeni! Eşti în postura unui răufăcător care se ascunde, fără frica aceluia.

Nici telefon, nici tranzistor: ce să-ţi doreşti mai mult?

Mare furioasă. Azi după-amiază am vrut să-mi cumpăr o şapcă de pescar. Mi-am spus însă că nu sânt demn să port aşa ceva, având în vedere primejdiile pe care le înfruntă aceşti marinari. Gândul acesta înţelept mi-a venit citind o inscripţie, lângă far: „Ajutor pentru naufragiaţi“.

Ce-i datorez *Gărzii de Fier*[145]. Consecinţele pe care-a trebuit să le îndur pentru o simplă înfierbântare de tinereţe au fost şi sânt atât de disproporţionate, că după ea mi-a fost cu neputinţă să mai îmbrăţişez vreo cauză, chiar şi inofensivă, nobilă sau Dumnezeu mai ştie cum.

E bine să plăteşti scump o rătăcire de tinereţe; vei fi cruţat, mai târziu, de o mulţime de decepţii.

Naţionalismul e un păcat al spiritului. A aparţine unui popor nu are o semnificaţie profundă (decât poate pentru evrei). Singura comunitate adevărată e cea fondată pe „familia spirituală“, nu naţională şi nici ideologică. Nu mă simt solidar decât cu cei care mă înţeleg şi pe care îi înţeleg, cu cei care cred în anumite valori inaccesibile gloatei. Restul e minciună. Un popor e desigur o realitate; – dar o realitate istorică, nu una esenţială. Când mă gândesc ce frenezie trăiam, în tinereţe, din cauza neamului meu! Ce nebunie, Doamne! Trebuie să te rupi de origini, sau cel puţin să le uiţi. Eu am tendinţa să mă agăţ de ele – probabil din masochism, din gust pentru robie, pentru „lanţuri“, pentru umilinţă.

Momentele superficiale, momentele isterice din viaţa mea au fost acelea în care Istoria a contat mai mult ca orice – iar aceea a fost perioada rătăcirilor mele.

Nu am trăit în adevăr, în esenţial decât atunci când reacţionam ca şi cum nu exista nimic în afară de mine şi de Tot, nu îndrăznesc să spun

Dumnezeu.

Tăcere originară, anterioară Haosului. Te gândeşti că din ea ar trebui să se nască ceva, lumea, de pildă. Departe de vacarmul Parisului, repausul fiinţelor şi lucrurilor îţi pare atât de anormal, că îţi inspiră fantezii cosmogonice.

Dieppe, spre miezul nopţii, sub ploaie: pe străzile pustii, atmosferă de roman negru. Aproape ţi se face frică, şi îţi place să-ţi fie frică, într-atât aceste senzaţii ţin de literatură.

12 aprilie. Din nou la Paris.
Cu Bach, viaţa ar fi suportabilă chiar şi într-un canal.

P.N., catolic şi de dreapta, nu poate accepta ideea că Iisus a fost evreu. Îi explic că tocmai asta e formidabil. Prejudecăţile însă…

P.N., care a trăit vreo cincisprezece ani în Africa neagră, are nostalgia acelor ani şi nu se poate readapta la viaţa pariziană, pe care o găseşte, pe bună dreptate, oribilă. Îmi spune că toţi francezii care-au trăit în colonii simt la fel. Mi-a spus vorbe teribile despre negri, pe care-i consideră necinstiţi, puturoşi, Iaşi, corupţi; în acelaşi timp crede în viitorul lor, îi crede viguroşi şi îmi citează declaraţia recentă a episcopului de Dakar, cum că negrii vor veni să-i evanghelizeze pe europeni…

Şi eu cred în viitorul negrilor. De albii ăştia, până la urmă te saturi. De altfel chiar ei sânt sătui de ei înşişi, îşi recunosc lehametea, şi-o zbiară care mai de care.

Şi-au secătuit capitalul de iluzii, nu mai ştiu de ce să se agaţe; sânt lăuntric *învinşi*, occidentalii cel puţin, căci ruşii par intacţi.

Ar trebui să-l citesc pe Gobineau. Are probabil câteva intuiţii care s-au verificat, care au căpătat, astăzi, un caracter de evidenţă. Curios e că ruşii – Soloviov, Blok – sânt cei care-au simţit slăbiciunea albilor, a occidentalilor – în numele pericolului galben, ce-i drept. Dar „pericolul“ galben şi „pericolul“ negru nu sânt incompatibile: şi unul şi celălalt reprezintă ceea ce trebuie să numim *viitorul.*

Succesiunea generaţiilor, lupta dintre generaţii este mai importantă, pentru a înţelege Istoria, decât lupta de clasă. „Noul“, „schimbarea“, „devenirea“ – toate astea nu există decât pentru că fiecare generaţie simte nevoia să repună totul în cauză. Nu-i vorba, aici, de o amăgire, ci de o lege biologică şi spirituală, dacă nu cumva această lege este, chiar ea, expresia unei amăgiri mai profunde.

Toată ziua mi-am reproşat de a fi scris că profunzimea nu avea sens decât în epocile în care călugărul era considerat exemplarul uman cel mai nobil. Astă-seară totuşi, am conştiinţa destul de împăcată: într-adevăr, cum să nu-l preţuieşti pe cel care a renunţat la *lume*? Mai presus de el nu l-aş pune decât pe cel care a renunţat la *toate* lumile.

Dar, în fond, a renunţa la lume nu înseamnă a renunţa la *această* lume, ci la toate.

Concepţia mea despre sinucidere e foarte simplă: ea mi se pare singura soluţie, dacă vrei să mergi la esenţa lucrurilor. În schimb, la suprafaţa lor, poţi face compromisuri, poţi amâna, poţi trişa, poţi *scrie.*

La suprafaţă, există soluţii câte vrei, provizorii, utile şi atât.

Plouă. Acest zgomot monoton în liniştea nopţii are un strop de supranatural.

Mă întreb ce-aş face dacă toţi oamenii ar dispărea deodată, iar eu aş fi singurul supravieţuitor. Cred că aş *continua.*

Să încerc să extrag esenţa fiecărei zile şi, dacă se poate, a fiecărei ore, ca şi cum timpul mi-ar fi numărat. Şi chiar e numărat – pentru mine ca şi pentru oricine. Dar nu ne gândim la asta suficient şi astfel ne pierdem timpul, îl lăsăm să treacă fără a încerca să-i reţinem substanţa, dacă e vreo substanţă..

Să rânjeşti ori *să te rogi* – restul e secundar.

Misiunea mea e să sufăr din cauza (?), pentru (?) toţi cei care suferă *fără s-o ştie.* Trebuie să plătesc pentru ei, să ispăşesc inconştienta lor, şansa lor de a nu şti cât sânt de nefericiţi.

Nu-mi lipseşte nimic de ordin fizic sau psihic, am tot ce-mi trebuie ca să fiu normal, şi de altfel chiar sânt. Nu-i mai puţin adevărat că am tot ce trebuie pentru a fi *tarat,* şi de altfel chiar sânt.

Cel mai bun mod de a gândi e să te culci în pa, t, să-ţi tragi pătura peste cap şi să-ţi laşi mintea să se bucure ori să se întristeze după voie. Pentru a medita însă, mintea trebuie să-şi impună o temă şi să rămână la ea. Căci a medita înseamnă a-ţi interzice improvizaţia şi aventura. Meditaţia este contrariul aventurii spirituale; este coborâre în sine; or aventura, indiferent care, chiar şi cea spirituală, implică ideea de extindere, de cucerire interioară cu *mijloace exterioare.*

Adineaori, furie surdă pe un pretins amic – poet, când îl apucă. O! Cum te însufleţeşte furia, ce dinamică este! Dintr-odată, mi-a zdruncinat abulia, mi-a trezit instinctele, m-a azvârlit printre cei vii.

Vremea se îmblânzeşte, se-nmoaie: asta o să-mi aducă nişte crize de urât clasa întâi! Primăvara e duşmanul meu ereditar.
Şi de altfel, ca şi mine, e prea *echivocă.*

Spuneam mai sus că sânt tarat. Tot prin asta sânt şi „religios“. Nu am credinţa, dar îndeplinesc câteva din condiţiile care te împing spre ea, nu mă suport pe mine însumi, nu-mi suport ambalajul *terestru.* Ar trebui să pot atinge o altă formă de nesiguranţă: e tot ce pot spera în faţa certitudinilor credinciosului.

Parisul e un oraş în care-ţi pierzi timpul vorbind o franceză stricată cu străinii în trecere.

Orice carne este o rană potenţială.
„Carne“ e o vorbă creştină, căci s-a făcut din ea sediul păcatului.
Detest creştinismul şi totodată-l înţeleg anume prin ceea ce este oribil în el.

Să faci, e greu; să distrugi, e uşor. Fără această uşurinţă, răul n-ar exista. Şi nici moartea.

Când scrii o carte, o scrii pentru toată lumea, mai puţin pentru prietenii tăi. Pentru ei, e un dar otrăvit de care se bucură cu o grimasă.

16 aprilie

Iarăşi chinurile îndoielii de sine. De ce? De unde pot să vină? La ce bun să mă îndoiesc de mine câtă vreme, în principiu, m-am exclus din sfera actelor, deci din sfera valorilor şi a ierarhiei lor?

În realitate, lucrurile se petrec cam aşa: pe de o parte, omul vechi e foarte vigilent în mine; pe de alta, am făcut un salt în afara sferei lui; – între aceste două extremităţi, nu există nimic, adică nimeni nu ocupă spaţiul care înainte era ocupat de *mine*.

Mă gândesc deodată la Shelley, poet pe gustul meu, vreau să spun că, pentru mine, nimeni n-a fost vreodată mai poet decât el, chiar dacă poemele lui, cu excepţia celor de mici dimensiuni, sânt în cea mai mare parte ilizibile (ceea ce nu se va spune niciodată despre un Hölderlin).

Moartea e soiul cel mai straniu – şi totodată cel mai firesc – de fiasco, de insucces, de eşec.

Nu există *faliment* mai desăvârşit decât moartea.

Ce-ar spune taică-meu, care în timpul primului război mondial a fost deportat la Şopron, dacă m-ar vedea ascultând la Paris, ceasuri întregi, muzică ţigănească maghiară? însă, la drept vorbind, această muzică aparţine atât de organic lumii Europei centrale din care vin, încât orice formă de reacţie şovină faţă de ea ar fi deplasată.

În sufletul meu, mă simt şi român şi ungur, poate mai mult ungur decât român.

Drama mea: sânt un violent pornit pe calea înţelepciunii, un violent care se emasculează, care-şi reprimă toate pornirile. Care-i adevărata mea natură, care-mi sânt poftele? Să trag palme, să-i scuip pe oameni în faţă, să răcnesc, să-mi târăsc victimele pe jos, să le calc în picioare, să urlu, să mă zvârcolesc.

Mi-am impus exerciţiul înţelepciunii ca să-mi reprim furia, iar furia mea se răzbună de câte ori poate.

Cine n-a cunoscut furii teribile nu știe nimic despre sinucidere, care e un fenomen de turbare.

Întâlnit în parcul Luxembourg pe A.J. Tras la față, răguşit (fiind profesor, elevii lui fac gălăgie la ore, iar el trebuie să-şi forţeze coardele vocale că se să facă auzit: de cine? căci nimeni nu-l ascultă. El însă nu știe că e sabotat de când şi-a început cariera în învățământ), aer rătăcit, dar mereu pasionat de lucruri rare, de *dramele sacre* ale lui Calderón, bunăoară. J. este ateu, supărător de laic, dar iată că traduce – *pentru plăcerea lui* – doar lucruri contrare convingerilor sale. Căci în taină e credincios, altfel n-ar fi luat o poziție atât de tăioasă împotriva religiei.

Azi după-amiază, la telefon, J.W. îmi spune că e de acord cu *Demiurgul cel rău,* dar nu şi cu Vidul, că-i place să se bată, să lupte, şi că tocmai de aceea a ales teatrul. Îmi spune cum i-a venit gustul de a se afirma, de a nu ceda. Când era mică, la şcoală îi spuneau „jidancă“. Ea suferea şi se zbuciuma, dar până la urmă a înțeles că nu-i nimic de făcut, că, orice s-ar întâmpla, așa or să-i spună mereu; că prin urmare, dacă așa stau lucrurile, n-are motiv să abdice şi că trebuie să se revolte, să-şi urmeze calea, să nu țină seama de ce spun alții, să meargă înainte. O încăpățânare extraordinară, pe care bine-aş face s-o iau drept model, sau măcar s-o maimuțăresc.

Mai mult ca oricând, trebuie să alung gândul sinuciderii, căci am prea multe motive să mă agăț de el şi să-l traduc în fapte. Să ne debarasăm de el – măcar pentru o vreme.

Pesimistul e omul cel mai puțin înzestrat ca să suporte o nenorocire: a meditat prea mult la *nenorocirea* în sine şi a pierdut acea forță înnăscută, acele rezerve de vitalitate ce ne permit să înfruntăm dezastrul devenit în fine realitate.

Un lucru pe care l-am consemnat adesea în aceste caiete, l-am scris şi în cărțile mele, dar care e atât de adevărat încât revin asupra lui. O nenorocire anunțată, atunci când în sfârşit se produce, e de zece, de o sută de ori mai greu de suportat decât o nenorocire pe care n-o aşteptam. Căci în spaimele aşteptării am trăit-o cu anticipație, iar când se produce, chinurile trecute adăugându-se la ale prezentului, fac împreună o povară de nesuportat.

Nu există decât o problemă: problema morţii. A vorbi despre altceva înseamnă pierdere de timp, a dovedi o incredibilă frivolitate.

…E ceea ce au înţeles, atât de bine, religiile. De unde superioritatea lor asupra filosofiei.

Am scris zece cărţi: cinci în românește, cinci în franţuzește. De la prima până la ultima, aceleaşi obsesii revin, dispar, apar din nou. La douăzeci de ani aveam în mine toate elementele ce aveau să ducă la *Demiurg*.

Un bogomil al secolului XX.

Czapski[146], acest om minunat, îmi scrie că *Demiurgul* meu îl şochează pe „cititor“ şi îl sileşte să se „ridice *în picioare*“.

21 aprilie

Astă-noapte am meditat la viaţă, la aventura, la eroarea prodigioasă reprezentată de ea la suprafaţa acestei materii ostile, şi m-a cuprins mila de ea şi de mulţimea celor vii, de tragica improvizaţie care e orice individ.

„Tot ce se perfecţionează datorită progresului piere din aceeaşi cauză“. (Pascal)

Epictet şi Montaigne sânt prolicşi, în special primul. Pascal îşi trage forţa din concizie. Avea geniul formulei.

Fondul meu e, poate, creştin; dar sânt păgân prin toate celelalte.

Azi-dimineaţă, m-am trezit. Apoi, nevăzând nici un motiv ca să mă scol, m-am culcat din nou, mi-am tras pătura peste cap şi… … … am pascalizat.

Ioan Alexandru, după ce mi-a citit cartea, îmi scrie că se roagă pentru mine şi că suferă că „sufletul unui transilvănean poate coborî în aşa fioroase tenebre“.

Nu mă deranjează mila celorlalţi, iar Ioan Alexandru a dovedit instinct reacţionând aşa. Fiind profund religios, a simţit mai bine decât alţii cât de părăsit sânt de Dumnezeu.

Părăsirea, abandonul etc. – dacă aceste stări nu ar juca un rol atât de important în mistică, nu aș fi fost atras de ea niciodată. Dacă o iubesc, e pentru că în ea îmi regăsesc rănile.

Pe vremea când mă chinuiau cel mai rău insomniile (trecusem de douăzeci de ani), mama a plătit, dacă-mi aduc bine aminte, o slujbă pentru mine.

Nu una, ci treizeci de mii ar fi trebuit. E numărul înscris de Carol Quintul în testamentul său. Sufletul lui avea mare nevoie de odihnă. Dar de această „odihnă“ avem nevoie în viață. Zbuciumul care-o să-mi chinuie sufletul *după,* acela nu mă preocupă peste măsură.

Beckett, apropo de *Demiurg,* îmi scrie: „Printre ruinele tale mă simt la adăpost“.

24 aprilie. Primit o altă scrisoare de la Ioan Alexandru, foarte frumoasă, în care-mi spune că *Demiurgul* l-a întristat adânc. Aproape că se simte rănit în sentimentele lui de creștin. Ce pot să-i răspund? Nu pare să poată concepe existența, totuși reală și legitimă, a *blestematului.* Îmi vorbește de *Tatăl* cu o fervoare ce mă depășește. Am sentimentul că sânt Ivan în fața lui Alioșa.

Cine e în *greșeală,* el sau eu? El crede că adevărul e de partea lui, când de partea lui nu e decât *speranța. Adevărul* e un lucru mai cumplit decât își închipuie el, și e posibil – lucru ce l-ar uimi grozav – ca eu să fiu mai aproape de adevăr decât el.

Și credinciosul și necredinciosul suferă de aceeași formă de orgoliu: doar conținutul e altul. Amândoi cred că dețin adevărul; altfel n-ar putea să trăiască. Însă cuvântul acesta, *adevăr,* n-ar trebui folosit. A recurge la el înseamnă trufie și chiar nerușinare..

Simfonia a treia de Brahms. Uneori mă întreb dacă în preferințele mele, după Bach, nu urmează Brahms: unde mai găsești un suflu tragic comparabil cu al lui? E poate ultimul mare muzician al Occidentului.

Nu-mi plac scrisorile în care e vorba de idei, ci acelea în care-i vorba de necazuri. De aceea citesc scrisorile lui Cicero, le recitesc, mai exact, căci le știam de mult. Cât de viu e omul ăsta, și cum își dezvăluie defectele, în

ciuda grijii de a lăsa posterității imaginea unui caracter fără fisură. Nu se văd însă decât defectele, și e motivul pentru care avocatul acesta a supraviețuit.

Nimic mai agasant decât să citești scrisori *spirituale* în care e vorba numai de *suflet* și niciodată de necazurile zilnice, în orice, ca să lase impresia de adevăr, e nevoie de *meschinărie.* Dacă îngerii s-ar apuca să scrie, ce plictiseală s-ar degaja din operele, din scrisorile lor! *Puritatea* e lucrul cel mai puțin convingător, pentru că nu e compatibilă cu viața și pentru că este, în esența ei, ireală.

Disperarea e starea mea *normală.* De aceea o suport atât de bine.

Mâhnirea te face teatral.

27 aprilie. Mă gândesc din nou la Ioan Alexandru. Ce idee, să se roage pentru mine! Poate că am nevoie, dar mi se pare că ghicesc o doză de trufie la tânărul ăsta. Ca să *îndrăznești* să te rogi pentru un nenorocit înseamnă să te pui cu mult mai presus decât el.

Apoi, rugăciunea lui ar avea vreun sens doar dacă am avea același Dumnezeu. El însă invocă o autoritate cu care n-am nici un raport.

N-aș vrea să dobândesc credința doar pentru că sânt mai nefericit ca oricând. Trebuie să fiu *puternic,* să continui fără sprijin, fără cârje, fără ajutorul nimănui. Nu vreau să recurg la Dumnezeu pentru că sânt încolțit. Omul la care mă gândesc cel mai mult este Marc Aureliu, doar el îmi poate fi de oarece ajutor. Totuși, deocamdată nu-l citesc, de teama unei decepții.

Îi ziceam ieri lui Eugen I. că nu știu nimic mai adevărat decât vorba lui Voltaire, atât de inspirată: „Să trăiești și să mori neștiut“.

Eugen n-a părut prea convins.

28 aprilie. Originea tuturor servituților noastre stă în atașament. Cu cât vrem să fim mai liberi, cu atât mai puțin ne legăm de ființe și lucruri. Însă o dată legați, să ne dezlegăm /ce dramă!

Începem să trăim creându-ne legături care, cu timpul, devin tot mai puternice. Vine o vreme când înțelegem că ele reprezintă tot atâtea lanțuri,

că-i prea târziu ca să le scuturăm, căci sântem prea obişnuiţi cu ele.

Discuţie de trei ore, extrem de interesantă, la Jardin des Plantes, cu Jean Hemery. Am vorbit mult despre mistică, despre *Dumnezeu,* adică am încercat să-i explic un paradox ce mă caracterizează: de obicei Dumnezeu îmi pare de neconceput, dar în anumite momente pot concepe să mă adresez Lui, fără să cred cu adevărat în el.

Paul Valet îmi spune, apropo de *Demiurgul cel rău,* că e un fel de „budism frenetic".

30 aprilie – După două săptămâni de angoasă insuportabilă, azi-dimineaţă, o ciudată euforie. „Viaţa" se apără şi ea cum poate.

Tot ce mă chinuie, aceste nostalgii de tot felul, aceste sfâşieri de-mi vine să urlu, aceste crize de urât subteran şi aceşti fiori de dincolo de toate lumile – aş fi putut să le exprim prin muzică, şi pe bună dreptate pot să mă declar ratat pentru că nu sânt muzician.

Tainica suferinţă de a nu fi muzician.

Dinu Noica îmi scrie – şi are dreptate – că în „Noii zei"[147] regăseşte poziţia mea de acum treizeci de ani întoarsă pe dos, răsturnată. Şi citează o frază pe care am spus-o la vremea aceea: „Îl invidiez pe Iisus, căci a reuşit să dea lovitura în Istorie."

Expresia românească: *a dat lovitura* are o nuanţă vulgară greu de redat în franceză.

Cu cât citeşti mai multe despre Freud, cu atât te convingi că ai de-a face cu un fondator de sectă, cu un profet intolerant deghizat în om de ştiinţă.

6 mai. Fouad-El-Etr, revenit din Liban, îmi povesteşte că în fiecare zi maică-sa pune pe masă un tacâm pentru membrii absenţi ai familiei. Astfel, are un frate care trăieşte la Berkeley de ani de zile: locul lui la masă este însemnat, tacâmul e pus, fratele e *prezent.*

Orientalii ăştia au foarte mult farmec. Însă Fouad e cam scrântit. Înainte de a ne despărţi, l-am însoţit o bucată de drum. În piaţa Saint-Sulpice (era

ora 1 noaptea) mă întreabă care-i zodia mea. Nu înțeleg ce vrea. Luna nașterii, îmi zice el. Îi spun că e aprilie, Berbec. Atunci Fouad îmi spune că e singura zodie pe care-o detestă, ba chiar că-i este groază de ea. Și, izbucnind într-un râs zgomotos, pleacă fără alt comentariu.

Am citit azi-dimineață câteva pagini despre Teroare, care m-au înveselit. Am o nevoie organică de oroare și nu mă pot lipsi de ea. Mi-ar fi plăcut să fiu fecior de călău.

Georges Rodiți îmi reproșează că am atacat pe nedrept creștinismul și că prea am lăudat lumea păgână. E drept, am lăudat-o, dar pentru că era *superficială*, iar noua religie am atacat-o pentru că era prea *profundă*, prin asta înțelegând că era mai mult o sursă de tulburare decât de mântuire.

G.R. n-a înțeles că „Noii zei“ e un atac politic și nu religios. Mă acuză că am comis o exagerare „voluntară și conștientă“.

În realitate, nu-i vorba de exagerare, ci de exasperare. Pur și simplu am fost exasperat de creștinism. În ochii mei, textul era un „certificat de deces“ care, firește, nu poate decât să-i supere pe credincioși.

Afirmația mea de mai sus: „Mi-ar fi plăcut să fiu fecior de călău“. Se va spune că-i o provocare, sau o butadă sau Dumnezeu știe ce. Ce este ea pentru mine? Un adevăr, dar un adevăr de moment, un adevăr umoral, fără caracter de permanență, și care a ieșit spontan în starea în care mă aflam atunci când l-am *simțit.* Căci asta e: un adevăr trăit, simțit, ieșit din „suflet“ și nu dintr-o judecată. Căci, e purul adevăr, trăiesc în oroare nu prin opțiune, ci din fatalitate. Oroarea e sarea vieții, oroarea e chin, iar eu am suferit atâta în viața mea că nu mai pot trăi fără să sufăr. De aceea m-a obsedat atâția ani vorba Sfintei Tereza d'Avila: „Să suferi sau să mori“ – și am crezut, în nebunia mea, că am o anume predispoziție pentru sfințenie. Îi pot înțelege pe sfinți, asta e tot; cât despre ideea de a *rivaliza* cu ei (la asta țînteam acum treizeci de ani, când am scris *Lacrimi și Sfinți),* e o pretenție grotescă. – și patetică.

Îmi amintesc că am citit, la Sibiu, un text în care se vorbea mult despre infinit, despre viața lăuntrică, despre Dumnezeu, cred, iar după terminarea prelegerii Matei C. Mi-a spus în franțuzește: „Monsieur, vous êtes un saint“.

Cine ar mai putea să-mi spună asta acum?

Simt o enormă sfârşeală – *în minte*. Sufăr de o nostalgie generalizată. Nostalgie după ce? După o ultimă exclamaţie.

7 mai. Noapte cumplită. Aceste vechi, aceste groaznice furnicături în picioare (nici un medic n-a putut să-mi spună ce sânt). Poţi foarte bine să mori în timpul unei nopţi albe atât de chinuitoare.

A publica o carte comportă aceleaşi mizerii ca o nuntă sau o înmormântare. Scrisori de felicitare sau de condoleanţe. Triumf al genului convenţional.

Mi-am amintit adineaori destinul tragic al familiei Barcianu de la Răşinari. De ce nu sânt romancier sau memorialist!

Ieri-seară mă plimbam în jurul grădinii Luxembourg cu un prieten care îmi explica situaţia politică după eşecul generalului[148]. Îl ascultam cu o ureche mai curând distrată când, dinspre liceul Montaigne, am zărit un ins care, cu capul în piept, venea de-a lungul zidului, râdea şi vorbea singur, cu

O mişcare rapidă a buzelor şi total indiferent la lumea exterioară. Nu l-am recunoscut decât când am fost la un metru de el. Am avut o strângere de inimă şi aproape un acces de disperare. A privit spre mine dar nici nu m-a văzut, deşi pe stradă nu era ţipenie la ora aceea târzie (aproape 11 noaptea).

Cunoscându-i lungile internări în diverse ospicii, tentativa de a-şi omorî nevasta şi apoi de a se sinucide, cum să nu fiu asaltat de o angoasă cumplită şi de cele mai negre şi legitime presimţiri? Acum doi ani, când îl credeam la ospiciul Sainte-Anne, l-am întâlnit pe strada Garanciere, după miezul nopţii. M-am cutremurat, iar când a venit spre mine m-am întrebat dacă nu-i un strigoi.

De data asta, sânt sigur că-i în pragul unei noi crize. Numai în casele de nebuni am văzut o asemenea mimică. Ce râs smintit şi *self-sufficient*! Aşa ar râde un zeu dement. Râsul unui om rupt de toate, în afară de fantasmele lui. Cui i se adresa? *Ce* provoca atâta mobilitate a feţei? Când mă gândesc la asta, încă mai simt un fior pe şira spinării.

Doar Bach mă poate reconcilia cu moartea.

Nota funebră e totdeauna prezentă la el, chiar şi în veselie. Notă funebră şi serafică. Să mori *deasupra* vieţii, şi a morţii, triumf dincolo de fiinţă.

În centrul, în inima morții, să depășești viața – și moartea.
Un muribund care plânge de bucurie – asta e Bach, adesea.

Aveam o vitalitate fără margini; emoțiile mi-au ruinat-o.

Puțin câte puțin, ne obișnuim cu nedreptățile cărora le cădem victimă, sfârșim chiar prin a le iubi.
Ele fac parte din decorul și din structura existenței noastre, se confundă cu ea.

Citit câteva scrisori de Paulhan, în numărul special *N.R.F.* Ce-i este consacrat, scrisori cu un ton intim și uneori profund care mă fac să regret „ruptura“ survenită între noi, în mare parte din vina mea. Am fost ingrat cu el. Ce idee, totuși, să-mi ceară să scriu despre el. Pentru mine, e o greșeală gravă și nu-i pot ierta pe cei care-o comit. Mi-e groază să vorbesc despre oamenii care m-au ajutat. Paulhan credea că nu-l pot refuza. S-a înșelat și, firește, s-a răzbunat.
Ce întâmplare idioată!
În scrisorile lui Paulhan, vedem că un André Suarès făcea figură de mare om, ba chiar era *marele* om. Ce eroare! Era tinichea solemnă, „sublim“ confecționat. Găunos, infatuat, fals, prolix. Acest Suarès era atât de convins de superioritatea lui, că a sfârșit prin a-și convinge și contemporanii. Posteritatea e mai puțin indulgentă.

Dacă ne-am putea mărgini *să privim*! Din nenorocire, ne încăpățânăm să *înțelegem.*

9 mai – După conferința lui Imre Toth[149], la Societatea de Filosofie, ia cuvântul un domn pirpiriu și plin de ticuri.
I-am spus lui Imre T. că domnul acela mi-a inspirat încredere pentru că avea un aer degenerat.
— Nu-i un degenerat, e un arab, a fost răspunsul.

Conceptul de *Ființă* nu se aplică *vieții.* Sau mai curând: „viața“ comportă periculos de puțină ființă.
Conceptul de ființă i se aplică doar lui Dumnezeu, doar celui de neconceput.

E o tâmpenie să pretinzi că renunţi la *eu*, la amorul-propriu, la vanitate şi la orgoliu; toate acestea nu pot fi depăşite, iar de îndată ce-ţi închipui că le-ai depăşit, cazi într-un sir nesfârşit de minciuni. *Eul* este incurabil. Să nu mai vorbim despre asta. De *eu* nu te vindeci.

Dacă vreun om s-a devorat pe el însuşi, acela sânt eu.

Când de Maistre spune că timpul este *„ceva artificial care abia aşteaptă să se termine*“, el exprimă un gând care pentru mine are valoare de sentiment şi aproape de obsesie. Eu chiar aşa trăiesc timpul. Nu încetez să mă întreb: ce mai *aşteaptă*?

A nega înseamnă a suferi.

Nu ştiu pe nimeni care să fi *negat* mai mult ca mine. Am inventat *negaţia cu suspine.*

Nu moartea, ci naşterea e ceasul adevărului.

O carte trebuie să provoace o leziune în sufletul cititorului.

A publica înseamnă a risca să fii judecat de oricine; şi nu doar judecat, ci şi *văzut.* Scriitorul este obligatoriu exhibiţionist. Fiecare om ar trebui să poată gândi *pentru sine* şi pentru nimeni altul. Să nu te *arăţi,* să nu te destăinui, să nu-ţi dezgoleşti spiritul. Să ai pudoarea secretelor tale, să nu te joci cu adâncimile tale.

10 mai. Scepticismul nu e poate decât rezultatul lipsei de imaginaţie.

Nu mă înţeleg în profunzime decât cu evreii.

Avem tare comune.

Un gânditor *abandonat.*

Întotdeauna am ţinut la mare preţ conversaţia, din care am ajuns să fac singura *scuză* a faptului că trăiesc.

A.J., pe care l-am întâlnit de cel mult două ori în viaţa mea, îmi telefonează ca să-mi spună că-i îndrăgostit. Urmează câteva detalii.

Indiscreția e, poate, o formă de originalitate. Mie însă îmi plac originalii scrântiți, care nu aspiră să fie originali, care sânt excentrici în chip inconștient; care-și fac *numărul* din fatalitate.

La Bach, bucuria și deznădejdea sânt deopotrivă de adevărate, deopotrivă de frecvente. De aceea e atât de normal, de complet. Asta ar trebui să încerc să fiu și eu, înmulțindu-mi momentele *bune* astfel încât să fie simetrice cu cele rele. Acestea însă le depășesc de departe pe primele – în număr, în greutate și în semnificație!

11 mai 1969. În pădurea Dourdan. Zi superbă. În tren, la întoarcere, m-am gândit că nu-i deloc exclus ca soarele să explodeze pe dată și că, sub multe aspecte, acest eveniment ar fi o soluție.

Ieri-seară, cină cu Dr. Z. și cu fiul său, pe care îl adoră și căruia îi permite orice. Fiul se poartă ca un tiran, își disprețuiește pe față tatăl, care totuși e un mare specialist în oftalmologie. Seară penibilă. Cred că un asemenea fiu despot ar fi fost și al meu, dacă aș fi avut unul, i-am spus S [imonei] după plecarea *cuplului* tragic.

12 mai. Swift îl aprecia pe La Rochefoucauld. Bănuiam, dar nu eram sigur. Autorul *Maximelor* și patronul tuturor spiritelor amare.

„Istoria ideilor“ – iată în ce excelează profesorii. E deci preferabil să ne ocupăm de orice altceva. Să le lăsăm câmp liber acestor paraziți intelectuali.

Câți imbecili și nebuni am putut să admir!
Când mă gândesc la trecutul meu, mă copleșește rușinea. Atâtea entuziasme care mă descalifică.

În 1950, mâneam la Sainte-Barbe; într-o zi, pe când mergeam într-acolo, arunc o privire în vitrina unei librării de pe strada Cujas: se lăfăia acolo o grămadă de oseminte. Când să-mi desprind privirea de pe ele, în vârful acelei grămăjoare sinistre, am văzut *Tratatul de descompunere.* N-am stat prea mult să-l contemplu…
Nu ne place *să vedem* lucrurile la care ne gândim. Imaginea *lăuntrică* ajunge. Astfel, obsedatul de moarte se mărginește la obsesie și ar uita

bucuros moartea însăşi…

Citesc, într-o Istorie a Bisericii, pagini despre Jovinian, Sfântul Vasile şi alţi câţiva. Lupta dintre ortodoxie şi erezie, din vremea aceea, nu pare nici mai rezonabilă, nici mai absurdă decât cea dintre ideologiile de astăzi. Tiparul e acelaşi, doar conţinutul se schimbă; – aşa se face că, în fiecare clipă, Istoria este surprinzător de nouă şi ridicol de veche. Forma conflictelor nu se modifică deloc; se schimbă doar pretextele, credinţele şi nebuniile care le declanşează. Indiferent că ne certăm din cauza Fecioarei ori din cauza Revoluţiei, pasiunile care intră în joc, intensitatea şi durata lor seamănă în mod straniu: până şi modalităţile controversei sânt cvasi-identice, atunci când în ambele cazuri e vorba de *credinţe.* Important e să crezi – restul e secundar.

Femeia era *cineva* atâta timp cât avea simţul pudorii. Nu-l mai are, arată totul pentru nimic, distruge iluzia împiedicând imaginaţia să lucreze. Ce lipsă de instinct! Crede că se emancipează, şi nu face decât să se nimicească. Deja nu mai valorează nimic. Una din ultimele mari minciuni care dădeau farmec vieţii s-a risipit.

Este imposibil să fii bun creştin fără un soi de deznădejde *iubitoare.* Eu tocmai această deznădejde n-o cunosc.

13 mai. „Dorinţele ticăloase“, viciile, pasiunile suspecte şi condamnabile, gustul pentru lux, invidia, emulaţia sinistră etc. Sânt cele care fac societatea să funcţioneze, mai mult, care fac posibilă existenţa, „viaţa“.

Îmi place să ofer rezultate, nu procese. Produc reziduuri. Mâlul gândirii, sau mai degrabă drojdia.

Rugăciunea este reziduul disperării.

Melancolia mea *maghiară.*

De când i-am aplicat bolii mele acest adjectiv, simt o uşurare. E ca şi cum aş şti de ce sufăr.

14 mai. Azi-dimineață, la piață, mi-am amintit preceptul budist potrivit căruia tot ce mâncăm e sortit putrezirii. Cred chiar că textul e mai clar și spune că orice aliment nu-i decât putregai.

Budismul nu e „pesimist“. Budismul e seninătatea ce urmează unei lichidări generale… beatitudinea non-posesiunii.

Sânt anumite sieste din care ies ca dintr-o tragedie.

Prin 1946, pictorul X m-a invitat la el în atelier, să-i văd lucrările. Le-am văzut și nu mi-au plăcut. Din politețe, l-am întrebat dacă vinde mult. — Nimic, și pictez de douăzeci de ani. Pe perete, am citit o inscripție scrisă cu litere mari: „L’ennui, fruit de la mome incuriosité.“[150] – Baudelaire, providența învinșilor.

Ar trebui să scriu o carte despre irlandezele (profesoare de engleză) din Paris. *Miss d’Arcy:* când i-am recitat versurile lui Dowson:

„I am not sorrowful but I am tired
Of everything that I ever desired.“[151]

ea a comentat: „*The man was crazy*“[152]

Sau cealaltă – cum o chema? – care izbucnea în râs la cea mai mică greșeală pe care-o făceam. Sau alta care nu avea decât „Almighty God“[153] pe buze.

Un popor profund original este original chiar și în exemplarele lui mediocre.

Un popor fără prejudecăți este nul. De altfel așa ceva nici nu există.

Forța unui popor stă în prejudecățile sale. Dar trebuie să se scuture de ele puțin câte puțin; altfel, se prăbușește. Un popor terminat e un popor care nu mai are prejudecăți de lichidat.

16 mai

Ce-i reproșez creștinismului: nu te ajută decât dacă ești credincios, în timp ce budismul îți e de mare ajutor indiferent de credințele tale. — Nu am încredere într-o religie ce implică raporturi atât de complicate, aproape meschine, cu un zeu personal în care nu poți crede dacă nu ai harul, altfel

spus dacă nu ți-l acordă el – în timp ce budismul nu face apel decât la meditație, la efortul întru cunoaștere.

Plătesc scump orice exces de alcool sau mâncare. Starea sănătății mele mă condamnă la ceea ce detest mai mult ca orice: la *prudență,* la mediocritatea alimentară.

Ieri, în Jardin des Plantes, o focă, în bazinul ei, moțăia la soare. Acel maldăr de grăsime, buimac, prostrat, n-a încetat să mă obsedeze: greu ai putea găsi o mai bună imagine a plictisului stupid, gros, primordial…
(Acea focă abulică sânt *eu.* De aceea mă urmărește și mă obsedează.)

Tot ce se află în marginea ființelor trezește în mine un ecou imediat.

Ieri, cu excepția unei ore, am vorbit de la 9 dimineața până la miezul nopții, în franțuzește, în românește și în nemțește, stâlcindu-le pe fiecare după plac. Sfârșeală și greață.

Pentru cel care scrie foarte puțin sau chiar a încetat să scrie, a purta o corespondență e o modalitate de a se menține activ și de a rămâne fidel meseriei pe care a abandonat-o. De asemeni, îl împiedică să rugineasc㠖 Apoi, o scrisoare bine formulată dă mai multă satisfacție decât o conversație, oricât de interesantă.

Am citit un număr special dintr-o revistă sud-americană consacrată lui Heidegger. „Filosofii“ ăștia, cu câtă voluptate se gargarisesc cu *Nada*[154]! Trebuie spus că terenul era pregătit de mistica spaniolă; cât despre terminologia autorului lui *Sein und Zeit,* probabil că nu le displace, căci seamănă cu cea a scolasticii, pe care o vor fi studiat în colegiile lor catolice.

Lucrul cel mai greu e să ai o experiență filosofică profundă și s-o exprimi fără să recurgi la jargonul filosofic, care reprezintă o soluție facilă, o escamotare și aproape o impostură.

Recitit Suetoniu despre Cezar și capitolul lui Carcopino din *Pro făuri de cuceritori.* Totuși, nu izbutesc să-mi fac o imagine, nici măcar aproximativă, a omului care a trecut Rubiconul. Motivul e că sânt obișnuit

să văd în împăraţii romani nişte monştri; or Cezar nu era – ceea ce-l face mai complex şi mai greu de definit; uneori e chiar foarte normal; da, asta e, un om extraordinar şi totodată normal. Motivul pentru care a fost asasinat: i-a *iertat*, după Pharsala, pe prea mulţi; ceea ce, până la urmă, avea să li se pară insuportabil tuturor prietenilor care-l trădaseră. Îi umilise pe republicani tratându-i fără ranchiună. Nu inspira destulă teamă. Iar dacă l-au ucis, au făcut-o nu pentru că era tiran, ci pentru că se temeau să nu devină.

Adineaori, pe camionul editurii Seuil, am văzut, scris cu litere uriaşe: *Tout Baudelaire en un volume*.[155]

Dacă Baudelaire ar fi prevăzut o asemenea oroare, sila pe care o simţea pentru lumea modernă ar fi degenerat în furie convulsivă.

Un om ca Cezar pare să fi fost străin de orice sentiment religios profund. De aceea se credea coborâtor din zei sau în stare să se ridice la rangul lor.

Asasinarea lui Cezar era aplaudată în timpul monarhiei (încă pe vremea lui Ludovic al XIV-lea) şi era considerată o nenorocire în timpul Republicii (a treia, din cauza incoerenţelor regimului).

N-aş admira decât un om dezonorat şi fericit. Iată un ins, mi-aş spune, care dispreţuieşte opinia semenilor săi şi care caută în el însuşi fericirea şi mângâierea.

În *Quinzaine,* un document „senzaţional“: tatăl lui Baudelaire ar fi fost preot. Autorul articolului încheie cu un citat din *Jurnalele intime* despre înclinaţia pentru misticism şi despre „dialogurile cu Dumnezeu“ din copilăria poetului. — E ridicol. Fiii de preoţi (şi sânt în situaţia de a şti câte ceva) nu sânt mistici deloc. Dar nu asta-i problema. Cum să crezi că o fire atât de aplecată spre provocare şi scandal ca Baudelaire nu ar fi exploatat această anomalie? Un tată preot hirotonisit, apoi răspopit în timpul Revoluţiei – ce chilipir pentru imaginea pe care dorea să şi-o impună contemporanilor şi pentru excentricităţile cu care-i epata! Autorul articolului nu citează decât două mărturii absolut minore potrivit cărora Baudelaire a mărturisit că e fiu de preot. La drept vorbind, chestiunea nu mă interesează. Dar îmi imaginez cum vor profita de-acum criticii de această

dezvăluire. Vor fi găsit explicația pentru obsesia păcatului și, de fapt, pentru toate temele din *Florile răului.* Sifilisul *explica* mai mult și mai bine.

Ani de zile, am trăit cu sentimentul că sânt singurul om normal și că toți ceilalți sânt nebuni, nebuni de legat. Viața mi se părea greu de suportat sub povara unei asemenea diferențe, a unui astfel de privilegiu. Mai târziu, am ajuns să-i judec mai nuanțat și pe ceilalți, și pe mine însumi. Totuși, din când în când, măgulitoarea obsesie apare iar și-mi strică dispoziția.

Acum douăzeci și cinci de ani, poemul *The Garden of Love* de Blake a fost pentru mine un eveniment. Găsisem un tip de decepție pe gustul meu.

Chiar și în tinerețe, când eram capabil de entuziasme și de frenezii, îmi plăceau oamenii amari și le căutam compania. Aveam deja obiceiul, de nu chiar superstiția decepției.

19 mai – Când cineva nu are nimic de spus, devine critic literar – iar când are și mai puțin de spus devine critic al criticilor. Sterilitate la pătrat.

Dna Beckett îmi telefonează. Are o voce foarte frumoasă. Au trecut peste doi ani de când n-a mai dat nici un semn. Îmi dă o veste grozavă. Sam e în afara oricărui pericol. Abcesul de la plămân i s-a cicatrizat. Am primit vestea cu o adevărată ușurare. Cum mi se spusese că e de așteptat un deznodământ fatal, simțeam o angoasă numai gândindu-mă că un om atât de obișnuit cu oribilul mai trebuie să-l suporte și pe propria-i piele. Sam este un om extraordinar și totuși apropiat, singurul contemporan de o incurabilă noblețe.

Acum vreo douăzeci și cinci de ani am primit vizita unui tânăr cu părul lung, pe care o vecină cam zurlie mi-l recomandase drept „geniu“. Am vorbit de una și de alta, de o călătorie pe care acest zbanghiu o făcuse în America, despre proiectele, despre ideile lui etc. În tot ce-mi spunea era ceva ce nu mergea, ceva ce mă neliniștea. Se dădea scriitor dar nu scrisese nimic, voia să scrie dar în același timp nu simțea nevoia s-o facă și altele asemeni. La un moment al discuției, se ridică, mă privește fix, mă ridic și eu, ochii îi sticlesc, e crispat, halucinat și înaintează încet înspre mine. Îmi amintesc că m-am gândit: „Geniul ăsta vrea să mă asasineze“, și m-am dat

un pas înapoi, ferm hotărât să-i dau un pumn în plină figură dacă mai înaintează spre mine. S-a oprit brusc, a avut un gest nervos, parcă și-ar fi reprimat o pornire și, ca un alt Dr Jekyll, s-ar fi opus unei sinistre metamorfoze, apoi s-a calmat, s-a întors și s-a așezat la celălalt capăt al mesei, a schițat un surâs crispat. M-am ferit să-i pun întrebări despre ceea ce se petrecuse; din contră, am reluat dialogul de unde îl întrerupsesem și n-am mai avut decât o dorință: să-l văd plecând cât mai repede. Ceea ce a și făcut. Nu l-am mai revăzut niciodată și nici n-am dorit să aflu vești despre el.

Una peste alta, nu trăim decât ca să ne batem joc de univers.

20 mai. Izbăvirea ca „stare de non-gândire“.

Nu poate fi fericit decât un om liber – liber de orice legătură, de orice lanț, adică omul a cărui viață nu are nici un „sens“, după criteriile lumii.

Să înțelegi totul – și să nu fii amar! – o cvasi-imposibilitate pe care ar trebui să ne-o impunem și s-o urmărim prin toate eforturile. Să poți spune: „Nu mă mai amăgește nimic“ – și să sfârșești în veselie.

După asasinarea lui Cezar, comunitatea evreiască din Roma se adună ca să-l plângă. Căci el era învingătorul lui Pompei, răspunzător de atâtea atrocități comise la Ierusalim.

21 mai – Vizită la Port-Royal.

Într-o țară în care religia a fost luată în serios, când credința dispare, triumfă patima ideologică. Francezul *crede* în idei. Ceea ce poate avea urmări nefericite, cum o demonstrează istoria Franței. Englezii nu-și dau seama cât sânt de fericiți.

Port-Royal. În mijlocul acestui rai de verdeață, să te zbuciumi din cauza unor subtilități teologice! După o vreme, orice credință pare de neînțeles sau gratuită ca și contra-credința care a ruinat-o. Rămâne doar îndoiala pe care o inspiră și una și cealaltă.

Apropo de povestea cu „fecior de călău“ – Versiune nouă.

Nevoie fizică de dezonoare. Mi-ar fi plăcut să fiu fecior de călău.

Orice lucru (ca și orice doctrină) pe care îl (o) aprofundezi prea mult sfârșește prin a te steriliza. Asta e valabil în special pentru scriitor; în ce-l privește pe specialist, el nu riscă nici un pericol: e steril din născare.

Un debil mintal care *simte* timpul, care e victima timpului, care moare din cauza lui, care-i cunoaște povara și nu simte nimic altceva, care e timp în fiecare clipă, realizează ceea ce un metafizician nu atinge decât din când în când, iar un poet doar prin inspirație, prin miracol.

25 mai – La piață, am rumegat „cugetarea“ de alaltăieri, anume că trăim ca să ne batem joc de univers, că poate existența nu are alt sens. Să pui la îndoială totul, pe tine însuți și lumea, și să-ți bați joc de tine și de lume. Apoi să-ți bați joc de bătaia de joc și așa mai departe.

Relațiile cele mai complicate, mai cumplite, mai ambigue pe care le avem nu sânt cele cu superiorii sau cu dușmanii, ci cu prietenii noștri. Fiecare din ei este un inamic virtual. Prin urmare, ne putem aștepta la orice de la el: trebuie să fim cu ochii în patru. Cu un dușman, în schimb, știm la ce să ne așteptăm. În relațiile noastre cu el, ce-a fost mai rău a rămas în urmă. Iar încurajator este că, într-o zi, ne-ar putea deveni prieten. Această speranță ne e de cel mai mare ajutor *atâta timp cât nu se realizează*. Căci, o dată realizată, cădem iarăși în incertitudine și perplexitate.

Când îmi examinez trecutul ceva mai atent, sânt uluit că am putut cunoaște entuziasme prelungite și chiar pasiuni. Și totuși e adevărat.

Toată viața, am aspirat la detașare; dar niciodată n-am simțit-o cu adevărat. Oricum, mi-am dorit-o cu patimă, și, pentru a-mi camufla eșecul, m-am prefăcut că sânt mai presus de orice.

Sânt locul atâtor porniri contradictorii, iar asta în legătură cu orice, încât mă întreb prin ce jonglerie mai izbutesc să schițez un gest.

26 mai

Ceea ce nu-i în regulă cu Istoria e faptul că e scrisă de profesori, oameni placizi, dar care descriu existențe tumultuoase. Pe de altă parte, când cei

activi, militanţii, se transformă în istorici, sânt incapabili să respecte adevărul sau măcar să aspire la el.

Într-o epocă tulbure, dacă aş juca un rol important, aş semăna mai curând cu Cicero, spirit şovăielnic şi care, abia intrat într-un partid, îl regreta pe cel pe care tocmai îl părăsise.

Ieri-seară, la Grille, cum vorbeam întâmplător de Ştefan cel Mare, Yvonne Lupasco mă întreabă cine e: „Un Napoleon român“, i-am răspuns…

27 mai – Cei care au prea multe talente nu au în realitate nici unul şi orice fac e mediocru.

Doctrinele trec – anecdotele rămân.

Mă deznaţionalizez din ce în ce mai mult. Cum am putut să mă închin atâta originilor mele? Nu aparţin lumii; cum aş putea aparţine unei patrii?

Experienţa nirvānei e la fel de completă, la fel de hrănitoare spiritual ca şi experienţa fiinţei, dacă nu şi mai mult. Căci nirvāna reprezintă mai mult decât fiinţa, e fiinţa parcursă, asimilată şi depăşită, este fiinţa superioară ei înseşi.

Ultima dată când am mers să cinez cu Stuart Gilbert (optzeci şi unu de ani), la întrebarea pe care i-am pus-o în prag: „Ce mai faceţi?“, mi-a răspuns: „Îmi supravieţuiesc“.

Societatea este un sistem, un ansamblu de invidii.

Nu-i uşor să ştii cine te invidiază. În principiu eşti invidiat atunci când reuşeşti un lucru pe care altcineva, *cunoştinţă sau prieten*, ar fi vrut să-l realizeze. Un necunoscut nu te invidiază, sau numai rareori; condiţia esenţială a invidiei e ca invidiosul să-ţi cunoască mutra. De aceea, cel care nu se arată, care se ascunde, nu este obiectul acestui sentiment eminamente natural şi josnic.

28 mai – De la Gabriel Marcel, căruia Bosquet i-a cerut un articol, aflu că *Le Monde* pregăteşte o pagină dublă despre mine. I-am scris lui Bosquet

o scrisoare solemnă rugându-l să nu facă nimic şi să anuleze proiectul. Ideea de a cerşi articole, de a-i mobiliza pe amici mă îmbolnăveşte. Atât de mult am suferit eu însumi din cauza acestei indiscreţii practicate la Paris, care constă în a fi solicitat să scrii despre X sau Y, încât ideea de a-i supune pe alţii aceluiaşi chin, din cauza mea, mă torturează. Îi telefonez lui Piotr Rawicz cerându-i ajutorul. El nu-mi înţelege refuzul şi nici îndârjirea. Îi răspund că un asemenea proiect este în contradicţie cu ceea ce sânt şi gândesc şi că, după ce am scris despre sinucidere, nu vreau să ies ca păduchele-n frunte. El insistă, îmi spune că toate astea ar trebui să-mi fie indiferente. Îi răspund: „Nu sânt chiar într-atât de impostor“. Voiam să spun că scepticismul meu nu e total, că mai cred în demnitate, că mai am prejudecăţi, că încă preţuiesc un lucru ca respectul de sine. Într-adevăr, teoria mea este că, dacă ai înţeles anumite lucruri, tot ce faci *după aceea* e lipsit de sinceritate şi deci frizează impostura. Eu însă n-am înţeles lucrurile până la capăt, nu-mi este totul indiferent, încă mai cred în ceea ce scriu, aşa încât a accepta să mi se aducă omagii ar însemna să reneg esenţa ideilor mele. — A accepta un premiu e altceva, acolo e vorba de bani. Dar elogii adunate, solicitate, nu, nu şi iar nu. Nu pot fi complice la o asemenea dezonoare.

„Ich will meine Ruhe haben, Ich will meine Ruhe haben“[156] – nu voi uita niciodată acest răspuns pe care un nebun îl repeta unui psihiatru care-l chestiona la Berlin, în faţa studenţilor. E drept că nebunul începuse prin a spune că a cumpărat TOT AERUL din lume, ca să fie singur **şi** să trăiască în pace.

Nimic nu este mai umilitor decât să te ştii apreciat, să te gândeşti că „meritele“ îţi sânt recunoscute. Nu spun că trebuie să cauţi nedreptatea, dar când apare trebuie s-o accepţi şi, la nevoie, s-o aştepţi.

Cel mai rău este să fii un blestemat încununat cu lauri.

28 mai. Sinuciderea: să murim înainte de a muri.

Naşterea fiind o catastrofă, sântem cu toţii supravieţuitorii ei.

Roma n-a dat decât doi scriitori: Cezar şi Lucreţiu. Toţi ceilalţi scriitori au venit din provincii.

Faptul de a fi obsedat de naştere, ca şi acela de a o fi pus în cauză este probabil ceea ce m-a apropiat de budism.

Trebuie să ai curajul să nu te sprijini pe nici o religie şi pe nici o filosofie.

21 mai – în „Noii zei“, am făcut o apologie a zeilor păgâni. Nu e sigur că am avut dreptate. Epicur (ca şi Lucreţiu) îi detesta; şi nu i-a păstrat decât îndepărtându-i de lume; căci erau nişte pisălogi şi nişte indiscreţi, iar indiscreţia lor era sinistră.

În ciuda resturilor mele de religie, cred că-i mai bine să te descurci de unul singur decât cu ajutorul zeilor.

Gabriel Marcel se declară „dezgustat şi revoltat“ de cartea mea.

Această reacţie îmi aduce aminte de cea a părinţilor mei, acum treizeci de ani, după ce au citit *Lacrimi şi Sfinţi*. Mi-au scris chiar că, o asemenea carte, ar fi trebuit s-o public după moartea lor. Lectura ei le-a fost un chin insuportabil: au trebuit să se lungească în pat…

Adineaori, mergând la piaţă, am întâlnit pe drum o tânără însărcinată (în ultima lună, după aparenţe!). Dezgust, greaţă. Şi m-am gândit că maică-mea, purtându-mă în pântece, trebuie să fi semănat cu acea oroare.

(Vorba cumplită pe care mi-a spus-o mama într-o zi: „Dacă aş fi ştiut, aş fi avortat“.

Îmi amintesc, era cam ora 14, după prânz. Eu mă prăbuşisem pe canapea, jeluindu-mă şi spunând că nu mai suport. Să fi avut vreo douăzeci, douăzeci şi unu de ani. Poate mai puţin. Sufeream de insomnie. Cu somnifere, izbuteam să dorm trei, maximum patru ore. De fiecare dată mă trezeam din cauza unui coşmar insuportabil. Ar fi trebuit să ţin jurnalul acelor nopţi cumplite. Toate rezervele mele de poezie s-au dus atunci. *După aceea,* nu mai puteam să fiu decât prozator. Pe măsură ce somnul revenea, pierdeam puţinul lirism ce-mi rămăsese.)

30 mai. La ora 5 dimineaţa, trezit de misterioasele dureri de picioare care mă chinuie de vreo treizeci de ani, la orice schimbare a vremii. Medicii n-au nici o explicaţie. Dar să lăsăm asta… M-am sculat şi m-am plimbat pe

cheiuri. La ora aceea matinală sânt puţine maşini şi am sentimentul că oraşul este al meu.

Dar ceea ce mă cufundă într-o stare de fericire *specială* este lumina ce precedă răsăritul soarelui – acea lumină neprihănită, acea *primă* lumină.

Demiurgul cel rău – opera unei vipere melancolice. Se poate spune acelaşi lucru despre tot ce am scris.

În 1936 am întâlnit, pentru prima oară în viaţa mea, un spaniol. Mi-a spus *de faţă cu martori*: *„Iubesc moartea ţi sublimul*

Superba prostie spaniolă.

(Acest spaniol se declara discipol al lui Unamuno. Nu-i de mirare. Maestrul dovedea, nu numai în vorbe dar şi în fapte, un prost-gust şi mai şi.)

Să concepi gândirea ca un venin autodistructiv, ca produsul unei vipere ce se atacă singură.

„În lumea contemporană, a naţiunilor zise civilizate, indivizii sub treizeci de ani nu cunosc surâsul sau râsul şi au privirile goale…“ (Armei Guerne, scrisoare din 28 mai 1969)

În Antichitate, se credea că îmbăierea are darul de a risipi mâhnirea. Sfântul Augustin, la moartea mamei sale, a făcut o baie care, mărturiseşte el, s-a dovedit ineficace.

Dintre antici, Crantor a fost autorul unei cărţi de consolare, ce s-a pierdut, în care enumera toate argumentele filosofice imaginabile pentru a birui suferinţa morală. Un soi de *Imitatio* păgână. Cartea lui Crantor se intitula *Despre mâhnire*. Toţi moraliştii ar trebui să se inspire din ea.

…Asemenea carte mi-ar plăcea să pot scrie. Dar trebuie să recunoaştem că subiectul este complet epuizat, din cauza eternei sale actualităţi.

În acest moment *sufăr.* Această senzaţie nu are sens decât pentru mine; ea coincide cu viaţa mea – acum, în orice caz. Acest eveniment crucial pentru mine este inexistent şi aproape inimaginabil pentru restul fiinţelor.

Mai puțin pentru *Dumnezeu*, dacă acest cuvânt ar fi mai mult decât un cuvânt. Se vede aici rolul religiei și ceea ce, în ea, este de neînlocuit, unic.

N-am știut niciodată în ce sens sânt religios și dacă am și altceva decât un fond religios. Sânt, poate, o natură religioasă *pe dos*. La drept vorbind, nu pot să precizez nimic în legătură cu acest subiect. Sânt „religios“ așa cum este orice ființă care se află *la liziera* existenței, și care nu va fi niciodată un adevărat *existent.*

Există o anumită formă de dezechilibru ce ține automat de religie. Dar care e acea formă?

Extraordinarul argument pe care Plutarh l-a folosit ca să-și ajute soția după moartea fiicei lor: „De ce să plângi? — Nu erai mâhnită când încă nu aveai copil; acum că nu-l mai ai, te afli în același punct“.

Apropo de optimismul lui Dinu Noica.

Înțeleptul, spunea un antic (care?), e fericit chiar și în taurul lui Phalaris[157] Cred că această vorbă i se potrivește cu adevărat lui Noica..

2 iunie. Duminică, plimbare de neuitat. Sermaise, Plateau, Boissy-le-Sec, Sermaise.

Ideologia este pentru francez ceea ce este pentru german *Weltanschauung.*

Nu mă mai satur de *Arta fugii*, geometrie duioasă, exercițiu pe un fond metafizic.

Adineaori, la Gabriel Marcel, l-am întâlnit pe Friedrich Weinreb, matematician și teolog evreu care mi-a făcut o impresie foarte puternică. Aerul lui de rabin hasidic, remarcile lui despre lumea contemporană, interpretarea pomului cunoașterii și a pomului vieții…

În timp ce vorbeam despre aceste lucruri, și-a făcut apariția un episcop din Ruanda (?). A vorbit despre țara lui, iar lucrul cel mai trist pe care i-a spus a fost acesta: acolo oamenii dau o capră pe un tranzistor.

3 iunie – Nu cunosc ceva mai umilitor decât un vis. Cel la care mă gândesc şi pe care l-am visat acum două ceasuri e atât de stupid şi de absurd încât, numai gândindu-mă la el, îmi piere pofta să mai visez vreodată.

Enorma reputaţie a lui Heidegger. Toată lumea s-a lăsat amăgită de imensa lui impostură lingvistică. Cu toate astea, părerea mea despre el e neclintită. Cele povestite de Ioan

Alexandru despre discuţia pe care a avut-o cu marele om m-a edificat: la întrebările simple şi profunde pe care i le-a pus poetul român, filosoful a răspuns cu banalităţi. Căci, neputând să-şi folosească jargonul obişnuit, nu putea să spună nimic în limba curentă, vie, normală. Nu mai putea să trişeze.

Mă gândesc la *Weinreb* – întrupând întregul *mister* al unui popor.

„În ziua când el [Germanicus] a pierit, s-a aruncat cu pietre în temple, s-au răsturnat statuile zeilor, iar unii cetăţeni şi-au aruncat în stradă larii familiei ori şi-au abandonat nou-născuţii“. (Suetoniu)

Nu cred că în timpul erei creştine, cu prilejul unui doliu public, s-a aruncat cu pietre în biserici. Ce concluzie să tragem?

E drept că bisericile au fost transformate (pe vremea Revoluţiei) în grajduri.

Am discutat îndelung cu D. De R. Despre Par., poet român care trăieşte din expediente şi care nu se dă înapoi de la nimic. Nu e la prima escrocherie. Genul lui de viaţă e de neconceput pentru un occidental. Eu însă recunosc imediat incredibilul nihilism al bucureşteanului şi, la drept vorbind, al vechii Valahii.

Acest Par. S-a dus la Berna unde a rămas şase luni fără să plătească chiria, izbutind, cu felurite minciuni, să-l îmbrobodească pe proprietar. Ce făcea acolo? Nimic, se pare. Rămânea în cameră, nici măcar nu citea. Ciudat. D. De R. s-a dus să-l vadă. Par. îl invită la restaurant şi comandă vinul cel mai scump, fără să plătească un sfanţ, firește. Este uluitor. Escrocul e o fiinţă inevitabil misterioasă, căci existenţa lui se sprijină pe o minciună *insondabilă.*

4 iunie. Alaltăieri, în prezența lui Friedrich Weinreb și a lui Fischer-Barnicol, povestindu-le că în țările primitive (România, de pildă) țăranii analfabeți consideră că a citi altă carte decât Biblia e semn de perversitate, Gabriel Marcel îmi răspunde că e de acord cu analfabeții din țara mea, de vreme ce toate cărțile lui (are pereții apartamentului căptușiți cu cărți) nu-i mai servesc la nimic, ochii fiindu-i prea obosiți ca să mai poată citi.

Tot ce e *stil* mă obosește dincolo de orice închipuire. Când mă gândesc că și eu m-am prosternat atâta vreme în fața acestui idol!

Filosofia „păgână“ încercase să-i demoleze pe zei, dar când a văzut creștinismul înaintând și gata să învingă, a făcut front comun cu păgânismul, ale cărui superstiții i se păreau de preferat absurdităților creștine. Ironie: atacându-i pe zei și ruinându-i, filosofia credea că-și aduce o contribuție decisivă la eliberarea spiritelor, când de fapt avea să le arunce într-o nouă servitute, mai rea decât cea veche, Dumnezeul care avea să-i înlocuiască pe zei fiind mai rău decât ei.

Se va obiecta: dar filosofia nu e vinovată de instaurarea acestui Dumnezeu, nu pe acesta îl recomanda ea. Așa este, însă ar fi trebuit să înțeleagă că nu-i poate demola nepedepsită pe zei și că în istorie, aproape totdeauna, în locul răului pe care îl combați vine un rău și mai mare. Monoteismul iudeo-creștin e *stalinismul* Antichității.

În fața inevitabilului, ar trebui să nu reacționăm *în nici un fel*. Eu mă îngrijorez din cauza lui, motiv pentru care nu mă prețuiesc… pe cât aș dori.

Neliniștea pe care-o simt de fiecare dată (de două-trei ori pe an) când merg la editura „mea“. Motivul: întotdeauna mi-e frică să nu întâlnesc acolo scriitori, tagmă pe care o urăsc mai mult decât orice pe lume. Nu le iert păcatele pe care le regăsesc în mine. Un scriitor suportă vanitatea unui pictor, a unui muzician sau a oricui, dar nu pe cea a altui scriitor. Asta e valabil în toate meseriile, și-i suspectez pe gunoieri că au aceleași sentimente de intoleranță unii față de alții. Cine vrea liniște trebuie să frecventeze oameni cu gusturi și ocupații diferite de ale sale. Îmi place să discut cu un avocat, cu un medic, cu un infirmier, cu un meseriaș, dar am oroare de conversația celor ce freacă un condei.

Îndoiala este începutul și, poate, sfârșitul filosofiei. Carneade[158], cu ocazia celebrei sale solii la Roma, a pledat în prima zi *pentru* ideea de dreptate – iar a doua zi *contra* ei. Începând din ziua aceea, filosofia, până atunci inexistentă în această țară cu moravuri aspre și sănătoase, și-a făcut apariția. Ce este deci această filosofie? *Viermele din fruct.*

Filosofia, cel puțin în intenție, nu sapă virtuțile, vrea chiar să le mențină, dar în realitate le slăbește; mai mult: nu poate apărea decât dacă ele încep să se clatine. Și filosofia, fără voia ei, le dă până la urmă lovitura fatală.

E straniu, e de necrezut că acceptăm să trăim știind bine că în cel mai bun caz nu vom trăi decât anii sortiți *unui* muritor. Și chiar dacă am trăi până la sfârșitul timpului, problema rămâne aceeași. E în cauză, aici, chiar *ființa*, acea *ființă* după care toți tânjesc, dar care de fapt nu convine nimănui.

5 iunie

Ce este un martir? Un orgolios fără pereche și un monstru de egoism… intelectual, căci nu vrea și nici nu poate concepe argumentele celorlalți. Iar pentru că nu i se face pe plac, preferă să moară decât să cedeze.

Putem *admira* un martir, dar nu-l putem *prețui*.

Preferăm tovărășia unui sofist decât a unui martir. Martirul nu-ți admite argumentele, sofistul în schimb ți le admite pe toate.

Nu se poate *discuta* cu un candidat la martiriu.

Fanatismul e moartea conversației.

Am terminat o carte despre Franz Jägersttitter, acel țăran austriac care l-a înfruntat pe Hitler și care a fost executat pentru că refuza să pună mâna pe armă.

Despre utilitatea dușmanului.

Doar cel ce face gol în jurul nostru ne ajută.

Le sânt recunoscător celor care-au făcut să fiu mai singur, care, fără voia lor (dar ce contează?), au contribuit la întărirea mea spirituală.

Apropiaţii noştri sânt cel mai puţin dispuşi să ne recunoască meritele. Sfinţii au fost întotdeauna „contestaţi“ de prieteni şi de vecini. Să nu uităm că cel mai înverşunat duşman al lui Buddha a fost vărul său şi abia după aceea diavolul.

Nu preţuim ceva decât în ochii celor ce ne ignoră antecedentele.

Lucrul cel mai greu din lume e să spui ceva care să aibă o aparenţă de realitate, adică să treacă dincolo de cuvinte.

N-ar trebui să scriem niciodată nimic despre nimeni. Sânt atât de convins de asta încât, de fiecare dată când sânt silit s-o fac, primul meu gând e să-l atac pe cel despre care trebuie să vorbesc, *chiar dacă îl admir.*

După câte decepţii vine amărăciunea? — După una sau după o mie, în funcţie de subiect.

Orice decepţie pe care o înăbuşi, o escamotezi sau o reprimi alimentează în taină neostoita amărăciune. Doar decepţia recunoscută, proclamată nu devine sursă de amărăciune. Când însă vrei să fii „nobil“, „decent“, salvezi aparenţele dar te macini în adâncime.

Calul nu ştie că e cal. – Ei şi?

Nu văd ce-a câştigat omul ştiind că e om.

Într-o carte de istorie, am nimerit peste această întrebare nimerită: „Ni l-am putea imagina pe Sfântul Pavel venind să predice la Roma pe timpul lui Cato cel Bătrân?“

Tot ce am descoperit, am descoperit consumându-mă. M-am *diminuat* ca să pot pătrunde anumite adevăruri.

7 iunie

Azi-dimineaţă m-am gândit din nou la solia lui Carneade la Roma, în secolul al II-lea înaintea erei noastre. Cato cel Bătrân a asistat la jocurile dialectice ale grecului şi a fost îngrozit. A cerut Senatului să facă voia solilor Atenei, ca să-i vadă plecând acasă cât mai repede, într-atât prezenţa lor i s-a părut de nocivă şi chiar periculoasă. Tineretul roman trebuia ferit de nişte spirite atât de corupătoare. Carneade şi cei doi tovarăşi ai săi păreau,

în plan spiritual, la fel de redutabili pe cât erau cartaginezii în plan politic şi militar.

Imperiile născânde se tem mai mult ca orice de contaminarea intelectuală, ce vine aproape totdeauna de la popoarele bătrâne.

Scepticismul nu poate fi reînnoit, dar i se pot găsi mereu noi aplicații.

9 iunie. Plimbare în regiunea Dourdan.

Contra stoicilor.

Dacă ne educăm să devenim indiferenți fată de lucrurile i care nu depind de noi şi dacă izbutim să le suportăm fără să ne întristăm ori să ne bucurăm, ce ne mai rămâne de făcut, / de *îndurat*, având în vedere că aproape tot ce se întâmplă este independent de voința noastră?

Stoicii au dreptate în teorie. În practică, totul îi contrazice. De dimineață până seara, nu facem decât să luăm poziție pentru sau contra lucrurilor pe care nu le putem înrâuri. Asta e „viața“ – o tentativă nebunească de a ne depăși neputința; „viața“ e cursa în același timp voită şi inevitabilă către (… a sunat telefonul, şi am uitat ce voiam să spun).

Am redactat o notiță autobiografică pentru un ziar. Nu știu ceva mai chinuitor decât să vorbesc, cu date, despre trecutul meu. Acest gen de literatură seamănă cu arta necrologului. Parcă m-aș îngropa eu însumi într-un… dicționar.

Îți sapi mormântul de fiecare dată când vorbești despre tine într-un stil de dicționar.

Ora 2 noaptea. Timp de patru ore m-am plimbat în Paris cu J.F. Am vorbit despre situația din România şi despre nenorocirile ei dintotdeauna. Mi-a spus: „În viitoarea mea reîncarnare, n-aș vrea să fiu român“.

10 iunie. În continuarea discuției cu J.F. De noaptea trecută. A fost îngrozit de ce i-am spus despre om, anume că tot ce face acesta se întoarce până la urmă împotriva lui. J.F. Îmi răspunde că el, personal, se simte solidar cu toate cele; îmi arată o stea şi îmi spune că se simte solidar cu ea. Îi răspund că şi eu am un fel de sentiment cosmic, dar că totuşi mă simt *marginal* în raport cu cosmosul şi că în general trăiesc cu un sentiment

cvasipermanent de neapartenență. Încerc să-i explic cum am ajuns să trăiesc, să dăinui, în ciuda convingerii profunde că sinuciderea *este* singura soluție, singura soluție *rezonabilă*. Aici însă mă încurc… căci nu izbutesc să explic paradoxul în care m-am băgat.

Apropo de acest sentiment „cosmic“. — Dacă o râmă s-ar simți solidară cu… pământul, dacă și-ar proclama această solidaritate, care ar fi reacția noastră față de ea? Am dispreţui-o mai puțin? Și ce semnificație *obiectivă* ar putea avea această conștientizare? Râma *aceasta* sântem noi. Și totuși refuzăm să recunoaștem cât de „puțină realitate“ avem. Căci „conștiința“ ne face orgolioși, iar orgoliul împiedică conștiința să fie ea însăși. Orgoliul întunecă mințile.

Amestec de înțelept și de estet, un blestemat elegant.

Punctualitatea nu există decât în societățile care-au pierdut orice simț metafizic sau religios, în societățile desacralizate. Societățile anacronice ignoră timpul; acolo întâlnirile au loc când se întâmplă.

11 iunie. Golit după nenumărate ceasuri de flecăreală.
Sânt devorat de *Conversație.*

Un cuvânt, disecat, nu mai are nici o semnificație, nu mai este nimic. Ca un trup care, după autopsie, e mai puțin decât un cadavru.

12 iunie. Ioan Alexandru îmi scrie că a fost în pelerinaj la Assisi și că în capela Sfântului Francisc s-a rugat, printre alții, pentru mine. Osteneală deșartă! Niciodată n-am fost mai departe de creștinism decât acum. Până și Meister Eckhart mă irită, în ciuda strălucitelor sale talente de scriitor.

J.T., revenit de la Londra, îmi spunea că Anglia i-a făcut impresia unei corăbii pe care mateloții sânt nebuni iar căpitanul beat. Englezii știu că țara lor nu are viitor și chiar că e pierdută, dar nu suferă, își acceptă decăderea ca pe o evidență asupra căreia nu se cuvine să insişti.

Îi spun prietenului meu că este exact constatarea pe care-o făcusem și eu cu ocazia călătoriilor mele în Anglia, care îmi amintește Roma din secolul al IV-lea, sau chiar al V-lea.

(Drama acestor naţiuni fără ţărani, fără rezerve biologice şi cu un trecut prea bogat, prea apăsător.)

Acum câţiva ani, compania teatrală Laurence Olivier a jucat la Moscova *Romeo şi Julieta*. Spectacolul a fost atât de izbutit şi de emoţionant, încât spectatorii, la sfârşit, s-au îmbrăţişat cuprinşi de un entuziasm spontan, de parcă ar fi fost o slujbă de Paşti.

Unde, în Occident, mai poţi găsi atâta prospeţime, ardoare şi *pietate*?

I-am scris lui Arşavir că fără orgoliul eşecului viaţa ar fi aproape insuportabilă. Iată cheia înţelepciunii, pentru cei care nu sânt înţelepţi. Cu toată sinceritatea, cred că nu există înfrângere mai gravă decât succesul, acceptarea, consimţământul, *aplauzele*, de la oricine ar veni, chiar şi de la singuratici. Nu ştiu mai mare umilire decât aceea de a fi recunoscut. Mai bine pe fundul unui canal decât pe un piedestal.

(De aceea nu mă iert când simt o cât de mică amărăciune din cauza tăcerii din jurul activităţilor mele – *imperceptibile*, trebuie să recunosc.)

Religios în mine e doar dezgustul de lume.

Dar până şi acest dezgust este impur. Aşa se explică relaţiile mele intermitente şi nereuşite cu absolutul.

Acum câteva zile, i-am promis lui Marcel Arland un articol pentru *N.R.F.* Nu ştiam, la drept vorbind, care va fi subiectul. Până să-l scriu, îmi spuneam că voi trata problema „nivelurilor spirituale“, dar simt că tema nu-mi convine în momentul acesta. Mergând adineaori la piaţă, am frunzărit la un librar ultimul număr din *Quinzaine*. Un articol răutăcios al lui Gandillac despre *Hermes*[159], unde, printre altele, citează un crâmpei dintr-o frază de-a mea: „tihna de dinaintea naşterii“. Ei bine, mi-am spus, o să scriu pentru *N.R.F.* Despre *naştere*, despre ceea ce am numit o dată *catastrofa* naşterii. Am simţit pe dată că am dispoziţia necesară ca să-l scriu, cu atât mai mult cu cât n-ar fi decât o completare la *Demiurg*.

Nu cunosc nimic mai trist decât o *carieră* care începe. De unde groaza mea faţă de căsătorii, faţă de începuturile de tot felul. În faţa fiecărui caz, nu mă gândesc decât la decepţia ce va *încununa* atâtea speranţe şi iluzii.

15 iunie în zilele din urmă, mi-am promis să nu mai beau. Ieri-seară, m-am întors acasă turtit.

Paseyro, Hennein, Messadier – tovarăşii mei de ieri-seară mi-au reproşat articolul despre A.B., pe care îl disprețuiesc cu toții cu o patimă pentru mine de neînțeles şi în tot cazul exagerată. Am încercat să mă „justific“, fără să izbutesc – firește.

Ce oraş oribil unde fiecare îl judecă pe fiecare. Prin reacție, mă simt înclinat către indulgență. Când îi vorbesc de rău pe oameni, chiar dacă sânt nişte „ticăloşi“, mă cuprind remuşcările. Ar trebui să-i *iertăm* pe toți.

16 iunie. Insomniacul este vrând-nevrând un teoretician al sinuciderii.

Petrecut toată dimineața într-un subsol, lângă podul Neuilly, unde s-a mutat Biroul pentru refugiați. Impresie cum nu se poate mai deprimantă, analoagă celei pe care-o ai în spitale, la circa de poliție, în gări, în metrou şi peste tot unde trebuie să stai la coadă. Aici însă, pentru că toți sânt străini, iar majoritatea nu vorbesc franceza, te simți şi mai respins, şi mai în margine decât în altă parte. Eşti în sfârşit redus la proporțiile tale adevărate, aproape nu contezi, eşti ceea ce eşti, *nimic*, pe când la dineuri etc., unde debitezi impertinențe în mijlocul unor convivi incompetenți şi admirativi, pierzi din vedere propria-ți insignifianță şi te crezi uşor buricul pământului.

E bine să discuți cu unul mai decăzut decât tine. Ieri-seară, cu Marion, în timpul unei plimbări cvasifilozofice, am simțit că în comparație cu ea sânt iarăşi plin de vitalitate, de avânt, de curaj. Îi explicam că nu avem nevoie, pentru a trăi, de motive teoretice foarte solide, că viața se justifică dacă iubeşti arborii, sau pe Bach, sau orice. Vedeam bine că „argumentele“ mele nu „prind“ la ea, că distanța dintre noi e mare, chiar enormă şi că, în consecință, la fel ca psihiatrul ei, nu pot s-o ajut cu nimic.

Am pe masa de lucru o reproducere a capului lui Buddha din Java, care se află la muzeul din Leyda. Nu cunosc un alt chip care să exprime în egală măsură durerea *asumată.*…

Ora 23. M-am întâlnit pe stradă cu Paul Celan. Ne-am plimbat o jumătate de oră. El a fost adorabil.

La radio, A.B. Îmi reproșează că scriu, că public, că semnez dedicații.

…Dar Lao zi a scris și el și, poate, a făcut câteva concesii ca toată lumea.

Cenzorii cei mai nemiloși sânt suspecți. Mă gândesc la B., care se pretează la orice, care abia așteaptă să vândă o conștiință pe care n-o are… și care totuși îi este cumpărată – ei bine, dacă stai să-l asculți, el e un sfânt care nu face nici un compromis, în timp ce ceilalți simt niște ticăloși, mai mult sau mai puțin, desigur, căci, în incriminările lui, catadicsește să introducă oarece nuanțe.

Adineaori, în fața vitrinei unei librării, am avut o pornire de – cum să spun? – de furie, gândindu-mă la soarta mea… literară. M-am calmat însă imediat gândindu-mă că aș fi și mai furios dacă aș avea parte de recunoaștere.

(N-am simțit niciodată o pornire într-un sens fără să simt pornirea contrară *aproape în același timp.* Atât de mare e la mine grija pentru… obiectivitate.)

Anumite momente din Bacii mă fac să cred că a atins acea extremitate în care *totul* i se părea doar un joc pe care Dumnezeu și-l oferă sieși. Acea impresie de *irealitate divină ce* se degajă din *Arta fugii,* din *Variațiuni.*

Toată lumea, *fără excepție*, îmi reproșează prietenia cu A.B. Și trebuie să recunosc că uneori aceste reproșuri sânt de luat în seamă.

24 iunie. În fiecare dimineață, aceeași poveste: încep prin a nu mă simți în largul meu. Apoi această senzație se îmblânzește, dar lucrurile nu se aranjează decât pe seară, mai precis către miezul nopții.

Din fire, sânt vorbăreț, dar tot ce pot avea bun în mine datorez *tăcerii.*

27 iunie – Articolul pe care trebuie să-l scriu despre „catastrofa nașterii“ – nu-l *văd,* încă nu se conturează în mintea mea. Cum să transform niște presentimente, niște senzații în probleme? Cum să *formulez* niște neliniști?

Ca să-i mulţumesc pentru articolul pe care l-a scris despre *Tratat* şi care avea un titlu amuzant: „Pavane sur une civilisation défunte“[160], i-am scris lui André Maurois că spiritele de care mă simt cel mai aproape sânt Iov şi Chamfort. E poate lucrul cel mai exact pe care l-am spus despre mine însumi.

2 iulie. Ieri-seară, vorbeam cu Jacques Borel despre riscurile folosirii altei limbi decât cea maternă, iar el îmi spunea că, după o şedere destul de lungă în Anglia sau în America, îi scăpau anglicisme. Iar engleza era pentru el o limbă străină. Ce să mai spun de mine, după câteva ore de conversaţie în româneşte! Riscul e şi mai mare, mai ales dacă discuţia are subiecte serioase, cu un caracter mai personal, cum sânt de pildă cele religioase. Astfel, anul trecut, după o discuţie filosofică pe teme de credinţă cu Ioan Alexandru, am avut impresia că am *ieşit* din limba franceză şi că nu-mi rămânea decât să intru iarăşi în ea, adică s-o învăţ din nou.

Zilele trec una după alta, iar eu nu produc nimic. Sânt lovit de sterilitate într-un grad aproape *miraculos.*

Pe de altă parte, în punctul pe care l-am atins în materie de detaşare, această stare de uscăciune ar trebui să-mi pară un semn bun, o ilustrare a împlinirii şi a maturităţii mele.

Nici vorbă de aşa ceva, iar remuşcarea şi furia mă rod văzându-mă mai prejos decât cel ce eram. Iată mizeria omului contaminat de faptă, de cultul faptei.

„Viaţa este o permanentă abatere ce nu ne permite nici măcar să devenim conştienţi de sensul de la care ea se abate“. (Kafka)

10 iulie – Niciodată nu mă îndoiesc mai mult de mine ca atunci când primesc scrisori cu elogii frenetice.

În parcul Luxembourg, cu Gabriel Marcel, care-mi spune că dacă societatea cultivă sentimentul de respect faţă de bătrâni, e poate pentru a le da încredere, pentru a-i cruţa de sentimentul că sânt inutili sau că sânt o povară.

Aristotel, Toma d’Aquino, Hegel – marii tirani ai spiritului, pe care l-au pus în lanţuri prin coerenţa şi teroarea sistemelor lor. Cea mai rea formă de despotism e *sistemul,* în filosofie şi în toate!

Zile de sterilitate cumplită. Nu fac nimic – nici bun şi nici măcar prost. Neant deplin, ruşine absolută.

Enescu, vorbind despre Bach, spunea „sufletul sufletului meu“. Această expresie simplă şi aparent naivă exprimă exact sentimentul meu fată de marele Cantor.

Canicula transmite un simţ al misterului: e ca şi cum am fi în vecinătatea deşertului.

E drept că arşiţa pune nervii la încercare şi-i face mai sensibili la imperceptibil.

Freamătul frunzelor în unele zile de vară.

Cea mai mare întâlnire din viaţa mea: Bach. După el, Dostoievski; apoi scepticii greci, apoi Buddha… pe urmă, dar ce mai contează ce vine pe urmă…

E de necrezut că mi se poate cere sfatul, *mie*!

Dar şi mai de necrezut e că-mi place să dau sfaturi, că-l copleşesc cu sfaturi pe primul venit.

24 august. Revenit de la Dieppe. Sinuzită, dureri de cap etc. etc. Etc.

25 august. Am remarcat că nu sânt răutăcios decât atunci când sânt profund nemulţumit de mine însumi.

Din nefericire, mi se întâmplă adesea. Mă supăr pe toată lumea de îndată ce… sânt în dezacord cu mine însumi.

Silogismele amărăciunii au apărut în nemţeşte. Le-am recitit aşadar în această limbă în care, ciudat, par şi mai neserioase decât în franţuzeşte. Totuşi, multe din ele mi-au amintit cutare sau cutare eveniment dureros. E poate cartea cea mai *personală* din câte am scris: totul e confidenţă, de la butadă până la „cugetarea“ cea mai sofisticată.

Sânt uluit să văd cât am putut să sufăr în trecutul meu. E de altfel singurul lucru pe care l-am făcut, căci, într-adevăr, ce a rezultat din atâţia ani de muncă? Nimic, doar câteva broşuri.

30 august 1969

Primesc vizita a doi români, dintre care unul îmi spune că mi-e văr (!). Îmi povestește că unchiul Tăvi, cel pentru care bătrânul baron îşi dezmoştenise cele şapte fiice, trăieşte într-o rulotă, într-un sat, casa lui din Braşov aparţinând fiului şi fiicei sale, cu care e certat. Totuşi, se pare că-şi păstrează buna dispoziţie şi că, la şaptezeci şi doi de ani, e mai înfloritor ca niciodată. Când mă gândesc că, în 1937, acest unchi care era avocat la Braşov, unde eu eram profesor de liceu, îmi spunea că într-o zi câştigă cât câştigam eu într-o lună!

Era nebun, nătărău şi simpatic. Şi se pare că aşa a rămas.

Defectele compatrioţilor mei sânt pur şi simplu năucitoare. Lipsă de substanţă, laxism inimaginabil, *inconsistenţă generalizată*. Nişte slavi italienizaţi. E necesar un minimum de caracter, altfel treci de la psihologie la gelatină.

Cei doi români care-au venit să mă vadă, transilvăneni fiind, nu vorbesc, firește, franceza. S-au adresat portăresei în germană şi în ungurește, şi se mirau că ea nu-i înţelege. Mi-au spus chiar că probabil nu voia să le răspundă în nemțește din germanofobie…

Cine a spus că „Dumnezeu nu vorbește decât despre El însuşi?

Hotărât lucru, sântem făcuţi după chipul şi asemănarea lui!

Ora patru şi jumătate dimineaţa. Cine e obsedat de sine nu se gândește la ceilalţi, dar poate foarte bine să se gândească la Dumnezeu. De aceea putem vedea atâţia credincioşi autentici dar incapabili de altruism. Căci sânt mai mult sau mai puţin modelaţi după Egoistul suprem.

De la 18 la 21, discuţie minunată cu Lavastine. Am vorbit de toate cele… Ce plăcere să întâlnești un om pe care totul îl amuză, şi cu care poţi vorbi despre Vedānta tăvălindu-te de râs!

Tema naşterii nu e o temă, mi-am ales un subiect greşit şi o cale greşită.

Am conştiinţa vinovată. În loc să mă apuc de articolul promis la *N.R.F.,* mă duc să mă primblu prin Spania! E drept, credeam c-o să-l termin în august, or fişele pe care le-am făcut s-au dovedit inutilizabile şi în afara chestiunii.

Despre naştere ar trebui scris într-un stil oracular, încercând să nu explici nimic, să rămâi în clarobscur, în echivoc; aşa cum facem când scriem despre un subiect pe care nu l-am descâlcit bine, aşa cum fac contemporanii mei.

Azi-dimineaţă, emisiune despre vikingi, cu extrase din câteva *saga,* de o mare frumuseţe, în special pasajele privind America, Vinland, ţara vinului, cum îi spun ei. Când te gândeşti ce au fost scandinavii, care au ajuns până în Persia, apoi când te gândeşti ce au devenit astăzi, trebuie să fii un imbecil patent ca să nu crezi în decadenţă!

Epopeea vikingilor are ceva mai nobil şi, în ciuda pirateriei lor, ceva mai pur decât cea a conchistadorilor, care erau chiar foarte „plebeieni“, pe când nordicii, măcar din cauza staturii lor, aveau un alt stil.

(Cred totuşi că Gobineau a descoperit ceva important şi, în ciuda dizgraţiei în care au căzut ideile sale, ar trebui să am curajul să-l citesc; n-am fost nici măcar tentat să citesc *Eseu despre inegalitatea raselor*, deşi, ciudat, l-am cumpărat la Sibiu prin 1929, deci acum patruzeci de ani!)

Nimeni nu doreşte liniştea mai mult decât mine: ceilalţi sânt cu toţii agasanţi, tocmai pentru că sânt alţii. Toată lumea mă oboseşte, căci mă consum în conversaţie la fel de mult ca un epileptic în crizele sale.

12 septembrie. Întoarcerea din Spania. O săptămână pe drumul pelerinilor din Compostela, pe jos. Moment suprem: la Estrella, într-o duminică seara, bal în piaţa principală a oraşului: o sută de copii de la trei la zece ani (mai ales fetiţe) încep să danseze, cu o virtuozitate şi o gravitate stupefiante. Spun *gravitate,* căci m-a frapat că dansau ca şi cum nu le-ar fi privit nimeni: – pentru ele însele. Era ceva religios, iniţiatic. Rar am văzut un spectacol mai emoţionant, mai *convingător.* Mă gândesc mai ales la o fetiţă de cel mult trei ani şi care sălta singură, cu braţul drept ridicat în aer şi

cu asemenea solemnitate, că nu mi-am putut ascunde emoţia de spectator vrăjit de o experienţă atât de neaşteptată.

Ceea ce este real, dacă există o realitate, nu poate fi exprimat într-o *opinie* o opinie nu e nimic, nici măcar o construcţie teoretică.

„O construcţie teoretică“ – asta e totul, inclusiv *fiinţa.*

13 septembrie. Azi după-amiază mi-am amintit o întâmplare: acum vreo zece ani, în piaţa Odeon, în plină vară, două străine în vârstă, cu pălării mari, şi care păreau să fie olandeze sau elveţience, m-au întrebat unde e Notre-Dame.

— Nu există nici o Notre-Dame., le-am spus. Trăiesc de douăzeci de am la Paris şi, dacă ar exista, aş fi văzut-o şi eu.

La care cucoanele, fără să scoată o vorbă, au plecat cuprinse de panică.

Partea curioasă e că nu era, din parte-mi, o glumă. Din contră, aveam un aer foarte serios, şi de altfel chiar eram. Mă simţeam bizar…

14 septembrie. Am aruncat o parte din scrisorile care se adunaseră într-un colţ al antreului. Printre ele am găsit câteva ciorne şi chiar misive în toată regula, scrise de mine, care erau acolo pentru că, din fericire, am ezitat să le trimit destinatarilor. Este incredibil ce poţi face sub imperiul furiei. Niciodată n-ar trebui să scrii o scrisoare când eşti stăpânit de o emoţie *rea.*

Să culegi, să mănânci nuci pe drumul Compostelei şi să stai de vorbă cu ciobanii!

Wittgenstein: foarte înfierbântat de scrierile moralizatoare ale lui Tolstoi; de tot ce-i mai rău în opera acestuia.

Răsfoiesc o carte despre Bernard Shaw. Când te gândeşti că înainte de război era comparat cu Shakespeare! Autorii de succes ar trebui, ca lecţie de modestie, să citească acest gen de biografii.

Nu există un dram de poezie în viaţa sau în opera lui Shaw. Era un jurnalist extrem de talentat şi la care umorul era *automat,* aproape reflex.

17 septembrie îi spuneam ieri-seară lui Henri Michaux că ratatul este o fiinţă misterioasă; el se bucură de cel mai mare avantaj: acela de a nu se fi

realizat.

Scriu fără pasiune despre lucruri insuportabile.

Adineaori, făcându-mi plimbarea nocturnă, pe avenue de l'Observatoire, o castană îmi cade la picioare. „I-a trecut vremea, și-a trăit traiul", mi-am spus. Și este adevărat: la fel își încheie existența și omul. Se coace, pe urmă se desprinde de „copac".

Nimic nu-i mai rău decât un imbecil sperios.

20 septembrie. Reîncep școlile. Sâmbătă după-amiază, pe bulevardul Saint-Michel. Cum să crezi că această mulțime de tineri, buni de nimic, îi vor putea permite „societății" să continue ca până acum? De altfel „societatea" e formată din ei. Aceste fete aproape despuiate, băieții ăștia cu părul lung, ce scârboșenie sinistră! Totul se va duce de râpă, inexorabil!

Compatrioții mei sânt vampirii mei. Îmi înfulecă… timpul.

Ce nebunie să răspund la scrisorile lor! De-acum gata, s-a terminat. Nu mai vreau să întâlnesc nici unul.

Trebuie să am mintea liberă. Vizitele mă scot din fire, deci mă fac să *ies* din problemele mele.

Omul care nu știe să-și apere singurătatea nu are dreptul să se plângă că e o zdreanță.

Sânt român: trebuie să plătesc pentru asta. Ei bine, plătesc.

21 septembrie. Recitit câteva pagini din Tacit. Moartea lui Britanicus. Când acesta cade sub efectul otrăvii, cei mai puțin prudenți fug; ceilalți însă nu se clintesc și privesc țintă la Nero. După o clipă de tăcere, festinul continuă ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic.

Sânt rugat să țin niște cursuri la Chicago. De parcă aș putea vorbi despre altceva decât despre mine!

Buddha, în fața discipolilor săi, ia o floare de lotus și surâde. Toți se întreabă care e semnificația acestui gest. Unul singur i-a pătruns sensul: surâde și el.

Mă simt asediat de toamnă.

Îmi *uzez* sănătatea precară. Ce altceva aş putea să fac?

Sânt oameni care pot trăi şi oameni care nu pot. Dar şi aceştia din urmă trăiesc, dacă a-ţi pune întrebări absurde în legătură cu toate şi cu nimic se poate numi astfel.

V. îmi telefonează. Îmi spune că e mai inadaptat ca oricând. Dar aşa a fost întotdeauna. Cu toate astea trăieşte, numai el ştie cum.

Concert pentru viola şi orchestra de J.C. Bach.

29 sept. Ieri, duminică. *Biserica din Gallardon.* M-am dus acolo pentru că citisem mai de mult că Iorga a mers la Gallardon anume pentru această biserică.

4 octombrie. Am petrecut seara de ieri la Jacoba Van Velde. Mi-a descris pe larg alunecarea în nebunie a prietenului ei Fritz Kuipers, care trebuia să traducă *Tratatul,* dar n-a mai apucat, cred, s-o facă. Prima criză a izbucnit acum unsprezece ani, la ora 6 dimineaţa, cu un urlet. Fritz a început să spună că Iisus nu înseamnă nimic, că adevăratul răstignit este el şi că va lua asupră-şi întreaga suferinţă a lumii.

Făcea s-o vezi pe Jacoba, cu franceza ei mai mult decât aproximativă, descriind scenele răscolitoare din timpul crizelor ce-l transformau pe Fritz într-un monstru odios, el care, în mod normal, era atât de bun, atât de blând. Într-o zi, l-a zgâlţâit şi i-a strigat: „Fritz, trezeşte-te! *Cine* eşti? *Unde* eşti?“ El a privit-o cu ochii ieşiţi din orbite, fără să înţeleagă.

Acum Fritz e într-o decădere totală. Tatăl lui, mama şi una dintre surori s-au sinucis. O altă soră este internată la ospiciu. Alaltăieri, s-a dus la Amsterdam, la morgă, ca să-şi *doneze* cadavrul pentru cercetări medicale. Probabil se va sinucide curând…

13 octombrie – Slujbă de înmormântare. Moartea D-nei Doré. În timpul slujbei m-am gândit că creştinismul nu mai înseamnă nimic. În locul acestor grimase, ar trebui să se citească un text frumos, să se asculte câteva piese

pentru orgă, apoi asistența ar trebui lăsată zece minute să se reculeagă și să mediteze în tăcere asupra „evenimentului“.

La sfârșitul ceremoniei, mi-a venit în minte vorba lui Renan: „Trăim din parfumul unui vas gol“.

Ideea de a te naște e mult mai cumplită decât ideea de a muri, căci la spaima de moarte se adaugă viziunea inutilității nașterii.

Gândul morții e dublat de sentimentul inutilității nașterii.

Pentru că m-am gândit prea mult la moarte, am ajuns să nu mă mai tem de ea; în schimb, nu pot scăpa de sentimentul că este inutil să te naști.

Cine a depășit teama de a muri ajunge să nu se mai gândească decât la inutilitatea de a te naște. Ce-a câștigat?

Compatrioții mei mă sâcâie dincolo de orice închipuire!

Nu timpul pe care mi-l consumă mă exasperează, cât faptul că mă gândesc la aceste întâlniri adesea penibile. Ca toți emotivii, mai greu suport *așteptarea* unui eveniment decât evenimentul însuși. Dacă am o întâlnire cu cineva, nu pot să nu mă gândesc la ea tot timpul (sau aproape), oricum destul pentru ca această așteptare să mă paralizeze și să mă scoată din minți.

14 octombrie. Când cineva nu e de acord cu tine asupra unor subiecte esențiale, el te consideră nesincer, căci nu poate concepe că poți urma, cu bună-credință, un demers diferit de al lui. De unde tendința ateului de a-l considera ipocrit pe credincios, iar acesta… etc.

Am remarcat că aproape toți cei care pun sistematic la îndoială sinceritatea celorlalți sânt indivizi suspecți și chiar impostori.

Ce pretenție, să crezi că poți pătrunde în ființa intimă a cuiva și să-l judeci *dinlăuntru,* cum numai Dumnezeu ar trebui s-o facă!

Întâlnit azi-dimineață pe Paul Monnet care mi-a spus că la Târgul de la Frankfurt patruzeci la sută din cărți țineau de erotism și pornografie, iar cartea religioasă practic nu ocupa nici un loc.

Realul e ceea ce *credem*; o opinie degenerată în certitudine.

Realul e ceea ce gândim, ce *simţim.* Când sântem copleşiţi de apatie, realul se şterge, se risipeşte. Realul ţine de gradul de sensibilitate, scade şi se estompează pe măsură ce indiferenţa noastră creşte.

Închid ochii: lumea exterioară încetează să existe. Fac un efort ca s-o resuscitez. Izbutesc pentru puţin timp. Cel mai bine e să redeschid ochii…

Nu pot da decât reziduul unei gândiri. Tot ce am scris este drojdia minţii mele.

Alaltăieri, la nişte prieteni, l-am întâlnit pe V., pe care nu-l văzusem de mult. Vorbim de una şi de alta, de fanatismul lui X sau Y, şi îi spun că n-am găsit nimic care să-mi îngăduie să ies din scepticismul meu. „Scepticismul dumneavoastră este o reuşită, îmi spune el: din câţi oameni cunosc, sânteţi singurul care nu s-a schimbat în douăzeci de ani. Sânteţi la fel de tânăr ca atunci când v-am întâlnit prima dată“.

Vorbele lui mi-au făcut plăcere preţ de două-trei minute. Grav e că această plăcere a fost reală, autentică, resimţită. Pe moment, am reacţionat ca toată lumea, dar mi-am revenit repede, căci nu-mi iese din minte ideea că nu trebuie să te laşi amăgit.

Născându-mă, am rupt un pact. Cu cine?

15 octombrie. „Nu te întăreşte decât ceea ce crezi, nu ceea ce ştii“. (Maine de Biran)

Pe balcon, pe peretele din stânga, au mai rămas câteva frunze de viţă. Vântul le face să fremete. Sânt în pragul unui *haiku.* Mai bine mă abţin.

Am încercat adineaori să-mi închipui imaginea pe care şi-o fac ceilalţi despre mine, ce sânt pentru ei; cu neputinţă să izbutesc. M-am gândit, de pildă, la B.; ei bine, ştiu cine este, cum îl văd ceilalţi, ştiu totul despre el, mai puţin cum se vede el însuşi.

Sentimentul meu obişnuit e că nu exist pentru nimeni; şi totuşi se pare că exist. Când merg undeva, ştiu cine este fiecare şi cum e văzut de ceilalţi; singurul *necunoscut,* pentru mine, sânt eu.

Să te iubeşti pe tine însuţi e un lucru absurd, incredibil, smintit: să-l iubeşti pe unul despre care nu ştii nimic!

Un bonz din secta budistă japoneză Kousha i-a spus unui vizitator occidental: „Meditaţi măcar un ceas la inexistenţa «eului» şi o să vă simţiţi alt om“.

M-am întins pe pat şi am început să meditez pe tema aceasta. Dar la drept vorbind am practicat această metodă toată viaţa: de câte ori n-am meditat la irealitatea a tot ce este, *deci* şi a mea? N-am devenit alt om, dar meditaţia în chestiune mi-a folosit întotdeauna.

20 octombrie. Guturaiele mi-au distrus viaţa.

Ieri, la Versailles, pe aleea ce duce la castel, o pală de vânt a ridicat frunzele moarte ce s-au învârtejit prin aer.

22 octombrie. Doar trei persoane au însoţit pe ultimul drum rămăşiţele pământeşti ale lui Leibniz.

Nu mai pot să-l citesc pe Nietzsche. Prea face parte din trecutul meu.

Literatura germană a devenit ea însăşi doar în momentul în care s-a emancipat de sub influenţa franceză. *Înainte,* era total lipsită de geniu.

Există o mediocritate care nu e *reuşită* decât în Franţa şi care…

Franţa are geniul mediocrităţii. Mediocritatea franceză are un caracter special care-i permite să ţină loc de geniu.

Plimbare pe valea râului Chevreuse. Cimitirul din Choisel.

Să fii singur într-o pădure şi *să auzi* frunzele căzând în jurul tău.

În cimitirul din Choisel (unul dintre cele mai frumoase din câte cunosc), erau trei cumetre care priveau mormintele.

Una dintre ele era foarte bătrână, dar nu părea tulburată de straniul spectacol pe care-l reprezintă aceşti morţi atât de bine ascunşi.

Toamna e mult mai *elocventă* decât un cimitir. Toamna într-un cimitir e aproape un pleonasm.

Totul e sortit să *cadă.* Este chiar sensul profund al timpului.

23 octombrie

Aceşti studenţi cu sutele de mii.

Şi când mă gândesc ce eforturi a trebuit să fac, atâţia ani, ca să uit ce m-a învăţat Universitatea, ca să şterg urmele pe care le-a lăsat în mine! Nu, nu urmele, ci gunoaiele.

Samuel Beckett. Premiul Nobel. Ce umilinţă pentru un om atât de orgolios! Tristeţea de a fi înţeles!

Beckett sau anti-Zarathustra.

Viziunea post-umanităţii (cum se spune post-creştinism).

Beckett sau apoteoza subomului.

24 octombrie. O.C. Îmi povesteşte sfârşitul lui Sorin Pavel, omul care întotdeauna mă ducea cu gândul la Stavroghin. Vasăzică era la Sibiu, merge la doctor care-i găseşte o pneumonie. S.P. Se duce întins la cârciumă şi bea douăsprezece halbe de bere de la gheaţă. În aceeaşi seară face o criză cardiacă şi moare.

O.C. îmi spune că Sorin Pavel era un „ratat“. Îi răspund că singurii români interesanţi pe care i-am cunoscut fuseseră nişte rataţi, că ceea ce numim „a se rata“ e modul autentic, veritabil în care un român îşi poate *da măsura*, că aşa se manifestă geniul propriu al acestui neam.

Toţi românii care-au contat în viaţa mea: iată, Sorin Pavel, Ţuţea, Zaprăţan, Crăciunel, şi cel mai mare dintre toţi, Nae

Ionescu, erau „rataţi“, adică se realizau în „viaţă“, fără să se ridice ori să se coboare la o „operă“.

Omul a fost *înşelat* de zei. Altfel nu putem înţelege Istoria.

Naştere şi vină sânt concepte corelative.

Vină *obiectivă*, aş fi tentat să spun: un păcat pentru care nu poţi fi răspunzător, deşi îţi poţi imagina că eşti; – astfel, pot să-mi atribui păcatul naşterii mele, dar nimeni nu mă va considera „vinovat“.

În ce măsură sânt vinovat de naşterea mea? – în măsura în care sânt *mulţumit* că m-am născut.

25 oct. În ce privește moartea, oscilez mereu între „mister“ și „nimic“, între Piramide și morgă.

Anti-Zarathustra.

E aproape sigur că viitorul va aparține mai curând subomului decât supraomului.

E ridicol să vorbim despre supraom, câtă vreme omul, de când există, nu face decât să se depășească, să fugă de originile sale; dar nu fuge decât ca să cadă în ele mai rău, iar când va fi cel mai departe de începuturile sale, atunci va cădea mai jos ca oricând. Va plăti scump voința de înălțare și de depășire.

Văd omul micșorându-se din ce în ce mai mult, până ce nu va mai rămâne nimic din el.

Orice viziune lirică despre lume, în genul lui Nietzsche, mi-a devenit insuportabilă.

Dacă e musai să vorbim de „mister“, nașterea e un mister, unul mult mai adânc decât moartea.

A te manifesta e poate un păcat.

26 octombrie. Plimbare la Vexin. La Villetertre, lângă Chars, clopotele au început să sune la ora 4 și 1/4. Dangătul lor mi l-a reamintit pe-al clopotelor din Rășinari. M-am oprit tulburat. Cincizeci de ani înapoi!

La sfârșitul războiului de o sută de ani, la Paris erau 24.000 de case părăsite; în 1435, Limoges mai avea *cinci* locuitori.

27 oct. Nu înțeleg de ce mă preocup atâta de mine însumi.

Un Prometeu *prost-crescut.*

Citit eseul lui Kant despre „eșecul oricărei teorii raționale“. Scrierea este din 1791. Filosoful a trebuit să aștepte bătrânețea ca să observe părțile întunecate ale vieții. În amurgul său, se ghicește presimțirea infirmităților ce

aveau să-l asalteze. E aici o latură omenească la care nu poți rămâne indiferent.

…Alții au văzut *asta* la douăzeci de ani.

Dintre toate mâhnirile, cea mai cumplită e cea a consacrării.

E de o mie de ori preferabil să mori necunoscut.

Veleitățile mele de înțelepciune… Prea le-am denunțat ca să nu ascundă un dram de realitate.

29 octombrie. Există la Nietzsche o latură juvenilă care mă calcă pe nervi.

La intrarea în Bon Marché, am dat peste Miss d'Arcy, irlandeza care-mi dădea „lecții" de engleză pe vremea Ocupației. Smochinită în ultimul grad. Altminteri, neschimbată. Mereu aceleași povești. Îmi povestește cum, pe cheiul Senei, i-a spus unui tânăr cu părul lung că e murdar, că trebuie să se spele fiindcă pute etc. – în timpul Ocupației, de fiecare dată când o întâlneam la Mahieu și se afla acolo vreun soldat sau ofițer german, îmi vorbea englezește ostentativ, ca să fie remarcată și eventual să provoace proteste din partea ocupantului. Nu s-a întâmplat niciodată nimic, neamțul era indiferent, la fel ca, acum, hipiotul pe care l-a ocărit.

Nevoia ei dintotdeauna de a fi *prezentă*, de a ști totul despre toți; nemaivorbind că-i o tâmpită, sau aproape.

Când i-am spus că Beckett a luat Premiul Nobel, mi-a replicat pe loc: „Păi e un irlandez!" Iar ochii stinși i s-au aprins de îndată.

Lebensgefühl

Sentimentul vieții la mine: *ein vollig unbrauchbarer Mensch*[161].

Nu pot servi la nimic și nu vreau să servesc la nimic.

Nu știu pe nimeni care să fie mai nefolositor decât mine. Iată o evidență pe care-ar trebui s-o accept cu modestie, fără să mă împăunez defel. Atâta vreme cât voi fi mândru de ea, nu voi fi făcut nici un pas spre înțelepciune.

Mă depărtez din ce în ce mai mult de exclamație. Să fie oboseala, bătrânețea sau doar bunul-simț?

Orgoliul e comparabil cu focul, cu sângele, cu respirația: el face mașina să funcţioneze.

Nu e deci superficial, frivol, efemer: e substanţă. Unde orgoliu nu e, nimic nu e.

(După o conversație cu instalatorul meu, care tot timpul discuției n-a încetat să se laude. Și, pe legea mea, avea dreptate.)

30 oct.

A reflecta înseamnă a cântări lucrurile, a simți cât valorează. Asta nu-i bine.

De aceea e atât de sănătoasă munca manuală, care tocmai asta ne împiedică: să măsurăm *greutatea* lucrurilor, cu excepția greutății fizice… Dacă le examinăm valoarea intrinsecă, conținutul, facem operă de reflecție. Nimic nu rezistă acestui examen.

A reflecta înseamnă mai mult decât a gândi; a gândi nu obligă la nimic; poți să fii un gânditor profund și *să nu fi înțeles nimic*; reflecția se situează la alt nivel: poți să fi înțeles totul fără măcar să treci drept gânditor. Reflecția este o calamitate intimă, consubstanțială; și n-are de-a face cu diversele încercări prin care putem trece. E o *cunoaștere* înnăscută.

Toată viața m-am străduit să cântăresc lucrurile, am încercat să văd cât valorează. Activitate *contra firii* prin excelență.

Neîndoielnic, Nietzsche e cel mai mare *stilist german.* Într-o țară în care filosofii scriau atât de prost, trebuia, prin reacție, să se nască un geniu al Verbului, cum nu are nici măcar *un popor îndrăgostit de limbaj*, *ca poporul francez.* Căci în Franța nu există un echivalent al lui Nietzsche – în planul expresiei, vreau să spun al intensității expresiei.

Din când în când, zăresc pe străzi umbra lui Adamov. Spun bine *umbra*, căci omul acesta fermecător, profund și fără talent, e un strigoi. Nu ne vorbim de ani de zile. Dar ce contează! îmi amintesc discuțiile noastre, vocea lui, ochii lui de Crist armean și uluitoarele sale defecte. Pe scurt, o personalitate puternică.

Lupașcu: probabil omul cel mai *viu* pe care l-am cunoscut vreodată.

31 oct. Azi-dimineaţă, m-am gândit deodată la *mama* lui Kant!!

Cerul vineţiu, *între* asfinţit şi noapte.

În Psalmul 31 se spune: „Ferice de omul […] în sufletul căruia nu se află vicleşug!“

Iov, Chamfort şi urâtul unguresc – aşa *m*-aş rezuma.

Un dumnezeu *personal* este absolut de neconceput. Din ce dereglare profundă se poate naşte credinţa!

Azi-dimineaţă, deşi este *La Toussaint*[162], m-am trezit vesel. Când mă gândesc că sânt oameni care au parte zilnic, la trezire, de starea aceasta! Cum de se pot ei despărţi de *această* viaţă? Moartea ar trebui rezervată numai celor copleşiţi de urât.

Mircea Zapraţan, un prieten adorabil, un geniu care şi-a irosit viaţa şi care a spus mii de vorbe de care nimeni nu-şi va aminti niciodată. Pe vremea când mă întâlneam cu el la Sibiu, bea zdravăn. Îl certam aproape zilnic, dar uneori mă îmbătăm împreună cu el. Într-o noapte, era vara, pe la ora 3 noaptea, cum era beat criţă, iar eu îi spuneam că trebuie să-şi schimbe viaţa, a deschis fereastra şi, cu vocea lui răguşită, profundă şi sonoră, a strigat către cer: „Iartă-mă, Doamne, căci sânt român!“

2 nov. Vernon. *Fourgues.* Am descoperit valea râului *Epte.*

„Orice artist vine pe lume ca să spună un singur lucru, un lucru mic de tot, atâta trebuie să găsească el, grupând tot restul în jurul lui“. (Paul Claudel, într-o scrisoare din 10 dec. 1910, adresată lui Jacques Rivière.)

Ar trebui să mă opresc la fenomenul naşterii, să nu cobor mai jos de el. Dar nu pot, revin tot mai în urmă, mă retrag înspre nu ştiu ce, trec dintr-un început în altul. Poate că într-o zi voi reuşi să ating originea însăşi, pentru ca în sfârşit să mă odihnesc ori să mă prăbuşesc în ea.

Nu mă simt cu adevărat eu însumi decât în acele stări de dincolo de disperare.

5 nov. Fenomen absolut nou în Literele franceze: dispariţia ironiei.

Pedanţi, preţioşi, contaminaţi de tot ce-i mai rău în filosofia germană, spiritele se înfundă în gravitate, chiar dacă le ispiteşte revolta. Sau, dacă nu sânt grave, sânt insolente. Dar insolenţa nu este ironie. Sau mai curând e degradarea, contrafacerea jenantă a ironiei.

O vorbă a lui *Barrès.*

I-a scris unui tânăr care publicase o carte cam prea exuberantă despre un rege al Spaniei: „E foarte colorată, deformată şi exagerată cum se cuvine… căci arta trebuie să fie o caricatură ce nu se lasă recunoscută ca atare“.

N-ar trebui să scriem decât pentru noi înşine, să eliminăm orice didacticism. Le *explicăm* celorlalţi; nouă înşine, cel mult ne sugerăm. Nu există nimic mai supărător decât o *teorie* într-un jurnal intim.

Ludwig Marcuse (a nu se confunda cu omonimul său celebru[163]) vorbeşte, în legătură cu Heidegger, *de Paranoia etymologica.*

Gertrud Kantorowicz, călătorind cu toate ineditele lui Simmel, le-a pierdut pe toate, valiza fiindu-i furată în timp ce ea se afla în vagonul-restaurant. Pastemak îi încredinţase unei prietene, bibliotecară la Moscova, cele vreo sută de scrisori primite de la Ţvetaeva. Cât a durat războiul, bibliotecara, ca să ocrotească o comoară atât de preţioasă, le ducea zilnic în servieta ei; dimineaţa le lua la birou iar seara le aducea din nou acasă. Într-o zi, şi-a uitat servieta în metrou şi n-a mai regăsit-o niciodată, în ciuda nenumăratelor căutări.

Dintre toţi semenii noştri, cel mai mult le semănăm duşmanilor noştri. Nu degeaba le purtăm atâta interes – şi ei nouă.

8 noiembrie. În *La Croix*[164] se spune, despre *Demiurg*, că e cartea unui estet al disperării, că autorul nu e sincer etc.

Este de neiertat să pui la îndoială sinceritatea unui scriitor pentru că nu-ţi împărtăşeşte opiniile. În cazul ăsta, orice adversar e un impostor.

În ce mă privește însă, nu sânt adversarul nimănui. Iar acest critic imbecil nici măcar n-a observat că nu sânt câtuși de puțin ostil religiei, ba dimpotrivă.

Orice pesimist este un umorist.

Tema asta a nașterii e peste poate de sterilă. Am „ales“ o fundătură și mă mir că nu înaintez!

Marile sisteme din secolul al XIX-lea – Hegel, Schelling, Schopenhauer, Hartmann – se înrudesc cu sistemele gnostice.

Toate aceste mari construcții metafizice nu puteau să apară decât în sânul unei națiuni vizibil lipsită de ironie și de bun-simț.

Ironia este moartea metafizicii.

Recitit Heidegger: caz unic de profunzime și de impostură.
Lipsa de „probitate“ a limbii germane. Așadar impostura e la origine.

12 noiembrie
Plimbare ieri între Saint-Chéron și Dourdan. Toți arborii, ruginii. Seara, traversând o pădure, m-am gândit la Lenau. Erau acolo toate motivele: Waldeinsamkeit, Herbsistimmung, Wehmut[165] etc., numai lucruri cu care poezia actuală n-ar avea ce să facă.

Claudel e personalitatea cea mai puternică din generația Valery-Gide. Ce sânt în comparație cu el acești imbecili de suprarealiști care l-au ridiculizat? Când te gândești că Breton vorbea despre el cu dispreț! Dar ce este Breton pe lângă el? Nu-mi plac nici teatrul, nici *Odele*, nici comentariile lui Claudel despre Biblie; dar figura lui în întregul ei este impresionantă.

Trebuie să suporți o infamie la fel cum suporți o infirmitate.
Tot ce ni se întâmplă e suferință, binele ca și răul. Mai ales binele.

Răzbunarea este o eliberare. A nu te răzbuna înseamnă a-ți otrăvi existența.

Este *impur* oricine nu are forţa de a se răzbuna – sau de a depăşi dorinţa de răzbunare.

Melancolia este setea languroasă de insolubil.

Te naşti înţelept – sau devii după ce ai iubit şi apoi ai trădat toate cauzele.

Veselia e masca mea, mântuirea mea.

Un veleitar al violenţei. Toţi cei cărora nu le-am stâlcit mutra sânt tot atâtea reproşuri pe care mi le fac şi care-mi otrăvesc existenţa.

15 noiembrie

Concertul pentru pian şi orchestră de Chopin, scris la nouăsprezece ani! Ce profunzime şi ce strălucire!

La mine, filonul cel mai „autentic“ e filonul romantic. Mi-am greşit epoca – şi, aş adăuga, istoria, lumea, universul, *fiinţa.*

Era orgolios, ar fi vrut să verse lacrimile *cele mai preţioase.*

17 noiembrie. Cu excepţia lui *Ecce Homo,* nu-mi mai plac scrierile lui Nietzsche din ultima lui perioadă. Ceea ce mă îndepărtează de el e megalomania la care nu renunţă niciodată. Îmi plăcea asta pe când eram tânăr; acum mi-am schimbat *tonul.*

(Ecce Homo e totuşi scrierea lui cea mai delirantă. Neîndoielnic. În ea însă *depăşeşte* chiar şi grandomania.)

Ceea ce s-a numit „nebunia *credinţei în sine*“ e lucrul care-mi lipseşte cel mai mult, care se depărtează de mine pe măsură ce înaintez în vârstă.

Un popor este pierdut când nu mai poate zămisli zei, când şi-i caută în altă parte; asta e valabil în politică mai mult chiar decât în religie.

În tot secolul al XIX-lea, Franţa şi-a imitat propria Revoluţie; în secolul nostru, nu-i mai poate imita decât pe ceilalţi.

Viața mea „intelectuală“ a început cu credința în misiunea mea (epoca *Schimbării la față).* La douăzeci și trei de ani eram profet; pe urmă credința a slăbit, și an de an am asistat la declinul convingerii că am o misiune de îndeplinit, o influență de exercitat. Tare mă tem (?) că, până la urmă, scepticul din mine are câștig de cauză. Cu vârsta, am devenit *modest*, adică din ce în ce mai normal. Iar un om cât de cât echilibrat nu poate să-și aroge o misiune, nici să creadă în el însuși cu pasiune. Când mă gândesc că în 1936 (?), la München, am ajuns să cred că o nouă religie avea să apară în Balcani – atât de intens trăiam și într-atât frenezia mea îmi dădea încredere în mine. O încredere care mă îngrozea, căci nu credeam să mai pot suporta mult timp asemenea tensiune.

(Am urmat exact traseul opus celui parcurs de Nietzsche. Am început cu… *Ecce Homo.* Căci *Pe culmile disperării* asta e: o provocare aruncată lumii. Acum orice provocare mi se pare prea infantilă și sânt prea sceptic ca să mai comit vreuna.)

Misiunea mea e să nu am o misiune. Nu degeaba am frecventat un pic budismul.

A aspira la nirvāna înseamnă a te elibera de ideea misiunii, cu tot ce e demonic, dar și fortifiant în ea.

18 noiembrie. Dacă omenirea îi iubește atâta pe *mântuitori*, halucinați care-și arogă o misiune, care cred în ei înșiși, cu fanatism, e pentru că-și închipuie că mântuitorii cred în omenire.

Discuție de aproape trei ore cu un tânăr editor italian, mai ales despre viitorul Europei. Mi se pare că i-am spus niște lucruri care l-au demoralizat.

Nu sânt apreciați decât scriitorii care au influență, care au discipoli, care fac școală, care au o posteritate; pe scurt, care au *semeni.*

20 nov. Cine nu disprețuiește nu poate să se afirme. Fiecare generație minimalizează ce a făcut precedenta; altfel n-ar avea forța de a-și elabora o originalitate.

La întrebarea: Ce este nirvāna? Buddha nu răspunde, dar nu primeşte răspuns nici întrebarea lui Pilat: Ce este Adevărul?

21 noiembrie. De când am scris şi *publicat* textul despre sinucidere, obsesia pe care o aveam s-a dezumflat considerabil. Ceea ce dovedeşte că nu e chiar atât de rău să fii autor.

22 noiembrie. Fiecare îşi sapă groapa. Frate-meu, refuzând să se însoare cu fiica preşedintelui Republicii Române, a devenit vulnerabil. Dacă ar fi făcut această concesie (importantă, recunosc), cu siguranţă că n-ar fi stat şapte ani în puşcărie.

Când nu voi mai avea nimic de spus, va trebui să mă retrag ori să mă sinucid. Voi izbuti oare?

Vioiciunea ce depăşeşte anumite limite degenerează în vulgaritate.

Vulgaritatea este vioiciunea lipsită de finețe, dar nu lipsită de inteligenţă.

Un prost nu e vulgar, e pur şi simplu prost. Vulgaritatea cere un anume nivel, şi de asemeni are anumite pretenţii.

Cel mai adesea, cădem în vulgaritate atunci când vrem să fim mai mult decât sântem. Imitaţia *vizibilă* frizează vulgaritatea.

23 noiembrie. Soarta mea e să sfârşesc ca un câine, mi-am spus azi-dimineaţă la trezire. Neavând forţa să mă scol, mi-am lăsat memoria să rătăcească şi m-am văzut copil, cățărându-mă pe munţii din Răşinari. Într-o zi am dat peste un câine legat de un arbore (de mult timp, pesemne) şi care era atât de slab, de *transparent*, atât de golit de viață, încât n-a putut nici să latre, nici să se bucure de prezenţa mea. N-a avut decât forţa să mă privească fără să se mişte – însă era *în picioare.* De când era acolo? Şi n-ar fi fost mai caritabil să fie ucis decât să fie condamnat să moară de foame? L-am privit câteva clipe, apoi, îngrozit, am fugit.

În orice teamă există un fond de laşitate. Până la urmă, nimic nu poate sfârşi cu bine; ar trebui s-o ştim, şi totodată să avem curajul să nu ne gândim la asta.

Pentru anxios, nu există nici o diferenţă *calitativă* între succes şi eşec. Reacţia lui e până la urmă aceeaşi faţă de amândouă. Amândouă îl deranjează deopotrivă.

Plimbare în pădurea Fontainebleau. Tot timpul, o angoasă difuză, pe care-am refuzat s-o analizez.

Potrivit unuia din discipolii săi, Alain obişnuia să spună:
„Tot ce merge rău merge de la sine“.

O naţiune – iar o civilizaţie cu atât mai mult – dispare atunci când în ea dispar *tabuurile.*

Euforia este ruda săracă a extazului.

Goethe este ultimul maestru în banalităţi. Trebuie să coborâm în Antichitate ca să-i găsim egalii…

Îmi reproşez că n-am făcut nimic ca să evit să mă nasc.

25 noiembrie. Un singur lucru contează: să-ţi urmezi firea, să faci ceea ce eşti menit să faci, să nu fii nedemn de tine însuţi.
Toată viaţa, *de frică să nu mă trădez*, am refuzat toate şansele care s-au prezentat. De aceea, prima mea reacţie în faţa succesului este retragerea.

Dacă deosebirea dintre o limbă vie şi una moartă este că în ultima *nu ai dreptul să faci greşeli,* atunci franceza e o limbă moartă.
Când doi francezi se ceartă, dacă nu trec la violenţe, ei îşi reproşează, ca uium argument, greşelile de limbă. Într-o scrisoare de injurii, evită cu orice preţ orice greşeală, orice improprietate. Cel mai mult îţi va fi reproşat acest păcat de formă, pe când *fondul* va fi ignorat.

Hudson Review publică textul meu despre Valéry, urmat de al lui Auden. Tonul acestuia din urmă este *bun*, fără sarcasme, fără reproşuri, fără insinuări, fără acea acreală permanentă ce-l caracterizează pe al meu. Nimeni nu are dreptul să se proclame judecător: ce mă îndreptăţeşte să fac pe inchizitorul literar al lui Valéry?

Există un răspuns: nu-l iert pentru că a contat în viața mea, pentru că m-a *marcat.* Detest ingratitudinea, dar nu mă pot împiedica s-o simt, mai ales atunci când se situează la o anume înălțime.

Apoi îi reproșez că m-a făcut să cred prea mult în stil, sau, cum se spune azi, în scriitură. Prea mult l-am idolatrizat. Ce risipă de timp pentru niște *fleacuri*!

Încrederea în sine e bună pentru a produce, nu pentru a descoperi. Adevărurile se dezvăluie dincoace sau dincolo de această încredere, în incandescenta sau în răceala conștiinței.

Toți oamenii pe care îi iubesc, sau mai curând îi venerez, au fost incapabili să-și câștige existența…

Singurul lucru ce m-ar putea răscumpăra în starea de mizerie morală în care mă aflu ar fi să scriu o carte care să fie *a mea* mai mult decât celelalte.

La mine, orice dorință naște o contra-dorință; în orice caz, dorința contrară. Astfel încât, orice-aș face, contează doar ceea ce n-am făcut.

Azi-dimineață, în pat, am meditat la motivele pentru care Weininger[166] m-a pasionat atâta în tinerețe. Îmi plăcea, evident, că ura femeia. Dar și mai mult mă seducea faptul că, evreu fiind, își detesta „neamul“, la fel cum mie, român, îmi era groază că sânt român. Refuzul originilor, neputința de a te resemna să fii ceea ce ești, drama de a te visa altul, le cunoșteam pe toate; mi se părea însă că Weininger a mers cel mai departe în acea voință, acea căutare a autonimicirii, că reprezenta un caz-limită, *cazul.*

Cine n-a avut curajul să se sinucidă în plină tinerețe și-o va reproșa toată viața.

În cazul meu, nu-i vorba de curaj. Eu am *amânat*: asta-i tot. După o vreme, observi că-i prea târziu, că ai ratat prea multe ocazii și că trebuie să te resemnezi.

La mine, teama de viitor e altoită pe *dorința* de a simți această teamă, eu doresc să mi se întâmple lucrul de care fug.

De când am încetat să scriu despre Istorie și, în parte, să mă gândesc la tot ce e absurd sau îngrozitor în ea, sânt mult mai senin decât înainte. Ar trebui să extind operația la toate domeniile și să ajung să nu mă mai gândesc la nimic. Ar fi seninătatea absolută.

Este evident că Dumnezeu era o soluție, și că niciodată nu vom mai găsi una la fel de mulțumitoare.

De dimineața până seara, scos din fire, inutil. Ce fericit trebuie să fie un arbore! Dar o piatră!

Aceste violențe lăuntrice, care nu duc la nimic, mă consumă prosteşte și mă împiedică să mă concentrez asupra unei probleme personale. Ele mă reduc la starea de vulcan grotesc.

Niciodată nu reacționez pe loc la calomnie: o las să se răspândească, și intervin abia atunci când toți au acceptat-o, sau când nimeni nu mai e dispus să mă asculte. *Ich bin nun einmal so*[167]!

28 noiembrie. Am remarcat că nu pot accepta un dar (s-o spun de-a dreptul: în bani) decât dacă, într-un fel sau altul, această acceptare e legată de o umilință din partea mea. E prețul pe care îl plătesc, pe care trebuie să-l plătesc ca să mă spăl în propriii mei ochi de rușinea de a cerși *în chip onorabil*.

Am trăit toată viața ca un cerşetor. Un cerşetor căruia i s-a dat, dar care n-a cerut.

Am înțeles de mult că nu am nimic de învățat de la filosofi și nu știu de ce mă încăpățânez să le răsfoiesc cărțile. E drept că îi prefer pe teologi, care, față de filosofi, au avantajul de a evolua în straniu și neverificabil: superioritatea lor asupra filosofului este superioritatea viciosului asupra virtuosului.

Două lucruri care au contat enorm în viaţa mea: muzica şi mistica (deci *extazul)* – şi care se îndepărtează…

Între douăzeci şi douăzeci şi cinci de ani, *orgie* a amândurora. Pasiunea pentru ele era legată de insomniile mele. Nervi incandescenţi, întinşi să plesnească în fiece clipă, pofta de a plânge dintr-o fericire insuportabilă…

Toate au fost înlocuite de acreală, de zbucium, de scepticism şi de anxietate. Pe scurt, o scădere a temperaturii lăuntrice – singura explicaţie că mai sânt în viaţă. Căci dacă era să rămân în starea aceea de ebuliţie, de mult mi-aş fi ieşit din minţi.

Sânt tipul negatorului însetat de ceva diferit, de un *da* catastrofal.

…şi care e disperat că nu l-a găsit de partea aceasta a naşterii.

Groasa tămâiere românească. Un scriitor de acolo îmi trimite ultima lui carte cu următoarea dedicaţie: „Divinului E.C., admiratorul său febril“.

Hiperbola e viciul nostru naţional. Nu sânt ferit de el, vai! Tot auzindu-i pe ceilalţi cum exagerează, exagerezi şi tu puţin câte puţin, iar imitaţia devine obicei. Trebuie spus de asemeni că în exagerarea lor există un soi de căldură şi chiar de generozitate, pe care uneori ai vrea s-o găseşti la francezi, atât de calculaţi, de reci în complimentele lor. Atât de mult îşi calcă pe inimă şi par atât de stingheriţi atunci când le scapă vreunul, că parcă ar slăbi cu zece kilograme! Nu le place să facă ceea ce ei înşişi aşteaptă.

Originalitatea nu e un criteriu. Paganini e mai original decât Bach.

Citesc o cărticică destul de abilă şi foarte răutăcioasă a lui Gracq. Îl atacă pe Cocteau şi pe alţii de acelaşi soi, morţi încă din viaţă. La ce bun să iroseşti atâta vervă de pomană?

Mă gândesc la articolul meu despre Valéry, atât de nedrept, atât de inutil agresiv şi de sarcastic. Am adevărate remuşcări că l-am scris. E un lătrat de cotei. Ce ruşine!

Portretul Margueritei Jamois făcut de Julien Gracq în *Lettrines* este o capodoperă. Ea jucase cu multă strălucire rolul *Mayei*[168] – „Iar acest rol, cum rareori se întâmplă, o împlinise, o făcuse să înflorească fizic – nu cum se împlinise Ludmila Pitoeff în rolul Jeannei d’Arc, ci aşa cum văzusem, în

timpul războiului, steaua galbenă conferind deodată ţinută, noblețe şi nu ştiu ce lumină vrăjită în ochii anumitor evreice“.

3 dec. Adineaori la radio, J.L. Barrault, vorbind despre Artaud, spunea că în teatru trebuie să te înalţi fără a pierde contactul cu publicul, cu mulţimea, dar că Artaud îl pierdea, pentru că era *bolnav.*

Observaţia e foarte justă: boala te face să pierzi contactul cu mulţimea. Boala merge la esenţă, la Unul.

Nu poţi crede că un bolnav nu se gândeşte la Dumnezeu, la ceea ce rămâne când totul a dispărut.

Dumnezeu este ceea ce supravieţuieşte evidenţei că nimic nu merită să fie gândit.

Minut de reculegere: să savurezi voluptatea de a nu te gândi la nimic, să te odihneşti în conştiinţa unei nulităţi calme, a unui popas în suprem.

În magazinul cu alimente de regim la care sânt client de ani de zile, vânzătoarea, o fată bătrână urâtă şi antipatică, mă calcă pe nervi. Azi, la o remarcă a ei răutăcioasă, i-am răspuns pe acelaşi ton, fără să fac totuşi scandal, din cauza oamenilor care erau acolo. — Când deteşti pe cineva de mult timp, este omeneşte imposibil să eviţi o ieşire. Ar trebui totuşi să încercăm. În cazul meu, ştiam că într-o bună zi, pentru un fleac, mă voi înfuria pe această cumătră. Dacă n-ar fi fost nimeni, aş fi făcut un tărăboi care m-ar fi otrăvit pentru mai multe zile. De ce nu pot să fiu englez, măcar un pic! Ar trebui să port melon ca să-mi amintesc la orice întâlnire că trebuie să urmez un model total diferit de firea mea.

Citit câteva pagini din Schopenhauer. Recitit mai curând. Nu ceea ce spune Schopenhauer, cât pasiunea cu care o spune face să-l mai putem citi. Un filosof pasionat e ceva atât de rar încât trebuie mai degrabă omagiat decât urmat. Îmi plac la Schopenhauer maniile, capriciile, butadele, extravaganţele şi acel amestec de gravitate şi rea-credinţă, condimentate cu umor, care fac din el cel mai mare moralist german după Nietzsche.

(Faţă de Nietzsche, Schopenhauer are avantajul umorului, de care poetul lui *Zarathustra* este complet lipsit. Nietzsche era prea pur, trăise prea puţin

în contact cu oamenii, apoi prea era mânat de ton suflu tragic ca să fie capabil de acea formă de scepticism pe care o presupune umorul.

Apoi Schopenhauer avea ceva de „pramatie“ şi era mult mai aproape de Voltaire decât Nietzsche, care se credea moştenitorul lui.)

Aş putea spune despre mine ceea ce a spus despre sine, cu mai puţină îndreptăţire, Sainte-Beuve: „Nu i-am permis nimănui să spună: *E de-al nostru.*“

„Prefaţa“ mea la Valéry a apărut în *N.R.F.* – Ce-i reproşez lui Valéry e *lipsa de modestie.* Nu ai dreptul să-ţi atribui un statut ce nu se justifică prin nimic, şi cu atât mai puţin să-i dispreţuieşti pe cei care au avut probitatea să-şi recunoască Urnitele. Mă revolt împotriva grandomaniei altora pentru că nu mai am şansa de a-i simţi avantajele. Într-adevăr, sânt lecuit de toate delirurile şi, în ascuns, regret amarnic. Pizmuiesc nebunia lumii întregi.

Aş vrea să scriu un eseu despre *conştiinţă,* temă care mă obsedează dintotdeauna şi pe care am abordat-o, fără s-o adâncesc, în tot ce am scris.

Gradele conştiinţei.

Blake: „Mai bine sugrumi un copil în leagăn decât să porţi în suflet o dorinţă neîmplinită“.

Aici se află, deja, esenţa psihanalizei.

Papa Inocenţiu al IX-lea comandase un tablou în care era reprezentat pe patul de moarte şi pe care-l privea de fiecare dată când trebuia să ia o hotărâre importantă.

Ar trebui să-mi procur cartea lui Rank despre *Traumatismul naşterii.*

Acea criză de plictis pe care am avut-o la cinci ani (1916), într-o după-amiază pe care n-am s-o uit niciodată, a fost la mine prima şi adevărata trezire a conştiinţei. Din acea după-amiază datează naşterea mea ca fiinţă *conştientă.* Ce eram înainte? O fiinţă şi atât. *Eul* meu a început cu acea fisură şi totodată revelaţie, ce exprimă bine dubla natură a plictisului. Am simţit deodată prezenţa nimicului în sângele meu, în oasele mele, în

respiraţia mea şi în tot ce mă înconjura, eram vid ca obiectele. Nu mai era nici cer, nici pământ, doar o nesfârşită întindere de timp, de timp mumificat.

Fără plictis n-aş fi avut identitate. Prin el, şi din cauza lui, mi-a fost dat să mă cunosc. Dacă nu l-aş fi cunoscut niciodată, m-aş ignora total, nu aş şti cine sânt. Plictisul e întâlnirea cu sine – prin perceperea nulităţii sinelui.

M-am născut în acea după-amiază când aveam cinci ani şi când mi-a fost dat să asist la golirea universului săvârşită sub ochii mei.

Plictisul este morbid dacă se repetă adesea, dacă devine cronic. Plictisul poate fi o criză sau o aventură organică, o fantezie, un episod metafizic; în aceste ipostaze, el nu contează; dacă însă se *organizează*, dacă devine cronic, înrobeşte toată fiinţa.

Am citit un text în care C., spirit riguros, ultraclasic, face exerciţii în genul fantastic. Este fals, pare o pastişă. N-ar trebui să intrăm niciodată într-un domeniu pentru care nu sântem făcuţi. Greşeala intelectualului, în Franţa, e de a crede că se poate ilustra în orice domeniu, că e destul să fii abil pentru a excela, şi că poţi suplini talentul prin inteligenţă. De fapt, n-ar trebui să ne aventurăm acolo unde nu avem chemare. Vocaţia nu se inventează, nu se confecţionează. Trebuie să ai curajul să-ţi urmezi legea şi să nu te depărtezi de la ea, cu gândul ascuns de a-ţi spori patrimoniul, de a te înnoi. Nu te înnoieşti, nu sporeşti făcând piruete. Nu faci decât să-ţi dezvălui limitele şi veleităţile.

8 decembrie 1969

Ieri, duminică, pe şesul de lângă Dourdan, zăpada acoperise totul. Mare calmă, îngheţată. Un cocoş înainta singur. Mersul lui ţanţoş, ţinuta mândră, pe fundalul acela de infinit feeric şi mohorât, m-au făcut să pricep că de la ridicol la fantastic poate fi doar un pas.

Solul alb şi pădurea cenuşie combină feeria cu sinistrul care-o înnobilează şi o complică.

Ascultându-l astăzi, la radio, pe Ruggiero Ricci interpretând Partita nr. 1 de Bach, am simţit că nu trebuie să renunţ, că nu am dreptul să mă las în

voia curentului şi că, în ce mă priveşte, am datoria să-mi revin în fire.

În eseul său *Poe şi Franţa*, Eliot scrie: „O totală ignorare a stilului poate însemna că poezia încă nu şi-a făcut apariţia; o totală indiferenţă faţă de subiect poate însemna că poezia a ajuns la sfârşitul ei“.

9 decembrie. Citit cu plăcere *Découvertes* a lui Eugen. Tonul e detaşat şi uneori aproape senin, aşa cum se cuvine pentru cineva care se înstrăinează din ce în ce mai mult de viaţa şi chiar de opera sa.

Nu ştiu nimic mai prostesc decât să ai o „operă“ şi s-o invoci. Cei care n-au scris şi n-au publicat nimic nu-şi cunosc fericirea şi extraordinara libertate. O operă e un lanţ, poate cel mai rău, pentru că nu-l poţi *uita.*

De regăsit în *Naşterea tragediei* povestea lui Midas şi a lui Silen – despre fericirea de a nu te fi născut.

Peste cinci ani, tinerii, deveniţi şomeri, vor întoarce lumea cu susul în jos. Acum sânt pensionari de douăzeci de ani, care trăiesc pe banii părinţilor sau ai statului. Când însă vor vedea că pentru ei nu există nici o soluţie, se vor răzvrăti. *După aceea*, teroarea va fi inevitabilă, şi va fi dezlănţuită împotriva lor.

Doar agresivitatea, nevoia de a turti mutra cuiva îţi dă sentimentul că exişti.
(Tinerii de azi umblă în găşti; or, găştile nu au raţiune de a exista şi nu pot să dureze decât dacă tind să se distrugă unele pe altele.)

De îndată ce adopţi un ton profetic, oamenii încep să se adune. Când însă te îndoieşti, cine vrei să alerge? îndoiala nu e o goarnă.

Grandiosul prost-gust al lui Claudel, pe care-l întâlneşti în toată opera lui şi mai ales în epitaf:
„Aici zace sămânţa lui Paul Claudel“.

Imensul orgoliu al celor care n-au reuşit, care nu sânt recunoscuţi şi care nu-şi uită o secundă meritele. Mai suportabil e orgoliul omului care şi-a dat

măsura şi care, foarte adesea, sătul de succesul lui, încearcă să-l minimalizeze!

12 dec. — Nu cunosc ceva mai trist sau mai patetic decât, bunăoară, viaţa lui Nietzsche la Sils-Maria, unde făcea pe galantul pe lângă nişte babete, englezoaice şi rusoaice, şi le implora să nu-i citească scrierile. Avea un respect special pentru femeile cucernice. – în toată istoria filosofiei, nimeni altul n-a mai trăit în asemenea contradicţie cu, nu spun ideile, dar cu morala sa. Era un miel care se visa lup.

A scrie despre sinucidere înseamnă s-o fi depăşit.

Bunătatea este calitatea supremă pe care o putem poseda. Din păcate, niciodată nu e dobândită; te naşti cu ea, iar în decursul vieţii se poate accentua sau atenua, dar nu poţi ajunge la ea prin efort, prin altruism voit sau generozitate. Dacă nu eşti bun din fire, nu vei deveni bun niciodată; şi, foarte grav, cel mai adesea această calitate nu se întâlneşte la marile inteligenţe. E ca şi cum ar fi incompatibilă cu funcţionarea spiritului. S-a tot repetat că-i mai frecventă la oamenii simpli. E, din păcate, adevărat, deşi, când se întâmplă ca oamenii simpli să fie răi, sânt mult mai răi decât firile complexe şi, minune! de o manieră mai rafinată, mai ingenioasă.

Aş vrea să fiu bun, oricum mai bun decât sânt. N-aş putea reuşi decât dacă aş renunţa să-i judec pe oameni. Dar asta e cu neputinţă, căci sânt un om pătimaş, adică simt o pornire viscerală să-i judec, deci să-i urăsc pe semenii mei, mai toţi odioşi, s-o recunoaştem. Întotdeauna am crezut că omul nu a fost o *reuşită* şi că Dumnezeu sau Natura nu putea izbuti, că era un fel de fatalitate să iasă ce a ieşit.

Ca orice individ condamnat la introspecţie, urăsc omul. Căci prea l-am cunoscut în profunzime ca să-mi permit, în ce-l priveşte, luxul celei mai mici iluzii. — Cu toate astea, rămâi stupefiat la ideea că dintr-un spermatozoid a putut ieşi, câteodată, un *sfânt.*

Văzut ieri *Umbrele mării* de Yeats. Sala goală. Tineretul de azi nu poate aprecia o piesă atât de fundamental, de radi cal poetică. Îl înţeleg. E nevoie de un minimum de cinism care să tempereze excesul de poezie; altfel

riscăm să cădem în searbăd, în pueril, în sublim, în livid. Beckett, de fiecare dată când riscă să cadă în lirism sau metafizică, își pune personajele să scoată un râgâit, iar această autodeziziune, prin care „eroul“ își recapătă controlul de sine, e cum nu se poate mai nimerită și mai actuală. Yeats este un mare poet, dar teatrul lui nu e decât o bună producție gen Maeterlinck[169].

Expoziție Giacometti.[170]

Pictor și sculptor supraevaluat. Ar fi trebuit să se facă o selecție și să fie expus într-o sală sau două, în loc să fie *diluat* în tot muzeul.

Creația ultimilor ani e admirabilă. Dar de ce a trebuit scoasă opera de dinainte de război? Giacometti nu este original și impresionant decât începând din momentul când s-a *găsit* pe sine, adică anii când *girafizează*, când subțiază trupurile și capetele până ce nu mai au grosime, masă, greutate. E un atentat din cele mai subtile împotriva materiei, a greutății. Giacometti avea geniul subțierii; chiar și atunci când e grandios, e grandios în… diminutiv.

Este ceva ridicol să vrei să „faci“ o operă. Dar cum să numești refuzul de a o face atunci când ai mijloacele?

14 dec. Într-un articol despre India, Béguin se miră că hindușii sânt incapabili să-și dateze cu exactitate monumentele. Un ghid, spune el, „va face erori de Datare de trei-patru secole“.

Te întrebi ce importanță poate avea, pentru niște oameni care trăiesc în afara Istoriei, să știe că templul cutare datează din cutare secol, că e vechi de cinci sau de nouă veacuri. Punctul de vedere istoric nu are nici o valoare când e vorba de realități spirituale.

Predicile lui Buddha datează, pare-se, din secolul al IV-lea înaintea erei noastre. Când le citești din nevoie interioară și nu din curiozitate filosofică, te gândești oare că au fost concepute într-o epocă atât de îndepărtată? Oare *durerea*, de care este vorba în primul rând, reprezintă o realitate situată în timp? Suferim mai puțin decât se suferea atunci? Suferința nu are dată; se schimbă doar felul de a o exprima.

Orice opțiune ca atare este obligatoriu greșită? în teorie nu, în practică da. În afară de asta, s-ar cuveni adăugat, ea este inevitabilă. Căci nu putem

să nu optăm, iar această lipsă de opţiune este opţiunea prin excelenţă.

Violenţa mă defineşte. Iar pentru că nu pot s-o traduc în act, pentru că trebuie s-o reprim, s-o strâng în mine, simt că-l *trădez* pe cel care sânt cu adevărat. *Nerealizat* din prudenţă, laşitate, „înţelepciune“, deliberare, atavism. — *Explozia*, ba nu, *nevoia de explozie*, iată ce simt, dar cum ştiu că nu pot exploda, mă consum regretând, mă istovesc urându-mă, îmi reproşez că sânt sub posibilităţile mele – aş vrea să-mi stâlcesc mutra, într-atât mă exasperează compromisurile, concesiile, resemnările mele. Nu mai suport să mă stăpânesc. Va trebui să urlu în sfârşit – să urlu ca să nu mai urlu.

Nietzsche, în primele zile de nebunie, nu înceta să ceară femei… Reacţia unui mare inocent.

Erwin Rhode, vorbind despre o vizită pe care i-a făcut-o lui Nietzsche cu doi ani înainte de prăbuşire, spune: „Părea că vine dintr-o zonă unde nu locuieşte nimeni“.

15 decembrie. Niciodată nu m-am lovit de atâtea dificultăţi în tratarea unui subiect ca acum, când scriu despre naştere. Poţi pune în discuţie viaţa, moartea, orice – sânt suportabile, sânt subiecte normale. De ce nu e la fel de simplu să vorbeşti despre naştere? De ce, atunci când o fac, simt această jenă, de ce am acest aer lipsit de convingere, ba mai mult, vinovat? — Pentru că este antinatural, antitu-însuţi să-ţi judeci începuturile, să-ţi pui în cauză originile. E ca şi cum toate punctele unui parcurs ar fi infamante, în afară de primul: parcă ar fi de neatins şi chiar sacru. Poţi să te lepezi uşor de Dumnezeu, de *origine*, dar nu de propria-ţi naştere, de originea ta. De aceea, de fiecare dată când vorbesc despre naştere am sentimentul de a comite o crimă fără egal, şi în acelaşi timp de a mă elibera de toate şi de mine însumi: o eliberare fără precedent, plină de riscuri, cea mai importantă de care e capabil un muritor.

Lui Christoph Schwerin, care sub titlul „Iov printre moralişti“ a scris într-un ziar german o cronică interesantă despre *Silogisme*, i-am scris că iubesc, întocmai ca Iov, „lepra şi sintaxa“.

În fiecare clipă ar trebui să ne gândim că nu ne-a mai rămas mult timp, şi să *muncim*, să ne realizăm, să încheiem ce avem de terminat; da, sigur – însă la fel de bine putem să ne spunem că, dacă tot nu ne rămâne mult timp (ce contează că e o lună, un an, zece ani sau mai mult!), nu are rost să ne grăbim, că e mai înţelept să abandonăm totul, că o operă nu valorează mai mult decât absenţa unei opere.

Cele două atitudini îşi au eroii lor. Trebuie însă precizat că doar reprezentanţii celei dintâi sânt cunoscuţi; ceilalţi, nelăsând urme, posteritatea nu are cum să-i cinstească.

Ce contează că trăiesc sau că mor sau că… – dar asta-i tot. Altă opţiune nu există. Ce sărăcie!

18 dec. *Şi ce dacă* – e vorba care-mi vine cel mai des în minte când sânt cuprins de perplexitate. E, dacă vreţi, un tic, dar unul edificator, nu un automatism.

Marea şansă a lui Nietzsche de a sfârşi aşa cum a sfârşit.

Mă cunosc – aşa cum este intolerabil să te cunoşti.

Nietzsche, în ultimii ani de *Unmachtnng*[171], mut, apatic, îşi privea fix, ore în şir, mâinile.

Ca Macbeth după crimă.

Libertatea, fantezia, preafericita relaxare de dinainte de a te naşte.

Naştere şi cătuşe sânt pentru mine sinonime.

Naşterea ca jug, ca lanţ – nu e încă sentimentul curent, general; dar poate deveni; e suficient să ne gândim la ea îndelung, să medităm la ea mai mult decât se cuvine (e cazul meu, vai!).

19 dec. Azi-dimineaţă, m-am înfuriat dincolo de orice închipuire pe instalatorul „meu“, care, cu o întârziere de două luni, a venit să isprăvească o lucrare pe care n-o terminase când a instalat un radiator cu gaz.

(Mi-e atât de ruşine de ieşirea mea că n-am decât o idee în cap: să-i cer scuze acestui instalator obraznic.)

S-a făcut, i-am telefonat instalatorului.

Lucrul cel mai grav e să-ţi pierzi controlul de sine.
A fost o vreme când îmi plăcea să insult oamenii. O mai fac uneori, fără să vreau, şi întotdeauna am vii remuşcări după aceea.

Tânăr fiind, aveam voluptatea de a-mi face duşmani – acum nu ştiu ce să fac nici cu cei pe care abia îi târăsc după mine.

Sânt un obsedat, deci ar trebui să fiu un fanatic, dar nu sânt.

Nu se poate spune că satisfacţia de a fi creat o operă ce nu interesează pe nimeni e pură. Oricum, ea există, şi, chiar şi impură, este o sursă de orgoliu iar uneori de voluptate.

În Japonia feudală, vendeta era permisă legal – căci nu aveai „dreptul să trăieşti sub acelaşi cer“ cu ucigaşul unui tată sau al unui frate – cu condiţia să anunţi autorităţile judiciare după tipicul legii, fixând o dată-limită pentru împlinirea răzbunării.

Când te simţi batjocorit şi te gândeşti la nedreptate, totul devine Amărăciunea Amărăciunilor.

Bucuria nu e un mister: e pur şi simplu o senzaţie pură – pe care o ai doar în acele rare momente când dispare obsesia că eşti victimă, când nu invidiezi pe nimeni, când îi ierţi pe toţi, când eşti pizmuit de un zeu.
Bucuria: nimic din ceea ce mi se întâmplă nu mă mai atinge, şi de altfel nimic nu se întâmplă, nici nu s-ar putea întâmpla. E o lumină ce se devoră pe sine, la nesfârşit; e soarele *la începuturile sale.*

Nu există bucurie decât atunci când victoria altuia, chiar şi contra noastră, nu e o înfrângere pentru noi: bucuria e un moment de supremă invulnerabilitate.

Nevolnicii, bolnavii, muribunzii ce *îndrăznesc* să propună omenirii un nou crez: Nietzsche, cel mai jalnic şi mai *optimist* dintre ei.

Nietzsche a trecut de la pesimism la delir; de aceea a avut atâţia discipoli, groteşti în cea mai mare parte.

22 dec. Plimbare minunată ieri în pădurea Rambouillet.

De sus, de pe stânca de la Angennes (?), învăluită în ceaţă, aveai impresia că te afli undeva în munţii Jura.

Citit *Jurnalul Doctorului Faustus* de Thomas Mann. Tomi e banal, afară de cele trei-patru pagini despre Gerhart Hauptmann. E ciudat să vezi un om la sfârşit de carieră, atât de vanitos. La ce bun să citezi toate complimentele pe care ţi le-au făcut amicii? Când ştii că nici o laudă nu este intrinsec sinceră, cel mai bine e să nu faci caz de ele vreodată.

Franceza e mai frumoasă poate decât engleza, dar o voce engleză e întotdeauna mai melodioasă, mai emoţionantă decât una franceză.

Aceste voci piţigăiate, ce coşmar!

Orice furie împotriva mea sau a celorlalţi sfârşeşte la mine în furie contra naşterii mele; mai mult, tot ce mi se întâmplă ţine de furie, astfel încât această naştere nenorocită, care ar trebui să-mi fie indiferentă, pe care ar fi trebuit s-o uit, cum fiecare şi-o uită pe a sa, se aşază în centrul preocupărilor mele, înlocuindu-mi viaţa şi chiar fiinţa.

Numai o „cură“ m-ar putea vindeca, m-ar putea elibera de naşterea mea. Dar care, Doamne, care? Prea des am folosit ca leac sarcasmul pentru ca acum să găsesc uşurare în vreo terapeutică naivă.

Nu iubesc decât explozia, şi cred că singura perioadă din viaţa mea pe care o pot califica drept eroică e cea a primei cărţi scrise în româneşte, *Pe culmile disperării*; în fiecare clipă simţeam că momentul următor putea foarte bine să nu mai vină niciodată. Dacă există ceva inexplicabil în viaţa mea, e faptul că mai trăiesc după atâta febră, extaz şi nebunie. Nici o cămaşă de forţă n-ar fi fost destul de solidă ca să reziste delirului meu. Aveam puteri supranaturale şi în acelaşi timp eram făptura cea mai slabă. Tremuram zi şi noapte, iar vorbele şi gesturile mele îmi trădau nesomnul, zbuciumul şi spaimele.

23 dec. Cea mai mare schimbare intervenită în viaţa mea constă în atitudinea mea faţă de duşmani, presupunând că mai am vreunul.

Tânăr fiind – de fapt până la patruzeci de ani! – simţeam o nevoie profundă, aproape organică să-mi fac duşmani: voiam, ţineam cu orice preţ să am duşmani şi mi-i făceam prin toate mijloacele. Mergeam într-un loc? Aveam grijă să-l execut pe insul ale cărui vorbe – sau mutră – mă călcau pe nervi. Îmi plăcea să provoc scandal peste tot, şi de asemeni mă străduiam să fiu nedrept. Izbuteam cu uşurinţă, şi mă simţeam mai bine.

Acum, orice conflict mă indispune, iar dacă-mi fac un duşman, primul meu gând este să mă împac cu el, oricine-ar fi şi oricât l-aş dispreţui. Nu mai am destulă vitalitate, nici încredere în mine sau orgoliu ca să mă mai pot *ocupa* de un duşman. Povara mea îmi ajunge, n-o mai pot duce şi pe-a altora. Or, ca să ai duşmani îţi trebuie un foarte dezvoltat simţ al responsabilităţii. E ceea ce-mi lipseşte din ce în ce mai mult, dacă nu chiar de tot.

24 dec. M-am gândit la A.B., cu acea imensă uşurare pe care-o simţi când lichidezi o prietenie bazată pe o neînţelegere.

Ideea bizară de a nu mă putea imagina fericit decât dacă aş fi trăit înainte de apariţia omului sau după dispariţia lui. Traiul alături de *semenii* mei e pentru mine o înfrângere de fiecare clipă, un coşmar insuportabil.

Să ai *semeni*, şi să fii nevoit să trăieşti lângă ei e un coşmar insuportabil. Nu-i doar o toană să nu te poţi imagina fericit decât înaintea apariţiei omului sau după dispariţia lui.

Îmi fac o idee atât de înaltă despre obligaţiile ce-i revin unui credincios, că mi-ar fi teamă să am credinţa.

Mi se pare aberant şi ridicol să-l invoci pe Dumnezeu şi să te porţi ca restul muritorilor. E totuşi ceea ce se întâmplă. E mult de când credinciosul a încetat să fie un fenomen straniu, misterios, excepţional. Când există, credinciosul e la fel ca toţi ceilalţi. E ca şi cum n-ar exista deloc.

Afinităţile mele cu Swift. Mă întreb câteodată dacă nu e *nefericitul* pe care l-am admirat cel mai mult.

Crăciunul – Liniște extraordinară. Acest fapt ar trebui, și singur, să mă facă pe deplin fericit. Îmi știu fericirea, dar nu am forța s-o trăiesc.

Ce-i drept, nu pot să nu mă gândesc la revenirea oamenilor.

26 dec. Claudel, în *Jurnalul* său, cu câteva zile înainte de moarte, spune că Dumnezeu trebuie numit nu infinit, ci inepuizabil. Ca și cum n-ar fi totuna! Oricum, această grijă pentru exactitate, acest scrupul teoretic atunci când notează că „contractul“ lui cu viața e pe sfârșite are ceva frumos și reconfortant, și mai ales nobil.

Regret că nu am forța de a mă dezinteresa complet de „opera“ mea (dacă pot numi astfel cele câteva opuscule pe care le-am scris).

27 decembrie. Vis interminabil.

Se făcea că frate-meu era la Paris. Împărțeam un apartament spațios cu familia C., proprietarii clădirii în care locuiesc. Frate-meu, într-o după-amiază, s-a culcat în patul soților C., care au venit *cu umilință* să se plângă la mine.

Neîndoielnic, visul este revanșa pe care și-o ia fiecare, nepedepsit. În vis, aproape totdeauna ești *cineva,* chiar și într-un coșmar. În vis triumfă orice amărât. *Dacă visele ar fi suprimate, revoluțiile s-ar ține lanț.*

Hegel – filosoful cel mai citat și cel mai puțin citit..

Ideea de a trece pe pământ fără să lași nici o urmă este, în sine, cât se poate de exaltantă. În răstimpul în care o gândești te simți mai pur și mai înțelept decât ceilalți.

În chiar acest moment, nici un reproș venit din partea oamenilor sau a zeilor nu m-ar putea atinge: am conștiința atât de împăcată, că parcă n-aș fi existat niciodată.

Duminică – Vernon, Vétheuil pe drumul ce urmează cumpăna apelor. Zăpadă și ceață, *așadar* fericire, fericire aproape deplină.

La un moment dat, învăluit în ceaţa acestui drum ce domină Sena, mi-am repetat acea vorbă supremă a lui Valéry: „sentimentul de a fi tot şi evidenţa de a fi nimic“, fără să simt nici un fior de disperare. Din contră, o mare. Siguranţă, sentimentul unei certitudini absolute.

29 decembrie. Ascultat azi-dimineaţă o discuţie despre primul război mondial între nişte generali bătrâni şi câţiva istorici la fel de bătrâni – care vorbeau cu-atâta patimă de parcă războiul se terminase ieri.

Viaţa este viitorul; tot ce face parte din trecut pare arbitrar (?), stupid şi absolut zadarnic. În plină angoasă, să-ţi aminteşti că lucrul de care te temi îşi va pierde cândva orice realitate şi orice sens, că trecutul pândeşte tot ce se întâmplă, că trecutul e mai rău decât moartea.

Naţiunile. O naţiune se afirmă prin orgoliu şi aroganţă. Cât timp are conştiinţa superiorităţii sale, ea constituie un pericol; pe de altă parte, datorită acestei megalomanii, creează valori şi se defineşte. Vine apoi un moment când acest proces de dilatare şi de conştientizare descreşte, când trece din înfrângere în înfrângere, până încetează să mai creadă în sine. Atunci se umanizează, *îţi pierde orgoliul, nu mai contează.* Imperiul roman la sfârşitul său, Anglia de azi, Franţa de după primul război mondial etc.

— Care e sensul Istoriei? Să permită popoarelor să-şi manifeste şi să-şi lichideze geniul.

Adineaori, un general, vorbind despre Foch, spunea că acesta era dublat de un diplomat, pentru c-a înţeles că trebuie să menajeze sensibilitatea americanilor. Astfel, în loc să-i verse pe soldaţii americani în unităţi franceze, a înţeles că e mai bine să accepte principiul unei contribuţii independente; aşa s-au constituit diviziile americane…

Treizeci şi cinci de ani mai târziu, nu mai exista armată franceză… Să se compare forţa americană cu debilitatea franceză. Prima naţiune a lumii a devenit o naţiune provincială…

Istoria universală *asta* e, nimic mai mult: energii, forţe care-şi iau locul una alteia. Vine *rândul* unei naţiuni sau >»

alteia. Există însă unele cărora nu le vine rândul niciodată, care sânt condamnate să se târască în penumbra istoriei. Nu neapărat spre nefericirea lor.

Dintotdeauna, toți oamenii au trăit zadarnic și au murit zadarnic. Așadar, marea greșeală e într-adevăr nașterea.

Adevărul, trebuie s-o spunem, este insuportabil, omul nu e făcut ca să-l suporte; de aceea fuge de el ca de ciumă. — Ce este adevărul? E ceea ce nu ne ajută să trăim. Este exact contrariul unui *sprijin.* Prin urmare adevărul nu servește la nimic, sau doar ca să ne pună într-un echilibru instabil, prielnic tuturor formelor de vertij.

Simt imediat dacă o carte e *necesară* sau nu, dacă o admirație e sinceră sau nu.

Mă gândesc la Jean Guitton, portretist admirabil. Toate portretele lui sânt *izbutite,* mai puțin cel al papei Paul al VI-lea. Aici, hotărâtoare a fost profesiunea modelului. În spatele portretului se simte meseria, efortul; e o acumulare de detalii puțin semnificative, o peltea penibilă. Apoi, să scrii despre cineva fără să poți exprima nici cea mai mică rezervă! într-o zi, musafirul este invitat pe o terasă, invizibilă din exterior, de unde papa privește orașul fără să fie văzut. Și unde începe, deodată, să se roage, cu mâinile împreunate, ca și cum ar fi fost singur. Nu era musai s-o facă și Guitton o simte prea bine, dar, pentru că scrie o apologie, trebuia să găsească o justificare pentru un gest atât de neașteptat. — Ba nu trebuia să caute nici o justificare, trebuia doar să-și exprime jena și să nu-și ascundă uimirea.

Iată deci o carte *lipsită de necesitate.*

(O carte lipsită de necesitate este o carte care ar fi fost mai bună… dacă nu era scrisă.)

Beethoven – geniu impur.

Istoria omului și a lui Dumnezeu este istoria unei decepții reciproce.

31 dec. — O operă nu are greutate decât dacă-i sacrificăm viața noastră. O carte ar trebui să fie un vampir: să ne sugă sângele.

(Două din cărțile mele corespund întrucâtva acestei exigențe: prima pe care am scris-o în românește și prima scrisă în franțuzește. *Pe culmile disperării* și *Tratatul.* Celelalte m-au costat mai puțină substanță.)

Când te gândeşti că pe Pământ, care de pe Lună se vede ca o bășică, miliarde de *subiecţi vorbitori*, ca să folosesc jargonul lingvisticii, suferă şi se chinuie unii pe alţii!

Sânt uluit că există astronauţi care-şi iau în serios suferinţele.

Mă simt atât de mic că-mi vine să miorlăi. Cum e posibil să fim atât de puţin?

Explozia unei umbre.

Bilanţul lui 1969

Descurajarea mea în faţa oricărei fapte. An după an, am trăit în beţia imposibilului.

1970

1 ianuarie

Azi-dimineaţă, în pat, senzaţie fizică, *vizuală* chiar, a timpului ca un torent ce ne duce cu el…

„Cuvântul pe care nu l-ai spus ți-e sclav.

Cuvântul pe care l-ai spus ți-e stăpân“. (Cine a spus asta?)

A analiza înseamnă a desface; a cunoaşte, a aprofunda, a cerceta înseamnă a face un efort de distrugere. E ceea ce face uneori filosoful, iar criticul aproape totdeauna. Orice cunoaştere este un atentat la integritatea fiinţei.

Când încerci să te birui, suferi, dar suferinţa îţi este uşurată de satisfacţia inerentă oricărui efort – inutil – de a te învinge.

S-a spus că un filosof creştin nu poate fi, în adevăratul sens al cuvântului, un filosof, pentru că el nu mai caută, pentru că a găsit.

Da, sigur. Însă un filosof creştin, crezând că posedă credinţa, *riscă* oricând s-o piardă, iar acest risc, alimentat de neliniştea lui, face să nu fi găsit niciodată cu adevărat.

2 ianuarie. Cinci telefoane. Cinci *opinii* diferite; cinci lumi închise. Este imposibil ca opiniile să te ducă la adevăr; orice opinie îmi apare ca un punct de vedere *absurd,* asupra realităţii.

Orice prezenţă umană îmi inspiră, în funcţie de dispoziţie, jenă sau groază. Niciodată nu mă simt *normal* înaintea unei fiinţe umane.

Dacă mi-ar fi luate, una după alta, toate dorinţele pe care le-am putut zămisli, în adâncul fiinţei mele tot ar rămâne, intactă, inveterată: nostalgia deşertului.

Dacă, acţionând, ne-am putea vedea acţionând, fărâmă de materie agitându-se în infinit, ne-am opri de îndată. Orizontul limitat este condiţia faptei şi chiar a aventurii. Nu ne-am putea mişca dacă ne-am vedea, şi cu atât mai puţin dacă ne-am vedea în „infinit“.

De fiecare dată când trec pe strada Servandoni, şi trec adesea, nu pot să nu mă gândesc, în faţa casei în care s-a ascuns Condorcet în timpul Terorii, că acolo şi-a scris eseul despre progresul infinit al spiritului omenesc. Ce ironie, să celebreze, exact în momentul acela, „progresul“! De fapt el e primul teoretician explicit şi profet al progresului.

(Mă gândesc la cazul prietenului meu Dinu Noica, care, ieşind din puşcărie, aproape că le mulţumeşte călăilor săi pentru favorurile cu care l-au gratificat. La moarte să fi fost condamnat, şi tot ar fi scris un eseu despre fericire. E poate aici un gust pentru paradox, admirabil deghizat.)

4 ianuarie 1970. Se simte la fiii lui Bach voinţa de a se distanţa de tatăl lor, nu aprofundând, ci înmulţind diferenţele ostentative. Originalitatea e totdeauna mai comodă decât profunzimea. *A inventa* este un artificiu; orice dereglare te duce într-acolo; pe când a coborî în miezul lucrurilor sau al propriei fiinţe presupune o concentrare, o forţare, nu atât a minţii, cât a sufletului.

Îi spuneam ieri-seară Sandei Stolojan, care-mi vorbea despre negaţie, despre negaţiile *mele,* că nu trebuie să te laşi impresionat de cuvinte, că o negaţie pătimaşă este o afirmaţie şi că în fond totul e afirmaţie.

Diavolul afirmă, afirmă *împotriva* lui Dumnezeu. O negaţie pură, totală, ar fi aceea care nu s-ar defini *împotriva* cuiva sau ceva. Dar nu există

negație în sine. E deci adevărat că a nega înseamnă a afirma pe dos. Negația este o afirmație răsturnată. De aceea negatorul nu e obligatoriu un disperat; i se întâmplă chiar să trăiască la fel ca toată lumea.

Chiar și ultimul ratat, mai ales el, are dreptul să spună: „Încă n-a venit ceasul meu“.

Dacă vine cu adevărat, puțin contează; dar această speranță e fondul oricărei aventuri. Chiar și moartea: este un mod de a te afirma, de a te manifesta, de a crede că, de data asta, s-a *întâmplat.*

Prefer să fiu obiect de critică decât de solicitudine. Succesul îmi face rău, mă diminuează în propriii mei ochi, îmi macină încrederea în mine, pe când eșecul e afrodiziacul meu.

După fiecare înfrângere, îmi revin, recapăt gust de viață. Autoflagelare permanentă, ancestrală – izvor de energie.

Freud e Sfântul Toma d’Aquino al tinerei generații. O nouă dogmatică.

Una peste alta, moartea e un soi de izbândă.

Socrate era probabil un mare pisălog – sau în tot cazul așa le va fi apărut celor care nu-l admirau, adică marii majorități a atenienilor.

Pe prima pagină din *Herald Tribune*, o fotografie: într-o școală din sud, din Statele Unite, niște copii albi, în jurul unei mese; la o altă masă, o mică negresă singură, cu o privire nespus de tristă. Școlarii albi o resping, nu vor să-i vorbească. America va trebui cândva să plătească scump această prejudecată cumplită, explicabilă dar inadmisibilă.

Mă înțeleg mai bine cu evreii români decât cu românii Mpropriu-zișI“. La fel era încă în urmă cu treizeci și cinci de ani, înaintea neînțelegerii create de *Iron Guard*[172]. Cu evreii, totul e mai complex, mai dramatic și mai misterios decât cu acești ciobani și țărani înglodați în soarta lor nefericită și totuși oarecare.

Nimic nu e mai rău decât o dramă neînsemnată, decât o suferință nesemnificativă. E cazul tării mele.

Dar în definitiv e și cazul Pământului, dacă-l privim de pe Sirius, sau pur și simplu de la… Paris.

Trebuie deci să reținem că orice valoare e o chestiune de distanță: de *unde* mă priviți?

E drept că proximitatea fizică nu înseamnă nimic, dacă lăuntric ești mai departe decât dacă ai locui pe altă planetă. Poți să fii la mii de kilometri de un lucru fiind chiar lângă el. Astfel, puterea cea mai importantă a omului este aceea de *a se izola mintal,* de a nu fi acolo unde este. De aceea judecata sa asupra lui însuși poate să fie atât de obiectivă și atât de pustiitoare.

Fotografia cu mica negresă mă obsedează. Mai mult decât articolele, cărțile sau manifestațiile antirasiste, această imagine m-a lămurit în privința unei drame pe care nu o cunoșteam decât la modul abstract.

„«Ai prefera, scumpul meu Apollodor, să mă vezi murind pe drept mai curând decât pe nedrept?» și el [Socrate] își însoți vorbele cu un surâs“. În Xenofon.

E replica pe care i-a dat-o Socrate, după condamnarea sa, lui Apollodor care-i spusese: „Sânt foarte mâhnit să te văd murind pe nedrept“.

E poate cea mai frumoasă replică a lui Socrate, *din cauza surâsului.*

Prietenilor săi, care și înainte și după condamnare îi propuneau să evadeze, Socrate le aducea argumentul că îi convine să moară în acel moment, în pragul bătrâneții și al decăderii, și că nu va avea o ocazie mai bună ca să dispară. Orice i se părea preferabil umilințelor vârstei. Ce lecție pentru moderni care nu mai știu cum să-și întârzie moartea.

Ar trebui inventată o nouă rușine: aceea de a îmbătrâni.

Astăzi Socrate ar accepta planul de evadare al amicilor săi și, chiar dacă nu s-ar umili, oricum s-ar înclina în fața judecătorilor săi. Mereu aceeași poveste: am uitat arta de a dispărea la timp. Vom trăi până la capăt rușinea de a îmbătrâni. Bălăceala în decrepitudine – e ceea ce definește societatea de mai multe secole.

Incredibilul, stupefiantul orgoliu al lui Socrate în discursul din fața judecătorilor. Cum să nu-i scoată din fire pe niște oameni care nu concepeau că cineva ar îndrăzni să se considere, în asemenea măsură, mai presus de ceilalți cetățeni?

În loc să scriu, fac fapte bune. Îmi ușurez conștiința ca să evit remușcări și mai mari, fiind vorba de însăși ființa mea și de puterile pe care le poate avea.

9 ianuarie

Am trei prieteni octogenari care-au fost dezgustați și revoltați de eseul meu „Paleontologie“. Făceam acolo, ce-i drept, apologia scheletului.

Le spuneam, ieri-seară, unor prieteni că în viața mea există trei evenimente: nașterea, renunțarea la tutun și moartea.

Pot spune că există două perioade în viața mea: înainte și după ce m-am lăsat de fumat. *Înainte,* treizeci de ani de nicotină, de febră, de „inspirație“; *după,* dezintoxicare, deci sterilitate. Ultima țigară am fumat-o acum șase ani. De atunci nu mai pot scrie, sau numai cu efort, cu căutări, cu silă. Înainte de a renunța la fumat, am dus o luptă zilnică, timp de cinci ani, împotriva robiei care era pentru mine țigara. Trei pachete pe zi! Nu mai puteam. Prima dată când m-am lăsat, am rezistat cinci luni în timpul cărora mă consideram ultimul om. Trebuie să faci orice ca să nu devii sclavul unui năravatât de funest. De când nu mai fumez, mă simt total decăzut, dar *liber*! Iar când mă dispreţuiesc, îmi spun că totuşi am izbutit să renunţ la cea mai mare plăcere pe care o aveam pe lumea asta: să aprind o ţigară. E singurul triumf adevărat obţinut împotrivă-mi, singura mea victorie.

Dovadă certă că sânt total dezintoxicat: într-o noapte, într-un vis, se făcea că fumez. M-am trezit imediat cu o senzaţie de greaţă.

Obsesia naşterii nu e în fond decât obsesia trecutului, omniprezenţa trecutului. Dar cu această obsesie nu poţi să fii, abia dacă poţi să *exişti.*

Obsesia naşterii se naşte dintr-o exacerbare maximă a amintirii. Şi de asemeni dintr-o dorinţă: cea a impasului, va *primului* impas. Nu există deschidere, nici bucurie care să vină din trecut: ci numai din prezent, şi dintr-un viitor eliberat de timp.

13 ianuarie. Criză de urât insuportabilă. M-am dus la Gibert[173] să frunzăresc nişte cărţi. Ce m-aş fi făcut într-un colţ uitat de lume? Mă îndoiesc că „natura“ îmi poate fi de vreun ajutor în asemenea clipe.

Dacă aș fi credincios, m-aș ocupa de Dumnezeu. Nefiind credincios, mă ocup de mine…

Carol Quintul nu putea sta într-un loc. Filip al II-lea, fiul său, s-a zidit între pereții Escurialului.

Moștenim o tendință spre exagerare, nu o formă de exagerare.

Geniul politic al Franței este un geniu verbal, geniul eufemismului. Deficitul e numit *impas,* războiul *pacificare* sau *evenimente* (evenimentele din Indochina, din Algeria), nu se spune că guvernul este proarab, ci se vorbește de politica *mediteraneană* a Franței.

Un scriitor nu-și poate găsi pacea decât dacă încetează să se gândească la destinul operei sale.

Conștiință înseamnă *povară.*

Partea de conștiință dintr-o senzație e partea de senzație care se amputează.

O carte are realitate doar dacă va mai putea fi citită peste cincizeci sau o sută de ani. — Dacă nu, autorul s-a ostenit degeaba. Era mai bine să facă orice altceva. Dar din fericire sau din nefericire, fiecare, scriind, crede inconștient că lucrează pentru eternitate. Poate că fără această iluzie implicită, nedeclarată, însă oricum simțită, nu s-ar mai apuca nimeni de treabă.

Pentru mine, mulțumirea și aproape fericirea e să mă plimb și să privesc fără a da o expresie intelectuală impresiilor mele, fără *să formulez* nimic.

E ora 1 noaptea. Această liniște supranaturală ar justifica și singură adeziunea la o formă oarecare de *speranță.*

Nașterea – ce surghiun!

Ar trebui să ne spunem în fiecare zi: sânt unul din *miliardele* ce se vântură pe pământ. *Unul,* nimic mai mult. Această constatare poate duce la

orice concluzie şi îndreptăţeşte orice: desfrâu, virtute, sinucidere, crimă, lene sau frenezie.

De unde trebuie să deduci că până la urmă fiecare are dreptate să facă ceea ce face.

17 ianuarie

„Voi muri la Paris – într-o zi de care-mi amintesc deja“. Ca să sfârşim mâine… Pentru asta murim întruna? Murim în fiecare clipă pentru ca până la urmă pur şi simplu să murim?

César Vallejo[174]:

„Decha tan desgraciada de durar“.

(fericire atât de nefericită de a dăinui).

Să fim ceva în chip absolut – iată la ce ar trebui să aspirăm.

Să fii viu este desigur un mare avantaj; să fii mort e un alt avantaj, şi mai mare.

17 ianuarie — Ieri m-am gândit din nou la legitimitatea sinuciderii, dar fără urmă de emoţie sau măcar de sensibilitate: aşa cum te gândeşti la o evidentă care nu cere nici o participare afectivă. Şi ca şi cum orice altă soluţie ar trebui exclusă din capul locului.

18 ianuarie – Ieri m-am gândit din nou la legitimitatea sinuciderii, dar fără urmă de emoţie sau măcar de sensibilitate: aşa cum te gândeşti la o evidenţă care nu cere nici o participare afectivă. Şi ca şi cum orice altă soluţie ar trebui exclusă din capul locului.

19 ianuarie

Nu naşterea *mea* mă interesează, ci *naşterea*. Obsesia mea este cosmogonică. Sânt obsedat de *origine*. Ea mă tulbură, pe ea o iubesc şi o urăsc.

20 ianuarie

Deschid *Poeziile* lui Álvaro de Campos (Pessoa) şi dau peste *„Seja o que fôr, era melhor naoter nascido“*.

Orice-ar fi fost, era mai bine să nu mă fi născut.

Este o eroare să credem că există o relaţie directă între sentimentul nefericirii şi punerea în cauză a naşterii. Incriminarea faptului de a ne naşte are rădăcini adânci: şi s-ar produce chiar dacă n-am avea să-i reproşăm nimic existenţei. Fenomenul naşterii ca atare este atât de derutant pentru raţiune. Are atâtea consecinţe şi e atât de straniu în sine, încât mai uşor îl acceptăm ca pe o anomalie decât ca pe o evidenţă. Sânt uluit că m-am născut. De altfel, faptul că un altul s-a născut nu mă uimeşte mai puţin. Toţi cei *născuţi* mă înspăimântă.

21 ianuarie
Să *simulăm* că credem, că sperăm, că existăm – e maximum de realitate pe care îl putem atinge.

Mă gândesc la seara petrecută, ieri, în compania lui Sorin A. Dacă m-am simţit oarecum stingherit e pentru că, prin fizionomie şi gesturi, îmi aminteşte de Mircea, unchiul lui. Acest aer de familie mă stinghereşte întotdeauna. E o reacţie ridicolă din partea mea, dar nu mi-o pot reprima. Poate că de aici vine atitudinea mea faţă de-ai mei, teama de a-mi revedea mama, iar acum fratele.

23 ianuarie – Ieri, alegerea lui Eugen la Academie. Mi-a spus, îngrozit: „E pentru totdeauna, pentru veşnicie“. – îl liniştesc: „A, nu, gândeşte-te la Pétain, la Maurras, la Abel Hermant şi la alţii. Au fost daţi afară. Poate o să ai şi tu prilejul să comiţi vreun act de trădare“. — El: „Mai rămâne deci o speranţă“.

O ceremonie de consacrare seamănă obligatoriu cu o înmormântare, orice glorie este funebră. În timpul vieţii scriitorului, cel puţin.

26 ianuarie
Expoziţie Klee[175].

O oră de desfătare. În acelaşi timp graţios şi profund, poetic şi elaborat. Puţine expoziţii m-au făcut mai fericit.

Atâta timp cât cauţi un ţap ispăşitor, rămâi prizonierul omului vechi. Când cineva îşi asumă răspunderea pentru propriile eşecuri, abia atunci începe să fie un om liber. Dar această formă de responsabilitate este în contradicţie cu tendinţele cele mai puternice ale naturii noastre.

Ascultat mult Chopin în ultimele zile. E singura muzică la care Nietzsche, nebun fiind, mai reacţiona. Nu-i de mirare. Uneori ai sentimentul că, mort să fii, şi tot te va emoţiona.

(Îmi propun să fac o plimbare la Nohant, luna viitoare… Nu încetez să mă gândesc la Valdemosa.)

Primesc o scrisoare de la Yvon Belaval în care-mi spune că e întru totul de acord cu articolul meu despre Valéry. Scrisoarea e foarte bine scrisă. Şi m-a convins! Într-adevăr, am recitit câteva pagini din articol. Miracol! – mi s-a părut bun şi chiar just…

În ce măsură judecăţile noastre despre alţii şi despre noi înşine depind de sugestiile exterioare şi de circumstanţe!

Cu cât îmbătrânesc, cu atât mă obişnuiesc cu realităţile cele mai sumbre (sinuciderea, oroarea naşterii etc.), fără umbra vreunui gând de mâhnire şi deznădejde. Concep ireparabilul fără tristeţe. Sânt până la gât în neconsolare obiectivă, evidentă, impersonală. Plâng cu ochii veşnic uscaţi.

„Sfârşitul lumii creştine, cu Judecata de Apoi şi cu împărţirea în drepţi şi nedrepţi, este patetic. Un sfârşit al lumii provocat de o bombă enormă e spectaculos, ce-i drept, dar e grotesc. Un asemenea sfârşit al lumii, atât pentru creştini, cât şi pentru marxişti, este inacceptabil. Ar fi un sfârşit al lumii ridicol. „(Jan Kott, *Shakespeare, notre contemporain*, p.124)

Acest raţionament este fals; căci bomba atomică e rezultatul întregii *ştiinţe* omeneşti; este o împlinire şi de asemeni un simbol. Dacă ar fi fost inventată *din întâmplare* şi ar fi fost un simplu exploziv ca oricare altul, atunci da, sfârşitul prin ea ar fi fost grotesc; ea însă, prin chiar apariţia sa, a devenit emblema Judecăţii de Apoi. Nu văd ce poate fi grotesc în asta.

De ce e sinuciderea o „soluţie“? Pentru că e singurul răspuns personal la o naştere pe care nu am ales-o; un act personal opus unui act la care n-am

avut nici o contribuţie. Sinuciderea este revanşa supremă a „eului“.

Un Iov anemiat de scepticism.

Îndoielile mi-au măcinat forţele şi este de mirare că mi-au lăsat destulă energie ca să mai pot să mă gândesc la sinucidere.

„Melancolie *haotică“*, cum se spune în limbajul mistic – asta e boala mea şi nimic altceva.

Ea vine din faptul că „adâncim lucruri ce n-ar trebui adâncite“.

„Prezenţa morţii este amară, dar cel puţin pune capăt tuturor amărăciunilor“. (Suso)

Adevărul este că totul e putred de la-nceput. În fiecare copil văd un viitor Richard al III-lea.

În timpul nopţilor lungi din caverne, Hamleţi nenumăraţi au bântuit probabil de colo-colo, căci avem motive să credem că epoca eroică a zbuciumului metafizic se situează cu mult înainte de această mediocritate generală, ce a urmat după irupţia Istoriei.

Orice ataşament e suferinţă şi izvor de suferinţă. *Atâta timp cât nu ne eliberăm de oameni, sântem total vulnerabili.*

De la obsesia sinuciderii am trecut absolut firesc la obsesia naşterii. Aceasta din urmă e mai înfricoşătoare decât prima. Căci în orice *joc* cu sinuciderea există întotdeauna un dram de cochetărie; în schimb, o maximă gravitate domneşte în dezbaterea lăuntrică privind evenimentul naşterii.

Recitit episodul despre Francesca da Rimini[176]. De fiecare dată, la fel de răscolit.

Resursele poetice ale italienei sânt mai bogate decât ale francezei. Ca să mă exprim simplu, franceza e prea abstractă ca să se adreseze sufletului; e un idiom *ne-însufleţit,* care şi-a pierdut sufletul din cauză că s-a controlat, s-a supravegheat prea mult.

Tora – Potrivit tradiției evreiești, Dumnezeu ar fi creat-o cu două mii de ani înaintea lumii!

N-a existat un alt popor care să se creadă atât de *importanți* – Să atribuie cărții sale sfinte asemenea vechime, să creadă că *precedă* Creațiunea! — Așa se creează un destin.

3 februarie – La radio, azi-dimineață, fragmente din *Arta fugii* – Să-ți începi ziua cu această operă supremă e o adevărată binecuvântare.

Refuzul creștinismului de către evrei nu poate fi calificat decât ca genial.

(Mai trebuie spus că blestemul care-i apasă pe evrei este un blestem *genial*, vreau să spun *unic.)*

Budismul, suprema tentativă de a pune un capăt nașterii. Nirvāna asta e.

„De-acum înainte nu va mai fi naștere“, așa ar glăsui îngerul apocalipsei budiste.

Să fii original e ușor; reușești cu ajutorul trucurilor (Borges, bunăoară); să fii profund e greu, chiar imposibil. Pentru asta e nevoie, printre altele, de infirmități… pe care le-ai depășit, și de mii și mii de secrete nemărturisite.

8 februarie

Vizită la Luvru. Am privit pânzele lui Rembrandt, apoi am trecut rapid prin fața pictorilor francezi din secolele al XVII-lea, al XVIII-lea și din perioada napoleoniană. Pictura, ca și poezia, nu începe în Franța decât în a doua jumătate a secolului trecut.

Am fost impresionat de *Bătrânul* lui Rembrandt, căci surprinde *esența* vârstei și, aș spune, a *ridurilor.*

Știu de ce m-a iritat enormul antrepozit care e Luvrul. Azi-dimineață, am închis furios volumul doi al corespondenței dintre Martin du Gard și Gide. Găsești acolo, e drept, câteva scrisori excelente ale celui dintâi. De ce n-au fost adunate într-un volumaș? De ce să impui cititorului corvoada de a citi sau răsfoi două volume groase, când o selecție judicioasă era atât de simplă? Orice om de gust ar fi putut s-o facă ușor.

La Luvru, ceea ce lipsește e tocmai selecția. Pare în același timp muzeu istoric și bazar.

Toată după-amiaza, am fredonat în gând refrene ungurești. „Sensibilitatea“ mea este maghiară, dar viziunea mea despre lume, *năravul* spiritului meu este „valah“.

12 februarie
Trei zile departe de Paris. Beaune, Autun, Semur-en-Auxois.
(Judecata de Apoi pe frontonul catedralei din Autun.)

În fiecare dimineaţă, la trezire, tata avea obiceiul să-i povestească mamei visele de peste noapte. Îmi era groază de acest ritual şi nu-i vedeam rostul. Când mă gândesc că, după Freud, acest exerciţiu este practicat peste tot, şi mai ales de cei care ar fi trebuit să-l respingă, „intelectualii“!
(Azi-dimineaţă, la telefon, Michaux mi-a vorbit îndelung, cu multă gravitate, despre visele lui şi despre vis în general. Şi încă el se numără printre puţinii care nu împărtăşesc ideile extreme ale psihanaliştilor, aceşti *naivi* nărăviţi la subtilitate, care trăiesc din ea.)

Să fii metafizician sau spion, două condiţii cu adevărat interesante: ceilalţi…

A medita prea mult la un mister înseamnă a-l depoetiza – nu a-l pătrunde.

„Nimic nu consolează, pentru că nimic nu înlocuieşte“. (Marie Leneru)

13 februarie
Nu voi fi un cerşetor *ingrat.* Singurul mod de-a suporta o binefacere este s-o *uiţi.* Altfel este o otravă fatală.

Cei care au talente prea numeroase şi prea diverse sânt incapabili să creeze o operă care să *lase urme.*

Nimic n-ar putea să-mi schimbe viziunea despre lume: dacă mi s-ar oferi pe tavă Pământul şi chiar Universul, eu tot aş continua să văd naşterea aşa cum o văd.

Citit o scrisoare a lui Étiemble despre Brasillach, atât de otrăvită de ură, că aproape-ți vine să te rogi din *dezgust.* Într-atât de oribil e spectacolul oferit de cel care împinge ranchiuna până la delir.

16 februarie în timpul Terorii, când s-a făcut o descindere la domiciliul marchizei de Condorcet, aceasta, bună desenatoare, a schițat rapid portretul celor veniți s-o aresteze, toți membri ai Comitetului revoluționar. Rezultatul: au lăsat-o în pace…

Ieri, duminică, plimbare splendidă în Beauce.

17 februarie

Ieri-seară la teatrul Récamier (s-a jucat *Oh les beaux jours* de Beckett), Jacqueline Piatier îmi cere un articol pentru o pagină consacrată lui Caillois[177] în *Le Monde.* Ca-ntotdeauna, prima mea pornire e negativă. Totuși, în antract, îi dau un răspuns pozitiv. Motivul pentru care m-am răzgândit e dintre cele mai simple: Caillois, pe care Bosquet îl rugase să contribuie la pagina dublă ce mi-a fost consacrată în iulie trecut, refuzase. Dacă aș fi refuzat la rândul meu, mi-aș fi părut meschin *în propriii mei ochi.* Am crezut că-i bine să accept ca să nu am probleme de conștiință…

19 februarie. Ieri, la cină: vorbe, vorbe, vorbe. Azi-dimineață, o asemenea oboseală că m-am surprins pizmuindu-i pe morți.

Bucătăria proastă și flecăreala, una mă ucide, iar cealaltă mă golește.

Ieri, îmi telefonează E., cam afumat. Îmi spune cât se minunează când se gândește la cariera lui, de profesoraș în România, apoi de lucrător la Ripolin și de corector la foaia Primăriei: pentru ca acum să ajungă la Academie. Îi răspund că nu-i nici o diferență esențială între noua lui condiție de academician și cea de odinioară, când era aproape un vagabond, că nu trebuie să ia în seamă promovările și că cel mai bine ar fi să uite de ele.

20 februarie – Ieri, seară cu familia Beckett. Sam era în formă și chiar în vervă. Mi-a povestit că a ajuns să scrie teatru din întâmplare, ca să se destindă, după ce scrisese romane. Era doar un amuzament sau o încercare și nu-și imagina că va căpăta asemenea importanță. A adăugat, e drept, că scrierea unei piese implică o serie de dificultăți, pentru că trebuie să te *limitezi,* și că asta îl făcea curios și-l ispitea după marea libertate, arbitrară și

nelimitată a romanului, în care chiar nu sânt limite. Pe scurt, teatrul comportă convenţii: romanul nu mai are aproape deloc.

23 februarie

Slujbă de înmormântare, la Saint-Sulpice, pentru o bătrână din imobilul meu.

Am urmărit „textele“ pe care le-a citit preotul. Nici unul care să mă convingă. Impresie de fals de la un capăt la altul.

Iar acest Crist – judecător şi împărat – ce deriziune! Să spui că Iisus şi îngerii o aşteaptă în Paradis pe baba asta, care ani de zile m-a călcat pe nervi cu aparatul ei de radio, ce tupeu!

Nu doar grimasele catolicismului trebuie respinse, ci aproape toată „mitologia“ creştină.

24 februarie

Din nou, obsesia naşterii. Cât timp nu voi fi terminat şi *publicat* eseul pe care l-am început despre acest subiect imposibil, îmi va fi imposibil să nu mă gândesc la el din când în când şi chiar adesea.

Miezul nopţii. Mă simt *singur* în prezenţa unei disperări pe care nu o pot învinge. Şi iarăşi mă refugiez *înainte* de naşterea mea.

Locul meu, patria mea este, ca pentru mistici, acel nimic care îl *precedă* pe Dumnezeu.

Ieri, la ţară, mi-a venit acest gând, pe care de fapt îl am în fiecare zi, dar care în oraş durează mai puţin decât în mijlocul unui peisaj: sânt o insectă ce are foarte puţin de trăit şi nu pricep de ce, *ştiind asta,* mă bucur de tot ce văd, de ce sânt încântat să privesc arborii, să contemplu norii, un râu sau o floare.

La sfârşitul lui 1939, cu câteva zile înainte de izbucnirea războiului, m-am întâlnit, pe bulevardul Saint-Michel, cu un anume Bernard care făcea parte din misiunea franceză în România. Mi-a împărtăşit neliniştea şi groaza pe care i le inspirau ideea de a merge pe front: Ce vrei, îmi place viaţa, îmi place să citesc o carte, îmi plac femeile, îmi place să privesc o catedrală…

Catedrala era cu adevărat neașteptată, și acest cuvânt, în gura unui personaj oarecare și în asemenea împrejurări, m-a emoționat profund.

3 martie – Caracterul eruptiv al anxietăţilor mele.

Cel mai mic motiv de angoasă provoacă în mine o angoasă *totală.* Și nu mă pot împotrivi, nu pot opri acest proces automat, izbutesc doar să-i atenuez efectele ascultând vocea raţiunii, repetându-mi că nimic, dar absolut nimic nu merită să ne facă să suferim.

Nici un trapist, nici cel mai înrăit, n-a trăit mai mult decât mine în intimitatea lui *Memento mori.* N-am uitat niciodată că simt muritor; or, ca să te poți agita, trebuie să te gândești la asta numai din când în când, la fel ca toată lumea.

În articolul despre Caillois, am scris că neantul e o versiune *mai pură* a lui Dumnezeu, și că de aceea misticii preferă să se cufunde în el.

Jacqueline Piatier a citit în întregime *Căderea în timp.* Adesea, în discuțiile noastre, a făcut aluzie la ea și am văzut că efectiv o cunoștea. Credeam de asemeni că i-a pătruns adevăratul spirit. Eroare. Ieri, la *Le Monde,* spunându-i că există o parte de acrobație la Caillois, mi-a replicat: *Ba nu, la dumneavoastră,* căci *Căderea* se termină exact cu contrariul a ceea ce susține la început.

Așadar a luat drept *joc* revirimentul de la sfârșit! N-a înțeles nimic, sau nu mai mult decât un jurnalist *inteligent.*

6 martie 1970

Berdiaev spune pe bună dreptate că Soloviov, ca personaj, e mai interesant decât opera sa. Și adaugă că Soloviov nu era o făptură a pământului, ci a văzduhului.

7 martie. La T.N.P.[178] – *Dansul morții* de Strindberg.

Un scriitor pe care l-am citit atât de puțin și cu care simt atâtea afinităţi. Unul căruia îi plăcea să se tortureze mai mult chiar decât o fac eu.

Putem fi siguri că omul nu va mai atinge vreodată profunzimi comparabile cu cele pe care le-a cunoscut în timpul veacurilor de dialog egoist cu Dumnezeul *său.*

Dumnezeu e cineva care *se sfâșie* dintotdeauna – nu pot să mi-l închipui altfel. Universul nu e decât spectacolul unei supreme sfâșieri.

Prânz cu Christophe Schwerin și cu Hélène. Mă înfierbânt și le explic viziunea mea despre Istorie. Lichidez epocă după epocă, le „demonstrez“ superioritatea revolutului și le spun că, una peste alta, trebuie să revenim la Adam ca să găsim o formulă de viață acceptabilă.

— Chiar și după Cădere?

— Da, chiar și după Cădere. Căci Adam încă era aproape de paradis și îi păstra o amintire intactă.

8 martie

Momentul de supremă luciditate pentru un autor este acela când percepe valoarea exactă a operei sale, fără să-și facă iluzii. Când se poartă cu sine așa cum ar face-o *un dușman cinstit.*

Ar trebui să ai forța și curajul să nu te citezi niciodată și cu atât mai puțin să faci vreo aluzie la propriile tale producții.

Să nu-i imiți niciodată pe francezi: pentru nimic în lume să nu vorbești despre succesele tale, oricât de modeste ar fi, iar dacă altcineva face aluzie la ele, să schimbi subiectul pe loc.

Plătim scump orice lașitate – dar și orice act de curaj.

11 martie

Ieri-seară, *Așteptându-l pe Godot.* Piesă desăvârșită. După cincisprezece ani, a rămas la fel de proaspătă.

12 martie

Fluctuații – aș vrea să scriu o carte cu acest titlu.

Mă simt *exterior* problemelor omenești. În fiecare zi, la trezire, primul lucru la care mă gândesc este că totul se petrece în afara mea, și că acest

totul este o vânzoleală lipsită de sens. — Pe vremea când umblam cu bicicleta, mergeam adesea lângă Saint-Cloud şi, de sus, priveam oraşul. Ideea de a fi cineva, de a-mi face un nume la Paris mi se părea absurdă: simpatică mi se părea mai curând perspectiva de a nu fi nimic.

Dar în afara acestor reacţii pur subiective, ceea ce mă izbea era *absurdul* acestui conglomerat uman, unde fiecare îl chinuie pe fiecare – furnicar grotesc şi osândit.

Alaltăieri am făcut o intervenţie la Robert Gallimard în legătură cu cărţile mele ce nu se mai găsesc nicăieri, nici măcar în cele două librării ale editurii, unde spun că s-au epuizat. Intervenţia mea, firește, n-a avut nici un rezultat. Mi-e ruşine că am făcut-o. Căci a manifesta cea mai mică nemulţumire în legătură cu cărţile mele şi mai ales cu soarta lor înseamnă să mă pun în contradicţie flagrantă cu mine însumi şi cu ceea ce cred în general.

Este puternic cine priveşte în faţă nu pericolul, ci disperarea, acest pericol amplificat, acest pericol de două ori, dar ce spun? – de o mie de ori mai mare.

Când ai trăit zile în şir cu spaima unei primejdii teribile, dacă până la urmă ea se dovedeşte neîntemeiată, nu ai forţa să te bucuri, căci ţi-ai epuizat toate rezervele de energie în lupta cu disperarea şi teama.

Un înţelept scriind… îţi poţi imagina o asemenea oroare? Şi totuşi, scumpul meu Marc Aureliu…

Rāmana Maharshi n-a scos nici un cuvânt timp de trei ani.

Eugen mă anunţă că Adamov a murit. Nu ne mai vorbeam. Acum zece am sau mai mult, nu mai ştiu din ce cauză, a început să-mi întoarcă spatele. Nu are importantă.

El m-a făcut să merg la Girolata[179], pe care el o considera locul cel mai frumos din lume.

O amintire de „neuitat“: în plină vară, pe o căldură toridă, îl găsesc în pat, cu Jacky. El era probabil gol şi, cu o pătură cenuşie trasă până la jumătatea trupului, părea un Crist bizantin.

Farmecul lui „armenesc“, profund nefrancez. A fost o vreme (1950 – 1955) când faptul de a-l şti pe Adamov în Cartierul Latin şi de a-l putea întâlni oricând îmi dădea un fel de siguranţă şi chiar de consolare. Ieşeam în oraş şi mergeam prin toate cafenelele în care l-aş fi putut găsi.

În anii în care nu ne-am vorbit, îl zăream adesea, iar chipul lui, marcat de boală, de o culoare pământie, aproape neagră, mă umplea de spaimă.

Ieri, plimbare la Chantilly.

La muzeu, un portret ciudat al lui Molière. Al lui Talleyrand de asemeni; parcă era o bătrână frumoasă, cu un rictus *reprimat.*

Azi, ziarele sânt în grevă. Drept care Eugen îmi spune că Adamov n-are noroc. Ca şi cum, *acolo unde este* (această expresie e de o nepotrivire, de o stupiditate îngrozitoare), Adamov ar mai fi sensibil la elogii! Avantajul morţii e că te pune obiectiv în situaţia unui cinic absolut. Nimic nu mai contează: cel mai mare cinic, chiar dându-şi toată silinţa, nu se ridică nici la genunchiul unui cadavru.

Orice atitudine a unui om viu, chiar şi a celui mai detaşat, mai desprins de toate, e o farsă pe lângă supremaţia celui mai modest hoit. Nu există înţelepciune deplină decât acolo unde orice strop de viaţă a fost lichidat.

De aici sentimentul de indispoziţie filosofică şi chiar de inferioritate pe care îl încerci în faţa unui mort.

Citit concluzia-testament a lui Bertrand Russell[180]. Câtă naivitate din partea unuia care, toată viaţa, s-a declarat sceptic.

Scotocind într-un sertar în căutarea unei fotografii, am găsit un teanc întreg, vechi de douăzeci, treizeci de am. E cu putinţă ca acest tânăr, cu un aer întrucâtva romantic, să fiu *eu*? Iar prietenii mei, cum să cred că ăştia sânt ei? Ce face timpul din noi! Identitatea noastră prin ani nu este garantată decât de *nume*! Ar trebui să ni-l schimbăm la fiecare cinci ani. E cu adevărat imposibil să crezi că eşti cel care-ai devenit.

Pe stradă, adineaori, agitaţia oamenilor mi s-a părut ridicolă, grotescă. „Adamov a devenit indiferent la toate astea“, mi-am spus. E ceea ce-mi repet la moartea unui prieten.

Prin 1950 (?), Adamov a fondat o revistă, din care, după ştirea mea, n-a apărut decât un număr: *L'Heure nouvelle.* Purta un moto: *Ora cea nouă e pe puţin foarte severă.*

Cu ce ton îl cita A. pe Rimbaud! Ajuns la *sever,* privea către un cer imaginar, cu un aer de credincios ofensat.

Dovada că cineva a contat pentru tine: te simţi *diminuat* când respectivul moare. Suferi o pierdere de realitate – dintr-odată exişti mai puţin.

Adamov era cu siguranţă înăuntrul orizontului meu, şi în felul meu am participat la lunga lui agonie.

18 martie – Azi după-amiază, în pat, am încercat să mă apropii de starea în care se găseşte scumpul nostru Adamov. Am închis ochii şi m-am lăsat invadat de toropeala de *dinaintea* somnului. La un moment dat, am putut percepe acel nimic, acea realitate infinitezimală ce încă mă lega de conştiinţă (de conştiinţa de a fi viu). Eram *în pragul* morţii? O clipă după aceea, nu mai eram nimic, mă prăbuşeam în fundul unui hău, *fără să simt nici cea mai mică spaimă.* Poate că a muri este la fel de simplu.

(Da, poate, dacă moartea ar fi doar o experienţă; dar moartea este Experienţa însăşi. Ce idee, de altfel, să experimentezi moartea, să t*e joci* cu un fenomen ce are loc o singură dată! Se experimentează ceea ce se repetă, nu unicul. Nu-i mai puţin adevărat că simulăm moartea, fie prin contaminare creştină, fie dintr-un gust morbid, fie în fine din solidaritate cu prieteni dispăruţi.)

Nu-l vei auzi pe un creştin să strige: „Scăpaţi-mă de naşterea mea!" Acesta însă e vechiul strigăt al întregii Asii şi al tragediei greceşti, în fond al oricărei tragedii.

19 martie. *Syllabes* – de propus ca titlu de revistă.

Un lucru îşi pierde orice realitate de îndată ce se realizează. Imensa presiune a viitorului. Un eveniment care se prefigurează, pe care-l aşteptăm sau de care ne temem este un univers; de îndată ce se petrece, îşi pierde capacitatea de a fascina sau de a îngrozi.

Toate acestea sânt truisme, însă truisme capitale. *Ar trebui să putem reacţiona faţă de viitor cu detaşarea pe care o avem faţă de trecut, să dobândim o atotştiinţă fără iluzii, pe scurt să-i întrecem pe morţi.*

20 martie. Înmormântarea lui Adamov.
Ridicarea trupului.
Ce odios poate fi un sicriu!
Aici duce naşterea! Motiv suficient ca s-o urâm.

Ieri-seară, în metrou, o fată (şaisprezece – şaptesprezece ani) mi-a oferit locul ei. Am refuzat, firește. Să-mi ofere locul, mie, care abia făcusem douăzeci şi cinci de kilometri pe jos! Părea mai degrabă plăpândă, şi mă îndoiesc că ar putea face măcar jumătate din această distanţă. Cum-necum, în ochii ei eram un bătrân – şi chiar sânt, cu mutra mea de ocnaş *odihnit.*

Că sânt bătrân, o *ştiu;* dar n-o *simt,* în mod normal mă port ca un ins de cel mult treizeci de ani, şi nu m-aş simţi ridicol dacă ar fi să-i fac curte unei fete de douăzeci de ani. Această iluzie de vigoare, această insensibilitate „instinctivă“ la trecerea timpului face să ne credem feriţi de ravagiile vârstei.

27 martie. Toată seara trecută, până la ora 1 noaptea, discuţie extrem de interesantă cu Marie-France Ionesco.

Cvintet pentru coarde în do major opus 163 de Schubert.

Le dăruim prietenilor noştri cărţile noastre, le scriem dedicaţii afectuoase, credem că ne vor citi, că se vor înduioşa pentru noi sau ne vor admira. Eroare. Nu facem decât să-i indispunem. Pe scurt, exemplare sacrificate.

…În timpul ăsta, undeva, un necunoscut ne va citi cu un respect religios şi va aştepta ani în şir înainte de a îndrăzni să ne spună ceva.

O idee, de îndată ce se întrupează, devine grotescă. La fel se întâmplă cu înseşi fiinţele. O, dacă ne-am putea menţine într-o eternă virtualitate, fără să cădem niciodată în naştere.

31 martie. Mers la *Le Monde* să corectez şpalturile articolului meu despre Caillois; e cules cu litere atât de mici, că m-au durut ochii citindu-l. Apoi, în păienjenişul acestor cuvinte minuscule, toate nuanţele de limbă şi de gândire dispar. Nu m-am înfuriat, din fericire!

1 aprilie. Ieri am mers la *Le Monde* să-mi corectez articolul despre Caillois. J.P. Mi-a spus că a făcut tăieturi. Nu am avut, pe loc, decât o slabă reacţie de nemulţumire, repede reprimată. Apoi nu m-am mai gândit la asta. Ieri-seară însă, la culcare, şi azi-dimineaţă, la trezire, acea nemulţumire aparent depăşită a izbucnit, transformată în furie. Ce prostie!

Nimeni nu se *frământă* ca mine, şi pentru orice. Căci orice este motiv ca să mă zbucium. Şi nu pot face nimic. De aceea Orientul m-a fascinat întotdeauna – Orientul, adică budismul.

Calle de la Amargura – la Valdemosa.

Cine şi-ar putea imagina, în Franţa, o stradă a Amărăciunii?

Mă gândesc de asemeni la *Paseo de los Tristes*, la Granada.

3 aprilie. Exprimând o obsesie, te descotoroseşti de ea ca să-i faci loc alteia. Astfel, mă gândesc mai puţin la sinucidere de când am vorbit, despre ea în *Demiurgul cel rău*, în schimb am căzut într-o obsesie vecină: obsesia naşterii. Oricum, schimbarea este salutară, este izvor de înnoire, îmi îngăduie să *respir.*

Are loc aşadar un catharsis – purificare şi uşurare prin expresie. Dacă o idee ne urmăreşte şi ne supără – putem să scăpăm de ea formulând-o. A formula un rău înseamnă a-l expulza, a-l scoate *în afara* noastră, înseamnă a-l goni din substanţa noastră, înseamnă să exorcizăm demonul. Or, obsesiile sânt *demonii* unei lumi fără credinţă. (Trebuie să le exorcizăm, cum se făcea şi cu demonii.)

Heidegger – creator de limbă, inovator abuziv.

Nietzsche n-a înnoit limba, ci doar a deschis o carieră anumitor cuvinte.

„A fost un timp când timpul nu exista“, citim într-un text antic.

Refuzul naşterii coincide cu nostalgia acestui timp de dinaintea timpului.

Refuzul naşterii nu e nimic altceva.

3 aprilie

Ca să combată astrologia, Sfântul Augustin aduce contra-argumentul *gemenilor:* iată doi oameni, născuţi în acelaşi moment, şi ale căror destine sânt atât de diferite.

Trebuie să-i reproşăm psihanalizei faptul că pentru ea totul este semnificativ, totul are un sens; or, activităţile noastre, începând cu visele, comportă o considerabilă parte de zgură. Ei bine, pentru psihanalişti nu există zgură, există numai simboluri.

4 aprilie – Simbol al neantului: un articol ce nu durează decât o zi.

De îndată ce o speranţă este împlinită sau înşelată, intrăm în ireparabil, adică alunecăm în trecut.

Ce grămadă de clipe moarte, ce morman de trecut trebuie să târăsc după mine!

Azi după-amiază am dormit o oră. Trezindu-mă, am simţit cum mă apasă imensitatea momentelor pe care le-am străbătut până acum. Senzaţie de strivire vecină cu disperarea. Cred că am scos un horcăit chiar în clipa trezirii, atât eram de înspăimântat.

10 aprilie

Fontenelle, aproape centenar, este întrebat într-o zi cum a reuşit să aibă numai prieteni şi nici un duşman.

— Urmând două axiome: totul este posibil şi toată lumea are dreptate.

Ştiu de ce mă interesează atâta scepticismul: din cauza negaţiei pe care o presupune, şi de asemeni din cauza cruzimii – o cruzime atât de abil disimulată. Mă îndoiesc, deci distrug.

De zile în şir, indiferenţă pentru orice, dar în special pentru „opera“ mea. Nu mai cred în ea, e ca şi cum nu aş fi scris nimic. Nu mă mai interesează ce sânt, de ce m-ar interesa ce am scris? Trebuie să mă despart de trecutul – ca şi de viitorul meu. Să-mi inventez un soi de prezent.

Azi după-amiază, mi-am amintit de experienţa, de *senzaţia* cea mai fantastică a vieţii mele. Era la Berlin (în 1934?), într-o dimineaţă, era 11 fără câteva minute, voiam să iau metroul în staţia *Belvedere*, când deodată am simţit un fior „supranatural“, certitudinea că *tot* timpul dintotdeauna se concentrase în mine, culmina în mine, şi că eu eram cel care-l face să înainteze, că eram în acelaşi timp creatorul şi purtătorul timpului.

Această senzaţie n-a durat mult: o străfulgerare, dar de o strălucire şi de o intensitate abia suportabile, deşi era asociată cu o impresie de fericire nemaipomenită.

(Cu anii, acest gen de experienţă a devenit foarte rar. Căci stările extatice (sau cvasi) pe care le-am trăit în viaţa mea erau legate de insomniile mele, de otrava veghilor, de nebunia şi delirul nopţilor albe, care-mi dădeau, în timpul zilei, o stare febrilă, istovitoare peste poate. Dacă aş fi continuat să trăiesc la asemenea extremităţi, n-aş fi ajuns să trăiesc atât de mult. Cu siguranţă nu treceam de treizeci de ani.

Trăim doar pentru că am fost nevrednici de o anume febră.)

16 aprilie – Văzut ieri un doctor. Mi-a găsit tensiunea mărită. Boală de familie.

21 aprilie – Marţi –

La ora 3 noaptea, mă trezesc. Imposibil să dorm. Dureri de stomac. Medicamentul, sau mai curând otrava pe care M. mi-a dat-o pentru tensiune, mă dărâmă. La ora 4 m-am sculat, m-am îmbrăcat, apoi am făcut un tur prin oraş până la 6. Parisul este minunat înainte de ziuă şi în momentul când se face ziuă. Lângă Notre-Dame, păsările se manifestau destul de zgomotos, începând de la 5 fără un sfert.

24 aprilie

Azi-dimineaţă am deschis o antologie de texte religioase şi-am dat direct peste această zicere a lui Buddha:

„Nici un obiect nu merită să fie dorit.“

Impresie extraordinară. Am închis cartea, căci, după asta, de ce să mai citesc? Şi ce?

E un adevăr ce mi-a săgetat inima, deşi trăiesc cu el de ani de zile şi mi-l repet în fiecare zi (mi-l şoptesc mai mult sau mai puţin conştient). Însă oricum, să nimereşti peste el dintr-odată, într-un moment când simţeai nevoia *să vină* din exterior şi să fie rostit de cineva pe care-l pui mai presus de toţi oamenii – e altceva!

Singurul mod de a fi superior tuturor este să nu doreşti nimic.

Când îţi învingi dorinţa, ce beatitudine! Deci beatitudinea nu poate fi decât victoria asupra tuturor dorinţelor!

Ce este paradisul? E lumea de *dinainte* de dorinţă.

Şi într-adevăr, dorinţa a distrus paradisul.

25 Ajunul Paştelui

Cei care ne-au umilit, care ne-au făcut rău, nu ne mai duşmănesc defel; au uitat umilinţa la care ne-au supus.

Doar victimele au memorie. De aceea ranchiuna e atât de stupidă. Ea nu-l atinge decât pe ranchiunos. Dacă am putea ierta cu adevărat, paradisul s-ar instaura pe pământ de îndată.

(Apropo de uitare. Pamfletarii care de dimineaţa până seara ocărăsc pe toată lumea se miră să constate că au duşmani. După ce pur şi simplu şi-au vărsat acreala pe X sau pe Y, nu pricep ce au ceilalţi cu ei.

Niciodată n-ar trebui să luăm în serios o insultă, o calomnie. De fiecare dată când am făcut-o, m-am simţit rău şi am regretat.)

A exista: – un ocol destul de lung ca să mă lepăd de naştere.

26 Pastele. Nici o semnificaţie.

Francezii care-au cunoscut români nu-i iubesc. E de înţeles: au defecte apropiate.

Vinerea trecută, un actor irlandez, MacGowran, a interpretat singur, timp de peste două ore, părţi din opera dramatică şi romanescă a lui Beckett. Am fost surprins de afinităţile dintre *Weltanschauung*-ul lui Sam şi al meu. În chip fundamental, aceeaşi imposibilitate de a fi.

Nu mă mai gândesc la sinucidere, într-atâta mi se pare de naturală, de acceptabilă. Altă dată, ideea ce mi-o făceam despre sinucidere era întotdeauna precedată sau însoţită de o anume amărăciune. Nu şi acum. Sinuciderea ţine de evidenţă, de toate lucrurile pe care *uităm* să le facem.

27 aprilie

Toată viaţa m-am gândit la moarte, iar acum când mă apropii de ea constat că nu mi-a folosit la nimic, şi că eram cu mult mai câştigat dacă nu-mi băteam capul cu ea. Căci gândul morţii nu te ajută să mori.

Nimeni n-a iubit mai mult ca mine lumea şi cu toate astea, dacă mi-ar fi fost oferită pe tavă, chiar şi copil fiind, aş fi strigat: „Prea târziu, prea târziu!“

Până şi suferinţa, o dată consumată, pare la fel de ireală ca un vis. Ce rămâne din ceea ce pare să fie?

Atâta timp cât suferim, nu putem concepe că *ceea* ce simţim poate să dispară sau că, încetând, din ea nu rămâne nimic. E totuşi ceea ce se întâmplă, afară, bineînţeles, de cazul că un lung şir de suferinţe provoacă *deformarea* opticii noastre.

Boala *lasă urme* în spirit, dar ea însăşi dispare ca şi cum n-ar fi fost niciodată, ca euforia, de pildă.

Mă simt vinovat de a fi. (Dar această vinovăţie mă stimulează, îmi place…)

Azi după-amiază, am mers la spital. Sala de aşteptare. Ce aşteaptă toţi oamenii ăştia? Să mai trăiască un pic, să nu moară *normal.*

Şi mă gândeam la un spital pentru muşte, în care muştele ar primi îngrijiri ca să trăiască până la sfârşitul anotimpului, sau o sală de aşteptare pentru efemeride, ca să obţină o oră sau un minut în plus.

30 aprilie. Petrecut seara de ieri cu Christophe Schwerin şi cu fiica lui H. Von Hofmannsthal, văduva lui Heinrich Zimmer.

H. V.H. Avea şaptesprezece ani. Într-o zi primeşte la liceu (*Gymnasium)* un buchet mare de trandafiri roşii din partea lui Ştefan George. S-a simţit foarte încurcat, din cauza colegilor care l-au luat peste picior.

În *Mituri şi simboluri,* Zimmer spune că India este Viaţa care meditează la ea însăşi.

Lovecraft scrie o povestire ce nu e decât relatarea unui coşmar. Într-o scrisoare către un prieten, se întreabă dacă are dreptul să fie plătit pentru o producţie a cărei paternitate nu şi-o poate atribui integral…

Dacă tot ce am scris e sinistru în chip atât de evident, e pentru că nu înnegresc hârtia decât atunci când îmi vine să-mi trag un glonț în cap.

Expoziție Czapski[181]. Un om entuziast: se vede bine că nu-i de aici. Aproape toți sânt polonezi. Aproape. Se vede după surâsul *sincer* pe care-l au oamenii când își vorbesc.

3 mai

Lângă Saint-Sulpice-de-Favieres, există un sătuc, *Mauchamp*, cu o bisericuță din piatră ce mă emoționează. Ce mângâiere, s-o regăsesc de fiecare dată! Azi însă, oroare, văd că s-a construit un soi de șopron în prelungirea unui antrepozit, deschis de curând. Biserica e strivită de el. Nu se poate imagina profanare mai cumplită. Din fericire, mi-am *propus* să nu mă mai înfurii niciodată în fața barbariei civilizaților.

Omul spurcă tot ce a creat. Rămân din fericire câțiva arbori, împotriva cărora încă nu poate face nimic.

Pe vremea când era nevasta lui Scarron, Dna de Maintenon scrisese, sub pseudonimul de Fanchon, un tratat de erotism, primul de acest gen publicat în Franța (așa se zice).

5 mai. Ce înseamnă o răstignire unică pe lângă aceea, infinit repetată, a insomniei.

Lașitatea poate fi o formă de delicatețe.

„Absolut“ – cuvânt ce nu trebuie folosit decât atunci când nu avem încotro, în cazurile cu adevărat disperate.

Am recitit, alaltăieri, două pagini din *Tratat*, cu o detașare totală și, de asemeni, cu dezgust pentru patetismul ce se lăfăie în el. Poezie proastă, inspirată de o nefericire autentică. Ce păcat că n-am știut să folosesc alt ton! Cu mai multă răceală, aș fi făcut o carte bună. Cu mania mea de a ridica vocea, nu puteam decât s-o ratez.

Cine ar vrea să *mă* cunoască ar trebui să țină cont de slăbiciunea mea pentru Regent, în care, adesea, m-am regăsit, m-am recunoscut. Latura mea

frivolă, o văd realizată în el, şi dusă la o expresie supremă. Era, ca şi mine (!), „născut plictisit“ (Saint-Simon) – şi nu putea nici iubi, nici urî cu adevărat. O existenţă din bucăţi.

Întotdeauna mi-am făcut o înaltă idee despre înclinaţia mea pentru frivolitate. Sânt însă mai puţin frivol, vai, decât îmi închipui că sânt.

A exista e felul meu de a fi frivol.

Orice existentă este o concesie făcută frivolităţii.

7 mai. Paul Celan s-a aruncat în Sena. I-au pescuit cadavrul lunea trecută.

Acest om fermecător şi insuportabil, feroce cu accese de blândeţe, la care ţineam şi de care fugeam, de teamă să nu-l rănesc, căci totul îl rănea. Ori de câte ori îl întâlneam, eram atât de atent şi mă supravegheam atâta, că după jumătate de oră eram istovit.

8 mai. Orice adevăr este insuportabil. Orice adevăr este, în ultimă instanţă, distructiv. S-ar spune că misiunea lui este să facă rău.

Dacă toate aparenţele sânt echivalente, dacă sânt la fel de ireale, de ce am mai face vreun gest, când orice gest e aparenţă şi irealitate? Viaţa este dragostea de aparenţe şi nimic altceva.

Dar atunci când, uneori, ne smulgem acestor aparenţe, *unde* ne aflăm, dincolo de viaţă sau pe lângă ea? Sau poate regăsim altceva, mai *important*?

Dar poate exista ceva *important* care să nu semene deloc cu viaţa?

9 mai – Citit câteva scrisori ale lui Proust în care solicită decoraţii. Altă dată, acest gen de slăbiciune m-ar fi îngreţoşat, acum însă face ca interesul meu pentru scriitor să sporească. Căci aceste slăbiciuni sânt ale unei fiinţe vii, *concrete,* nu ale unei măşti sau ale unui simbol. Apoi, în cazul lui, aceste demersuri n-au nimic anormal, Proust nu propovăduia detaşarea.

10 mai. Ieri-seară, Christiane Vaubourg mi-a arătat câteva compuneri şcolare ale nepotului ei (treisprezece ani), elev într-un liceu de provincie. Una mai ales, în care trebuia să descrie zăpada, m-a uimit. În chip de preambul, puştiul anunţă că va folosi până la capăt pronumele *on,* preferabil

lui *je* sau lui *nous,* iar asta, zice el, ca să amelioreze calitatea stilului. La treisprezece ani!

Ce-i de mirare că toată literatura franceză de azi e obsedată de limbaj şi că e gata să-i cedeze! În ţara asta se trece direct de la biberon la scriitură.

O, dacă aş putea să spun ceva unic, teribil, definitiv despre naştere!

11 mai – Noapte cumplită. M-am gândit la *înţeleaptă* hotărâre a lui Celan.

(Celan a mers până la capăt, şi-a consumat şansele de a rezista nimicirii. Într-un sens, existenţa lui nu e prin nimic fragmentară sau ratată: s-a realizat pe deplin.

Ca poet, nu putea merge mai departe; se apropia, în ultimele poeme, de *Wortspielerei*[182]. Nu cunosc o moarte mai patetică, nici mai puţin tristă.)

Lui Klee îi plăcea să citeze: „Arta desenului este arta omisiunii“. (Liebermann) La fel s-ar putea defini arta aforismului.

Pentru mine, a scrie înseamnă *a omite.* Asta e secretul laconismului, şi al eseului ca gen.

12 mai. Cimitirul din Thiais. Înmormântarea lui Paul Celan.

În autobuz, de la Porte d’Italie până la cimitir, urâţenia periferiei mi s-a părut atât de îngrozitoare încât, ajuns la cimitir, care e frumos, am avut o senzaţie de eliberare.

Ieri-seară, Michel Random mi-a povestit istoria următoare: maimuţele care trăiesc în grup le resping pe acelea dintre ele care-au avut de-a face cu oamenii. Au făcut totuşi o singură excepţie, pentru cea care se ataşase de Rāmakrishna.

Cei care caută – şi găsesc – mister peste tot nu merg neapărat la esenţa lucrurilor; cel mai adesea, „misterul“ corespunde unui tic al spiritului mai curând decât unei investigări şi unei adevărate căutări.

Trebuie să-ţi deteşti secolul tău sau toate secolele?

Oare Buddha părăseşte lumea *din cauza contemporanilor săi)*

Hermetismul, în literatură, e uneori semn de subtilitate, şi aproape totdeauna de neputinţă (şi de şarlatanism).

13 mai. Să ne ardă de făcut proiecte, când prietenii noştri sânt în pământ!

Vai de binefăcătorul care a abuzat de capitalul nostru de gratitudine.

Aproape zilnic primesc o carte pe care n-am nici o poftă s-o citesc şi care mă dezamăgeşte aproape întotdeauna, căci toţi aceşti oameni nu au nimic de spus; mestecă din nou ce-au spus alţii, care, şi ei, erau mai înţelepţi dacă tăceau.

Singurul lucru profund, extraordinar pe care l-a descoperit omul e tăcerea, şi tot ea este singurul lucru la care omul nu se poate limita.

Dacă aş putea să tac un an, la sfârşitul experienţei m-aş declara zeu…

Însuşi faptul că trag de aici nişte concluzii de flecar dovedeşte că nu sânt demn de tăcere.

(Apoi, ar trebui să nu mai vorbim despre zei, nici de bine şi nici de rău. Căci nu ne ajută nici în cunoaşterea vieţii, nici în purtarea pe care trebuie s-o avem în faţa ei.)

Hermetismul este acceptabil la X sau la Y, în cazuri extrem de rare. Ca modă, este ridicol.

Nu există ceva mai rău decât obscuritatea ca procedeu. E ceea ce se întâmplă în Franţa de azi.

În literatură, ceea ce nu e fatalitate e simplu exerciţiu.

Îmi place mersul pe jos, dar nu-mi place gimnastica.

18 mai. Ascultând adineaori Bach, memoria mea, în loc să se purifice, a început să dezgroape vechi ranchiune pe care le credeam îngropate, uitate, amintiri umilitoare la culme, reacţii josnice, odioase şi tot ceea ce în trecutul meu e susceptibil să-mi provoace sila completă de mine însumi.

Am observat adesea acest efect nefast pe care muzica îl are asupra mea. Are darul să ne răscolească adâncurile, deci şi drojdia depusă acolo. Nu totul e metafizică în ea. Departe de aşa ceva!

Mă interesează unele aspecte ale actualităţii, e adevărat. Dar de fiecare dată când sânt atent la ele, îmi spun că e stupid, că mă pun în contradicţie cu mine însumi, cu convingerile mele, şi că cine deplânge faptul de a se fi născut nu se ocupă de situaţia politică din cutare ţară sau de ce a spus X sau Y. Totuşi, asta e situaţia, şi nu pot face nimic.

La o repetiţie a piesei *Ultima bandă*[183], când i-am spus D-nei B. Că Sam e cu adevărat disperat şi că sânt uimit că poate continua, „trăi“ etc. – ea mi-a răspuns: „Există în el şi o altă latură“.

Acest răspuns, păstrând proporţiile, mi se potriveşte şi mie.

19 mai. Sciatică.

20 mai. Tot sciatică.

Bolile mele duc o politică ce-mi rămâne de nepătruns. Uneori se pun de acord şi înaintează împreună, alteori fiecare îşi urmează calea, foarte adesea se înfruntă, dar, fie că se-nţeleg, fie că se sfădesc, întotdeauna o fac pe socoteala mea.

22 mai. La perceptor. O cucoană cu privire rece, aproape rea. Găseşte că nu câştig destul, sau mai curând că nu am declarat destul.

— Sânteţi bine îmbrăcat. Purtaţi un costum nou.

— De la nişte prieteni.

— Şi mâncarea?

— Am avantajul că am o gastrită. Ţin regim. Nu merg niciodată la restaurant.

31 mai. Inundaţiile au devastat România. O tară lovită de Natură şi de Istorie.

Am mers să duc nişte lucruri la ambasadă.

M-am dus la *Le Monde* să corectez şpalturile articolului meu despre Beckett[184], care mi s-a părut slab.

Nu scrii cu pasiune, cu autenticitate, decât când eşti *încolţit*. Spiritul lucrează sub presiune. În condiţii normale, stă degeaba, se plictiseşte, plictiseşte.

11 iunie. Sonata a doua pentru vioară de Bach, în interpretarea lui Szeryng (?).

De fiecare dată când mă dispreţuiesc, ar trebui să mă gândesc la ecoul pe care îl trezeşte Bach în mine, şi să-mi spun că nu sânt atât de nul, sau golit.

12 iunie. Azi-dimineaţă în pat, îmi ziceam că mi-a lipsit o condiţie esenţială ca să mă realizez pe deplin: să fiu evreu.

Astfel, o experienţă capitală a nefericirii mi-a fost inaccesibilă.

13 iunie. Seară cu Suzanne B. Am sentimentul că articolul meu despre Sam i-a displăcut acestuia. Şi într-adevăr, nu e bun. Oricum, mă simt vexat ca în faţa unui refuz… Revenit acasă, istovit, disperat.

Hotărâre „importantă“: să nu mai scriu niciodată în „ziare“.

Ceea ce am căutat dintotdeauna a fost un mijloc de a suporta viaţa. Evident, nu am găsit nimic, dacă nu cumva acel mijloc a fost chiar căutarea…

„Vidul trădător al oglinzilor ce nu uită nicicând“. (Arthur Symons)

Apropo de articolul meu despre Beckett, discuţie la telefon cu Paul Valet. Am căzut de acord că supraomul lui Nietzsche este ridicol (pentru că e teatral), pe când personajele lui Beckett nu sânt niciodată ridicole.

Personajele lui Beckett nu trăiesc în tragic, ci în incurabil.

E vorba de mizerie, nu de tragedie.

În plină zi, trag storurile, astup ferestrele şi mă culc cu pătura peste cap. Acest contact cu noaptea şi această somnolenţă îmi fac bine: e o stare în care regăsesc ceva foarte primitiv, foarte apropiat de materie şi în tot cazul de origini. Cură supremă. Tot ce diminuează activitatea conştiinţei e salutar.

Recitit poeme de Trakl. Fără entuziasm. Mă uimeşte detaşarea mea progresivă de orice poezie în general. Văd în ea un funest semn de maturitate, de oboseală şi de îmbătrânire; dar şi de cunoaştere, de *trezire*. Nu mai caut imagini, nici limbaj (căci poezia, vai, e în primul rând asta), ci senzaţii extreme şi cât se poate de reci.

Discuţie telefonică foarte utilă cu Paul Valet, doctor fără clienţi, la fel cum eu sânt scriitor fără cititori. Amândoi marginali înrăiţi şi total inutilizabili.

Înţelegere profundă cu toţi aceşti evrei profunzi şi clarvăzători. Din ce în ce mai mult, sânt singurii cu care izbutesc să mă înţeleg.

Dacă „probitatea“ este, cum spunea Rivarol, calitatea dominantă a limbii franceze, în schimb germana este complet lipsită de ea. Căci este o limbă pe care nu te poţi *bizui*, care-ţi scapă, care se ascunde şi în care trişeria şi impostura îşi pot da frâu liber, căci este o limbă, în toate sensurile cuvântului, *elastică.*

Mi-ar plăcea să fiu dezastruos de liber. Liber de tot. Liber ca un prunc născut mort.

Părinţii greci ai Bisericii spuneau despre călugăr că e ferit de *curiozitate.* E ceea ce am încercat toată viaţa fără nici un succes.

Faptul că am scris o întreagă carte despre lacrimi (şi sfinţi) are cu siguranţă un sens profund.

Tot ce am scris se reduce la asta, la nişte lacrimi *agresive.*

Un troglodit şi un estet.

Dacă am putea pătrunde taina euforiei. Ea vine într-un mod mai straniu – şi mai rar – decât mâhnirea, are ceva de-a dreptul divin.

La începutul şi la sfârşitul oricărei bucurii stă un zeu.

23 iunie

Friedemann Bach

Fantezie în mi minor.

(Să caut cartea abatelui de Nys.)

Într-un sens, Friedemann este un *inovator* mai mare decât tatăl său. Şi totuşi!

Important e să *aprofundezi*, nu să inventezi forme noi. În artă, a inventa înseamnă a distruge formulele generaţiei precedente.

Să inventezi înseamnă să posezi geniul distrugerii. Să arunci în aer o formă rigidă, *consacrată.*

Când te ridici puțin deasupra lucrurilor omenești, observi că sânt total lipsite de sens și că este imposibil să le iei în serios și să participi la ele.

Pur și simplu nu știu de ce mă agit, de ce fac tot ceea ce fac ceilalți.

Aș putea probabil să-mi fac felul. Ba nu, asta ar însemna că mai am îndoieli în ce privește futilitatea universală – o evidență, pentru mine, absolută. Nu te poți sinucide când e atât de *clar* că nu există nici un motiv de a acționa. Ceea ce poți să mai faci e să „trăiești“, să savurezi existența în afara oricărui act.

Nu mă mai interesează sinuciderea, pentru că am depășit căutarea unei *soluții.*

Am un „Lebensgefühl“ infinit mai apropiat de păgâni, de greci, decât de creștini. În creștinism nu-mi plac decât câteva *excese,* și isteria ce decurge din ele.

În fața oricărei forme de nenorocire, reacționez precum corul în tragedie. N-am ce să fac cu Providența.

Cum să-ți iubești semenii când ei sânt miliarde!

Aș putea iubi omul când va fi dispărut de pe fața pământului – nu înainte. Să dispară deci, ca să-l putem regreta!

Îmi amintesc acea discuție de după miezul nopții, când Michaux îmi spunea cu oarece naivitate că totuși omul a realizat niște lucruri și că se gândește cu o anume tristețe la soarta neamului omenesc. „Era cineva, totuși“, părea el să spună.

Și e adevărat.

Asemenea discuții nocturne, nu trebuie să le evoci ziua; sânt chiar incompatibile cu adevărurile diurne. Aceste discuții au întotdeauna ceva sincer, profund și *deci* naiv.

Vorbeam despre om *la trecut,* iar asta în mod absolut firesc. Michaux e totuși un „optimist“. La vorbele lui despre „mintalizarea“ progresivă a omenirii, viziune aproape teilhardiană, am rămas perplex. Un om atât de lucid să se amăgească în asemenea hal! Avea însă accese de „scienticitate“. Ciudat! Mergeam împreună să privim documentarele științifice de la Grand

Palais! El *credea* în ştiinţă. De altfel Michaux era, este, riguros ca un savant. Opera lui ar fi putut să fie scrisă de un entomolog angoasat, cu spirit muşcător!

Avea în el *ceva ce amintea de Swift.* De aceea nu e un poet adevărat. E un *observator,* nu un *vizionar.* Între document şi halucinaţie.

Nu există om mai puţin smintit, mai puţin nebun. Un halucinat *într-un laborator.* Gândindu-mă la el, mi-a venit în minte vorba răutăcioasă a lui Foram: „Un sihastru la curent cu mersul trenurilor“.

„At orice terrifying and boring“[185], scria un critic englez despre una din cărţile lui M. Despre mescalină.

26 iunie 1970

Compatrioţii noştri, din cauza lipsei totale de principii în viaţa practică, seamănă cu arabii: laşitate, nepăsare, arbitrar, nerespectarea cuvântului dat, „bramburească“…

Acea romăncă tânără, al cărei tată, ţăran de optzeci şi doi de ani, i-a spus: „A fost la noi Nixon şi n-a ieşit nimic, pe urmă de Gaulle, şi tot nimic. Singura speranţă rămân ruşii, care vor şti să ne «pună în genunchi» pentru totdeauna“.

Vechii greci şi evreii – cele mai înzestrate dintre toate popoarele.

Soluţia? *Inconştienţa.* Odihna în inconştienţă.

Spre asta se orientează „procesul cosmic“ (!).

Omul aspiră, în străfundul fiinţei sale, să revină la condiţia iniţială, de *dinaintea* conştiinţei.

Poate că Istoria nu e decât ocolul pe care-l face ca să-şi regăsească originile.

Se poate imagina că omul se îndreaptă spre un grad mai înalt de conştiinţă. Dar până unde? Trebuie să fie o limită dincolo de care nu poţi trece nepedepsit.

Un teolog (Festugière) notează absenţa cuvântului „bucurie“ la Marc Aureliu.

Frumoasa cugetare pe care am citit-o undeva, cum că timpul e o „distracție a sufletului“.

„*Dear Barbarian Sovereign*“ – așa i s-au adresat chinezii reginei Victoria, pe la 1840, căci pentru ei barbar era oricine trăia în afara hotarelor chineze. „În 1858, anul tratatelor de la Tien-Tien, s-a stipulat că termenul de *barbar* nu mai trebuie folosit în documentele oficiale chinezești pentru a desemna guvernul sau pe supușii Maiestății sale britanice“. *(Vie et langage*, nov. 1968)

Numeroși teologi creștini din primele veacuri vedeau în Iisus pe cel care a eliberat omenirea de teroarea *astrelor.* E adevărat, cu condiția să adăugăm imediat că în locul ei creștinismul a adus teroarea Infernului: caldeenilor le-au urmat predicatorii.

28 iunie – *Marx și Gobineau* – doi profeți, cei mai actuali.

A coborî la origini, la origine înseamnă a constata, a analiza un *viciu de fabricație.*

Să creezi o operă *demnă* de Dumnezeu. (Ascultând o cantată de Bach.)

Sânt înclinat să văd orice fenomen ca pe un aspect morbid al altui fenomen, mai vast. Astfel, timpul îmi apare ca o boală a eternității, Istoria ca o boală a timpului, iar viața ca o infirmitate a materiei.

În aceste condiții, ce e *sănătos*? Eternitatea? Dar în ea văd o *scădere* a lui Dumnezeu.

De ani de zile, singurul meu scop se reduce la acesta: să nu mă mai *agit.* — Să trăiesc fără agitație, și aproape fă*ră faptă.*

Pentru Heraclit, lumea era „veșnic vie“.

Țelul meu: să exist pe *lângă* acest „foc veșnic viu“. În afara acestei fierberi cosmice. Imperativul de a mă răci.

1 iulie

Ieri-seară, cină cu Michaux. Aduce în discuție articolul meu despre Beckett și-mi spune că nu e de acord cu mine în ce privește „viața“, care,

după părerea lui, este un lucru extraordinar.

Nu-i prima dată când sânt surprins de „optimismul“ lui Michaux. Dar nu mă deranjează defel şi mi se pare foarte frumos ca, după ce atâta timp ai fost încrâncenat şi nefericit, să ajungi la o viziune senină asupra lucrurilor. O „bătrâneţe“ frumoasă (deşi e greu să-ţi imaginezi un ins mai puţin „bătrân“ ca Michaux).

Îmi vorbeşte despre călătoria lui la New York, făcându-i un portret terifiant. Un oraş de ucigaşi. Nimic din ce există acolo nu găseşte îngăduinţă în ochii lui. Îmi plac aceste reacţii umorale, atât de reconfortante pentru ascultător. Michaux mă acuză de limbuţie. Dar toată seara n-am apucat să scot un cuvânt. Cu-atât mai bine, de obicei nu mai tac din gură. M-am gândit de asemeni că M. Este adesea singur şi că simte, din când în când, nevoia să se „defuleze“.

Fado-ul mă farmecă la fel de mult ca muzica ungurească. Ce nostalgie! N-o simţi decât atunci când trăieşti în străinătate. Căci nostalgia presupune o patrie pierdută. Nostalgia mea e religioasă. Căci pentru patrie, deşi mi-am pierdut-o, nu mă încearcă nostalgia.

Nu mă simt în largul meu în fiinţă, chiar dacă mă leagă de ea legături nespus de puternice.

2 iulie. Acum o lună, a trebuit să corectez traducerea americană a *Căderii –*, iată acum şpalturile, pe care trebuie să le citesc de la un cap la altul.

Nu cunosc un supliciu comparabil cu acela de a te reciti şi, mai rău, de a-ţi corecta propriul text într-o limbă pe care nici n-o ştii bine.

Să te gândeşti la un text pe care trebuie să-l scrii, să-l elaborezi lăuntric, să fii cu gândul la el zi şi noapte, asta da, e o plăcere; apoi, să-l redactezi, e mai puţin plăcut; iar să-l citeşti şi să-l reciteşti în alt idiom, ei bine, asta-i pedeapsa pentru că l-ai conceput.

Numesc *muncă* orice efort lipsit de plăcere, sau mai curând: un efort care te umileşte în propriii tăi ochi.

Când am o neplăcere, oricât de mică, îmi spun că dacă n-aş fi existat, n-ar fi trebuit s-o înfrunt. Astfel, în fiecare zi, sânt obsedat de avantajul de a nu fi fost niciodată.

Trebuie să te porţi ca şi cum n-ai fi în viaţă, ca o umbră dezinvoltă.

Ar trebui să aflu motivul pentru care munca manuală e singurul lucru care încă îmi face plăcere. Mi se pare că am revenit la punctul de plecare al omului, că sânt pe cale să regăsesc timpul preafericit de *dinaintea* creierului.

8 iulie

Sânt surprins câtă viaţă adevărată intră în toate sentimentele josnice. Când le încerci, te simţi revigorat, readus la viaţă, la unison cu zoologia universală.

Sânt mâhnit să fac asemenea constatare, s-o verific mai degrabă, iar asta cu atât mai mult cu cât pun detaşarea mai presus de orice.

Platon, Kierkegaard, prea prolicşi pentru gustul meu. La fel au fost aproape toţi filosofii. Cu excepţia lui Pascal.

Îmi pierd timpul scriind scrisori – destul de convenţionale, trebuie să recunosc. — Să fii *adevărat* înseamnă să rănești și să *te* rănești. Pot foarte bine să-mi fac rău singur, şi îmi dau toată silinţa, dar nu-mi place să-i *ţintesc* pe ceilalţi, cel puţin nu direct.

„Metafizicienii sânt muzicieni fără talent muzical“. (Carnap)

„… Pentru a-i fixa gândirii o limită, trebuie să poţi gândi amândouă părţile pe care le desparte acea limită“. (Wittgenstein)

Discuţie lungă, ieri-seară, cu un poet ungur (Pildusky) despre Simone Weil, pe care el o consideră o sfântă. Îi spun că o admir deopotrivă, dar că nu era o sfântă, că avea prea mult din patima şi intoleranţa pe care le detesta în Vechiul Testament, din care provenea şi cu care se aseamănă chiar dacă îl dispreţuia. S.W. este un Iezechil sau un Isaia feminin. Fără credinţă, fără reţinerile pe care aceasta le implică şi le impune, ar fi fost de o ambiţie neînfrânată. Iese în evidenţă voinţa de a-şi impune punctul ei de vedere, cu

orice preţ, bruscându-l şi chiar violentându-l pe interlocutor. I-am mai spus poetului maghiar că S.W. Avea în ea tot atâta energie, voinţă şi încrâncenare ca un Hitler… Aici, poetul meu a făcut ochii mari şi m-a privit fix, ca şi cum ar fi avut o revelaţie. Şi spre uimirea mea, îmi zice: „Aveţi dreptate…“

Îi urăsc pe oamenii care fac spirite, şi îi urăsc la fel de mult pe cei care nu sânt capabili să facă.

Să încerci să spui cu cuvinte ceea ce cuvintele nu pot spune.

Scriu scrisori. E aproape singura mea activitate. Măcar dacă ar valora ceva, dar sânt pline numai cu scuze, cu pretexte, cu rugăminţi şi cu plângeri, scrisorile unui amărât. Şi când mă gândesc cât mă chinui ca să le însăilez. Scriu fleacuri care mă vlăguiesc. Nu am răbdarea să mă reped asupra unui gând, apoi să mă fixez la el. Mă plictiseşte imediat, iar dacă revin la el, o fac ca un obsedat, nu ca un spirit care meditează.

(Sânt un obsedat, nu un gânditor. Nu meditez decât la obsesiile mele.)

Mi-ar plăcea să scriu variaţiuni la „Insula Preafericiţilor“[186]. Dar asta ar însemna să recad în Utopie. Poate că subiectul încă m-ar atrage, dar cu condiţia să-l privesc sub un alt unghi.

12 iulie. *Arta fugii.* Când ascult Bach, *cred.*

Văzut expoziţia despre expresionismul european[187]. Nu mi-a plăcut decât Kandinsky.

Am văzut două pânze de Ludwig Meidner, despre care am scris un articol în 1932!

(Uneori înclin să cred că sânt un copil al expresionismului.)

Edvard Munch te duce cu gândul la Strindberg.

„Pictorii mei preferaţi: Kandinsky şi Klee.

După douăzeci şi trei de ani de serviciu, menajera lui Gabriel Marcel se retrage, obosită, bolnavă, în Bretagne. Înainte de plecare, îi scrie o scrisoare de mulţumire, căci consideră că vorbele sânt insuficiente pentru a-şi exprima recunoştinţa faţă de o slujnică atât de devotată. Gest frumos în

spiritul „Vechii Franţe“ şi care, dacă ar fi cunoscut, li s-ar părea de neînţeles francezilor de azi.

În materie de filosofie a istoriei, nimeni nu-l va depăşi vreodată pe Hesiod.

Istoria ca marş înspre dezastru.

Sânt luni şi ani de când tot iau calmante – ce-i de mirare că mintea mea s-a stins? Nu poţi combate nepedepsit nebunia.

Variaţiunile Goldberg.

Toate zilele din urmă, regândit la vorba lui Enescu despre Bach: „sufletul sufletului meu“.

Adineaori, Walter Kirschberger, răspunzându-i neveste-sii care mă califica drept „pesimist“, a făcut o observaţie interesantă, precizând că nu sânt pesimist, ci *dezabuzat.* (Cum se traduce acest cuvânt în germană? N-am găsit decât *enttaücht.* Dar nu e chiar acelaşi lucru.)

În materie de limbaj, contrar contemporanilor mei, mă îndrept din ce în ce mai mult spre simplitate şi o transparenţă *voită, cucerită.*

Sentimentele false dau naştere unui limbaj fals. Îmi dau seama de asta după scrisorile pe care trebuie să le scriu. Cele care lungesc o corespondenţă ce şi-a pierdut de mult raţiunea de a fi trădează această indispoziţie de la primele rânduri; altele, chiar dacă sânt lipsite de interes, au ceva viu, din cauza plăcerii pe care o simt gândindu-mă la destinatar.

Am depăşit vârsta la care se scriu scrisori pasionate, nedrepte, agresive sau duioase. Cu alte cuvinte, nu mai pot să scriu decât misive incolore şi rezonabile. Ce decădere! în fond, am ajuns să meditez pe tema înţelepciunii din cauza unei scăderi progresive a capacităţilor şi talentelor mele.

Furia de a nu putea să scrie o carte l-a adus pe Lavastine în pragul nebuniei. Dacă nu va scrie nimic, vom putea să spunem despre el în continuare – şi pe drept – că e un om extraordinar; dacă din contră, ca toată lumea, va izbuti să termine una, nu vom mai putea exprima judecata respectivă.

27 iulie

O săptămână la proprietatea familiei Nemo, lângă Nantes. Ideea de fericire este inseparabilă de ideea de grădină.

M.N. Toată viaţa a trăit în iluzie; a venit boala: nu ştie cum s-o suporte, o ascunde sau reacţionează la ea cu toane de bătrână cochetă. Mi-a zis: „Am trăit destul“. În clipa aceea, era sincer, dar am simţit că încă nu era destul de copt pentru asemenea mărturisire, că i-ar fi plăcut să nu o facă niciodată.

Yvonne N. Mi-a spus că atunci când a citit articolul meu „Oroarea de a te fi născut“, M. Era într-o stare din cele mai proaste. Am fost cât pe ce să-i răspund că era lectura cea mai potrivită unui asemenea moment, sau cea mai deplasată.

Orice om care, împovărat de ani, își recapitulează viaţa poate la fel de bine să-şi spună: „Sânt mulţumit că am existat“ ca şi „Ar fi fost mai bine să nu mă fi născut“. Cele două reacţii sânt la fel de legitime, şi la fel de *profunde*.

Foarte sugestivă comparaţia pe care o face Berdiaev între Neceaev şi Ignaţiu de Loyola. Revoluţionarul ca ascet…

Dacă ar trebui să aleg între asceză şi desfrâu, aş înclina către cel din urmă.

De altfel desfrâul este, şi el, o luptă împotriva „cărnii“; căci abuzează de ea, o istoveşte şi o sărăceşte. Astfel ajunge la acelaşi rezultat ca şi asceza, prin metode diametral opuse.

„Cel înclinat spre desfrâu este uman şi milostiv, cei înclinaţi spre puritate nu sânt“. (Sfântul Ioan Scărarul)

Ascetismul e curată nebunie. Nu încetez să mă mir că altă dată l-am putut ţine la aşa mare preţ. Decât să te lupţi cu „animalul“, cu „carnea“, mai bine te sinucizi pe loc.

Tot ce are raport cu sexualitatea este nelimitat, şi decepţionam. Este un fals infinit. Dar totuşi infinit.

Dorinţa seamănă cu o boală de care nu vrem să ne vindecăm.

Acum un an, la Dieppe, ascultam o emisiune la BBC în care un romancier englez, Ellis (?), întrebat de o ascultătoare care e sensul vieţii, răspundea că el ar fi preferat să nu se nască. Şi adăuga că n-are nimic contra existenţei, că fusese mai degrabă răsfăţat de viaţă, că e mulţumit de cariera lui etc. Dar, absolut în treacăt, a mai spus că în tinereţe, timp de *cinci* am, zăcuse la pat din cauza nu ştiu cărei boli de care izbutise să se vindece. Cum de n-a înţeles ca acea judecată despre naştere, exprimată pe un ton foarte convins şi chiar emoţionant, o datora tocmai celor cinci ani de mizerie fiziologică? Niciodată, fără o asemenea experienţă, nu s-ar fi putut ridica la acel *înalt* refuz. Cum pot fi oamenii inferiori propriei lor experienţe!

De câte ori n-am rămas, eu însumi, *mai prejos* de negaţiile mele! De câte ori n-am fost nedemn de mine însumi!

Dacă vrei să neutralizezi un duşman, dacă vrei să te scapi de el, cea mai bună metodă e să-l vorbeşti numai de bine. Se va găsi cineva să i-o spună, iar el n-o să mai aibă forţa de a-ţi face rău: de-acum înainte va fi incapabil să-ţi aducă vreun prejudiciu; i-ai sfărâmat resortul, l-ai scos din luptă.

Adineaori, la un post englezesc, ascultat o emisiune despre C.M. Von Weber. Anglia îi comandase o operă. Weber acceptă şi începe să compună *Oberon,* dar boala lui, tuberculoza, s-a agravat. Medicul i-a spus că dacă acceptă să ducă o viaţă liniştită şi renunţă la orice efort, poate să mai trăiască ani de zile; dacă nu, nu o mai duce mult. Weber continuă să lucreze la opera lui, pe care-o termină la Londra, unde şi moare la scurt timp după aceea.

Şi m-am gândit cât sânt de mizerabil, eu, care în loc să mă apuc de treabă, nu fac decât să mă oblojesc, ţin un regim pe bază de tranchilizante care mă deprimă, iau medicamente care-mi taie şi puţinul avânt pe care-l mai am. Nu sănătatea, nu durata (anii) contează, ci opera. Groaza mea, teoretică şi practică, de a *făptui* mi-a jucat o mulţime de renghiuri.

Pe la 1935, P., general român, îmi spunea că ţăranul român nu duce pâinea la gură, ci se apleacă la ea, îşi lasă capul în jos ca şi cum, de fiecare

dată când mănâncă, aduce un omagiu şi se închină în faţa acestei hrane pe jumătate sacră pentru el.

Câte veacuri de mizerie au dus la acest respect cvasireligios pentru pâinea *cea de toate zilele*!

Dieppe – Sânt într-un salon imens cu vedere spre mare şi care evocă un interior de roman englezesc sau rusesc din veacul trecut.

30 iulie

Nemulţumire de sine frizând delirul.

Nu detest viaţa, nu doresc moartea, vreau doar să nu mă fi născut.

Vieţii şi morţii le prefer ne-naşterea. Voluptatea de a nu te naşte. Cu cât trăiesc, cu atât preţuiesc voluptatea de a nu te naşte.

Inşi ca mine n-ar fi trebuit să existe niciodată. Sânt produsul unei erori, nu eram prevăzut în legile Creaţiunii.

E ciudat şi întristător: pe măsură ce îmbătrânesc, interesul meu pentru teologie creşte, iar cel pentru mistică scade. E un început de degradare spirituală, pe care îl constat fără să ştiu cum l-aş putea îndrepta.

Limbajul pietăţii mă calcă pe nervi, iar dacă îi citesc în continuare pe teologi e pentru că sânt de-o uscăciune admirabilă: dialecticieni aproape cinici de-atâta abstracţiune şi de-atâtea acrobaţii, pentru care Dumnezeu contează mai puţin decât demonstraţiile şi subtilităţile cărora le serveşte de pretext.

Nu-i ţin la mare cinste pe cei care se lipsesc uşor de Păcatul originar.

Mărturisesc că am apelat la el în toate împrejurările vieţii şi că, fără această idee, nu ştiu cum aş putea evita o permanentă stupoare.

(Fără ideea Păcatului originar, stupoarea ar fi singurul sentiment în faţa a tot ce se întâmplă şi ni se întâmplă. Această idee este un principiu explicativ de valoare universală, ce ne permite să înţelegem toate mizeriile care ne copleşesc şi în special acelea care sânt legate de faptul de a fi om. Căci cine spune om spune Păcat originar întrupat, actual, mai viu ca niciodată. Un scandal iniţial guvernează destinele noastre, iniţial şi inepuizabil…)

Plimbare la Offranville. Aici, în vara lui 1947, m-am hotărât să rup cu limba română. Îl traduceam atunci pe Mallarmé, îmi aduc bine aminte; la un moment dat, am *înţeles* absurditatea şi inutilitatea efortului meu. Patria mea încetase să existe, limba mea de asemeni… La ce bun să mai scriu într-un idiom accesibil unui număr infim de compatrioţi, în fapt cel mult vreo douăzeci? M-am hotărât pe loc să-l abandonez şi să mă *consacru* francezei. Doi ani mai târziu, *Tratatul de descompunere* era terminat, nu fără o trudă considerabilă.

Cer albastru (o excepţie) şi un litoral prea verde. Între Varengeville şi Pourville, m-am gândit la sejurul de acum (aproximativ) zece ani la Ciotat. Nimic nu se compară cu un apus pe Mediterana.

Acest verde intens nu mă inspiră. De ani de zile visez deşertul, şi iată, sânt strivit de un cer verde, de o mare verde, de un peisaj înecat în verde. Păşunile astea nu-mi spun nimic. Prin ce aberaţie Paradisul, aproape totdeauna, a fost imaginat în această culoare normandă?

Într-un sat la câţiva kilometri de Dieppe, Aupegard (?), discuţie cu brutăreasa. Ne spune că se mută la Sainte-Geneviève-des-Bois, lângă Paris, că e sătulă de satul ăsta în care oamenii sânt neprimitori (ea şi bărbatul ei vin din Touraine) şi unde încă n-au intrat într-o casă. Localnicii îţi vorbesc i din pragul uşii, nimeni nu te poftește înăuntru. Sânt ciudaţi, normanzii ăştia. Vikingi domesticiţi, îndobitociţi de abuzul de lapte şi de alcool.

1 august

Noapte chinuită. Am încercat să meditez la nişte subiecte serioase dar n-am izbutit. Totuşi, de îndată ce mi-a pierit somnul, am înţeles că eram *conştient,* că ieşeam dintr-o stare de *plenitudine* şi de *neant:* căci somnul nu e altceva decât această contradicţie. Eşti *smuls* din somn, eşti izgonit din el: conştiinţa este un exil. Doar inconştienţa este o patrie.

Acceptăm fără prea mare spaimă ideea somnului veşnic; în schimb, o trezie *veşnică* (nemurirea, dacă ar fi posibilă, asta ar fi) este insuportabilă, în gând ca şi în fapt: îţi dă fiori.

Să nu te fi născut nicicând: să-ţi imaginezi viaţa *de dinainte* de naştere ca pe un somn *fără început,* oricum coborând la o origine unde nici gândul nu ajunge, ca pe un somn „infinit“ din care eşti supărat că ai fost smuls.

Nostalgia acestei infinităţi anterioare nu e decât regretul că a fost întreruptă o stare în care presimţea! conştiinţa fără s-o doreşti… în care non-manifestarea era o voluptate, tulburată din păcate de imanenţa fiinţei.

Pentru mine, nostalgia nenăscutului se reduce la o dorinţă de non-manifestare. Mi-e groază de tot ce se *manifestă.* Aş vrea să dispar în non-manifestat – să dispar? nu, să-l regăsesc, căci mă trag din el.

Idolatria virtualului, iubirea aproape morbidă pentru ceea ce scapă actualizării. *Fetişismul pentru ceea ce precedă orice act.*

Tot ceea ce gândesc îmi slăbeşte „caracterul“, „vitalitatea“, capacitatea de a înfrunta dificultăţile şi necazurile, într-un cuvânt viitorul.

Mi-am dat silinţa să demolez, unul după altul, motivele ce-i fac de obicei pe oameni să se împlinească, să-şi *golească* destinul, să fie ei înşişi. N-am dat decât o idee vagă despre adevărata mea imagine. Am vrut să fiu *incomplet.* Mi-am ratat şansele din fidelitate faţă de mine însumi.

2 august – La începutul Ocupaţiei, îl întâlneam adesea pe Pierre de Lapparent, un ins ciudat, inteligent, dogmatic şi bolnav (avea să moară de tuberculoză într-un sanatoriu, în 1943). Retrospectiv, îi reproşez că m-a făcut să-l disprețuiesc pe Claudel, a cărui operă o rezuma într-o formulă pe cât de şocantă pe atât de idioată: „Sânt un cretin, sânt un cretin, sânt un cretin“. Repeta această formulă ori de câte ori numele lui Claudel era citat în prezenţa lui. Cum era un om de gust, i-am împărtăşit din oficiu prejudecăţile, mai ales pe aceasta. Recitind însă prin 1950 (?) *Introducere în pictura olandeză,* am avut revelaţia lui Claudel prozatorul.

Să nu te încrezi în cel care exprimă un refuz categoric, fără nuanţe.

Prostia pe care am făcut-o – ca atâţia alţii – de a crede în tineret. Eu cel puţin am priceput. De aici neîncrederea mea în toţi cei care-i fac curte, care îl măgulesc (Sartre etc.), care, din calcul sau instinctiv, se agaţă de el, cu gândul că tineretul îi va salva de la uitare. Cine vrea să fie la modă riscă să se demodeze. Problemele trebuie abordate independent de orice idee de actualitate, de orice superstiţie a momentului istoric. Metoda cea mai sigură de a te demoda e să fi fost la modă, să fi contat prea mult într-o epocă dată.

Oricum, nu-mi plac decât autorii care-au trăit în umbră, care-au avut puţină influenţă asupra epocii lor, care n-au fost şi nu vor fi *importanţi* niciodată, autorii *uitaţi* care vor avea întotdeauna cititori discreţi şi

pasionaţi, dar de o pasiune stăpânită, care vor trezi întotdeauna fervoarea, dar o fervoare solitară, o adevărată fervoare.

Citesc *Ceea ce cred* de Teilhard de Chardin, cu un viu interes, suscitat în primul rând de stupoare: cum poate cineva să fie atât de naiv? Această gnoză aparent grandioasă e în realitate puerilă şi sânt uluit că, în plin secol XX, lumea o ia în seamă! Părintele afişează un optimism… halucinant. Crucea dănţuieşte prin Cosmos, e un soi de Carnaval universal! Unde o fi văzut el acest marş către Perfecţiune, către Plenitudine (hotărât lucru, prin extraordinarul abuz de majuscule, acest iezuit m-a scârbit de ele pentru tot restul zilelor), către supreme împliniri? Lectura Evangheliilor şi a lui Bergson de către un vizionar a permis elaborarea unui sistem care există, în măsura în care delirul există.

14 august. Această credinţă cosmică a lui Teilhard nu e lipsită de un anume suflu. Dacă aş fi credincios, aş subscrie la ea. Căci îi aduce ceva creştinului care vrea să-şi *împrospăteze* iluziile.

Turul portului într-o după-amiază însorită.

Fericirea stă în percepţia pură. Nici o judecată nu trebuie să intre în ea, mei o reflecţie de nici un fel. Fericirea este *pasivă* prin excelenţă.

Citind trei pagini despre Sfântul Pavel într-o Istorie a Bisericii, nu m-am putut împiedica să mă gândesc la Marx. E sigur că între cei doi există afinităţi şi că aparţin aceleiaşi „familii spirituale“.

15 august – Nimeni n-a fost mai pătruns decât mine de futilitatea a toate cele, şi nimeni, de asemeni, nu a luat în tragic atâtea fleacuri.

„Nivelul nostru spiritual“ este proporţional cu înfrângerile noastre. Cine spune „*viaţă lăuntrica* spune obligatoriu eşec în „viaţă“.

Ieri, la Saint-Valéry (Osmoy), lângă Neufchâtel, o biserică părăsită, foarte veche, cu o clopotniţă lăsată într-o rână. În cimitir, câteva morminte vechi, acoperite de ierburi.

Îmi plac aceste cimitire normande în mijlocul satului. La Răşinari mai mult ca oriunde, cimitirul domina totul; era centrul comunei. Acolo morţii

erau prezenţi printre vii, ca peste tot aici, în Normandia, ca, de asemeni, la Haworth.

Mă gândesc deodată la „Lines written în dejection ne-ar Naples“, acest poem de Shelley ce rezumă singur mai mulţi ani din viaţa mea şi, poate, viaţa mea. Într-un sens, *Tratatul* nu e decât o variaţie pe marginea acestui poem. Doar *Rugăciunea unui dac,* de Eminescu, a mai jucat pentru mine un rol analog.

Numesc *urât* o stare ce produce spontan gânduri de sinucidere şi de crimă.

Urâtul e o sinucidere sau o crimă *netradusă în act.*

Ascultând *Mesia:* oare cum e posibilă o asemenea izbândă a inspiraţiei de la început până la sfârşit, fără cea mai mică scădere? E un miracol. În plus, un fel de voioşie şi chiar de veselie ce nu există la Bach. În ce operă literară poţi găsi o reuşită la fel de constantă, un nou univers *în fiecare capitol*?

Ce-mi place la Claudel este violenţa, violenţa puternică şi sănătoasă. (Nu o găseşti nici la Gide, nici la Valéry.)

Incredibila subţirime a poeziei franceze. Partea lui „ţărănească“ l-a ferit pe Claudel de pericolul anemiei.

Claudel este o *personalitate*; ceilalţi sânt doar scriitori.

Să te cramponezi de foaia albă până ce-o vezi roşie şi reacţionezi ca un taur…

21 august – întoarcerea de la Dieppe.

Suzanne B., ieri-seară, îmi povestea că Sam pierde o groază de timp cu oameni de mâna a doua şi că se ocupă de problemele lor. Am întrebat-o de unde n putea veni această ciudată solicitudine. — De la maică-sa, mi-a răspuns ea, care avea plăcerea de a îngriji bolnavi sau de a se ocupa de sărmani, lăsându-i baltă de îndată ce le mergea mai bine sau erau scoşi din necaz.

Să scriu un comentariu despre Hesiod.

Remuşcări pentru că am scris răutăţi despre Valéry. Tocmai am citit un mic text despre el. E vorba de amintirile lui d'Aubry, care spune că n-a cunoscut un om mai adorabil.

Cu ce drept l-am judecat de pe o poziţie de superioritate?

Nu l-am iertat niciodată că m-a împins spre idolatria limbajului (şi a *retuşurilor).* El m-a învăţat să refac la nesfârşit un text. Gustul nefast pentru perfecţiune.

De ce nefast? Pentru că duce la sterilitate.

25 august

Omului îi place să se chinuie, chiar şi căutarea mântuirii nu-i decât un altfel de chin – cel mai subtil şi mai bine mascat dintre toate.

O studentă italiană care face o teză despre „mine" a venit să-mi pună întrebări, timp de trei ceasuri. Răspunzându-i, aveam impresia că vorbesc despre altcineva. Dintre toate activităţile, cea mai neplăcută e să te comentezi singur, să te explici, să te diseci. O gândire prea limpezită e obligatoriu o gândire banală.

Italianca, o calabreză, mi-a spus că e de acord cu viziunea mea despre lucruri. Atât că studenta ştie foarte puţine lucruri. N-a auzit de *Demonii* şi mă întreb dacă a citit măcar o carte a lui Dostoievski. Dar e deşteaptă şi pare să priceapă destul de bine demersul întortocheat al unui spirit atras de îndoială şi de extaz.

26 august. Sanda Golopenţia îmi povesteşte că universitatea americană din Bloomington, unde a petrecut un an, are patruzeci de mii de studenţi, iar oraşul cu acelaşi nume doar treizeci de mii de locuitori.

O asemenea anomalie prevesteşte dezastre.

În aceste societăţi zise avansate, în care instalatorii sânt la fel de rari ca geniile, proliferează doar falsul intelectual, universitarul nul şi arogant, care se erijează în revoluţionar ca să-şi disimuleze neantul.

27 august

Ascultat o emisiune literară. Mereu acelaşi cusur: vanitatea afişată, viciu franţuzesc prin excelenţă. Hotărât lucru, englezii au mai multă clasă.

J.D. povestește că în 1956, la un dineu dat de consulul Franței la Washington, era un domn bătrân care purta o redingotă uzată, o cămașă din celuloid (?) și care stătea acolo fără să scoată o vorbă. Era, zice el, Saint-John Perse. — Totul e fals în acest portret. Saint-John Perse e vorbăreț, se îmbracă bine, iar când l-am văzut pentru ultima oară, în 1965, deci la aproape zece ani după anul indicat de J.D., nu părea să aibă mai mult de șaizeci și cinci de ani. Avea părul negru *(vopsit,* e adevărat, dar ce contează?).

Nu știu nimic mai otrăvit decât spiritul parizian, care se reduce la a străluci pe socoteala celorlalți. Bârfă sistematică din vanitate, resort al geniului francez.

Orice pasiune este un mijloc de autodistrugere.

Aș adăuga: mijlocul cel mai sigur și cel mai direct.

N-am fost un pasionat, ci un înfierbântat.

Numai că, din cauza epocii, am trecut drept fanatic, și am suportat consecințele capriciilor mele ca și cum ar fi fost convingeri.

28 august. Dureri peste tot și disperare permanentă.

În plus, am auzit la un post de radio german o emisiune despre felul în care americanii și englezii i-au predat lui Stalin pe refugiații ruși, civili și militari. Scene demne de Treblinka și de Auschwitz. Emisiunea era făcută de un anume Eckstein, evreu german naturalizat american. Și când te gândești că anglo-saxonii se simt cu conștiința împăcată. Auzind ororile comise de acești blonzi spălăciți care n-au decât Biblia pe buze, îți spui că e stupid să preferi un popor altuia, și că disprețul pentru om în general este unica atitudine înțeleaptă.

29 august

Să fii ignorat, neînțeles, solitar – nu văd ce-ți trebuie mai mult ca să fii fericit.

Singura formă de cruzime pe care o pot înțelege și practica – cruzimea din disperare.

Am un temperament de pamfletar şi cu toate astea orice abuz, deci orice nedreptate pe care-o comit, mă face nefericit, oricum mai nefericit decât cel pe care l-am rănit.

30 august. După treizeci de ani, am revăzut-o pe Sorana Ţopa. Stricând mereu cheful celorlalţi, punând mereu întrebări anapoda şi, trebuie spus, creând o jenă destul de penibilă. Ieri-seară avea – mai mult decât de obicei – aerul unei ţărănci ruse, rătăcite într-un oraş. Dacă ar fi rămas la ţară, ar fi fost negreşit sufletul unei secte oarecare de la ea din sat.

O pisăloagă pasionată de metafizică. Toată viaţa a vorbit despre moderaţie, despre depăşirea eului, iar în realitate nu şi-a putut ascunde niciodată „ambiţiile“ neclintite, dorinţa de a domina, temperamentul tiranic.

N-am întâlnit vreodată o femeie mai aptă să-ţi strice buna dispoziţie.

Prezenţa Soranei la Paris mă indispune cumplit: e ca şi cum o întreagă parte a trecutului meu ar fi aici, în faţa mea.

Aş vrea să-i lichidez pe toţi martorii vieţii mele – toate aceste reproşuri ce-mi apar în faţă. Iar acum huiduma asta de Sorana, ca un spectru greoi ieşit din hăul anilor (vocea ei are o blândeţe de dincolo de mormânt, sau mai curând: blândeţea unei alte lumi).

„Eroarea de a te naşte“ e poate cel mai slab text din tot ce am scris şi în acelaşi timp cel care mi-a cerut cea mai mare trudă. De ce? Pentru că nu există subiect mai opus pornirilor noastre celor mai naturale. Asta înseamnă să „gândeşti împotrivă-ţi“. Să scrii despre sinucidere era relativ uşor, pentru că trebuia să comentezi o tendinţă profundă şi pe care oricine, *măcar într-o măsură minimă\ o cunoaşte.* Dar ce noimă are refuzul naşterii? Poţi muri, poţi să te sinucizi, dar nu poţi anula un fapt asupra căruia nu ai nici o putere. E însuşi tipul falsei probleme; cu toate astea, puţine obsesii m-au stăpânit cu asemenea forţă.

În timpul inundaţiilor din România, cineva de acolo i-a spus unui ziarist de la radioul parizian că toată istoria României este un şir de urgii.

O prietenă de aici, de stânga de felul ei, s-a arătat şocată că un reprezentant al unei ţări progresiste poate vorbi în felul ăsta. — Dar este

chiar limbajul țării mele și în el se exprimă sentimentul pe care l-a încercat mereu în fața Istoriei – a fost răspunsul meu.

31 august. Nu m-a interesat religia, vreau să spun mistica, decât în perioadele mele de isterie, de febră, de nebunie. Puteam atunci să înțeleg toate formele de exces, religioase ca și de alt soi. La rece, nici un zeu nu rezistă.

Cum poate o durere să se transforme în idee?

Alaltăieri, am auzit la radio *First Construction in Metal* de John Cage, care mi-a plăcut.

Dumnezeu, marele Străin.

Micul poem de Emily Dickinson care începe cu:
„The Soul selects her own Society Then shuts the Door…“[188]
Recitindu-l astă-seară, m-am gândit la acel Frechtman care mi-l recitase chiar aici, într-o seară, cu mult sentiment.
Bietul Frechtman s-a spânzurat acum câțiva ani.

În afară de trăire, adică de durere, totul e de mâna a doua, ba nu, de a treia. De aceea sânt atât de puține cărți *adevărate.*
Întotdeauna am citit doar pentru a găsi în trăirile altora ceva care să mi le explice pe ale mele.
Trebuie să citești nu ca să-l înțelegi pe altul, ci ca să te-nțelegi pe tine însuți.

Citit într-o carte de Montehrulski un extras din Jurnalul Suslovei, privitor la relațiile ei cu Dostoievski; scena se petrece la Baden-Baden, în camera tinerei fete: clară impresie că D. suferea de tara lui Mâșkin: impotența. De unde stranietatea relațiilor lui cu studenta. Dacă în romanele sale bărbatul și femeia nu se *întâlnesc*, dacă se chinuie unul pe celălalt, e pentru că la D. sexualitatea se reduce la *viol* sau la *angelism.* Personajele sale: desfrânați și îngeri, aproape niciodată *bărbați.* Cu siguranță, D. nu era unul. Aproape toți oamenii „complicați“ în dragoste sânt deficienți sexuali.

Din ce în ce mai mult, problema mea nu mai e să creez, ci să înțeleg. O „operă“ nouă? La naiba cu ea! Vreau să descopăr un adevăr nou.

Sorana mi-a spus că vorbesc prostii când afirm că nu sânt avantajat decât atunci când mă îndoiesc.

Dar eu nu sânt un ins care se îndoiește, ar fi trebuit să-i răspund, sânt un nebun care se îndoiește, un pătimaș fără convingeri, un delirant fără transe, un fanatic zdrobit.

O carte trebuie scrisă într-un acces de febră. Altfel nu e *contagioasă.*

Ce nebunie din partea mea – să vreau să maimuțăresc tonul rece al înțelepților! înțelepciunea – sau în orice caz ideea pe care mi-o fac despre ea – este mormântul meu. De ani de zile mă paralizează, mă împiedică să-mi pun în valoare instinctele rele, „talentele“.

Mă aruncă într-un echilibru păgubos.

Doi oameni au asupra mea un efect stimulant și mi-au făcut întotdeauna poftă să lucrez, să fac ceva, să vreau cu orice preț să las o urmă: Napoleon și Dostoievski. (în paranteză fie spus, doi epileptici!)

Adineaori, telefon de la Sorana care-mi vorbește în franceză: are o voce de o mare blândețe. E absolut imposibil să nu fie reflexul unei armonii interioare sau cel puțin al unei dorințe de pace și de seninătate. Oricât de cabotină ar fi, n-ar putea simula chiar atât de bine puritatea (în voce cel puțin). Mania ei de a străluci, de a fi prezentă, de a influența, de a *tulbura* – iată de ce o ocolesc ceilalți. Nu mai sântem tineri ca să ne placă să fim tiranizați.

M-am gândit adineaori că Marie-France Ionesco este o ființă superioară.

Francezii au fost un mare popor atâta timp cât au avut prejudecăți puternice, cât timp au trăit strâmtorați și au adunat. Avariția a fost la ei un semn de grandoare. Au adunat bani și în același timp virtuți.

Țărănimea franceză e pe cale de dispariție. Este o lovitură fatală dată Franței, care astfel își pierde chiar rezervele, *fondul* ei. Nu-și va mai reveni niciodată.

Avariția a fost pentru ea o salvare.

3 sept.

Cuiva care îi reproşa că are prejudecăţi şi resentimente, Mauriac[189] i-a răspuns: „Cum să nu ai antipatii, când ai un suflet?“

G.D., ziarist mărunt, a găsit cu cale să facă praf romanele lui Mauriac fără nici un pic de indulgenţă. E doar retorică, mereu acelaşi lucru, mi se păreau de necitit încă de când aveam douăzeci de ani etc. etc. Cum poţi vorbi pe acest ton când eşti un nimeni? Mă gândesc şi la mine, la dezinvoltura cu care l-am tratat pe Valéry, privindu-l de sus, taxându-l de spirit monden, văzând în poet un simplu versificator şi aşa mai departe. Aş fi avut dreptul să fiu exigent dacă m-aş fi ocupat de domeniile în care s-a remarcat el. Eu, care n-am scris nici măcar un vers, desfiinţez dintr-o trăsătură de condei *Cimitirul marin*! Ce impostură! Ar trebui să ne ferim să fim nedrepţi şi mai ales să scriem despre ceilalţi în momentele de indispoziţie.

Trupul mă lasă baltă.

I-am scris de curând fratelui meu că tot ce mi-a rămas este să mă strecor printre beteşuguri vechi şi beteşuguri mai noi, să găsesc în fond un *modus vivendi* cu moartea.

Furnicăturile aproape neîntrerupte în picioare mă fac să mă simt aproape de Marat care, din pricina mâncărimilor permanente, stătea ore întregi în cadă.

4 sept. L.B. se gândeşte tot timpul la pensie, dacă o să aibă din ce să trăiască etc. I-am spus că nu trebuie să privim aşa departe, că ar trebui să ne rânduim viaţa pe un an cel mult şi că ar trebui să lăsăm viitorul în pace, în loc să-l stârnim gândindu-ne mereu la el. Ar fi trebuit să adaug că cel mai bine ar fi să nu ne zbuciumăm prea tare, iar pentru situaţiile fără ieşire să luăm în calcul ipoteza unei sinucideri mai mult sau mai puţin „frumoase“…

L.B. mi-a spus la sfârşit că mă găseşte „tonic“. Firește că sânt tonic cu oameni mai dezumflaţi decât mine.

Îmi vine mereu în minte imaginea folosită, în chip de omagiu, de André Frossard ca să-l caracterizeze pe de Gaulle după căderea acestuia: „Din profil aduce cu un animal din deșert copleșit de scârbă“.

Oficial, fac parte din ultima categorie socială. Nu mă împăunez cu asta. Sânt modest în eșec.

5 sept. La radio, slujba de înmormântare a lui François Mauriac de la Notre-Dame.

Franceza e o limbă desacralizată peste măsură. Când arhiepiscopul Parisului a pronunțat adineaori expresia „adorabilă Trinitate“, am tresărit de dezgust. Și pe urmă refrenul acela de implorare a lui Dumnezeu, „Te rugăm“, are ceva ridicol: e un limbaj de conversație. Abolirea latinei este o lovitură mortală dată catolicismului (cel puțin în Franța).

Cum să te rogi în franceză? I te poți adresa lui Dumnezeu în orice limbă, afară de franceză.

Creștinismul este iremediabil pierdut dacă până la sfârșitul secolului nu va fi supus la cumplite persecuții. Biserica ar trebui să uneltească pentru ca la putere să ajungă ateii – singurii care ar mai putea-o salva.

Îmi place o voință puternică într-un trup debil. Spre nefericirea mea, n-am știut să-mi domin mizeriile fizice; dimpotrivă, le-am îndurat tirania. Dostoievski (sau Calvin) mi se pare cel mai bun exemplu de triumf al spiritului asupra „fiziologiei“.

Spre sfârșitul secolului trecut, Meredith i-a spus lui Valéry: „Nu creierul, ci stomacul este atins cel dintâi la un scriitor“. — Ce adevăr!

Admirația maladivă pe care am purtat-o Germaniei mi-a otrăvit viața. E cea mai mare nebunie a tinereții mele. Cum am putut să închin un cult unei națiuni atât de puțin interesante în fond? Mediocri încăpățânați peste poate, fără nici o independență de spirit. Mi-e ciudă pe filosofie, căci ea m-a împins la această venerație morbidă. Dacă sânt lecuit de vreo boală, cu siguranță asta e. De-ar fi s-o descriu cândva în amănunt, așa cum am trăit-o, aș fi închis într-un azil de nebuni, aș fi pedepsit *pentru că am fost nebun.* Ar

fi singurul caz de acest gen, iar eu aş fi primul care aş subscrie la această internare.

Să ai tăria „morală“, inima oţelită a unui mare asasin.

Doamne!

(De-aş putea descrie cu exactitate starea în care ne aflăm când scoatem această exclamaţie, acest apel care nu este un apel, acest strigăt fără ecou!)

7 septembrie. Pe canalul Loing, între Moret şi Nemours, la o ecluză aproape de Grez. Un băiat (paisprezece ani?) se apropie cu undiţa de care atârnă o găinuşă de baltă care muşcase din momeală. Trebuie omorâtă ca să nu sufere prea mult, spune o cucoană. Unei fete foarte tinere i se face milă de mica vietate, o mângâie şi îi sărută penele. Propun să fie aruncată în apă, înecul fiind cel mai agreabil fel de a muri. Fata o aşază la marginea canalului. Cucoana spune însă că trebuie omorâtă; fata o readuce în simţiri şi o dă omului de la ecluză, o brută. Acesta o ia şi, cu un gest violent, îi zdrobeşte capul de-o piatră, aruncând-o apoi. Fata se cutremură de groază.

Amănunt important. Dostoievski l-a citit mult pe Voltaire. Voia chiar să scrie un „*Candide* rusesc“.

Sânt chinuit de compatrioţii mei, de indiscreţia lor, de proasta lor creştere, de lipsa de delicateţe.

O femeie pe care abia o cunosc mă întreabă tam-nisam, când îi spun că nu merg mâine, duminică, la biserica românească: „Eşti ateu?“

Schimbasem cu ea doar câteva cuvinte într-o seară petrecută la familia I.

Sânt apatrid în toate sensurile, şi din proprie voinţă. Am consacrat neamului meu prea multe gânduri – şi prea multe mâhniri! dacă se poate spune aşa – ca să-i mai pot purta vreun interes. Stirpea asta nefericită m-a desfiinţat. Iar descendenţii ei sânt vampirii timpului meu. Mi-l consumă minut cu minut.

Garda de Fier? *Demonii* de dreapta, adepţi ai ortodoxiei aflaţi ideologic la antipodul celor pe care i-a denunţat Dostoievski, dar psihologic foarte asemănători.

Fenomen neromânesc. Așa se face că șeful G. de F. era slav. Un soi de Hatman.

Când am atacat utopia[190], deși intenția mea era s-o apăr, mi-am dezvăluit opțiunile profunde, convingerile inconștiente.

Vorbeam cu S.T. despre vechii greci, subtili, „avocați“, alunecoși, sofiști etc., dar care aveau în același timp și o altă dimensiune.
— Ce-ar fi fost grecii fără ea? mă întreabă S.T.
— Români – a fost răspunsul meu.

Disperarea colectivă e cel mai puternic agent al ruinei. Poporul care e cuprins de ea nu-și mai revine niciodată în întregime.
Disperarea distruge „moravurile“. Este ceea ce se întâmplă în România, unde puținele tradiții care existau au fost măturate într-o clipă.
Disperarea duce la eroism sau lașitate. La lașitate mai cu seamă.

Ioan Alexandru, tânăr poet român, foarte credincios, a fost la Heidegger, căruia, după o discuție destul de lungă, i-a sărutat mâna îngenunchind. H. A fost întors pe dos de acest gest și i-a spus lui Ștefan T. Că poporul român are cu siguranță un viitor religios… Și-a propus chiar să scrie ceva despre asta.
…Să fim mai mult ca niciodată sceptici.

Colegul meu Ion Bălan a publicat înainte de război un volum de poeme cu titlul *Febre cereşti*, iar de atunci a colaborat din când în când la reviste literare. Astăzi are o pensie de 2000 de lei. Hotărât lucru, „socialismul“ are avantajele lui.

Nu știu să existe ceva mai rău decât o lungă conversație cu cineva care îți dă impresia că n-are un suflet, mai precis că este materie *neînsuflețită*.
Spun bine: care n-are un suflet, și nu care n-are suflet, căci expresia din urmă vizează lipsa de bunătate. Or, e vorba despre cu totul altceva: să ai în tine o flacără sau măcar cenușă caldă încă.

11 sept.

În prima tinereţe, faptul că aparţineam unei naţiuni fără menire, fără destin, condamnată să joace un rol neînsemnat,mă chinuia şi mă umilea; astăzi, accept această evidenţă, nu spun cu indiferenţă, ci cu o minimă amărăciune.

Contactul cu compatrioţii mei, din aceşti ultimi ani, m-a lecuit de orice chin şi mi-a spulberat orice iluzie. E imposibil, cu o atare materie umană, să nutreşti vreo speranţă nemăsurată. Or, înclinaţiile şi gusturile mele m-au făcut întotdeauna să caut şi să apreciez lipsa de măsură.

Singura mea constantă: înclinaţia spre lipsa de măsură, înclinaţie doar, nu pasiune. Nu-i mai puţin adevărat că, fără ea, plictisul m-ar fi preschimbat în pulbere.

12 sept. Îi spuneam ieri lui Vasko Popa[191] că literatura franceză de azi e dominată de *Mallarmé şi Lenin*, două spirite care n-au absolut nimic în comun, o figură rafinată şi sterilă şi un tătar vizionar şi erudit.

Azi, vreme de două ore fără întrerupere, Sorana mi-a vorbit despre tăcere ca unic adevăr. Mi-a spus că singurul lucru care i-a plăcut într-adevăr în cărţile mele este: „Orice cuvânt e un cuvânt de prisos“. Contradicţiile ei sânt atât de evidente şi de totale că devin interesante. Deşi nu-i poate suferi pe ruşi, cu greu îţi poţi închipui pe cineva mai scit decât ea. Propovăduieşte retragerea, absenţa eului, depăşirea individualităţii, dar personalitatea ei e cum nu se poate mai prezentă, mai invadatoare. Mi-a vorbit mult despre conflictul ei cu regimul, şi totuşi este de-o incredibilă prudenţă şi nu face nimic care ar putea s-o compromită. La ce bun să enumăr însă aceste anomalii, când ele o fac atât de vie? Câtă vitalitate, şi totodată cât cabotinaj! Ba chiar câtă vanitate! N-a uitat nici o clipă să-mi vorbească despre producţiile ei literare, şi s-a citat de nenumărate ori pe sine, cum ar face-o un autor parizian! Atâta doar că nu-i poţi purta pică, fiindcă este o *natură*, şi ce inteligenţă alertă, ascuţită!

La sfârşit m-a întrebat dacă cred în *despărţire*[192]. Am spus *nu*, dar fără convingere. — Deci nu crezi în moarte, care e singura despărţire. Încerc să dau înapoi şi-i spun ca să închei că oscilez, că recunosc etc., etc. Nu, îmi zice ea, moartea nu este o despărţire; şi spunând asta, închide ochii şi ia o expresie pătrunsă, voluptuoasă.

Dacă ar fi fost frumoasă, ar fi avut o carieră extraordinară, în toate sensurile cuvântului. Vorbește în legătură cu orice bărbat despre „frumusețea“ sau „urâțenia“ lui, și, în câteva rânduri, mi-a reamintit care au fost primii ei amanți, cu toții mai mult sau mai puțin celebri.

În fine, e cineva; cât de ridicol am fost acum doi ani când am refuzat s-o revăd!

14 sept. Sorana mi-a telefonat adineaori ca să-mi vorbească despre *Demiurgul cel rău*, pe care l-a citit ieri. Observațiile și criticile ei sânt extrem de pertinente, sânt de departe cele mai pătrunzătoare care s-au spus despre cartea mea. Se înșală însă când crede că a depășit poziția mea, că a ieșit din mlaștina în care mă bălăcesc eu. În realitate, e foarte vie, deci funciarmente impură. Ce nenorocire că l-a întâlnit pe Krishnamurti! Ar fi trebuit să rămână fidelă propriei ei naturi și nu să încerce s-o falsifice prin religia iubirii universale și a triumfului asupra eului. Cu toate astea, mi-a sesizat bine contradicțiile și neputințele, ca și latura „religioasă“ a „ființei“ mele (ce cuvânt!).

Iluziile Soranei. Mi-a reproșat azi-dimineață un gest de nerăbdare pe care l-am făcut sâmbătă la cafenea. Eram în toiul conversației, când un scripcar bătrân a venit să ceară bani. I-am dat. Atunci, ne-a întrebat dacă vrem să ne cânte ceva. Îi răspund că sântem prinși într-o conversație urgentă și că nu trebuie să ne cânte nimic. A fost încântat de refuzul meu și s-a pierdut în mulțumiri. Câștiga timp. Or, Sorana a găsit că l-am umilit, că am făcut un gest inuman!

Luciditatea și orbirea pot merge mână în mână și pot chiar face casă bună.

Altă trăsătură a Soranei. A hotărât să nu mai „judece“ pe nimeni. Foarte bine. Numai că, fiind pătimașă, simți că nu se poate abține s-o facă și că, de fiecare dată, emite o judecată, adesea extrem de severă, despre persoana aflată în discuție, chiar dacă retractează imediat repetând că nu trebuie să exprimi nici o opinie nedreaptă despre aproapele tău etc.

Nu trebuie să te împovărezi cu vreo doctrină sau cu un „ideal“ contrar naturii tale. Ceea ce i se întâmplă Soranei cu „teosofia“ ei mi se întâmplă mie cu pretențiile la înțelepciune. Aspir câteodată la ea, e adevărat, dar n-o ating niciodată, iar faptul de a mă raporta mereu la ea nu face decât să sporească intensitatea indispozițiilor mele. Trebuie să te lași în voia

înclinaţiilor fireşti, dacă vrei să rămâi autentic. Dacă eşti monstru, rămâi monstru; dacă eşti înger – deci tot monstru –, la fel.

Jocul de-a măcelul de Eugen Ionescu. N-am impresia că am ieşit de la un spectacol, ci dintr-un loc în care am fost stâlcit în bătaie. Piesă puternică şi derutantă, un Dans macabru în care comicul nu prea e prezent. Oare se poate face o piesă despre un bombardament? Apocalipsa e frumoasă din cauza limbii, a poeziei. Nici una, nici alta nu se pot vedea în acest *Joc de-a măcelul.* Dar în fine, piesa, sau mai degrabă spectacolul, *există.* Şi ieşi într-adevăr zdrobit de la el.

În *Regele moare*, murea *cineva.* Aici, e moartea anonimă, impersonală, de vreme ce oamenii care mor sânt simboluri sau tipuri, ce ţin la urma urmei de statistică.

N-ar trebui să confundăm tragedia cu oroarea. La Shakespeare, cei care omoară sau sânt omorâţi sânt *indivizi.* În cazul de faţă, personajele nu au nici măcar nume, sânt o *gloată* ce moare. Nu-i nici măcar o melodramă terifiantă, e un coşmar intens şi uneori grotesc. Dar încă o dată, un coşmar care există.

Figura lui Gobineau mă fascinează – fără îndoială din pricina peceţii tragice a viziunii sale despre istorie, ca şi a nenumăratelor neînţelegeri legate de numele lui.

Ceea ce-mi place la Dostoievski e latura demonică, distructivă, obsesia sinuciderii, epilepsia în fond.

E târziu. Aud ploaia. Mi-e totuna dacă exist sau nu. De altminteri, nu ştiu dacă exist, vreau să spun că nu ştiu încă. Curând, senzaţia de jenă caricaturală pe care ţi-o dă o bătătură mă recheamă la ordine, la conştiinţa existentei.

Mereu aceeaşi teribilă comedie a stârvului pe care-l târâm după noi.

De-a lungul întregului secol al XIX-lea, inteligheţia rusă a fost atee, vreau să spun că se emancipa şi se afirma prin ateism. Astăzi, dat fiind că ateismul a biruit, e credincioasă, adică vrea să se smulgă din necredinţă şi să se emancipeze *prin credinţă.* Ce ironie!

Scrisorile lui Céline. Singurul scriitor pe care-l vorbeşte de bine este… Paul Morand (era să-l uit pe Henri Barbusse). Pentru el, Proust e aproape un nimeni. Hotărât lucru, un autor nu poate recunoaşte vreo valoare decât acelora pe care-i disprețuiește.

Ar trebui scrisă istoria opiniilor pe care le au scriitorii unii despre alţii. N-am putea-o citi fără să ne cuprindă un dezgust… definitiv.

18 septembrie

Hindus, „prieten“ cu Céline, spune că evreii n-ar trebui să-i poarte pică lui Céline: îi poartă oare femeile pică lui Strindberg?

Nu, desigur. Numai că n-a existat un Hitler misogin, care să se fi apucat să extermine femeile. Femeile n-au suferit din cauza lui Strindberg. Evreii însă ar avea dreptate să socotească grav faptul că a scris împotriva lor în momentul când Hitler făcea ravagii.

Eroarea lui Céline este că nu a scris *în favoarea şi împotriva* evreilor, ci doar împotrivă.

Motivul profund al antisemitismului: evreii fac să se vorbească prea mult despre ei, sânt prea prezenţi, nu te lasă să-i uiţi, nici măcar din motive tactice, din şiretenie. Îmi amintesc cuvântul pe care l-a folosit, în ce-i priveşte, doctorul Druard, tipul de francez moderat, „demodat“: *nu ai loc de ei.*

Orgoliul lor nemăsurat, ce le răscumpără talentele. Au în comun cu nemţii tocmai *lipsa de măsură.*… Nu ştiu niciodată să se oprească la timp şi merg în toate până la capăt cu o *pasiune a excesului* unică în istorie. (Mă gândesc aici mai cu seamă la Freud, care s-a comportat, atât în scrierile, cât şi în gesturile sale, ca un întemeietor de sectă. Psihanaliza nu este o metodă, ci un simulacru de religie. Aşa că nu degeaba îl înlocuieşte psihanalistul pe confesor.)

Zeii antici îşi băteau joc de oameni sau, când aceştia erau bogaţi şi fericiţi, le provocau căderea. Dumnezeul creştin e mai puţin zeflemitor şi mai puţin pizmaş. De aceea oamenii nu au nici măcar mângâierea de a-l putea acuza pentru propriile lor nenorociri; aici ar trebui căutat motivul ultim al absenţei (sau imposibilităţii) unui Eschil creştin. Dumnezeul cel *bun* a ucis tragedia. *Zeus* a avut merite mult mai mari în literatură.

Cantitatea de real din literatura franceză scade văzând cu ochii. De ce? Fiindcă un popor care nu mai vrea să joace nici un rol, care se complace în abdicare, care își află desfătarea în demisie nu poate fi fecund pe plan spiritual – temei al oricărei cuceriri, spirituale sau de alt ordin, temei al progresului sau al realizării. Când ai de-a face cu hedoniști, baţi pasul pe loc, adică *alergi* către fericire, iar această alergare nu e decât o fugă pe loc.

Îmi telefonează Paul Valet; îmi citează proverbe evreiești, foarte frumoase; dar proverbele arabe sânt și mai frumoase; îmi citează unul: „*Nu-l dispreţui decât pe cel ce înţelege*“.

19 sept.

Aseară, vreme de o oră, plimbare pe jos și discuție cu Jerry Brauer, din Chicago. Ultima oară când ne-am văzut (sânt patru sau cinci ani de atunci) dialogul a fost mai dificil, căci optimismul foarte american al lui Jerry nu putea accepta viziunea mea asupra viitorului. Acum, sântem pe aceeași lungime de undă. În câțiva ani, Jerry, un american atât de tipic, a înțeles. Și odată cu asta, și-a pierdut iluziile. Deduc de aici că și țara lui începe să vadă altfel lucrurile și că nu e vorba despre o „convertire“ strict individuală.

„Nu-l dispreţui decât pe cel ce înţelege“. — Proverbul e admirabil; – „cugetarea“ însă ar putea fi luată drept un paradox gratuit.

Să luăm cazul celui care „înţelege“: el *știe*, adică nu mai caută; sau: a înţelege înseamnă să faci abstracție de „mister“, să nu te mai poți deschide către el, să fii superficial în chip organic… Omul profund nu înţelege… Ideea fundamentală este că *adevărul* nu rezidă în *cunoaștere.*

Ceea ce se numește „pesimism“ nu e nimic altceva decât „arta de a trăi“, arta de a savura gustul amar a tot ce fiinţează.

B.Ț. spune cui stă să-l asculte că nu poate trăi decât la Rășinari și la Paris.

Cât aș vrea să-i pot spune că-și face iluzii despre locul ăsta și că e poate mai privilegiat decât mine! A trăi acolo unde s-a născut ar trebui să fie legea oricărei fiinţe. Ce am eu în comun cu acest oraș? O anume febră, asta-i tot, dar e de suprafață. Să te naști și să mori în același loc, să-ți faci iluzii și să le pierzi frământând sub picioare același lut. Îmi vine deodată în minte

culoarea pământului din acel cimitir din Răşinari în preajma căruia mi-am petrecut cea mai mare parte a primilor mei ani. Să fie vorba oare de literatură proastă? Orice amintire nostalgică are obligatoriu ceva desuet şi provincial, ceva îndoielnic din punct de vedere literar. Dacă n-ar exista literatura, blestemata asta de literatură, toate sentimentele ar fi *adevărate.* Şi nimic nu s-ar demoda vreodată. Totul ar fi actual, etern, viu, şi nimic n-ar cădea sub ucigătoarea tiranie a bunului şi a prostului-gust. Scapă-ne.

Doamne, scoate-ne din această împărăţie în care stăpâneşte monstrul fără pereche numit Gust!

20 sept. Aflu dintr-o scrisoare de la Ştefan Ţincu, care răspunde la o scrisoare a mea în care era vorba despre fratele său, Petre, decedat recent, că acesta, cu câteva luni înainte să moară, strângea scrisori scrise de mine în tinereţe celuilalt frate al său, Bucur, ca să scrie ceva despre „începuturile“ mele. Ce ironie! Adolescent fiind, nu admiram pe nimeni cum îl admiram pe acest Petre, romantic şi cinic, nepăsător şi ambiţios, înzestrat cu toate darurile necesare pentru o carieră excepţională (una de revoluţionar mai ales), dar care nu avea să-şi ţină făgăduielile. Ce contează! La urma urmei, există un soi de frumuseţe într-un mare orator devenit un slujbaş mărunt, şters, necunoscut, aproape mizerabil.

În tinereţe, îmi plăcea să scriu scrisori. S-au pierdut aproape toate. Sorana, care avea treizeci de scrisori de la mine, le-a pus pe foc, de frică, în perioada stalinistă. Toată lumea trebuie să fi făcut la fel. N-o să ştiu deci niciodată cum eram cu adevărat acum patruzeci de ani! îmi pare totuşi rău, căci mi se întâmplă uneori să cred că nu sânt decât un palid reflex, ba chiar caricatura celui ce eram în anii aceia îndepărtaţi, de febră şi de nebunie. Căci eram nebun şi ştiam enorm de multe lucruri…

21 sept. Ieri am admirat la muzeul Carnavalet portretul lui Talleyrand. Extraordinara fineţe a chipului şi zâmbetul imperceptibil – exact aşa cum mi-l închipuiam.

Pe lângă el, Napoleon are un aer plebeu, iar capetele Revoluţiei, un aer de-a dreptul vulgar (Danton, ce mutră!).

La Robespierre, în schimb, o distincţie căutată, scrobită, o anemie voită, studiată.

Văd în psihanaliză fenomenul care dezvăluie cel mai bine degringolada spirituală a omului.

Miezul nopții. — Adineaori, în minusculul parc din fața Senatului, o pală de vânt a făcut să cadă atât de brusc frunzele dintr-un copac, încât n-am avut timp să încerc emoția pe care-o trezesc întotdeauna primele semne ale toamnei.

22 sept. „Tu erai în mine, în vreme ce eu eram în afara mea“. (Augustin)

Cu cât îmbătrânesc, cu atât mi se pare că sânt mai a-creștin. Cu vârsta, ar fi trebuit să fie pe dos. E oare o scădere a forței lăuntrice, sau dimpotrivă, o maturizare? Nu știu.

E sigur însă că mă apropii din ce în ce mai mult de înțelepciunea precreștină și că tragicii greci trezesc în mine un ecou mai adânc decât o pot face Evangheliile.

Ierusalimul se îndepărtează în beneficiul, n-aș spune chiar al Atenei, ci al întregii lumi păgâne.

Nu înțeleg cu adevărat, nu *simt* decât limbajul Fatalității.

Știu de ce prefer viziunea greacă celei creștine. Pentru că, în epoca tragediei, grecii vedeau în zei forțe nemiloase, *lipsite de îndurare*, mânate de un singur gând: acela de a-și satisface capriciile pe seama muritorilor, așadar mai răi sub toate aspectele decât aceștia din urmă. Această viziune mi se pare mai întemeiată, în orice caz mai potrivită cu ceea ce se întâmplă, decât concepția creștină a unui dumnezeu bun și milostiv, a cărui ineficacitate, trebuie spus, sare în ochi. Zeus era un ticălos atotputernic: te puteai aștepta la orice din partea lui, căci era în stare de orice. Când se întâmpla o nenorocire, oamenii implorau divinitatea, dar nu-și făceau nici o iluzie despre ajutorul pe care-l puteau obține de la ea. „Ideea că zeul ar fi bun nu și-a făcut niciodată loc în mintea unui grec înainte de Platon, fiindcă mai puțin chiar decât ideea de justiție, ideea bunătății divine nu e cuprinsă în noțiunea de putere“. (Festugière)

Dumnezeul creștin ne dezamăgește doar: face făgăduieli pe care nu le poate ține, în vreme ce Zeus și acoliții săi, nefăgăduind nimic, nu puteau nici să dezamăgească. Erau deopotrivă protectori și dușmani, care nu le tolerau oamenilor decât o singură formă de exces: în nefericire. În toate celelalte, erau pizmași, iar fericirea insolentă a sclavilor lor le stârnea

neîntârziat o invidie sălbatică. Toate astea par adevărate, se potrivesc cu „realitatea“ – în timp ce în creştinism ne aflăm în plină minciună, sublimă desigur, dar nu mai puţin minciună.

Îi povesteam azi după-amiază lui Piotr şi soţiei sale că de câţiva am mă ocup de cei trei copii ai nepotului meu, că le trimit haine primite de la cea mai bogată femeie din Paris… Aşa se face că la un moment dat aceşti nefericiţi erau cel mai bine îmbrăcaţi din Sibiu. Fără un ban în buzunar, părăsiţi de toată lumea, erau îmbrăcaţi după ultima modă. Numai că asta s-a întors împotriva lor, li s-a suit la cap, în vreme ce dacă nu m-aş fi îngrijit de ţinuta lor vestimentară, s-ar fi străduit să fie decenţi sau ar fi fost mai conştienţi de ceea ce sânt. De altminteri, orice binefăcător nu poate decât să facă rău. Mă gândesc cât rău mi-au făcut toţi cei care m-au ajutat. Fără sprijinul lor, ar fi trebuit să mă descurc singur, să fac un efort suplimentar, să mă afirm etc., aş fi scris mai mult, dar aşa, ori de câte ori am fost ajutat, am profitat ca să nu fac nimic. E de înţeles sterilitatea feciorilor de bani gata. De ce s-ar zbate să facă ceva? Animalele de lux nu fac doi bani… ca animale. La fel omul care nu e încolţit; n-are nevoie să se supună la eforturi sau să se *confrunte* cu ceilalţi, se lasă pe tânjală, iar anii îi trec în zadar. Imoralitatea filantropiei!

Douăsprezece şi jumătate noaptea. Încordare lăuntrică extrem de puternică şi fără motiv. Ar trebui să-mi îndrept atenţia asupra unui subiect, în loc să-mi las facultăţile să se anihileze una pe alta într-o meditaţie care vagabondează.

Neajuns – unul din cuvintele la care ţin cel mai mult. Şi e foarte adevărat că nu văd decât latura negativă a lucrurilor. Nu atât negativă cât dureroasă. Un răstignit fără credinţă. Un calvar păgân!

24 sept. Fac tot mai multe greşeli de neatenţie (sar câte o literă) sau greşeli pur şi simplu, care vădesc o dereglare profundă în sistemul de transmisie care e creierul. Exemplu: chiar astăzi, într-o scrisoare, după ce scrisesem „vous aurez“, am corectat scriind „vous *aurais*“ – ceea ce este o inepţie, căci nu e vorba de-o inadvertenţă, ci de o eroare *deliberată*, o eroare atât de grosolană că devine îngrijorătoare. E drept că genul acesta de neplăceri apare mai cu seamă după o noapte proastă. Insomnia produce

harababură în mintea mea, înclinată în chip firesc către dezechilibru. Frizez ramolismentul după nopţi nedormite. *Somnul sau nebunia,* iată între ce am de ales de vreo… patruzeci de ani.

Trahinienele (Sofocle)

Hylos, fiul lui Herakles, spune la sfârşitul piesei: „Fiţi îngăduitori cu mine, fraţilor, fiindcă ceea ce trebuie să fac e din porunca zeilor. Zeul care l-a zămislit pe-acest erou, zeul pe care Herakles îl numea tată, îl lasă să sufere atât!“ şi conchide: „… atâtea morţi cumplite, atâtea suferinţe neînchipuite, toate de la Zeus“.

Cine îşi poate imagina o tragedie creştină (e aproape o contradicţie în termeni) în care Dumnezeu să fie făcut vinovat de suferinţele nemeritate ale eroilor?

Trecerea timpului – timpul în sine, redus la esenţa lui care e curgere, fără discontinuitatea clipelor – o percepem, o înregistrăm şi o trăim în nopţile albe. Totul dispare. Liniştea devine necuprinsă. Asculţi şi nu auzi nimic, nu vezi nimic. Simţurile nu mai sânt îndreptate în afară. Căci nu mai există *exterior.* Rămâne să plutească deasupra acestui naufragiu universal ceea ce trece prin noi şi e una cu noi, ceea ce nu va înceta decât odată cu somnul sau cu lumina zilei.

Adineaori, când ieşeam din casă, dând să traversez strada Racine, mi-a venit brusc în minte mormântul lui Celan. Şi atunci am înţeles că-i mort, că nu-l voi mai vedea, adică, niciodată.

(Asta înseamnă să „realizezi“ moartea cuiva. Căci înţelegem c-a murit nu atunci când aflăm că nu mai e sau când luăm parte la înmormântarea lui, ci când ne gândim brusc la el, fără cauză aparentă, după luni sau ani de zile de la moartea lui.

Nu-l iubeam în chip deosebit pe Celan – susceptibilitatea îl făcea adesea odios, apoi, într-o împrejurare, s-a purtat scandalos faţă de mine, era în stare chiar şi de cruzime –, dar, în fine, avea un zâmbet cum rar mi-a fost dat să văd în viaţă, iar dacă adineaori am avut o oarece emoţie gândindu-mă brusc la el, înseamnă că *exista* pentru mine.)

24 sept. 1970 – Se spune: cei vechi n-aveau simţul păcatului. Poate. Problema însă este următoarea: ştiau sau nu ce e aceea remuşcare? Ar fi

absurd să susţinem că nu. Iar dacă ştiau, aveau desigur în felul lor acel simţ cu care atâta se mândresc creştinii.

În *Troienele*, Hecuba spune că Troia trebuia să piară fiindcă era prea fericită. Asta era concepţia antică. Herakles e pedepsit fiindcă a izbândit în toate muncile (mai e şi gelozia Herei, căci Zeus, soţul ei, îl concepuse cu o muritoare, Alcmena).

(Câteodată, când mă poartă gândul la această viziune comună tragicilor greci, nu mă pot împiedica să gândesc că lumea occidentală, moleşită de bogăţii nemaivăzute, alcătuită din sibariţi care strâmbă din nas, nemulţumiţi în chip absurd de soarta lor, va cunoaşte soarta Troiei, căci zeii sânt geloşi, şi, faţă de restul lumii, „fericirea“ (şi căutarea fericirii) a atins aici cota de alarmă.)

„Ultimul sfânt“, aşa îşi intitulase Merejkovski un studiu despre Serafim din Sarov scris înainte de războiul din 1914.

Aş vrea să scriu un articol cu acelaşi titlu despre Ramana Maharshi. Întotdeauna există, întotdeauna o să existe un ultim sfânt. (Lui Rāmana Maharshi, occidentalii i-au pus mereu întrebări privind problemele sociale. De parcă ar fi treaba unui sfânt să le rezolve. Un sfânt nu e nici progresist, nici reacţionar, e mai presus de asemenea dispute. Nu se interesează de mizeria imediată a omului, ci de mizeria lui intrinsecă; pe aceasta se străduie s-o corecteze, dacă se străduie în vreun fel, căci cea mai mare parte a timpului nu face decât s-o constate şi s-o facă cunoscută. În fond, deschide ochii celorlalţi: luptă cu orbirea spirituală. Atâta tot. Nu are nici soluţii, nici răspunsuri. Propune un exemplu… inimitabil.)

25 sept. Nervozitate, frenezie. Am ieşit să mă plimb – soluţie înţeleaptă. Din păcate, m-am oprit la prima librărie ce mi-a ieşit în cale şi am adus de acolo o grămadă de cărţi de care mă puteam lipsi.

Dacă aş fi stăpânul lumii, gândul meu statornic ar fi să abdic. Carol Quintul e poate omul pe care-l înţeleg cel mai bine. Un cuceritor scârbit de lume – iată modelul meu de om, singura variantă a eroismului pe care o accept.

Evreul armean Milton Hindus, cea dintâi ființă umană care s-a arătat interesată de Céline aflat în refugiu în Danemarca, nu înțelege frenezia și isteria acestuia din urmă, nu ghicește cauza lor exactă. Céline însă îi repetă întruna că suferă de insomnie, că uneori ia un somnifer la fiecare ceas. Aici trebuie căutată explicația unei furii înfrigurate și necontenite. „Oricum nu pot să dorm“, îi repetă mereu Céline, iar el, exegetul, se pierde în conjecturi, neînțelegând nimic.

Când m-am ocupat de de Maistre, în loc să încerc să explic personajul acumulând o grămadă de date, trebuia pur și simplu să le amintesc eventualilor cititori că dormea cel mult trei ore pe noapte. Informație suficientă pentru a explica extravaganța, patima, neliniștea și violența unui scriitor sau a oricui altcuiva. Am omis să dau acest amănunt esențial, cu siguranță cel mai important. Scăpare regretabilă, dacă ne gândim că omenirea se împarte în două categorii ireductibile: *cei care dorm* și *cei care veghează,* cu adevăruri și constelații atât de diferite că alcătuiesc două lumi ce nu pot comunica.

Ori de câte ori aștept o vizită, simt cum năvălesc în mine gânduri care se cer exprimate, care se îmbulzesc și, în cele din urmă, se anihilează, copleșite de nerăbdarea și iritarea mea.

Mă surprind adesea pe cale să comit câte un gest generos; apoi, mă răzgândesc, fiindcă a-i face bine cuiva înseamnă să-l inviți să fie băgăreț și pisălog. A dărui înseamnă să fii victima viitoare a celui care crede că totul îi este îngăduit fiindcă ai arătat o oarecare solicitudine față de el.

Să ne deprindem deci cu o meschinărie metodică, pentru a ne salvgarda singurătatea.

26 sept. Minunată seară petrecută ieri cu Sam și cu Suzanne. Dacă adjectivul „nobil“ are un sens, atunci i se potrivește lui Sam, e făcut pentru el.

Țara mea: nu e o patrie, ci o suferință, o rană care nu se poate închide.

(Un evreu ar putea spune la fel: a fi evreu nu e o stare, ci o rană.)

Un lucru împlinit nu mai prezintă nici un interes, afară de cazul în care poate evolua în continuare în chip tragic. Cu alte cuvinte, orice eveniment

lipsit de dimensiunea dezastrului îşi pierde repede caracterul de eveniment.

(Sau: numai dezastrul transformă un fapt într-un eveniment. Dacă Memoria, aşadar Istoria, ar trebui să-şi rostească cel de pe urmă mesaj, l-ar formula astfel: „Vai de evenimentul care nu e funest, căci va pieri fără urmă!“)

Permissive society. Totul e permis în domeniul moravurilor: slăbire generală a chingilor. La fel în domeniul limbajului: prăbuşire a sintaxei, a „rigorii“ – lucru nou în Franţa. Triumf al ambiguităţii, al aproximativului, distrugerea nuanţelor.

Îi spuneam ieri unui compatriot, T., că astăzi te poţi exprima oricum, dar dacă încerci să-ţi redactezi testamentul, vei vedea că nu te poţi lipsi de *vechea* rigoare. Lucrurile importante cer întotdeauna un minimum de migală şi de competenţă, când interesele tale sânt în joc. Poţi firește să delirezi, dar în literatură delirul trebuie să rămână între anumite limite. Altminteri…

Nenorocirea mea, în cărţile mele franţuzeşti, este că am vrut să am… stil. Reacţie de metec – de înţeles, însă de neiertat.

La Yuste, Carol Quintul a cerut să nu i se mai spună *Sire* şi să nu mai fie tratat ca un împărat. „Nu mai sânt nimic“, spunea el.

Ideea de a se lepăda de putere izvora de departe. Cu mulţi ani înainte, îşi exprimase această dorinţă în faţa ducelui de Gandia, viitorul Francesco Borgia, care, aidoma lui, avea să se lepede de toate însărcinările şi de toate titlurile.

De neînchipuit în cazul lui Carol Quintul e însă lăcomia lui extremă. Bolnav de gută, continua să mănânce, şi încă vânat. Medicul lui italian îl implora să renunţe la bere; el răspundea că nici nu se gândeşte. Toate astea se combinau – în chip destul de straniu, evident – cu marele lui dezgust şi cu voinţa de detaşare.

Toată viaţa am fost un fanatic al abdicării. Atâta doar că n-aveam de la ce să abdic. Cu toate astea, am practicat o sumedenie de mici renunţări, care împreună fac cât o lepădare în stil mare.

Gegen den Tod ist kein Kraut gewachsen.[193]

Seară plicticoasă la culme, adormitoare. Plictis vecin cu disperarea, cu furia.

Există oameni a căror simplă prezenţă emană plictiseală; iar când mai şi vorbesc!…

Adevăratul torţionar nu e cel care te loveşte, ci cel care te plictiseşte.

Când te plictiseşti în prezenţa cuiva, trebuie să-ţi spui că eşti supus unei cazne, că, împotriva voinţei tale, vizitezi o cameră de tortură.

Una dintre cele mai precise şi mai sfâşietoare amintiri din copilăria mea. Aveam nouă sau zece ani. Eram dus la Sibiu într-o căruţă. Stăteam în spate, pe paie. Am zărit clopotniţa unei biserici din oraş. Mi s-a strâns inima. Eram smuls din paradisul satului meu natal pe care-l idolatrizam.

29 sept. Acum aproape zece ani, plângându-mă unui doctor de proasta mea digestie, acesta mi-a spus: „Trebuie să mâncaţi cu bucurie. — Dacă aş putea mânca cu bucurie, n-aş fi venit să vă consult“, a fost răspunsul meu.

Mi-a venit în minte povestea asta în legătură cu vizita pe care S. Beckett i-a făcut-o recent lui Jean Menetrier, medic cam neortodox, care i-a pus pe şleau întrebarea: „Sânteţi optimist?“

Să-l întrebi aşa ceva pe autorul *Sfârşitului de partidă!*

Nimeni nu are dreptul să se joace cu timpul nostru. E mai grav decât dacă s-ar juca cu propria noastră viaţă.

Nu înţeleg cum poate dori un credincios să se întreţină cu altcineva decât cu Dumnezeu şi să fie ştiut de oameni, când intimitatea *Celui ce este* ar trebui să-i fie de-ajuns.

Reputaţie, notorietate, glorie etc. – toate aceste fleacuri n-ar trebui să aibă sens decât pentru necredincioşi. Credincioşii reacţionează totuşi la fel, ceea ce dovedeşte cu prisosinţă că nu putem scăpa de vechiul om.

Se poate închipui un Dumnezeu arbitrar, vindicativ, capricios aşa cum e Iahve sau Zeus, nu însă şi un Dumnezeu-tată, bun, săritor, aşa cum se spune că e cel al creştinilor.

Dacă există un miracol, acela e că o atare figură ideală a Tatălui – pe care realitatea n-o justifică nici o clipă – a putut fi justificată vreme de două

mii de ani. „Teismul“ e la drept vorbind un model de sistem delirant.

Credința este un lucru extraordinar, cu condiția să nu încerci s-o traduci în concepte. Orice formulare îi e fatală.

Fără catolicism, Spania n-ar fi avut istorie: ar fi fost o „debandadă“ permanentă, un haos neîntrerupt. Biserica a știut să îndiguiască nebunia acestui popor și să-i dea un chip. Mizeria și Dumnezeu – o națiune care s-a *hrănit* cu Dumnezeu.

Cum să explicăm faptul că Pascal a cheltuit atâta inspirație și atâta timp ca să scrie *Scrisorile,* al căror interes pare azi minim sau chiar nul? Orice polemică se învechește, orice polemică purtată cu oamenii. În *Cugetări,* dezbaterea are loc cu Dumnezeu. Asta ne mai privește încă întrucâtva.

Când citim una după alta câteva tragedii antice, ne dăm seama cu stupoare (deși o știam bine…) că e vorba de un gen literar și că toate respectă canoanele și „chichițele“ lui.

Fără îndoială. Dar *suflul* e prezent și te cutremură de parcă n-ar fi vorba de literatură.

În legătură cu „vechiul om“.

Adineaori, stând lungit din pricina caniculei (sfârșit de septembrie), am început să mă gândesc la întâmplări de demult, când, deodată, chipul lui P., un român de origine țigănească, s-a ivit din trecut. Individul mi-a făcut cândva mult rău. Pe moment, mi-a fost cu neputință să mă răzbun, între timp a murit. Cu toate astea, ura subită ce m-a cuprins pe dată împotriva lui m-a surprins prin caracterul ei violent. Dacă era de față, îi tăiam gâtul. E drept că furia n-a fost de durată, de vreme ce după cinci minute m-am sculat ca să consemnez ridicola dezlănțuire. Important e însă că a putut avea loc, douăzeci și cinci de ani după incident! Dacă l-aș fi pedepsit pe ticălos la timpul potrivit, nu mi-ar mai fi gândul la el și l-aș fi iertat de mult.

Cine se naște angoasat *caută*, angoasa, caută tot ce i-o poate provoca, stimula, înteți; – la fel, cine are gustul „păcatului“ nu va pierde nici o ocazie care i-ar putea alimenta acest gust satisfăcându-i înclinația. E deci imposibil să vindeci o angoasă naturală („constitutivă“, cum se spune), fără să

zdruncini *echilibrul* pacientului, adică exact angoasa lui, temei al existenţei şi al sănătăţii sale. Să nu se atingă de anxioşi ar trebui să fie primul articol al crezului oricărui psihanalist. Confesorii ştiu în schimb foarte bine lucrul ăsta, iată de ce îşi păstrează credincioşii mai bine decât reuşesc ceilalţi cu clienţii.

Nu ştiu să existe ceva mai sterilizant decât pozitivismul anglo-saxon. Curentul acesta, care reduce gândirea la o anatomie a propoziţiei, s-a născut, ca o reacţie, în ţările unde sectele religioase apar ca ciupercile după ploaie, unde e lesne să crezi, iar credinţa e generalizată. Antimetafizica sistematică e la fel de obositoare ca şi metafizica cu orice preţ.

Nu se poate face metafizică cu acea distanţă ironică pe care o presupune analiza logică practicată cu un strop de scepticism.

Am inventat o formă aparte de scepticism: scepticismul gâfâit, frenetic, combinaţie de febră şi raţionament, cu preponderenţa celei dintâi.

30 sept. — Oricât aş crede în libertate, îmi vine totuşi greu să accept că are mai multă realitate decât necesitatea. Sântem liberi în chip superficial, nu însă şi în profunzime. În mod normal, totul se petrece ca şi cum aş fi stăpân absolut pe actele mele şi chiar pe „destinul“ meu; îndată ce mă cercetez mai serios, îmi dau seama că nici vorbă de aşa ceva.

Libertatea nu are înţeles decât pentru un om sănătos; pentru un bolnav aproape că n-are nici un înţeles.

Sântem oare liberi să nu murim?

S-a spus, în legătură cu repulsia rusului de a accepta Dreptul şi Statul, că în Rusia existau mai mulţi sfinţi decât oameni de lume.

„Vai vouă, când toţi oamenii vă vor vorbi de bine“. (Luca 6, 26)

Ce vorbă extraordinară! Prin ea însă, Cristos îşi profeţea propriul sfârşit. Toată lumea îl vorbeşte de bine, chiar şi anticreştinii, chiar şi necredincioşii cei mai înrăiţi, *mai ales ei.* E aşadar ameninţat, ba chiar mai mult, e deja lichidat, împărăţia lui a trecut. Ştia în ce fel avea să fie îndepărtat prin aprobarea universală.

„Tăcerea îl apropie pe om de Dumnezeu şi îl face, pe pământ, asemeni îngerilor“. (Serafim din Sarov)

Sfântul are dreptate să spună că tăcerea ne apropie de Dumnezeu. Abia când totul tace în noi, sântem în stare să-L zărim, pe El, adică pe acel cineva sau pe acel ceva care nu rezistă la analiză, dar ne umple totuşi tăcerea.

Orice tăcere de care sântem conştienţi, pe care o cultivăm sau pe care o dorim se reduce la posibilitatea unei experienţe mistice.

Tăcerea merge mai departe decât rugăciunea, căci nu e niciodată mai adâncă decât în neputinţa de a ne ruga…

Sfântul Serafim din Sarov a petrecut cincisprezece ani într-o recluziune totală. Uşa chiliei sale nu se deschidea nici măcar pentru episcopul care vizita din când în când sihăstria. Abia după această lungă perioadă de singurătate şi tăcere a început să facă minuni.

30 sept. — Despre unul din compatrioţii mei, Gabriel Marcel îmi spune că i s-a părut cam „aspru“.

Minunat eufemism ca să spui despre cineva că-i prost-crescut.

A face minuni înseamnă să te substitui lui Dumnezeu. (Lucru nu întru totul adevărat, căci totuşi cu ajutorul lui Dumnezeu încearcă orice sfânt – sau taumaturg – să înfrângă legile naturii. În orice caz, nu crede c-ar putea reuşi singur. Chiar şi şarlatanii contează inconştient pe supranatural.)

Sfinţenia n-are nici un sens dacă o asimilăm smereniei. Ea este, dimpotrivă, un fenomen de orgoliu incandescent.

Orice analiză lichidează. La naiba cu filosofia! Totul e impulsul, elanul, delirul, „dansul“ – tot ce te împiedică să gândeşti, tot ce sare peste momentul reflecţiei.

Revolta este un semn de vitalitate şi totodată de sărăcie metafizică. O dată ce ai coborât, nu spun în adâncul lucrurilor, ci al unui *singur* lucru, te mai poţi revolta dar nu şi crede în revoltă.

Sartre este pentru mine un mister. Cum poţi să fii lipsit în aşa hal de simţul ridicolului? Originea lui alsaciană are cu siguranţă un cuvânt greu de spus aici. Un om care roagă fierbinte tribunalul să fie arestat, care-l imploră la toate procesele în care este martor, care a declarat de curând că nu e un „om de paie“ al stângismului, că-i aprobă ideile, nu pe toate dar aproape – iar tribunalul rămâne insensibil la rugăminţile lui. Filosofia nu pare să fie compatibilă cu umorul. Şi mă gândesc aici la un prieten al meu, filosof, care spune despre toţi oamenii pe care-i cunoaşte îndeaproape: *mă admiră.*

Zi buimacă.

Buimăceala comportă un travaliu de gestaţie filosofică. E un soi de abrutizare profundă, de *aşteptare* a ideilor.

1 octombrie – Seară petrecută la familia D.

Ce palavragiu pot să fiu!

(Dacă am reuşit să rezist până acum, e graţie talentelor mele de palavragiu – ar trebui să scriu o carte: *Arta de a pălăvrăgi* – un saltimbanc dublat de un om de nimic.)

Era filosof, nu se temea că-i ilizibil, aspira de-a dreptul la aşa ceva.

R. Abellio acordă prea mare importanţă femeilor, atât în sistemul său, cât şi în viaţă: dovadă clară că ceva nu e în regulă… Consideraţiile sale despre „femeia *ultimă**, opusă femeii… (cum îi spune oare? să zicem *superficiala)* sânt puerile şi înduioşătoare; dovedesc o gravă lipsă de experienţă sau o deficienţă. În cel mai bun caz aparţin unui ins nesatisfăcut.

Cu toate astea, omul are farmec; e de neînţeles, aşadar, de ce-i atât de generos cu celălalt sex. (E drept că oricine devine suspect îndată ce vorbeşte despre femei, oricare ar fi modalitatea adoptată pentru a le defini. Parcă ar fi un subiect rezervat adolescenţilor, ramoliţilor şi impotenţilor de toate vârstele.)

Visul meu: să am o „proprietate“ la o sută de kilometri de Paris, unde să pot munci cu mâinile mele timp de două-trei ore pe zi. Să sap, să repar, să dărâm, să construiesc – orice, numai să fiu *absorbit* de un obiect oarecare – un obiect pe r / care să-l mânuiesc. Sânt ani de zile de când pun această – activitate mai presus de toate celelalte; doar ea îmi dă o mulţumire deplină,

doar ea nu-mi lasă un gust amar, în vreme ce munca intelectuală, pentru care nu mai am nici o plăcere (chiar dacă citesc încă foarte mult, fără cine ştie ce folos însă), mă decepţionează fiindcă redeşteaptă în mine tot ce-aş vrea să uit, reducându-se acum la o întâlnire sterilă cu probleme pe care le-am abordat la nesfârşit fără să le rezolv.

În loc să vină în Occident, compatrioţii mei s-ar duce mai bine în Rusia, unde ar întâlni mai degrabă interlocutori care să aibă aceleaşi probleme cu ei. Cum de nu-şi dau seama că acolo se află centrul lor spiritual, că acolo se caută lucrul la care nădăjduiesc ei şi că tot acolo întrebările spirituale au cea mai mare acuitate şi cea mai mare urgenţă? Ei însă vin aici, unde găsesc acele lucruri de care fug şi unde nimeni nu le poate da un răspuns, un sprijin real, o nădejde în fine. Ce eroare!

3 oct. Să-ţi impui tăcerea vreme de ani şi ani, să nu vorbeşti nimănui, şi asta prin hotărâre personală şi fără nici o constrângere exterioară – cel care ar reuşi aşa ceva, chiar dacă ar fi lipsit de orice „vocaţie“ religioasă, ar dobândi puterile supranaturale ale unui sfânt.

Cum să iei însă această hotărâre fără predispoziţii religioase, fără o înclinaţie mai mult sau mai puţin conştientă către sfinţenie?

Senzaţie de sfârşeală ieri-seară, la nişte prieteni pe care-i iubesc nespus. Cât a durat cina, abia dacă am deschis de două ori gura rostind nişte banalităţi lamentabile. M-am plictisit, în ciuda vervei lui R.C., dar îmi dădeam bine seama că plictiseala mea avea o bază organică, se datora unei oboseli ciudate (trăsesem totuşi un pui de somn după-amiază), şi, cu toată buna mea voinţă, mi-a fost imposibil să mă înviorez. Eram stins. Plictisul are aproape întotdeauna cauze interne, pe care reuşeam să le neutralizez pe vremea când beam; de când sânt abstinent, mă domină, sânt la cheremul lui, e ca o formă impersonală care mă subjugă şi mă striveşte. Are o esenţă diabolică. Ca să scap de el, am făcut puţinul pe care l-am „realizat“; dar enormele lacune, cantitatea însemnată de absentă ce-mi defineşte „cariera“ – lui i le datorez. Simt asta în măruntaiele mele, în întreg organismul meu, în adâncul fiziologiei mele. Răul inextirpabil prin excelenţă. Omul care se plictiseşte poate muta munţii din loc, mai bine decât credinciosul, ceea ce nu e în stare să împiedice însă e faptul de a se plictisi.

Cum să definești plictisul? Un amestec de digestie proastă și catastrofă cosmică.

Ei bine, voi lucra. Hotărârea e luată, așa-mi trebuie.

Ce rău îmi pare că mi-am scris cărțile în stilul „constipat“, nobil, echilibrat, artificial. Nici urmă de lirismul grețos, fără de care nu e nici viață, nici suflu! Am urlat, cu

O gramatică înmâna! Tragedia meteculuI!

În materie de plictis, nu am rivali. Nici măcar… cine? Baudelaire sau cutare împărat roman?

Să fi fost pustnic, sigur mi-aș fi pierdut credința. Sânt făcut să mă aflu în contradicție cu condiția mea: un trădător al propriului destin. Și totuși, n-am făcut nimic ca să-l evit pe-al meu. Mă cufund în el dintotdeauna. Ce e ciudat este că nu i-am dat de fund. Poate că n-are, e gol, se vede treaba.

Nu pot să produc decât într-o dispoziție pătimașă; de cum sânt stăpân pe mine însumi, nu mai fac două parale. Să fugim de înțelepciune, de toate înțelepciunile. Calmantele mă duc la pieire.

5 octombrie – „Religia catolică va distruge religia protestantă, iar apoi catolicii vor deveni protestanți“. (Montesquieu, *Caiete*, I, p. 420)

Lucrul s-a petrecut. — Montesquieu e spiritul cel mai *solid* din secolul al XVIII-lea francez, și din toate secolele poate.

Cu câteva excepții, toți cei care s-au interesat de producțiile mele m-au abandonat. A cui e vina? Câteodată cred că vinovați sânt ei; alteori, eu. Ce contează! Nu trebuie să ne plângem că asistăm la rărirea rândurilor acestor cenzori deghizați în tămâietori. Extraordinara indispoziție resimțită în prezența unui „admirator“. Senzația de a fi supravegheat, pândit, amenințat. În schimb, ce libertate să nu fii observat de nimeni!

Boredom, Langeweile, aburrimiento, plictiseală[194] – nu au valoare poetici; doar *l’ennui*[195] a reușit să-și păstreze multiplele funcțiuni.

Lucien Goldmann a murit. E omul care mi-a făcut cel mai mult rău pe lumea asta, care a răspândit în Paris vreme de *douăzeci* de ani calomnii cumplite pe socoteala mea, care a dus o campanie sistematică împotriva mea, cu un succes total, de vreme ce a reuşit să facă gol în jurul… numelui meu. Oricine, în locul meu, ar fi avut reacţiile unui Céline. Eu am reuşit să depăşesc o ispită pe cât de josnică, pe atât de explicabilă şi de omenească. M-am împăcat cu el şi l-am iertat chiar. Acum zece ani, moartea lui m-ar fi bucurat; – azi, îmi inspiră sentimente contradictorii în care se găsesc de toate, chiar şi păreri de rău.

(Nu i-am purtat niciodată pică cu adevărat. În sinea mea eram bucuros că m-a făcut să par odios; fără calomniile lui, aş fi fost acceptat, adoptat şi, în loc să mă concentrez, m-aş fi risipit. Firește, e supărător să ai un duşman activ; dar, pe de altă parte, e avantajos, căci te împiedică să aţipeşti în senzaţia de confort şi securitate. Fără el, viaţa mea de după 1950 ar fi luat un alt curs. Cred chiar că aş fi putut face o carieră… universitară. El însă mi-a barat calea pretutindeni, căci era puternic şi omniprezent. Dacă intram la C.N.R.S.[196], făceam o teză, obligatoriu ilizibilă, ca orice teză. Nu ştiu câte parale fac cărţile mele; dar cel puţin sânt *ale mele*, şi le-am scris doar pentru mine; iată ce le-a dat dreptul să-şi găsească câţiva cititori. Trebuie să ştim întotdeauna să-i fim recunoscători unui duşman fiindcă ne redă nouă înşine, fiindcă ne scapă de risipire şi de diluare, fiindcă lucrează totuşi pentru binele nostru. Şi a ajuns aici supunându-ne la încercări, la umilinţe şi la suferinţe fără număr, prin care spera să ne distrugă. Dar s-a întâmplat pe dos. De aceea el este adevăratul învins.

Ceilalţi găsesc că e normal să-ţi ierţi duşmanii. Grozav aş vrea să-i văd urmând precepte atât de frumoase. Poţi ierta un duşman; dar, cum spunea Mauriac, nu poţi *uita*, că l-ai iertat. Nimic mai impur decât iertarea.

Tânăr fiind, aveam ranchiune vii şi fecunde: mă stimulau; acum, la bătrâneţe, sânt lipsite de vigoare şi nu mai apar decât sub formă de *accese*, frecvente sau rare, după caz. Nu mai au continuitate, permanenţă. Un fenomen de devitalizare.

Acreală – îmi place acest cuvânt. Mă trimite cu gândul la o *bucurie care a sfârşit prost.*

La capătul ultimului război, toată lumea semăna cu Hitler, chiar şi învingătorii, mai cu seamă ei. De altminteri, nu l-au putut învinge decât imitându-l din ce în ce mai mult, *identificându-se* cu el. Niciodată nu l-ar fi putut strivi cu metode democratice, umane, liberale. Au terminat războiul fără milă, fără menajamente, fără discernământ – exact în felul în care l-ar fi sfârşit el, dacă l-ar fi putut câştiga. Vrând să doboare un monstru, Churchill şi Roosevelt l-au imitat, cu greu la început, apoi în chip absolut firesc. Stalin, în schimb, n-a avut nici o dificultate: a reuşit de la bun început, ba chiar l-a depăşit. Când învinşii şi învingătorii utilizează aceleaşi procedee, nici unul nu e mai bun decât celălalt şi nici unul nu are autoritatea morală să vorbească în numele Binelui.

Trebuie să iertăm, pentru simplul motiv că e un lucru greu şi aproape imposibil. Toată lumea e meschină şi nu se gândeşte decât la răzbunare. *Să nu te răzbuni* este singura ispravă morală, cel mai frumos gest pe care-l putem face. Ori de câte ori simţim nevoia să ne răzbunăm, ar trebui să ne gândim că răzbunarea aparţine altora, că e facilă, de vreme ce le reuşeşte tuturor, şi că nu există noblеţe decât în singularitatea iertării, fie ea şi impură.

Înclin către regret şi nu către căinţă. Iată care e diferenţa între un spirit literar şi un spirit religios, creştin mai cu seamă.

Ceea ce vor duşmanii noştri nu e atât înfrângerea, cât umilirea noastră. Lucrul pare mai puţin sălbatic, pare să comporte un vag aer de umanitate. Nici vorbă de aşa ceva. Căci o înfrângere e ceva clar, ireparabil, sfârşit, te resemnezi cu ea, te obişnuieşti, apoi o iei de la început; în vreme ce o umilire n-o uiţi niciodată: e pentru toată viaţa.

Céline a început prin a fi scriitor, un mare scriitor, şi a sfârşit prin a deveni un caz, nu mai puţin mare.

N-am scris niciodată o operă de mare respiraţie şi nu voi scrie probabil nici în viitor. O spun cu uşurare mai degrabă decât cu amărăciune. (Amărăciunea intră în dozajul celor mai multe senzaţii ale mele, ea alcătuieşte când ingredientul lor major, când drojdia. Drojdia mai cu seamă.)

Nu putem admira pe cineva decât dacă e pe trei sferturi nebun. Admiraţia n-are nimic de-a face cu respectul.

Două spirite rebele vor fi marcat acest secol, prin metode diametral opuse: Lenin şi Gandhi. Primul este idolatrizat de continente întregi, al doilea de indivizi izolaţi, de solitari. Ar fi trebuit să se întâmple pe dos. Dar nonviolenţa, oricât ar părea de incredibil, nu cucereşte masele.

Geniul specific al tragediei antice: în cadrul ei eroul nu e liber, dar nici nu e un automat. Zeii hotărăsc totul, şi totuşi el e declarat vinovat. Caz particular de fatalitate. Nu este deci adevărat că libertatea e condiţia primordială a tragediei, în ea, eroul e mânat de forţe care-l depăşesc; cu toate astea *J* îi urmărim peripeţiile ca şi cum ar putea să le schimbe cursul. Pe fundalul necesităţii absolute, iluzia salvatoare a libertăţii.

Ce personaj din era creştină ne inspiră o milă asemănătoare celei pe care o simţim pentru Oedip?

Îmi place acel: *nu-i nimic de făcut* care se desprinde, în chip de concluzie supremă, din finalul oricărei tragedii antice. Şi, într-adevăr, ce altceva să presupui sau să rosteşti în legătură cu un deznodământ, oricare ar fi el?

Pierzând sensul profund al fatalităţii (în locul căruia a pus superstiţia progresului), omul modern a pierdut totodată înclinaţia pentru tânguire. La teatru ar trebui să reînviem neîntârziat Corul, iar la funeralii şi alte mari ocazii, bocitoarele.

Un secol de impietate sistematică a dat naştere Revoluţiei franceze; acelaşi lucru s-a petrecut în Rusia. În ambele cazuri, ateismul era inevitabil şi necesar, după abuzurile Bisericii şi epuizarea credinţei. Şi tot în ambele cazuri, după excesele regimului revoluţionar, nu mai puţin inevitabilă era întoarcerea la religie. Istoria nu are legi; în schimb, are constante, care sânt un gen, un simulacru de lege.

Franceza a devenit o limbă provincială. Resimt această decădere ca pe o suferinţă. O pierdere pentru care nu reuşesc să mă consolez. Moartea

Nuanţei.

6 octombrie

Două „evenimente" răscolitoare în viaţa mea: Regele Lear cu Werner Kraus – şi relatarea, făcută de vagabondul Magny, a scenei petrecute într-o duminică dimineaţă, când în prezenţa lui şi a tatălui său, mama lui s-a apucat să danseze goală, după o ceartă care a adus-o în pragul nebuniei, îmi amintesc că a trebuit să mă reazem de zid în clipa când Magny mi-a povestit cum maică-sa şi-a scos pălăria, paltonul, bluza, fusta şi tot ce avea pe ea şi a început un dans lasciv în faţa soţului şi a fiului său, lipiţi de perete, pradă unei inexprimabile senzaţii de groază. Era să uit sfârşitul scenei: trezită brusc din acest somnambulism în plină zi, mama s-a prăbuşit într-un fotoliu şi a izbucnit în plâns.

Hegel, Fichte – şi Nietzsche – procesul de „Selbstrergötterung“[197] a omului.

Ceea ce mi se pare cel mai izbitor în filosofia germană este lipsa de modestie. *Geist* poate totul. Dar acest *Geist*[198] nu e nimic altceva decât omul. E o atitudine orgolioasă, şi ce orgoliu! E de înţeles că-i seduce pe adolescenţi sau pe profesori, fiindcă nici unii, nici ceilalţi nu s-au lovit de adevăratele probleme ale existenţei.

Marile sisteme metafizice germane sânt *alături* de realitate. Nu se poate recurge la ele în momentele grave, în momentele marilor încercări. Două excepţii: Schopenhauer şi Nietzsche – fiindcă sânt mai degrabă moralişti decât filosofi.

Fapta cea mai gravă comisă de nazişti nu sânt lagărele de concentrare, ci steaua galbenă. E mai puţin grav să fii ucis decât să fii umilit.

În timpul războiului, urmam cursuri de engleză. O tânără care-mi plăcea, dar pe care n-o cunoşteam personal, a venit într-o zi purtând pe rochia neagră cumplita stea galbenă. După câteva luni, nu s-a mai arătat. A fost deportată? A fugit?

Da, moartea e de o mie de ori preferabilă umilirii.

(La drept vorbind, în lagăre existau şi una, şi cealaltă, căci umilirea preceda în chip necesar moartea, de vreme ce nu erai omorât de la bun început. La fel şi în viaţa „normală“: ce altceva e boala, înainte de

deznodământ, decât o umilire punctată de câteva pauze mai lungi sau mai scurte?)

Îi spuneam, azi după-amiază, unui scriitor maghiar că franceza este o limbă juridică, că li se potriveşte perfect notarilor şi că e făcută pentru redactarea contractelor (căci e ostilă echivocurilor).

Îi mai spuneam că numai ea ştie să speculeze nuanţele şi că, în fond, fără ea conversaţia n-ar avea nici un sens.

7 oct.

Patricia Blake, tânără americancă venită dintr-o călătorie în România, mi-a spus ieri că românii se complac toţi într-o perpetuă *self-hatred:* îi numeşte în chip straniu evreii din Sud-Est, fiindcă, după ea, ura de sine e trăsătura fundamentală a evreilor. (Da, i-am replicat, însă trăsătura asta se însoţeşte la ei cu un mare orgoliu, explicabil şi legitim, inexistent la român, care nu are drept compensaţie decât naţionalismul, un naţionalism disperat şi pe care nu-l cunoaşte decât intermitent, în accese de febră…)

Ieri pe vremea asta, pălăvrăgeam la cafenea. Azi, savurez tăcerea, sânt conştient de avantajul de a nu vorbi, de superioritatea automată pe care o ai asupra celui care se risipeşte în vorbe. Ceea ce se numeşte *viaţă spirituală* nu e poate decât o *aşteptare mută.*

Sânt unul din cei mai mari palavragii din câţi există. *Ar fi trebuit* deci să descopăr virtuţile tăcerii. Păcat că mi-am dat seama atât de târziu de acest lucru.

Dovada că „civilizaţia“ e un eşec este că omul nu are senzaţia că regăseşte paradisul decât acolo unde ea nu a lăsat urme. Veţi spune însă: Se prea poate, dar omul nu poate trăi fără tot ce-a dobândit această civilizaţie. Lucru fără îndoială adevărat, dar care dovedeşte, dacă mai era nevoie de dovezi, că este iremediabil *pierdut* şi că soarta lui, orice ar întreprinde acum, e pecetluită.

Petru Comarnescu moare de un cancer la plămâni. I-am scris o scrisoare, la care n-a răspuns. Are dreptate să tacă. Cele câteva cuvinte pe care i le-am trimis erau, sigur, amabile, dar în fond indiscrete, căci nu erau decât un adio

mascat. Pesemne că a simţit lucrul ăsta şi poate chiar mi-a purtat pică. La ce bun să-i aminteşti unui muribund că va muri? Ştie şi singur, iar ceea ce doreşte e tocmai să uite.

Cum să explic vechea mea pasiune pentru filosofia religioasă rusă? Iată o formă de gândire care, în conţinutul ei, nu mi se potriveşte, la care nu subscriu, dar care mă fascinează totuşi, cum mă fascinează tot ce e extrem, aventuros, neverificabil. Mai trebuie spus că am găsit în ea observaţii care mi-au permis să înţeleg anumite lucruri; oricum, nu mă putea lăsa indiferent, de vreme ce, în mare parte, se revendică de la Dostoievski. Aşadar…

Sânt un necredincios care nu citeşte decât gânditori religioşi. Motivul adânc este că doar ei s-au apropiat de anumite abisuri. La care „laicii“ sânt refractari sau de care sânt incapabili.

A fost o vreme (în tinereţea mea) când îmi făcusem o faimă de om rău. Vorbeam de rău totul şi pe toţi, detestam cerul şi pământul. Cu toate astea, niciodată n-am mai avut accese de milă atât de intense, atât de autodistructive ca atunci.

Să nu dramatizăm. Omenirea a cunoscut angoase incredibil mai puternice decât cele pe care le trăim astăzi – să ne gândim la ciumă, la aşteptatul sfârşit al lumii, la năvălirile barbare. Da, fără îndoială. Dar nu avea mijloacele de a grăbi ea însăşi „sfârşitul lumii“. Zeii mai puteau încă să intervină şi, de altminteri, sfârşitul de la ei trebuia să vină. Astăzi ştim că acest sfârşit se pregăteşte în laboratoare şi că poate surveni în orice moment, fie din calcul, fie din greşeală. Tocmai asta face ca aventura umană să fie atât de interesantă. Căci înainte de orice, e o aventură.

Ruşinea care ne copleşeşte după ce am spus sau am scris o banalitate.

Nimic nu e mai dezolant decât un truism, mai cu seamă în literatură.

Un truism este un gând *fără viitor.* De ce? Fiindcă e acceptat. Doar gândurile care derutează sau fascinează au un viitor.

De ce se agravează oare cusururile şi viciile odată cu vârsta? Fiindcă se uzează mai puţin decât virtuţile şi fiindcă sânt mai ale noastre, mai

individuale, în timp ce virtuţile par – şi sânt, de altfel – mai impersonale, mai abstracte şi mai convenţionale. Nu au un *chip*, în timp ce viciile şi cusururile poartă pecetea unicităţii, fiind totodată atribute universale ale omului.

A fi român: o dramă *lipsită de semnificaţie*; în timp ce a fi evreu – e pe dos: o dramă încărcată de prea multă semnificaţie.

Péguy ar fi spus că Dante a vizitat infernul „ca un turist“.
— E adevărat.

Adineaori am stins lumina şi m-am lungit. Lumea exterioară, de la care-mi parvine doar rumoarea indistinctă, a încetat să existe. Nu mai subzist decât eu şi… Aici e aici. Nu contează. Sânt pustnici care au trăit treizeci, patruzeci de ani în acest exces de tăcere şi de dialog mut cu ei înşişi.

Ce n-aş da să am curajul să repet zilnic o asemenea şedinţă, în care îţi eşti superior ţie însuţi, în care eşti aşadar departe de orice senzaţie de acreală şi de decădere! Ceea ce contează e această trecere de la eu la sine, care n-are valoare decât dacă o poţi relua în fiecare clipă, astfel încât eul să sfârşească prin a fi complet resorbit în celălalt, în versiunea sa impersonală.

Am vorbit adineaori cu Sanda S. despre Nenea. Ea spunea că-i păcat că în cei patruzeci de ani cât a stat în Germania n-a dat nimic. Ce contează, i-am replicat. E *un personaj;* şi asta face mai mult decât să fi scris un cărţoi despre Aristotel sau despre vreun alt filosof. Dacă ar fi produs o operă sau dacă s-ar fi „realizat“, n-am mai sta să vorbim despre el de peste un ceas. Avantajul de a avea o viaţă e un avantaj rar. E singurul pe care-l au compatrioţii noştri. Dar în cele din urmă contează.

Nenea nu e un ratat, căci nu e acrit, nu le poartă pică celorlalţi, celor care au realizat ceva: *opera* pe care n-a produs-o nu-l obsedează, nu ştie ce-i aia remuşcare. N-are habar de toate acele tare care-l transformă pe ratat într-un jupuit de viu. Lui Nenea îi place să bea, să mănânce, să-i asculte pe alţii cum debitează tâmpenii. Un cinic care a exploatat la sânge naivitatea germană.

13 octombrie. Ora cinci dimineaţa. Tăcere extraordinară, care-mi dă o senzaţie de securitate, mai mult: de *suveranitate.*

E ceea ce ne lipseşte cel mai mult, în orice caz ceea ce-mi lipseşte mie cel mai mult: iată de ce, când o regăsesc, chiar şi în toiul unei nopţi albe, mă simt alt om, jubilez, nu regret inconştienţa reparatoare a somnului. *Tăcerea* este marea justificare a insomniei, singura compensaţie pe care o oferă. Trebuie spus că e de anvergură.

Cea dintâi răzvrătire e cea a îngerilor. (Omul a venit după aceea: un epigon.) Deci chiar şi în preajma lui Dumnezeu nemulţumirea stătea să izbucnească. E de presupus că la toate nivelurile „fiinţei“ se suportă greu o situaţie de inferioritate şi că superioritatea nu-i este iertată nimănui. Invidia domneşte poate şi printre termite, în orice caz în întreg regnul animal. Se poate chiar închipui o floare *invidioasă.* Cu toate că…

În anumite reprezentări picturale ale Patimilor, în Evul Mediu, la picioarele lui Cristos răstignit figura ţeasta lui Adam. Potrivit unei legende, Iisus a fost răstignit în chiar locul unde Adam a fost izgonit din Paradis.

Un text poate fi socotit definitiv, sau măcar terminat, atunci când orice îndreptare ce i se aduce se dovedeşte, când reflectezi asupra ei, o eroare, o ameliorare dezastruoasă.

14 oct. A.A. îmi trimite *Jurnalul* lui Vlasiu, în care se vorbeşte mult despre mine, aşa cum eram în 1938 – 39.

Degeaba mă străduiesc, nu reuşesc să-l regăsesc pe cel care eram, pe cel despre care vorbeşte Vlasiu: îmi scapă, are consistenţa unui spectru. E adevărat că nu-i prea limpede cum ai putea să te regăseşti când eşti evocat de un tip neserios, de un escroc plin şi de fiere, şi de farmec, ţăran şmecher şi cabotin cum nu e altul.

Jurnalul lui Vlasiu ar trebui să mă dezguste pe vecie să ţin eu însumi un jurnal. Genul este într-adevăr odios: aproape întotdeauna, o adunătură de bârfe. Dacă şi eu notez aici câteva asemenea bârfe, e numai ca să-mi întreţin iluzia că scriu, că fac ceva.

15 octombrie – Un fluviu imens pe care pluteam. Eliade mă implora să nu mă las în voia curentului, să nu mă las tras la fund. I-am răspuns că, de vreme ce sânt atins de nu ştiu ce rău incurabil, e mai bine să dispar pe dată şi că mi-e groază să mor ca toată lumea. Trezindu-mă, îmi stăruia vie în minte amintirea acelui fluviu de o extraordinară maiestate, care întruchipa pentru mine moartea ideală.

E oare cu putinţă ca un amărât ca mine să-i fi făcut invidioşi pe atâţia? — Este pe cât de sigur pe-atât de neînchipuit.

Fiecare anotimp îmi apare ca o modalitate specifică de agresiune a cărei principală victimă sânt.

„Într-o dimineaţă, pe când călugărul Macarie se întorcea în chilia lui cu un braţ de frunze de palmier, diavolul îi ieşi înainte înarmat cu o seceră de cules spice. Vru să-l lovească pe pustnic cu ea, dar nu putu. Atunci exclamă: «îndur din parte-ţi o cumplită nedreptate, o, Macarie; vreau să te corup, şi nu pot. Şi totuşi, tot ce faci tu eu fac mai bine: tu posteşti uneori, eu nu mănânc niciodată. Tu veghezi adesea, pe mine nu mă fură somnul niciodată. Mi-o iei înainte într-o singură privinţă, mărturisesc.» Macarie întrebă care-i aceea. «Umilinţa, răspunse diavolul, şi numai ea m-a învins.»“ *(Vitae Patrum* III, 124, citat de I. Hausherr)

În textul din pagina de mai sus, diavolul e foarte bine definit: un ascet, poate cel mai mare dintre toţi (nici nu mănâncă, nici nu doarme!), şi totuşi un învins. Deşi domină pământul, nu are un regat al lui, fiindcă nu are decât un singur gând: să i se opună lui Dumnezeu, iar această obsesie îl împiedică să fie autonom, să domnească în pace, să profite de puterea lui. E invidios, deci este la cheremul celui pe care-l invidiază. Iar această servitute, el însuşi a creat-o.

16 oct. I-am trimis lui M.A. Un text despre „Naştere“ care nu mă mulţumeşte: de ce ar mulţumi pe altcineva? Aştept un cuvânt de aprobare, ca toţi cei care nu sânt siguri de ceea ce au făcut. Grav e însă în cazul de faţă că, deşi nemulţumit de „munca“ mea, mi-a fost cu neputinţă s-o ameliorez. Singurul lucru pe care puteam să-l fac era să scap de ea, s-o dau la tipar. Ba nu, mai exista o posibilitate: s-o distrug.

Mă gândesc la fata pe care am întâlnit-o într-o seară pe bulevardul Saint-Michel, la începutul şederii mele la Paris, care mi-a spus că era atât de singură, că-şi privea ceasul deşteptător ca pe o fiinţă vie, ca pe o prezenţă: face un pic de zgomot, înregistrează timpul, se mişcă aproape.

Singurătatea din marile oraşe.

Cred că mi-a spus chiar că-l mângâia câteodată. Şi mi-a mai spus: „Singurul meu contact cu viaţa are loc prin deşteptător“.

Cine are simţul echităţii trebuie să aleagă pustiul.

Imposibil de găsit la Paris pe cineva a cărui originalitate să nu fie livrescă. Unde să găseşti *naturi*? Céline a fost ultimul care n-a pornit de la *literatură.*

Lucrul pe care am să mi-l reproşez în cea mai mare măsură din trecutul meu e aroganţa intelectuală.

Dar, la drept vorbind, o regăsesc la toţi tinerii de azi care se agită. E vorba aşadar de o constantă, de un viciu al vârstei.

E uşor să scrii şi să vorbeşti pe un ton peremptoriu. Căci e mai lesne să-l imiţi pe Jupiter decât pe Lao zi.

Cutare care-şi închipuie că gândeşte nu face de fapt decât să decreteze. Îşi asumă un rol de legislator sau de zeu: e mai comod şi face mai mult efect.

La începutul unei cariere intelectuale, oricare ar fi aceea, ar trebui să facem un stadiu obligatoriu într-un aşezământ în care se predă scepticismul. Ar fi o *iniţiere* în misterul şi umilinţa îndoielii.

Modestia nu cade niciodată pradă deznădejdii. Acesta e privilegiul şi tara orgoliului.

Marea schimbare survenită în viaţa mea în 1941, când am încetat să mă mai interesez de ceilalţi. Înainte, orice trecător, şi mai cu seamă *trecătoare*, îmi stârnea curiozitatea. Voiam să ştiu totul despre ea, şi nu ezitam s-o

abordez. De atunci, curiozitatea asta a scăzut mereu. *Celălalt* nu mai este treaba mea.

Nu-i adevărat că disprețul celorlalți e mai greu de îndurat decât disprețul de sine, așa cum susține Nietzsche. În frunte se află disprețul de sine; e totodată cel mai rar, cel mai dificil, căci facem totul spre a-l evita; când însă e mai tare decât noi, când izvorăşte din adâncul nostru, e infinit mai apăsător decât celălalt, care se abate asupra noastră din exterior şi pe care reuşim să-l uităm din când în când, câtă vreme cel care vine din noi înşine se menține mult timp într-o stare de acuitate și de omniprezență.

Moartea calomniatorului

Te simți mai singur. Te obișnuiseși cu prezența lui, așteptai ecoul ororilor pe care le debita, aproape că-ți plăcea atmosfera de infamie pe care se străduia s-o creeze în jurul tău şi care avea avantajul că te izola un pic mai mult de semenii tăi. Și iată că dintr-odată nu mai e. Nu mai există nimeni care să vegheze asupra ta, să se gândească doar la tine!

Am văzut o grămadă de compatrioți de-ai mei care au făcut ani și ani de închisoare. Nu aveau despre asta nici o amintire, nici bună, nici proastă. La drept vorbind, încercarea asta n-a fost pentru ei o încercare, de vreme ce nu i-a marcat profund. Nici o operă nu a luat naştere din ea. C.N., filosof, nu scrie niciodată despre ea, nu face nici o aluzie. Șase ani de pușcărie nu l-au transformat lăuntric. S-ar spune că trecând de la o închisoare la alta a făcut turism fără voie. Cum poate fi explicat acest fenomen? Să fie vorba de insensibilitate? De o *psyche* debilă, sau pur și simplu de acea pasivitate – urmare a unei robii seculare? Cred mai degrabă că trebuie incriminat frivolul scepticism național, care refuză să aprofundeze, să interiorizeze senzația.

Simți, și pe urmă nu te mai gândești la ce-ai simțit. Asta a dat un popor de descurcăreți, refractari la metafizică și la mistică, incapabili de atașament și de resentiment. Cutare, ieşit din închisoare, strânge mâna fostului său temnicer, când se ivește prilejul. Nu există nimic mai superficial și nici, să recunoaștem, mai „uman“.

Cu cât îmbătrânim, cu atât defectele de familie se accentuează. Regăsești în tine cutare trăsătură a părinților, și chiar mai vie decât la ei, iar

această „regăsire“, demoralizantă la culme, te face să înţelegi că „libertatea“ e o vorbă goală. Ceea ce corespunde celei mai exacte definiţii a *necesităţii.*

(Nu ne alegem destinul, sântem aleşi de el. Nu putem fi ceea ce nu sântem; putem, firește, să ne străduim. Cât despre reușită, asta-i altă treabă. Ca să crezi că eşti liber şi că poţi face din tine ce vrei, trebuie să nu fi trecut prin nici o experienţă profundă. Degeaba vrea un bolnav incurabil să fie sănătos, nu va fi niciodată. La fel, omul nu are de ales decât un singur lucru: să vrea să fie liber. Din fericire pentru el, îl confundă pe *a vrea* cu *a reuși.*… E marea lui șansă, iluzia lui salvatoare.)

Bussotti[199]

Muzica contemporană lasă impresia unui *coitus interruptus.* Pare că vine, dar nu vine. *Climax*-ul e mereu ratat, escamotat, la drept vorbind imposibil. E cea mai bună demonstraţie de neputinţă, de care totuşi autorii nu sânt vinovaţi: stadiul la care a ajuns muzica explică această gâfâială tragică, această dorinţă de a face şi imposibilitatea de a reuşi să faci… Ceva care nu se poate *lega.*

A fi în pas cu moda reprezintă trăsătura unui spirit care nu urmărește nimic personal, incapabil de obsesie, adică de o problemă *fără sfârșit.*

Marele stareţ de la Optima Pustâna, părintele Ambrozie (fără îndoială modelul lui Zosima din *Fraţii Karamazov),* i-a spus într-o zi cuiva venit să-i ceară sfatul: „Trebuie să-mi daţi ascultare de la primul cuvânt. Dacă discutaţi cu mine, sânt în stare să cedez, şi n-ar fi spre binele dumneavoastră“.

Nu au succes decât teoriile care, în aparenţă, explică totul (ca psihanaliza), dar care în realitate nu explică nimic. Se poate spune același lucru despre mai toate teoriile politice: o ideologie nu capătă influenţă decât în măsura în care se raportează la toate sferele vieţii şi se bagă unde nu-i fierbe oala. Devine astfel o explicaţie universală, un viol universal mai degrabă.

X. Stilul lui: cascadă de adverbe. Ce tic mizerabil! De-ar putea să nu folosească nici unul, sau măcar să nu abuzeze de ele, ar fi agreabil de citit. Numai că prea a frecventat în tinerețe autori care se bat cu pumnul în piept.

„Soarele să nu apună peste mânia voastră“. (Sfântul Pavel) – Mie îmi este adresată această somație.

Am remarcat că și aceia care se gândesc la moarte și vorbesc neîncetat despre ea (E. I., de exemplu) se comportă ca și cum n-ar trebui să moară niciodată, exact ca oamenii care nu-i acordă nici un gând.

Zadarnic rumegăm singura problemă care contează, nu tragem nici o concluzie în practică și trăim ca și cum n-ar trebui să murim niciodată. Putem să ne închipuim moartea, dar n-o putem *cuprinde.* Iar dac-am cuprinde-o cu adevărat, dacă am putea săvârși acest act de totală înțelegere, ar fi cu neputință să nu tragem ultimele consecințe: *pustiul.* Monahismul primelor veacuri a fost rezultatul unei asemenea „realizări“.

Ca să ne păstrăm în limitele adevărului, ca să evităm falsul și paradoxul facil, trebuie să lăsăm loc anumitor banalități și să le amestecăm cu considerații mai personale și mai temerare. Originalitatea cu orice preț e bună pentru făcătorii de literatură; îndată ce urmărești un adevăr de ordin spiritual, nu mai cauți *efectul,* iar *rostirea* încetează să mai conteze.

Mă apucă uneori o asemenea dorință de singurătate că imaginea pustiului îmi răsare spontan în minte. Sfântul Anton a stat douăzeci de ani total rupt de lume. Douăzeci de ani! S-ar putea îndura o atare izolare fără suportul credinței?

În afara lipsurilor mele spirituale, ceea ce mă face incapabil pentru viața de pustnic este *regimul* meu. Nu există restaurante dietetice în desert.

Am terminat de frunzărit două volume groase despre isihașă, ale teologului bizantin Grigorie Palamas. Dezamăgire, senzație de inutilitate, de „tăiere“ a firului de păr în patru.

Pagini întregi despre lumina divină, dar nimic concret, hrănitor, fecund. Când compar acest tratat cu *Povestea pelerinului rus,* ce diferență, ce savoare în aceasta din urmă, față de care cel dintâi nu e decât un talmeș-balmeș, un talmeșbalmeș bizantin totuși.

Cât privește filosofia istoriei, nu văd o diferență semnificativă între cea a lui Gioacchino da Fiore și cea a lui Hegel. Două construcții la fel de

ordonate, la fel de arbitrare și la fel de caduce.

Dacă la începuturile filosofiei Tales a spus că „totul este plin de zei“, la sfârșitul filosofiei se poate spune, nu numai din nevoia de simetrie, ci și din respect pentru evidență, că „totul e lipsit de zei“.

În ultimă instanță, există doar două soluții: *îndoiala* sau *pustiul*.

Cum să alegi? Ambele formule îmi convin în egală măsură. Din nefericire, nu le poți încerca simultan. Așa cum mă știu, dacă aș adopta-o pe una din ele, aș regreta-o imediat pe cealaltă. Totuși, să fim sinceri, e mai lesne să fii sceptic decât pustnic.

Scepticismul este aproape punctul central al interogațiilor mele. Cel care ar vrea să scrie ceva corect despre mine ar trebui să analizeze funcția pe care a îndeplinit-o în ansamblul preocupărilor și obsesiilor mele.

24 oct. Mi s-a cerut un scurt text despre imaginar, pentru o carte la care vor colabora scriitori și pictori. N-am nici un chef să tratez tema asta. Totuși, trebuie să mă execut.

Iată ce se cheamă *a scrie:* să vorbești despre o problemă pe care n-o *simți*.

Dozajul fericit de paradox și de banalitate ne vine dintr-un soi de instinct. Ceva care nu se învață în nici o artă a scrisului.

29 oct. – Am terminat de scris, pentru o lucrare colectivă, un mic text despre imagine, mai degrabă împotriva ei, care ar putea fi semnat de cel mai drept-credincios dintre credincioși. Și totuși, niciodată n-am fost mai departe de o convertire la ceva, la orice. E vorba de un „puseu“ mistic, de o fierbințeală care mă cuprinde din când în când.

Dacă ar fi trăit în primele secole ale erei noastre, Diogene ar fi rivalizat cu pustnicii cei mai extravaganți.

Cinicii au fost sfinții păgânismului.

Ce rămâne dintr-o ființă: câteva vorbe smintite, câteva gesturi insolite, fie prin eroismul, fie, mai adesea, prin impertinența lor.

Nimic de zis: îmi plac, mi-au plăcut întotdeauna atitudinile extreme şi sentimentele excesive.

30 oct. Primesc scrisori de la tineri care au citit *Tratatul*. Toţi sânt mai mult sau mai puţin dezechilibraţi. Majoritatea, nişte amărâţi (de fapt, titlul cărţii ar fi trebuit să fie: *Manualul amărâtului).*

A-i ajuta pe ceilalţi e foarte bine; necazul e că acest lucru le dă drepturi asupra noastră.

Orice binefacere aserveşte. Te lasă la cheremul beneficiarului.

Nu există relaţii mai contorsionate, mai subtile şi mai perfide ca acelea între cel care dă şi cel care primeşte. Care din doi depinde de celălalt, care e silit să fie delicat şi prevenitor? Binefăcătorul în primul rând.

Este la fel de umilitor să dai şi să primeşti.

Orice formă a relaţiilor între oameni se soldează cu o umilire.

Un amărât e un pisălog pe care trebuie să-l suporţi.

Caritatea ignoră ideea *de pisălog*. Iată de ce e atât de anevoie de practicat.

Cu obsesia că totul e caduc, nu se poate realiza nimic. Obsesia în cauză e deci nocivă, nesănătoasă. Da, fără îndoială, dar corespunde unei viziuni juste, e primejdios de aproape de adevăr. *Actul* ar fi deci minciună şi rod al minciunii? — Da, chiar aşa.

Nu ne apropiem de această viziune justă decât atunci când totul se năruie: în „crizele de depresie“, în nenorociri, în catastrofe, în coşmaruri, în stările de mahmureală, în nopţile albe.

Un text burduşit de citate ce dovedeşte? Modestie, laşitate sau competenţă? Mai degrabă decât toate astea, voinţa de a arăta că subiectul nu ne priveşte direct.

1 noiembrie. Ziua tuturor sfinţilor. Plimbare de-a lungul *Essonnei*, de la Grainville la Malesherbes – de o extraordinară frumuseţe. Parcă n-am văzut niciodată o asemenea toamnă. Totul e aur şi aramă. „Frumosul“ nu are sens

decât aplicat aparenţelor. Analizaţi asemenea peisaje: nu mai rămâne nimic din ele. Ca să le guşti, trebuie să te laşi în voia senzaţiei şi să te istoveşti în percepţie.

Chiar lângă Malesherbes, cimitirul de la Nanteau care domină satul cu acelaşi nume şi valea. Zăresc în cimitir o tânără însărcinată venită să pună flori la un mormânt. Cum de nu se gândeşte că *poartă* un muritor, un viitor cadavru? Două lucruri de neîmpăcat: imaginea acestei fecundităţi insolente în mijlocul acestor cruci sinistre, pântecele proeminent, agresiv şi mormintele atât de modeste. O speranţă şi sfârşitul oricărei speranţe! Iluzia şi deznodământul.

2 noiembrie – Dac-aş fi avut un fiu, ar fi fost un asasin.

E la mine o foarte veche convingere, care a atârnat asupra mai multor hotărâri importante pe care le-am luat în viaţă.

„… înţelegând că timpul i se apropia de sfârşit…“

Citesc aceste vorbe într-o biografie. Niciodată nu m-a izbit atât de tare expresia asta ca azi-dimineaţă. La drept vorbind, nu mi-a reţinut niciodată atenţia. Totuşi despre asta e vorba cu fiecare dintre noi, despre timpul ce ne este acordat. Ar trebui spus: *Timpul meu se apropie de sfârşit.*

Nu eu mor, timpul *meu* se epuizează – acel timp ce mi-a fost dat…

În cele din urmă, a trăi se reduce la un proces impersonal lipsit de semnificaţie în sine. Exist, *umplu* un interval, ocup o fărâmă de timp – nimic mai mult.

Scrisoare recomandată de la P.M. care mă întreabă de ce n-am răspuns la scrisoarea lui din septembrie. Îşi închipuie c-am neglijat s-o fac fiindcă era prea *sumbra.* Nu le pot spune vechilor mei prieteni în ce grad m-am detaşat de *ginta*[200] noastră. Pe urmă, era în scrisoarea lui ceva care mi-a stricat buna dispoziţie: spunea acolo că sânt *singurul* lui prieten. Nu-mi place modul ăsta brutal în care cineva se agaţă de mine, în care mă face răspunzător de soarta lui, somaţia asta de a-i fi prieten, dramatizarea asta a relaţiilor care ar trebui să rămână abstracte. Înţeleg, înţeleg singurătatea oamenilor de acolo. M. îmi spune că de peste două luni n-a văzut pe nimeni. E tragic, dar eu *îl invidiez.* Aici, văd aproape încontinuu oameni pe care grozav aş vrea să nu-i fi întâlnit niciodată, trebuie să mă apăr, să-mi păstrez singurătatea, să reduc la minimum întrevederile. Ei îşi închipuie acolo că

nu-i avem decât pe ei, că sânt în centrul preocupărilor noastre. Am făcut o mare greşeală reînnodând cu vechii mei prieteni: nu pot decât să-i dezamăgesc. Căci n-am nimic să le ofer, în nici o privinţă, şi nici ei mie, poveştile lor se repetă prin forţa lucrurilor şi sânt, la urma urmelor, mereu aceeaşi poveste. Nu mai pot, sânt sătul până-n gât.

Se spune despre morţi: cei *dispăruţi.* Şi au dispărut, într-adevăr. Fără să lase urme şi de parcă n-ar fi existat niciodată. Credem că folosim un eufemism, dar în realitate *dispărut* e mai tare, mai cumplit decât *mort. Răposat* este şi el un fals eufemism.

În ideea de *dispariţie* există o nuanţă de dezertare, de fugă, de infidelitate, care se potriveşte destul de bine cu faptul de a muri, de-a spăla puţină.

4 nov. „Se spune că un călugăr tehuan (Zen în chinezeşte) a intrat într-un templu şi a scuipat pe o statuie a lui Buddha. Când a fost dojenit, a spus: «Arătaţi-mi, vă rog, un loc în care Buddha să nu fie prezent.» (Pildă despre transmiterea Luminii, *Istoria filosofiei chineze*)

Sentimentul religios se reduce la sentimentul omniprezenţei divinului. Misterul însă nu-l *simţim* întotdeauna. Cel mai adesea nu-l percepem decât intermitent, din când în când. Aşa se face că avem puseuri de religiozitate. Nu există o *stare* religioasă durabilă. Cel mai adesea credinciosul *îţi aminteşte* că e credincios: ştie că este, chiar când credinţa-i pare stinsă ori pierdută.

În fond, fac tot ce fac ceilalţi, dar n-o mai fac într-un chip *instinctiv.* Este ceea ce am numit altă dată: a trăi *fără convingere.* Te-ncearcă, adică, aproape toate poftele şi toate satisfacţiile obişnuite, dar ceva s-a frânt: iar dacă nu e frângere, e detaşare; nu mai eşti *în miezul lucrurilor,* e cu neputinţă să te identifici cu o faptă oarecare, totuşi le săvârşeşti pe toate, faci parte în chip exterior din societate, din *mulţime* chiar. Dar ai văzut *dedesubtul* lucrurilor, le-ai priceput irealitatea, vacuitatea funciară. Între tine şi faptă, între faptă şi lucru, se cască întotdeauna un gol. Încetezi pe vecie să mai fi *întreg.* Nu vei mai fi niciodată una cu ceea ce faci. Nu va mai exista sudură între tine şi fiinţă. Căci nu va mai exista niciodată *fiinţă* în vechiul

înțeles al cuvântului. A devenit totul aparență? Nu. Dar nimic nu mai *este,* nimic nu mai seamănă cu ce-a fost înainte. *Nu realul e transfigurat, ci vidul.*

Conștiința precarității universale a încolțit în mine de timpuriu.

În unii încolțește conștiința Perenității; în alții, a Precarității. A fost și cazul meu: în toate, n-am sesizat decât ceea ce nu poate dăinui. Primul meu sentiment a fost cel al *Vremelniciei.* De timpuriu, *Vremelnicia* a fost idolul meu. Eram beat de precaritate, sufeream și în același timp mă desfătam din pricina ei. Granitul însuși dezamăgește, la fel ca tot ce are un început.

Păstrând proporțiile, Diogene era la fel de detașat de viață ca și Buddha. (Sau mai degrabă: Diogene era un Buddha cabotin, un Buddha *care se dădea în spectacol.* În chip fundamental, era tot atât de atașat aparențelor ca și înțeleptul indian.)

Cinicul vădește veleități de mântuitor, voia într-adevăr să-i îndrepte pe oameni. Extravagațele lui nu erau gratuite. Mulțimea simțea fără îndoială acest lucru, și rafinații de asemeni. Era iubit și era temut. Superioritatea lui față de Buddha constă în faptul că n-a avut o doctrină coerentă, elaborată, că a vrut doar să-i facă pe oameni *liberi,* și nimic mai mult. Liberi, nu *eliberați.* (Eliberarea nu e poate decât un lanț suplimentar, cel mai ușor în aparență, dar în realitate cel mai apăsător, căci de el nu te descotorosești niciodată.)

5 nov. Criză de nervi pe stradă. La chioșcul de ziare, era cât pe ce să mă iau la harță cu vânzătoarea; la piață, am înjurat-o pe precupeață care, văzându-mă neatent, voia evident să mă înșele. Ce cumplit! Știam că, dacă ies din casă, orice nimic mă va scoate din fire. Când te gândești că altă dată aveam ambiția să fiu emulul lui Buddha!

Un lucru care dă încredere: disprețul lui Diogene pentru Platon.
(Diogene *înțelesese*; Platon, nu. Cinicul era un înțelept; „divinul“, nu.)

Am citit de curând, nu mai știu unde (ba da, îmi amintesc acum, în *Journal de Genève*), că e-un noroc faptul că nu sânt șef de stat, dictator sau stăpânul lumii, căci, cu ideile mele, aș arunca neîntârziat totul în aer. Azi-

dimineaţă, într-adevăr, dacă aş fi avut puterea să hotărăsc soarta lumii, ei bine, n-aş fi ezitat să-i pun capăt.

(Omul pe care-l urăsc cel mai mult pe lume e Hitler; cu toate astea, nu-mi pot reprima gândul că, în privinţa *nervozităţii,* cu el mă asemăn cel mai mult.)

A simţi impulsuri distructive nu înseamnă că eşti *rău,* înseamnă că eşti doar dezechilibrat.

Poţi să fii *bun* şi *monstru,* înger şi asasin, în acelaşi timp. Puritatea e compatibilă cu instinctele cele mai înspăimântătoare. Feriţi-vă de cei care au fost cât pe ce să fie sfinţi!

Editura a publicat toate paginile pe care i le-am trimis, exceptând una, în care se spunea că „mi-ar fi plăcut să fiu odraslă de călău".

Am suferit întotdeauna că m-am născut din părinţi onorabili. Dar ăsta e un lucru ce nu poate fi spus, fiindcă nu ştii cum să-l faci înţeles şi acceptat. Aş fi preferat să am monştri drept strămoşi, de n-ar fi decât pentru a-i putea urî. I-am invidiat întotdeauna pe cei care aveau motive să-şi deteste părinţii.

6 noiembrie. Moartea nu are sens decât într-o lume a pluralităţii, a diversităţii. Ea încetează să fie un subiect de fascinaţie sau teroare îndată ce ne ridicăm la viziunea Unităţii. În Unul, nu mai există vii, nu mai există morţi. E o viaţă care nu mai seamănă cu moartea. Poate că asta se numeşte *pace.*

Câtă vreme nu ne-am ridicat mai presus de viaţă şi de moarte, rămânem prizonieri ai *celor mai pernicioase* aparenţe.

Ideea morţii nu-i hărţuieşte decât pe aceia care nu se pot smulge din multiplu şi divers, adică pe aproape toţi muritorii. Tocmai de aceea îşi spun ei înşişi muritori.

De ce un câine, un şobolan, un cal nu sânt numiţi *muritorii* De ce se spune aşa doar despre om?

Desigur, fiindcă doar el ştie că moare. Cel care n-o ştie nu moare. În acest sens era omul nemuritor în Paradis. Murea şi acolo, dar nu ştia că moare. Beatitudinea noncunoaşterii, omul n-o va regăsi niciodată. Veşnicia este privilegiul neştiinţei. Ea e pierdută pentru om, care nu va mai putea s-o

atingă și s-o trăiască, dar va face din ea, cu atât mai mult, obiectul gândurilor sale.

Imaginea nu are realitate și semnificație decât în lumea diversității, a cărei expresie adevărată este; în Unul, nu-și găsește locul.

Am terminat de parcurs *Jurnalul* lui Klee. Ce decepție! Și ce dacă! N-o să uit niciodată senzația de plenitudine pe care am avut-o la expoziția cu opera sa, acum câteva luni.

Criticii confundă vorbăria cu inspirația, prolixitatea cu forța.

Decât să citesc toate romanele astea ilizibile atât de lăudate, aș prefera spânzurătoarea.

Mă irită într-atât tot ce e inutil, tot ce-i prea mult într-o carte, că sânt într-adevăr puține cele pe care mă apuc să le citesc. La orice pagină aș deschide o lucrare, simt tot ce este de prisos, mă rog, toată umplutura pe care o numim în mod obișnuit „literatură“.

Dacă le datorez ceva moraliștilor francezi, e cultul conciziunii, oroarea de lăbărțare, conștiința impostură în literatură, în filosofie și în relațiile zilnice. Or, pentru mine, vorbăria și impostura sânt termeni echivalenți. (Poate chiar toată „literatura“ nu e decât impostură. Excepțiile sânt rare. Dar există totuși.)

Pesimismul – o boală de familie. Toți ai mei au suferit de ea. Fratele meu este exact în situația mea. Tata, un anxios tipic, temându-se de toate, incredibil de onest, modest și fără anvergură; – mama, ambițioasă, cabotină, veselă și amară după împrejurări, activă, încăpățânată, de o rară vanitate și extrem de capabilă, cu un spirit mult mai fin decât al tatii, în fond însă răvășită lăuntric și dezamăgită. I-am moștenit aproape toate defectele, și câteva calități, dar nu am nimic din energia sau din încrâncenarea ei. Pe lângă ea, nu sânt decât un veleitar, un aspirant, o speranță (la șaizeci de ani!).

Adineaori, ascultând *Mesia*, repetam întruna: „sentimentul că ești totul și certitudinea că nu ești nimic“ (Valéry). În *S* această opoziție simetrică se epuizează înțelesul a tot ce-am gândit și simțit. Aceasta îmi e deviza, și ori de câte ori mi-o spun nu pot să-mi iert că l-am tratat pe Valéry cu aroganță.

A admira – e tot *ce* putem face mai bun pe acest pământ, mai bun şi mai nobil. E sentimentul cel mai exaltant şi sânt i gurul care înlocuieşte în chip avantajos sentimentul religios. Există în admiraţie o plenitudine care nu există în veneraţie, aceasta din urmă implicând un strop de încrâncenare şi de teamă, pe când cealaltă are ceva autonom, suveran, triumfal.

9 noiembrie
Aristotel defineşte *speranţa*: vis al omului treaz (în Diogenes Laertios)

Tensiunea 14 – graţie homeopatiei!

La Paris, nu mai poţi vedea nici un animal adevărat. Câinele şi pisica sânt prea umanizate ca să mai merite să fie rânduite printre rivalii sau victimele omului. Şi unul, şi cealaltă fac figură de trădători. Şi chiar sânt. „Colaboraţioniştii“ zoologiei.

Azi-dimineaţă m-am aşezat din nou în pat şi m-am gândit vreme de o jumătate de oră la Vedānta, cu sentimentul că am înţeles-o sau mai degrabă că am simţit-o. Mi se pare c-am priceput pentru prima oară sensul lui Atman şi-al lui Brahman, comunicarea lor şi totodată posibilitatea identităţii lor. Vedānta e mai exaltantă decât budismul, dar budismul e mai direct, mai cu picioarele pe pământ, şi mai radical totodată; pe urmă, cu el, riscul de a te înşela, de a te închina unei iluzii, e mai mic. Într-adevăr, a spune că *ţi-ai pierdut iluziile* în privinţa budismului nu înseamnă nimic, de vreme ce postulatul pe care se sprijină este că *totul* e iluzoriu; aşadar ce iluzii ţi-ai mai putea pierde, o dată ce aderi la acest postulat? în vreme ce Vedānta, declarând această lume iluzorie, propune în schimb pe Brahman şi pe Atman, aceste două substanţe întruna, ca supremă realitate. Or, tot ce afirmă şi proclamă realul, absolutul dacă vreţi, riscă să fie infirmat sau să trezească îndoieli. E lesne să-ţi pierzi iluziile în privinţa *fiinţei –,* când însă edifici, precum Buddha, fără să-ţi pese de fiinţă şi nici măcar de nefiinţă, nu se prea vede ce iluzii ai avea de pierdut. Doar fiinţa poate dezamăgi; când o înlocuieşti însă cu nimicul, acest nimic, în chip necesar simulacru al fiinţei, cum să dezamăgească de vreme ce de la el nu mai aştepţi nimic?

10 noiembrie
Moartea lui de Gaulle.
Moartea lui Comarnescu.

Recitesc, după treizeci de ani, *La legende de la mort* de Anatole Le Braz şi am aceeaşi impresie ca odinioară: că Bretania seamănă cu România copilăriei mele! Mă gândesc la femeile care veneau la tatăl meu, la Răşinari, să-i povestească visele lor prevestitoare şi spaimele de tot soiul.

Lumea primitivă este o lume a panicii. Viziunea mea despre trecut e falsă: cu cât te apropii de origini, cu atât e mai adâncă spaima.

Dar opusul este şi el adevărat: cu cât te-ndrepţi spre viitor, cu atât te apropii de o formă de teroare nouă, insolită şi fără îndoială la fel de intensă ca și cea a începuturilor.

Într-adevăr, nu mai e chip să ştii nimic!

Totul *este* nimic, deci totul *este* într-un anumit fel, totul există *ca* nimic.

(În acest sens, nimicul ține de sentiment, şi nu de raționament.)

Îi promisesem lui F.B. să apar într-o emisiune a televiziunii elveţiene care urma să dureze zece minute. F.B. a venit, însoţit de trei tehnicieni care s-au instalat în apartament, l-au măsurat, m-au „manipulat“ cum au vrut. Totul va mai dura încă două zile. Mă las în voia lor. Am senzaţia că asist, viu, la propria mea înmormântare.

N-ar trebui să accept nimic. Dar îl iubesc pe F.B. şi nu-l puteam refuza fără să devin grosolan. De altfel, părea stânjenit şi s-a scuzat de deranj etc.

12 noiembrie 1970

În 1937, când am părăsit România, trebuia să mă fi dus în Anglia. N-am nimic în comun cu englezii, sânt oameni stăpâniţi, nu sânt nici expansivi, nici agresivi, le e silă de confidenţe, nu se înfurie. Aş fi dobândit în preajma lor un pic de *ţinută*.

Între parizieni, ale căror cusururi le împărtăşesc, crizele mele de furie se ţin lanţ. Parizienii au darul de a mă scoate din fire, cu iritabilitatea, cu manierele impertinente, cu aerele de superioritate, cu vanitatea lor – defecte care nu-mi sânt deloc străine. În fiecare zi trebuie să fac eforturi să mă stăpânesc – fără efect, cel mai adesea – ca să nu mă iau la harţă cu oamenii, care tocmai asta aşteaptă; sânt chiar dezamăgiţi, nemulţumiţi dacă te

stăpâneşti, dacă nu te pretezi la comedia furiei. Cu englezii, m-aş fi bucurat de-o pace, de-o seninătate, de-o detaşare, de-un echilibru simulat poate, sau poate imitat; dar soiul ăsta de contagiune este atât de benefic pentru firile nemulţumite, roase pe dinăuntru, isterice!

La ce-mi va fi servit oare să trudesc, să mă agit, să mă frământ, ca să ajung la aceleaşi concluzii la care au ajuns Ecleziastul, Iov sau Pyrrhon – toate acele spirite care s-au dedicat îndoielii şi anxietăţii? La ce bun să oferi o versiune nouă unei stupefacţii realizate, „desăvârşite“?

Ce altceva lasă în urma ei o mare patimă, care se epuizează şi dispare, afară de un gust de irealitate? O viaţă, mistuită de patimi sau nu, e acelaşi lucru: nu lasă nimic în urma ei şi, o dată dispărută, nu e nici mai adevărată, nici mai reală decât o patimă depăşită. Am adesea impresia că într-adevăr mi-am *depăşit* viaţa, nu în sensul că-mi supravieţuiesc, ci că nu mai am nimic de trăit, că am înţeles, tocmai, ce înseamnă aceea să trăieşti.

Viaţa este un lucru extraordinar – *care nu are nici un sens.* Acesta este paradoxul pe care-l trăiesc zilnic.

E totuna cu a spune că participă la natura monstrului, că e monstruoasă în esenţa ei.

Am secretat îndoieli ca să-mi neutralizez delirurile. Şi astfel mi-am sabotat menirea şi mi-am paralizat înzestrările.

Forţa lui de Gaulle a fost aceea de a nu fi iertat pe nimeni niciodată.

Un oportunist… îndărătnic, un inflamat… ironic. Închipuiţi-vă un Talleyrand care-şi afişează *convingerile*!

16 noiembrie. Pentru zece minute de emisiune, patru zile de sâcâieli. Aşadar, televiziunea elveţiană în limba germană a venit la mine. Ieri, duminică, portăreasa a urcat şi, pe un ton autoritar, mi-a spus că nu permite să se filmeze imagini din curte şi de pe scară, că e nevoie de autorizaţia proprietarului care nu e de găsit. Ce puteam să fac? Le-am cerut prietenilor mei elveţieni să renunţe să filmeze clădirea. Dar atitudinea acestei *Hausmeisterin*[201] m-a iritat. Pe moment, m-am stăpânit, căci ar fi fost ridicol să izbucnesc. După câteva minute, palid de furie, ca să mă descarc, m-am aşezat să scriu pe o bucată de hârtie insulte la adresa cucoanei. Ceea

ce m-a calmat pe dată. Adaug că acest exerciţiu „literar“ a fost înlesnit de operator, care mi-a cerut să mă prefac că scriu ca să mă poată prinde în flagrant delict de activitate.

Îmi amintesc că i-am spus unui teolog german adept al lui Teilhard de Chardin, care părea să minimalizeze păcatul originar: „*Bine, dar păcatul originar e sursa dumitale de câştig;* fără el ai muri de foame, căci meseria dumitale n-ar mai avea nici un rost“.

Drept unic răspuns m-a făcut „pesimist“.

„Dar dacă nu există păcat originar, de ce a mai venit Iisus? Ca să mântuiască pe cine şi ce?“

A părut insensibil la această obiecţie. Cine ar spune că azi doar necredincioşii se mai străduiesc să salveze credinţa?

În interviul dat televiziunii elveţiene, am spus că singurii noştri contemporani adevăraţi sânt cei cu care avem afinităţi spirituale şi că, de pildă, Lao zi mi-e mai aproape decât Sartre. În locul înţeleptului chinez trebuia să fi spus: Pascal, pentru simetrie. (Căci se poate spune că Sartre este un anti-Pascal sau mai degrabă că e apascalian, aşa cum eşti apolitic sau amuzical.)

Scepticismul este voluptatea impasului.

În absolut, contează prea puţin dacă eşti escroc sau sfânt.

Spiritul confuz nu e un spirit profund, ci unul care nu ştie ce vrea să spună şi nici unde vrea să ajungă.

(În timpul interviului cu F.B., mă angajasem pe o pistă falsă, nu-mi dădeam seama cum aş putea continua, am simţit că-mi fuge pământul de sub picioare: ceea ce spuneam putea părea profund; în realitate nu avea nici un sens. Mă gândesc la unul şi la altul care cred că pot înşela, şi chiar pot când au de-a face cu imbecili.

Pericolul improvizaţiei este fie să spui opusul a ce voiai să susţii, fie să te încurci, să te împotmoleşti. Cunosc din experienţă acest dublu risc, iată de ce mă tem atât de tare să mă produc în public.)

Mi-e foarte greu să răspund la întrebarea care mi se pune adesea privind motivele interesului meu pentru mistică. De patruzeci de ani mă „ocup“ de ea, în chip intermitent, e drept, dar cu o curiozitate pătimaşă, niciodată dezmințită.

Sânt un sceptic *incomplet.* Tot ceea ce în mine n-a fost absorbit sau mistuit de îndoială se îndreaptă către opusul îndoielii. De unde presentimentul extazului, care reprezintă acel sector din ființa mea pe care scepticismul n-a reuşit să-l invadeze.

Extraordinarul caz al lui Mollie Flancher. Într-o zi, doctorul ei îi spune că e grăbit fiindcă soția îl așteaptă cu un pui care nu trebuie să se răcească. Imediat după asta, bolnava suferă o transformare de personalitate: devine *alta* vreme de *treisprezece* ani! E un gol în viața ei: nu-şi aminteşte de nimic, e ca şi cum n-ar fi trăit în toți acești ani. După treisprezece ani, revine la personalitatea ei dinainte şi prima întrebare pe care i-o pune doctorului ei este dacă puiul a fost bun.

Orice stare *intensă* e neapărat morbidă, fie că-i vorba de dragoste, de entuziasm sau de teroare. În mod normal, ar trebui să ne limităm la nevoi, să le satisfacem şi să evităm tot ce le-ar putea complica, tot ce le-ar putea „adânci“.

Cred că am trăit o experiență a „timpului regăsit“ mai teribilă decât Proust. Eu nu mi-am revăzut prietenii şi cunoştințele de altă dată la o recepție, ci a trebuit să îndur zece ani înspăimântătoarea lor procesiune.

Viziunile – cum ar putea un psihiatru, un ins jalnic, să înțeleagă un asemenea fenomen?

De la douăzeci la douăzeci şi cinci de ani, în timpul perioadei mele de insomnii, puteam înțelege orice fenomen „supranatural“, şi asta prin pură introspecție, căci îl simțeam înăuntrul meu; mă socoteam capabil nu doar să-l simt şi să mi-l închipui, ci şi să-l *produc.* Fără a fi credincios, deci fără sprijinul credinței, mă puteam pune în pielea misticului cel mai înflăcărat, mai „desfrânat“. Ştiam exact ce înseamnă starea de grație şi reuşeam s-o ating fără să recurg la Dumnezeu, lăsându-mă pur şi simplu în voia impulsurilor şi febrelor mele, în voia nopților mele albe mai cu seamă. Ce cantitate enormă de veghe am putut acumula atunci! îi simt încă apăsarea şi

oroarea, oroare compensată din când în când de explozii de bucurie greu de îndurat, într-atât erau de puternice, de *răscolitoare* (?), într-atât stările extreme către care mă purtau erau disproporţionate faţă de ceea ce puteam suporta. Îmi forţau barierele firii.

18 noiembrie

Sânt un elev al lui Iov, dar un elev infidel, căci n-am putut dobândi certitudinile Maestrului, nu l-am urmat decât în strigăt…

Dostoievski este, după Gogol, cel mai mare geniu satiric al Rusiei. Admirabilul portret grotesc al byronienilor ruşi pe care l-am citit în culegerea *Récits polémiques,* din Pléiade[202] ! E din acelaşi filon cu *Demonii*, pe latura caricaturală, se înţelege.

Există două cunoaşteri: una indiferentă la consecinţele practice, şi alta care le ia în seamă şi ţine cont de ele. Adevărata cunoaştere e cea dintâi: pe ea nimic n-o face să dea înapoi; nu-i pasă de reacţiile „omeneşti“; acceptă „adevărul“, chiar dacă e fatal pentru om. — Cealaltă e făcută din menajamente.

E o cunoaştere „inferioară“, de ordin secund, o cunoaştere *utilă,* o cunoaştere care te ajută să trăieşti, care *minte,* în consecinţă.

Fiecare cu demenţa lui: a mea este că mă cred omul cel mai lipsit de iluzii care a existat vreodată. Enormitatea acestei pretenţii dovedeşte că e ireală. Şi totuşi, am uneori senzaţia că nimeni nu este şi nu va putea fi mai păcălit decât am fost eu în anumite momente, doar în anumite momente. Căci la mine totul este împrejurare, moment, clipă, adică tocmai *senzaţie.*

Singura revoluţie, singura răsturnare care mă interesează, şi pe care la drept vorbind mi-o închipui, este Apocalipsa.

O mutaţie socială nu e destul de *importantă.*

19 noiembrie. Sfântul Augustin: întreaga retorică a lui Cicero, cu o dimensiune interioară. Prolixitate de orator şi gândire profundă. Ce asociere!

20 noiembrie

Azi-dimineaţă, în pat, certitudine luminoasă: nu trăim decât *în perspectiva* morţii. Ea este totul; viaţa nu e nimic. Şi totuşi, moartea nu are nici o realitate, vreau să spun că nu există ceva care să fie moartea, independent de viaţă. Dar tocmai această lipsă de autonomie, de realitate distinctă, face ca moartea să fie universală, omniprezentă: e cu adevărat pretutindeni, fiindcă nu are limite şi fiindcă sfidează, ca şi Dumnezeu, orice definiţie.

Ieri, zi destul de euforică. Încercam să-mi provoc tristeţea, să mă gândesc că, în fond, sânt sortit morţii, că în chip virtual sânt mort, ca orice fiinţă vie; certitudinea asta înspăimântătoare n-avea nici o priză asupră-mi, continuam să mă bucur fără motiv, împins de nu ştiu ce forţă misterioasă – şi desigur această jubilaţie de origine misterioasă o resimt toţi cei care trebăluiesc şi se războiesc, car*e produc,* într-un cuvânt. Nu vor şi nici nu pot să se gândească la moarte; şi chiar dacă s-ar gândi la ea, faptul ar fi lipsit de urmări, aşa cum a fost cazul cu mine în această zi „binecuvântată“.

Revăd personajul care am fost prin 1938 – 39, aşa cum reiese el din *Jurnalul* lui Vlasiu, dar el n-are nici o realitate, afară poate de aceea a fiinţelor care ne-au urmărit multă vreme în vis şi care pe urmă s-au evaporat.

Dacă, la treizeci de ani distanţă, viaţa mea de atunci îmi apare astfel, cum să ne mirăm că o dată dispăruţi nu mai sântem nimic pentru cei ce ne supravieţuiesc?

Mă văd mic, fantomatic, aşa cum vezi pe cineva la capătul unui binoclu întors. Sau: pare că sânt la capătul unui tunel, umbră la capătul unei umbre.

Aseară, X voia să ne citească măcar un capitol din memoriile sale. Am făcut totul ca să-l determin să renunţe. Dorinţa de aprobare pe care o simte orice scriitor îl încearcă şi mai puternic pe-un zmângălitor oarecare. Recunosc că o simt şi eu foarte tare, dar mă stăpânesc. Ar trebui să ne obişnuim cu ideea că nu sântem citiţi, sau că, dacă ne citeşte cineva, o face doar superficial şi fără convingere. Să nu manifestăm nici un interes pentru opinia altuia, să scriem ca şi cum nimeni n-ar trebui să ne citească vreodată,

aşa ar trebui să ne purtăm. Am fi mult mai mulţumiţi. Da, fără îndoială, dar am înceta repede să ne mai manifestăm, şi deci să scriem.

Ce-i scriam lui M. acum douăzeci de ani rămâne valabil: sânt un elev al lui Iov şi al lui Chamfort.

Cu toate astea, şi fără ei aş fi fost acelaşi şi aş fi avut exact aceeaşi viziune asupra lucrurilor. Ce le datorez? Nimic, sau doar consolarea unei înrudiri, conştiinţa liniştitoare de a şti că nu eşti singur, că şi alţii au urlat şi au rânjit la fel…

Ieri, duminică, plimbare la Milly.

Capela din secolul al XII-lea, profanată o dată de mâzgăleala lui Cocteau, a fost şi-a doua oară profanată prin înhumarea acestuia: lespedea mare, din mijloc, pusă peste un saltimbanc! Ce ruşine, când te gândeşti că în această capelă oamenii veneau să se roage în timpul epidemiei de ciumă care a urmat cruciadelor.

De îndată ce scrii fără pasiune, plictiseşti şi te plictiseşti. Cu toate astea, tot ce avem de spus ar trebui spus la rece.

M-am exersat în acest sens cultivând *aforismul*, acest foc fără flacără. Aşa se şi face că n-a venit nimeni să se încălzească la el.

Azi după-amiază, Celan va fi comemorat la Institutul german. Avea farmec, nu-i nici o îndoială în privinţa asta. Şi totuşi, ce om nesuferit! După o seară petrecută cu el, erai istovit, căci nevoia de a te controla, de a nu spune nimic care să-l poată răni (şi totul îl rănea), te lăsa stors de vlagă şi total nemulţumit, de el şi de tine însuţi. Nu-ţi puteai ierta că ai fost atât de laş, că l-ai menajat în aşa hal şi că n-ai explodat în cele din urmă.

Omagiu lui Celan la Centrul german. Actorul care i-a citit poemele – aş fi vrut ca actorii care citesc poeme în Franţa să fi fost de faţă ca să vadă cum trebuie citită poezia.

(Un poet francez care a citit trei pagini scrise de el, în chip de introducere la şedinţă, a crezut de cuviinţă să repete de trei ori *exorbitant* cu referire la atenţia cu care trebuie citit Celan. Era cât pe ce să-l fluier, dar nici momentul, nici caracterul solemnităţii nu se pretau la aşa ceva.)

Sânt uimit să văd în ce măsură chiar şi Celan, care avea ceva de spus, era obsedat de problemele limbajului. Cuvântul era o obsesie la el – şi, pedeapsă meritată, ceea ce are mai puţină realitate în poezia lui ţine de această acrobaţie verbală în care avea să sfârşească.

Poezia actuală piere din cauza limbajului, din cauza atenţiei excesive pe care i-o dedică, din cauza acestei idolatrii funeste.

Reflecţia asupra limbajului l-ar fi ucis chiar şi pe Shakespeare.

Dragostea pentru cuvinte, da; nu însă insistenţa asupra lor. Cea dintâi pasiune generează poeme; cea de-a doua, parodii de poeme.

Cum mă aflu într-o adunare oarecare, nu sânt în apele mele şi simt ispita extravaganţei şi a negării. Aproape întotdeauna iau în răspăr tot ce se spune şi aş fi în stare să-mi reneg convingerile cele mai intime, mai degrabă decât să mă asociez cutărui orator sau interlocutor care ar fi de părerea mea. Toţi cei care m-au cunoscut în lume şi-au făcut o falsă idee despre mine, adică adevărată, în măsura în care am un chip social. Acest chip există, dar nu-mi exprimă nici măcar aparenţele, minciunile. Înţeleg de ce m-a luat unul sau altul drept un impostor, de vreme ce eu însumi mă văd astfel când mă aflu în mijlocul semenilor mei.

Dacă aş fi epurat (?) lăuntric, aş fi cu ceilalţi cum sânt cu mine însumi; impurităţile mele (orgoliu, acreală, vanitate etc.) mă fac să mă simt stingher şi să joc un rol străin de ceea ce pesemne se află cu adevărat în mine.

Dimineaţă splendidă, divină, în grădina Luxembourg. Îi vedeam pe oameni trecând iar şi iar, şi-mi spuneam că noi, cei vii (cei vii!), nu sântem aici decât ca să atingem cu pasul o vreme suprafaţa pământului. În loc să privesc mutrele trecătorilor, le priveam picioarele, şi toţi reprezentau pentru mine doar paşi, paşi care mergeau în toate sensurile, dans dezordonat asupra căruia era zadarnic să zăboveşti… Mă oprisem aici cu reflecţiile mele, când, ridicând capul, îl zăresc pe Beckett, acest om minunat, a cărui prezenţă are ceva extrem de benefic. Operaţia de cataractă, făcută la un singur ochi deocamdată, a reuşit perfect. Începe să vadă la distanţă, ceea ce nu putea înainte. „Până la urmă o să devin extravertit“, mi-a spus. Rămâne în sarcina comentatorilor viitori să găsească motivul, am adăugat.

B. mă sună la telefon. În pofida hotărârilor pe care le-am luat în privinţa lui, am fost foarte amabil. Dacă mi-a dat un semn înseamnă că are nevoie

de mine. În septembrie, l-am zărit cu o fată în cartierul meu. El însă nu ştie. Se poate oare închipui ca eu să mă duc la New York şi să trec pe lângă casa lui fără să-i calc pragul? Se împlinesc zece ani de când traduce texte de-ale mele. Resentimentele mele sânt palide, reuşesc lesne să le înving – *pentru moment,* căci le trag după mine de multă vreme, asta e definiţia lor, şi reapar când te aştepţi mai puţin.

Un sceptic consecvent, profesionist ar trebui să fie incapabil de resentimente.

(De ce „profesionist“? Fiindcă mă-ndrept, în fiecare zi, către îndoială aşa cum alţii se duc la serviciu.)

25 nov. Nu trebuie să scrii decât când ai ceva de spus. Mi se pare că, în mai multe poeme din ultima sa perioadă, Celan a făcut apel doar la cuvinte, cu tot ce implică asta: a-i înşela pe ceilalţi şi pe tine însuţi, a schimba sensuri, a te înconjura de mister, a părea mai profund decât eşti.

Nu ştiu să existe ceva mai inutil decât să scrii despre un poet, despre un pictor, despre un muzician, despre oricine a creat o operă ce nu poate fi gustată decât *fără comentariu.* Orice exegeză este profanare. Un text explicat nu mai e un text, aşa cum un cadavru nu mai e un trup. Istoria filosofiei este negarea filosofiei. Cu o idee te războieşti, nu-i descrii etapele. Erudiţia trebuie proscrisă. La fel şi critica. Să regăsim inocenţa. Să fim distrugători.

Există la Paris un *Centru naţional al catastrofelor.*

L. are toate înzestrările, *deci* nu are nici una. Vocaţia este o opţiune; or, prin fire, el nu poate opta. Chiar înzestrările lui îl împiedică. E conştient şi mâhnit de acest fapt.

A încercat să scrie. Eşec pe toată linia. Ca să faci literatură, e necesar un minimum de ferocitate. Lui îi repugnă însă, e incapabil de aşa ceva; personajele lui sânt nişte fantoşe. Tot ce poate realiza se înscrie în genul trist şi agreabil. Cade în convenţional, *din pricina talentelor lui,* care nu se pot afirma fiindcă se neutralizează unele pe altele. Steril din cauza incapacităţii organice de a se specializa, din cauza unui obstacol instinctiv

în calea erupției, deci a talentului. Nu știe să-și impună limite: nu-și va putea pune pecetea pe nimic.

În *Critica facultății de judecare*, Kant tratează despre arte pe care nu le-a practicat niciodată și pe care, la drept vorbind, nici nu le-a cunoscut; Nietzsche descrie mecanismul pasiunii și al pasiunilor în general – pe care le-a ignorat ca experiență trăită – mai bine decât ar fi făcut-o un juisor dezabuzat. Le extrage din sine însuși, așa cum a făcut Kant cu Frumosul și cu celelalte categorii estetice. Avem aici, poate, forma cea mai pură a cunoașterii.

Adevărul se află în descurajare. *Deci* curajul, speranța sânt mincinoase, false, nu aduc cunoaștere. A trăi înseamnă să optezi pentru non-real, pentru nonadevăr.

Există un eroism al adevărului și un eroism al minciunii. Pe care să-l alegi? Sânt oameni care trec întreaga viață de la unul la celălalt, fără a se putea fixa. Și poate că în această oscilație rezidă adevărata taină, sau măcar arta de a nu te înșela.

26 noiembrie

Mistica nu este credință, e aventura eului către absolut, este itinerariul sufletului sfâșiat între cunoaștere și bucurie.

Cât de aproape mă simt de scriitorii ruși, ce bine îi înțeleg! Faptul că mă trag din ei, îl dovedește mutra mea, ca și fiorurile mele cele mai adânci. Aceeași nevoie de a simți că-mi fuge pământul de sub picioare… de a mă otrăvi în rătăcire, de a mă tăvăli în exces, același prost-gust dureros, crispat.

27 noiembrie. Nu *absurditatea* se opune *misterului*, ci *nimicul*. Misterul este semnul ființei. Acolo unde există, el indică o plenitudine *ascunsă*.

Câtă vreme avem sentimentul misterului, păstrăm implicit o dimensiune religioasă. Căci a fi *religios* înseamnă să *simți* misterul, chiar în afara oricărei forme de credință.

În măsura în care îl încearcă acest sentiment, scepticul *riscă* să iasă într-o zi, printr-un salt, din îndoială.

Trebuie să recunosc că nu simt întotdeauna prezența misterului. Câteodată sânt total insensibil față de el. Astfel, în *plictis*, totul mi se pare lipsit de adâncime, de posibilitatea de a se revărsa în ceva, în vreo realitate, din fericire inaccesibilă dar *inexistentă*. Ca evaluare globală a realului, plictisul se află la antipodul misterului. În plictis, nu ne mai fascinează nimic, nici măcar *nimicul* plictisului. (Misterul fascinează, căci până și groaza inspiră ceva fascinant.)

La „rugăciunea neîntreruptă“ – așa cum a fost preconizată de isihaști – n-aș putea ajunge, chiar dacă mi-aș pierde mințile. De altminteri, nu înțeleg cu adevărat decât laturile negative ale ascezei și nu m-aș interesa de ea câtuși de puțin dacă n-ar conține din abundență toate acele lucruri pe care le iubesc și le practic: „acedia“, ispitirea, demonul, senzualitatea, lăcomia, dezgustul de sine însuși, iubirea perversă a pustiului, oroarea și nostalgia față de lume. Am toate trăsăturile călugărului fără vocație.

Îndată ce profesezi îndoiala, aparții unui *ordin*, cu tot ce presupune acest lucru, inclusiv uniforma. Port sutană de sceptic.

Tăcerea neașteptată în toiul unei conversații te readuce brusc la esențial, îți dezvăluie tot ce a pierdut omul inventând cuvântul.

Nu mă pot resemna să nu mai fiu nimic. Cu toate astea, n-am fost niciodată ceva. Lucru adevărat, cu rezerva că multă vreme am vrut *să fiu*, și nu reușesc să înăbuș această voință: ea există, de vreme ce a existat, mă muncește în pofida faptului *că eu* n-o mai posed. M-a posedat și mă posedă însă ea pe mine. Zadarnic mă străduiesc s-o izolez în trecutul meu, ea refuză și mă domină, căci, nefiind niciodată satisfăcută, împlinită, nu s-a uzat, s-a păstrat intactă. Eu însă protestez în continuare, nu vreau să mă plec în fața somațiilor ei. Ce încurcătură!… Nu voi scăpa niciodată din ea.

30 nov. În publicațiile franțuzești de astăzi, cuvântul „popor“ e scris, mai ales de către tineri, cu un tremolo care amintește de cea mai proastă retorică de la 1789. Am terminat de citit un articol imbecil și delirant despre Marat. E aproape de necrezut. Istoria nu se repetă, dar cum numărul iluziilor de care e în stare omul e totuși limitat, ele revin periodic sub o formă mai mult sau mai puțin mascată.

Detest orice formă de autoritate până într-atât, că aș fi cel mai nefericit om *dacă ar trebui să poruncesc unei muște.*

A caracteriza „demența precoce“ drept o „retragere în sine“, așa cum fac tratatele de psihiatrie, e ridicol. Acest gen de demenți nu se retrag în nimic, neputându-se vorbi de „sine“ în legătură cu acești subiecți care trăiesc în stare de prostrație.

Retragerea în sine poate duce la demență, însă demența reprezintă încetarea acestei retrageri. S-ar putea spune mai degrabă că ea constă nu în retragerea în sine, ci departe de sine, căci ea înseamnă fugă, ba chiar suprimarea sinelui. O formă radicală de dezertare.

Simt în această clipă că am enorm de multe lucruri de spus, dar că nu voi spune nimic, că voi păstra totul pentru mine, în mine, fiindcă nu-i vorba, totodată, decât de o *senzație* de plenitudine și de atotcunoaștere, fără realitatea plinului și a cunoașterii.

Clipele din viața mea care contează cel mai mult? Sânt cele în care nu făceam nimic, în care stăteam lungit, atent la trecerea timpului sau rumegând vreo întrebare. Nimic nu valorează cât meditația, care e forma supremă a răgazului. Timpul vid al meditației este, la drept vorbind, singurul timp plin. Roșesc pentru tot ce am făcut, dar nu voi roși niciodată pentru ceea ce n-am făcut, pentru clipele, pentru ceasurile în care nu m-am manifestat, în care n-am avut nevoie să acționez sau să produc – căci *existam*. Asta înseamnă *y* să meditezi: să nu faci nimic dar să *exiști*.

Omul a trăit multă vreme în starea asta, de care s-a îndepărtat și pe care nu încearcă s-o regăsească. De altminteri, nici n-ar reuși. Meditația a devenit o *taină*, deși ar trebui să fie un bun comun și un dat banal și evident. Faptul acesta, singur, îl judecă și-l condamnă pe om.

Cursul de deschidere al lui Raymond Aron la Collège de France. Pentru sociolog, spune el, demonul lui Socrate și demonul lui Hitler se situează pe același plan.

Admirabil exemplu pentru ce înseamnă obiectivitatea științifică și pentru tragedia acestei obiectivități.

Adineaori, lungă conversaţie cu Litaize. Mi-a spus că e încredinţat că trebuie să grăbim evoluţia lumii industriale pentru ca aceasta să ia sfârşit, iar pe ruinele ei să redobândim paradisul, potrivit formulei lui Kleist din *Teatrul de marionete.* I-am replicat că, după părerea mea, ruina aceasta e inevitabilă, că nu-i nevoie s-o grăbim, că e destul de lesne de imaginat, de nu cumva a şi apărut la orizont, şi că mă îndoiesc că după sfârşitul istoriei vom regăsi începutul. Nu, nu-mi pot închipui că la sfârşit vom regăsi paradisul. Ar fi prea frumos; ceea ce cred e că, de la un moment hotărâtor încolo – epuizare sau catastrofă –, nu vor mai exista decât supravieţuitori, foarte probabil câţiva idioţi, ici şi colo. „Fermecător“, a spus L. A avut un *reflex* de franţuz.

7 dec.

Din când în când primesc scrisori deznădăjduite, inspirate mai mult sau mai puţin de *Tratat,* la care trebuie să răspund. Cum de cele mai multe ori e vorba de gânduri de sinucidere, mă străduiesc să-i abat gândul celui care-mi scrie. Căci să-l încurajez chiar nu e cu putinţă, dintr-o groază de motive. Partea proastă e că scrisorile mele, prin forţa lucrurilor edificatoare, sânt cum nu se poate mai convenţionale şi mai opuse gândurilor mele adevărate. Rolul acesta de „sprijinitor moral“, de confesor laic pe care a trebuit să-l adopt nu e chiar cea mai măruntă ironie din viaţa mea. E întotdeauna greu pentru un scriitor să supravieţuiască unei cărţi distrugătoare.

Paul Valet mi-a trimis de curând un mesaj teribil, în care îmi spune că e pentru ultima oară că se adresează cuiva, că va dispărea fără urmă, respingând totodată, mi se pare, sinuciderea. Disperarea lui e veche, ereditară, etnică aş spune. Este şi el, ca toţi ai lui, victima năruirii Templului.

Tora, legea lui Moise, a fost supranumită o „patrie la purtător“.

Cred că era în Piaţa Panteonului. Îl întrebam pe Armand Robin de ce nu l-a tradus pe Zhuang zi. Mi-a răspuns că-l iubeşte cu patimă şi că nu-l poate compara cu nimic, afară doar de *peisajul golaş din nordul Scoţiei.*

9 dec.

Hitler, Stalin – tirani ieşiţi din rândul poporului, cei mai răi consemnaţi de istorie. Pe lângă ei, tiranii ereditari nu sânt decât simpli cabotini.

Nero *cu o ideologie!*

Am fi preferat Nero şi atât.

Ascultând, la prânz, un foarte frumos coral de Bach, mi-am amintit de insolenţele lui Witold[203], acum mai mulţi ani, şi de imposibilitatea mea de a reacţiona, dat fiind că eram la un dineu; îmi imaginam cum ar fi trebuit să-l pedepsesc etc., etc. Toate astea într-o pornire frenetică şi simţind cum mi se suie sângele la cap. Iată ce trezise Bach în mine! De ruşine şi de scârbă, m-am ascuns în pat şi mi-am tras pătura peste cap ca să nu mai văd lumina.

Îţi trebuie mult curaj şi multă chibzuinţă ca să nu devii anarhist.

10 dec.

Mi-am amintit azi-dimineaţă de începutul şederii mele la Bucureşti (1928 – 1929). Ce lăcomie! Ce poftă în faţa oricărei cărţi! N-aveam nici un prieten, lectura era viaţa mea, şi am citit cum n-a citit nimeni vreodată. Tot ce-am devenit apoi se afla deja în germene în insul care citea cincisprezece ore pe zi. Trăiam *fără dialog.* În vocabularul meu nu figura cuvântul *celălalt.* Nu figurează nici astăzi. (Ba da, din păcate!)

12 dec. — *Variaţiunile Goldberg* m-au răvăşit în aşa hal că am simţit nevoia să ies să mă plimb. Soare fără nici un nor. În Luxembourg, am închis ochii şi m-am lăsat în voia ecoului pe care-l trezea în mine această muzică „superesenţială“ (ca să vorbesc ca misticii). Nu mai exista nimic, *y* afară de acea *plenitudine fără conţinut* care e singurul mod de a-l concepe pe Dumnezeu sau acel ceva care-i ţine locul.

Ethics of the Dust[204] de Ruskin – nu voi citi niciodată o carte care e cu siguranţă mai prejos decât titlul, un titlu atât de frumos că-şi este suficient sieşi şi te scuteşte să citeşti cartea.

16 dec. Astă-noapte am găsit răspunsul la întrebarea pe care mi-a pus-o Bondy[205] acum o lună: „Ce sens trebuie atribuit termenilor «Zerfall» şi «Bitternis» din primele dumneavoastră opere?“

Cred că experiența fundamentală pe care am trăit-o în viața mea nu e cea a nefericirii, ci a timpului, vreau să spun sentimentul de a nu *aparține* timpului, de a-i fi exterior, senzația că nu-i *al meu*. Asta mi-a fost „nefericirea“, aici trebuie căutată explicația „descompunerii“ sau a „amărăciunii“.

Orice act presupune participarea la timp; acționezi fiindcă ești în timp, fiindcă *ești* timp; dar ce să faci, ce să întreprinzi când ești rupt de timp? Poți, desigur, să meditezi și să te plictisești, dar nu poți omorî timpul, el te omoară pe tine, trecând *pe lângă* tine, pe lângă, adică la mii de leghe. (Am descris deja experiența asta în ultimul capitol din *Căderea*. Dar astă-noapte, dintr-odată, totul mi s-a părut nou și am avut senzația unei revelații.)

17 dec.

Walter Kirchberger îmi trimite câteva fotografii făcute de soția lui primăvara trecută pe balcon. E una în care am un aer bolnav, sinistru, spectral, rău, terminat. Literalmente m-a speriat. E oare cu putință ca individul ăla cumplit să fiu eu? Da, e cu putință.

Parcă aș fi un anarhist din secolul trecut ieșit din spital sau din închisoare, care pune la cale o lovitură.

„Vă mărturisesc că încep să cred că nu-i atât de greu să mori cum își închipuie lumea“ – Ludovic al XIV-lea, pe patul de moarte, către Dna de Maintenon.

Am socotit întotdeauna că această „remarcă“ îl reabilitează pe rege și ne arată că nu era omul insipid care ne este înfățișat.

18 dec. În Luxembourg, îl întâlnesc pe Orengo, pe care nu l-am văzut de mult. – Ce mai faceți? mă întreabă. „Mă târăsc încet-încet“, i-am răspuns.

A înțeles: „Mă *sfârșesc* încet-încet“ – și, firește, a protestat, măcar din politețe. Dar n-am socotit nimerit să restabilesc cuvântul exact, căci era ceva adevărat în ceea ce înțelesese, iar pronunția mea defectuoasă, am simțit-o imediat, avea un înțeles tainic.

Există doar două moduri de a ajunge la izbăvire: să crezi că totul e real, sau că nimic nu e real. Lucrul e însă mult mai greu decât ne închipuim, căci noi reacționăm ca și cum ar fi vorba de *grade* de realitate, lucrurile fiind în

ochii noştri mai mult sau mai puţin adevărate, mai mult sau mai puţin existente. Aşa se face că nu ştim niciodată unde ne aflăm.

21 dec. Singura soluţie: să continui cu seninătate; orice s-ar întâmpla, într-o bună zi vei avea câştig de cauză. Faţă de ce? Nu contează. Ce-i sigur este că, dacă rămâi tu însuţi, dacă ai curajul să-ţi aperi cauza până la capăt, suma înfrângerilor pe care le vei fi suferit va echivala cu o victorie.

Mă disprețuiesc pentru că n-am puterea de a vrea să fiu disprețuit de toată lumea.

22 dec. „Cea mai mare ispită este să nu ai ispite“. (Molinos)

Una din propoziţiile condamnate şi care, prin aerul său paradoxal, de concizie provocatoare, aminteşte de Eckhart.

Stilul misticilor oscilează între lirismul nestăpânit şi rigoarea fulgurantă, între prolixitate şi laconism, cum este şi firesc pentru nişte oameni care nu şi-au pus ordine în conflicte şi nici nu şi-au depăşit sfâşierile. Ei ţin de nivelurile de existenţă foarte disparate: diversitate care se regăseşte în modul lor de exprimare. Un stil *unitar* nu s-ar potrivi unor conştiinţe trase încolo şi încoace între lumi opuse.

S-a spus foarte bine că puterea îl dezonorează chiar şi pe Dumnezeu.

Nu pe mine mă plâng, îmi plâng dorinţa de a plânge.

Dumnezeu nu are o aparenţă de realitate decât dincolo de un anumit grad de singurătate. Cum să stabileşti acest grad? Când mă apropii de el, îl ştiu, îl simt, dar nu pot stabili un criteriu. E ca şi cu dorinţa de a plânge. De ce ne vine să plângem? Nu ştim. Tot aşa vine şi Dumnezeu.

23 dec. Ninge. Nu poate exista pentru mine eveniment exterior mai important. Am deodată în faţă toată copilăria mea.

M.L. vorbeşte de „automatismul scepticismului la mine.

Ciudat e că despre un credincios nu se spune că a căzut în „automatismul credinţei“.

Cu toate astea, credința implică sigur un caracter *mecanic* mai puternic decât îndoiala, care e căutare, neliniște, veșnică punere sub semnul întrebării, deci înnoire. Aș spune totuși despre îndoială că are o energie alterată, o vigoare în declin, o prospețime de… bătrân.

Singurul motiv pentru care mi-ar fi plăcut să dobândesc credința: ca să o pot pierde.

Cred că aș putea să progresez din punct de vedere spiritual, cu o singură condiție însă: să renunț la veleitățile mele de autor și mai cu seamă la regretul și la remușcarea de a nu produce. Conștiința mea de a fi scriitor e ceea ce mă-mpiedică să merit *mai mult.*

A scrie este o decădere; a nu mai scrie ar trebui să fie o eliberare.

27 dec. Două ceasuri de plimbare în parcul Versailles. Mă gândesc la Rilke și mai cu seamă la unul din poemele sale despre un parc suedez (de nu cumva danez). Poetul parcurilor, al spațiului circumscris (nu în *Elegii).*

Nu se poate merge multă vreme într-un loc închis, oricât ar fi de frumos. Mă înăbuș în grădina asta care, în ciuda întinderii, îmi dă senzația că sânt închis într-o seră. În cele din urmă n-am avut puterea să rămân până la apusul soarelui.

28 dec. G.B. îmi scrie că sânt „singurul autentic mistic al culturii românești“[206].

Compatrioții mei au geniul superlativului. Îți trântesc un compliment de pe urma căruia nu-ți mai revii. În același timp însă, această lipsă de măsură în elogiu te prinde, te stimulează, e lovitura de ciomag din budismul Zen.

Ceea ce ar fi trebuit să-mi scrie G.B. este că, între români, sânt cel care a trăit cel mai intens sentimentul neantului. E adevărat că e vorba aici de un sentiment esențial în orice experiență mistică. Dar nu e asimilabil acesteia, pentru că nu este decât preludiul ei. Propoziția *Totul e nimic* a misticului nu e decât o pregătire pentru cufundarea în acel *tot* care devine în chip miraculos existent, adică cu adevărat *totul.* Această convertire nu s-a petrecut în mine. Latura *pozitivă* a misticii îmi este interzisă. E curios că G.B., care a citit aproape tot ce am scris, nu a sesizat această imposibilitate și această limită.

Ca să crezi, trebuie să fii croit dintr-o bucată, şi mai trebuie să iubeşti *stabilitatea,* căci Dumnezeu asta este în primul rând. Pe urmă, trebuie să poţi scrie *adevăr* cu majusculă. Un lucru cu care nu mă voi resemna niciodată.

Totul e capitulare, exceptând neliniştea, exceptând setea neostoită de adevăr.

Phidias şi-a sculptat propriul portret pe scutul Athenei – lucru pe care Antichitatea i l-a reproşat de multe ori. Manes Sperber a spus cu multă îndreptăţire că, dacă Phidias s-ar întoarce printre noi, ar distruge pe loc statuia zeiţei şi n-ar păstra decât autoportretul lui. Există oare exemplu mai revelator pentru ce înseamnă arta acestui secol, ca şi pentru ceea ce am devenit noi înşine?

Bloy – m-am îndepărtat de el încă de mult din pricina excesului său de adverbe.

Două evreice extraordinare: Édith Stein şi Simone Weil.

Îmi place *setea* lor şi asprimea lor faţă de sine.

Am tendinţa să confund sentimentul misterului cu religia. Cel dintâi e o realitate, o *origine,* cea de-a doua, o *construcţie,* o realitate elaborată, deci fragilă.

30 decembrie. Citit ieri cu imensă neplăcere într-o revistă englezească o „execuţie“ a lui Eliot care seamănă cu cea pe care i-am aplicat-o lui Valéry. E într-adevăr prea comod să fii nedrept. Cum am putut comite cu atâta inconştienţă un atare *păcat de uşurătate*?

Nu mai ştiu în legătură cu ce, dar ieri am avut percepţia clară a subţirimii, a insignifianţei, sau, ca să fiu mai blând cu mine, a limitelor cărţilor mele. Niciodată nu am avut asupra lor o privire atât de limpede şi nici atât de catastrofală. În ochii mei, s-au prefăcut în pulbere într-o clipă, şi-au pierdut orice realitate, prezentă sau trecută.

…Cu toate astea, am pus în ele tot ce e mai bun în / spiritul meu, dacă nu chiar în „sufletul“ meu. Lucrul ăsta îmi pare sigur. Dar atunci de unde vine sentimentul că aş fi putut da mai mult?

31 decembrie în Franţa, doar spiritele frivole se realizează, vreau să spun că sânt desăvârşite. Ele sânt capabile de orice, chiar şi de lucruri profunde. Fiindcă în această ţară frivolitatea nu e un accident, ci o dimensiune.

Veţi obiecta însă: Dar jansenismul? Despre el ce se poate spune? S-a născut prin constrângere şi ca o reacţie. *Seriozitatea* este întotdeauna eretică aici.

(Simt cât de factice şi cât de frivol poate suna o generalitate de acest tip. Dar în acelaşi timp nu mă pot împiedica să gândesc că singurele persoane fără cusur, dintr-o bucată, cu adevărat împlinite, pe care le-am întâlnit aici în cursul unei şederi de peste treizeci de ani, erau oameni frivoli.)

Impresiile mele nu mă interesează decât în măsura în care reuşesc să le convertesc în formule. Orice senzaţie este o posibilitate de cugetare. *A trăi* nu înseamnă nimic; oricine reuşeşte să trăiască. Îmi plac aparenţele, şi totuşi sânt opusul unui pictor, căci nu ştiu ce să fac cu perspectivele mele, altceva decât să le falsific vârându-le în vreun concept oarecare.

Pe măsură ce îmbătrânim, uităm toate elogiile ce ni s-au adus şi ne amintim doar de oprobrii şi atacuri. Şi e drept să fie aşa, căci pe cele dintâi nu le-am meritat aproape niciodată, pe când celelalte aruncă o lumină asupra a ceea ce ne era necunoscut din noi înşine.

T.P. ar vrea atât de mult să fie „arian“ (ce nebunie!), încât sânt sigur că se visează în SS.

1971

1 ianuarie 1971

Acum douăzeci de ani, la hotelul Majory, îmi făcusem obiceiul să agăţ pe perete pentru două sau trei luni fotografii ale oamenilor pe care-i iubesc. În faţa fotografiei lui Schopenhauer, camerista mi-a spus într-o zi: „E poza tatălui dumneavoastră?“

Bach electronic… (Welt wohin?[207])

Istoria universală: desfăşurarea unei profanări.

(Ceea ce se cheamă „progres“ nu e decât o înaintare, un pas în plus făcut de fiecare generaţie împotriva naivităţii, simplităţii, unităţii, purităţii etc.)

A saluta viitorul înseamnă să devii complice al profanatorilor viitori.

Dar trecutul? Sau prezentul? Nu mai puţin, căci nu te poţi mişca fără să tulburi odihna sacră a elementelor.

Somnul este activitatea cea mai importantă şi cea mai *profundă* a tot ce-i viu. Când te cufunzi în somn, ai impresia că regăseşti haosul ce precedă naşterea oricărui germene, iar când te smulgi din el, că străbaţi într-o clipă întreaga istorie a vieţii, câteva miliarde de ani adică.

Somnul ca *eveniment.* E esenţial, e semnificativ că majoritatea, dacă nu toate sinuciderile sânt pricinuite de insomnie. Somnul lecuieşte totul: nici o tristeţe nu-i rezistă. Lipsa de somn însă amplifică cel mai mărunt neajuns şi preschimbă o iritare în catastrofă. Nu ne putem închipui un vizionar, adică pe cineva înclinat către exagerarea *extremă,* dormind bine. Lipsa de măsură e rodul nopţilor nedormite.

Critica literară (şi, la drept vorbind, orice critică) este o meserie dezonorantă. A judeca dintr-un fotoliu *sudoarea* altuia, a încerca să vezi dacă e adevărată sau prefăcută, a lucra pe lucrul altuia, sau, ca să reluăm imaginea, a asuda pe sudoarea… (ce imagine!)

Cea mai rea formă de parazitism; criticii simt codoşii literaturii.

Orice credinţă e falsă – văzută din afară. A crede e însă la fel de important ca şi a respira.

(Nu e vorba aici despre credinţa religioasă, ci despre capacitatea de a adera la ceva, orice-ar fi.)

Plătim pentru fiecare credinţă la care am subscris, o *ispăşim* într-o bună zi, ca şi cum faptul de a fi subscris la ea ar echivala cu o crimă.

(Nu vei fi niciodată blamat pentru o lipsă de credinţă, ci întotdeauna pentru o credinţă, sau, dacă vei fi pedepsit pentru lipsa ta de credinţă (în orice), pedeapsa aceasta va fi nespus mai blândă decât aceea care-ţi va fi aplicată din pricina credinţei.)

Sânt chinuit pentru cei câţiva *da* pe care i-am rostit şi sânt aplaudat pentru toate nu-urile mele.

Azi-dimineaţă, am reuşit din nou, tot în pat, să fac gol în mine şi în jurul meu. Nu mai exista nimic, sau exista doar acest nimic. Exaltare calmă. Bucurie a abolirii. Ceea ce se numeşte *absolut* ar putea fi această formă a bucuriei. Desfătare de absenţa a tot. Şi totuşi, nimic nu lipseşte, de vreme ce nu doreşti nimic.

Ce voluptate să-ţi spui că nu mai doreşti nimic!

3 ianuarie 1971

Patru ore de umblat. Câmpia Beauce acoperită în întregime de zăpadă. Frig puternic: – 5°. Merg pe un drumeag care abia se deosebeşte de întinderea albă: doar un punct în imensitate. Sânt izbit de stranietatea albului. Se spune, cred, alb ca moartea. Sentimentul că umblu pe o altă planetă. Irealitate totală. Soarele intra şi el în acest joc. Şi el ireal. Dacă întregul univers ar fi împotriva mea, dacă aş fi detestat deopotrivă de oameni şi de zei, nimic nu m-ar putea atinge şi nici zdruncina: ce se poate face împotriva unui punct? Un punct în mijlocul unei întinderi de culoarea neantului? Un nimic în nulitate?

Francezul nu iubeşte ideile, dar se ceartă pentru idei. Cea mai neînsemnată discuţie ideologică aminteşte de războaiele religioase, de care Franţa a fost marcată pentru totdeauna. Ca şi de războaiele civile. Nu reuşesc să pricep cum de oameni atât de inteligenţi pot fi atât de răi în

timpul unei discuţii. Ceea ce observi la ei în primul rând e cât sânt de *colțoși.*

Ori de câte ori văd pe cineva care debitează naivităţi sau lansează diatribe absolut nedrepte împotriva unui regim care îngăduie, tocmai, aceste diatribe, deşi el îl declară opresor, mă gândesc la luările mele de poziţie din tinereţe, şi uimirea mea încetează pe loc. Simţul dreptăţii, vreau să spun simţul discursului just, deci rezonabil, este un simţ târziu, dobândit atunci când ai pierdut cheful să faci pe nebunul. Revoluţiile, de fapt orice schimbare, sânt rodul lipsei de experienţă. Ar trebui să ne naştem *bătrâni,* şi, pe cât posibil, să rămânem aşa.

Am prejudecata singurătăţii.

Mă simt mai aproape de un om singur, chiar dacă apără o cauză necurată, decât de unul care este aplaudat pentru o cauză excelentă.

Citesc în *Weltwocbe:*

Psihanaliză în Germania. Un domn între două vârste nu-şi poate mişca braţul drept. Analizele nu vădesc nici o infirmitate organică: sânt cât se poate de normale. Psihanalistul nu ajunge la nici un rezultat; întrebările lui, sau răspunsurile pacientului, nu duc nicăieri. Derutat, psihanalistul dă o lovitură de maestru: *strigă:* Heil Hitler! Braţul drept al individului se mişcă şi execută la perfecţie salutul nazist.

4 ianuarie 1971

Trezindu-mă azi-dimineaţă, am avut senzaţia că toată noaptea n-am făcut decât să pritocesc peisajul de ieri, că l-am retrăit ore de-a rândul fără să fi dormit.

Nu-i nimic de făcut, viaţa e chimie, o chimie specială. Să facem metafizică: e mai puţin dezolant.

Ne amintim de mojiciile noastre de odinioară, izgonite în cotloanele cele mai ascunse, cele mai întunecoase ale memoriei noastre, atunci când ne copleşeşte urâtul. Urâtul este arheologia ruşinilor noastre.

„La ce bun?“ – Cred că vom sfârşi prin a găsi într-o zi un răspuns la toate întrebările, afară de asta. Însă numai ea contează. Celelalte sânt pierdere de vreme.

(De altminteri, e oare o întrebare? Nu e mai degrabă un răspuns care ucide toate întrebările?)

Să ai acest *la ce bun?* în sânge, să te naşti cu el. Există o lumină *tarată* în această întrebare, şi în cel care-o pune. Chiar dacă eşti un imbecil, de îndată ce-o pui, nu mai eşti precum ceilalţi, nu te mai asemeni cu nimeni; eşti unic, şi nu eşti nimic.

5 ianuarie

Model de agitaţie zadarnică: Napoleon. — Cum i-am putut admira atâta vreme pe cuceritori.

Omul e însuşi tipul animalului cuceritor. Întreaga lui istorie este o serie de cuceriri, iar prin cuceriri nu trebuie înţeles doar acţiuni militare, ci orice iniţiativă tehnică, socială, literară etc. De altfel, se spune bine *cuceriri* ştiinţifice; pe drept cuvânt, căci implică *violul*, profanarea enigmei, a necunoscutului, a odihnei elementelor, în vederea unei puteri sporite. Un animal de pradă care s-a încoronat rege al pământului.

Cărţile de „filosofie“ te împacă cu cea mai penibilă formă a spiritului: anecdota pariziană, vorba în doi peri şi chiar sinistrul calambur. Măcar astea par să fie vii şi vor să spună ceva.

Într-una din aceste cărţi (de Levinas) am dat peste analiza urii. În ce jargon! Unde sânt moraliştii francezi!

Tânăr fiind, îi iubeam pe Nietzsche, pe Spengler, pe anarhiştii ruşi din secolul al XIX-lea, îl admiram pe Lenin, şi aş putea lungi lista la nesfârşit. — Îi iubeam pe orgolioşii de toate speţele, şi sânt legiune.

Dar Buddha, pe care-l iubesc acum, n-a fost şi el un mare orgolios, cel mai mare dintre toţi? Să renunţi la lume şi să predici apoi renunţarea, fiindcă trebuie să suferi, să îmbătrâneşti şi să mori – nu înseamnă să refuzi însăşi condiţia omului? Condiţia *în sine*? Ce revoluţionar, ce nihilist a ţintit mai sus? Pe lângă prinţul indian, vizionarul cel mai înflăcărat pare modest. E într-adevăr o inspiraţie nemaivăzută să vrei să *impui* lumii renunţarea, să vrei de asemenea să-i atragi pe toţi semenii tăi, prezenţi şi viitori, pe un alt

drum decât acela pe care li-l va fi trasat Natura. — Când mă gândesc la dimensiunile unei atari întreprinderi, mă simt incapabil să urmez orice altă formă de aventură, orice altă voinţă de răsturnare. Cât de meschine pot să pară revoluţiile exterioare fată de revoluţiile interioare! Aşadar Buddha era şi el un cuceritor, dar un cuceritor *sui generis.*

5 ianuarie 1971

Lucrurile se petrec potrivit schemei următoare: îmi dau seama, fiindcă e evident, că *nu exist* ca scriitor pentru aproape nimeni, la Paris mai ales; se naşte de aici în mine o amărăciune care merge uneori până la revoltă; – pe urmă, mă calmez şi-mi spun că e mai bine aşa, că voi avea poate într-o zi… dar gândul ăsta e prostesc şi-l resping pe dată, căci nimic nu-mi place mai mult decât să-mi savurez condiţia de fiinţă trecătoare, după ce am nutrit în tinereţe ambiţii nemăsurate, de o intensitate aproape indecentă.

Îl recitesc pe Tacit: pentru a cincea, pentru a zecea oară? — Niciodată nu s-a întâlnit la un scriitor atâta tărie şi atâta amărăciune. Ca şi o tainică voluptate a ororii. Ce vigoare de îndată ce vorbeşte despre un exces, despre o crimă! E fascinat de orgoliu, pe care-l urăşte în acelaşi timp. – „Agripina, la rândul ei, îşi sporea mai mult poziţia înaltă: urcă pe Capitoliu purtată într-un *carpentum*, această onoare, acordată în vechime doar preoţilor şi chipurilor zeilor, mărea veneraţia pentru o femeie care, fiică de *imperator,* fusese – unicul exemplu până atunci – soră, soţie şi mamă de împărat.“[208]

Se simte că-i place anomalia, că o caută şi-o pune în evidenţă. Dovada însăşi că *instinctul literar* era puternic la el. Şi totuşi, lucru incredibil, nu lasă niciodată impresia că ar exagera. Mare scriitor, niciodată făcător de literatură.

(Detractorii lui spun că opera sa e o ţesătură de minciuni, de exagerări şi de prejudecăţi.

…În ce mă priveşte, mărturisesc că nu mi-am dat niciodată seama de asta şi că nu-mi pot închipui analist mai veridic. Nu zic că spune adevărul, zic că îl caută şi că e de bună-credinţă. Recunosc însă că nu-l poţi iubi cu adevărat decât dacă eşti înclinat spre catastrofă, dacă eşti ceea ce se numeşte în chip vulgar un „pesimist“.)

Dacă Pascal ar fi trăit în secolul al XVIII-lea, ar fi fost Hume.

Interesul *Cugetărilor* stă în incompatibilitatea exprimată în ele. Pascal era născut ca să dizolve adevăruri; s-a străduit să le consolideze. Nu mai interesează decât prin contradicţiile sale şi prin insolubilul aflat în adâncul credinţei sale, o credinţă pe care s-a istovit, s-a omorât să o salveze.

O naţiune viguroasă care adoptă o doctrină revoluţionară îşi face din aceasta însuşi mijlocul ei de expansiune. Franţa după 1789; Rusia după 1917.

O naţiune moleşită se moleşeşte şi mai tare îmbrăţişând o teorie dinamică. Abia dacă supravieţuieşte zguduirii pe care i-o dă o atare teorie.

Chestiunea esenţială nu e deci de ordin ideologic, ci de stadiu, de moment istoric. *Unde a ajuns cutare naţiune?* – iată ce trebuie să ne întrebăm. Dacă e în plină decădere, va continua să decadă. Dar dacă convulsiile sânt o expresie a vitalităţii sale, ele o vor ajuta să se înalţe. Numai că o naţiune sau o societate prea coaptă nu va fi niciodată în stare să se învioreze, să se înalţe cu adevărat. Nu va mai putea decât să se zbată alunecând, scufundându-se… (Mă gândesc bineînţeles la Europa occidentală.)

Oricărui profet îi vine ceasul într-o bună zi – chiar şi celui mai stupid. Divagaţia se potriveşte cu viitorul; e chiar singura modalitate de a-l prevedea şi de a-l închipui, căci meditaţia cumpătată e incapabilă să-i prezică sau măcar să-i presimtă monstruoasele găselniţe.

Susţin într-adevăr că un spirit echilibrat, normal alcătuit, e absolut incapabil să-şi reprezinte viitorul sau să-şi închipuie fie şi un aspect, o faţetă a acestuia. Lucrurile au stat dintotdeauna aşa, şi cu atât mai mult vor sta aşa în viitor. Fiindcă un spirit normal nu poate simţi şi nici nu-şi poate închipui de ce e-n stare omul, în bine şi mai cu seamă în rău. A-ţi închipui viitorul înseamnă să-ţi închipui un pas mai departe către sfârşitul omului. E tocmai ceea ce omul refuză să facă. Îl împiedică o înţelepciune josnică. Aici îşi arată profetul superioritatea, care i se trage dintr-un lucru foarte precis: anume că instinctul său de conservare e profund atins. Aceasta e slăbiciunea dar şi forţa lui. Căci dacă şi-ar păstra intacte reflexele de apărare, n-ar avea îndrăzneala să privească dincolo de prezent.

Defectele unui ins se agravează în contact cu o credinţă nouă. Căci aceasta dă un impuls mai puternic cusururilor ce erau aţipite pe vremea

când individul respectiv nu făcea nimic cu pasiune. E adevărat că şi calităţile sale ies în evidenţă şi se întăresc. E un lucru pe care-l ştie; ceea ce nu ştie însă e că defectele lui sporesc proporţional. De aici vin iluziile neofitului.

De câte ori cumpăr o mobilă, cât de măruntă ar fi, văd în ea un ersatz de sicriu.

8 ianuarie 1971

Scârbosul stil american ce reuneşte tot ce e mai infect la francezi, la nemţi, la englezi. Dar mai degrabă de stilul nemţesc se apropie cel mai mult. Jargon pretenţios, grotesc. Pfui! Să citeşti în păsărească asta e un chin. Ce catastrofă e continentul zis nou!

Pot suporta orice, afară de faptul de a depinde de oameni.

Iar dacă am fost atât de adesea ispitit de credinţă, e fiindcă ea îmi propunea o umilire de rezervă, căci e preferabil să te afli pe o poziţie de inferioritate faţă de Dumnezeu decât fată de semenii tăi.

Psihanaliza e utilă: ea dovedeşte că se poate susţine orice şi că vor exista întotdeauna destui oameni care să ia totul de bun. O uzină de divagaţii.

Nicicând nu s-a văzut o atare uşurinţă de a emite ipoteze.

9 ianuarie. Am ajuns la un punct de stagnare fără precedent în viaţa mea. E perioada mea „glaciară“. Nu mi-a rămas decât să mă ascund într-o peşteră.

Nu pot să sufăr să *explic*, urăsc până şi cuvântul.

10 ianuarie. Nu trebuie să scrii o scrisoare decât dacă ai chef s-o scrii. Altfel, va fi tot atât de ratată ca şi un poem scris la comandă.

O scrisoare bună se scrie sub imperiul indignării, al admiraţiei sau al urii. Nu există scrisori *neutre*. Sau, dacă există, nu contează, ca tot ce poartă pecetea unei uzuri afective. Când nu mai poţi fi vesel sau trist, trebuie să încetezi să mai scrii, să corespondezi mai cu seamă.

Adineaori, în grădina Luxembourg, m-am gândit la Gide şi Valéry care în tinereţe se plimbau pe acolo plini de orgoliu, şi chiar mai târziu, în plină glorie; dar nu asta mă interesa acum o oră, ci prezenţa lor fizică, *paşii lor.* Îmi spuneam: ce sens poate avea să spui că au trecut pe această alee, prin acest loc? Ce a rămas din toate astea?

Îmi pun adesea întrebarea asta ridicolă şi totuşi tulburătoare. Din trecerea noastră nu rămâne nicăieri nimic. Când privesc, la Paris, hotelurile în care am locuit vreme de ani de zile, nu pot pricepe că locurile acelea au fost centrul vieţii mele atâta timp. Exact la asta se reduce trecerea noastră pe pământ. Cum de mai putem să ne bucurăm sau să suferim ştiind aceste lucruri? Dar posibilitatea asta coincide cu „taina“ şi chiar cu „misterul“ existenţei.

O traducere este o judecată, un comentariu, este o oglindă în care autorul poate contempla în voie cusururile spiritului său. O traducere *ne* trădează mai degrabă decât să trădeze textul.

Când susţinem o idee, n-o putem dezvolta decât dacă nu credem cu adevărat în laturile slabe pe care le comportă, decât dacă facem abstracţie de ele. Gânditorul *atacă*, reacţionează ca un cuceritor, căci dacă ar lua prea în serios obiecţiile pe care orice afirmaţie le trezeşte automat, ar sfârşi prin a nu mai susţine nimic.

Viaţa cea mai înaltă rezidă în contemplaţie. Nimic nu mă va face să cred că acţiunea îi este superioară. Spun acţiune, şi nu activitate, căci, în chip evident, contemplaţia este *act.*

14 ianuarie. Trebuie să scriem cu un minimum de căldură sau să încetăm să scriem.

(Am încetat practic să mai „produc“ din clipa în care mi-am impus să scriu la rece, să renunţ la mişcare, la umori, la „ebuliţie“, la natura mea, la mine însumi. Trebuie să mă regăsesc, să mă împac cu capriciile mele, cu adevăratele mele cusururi.)

Mă duc la magazinul dietetic. Vânzătorul sporovăieşte cu o fată şi nu ţine deloc seama de prezenţa mea. Îmi propun să nu spun nimic şi îmi calc pe inimă să nu explodez. Reuşesc.

După câteva minute de la plecarea fetei, mă întreabă ce vreau. Iau mai multe lucruri, şi, la sfârşit, îi cer o cremă de alune. Văd că e galbenă şi-i spun că voiam de fapt cremă de migdale. La asta, îmi răspunde: „Ar fi cazul să ştiţi ce vreţi“ – pe un ton de o impertinenţă incredibilă. Uitând de hotărârea mea de a rămâne calm, iau borcanul cu cremă de alune şi aproape îl sparg trântindu-l de tejghea: „Dar am dreptul să mă înşel, nu!“ – Trebuie spus că vânzătorul are un zâmbet ironic, poate involuntar, care mă scoate din minţi. Am ieşit din magazin cu dureri de stomac şi cu dureri peste tot. Pentru o dată, teoria potrivit căreia e bine, e sănătos să-ţi laşi mânia să izbucnească mai degrabă decât s-o ţii în tine s-a dovedit falsă. Căci dacă aş fi reuşit să mă abţin, să tac, m-aş fi simţit mai bine decât m-am simţit explodând.

Refularea nu e neapărat morbidă: poate fi chiar un factor de echilibru şi chiar de izbăvire. Căci există nevoi, ba chiar instincte ce nu trebuie satisfăcute decât rareori, în marile ocazii.

O nevoie nesatisfăcută e pierdută pentru spirit. Să ne comprimăm dorinţele în propriul nostru interes; să le dăm curs doar ocazional.

Un om superficial e cineva care şi-a dat frâu liber pornirilor. Nu devenim mai profunzi decât contracarându-le. De aici utilitatea ascezei.

Viaţa interioară e apanajul celor care ştiu să se *stăpânească*. O satisfacţie întârziată, amânată e un triumf spiritual.

Amânată, nu împiedicată, fiindcă trebuie ca refuzul să vină de la *noi*. Dacă e provocat din exterior, duce la acreală şi la sterilitate.

15 ianuarie. Eu şi meteorologia. Doar Maine de Biran a mai trăit cu o asemenea intensitate tragedia de a trebui să îndure *în spiritul său* fluctuaţiile de temperatură, fluctuaţiile *timpului* în sensul cel mai puţin metafizic cu putinţă. Mai cu seamă dezgheţul, tendinţa de îmblânzire a vremii o resimt cel mai cumplit. Seamănă cu o boală ale cărei simptome deconcertante, deşi le cunosc, mă surprind întotdeauna, de parcă ar fi prima oară că se manifestă. Cel mai neplăcut dintre toate este cel care-mi dă senzaţia unui văl pe creier, care îi tulbură funcţionarea. Cel mai bine este atunci să te culci, să *abdici*, este ceea ce am făcut astăzi, căci numai somnul lecuieşte – pentru o clipă – efectele implacabile ale climei.

Singura „consolare“ este să uiţi că ai nevoie să fii consolat. — Nimic nu consolează, afară de uitarea motivelor care creează nevoia de consolare. Orice activitate străină eului este factor de consolare.

Eul egal *neconsolate.*

16 ianuarie. Mă gândesc adesea la acel *Nimic* pe care Ludovic al XVI-lea l-a scris în jurnalul său la data care avea să-i marcheze începutul agoniei: 14 iulie. Sântem cu toţii în cazul său, nu distingem exact începutul propriului nostru declin.

Într-o carte de psihiatrie, nu citesc decât ceea ce spun bolnavii, aproape niciodată comentariul autorului.

18 ianuarie. Ieri, duminică, către Mortefontaine, trecând pe lângă un joagăr, mirosul lemnului tăiat mi-a plăcut nespus. Și mi-am zis că dacă sicriul miroase tot atât de bine, pesemne că nu te simți prea rău în el.

19 ianuarie. Conversaţie la telefon cu S. St. Despre români. Constatăm că nu există nici măcar o singură operă *universală* produsă de compatrioţii noştri. Poeţi, da; nu însă şi prozatori. Nici un roman important, semnificativ, nimic în nici un domeniu, nici un muzician, nici un filosof, nici un…

S. St. spune că lucrul ăsta se datorează faptului că românului îi lipseşte *convingerea*, că trăieşte în simulacru. Îi răspund că nu i se cer convingeri, dar că mai grav este că-i lipsit de *obsesii.* Dostoievski e o sumă de *obsesii*; – numai dacă eşti bântuit de ceva ajungi să ai un univers al tău şi să-l proiectezi apoi în afară, adică să faci o operă. Fără obsesii nu există decât capricii. Asta şi este românul: *o sumă de capricii.* Dacă ia totul în derâdere, e pentru că, el însuşi nefiind nimic, nu-şi poate închipui că altceva face mai multe parale decât el. Și de vreme ce nimic nu are realitate pentru el, ce ar putea să-l *obsedeze*? Nimic nu *merită* această demnitate, nimic nu merită osteneala atenţiei, a examinării, a gândului statornic, insistent, *orbit. Nimicul universal* este climatul în care trăieşte, este fundamentul metafizic al existentei sale cotidiene.

Dacă aş fi trăit la începuturile creştinismului, am unele motive să cred că m-aş fi lăsat sedus de el.

De vreme ce am fost în stare să mă ambalez pentru G. de F.[209], o sectă în fond, cum să n-o fi făcut pentru o religie? îl urăsc pe creştinul ipotetic, pe fanaticul care aş fi putut fi acum două mii de ani, nu-mi *iert* un act de adeziune pe care nu l-am comis niciodată.

„Tot ce a făcut mai bun legea eternă este că ne-a oferit atâtea căi de a ieşi din viaţă…

Există un singur punct pentru care nu putem acuza viaţa: anume că nu reţine pe nimeni cu de-a sila“. (Seneca)

E justă ideea stoică potrivit căreia a muri este una din *datoriile* vieţii.

Răul îmi apare ca o realitate atât de plină, încât a-l socoti doar ca pe o *lipsă* a binelui, aşa cum îl socotesc teologii, mi se pare o *impietate.*

De îndată ce publici, intri într-o situaţie echivocă.

S-ar putea spune chiar că *nu publicăm decât din dragoste pentru echivoc.*

Miezul nopţii sub arcadele de la Palais-Royal. Nimeni. Linişte incredibilă (la Paris!): se auzeau norii trecând.

C.A. a scris pe bună dreptate că dacă producţiile mele servesc la ceva, servesc anume la *trezirea* metafizică: îi scutură pe adormiţi.

…Aşadar o activitate esenţialmente necaritabilă. Căci cu ce drept să tulburi somnul celorlalţi?

„Ticăloşii“ nu admiră decât fiinţele absolut ireproşabile. Astfel, X, care se pretează la toate compromisurile, care a uitat chiar că are o conştiinţă, a scris recent că disprețuiește pe toată lumea, în afară de Gandhi.

(Mai jos, face o excepţie pentru Lenin: ca şi cum ai putea fi în acelaşi timp pentru violenţă şi pentru refuzul violenţei.)

Potrivit unei legende gnostice, Iisus s-a urcat la ceruri ca să tulbure aşezarea sferelor, astfel încât *prezicerea* să nu mai fie cu putinţă. Această perspectivă eretică exprimă într-un mod cum nu se poate mai explicit aversiunea noii generaţii pentru *fatum. În fond, creştinismul n-a fost decât o*

insurecţie împotriva *fatum-ului.* El a reuşit să-l substituie cu Providenţa, această formă impersonală a lui Dumnezeu.

(Orice aş face, mă simt mai aproape de păgâni, şi de credinţele lor, decât de creştini. Şi totuşi, ce diferenţă există între *Destin şi hotărârile lui*, pe de o parte, şi *planurile de nepătruns ale Providenţei*, pe de alta? Nu văd nici una, afară poate de faptul că în al doilea caz în spatele hotărârilor Providenţei se ascunde o persoană, Dumnezeu, deci ceva care poate fi înduplecat prin rugăciuni, deşi…)

Ideea de Destin îmi *place*, m-a sedus întotdeauna. Cum ar fi putut să nu mă îndepărteze de Dumnezeul creştinilor?

Unul din lucrurile adevărate pe care le-am scris e cel în legătură cu succesul şi eşecul (e şi firesc). În vreme ce în cazul primului sântem aşa cum ne vedem, în cel de-al doilea, sântem aşa cum ne vede Dumnezeu.

Marion, poloneza – notasem că psihiatrii nu pot face nimic pentru ea, fiindcă e dincolo de mobilurile care ne fac să trăim. Nu poţi vindeca o fantomă şi cu atât mai mult un izbăvit în viaţă. Nu-i putem vindeca decât pe cei care ţin de pământ, care mai au încă rădăcinile înfipte în el, oricât de superficiale ar fi acestea.

Îmi detest compatrioţii aproape la fel de mult cum îşi detesta Simone Weil coreligionarii. Nu din aceleaşi motive, evident. Căci compatrioţii mei, trebuie spus, nu reprezintă nimic, *sânt* nimic. Nu-i poţi acuza din pricina valorilor pe care le apără, fiindcă nu apără nici una.

Îi spuneam ieri Sandei S. că au reuşit turul de forţă de a-i face pe evreii de la noi superficiali, de a le lua acel mister ce aparţine „rasei“ lor, de a-i lipsi de dimensiunea lor religioasă. De aceea evreii de la noi, în ciuda nivelului lor intelectual mult mai ridicat decât al indigenilor, nu au produs nimic cu adevărat important. S-au molipsit de superficialitatea ambiantă. Un Kafka n-ar fi fost cu putinţă la noi. Mediul l-ar fi făcut frivol, „jurnalist“, diletant, sceptic într-un chip vulgar. Asta şi e trăsătura dominantă a neamului nostru: scepticismul vulgar. Mediocri total dezamăgiţi, nulităţi, oameni de nimic lipsiţi de orice iluzie. Un lucru care s-a mai văzut, dar nu la scară atât de mare poate. Neant colectiv.

(Dacă mă înverşunez atâta împotriva ţării mele, e fiindcă aş vrea să mă detaşez de ea, să nu mai sufăr din pricina ei; am pierdut o groază de timp aplecându-mă asupra neajunsurilor ei, şi la ce mi-a folosit, afară de a mă fi cufundat în frământări fără ieşire şi fără sfârşit? Cel mai bine este s-o deteşti; odată cu trecerea furiei, detaşarea va veni de la sine. Cât aş vrea să mă rup de originile mele şi să le uit!)

Ceea ce-i lipseşte Simonei Weil este umorul. Dar dacă ar fi fost înzestrată cu umor, n-ar fi făcut asemenea progrese în viaţa spirituală. Căci umorul te face să ratezi experienţa absolutului. Mistica şi umorul nu merg împreună.

Mai rea decât umorul este ironia. Umorul minimizează valoarea tuturor experienţelor noastre. Dar, la rigoare, îngăduie anumite incursiuni în mister. Au existat chiar câţiva sfinţi care n-au dispreţuit căile umorului. Să zicem că sfinţenia se potriveşte cu rare accese de umor şi chiar de ironie. Ceea ce însă sfinţenia nu poate tolera fără să se autodistrugă este ironia sistematică, ironia ca obicei al spiritului, ca *dar,* ca talent şi ca automatism. Căci ea e antipodul însuşi al extazului.

Mi-e groază să citesc o carte care nu se potriveşte cu preocupările mele de moment. De-ar şti prietenii noştri ce tulburare *provoacă,* atunci când ne trimit operele lor exact în momentul cel mai nepotrivit.

La drept vorbind, orice carte sosită e inoportună şi indiscretă, ne încalcă intimitatea, ne violează singurătatea. Sigur e că tocmai pe ea n-am fi ales-o pentru lectura noastră de moment.

Tânăr fiind, îmi plăcea să ridic toată lumea împotrivă-mi; acum că am îmbătrânit, nu mai am puterea să-mi cultiv duşmanii, să le ascut şi să le întreţin ura. Împăcarea mea cu Goldmann a fost un exemplu răsunător în acest sens. Avea să moară curând după aceea: n-a putut supravieţui împăcării noastre.

27 ianuarie 1971

R. de R., după moartea primei sale soţii, a hotărât să se sinucidă. S-a dus să-şi cumpere un revolver, dar i s-a părut prea scump, şi a rămas în viaţă.

Zgârcenia e folositoare câteodată.

Argumentul zdrobitor împotriva ţării mele este că n-a dat nici un mistic. Pe nimeni care să fi făcut o experienţă mistică cu adevărat profundă. Să ne înţelegem: nu vreau să spun că nimeni n-a atins experienţa mistică. Ce vreau să spun e că nimeni n-a *creat* pornind de la această experienţă, că nimeni nu şi-a asociat numele cu ea, n-a inovat în acest domeniu, fie şi numai prin câteva formule.

28 ianuarie

Săracul, tot gândindu-se la bani, fiind obsedat de ei, ajunge să piardă foloasele spirituale ale nonposesiunii, rivalizând astfel în josnicie cu bogatul.

Trebuie să ai un minimum de afinitate cu ceea ce ataci, sau, dacă e o persoană, ea trebuie să fie antipodul exact a ceea ce eşti tu însuţi; prin asta însă ne asemănăm cu el, deşi nu e vorba de afinitate, ci de simetrie. Simetria este o asemănare.

Adineaori, Eugen, venind de la Academie unde şi-a încercat uniforma pentru primirea din luna februarie, se declara impresionat de atmosfera prăfuită care domneşte acolo: bătrâni care aşteaptă să moară şi a căror moarte e pândită. Se teme de ceremoniile care însoţesc discursul. Ce nebunie că a acceptat o asemenea poveste! Acum regretă şi invocă drept scuză faptul că în perioada în care a acceptat, adică acum un an, trecea printr-o criză de depresie, simţindu-se abandonat, şi că a văzut în Academie un loc de retragere, o protecţie, un *azil*.

Ce eroare reprezintă în cele două Testamente personalizarea divinităţii! Creând un dumnezeu după chipul şi asemănarea noastră, l-au făcut fragil, vulnerabil, efemer. Budismul e mult mai aproape de adevăr.

Tragedia Habsburgilor e la fel de impresionantă ca şi cea a Atrizilor.

Vai! nu mai există barbari puri. Pretutindeni, chiar şi în junglă, un putregai mai mult sau mai puţin civilizat.

Să meargă până la capătul artei sale şi, mai mult încă, al vieţii sale – iată legea celui care se crede cât de cât *chemat.*

1 februarie 1971

„… nu-mi mai aparţin“ – iată definiţia omului contemporan.

A înceta să-ţi aparţii este exact ceea ce vrea să spună cuvântul *alienare*, cel mai demonetizat cuvânt din câte sânt.

Christabel îmi spunea aseară că e uimită cum reuşesc, cu „vitalitatea“ mea, să am o viziune atât de sumbră despre viaţă. I-am replicat că nu e sumbră, că de altminteri am spus limpede că mai cu seamă în bucuria maximă ne incriminăm naşterea, că în gândul de a nu ne fi născut intră întotdeauna un grăunte de voluptate.

Silindu-ne să reacţionăm şi să ne recăpătăm cumpătul, tot ce ne tăgăduieşte ne şi entuziasmează, prin chiar acest fapt. Ce este mai benefic decât o palmă primită sau una iminentă?

Una din cele mai reconfortante clipe ale istoriei contemporane: Brandt, la Auschwitz, îngenunchind înlăcrimat în faţa monumentului ridicat în amintirea victimelor nazismului.[210]

Am terminat de citit o cărticică în aparenţă inactuală. Însă nimic din ce priveşte iudaismul nu e perimat. E vorba despre o scurtă autobiografie a unui evreu din secolul al XII-lea din Renania, care s-a convertit la creştinism. Coreligionarii lui au vrut să-l lapideze. În cele din urmă scapă şi intră într-o mănăstire. Novicele se numea „Iuda din Köln“ – iar cartea sa, *Povestea convertirii mele.*

Fanatismul evreilor depăşeşte înţelegerea. Dar cel puţin dovedeşte că poţi fi fanatic şi subtil; ceea ce la celelalte popoare nu se întâmplă niciodată. Singularitatea evreilor e totală. Ei există ca să demonstreze că paradoxul de a fi om este inepuizabil şi că incompatibilităţile curente nu-i privesc, că ei le fac cu putinţă, le fac să existe prin exemplul lor în care coabitează toate contrariile.

Dacă ar fi fost *toleranţi*, ar fi dispărut de mult. Perenitatea lor se datorează incredibilului lor sectarism. Două mii de ani de pasiune şi de ură nu le-au uzat vitalitatea.

Oriunde aș merge, mă simt străin. Toți oamenii mi se par prea *pozitivi*, prea *profesioniști*. Nu fac parte din societate, și tare aș vrea să evadez din cadrul speciei.

„El nu e de aici“ – e singura vorbă despre mine care mă atinge, care *mă exprimă*. Dacă e rostită sau o citesc din întâmplare, exult. În sfârșit, am scăpat de congeneri!

4 februarie

Dionisiac și *apolinic*: Nietzsche a făcut carieră cu această schemă. Toți istoricii de artă, și toți profesorii din toate timpurile, se folosesc de acest gen de opoziție factice ca să înjghebe contraste în serie, la toate nivelurile spiritului.

Când o teorie are succes, poți fi sigur că e vorba de o formulare nouă a unei scheme vechi *(Le cru et le cuit*! a lui Lévi-Strauss). Este triumful spiritului geometric.

Am suspectat întotdeauna filosofia de *naivitate*, mai bine zis de *orgoliu naiv*. Nimic mai facil decât să alcătuiești discursuri despre opoziții cu ajutorul categoriilor. *Dualismul* ca formulă bună la orice e grețos. Mă gândesc la filosofia lui X. Cum deschizi una din cărțile lui, dai de la prima pagină peste schema-refren din care derivă totul.

A gândi înseamnă cu siguranță altceva. A gândi înseamnă să cauți nuanța, nu să simplifici. Or, nuanța este ostilă categoriei.

„… mulțimea are prea mulți ochi ca să mai poată privi“ (Hugo).

De câte ori citesc un text de-al lui Freud, scrisorile sale îndeosebi, sânt izbit de capacitatea lui de a crede. El se declară necredincios. Dar tonul cu care vorbește despre descoperirile sale, despre metoda, despre școala sa e tonul unui întemeietor de sectă. În secolul al XVIII-lea, în Galiția, ar fi fost rabin hasidic.

Dacă a reușit vreodată să vindece, nu datorită *analizei* lui a reușit, ci datorită *lui*, prezenței sale, puternicei sale personalități. Cu cât îl citesc mai mult, cu atâta cred mai mult în el, în timp ce îndoielile mele privind temeiurile exagerărilor lui devin tot mai serioase. Spirit subtil și totodată mărginit, avea toate avantajele și toate tarele unui mântuitor, deghizat în om

de ştiinţă. De altfel, marele său şiretlic e că a prezentat drept *ştiinţă* ceea ce nu era decât o teorie, un corp de ipoteze şi ficţiuni.

Freud citează cazul unui psihanalist danez care suferea de migrene rebele şi care urmase, fără rezultat, un tratament la un alt psihanalist. Câteva luni petrecute în preajma lui Freud i-au adus vindecarea. – E de crezut. Era un discipol, şi contactul zilnic cu Maestrul nu putea avea decât rezultate benefice. Ce cură poate fi mai bună decât să vezi că acela pe care-l socoteşti cel mai mare geniu al tuturor timpurilor se interesează de dificultăţile, de conflictele, de mizeriile tale! Nici o boală n-ar rezista unei euforii atât de teribile. Un taumaturg extrem de abil şi totuşi prizonier al propriului său joc şi al propriilor sale iluzii. Să facă miracole *în stilul epocii sale* – iată un lucru ce nu-i este dat oricui.

Nu atât ideile cât trăirile mă interesează la un gânditor: nu ce a gândit, ci ce a suferit.

N-am dreptate, ştiu.

Îi datorez lui Valéry faptul că am renunţat la orice formă de jargon.

Alain nu era în această privinţă mai puţin exigent: nu accepta cuvinte precum *mintal, emotiv.*

(De asta filosofii oficiali nu l-au luat niciodată în serios.)

5 februarie 1971

Impas.

Impasul nu e tragic. Căci tragedia *duce* la prăbuşire. Ea înaintează către sfârşit, se zbate *în vederea* ruinei. Nu e statică, în vreme ce impasul este inevitabil static.

În tragedie, există o desfăşurare şi un deznodământ: timpul joacă în ea un rol capital, în vreme ce este absent în impas, care ţine de lumea identităţii.

Ceea ce izbeşte la Freud este refuzul metafizicii, al oricărei metafizici. Într-o scrisoare către un german care scrisese o teză despre vise, spune că n-are încredere în înclinaţia nemţilor pentru metafizică: ea nu e, spune el,

decât o *supraviețuire* de vechi credințe, o *survival*[211] și o *nuisance*[212] ceste cuvinte englezești sânt citate de Freud).

Gândul te duce imediat la *Cercul de la Viena,* la Schlick și la ceilalți, adepți ai pozitivismului logic, dușmani neîmpăcați ai oricărei speculații metafizice. Austria – e un fapt – nu pare deloc înclinată către asta: a dat ea oare măcar un singur metafizician? Freud, ca și principalii membri ai acestui *Wiener Kreis,* erau evrei. Austria le-a luat acestor evrei, veniți în majoritate din Galiția, dimensiunea religioasă, i-a făcut mai puțin profunzi, dar mai *ageri.*

Citesc o carte a lui Alain despre Lagneau. E subtilă, dar nu spune nimic. Secretul anumitor francezi de a se învârti în jurul cozii.

Acum multă vreme am citit undeva această vorbă despre Alain: „Alain gândește profund despre nimic".

E adevărat; și totuși, ce spirit subtil, independent, liber! îi lipsește o anumită substanță. Este retorică fără elocință:ceea ce dă impresia de spirit așezat. Așezat este, dar e steril în fond și deloc tulburător, răscolitor, fecund. Cât regreți însă că nu i-ai fost elev!

8 februarie

Un text al lui Genet despre Giacometti, în care admirația frizează idolatria. Ton excelent dar lipsit de măsură, *pe de lături.* Atâta respect pentru un sculptor minor uimește. Și încă din partea unui iconoclast.

S-ar zice că autorul îl contemplă pe Michelangelo și se întreține cu el. În sfârșit, trebuie să ne bucurăm că întâlnim naivitate la cei care declară sus și tare că sânt lipsiți de ea.

Am terminat de citit o scrisoare a lui Freud către Thomas Mann despre Napoleon. Rar am citit ceva mai arbitrar, mai evident fals, mai fantezist. E pur și simplu stupefiant. Să-l explici pe Napoleon prin invidia pe care a nutrit-o față de fratele său *Joseph,* invidie convertită apoi în tandrețe, pe urmă prin transferul acestei tandreți asupra *Iosefinei,* și apoi să atribui repudierii acesteia cauza implicită a declinului său… toate astea sânt de-o gratuitate delirantă.

Era să uit paragraful despre atașamentul pentru mama sa, rămasă văduvă de timpuriu… Tot tacâmul. E de-a dreptul uluitor.

Psihanaliza este o întreprindere nebunească: de aceea a reuşit, şi tot de aceea se va prăbuşi. Ce e mai interesant în această aventură e Freud, personajul, eroul, nu savantul.

Tot făurind ipoteze şi întemeind pe baza lor o terapeutică, sfârşeşti prin a obţine rezultate, adică iluzii de însănătoşire – căci la asta se reduce psihanaliza.

Se vorbeşte despre „stilul“ meu. Dar stilul meu nu mă interesează deloc. Am ceva de spus, o spun şi de contat contează ceea ce spun; modul în care o spun e secundar. Idealul ar fi să scriem fără stil; mă străduiesc s-o fac, şi am să reuşesc. Numai gândul contează. Restul e pentru făcătorii de literatură.

Nu-mi place să definesc cuvinte (să lăsăm treaba asta în seama filosofilor), ci senzaţii, fioruri, pârjoluri. Ideile mele? Suspine degradate în formule.

Semn de slăbiciune: nu mă bucur destul de inactivitatea mea, nu rămân netulburat în faţa randamentului celorlalţi. Nimic nu otrăveşte mai tare ca resturile de ambiţie, drojdia omului cel vechi.

Rusia, Spania, Italia şi chiar Franţa. Popoare ispitite de anarhie, în care regimurile autoritare reprezintă regula.

Exerciţiul libertăţii nu e posibil decât la naţiunile disciplinate.

În Franţa, chiar şi bogaţii privesc statul ca pe un duşman. Trăiască Anglia! eşti ispitit să exclami. Spiritul de turmă şi totodată liber, rutina din consimţământ, prejudecata acceptată în chip deliberat, refuzul colectiv al impertinenţei – iată condiţiile care fac viaţa suportabilă şi care nu se întâlnesc din păcate decât în câteva ţări (în Scandinavia, în Elveţia, în…).

Trăiască ţările fără imaginaţie, ţările în care nu se amestecă teatrul cu viaţa, în care cetăţenii nu *joacă* de dimineaţa până seara! Pitorescul şi comedia sânt bune pentru turist, dar nefaste pentru cel care urmăreşte vreun proiect inactual.

Nietzsche s-a lansat cu supraomul – o tâmpenie. E de-a dreptul o pată pe reputația lui. Când te gândești că un spirit capabil de elanuri cinice de o rară anvergură s-a putut lăsa ispitit de o viziune atât de neghioabă! Entuziasmul nu face doi bani în materie de profeție. Atrage mulțimile și-i irită pe sensibili. *Orice idee prea pozitivă e de-a dreptul grosolană,* chiar dacă provine de la un spirit subtil și profund.

16 februarie. Indispoziția, orice indispoziție, este auxiliarul prețios al gânditorului. Indispoziția mai degrabă decât boala, fiindcă aceasta din urmă, cotropitoare, dominatoare, tinde să se substituie gândirii, mai mult: *să gândească* EA ÎNSĂȘI.

Heidegger și-a creat o limbă a lui: o *sumă. De ticuri.* Mai exact: a proiectat un suflu de poezie asupra jargonului fenomenologiei.

Un abuz de terminologie filosofică asezonat cu un grăunte de poezie.

Despre fiecare din operele sale îți vine să spui: o mare carte ilizibilă.

Trakl este tratat de parcă ar fi un presocratic.

Heidegger și Céline – filosoful și scriitorul care, după Joyce, s-au aplecat cel mai mult asupra limbii ca s-o plămădească, s-o tortureze, *s-o facă să vorbească*…

Torționari ai limbii.

Mi-ar plăcea să scriu un eseu pe tema: „Hitler – contemporan al expresionismului“, despre un analfabet obsedat de *Weltuntergangstimmung*[213].

Mi s-a întâmplat *să persecut* limbajul, să-l maltratez și chiar să-l fac să sufere, dar niciodată până într-acolo încât să-l fac să urle.

N-am cerut niciodată cuvintelor să facă un efort disproporționat față de capacitatea lor firească, nu le-am cerut niciodată să dea tot ce pot. Sânt împotriva *surmenării cuvintelor,* și i-aș reproșa oricând poeziei contemporane lipsa de milă față de ele. Exigența ei este pe cale să le epuizeze. Să le cruțăm, de teamă că, istovite, nu vor mai fi bune de nimic!

Privind sălbăticiunile la Grădina Zoologică: ceea ce e cușca pentru ele e Timpul pentru noi. Fiecare dintre noi este închis înapoia unor grilaje mai mult sau mai puțin vizibile.

Oamenii merg înainte numai fiindcă n-au învăţat nimic. Dacă experienţa generaţiilor precedente, ar face parte din patrimoniul obligatoriu al fiecăruia, Istoria ar fi încetat de mult. Norocul – şi nenorocul – omului este că nu s-a născut fără iluzii.

Orice „sistem“ este caduc. Viabil la un gânditor este ceea ce se abate de la linia generală a gândirii lui, *uitările* sale, contradicţiile cu sine însuşi, ispita ateismului la credincios, veleităţile mistice ale raţionalistului. Căci niciodată nu sântem mai mult noi înşine ca în momentele în care scăpăm de cel ce sântem socotiţi a fi.

Fiinţa are la Heidegger o valenţă mistică de care el nu e conştient.

Nu poţi pronunţa cuvântul *fiinţă*, cu sau fără majusculă, fără să dovedeşti prin chiar acest lucru că eşti, în felul tău, un credincios. Căci trebuie să ai înclinaţii religioase ca să poţi rosti acest cuvânt cu convingere, cu siguranţă. Poate chiar trebuie să *crezi* pentru a spune pur şi simplu despre un obiect că este una sau alta, căci acest *este* particular trimite automat la *El este.*

24 februarie. Patru zile splendide. Nohant – valea Creusei – Sologne.

În patru zile aproape o sută de kilometri de mers pe jos. Sentiment de viaţă adevărată, de realitate, de ceva care nu mai există.

Nu se mai poate călători decât iarna, anotimp în care întâlneşti cel mai puţin chipul hâd al turistului. Sate pustii, drumuri goale, ce fericire!

27 februarie. Starea de sterilitate se confundă cu starea de clarviziune. Înţelegi totul, dar nu înaintezi. E cunoaştere, e adevărat, dar o cunoaştere… sterilă.

Ceea ce face cunoaşterea să progreseze este entuziasmul şi mai cu seamă oroarea. Deci spiritul în mişcare. Sterilitatea este imobilitate.

De ce oare, după ce am săvârşit o faptă bună, avem chef să urmăm un drapel, indiferent care?

Pornirile noastre generoase sânt primejdioase, căci ne fac să ne pierdem minţile. De nu cumva sântem generoşi tocmai fiindcă ne-am pierdut

minţile, generozitatea fiind o stare de beţie înveterată.

Marii mistici dau impresia că l-au *epuizat* pe Dumnezeu şi că, deopotrivă decepţionaţi şi nesăţioşi, caută apoi ceva care să-i depăşească. De aici cufundarea în deitate, în esenţa *anterioară* lui Dumnezeu.

6 martie

Lui Roger M., care mă întreba ce naiba fac toată ziua, i-aş fi putut răspunde, fiindcă şi el cunoaşte daoismul:

„Practic *wu-wei*, nonacţiunea“.

9 martie

Filosofia istoriei a lui Hesiod şi Herodot merge mai departe decât cea a lui Hegel sau Marx. Antichitatea timpurie era în mai mare măsură capabilă să priceapă tot ce e incurabil în destinul omenesc decât epoca modernă coruptă de ideea de progres.

Nu-mi plac decât primele intuiţii ale lumii (Homer şi ceilalţi, Upanişadele, folclorul) şi ultimele (budismul târziu, stoicismul roman, chietismul). Fulgerele primitive şi lucirile ostenite. Trezirea conştiinţei şi oboseala de a fi treaz.

Înţelepciunea greacă se rezumă în maxima: „Muritorule, gândeşte ca un muritor“.

(Ori de câte ori uită că e muritor, omul se simte îndemnat să facă lucruri mari şi câteodată reuşeşte: dar în acelaşi timp, uitarea asta e cauza tuturor nenorocirilor sale. El nu se înalţă fără să fie pedepsit. *A renunţa* nu înseamnă nimic altceva decât a-ţi cunoaşte limitele şi a le accepta. Dar asta înseamnă să mergi împotriva pornirilor *fireşti* ale omului, care-l împing la depăşire de sine şi la ruină.)

9 martie. Omul nu e om decât în măsura în care nu se acceptă, adică în care îşi asumă ruina.

Indivizii care au clasă nu sânt deosebit de inventivi în materie de limbaj. Manifestă aptitudini şi originalitate în acest domeniu oamenii vorbăreţi,

vulgari aproape, sau cel puţin aceia care împing vioiciunea până la impostură, sau la abjecţia aproape delirantă.

Talentul verbal este adesea apanajul *plebeilor.*

Educaţia dăunează prospeţimii, vigorii limbajului.

Céline nu provine dintr-un salon. Aproape toţi oamenii înzestraţi cu geniu verbal pe care i-am cunoscut n-aveau maniere: erau *naturi,* trăiau limbajul pe viu.

Va veni o zi în care franceză nu va fi citită mai mult decât e latina astăzi. (Sentimentul bizar de a mânui o limbă aproape moartă.)

De când mă aflu în ţara asta nu fac decât să constat lipsa ei de viitor. Drama popoarelor care au un trecut! Există însă şi o altă dramă: cea a popoarelor care n-au nici trecut, nici viitor. România, de pildă, al cărei neant este atât de clar, atât de vizibil, că e indecent.

Zaprațan, Sorin Pavel, Petre Tuţea, sau Crăciunel, şi Nenea de asemeni – ca şi atâţia alţii –, atât de reprezentativi pentru neamul meu! Vieţi irosite, şi din această pricină interesante. Nu puteau, ba chiar nu trebuiau să se realizeze – poate pentru a rămâne fideli geniului unui popor nerealizat, pentru a rămâne fideli unei sterilităţi native, originare.

Secretul ţării mele? Să trăieşti şi să mori fără rost. În timpul ultimului război, sute de mii au căzut luptând împotriva ruşilor şi nemţilor. Nimeni n-o ştie. Mai multe pierderi decât au avut americanii, sau englezii şi francezii la un loc. În zadar…

Uneori am senzaţia că „demonul“ m-a părăsit. Iată unde duc abuzul de calmante, frecventarea budismului şi voinţa de înţelepciune. Împotrivindu-mă înclinaţiilor mele, luptând împotriva cusururilor mele, era inevitabil să-mi pierd din substanţă, să-mi sleiesc poftele şi ambiţiile, să mă scufund într-o secătuire deznădăjduită, stupidă, „nobilă“.

12 martie. Ceea ce m-a atras întotdeauna la evrei e refuzul lor orgolios de a se accepta, chinul desăvârşirii lor, al singularităţii lor, visarea perpetuă la o condiţie diferită, *imposibilitatea* itinerarului lor.

Când lucrurile nu merg şi când sântem nemulţumiţi de soarta noastră, ne putem oricând spune că am fi putut fi unul dintre ei. Consolarea şi umilinţa de a nu fi evreu.

Timpul „meu“

Trăiesc deopotrivă de pe o zi pe alta (în toate sensurile cuvântului) şi dincolo de toate zilele: măsura elementară şi supremă a timpului. Coexistenţă dificilă, cauză a tuturor indispoziţiilor, ca şi a tuturor mângâierilor.

Ieri-seară. Pe o străduţă din apropierea Halelor. Bucăţi de zid negre ale unei case igrasioase. Și sus de tot, o gaură prin care se putea zări o stea.

P.S. mi-a spus aseară, în timp ce umblam pe străduţe înguste, un lucru care m-a izbit: „Cineva ar trebui să scrie într-o zi ceva despre raporturile dumneavoastră cu Parisul, fiindcă e sigur că există o relaţie între atmosfera Parisului şi felul dumneavoastră de a vedea lucrurile“.

Foarte adevărat: eu, care nu mai am rădăcini, m-am *înrădăcinat* totuşi la Paris. Este oraşul *meu.* Ceea ce avem în comun e un anumit sentiment al urâtului. Un urât metafizic, să spunem, altoit pe urâtul parizian.

Mândria de a nu fi mărşăluit niciodată în urma unui drapel.

Soare, „glorious day“ etc.

„Primăvara mi-a adus râsul de idiot“, lucrul cel mai bun pe care i-a spus Rimbaud, potrivit lui Pierre Lapparent.

Ne simţim câteodată atât de pierduţi în mijlocul unei bucurii intense că trebuie să facem eforturi ca să nu strigăm: Ajutor!

Aş vrea să fiu lipsit de orice legături, ca un Crist lipsit de caritate, fiinţă liberă, liber ca un zeu pyrrhonian.

Nu poţi căuta Adevărul dacă n-ai trăit vreme îndelungată dezgustul de viaţă.

E un dezgust exigent, pe care doar pasiunea adevărului îl poate mulţumi şi liniști.

Toată viaţa, Adevărul (e ruşinos totuşi să foloseşti, în acest caz, majuscula) a fost singura mea grijă – sau mai degrabă teama de a mă înşela,

de a trăi în iluzie, care, nefiind decât o căutare indirectă a Adevărului, explică de ce n-am fost în stare să-l întâlnesc.

Lucrul care secătuieşte, care sterilizează cel mai tare este să urmezi o doctrină, o religie, un sistem, mai cu seamă pentru un scriitor; asta dacă nu trăieşte, cum se întâmplă adesea, în contradicţie cu credinţele de la care se revendică. Această contradicţie, sau mai degrabă această infidelitate îi stimulează, îi hrăneşte talentul, îl menţine într-o stare de nesiguranţă, de stinghereală şi de ruşine, deosebit de propice creaţiei literare.

Mă cunosc destul de bine, şi dacă nu mă dispreţuiesc în totalitate e fiindcă sânt prea dezamăgit şi prea obosit ca să mă pot deda unor sentimente extreme.

16 martie – Să excelezi în nedesăvârşire.

Trebuie spus cum stau lucrurile: mai cu seamă cu evreii mă înţeleg în profunzime, fiindcă, la fel ca ei, mă simt exclus din umanitate.

Nu sânt reacţionar, admit toate reformele şi toate revoluţiile pe care le doriţi. Dar nu-mi cereţi să cred că Istoria are un sens şi că omul are un viitor. Omul va trece din dificultate în dificultate; şi aşa se vor petrece lucrurile, până va pieri din pricina asta.

Omul e *liber* în măsura în care poate să nu acţioneze imediat. Doar sincopa reflexelor sale îi asigură libertatea. Căci această sincopă îi dă răgazul să reflecteze, să cântărească, să aleagă. Ea creează un interval, un gol între actele sale. Acest *vid* este spaţiul şi condiţia libertăţii. Omul e om prin insuficienţele sale. Dacă n-ar fi ceva stricat în reacţiile sale fundamentale, n-ar fi decât un automat.

Groaza de viaţă nu e un semn al lipsei de vitalitate, ci mai degrabă de energie prost folosită, îndreptată împotriva ei înseşi.

La pictori, lipsa de înnoire e şi mai vizibilă decât la scriitori. De ce repetă unul şi altul aceeaşi expoziţie, vorbind de fiecare dată despre „opere recente“, în loc să declare pe faţă că nu va exista nici o surpriză? Singura

justificare a repetiţiei este, în toate, aprofundarea, adică să faci acelaşi lucru, dar *la un alt nivel.* Acolo unde acest fenomen nu există e vorba pur şi simplu de o impostură mai mult sau mai puţin conştientă.

Esenţialul se iveşte adesea la capătul unor lungi conversaţii. Marile adevăruri se spun în pragul uşii.

17 martie. Beckett mi-a povestit ieri că o studentă de la Nisa i-a scris ca să-i ceară să protesteze împotriva modului în care îi este interpretată opera în facultăţile de litere, că e un mod nedemn etc. Cu siguranţă e vorba de critica structuralistă practicată în universităţi.

A citi o carte pentru plăcerea de a o citi şi a o citi ca s-o comentezi reprezintă două operaţii radical deosebite. În primul caz, te îmbogăţeşti, îţi adaugi substanţa a ceea ce citeşti; e o activitate de asimilare; în cel de-al doilea, rămâi exterior, ba chiar ostil cărţii (chiar dacă admiri!), căci nu trebuie s-o pierzi din vedere nici măcar o clipă, trebuie, dimpotrivă, să te gândeşti neîncetat la ea şi să *transpui* tot ce citeşti într-un limbaj care n-are nimic de a face cu cel al autorului. Crideul nu-şi poate permite luxul să uite de sine; trebuie să fie conştient în fiecare clipă; or, această exacerbare a conştiinţei înseamnă în cele din urmă o sărăcire. Criticul ucide ceea ce analizează. El se hrăneşte, desigur, dar cu cadavre. Nu poate înţelege o operă sau obţine un profit de pe urma ei decât după ce i-a extirpat principiul vital. Socotesc un blestem faptul de a trebui să contempli un lucru pentru a vorbi despre el. Să priveşti *fără a şti că priveşti,* să citeşti fără a judeca ceea ce citeşti, iată secretul. Tot *ce* e prea conştient e funest pentru faptă, pentru oricare faptă. Nu faci dragoste cu un tratat de erotică alături. Şi totuşi, asta se întâmplă aproape pretutindeni astăzi. Importanţa enormă dobândită de critică ţine de acelaşi fenomen.

Singura utilitate a lui Dumnezeu (sau a ideii de Dumnezeu) este aceea că îţi îngăduie să te rupi de oameni fără să cazi în narcisism, în delir, în dezgust, în păcatele Eului. Eşti normal, cu iluzia unui sprijin *obiectiv.* În plus, a crede în Dumnezeu te scuteşte să crezi în orice altceva: avantaj nepreţuit. Iată de ce i-am invidiat întotdeauna pe cei care cred, fiind totodată incapabil să pricep cum reuşesc. Mi se pare mai lesne să te crezi Dumnezeu decât să crezi în Dumnezeu.

Din o sută de scrisori primite de un autor, una singură merită atenție. Aproape toate îți sânt adresate doar fiindcă se vorbește despre tine în ziare sau reviste. Ele sânt inspirate nu de ceea ce scrii, ci de ceea ce se scrie despre tine. În toate sectoarele, totul este de mâna a doua. Să ne dedăm modestiei!

(M-am străduit să fiu modest, cu mai mult sau mai puțin succes. Nădăjduiesc totuși că voi reuși într-o bună zi. Pentru asta avem în față moartea.)

18 martie. Sibylle m-a înștiințat aseară că Mircea Eliade a avut pe 9 martie o criză cardiacă (pericardită?) și că abia pe 16 medicii au declarat că e în afară de pericol. Criza a avut loc într-un oraș din Michigan unde se afla cu Christinel. M-am gândit toată noaptea la acest accident neașteptat. – Căci în ochii mei, avea o rezistență fără egal. De câte ori nu mi-am spus că dacă aș fi lucrat pe sfert cât lucra el, aș fi murit de mult! Rareori am văzut pe cineva care să se *dedea surmenajului*, dacă pot spune așa, cu o ardoare ca a lui. În totul, opusul unui înțelept, înțelepciunea fiind refuzul de a abuza de forțele, de capacitățile, de timpul tău. Ceea ce M.E. ar fi trebuit să învețe e *arta de a se plictisi.* Nu cunoaște plăcerea de a nu face nimic. Sper s-o învețe acum.

Patru ore de conversație *în franceză* cu un prieten al fratelui meu. Nici o frază, nu zic corectă: măcar acceptabilă. O avalanșă de solecisme. Ar fi trebuit să-i spun că nu știe franțuzește. M-am abținut, fiindcă *surpriza* ar fi fost de nesuportat pentru el.

Am crezut întotdeauna că orice glorie trebuie ispășită, că trebuie să plătești pentru faptul de a o fi întâlnit, că no poți cunoaște fără să-ți primești pedeapsa. Cel care o posedă nu se va mai putea lipsi de ea, și cum, mai devreme sau mai târziu, gloria trece, el va încerca s-o păstreze cu orice preț, se va agăța de ea și va fi efectiv un damnat, fie că o păstrează, fie că o pierde.

Doar un *necunoscut* poate să comunice într-adevăr cu Dumnezeu. Oamenii nu se interpun între el și obiectul rugăciunilor sale. Avantajele metafizice ale anonimatului sânt imense…

A fi necunoscut de oameni înseamnă să nu ai obligații față de ei, să trăiești fără responsabilități, adică să fii gata să dispari în esențial.

„Eu sânt cel ce sânt…“

Lui Dumnezeu îi place laconismul. Ar fi un motiv ca să fii credincios.

Nimic nu e mai rău decât un zeu – sau un scriitor – vorbăreț. *Totul e prea lung.* Iată singura maximă pe care ar trebui s-o avem în minte când ne apucăm să „creăm“.

Citit cu stupoare într-o revistă „reacționară“ un articol foarte violent împotriva lui Pascal, prezentat ca un individ dintre cei mai dubioși, căruia, după trei secole, nu i se iartă *Provincialele.* Franța este țara clanurilor, a coteriilor, a sectelor, a revoluțiilor și războaielor civile, *deci* a dictaturilor. Discuția nu e posibilă aici decât până la un anumit punct. Când spiritele se încing, adio argumente.

În același articol, janseniștii sânt tratați ca o bandă de tâlhari. Când te gândești la soarta pe care iezuiții le-au rezervat-o acestor tâlhari, te întrebi cum de mai îndrăznește cineva să ia apărarea unei Companii care are neobrăzarea să se revendice de la Iisus.

Am frunzărit ieri o carte de „cugetări“ a lui François Rostand, prefațată de nu știu care abate. Stilul, genul, întorsăturile de frază sânt ale tatălui său[214], dar conținutul este exact opus. Ceea ce tatăl a demolat, fiul repune în drepturi; îndoielilor unuia li se substituie certitudinile celuilalt. Așchia neputând sări departe de trunchi, fiul a schimbat direcția, ba nu, a parcurs drumul în sens invers, l-a citit pe taică-său în răspăr. Tot ce a combătut acesta, celălalt celebrează, ridică în slăvi. E drept să adaug că în cazul tatălui negația se baza pe angoasă, pe luciditatea excesivă, tremurătoare aproape. O posibilitate de rugăciune exista. Dar pentru o altă generație.

Se pare că Pierre Loti a tradus *Regele Lear!* Ei și!

Îngrămădirea asta de banalități! Ceea ce nu frapează nu există. *A scrie* ar trebui să fie sinonim cu *a grava.*

21 martie. Câmpia Beauce. Cer acoperit, vreme ceţoasă. Pâlcuri de copaci: pete negre, în mijlocul unei stepe brune. Câtă poezie la doar o oră de Paris!

22 martie. Nu sânt un exilat, ci un *expatriat.*

În timpul războiului, Breton a refuzat să înveţe engleza ca să nu-şi strice franceza. Lucru prin care a făcut dovada unui puternic instinct literar.

N-ar trebui să părăsim o limbă decât ocazional. Ori de câte ori citesc în engleză sau în germană, simt că franceza mea se clatină. Trebuie să ne rezumăm la un singur idiom şi să aprofundăm cunoaşterea lui de dimineaţa până seara. Pentru un scriitor francez, o conversaţie în propria-i limbă cu o slujnică este mai de folos decât discuţia cu un mare savant într-o limbă străină.

Indignarea este un semn de vitalitate – şi de infantilism. Ori de câte ori mă încearcă, mă bucur şi mă întristez deopotrivă. Aş vrea să ajung să accept totul cu lipsa de uimire a unui idiot.

În fond, moartea nu-i decât sfârşitul unei lungi indignări.

Şi-a dat sufletul, adică a încetat să mai fie indignat.

Din milioanele de parizieni, sânt poate singurul care iubeşte cu patimă ţinutul Beauce, care socoteşte drept o şansă faptul de a-l avea atât de aproape, la doar un ceas de mers cu trenul.

Născut în Carpaţi, era inevitabil să fiu fascinat, prin contrast, de câmpie, al cărei neant orizontal invită mai mult chiar decât muntele la reflecţii de tot soiul.

Pretenţiile mele de înţelepciune, ce farsă! – când nu trece zi să nu simt impulsuri ucigaşe, absolut gratuite de altfel, prezente însă, şi cu atât mai grave cu cât nu vin dintr-o nevoie de răzbunare legitimă, dintr-o umilire suferită, din necesitatea unei compensaţii. Ele provin din „eul“ meu, din cel care-şi oferă de dimineaţa până seara comedia detaşării. Pofta de a distruge e neîndoielnic vie în mine; nu mai puţin vie este însă credinţa într-un grotesc la scară cosmică ce contrabalansează totul, inclusiv respectiva poftă.

Mă simt ca un Raskolnikov care, pornit să-şi comită fărădelegea, se opreşte în drum ca să frunzărească Ecleziastul sau pe Epictet.

Fiind organice, aşadar insolubile, contradicţiile mele m-au predestinat eşecului. Mă îndrept spre el fără remuşcare, în chip aproape triumfal.

Sânt fără îndoială vlăstarul părinţilor mei; dar nu ei sânt vinovaţi de ceea ce sânt, ci încercările prin care am trecut la douăzeci de ani, durerile şi insomniile din acea vreme, care, toate, au conferit tarelor mele moştenite o dimensiune de care părinţii mei nu sânt răspunzători, căci ei mi-au transmis chinuri suportabile şi modeste, iar nu aceste convulsii şi aceste ţipete, aceste cazne indecente, lipsite de măsură.

Azi-dimineaţă, la radio, Roland B., spirit subtil dar funciarmente fals, s-a complăcut să preamărească ideile lui Fourier, ba chiar şi stilul lui, pe care-l găseşte frumos şi căruia îi laudă neologismele. Îmi amintesc dezgustul cu care m-am îndepărtat de divagaţiile ilizibile ale acestui utopist. Rareori un text m-a iritat într-atât. Filosofie de imbecil. Un André Breton se extazia în faţa elucubraţiilor acestui ins lamentabil.

În grădina Luxembourg, după-amiază divină. E cu neputinţă de închipuit cer mai pur şi lumină mai eterată. Senzaţie de dincolo de fericire. Şi totuşi, îmi spuneam că e cu neputinţă să te mărgineşti la lumea asta fără să te cuprindă deprimarea.

A explica amănunţit un vis înseamnă a face literatură foarte proastă. A-l povesti pur şi simplu este cu totul altceva. Dar cine îşi mai povesteşte astăzi visele, fără să le comenteze? Progresele profanării, în toate domeniile, sânt aiuritoare.

Să dezarticulezi un vis cum ai dezarticula un mecanism.

Văd Paradisul ca pe un loc unde se ştia totul, dar nu se explica nimic.

L. ăsta, câtă vitalitate la el! Până şi jargonul pe care-l foloseşte capătă un anumit farmec de pe urma ei. Sub toate astea, există un soi de nebunie gâfâită, nu mai puţin molipsitoare, măcar pe timpul lecturii, atât de anevoioasă, altminteri!

Nu pot uita că provin dintr-un sat în care, la terminarea fiecărui an şcolar, elevii, împărţiţi în două tabere pe cele două maluri ale cătunului ce se înşiră de-a lungul unui râu, aruncau cu pietre unii în alţii, ca două forţe duşmane. Nu-mi mai aduc aminte dacă erau răniţi, dar, chiar copil fiind, spectacolul nu înceta să mă fascineze şi să mă uimească.

Am observat că, după miezul nopţii, mi se face milă de mine. Ar trebui să mă obişnuiesc să mă culc mai devreme.

24 martie

Fourier a marcat secolul al XIX-lea. (Dostoievski a fost trimis în Siberia ca fourierist.) Gânditorii mediocri (gen Teilhard) au avut întotdeauna mai multă influenţă decât ceilalţi. Ei se află la originea revoluţiilor. Un mare gânditor a fost, în secolul al XVIII-lea, Hume. În numele ideilor sale, prea subtile, şi prea profunde, nu se pornesc răzmeriţe: îndoiala nu duce la răzvrătire. Duc în schimb divagaţii în genul lui Rousseau, spirit mărginit dar plin de căldură.

Nu apreciez decât impasibilitatea şi nu mă atrage decât nefericirea. Să fii atât de înclinat spre detaşare şi să ai înclinaţie pentru tragedie înseamnă să faci dovada că nu eşti chemat să faci nici cel mai neînsemnat progres spiritual.

În timpul Revoluţiei franceze, Anacharsis Cloots, un prusac, a declarat: „Popor, lecuieşte-te de indivizi“.

Să te naşti – supremă indiscreţie.

Eroarea de a exista e pentru mine o evidenţă atât de sufocantă încât capătă în ochii mei un caracter pozitiv. Ai spune că e o boală necesară şi stimulatoare.

27 martie – Ady a vorbit despre „blestemul de a fi maghiar“.

Foarte bine, dar ce reprezintă el faţă de acela de a fi român?

Ungaria există sau a existat: România n-a existat şi nici nu există. Iată de ce numai în legătură cu ea se poate spune: *„nenorocirea de a fi român.*

Aș putea spune despre Sibiu sau Paris ceea ce Ana Ahmatova spunea despre Leningrad: „Umbra mea stăruie pe zidurile tale“.

Ceea ce-i lipsește poeziei franceze, exceptându-l pe Baudelaire, este instinctul nefericirii și suflul profetic.

28 martie. *Vârsta de aur precedă* Istoria sau îi *urmează.* Ambele viziuni condamnă procesul istoric.

Îmbătrânind, fiecare generație are dreptate să regrete „vremurile de altă dată“. Din regret în regret, refacem cursul Istoriei și ajungem la *cel dintâi* regret – cel după vârsta de aur.

Poate că acest regret merge și mai departe: nu exprimă el oare nostalgia după acele vremi în care omul nu era încă om? în care nu existau decât dobitoace și… zei? în care *conștiința* nu era pe cale să se separe?

Fiindcă, în sinea lui, omul trebuie să fie nemângâiat de faptul că și-a părăsit condiția originară și a lăsat baltă restul Creațiunii. În taină, se căiește că e om, nu îndrăznește să-și dea pe față remușcarea și nici să facă ceva pentru a reveni la începuturi. Cum să procedeze? N-ar reuși. De aceea cel mai simplu este să meargă înainte până la istovire, până la naufragiu.

Destinul omului seamănă cu cel al lui Rimbaud. Geniu fulgurant, repede epuizat. Omul va supraviețui geniului său. N-o să mai poată continua multă vreme astfel. O să se mai târâie câteva mii de ani. Pe urmă… Deosebirea între ceea ce este și ceea ce va deveni va fi la fel de mare ca aceea dintre poetul *Iluminărilor* și omul zdrobit de la sfârșit care, la spitalul din Marsilia, era înscris ca „negustor“.

Omul va trebui să plătească pentru toate înzestrările sale, pentru cariera sa strălucitoare. E de neconceput, și ar fi nefiresc, să sfârșească *bine.* Spectacolul pe care-l va oferi unui observator ideal? „Să măturăm acest gunoi!“ Omul se va scufunda în mediocritate și groază. Această asociere, s-o recunoaștem, îi va conferi un plus de originalitate. Nu va reuși niciodată să fie complet nul.

Nimic nu mi se pare mai deprimant decât să văd apărând iar și iar aceleași iluzii, uneori cu aceleași formule.

Cu toţii am fost nebuni, aşadar capabili de iluzii, într-un anumit moment al vieţii noastre. Ceea ce explică de ce toate vechile erori, pe care le-am crezut moarte pentru totdeauna, reînvie până în clipa când sânt din nou îngropate, omul neputând să-şi înnoiască la nesfârşit capacitatea – sau rezerva – de nebunie.

30 martie
Deznădejde, oboseală, dureri de cap. Spiritul mi-e gutunărit.
Să suferi de un guturai ereditar! Am răcit de la naştere.

Apropo de „blestemul de a fi maghiar“ al lui Ady, am scris deunăzi că cel de a fi român e mai mare.

Nu de blestem e vorba în cazul nostru, ci de *nenorocire*, adică de o stare pasivă, în vreme ce în blestem există ideea unei *alegeri de-a-ndoaselea*, aşadar de grandoare, neîntâlnită în nenorocire.

31 martie
Magnificat de Bach.
Răscolit până la lacrimi. E cu neputinţă ca ceea se exprimă acolo să nu aibă decât o realitate subiectivă. „Sufletul“ trebuie să aibă aceeaşi esenţă cu absolutul. Vedānta are dreptate.

Citesc într-o veche Istorie a Literaturii engleze acest lucru care-mi merge la inimă: „Hume era democrat în felul lui Voltaire: voia fericirea poporului fără a-i îngădui să se amestece“.

Expresia: *a-ţi asculta viaţa* – o cunosc din experienţă. Numai că nu viaţa mea am ascultat-o, ci viaţa pur şi simplu; iată de ce mi-am depăşit propria mizerie pentru a înţelege mizeria universală.

Ce puţini sânt profeţii care nu sânt nătărăi! Profeţii optimişti sânt nătărăi cu toţii.

Ca să suporţi viaţa, trebuie să fii cinic sau naiv.

Când nu ai privilegiul să fii cinic sau naiv, viaţa este o încercare de fiecare clipă, o rană de nelecuit.

Orice glorie este o nedreptate, ea nu se naşte decât pe seama celorlalţi. Exact la fel cum e cu averea: n-o poţi face decât în detrimentul celor mai puţin favorizaţi. Averea, ca şi gloria, este efectiv o *favoare.*

Mâine, ziua mea de naştere. ŞAIZECI de ani. Sper să mă gândesc la altceva.

E mai bine să nu mă gândesc prea mult la ce am făcut în aceşti şaizeci de ani. O viaţă! Am o viaţă în urma mea! E înspăimântător.

N-am realizat aproape nimic din ce aş fi vrut. Dar dac-aş fi făcut-o, ce-aş fi câştigat? Aş fi astăzi mai mulţumit? Cu siguranţă nu. Reproşul pe care mi-l fac este de a nu fi devenit aşa cum mă visam: mai prejos de toate sau mai presus de toate. Pornit să ajung departe, la o extremă oarecare, m-am oprit pe drum şi am început să mă îndoiesc de menirea mea, şi de orice menire.

Mă înfund în sobrietate. Care e antipodul inspiraţiei. Nu mai pot ridica glasul. Patetismul mi-a devenit duşman. N-a fost întotdeauna aşa.

8 aprilie. Şaizeci de ani aşadar. Aduc mulţumirea mea tuturor clipelor de plenitudine pe care le-am trăit în această perioadă de timp atât de lungă sau atât de scurtă.

Timpul pe care l-am îndurat fiecare este singurul timp real. Celălalt, cel în care n-am fost sau în care nu vom fi, ţine de speculaţie şi de ipoteză aproape.

Şi totuşi, în aceste două timpuri am trăit, mult mai mult decât în propriul meu timp. Atât de mare este forţa, atotputernicia aviditătii îndreptate împotriva noastră, că ne impune orice clipă, afară tocmai de clipa în care ne aflăm. M-am lăfăit în mileniile de dinaintea mea şi m-am stins după mileniile de după mine. Ce simplu ar fi fost să mă rezum la modestul interval în care m-a aruncat soarta!

La vârsta mea, aproape toţi oamenii pe care-i admir erau morţi. Nici unul n-a avut prostul-gust s-o lungească până la şaizeci de ani.

La douăzeci de ani, îmi puteam închipui totul: începutul şi sfârşitul lumii, nu însă şi faptul că într-o zi, sexagenar fiind, voi privi anii pe care i-am acumulat cu un pic de detaşare şi un pic de stupoare, ca şi cum ar fi vorba de un fragment de timp despre care nu ştiu ce să cred şi care deja nu mai interesează pe nimeni.

Societate „permisivă“ – adică societate *fără interdicţii*. Dar o societate fără interdicţii se dezagregă pe termen lung. Căci *societate* şi *interdicţie* sânt termeni corelativi. Iată de ce o societate se împacă mai bine cu teroarea decât cu anarhia. Lipsa de libertate e compatibilă cu o anumită prosperitate: libertatea totală însă e sterilă şi autodistructivă. Asta e tragedia.

La fel se petrec lucrurile cu refularea pentru viaţa individuală. Ea are neajunsuri: dar neajunsurile sânt mult mai mari când nu mai există refulare, când nimic nu mai este ascuns, îngropat, *interiorizat.* Vrând să-i elibereze pe oameni, psihanaliza n-a făcut decât să-i înlănţuie – de suprafaţa, de aparenţele lor. I-a golit de secrete, i-a deposedat de conţinut, de substanţă. Refularea are partea ei bună. Iar psihozele consecutive suprimării sale sânt mult mai grave decât cele rezultate din refularea însăşi.

Strette de Paul Celan – *Elegiile duineze* reduse la schelet şi la ţipăt, la un *Krampf* [215] verbal.

Istoria în general invită la scepticism, iar cea a Franţei în mod special, căci, între toate, este sângeroasă şi declamatorie.

10 aprilie
Orice boală este o iniţiere.

În toiul nopţii m-am gândit la sinuciderea nepotului meu. L-am socotit întotdeauna un om de nimic pe acest nefericit: iată-l acum sporit în ochii mei, dobândind o statură nemeritată poate, dar ce contează! „Asta e sfârşitul“, a spus, prăbuşindu-se pe podea. Ani de-a rândul trebuie să se fi pregătit pentru această clipă, iar dacă s-a sinucis în acea zi anume, e fiindcă nu mai putea continua, *îşi* atinsese limita (la fel ca Celan). Ce nebunie, să-i compar! Şi totuşi, e aceeaşi dramă, drama insuportabilului, a neputinţei de a continua, a agoniei, a zidului ce ţi se înalţă dinainte până la cer: nu-l poţi arunca în aer; dar nu-i nimic: închei socotelile cu tine însuţi.

Acum aproape șapte ani, cineva care-l zărise pe nepotul meu îmi spunea că, în singura odaie pe care o ocupau cu toții (erau *șase)*, el stătea retras într-un colț, palid, taciturn, slab, cu un aer de schizofrenic. Semăna cu sora-mea, o nebună, o nefericită, o ființă imposibilă. Pentru amândoi, moartea nu putea fi decât o binecuvântare. Așa cum e de altfel pentru toată lumea. Doar că nu îndrăznim s-o recunoaștem. Căci teama are o misiune de îndeplinit, și o îndeplinește cu o perfecțiune știrbită doar de sinucideri…

A scrie un eseu, un roman, o nuvelă, un articol înseamnă să te adresezi celorlalți, să scrii pentru ei; tot ce este gândire continuă presupune un cititor; gândirea discontinuă însă nu presupune aproape deloc, ea nu-l mulțumește decât pe cel care o concepe și nu se adresează decât indirect celorlalți. Ea nu caută ecoul; de aceea și este tăcută, abia articulată: o oboseală reflectând la sine însăși.

Când vorbește despre o realitate (moartea, istoria etc.), francezul nu se gândește la acea realitate anume, ci la cuvintele care o exprimă. De aceea gândirea lui este exclusiv verbală. Mi se va obiecta: dar așa se întâmplă pretutindeni. Fără îndoială, dar nicăieri acest fenomen nu mi se pare mai evident ca în Franța. De aici provine impresia că tot ce se face și se gândește în Franța nu pătrunde în miezul lucrurilor, ci se reduce la un joc de oglinzi, la surprizele spiritului care, în orice împrejurare, nu se întâlnește decât pe sine.

B. dă perfect iluzia profunzimii. Tot ce spune pare să atingă esențialul. Dar îndată ce privești mai de aproape, rămâi uimit de capacitatea lui de a nu spune nimic înveșmântând totul în aparențe contrarii. E vid… poleit, neant cu nespus de multă ținută.

11 aprilie. La ora 5 dimineața, complet treaz, mi-am adus aminte de următoarea scenă, cu o precizie a detaliilor absolut halucinantă (mai puțin anul):

În 1935, cred, am plecat pentru câteva zile să facem o excursie în Carpați, Dna T., deșteaptă și curvă cât cuprinde, fiică-sa (șaisprezece ani, inocentă, naivă, drăguță), fratele meu și cu mine. Ajunsesem într-un loc pustiu.

Nu erau decât două case de lemn care-i aparţineau pădurarului. Seara, după cină, o apucam toţi patru pe o cărare; noaptea era fantastic de frumoasă. Pesemne făcuserăm trei sau patru kilometri, când se iscă un vânt uşor. Brazii înalţi şi deşi încep să… (fără poezie!). Mă rog, după o vreme, auzim freamătul caracteristic al unei păduri atunci când o boare mişcă vârfurile copacilor. La un moment dat, acelaşi freamăt pare să vină din imediata apropiere, ca şi cum o sălbăticiune ar fi stat la pândă nu departe de noi. Vorbeam despre orice, în afară de *asta.* Dar ascultam şi eram neliniştită fără să vrem s-o recunoaştem. Şi cu cât conversaţia se îndepărta de ceea ce simţeam, neliniştea creştea. Deodată, tânăra fată izbucneşte în lacrimi şi strigă: „Nu vreau să mor, nu vreau să mor“. Încerc s-o calmez, ne străduim cu toţii. „Pentru voi, nu contează. Ce vă pasă dacă muriţi, *voi aţi cunoscut dragostea.* Dar eu n-am cunoscut-o, nu vreau să mor!“

Văzând că nu putem s-o liniştim, o luăm în grabă înapoi, zguduiţi de această scenă şi aproape la fel de speriaţi ca fata. Am ajuns repede la adăpostul nostru. Nici o întoarcere dintr-o plimbare n-a semănat vreodată mai mult cu o derută, cu o fugă ruşinoasă.

Gestul nepotului meu nu-mi iese din minte. Când mă gândesc că am scris *„Despre necesitatea sinuciderii*“ şi că sânt atât de impresionat când cineva se sinucide! E adevărat că nu-l credeam deloc în stare de aşa ceva pe acel nefericit şi că sânt uluit că s-a hotărât s-o facă. L-am socotit întotdeauna un imbecil; am greşit şi-mi pare rău acum. L-aş fi putut ajuta şi eu un pic mai mult; dar ce ar fi făcut cu banii? I-ar fi cheltuit prin cârciumi şi poate că ar fi ajuns la sinucidere mult mai devreme.

În familia mea, nimeni, afară de mama, nu s-a dovedit în stare să înfrunte viaţa cu încredere şi curaj. Cu toţii au fost mai mult sau mai puţin disperaţi şi timoraţi, începând cu mine. Descurajarea unui neam întreg.

Sânt stupefiat să constat măsura în care m-am îndepărtat de poezie, de spiritul oricărei poezii. Nu mă mai prinde decât proza scurtă, amară şi dură.

Citit fragmente ale lui M.B. despre moarte. Nu spun nimic. Vorbărie admirabil adusă din condei. Are evident ceva de spus, dar nu reuşeşte s-o facă, se încurcă în frazele lui minunate, oraculare şi goale. Un splendid exemplu de neputinţă şi – să recunoaştem – de prezumţie aproape delirantă.

Simbol perfect al anemiei franţuzeşti, al rafinamentului pur. Nu e permis să fii atât de lipsit de vlagă.

Disponibilitatea mea pentru oboseală mă îngrozeşte. O oboseală înnăscută, ca un talent.

Am darul oboselii.

Un student kamikaze îi scrie tatălui său, înainte să plece în misiune: „Îngăduie-mi să te rog să spui tuturor că trebuie să ne gândim adesea la moarte“.

Ce carte să iau de la bibliotecă? Am ezitat mult şi apoi, cum aveam chef să citesc un autor jalnic, plin de mizerii comparabile cu ale mele, am luat *Corespondenţa* lui Baudelaire.

16 aprilie. Mă gândesc la elveţianca germană pe care o întâlneam înainte de război la… quakeri şi care mă întreba invariabil: „Lesen Sie immer Pascal und Baudelaire?“[216]

La drept vorbind, nu i-am citit prea mult nici pe unul, nici pe celălalt, dar ei au fost dintotdeauna cei doi francezi fată de care am simţit cele mai multe afinităţi. Mai exact:sânt cei doi francezi la care mă gândesc cel mai mult, fără să am câtuşi de puţin nevoie să-i recitesc. Mai mult decât pe scriitori, îi iubesc pe *oameni,* dramele lor, lipsa de sănătate şi acel simţ, ce le e propriu, al decăderii *bine spuse.*

(Alături de ei, Mallarmé apare supărător de „preţios“ şi de neesenţial. De aceea şi place atâta lepădăturii rafinate de astăzi.)

Sânt incapabil să mânuiesc limbajul curent într-o limbă, oricare ar fi ea, începând cu a mea. Nu reuşesc să mă exprim decât în termeni vagi şi generali.

Suportăm destul de bine o mâhnire, dacă sântem sănătoşi din punct de vedere fizic. Dar dacă nu, cea mai mică iritare devine mâhnire şi orice mâhnire devine un chin.

(E ceea ce mi se întâmplă de o săptămână cu povestea nepotului meu. În vremuri normale, aş fi reacţionat cu moderaţie.

În acest moment, din cauza stării mele, trăiesc cu multă intensitate o dramă previzibilă, nu în forma asta, e adevărat, căci despre nepotul meu se putea crede orice, afară de faptul că ar fi în stare de o cruzime atât de deznădăjduită faţă de sine.)

Sinuciderea ar trebui să fie monopolul celibatarilor.

Am întors spatele „patriei“ mele, dar târâi după mine, departe de ea, toate obsesiile pe care mi le-a lăsat moştenire, pe care mi le-a inoculat de la naştere, ba chiar dinainte de ea.

„Sânt înspăimântat de convingerea ce domneşte în jurul meu“. (Fontenelle)

17 aprilie. „Nu cred în Dumnezeu decât când mă dor dinţii“, ne-a spus acasă într-o zi o slujnică ce ne asculta vorbind la masă despre teologie…

Schopenhauer este „filosoful nostru naţional“. Dintre toţi filosofii străini, el a exercitat cea mai mare influenţă la noi. Nu m-am îndoit niciodată că există un „pesimism“ românesc.

Tudor Vianu traduce „*Schwermut*“ cu „*inimă grea*“[217]. E mult mai bine decât „melancolie“!

Din fericire, nu mi-a fost dată credinţa. Căci, aşa cum mă cunosc, aş trăi veşnic cu frica să n-o pierd. De aceea, departe de a-mi fi de ajutor, mai rău mi-ar face.

Motivul adânc pentru care am încetat să scriu: mi-am pierdut genul de credinţă pe care o aveam în limba franceză. Exista o luptă între mine şi ea, o iubeam şi o detestam; mi-a devenit indiferentă, nu mai există neînţelegeri între noi, nu mai există drame.

Am încercat – zadarnic – să-l conving pe Jerry că nu pot merge în SUA să ţin cursuri, că nu văd despre ce aş putea vorbi şi că însăşi ideea de a *preda* mi se pare de neconceput, unde mai pui că la vârsta mea nu te poţi lansa într-o carieră universitară etc.

Comedia asta durează de zece ani! Dar cum să convingi pe cineva care este *legat* că nu mai ai aproape nici o legătură cu nimic?

Să nu mai ai limbaj comun decât cu Dumnezeu, cu marele Mut.

I-am spus lui Jerry că nu pot vorbi decât la masă. Mi-a răspuns că în America, la seminarii se pot mânca sandvișuri și se poate bea bere.

Inocența americană nu are margini!

Mi-am pierdut oare toate ambițiile? Uneori înclin s-o cred. Dar dacă ar fi adevărat, ar fi trebuit să-mi pierd și amărăciunile ce le sânt inerente. Or, nu e cazul, deci mai am încă ambiții. Din păcate!

Plictisul este o suferință, aparent independentă de organe.

Plictisul este tipul însuși al suferinței nelocalizate: se află pretutindeni și nicăieri.

Oamenii impertinenți dau impresia de inteligență. Reușesc aproape întotdeauna să înșele. De aceea și abuzează de impertinență, ca să-și mențină reputația. E adesea cazul francezilor.

E un mare cusur acela de a vrea să pari mai inteligent decât ești.

Să fii exasperat de vanitatea altora înseamnă să dai dovadă că ai și tu la fel de multă vanitate ca și ei.

Oamenii cu cususuri identice și mai ales apropiate nu se pot suporta unii pe ceilalți. Francezul îl tolerează pe german, nu însă și pe spaniol sau pe englez, de care se simte disprețuit.

Trebuie să ne cultivăm disprețul și să nu-l distribuim prea ușor.

18 aprilie

Miezul nopții. Adineaori îi spuneam lui S. St. Că am încercat totul în materie de experiență mistică și că, nereușind să o ating cu adevărat, am *eșuat* în înțelepciune.

20 aprilie – „Carnetul meu de adrese e un cimitir“. Vorbă a unui bătrân muzician.

(Cu strângere de inimă bifez întotdeauna, în propriul meu carnet, numele și adresa unui „dispărut“. Am impresia că-l omor a doua oară, că „reduplic“

moartea, că o sporesc.)

Ceea ce numesc la mine înţelepciune nu e în realitate decât letargie. O letargie îndulcită, deghizată, camuflată de teorii.

Când nu mai ai nici voinţă, nici ambiţie, sfârşeşti prin a-ţi fi tu însuţi spectator, *asişti* la propriu-ţi spectacol. Stranie reprezentaţie!

Am pierdut totul, chiar şi propriile-mi impertinenţe.

Nu poţi face metafizică decât dacă ai nimicit în tine bunul-simţ sau cinismul. Orice viziune grandioasă şi aparent profundă se naşte din iluzie, din naivitate, dintr-un exces de imaginaţie şi de entuziasm.

Nu pot să sufăr ura, aşa cum o citeşti, pentru a da doar un exemplu, în ochii negrilor americani. E unul din motivele pentru care nu vreau să merg în Statele Unite.

Spectacolul urii mă îmbolnăveşte literalmente. De cum o percep în vorbele sau pe chipul cuiva, am senzaţia că am luat otravă, atât îmi face de rău, indiferent dacă o resimt eu însumi sau dacă o contemplu.

Singurul „progres“ real pe care l-am făcut cu vârsta este acela de a urî mai puţin ca înainte. Cauza e poate o scădere semnificativă a vitalităţii mele, detaşarea de oameni, declinul ambiţiilor mele. Ce contează! Urăsc mai puţin, iar când voi fi murit – progresul va fi atunci total – nu voi mai urî nimic şi pe nimeni. (Să fii mort e un mare avantaj. Nu mai ai resentimente faţă de nimeni, de nimic. E aşadar de-ajuns să nu mai fi ca să atingi perfecţiunea spirituală.) Să fie oare moartea o soluţie facilă? Să nu aprofundăm aceste lucruri.

Deschid un volum masiv dintr-o gramatică savantă şi cad peste această expresie fără noimă: „fiinţaţiune adjectivoasă“[218]. Închid pe loc volumul.

De ce să porţi o mască, dacă nu mai ai chip?

Înainte, puteai purta mască, fiindcă aveai un chip; acum, când chipul a dispărut, masca nu mai are rost.

Nu-mi iese din minte ce mi-a spus soţia lui Fischer-Barnicol. A fost anul trecut la Mamaia şi a vizitat câteva sate din Dobrogea. „Acolo, oamenii au

chip. În Germania noastră de Vest, nu mai au“.

Poate că e exagerat spus, dar e adevărat: civilizaţia este sfârşitul omului; al omului ca fiinţă înconjurată de arbori şi de dobitoace. Acum e înconjurat de maşini. E o nenorocire ce-l va marca pe veci, o calamitate ce-l va urmări până la sfârşit. Da, omul nu mai are chip. Trebuie să mergi în Dobrogea ca să-i mai afli unul! Blestemul însoţeşte tot ce face omul civilizat. Trebuie ţinut bine minte acest lucru ori de câte ori sântem surprinşi sau izbiţi de ceea ce se întâmplă. Totul e în ordine, o ordine blestemată. Trebuia, trebuie să se întâmple aşa.

Am frunzărit o carte despre „măştile populare“ din România. Parcă ai fi mijlocul unui trib african. Tot ce la noi este original, mai degrabă viu, vine de dinainte de Istorie, dacă se poate vorbi de Istorie când la mijloc este poporul nostru, singurul din Balcani care practic nu are *trecut.*

Nimic nu e mai deprimant după ştiinţa mea decât să citeşti o analiză detaliată a propriei tale opere, să asişti la propria ta disecţie.

Ţelul către care am aspirat întotdeauna – şi pe care l-am şi atins – este de a nu fi plasat niciodată în rândul oamenilor importanţi.

Un impostor conştient că-i impostor e negreşit mai înaintat în cunoaştere decât un om serios, plin de merite şi dintr-o bucată.

22 aprilie – Azi-dimineaţă, într-o scrisoare al lui Baudelaire către Sainte-Beuve, în care spune că tocmai a descoperit „Stanzas written în **dejection** ne-ar Naples“ 1 ale lui Shelley…

Multă vreme, în orice caz în perioada *Tratatului,* a fost poetul meu preferat.

Pentru a scrie o scrisoare e nevoie de un minimum de inspiraţie. Iată de ce e atât de greu să te adresezi cuiva când eşti *pradă* detaşării.

M.E., după o criză de pericardită, îmi scrie că se simte fericit că a scăpat de ea, fiindcă are intenţia să scrie o lucrare voluminoasă despre religie, de la neolitic la Nietzsche.

N-am cunoscut niciodată pe cineva care să iubească atât cât iubeşte el cartea pe care o scrie sau citeşte. Mi se pare că dacă aş scăpa de o boală gravă, nu m-aş gândi deloc că mi s-a acordat un răgaz ca să scriu. E drept că, şi aşa, mi-e scârbă să mă manifest, să aştern în scris puţinele cugetări de care sânt în stare!

A face o operă înseamnă să *te năpusteşti*, să calci în picioare faptele. Lucru adevărat nu doar despre istoric, ci despre toată lumea, despre filosof în primul rând. O idee este un atentat împotriva faptelor. Cât despre o ideologie, mai bine să nu mai vorbim.

Reproducând o convorbire cu Talleyrand, Lamartine îi atribuie acestuia o expresie cu alură romantică (ceva ca un flux care, retrăgându-se, te îneacă!) – lucru de neînchipuit în gura personajului. (Este ceea ce face Malraux în zilele noastre cu de Gaulle.)

Nu trebuie să ne încredem într-un scriitor care relatează vorbele unui om politic.

23 aprilie. Cumnatul meu, care a supravieţuit dezastrului familiei sale, îmi scrie: „Mângâierea mea nu poate veni decât din credinţa în bunătatea lui Dumnezeu. Mă rog, aşadar, să-mi dea puterea sufletească de a nu cădea în răzvrătire şi de a nu socoti că ceea ce mi s-a întâmplat sânt lovituri, căci toate vin din voinţa Sa şi din bunătatea Sa“.

Eşti ispitit să iei în derâdere, apoi îţi spui că e totuşi cea mai bună alegere. Căci la ce ar sluji să te „răzvrăteşti“ la şaptezeci de ani? Ideea de Dumnezeu şi-a dat măsura! Nu prea se vede cu ce am putea-o înlocui. De ce n-ar face oamenii totul ca s-o păstreze, să se agaţe de ea? Oricum nu vor găsi ceva mai bun. Iată de ce e totdeauna un lucru rău să sabotezi o credinţă, oricât de prostească, de obscură ar fi. Căci mângâierea ne-o găsim în credinţă, nu în raţionamente. Cum să-i vorbeşti unui om care a pierdut totul? Limbajul cel mai *imprecis* va fi întotdeauna cel mai eficace.

Senzualitatea şi urâtul copleşitor se potrivesc de minune.

Când nu mai credem în nimic, putem crede încă în *asta*.

„Pace şi odihnă de veci“[219] – cum scrie cumnatul meu că doreşte pentru fiul lui.

Pacea, odihna de veci – azi după-amiază, în pat, ceasuri în şir, m-am gândit la acest somn fără sfârşit şi pentru prima oară în viaţă am *realizat* pe deplin ce poate însemna moartea, privită ca odihnă. Căci pentru mine ea reprezenta orice altceva, orice afară de odihnă. Aveam despre ea o idee mai fantezistă. Îmi dau seama însă că adevărul despre ea se află în inscripţiile funerare şi în reflecţiile ocazionale ale oamenilor loviţi de un necaz, ale oamenilor oarecare.

Da, azi după-amiază, cred că i-am înţeles pe morţi: am mers la fel de departe ca ei.

Corespondenţa lui Dostoievski şi cea a lui Baudelaire îmi plac atât de mult fiindcă în ele e vorba în principal despre bani şi despre boală, singurele subiecte „arzătoare“. Restul abia dacă mai contează.

Meister Eckhart, Bach, Hölderlin – (dacă ar trebui să-i numesc pe germanii cei mai însemnaţi).

24 aprilie. Asselineau povesteşte că Baudelaire, bolnav, adus de la Bruxelles, în clipa când, coborând din tren, a observat oraşul, a izbucnit într-un râs lung, sardonic.

A citi despre tine însuţi îţi lasă întotdeauna o senzaţie de oboseală şi dezgust. La ce bun aceste disecţii? Critica este o activitate demnă de dispreţ, ba chiar dăunătoare. Citiţi operele! Restul e inutil.

Scriem despre cineva fiindcă n-avem nimic de spus (sau fiindcă nu putem spune ce am vrea să spunem decât prin intermediul altuia).

Orgoliul ridicol al celui mai neînsemnat comentator: un ins care nu e croit să conceapă o singură idee personală te judecă aşa cum numai Dumnezeu ar avea dreptul s-o facă. Această prerogativă pe care şi-o arogă criticul îl face să creadă că e cineva şi că totul îi este îngăduit.

Cineva a spus cu multă îndreptăţire: „Sânt ceea ce n-am făptuit“.

Lucru prin care trebuie să înţelegem că actele pe care nu le-am săvârşit datorită faptului că ne gândim neîncetat la ele sânt singurul conţinut al fiinţei noastre. Cu alte cuvinte, eu *sânt propriile mele regrete.*

Clavecinul bine temperat

(După ce l-am ascultat, mi-am amintit un conflict pe care l-am avut de mult cu fiscul şi m-am înfuriat. Experienţa sublimului e întotdeauna urmată la mine de o experienţă meschină. După Bach – sordidul e cumplit. Lucru explicabil, dar nu mai puţin penibil.)

Acum câţiva ani, deplângeam slăbiciunile voinţei mele; acum, acest neajuns a devenit atât de firesc pentru mine că am încetat să mă mai plâng. E oare un progres? Da, atunci când mă cufund în chietism; nu, atunci când ambiţiile mele se trezesc şi când mă gândesc iar la visurile mele din tinereţe.

Inactivitatea mea (sau mai degrabă: activitatea mea… pasivă, lectură aproape neîntreruptă) se explică din nefericire destul de bine: trăiesc de mai bine de douăzeci de ani cu calmante, aşa cum alţii, cei care produc, trăiesc cu excitante. Cum să supravieţuieşti unui asemenea regim de abrutizare?

R.M. îmi trimite un excelent text despre R. Char. Reproşul pe care aş fi ispitit să i-l fac acestuia din urmă este că *practică fulgurantul.*

O proză care diferi prea mult de limba vorbită este iritantă în cele din urmă. De aici îndepărtarea mea de orice proză poetică sau filosofică.

Între banalitate şi preţiozitatea sistematică, trebuie să alegem banalitatea. E mai adevărată.

27 aprilie

Dintotdeauna, raporturile mele cu ţara mea au fost doar negative, adică o fac răspunzătoare de toate slăbiciunile şi de toate eşecurile mele. Ea m-a ajutat să nu mă realizez, mi-a favorizat cusururile, e cauza degringoladei mele. Greşesc fără îndoială gândind aşa. Dar acest fel de a gândi îl datorez tot ţării mele…

Vis lung şi imbecil. Un ins îmi povesteşte că a ucis pe un ştiu cine. Nu e căutat de poliţie, fiindcă nimeni nu-l bănuieşte. Numai eu ştiu că e un asasin. Ce să fac? Mă aflu cu i el într-un bistro. Se duce până la toaletă, iar eu profit ca să-i spun patronului să anunţe poliţia. Acesta însă mă ia drept un nebun şi nu face nimic. N-am nici curajul, nici lipsa de loialitate (căci omul ăsta mi-a încredinţat o taină, cea mai mare din câte pot fi divulgate) de

a mă duce să-l denunţ eu însumi. Mă simt complicele lui; de aici o stare de neliniște. Mă resemnez cu gândul că într-o zi voi fi arestat pentru complicitate. Îmi spun însă că ar fi o prea mare prostie; poate că totuși o să-l denunţ – și tot așa până la trezire.

(Nehotărâții sânt specialiști ai viselor lungi și penibile. Cum să tranșeze lucrurile în vis, când în viață nu reușesc niciodată s-o facă? Astfel, ei își perpetuează în vis șovăielile, lașitățile și scrupulele. Sânt candidații ideali ai coșmarului.)

Vechea mea ură pentru Rousseau. Urăsc personajul mai mult chiar decât îi urăsc ideile.

Baudelaire: poetul începe să se demodeze, de nu cumva s-a demodat deja; personajul, dimpotrivă, crește în importanță. Capodopera lui – ce ironie! – sânt scrisorile (în vreme ce ale lui Mallarmé sânt exasperante). Mallarmé însă nu e demodat ca poet. Nenorocirea poetului Baudelaire: extrema sa claritate, excesul său de rigoare.

28 aprilie

Când vorbim de rău Biserica, nu trebuie să uităm rolul pe care l-a jucat în Spania în cruciada împotriva maurilor, iar în Rusia împotriva mongolilor.

Ambele țări sânt „produse“ ale religiei. În cele ce au urmat, și într-una și în cealaltă, ea avea să joace un rol prea important, adesea opresiv, așa cum se întâmplă întotdeauna când o credință se instaurează și în cele din urmă își supraviețuiește sieși.

Ce cred.

Cred că omul va sfârși prin a lecui toate bolile, prin a pătrunde tainele „vieții“, prin a concepe nemaivăzutul și a-l înfăptui, dar nu cred că va reuși vreodată să facă să dispară nedreptatea, căci nu văd cum s-ar putea instaura echitatea pe pământ. Ea nu va triumfa niciodată, sub nici un regim, pentru simplul motiv că e un lucru imposibil. De aici ostilitatea mea împotriva utopiei.

Spiritul utopic a existat dintotdeauna. Este o căutare permanentă, o manie care se exacerbează în epocile revoluționare (ca a noastră) și care se calmează după revoluții, din pricina decepțiilor inerente exceselor.

E ridicol să credem că avem monopolul spiritului revoluţionar. În Evul Mediu, conflictele teologice, lupta împotriva ereziilor, toate astea erau revoluţii, fiindcă „Ereticul“, nu trebuie uitat, era un „revoluţionar“ în vremea aceea şi voia să-i răstoarne obişnuinţele… intelectuale. Toate aceste conflicte şi răsturnări aveau să-i dea pe Luther şi pe Calvin, care au zguduit o lume aşa cum au zguduit-o Robespierre şi Lenin. Nu trebuie să exagerăm însă cu similitudinile între o revoluţie spirituală şi o revoluţie socială. Sigur este că şi una şi cealaltă presupun explozia unei imense vitalităţi. Popoarele „sleite“ nu fac revoluţii, le imită pe ale altora.

Fericirea generală nu e cu putinţă decât în sânul unei lumi total dezabuzate, dar în acelaşi timp nu prea amară, o lume *încântată* de faptul că şi-a pierdut orice iluzie…

Să nu te sinucizi e un semn de complicitate.

Să te scoli în toiul nopţii, ca să faci exerciţii de respiraţie până la totala îndobitocire a creierului – de ce? ca să-ţi redobândeşti somnul, inconştienţa, pacea, animalitatea, ca să scapi de întrebările din zori, de teroarea primei gene de lumină.

Louis de Broglie vede o înrudire între „tendinţa, adesea futilă şi uneori iritantă, de «a fi om de spirit» şi căile – atât de austere când sânt privite de departe – ale descoperirii ştiinţifice. Această relaţie există totuşi. Ce înseamnă, într-adevăr, să ai spirit dacă nu a fi în stare să stabileşti dintr-odată apropieri neaşteptate care instruiesc şi amuză?“

…Din această perspectivă, nemţii ar fi mai puţin potriviţi să facă descoperiri ştiinţifice decât francezii. Se ştie însă că adevărul e mai degrabă pe dos. Swift se minuna că un popor atât de greoi a putut face atâtea descoperiri. Asta fiindcă spiritul inventiv nu este spiritul ingenios, sprinten; e spiritul răbdător, profund, care adânceşte, care stăruie. Inspiraţia, scânteia e rezultatul dârzeniei, nu al mobilităţii. Nemţii se plictisesc mai puţin ca alte popoare. Or, o idee nu e urmărită până la capăt decât dacă eşti imun la plictiseală.

(Apropo de plictis, de rana vieţii mele, din pricina lui mi se pare atât de fastidios să mă înham la o treabă, să „fac“ (ce cuvânt!) o carte. După câteva pagini, mi se pare mereu că am spus destul. La ce bun să continui? Şi e

foarte adevărat că cea mai mare parte a cărţilor s-ar putea opri la prima pagină.)

Am un fler special pentru a ghici cruzimea la semenii mei.

(Paul Celan era unul dintre aceşti oameni cruzi, fiind totodată foarte blând. Cruzimea lui era morbidă, deci scuzabilă.)

Am nenumărate motive să cred în viitorul sinuciderii. Într-o bună zi, oamenii vor vedea în ea singura lor ieşire. Tot acumulând probleme insolubile, vor ajunge atât de încolţiţi încât se vor întoarce împotriva lor înşile cu o patimă turbată. Vor găsi atunci, în fine, soluţia, singura ce le va fi rămas.

Astă-seară, pe străzile aproape pustii, m-am lăsat invadat de Bach – tot *Variaţiunile Goldberg.* Cea mai mare, cea mai pură beţie pe care mi-a fost dat s-o trăiesc.

30 aprilie. Datorez sănătăţii mele precare faptul că am priceput anumite lucruri. A fi bolnav înseamnă a *înţelege.*

În lipsa bolii nu înţelegem ceea ce e mai important. Putem însă înţelege foarte bine tot restul…

Cea mai mare plăcere pe care o am este să mă recuz, să refuz să mă asociez cu cineva, oricine ar fi. Mi-aş putea da şi viaţa pentru o cauză, cu condiţia să nu trebuiască s-o apăr. De cum îmi cere cineva să mă înhăitez, să subscriu la o acţiune pe care o conduce, fie ea filosofică sau de alt ordin, prefer să rup relaţiile cu el mai degrabă decât să-i fac pe plac. Poate cere de la mine orice, în afară de acea capitulare spirituală care constă în a intra într-un grup şi a mărşălui împreună. Nu mai am în comun cu oamenii decât faptul de a fi om…

Adineaori, privind nişte cărţulii vechi, dau peste *Conversaţie cu o umbră.* Titlu stupid şi demodat care mi-a dat un soi de fior. E foarte adevărat că totul depinde de dispoziţia noastră interioară, mai cu seamă când e vorba de impresii funebre.

De câtăva vreme, se transmite în fiecare zi, pe France Musique, integrala lucrărilor pentru clavecin ale lui Bach. Prezentatorul, care nu pare foarte doct, repetă înainte de fiecare emisiune: „sublim, sublim“. E stupid. Și totuși are dreptate.

Înfrângerea mea nu este de a fi singur, ci de a mă *simți* singur.

1 mai. Ascultat la BBC o emisiune remarcabilă despre de Gaulle, francezul pe care englezii îl apreciază cel mai mult de la Napoleon încoace. Fapt simptomatic: toți participanții l-au lăudat pentru calitățile lui nefranțuzești. „Avea, ca și noi, simțul umorului“. – „Nu-i plăcea «small talk»[220], trăsătură a compatrioților săi“. Și tot așa. Aici mi-am dat seama ce proastă părere au englezii despre francezi. Aproape la fel de proastă ca a francezilor despre italieni.

Când mă îndoiesc prea tare de mine, îmi revin gândindu-mă că nu am discipoli: nu cunosc certitudine mai reconfortantă.

Atât de mare e câteodată setea mea de singurătate, încât, chiar și în lumea de dincolo, mă văd căutând cu înfrigurare pustiul.

Seneca, al cărui stil era, potrivit lui Caligula, lipsit de *liant*, este un moralist-retor care a înțeles totuși câteva lucruri; și asta nu din pricina afilierii sale la stoicism, ci din pricina celor opt ani de exil petrecuți în Corsica, insulă extrem de sălbatică pe vremea aceea. Respectiva încercare a conferit unui spirit frivol o dimensiune pe care, în mod normal, nu ar fi dobândit-o niciodată. L-a scutit de ajutorul pe care i l-ar fi putut da o boală, a jucat pentru el rolul pe care-l joacă pentru alții infirmitățile.

„Să aducem slavă zeilor, care nu reţin pe nimeni în viaţă cu de-a sila“. (Seneca)

5 mai – De ce citesc atât?

Fiindcă strămanii mei străbuni nu aveau habar de acest soi de activitate; ca să-i răzbun, așadar, ca să câștig timpul pierdut. Căci, în trecutul nostru, găsești tot ce vrei, în afară de cărți.

Dacă mă gândesc bine, e minunat să-ţi închipui că toţi acei oameni nu citeau nimic şi-şi petreceau lungile ierni pălăvrăgind sau tăcând…

(Cred de asemenea – de data asta însă nu ca o reacţie, ci în linia tradiţiei – că plăcerea mea pentru munca manuală vine de la ei, care nu trăiau decât de pe urma propriilor mâini, prin propriile mâini. Ori de câte ori *mânuiesc* ceva, mă simt împlinit: fac ceea ce ei au făcut dintotdeauna, ceea ce trebuie să fac şi eu. A fi „intelectual“ este o eroare şi un viciu…)

Îndată ce citesc ceva despre ereditate, sânt copleşit de urât. „Codul genetic“ îndeamnă la o modestie incompatibilă cu statutul de individ.

De vreme ce crizele mele de urât n-au fost în stare să mă ducă la credinţă înseamnă că nimic nu mă va duce vreodată la ea.

(Şi totuşi! Nu mă pot ruga, dar n-aş vrea să trăiesc într-o lume în care rugăciunea ar fi de neconceput. Căci posibilitatea, *ideea* rugăciunii mi-a fost un mare reazem în clipele grele.

Probabil că omul a început să se roage chiar înainte de a fi descoperit cuvântul: cum ar fi putut suporta angoasele pe care le va fi trăit când a părăsit starea de dobitoc, când a fugit de ea mai degrabă, fără gemetele şi ţipetele sale, prefigurări, semne prevestitoare ale rugăciunii?)

În principiu, mă cred în stare să fac orice pentru oricine. Singurul căruia sânt absolut convins că nu-i pot fi de nici un ajutor sânt eu însumi.

6 mai – Noapte cumplită. La ora 4 dimineaţa eram mai treaz ca în plină zi. M-am gândit la Celan. Într-o noapte ca asta trebuie să se fi hotărât s-o sfârşească. (*Hotărârea* însă o purta în el de multă vreme.)

Teribil în nopţile de veghe e faptul că ai cvasicertitudinea absurdă că somnul e inaccesibil, că e cu neputinţă să-l regăseşti, nu doar în noaptea asta, ci în toate nopţile. Senzaţia aceasta că nu vom mai adormi niciodată, că *a readormi* e un verb ce nu mai are nici un sens pentru noi, iată ce-l împinge pe marele *veghetor* către un gest fără întoarcere. Momentul cel mai înfricoşător este acela în care te scoli în capul oaselor, cu gândul să iei otravă – sau să *ieşi din casă*. Ambele intenţii ţin de aceeaşi stare, şi ajung la aceeaşi concluzie. Insomniacul care nu vrea s-o sfârşească trebuie să se ferească să aibă la îndemână vreo otravă, căci mai devreme sau mai târziu

va recurge la ea cu siguranţă. Nu mai sântem stăpâni pe noi înşine când ne dăm jos din pat sub imperiul unei crize de furie: avem un aer de *fanatic*… Tabloul e complet: paloare, chip de spectru, crispare, agresivitate.

7 mai. Citit câteva scrisori răscolitoare ale lui Kafka către Felice Bauer.

„Adevăratul motiv al temerilor mele – nu există ceva mai cumplit de spus şi nici de auzit – este că nu te voi putea poseda niciodată“. (1 IV 1913)

Ce profanare să pui la îndemâna tuturor asemenea mărturisiri, scrise pentru o singură persoană! Care ar fi fost reacţia lui Kafka, în clipa când încredinţa unei tinere fete – pe care abia o cunoştea, căci n-o întâlnise decât o dată sau de două ori – o taină atât de dureroasă şi de înfricoşătoare, dacă ar fi prevăzut că după cincizeci de ani drama lui personală va fi etalată în ziare?

Spiritul: un cumul de nenorociri.

11 mai. De la 8 mai, degetul mare de la mâna dreaptă, prins în portiera unei maşini, mă împiedică să scriu.

În durerea intensă, ca şi în voluptate, timpul se restrânge la dimensiunile clipei; nu depăşeşte orizontul senzaţiei.

Dacă nu-mi reneg obârşia este fiindcă, la urma urmei, e mai bine să fii român, adică nimic, decât un simulacru de ceva.

Discuţie cu un tânăr din ţara mea: mi-a îndrugat numai minciuni, exagerări, ifose, în care intrau enorm de multă retorică şi nesiguranţă. Îndoielile despre sine nu duc totdeauna la modestie: adesea te fac să te umfli în pene. E cazul compatrioţilor mei.

Pe marginea unei cugetări a lui Bertrand Russell.

Tânăr fiind, a scris că trebuie exterminaţi cât mai mulţi oameni cu putinţă, pentru a *scădea* suma de conştiinţă din univers.

Iată cu siguranţă o cugetare minunată, cea mai frumoasă şi mai puternică pe care a produs-o. Pentru mine, are mai multă greutate decât tot restul operei sale, considerabilă totuşi. (Douăzeci şi cinci de mii de articole!)

Cum de a mai putut totuşi, după ce-a conceput-o, să se angajeze în campanii umanitare? Ar fi trebuit să moară după acest acces de inspiraţie.

Cu o asemenea „cugetare“ nu poți face o operă. Dar ce contează opera? Viața nu se justifică decât prin străfulgerările care o depășesc și o neagă. O atare străfulgerare te răscumpără și te legitimează.

Poți să suporți, să înfrunți sau să depășești moartea; să te împaci cu ea, în schimb, nu reușești decât în clipe privilegiate, adică rare, foarte rare.

12 mai. Angoasă insuportabilă în timpul… micului dejun.

Scrisori răscolitoare ale lui Luther despre ispitele sale, de genul celor de la Wartburg.

Abstinența este, pentru o fire senzuală, un chin de nedescris. Ascetismul nu are sens decât dacă ești înclinat spre autotortură.

Pustiul este de neînchipuit fără masochism.

Citesc într-un manifest al tinerilor: „Societatea actuală ne împiedica să ne trăim utopiile“.

E ridicol. Dar nu e mai ridicol decât atacurile mele împotriva României, în care o făceam răspunzătoare de neajunsurile și de neîmplinirile mele.

13 mai. Cochin[221]. M-am dus pentru o consultație. Vreme de o jumătate de oră am fost trimis de la un ghișeu la altul.

Când în sfârșit ajung la ghișeul potrivit, mi se spune că trebuia să trec pe la cutare altul să mă înscriu. Scos din fire, trag o înjurătură românească și plec. Atmosferă de exod, harababură de nedescris, haos și bâlci. Francezul are darul dezordinii. Cum îmi mai amintesc toate astea de tara mea!

Iar dacă detest ceva e înclinația către debandadă (debandadă pe care o am totuși în sânge, ca orice balcanic).

Am scris despre catastrofa nașterii fără să-l citez pe Calderón și fără să fi citit *Viața e vis*, în care e vorba despre „delictul de a te fi născut“. Omisiune de neiertat.

14 mai. Potrivit lui Hegel, „omul nu va fi cu totul liber decât atunci când se va înconjura de o lume în întregime creată de el“.

Ce eroare! Este exact ceea ce a făcut omul, şi n-a fost niciodată mai înlănţuit ca acum. Omul a substituit naturii tehnica, devenind sclavul acesteia în mult mai mare măsură decât fusese sclavul naturii.

De fapt, e de două ori sclav, căci de natură nu s-a eliberat complet. Dacă e să alegi între două sclavii, cea veche era de preferat.

Telefon de la Caz., care-mi spune că i-ar face plăcere să mă vadă, fiindcă se simte prea „umflat în pene“ şi ar avea nevoie să fie „descurajat“.

Dacă am înţeles bine, specialitatea mea ar fi aceea de a coborî moralul oamenilor.

Ascultând o cantată de Bach în care una dintre arii se învârtea în jurul versului „Heiland, Ich sterbe“[222], am avut acum câteva clipe viziunea unei lumi în care germana va fi dispărut de tot, în care doar câţiva eruditi vor mai putea s-o descifreze.

Orice salt în viitor e cum nu se poate mai demoralizant.

Dispariţia limbilor, a naţiunilor, a omului, a vieţii, a…

În ziua în care am citit că peste 500.000 de ani Anglia va fi complet acoperită de ape, m-am lungit în pat în semn de abdicare şi de doliu.

Telefonul te face să fii la cheremul primului venit. În fiecare zi, eşti ţinta unei noi agresiuni. *Posesorul de telefon* este omul cel mai nenorocit de pe lume, lipsit de orice apărare – dat pe mâna tuturor nepoftiţilor de pe pământ, el nu are nici o soluţie, în afară de impolitețe, ba chiar de grosolănie, care însă nu e lesne de pus în practică. Pentru asta trebuie să ai daruri speciale şi o tradiţie de impertinenţă, de tupeu. Or, părinţii mei m-au crescut în cultul timidităţii şi al reţinerii. Tupeul nu e punctul meu cel mai tare, iar insolent nu sânt decât atunci când mă apucă, din înclinaţie către paradox – ceea ce nu deranjează pe nimeni. Agresivitatea *teoretică* merge rareori mână în mână cu fapta, cu practica. Se pierde în formule…

15 mai. Adineaori, euforie pe stradă. Mi se întâmplă rareori; dacă celorlalţi însă li se întâmplă des, cum să te miri de bucuria lor de a exista?

N-aveam de fapt nici un motiv să exult. Totuşi lucrurile stăteau cam aşa: un tânăr logodnic n-ar fi fost mai cuprins de neastâmpăr decât eram eu. Zadarnic încercam să mă calmez, să-mi repet că sânt o biată râmă, mergeam

printre oameni ca şi cum m-aş fi îndreptat spre propriul meu triumf. Suveranitate a senzaţiei… Nu-i nimic de făcut împotriva supremaţiei trăirii.

Adineaori, ieşind să-mi fac plimbarea nocturnă, criză: urât sau disperare? N-am putut niciodată să le deosebesc, şi totuşi trebuie să existe între ele o diferenţă de esenţă, nu şi de manifestare. De necrezut ce mult se aseamănă ca *senzaţii*. Se întâlnesc în aparenţe şi se îndepărtează în adânc.

16 mai

Un admirator al lui Goethe i-a cerut într-o zi frizerului acestuia să-i dea o şuviţă din părul marelui personaj. I s-a răspuns că toate meşele erau reţinute de mult şi plătite de admiratori.

Nu avem experienţa a ceea ce se cheamă „neant“ decât în clipele de insuportabilă fericire. Pe culmile ei, nimic nu mai rezistă, nimic nu mai este. În esenţa ei, fericirea e mult mai distrugătoare, mai „metafizică“, decât nefericirea.

În nefericire, luptăm, reacţionăm; ne oţelim; dar fericirea care ne inundă, ne striveşte, ne taie puterile şi ne lasă fără apărare, buimăciţi, frustraţi.

Plouă fără oprire de câteva ceasuri. E singura… activitate reală, „cosmică“, originară, în acest oraş năpădit de chipuri.

Toate oraşele sânt abstracte. Iată de ce când un *element* se manifestă la oraş, te cuprinde bucuria. În sfârşit, apă! Te face să uiţi milioanele de chipuri.

Chipurile mă plictisesc. Tot ce aminteşte de om este insuportabil.

Detest creştinismul fiindcă omul ocupă în cadrul lui un loc central. Budismul face mai puţin caz de el, din fericire.

Ori de câte ori avem de rezolvat o problemă dificilă şi ne aflăm la o răscruce, cel mai bine este să ne întindem în pat şi să *aşteptăm*. Hotărârile luate în poziţie verticală nu fac două parale. Sânt pripite, fiindcă sânt dictate de orgoliu sau de teamă. E adevărat că şi culcaţi cunoaştem aceste două racile, dar într-o formă mai pură, mai… atemporală decât în picioare.

18 mai. Câţiva prieteni răspândiţi prin lume, de naţionalităţi diferite. Foarte puţini români. Trebuie să ne eliberăm de sentimentul apartenenţei la

un neam. La ce bun să dăm importanţă hazardului naşterii, spaţiului în care am văzut lumina zilei? N-ar trebui să ne revendicăm obârşia de la nici o ţară, de la nici un popor, de la nici o rasă. Înţelepciunea e cosmopolită: lucru pe care l-au înţeles foarte bine stoicii… şi Goethe care, după înfrângerea de la Jena, a refuzat să se asocieze înflăcărării patriotice a ţării sale. I-a interzis fiului său să se înroleze în armata de eliberare, şi el însuşi se ocupa cu clasificarea gravurilor sale… Potrivit lui, „cele mai rele ţări au cei mai buni patrioţi“.

Nu pot să-mi iert că am pus la inimă prea tare nenorocirile ţării mele. Oricum nu puteam face nimic pentru ea. Chinuri zadarnice, care m-au istovit şi din care nu m-am ales cu nimic, afară de faptul că m-au înăcrit şi mai mult. Dacă e să suferim pentru tot ce se întâmplă, mai bine s-o sfârşim pe loc.

O pictoriţă venită din ţară prezintă o expoziţie pe strada mea, în faţa casei mele. Mă invită să iau parte printr-o misivă bine adusă din condei. Mă duc. Mă întreabă dacă n-aş putea să mai trec până la închiderea expoziţiei. Îi răspund că nu sânt sigur… „Nici dacă vă mai scriu un bileţel?“ îmi spune.

În fond, nu-i vorba aici de linguşeală, ci mai degrabă de un soi aparte de ironie… alintată.

„Ţara e frumoasă, dar avem părinţi răi“, mi-a spus X, româncă, la câteva minute după ce am cunoscut-o. E mult mai frumos decât dacă ar fi spus „conducători“.

Să poţi spune ceva important instantaneu, şi pentru vecie.

Nu pot să sufăr dezvoltările. Nu-mi plac ideile extensibile. În asemenea condiţii, scrisul nu mai are nici un rost…

19 mai

Goethe sau la antipodul Ratării. De aici profunda sa inactualitate.

Ratarea sau legea viitorului.

Omul a ratat fără îndoială totul, dar până acum îşi urma legea, se păstra în limitele proprii; de acum înainte se va micşora tocmai încercând din ce în ce mai mult să se depăşească; va fi redus la neant prin voinţa de a deveni

superior sieşi. Asta înseamnă că ratarea va deveni felul său de a fi, şi mai ales de a *evolua.*

Multă vreme, am nutrit un soi de ură împotriva lui Goethe. Cu vârsta însă, îmi dau seama că-mi voi nuanţa judecata. Mai întâi din punct de vedere politic, mă simt foarte aproape de ideile lui (gen „despotism luminat“); pe urmă, rezistenţa lui în faţa înflăcărărilor şi nebuniilor epocii sale nu-mi displace. Nu-l voi citi niciodată cu entuziasm, dar personajul are, în ciuda afectării, elemente care nu-mi mai inspiră oroare.

Dacă trebuia să-mi dovedesc mie însumi că m-am schimbat şi am îmbătrânit, nu se putea semn mai bun decât *îngăduinţa* (?) mea faţă de Goethe. Îl *înţeleg*: e tocmai ceea ce refuzam până acum.

20 mai

Cât de bine se aplică ţării mele de baştină ceea ce a spus Custine despre ruşi, anume că aveau *deprinderea*, nu *experienţa* nefericirii!

În vitrinele librăriilor, două volume enorme ale lui Sartre despre Flaubert. Vor urma încă două. Milă, dezgust şi aproape stupoare.

Iată un ins care n-a înţeles nimic şi care s-a refugiat în prolixitate, ca alţii în tăcere.

Am aflat de curând că în Israel nu există căsătorie civilă! Rabinii, care simt stăpâni acolo, nu-i recunosc drept evrei pe cei doar pe jumătate evrei. Acest rasism, bazat pe religie, explică dăinuirea acestui popor.

Goethe sau arta de a evita ireparabilul.

Prefer un asasin stilat unui sfânt fără maniere.

Aş vrea să fiu canibal, mai puţin pentru plăcerea de a-l devora pe imbecilul de X, cât pentru a-l putea voma apoi.

Exclamaţii. Ce titlu minunat!

Am fost oare făcut ca să exclam sau ca să rânjesc?

Pentru amândouă, pentru o sinteză irealizabilă.

22 mai. Disprețul profund seamănă cu durerea.

În timp ce mă bărbieream, mi-am amintit de familia Barcianu din Răşinari, şi mai cu seamă de unul dintre fraţi, al cărui prenume l-am uitat, mare chefliu, care spre patruzeci de am s-a amorezat de o tânără tuberculoasă şi, la două-trei luni de la căsătorie, a trimis-o la Davos. Ca să-i poată plăti sanatoriul, a intrat casier la un spital, el care nu muncise niciodată. Nevastă-sa a murit în Elveţia la doi-trei ani după asta. Cam tot atunci s-au descoperit lipsuri mari în gestiune: hanii deturnaţi îi trimisese la sanatoriu ca să plătească întreţinerea nevestei. Ştiind că va fi arestat, s-a sinucis. — Toţi membrii familiei respective au avut o soartă tragică. Erau fermecători; copil fiind, când mergeam să-i văd, dus de tata, îmi bătea inima. Ştiam că intru într-un teritoriu straniu.

Numesc poezie ceea ce loveşte ca un cuţit în inimă (după lectura poemului lui Juan Ramón Jiménez: *Yo no soy yo*[223]*).*

Tot ce se adresează celorlalţi, tot ce e conceput pentru ei, poartă stigmatul epocii, al modei şi al stilului. Cel mai puţin datează reflecţia intimă, tocmai fiindcă nu e făcută să acţioneze, să convingă sau să emoţioneze. Poemele mor; fragmentele, fiindcă n-au trăit, nu mai pot muri.

Mai mult decât preliminariile, la o operă mă interesează eşecurile, *rămăşiţele.* Dintr-un scriitor citim scrisorile, mărturisirile, amintirile lui şi amintirile *despre el*; tot ce ilustrează caducitatea operei, oricât de splendidă ar fi, şi vitalitatea, permanenţa accidentului, a anecdotei, a fiorului în stare de improvizaţie şi de lucru neelaborat (opera fiind obligatoriu ceva elaborat).

Mi-a trebuit multă vreme ca să scap de fascinaţia pe care o exercita asupră-mi jargonul filosofic. În fine, m-am eliberat de ea. Stilul ăsta profesoral, pedant, laborios, care se învârteşte în cerc şi al cărui ţel esenţial este de a ascunde, de a îndepărta problema, este până la urmă insuportabil. E de înţeles însă că-i seduce pe tineri şi-i satisface pe profesori. Dacă Hegel n-ar fi predat şi ar fi refuzat să construiască un sistem, ar fi putut să fie pandantul filosofic al lui Goethe. Şi ar fi putut avea alura liberă şi

meditativă a acestuia, în loc să se lanseze în elaborări greoaie, care-i încântă pe universitari şi-i aduce la disperare pe oamenii de gust. (A vorbi despre *gust* când în joc se află Hegel e o aberaţie. Chiar Goethe a spus foarte nimerit despre el că a „pervertit“ gândirea nemţilor.)

Orientarea mea „filosofică“ a fost influenţată de această vorbă a lui Simmel din micul său eseu despre Bergson pe care l-am ciut prin 1931: „Bergson n-a sesizat caracterul tragic al vieţii care, pentru a dăinui, trebuie să se nimicească“.

Goethe sau arta de a îmbătrâni.

Goethe a fost un virtuoz în arta de a îmbătrâni. L-am neglijat prea multă vreme. E timpul să recâştig tot ce-am pierdut. Iată un personaj care mă poate învăţa câte ceva în privinţa detaşării. Şi am mare nevoie de aşa ceva. Nu te poţi lecui de la sine (căci orice sine, şi cu atât mai mult orice eu! e o boală) decât frecventându-i pe cei ce-ţi sânt opuşi. Te izbăveşti doar prin ceea ce te neagă.

I-am frecventat prea mult pe „romantici“. Ei m-au împins spre catastrofă, spre mine însumi. Aş fi putut însă ajunge aici şi singur, fără efort. Nu merita să le cer ajutorul.

Fiinţa căreia, după Dumnezeu, îi datorez cel mai mult este Bach, fără îndoială.

Fără el, aş fi fost mai sărac, mai sterp, mai neajutorat. El mi-a dat un nou suflu, m-a înălţat mai presus de mine însumi, în clipele în care eram în contact cu el, se înţelege, căci după aceea… a urmat prea adesea o cădere jalnică.

Nu există în Istorie crimă care să nu fi fost reabilitată într-o bună zi. Şi nici criminal. Dar Nero? Răbdare: o să vină şi ceasul său cândva. Dacă până acum a fost lăsat puţin deoparte, e fiindcă nimeni n-a vrut să se atingă de martirii creştini. Dar amintirea acestor martiri se va pierde odată cu dispariţia creştinismului.

Celui care şi-a pierdut majoritatea iluziilor nu-i este prea plăcut să trăiască în sânul unor popoare agitate. El visează la naţiuni placide, în care nu se comit gesturi, în care nu se spun impertinenţe, în care chiar şi vanitatea e calmă şi pare să se odihnească.

În copilăria mea, la Răşinari, aveam multă admiraţie pentru un ţăran care a murit pe la patruzeci de ani, după ce şi-a risipit averea în cârciumi şi bordeluri. Îl chema Ion (numele de familie îmi scapă acum). Câteva zile după înmormântarea lui, pe la miezul nopţii, un alt ţăran, care căra lemne, a trecut pe lângă mormântul lui (cimitirul era tăiat în două de o stradă). Cineva, în întuneric, fuma. Cine-i acolo? – a întrebat omul cu lemnele. — Sânt eu, Ion, am ieşit din mormânt ca să fumez o ţigară, a sunat răspunsul.

Ce se întâmplase? Un tovarăş de petreceri al defunctului, după o beţie, venise să se reculeagă la mormântul prietenului său şi a avut ideea trăsnită să se dea drept defunctul.

Se zvonea, în copilăria mea, că celălalt ţăran s-a întors acasă îngrozit şi că a fost cât pe ce să înnebunească.

Blestemat fie oricine a intervenit în curgerea vieţii noastre, pentru a o schimba sau opri.

Eu însumi voi fi blestemat, căci, având mania să dau sfaturi, am făcut mai mult rău decât bine – nimeni, fie el şi sfânt, neputând interveni în viaţa altuia fără urmări

Orice formă de ataşament e un păcat împotriva clarviziunii.

Am citit de curând un lucru foarte just în corespondenţa unui critic englez. După Aristotel, n-a mai existat poezie în Grecia.

Filosofia ucide inspiraţia.

(Hölderlin era contemporan cu Hegel. Dar după Hegel, n-a mai existat un poet de talia lui Hölderlin şi nici un filosof de talia lui Hegel.)

Orice lucru dus până la capăt e un impas, în viaţă ca şi în artă.

În toate, trebuie să lăsăm deschisă către viitor portiţa nedesăvârşitului.

Sânt atât de pătruns de ideea zădărniciei, încât e pur şi simplu de neconceput că mai sânt încă în stare să săvârşesc cel mai neînsemnat gest. Şi totuşi continuu, măcar pentru faptul, tocmai, că fiecare gest are pentru mine farmecul unei minuni, al unui lucru de neconceput. Nu ne întâlnim cu

existența decât după ce am negat-o până la capăt. Căci negarea totală ne readuce în prima zi a lumii.

1 iunie

Am început să scriu o scrisoare şi m-am oprit după prima frază. M-am trezit deodată în imposibilitatea de a mai adăuga ceva.

Oroarea de accesoriu mă paralizează. Or, accesoriul este esența comunicării (şi deci a gândirii). E carnea şi sângele verbului si scrisului. A vrea să renunți la el — e totuna cu a-ți închipui că faci dragoste cu un schelet. Numai că nu e vorba de voință, ci de o stare de fapt, mai exact de o *oroare.*

Bunul-simț şi metafizica sânt absolut ireconciliabile.

(Am ajuns la această observație ori de câte ori am avut o conversație cu un gânditor angajat în elaborarea vreunui sistem, filosofic sau de alt ordin. Marile perspective nu sânt doar compatibile cu obnubilarea, provin din ea.)

Am hotărât să adun laolaltă cugetările risipite în aceste treizeci şi două de caiete. Abia în două sau trei luni voi vedea dacă pot alcătui substanța unei cărți (al cărei titlu ar putea fi „Interjecții“ sau „Eroarea de a te naşte“).

Istorie şi ură: cea din urmă este motorul celei dintâi. Ura face să meargă lucrurile pe acest pământ, ea împiedică Istoria să-şi piardă suflul. A suprima ura înseamnă să ne privăm de *evenimente.*

Ura şi evenimentul sânt sinonime. Unde există ură se petrece ceva. Bunătatea, dimpotrivă, e statică: ea păstrează, *opreşte,* e lipsită de virtute istorică, frânează orice dinamism. Bunătatea nu-i e complice timpului; ura în schimb îi este esență.

6 iunie

Eliberare, eliberare –

Să suprimi interdicții, să scapi de ele e un lucru foarte bun, dar nu riscăm cu acest joc să ajungem într-o bună zi să nu mai avem de ce să ne eliberăm? De când s-au constituit, societățile n-au făcut decât să elaboreze interdicții, grație cărora se puteau bucura de oarece stabilitate: *zeii* au fost născociți în acest scop. O furie a lichidării a pus stăpânire pe umanitate. Îi vor trebui timp şi răbdare ca să găsească lanțurile unor noi superstiții.

Tot ce am scris nu slujește la nimic și nu duce la nimic. Iată de ce nu sânt pe de-a-ntregul nemulţumit de ce-am făcut. Am urmărit adevărul. Or, ce este adevărul, dacă nu ceea ce stânjenește viața, ceea ce o contrazice chiar? Sau mai degrabă: ceva de care ne putem lipsi ca să trăim.

Știu foarte bine că ideea de „țel“ e lipsită de sens. Ca să mă pun de acord cu inutilitatea ordinii și a dezordinii universale, mă străduiesc și eu să trăiesc fără un țel, numai că în chip conștient. Reușesc adesea, nu fără efort. Isprava asta e mai rară decât se crede. Păcat că n-o putem împlini fără să ne împăunăm.

Dostoievski îi scrie fratelui său, în chiar ziua în care, după simulacrul de execuție din piața Semionovski, își vede pedeapsa comutată în patru ani de muncă silnică la ocnă, după care urma să fie simplu soldat.

„Să fie oare cu putință să mai reiau pana? Cred că peste patru ani va fi posibil… Da, dacă nu voi fi lăsat să scriu, voi pieri. Mai bine cincisprezece ani de ocnă, dar cu pana în mână!“

Stranie reacție din partea cuiva care a scăpat de la moarte, în aceleași împrejurări, sânt sigur că acest gând ar fi fost ultimul care mi-ar fi venit în minte. Iată de ce e limpede că nu sânt scriitor, că ambiția mea se limitează la a cunoaște, *a înțelege*, și nicidecum la a reda, a exprima, a inventa.

13 iunie – Spre deosebire de ceea ce se crede, discuțiile interesante, în care se abordează marile probleme, nu sânt fecunde, fiindcă în ele se spune totul, iar apoi nu mai avem nici un chef să reluăm pe îndelete aceleași teme și să le deslușim. Un dialog cuprinzător ne golește pentru multă vreme, fiindcă ne împiedică să explodăm în scris.

Îi spuneam aseară lui R.M. că Georges Bataille a fost un om interesant, un dezechilibrat complex, ciudat, dar că nu-mi place felul lui de a scrie, că nu era înzestrat pe măsura dezechilibrului său.

Sânt omul post-Istoriei. De fapt, nu mă mai interesează decât timpul *fără evenimente*, Istoria *de după* Istorie. Timpul istoric propriu-zis nu mai are sens pentru mine.

Meritul meu nu este de a fi absolut ineficace, ci de a fi vrut să fiu.

Sânt un învins, n-am reuşit să descurajez pe nimeni; la fel ca prietenul meu Molinié[224], care n-a reuşit să convertească pe nimeni.

E mai bine să trăieşti după o revoluţie decât înaintea ei.

Momentul cel mai prielnic este acela în care un ideal se şubrezeşte fără a se epuiza, în care dăinuie fără a mai avea puterea să-şi impună tirania. Dezagregarea extrem de lentă a unui sistem, imediat după ce a trecut beţia care i-a dat naştere.

Ne zbuciumăm şi ne frământăm ca să putem fi dezamăgiţi. Totul, dar absolut totul în istorie sfârşeşte prin a dezamăgi. Nu-i vorba aici de o constatare, ci de o lege. Foarte puţini sânt aceia care încep cu Decepţia şi stăruie în ea.

30 iunie. Când sânt singur, sânt nemulţumit de lume, iar când ies în lume, sânt nemulţumit de mine.

Am văzut astăzi expoziţia Proust, la muzeul Jacquemart-Andre. La început, fotografiile atâtor paiaţe mondene m-au umplut de scârbă; pe urmă, fără voia mea, au sfârşit prin a se impune, au dobândit realitate. Când am ieşit, eram mişcat.

În fond, amintirea tuturor acelor mondeni care-l disprețuiau pe „drăguţul“ Marcel a dăinuit doar datorită lui. Care ar fi fost reacţia contesei Greffulhe dacă pe vremea când abia catadicsea să-l primească pe Proust, i s-ar fi spus că, graţie lui, peste cincizeci de ani rochiile ei vor fi expuse pentru toată lumea? Mă rog, un lucru este cert: una din rochiile ei, cu adevărat somptuoasă, este obiectul cel mai impresionant din expoziţie.

Ceea ce e caduc la Proust e poezia, izul stilului simbolist, acumularea de efecte, saturaţia poetică. E ca şi cum

Saint-Simon ar fi suferit influenţa Preţioaselor[225]. Mi-e teamă că peste cincizeci, peste o sută de ani, volumele din *în căutarea o* să devină ilizibile.

2 sept. Am ascultat o înregistrare: Dinu Noica citind Iov şi Psalmii!

Totul e posibil cu un om dat naibii cum e el. Ce spirit derutant, extraordinar vreau să spun.

17 sept. – Oamenii au inventat *viitorul* ca să nu fie nevoiți să-i spună morții pe nume.

Ideea de progres este o idee inevitabilă, chiar indispensabilă, dar care nu înseamnă nimic. Nu ne putem lipsi de ea și totuși nu merită să ne oprim asupra ei. E ca și cu „sensul“ vieții. *Trebuie* ca viața să aibă un sens; însă ce sens, ce conținut să-i dăm, care să nu fie derizoriu?

Să-ți începi ziua cu o criză de descurajare nu este poate o metodă atât de rea. Ai cel puțin împotriva a *ce* să lupți în ceasurile următoare; îți faci de lucru, ești sigur că scapi de criza de urât.

Am încercat să citesc *Imperiul semnelor* de Roland Barthes. Ce stil! Lucruri simple prezentate într-un scris sibilinic, de-o afectare delirantă, de-o prețiozitate care-ți întoarce stomacul pe dos. Cu toate astea, individul e inteligent și subtil, și deloc gol. Dezgust fără margini.

Tot ce evocă ideea de fatalitate are pentru mine ceva seducător și voluptuos.
Tragedia îmi ține de cald.

Nimic nu e mai rău decât prețiozitatea combinată cu jargonul științific.

25 sept. Dezgustul de sine este o disperare năruită, istovită, lamentabilă.

26 sept. Bois-le-Roi. Duminică superbă.

Nu toată lumea are privilegiul unei copilării nefericite. A mea a fost mai mult decât fericită: *desăvârșită.* Nu găsesc un adjectiv mai bun care să exprime ce a fost sublim în ea, ce a fost triumfal până și în spaimele ei. Așa ceva trebuia plătit, nu putea rămâne nepedepsit.

Să te calomniezi e o plăcere cu mult mai mare decât să fii calomniat.

12 oct. Progresăm numai în treburile practice, numai în ele avem un țel spre care tindem. În treburile inutile, să spunem metafizice, nu înaintăm, ne

învârtim inevitabil în cerc. Pe acestea nu le aprofundăm, le rumegăm aşa cum se rumegă o nenorocire.

13 oct. Am primit azi-dimineaţă o scrisoare de la o prietenă din Sibiu, pe care am văzut-o ultima dată în 1937, cred. De atunci, nici un semn de viaţă. Îmi spune cum o duce şi-mi zice că moartea nu-i departe, că se pregăteşte să intre în Necunoscut.

Clişeul ăsta, nu ştiu de ce, m-a făcut să tresar. Nu intrăm în nimic prin moarte, nu e limpede *în ce* am putea intra, în orice caz nici în cunoscut, nici în necunoscut. Orice afirmaţie e abuzivă aici. Moartea nu e o *stare*; nu are nici o realitate în afara vieţii. Tot ce putem afirma este: sânt viu, adică sânt prezent deopotrivă în viaţă şi în moarte. Nu există viaţă diferită de moarte. Iată de ce *muritor* e singurul calificativ inatacabil când vrem să definim ceea ce este viu.

Regentul. Corupţia agreabilă. Era mai *liber* ca Voltaire, mai „înaintat“. Acest grad de libertate prevesteşte întotdeauna un sfârşit. Toleranţa împinsă până la autodistrugere. Pasiunea pentru desfrânaţi, fiindcă desfrânaţii nu au păreri.

Cel mai mare sceptic aflat vreodată în fruntea treburilor statului în Franţa. Mult mai sceptic decât un Talleyrand care avea slăbiciunea de a crede în aparenţe, în maniere, în ceremonial.

Fascinaţia pe care o exercita asupra lui Saint-Simon – om cu principii, intransigent, soţ fără cusur, legat de casă, evlavios când îi cădea bine – un om ca ducele de Orléans – spirit nestatornic ca nimeni altul, schimbător la culme, lipsit de convingeri şi incapabil de a avea. Dezgustat, excedat, *pierdut*, refuzând regula jocului. Lipsit de orice prejudecată (deşi întreaga societate, întregul corp social şi politic e doar o sumă de prejudecăţi), îşi submina raţiunea de a fi, se îngrijea de propria lichidare, şi de cea a regimului pe care-l reprezenta.

Saint-Simon era pradă unei duble fascinaţii: sfâşiat între Regent şi Rance, între diletantism şi rigoarea trapistă.

El, care ştia ce înseamnă să iubeşti şi să urăşti, se simţea atras de un om fundamental incapabil de iubire şi ură, căci Regentul ăsta era: *sila nemărginită*. Nu înţeleg de ce un Baudelaire n-a fost interesat de un personaj cu care avea puncte comune.

Am avut întotdeauna o pasiune pentru Regent. Treburile importante, le rezolva cu *pungaşii* dând cu banul. Totul pentru el era *joc*. De aici şi toleranţa cârmuirii sale. În timpul ei, revocarea edictului de la Nantes n-ar fi putut avea loc. Venea după o lungă domnie în care „convenţiile“ făcuseră ravagii. Cu el, se trecea la dezinvoltură, la toleranţă; iar cine spune toleranţă spune *dizolvarea credinţelor.* Regentul avea toate viciile antifanatismului.

Nimic nu este mai ridicol decât doi profeţi *contemporani.* Unul dintre ei trebuie să se dea deoparte şi să dispară, dacă nu vrea să devină ridicol. Afară doar dacă nu se prăbuşesc amândoi – ceea ce ar reprezenta soluţia cea mai echitabilă.

Pofta de a demola e atât de adânc săditä în om că nimeni, nici măcar un sfânt, nu reuşeşte s-o stârpească. Este cu siguranţă inseparabilă de condiţia fiinţei vii. Fondul vieţii e demonic.

Demolarea are rădăcini atât de profunde în fiecare dintre noi, încât e foarte probabil că n-am putea trăi fără ea, vreau să spun fără *dorinţa* de a-i ceda. Ea face parte din datele noastre originare. Naşterea fiecărei fiinţe înseamnă naşterea unui alt demolator.

În fiecare fiinţă văd un demolator.

Înţeleptul e un demolator domolit, tras pe linie moartă. Ceilalţi însă sânt demolatori *în acţiune.*

14 oct. În scrisoarea vechii mele prietene de la Sibiu, o expresie revine de trei ori: „fără noroc“[226]. Pentru român, *nenorocul* este un dat consubstanţial fiinţei. Ne naştem fără noroc şi aşa rămânem.

A scrie înseamnă a *îndrăzni.*

Când răsuceşti în minte ideea naşterii, tot ce faci pare o aiureală, căci e lipsit de sens. Eşti ca un nebun care, vindecat, n-ar reuşi nici o clipă să-şi uite nebunia; s-ar gândi la ea întruna, şi, din pricina asta, vindecarea nu i-ar sluji la nimic, fiindcă nu s-ar putea bucura de ea.

15 octombrie. Deunăzi, vizită a lui J.B., douăzeci şi doi de am. E obsedat de sinucidere, nu poate face nimic în viaţă etc. Aproape toţi tinerii care vin să mă vadă sânt dezechilibraţi mintal, vrednici de plâns, cei mai

mulţi „deşeuri“, însă doar pe plan social, căci altminteri au înţeles; ba au înţeles atât de bine că au devenit inutilizabili.

De cum se interesează cineva de cărţile mele, ştiu că e „terminat“, că ceva s-a frânt în el, că nu va fi în stare să se „descurce“ în viaţă. Nu strâng în jurul meu decât învinşi.

Patronul învinşilor.

18 oct. Nu comitem o faptă josnică pentru a ne umple de voluptate, ci de suferinţă.

Căci dorinţa de a suferi înseamnă pentru unii ceea ce înseamnă mirajul câştigului pentru alţii.

19 octombrie. Ori de câte ori mă gândesc la *esenţial,* mi se pare că-l întrevăd în tăcere sau în izbucnire, în consternare sau în ţipăt. Niciodată în cuvânt.

Am observat că acei – sau acele – care se interesează cât de cât de ceea ce scriu au o trăsătură comună: neurastenia (ca să simplificăm).

Nimeni să nu deschidă această carte dacă n-a fost bântuit de anxietate – iată ce ar trebui să scrie pe banderola fiecăreia dintre cărţile mele.

Când comiţi o josnicie, pe moment simţi că trăieşti, sângele ţi se pune în mişcare, eşti mulţumit şi plin de elan. De parcă ţi-ar fi reuşit o ispravă. Curând însă buna dispoziţie dispare, iar euforiei îi urmează ruşinea şi crisparea.

22 octombrie. Îi spuneam ieri Doinei G. că am devenit „fatalist“, că l-am regăsit pe ţăranul român – la Paris! Aş fi putut la fel de bine să rămân acolo, având în vedere rezultatul!

23 octombrie. Surâsul lui Buddha. Buddha surâde când, la capătul unei serii de întrebări despre înţelesul ultim al dorinţei, al dezgustului, al seninătăţii, este întrebat: Care este telul, înţelesul ultim al nirvānei?

Buddha socoteşte această întrebare *exagerată,* excesivă; ea nu comportă nici un răspuns. Şi atunci *surâde.* S-a glosat mult asupra acestui surâs. De ce n-am vedea în el o reacţie normală în faţa unei întrebări stânjenitoare,

chiar indiscrete, în orice caz *imposibile*? Este ceea ce facem ori de câte ori cineva ne pune întrebări care nu comportă răspuns. Este comportamentul nostru în faţa *de* ce-ului absurd al copiilor sau neciopliţilor, al indiscreţilor. Surâdem fiindcă răspunsul este imposibil, şi asta fiindcă întrebarea e lipsită de sens.

Mecanismul meu e atât de stricat încât suport durerile mai bine decât remediile.

Fără eşec nu există împlinire spirituală.

Trecerea timpului este cumplită în sine. Dar cu cât ar fi mai cumplit un timp încremenit! Dacă s-ar opri pentru totdeauna! Moartea însă tocmai asta înseamnă. Iată poate motivul profund al spaimei pe care o inspiră. *Distruge,* nimiceşte timpul, îl împiedică pe vecie să mai curgă…

Îi spuneam adineaori lui Roger Munier că Franţa n-a avut poate Inchiziţie, cum a avut Spania, dar că şi-a scos pârleala cenzurând limba…

29 octombrie. Vizita lui Brejnev la Paris.

Deschizând azi după-amiază o carte despre Rasputin, în care apare o fotografie ce-l reprezintă pe călugărul blestemat bându-şi ceaiul împreună cu ţarina, am înţeles pe dată de ce e B. aici în acest moment. Ca să înţelegi Revoluţia rusă nu e nevoie să-l citeşti pe Lenin. E de-ajuns să citeşti o biografie a acestui straniu şi abject călugăr.

Am cunoscut scriitori obtuzi şi chiar proşti; dar toţi traducătorii pe care i-am întâlnit, fără excepţie, erau inteligenţi şi adesea mai interesanţi decât autorii pe care-i traduceau. (Traducerea comportă mai multă *reflecţie* decât „creaţia“.)

Duminică 30 oct.

Canalul Ourcq de la Crouy la La Ferté-Milon. Lumină divină, care dădea peisajului o măreţie supranaturală. La un moment dat mi-am spus că mă bucur că n-am murit înainte, căci aş fi dispărut *fără să fi trăit o asemenea zi.*

Toată ziua am rumegat un detaliu mărunt dar extraordinar. Când vorbește despre om, Pascal spune: ce haos, ce contradicții etc. Omul, *ce noutate*! „Noutatea“, ce cuvânt minunat pentru a defini caracterul anormal al apariției omului, tot ce e neprevăzut și deconcertant într-un atare fenomen. Omul este, în natură, o noutate într-adevăr, o noutate catastrofală.

Când vrei să studiezi o revoluție, ca s-o înțelegi nu trebuie să te interesezi de cei care au făcut-o, ci de cei care au îndurat-o. Aplecați-vă asupra abuliei lui Ludovic al XVI-lea și mai mult încă asupra celei a lui Nicolae al II-lea, și opriți-vă la un amănunt ca ăsta: țarina căzând în genunchi în fața lui Rasputin! – veți înțelege totul. Nu merită să citiți literatura revoluționară.

În țara mea de baștină, în orașe, domnește o melancolie vulgară, iar la țară, o melancolie surdă, continuă, sporită de o deznădejde nostalgică.

(Nu, nu e asta – dar cum să definești sentimente inevitabil lipsite de contur?)

7 noiembrie. „Omul superior e întotdeauna fericit; omul de nimic e trist“. (Confucius)

Îmi place expresia asta *om de nimic*, mai cu seamă de când știu că sânt și eu unul.

Ori de câte ori sânt întrebat ce profesie am, abia mă abțin să răspund: *Escroc multilateral.*

Apocalipsa, da; revoluția, nu. Pot să colaborez la un sfârșit sau la o geneză, la o catastrofă finală sau inițială, dar nu la o schimbare, la un mai bine sau un mai rău oarecare.

Neurastenia e o stare de depresie nedeclarată, o depresie fără criză de depresie.

Un regim dispare când reprezentanții lui nu mai cred în ei înșiși. Tot astfel, omul va dispărea când râu va mai crede în destinul său. Clipa se apropie, de nu cumva a și sosit. Nu va mai avea nevoie de puteri adverse ca să-l doboare; se va prăbuși de la sine.

13 nov. De ani de zile, în fiecare zi, la sculare, iau calmante ca să-mi domolesc indignarea.

Când eşti nemulţumit din naştere, tuni şi fulgeri împotriva a tot, bun sau rău, nu ca să îndrepţi ceva, ci ca să-ţi cheltui rezerva zilnică de indignare.

17 nov. Nefericirea de a fi român.

Drama insignifianţei.

18 nov. Aseară, pe la miezul nopţii, plimbare pe insula Saint-Louis. Ultimele frunze ce cădeau într-un dans de albine zănatece.

23 nov. Văzut expoziţia Valéry la Biblioteca Naţională. Ce m-a impresionat mai mult e telegrama fiicei lui Mallarmé care anunţa moartea tatălui ei.

Apoi vine ultima pagină din *Caiete*.

24 nov. Trezit în miez de noapte. M-am gândit la planeta asta suspendată în gol, şi la noi toţi lipsiţi de temelie ca şi ea. Dacă legile naturii ar intra în grevă, cu câtă voioşie ne-am întoarce în haos!

Când citim despre societăţile primitive, ceea ce frapează mai mult e rolul pe care-l joacă interdicţiile în cadrul lor. Ele n-au fost inventate din superstiţie, ci fiindcă sânt absolut indispensabile bunei funcţionări a unei societăţi, a unui clan, a unei familii. O societate fără interdicţii e o contradicţie în termeni. Oamenii nu pot trăi împreună decât în măsura în care acceptă să nu facă anumite lucruri. E vorba în majoritatea cazurilor de interdicţii fără rost, ridicole? Şi ce dacă! Important este că-i stânjenesc pe indivizi şi le impun o disciplină. Anarhia este suprimarea *tabuurilor.*

La expoziţia Valéry m-am oprit îndelung în faţa unui document: o temă de şcoală a elevului Valéry, pe marginea căreia profesorul scrisese *prost construit.* E vorba de o frază, dar ce contează. Şi mi-am spus că eu a trebuit să învăţ şi să rezolv aceste probleme ale scrisului, *în franceză,* pe la patruzeci de ani, şi că această anomalie trebuie să fie una din cauzele randamentului meu scăzut.

25 nov. Dineu după dineu, palavre etc. Sânt sătul până-n gât. Toţi oamenii ăştia cărora n-am nimic să le spun şi pe care trebuie să-i *distrez.* Am vrut să trăiesc la Paris, îmi merit soarta.

1 dec. Expoziţie Francis Bacon. Sinistru cât pofteşti şi superb.

2 dec. Să savurezi *absenţa gândurilor* – ce desfătare! Numai că a fi conştient că nu gândeşti înseamnă tot gândire. Vidul care se ştie vid nu este vidul. Altminteri, trebuie să închipuim o *idioţie lucidă.*…

Cu toate astea, *senzaţia* golului de gânduri există; e reală, oricare ar fi dificultăţile teoretice pe care le suscită.

În grădina Luxembourg, după ce am citit în grabă un text al lui B., am scuipat pe jos de scârbă. Omul ăsta pretenţios, confuz, atins de constipaţie verbală, mă calcă pe nervi. Când te gândeşti că e călăuza în materie de gândire şi de… scris a tinerilor de azi!

„Sfântul Duh nu e sceptic“. (Luther) Păcat!

Anti-revoluţionar *din nihilism.*

5 dec. Am terminat de parcurs câteva cărţi de etnologie. N-o să-i mai invidiez în veci pe indigeni. De groaza „civilizaţiei“ îmi închipuisem că trăiesc în pace şi seninătate, într-un soi de paradis. În realitate, tremură mult mai mult ca noi. Trăiesc cu o teamă egală, dacă nu mai mare, cu a dobitoacelor. Concluzia este că răul e înscris în condiţia fiinţei vii ca atare şi că e inutil să invidiezi ceva, indiferent ce. Afară doar de cazul că părăseşti regnul ăsta blestemat care e regnul animal.

I-am văzut pe X şi Y care iubesc banul cu patimă, cu furie. E zeul lor. Abia când vezi asemenea înverşunaţi înţelegi cât e de important să n-ai nimic.

Un câine de pripas face mai mult decât un bogătaş.

Vizită a lui G. şi a soţiei sale. El – profet evreu, vizionar confuz şi sublim, ea – ţărancă româncă, înduioşătoare, fără să scoată un cuvânt şi,

pare-se, bună poetesă. N-au un sfanţ, sânt puri, gata să accepte orice situaţie. Ce contrast cu vizita de ieri.

G. spune lucruri extraordinare înecate într-un potop de cuvinte. Trebuie să-l laşi să vorbească despre toate cele şi despre Dumnezeu, şi să încerci să desprinzi cele câteva vorbe fulgurante pe care le scapă. Cel mai adesea, ceea ce spune n-are nici o noimă; e o irupţie verbală fără sens, un vulcan de cuvinte, izbucnire a unui suflet încins şi cu siguranţă profund. Ar fi trebuit să trăiască în secolul al XVIII-lea, într-un sat sau un ghetou polonez, pe lângă un Rabin hasidic, şi să joace un rol de sfânt histrion sau de nebun.

G. îl iubeşte nespus de mult pe Mâşkin. E limpede că au puncte comune. G. Este Idiotul *inepuizabil.*

Mi-a spus lucruri răscolitoare despre Mâşkin, dar nu mi le mai amintesc… A fost ca o conversaţie postumă, între spectre pătimaşe.

I-am spus şi eu că toate cărţile mele se învârt în jurul unui naufragiu spiritual, i-am explicat cum era cât pe ce să ating absolutul şi cum, trezindu-mă în faţa unui zid, a trebuit să dau înapoi, nefiindu-mi sortit să-l străpung ori să-l arunc în aer. Tot ce am scris este un comentariu asupra retragerii şi a înfrângerii mele.

Îi spuneam lui G. că misticii n-ar trebui să scrie.

Când i te adresezi lui Dumnezeu, nu scrii, spui rugăciuni, nu le scrii. Dumnezeu *nu citeşte.*

8 dec. Vorbeam de persecuţii, de martiri, de încercările ce i-au fost date unuia sau altuia. La ce slujeşte atâta suferinţă? La ce slujeşte orice suferinţă? m-ai întrebat.

Suferinţa nu are decât un singur ţel: acela de a deschide ochii, de a trezi spiritul, de a face să avanseze cunoaşterea. „A suferit, deci a înţeles“, e tot ce putem spune despre cineva care a îndurat boala sau nedreptatea, sau orice altă formă de nenorocire.

Să crezi însă că suferinţa are o valoare în sine sau că-l face pe om mai bun… Toate vorbele despre valoarea morală a suferinţei sânt simple baliverne: ea nu face pe nimeni mai bun (afară de cei care erau deja *buni);* n-are nici o valoare absolută; se uită, aşa cum se uită toate lucrurile; nu dăinuie, nu intră în „patrimoniul umanităţii“; se pierde, aşa cum se pierde totul.

Numai că, încă o dată, te face să vezi lucruri pe care altfel nu le-ai fi văzut. Deci suferinţa nu e utilă decât cunoaşterii şi, în afară de asta, nu face

decât să otrăvească viața. Ceea ce, în paranteză fie spus, favorizează tot cunoașterea.

Nu m-au interesat cu adevărat decât înfrângerile. Fără îndoială fiindcă nu te poți înțelege în adânc decât cu un înfrânt. Orice victorie, indiferent de ce natură, aduce după sine o obnubilare spirituală, adică uitarea a ceea ce ești.

Singurul lucru pe care l-am înțeles vreodată până la capăt: drama conștiinței.

A fi conștient este o dramă care se încheie odată cu moartea. Să tragem nădejde măcar.

Extraordinară liniște la gândul că, fiind om, ești născut sub o stea nenorocoasă, și că tot ce-ai întreprins, și tot ce va să întreprinzi, va fi legănat de nenoroc și, mai devreme sau mai târziu, va trebui să eșueze.

Credeam că fac bine. M-am apucat să citesc cărți despre „sălbatici“, despre moravurile și obiceiurile lor. Mi-am pierdut toate iluziile în ceea ce-i privește. Sânt cruzi, neîndurători, odioși. Totul la ei este reglat prin teroarea cutumei, printr-o serie de interdicții incomparabil mai severe decât cele care înfloresc într-un stat polițienesc. Dezgustat de civilizație, mă apucase simpatia pentru canibali. Dar vai! aveau și ei să mă dezamăgească.

Omul a pornit-o cu stângul. Păția din Paradis a fost cea dintâi consecință. Restul avea să urmeze.

10 decembrie. Pretutindeni unde și-au făcut apariția pentru întâia dată, albii au fost socotiți de indigeni drept ființe răufăcătoare, strigoi, spectre. Niciodată drept *ființe vii*! Intuiție fără egal, străfulgerare profetică cum nu e alta.

Mi-am amintit adineaori de o întâmplare petrecută într-o cafenea de pe bulevardul Saint-Michel, acum aproape douăzeci și cinci de ani. Inginerul C. îmi explica, în românește, cum inventase el un nou tip de elice de avion. Firește, nu înțelegeam nimic din explicațiile lui, dar mă prefăceam că ascult. Lângă noi, un tânăr își pune pe masă o imensă foaie de hârtie albă. Îl

observ; ia un aer meditativ, îşi sprijină bărbia în mâini, adoptă o poză de gânditor şi rămâne mult timp cu privirea pierdută în depărtare. Nu era stânjenit de monologul tovarăşului meu, care se desfăşura, cum spuneam, în româneşte. Privea în continuare în gol, când deodată, şi-a luat stiloul aşezat pe foaie şi a scris pe ea cu litere mari: „Viaţa, ce mister insondabil!“ Asta a fost tot. Şi-a reluat atitudinea visătoare de mai înainte doar pentru câteva minute. Apoi, şi-a împăturit hârtia şi a ieşit.

Trecuse printr-un *moment filosofic.*

Motivele pentru care problemele abstracte ale limbajului îmi sânt indiferente sânt extrem de simple: am trudit atâta pentru a reuşi să scriu în altă limbă decât a mea proprie, încât nu văd cum m-aş mai ocupa acum de limbaj în sine.

Necazurile concrete pe care le-am întâlnit îmi simt de-ajuns, la ce bun să le înfrunt pe cele abstracte?

În apropiere de capul Horn, în largul coastelor chiliene, există o insulă: *Insula Dezolării.* Sânt obsedat de ea.

Pe când eram student la Bucureşti, îmi căzuse cu tronc altă insulă: *Tongarewa,* în Polinezia, dacă nu mă înşel.

14 dec. M-am întrebat astă-noapte dacă e cu putinţă să existe măcar o fiinţă care să nu fi fost atinsă niciodată de gândul că ar fi fost mai bine să nu se fi născut. Nu cred, adică nu pot să cred că este cu putinţă să trăim fără să fi cunoscut niciodată un *moment metafizic.* Apoi, nostalgia după o lume anterioară propriei noastre naşteri constituie un regret visceral, nemărturisit. Nu scria nicăieri că fiinţa trebuie să existe. E un lucru pe care fiecare îl simte în chip nelămurit şi nu şi-l spune decât rareori. Ori de câte ori şi-l spune, trăieşte un *moment metafizic.*

Scrisorile „literare“, dintre şaisprezece şi optsprezece ani, ale lui Rimbaud sânt scrisorile unui *cuceritor.*

Faptul că reuşim să trăim ştiind că nu sântem eterni, iată un lucru care mă depăşeşte.

De vreme ce nu sântem eterni, orice moment e bun ca s-o ştergem, ca să ne pierdem în absenţa imemorială, *cealaltă faţă* a veşniciei.

Îmi place avangarda, cu condiţia să nu fie plicticoasă. Cel mai adesea însă, este.

Oare Nietzsche sau Pascal se revendicau de la vreo avangardă?

Cel mai rău lucru este să *vrei* să fii în avangardă.

Ca toate marile evenimente de pe pământ, „sfârşitul lumii“ va fi opera unui ins „rudimentar“, a unui nebun… mediocru.

Ceremonia de înmânare a spadei lui R.C. — Spada – foarte frumoasă – părea, în cutia ei, întinsă pe un catafalc.

P.R. îmi povesteşte că, în avionul care-l ducea la Bucureşti, o stewardesă s-a pornit pe plâns din pricina dispariţiei unei linguriţe *de aluminiu*, de care era răspunzătoare. Toată lumea s-a apucat s-o caute şi în cele din urmă a fost găsită. Amănuntul ăsta e mai grăitor despre starea de lucruri din ţara mea decât o întreagă carte.

De îndată ce abordează problema „socială“, francezul îşi pierde orice bun-simţ, devine *inspirat.*

Gaston Gallimard are nouăzeci de ani. Îmi povesteşte că memoria îl cam lasă, dar îşi aminteşte foarte bine lucrurile de demult… Astfel, când era mititel, a avut o guvernantă nemţoaică. Germana a fost deci prima lui limbă, pe care ulterior a uitat-o complet. Acum îi vin în minte cuvinte nemţeşti. Altceva. Pe când era tânăr, începuse un Diogene, pe care l-a abandonat. Ar vrea să-l reia acum…

Toate astea spuse cu un zâmbet ironic. Mi-a mai spus că nu mai poate citi poezie. Ce bine îl înţeleg! După o anumită vârstă, nu mai poţi s-o iubeşti, mai cu seamă în Franţa.

18 dec. Eram nu mai ştiu unde; la un bal? la un dineu? într-un salon? Succes pe toată linia. Femeile, una mai frumoasă ca alta, îmi făceau curte, fiecare sperând la un gest din partea mea.

Când m-am trezit, dezgustul meu a fost atât de mare că era cât pe ce să strig: „*Trăiască coşmarurile*/“.

Visele „favorabile“, măgulitoare trebuie îndurate ca o pedeapsă.

Dumnezeu: o boală de care te crezi lecuit fiindcă nimeni nu mai moare din pricina ei şi care te surprinde din timp în timp, când afli că mai există încă.

19 dec. Hoinăreală: Sermaise – Angervilliers – Saint-Chéron. Vânt necontenit. Ce-ţi poţi dori mai mult? Vântul este poezia *imediată.*

Porfir povesteşte că un discipol al lui Plotin, Amelius, „era nelipsit de la ceremoniile de lună nouă şi celebra toate sărbătorile ciclului. Într-o zi a vrut să-l ia şi pe Plotin cu el; dar Plotin i-a răspuns: «Zeii trebuie să vină la mine, nu eu să mă duc la ei.» Care i-o fi fost gândul când a rostit aceste vorbe atât de trufaşe? N-am fost în stare să înţelegem ce-a vrut să spună şi nici n-am îndrăznit să-l întrebăm“.
(de comparat cu *surâsul* lui Buddha)

Mort, „această silabă“, cum spune Montaigne.

Văzând cine sânt cei care triumfă, nu pot să nu mulţumesc Providenţei că mi-a dat gustul pentru înfrângere.

Adineaori, am ascultat muzică ţigănească ungurească. M-am gândit la părinţii mei cărora le plăcea, m-am gândit la sosirea mea la Sibiu, în 1920, la melodiile sfâşietoare ce se cântau acolo în cafenele şi restaurante, şi m-am gândit iarăşi la părinţii mei şi la copilăria mea, aşa cum nu mă mai gândisem niciodată, şi am avut o criză de plâns. Fiindcă nu poţi să plângi decât evocându-ţi copilăria, şi cum a mea a fost extraordinară, tot ce-mi aminteşte de ea mă răvăşeşte.
În vreme ce muzica populară românească, cu excepţia doinei, mă lasă rece, mă oripilează chiar, cel mai banal refren maghiar mă răscoleşte cum nimic nu mă poate răscoli. În mod normal, dacă „România“ n-ar fi existat, mi-aş fi făcut studiile la Budapesta şi la Viena; sânt un om al Europei centrale şi am în sânge tot fatalismul acestui popor fără noroc, dar în acelaşi timp sânt austro-ungar, aparţin vechii monarhii. Refrenele pe care le auzeam în copilărie îmi aduc aminte că aproape toţi cei cu care le ascultam sânt morţi.

La Sibiu, seara, pe la ora 11, prindeam radio Budapesta, şi această muzică ţigănească mă înnebunea de melancolie.

Nu ştiu să existe ceva mai sfâşietor; prin ea mă întâlnesc cu toţi morţii *mei.*

Drama, catastrofa celei mai neînsemnate amintiri! Să-ţi aminteşti lucruri, *amănunte* de acum *cincizeci* de ani, cu o acuitate alarmantă. De parcă le-aş fi trăit ieri! Cincizeci de ani, o viaţă. Nimica toată. Singurii filosofi pe care-i aprob sânt cei care reduc viaţa la un vis. Ceea ce m-a împiedicat poate să-i pun capăt e faptul că nu mi s-a părut util să atentez la un lucru care nu există. Nu poţi ucide irealul.

Această lume este ireală, sub orice aspect am privi-o, chiar dacă există.

Chiar dacă aş fi văzut toate imaginile posibile ale Sibiului, nu m-ar fi mişcat deloc; muzica însă, cea pe care o ascultam în vremea aceea, are puterea de a readuce la viaţă toţi morţii.

N-am plâns când a murit tata, nici mai târziu când a murit mama, am plâns astăzi gândindu-mă că nu mai sânt, fiindcă ascultam un refren care le plăcea.

Sânt răscolit, chiar întors pe dos, ori de câte ori dau peste un *inocent.* De unde vine? Ce caută printre noi? Apariţia lui indică oare o cotitură, anunţă vreo nenorocire?

Asemenea inocenţi sânt rari, se înţelege, totuşi am întâlnit câţiva. Dar nu s-a întâmplat nimic. Afară de tulburarea atât de neobişnuită simţită în faţa unei fiinţe pe care n-ai putea în ruptul capului s-o numeşti aproapele tău.

Refuzul viitorului. (Titlu)

26 dec. Eugen, revenit de la Graz, după şase săptămâni de absenţă, arată mai obosit ca de obicei. Îmi spune că aceste şase săptămâni i s-au părut extrem de lungi. Şi adaugă: „*Dacă mai am încă şase săptămâni de trăit, tot înseamnă ceva*“.

M-a luat cu frig pe şira spinării. Avea o *faraway look*[227]. (Este expresia folosită de Churchill când evoca ultima lui întrevedere cu Roosevelt.)

În curgerea Timpului, viaţa nu reprezintă decât un episod, cel mai cumplit dintre toate.

Ceea ce mă caracterizează în chip specific este *furia*. Şi apoi apatia. N-am reuşit să găsesc o cale de mijloc. Cu atât mai rău pentru mine!

29 dec.

N-avem interes să ne naştem, e lucru hotărât. Dar ataşamentul faţă de existenţă e anterior existenţei, e mai puternic decât fiinţa însăşi. Şi în zadar ne spunem că n-ar trebui să depăşim în longevitate un născut-mort, la cel dintâi prilej, în loc să ne dăm deoparte, ne agăţăm ca smintiţii de o zi în plus.

În fiecare noapte, revizuirea generală a valorilor.

Luciditatea nu extirpă dorinţa de a trăi, ne face doar incapabili să trăim.

30 dec. Astă-seară, vizită la Notre-Dame. Când te gândeşti că francezii au fost în stare, în secolul al XII-lea, să conceapă şi să execute proiectul unui asemenea monument! Pe atunci era un popor dăruit cu suflet, pe care l-a păstrat multă vreme. Acum însă, e pe cale să-l piardă.

(Totuşi nu acesta e locul în care m-aş converti. E de neînţeles că Claudel a putut trăi aici răscolirea care l-a marcat pentru tot restul vieţii.)

Vizita tânărului S. Drama băieţilor fără vocaţie. S-a dat trup şi suflet pe mâna psihanalizei. Trei şedinţe pe săptămână: tot ce câştigă ca supraveghetor se scurge aici. Când i-am destăinuit rezervele mele asupra acestei terapeutici, mi-a replicat că am o concepţie „primitivă“ despre ea. Aparţine evident unei secte. În sfârşit, e mai bine să trudeşti pentru psihanalist decât să-ţi cheltui banii ca să-ţi cumperi droguri. E total descumpănit, şi asta după un an şi jumătate de tratament.

Regentul sau dezgustul.

31 dec. Astă-noapte, coşmar grandios, disproporţionat, delirant. M-am trezit strigând-o pe mama să-mi vină în ajutor…

Cât despre conţinutul coşmarului, nu mă simt în stare să spun nimic.

1972

1 ianuarie 1972. Criză de urât pe care mi se pare inutil s-o analizez.

Am ascultat un interviu cu X care vorbea despre *oamenii răi*, fără să-şi dea seama nici o clipă că face parte dintre ei. Naivitatea filosofilor depăşeşte înţelegerea. Vorbesc tot timpul despre „cunoaşterea de sine“, în chip abstract, şi nu în practică.

Dacă mă gândesc bine, toate defectele pe care le-am denunţat la alţii le-am găsit în mine; şi numai *ascultându-mă* am putut să le descriu.

2 ianuarie 1972

Plimbare înspre canalul Saint-Martin şi Saint-Dénis.

Urâţenia, când devine fantastică, încetează să mai fie urâtă. (Dacă aşa stau lucrurile, ar trebui să am curajul de a merge să mă plimb pe-acolo noaptea.)

Dacă toată lumea ar fi „înţeles“, Istoria ar fi încetat de mult. Numai că este biologic cu neputinţă să „înţelegi“.

Şi chiar dacă într-o zi toţi ar ajunge să înţeleagă afară de unul singur, Istoria ar continua din pricina lui. Din pricina unei *singure* iluzii!

5 ianuarie

„El [omul] ştie acum că, aidoma unui ţigan, se află la marginea universului în care îi e dat să trăiască." (Jacques Monod, *Hazardul şi necesitatea)*

Iată o imagine pe care ar fi trebuit s-o întrebuinţez, care-mi aparţinea de drept, căci cine vorbeşte la Paris despre ţigani mai mult ca mine ?

După război, prin 1955 (?), Laurence Olivier şi trupa sa au fost la Moscova să joace *Romeo şi Julieta.* La încheierea spectacolului, spectatorii, în culmea emoţiei, s-au îmbrăţişat ca în noaptea de Paşti.

Iată ce înseamnă să ai un *suflet.*

Să fii naufragiat undeva între epigramă şi suspin!

10 ianuarie

Omul a spus ce avea de spus. Ar trebui să se odihnească acum. Dar el nu se lasă, şi, cu toate că a intrat în faza de supravieţuitor, se agită de parcă ar fi în pragul unei cariere formidabile.

Hinduşii ăştia au totuşi clasă. La Dacca, după încheierea ostilităţilor, ofiţerii pakistanezi sânt adunaţi laolaltă. Au armele asupra lor. Comandantul suprem al armatei indiene ţine un mic discurs lipsit de orice aroganţă, pe care îl încheie cu: *Jocul* s-a sfârşit".

În Vedānta, existenţa e asimilată unui joc (lila?).

19 ianuarie. Am făcut prostia să accept ca *Lacrimi şi Sfinţi* să fie reeditată la Paris[228]. Corectez şpalturile în acest moment. Ce chin! E rău scris (e în ardeleneşte, nu în româneşte) şi e de demult. Din ce dereglare interioară au ieşit divagaţiile astea! Mă văd, la Braşov, în casa cocoţată pe deal, cufundat în vieţile sfinţilor! Această parte a vieţii mele mi s-a şters din memorie; acum o retrăiesc din nou, aşa că (se cuvine s-o spun) *încercarea*[229] n-a fost cu totul inutilă.

Mai degrabă decât înger, omul este un animal căzut, sau, în cel mai bun caz, rătăcit.

Voinţa de distrugere este expresia dinamică a tristeţii.

Corectând şpalturile la *Lacrimi şi Sfinţi* în vederea reeditării, trec, cu fiecare pagină, de la admiraţie la dezgust. Ce individ! Mă văd la Braşov, în cabana de pe vârful dealului, Livada Postii, scriind inepţii despre Dumnezeu, despre sfinţi şi despre mine însumi. Şi-mi amintesc de refrenele sfâşietoare ale slujnicelor unguroaice. De altfel, nu le-am uitat în cartea mea.

Mai e şi cultul pentru Rilke, pe care îl aşezam pe vremea aceea mai presus de toţi poeţii. Ne *demodăm* mai puţin prin dezgusturile decât prin entuziasmele noastre. Aproape toţi poeţii din care am citat şi-au pierdut „situaţia" pe care o aveau la vremea aceea. Nu trebuie să ne raportăm decât la Dumnezeu. Dar chiar şi el se demodează.

28 ianuarie. Sânt pe cale să termin corectura şpalturilor la *Lacrimi şi Sfinţi*. Ultima parte e mai bună decât prima. Sânt însă îngrozit de atâta

tristețe, de atâta cruzime, de atâta disperare. Cum am putut să sufăr în așa hal? Când mă gândesc că am scris această carte acum treizeci și cinci de ani, și că de atunci am îndurat suferințe morale și fizice la fel de mari ca înainte, mă încearcă un sentiment față de propria mea persoană în care intră tot ce vrei, de la milă la orgoliu.

(Și îmi mai spun prostește că, dacă aș fi scris această carte într-o limbă cunoscută, n-ar fi trecut neobservată. Dar să ne oprim aici.)

E o carte cumplită. Jenny Acterian îmi spusese, într-o scrisoare, că nu există pe lume alta mai cumplită. Avea dreptate. De altminteri, a fost singura care n-a denigrat-o.

Sânt „întors pe dos“ de *Lacrimi și Sfinți*, de singurătatea care se desprinde din ea. Încă puțin, și aș izbucni în plâns.

(Nu cartea m-a întors pe dos, ci amintirile pe care le-a trezit în mine. E vorba acolo, la un moment dat, despre bradul ce se înălța în fața cabanei în care locuiam pe înălțimile de la Livada Postii. Dintr-odată, imaginea acelui brad, a cărui amintire o pierdusem cu desăvârșire, mi-a apărut cu o extraordinară claritate. Aceste amănunte ne răscolesc și declanșează emoțiile, nu frazele mai mult sau mai puțin frapante.)

1 februarie. Azi-dimineață, în pat, am avut viziunea cum nu se poate mai precisă a trupului meu așa cum va arăta atunci când viermii îl vor fi luat în stăpânire.

Cum se mai poate merge înainte după experiențe atât de… definitive?

Dar nici nu merg înainte!

2 februarie. Totul poate fi iertat cuiva, afară de faptul de a fi plicticos. Trăiască vulgaritatea! Măcar e distractivă.

Până acum eram *străin* în toate sensurile cuvântului, adică un non-cetățean. Acum, nici nu mă mai definesc față de această lume. Am încetat să mai joc vreun rol în sânul ei. În ființă, nu mai sânt decât un fost.

7 februarie 1972. Am frunzărit ieri o traducere recentă din Meister Eckhart. Nici un chef s-o citesc. Îndepărtarea mea de mistică e uluitoare. O întreagă parte din trecutul meu este pe veci pierdută.

Nu știu ce-aș mai putea face cu Dumnezeu (dacă oi fi știut vreodată).

17 februarie
Trei zile în Jura. Lacul Saint-Point, valea râului Loue.

Am pierdut pofta de a scrie, am pierdut mai ales pofta de a cultiva stilul. Adică am încetat să mai fiu scriitor. Cu atât mai bine.

21 februarie. A exista înseamnă să zămisleşti trecut.

23 februarie. M-am gândit astă-noapte la o perioadă nefericită din viaţa mea. În pensiunea săsească de la Sibiu (în care am locuit de la zece la paisprezece ani), stăteam cinci într-o odaie mare. Patru dintre noi dormeau în paturi… normale; eu, care nu plăteam pensiunea completă, fiindcă părinţii mei erau săraci, aveam un pat de campanie care era adus seara şi era strâns a doua zi. Acest regim „special“ de dezmoştenit era extrem de umilitor pentru mine. Mi-am adus aminte de el astă-noapte…

„Ajuns în Place de la Concorde, gândul meu era să mă nimicesc“. (G. de Nerval)
E fraza cea mai mişcătoare din toată literatura franceză…

Se spune *Fiinţă* – şi cuvântul e repetat în toate împrejurările, fiindcă e mai puţin uzat decât cel de Dumnezeu.
Şi cei care spun: Revoluţie, tot pe acesta din urmă îl înlocuiesc. În orice caz, acţionează ca şi cum l-ar invoca.

27 februarie. Cinci ore de plimbare prin ceaţă, între Êtampes şi Dourdan.
Ceaţa, singurul lucru care nu m-a dezamăgit niciodată, lucrul cel mai izbutit de pe faţa pământului.

Schopenhauer e singurul filosof german care are umor, singurul care mă face să râd. Exploziile lui de mânie, indignările lui. Asemănarea lui cu Swift.
Ar fi putut fi englez. Nietzsche, niciodată.

1 martie. Am remarcat că pofta de răzbunare îmi vine în toiul muzicii celei mai pure sau în mijlocul unui peisaj de un farmec supranatural.

Orice adevăr dă o senzaţie de libertate în clipa când îl descoperi; apoi devine o servitute. Se poate spune acelaşi lucru despre un zeu; la început, când te ataşezi de el, respiri, apoi te sufoci.

În toate merită atenţie doar începutul şi sfârşitul; şi unul, şi celălalt reprezintă un moment de libertate: facerea şi desfacerea, ambele sânt mişcări. Calea ce duce către fiinţă şi cea care ne scoate în afara ei; asta e „viaţa“, asta e libertatea. Dar starea de fiinţă este o piedică.

Există doar o regulă de aur în literatură şi în artă: să laşi o imagine incompletă despre tine.

5 martie. Reacţia mea de ieri, din grădina Luxembourg, a fost într-adevăr o reacţie de bătrân. Senzaţia că sânt „depăşit“, că am ieşit din joc. Straniu e însă faptul că mi-a provocat o anumită amărăciune, deşi situaţia în care mă aflu e tocmai cea pe care „ideile“ mele au pus-o întotdeauna mai presus de orice.

Îţi supravieţuieşti din clipa în care nu mai faci decât să înregistrezi evenimentele. Acestea nu te mai privesc. Ai devenit *iremediabil* spectator. Un spectator întristat, să spunem, tristeţea fiind singura stare care te mai leagă de viaţă.

S-a spus că înţelepciunea antică se rezuma la acel *Taci* în faţa destinului. Acel *Taci,* trebuie acum să-l redescoperim şi să-l reînviem, căci împotriva lui s-a răzvrătit victorios creştinismul. Muţenia în faţa hotărârilor sorţii… iată care trebuie să fie obiectul străduniilor noastre, iată care e lupta noastră, dacă e potrivit cuvântul când e vorba despre o înfrângere prevăzută şi acceptată.

8 martie. În tot freudismul, doar Freud este interesant.

P.V., întrebat de ce şi-a închis cabinetul de medic, răspunde: „Din pricina alcoolismului“.

De altminteri ăsta-i adevărul. Datorită brutalităţii lui, răspunsul are avantajul că taie pofta de a fi indiscret. După aşa ceva, nu se cer explicaţii.

9 martie

După ce a băut cucuta, cum discipolii lui se jeluiau, Socrate le-a amintit dictonul potrivit căruia trebuie să părăsim viaţa cu vorbe de bucurie.

Ce actor! Şi ce regie! Cel mai renumit dintre înţelepţi trăgând, în ceasul morţii, cu ochiul către galerie!

Detest înfloriturile, subtilităţile inutile, graţia falsă a stilului preţios. Ce greşeală am făcut citindu-l atât de mult pe Valéry! Să fugim de anemia salonardă. Să fugim de retorică, dar nu şi de pasiune, de prolixitate, dar nu şi de izbucnire.

Iată însă că de izbucnire nu mai sânt în stare. Sânt prea detaşat de lucruri pentru asta.

11 martie. Cazul lui G. mă impresionează. Mă fascinează. Iată un ins mai inutil decât mine. Nu există pe întreaga planetă nici o situaţie, nici un post care să-i convină.

Totalmente neadaptat la orice. Nu e făcut pentru nici o muncă, n-are nici o înzestrare, nici un talent, nici un viciu şi nici o virtute. E confuz, nu ştii niciodată unde vrea să ajungă, e prolix, e în plină irupţie. Se compară el singur cu un vulcan, e chiar cuvântul ce revine cel mai des în izbucnirile sale verbale, în acel potop de cuvinte al căror înţeles rămâne aproape întotdeauna de nepătruns, fiindcă nu există nici un înţeles în ele. E o apariţie, un fenomen nemaivăzut, un neant unic.

Au ales libertatea.

Ea are talent; el nu are nici unul. Dar îşi închipuie că o să poată scrie, acuma că e *liber.* Este o iluzie, ba nu, o minciună cu care a trăit ani de-a rândul. A te minţi pe tine este un subterfugiu clasic, mijlocul cel mai sigur de a-i înşela pe ceilalţi înşelându-te pe tine.

Culmea în treaba asta este că ea, care e dotată, crede că el va putea în fine să se exprime. Pentru el, şi numai pentru el, a ales libertatea. Iluzie inimaginabilă, iluzie răscolitoare. Deci nu e vorba aici despre Don Quijote şi Sancho Panza, ci de *doi Don Quijote.* Dublă nesăbuinţă, dublă iluzie, dublă sminteală.

Sânt un violent. Dar din pricina *ideilor* mele, nu pot să mă dedau violenţei, nici măcar în *ce* scriu – de aici indispoziţia permanentă în care trăiesc.

Mă gândesc iar la smintitul de G. Credea, încă mai crede că nu se putea realiza în România. De parcă trecând graniţa ai dobândi talent!

Acum câţiva ani, neputând să lucrez, credeam că e din pricină că nu găsisem un creion adevărat, un creion care să alunece pe hârtie, care să mă „ajute“… în fiecare zi cumpăram unul nou, cu formă şi culoare diferite de cel luat înainte. Dar inspiraţia nu mi-a venit.

Mă gândesc şi la Benjamin Fondane care, cu câteva luni înainte de Eliberare, spunea că sfârşitul Ocupaţiei nu va însemna, cu siguranţă, şi sfârşitul ulcerului său. Fondane era lucid. Dar nu e toată lumea. G. Nu e deloc. Căci toate raţionamentele lui sânt la polul opus celor ale lui Fondane. G. era încredinţat că înfrângerea nemţilor înseamnă pentru el eliminarea tuturor obstacolelor.

Numai iluzia este inepuizabilă.

Se vorbea altă dată, în stil pompos, de „făclia“ transmisă noilor generaţii. *Iluzie* ar fi trebuit spus, nu făclie. E adevărat că iluzia nu trebuie s-o transmitem, de vreme ce ne naştem şi murim cu ea.

Toată viaţa am dat sfaturi în stânga şi-n dreapta. Nimeni n-a ţinut seama de ele vreodată. Curios e să vezi însă că, după ce-au comis greşeala de care-i preveneai în ajun, oamenii vin iar în ziua următoare să-ţi ceară sfatul.

Situaţia mea de scriitor: e ca şi cum aş fi murit de cincizeci de ani. Cel puţin în Franţa. În faţa acestei stări de lucruri, am, ca în toate împrejurările vieţii mele, o senzaţie de amărăciune şi de satisfacţie deopotrivă. Ceva se lamentează în mine; ceva exultă, cu aceeaşi intensitate. N-am avut niciodată (sau foarte rar), şi faţă de nimic, un sentiment neamestecat. N-a fost înfrângere care să nu mă bucure, nici succes care să nu mă întristeze, în parte, firește, într-un caz ca şi în celălalt.

(Orice succes este dezonorant: nu-ţi mai revii niciodată în totalitate de pe urma lui.)

Chinurile prilejuite de adevărul despre tine însuţi sânt cu neputinţă de îndurat. Cel care nu se mai minte pe sine (dacă există o asemenea fiinţă) este cu adevărat vrednic de plâns!

În faţa unuia din articolele lui Claude Roy, scris acum circa zece am: *De la Leopardi la Sartre*, am avut un şoc din care nu mi-am revenit nici până azi. E ca şi cum ai spune de la Iisus la Mauriac.

Nu ştiu să existe vreo carte în care deriziunea să fie împinsă atât de departe ca în *Iliada*. În ea, omul pare o jucărie, mai puţin decât o jucărie, un nimic, un nimic extraordinar, e adevărat, fiindcă respectă regula jocului ştiind că nu face două parale. Un vârtej de acţiuni smintite pentru amuzamentul galeriei, în speţă al Olimpului.

12 martie – Adineaori, la piaţă, priveam la o tânără (mulatră?). Avea în expresie ceva trist, crâncen şi de demult. Şi mi-am spus că figura *ei* venea din urmă cu două sau trei milioane de ani, că sântem toţi în fond de o vechime înspăimântătoare şi că e foarte greu de crezut că cromozomii noştri nu sânt istoviţi! Dacă e să judec după mine, „viaţa“ va mai dura multă vreme, firește, dar n-are viitor.

13 martie. Am încercat pentru a treia oară să repar uşa de la balcon. Mi-am petrecut toată dimineaţa cu treaba asta. Imposibil de făcut ceva. Am distrus totul. E nevoie de altă uşă. Nu ştiu de unde poate veni o asemenea încăpăţânare la o fiinţă atât de indecisă ca mine. Puţinul pe care am reuşit să-l realizez în viaţă, îl datorez acestei înverşunări care nu încetează să mă uimească şi pe care o atribui antecedentelor mele transilvane. (Ar fi mai potrivit să vorbesc de dezechilibrul şi de tarele mele. Căci înverşunarea mea e a unui smintit, nu a unui sârguincios.)

În fiecare zi, un incident oarecare, un fapt divers, o amintire, o plimbare pe stradă mă fac să cred, pentru o clipă, că viziunea mea despre lucruri nu e atât de falsă. Orice confirmare face plăcere, chiar şi atunci când ne deservește, ca în cazul de faţă.

Văd numele meu pe un plic şi-mi vine să vomit.

Ce păcat că *greața* e un cuvânt compromis din pricina folosirii pe care i-a dat-o Sartre!

Un scriitor celebru pângărește cuvintele de care abuzează. Ele devin la rândul lor la fel de cunoscute ca și el, ceea ce le face inutilizabile pentru altcineva decât marele public.

Scrisorile pe care le primesc din când în când ar fi trebuit adresate unui psihiatru. Marea mea greșeală e că răspund la ele. Și astfel sporesc numărul pisălogilor din jurul meu.

Prin încrâncenare reușim, și tot prin ea ne pierdem.

Nu *cred* în nimic, nu am nici o convingere fermă. Sânt opusul unui om angajat. Unii îmi invocă totuși numele. Ce nebunie!

Nu sântem mulțumiți de noi înșine decât atunci când socotim propria noastră moarte drept o avansare.

Tot potrivit tratatelor de asceză, călugării cei mai înaintați, cei mai aproape de „desăvârșire“, sânt și cei căzuți pradă orgoliului, trufiei, viciu spiritual, cel mai grav dintre toate.

De ce mai perseverăm în istorie? Ca să avem din ce în ce mai clară conștiința abisului spre care ne îndreptăm.

Îi spuneam aseară lui Christabel că iubesc „viața“, dar asta nu mă împiedică să socotesc că ar fi fost mai bine, pentru mine și pentru toată lumea, să nu fi existat niciodată. Nu e de acord, și-mi răspunde că fiecare ființă e unică și deci că…

Am remarcat că oamenii sânt incapabili să-și pună nașterea în discuție în chip radical. De ce? Fiindcă fiecare se privește *din interior*, crezându-se necesar, indispensabil, se simte ca un tot, simte că este totul; de îndată ce te identifici cu tine însuți într-un mod absolut (și asta fac aproape toate ființele), reacționezi ca Dumnezeu, *ești* Dumnezeu. Atunci cum să accepți ideea că ar fi fost mai bine să nu fi fost nicicând?

Numai atunci când trăiești deopotrivă în interiorul și în marginea ființei tale, poți trăi simultan sentimentul unicității și al nulității tale și poți admite

totodată, fără urmă de deprimare, că, la urma urmei, era mai bine să nu fi fost nicicând.

Să fii profetul sfârşitului.

Aş vrea să fiu un profet disprețuit și uitat, de care să nu-și amintească decât ultimul om.

În clipele mele de megalomanie, îmi spun că e cu neputință ca avertismentele, prezicerile mele să fie disprețuite la nesfârşit, că ceasul meu va veni inevitabil într-o bună zi, că nu trebuie decât să aştept venirea ultimului om.

Lui F.B., care m-a invitat să particip la un colocviu despre Boală, i-am răspuns că nu pot, fiindcă n-am fost niciodată destul de sănătos ca să pot vorbi despre Boală.

Avantajele spirituale incontestabile ale proscrierii. Ce-ar fi fost Dante dacă n-ar fi fost surghiunit din Florența?

Un scriitor nu are influență asupra noastră fiindcă l-am frecventat, ci fiindcă ne-am gândit la el. Nu i-am citit în mod special nici pe Pascal, nici pe Leopardi, nici pe Baudelaire. Însă n-am încetat să mă gândesc la ei, iar mizeriile lor m-au însoțit la fel de fidel ca ale mele.

Expoziție Van Gogh. Iată-l pe adevăratul *contemporan* al lui Nietzsche. M-am gândit la acesta din urmă în fața acelor pânze de foc.

Lan de grâu cu corbi de la Auvers-sur-Oise.

Îți trebuie pasiune ca să scrii. Or, eu m-am străduit să sfărâm acest resort, spre marea mea pagubă. N-o să-i mai citesc pe înțelepți. Îmi fac prea mult rău. Ar fi trebuit să mă las în voia instinctelor, să-mi las sminteala să se desfăşoare. Am făcut taman pe dos, mi-am pus masca detaşării, iar masca a sfârşit prin a se substitui chipului.

Oriunde m-aş afla, senzație de singurătate ce copleşeşte spiritul.

A înțelege nebunia dinlăuntru, prin aceste senzații de singurătate, de creier pustiit.

Trebuie să ne izbăvim de viaţă fără s-o detestăm.

Mă gândesc iarăşi la ce mi-a spus Eugen, acum mai mult de două luni: „Eşti vesel şi ai scris cărţi pesimiste; eu sânt trist, şi am scris cărţi vesele“.

Dacă cei care ne cunosc de patruzeci de ani se înşală în privinţa noastră în aşa hal, ce să mai spunem despre ceilalţi.

Rămâne totuşi adevărat că eul meu real nu se manifestă în faţa nici uneia dintre persoanele pe care le frecventez, nici măcar a prietenilor. Înclinaţia mea spre turuială biruie întotdeauna şi înşală pe toată lumea. Când mă gândesc că nu există infern în care să nu fi coborât! Căci în infern coborâm din pricina tristeţii, lucru în care am fost mai bine înzestrat ca orişicine.

Veşnicele mele crize de furie mă fac ridicol în propriii mei ochi.

Ceea ce ar trebui să învăţăm în viaţă este modestia, care nu e nimic altceva decât un fel de a fi acordat cu sentimentul „neantului“.

29 martie 1972

M-au consultat astăzi trei medici. Hipertrofia prostatei. Boală de bătrân. Hipertensiune arterială, hipertrofia ficatului etc., etc.

Beteşugurile vârstei. Din nenorocire, ele au început pentru mine încă din adolescenţă, din copilărie. Bătrâneţea le cumulează, nu e nimic altceva decât depunerea lor, contabilizarea lor – bilanţul lor.

Ori de câte ori intru într-un spital pentru o consultaţie, am impresia că iau o lecţie de înmormântare.

Să-i spunem mai simplu: de umilinţă. După o întrevedere în timpul căreia ţi s-a umblat prin măruntaie, ce misiune să-ţi mai arogi? Cum să mai crezi în tine însuţi? în spital facem experienţa *sordidă* a propriului nostru neant. Iată ce înseamnă să fii mai puţin decât nimic.

30 martie. Nimic nu te dezgustă mai tare de viaţă decât mizeriile fiziologice. Bătrâneţea este o umilire de fiecare clipă. A spune despre ea că e „senină“ este un nonsens ridicol. Orice bătrân încă stăpân pe judecata lui va regreta că n-a murit în floarea vârstei.

La toate vârstele, semne mai mult sau mai puţin vizibile ne avertizează că a venit vremea să ieşim din scenă. Noi însă amânăm, încredinţaţi că, odată cu venirea bătrâneţii, aceste semne vor fi în fine atât de limpezi că ezitarea ar fi necuviincioasă. Ele simt limpezi, într-adevăr, dar noi nu mai avem destulă forţă ca să comitem actul decent prin excelenţă.

O boală nu e cu adevărat a noastră decât din clipa în care ni s-a spus numele ei, în care ni s-a legat piatra de gât.

Nu se poate respira – şi urla – decât în regimurile putrede. Dar nu ne dăm seama de asta decât după ce am contribuit la năruirea lor şi nu ne-a mai rămas altceva de făcut decât să le regretăm.

30 martie

Dacă am reuşit s-o duc până acum, e fiindcă beteşugurile mele, atât de numeroase şi de contradictorii, s-au neutralizat reciproc.

Întotdeauna mi-au inspirat teamă, şi admiraţie, oamenii care dorm prost.

Am citit că Lenin suferea de insomnie. Acum îi înţeleg mai bine excesele, obsesiile, intoleranţele.

Azi după-amiază, după un pui de somn, mi-a venit în minte numele *Dita Parlo,* o stea a anilor treizeci. Ce bătrân sânt! am exclamat. Acum… patruzeci şi cinci de ani, îmi plăcea cinematograful. Cine-şi mai aminteşte *încă* de actriţa asta? Acesta este genul de amănunte care ne dezvăluie, mai bine decât o reflecţie filosofică, cumplita realitate şi irealitate a timpului.

Mă străduiesc zadarnic să-mi închipui acest univers fără… mine. Din fericire, moartea e pe aproape ca să suplinească insuficienţa închipuirii mele.

Nietzsche e complet lipsit de umor.

E unul din motivele succesului său la tinerii de ieri şi de azi.

Dacă vrem ca numărul decepţiilor şi furiilor noastre să scadă, ar trebui să ne amintim că existăm ca să ne facem nefericiţi unii pe alţii şi că e ridicol să ne ridicăm împotriva acestei stări de lucruri, la fel de veche ca societăţile şi ca tot ce-i viu, pur şi simplu.

Trebuie să fii de partea oprimaţilor, chiar când nu au dreptate, fără a pierde totuşi din vedere că au acelaşi fond cu opresorii.

3 aprilie. Fratele meu îmi scrie că în Bucovina, în timpul cununiilor, se repetă această vorbă cu referire la miri: „Să se rabde unul pe altul“.

Îmi scrie asta vorbind despre dispariţia feţei, a chipului omenesc în pictură: nu ne mai putem suporta.

Păi, cu atât mai bine că *omul* este exclus din arte; să sperăm că va fi exclus şi din realitate.

Ori de câte ori nu mă simt ispitit de resemnare, sânt un monstru ca oricare altul.

Orice naştere este o capitulare.

Ceea ce-mi place la Meister Eckhart este *exagerarea*.

(După ce m-am ocupat câteva zile de Lenin, m-am cufundat din nou în Meister Eckhart. Două lumi ireductibile. Cu toate astea, *exagerarea*, înclinaţia spre exces, spre refuzul total al lumii la mistici, al cerului la revoluţionari, fac ca amândoi să se asemene în privinţa virulenţei şi intensităţii reacţiilor lor.)

5 aprilie. Câte josnicii, câte mojicii, câte acte inumane voi fi comis din *timiditate*!

Plimbare obişnuită astă-seară. Violenţă insuportabilă. M-am certat cu toată lumea, am declarat război universului – în gând.

Toate gândurile mele sânt îndreptate către resemnare, şi nu trece zi să nu trimit un ultimatum către Dumnezeu sau către ceea ce ţine loc de Dumnezeu.

Remuşcarea: extraordinară căldură *în stările de indispoziţie.*

Tot ce e viu este înfrânt, naşterea nefiind decât începutul unei capitulări.

Am greşit lăsând deoparte filosofiile detaşării, nemaicitindu-i pe înţelepţii care mă ajutau să-mi înving mâniile cotidiene. Ca orice furios nemulţumit de faptul că-i furios, ar trebui să încerc să mă îndobitocesc frecventându-i pe cei care au aflat liniştea.

Câtă vreme am crezut în Diavol, tot ce se întâmpla era clar şi inteligibil. De când nu mai credem în el, trebuie să căutăm, pentru fiecare eveniment, o explicaţie nouă, inevitabil ocolită şi arbitrară, care intrigă pe toată lumea şi nu mulţumeşte pe nimeni.

Pentru cel ce caută *adevărul,* arta nu e decât un accident, iar el împărtăşeşte prejudecata lui Pascal împotriva picturii sau ura lui Tolstoi, spre bătrâneţe, împotriva literaturii.

Nu se apropie de adevăr decât ceea ce emană din emoţie sau din cinism.

Nimic nu te ajută mai bine să eviţi confuzia decât un strop de emoţie turnat în cinism.

Ce manie, în biografiile actuale, să se vorbească despre viaţa sexuală a oamenilor! Citesc o carte despre Pavese în care, din primul capitol, se insistă asupra neajunsurilor ejaculării precoce, infirmitate de care suferea Pavese. – în *Le Monde,* articol al lui M.R. Despre impotenţa lui Kafka. Psihanaliza a poluat totul. În orice caz a distrus genul numit „biografie interioară“.

8 aprilie. Şaizeci şi unu de ani. Sănătate compromisă – dintotdeauna, la drept vorbind. Ştiu prea bine ce-mi rezervă viitorul.

O toleranţă prea mare anulează râsul, căci acceptă deosebirile de orice fel.

Moda călugăriei la începutul erei noastre. Imperiul pârâia din toate încheieturile, barbarii își făceau simțită prezența sau așteptau… Ce altceva era de făcut decât să evadezi din lume?

…Fericite vremi în care puteai să fugi de lume, în care spațiile vaste nu aparțineau nimănui, în care erai liber să pleci când vrei! Am fost deposedați de toate, chiar și de pustiu.

11 aprilie. Ori de câte ori citesc ceva despre oarecine, am o senzație de fals și de grotesc.

…Când te gândești că de mii de ani îndrăznim să scriem despre Dumnezeu!

Singurul lucru pe care-l citesc cu plăcere sânt confesiunile.

Senzația încercată adineaori că pot rivaliza cu orice zeu… Simultaneitate a tuturor momentelor timpului. Viitorul și trecutul topite laolaltă cu prezentul într-o plenitudine alarmantă.

Și toate astea fără nici un rânjet din parte-mi.

Am cunoscut remușcarea în stare pură, lipsită de motiv și de folos, remușcarea fără început.

Nu se prevede nici o pedeapsă pentru refuzul de a ajuta o ființă aflată pradă remușcării.

Am terminat de citit câteva conferințe despre moarte ținute de teologi. N-am reușit să scot nimic din ele, pesemne fiindcă, despre acest subiect, creștinismul poate oferi doar consolări și nici o privire *dezinteresată*. Oricare dintre cei vechi e mai mulțumitor în acest domeniu.

Nu mai poți să *mergi înainte*, vreau să spun să înduri viața, cu atari baliverne. Cei vechi nu-ți cereau să *crezi,* ci să *iei în considerare.* Or, despre moarte, se pot face considerații și nimic altceva. Nu mai am, cu adevărat, nici o legătură cu creștinismul, nici măcar aceea pe care o mai ai cu o credință detestată. Am *părăsit* această religie, dacă oi fi fost vreodată adeptul ei.

Sânt de partea *Qoheleth-ului,* a tânguirii fără de speranță.

12 aprilie. Dacă e să-l credem pe Maxime Du Câmp, în Egipt, Flaubert nu se arăta interesat nici de peisaje, nici de monumente, ci se gândea tot timpul la obiceiurile normande şi la personajele din *Madame Bovary,* aflat în stare de proiect. Iată *ce* înseamnă un scriitor adevărat: nimic nu există în afara operei sale. A crea înseamnă să *excluzi.* Fără o enormă capacitate de refuz, nu poţi face nimic. *Sântem* doar în măsura în care nimic nu există pentru noi, afară de noi înşine, nu în sens moral ci, să spunem, metafizic.

Am încercat să recitesc *Filocalia.* Cu neputinţă. *Vreau să mă rog, dar fără să mă adresez nici unui zeu.*

Să urmezi drumul invers al Genezei, să joci rolul unui anti-Dumnezeu – nu cunosc vis care să mă umple de o mai mare bucurie.

H.B., tânăr cam ţicnit, îmi spune că nimeni nu vorbeşte despre mine. Îi răspund că nu sânt apreciat. Nu, îmi răspunde, nu e asta. Sânteţi necunoscut, chiar numele vă e necunoscut.

Oamenii pe jumătate nebuni au simţul nuanţelor şi gustul preciziunii. Sânt *exacţi,* în vreme ce nebunii de-a binelea sânt doar brutali.

13 aprilie. Pe de o parte, respins şi lipsit de legături, pe de alta agăţat de aparenţe cum numai un spirit frivol poate fi.

Distrugându-mi toate rădăcinile, ar trebui să am o senzaţie de libertate.

Am o asemenea senzaţie, într-adevăr, dar atât de puternică încât nu îndrăznesc să mă bucur de ea.

Păcatul originar, Diavolul, izgonirea din Paradis – fie că le luăm ca atare, fie că le transpunem în limbaj ştiinţific – sânt de-ajuns ca să explice Istoria în ansamblul ei. Pentru amănunte, n-avem decât să-i citim pe istorici…

N-ar trebui să vorbim niciodată despre ceea ce facem. Miroase a propagandă.

Un om pe care-l preţuim în mod deosebit ne devine mai *apropiat* când face un act nedemn de el. Prin asta, ne scuteşte de calvarul veneraţiei. Şi

abia din acea clipă simţim faţă de el o adevărată afecţiune.

15 aprilie. Întreaga istorie nu e decât o suită de confuzii. Aş spune chiar că *orice schimbare este o confuzie.* Ne înşelăm, *vrem* să ne înşelăm; fără această dorinţă, cel mai adesea inconştientă, lucrurile ar rămâne ceea ce sânt: nesmintit rele, în loc să fie rele dar să-şi schimbe chipul.

Confuzia ca *resort* al Istoriei. Istoria ca suită de confuzii. Orice revoluţie este o confuzie. Și orice antirevoluție la fel.

Pentru cel care a căpătat prostul obicei să privească dincolo de aparenţe, *confuzie* şi *eveniment* sânt sinonime. A merge în adâncul lucrurilor înseamnă să depui armele.

Caietele lui Wittgenstein. De îndată ce abordează etica, devine vulnerabil și… îndoielnic. Nu e de-ajuns să fii subtil ca să ataci adevărurile omenești.

18 aprilie. Pentru fiecare individ, există un soi de limită, pe care din decenţă n-ar trebui s-o depăşească. Vorba „i-a trecut timpul“ e valabilă la orice vârstă. A continua, după aceea, înseamnă să dai dovadă de prost-gust. Un prost-gust universal, de vreme ce toată lumea merge înainte. Pretutindeni supravieţuitori… Motivul profund al disprețului de sine constă în faptul că nu te-ai dat deoparte când trebuia, la primul avertisment. Să fii unul din aceşti nenumăraţi supravieţuitori – iată ruşinea, laşitatea, oprobriul.

Gândirea discontinuă convine numai gânditorului obosit.

Cât priveşte oboseala, nu mă tem de nimeni. Am acumulat prea multă oboseală, nu mai ştiu unde s-o *plasez.*

În toiul nopţii, un ochi care se dilata, căpăta dimensiunile lumii – devenea la fel de vast ca spaţiul însuşi… o privire care străpungea spaţiul.

Să laşi lucrurile aşa cum sânt, în loc să alergi după noi erori – iată ce înseamnă izbăvirea.

E lesne de înţeles de ce adevăratul Mesia întârzie. Sarcina care-l aşteaptă nu este uşoară: cum va face să izbăvească omenirea de *mania mai binelui*?

22 aprilie. Dejun cu B. O cunosc de treizeci de am. Cusururile ei, atât de evidente, nu fac decât să se agraveze. Ceilalţi, ale căror cusururi sânt mai puţin perceptibile, trebuie să sufere o evoluţie asemănătoare. Frumoasă perspectivă!

Dar propriile mele cusururi? S-au diminuat în măsura în care am intrat în declin.

Par să devină mai buni cu vârsta doar aceia care au ştiut întotdeauna să-şi ascundă cusururile.

23 aprilie. *Corbreuse* – lângă Dourdan.

Îmi spuneam, în pădure, că nimic nu mi-a dat vreodată senzaţia de *realitate* pe care mi-o dă un copac.

24 aprilie. Am terminat de parcurs o carte a lui X, cu cea mai mare scârbă. Nu mai pot să sufăr inflaţia poetică. Fiecare frază se vrea o chintesenţă de poezie. Asta dă un aer artificial, nu *exprimă* nimic. Te gândeşti tot timpul la zădărnicia cuvintelor căutate. – încă de multă vreme detest toate „stilurile“; dar cel care mi se pare de departe cel mai rău este stilul poeţilor care nu uită niciodată că sânt poeţi.

„Veşnica năpastă a oboselii“. (Kafka)

Oboseala mea vine de mii de ani.

Singurul mod de a suporta o înfrângere după alta este să iubeşti înfrângerea în sine. După aceea, nu mai ai surprize: eşti mai presus de tot ce se întâmplă, eşti stăpânul eşecurilor. O victimă invincibilă.

Tot ce seamănă mai mult sau mai puţin cu o victorie mi se pare o asemenea dezonoare, încât, în orice împrejurare, nu pot lupta decât cu scopul neabătut de a fi biruit. Am depăşit stadiul în care fiinţele contează şi nu mai văd nici un motiv să lupt în lumile ştiute…

Gramatica vindecă de melancolie.

Mama care nu se potoleşte degenerează în angoasă, astfel încât se poate spune că angoasa este o *complicaţie* a furiei.

Mila de sine are rădăcini tot atât de adânci ca şi orgoliul, poate că e vorba chiar de aceleaşi rădăcini pentru amândouă.

După milenii de orgoliu, omul va folosi timpul ce i-a mai fost dat ca să-şi plângă de milă.

„Omul cade pradă dorinţei doar fiindcă nu vede lucrurile aşa cum sânt. „(Dhammapada)

Dacă aş fi întrebat ce este Adevărul, aş cita această sentinţă budistă, la care nu mai e nimic de adăugat.

Nu poţi să trăieşti şi să ştii că trăieşti. Trebuie să alegi: dar această alegere înseamnă deja o imposibilitate.

Cu cât ai mai multe iluzii, cu atât ai mai mult curaj.

Curajul nu este compatibil cu o prea mare clarviziune.

Câtă dreptate aveau „părinţii“ noştri să înceapă fiecare zi cu o rugăciune! Căci fără o chemare în ajutor, fie ea adresată zeilor sau demonilor, cum să înfrunţi trecerea orelor?

„Ai lungit-o destul, e timpul să-ţi iei tălpăşiţa“, mi-am spus întruna toată dimineaţa. — Pe urmă, fără să ştiu cum, am reuşit să intru în curgerea timpului şi să-mi regăsesc, intacte, grijile şi accesele de furie.

Cunosc mai bine ca oricine nefericirea de a te naşte cu o sete de viaţă aproape morbidă. E un dar otrăvit, o răzbunare a Providenţei. În aceste condiţii, nu puteam reuşi nimic, în plan spiritual firesc, singurul care contează. Deloc accidental, eşecul meu se confundă cu fiinţa mea, îmi e consubstanţial.

Senzaţia de precaritate generală n-a încetat să crească. Şi încă mai creşte, în chip primejdios. Nu e departe de *cota de alarmă.*

Singurul lucru pe care l-am urmărit pe acest pământ a fost să devin la fel de indiferent faţă de viaţă şi faţă de moarte. N-am reuşit.

M-am obișnuit prea tare cu mine însumi, ca să mă pot detașa de mine fără să sufăr. De asemenea, m-am detestat prea mult – și asta e rău, căci legăturile cele mai trainice sânt cele ale urii.

Am trăit în compania sinuciderii zi de zi: ar fi nedrept din partea mea s-o vorbesc de rău. Ce poate fi mai puțin morbid, mai firesc, mai normal? Nesănătoasă este dorința înverșunată de a exista, viciul cel mai grav de care poate fi afectat un muritor, viciu prin excelență, viciul meu.

Conștiința acută de a avea un trup, iată ce înseamnă să nu dispui de sănătate. Cu alte cuvinte, pot spune că n-am fost niciodată sănătos.

M-am gândit azi-dimineață din nou la Emily Brontë. Ce exemplu! Refuzul ei de a se lăsa îngrijită. Ce bine-l înțeleg! Să te abandonezi în liniște morții! *Nu există tărie sufletească decât în resemnare.*

În culmea unei crize de furie, îți spui câteodată că nu lipsește mult ca să devii egalul unui zeu *în plină activitate.* Iar unei asemenea crize, ca să se manifeste, îi trebuie galaxii, iar nu o biată, o mizerabilă planetă.

Bolile ne sânt la îndemână ca să ne aducă aminte că, dacă nu ne este interzis să facem proiecte, nu trebuie totuși să credem prea mult în ele.

Perceperea precarității ridicată la rang de viziune, de experiență mistică.

1 iunie. Am recitit portretul pe care i l-am făcut Sfântului Pavel în *Ispita de a exista.* N-aș mai putea să scriu cu aceeași frenezie, sânt prea obosit pentru așa ceva. Mi-am păstrat vechea nebunie, dar fără pasiunea care o făcea interesantă. Fără lirism, mai degrabă. Nebunia mea actuală e o nebunie *în proză.*

6 iunie. Noapte albă. Dureri precise – și generale.

În durerile foarte puternice, mai mult decât în cele slabe, rămânem mereu *observatori.* Vrem să ne dovedim nouă înșine că nu sântem copleșiți de senzații, oricât ar fi ele de insuportabile. Astfel, ne rămânem exteriori nouă înșine, chiar dacă urlăm de durere.

Nu există clipă extremă care să nu-l trezească în noi pe *psiholog.*

Buddha e mai important decât orice reformator politic. Datul fundamental nu e revoluţia, ci boala, nu *viitorul,* ci moartea.

Ce reprezintă nedreptatea în raport cu boala? E adevărat că putem socoti nedrept faptul de a fi bolnavi. De altminteri, aşa reacţionează fiecare, fără să-i pese dacă are dreptate sau nu.

Boala *este*: nimic nu e mai real decât ea. Dacă o declarăm nedreaptă, trebuie să avem curajul să facem acelaşi lucru şi pentru fiinţă, să vorbim în fond de nedreptatea de a exista.

9 iunie

Vremea cuiva se poate încheia la orice vârstă. Fiecare existenţă are o limită, un *plafon.* (Astă-noapte, îmi spuneam că am atins plafonul existenţei mele.)

12 iunie. Bat la maşină *Despre neajunsul*[230]. – Mi se pare proastă, dar continuu. Luat individual, fiecare „aforism“ e facil, decepţionant, dar simt totuşi că ansamblul are oarecare pondere. Dacă nu e decât o iluzie, cu atât mai rău pentru mine.

17 iunie. În seara asta, după *treizeci* de ani, am auzit din nou (la telefon) vocea lui Dinu Noica. M-a întors pe dos.

19 iunie. Îl aştept pe Dinu Noica. Ne cunoaştem de patruzeci de ani! Ultima oară ne-am văzut în ianuarie 1941.

Nu pot să cred că sântem fiinţe vii. Am senzaţia unei întâlniri între două spectre.

După treizeci de ani de despărţire, nu ne mai revedem *în viaţa asta,* ci într-o altă viaţă. Nu mai sântem aceiaşi; rămân amintirile, şi ele sânt cele care creează legăturile profunde.

Peste o anumită limită, subtilitatea dă inevitabil senzaţia de falsă subtilitate.

Subtilitatea e falsă prin definiţie.

Nu e decât o ispravă verbală.

M-am zbătut[231] – cum să traduc această expresie? Sărăcia limbii franceze mă înspăimântă.

Să treci de la limba română la limba franceză e ca şi cum ai trece de la o *rugăciune* la un *contract.*

Lucru greu de explicat. *Irlanda este una din ţările în care oamenii se sinucid cel mai puţin.*
Să fie catolicismul cauza?

24 iunie
Variaţiunile Goldberg
…După aşa ceva, nu mai e nimic de făcut.

Dumnezeu *este,* chiar dacă nu este.

Adineaori, am citit nişte istorii amoroase în legătura cu câteva personaje secundare ale epocii romantice din Germania. Toate astea au dispărut fără urmă, cum fără urmă vor dispărea încurcăturile şi suferinţele noastre.
Nu-i nici o umbră de îndoială: viziunea cea mai profundă asupra lucrurilor este cea a jocului universal şi a irealităţii funciare.

Cei cu care ne înţelegem cel mai puţin sânt vechii prieteni. Ne cunosc prea bine ca să-i putem convinge de profunzimea şi de sinceritatea trăirilor noastre. Pentru ei rămânem aşa cum eram când ne-au cunoscut.

29 iunie
Mai mult de o jumătate de zi în pat. Cu neputinţă să intru în curgerea timpului.

X – Are un suflet de discipol. De discipol perfid. E lunecos, nestatornic: imposibil de prins.
Nevoia lui de a se băga, de a se vârî în treburile tale. E subtil şi indiscret, nu îndrăznesc să spun nedelicat, fiindcă e fin, prea fin.

Voința de originalitate care nu se sprijină pe o nebunie reală cade în grotesc. Acolo însă unde există nebunie, originalitatea nu este voită; căci nebunia *este* originală în chip spontan și inconștient.

Cum funcționează spiritul lui N. – Exagerări peste exagerări debitate pe un ton simpatic și dezarmant. Exagerări stupefiante, care dezvăluie un oarece dezechilibru sau oarece naivitate… gravă.

N. își atribuie responsabilități. E activ și vrea să-și impună ideile sale despre eficacitate. Îl las să vorbească, știu că dacă i-aș spune ce cred în adâncul sufletului, l-aș întrista. Cum ar putea să înțeleagă că am abandonat tot ce apără el, că nimic nu mă mai privește cu adevărat? Nu mai pot dialoga cu cineva care predică iluzia, care nu suferă din pricina trecerii timpului și nu trage nici cea mai mică învățătură de pe urma ei. *Le cer prietenilor mei să-mi facă hatârul să îmbătrânească.*

Nu-l întrerup, îl las să cântărească meritele fiecăruia, aștept să-mi vină rândul. E uimitor cât de puțin înțelege oamenii. Subtil și naiv deopotrivă, te judecă în absolut, de parcă ai fi o entitate sau o categorie, fără să-i pese nici un pic de vârstă sau de împrejurări. Neatacat de timp, nu poate admite că mă aflu în afara tuturor lucrurilor pe care le susține, că nimic din ce predică nu mă mai privește.

Dialogul cu cineva inalterabil, care scapă de perindarea anilor, devine lipsit de obiect. Le cer acelora la care țin să-mi facă plăcerea să îmbătrânească.

7 iulie

Azi-dimineață, la biserica românească, slujba de înmormântare pentru Bazil Munteanu.

…„În deșert se tulbură tot pământeanul“[232] (În van se agită (se tulbură) ființa plămădită din pământ… din lut sau simplu: terestrul…?)

De câte ori aud acest „pasaj“ în românește sânt adânc mișcat. Se află în el tot ce-am gândit, tot ce-am simțit vreodată. Nu mai am nimic de adăugat. Pot spune că întreaga mea „operă“ nu e decât diluarea acestui *„în deșert“*.

Umbră, și vis.[233]

D. e incapabil să asimileze Răul. Îi constată existența, dar nu-l poate încorpora gândirii sale. Chiar dacă s-ar întoarce din infern, n-am ști-o, într-atât se află, prin ce spune, mai presus de tot ce-l vatămă.

A suferit mult. Dar am căuta zadarnic o urmă de amărăciune în reflecțiile lui. Nu are decât *reflexe* de om rănit, de care, evident, abia dacă-și dă seama. E închis față de tot ce este negativ, față de tot ce subminează integritatea ființei. Cu toate astea, are gesturi care dezvăluie un spirit demonic. Distrugător fără s-o știe. Un distrugător obnubilat de Bine.

Cu cât conștiința sporește, cu atât se ridică împotriva lucrurilor și ființelor. Ea tinde spre opoziția absolută.

C.N. a mai spus că de la mine nu se învață, se *dezvață*[234].

Curiozitatea de a vedea până unde se poate coborî, până unde se poate merge în decădere, e singurul motiv pe care-l avem ca să înaintăm în vârstă. Ne credeam ajunși la limită, credeam că orizontul s-a astupat pentru vecie, ne lăsam pradă deznădejdii. Și pe urmă ne dăm seama că se poate cădea și mai jos, că apar lucruri noi, că nu e pierdută orice speranță, că primejdia încremenirii, a împietririi poate fi îndepărtată. Câtă vreme ne mai înfundăm un pic, scăpăm de marasm, de scleroză. Căci pentru a ne menține în formă, nimic nu e mai potrivit decât asigurarea unui lung naufragiu.

17 iulie
E cald, foarte cald. Căldura îmi amintește de Ibiza și de crizele de deprimare provocate de căldură, această vrăjmașă a speranței, a inocenței, a *râsului.*

31 august. Beteșugurile mi-au irosit existența, dar grație lor exist, vreau să spun *știu* că exist.

1 sept.
Nu există poziție mai falsă decât aceea de a fi înțeles totul și de a rămâne încă în viață.

1 sept. Vizită a fiicei verişoarei mele Zorită. Îmi povesteşte toate tragediile petrecute în familia mea din partea mamei. Orori, nedreptăţi, umilinţe monstruoase şi, firește, boală peste boală. Totul spus fără emoţie, fără patetism. La un moment dat, evocând casa uneia dintre mătuşile mele, îmi spune că toţi copacii din faţa casei au fost doborâţi, şi izbucneşte pe dată în hohote de plâns.

Hitler: neantul înzestrat cu un *glas.*

Totul este real. Totul este ireal.

Aflăm un egal echilibru dacă subscriem fără echivoc la una sau alta din cele două propoziţii. Dar dacă, ispitiţi de amândouă, le adoptăm pe rând sau deodată, sfârşim într-o zi în ambiguitate.

Neacceptarea morţii este cea mai mare tragedie a muritorului.

Ideea că, odată cu moartea noastră, totul, dar absolut totul, încetează pentru totdeauna este ideea cea mai mângâietoare şi cea mai imorală. Ce ne mai pasă de imaginea pe care lumea şi-o va face despre noi, de vreme ce vom fi pentru vecie în afara oricărei imagini? Moartea e providenţa celor care au avut gustul şi darul înfrângerii, este înalta recompensă, triumful celor care n-au reuşit nimic, care s-au *străduit* să nu reuşească. Ea le dă dreptate, îi încununează. Pentru ceilalţi, pentru neghiobii viteji care s-au zbătut, ea reprezintă dezminţirea a tot ce au făcut.

Faptul de a muri este extraordinar. Cel care moare ne insultă: nimic nu mai contează pentru el; iată-ne reduşi la zero în ochii lui, aşa cum şi el este în ochii noştri.

Cu moartea noastră, totul moare, încetează pentru vecie. Ce privilegiu, ce abuz e moartea! Fără nici un efort din partea noastră, iată-ne stăpâni ai universului, de vreme ce-l luăm cu noi în dispariţia noastră. Faptul de a muri este imoral.

Scepticul este un martir al lucidităţii.

A şti să dozezi banalitatea şi paradoxul, iată la ce se reduce arta fragmentului.

Când privim la rece fragmentul de durată ce revine fiecăruia, el pare deopotrivă complet şi derizoriu, fie că e vorba de o zi sau de un secol.

„Mi-a trecut timpul“ – nu există expresie care să trimită mai direct la orice clipă a vieţii, inclusiv cea dintâi.

Silă – am scris acest cuvânt şi deja nu mai ştiu în legătură cu ce; într-atât se aplică tuturor celor ce gândesc şi simt, tuturor lucrurilor pe care le iubesc şi tuturor celor pe care le urăsc, ba chiar şi silei înseşi.

Să-ţi denigrezi ţara, s-o ponegreşti, s-o reduci la neant, s-o faci praf, să te loveşti pe tine însuţi la rădăcină, să-ţi ataci temeiurile, să-ţi nimiceşti punctul de plecare, să te pedepseşti pentru obârşia ta… Ce eliberare!

Să-i frecventezi pe Părinţii Deşertului şi să te laşi totodată tulburat de ultimele ştiri!

Trebuie doar puţină răbdare, va veni clipa în care nimic nu va mai fi posibil, în care omenirea va rămâne singură faţă în faţă cu ea însăşi, cu absoluta-i lipsă de viitor. Nu va mai putea face nici un pas mai departe, în nici o direcţie.

Deşi ne putem reprezenta în mare acest impas, am vrea cu toate astea câteva detalii… Iată de ce regretăm totuşi că nu sântem martori ai unui spectacol atât de important.

Scris cu majusculă sau nu, cuvântul *fiinţă* nu spune nimic, absolut nimic. E de necrezut că un om cu bun-simţ îl poate folosi.

La douăzeci de ani nu aveam în minte decât exterminarea bătrânilor; continuu să cred că e urgentă, dar i-aş adăuga acum exterminarea tinerilor; cu vârsta, capeţi o viziune mai completă asupra lucrurilor.

Gandhi îşi lua masa la ora 6 după-amiaza, invariabil. Dacă se afla în faţa unui public, i se aducea de mâncare la oră fixă, iar el îşi consuma laptele bătut şi fructele în faţa tuturor. Iată cum şi-a formulat principiul: „*Cine vrea să se înalţe în sfera binelui trebuie să-ţi regleze fără milă actele materiale ale existenţei*“.

21 sept. – Sinuciderea lui Montherlant. S-a răscumpărat în ochii mei. Gata cu atitudinile, cu poza. Sau mai degrabă: atitudinea supremă, poza supremă.

Să încetezi să fii om… să visezi la o altă formă de decădere.

Deunăzi, ducându-mă la R., știam că, potrivit obiceiului său, o să mă îngroape în complimente, cu neputință de suportat de față cu martori, mai cu seamă față de W., critic englez bine cunoscut. Seara începe bine, cu discuții oarecare. Am vorbit de una și de alta. La un moment dat, discutam despre limba franceză. R. a profitat ca să-mi spună: „Domnule Cioran, dumneavoastră care sânteți unul din cei mai mari…“ – Roșu de furie, mă ridic și îi tai vorba: „Fără complimente, vă implor“.

Cred că am răcnit. Această intervenție, această izbucnire a uimit pe toată lumea, cu atât mai mult cu cât mi-a fost imposibil să ofer vreun motiv.

În *Jurnal din exil*, printre considerații politice care datează inevitabil, Troțki intercalează această observație, care răscumpără tot restul: „*Bătrânețea e lucrul cel mai neașteptat din toate câte i se întâmplă omului*“.

„Speranța este visul omului treaz“. (Grigore din Nazianz)

Octombrie de o strălucire nemaiîntâlnită. Nu sânt făcut pentru atâta lumină. Criză de urât ucigătoare. În paradis, n-aș rezista un „anotimp“, nici măcar o zi. Cum să explic atunci nostalgia pe care o am pentru el? N-o explic, m-am născut cu ea, o târâm după mine chiar înainte de a mă fi născut.

Nimic nu merită să fie desfăcut, desigur fiindcă nimic nu merită să fie făcut. Astfel, ne detașăm de toate deopotrivă, de obârșie și de sfârșit, de înălțare și de prăbușire.

Îl prețuiam pentru clarviziunea lui agresivă, pentru ansamblul refuzurilor lui. În acea noapte, pe străduța unde vorbeam de una și de alta, mi-a spus,

cu un strop de emoţie absolut neaşteptat, că ideea dispariţiei omului îl tulbura întrucâtva…

Auzind asta, l-am părăsit, ştiind că nu-i voi ierta niciodată această înduioşare şi această slăbiciune.

T. pregătește caiete despre M. Ernst, Eliade, Dorothea Tanning. Îmi cere *trei* texte. Fac o criză de furie.

Dorinţa ca alţii să scrie despre noi mi se pare inacceptabilă. N-am cerut nimănui să-mi celebreze… meritele. Nu, nu am această slăbiciune, am altele, evident, dar măcar acestea nu mă deranjează decât pe mine.

Să ceri să fii tămâiat, ce indiscreţie. Temperamentul mă face mai degrabă pamfletar decât lingău. Şi toată lumea mi se adresează doar pentru… complimente, osanale, salamalecuri!

Am văzut în librărie (la Didier) un raion întreg de cărţi despre Keats, una mai groasă decât alta. Oamenii care le citesc nu-l vor citi pe Keats însuşi; or, numai el contează. Comentariile pe marginea lui nu slujesc absolut la nimic.

…Mai încolo, am zărit un cărţoi voluminos despre Mrs. Gaskell, romancieră pe care probabil n-o mai citeşte nimeni azi. La ce bun atâtea sute de pagini? A scris poate cea mai frumoasă biografie a surorilor Brontë, dar asta nu justifică o carte despre ea. Cea mai mare parte a acestor lucrări sânt scrise de profesori. Sânt deci inutile şi nule. În cel mai bun caz, nocive.

Durerea se învârte la nesfârşit în jurul ei înseşi. Tot aşa şi gândul care se inspiră din ea.

Tot ce e profund e monoton.

Când nu mai credem în noi înşine, încetăm să mai producem sau să mai polemizăm, încetăm chiar să ne mai punem întrebări sau să le dăm răspuns; deşi ar trebui să se întâmple tocmai pe dos, de vreme ce abia de-acum încolo, detaşaţi, sântem capabili să cuprindem adevărul, să deosebim ce e real şi ce nu. O dată însă ce credinţa în propriul nostru rol, sau în propriul nostru destin, a încetat, devenim indiferenţi faţă de toate, chiar faţă de „adevăr“, în ciuda faptului că sântem mai aproape de el ca niciodată.

Unui compatriot, J.M., care îmi cere un interviu, îi răspund că nu trebuie să-şi piardă timpul cu scriitorii, „conversaţia cu o târfă sau cu un şofer de taxi e mult mai fecundă“.

La asta îmi răspunde cu injurii şi anateme şi cu consideraţii despre situaţia peripateticienelor şi a şoferilor. Mai tare ca un neamţ! Hotărât lucru, umorul nu se găseşte pe toate drumurile… Credeam însă că Balcanii sânt mai sensibili la el.

Mă gândesc dintr-odată la M. care, la mănăstire, nu ieşea decât ca să se ducă la notar…

David:

„*Dumnezeu, a risipit oasele celor ce plac oamenilor*. „(Ps. 52, 7)

Dacă aş fi fost în Deşert în primele veacuri ale erei noastre, aş fi făcut parte dintre călugării despre care se spune că, după o anumită vreme, au „obosit să-l caute pe Dumnezeu“.

Nu mă satur să citesc despre pustnici, de preferinţă despre aceia care, cum s-a spus, au „obosit să-l caute pe Dumnezeu“. Sânt obsedat de *rataţii* Deşertului.

Am oroare de „filosofie“: nu iubesc decât metafizica şi anecdota.

Ora 11 seara

Am trecut adineaori pe lângă cimitirul Montparnasse. Mi-am spus: să fii mort e totuşi un lucru nu tocmai banal.

21 oct. Călătoream într-o ţară necunoscută. Prin faţa mea treceau peisaje pe care nici un pictor n-ar putea, în *mod normal*, să şi le închipuie. Nu-i om mai puţin imaginativ ca mine: cum se face că în vis dau dovadă de atâta imaginaţie? Nenumărate imagini pe care nu le-am văzut niciodată treceau prin faţa ochilor mei uluiţi. Sau poate că-mi veneau de la strămoşi, iar ceea ce numesc eu invenţie nu e decât o moştenire.

Să umbli printr-o pădure între două şiruri de boscheţi de ferigă luminaţi de toamnă, iată un *triumf.* Ce înseamnă pe lângă asta aprobările şi ovaţiile?

Să mergi mai departe decât Buddha, să te ridici mai presus de nirvāna, să înveți să te lipsești de ea. Să nu te mai oprească nimic, nici măcar izbăvirea, s-o consideri o simplă etapă, o constrângere, o înfrângere provizorie…

A înțelege înseamnă să fi înțeles timpul.

O carte nu e demnă de interes decât dacă se distruge pe sine.

Îi spuneam prietenului meu R.M. că fiecare casă ascunde taine nebănuite, că nu ne putem închipui mulțimea frământărilor jalnice sau impunătoare dintr-o asemenea aglomerație. Căzând de acord asupra acestui truism, ne-am despărțit și am luat metroul – ultimul, cel al confidențelor și al debandadei. Trecând prin fața ghișeului, am auzit-o pe casieriță spunându-i pe un ton patetic unei colege cu care părea cufundată într-o conversație aprinsă: „Ce destin am mai avut și eu! Ce destin!“

…Te-ai fi crezut pe Sfânta Elena.

A fi legat pe veci de cineva, fie și din admirație, echivalează cu o moarte spirituală. Ca să scapi, trebuie să-l ucizi, așa cum se spune că trebuie să-l ucizi pe Buddha. A fi iconoclast e singurul mod de a te face demn de un zeu.

Este extravagant să credem că Rimbaud ar fi putut „continua“. Ni-l *putem* oare închipui pe Nietzsche după *Ecce Homo*?

Totul este de neînchipuit, totul e anormal la Rimbaud, în afară de „tăcerea“ lui. A început cu sfârșitul, a atins dintr-odată o limită pe care n-ar mai fi putut-o depăși decât tăgăduindu-se. Dac-ar fi trăit până la optzeci de ani, ar fi sfârșit prin a-și comenta izbucnirile, prin a le explica și a se explica. Sacrilegiu în ambele cazuri.

Ar trebui să citim și să recitim o carte, fără s-o cântărim. Tot ce iubim într-un chip *conștient* este sterilizant.

Extazul este o extremitate *atinsă*. Ceea ce vine după el pare lipsit de sens și de savoare. Interesul textelor mistice constă în descrierea acestor momente de după uluire, a acestei degringolade consecutive trăirii celei mai înalte. Să ne închipuim perioada de efervescență a lui Rimbaud ca un extaz

de o durată neobișnuită dar care, o dată epuizat, nu putea în nici un caz să reînceapă. „Tăcerea“ lui nu e nimic altceva decât intrarea într-o ordine diferită a existenţei, într-o stare pe care o cuprindem mai bine în categoriile ascezei decât ale literaturii.

Așa cum s-a spus că nu poți iubi în același timp Italia și Spania, aș spune și eu că nu poți fi deopotrivă pentru

Baudelaire și pentru Rimbaud. Am fost întotdeauna pentru Baudelaire, și, oricât aș dori, nu reușesc să-l neg.

N-am aprofundat decât o singură idee, respectiv că tot ce face omul sfârșește prin a se întoarce împotriva lui. Ideea nu e nouă, dar mă îndoiesc că a existat vreodată muritor care s-o fi trăit cu o intensitate asemănătoare și cu o forţă de convingere de care nu s-au apropiat nici fanatismul, nici delirul. Nu e martiriu și nici dezonoare pe care nu le-aș fi îndurat pentru ea, și n-aș schimba-o pentru nici un alt adevăr, pentru nici o altă revelație.

Compatrioții mei – escroci elegiaci.

Slăbiciunea mea pentru dinastiile osândite, pentru imperiile în pragul prăbușirii, pentru acei Montezuma dintotdeauna, pentru cei sătui de ei înșiși și de lume, pentru cei ce cred în inevitabil, pentru sfâșiați și tarați, pentru Romanovi și Habsburgi, pentru toți cei ce-și așteaptă călăul, pentru cei aflați în primejdie, pentru mistuiții de pretutindeni.

Să trăiești cu o intensitate fără pereche și să nu împlinești nimic! Să te consumi în zadar.

29 oct. Am traversat cimitirul Montparnasse. Mormântul lui Sainte-Beuve, pe care nu-l remarcasem până acum. Mutra schimonosită de satir bătrân mă indispune. Aici se află așadar rămășițele unui scriitor căruia i-am consacrat un număr considerabil de ore! îmi amintesc că citeam una dintre *Lunile* lui în Scoția… Apoi mă gândesc la Vacuitatea din Madhvāmika, a cărei doctrină se verifică atât de bine într-un atare loc.

Diocleţian. Carol Quintul.

Aș vrea să scriu o *Istorie a Abdicărilor.*

Trec fără să mă opresc prin faţa mormântului acelui critic ale cărui vorbe amare le-am rumegat adesea. Nu mă opresc mai mult înaintea mormântului acelui poet care, în viaţă fiind, nu se gândea decât la dispariţia lui finală. Mă urmăresc alte nume, nume de aiurea, legate de o învăţătură neîndurătoare şi mângâietoare, de o viziune anume făcută ca să scoată din minte toate obsesiile, chiar şi pe cele funebre. *Nāgārjuna*, *Śandrakirti*, *Śantideva* – luptători fără egal, dialecticieni mistuiţi de izbăvire, acrobaţi şi apostoli ai Vacuităţii… înţelepţi între înţelepţi, pentru care Universul era doar un cuvânt…

Viziune profetică a lui Blok (Aleksandr): „Noi sântem ultimii arieni“, scrie el la 11 ianuarie 1918.

Şi adaugă: „Europa [tema ei] este *arta şi moartea.* Rusia este viaţă“.

1 noiembrie

M-am dus în parcul de la Secaux, între orele 12 şi 2. Aproape nimeni. Ultima oară am fost acolo acum vreo cincisprezece ani.

Două ore „sublime“. Frunzele arămii pe cerul azuriu. Din pricina căldurii poate, senzaţie de oboseală, de indiferenţă deprimată, de bătrâneţe. Da, de bătrâneţe.

Nu există decât o singură cale de a avea totul: să nu doreşti nimic.

3 noiembrie 1972

În grădina Luxembourg, frunzele platanilor cad cu o iuţeală care mă răscoleşte. Am în urma mea şaizeci şi una de toamne; o mie de-aş avea, şi tot nu m-ar lăsa vreodată indiferent acest spectacol.

Spectacolul acestor frunze atât de grăbite să cadă, degeaba îl observ de nenumărate toamne, de fiecare dată sânt surprins şi simt „un fior pe şira spinării“, care m-ar copleşi dacă n-ar izbucni, în ultimul moment, o bucurie căreia nu i-am aflat încă originea.

5 nov. În pădurea Dourdan, patru tinere fete cântau atât de fals că nu m-am putut abţine să mă întreb, pentru a nu ştiu câta oară, prin ce miracol

negativ acestui popor atât de înzestrat i-a fost refuzat totalmente darul pentru cântec.

Nu „creăm“ pornind de la admiraţie, ci de la încredinţarea că predecesorii noştri imediaţi sânt nişte cadavre – şi că trebuie deci înmormântaţi.

6 nov. L-am întâlnit ieri la miezul nopţii, pe strada Vavin, pe Sam. Am stat două ceasuri la Closerie. Mi-a vorbit de ultima lui piesă, *Not I*, cu o pasiune aproape juvenilă. Despre un chip din care nu se vede decât gura care rostește gâfâit nişte cuvinte. Un personaj îmbrăcat în burnuz ascultă şi reacţionează.

Mi-a spus că spectacolul îl stimulează şi că e foarte bucuros să meargă pentru trei săptămâni la Londra ca să asiste şi să colaboreze la repetiţii.

9 nov. *Eul*, iată obstacolul. Nu pot să-l depăşesc. Sânt ţintuit de el, fără scăpare.

Timpul, bogat în resurse, mai inventiv şi mai caritabil decât credem, are o remarcabilă capacitate să ne vină în ajutor, să ne dăruiască în fiecare ceas câte o nouă umilinţă.

Avantajul de a îmbătrâni este că poţi să observi îndeaproape lenta şi metodica degradare a organelor; toate încep să pârâie, unele în chip izbitor, altele, discret. Se desprind de trup, aşa cum trupul se desprinde de noi: ne scapă, ne trădează, nu ne mai aparţine. E un dezertor pe care nici nu-l putem denunţa, căci nu se opreşte nicăieri şi nu se pune în slujba nimănui.

Există clipe în care, oricât de departe am fi de orice credinţă, nu putem concepe alt interlocutor decât Dumnezeu. A ne adresa altcuiva ni se pare o imposibilitate sau o aberaţie. Singurătatea, în stadiul ei extrem, cere o formă de conversaţie nu mai puţin extremă.

14 nov. Trei zile în Jura. Grotele de la Oselle.

Orele nu voiau să curgă. Ziua părea departe, de neînchipuit. De fapt, nu ziua o aşteptam, ci uitarea acelui timp ce refuza să înainteze. Fericit

condamnatul la moarte, îmi spuneam, care, în ajunul execuţiei, e măcar sigur că va petrece o noapte liniştită!

C.R., care se întoarce din România, îmi spune că n-a înţeles harababura care domneşte acolo decât fiindcă a stat multă vreme în Congo…

Îmi mai spune că H.B., care a făcut cincisprezece ani de închisoare, i-a povestit următoarea întâmplare: într-o zi propune să cureţe singur celula în care stăteau cincisprezece oameni. Ceilalţi acceptă şi, ca să-l răsplătească, îi cedează porţia lor de mămăligă. El renunţă însă pentru o huidumă, ins cam mărginit, care se pune îndată pe înfulecat. Înainte să termine îl întreabă: „Dar de ce mi-ai cedat toată asta? — Fiindcă ai mai multă nevoie decât mine“. La care individul nu spune nimic, dar îl priveşte straniu câteva ore în şir. Pe urmă, până la sfârşitul detenţiei, nu i-a mai adresat niciodată cuvântul.

Uneori mă scol în chip de Lucifer şi-mi sfârşesc ziua în chip de laş; alteori, invers.

Oricine îşi supravieţuieşte se disprețuieşte fără s-o recunoască, şi uneori fără s-o ştie.

Ce este un înţelept? Un Lucifer ramolit.

Când obiceiul de a privi lucrurile în faţă devine manie, plângem după nebunul care am fost şi nu mai sântem.

L-am revăzut după un sfert de veac. E neschimbat, intact, mai proaspăt ca niciodată, pare chiar că s-a întors la adolescenţă.

Unde s-a pitit şi ce-a urzit pentru a se sustrage acţiunii timpului, pentru a scăpa de smochinire şi riduri? Şi cum a trăit, dacă a trăit cumva? E un strigoi mai degrabă. Cu siguranţă a trişat, nu şi-a făcut datoria de fiinţă vie, n-a respectat regulile jocului. Un strigoi, da, şi un parazit. Nu disting nici un semn de distrugere pe chipul lui, nici una din acele urme ale ruinei care atestă că sântem fiinţe reale, indivizi, nu apariţii. Nu ştiu ce să-i spun, mă simt stânjenit, mi-e chiar teamă. Într-atât ne descumpăneşte oricine scapă timpului, sau doar îl eludează.

Nu există ceva mai rău pe lume decât linguşitorul. Despre el, putem fi siguri că, la cel dintâi prilej, o să ne dea o lovitură, o să se răzbune fiindcă s-a umilit în faţa noastră. Şi cum se umileşte în faţa tuturor…

Linguşitorii sânt trădători, fără excepţie. I-am dispreţuit întotdeauna, dar nu m-am ferit destul de ei.

Spre nenorocul nostru, suportăm mai bine pe cineva care ne face complimente decât pe cineva care ne spune lucruri adevărate, deci dezagreabile, despre noi. Aşa că noi înşine îi favorizăm, îi încurajăm pe cei mai mari duşmani ai noştri.

Omul pe care l-am putea ucide fără regret: un „prieten“ care ne-a linguşit de fiecare dată şi care ne-a părăsit nu se ştie de ce.

X. care m-a îngropat în complimente vreme de ani de zile şi care, acum, nu catadicseşte să-mi răspundă la scrisori.

Linguşitorul nu e un viitor calomniator; e un calomniator deghizat; în timp ce ne cântă osanale, îşi pregăteşte loviturile.

Duşmanii noştri mor după ce răul a fost săvârşit, când nu ne mai pot vătăma.

Fără ideea unui univers ratat, spectacolul nedreptăţii sub toate regimurile l-ar aduce chiar şi pe un indiferent în cămaşă de forţă.

Note

[←1]

„Am simţit o înmormântare în creier“. Primul vers din poemul 280, din cele 1 775 găsite la moartea lui Emily Dickinson. (N. ed.fr.)

[←2]

Trad. rom. de Nicolae D. Gane. (N. t.)

[←3]

Facţiunea Armagnac, partidă a casei de Orléans, care în timpul războiului de o sută de ani s-a opus burgunzilor, aliaţi ai englezilor. (N. t.)

[←4]

Literal, *a fi absent din lume.* (*N. t.)*

[←5]

Vezi „Ea nu era de aici…", în Cioran, Exerciţii de admiraţie, ediţia a II-a, traducere de Emanoil Marcu, Humanitas, 1997, pp. 189-192. (AU)

[←6]

„Nu sânt trist, sânt obosit / De tot ce mereu am dorit." (N. t.)

[←7]

Tacitus, Opere II, Istorii, cartea a III-a, LXVIII, p. 224, traducere, studiu introductiv şi note de N. Lascu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1963. (N. t.)

[←8]

Căderea în timp va apărea în 1964 iar Antologia moraliştilor, de fapt Antologia portretului, în 1996, după moartea lui Cioran. (N. ed.fr.)

[←9]

Vezi supra, p. 40, nota 1.

[←10]

„Bătrânul nostru vecin“. (N. t)

[←11]
În română, în original. (N. t.

[←12]
Constantin Noica. (N.t.)

[←13]
„Speranța fără obiect nu poate exista." în Work without Hope (1828). (N. t.)

[←14]
În română, în original. (N. t.)

[←15]
În română, în original. (N. t.)

[←16]
„Frica de moarte e cel mai bun indiciu al unei vieți false, adică rele.“ (N. t.)

[←17]
M-am omorât citind. (N. t.)

[←18]
Magazin din Paris. (N. t.)

[←19]
Activitatea eternă, fără acțiune. (N. t.)

[←20]
Bucuria răutăcioasă de a privi nefericirea altuia, sau bucuria de vedea cum eşuează o încercare oarecare. (N. t.)

[←21]
Santillana del Mar, sat de lângă Santander, pe coasta cantabrică. (N. ed. Fr.)

[←22]

„Acela care n-a aflat cerul pe pământ/ Lipsit va fi de el şi-acolo sus.“ (N.t.)

[←23]

Cioran a publicat şi prefaţat nuvela lui Tolstoi Moartea lui Ivan Ilici în colecţia „Cheminements" pe care a condus-o scurtă vreme la editura Pion. (N.ed.fr.)

[←24]

Tânguirile lui Menon după Diotima, titlul unei elegii a lui Hölderlin. (N.t.)

[←25]

Apelativ al janseniştilor (Nicole, Arnauld, Hamon), cărora Racine le-a fost elev. (N.t.)

[←26]

Jacques Amyot (1513-1593), umanist francez, traducător al lui Plutarh, Longos şi Heliodor, unul din creatorii prozei franceze din secolul al XVI-lea. (N.t.)

[←27]

Biserica ortodoxă românească din Paris. (N. ed.fr.).

[←28]

Toate sânt una. (N.t.)

[←29]

Cu sufletul bolnav, cu sensibilitatea bolnavă. (N. t.)

[←30]

„În nopţi asemenea, cei fără leac o ştiu: am fost cândva". (N.t.)

[←31]

Scriitor şi publicist (1868-1942), fondator al mişcării de dreapta Action française (1908). (N.t.)

[←32]

Edouard Herriot (1872-1957), şef al partidului radical-socialist francez, de mai multe ori prim-ministru şi preşedinte al Camerei deputaţilor şi al Adunării naţionale. (N.t.)

[←33]

În româneşte în original. (N. t.)

[←34]

Maurice Barrès (1862-1923), scriitor francez, autor al unor cărţi care exaltă cultul pământului şi al morţilor, premergător al mişcării naţionaliste franceze. (N.t.)

[←35]

Mircea Zapraţan (1908-1963), profesor de filozofie, prieten cu Cioran, destinatar al câtorva scrisori cuprinse în volumul Către cei de acasă (Humanitas, 1996). (N.t.)

[←36]

„Hazul nesfârşit". (N.t.)

[←37]

„E prea deprimant“. (N. t.)

[←38]

Deprimare. (N. t.)

[←39]

Jan van Ruysbroeck (sau Ruusbroec), teolog şi mistic flamand (1293-1381). (N.ed.fr.)

[←40]

Teilhard de Chardin. (N.ed.fr.)

[←41]

Întunecata noapte a sufletului. (N.t.)

[←42]

Marcus Aurelius, Către sine, Cartea a IX-a, § 28, p. 195, trad, de M. Peucescu şi D. Burtea, Editura Minerva, 1977. (N.t.)

[←43]
Fondul, trama, fundalul. (N.t.)

[←44]
Literal, instinct ce împinge spre cultură, spre formarea personală. Nevoie de instruire. (N.t.)

[←45]
Sentimentul existenţei, sentimentul de a exista. (N.t.)

[←46]
În româneşte în original. (N.t.)

[←47]
În româneşte în original. (N.t.)

[←48]
Mare magazin parizian. (N.t)

[←49]
Născut în Ucraina, fost deportat la Auschwitz, Piotr Rawicz trăia la Paris din 1947. Romanul său, Le Sang du del (Gallimard, 1961), scris direct în franţuzeşte, a fost tradus în vreo zece limbi. A publicat de asemeni Bloc-notes d'un contre-révolutionnaire, ou la gueule de bois (Gallimard, 1969). S-a sinucis în 1982. (N.t.)

[←50]
Toate sânt una! Totul e zadarnic! (N.t.)

[←51]
„Asta e calea spre mormânt". (N.t.)

[←52]
Spital de psihiatrie din Paris. (N.t.)

[←53]

Trapişti, călugări cistercieni care respectă regulamentul introdus în mănăstirea Trappe de Rancé (1661), prin care discuţiile sânt interzise. (N.t.)

[←54]

De fapt, s-a întâmplat ceva mai târziu, în manie 1815, Ia vestea venirii lui Napoleon de pe insula Elba. (N.t.)

[←55]

„Berarii pricepuţi utilizează de obicei un mijloc mai raţional pentru a boteza berea, dar atunci ea îşi pierde din tărie.“ (N.t.)

[←56]

Pianist, în ungureşte. (N.t.)

[←57]

Vezi „Ea nu era de aici în Cioran, Exerciţii de admiraţie, ediţia a II-a, traducere de Emanoil Marcu, Humanitas, 1997, pp. 189-192. (N.t.)

[←58]

Sentimentul existenţei, sentimentul de a exista. (N.t.)

[←59]

În româneşte în original. *(N.t.)*

[←60]

În text. (N.t.)

[←61]

În româneşte în text. (N.t.)

[←62]

Frederick William Rolfe (1860-1913), scriitor englez, şi-a semnat majoritatea operelor cu pseudonimul „baron Corvo. Vezi A.J.A. Symons, The Quest for Corvo (Londra, 1934); À la recherche du baron Corvo (Paris, 1962). (N.t.)

[←63]

Holzwege (1950), lucrare a lui Martin Heidegger; traducere franceză: Chemim qui ne menent nulle part (Gallimard, 1962). (N.t.)

[←64]
În româneşte în text. (N.t.)

[←65]
Dépouille mortelle ca şi restes morteh (din franceza literară) sânt expresii consacrate echivalente cu rom. rămăşiţe pământeşti; déchet înseamnă deşeu. (N.t.)

[←66]
Importantă retrospectivă organizată de Jean Leymarie la Grand Palais pentru a optzeci şi cincea aniversare a lui Picasso. (N.t.)

[←67]
În text. (N.t.)

[←68]
În portugheză, dor, tristeţe. (N.t.)

[←69]
În spaniolă, Fecioara celor dezmoşteniţi. (N.t.)

[←70]
Treblinka, la révolte d'un camp d'extermination, de Jean-François Steiner, prefaţă de Simone de Beauvoir, Fayard, 1966. (N.t.)

[←71]
Cartier din Paris. (N.t.)

[←72]
Cuvânt sanscrit ce desemnează un ascet care a renunţat total la lume. (N.t.)

[←73]
Prestige, în franceză, înseamnă şi iluzie, magie. (N.t.)

[←74]

Gustav Ianouch, Kafka m’a dit, Calmann-Lévy, 1952. (N.t.)

[←75]
În germană, predestinare. (N.t.)

[←76]
Alocaţiile familiale, serviciu al Securităţii sociale din Franţa constând într-un ajutor bănesc. (N.t.)

[←77]
E vorba de retrospectiva organizată între 18 ianuarie şi 25 aprilie 1967, la Orangerie, pentru a sărbători centenarul naşterii Iui Bonnard. (N.c)

[←78]
Vezi supra, p. 60. (N.t.)

[←79]
Revistă pariziană condusă de Constantin Tacu, cu numere omagiale consacrate unor autori importanţi. (N.t.)

[←80]
În româneşte, în original. (N.t.)

[←81]
André Breton murise cu câteva luni mai devreme, pe 28 septembrie 1966. (N.t.)

[←82]
Les mots et les choses, apărută Ia Gallimard, în aprilie 1966. (N.t.)

[←83]
Câmpie din Bazinul parizian, considerată grânarul Franţei. (N.t.)

[←84]
V. supra, p. 208.

[←85]
Pique-assiette, în franceză, linge blide, parazit. (N.t.)

[←86]

Între 5 şi 10 iunie a avut loc Războiul de şase zile între Israel şi statele arabe. (N.t.)

[←87]

Dor de casă (în engleză, în original). (N.t.)

[←88]

V. supra, p. 31, n. 1.

[←89]

În româneşte, în original. (N.t.)

[←90]

Auto-compătimire (în engleză, în original). (N.t.)

[←91]

Gazdă. (N.t.)

[←92]

„Ce frumos, nu-i aşa?" (N.t.)

[←93]

Jackson Mathews ti comandase lui Cioran o prefaţă pentru un volum al operelor lui Valéry tradus în engleză şi editat de Fundaţia americană Boliinger. A refuzat prefaţa care va apărea în Franţa sub titlul Valéry face a ses idoles (L'Herne, 1970) şi va fi reluată în Exercices d'admiration (Gallimard, 1986). (N. ed.fr.)

[←94]

Superficial (în engleză, în original). (N.t.)

[←95]

Apărut în revista Hermes. (N. ed. fr.)

[←96]

Expresia englezească înseamnă de fapt „*zi* splendidă". *(N.t.*)

[←97]

Despoți. (N.t.)

[←98]
„Conceptul de «absență» la P.V“. (N.t.)

[←99]
Tacitus, Opere II, Istorii, trad. de N. Lascu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1963, p. 153. (N.t.)

[←100]
Sub titlul Bréviaire des vaincus (Breviar pentru învinşi) a apărut traducerea franceză a Îndreptarului pătimaş, ultima carte scrisă de Cioran în româneşte, între 1940 şi 1944, când se afla deja în Franţa. (N.t.)

[←101]
Acţiunea de comasare a terenurilor, iniţiată în Franţa la sfârşitul anilor ’50 în vederea creşterii eficienţei exploatărilor agricole, a dus la puternice frământări în lumea satului francez. (N.t.)

[←102]
Arthur Adamov (1908-1970), dramaturg francez de origine rusă, autor al unor piese ce au evoluat de la simbolismul tragic la realismul politic. (N.t.)

[←103]
Antonin Artaud (1896-1948), poet şi om de teatru francez, cunoscut îndeosebi pentru experimentele teatrale din anii ’30. (N.t.)

[←104]
Cimitir; cuvântul înseamnă literal „grădină a păcii". (N.t.)

[←105]
Cartierul Latin, centrul vieţii universitare pariziene, de unde au pornit evenimentele ce au avut loc în mai 1968. (N.t.)

[←106]
Vezi nota 1, p. 289.

[←107]
Răzmeriţe. (N.t.)

[←108]
Deprimare. (N.t.)

[←109]
Descurajare. (N.t.)

[←110]
Bucur Tincu (1910-1987), eseist, jurnalist, profesor de filozofie; prieten din copilărie al lui Cioran la Răşinari. Zoita Kawka, prietena poloneză a lui Bucur Ţincu. (N. ed. fr.)

[←111]
„Un nimic ce intrigă". (N.t.)

[←112]
Gibert, lanţ de librării din Paris. (N.t.)

[←113]
C.R.S., Compagnie Républicaine de Sécurité ; membru al acestui corp de poliţie. (N.t.)

[←114]
Subţiri. (N.f.)

[←115]
În noaptea de 20 spre 21 august Armata Roşie şi trupele Pactului de la Varşovia au invadat Cehoslovacia. Nicolae Ceauşescu, care practica o formă de „naţional-comunism", a refuzat atunci să trimită trupe. (N. ed. fr.)

[←116]
N. Argintescu-Amza (1904-1973), critic de artă, eseist şi traducător, coleg de studii cu Cioran la Berlin în 1933. (N.t.)

[←117]

Scriitor de expresie română apoi franceză, Constantin Virgil Gheorghiu (1926-1992) este autorul romanului Ora 25 (1949), care a cunoscut un imens succes. în 1963, a fost hirotonit preot după ritul ortodox românesc. Pronazist şi antisemit virulent în timpul războiului, a fost apoi agent de influenţă al regimului comunist. (N. ed.fr.)

[←118]
Muntele vrăjit, romanul lui Thomas Mann. (N.t.)

[←119]
O privire de departe, detaşată. (N.t.)

[←120]
Literal: migraţie; aici: invaziile barbare. (N. ed. fr.)

[←121]
„Copii, Thesi Tante a murit." (N.t.)

[←122]
În româneşte, în original. (N.t.)

[←123]
În româneşte, în original. (N.t.)

[←124]
Sfântul Aşteaptă. (N.t.)

[←125]
În text, anti-doute, joc de cuvinte intraductibil cu antidote. (N.t.)

[←126]
„Iisus, bucuria mea“. (N.t.)

[←127]
Destin şi vocaţie. (N.t.)

[←128]

Născut în Ucraina, fost deportat ia Auschwitz, Piotr Rawicz trăia Ia Paris din 1947. Romanul său, Le Sang du ciel (Gallimard, 1961), scris în franceză, a fost tradus în vreo zece limbi. A publicat de asemeni Blocnotes d'un contre-révolutionnaire, ou la gueule de bois (Gallimard, 1969). S-a sinucis în 1982. Vezi şi Caiete II, p. 31. (N.t.)

[←129]
În realitate, Antonescu nu a încetat deportările masive de evrei în Transnistria decât după intervenţia energică a Reginei-mamă şi a tânărului rege Mihai, cărora li se adresase marele rabin Şafran. (Nota ediţiei franceze)

[←130]
„Corul aleşilor". (N.t.)

[←131]
Moarte şi transfiguraţie, titlul unui poem simfonic de Richard Strauss. (N.t.)

[←132]
Efemerul, trecătorul. (N.t.)

[←133]
Filosofia indiană în texte, Bhagavad-Gītā, traducere din limba sanscrită de Sergiu Al-George, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1971, p. 86. (N.t.)

[←134]
Seninătate, traducere franceză apărută în Questions III, Gallimard, 1966. (N.t.)

[←135]
„Mă bucur de moarte." (N.t.)

[←136]
Joc de cuvinte. (N.t.)

[←137]

Maurice Maeterlink (1862-1949), poet şi dramaturg belgian. A creai drama simbolistă, poetică şi feerică, gen artificial care s-a perimat curând. (N.t.)

[←138]
„O gândire insolită (sau extraordinară) face să devină insolit cuvântul obişnuit." (N.t.)

[←139]
Purtătoare a stigmatelor cristice. (N.t.)

[←140]
În româneşte în original. (N.t.)

[←141]
Personajul lui Rilke din Carnetele lui Malte Laurids Brigge. (N.t.)

[←142]
Articol despre vidul mintal; vezi Caiete //, p. 257. (N.t.)

[←143]
Trezirea conştiinţei la adevăr. (N.t.)

[←144]
Alienare mintală. (N.t.)

[←145]
În englezeşte în origina] (Iron Guard). (N.t.)

[←146]
Pictor şi scriitor polonez, Josef Czapski (1896-1993) a publicat în 1947 Terre inhumaine, una din primele mărturii despre Gulag. Din 1944, a editat revista Kultura. (N.t.)

[←147]
Al doilea capitol din Demiurgul cel rău. (N.t.)

[←148]

Generalul de Gaulle părăsise puterea la 28 aprilie, după ce referendumul privind regionalizarea şi reforma Senatului se soldase cu 54% voturi contra. (N.t.)

[←149]
Imre Toth (1921), filozof al matematicii originar din România, stabilit la Paris. (N.t.)

[←150]
„Urâtul, rodul amarei nepăsări." Citatul este din Spleen („J'ai plus de souvenirs que si j'avais mille ans…"). (N.t.)

[←151]
„Nu sânt trist, sânt doar obosit /De tot ce mereu am dorit." (N.t.)

[←152]
„Omul ăsta era nebun." (N.t.)

[←153]
„Dumnezeule Atotputernic". (N.t.)

[←154]
Nimic. (N.t.)

[←155]
„Toată opera Iui Baudelaire într-un volum." Joc de cuvinte intraductibil: tont Baudelaire poate însemna şi întregul Baudelaire. (N.t.)

[←156]
„Lăsaţi-mă în pace, lăsaţi-mă în pace." (N.t.)

[←157]
Taur de bronz în care Phaiaris, tiran al cetăţii Agrigente (570-554 î.Cr.), îşi închidea şi îşi ardea duşmanii. (N.t.)

[←158]

Carneade, filozof sceptic grec (213-129 î.Cr.)> conducătorul Academiei din Atena, trimis împreună cu alți filozofi, în 155, în solie la Roma, unde a avut o influență considerabilă. (N.t.)

[←159]
Vezi supra, p. 50.

[←160]
„Pavană despre o civilizație defunctă". Articolul a apărut în revista Opéra din 14 decembrie 1949. (N.t.)

[←161]
Un om cu totul inapt. (N.t.)

[←162]
Sărbătoarea tuturor sfinților, la catolici. (N.t.)

[←163]
Herbert Marcuse (1898-1979), filozof american de origine germană, autorul lucrării Omul unidimensional. (N.t.)

[←164]
Revistă catolică din Franța. (N.t.)

[←165]
Singurătatea pădurilor, dispoziție autumnală, melancolie. (N.t.)

[←166]
A se vedea „Weininger. Scrisoare către Jacques Le Rider“, în Exerciții de admirație. (N.t.)

[←167]
Așa sânt eu! (N.t.)

[←168]
Piesă de Simon Gantillon (1887-1962) apărută în 1924 și care a cunoscut un succes considerabil; eroina piesei, Maya, este o prostituată. (N.t.)

[←169]
Vezi nota de la p. 24. (N.t.)

[←170]
Cuprinzând sculpturi, picturi şi desene, această mare expoziţie a fost deschisă la muzeul Orangerie, între 5 octombrie 1969 şi 11 ianuarie 1970. Alberto Giacometti a

[←171]
Nebunie. (N.t.)

[←172]
Garda de Fier (în engl. în original). (N.t.)

[←173]
Librărie din Cartierul Latin, la Paris. (N.f.)

[←174]
César Vallejo (1892-1938), poet peruvian. (N.t.)

[←175]
Prima expoziţie publică a lui Klee în Franţa, deschisă la Muzeul Naţional de Arcă Modernă, între 25 noiembrie 1969 şi 16 februarie 1970. (N.t.)

[←176]
Dante, Infernul, cântul V. (N.t.)

[←177]
Articolul, apărut în aprilie, va fi reluat în Exerciţii de admiraţie. (N.t.)

[←178]
Théâtre National Populaire, teatru din Paris. (N.t.)

[←179]
Localitate în Corsica. (N.t.)

[←180]

În Autobiografia sa, apărută în 1967. Bertrand Russell murise la 2 februarie 1970, la vârsta de nouăzeci şi opt de ani. (N.t.)

[←181]
Vezi supra, p. 69. (N.t.)

[←182]
În germană, „joc de cuvinte". (N.t.)

[←183]
Piesă de teatru de Beckett. (N.t.)

[←184]
Articolul, „Beckett, câteva întâlniri", va fi reluat în Exerciţii de admiraţie. (N.t.)

[←185]
„Deopotrivă terifiantă şi plicticoasă." (N.t.)

[←186]
În *Timaios* de Platon. (*N.t.*)

[←187]
A avut loc la Muzeul Naţional de Artă Modernă din Paris, între 26 mai şi 27 iulie 1970. (N.t.)

[←188]
„Sufletul îşi alege compania care-i convine /Apoi închide uşa." (N.t.)

[←189]
François Mauriac murise la 1 septembrie (1970). (N. ed.fr.)

[←190]
Vezi Istorie şi utopie (1960). (N. ed. fr.)

[←191]
Vasko Popa (1922-1991), poet sârb, adept al suprarealismului. (N. ed. fr.)

[←192]
În românește, în original. (N.t.)

[←193]
Împotriva morţii nu există remediu. (N.t.)

[←194]
În românește, în original. (N.t.)

[←195]
Plictisul. (N.t.)

[←196]
Centrul Naţional al Cercetării Ştiinţifice, instituţie care guvernează cercetarea în Franţa, atât în domeniul ştiinţelor exacte, cât şi în cel al ştiinţelor umaniste. (N.t.)

[←197]
Autodeificare.(N.t.)

[←198]
Spirit.(N.t.)

[←199]
Sylvano Bussotti (născut în 1931), compozitor italian de avangardă, apropiat de Pierre Boulez şi de John Cage. (N. ed. fr.)

[←200]
În românește, în original. (N.t.)

[←201]
Portăreasă. (N.t.)

[←202]
Récits, chroniques et polémiques. (N. ed. fr.)

[←203]
Compozitor şi muzicolog, Jean Witold a fost mult timp producătorul emisiunii zilnice „Mari muzicieni" la Radioteleviziunea

francezi, în care îl evoca adesea pe Bach, despre care a scris şi o carte: D’oft vient l'art de Bach? (Paris, 1957). (N. ed. fr.)

[←204]
Etica pulberii. (N. t.)

[←205]
Înainte să realizeze emisiunea de televiziune despre care a vorbit Cioran (vezi supra pp. 257-259), François Bondy, fost redactor-şef al revistei Preuves, a avut o convorbire cu el în vederea unui articol apărut în Die Zeit, Ia 4 aprilie 1970, „Der untätigst Mensch in Paris“ (Cel mai inactiv om din Paris). Vezi Convorbiri cu Cioran (Humanitas, 1994). (N. t.)

[←206]
În româneşte în original. (N.t.)

[←207]
Încotro se îndreaptă lumea? (N.t.)

[←208]
Trad rom. de Gheorghe Guţu. (N.ï.)

[←209]
Garda de Fier. (N. ed. fr.)

[←210]
În decembrie 1970, cu ocazia vizitei sale în capitala Poloniei, cancelarul Willy Brandt a îngenuncheat în faţa monumentului ghetoului din Varşovia. [N. ed. fr.)

[←211]
Rămăşiţă. (N.t.)

[←212]
Rău. (N.t.)

[←213]

Sentiment al sfârşitului lumii. (N.t.)

[←214]
Biologul şi scriitorul Jean Rostand (1894-1977). (N. ed. fr.)

[←215]
Spasm. (N.t.)

[←216]
„Tot îi mai citiţi pe Pascal şi pe Baudelaire?" (N.t.)

[←217]
În româneşte în original. (N.t.)

[←218]
În original, „étance adjectiveuse". (N.t.)

[←219]
În româneşte în original. (N.t.)

[←220]
Trăncăneală. (N.t.)

[←221]
Spital de Ia Paris întemeiat în secolul al XVIII-lea de preotul Jacques Denis Cochin. (N.t.)

[←222]
„Mântuitorule, mor.“ {N.t.

[←223]
Eu nu sânt eu. [N.l)

[←224]
Molinié era călugăr dominican. (N. ed. fr.)

[←225]
Nume dat în secolul al XVII-lea femeilor care au adoptat o atitudine nouă şi rafinată faţă de sentimentele omeneşti, exprimându-se

într-un limbaj căutat; au fost ţinta ironiilor lui Molière în Preţioasele ridicole. (N.t)

[←226]
În românește în original. (N.t.)

[←227]
O privire pierduta, detașată. (N.t.)

[←228]
E vorba despre reeditarea cărţii în limba română, apărută la Editions de l'Herne. (N.t.)

[←229]
Joc de cuvinte intraductibil între épreuves (= șpalturile unei cărți) și épreuve (= încercare). (N.t.)

[←230]
Despre neajunsul de a te fi născut (1973). (N. ed.fr.)

[←231]
În românește, în original. (N.t.)

[←232]
În românește, în original. (N.t.)

[←233]
Idem.

[←234]
În românește în original. (N.t.)